

॥ अहंम् ॥

જૈન તીર્થ અર્પ અંગ્રહ

ભાષ્ય ભાષ્યનાં જૈન તીર્થો અને
ભગવંતે ઔતિહાસિક વર્ણન

ભાગ પહેલો

[ખંડ બીજો]

પ્રકાશક:-

શ્રી ૬ આર્ચાન્ય કેચાપાન્ય.

ઝવેરીવાડ •• અમદાવાદ

[વિ. સં. ૨૦૧૦] વીર નિ. સં. ૨૪૮૦ [સને ૧૯૫૩]

પ્રકાશક :

ગ્રેઠ આણંદજી કલ્યાણજી
અવેરીવાડા, પો. ળો. નં. ૫૧,
અમદાવાદ.

આ ગ્રંથના સ્વામિત્વના સર્વ હક્ક શ્રી આણંદજી કલ્યાણજી, અમદાવાદના છે.
તેમની લેખિત મંજૂરી સિવાય કોઈએ આ ગ્રંથમાં આવેલી કશી સામગ્રીનો
કોઈ પણ જાતનો ઉપયોગ કરવો નહીં.

ALL RIGHTS RESERVED

[પહેલી આવૃત્તિ — નકશા સાથે]

ખ ખાલ

ભારતવર્ષના ધર્મોમાં જૈનધર્મ પોતાની પ્રાચીનતા, પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન અને પોતાની કલાપ્રિયતાથી મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. જૈનધર્મની આ પ્રાચીનતા, લબ્યતા અને ઉદારતાના એક પ્રતીકરૂપ જૈન તીર્થો છે, એમ ભારતીય તથા યુરોપીય વિદ્વાનોએ એકમતે સ્વીકારેલું છે. જેના અણુએ અણુમાં જૈનોના લબ્ય ભૂતકાળ ગૂંચ રહ્યો છે, અને જેના પરમાણુએ પરમાણુમાં મન અને આત્માને પવિત્ર કરે એવું વાતાવરણ છે, એવાં પોતાનાં પુનિત તીર્થોને મંદિરોને રોજ પ્રભાતકાલે આબાલવૃદ્ધ જૈન “સકલ તીર્થ વંદુ કર જોડ” એમ કહી વંદે છે; ત્યારે ભારતવર્ષના વિશાળ પટ પર આવેલાં એ તીર્થો, મંદિરો, મંદિરાવલિઓ વિષે જાણવા અંગે તેઓમાં ઉત્કંઠા ને ઉદ્દાસ જાગે એ પણ સ્વાભાવિક છે. ત્યાં રહેતા પોતાના સાધર્મી જૈન લાઈઓ, જનસંખ્યા, ત્યાં ચાલતો વહીવટ, ત્યાં જવાના માર્ગો, ધર્મશાળાઓ વિષે જાણવાની ઈતિજરી થાય, એ પણ એટલું જ સ્વાભાવિક છે.

આજે સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછીનું ભારતવર્ષ પોતાની અસ્મિતાની તપાસ કરી રહ્યું છે. આ અસ્મિતાના અભ્યાસી ઇતિહાસવિદો અને પુરાતત્ત્વવિદોનું જૈનધર્મનાં આ મહત્ત્વનાં સ્થાપત્યો તરફ ખાસ લક્ષ ગર્યું છે, ને લબ્ય ભારતના ઇતિહાસની તૂટતી કડીઓ સાંધવા તેઓ જૈનોના આ પ્રતાપી વારસા પ્રત્યે સવિશેષ દ્રષ્ટિ નાખી રહ્યા છે. ઘણા વખતથી આ સંશોધકવર્ગ તરફથી આ મહાન તીર્થો અંગે સર્વજનસુલભ કોઈ માહિતીગ્રંથ પ્રગટ કરવાની માગણી ચાલુ જ હતી.

લગભગ એકાદ દશકાથી આ માહિતી-ગ્રંથ વિષે વિચારણા ચાલ્યા કરતી હતી. આ કાર્ય સામાન્ય નહોતું, વળી, એમાં જવાબદારી ને જોખમ પણ અલ્પ નહોતાં. એમાં પણ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી જેવી સંસ્થા એ પ્રગટ કરે ત્યારે તો એ ખૂબ વધી જતાં હતાં. બીજી તરફ આ વિષયની સર્વગ્રાહી, સર્વમાન્ય હકીકતો એકત્ર કરવી એ ગાંઠમાં સાગર ભરવા જેવી કઠિન વાત હતી: છતાં આ કાર્ય અનિવાર્ય લાગ્યું ને તેનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો.

પ્રારંભમાં આ માટે એક ખાતું ખોલીને-તેના દ્વારા તે તે વિષયના અભ્યાસીઓને હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા પ્રાંતોમાં મોકલવામાં આવ્યા. રેલથી, ગાડીથી, મોટરથી, ગાડાથી ને પગે ચાલીને તે તે સ્થળે પહોંચીને બધી માહિતીઓ પ્રમાણભૂત સાધનો દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવી. આ સુદીર્ઘ પ્રવાસો ને અટપટું માહિતીકરણ લાંબો વખત લે એ સ્વાભાવિક હતું.

આ માહિતીઓ એકત્ર કર્યા પછી એને પરિષ્કૃત-શુદ્ધ કરવા માટે ચાળવાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું. કોઈ જરૂરી હકીકત રહી જવા ન પામે, કોઈ બિનજરૂરી હકીકત પેસી ન જાય, સત્ય હકીકતોમાં ભેળસેળ ન આવી જાય, કંઈક વિવાદી વિધાનો ન થઈ જાય, એ માટે ભારે કાળજીથી સંપાદન-કાર્ય કરાવવામાં આવ્યું છે.

આવા પુસ્તકનું છાપકામ ને કાગળો પણ ભારે ચીવટ માગે છે. પુસ્તકને યોગ્ય કાગળો મેળવવામાં ઘણી મુશ્કેલી ને ઘણો સમય લાગ્યો. આખરે એનું મુદ્રણકામ શરૂ થયું. એમાં શુદ્ધિ, સ્વચ્છતા ને સુઘડતા સાચવવામાં પણ પૂરતી તકેદારી લેવામાં આવી.

પરિણામે આ ઉપયોગી ગ્રંથ જાહેર જનતા સમક્ષ રજુ થાય છે. આ ગ્રંથથી સમાજની ને રાષ્ટ્રની ઘણા વખતથી ચાલુ એક માગણી સંતોષાય છે ને અભ્યાસીઓ તેમજ યાત્રિકોના હાથમાં ઉપયોગી પ્રમાણભૂત સાધન મૂકી શકીએ છીએ, તેનો આનંદ થાય છે. છતાં આ લગીરથ કાર્યમાં અનેક ક્ષતિઓ, અનેક માહિતી-ભૂલો રહી જવા સંભવ છે, એ અમે બરાબર જાણીએ છીએ. આશા છે કે સુરઝ વાચકો અમને તેવી ક્ષતિઓ જણાવી આભારી કરશે, જેથી નવીન આવૃત્તિ વખતે એમાં યથાયોગ્ય સુધારો કરી શકાય.

આ શ્રંધમાં ગામેગામ ફરી બધી સામગ્રી એકઠી કરવામાં મદદરૂપ થનાર શ્રી. સારાભાઈ મણિલાલ નવાળ ને તેમના સહકાર્યકરો અને વિશેષ નોંધ તૈયાર કરી આપનાર પંડિત શ્રી. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ તેમજ છાપકામ અંગે વસંત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસવાળા, શ્રી. જયંતી દલાલની કાર્યદક્ષતાની નોંધ લેતાં અમને આનંદ થાય છે.

આ પ્રકાશનને અંગે જાણીતા લેખક શ્રી. જયલિખ્ખુએ અમોને વારંવાર કીમતી માર્ગસૂચન કર્યું છે; તેમજ મેસર્સ એમ. વાહીલાલની કુળવાળા શ્રી. મોહનલાલભાઈએ પણ આ કાર્યમાં ઘણી મદદ કરી છે. આ બંને ગૃહસ્થોની નિઃસ્વાર્થ સેવાનો ઉલ્લેખ કરતાં અમોને આનંદ થાય છે.

આશા છે કે આ મહત્વનો શ્રંધ ભાણકોને, યાત્રિકોને, ઇતિહાસપ્રેમીઓને, પુરાતત્ત્વવિદોને અને પ્રવાસીઓને ઉપયોગી ને પ્રેરક થશે.

અમદાવાદ

તા. ૨૧-૩-૧૯૫૩

નાગરદાસ કરતુરચંદ શાહ

મેનેજર

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી

નિવેદન

જૈન સંસ્કૃતિ ભારતની અગ્રગણ્ય સંસ્કૃતિઓમાંની એક છે. મુખ્યત્વે હિંસાવિજય અને મારવિજય પર નિર્માણ થયેલી આ સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ પણ ઘણો પ્રાચીન અને મહત્વનો છે ને ધર્મવીરો, દાનવીરો અને કર્મવીરોનાં ઉજ્જવળ ચરિત્રોથી ભરેલો છે. આ ધર્મની ભૂતકાલીન જાહોજલાલી, ઉન્નત કળાજીવન તથા ઉચ્ચકોટિના આત્મસમર્પણના પ્રતીકસમાં એનાં શિલ્પસ્થાપત્ય ને કળાભાવના તથા ધર્મભાવનાથી ભરેલાં તીર્થો છે. એ તીર્થો ભારતવર્ષના વિશાળ પટ પર સ્થળે સ્થળે પથરાયેલાં છે, ને એ જૈન તીર્થોના પ્રવાસી સહેલાઈથી ભારતભરની પુણ્ય યાત્રા કરી લે છે.

અખિલ ભારતવર્ષીય શ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી જૈન સંસ્કૃતિની લગ્ય પતાકાસમાં જૈન તીર્થોના સંરક્ષણ ને સંગોપન વિષે હમેશાં ભારે ઉત્સાહ ધરાવતી રહી છે, એ ખૂબ જાણીતી ખાખત છે. આ પેઢી તરફથી બહુ પ્રયાસે ને બહુ ખર્ચે ‘જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ’ નામનો ગ્રંથ તૈયાર થઈ રહ્યો છે, એવી માહિતી મારા મિત્ર અને જાણીતા લેખક શ્રી. જયલિખ્ખુ તરફથી મળી ત્યારે ખરેખર અવર્ણનીય આનંદ થયો. ઘણા વખતથી તીર્થ વિષયક અને પુરાતત્ત્વ વિષયક મારી રુચિ અને અભ્યાસથી પરિચિત શ્રી. જયલિખ્ખુને પેઢી તરફથી સવિશેષ નોંધ લખવાનું નિમંત્રણ મળ્યું ત્યારે તેઓએ પેઢી પાસે ‘મારું’ નામ રજૂ કર્યું. સારાંશમાં આ પુસ્તકનો લેખન-સંપાદનભાર મારે સ્વીકારવાનું નક્કી થયું.

પેઢીના માહિતીખાતા તરફથી તીર્થોની ગામ, ઠામ, ઠેકાણું વગેરેની નોંધ શ્રી. સારાભાઈ નવાજ જેવાની દેખરેખ નીચે તૈયાર કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ નોંધ-ટિપ્પણને ધ્યાનમાં રાખી દરેક તીર્થનું પ્રાચીન મહત્ત્વ, અર્વાચીન સ્થિતિ તેમજ ઇતિહાસની વિગતો એકઠી કરવાનું કામ મેં શરૂ કર્યું, જે વિશેષ નોંધ તરીકે ગ્રંથના પૂર્વાર્ધમાં આપવામાં આવેલ છે. સ્વસ્થ એવી આ સવિશેષ નોંધ માટે તત્કાલીન મળી આવતા શિલાલેખો, તામ્રપત્રો, અવશેષો પ્રવાસીઓની નોંધો, પ્રાચીન સાહિત્યગ્રંથો ને અર્વાચીન પુરાતત્ત્વવિદોના નિર્ણયોની છાનખીન કરવાની હતી. આ કામ ખરેખર, સાગરને ગાગરમાં ભરવા જેવું કઠિન હતું ! યુરોપીય વિદ્વાનો ને વિદેશી સંશોધકોએ પણ ભારતનાં શિલ્પસ્થાપત્યલયો સ્થાનો વિષે ગ્રંથોના ગ્રંથો લખ્યા છે; એ પણ સાથે સાથે જોઈ જવાના હતા. આપણા પૂર્વજોની તીર્થલક્ષિત અને તીર્થ-સંરક્ષણની જૈન સંધોની તમન્નાને પણ એમાં અંજલિ આપવાની હતી અને ગ્રંથલાઘવની દૃષ્ટિએ ટૂંકા ગાળામાં એના કદને મર્યાદિત રાખવાનું હતું ! આ બધી મર્યાદાઓમાં રહીને મેં ‘મારું’ કામ શરૂ કર્યું.

ગ્રંથના ‘જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ’ એવા નામ ઉપરથી જ તેના વિષયનો સામાન્ય ખ્યાલ આવી જાય એમ છે; છતાં આ સંગ્રહે એટલો ખુલાસો કરવો જરૂરી છે કે, આમાં શ્રવેતાંબર જૈનોની દૃષ્ટિએ જૈન તીર્થો, તીર્થ ન હોય એવાં પ્રાચીન ગામ-નગરો, અર્વાચીન તીર્થો અને નગરો, તેમજ જેના સાંસ્કૃતિક ઘડતરમાં જૈન જનતાએ વિશિષ્ટ ફાળો અપર્યો હોય એવાં સ્થળોમાં બની ગયેલી જૈન ઘટનાઓના જે ઉદ્ભવો મળી આવતા હોય તેનો પણ અહીં સમાવેશ કર્યો છે. આ દૃષ્ટિએ મુખ્ય એવાં ૨૭૦ સ્થળો અને ખંડિત, વિસ્મૃત કે નામશેષ બનેલાં ૧૧૦ સ્થળો મળીને કુલ ૩૮૦ જેટલાં સ્થાનોનો પરિચય આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યો છે અને પરિશિષ્ટમાં સાત પ્રકારની વિષયસૂચિઓ પણ દાખલ કરી છે.

આ વર્ણનનો ક્રમ ગ્રંથના ઉત્તરાર્ધમાં આપવામાં આવેલા કોષ્ટકો (કોઠાઓ)ના ક્રમ મુજબ રાખવામાં આવ્યો છે. એટલે ગુજરાત, મારવાડ, મેવાડ, માળવા, સિંધ-પંજાબ, દક્ષિણ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ, બિહાર-બંગાળ, આસામ અને ઓરિસા પ્રદેશનું ક્રમશઃ વર્ણન આપ્યું છે.

મારે અહીં એટલું સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે, વર્ણન કરેલાં બધાં સ્થળોના પ્રત્યક્ષ પરિચયમાં હું આવેલો નથી. કેટલાંક સ્થળો જોયેલાં અને બાકીનાં અવશ્ય છે પણ પરિચય આપવાની દૃષ્ટિએ મેં એ સ્થળોને જોયાં નથી. આ આખોયે સંગ્રહ મોટે ભાગે સાહિત્યિક કે પુરાતાત્વિક આધારો પરથી સંકલિત કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાચીન ગ્રંથોના આધારો તો તે તે સ્થળે નોંધ્યા જ છે ને આની સાથે જોડવામાં આવેલી 'સંદર્ભ' ગ્રંથોની સૂચીમાં એનો નિર્દેશ કર્યો છે.

ગુજરાત, મારવાડ-મેવાડ, માલવા, સિંધ-પંજાબ, દક્ષિણ-મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રાંત, ઉત્તરપ્રદેશ-બિહાર-બંગાળ-આસામ-ઓરિસા વિષેનાં પ્રાસ્તાવિકામાં જૈનોના વિકાસ-વિસ્તાર કે વાતાવરણ અને ધ્રાસની આછી ઝાંખી કરાવવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો છે. મતલબ કે ભૌગોલિક માહિતી, જૈનોનો પ્રભાવ, મંદિરની સ્થિતિ અને તેમાંના શિલ્પોની વિગત, બંની શક્ય ત્યાં સુધી ક્રમસર વિકાસરૂપે નોંધવાની તકેદારી રાખી છે. આથી એ હકીકતોને અહીં જોડાવવાની જરૂર નથી.

આ ગ્રંથમાં ગામ અને મંદિરને લગતા પ્રાચીનતાદર્શક શિલાલેખીય આધારોને મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે. કેટલાંક પ્રસિદ્ધ શિલાલેખો ઉપરાંત મારા સંગ્રહના અપ્રસિદ્ધ શિલાલેખોને પણ આમાં પહેલવહેલા પ્રગટ કર્યા છે. તે તે સ્થળોની તત્કાલીન ઘટનાઓ માટે પ્રાચીન એવા આગમગ્રંથો, લાખ્યો, નિયુક્તિઓ, ચૂર્ણિઓ, ટીકાઓ, કાવ્યસાહિત્ય, વિવિધતીર્થકલ્પ, પ્રભાવકચરિત જેવા પ્રબંધગ્રંથો, ગ્રંથપ્રશસ્તિઓ, તીર્થમાળાઓ, ચૈત્ય પરિપાટીઓ વગેરેના યાવત્શક્ય ઉલ્લેખો નોંધવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો છે. બંની શક્ય ત્યાં ચીનીપ્રવાસી ફાહિયાન અને હુએનત્સાંગ તેમજ બીજા દેશી-વિદેશી યાત્રીઓના રિપોર્ટોની નોંધને પણ મેં સાધાર બનાવ્યાં છે. એ પછી શિલ્પ-સ્થાપત્યની રચના વિષે અને કૃતિવિશેષનું વર્ણન જેટલું બાકી શકાયું તેટલું આપવા તરફ મેં મારું ધ્યાન દોર્યું છે. જૈનોના ધાર્મિક ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જેનું મહત્ત્વ ઉલ્લેખનીય છે તે શુદ્ધાઓ અને શુદ્ધામંદિરો વિષે પણ પરિચય કરાવ્યો છે.

આ રીતે મળી આવેલી બુદ્ધી બુદ્ધી સામગ્રીના આધારે આ ગ્રંથની સંયોજના થયેલી છે. આવા જવાબદારીવાળા અતિમહત્ત્વના ગ્રંથની સંયોજના કરતી વખતે પૂરતી તકેદારી રાખી છે; પણ હજારો માણસથી ભૂલ થવી સ્વાભાવિક છે. આ ગ્રંથમાં રહી ગયેલી એવી ભૂલ કે ક્ષતિ તરફ પ્રેમભાવે જે કોઈ લક્ષ દોરશે, તેનો આભારી થઈશિ.

વસ્તુતઃ તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર જેટલું જ તીર્થોના ઇતિહાસ પ્રગટ કરવાનું કાર્ય મહત્ત્વનું છે. આ પુસ્તક આ રીતે પ્રગટ થાય છે, તેનો સમગ્ર યશ શ્રી. આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને ફાળે જાય છે. પેઢીના ટ્રસ્ટીઓએ આ કામ મને સોંપી, સમયે સમયે માર્ગસૂચક લલામણો કરી તેમજ જરૂરી સગવડો પૂરી પાડી આ કાર્ય માટે જે સરળતા કરી આપી છે તે માટે તેમનો હું ખૂબ ખૂબ આભાર માનું છું.

આ પુસ્તકના લેખનમાં જે ગ્રંથોએ એક યા બીજી રીતે સહાય કરી છે તે વિદેહી કે હયાત ગ્રંથ લેખકોના ઋણસ્વીકાર સાથે જ મારા લેખન સમયે જેમની સલાહ અને પ્રેરણા મને સતત બાગરુક રાખી થકી છે એ મારા પરમસ્નેહી મિત્રો શ્રી. રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ અને શ્રી. બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ-(જયભિખુ)ની બંધુબેલડીનો આભાર માનવાનું ભૂલી શકતો નથી. વળી, સાહિત્યપ્રેમી શ્રી. અગરચંદજી નાહટાએ અપ્રસિદ્ધ તીર્થમાળાઓનો સંગ્રહ મોકલી આપી મને ઉપકૃત બનાવ્યો છે તેની પણ અહીં નોંધ લઉં છું.

અંતે—જે તીર્થોએ લોકજીવનના સંસ્કારને સુવાસિત કરવામાં મહત્ત્વનો ભાગ લખ્યો છે એવી જૈન સંસ્કૃતિના અંગભૂત તીર્થસંસ્થાનું ઐતિહાસિક હાઈ રજૂ કરવામાં મારો આ અલ્પ પ્રયત્ન કંઈ પણ ફાળો નોંધાવી શકશે તો મારો શ્રમ સફળ થયો માનીશ.

સં. ૨૦૦૬
ચૈત્રી પૂર્ણિમા
દહેગામ
(એ. પી. રેલે)

અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ

જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ

વિશેષ નોંધ સૂચી

[ભાગ ૧ : અંક ૨]

પ્રકાશકીય બે બોલ :	૩	૧૧૨. કોરટા (૨૮૦૩-૨૮૦૬)	૨૨૮
લેખકનું નિવેદન :	૫	૧૧૩. બેડા (૨૮૧૮)	૨૩૦
વિશેષ નોંધ સૂચી :	૭	૧૧૪. નાણા (૨૮૨૨)	૨૩૦
૨. રાજસ્થાનની મંદિરાવલી	૧૫૩	૧૧૫. પીંડવાડા (૨૮૨૩-૨૮૨૪)	૨૩૨
(ગામ નંબર: ૭૬-૧૬૮; પૃષ્ઠ: ૧૫૩-૩૦૮)		ચરવલી (૨૦)	૨૩૫
૭૬. મંડોર (૨૦૩૮-૨૦૪૧)	૧૬૨	વસંતગઢ (૨૧)	૨૩૫
૮૦. જેસલમેર (૨૦૫૫-૨૦૭૪)	૧૬૩	૧૧૬. ચરલી (૨૮૩૭)	૨૩૬
૮૧. અમરસાગર (૨૦૭૫-૨૦૭૭)	૧૭૦	૧૧૭. પાવડા (૨૮૮૨)	૨૩૬
૮૨. લોદ્રવા (૨૦૭૮-૨૦૮૩)	૧૭૧	૧૧૮. ઉથમણ (૨૯૦૨)	૨૩૭
૮૩. ઓશિયા (૨૦૮૬)	૧૭૩	૧૧૯. વાગીણ (૨૯૦૪-૨૯૦૫)	૨૩૮
૮૪. પાલી (૨૦૯૫-૨૧૦૩)	૧૭૫	૧૨૦. આડોલી (૨૯૧૦)	૨૩૯
૮૫. ભિન્નમાલ (૨૧૧૫-૨૧૨૦)	૧૭૬	૧૨૧. અબરી (૨૯૧૧)	૨૪૧
૮૬. બાંડમેર (૨૧૨૧-૨૧૨૭)	૧૮૦	૧૨૨. નાંદિયા (૨૯૧૩-૨૯૧૫)	૨૪૨
જૂના (૧૭)	૧૮૧	૧૨૩. લોટાણા (૨૯૧૬)	૨૪૪
કિરાડુ (૧૮)	૧૮૩	૧૨૪. ગોહલી (૨૯૧૭)	૨૪૫
૮૭. સેવાનગર[નકોડા]વીરમપુર (૨૧૩૭-૨૧૩૯)	૧૮૩	૧૨૫. સિરોહી (૨૯૨૧-૨૯૩૪)	૨૪૬
૮૮. જસોલ (૨૧૪૭-૨૧૪૯)	૧૮૬	સાણવાડા (જૂનું) (૨૨)	૨૫૧
૮૯. બલોર (૨૧૫૦-૨૧૬૬)	૧૮૭	લોદરી (૨૩)	૨૫૧
૯૦. બાંડવપુર (૨૧૬૫)	૧૯૨	૧૨૬. દેલદર (૨૯૪૨)	૨૫૧
૯૧. ઘાંઘાણી (૨૨૨૦)	૧૯૩	૧૨૭. ધનારી (૨૯૫૧)	૨૫૨
૯૨. કાપરડા (૨૨૨૭)	૧૯૪	૧૨૮. નીતોડા (૨૯૫૨)	૨૫૩
૯૩. કલોધિ (૨૨૫૨-૨૨૫૩)	૧૯૬	કાળાગરા (૨૪)	૨૫૪
૯૪. મેડતા (૨૨૫૬-૨૨૬૯)	૧૯૭	૧૨૯. દીયાણા (૨૯૫૩-૨૯૫૪)	૨૫૫
૯૫. નાગોર (૨૨૮૭-૨૩૯૩)	૧૯૮	કર (૨૫)	૨૫૬
૯૬. અલવર (૨૫૦૩)	૨૦૧	૧૩૦. કાછોલી (૨૯૫૬)	૨૫૭
૯૭. અજમેર (૨૫૩૫-૨૫૪૦)	૨૦૩	૧૩૧. વાસા (૨૯૫૮)	૨૫૭
હર્ષપુર (૧૯)	૨૦૪	૧૩૨. રોહિડા (૨૯૫૯-૨૯૬૧)	૨૫૮
૯૮. ખીમેલ (૨૬૬૨-૨૬૬૩)	૨૦૪	૧૩૩. વારેડા (૨૯૬૨)	૨૫૯
૯૯. ખુડાલા (૨૮૬૫)	૨૦૫	૧૩૪. ભીમાણા (૨૯૬૩)	૨૬૦
૧૦૦. બાલી (૨૬૬૬-૨૬૬૮)	૨૦૬	ગુરંગી (૨૬)	૨૬૦
૧૦૧. હથુડી-રાતા મહાવીર (૨૬૭૦)	૨૦૬	૧૩૫. ભારન્ (૨૯૬૪)	૨૬૦
૧૦૨. સેવાડી (૨૬૭૩-૨૬૭૪)	૨૧૦	૧૩૬. કાસીદ્રા (૨૯૬૫)	૨૬૧
૧૦૩. સેસલી (૨૬૭૬)	૨૧૧	૧૩૭. આમથરા (૨૯૬૬)	૨૬૨
૧૦૪. સાંડેરાવ (૨૭૨૭-૨૭૨૮)	૨૧૨	૧૩૮. ડીરવલી (૨૯૬૭)	૨૬૨
૧૦૫. ખીવાણુદી (૨૭૩૭-૨૭૩૮)	૨૧૩	૧૩૯. ઓર (૨૯૬૮)	૨૬૩
૧૦૬. બકોડા (૨૭૪૬)	૨૧૪	૧૪૦. દેરણા (૨૯૬૯)	૨૬૪
૧૦૭. રાણકપુર (૨૭૭૨-૨૭૭૪)	૨૧૪	૧૪૧. દેલવાડા (૨૯૭૦)	૨૬૪
૧૦૮. ઘણેરાવ-મૂછાળા મહાવીર (૨૭૭૫-૨૭૮૬)	૨૨૦	૧૪૨. વેલાર (૨૯૭૧)	૨૬૪
૧૦૯. નાંડલાઈ (૨૭૮૭-૨૭૮૭)	૨૨૧	૧૪૩. આમુરેરી (૨૯૭૨)	૨૬૬
૧૧૦. નાંડોલ (૨૭૮૮-૨૮૦૧)	૨૨૫	૧૪૪. સીવેરા (૨૯૭૪)	૨૬૬
૧૧૧. વરકાણા (૨૮૦૨)	૨૨૬	૧૪૫. વીરવાડા (૨૯૭૫-૨૯૭૬)	૨૬૭

વાસીયુ-વીસલનગર (૨૭)	૨૬૯	ઓરિયા (૩૯)	૨૯૩
કોટરા (૨૮)	૨૬૯	અચલગઢ (૪૦)	૨૯૩
વીરોલી (૨૯)	૨૭૦	૧૫૬. મેડા (૩૦૪૭)	૨૯૫
૧૪૬. ઉંદરા (૨૬૭૭)	૨૭૦	૧૫૭. પાલડી (૩૦૫૪)	૨૯૬
૧૪૭. કોનરા (૨૬૭૮)	૨૭૧	૧૫૮. હણાદ્રા (૩૦૫૫)	૨૯૬
૧૪૮. પ્રાદ્યુવાડા (૨૬૭૯)	૨૭૧	પામેરા (૪૧)	૨૯૭
૧૪૯. પેશુવા (૨૬૮૦)	૨૭૩	માહલોગોડ (૪૨)	૨૯૭
કાદરલા (૩૦)	૨૭૪	ધસિરી (૪૩)	૨૯૭
૧૫૦. લાજ (૨૬૮૧)	૨૭૪	ડાક (૪૪)	૨૯૮
કુલેરા (૩૧)	૨૭૫	ટોકરા (૪૫)	૨૯૮
૧૫૧. તેલપુર (૨૬૮૨)	૨૭૫	૧૫૯. સેલવાડા (૩૦૫૬)	૨૯૮
૧૫૨. મીરપુર (૩૦૧૪)	૨૭૪	૧૬૦. જરાવલા (૩૦૬૦)	૨૯૯
૧૫૩. સાંતપુર (૩૦૧૬)	૨૭૭	૧૬૧. મહાર (૩૦૮૮-૩૦૮૯)	૩૦૧
માનપુર (૩૨)	૨૭૭	૧૬૨. સાતસેણ (૩૦૯૦)	૩૦૩
ઉંચરણી (૩૩)	૨૭૭	૧૬૩. સાચેર (૩૦૯૧-૩૦૯૫)	૩૦૩
ચંદ્રાવતી (૩૪)	૨૭૯	૧૬૪. ભટાણા (૩૧૦૦)	૩૦૬
મુંગથલા (૩૫)	૨૭૯	૧૬૫. મારોલ (૩૧૦૧)	૩૦૬
ગિરિવર (૩૬)	૨૮૨	૧૬૬. વરમાણ (૩૧૦૨)	૩૦૭
વાળનવાળા (તોડાનો દરવાજો) (૩૭)	૨૮૨	૧૬૭. ધવલી (૩૧૦૪)	૩૦૮
દત્તાણી (૩૮)	૨૮૨	૧૬૮. ડબાણી (૩૧૦૬)	૩૦૮
૧૫૪. કુંભારિયા (૩૦૨૦-૩૯૩૪)	૨૮૩	કોઠાઓ : (મારવાડ-રાજસ્થાન) ૩૦૫ થી ૪૬૨	
૧૫૫. આયુ (૩૦૨૫-૩૦૩૪)	૨૮૮		

પરિશિષ્ટ

૧. ઘટનાઓની સાલવાર સૂચી	૫૦૬	૬. શ્રાવક, શ્રાવિકા, મંત્રી આદિની અકારાદિ	
૨. ગ્રંથોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા	૫૫૪	અનુક્રમણિકા	૫૭૩
૩. ગામ, નગર, નદીઓ, મૂર્તિવિશેષ આદિની		૭. વિદ્વાનો, શિષ્યોઓ અને બીજાઓની	
અકારાદિ અનુક્રમણિકા	૫૫૭	અકારાદિ અનુક્રમણિકા	૫૮૨
૪. જૈન આચાર્યાદિ મુનિવરોની અકારાદિ		૮. કુળ, વંશ, ગોત્ર, જ્ઞાતિ, ગચ્છ, બિરુદ	
અનુક્રમણિકા	૫૬૭	આદિની અકારાદિ અનુક્રમણિકા	૫૮૪
૫. રાજા, રાણી, સુબા આદિની અકારાદિ		૯. સંદર્ભ ગ્રંથસૂચી	૫૮૬
અનુક્રમણિકા	૫૭૦	૧૦. શુદ્ધિપત્ર:	૫૯૩

વાચકોને પૃષ્ઠોમાં સ્થળ મેળવવાની સૂચના

[ભાગ પહેલો : ખંડ ૧-૨ માટે]

ભાગ પહેલો - ખંડ પહેલો અને બીજો-એનાં વિશેષ નામોની પરિશિષ્ટ રૂપે મળીને દશેક સૂચીઓ ખંડ બીજાની અંતે કોઠાઓ પછી મૂકેલી છે. જ્યારે કોઠામાં અને વિશેષ નોંધમાં આવેલાં ગામોની અકારાદિ સૂચી ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલામાં મૂકેલી છે. એટલે ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલામાં વિશેષ નોંધ અને તે ભાગ પૂરતા કોઠાઓ અને તેની અકારાદિ સમગ્ર સૂચી આપેલી છે; અને ભાગ પહેલાના ખંડ બીજામાં વિશેષ નોંધ, કોઠાઓ અને ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલા - બીજાના વિશેષ નામોની પરિશિષ્ટ રૂપે દશેક સૂચીઓ આપેલી છે. વળી, ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલાનો પાનાનો અનુક્રમ : પ્રકાશકીય બે બાલથી ૧ થી ૪૪ પૃષ્ઠ, વિશેષ નોંધ ૧ થી ૧૫૨ પૃષ્ઠ, કોઠાઓ : ૧ થી ૩૦૨ પૃષ્ઠ : તેમજ ભાગ પહેલાના ખંડ બીજાના પાનાનો અનુક્રમ : વિશેષ નોંધ પૃષ્ઠ : ૧૫૩ થી ૩૦૮ પૃષ્ઠ, કોઠાઓ : ૩૦૫ થી ૪૬૨ પૃષ્ઠ અને પરિશિષ્ટ : ૫૮૬ થી ૫૯૪ સુધીનો આપેલ છે.

જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ

ભાગ પહેલો

[અંક બીજો]

રાજસ્થાનની મંદિરાવલી

મારવાડ, મેવાડ, મેવાત નામે ઓળખાતા પ્રદેશો આજે રાજસ્થાનમાં સમાઈ ગયા છે પરંતુ પ્રાચીન કાળે આ પ્રદેશો અનેક વિભાગમાં વહેંચાયેલા જુદા જુદા નામે ઓળખાતા હતા. મારવાડને મરુદેશ કહેતા. મારવાડ અને બિકાનેરનો ઉત્તરીય પ્રદેશ જાંગલ નામે ઓળખાતો હતો; જેની રાજધાની અહિચ્છત્રપુર હતી, જે અત્યારે નાગોર નામે ઓળખાય છે. એની પાસેના પ્રદેશનું નામ સપાહલક્ષ હતું. આજનો જેસલમેરનો ભાગ માડ અને તેની પાસેનો હિસ્સો વલ્લ તેમજ ત્રવણી નામે પ્રસિદ્ધ હતો. મેવાડનું નામ મેદપાટ હતું; તેને જ કયાંક પ્રાગ્વાટ નામ આપેલું પણ જણાય છે. ચિતોડની આસપાસનો સુલક શિખિ નામે ખ્યાત હતો; જેની રાજધાની પ્રસિદ્ધ માધ્યમિકા નામે નગરી હતી. અલવરનો પ્રદેશ મેવાત નામે ઓળખાતો અને તેનો ઉત્તરીય પ્રદેશ દુરુ નામે ખ્યાત હતો. જ્યારે શ્રીમાલ-ભિત્રમાલ, આબુ વગેરેનો પ્રદેશ ગુજરાતની અંતર્ગત હતો. શ્રીમાલ-ભિત્રમાલ તો પ્રાચીન ગુજરાતની રાજધાનીનું પ્રસિદ્ધ મુખ્ય નગર હતું.

આજના રાજસ્થાન પ્રદેશના ઇતિહાસનિર્માણમાં જૈન સંસ્કૃતિનું સ્થાન મહત્વપૂર્ણ છે. આ સંસ્કૃતિએ અહીંના રાજનૈતિક, સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક અને સાહિત્યિક જીવન ઉપર અમીટ પ્રભાવ પાડેલો છે; એ ઐતિહાસિક હકીકત છે; છતાં એ સંસ્કૃતિએ અહીં ક્યારથી પ્રવેશ કર્યો એ સમયનિર્ણય કરવાનું કંઈજ સાધન નથી. કેટલાક પુરાવાઓ માત્ર કંઈક અંબુ અજવાળું પાડી રહ્યા છે.

લગવાન મહાવીરસ્વામીના સમયે મગધ, વિહાર અને તેની આસપાસના ઉત્તર પ્રદેશમાં જૈનોની વસ્તી વિપુલ હતી. પુષ્યમિત્રના ધર્માન્ધ આક્રમણથી જૈનો અને જૌદોને એ પ્રદેશમાં ઘણું સહન કરવું પડ્યું હતું. તે પછી શકરાચાર્યના સમયે જૈનોએ સ્થળાંતર કર્યું હોય એમ પણ લાગે છે. વસ્તુતઃ રાજકાંતિઓ અને બીજાં પરિવર્તનોની સાથે જ જૈન મહાજનો સ્થળાંતર કરતા મથુરા આદિ પ્રદેશોમાં ફેલાઈ ગયા. તે પછી ધીમે ધીમે મારવાડ, મેવાડ અને માલવામાં આવી સ્થિર થઈ ગયા. તેમાંની કેટલીક વસ્તી ચાવડા અને ચૌહાણ કાળમાં ગુજરાતમાં આવીને વસી ગઈ—આ અંધાધુંધીના સમયનાં ઐતિહાસિક પ્રમાણો મેળવવાં શક્ય નથી; કેમકે કેટલાંક મંદિરો ચૈત્યવાસીઓના કબજામાં હતાં, તેમાંથી શિલાલેખો મેળવવાની આશા રાખી ન શકાય.^૧ છતાં વૈરાટનગરમાં રહેલા સમ્રાટ અશોકના શાસનલેખ કરતાંયે પ્રાચીન એવો શિલાલેખ અજમેર જિલ્લાના ખડલી ગામથી મળી આવ્યો છે, તેમાં આ પ્રકારે લખેલું છે:—

“વીર[ય] મગ[ધ] ચતુરાસિતિ વ[સ]કાયે જાલામાલિનિયે રંનિવિઠ માજ્ઞિમિકે ॥”

આ લેખમાં ઉલ્લેખેલું ૮૪મું વર્ષ જૈનોના અંતિમ તીર્થંકર મહાવીરના નિર્વાણસંવતનું હોવાનો નિર્ણય પુરાતત્ત્વવિદોએ બહાર કર્યો છે.^૨ એટલે આ લેખ ઈ. સ. પૂર્વે (૫૨૭-૮૪=)૪૪૩નો ગણાય.^૩ આની લિપિ પણ અશોકના લેખોની લિપિથી પહેલાંની પ્રાક્ષીલિપિ છે.^૪ આ રીતે જોતાં ઈ. સ. પૂર્વની પાંચમી શતાબ્દીનો આ લેખ ભારતમાંથી મળી આવેલા સમગ્ર લેખોમાં પ્રથમ છે. લિપિશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ આ લેખથીજ અધ્યયનના શ્રીગણેશ માંડે છે.

આ ઉપરથી કહેવાને કારણ મળે છે કે, લગવાન મહાવીરસ્વામીના સમયથી જ આ પ્રદેશમાં જૈનોએ પોતાની

૧. આ સંબંધે જુઓ, ‘અર્જુનચક્ર પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ’ નામક પુસ્તકનો અમારો લખેલો ઉપોદ્ધાત.

૨. ‘ભારતીય પ્રાચીન લિપિમાલા’—પ. ગૌરીશંકર ઓઝાજી. પૃ. ૨-૩.

૩. મ. મ. ડો. સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણે આ લેખને વીર નિ. સં. ૮૪ નો જ માન્યો છે.

૪. સમ્રાટ અશોક પૂર્વના જૈન ‘સમવાયાંગસૂત્ર’માં તથા તે પછીના ‘લલિતવિસ્તર’ ગ્રંથમાંથી બાહી ઉપરાંત બહુ લિપિઓનાં નામો મળે છે; પરંતુ તેનો કોઈ લેખ અદ્યપિ પ્રાપ્ત થયો નથી.

સંસ્કૃતિનો વિકાસ સાધવા માંડ્યો હશે. એક પ્રવાહથી એમ પણ બાણવા મળે છે કે, લગવાન મહાવીરસ્વામી આ મરુભૂમિના પ્રદેશમાં વિચર્યા હતા. એ સંબંધે આપણને કેટલાંક પ્રમાણો પણ મળી આવે છે. ભિલ્લમાલ નગરના શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનના મંદિરમાંથી પ્રાપ્ત થયેલો સં. ૧૩૩૩ નો^૧ શિલાલેખ અને મૂંગથલાના મંદિરમાંથી મળી આવેલો સં. ૧૪૨૬ નો^૨ શિલાલેખ તેમજ સં. ૧૩૦૦ની આસપાસમાં શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ રચેલી ‘અષ્ટોત્તરી તીર્થમાલા’ અને સં. ૧૪૬૭માં શ્રીજિનહર્ષસૂરિએ રચેલા ‘વસ્તુપાલ ચરિત’ના ગ્રંથસ્થ ઉલ્લેખોમાંથી આ વાત પ્રગટ થાય છે. વળી જીવિતસ્વામીની મૂર્તિ વિશે જીવિત અવસ્થાની મૂર્તિઓ એવો અર્થ કરવામાં આવે તો લોકોકિત પણ છે કે— “નાણા દીયાણા નાંદિયા જીવિતસ્વામી વાંદિયા” એ વાતથી એને સમર્થન મળે છે.

અલખત, અત્યાર સુધીની શોધો ઉપરથી એમ જ જણાયું છે કે, લગવાન મહાવીરસ્વામી આ પ્રદેશમાં ક્યારેય પધાર્યા નહોતા પરંતુ ચૌદમી-પંદરમી શતાબ્દીના આ શિલાલેખીય અને ગ્રંથસ્થ પ્રમાણો સામે કોઈ પરંપરા અવશ્ય હોવી જોઈએ, જે વિશે વિક્ષાનોએ પરામર્શ અને શોધ કરવાની જરૂરત તો છે જ.

જૈનોની દૃષ્ટિએ આ પ્રદેશની શોધખોળ માટે મિ. વિન્સેન્ટ સ્મિથ સાચું જ કહે છે:—

“The field for exploration is vast. At the present day the adherents of the Jain religion are mostly to be found in Rajputana and Western India. But it was not always so. In olden days the creed of Mahavir was far more widely diffused than it is now x x x. I feel certain that Jain stupas must be still in existence and that they will be found if looked for. They are more likely to be found in Rajaputana and elsewhere.

—શોધખોળનું ક્ષેત્ર બહુ જ વિશાળ છે. આજકાલ જૈનધર્મ પાળનારા વિશેષે કરીને રાજપૂતાના અને પશ્ચિમ ભારતમાં જ મળે છે પણ હમેશાં એમ નહોતું. પ્રાચીન સમયમાં લગવાન મહાવીરનો ધર્મ આજકાલની અપેક્ષાએ ખૂબ ફેલાયેલો હતો. x x x મને નિશ્ચય છે કે, શોધ કરવામાં આવે તો જૈનસ્તૂપો (જૈન મંદિરો તો ખૂબ મળી આવે છે પણ પ્રાચીનતા નિદર્શક જૈન સ્તૂપો જે બહુ ઓછા પ્રમાણમાં મળે છે તે પણ) મળી આવવાની વિશેષ સંભાવના બીજાં સ્થળોની અપેક્ષાએ રાજપૂતાનામાં અધિક છે.^૩

ઉપર્યુક્ત શિલાલેખના લગભગ સમયનાં અને તે પછીનાં કેટલાંક પ્રમાણો આ પ્રદેશમાં જૈન મંદિરોના અસ્તિત્વ અને જૈનધર્મના પ્રસારનો ખ્યાલ આપે એવાં જૈન ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે. પટ્ટાવલીઓના કથન મુજબ: ઓશિયા નગરને વસાવનાર ઉપલદે રાજાને અને ત્યાંની ક્ષત્રિય પ્રજાને ઉપદેશ આપી જૈનધર્મી બનાવનાર અને મહાજનવંશની સ્થાપના કરનાર મહાપ્રભાવક આચાર્ય શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ વીર નિ. સં. ૭૦માં ઓશિયા અને કૌરંટક નગરના મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^૪ આજના ઓશવાળો એ આચાર્યના પ્રતિબોધથી જૈન બનેલા ઓશિયા નગરના ક્ષત્રિય સંતાનો છે.

શ્રીવજ્રસ્વામી (જન્મ: વિ. સં. ૨૬ થી સ્વર્ગ: વિ. સં. ૧૧૪)એ શ્રીમાલમાં વિહાર કર્યો હતો એવું પ્રમાણ ચુલ્લિગ્રંથો આપે છે.^૫

શ્રીધર્મસાગરીય ‘તપાગચ્છપટ્ટાવલી’થી જણાય છે કે, લગવાન મહાવીરની પાટે થયેલા ૧૭ મા ગુરુ શ્રીવૃદ્ધેવ-સૂરિએ વીર નિ. સં. ૫૬૫ (વિ. સં. ૧૨૫)માં કૌરંટકમાં નાહડ મંત્રીએ કરાવેલા જિનપ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરી

૫. ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ ભા. ૨, લેખાંક : ૪૦૨.

૬. ‘અર્જુનાયલ પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ’ લેખાંક : ૪૨.

૭. “જૈન સાહિત્ય સન્મેલન” અંકમાં “Archaeological research a Jain duty.” By Vincent A. Smith. P. 1-6.

૮. “અત્યંત વસરાણાં ચરમજિનપતેર્નુજ્જાતસ્ય વર્ષે, પદ્મમ્યાં શુક્લપક્ષે સુરગુરુદિવસે વ્રજાણ: સન્મુદ્ભૂતે ।

રત્નાચર્યે: સ્વકલગુણયુત: સર્વસંધાનુદ્ભાવે: શ્રીમદ્વીરસ્ય ચિન્મે મવશતમયને નિમિત્તેયં પ્રતિષ્ઠા ॥

ઉપલેક્ષે ચ કૌરંટકે, તુલ્યં ધીવીરનિમ્બયો: । પ્રતિષ્ઠા નિમિત્તા શત્રુત્યા, ધોરત્નપ્રમસૂરિમિ: ॥”

૯. “ભારતકે પ્રાચીન જૈન તીર્થ”—દો. ડો. જગદીશચંદ્ર જૈન, પૃ. ૫૪

હતી.^{૧૦} શ્રીજિજ્ઞસૂરિએ વીર નિ. સં. ૬૭૦ (વિ. સં. ૨૦૦)માં સત્યપુર(સાચોર)માં નાહડ મંત્રીએ બંધાવેલા જિનમંદિરમાં શ્રીમહાવીર પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૧૧} લગવાન મહાવીરની પાટે થયેલા ૧૯મા શુરુ શ્રીમાનદેવસૂરિએ નાહડમાં પદ્માદિ દેવીઓનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો.^{૧૨} લગવાન મહાવીરની પાટે થયેલા ૨૧ મા શુરુ શ્રીદેવાનંદસૂરિએ વીર નિ. સં. ૭૭૦ (વિ. સં. ૩૦૦)માં નાગોરમાં નેમિજિન લગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૧૩}

એ પછી વિ. સં. ૮૩૫માં શ્રીદક્ષિણચંદ્રિય ઉદ્ધોતનસૂરિએ પ્રાકૃતમાં રચેલી ‘કુવલયમાલા’ નામના કથાગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં તેમણે પોતાના પૂર્વજ સાત આચાર્યોની શુરુપરંપરા દર્શાવી છે. સૌથી પ્રથમ શ્રીહરિશુભાચાર્યને તેમણે નોંધ્યા છે. તેમના સત્તાસમય વિશે બીજા પ્રમાણોથી અનુસંધાન કરતાં જણાય છે કે, વિ. સં. ૫૭૫ પહેલાં તેઓ વિદ્યમાન હતા. તેમના શિષ્ય દેવશુભાચાર્ય અને તેમના શિષ્ય શિવચંદ્રગણિ હતા, જેઓ શ્રીમાલમાં જિનવંદન નિમિત્તે આવ્યા અને ત્યાં સ્થિર થયા એમ પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે.^{૧૪} એટલે અનુમાનતઃ તેઓ સાતમા સૈકામાં શ્રીમાલમાં આવ્યા ત્યારે અહીં જિનમંદિર વિદ્યમાન હતું એટલું નિશ્ચિત થાય છે.

વળી, ઉદ્ધોતનસૂરિ જાબાલિપુર (જાલોર) ગયા ત્યારે એ નગરમાં અનેક શ્રાવકો હતા, અને જિનમંદિરો પણ હતાં; એટલું જ નહિ, તેમના ધર્મશુરુ, જેમનું નામ તેઓ વીરભદ્ર આપે છે તેમણે જાલોરમાં આદિજિનનું મંદિર કરાવ્યું એમ પણ જણાવે છે.^{૧૫} આ ઉપરથી કહી શકાય એમ છે કે, સાતમા-આઠમા સૈકામાં આ પ્રદેશમાં જૈનોની બહોળી વસ્તી હતી અને ઘણાં જિનમંદિરો વિદ્યમાન હતાં.

પીંડવાડાના મંદિરમાં રહેલી બે કાઉસગિયા ધાતુમૂર્તિઓ, જે વસંતગઢથી લાવવામાં આવી છે, તેમાંની એક મૂર્તિ ઉપર સં. ૭૪૪નો લેખ મળે છે.^{૧૬}

બાપા રાવલના વંશજ ભર્તૃલટ રાણા, જેઓ આઠમી સદીમાં થયા તેમણે ભટેવરનો કિલ્લો બંધાવી, તેમાં ‘ગુહિલવિહાર’ નામે આદિજિનનું ચૈત્ય બંધાવ્યું હતું; જેની પ્રતિષ્ઠા યુગગણિએ કરી હતી.^{૧૭}

લગવાન મહાવીરની પાટે થયેલા ૩૦ મા શુરુ શ્રીરવિપ્રભસૂરિએ વીર નિ. સં. ૧૧૭૦ (વિ. સં. ૭૦૦)માં નાહડમાં જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૧૮}

વિ. સં. ૯૧૫માં જ્યારે ભોજદેવનું રાજ્ય પ્રવર્તમાન હતું ત્યારે નાગઉર (નાગોર)ના જિનાલયમાં રચેલા ‘ધર્મોપદેશમાલા-વિવરણ’ નામના ગ્રંથની અંતિમ ૩૧ ગાથાની પ્રશસ્તિમાં, શ્રીજયસિંહસૂરિએ પોતાની શુરુપરંપરા વિશે નોંધ આપતાં તે તે શુરુઓના સમયમાં બંધાવાયેલાં મંદિરોનું સૂચન કર્યું છે. તદનુસાર સં. ૫૧૦ પછી અનેક સૂરિઓ થયા. પછી શ્રીવટેશ્વર નામના ક્ષમાશ્રમણ, તેમના શિષ્ય તત્વાચાર્ય અને તેમના શિષ્ય યક્ષ મહત્તરે ખટ્ટકૃપ (ખાટ્ટ)માં જિનમંદિર બંધાવ્યું હતું. અર્વાંતર પ્રમાણોથી જણાય છે કે, તેમણે આ મંદિર નવમા સૈકામાં બંધાવ્યું

૧૦. “શ્રીવીરાત્ પદ્મનવત્યધિક(૫૯૫ વર્ષાતિક્રમે કોરણટકે નાહડમન્ત્રિનિર્માપિતપ્રાસાદે પ્રતિષ્ઠાકૃત્ ॥” —ધર્મસાગરીય પદ્યાવલી વૃત્તિ.

૧૧. “શ્રીજિજ્ઞસૂરિણા ચ સત્ત્યધિકપદ્મશતવર્ષે સત્યપુરે નાહડનિર્માપિતપ્રાસાદે મહાવીરઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥” —ધર્મં વૃત્તિ;

“તેણં ગુરુઆણેણં સચ્ચડરે વીરમુક્ષાઓ છવાસણદિ મહેતં કારિણં ભવંભલિહસિદ્ધરં ચેદ્યં ॥”

‘વિવિધતીર્થકલ્પાન્તર્ગત—સત્યપુર તીર્થકલ્પ’

૧૨. “તત્તપસા નહ્નહલપુરે પદ્મા-જયા-વિજયા-અપરાજિતામિધાનામિઃ દેવીમિઃ પર્યુપાસનં..... ॥” —ધર્મં વૃત્તિ.

૧૩. “સ ચ વીરાત્ સત્તતિસત્તશત(૭૭૦)વર્ષે વિક્રમતઃ ત્રિશતી(૩૦૦)વર્ષે નાગપુરે શ્રીનેમિપ્રતિષ્ઠાકૃત્ ॥” —ધર્મં વૃત્તિ.

૧૪. “સો જિણવંદણદેહં કહવિ મમંતો કમેણ સંપત્તો । સિરિમિહુમાલણયરમ્મિ સંઠિઓ કપ્પક્કલોવ્વ ॥૬॥”

૧૫. “તુગમલંઘં જિણમવળમળહરં સાવયાહલં વિસમં । જાવાલિપુરં બદ્ધાવયં વ બદ્ધ અત્થિ પુહવીણ ॥૧૮॥

તુગં ધવલં મળહારિ રયણપસરંત ધયવહાહોવં । ઉસહજિણિયાયત્તણં કારવિયં વીરમ્હેણ ॥૧૯॥

૧૬. ‘અર્ચુદાયક પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ’ લેખાંક. ૩૬૫.

૧૭. ‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ.’ પૃ. ૪૯૬

૧૮. “સ ચ શ્રીવીરાત્ સત્ત્યધિકૈકાદશશત(૧૧૭૦)વર્ષે વિં સત્તશતવર્ષે(૭૦૦)નહ્નહલપુરે શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદપ્રતિષ્ઠાકૃત્ ॥

—ધર્મં વૃત્તિ.

હશે, એ યક્ષ મહત્તરે કૃષ્ણ નામના વિપ્રને દીક્ષા આપી, જેઓ કૃષ્ણમુનિ તરીકે (નવમા સૈદ્ધામાં) ખ્યાતિ પામ્યા. તેમણે નાગોરમાં નારાયણ નામના શ્રેષ્ઠાને પ્રતિજ્ઞા કરી નાગોરના કિલ્લામાંની ભૂમિ ઉપર જિનમંદિર બંધાવ્યું. કૃષ્ણમુનિના પૂજ્ય શ્રીદેવશુભસૂરિએ ગુજરાતથી આવીને તે મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તેની વ્યવસ્થા માટે ૭૨ શ્રેષ્ઠીઓની નિમણૂક કરી. આ જ કૃષ્ણમુનિથી ‘કૃષ્ણર્ષિ’ નામનો ગચ્છ ખ્યાતિ પામ્યો. એ જ મંદિરમાં સં. ૯૧૭ ના આઘાઠ માસની શુકલ પંચમીના દિવસે શ્રીજયસિંહસૂરિએ શ્રીમહાવીર જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૧૯}

ભેંધપુર પાસે આવેલા ઘટિયાળા ગામમાંથી મળી આવેલા સં. ૯૧૮ના પ્રાકૃત શિલાલેખથી જણાય છે કે, મંડોરના પ્રતીહારવંશીય કેટલાયે રાજાઓએ રાજત્યાગ કરી અનશનવ્રત ગ્રહણ કર્યું હતું, એ ઉપરથી દ્વિતિય થાય છે કે, આ વંશના રાજાઓને કોઈ જૈનાચાર્યે પ્રતિજ્ઞા આપી જૈન બનાવ્યા હશે. તે વંશમાં ૧૪મો કેફુક નામે રાજા થયો, તેણે સં. ૯૧૮ના ચૈત્ર સુદિ ૨ને બુધવારના દિવસે મુંદર જિનભવન કરાવી શ્રીધનેશ્વરગચ્છને અર્પણ કર્યું હતું.^{૨૦}

એ પછી સં. ૯૩૭ના લેખવાળી એક પ્રતિમાની નોંધ અમે ઘાંધાણીના વર્ણનમાં આપી છે.

હસ્તિકુંડી (હથુંડી)ના જૈન મંદિરમાંથી વિ. સં. ૧૦૫૩નો શિલાલેખ મળી આવ્યો છે, તે પરથી પ્રગટ થાય છે કે, વિ. સં. ૯૭૩માં રાઠોડવંશીય વિદ્યધ રાજાએ શ્રીવાસુદેવાચાર્યના ઉપદેશથી અહીં જિનમંદિર બંધાવ્યું; એટલું જ નહિ પણ તેના નિભાવ માટે પોતાનું સુવર્ણ તોલ કરાવી તેનો ૨ લાગ મંદિરને ભેટ કર્યો અને ૬ લાગ શ્રીવાસુદેવાચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વાપર્યો. વિદ્યધરાજના પુત્ર ધ્રુવે એ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેના માટે કેટલીક ઉપજ વધારી આપી. આ વંશના મોટા ભાગના રાજાઓ જૈન હતા એમ પણ શિલાલેખથી સૂચન મળે છે.^{૨૧}

ભગવાન મહાવીરની પાઠે થયેલા ૩૬ મા ગુરુ શ્રીસર્વદેવસૂરિએ વિ. સં. ૧૦૧૦માં રામસૈન્યપુરમાં ચંદ્રપ્રભ જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરી અને ચંદ્રાવતીમાં ઉત્તુંગ જિનપ્રાસાદ બંધાવનાર કુંકુણ મંત્રીને પ્રતિજ્ઞાથી દીક્ષા આપી હતી.^{૨૨}

શ્રીશીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીધર્મધોષસૂરિએ સં. ૧૧૮૧માં ફેલોધિ પાર્શ્વનાથ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૨૩}

મલધારી શ્રીઅભયદેવસૂરિ(બારમો સૈકો)એ હજારો પ્રાણીઓ અને કડમડ નામના યક્ષને પ્રતિજ્ઞાથી મેડતપુર (મેડતા)માં શ્રીવીરપ્રભુનું ચૈત્ય કરાવ્યું હતું.^{૨૪}

ભગવાન મહાવીરની પાઠે થયેલા ૪૦ મા ગુરુ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીવાહિદેવસૂરિએ સં. ૧૨૦૪માં ફેલવર્ધિ (ફેલોધિ)ના ચૈત્યમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન અને આરાસણ (કુંભારિયા)ના ચૈત્યમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૨૫}

ભગવાન મહાવીરની પાઠે થયેલા ૩૬ મા ગુરુ શ્રીધર્મધોષસૂરિના ઉપદેશથી પેથડ મંત્રીએ સં. ૧૩૨૦ લગભગમાં ઠેર ઠેર મળીને ૮૪ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં હતાં તે પૈકીનાં ચિતોડ, નાગપુર, વિક્રમપુર, જયસિંહપુર, મધ્યકપુર, રૂણ, કોરંટક, કરહેટક, મંગલપુર વગેરે સ્થળોમાં જિનમંદિર બંધાવ્યાં હતાં.^{૨૬}

આ રીતે કેટલાંક સીધાં અને અવાંતર પ્રમાણેના આશ્રયે આ પ્રદેશના જૈન મંદિરોના ઇતિહાસની નોંધ આપી

૧૯. ‘ત્ર્યમોપદેશમાલા’—પ્રસ્તાવના—પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી.

૨૦. ‘જૈન સાહિત્ય સન્મેલન અંક’માં ‘મારવાડકે સખસે પ્રાચીન લેખ’—પં. રામકરણજી.

૨૧. ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ ભા. ૨, લેખક ૩૧૮, ૩૧૯.

૨૨. ‘ગુર્વાવલી’—મુનિમુંદરસૂરિ, શ્લોક: ૫૭, ૫૮.

૨૩. “एगारससएसु इकासीइसमहिएसु विक्रमाइवरिसेसु अइकंतेसु रायगच्छमंढणसिरिसीलमहसूरिपटपइहिहि महावाइदिअंवरगुणचंद्रविजयपत्तपइहि सिरिधम्मघोससूरीहि पासनाइचेईअसिहरे चउविहसंघसमवसं पइदा किआ ॥”—“चिविधतीर्थकटपान्तर्गत—श्रीइलवर्द्धिपार्श्वनाथइइप”

૨૪. “દ્વયાશ્રયમહાકાવ્ય” પ્રશસ્તિ, શ્લોક:

૨૫. “ઉપદેશ સપ્તતિકા” ઉદ્દેશ: ૭

૨૬. ‘ગુર્વાવલી’—શ્રીમુનિમુંદરસૂરિ, શ્લોક: ૧૯૧ થી ૨૦૦.

છે. એ ભાગ્યે જ કહેવાની જરૂરત છે કે, જ્યાં એકાદ જિનમંદિર બંધાયું હોય ત્યાં જૈનોની વસ્તી પણ સારા પ્રમાણમાં વિદ્યમાન હોય. એ દૃષ્ટિએ ભગવાન મહાવીરના સમયથી લઈને લગભગ તેરમા સૈકા સુધીની કેટલીક સપ્રમાણ આલખેલી આઠી નોંધથી આ પ્રદેશમાં જૈનધર્મના પ્રસારનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકે એમ છે.

અગિયારમી—બારમી કે તે પછીના કાળમાં નિર્માણ થયેલાં કે જીર્ણોદ્ધાર પામેલાં કેટલાંયે મંદિરોમાંથી આજે પણ મળી આવતા શિલાલેખો મંદિરોની અદ્યવધિ વિદ્યમાનતાનું કાળપ્રમાણ બતાવી રહ્યાં છે. મતલબ કે, ૧૦૦૦ કે ૬૦૦ વર્ષ પુરાણાં મંદિરો તો હજી આ પ્રદેશમાં એના મૂળ સ્વરૂપે જેટલાં જેવામાં આવે છે તેટલાં ભાગ્યે જ બીજા પ્રદેશમાંથી મળી આવે.

એનું કારણ તો એ જ છે કે, આ પ્રદેશ પોતાના નામથી સદાકાળ ક્ષત્રિય ભૂમિ રહ્યો છે. આ પ્રદેશમાં યવનો પ્રવેશ ન પામે એ ખાતર ક્ષત્રિયોએ ભારે ભોગો આપ્યા છે, એથી જ અંતરાલમાં પડેલાં કેટલાંયે મંદિરો આજ સુધી બચી ગયેલાં જેવા મળે છે. જો કે મુખ્ય નગરો જેવાં કે, ચંદ્રાવતી, ભિન્નમાલ, જલોર, કોરટા, ફલોધિ, આણુ, ચિતોડ જેવાં સ્થાનોનાં મંદિરો આક્રમણથી ભોંયભેગાં થયાં કે કાળબળે જીર્ણ થયાં છતાં ઘણાં મંદિરો એની ભૂતકાલીન સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ આપી રહ્યાં છે. કેટલાંક જીર્ણ મંદિરો તો પથ્થરોના ઢગલામાં, પાયાથી ૧૦-૧૫ ફીટની દીવાલો કે તેના અસુક ભાગના અવશેષો રૂપે જાણે કાળની પકડમાંથી પોતાને બચાવવાનો નિરર્થક પ્રયત્ન કરી રહ્યાં હોય એમ પણ લેવાય છે, એવાં સ્થળોની નોંધ પણ બની શકી તેટલી અમે આપી છે.

આ ક્ષત્રિયોએ પ્રારંભથી જ જૈનધર્મને અપનાવ્યો હતો તેથી આ પ્રદેશમાં એનો પ્રચાર પ્રાચીન કાળથી હોય એમાં નિવાર્ધ નથી. જૈનોની પ્રસિદ્ધ જ્ઞાતિઓ ઓશવાલ, પોરવાડ, પલ્લીવાલ, ખંડેરવાલ, વઘેરવાલ આદિ નામોથી સંબોધાય છે તે આ પ્રદેશની જ ક્ષત્રિય જાતિ હતી.

ઇતિહાસજ્ઞ મુંશી દેવીપ્રસાદની શોધથી કોટા રાજ્ય અંતર્ગત અટારુ નામક ગામથી વિ. સં. ૫૦૮નો જે શિલાલેખ મળી આવ્યો છે તે દ્વારા અને અન્ય સાધનોથી જણાય છે કે, ઓસવાલોનો ઉત્પત્તિ સમય વિક્રમની બીજી-ત્રીજી શતાબ્દી હોવાનું મનાય. શ્રીમાલોની ઉત્પત્તિનું સ્થાન પણ શ્રીમાલ-ભિન્નમાલ હતું. આ બધી જાતિઓને ક્યારે કયા આચાર્ય જૈન બનાવી એનું વિસ્તૃત વર્ણન જૈન ગ્રંથો આપે છે. ક્ષત્રિયો જૈન બન્યા હોવા છતાં તેમણે પોતાનો ક્ષાત્રધર્મ છોડ્યો નહોતો. એવા ક્ષત્રિય વીરોનાં ઉદ્ધારણો પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં મળી રહે એમ છે; એટલું જ નહિ એમાંથી રાજવીઓ, મંત્રીઓ, સેનાપતિઓ, સાંધિવિગ્રહિકો, ભાંડાગારિકો, દાણિકો વગેરે અધિકારીઓ સેંકડો નહિ પણ હજારોની સંખ્યામાં પાક્યા છે અને કેટલીએ પેઢીઓ સુધી એ અધિકારો તેમણે વારસામાં સાચવી રાખ્યા છે. નગરશેઠની પદવી તો જૈન શ્રેણીઓનો જ પેઢીદર વારસો હતો; એ આપણે ભૂલવું ન જોઈએ.

આ રીતે રાજકીય ક્ષેત્ર ઉપર પૂરો પ્રભાવ પાડવા ઉપરાંત તેમાંથી કેટલાકે દીક્ષિત બનીને આચાર્ય પદવીઓ પણ પ્રાપ્ત કરેલી છે; જેમણે પોતાની સહસ્રમુખી પ્રતિભા દ્વારા બનાવેલા ગ્રંથો આજે જૈન સાહિત્યના ભંડારોની શોભા વધારી રહ્યા છે. આ આચાર્યોએ સાહિત્યનિર્માણ કરીને જ માત્ર સંતોષ મેળવ્યો નથી પરંતુ તત્કાલીન રાજવીઓ અને અધિકારીઓ ઉપર પોતાના તપસ્તેજ અને બુદ્ધિવૈભવનો પ્રભાવ પણ પાથર્યો હતો; એનાં પ્રમાણો ઓછાં ઉપલબ્ધ નથી. આજ કારણે અહીં એવી કહેવત પ્રચલિત બની છે કે—

“સીસોદિયા સાંડેસરા, ચૌદશિયા ચૌહાણ; ચૈત્યવાસિયા ચાવડા, કુલશુરુ, એહ પ્રમાણુ.”

—સીસોદિયા ક્ષત્રિયોના કુલશુરુ સંડેરગચ્છીઓ, ચૌહાણ ક્ષત્રિયોના કુલશુરુ ચૌદશિયા (ચૌદ)ગચ્છના આચાર્યો અને ચાવડા ક્ષત્રિયોના કુલશુરુ ચૈત્યવાસીઓ હતા.

ટોડ સાહેબ કહે છે કે, અગ્નિકુળના રાજપૂતોમાં પરમાર અને સોલંકી શાખાના લોકો (રાજવીઓ) સૌથી પહેલાં જૈનધર્મમાં દીક્ષિત થયા હતા.

ઉપર્યુક્ત ગચ્છો સિવાય બીજા કેટલાંયે ગચ્છો આ પ્રદેશના નગરોના નામ ઉપરથી અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે.

૨૭. ‘રાજપૂતાનાકી શોધખોળ.’

પદલીવાલગચ્છ, કોરંટક ગચ્છ, સાંડેરકગચ્છ, નાગપુરીય ગચ્છ, નાણાવાલ (નાણકીય) ગચ્છ, છરાઉલાગચ્છ, હસ્તિકુંડીગચ્છ, ભટેવરગચ્છ, હુર્ષપુરીયગચ્છ, કાસહુદગચ્છ, ઘઠાણુગચ્છ, કચ્છેલીવાલગચ્છ વગેરે ગચ્છનામે તો તે તે ગામ ઉપરથી અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે, જે આ પ્રદેશમાં જૈનાચાર્યોએ પાથરેલા પ્રભાવનાં પૂરતાં પ્રમાણુ આપી રહ્યાં છે.

વળી, જૈન બન્યા ન હોય એવા રાજવીઓ પણ જૈનો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દાખવતા હતા; એના પુરાવાઓ પણ સુલભ છે. કોઈ પણ રાજવી આ પ્રદેશમાં કિલ્લો બંધાવતા ત્યારે સાથેસાથ આદીશ્વરનું મંદિર પણ બંધાવતા હતા અને નવું ગામ વસાવતાં જૈન મહાજનોને સર્વ પ્રથમ આવકારતા હતા. કેટલાક રાજવીઓ જૈન મંદિરના નિર્વાહાર્થે ગામ, જમીન અરટ કે અમુક ઉપજનો ભાગ પ્રતિવર્ષ આપતા, તેના શિલાલેખો અને દાનપત્રો વગેરેમાં આવતા ઉલ્લેખોનાં પ્રમાણુ આજે પણ હુલ્લ નથી; એ વિશે કેટલાંક ઉદાહરણો ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરી લઈએ.

ઉપર અમે જણાવ્યું જ છે કે, ઘટિયાળાના શિલાલેખમાં સં. ૬૧૮માં કુલ્લુક રાજાએ અને હથુંડીના શિલાલેખમાં સં. ૬૭૩માં વિદ્યધરાજે મંદિરો બંધાવ્યાં હતાં તેનો નિર્દેશ છે અને તેના નિર્વાહાર્થે તેમણે કેટલુંક દાન આપ્યું હતું તેમજ વિદ્યધરાજના પુત્ર ધ્રુવે પણ એ દાનમાં વધારો કરી આપ્યો હતો; એમ જણાવ્યું છે.

એ પછી સં. ૧૧૬૨ના સેવાડી ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, કુટુક નામનો રાજવી સેવાડીના જિનાલય માટે પ્રતિવર્ષ દાન આપતો હતો.^{૨૮}

સં. ૧૧૬૫ના શિલાલેખથી જણાય છે કે, ગુહિલવંશીય રાણા ઊદરણુના પુત્ર રાજદેવ પોઠિયાઓના મળતા કરમાંથી ૬૦ મો ભાગ અહીંના જિનમંદિરને અર્પણ કરતો હતો.^{૨૯}

સં. ૧૨૨૧ના સાંડેરાવના લેખથી જણાય છે કે, નાડોલના કેલ્હણદેવની માતૃરાણી આનલદેવીએ ત્યાંના જૈન મંદિર માટે કેટલાક દાનતું શાસન આપ્યું હતું અને સં. ૧૨૩૬ના લેખથી જણાય છે કે, કેલ્હણદેવની રાણી જાલ્હણદેવીના આશ્રયથી રાલ્હાકે જૈન મંદિર માટે કેટલુંક દાન કર્યું હતું.^{૩૦}

સં. ૧૨૨૪ના કોજરાના શિલાલેખથી જણાય છે કે, પરમાર રાયસી (ધારાદેવ)ની રાણી શૃંગારદેવીએ અહીંના મંદિરનો થાંભલો કરાવી આપ્યો હતો.^{૩૧}

સં. ૧૨૨૮ ના એક દાનપત્રથી જણાય છે કે, ચૌહાણવંશી રાજાઓમાં ૧૪મી પેઢીએ થયેલા આલ્હણદેવે જૈન-ધર્મ અંગીકાર કરી નાડોલમાં ભગવાન મહાવીરનું મંદિર બંધાવ્યું અને તેને માટે વૃત્તિ નિર્ધારિત કરી હતી.^{૩૨}

સં. ૧૨૪૧ના ઘાંધાણી ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, રાજા કેલ્હણદેવના પુત્ર મોઢલદેવે પોતાને મળેલા ઘાંધાણી ગામમાં મહાવીર જિનના મંદિરના નિભાવ માટે માંડવ્યપુરની મંડયિકામાંથી દાન અપાવ્યું હતું.^{૩૩}

સં. ૧૨૫૫ના ઝાડોલી ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, પરમાર ધારાવર્ષદેવની રાણી શૃંગારદેવીએ ઝાડોલીના જૈન મંદિરના નિર્વાહાર્થે અરટ અને જમીન આપી હતી.^{૩૪}

સં. ૧૨૮૭ ના આણુના લૂણવસહી મંદિરના શિલાલેખથી જણાય છે કે, અંદ્રાવતીના પરમારરાજા સોમદેવે અને તેના પાટવી કુંવર કાન્હડદેવે લૂણવસહી મંદિરના નિભાવ માટે હાણી ગામ સદા માટે ભેટ કર્યું હતું.^{૩૫}

૨૮. 'પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' ભા. ૨, લેખાંક ૩૨૩.

૨૯. એજન; લેખાંક: ૩૩૨.

૩૦. એજન; લેખાંક, ૩૪૯, ૮૫૦.

૩૧. 'અભ્યુદાયક પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ', લેખાંક; ૪૫૦.

૩૨. 'ટોડ-રાજસ્થાન' ટિ. ખંડ; અ. ૨૭, પૃ. ૭૭૪.

૩૩. 'પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' ભાગ ૨, લેખાંક: ૪૨૯.

૩૪. 'અભ્યુદાયક પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ' લેખાંક: ૩૧૨.

૩૫. એજન; લેખાંક: ૨૫૧.

સં. ૧૩૦૦ના કાળાગરાના શિલાલેખથી જણાય છે કે, ચાંદ્રાવતીના મહારાજાધિરાજ આલ્હણસિંહના ખેતા નામના મંત્રીએ ત્યાંના મંદિરને કંઈક ભેટ કરવાનું શાસન લખેલું છે.^{૩૬}

સં. ૧૩૩૩ના ભિન્નમાલના શિલાલેખથી જણાય છે કે, ચાચિગદેવે અહીંના મહાવીર જિનમંદિરને કેટલાક દ્રમ્મનું દાન કર્યું હતું.^{૩૭}

સં. ૧૩૪૫ના દત્તાણી ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, આ ગામના ઠાકોર પરમાર દેવડા પ્રતાપસી અને હેમદેવે અહીંના મંદિર માટે એ ખેતરો આપ્યાં અને રા. મહીપાલના પુત્ર સુહસિંહે મંદિરના તીર્થંકર દેવની યાત્રા કરી ૪૦૦ દ્રમ્મની ભેટ કરી હતી.^{૩૮}

સં. ૧૩૫૦ના વાગીણ ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, તે ગામના સોલંકીસમુદાયે મળીને ત્યાંના જિન-મંદિરના નિર્વાહ અર્થે પ્રત્યેક અરટ દીઠ અમુક કર નાખ્યો હતો.^{૩૯}

સં. ૧૩૯૧ના દિયાણા ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, રાજશ્રી તેજસિંહ અને મંત્રી કૃપાએ દિયાણાના મહાવીરદેવ માટે વાવડી ભેટ કરી હતી.^{૪૦}

સં. ૧૪૪૨ના મૂંગથલાના શિલાલેખથી જણાય છે કે, રાજા કાન્હડદેવના પુત્ર વીસલદેવે મૂંગથલાના મંદિર માટે કંઈક ભેટ આપી હતી.^{૪૧}

સં. ૧૬૫૬ના નાણાગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, રાજા અમરસિંહે નારાયણ નામના મંત્રીને નાણાગામ સમર્પણ કરેલું, તેમાંના સાધરાવનો અરટ એ મંત્રીએ નાણાના મંદિરને અર્પણ કર્યો હતો.^{૪૨}

સં. ૧૮૭૬ના બ્રાહ્મણવાડાના તામ્રપત્રથી જણાય છે કે, સિરોહીના દરબાર શિવસિંહજીએ બ્રાહ્મણવાડાના મહાવીરદેવ માટે અરટ અને ઉપજનો કેટલોક ભાગ અર્પણ કર્યો હતો.^{૪૩}

આ સિવાય બીજાં કેટલાંયે પ્રમાણો શોધીને મૂકી શકાય પરંતુ આપણી હકીકતને માટે આટલાં ઉદાહરણો પર્યાપ્ત ગણાય.

ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, આ પ્રદેશના ગામોના નામ ઉપરથી અસ્તિત્વમાં આવેલા ગરુડો અને જ્ઞાતિઓના પ્રભાવશાળી પુરુષોએ અહીંના સંસ્કૃતિ-નિર્માણ કાર્યમાં સમગ્ર રીતે યોગ આપ્યો હતો. એ જ રીતે બારમા-તેરમા સૈકા પછી અહીંના રાજકારણમાં મુસ્લિમોના કારણે પલટો આવ્યો ત્યારે ક્ષત્રિય જૈન વીરો આગળ આવ્યા અને મંત્રી, સેનાપતિ, ભંડારી આદિ અધિકારપદે રહીને પોતાની શક્તિ અને કુનેહ દ્વારા શાસનવ્યવસ્થા ટકાવી રાખવામાં મોટો ફાળો આપ્યો હતો, જેની નામપૂરતી નોંધ પણ ઉવેખી શકાય એમ નથી. કેટલાક શ્રેષ્ઠીઓનું મંત્રીપદ તો વંશપરંરામાં ઊતરી આવતું હતું.

સોનગરાવંશીય મંડન મંત્રીના પૂર્વજોએ જુદે જુદે સ્થળે મંત્રીપદ શોભાવ્યાં હતાં એની હકીકત ‘કાવ્યમનોહર’ નામના ગ્રંથથી જણાય છે.

૩૬. ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ ભાગ ૨, લેખાંક: ૪૨૬,

૩૭. એજન, લેખાંક: ૪૦૨.

૩૮. ‘અર્જુનદાસલ પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ’ લેખાંક: ૫૫.

૩૯. ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ ભાગ ૨, લેખાંક: ૪૨૫.

૪૦. ‘અર્જુનદાસલ પ્રદક્ષિણા જૈનલેખસંગ્રહ’ લેખાંક: ૪૬૦.

૪૧. એજન, લેખાંક: ૫૧.

૪૨. એજન, લેખાંક: ૩૬૨.

૪૩. એજન, લેખાંક: ૩૦૪.

લગભગ તેરમા સૈકામાં જલોરનો રહેવાસી આભૂ નામે જૈન શ્રેષ્ઠી પોતાની બુદ્ધિમત્તાથી ભારતના અંતિમ હિંદુ-સમ્રાટ પૃથ્વીરાજના પિતા સોમેશ્વરના મંત્રી તરીકે નિયુક્ત થયો હતો. એ આભૂનો પુત્ર અભયદ તેરમા સૈકામાં આનંદ (સંભવતઃ અર્જુનરાજ)નો મંત્રી હતો. એ અભયદનો પુત્ર આંખડ તેરમા સૈકામાં જલોરનો મુખ્ય અધિકારી હોય એમ જણાય છે, જેણે વિગ્રહેશને જલોરના અધિકારપદે સ્થાપન કર્યા હતા. એ આંખડનો પુત્ર સહણપાલ તેરમા સૈકામાં મોજદીન બાદશાહના પ્રધાનોમાં મુખ્ય મંત્રી હતો, જેણે બાદશાહથી ' કચ્છપતુચ્છ ' દેશને ઉગારી લીધો હતો. એ સહણપાલનો પુત્ર નૈણા નામે હતો, જેને તેરમા સૈકામાં સુલતાન જલાલુદ્દીન બાદશાહે રાજ્યનો સમગ્ર કારભાર સોંપી દીધો હતો. એ નૈણાનો પુત્ર દુસાબુ ચૌદમા સૈકામાં ચંડ રાઉલના વિસ્તૃત રાજ્યનો મુખ્ય પ્રધાન હતો. તુઘલક ગયાસુદીન બાદશાહે તેને આદરપૂર્વક બોલાવી ' મેરુતમાન ' દેશ અર્પણ કર્યો હતો. એ દુસાબુના પુત્ર વીકાએ ચૌદમા સૈકામાં સુપાદલક્ષના પ્રદેશમાં રાજ્ય કરતા શક્તિશાહ (સંભવતઃ અહમદશાહ) નામના રાજાને અને બીજા મળીને સાત રાજાઓને કેદ કરી લીધા હતા અને એ પ્રદેશ ઉપર ગયાસુદીન બાદશાહનો અધિકાર સ્થાપન કર્યો હતો. મંત્રી વીકાજીની જૈનધર્મમાં પરમભક્તિ હતી. તેણે ચિતોડમાં પડેલા દુષ્કાળમાંથી લોકોને બચાવી લીધા હતા. એ વીકાનો પુત્ર ઝાંઝણ નાંદ્રીય(શુજરાતનું નાંદોલ)ના રાજા ગોપીનાથનો મંત્રી હતો. પછીથી તે માંડૂ (માંડવગઢ) આવ્યો અને રાજકારણમાં તેના રાજ્યપ્રબંધની કુશળતા જોઈ આવડમશાહે (સંભવતઃ હુશંગગોરીએ) તેને પોતાનો મંત્રી (પંદરમા સૈકામાં) બનાવ્યો. ઝાંઝણે જૈનધર્મમાં અનેક કાર્યો કર્યા હતાં. એ ઝાંઝણને ચાહડ, બાહડ, દેહડ, ખંડસિંહ, આહડ અને પાહડ નામે છ પુત્રો હતા. બધાયે હુશંગગોરીના મંત્રીઓ હતા. ઝાંઝણના બીજા પુત્ર બાહડનો પુત્ર મંડન નામે હતો. તે પણ હુશંગગોરીનો મંત્રી હતો, જે વ્યાકરણ, સાહિત્ય, અલંકાર અને સંગીત આદિ શાસ્ત્રોમાં પ્રખર વિદ્વાન હતો. તેણે તે તે વિષયના ગ્રંથો બનાવેલા મળી આવે છે. બાદશાહની તેના પર ખૂબ પ્રીતિ હતી.

આજ રીતે બચ્છાવતના વંશજોમાં પણ પેઢીદર મંત્રીપદ ઊતરી આવ્યું હતું, તેમનાં નામો આ પ્રકારે મળી આવે છે: સગર, બોહિત્ય, શ્રીકરણ, સમધર, તેજપાલ, વીલ્હાણ, કડવા, જેસલણ, બચ્છરાજણ, કર્મસિંહ, વરસિંહ, નગરાજ, સંઘ્રામસિંહ, કર્મચંદ્ર, ભાગચંદ, લક્ષ્મીચંદ, અમરચંદ વગેરે. આ પૈકી બચ્છરાજણ મંડોવર નગરમાં રાજા ઋદ્ધમલજીના મંત્રી હતા. રાણા કુંભાએ જ્યારે ઋદ્ધમલજીને મારી નાખ્યા ત્યારે તેના પુત્ર જોધને મંડોર બોલાવી તેને રાજા તરીકેનો અધિકાર અપાવ્યો હતો.

ઋદ્ધમલજીના બીજા પુત્ર બીકાજીએ નવું રાજ્ય સ્થાપન કર્યું તેમાં બચ્છરાજણએ સાથ આપ્યો હતો. સને ૧૪૮૮ માં બીકાજીએ બીકાનેર વસાવ્યું, તેમ બચ્છરાજણએ ' બચ્છસાર ' નામક એક ગામ વસાવ્યું હતું. તેણે જૈનધર્મની પ્રભાવનાનાં અનેક કાર્યો કર્યાં હતાં. એ બચ્છરાજણના પુત્ર કરણસિંહને રાવ લૂણકરણજીએ પોતાનો મંત્રી બનાવ્યો હતો. તેણે વિ. સં. ૧૫૭૦ માં બીકાનેરમાં શ્રીનેમિનાથનું વિશાળ મંદિર બનાવ્યું હતું, જે અદ્યપિ મૌજુદ છે.

એ કર્મચંદ્રના ભાઈ વરસિંહને અને તેની પછી તેના પુત્ર નગરાજજીને રાવ લૂણકરણે અને તે પછી થયેલા રાવ જૈતસીએ મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા હતા. મંત્રી નગરાજજીએ જ્યારે શત્રુજયની યાત્રા કરી ત્યારે ભંડારની અવ્યવસ્થા જોઈને તેનો વહીવટ પોતાના હાથમાં લઈ લીધો હતો. સં. ૧૫૮૨ માં પડેલા દુષ્કાળમાં લોકોને બચાવવા માટે તેણે સદાવ્રત બોલ્યાં હતાં. તેણે પોતાના નામથી ' નગાસર ' નામે એક ગામ વસાવ્યું હતું. એ નગરાજનો પુત્ર સંઘ્રામસિંહ રાવ કેલ્યાણમલજીના સમયમાં મંત્રી હતો. તેણે શત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો હતો. એ સંઘ્રામસિંહનો પુત્ર કર્મચંદ્ર રાવ રાયસિંહનો મંત્રી હતો. કર્મચંદ્ર કુશળ રાજનીતિજ્ઞ અને વિદ્વાન હતો. રાયસિંહ સાથે અણબનાવ થતાં કર્મચંદ્રને અકબર બાદશાહે દિલ્હી દરબારમાં ઝાંચા અધિકારે નીરવ્યો હતો.

અમરચંદ સુરાણા રાવ સુરતસિંહ (સને ૧૭૮૭ થી ૧૮૨૮)ના સમયમાં મંત્રી હતા. તેમણે ઘણી લડાઈઓમાં વિજય મેળવ્યો હતો.

એ જ રીતે શ્રેષ્ઠી ભારમલના વંશજોમાં પણ મંત્રીપદ વારસગત ઊતરી આવ્યું હતું. ભારમલ વિ. સં. ૧૬૧૦માં રણથંભોરના કિલ્લેદાર હતા. રાણા ઉદયસિંહના સમયે ભારમલ કવડિયા મંત્રીપદે નિભાયા હતા. આ ભારમલને તારાચંદ અને ભામાશાહ નામે બે પુત્રો હતા. ભારમલ પછી તારાચંદ રાણા ઉદયસિંહના મંત્રી બન્યા અને રાણા પ્રતાપસિંહના સમયમાં પણ મંત્રીપદે રહ્યા હતા. હલ્દીઘાટના યુદ્ધમાં તારાચંદ અને ભામાશાહ રાણા પ્રતાપની સાથે જ રહીને લડાઈમાં ઊતર્યા હતા. મંત્રી તારાચંદ છેવટે ગોલવાડ પ્રદેશના દંડનાયક નિભાયા હતા.

વીર ભામાશાહે રાણા પ્રતાપની સંકટાવસ્થામાં દેશાભિમાન અને સ્વામિભક્તિથી પ્રેરાઈને સ્વોપાજિત અખૂટ સંપત્તિ રાણા પ્રતાપને ચરણે ધરી દીધી હતી. એ સંપત્તિની સહાયથી જ પ્રતાપે પોતાનું રાજ્ય ફરીથી હસ્તગત કર્યું હતું અને રાણા પ્રતાપે એ સમયના રામા મંત્રીને દૂર કરી ભામાશાહે મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા હતા. એનું સમર્થન એક કવિની આ પંક્તિમાં છે—“ મામો પરધાનો કરે રામો કીધો રદ ” આથી જ ભામાશાહની દાનવીર અને મેવાડોદ્ધારક તરીકેની કીર્તિ આજ સુધી લોકહૃદયમાં સ્થાન પામેલી જોવાય છે. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી કહે છે કે, “ભામાશાહનું નામ મેવાડમાં એટલું જ પ્રસિદ્ધ છે જેવું ગુજરાતમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલનું.” રાણા પ્રતાપે ભામાશાહને મંત્રી બનાવ્યા એટલું જ નહિ પણ એના વંશમાં ભામાશાહના વંશજોને મંત્રીપદ મળે એવી કાયમી વ્યવસ્થા કરી. ભામાશાહ રાણા પ્રતાપના પુત્ર અમરસિંહના મંત્રીપદે ત્રણેક વર્ષ રહ્યા પછી તેમના પુત્ર જીવાશાહ મંત્રીપદે નિયુક્ત થયા. જીવાશાહની પછી તેમના પુત્ર અક્ષયરાજ મહારાણા કર્ણસિંહ અને જગતસિંહના સમયમાં મંત્રીપદે હતા.

મહારાણા રાજસિંહના સમયે શ્રેષ્ઠી દયાલદાસ મંત્રી હતા. તેણે ઔરંગઝેબની સામે લડાઈ આદરી વિજય મેળવ્યો હતો. એ વિજયના ઉપલક્ષમાં રાજસિંહે દયાલદાસની માગણી અનુસાર રાજનગરમાં મંદિર બાંધવાની પરવાનગી આપી. વીર દયાલદાસે રાજસમંદની પાસે જાંચી ટેકરી ઉપર આદિનાથનો ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદ બાંધાવ્યો; જે આજસુધી એની કીર્તિગાથા સંભળાવી રહ્યો છે. આ મંદિરની હદમાં કોઈ જીવવધ ન કરે એવું સં. ૧૭૪૯ના મહા સુદિના દિવસનું ફરમાન રાણા રાજસિંહે બહાર પાડ્યું હતું.

આ સિવાય બીજા કેટલાયે જૈન વીરો મંત્રીપદે હતા, એનો ઇતિહાસ મળી આવે છે.

મેવાડના મહારાણા લાખાના સમયમાં નવલખાગોત્રનો રામદેવ શ્રેષ્ઠી મંત્રી હતો. મહારાણા હમીરના સમયમાં જાલસિંહ નામે શ્રેષ્ઠી મંત્રીપદે હતો. મહારાણા કુંભાના સમયે બેલા ભંડારી, ગુણરાજ, રત્નસિંહ, ધરણાશાહ આદિ પ્રધાનો હતા. મહારાણા વિક્રમાદિત્યના સમયમાં કુંભલગઢનો કિલ્લેદાર આશાશાહ નામે હતો; જેણે મહારાણા હિદયસિંહ શરણાગત થતાં તેમને અભયદાન આપ્યું હતું.

સં. ૧૫૧૫માં જ્યારે મહારાજા જોધાજી મંડોરથી જોધપુર આવ્યા ત્યારે જૈન શ્રેષ્ઠી મહારાજાજીને તેમણે દીવાન બનાવ્યા હતા. તેમની કામગીરીથી પ્રસન્ન થયેલા જોધાજીએ સં. ૧૫૨૬માં કુતેહપોળની નજીક તેમને રહેવા માટે હવેલી બનાવી આપી હતી. મહારાજા જોધાજીના સેનાપતિઓ નારોજી અને સમરોજી નામે જૈન શ્રેષ્ઠીઓ જ હતા.

મહારાણા ગજસિંહના સમયે માના ભંડારી, અજિતસિંહના રઘુનાથ ભંડારી અને તે પછી ખીમસિંહ ભંડારી, અનૂપસિંહ, પોમસિંહ, સૂરતરામ, ગંગારામ, રત્નસિંહ, લક્ષ્મીચંદ, પૃથ્વીરાજ, બહાદુરમલ, કિશનમલ વગેરે ભંડારીપદે નિયુક્ત હતા.

સં. ૧૬૫૮માં મહારાજા કૃષ્ણજીએ કૃષ્ણગઢ વસાવ્યું અને મહેતા રાયચંદને મંત્રી બનાવ્યા. તેમના નાનાભાઈ શંકરમણિને પણ જાંચા હોદ્દે નિયુક્ત કર્યા. બંનેની શાસનવ્યવસ્થાથી પ્રસન્ન થયેલા રાજવીએ તેમને માટે બે હવેલીઓ બાંધાવી આપી; જે આજે પણ બડીપોળ અને છોટીપોળ નામે ઓળખાય છે. મહેતા રાયચંદજીએ કૃષ્ણગઢમાં સં. ૧૬૭૦માં એક જૈન મંદિર બાંધાવ્યું અને સં. ૧૬૭૨માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. મહારાજા માનસિંહજી પોતાના વૃદ્ધ અને અનુભવી મહેતા રાયચંદ ઉપર ખૂબ પ્રસન્ન રહેતા. આથી તેમણે પાલડી ગામ તેમને બક્ષિસમાં આપ્યું હતું. સં. ૧૭૨૩ માં રાયચંદ મંત્રી સ્વર્ગસ્થ થયા હતા. મહારાજા માનસિંહજીના રહસ્યમંત્રી મહેતા વૃદ્ધલાણજી હતા. તેમના પુત્ર કૃષ્ણદાસજી મહેતા તેમના દીવાનપદે હતા. તેમની કામગીરીથી ખુશ થઈ રાજાએ તેમને છુહારુ ગામ ભેટમાં આપ્યું હતું.

એ પછી કૃષ્ણદાસજી, આસકરણજી, દેવીચંદ્રજી, ચેનસિંહજી, અચલોજી, જયમલજી, નેણસી (જેમણે ‘નેણસીરી ખ્યાત’ નામે ઐતિહાસિક ગ્રંથ લખ્યો છે), સુંદરદાસ, કરમસી, વૈરસીજી, સંગ્રામસિંહજી, જ્ઞાનમલજી, નવલમલજી વગેરેએ દીવાનગીરી જેવા જાંચા હોદ્દાઓ પ્રાપ્ત કરી પેઢીદર અધિકાર ભોગવી દેશની સુરક્ષા દ્વારા ધર્મની રક્ષા કરી હતી અને જૈનધર્મી તરીકે સાખ વધારી હતી.

આટલાં માત્ર નામપૂરતાં ઉદાહરણોથી રાજસ્થાનના સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક, સાહિત્યિક અને રાજનૈતિક ઇતિહાસમાં જૈનોએ દિલથી કેવો અને કેટલો યોગ આપ્યો હતો એ સમજવું સરળ થઈ પડે છે.

૭૯. મંડોર

(કોઠા નંબર : ૨૦૩૮-૨૦૪૧)

જોધપુરથી ૫ માઈલ દૂર મંડોર નામે સ્ટેશનનું ગામ છે. આનું પ્રાચીન નામ માંડ્યપુર અને મંડોવર પણ મળી આવે છે. કેટલાકના કહેવા પ્રમાણે મયદાનવે આ નગર વસાવ્યું હતું; જ્યારે બીજાઓના કહેવા પ્રમાણે માંડ્ય ઋષિનો અહીં આશ્રમ હતો તેથી તેમના નામે આ ગામ વસ્યું. ગમે તે હોય પણ ઇતિહાસ કહે છે, કે મારવાડની પ્રાચીન રાજધાનીનું આ નગર હતું. પ્રતીહારવંશી રાજાઓ અહીં રાજ્ય કરતા હતા. આ પ્રતીહારવંશી રાજાઓનો એક શિલાલેખ જોધપુરથી વીશેક માઈલ દૂર આવેલા ઘટિયાળા ગામથી મળી આવ્યો છે; જે મારવાડમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખોમાં સૌથી પ્રાચીન છે. વિ. સં. ૯૧૮ માં લખાયેલો આ લેખ પ્રાકૃત ભાષામાં શ્લોકબદ્ધ છે અને એ પ્રદેશમાં પ્રસરેલા જૈનધર્મની મહત્તા ઉપર અગત્યનો પ્રકાશ પાડે છે.^૧ પં. રામકર્ણી કહે છે કે, “આ શિલાલેખના ૧૯ મા પદમાં નક્ષત્ર વારાદિ સહિત સંવત લખીને, તે પછી જિનમંદિર બંધાવનાર પ્રતીહાર કણ્ઠક મહારાજનાં કેટલાંયે ઉત્તમ કામોનું વર્ણન કરી કણ્ઠકે જિનમંદિર બંધાવી ધનેશ્વરગચ્છને સમર્પણ કર્યાનું જણાવ્યું છે. આ કણ્ઠક નાહડરાય એ નામથી પ્રસિદ્ધ પ્રતીહાર નાગલટનો વંશજ હતો, જેનો સમય સાતમી શતાબ્દી હોવો જોઈએ.”^૨ કણ્ઠકના શિલાલેખમાં સંવત્સર અને જિનચૈત્ય વિષયક ગાથાઓ આ છે:—

“વરિસણસુ અ ણવસું અદુરેહ સમગલગેસુ ચેતમ્મિ । ણકલ્લે વિહુહલ્લે વુહવારે ધવલવીઆ ॥૧૧॥

તેણ સિરિક્કુણ્ણં જિણસસ દેવસસ દુરિઅનિદલણં । કારવિઅં અચલમિમં ભવણં મત્તોણ સુહજણયં ॥૨૨॥

અપ્પિઅમેઅં ભવણં સિદ્ધસસ ધણેસરસસ ગચ્છમ્મિ ॥ ”

—વિ. સં. ૯૧૮ (ઈ. સ. ૮૬૧)ના ચૈત્ર સુદિ ૨ ને બુધવારે હસ્ત નક્ષત્રમાં શ્રીકણ્ઠક રાજાએ પાપનો નાશ કરનારું અને સુખ આપનારું દૃઢ એવું શ્રીજિનેશ્વરદેવનું મંદિર ભક્તિપૂર્વક બનાવ્યું અને સિદ્ધ એવા ધનેશ્વરના ગચ્છને આ મંદિર અર્પણ કર્યું.

પ્રતીહાર (પહિહાર) કણ્ઠકે પોતાની કીર્તિ ચિરસ્થાયિની બનાવી રાખવા માટે જિનેશ્વરના મંદિરમાં આ શિલાલેખ લગાવ્યો હતો. આ કણ્ઠક મહારાજનો બીજો લેખ એ જ સંવતનો એ જ સ્થાનમાંથી મળી આવ્યો છે. તેનાથી જણાય છે કે, આ રાજા માત્ર જૈન જ નહોતો પરંતુ વિદ્વાન પણ હતો. કેમકે એ (બીજા) શિલાલેખની અંતે એક શ્લોક લખીને તે પછી જણાવ્યું છે કે, આ શ્લોક સ્વયં કણ્ઠક મહારાજે બનાવ્યો છે.

એ પહિહારવંશી રાજાઓએ વિ. સં. ૧૪૩૮ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. પં. શ્રીગૌરીશંકર ઓઝાજી અહીંનાં સ્થાપત્યો વિશે જણાવે છે કે—“અહીં ઘણાં પ્રાચીન મંદિરોનાં ધ્વંસાવશેષો પડ્યાં છે; એમાં બહુ પ્રસિદ્ધ બે માળના જૈન મંદિરનું મકાન ઉત્તર દિશામાં છે. આમાં ઘણી ઓરડીઓ (દેરીઓ) છે. મંદિરમાં પ્રવેશતાં દરવાજાના ગોખલામાં ૪ જૈન મૂર્તિઓ છે અને ૮ જિનમૂર્તિઓ અંદરની વેદીમાં કોરેલી છે. અહીં એક મોટો શિલાલેખ દબાયેલો પડ્યો છે. આના સ્તંભો દશમી શતાબ્દીના પ્રાચીન છે.”

ઉપર્યુક્ત બંને અવતરણોથી આ નગરની અને જૈન મંદિરોની પ્રાચીનતાનું સૂચન મળે છે. કણ્ઠક જેવા જૈન રાજવીના સમયમાં અને કિલ્લા ઉપરનાં લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ પુરાણાં અવશેષો ઉપરથી આ નગરમાં તે તે સમયે જૈનોની આબાદી અને સમૃદ્ધિ કેટલી હશે એનું અનુમાન સહેજે કરી શકાય એમ છે.

૧. “જૈન સાહિત્ય સંગ્રહ-અંક”માં ‘મારવાડકે સખસે પ્રાચીન લેખ.’ પૃ. ૧—૮

૨. નાહડરાય જેણે નાડોલ, સત્યપુર (સાચોર) આદિમાં મંદિરો બંધાવી મૂર્તિઓ પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલ છે, પરંતુ “વિવિધતીર્થ-કથપ”ના “સત્યપુરતીર્થકથપ”માં એ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાનો સંવત્ વીર નિર્વાણથી ૬૦૦ વર્ષ વીત્યા પછીનો બતાવ્યો છે, જ્યારે એ જ નામના નાહડરાય આ શિલાલેખથી વિક્રમના સાતમા સૈકામાં થયાનું જણાય છે. શું વિવિધતીર્થકથપના નાહડરાય અને આ શિલાલેખના નાહડરાય એક છે કે અલગ ? એનો નિર્ણય કરવાજોવો છે. જો એ બે એક જ હોય તો સાતમો સૈકો વીરનિર્વાણ સંવતનો નહિ પરંતુ વિક્રમસંવતનો ગણવો જોઈએ.

આખુના 'વિમલવસહી' માંથી મળી આવેલા સં. ૧૩૬૮ ના શિલાલેખથી જણાય છે કે, આ માંડવ્યપુરના રહીશ ગોસલના પુત્ર ધનસિંહ, તેના પુત્રો વીજડ આદિ છ ભાઈઓ અને ગોસલના ભાઈ ભીમાના પુત્ર મહાભુસિંહ, તેના પુત્ર લાલિગ વગેરે ત્રણ ભાઈઓએ મળીને એ વિમલવસહી મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.^૩ આ ઉપરથી જણાય છે કે મંડોરમાં ચૌદમા સૈકામાં જૈનોની સારી આબાદી હતી.

૫. મહિમાએ લગભગ ૧૮ મા સૈકામાં રચેલી "તીર્થમાળા" માં જણાવ્યું છે કે—

"મંડોર ગામની કુંગરિ રે, મોટા ત્રિલિંગ પ્રાસાદ રે; એકાવન પ્રતિમા ભલી રે, લાલ ગંગાણી સ્થૂં વાદ રે"^૪

આજે તો અહીં એકે જૈનનું ઘર નથી પરંતુ ૧ જૈન ધર્મશાળા, ૧ ઉપાશ્રય અને ૪ શિખરણધી મંદિરો મોજુદ છે.

૧. ળગીચાની પાછળ આવેલા સૌથી મોટા શિખરણધી મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૨ હાથ ઊંચી પીળા વર્ણની એક પ્રતિમા છે. તેના ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:—

"શ્રીજિનદેવસૂરિ શ્રીજિનસંઘસૂરિ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિપદે શ્રીજિનહર્ષસૂરિ આં શ્રીલક્ષ્મીકુશલ સં ૧૭૨૨ વર્ષે મહા વદિ ૮ સોમે મહારાજાધિરાજશ્રીજસવંતસિંહજી કુંવરવૃંધોસિંહ મેઘરાજવિજયરાયે ઓસવાલજ્ઞાતીયમંડારી માનાજી પુત્ર નારાયણ તત્પુત્ર મં. તારાચંદેન પુત્રપૌત્રાદિયુતેન શ્રીપાર્શ્વનાથવિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીવૃહત્સરતરગચ્છે ॥"

આ શિલાલેખથી જણાય છે કે, કાપરડાનું સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું મંદિર કરાવનાર ભંડારી ભાણુના જ પુત્ર નારાયણ અને તેના પુત્ર તારાચંદે આ મૂર્તિ સં. ૧૭૨૨માં ભરાવીને પ્રતિષ્ઠિત કરાવી છે.

૨. ઉપર્યુક્ત સ્થળે જ ખીલું મંદિર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે, જે સં. ૧૭૫૦માં શ્રીસંઘે બંધાવ્યું છે.

૩. મંડોરથી જોધપુર તરફની સડકે ડાબી બાજુએ ત્રીલિંગ મંદિર આવેલું છે. તેમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની શ્વેતવર્ણી ૧ ફૂટ ઊંચી પ્રતિમા બિરાજમાન છે. એક આચાર્યની મૂર્તિ પણ વિદ્યમાન છે. આ મંદિરની પાછળ એક છત્રીમાં દાદાજીનાં પગલાં છે, જેની સં. ૧૯૦૪માં પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે.

૪. દાદાવાડીમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ચોથું મંદિર ઘૂમટબંધી છે. શ્રીસંઘે સં. ૧૯૫૦માં બંધાવેલું છે.

અહીં નાગાદરી નદીના તટ પર એક જ હારમાં રાવ માલદેવ, રાવ ઉદયસિંહ, સવાઈ રાજા સૂરસિંહ, રાજા ગજસિંહ, મહારાજા જસવંતસિંહ અને મહારાજા અજિતસિંહનાં મોટાં વિશાળ સમાધિમંદિરો બનેલાં છે, જે સં. ૧૬૪૭ થી ૧૮૫૬ સુધીમાં બંધાવાયાં છે. આવા પ્રકારનાં સમાધિમંદિરોની રચના ખીજે કયાંય જોવામાં આવતી નથી. આની પાસે એક વીરભવન છે, જેમાં દેવ, દેવીઓ અને વીરોની ૧૬ મૂર્તિઓ છે. આની પાસેના એક સ્તંભવાળો મહેલ દર્શનીય છે, જે મહારાજા અજિતસિંહ રાઠોડે બંધાવ્યો છે.

★

૮૦. જેસલમેર

(ડોહા નંબર : ૨૦૫૫-૨૦૬૪)

રાજપૂતાનાના પશ્ચિમ ભાગમાં જોધપુરથી ૧૪૦ માઈલના અંતરે જેસલમેરનો કસબો આવેલો છે. રાવલ જેસવાલે વિ. સં. ૧૨૧૨માં પોતાના નામ પરથી જેસલમેર વસાવી કિલ્લો બંધાવ્યો છે. ભારત અને પાકીસ્તાનનાં ભાગલાં પડ્યાં તે પહેલાં લૂણી-હૈદરાબાદ રેલ્વે લાઈનના બાડમેર સ્ટેશનથી ૧૧૦ માઈલ દૂર વાહનમાર્ગે જવું પડતું; પરંતુ ભાગલાં પડ્યા પછી જેસલમેરનો બધો વ્યવહાર જોધપુર-પોકરણ લાઈનમાં આવેલા જોધપુર રેલ્વેના છેલ્લા

૩. "શ્રીચર્યુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંદોહ" લેખક : ૧.

૪. "પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ" પૃ. ૫૮, કહી. ૬.

૭૯. મંડોર

(કેઠા નંબર : ૨૦૩૮-૨૦૪૧)

જોધપુરથી ૫ માઈલ દૂર મંડોર નામે સ્ટેશનનું ગામ છે. આનું પ્રાચીન નામ માંડવપુર અને મંડોવર પણ મળી આવે છે. કેટલાકના કહેવા પ્રમાણે મયદાનવે આ નગર વસાવ્યું હતું; જ્યારે બીજાઓના કહેવા પ્રમાણે માંડવપુરનો અહીં આશ્રમ હતો તેથી તેમના નામે આ ગામ વસ્યું. ગમે તે હોય પણ ઇતિહાસ કહે છે, કે મારવાડની પ્રાચીન રાજધાનીનું આ નગર હતું. પ્રતીહારવંશી રાજાઓ અહીં રાજ્ય કરતા હતા. આ પ્રતીહારવંશી રાજાઓનો એક શિલાલેખ જોધપુરથી વીશેક માઈલ દૂર આવેલા ઘટિયાળા ગામથી મળી આવ્યો છે; જે મારવાડમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખોમાં સૌથી પ્રાચીન છે. વિ. સં. ૯૧૮ માં લખાયેલો આ લેખ પ્રાકૃત લાપામાં શ્લોકબદ્ધ છે અને એ પ્રદેશમાં પ્રસરેલા જૈનધર્મની મહત્તા ઉપર અગત્યનો પ્રકાશ પાડે છે.^૧ પં. રામકર્ણી કહે છે કે, “આ શિલાલેખના ૧૯ માં પદમાં નક્ષત્ર વારાહિ સહિત સંવત લખીને, તે પછી જિનમંદિર બંધાવનાર પ્રતીહાર કણ્ઠક મહારાજનાં કેટલાંયે ઉત્તમ કામોનું વર્ણન કરી કણ્ઠકે જિનમંદિર બંધાવી ધનેશ્વરગચ્છને સમર્પણ કર્યાનું જણાવ્યું છે. આ કણ્ઠક નાહડરાય એ નામથી પ્રસિદ્ધ પ્રતીહાર નાગલટનો વંશજ હતો, જેનો સમય સાતમી શતાબ્દી હોવો જોઈએ.”^૨ કણ્ઠકના શિલાલેખમાં સંવત્સર અને જિનચૈત્ય વિષયક ગાથાઓ આ છે:—

“વરિસણુ અ જવસું અદુરેહ સમગલગેણુ ચેતમ્મિ । જક્ષત્તે વિહુહત્યે વુહચારે ધવલવીચાણ ॥૧૧॥
તેણ સિરિકકુણ્ણં જિણસ્સ દેવસ્સ દુરિઅનિદલ્લણં । કારવિઅં અચલમિમં ભવણં મત્તોણ સુહજજનયં ॥૨૨॥
અપ્પિઅમેઅં ભવણં સિદ્ધસ્સ ઘણેસરસ્સ ગચ્છમ્મિ ॥ ”

—વિ. સં. ૯૧૮ (ઈ. સ. ૮૬૧) ના ચૈત્ર સુદિ ૨ ને બુધવારે હસ્ત નક્ષત્રમાં શ્રીકણ્ઠક રાજાએ પાપનો નાશ કરનારું અને સુખ આપનારું દૃઢ એવું શ્રીજિનેશ્વરદેવનું મંદિર ભક્તિપૂર્વક બનાવ્યું અને સિદ્ધ એવા ધનેશ્વરના ગચ્છને આ મંદિર અર્પણ કર્યું.

પ્રતીહાર (પડિહાર) કણ્ઠકે પોતાની કીર્તિ ચિરસ્થાયિની બનાવી રાખવા માટે જિનેશ્વરના મંદિરમાં આ શિલાલેખ લગાવ્યો હતો. આ કણ્ઠક મહારાજનો બીજો લેખ એ જ સંવતનો એ જ સ્થાનમાંથી મળી આવ્યો છે. તેનાથી જણાય છે કે, આ રાજા માત્ર જૈન જ નહોતો પરંતુ વિદ્વાન પણ હતો. કેમકે એ (બીજા) શિલાલેખની અંતે એક શ્લોક લખીને તે પછી જણાવ્યું છે કે, આ શ્લોક સ્વયં કણ્ઠક મહારાજે બનાવ્યો છે.

એ પડિહારવંશી રાજાઓએ વિ. સં. ૧૪૩૮ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. પં. શ્રીગૌરીશંકર ઓઝાજી અહીંનાં સ્થાપત્યો વિશે જણાવે છે કે—“અહીં ઘણાં પ્રાચીન મંદિરોનાં ધ્વંસાવશેષો પડ્યા છે; એમાં બહુ પ્રસિદ્ધ બે સાળના જૈન મંદિરનું મકાન ઉત્તર દિશામાં છે. આમાં ઘણી ઓરડીઓ (દેરીઓ) છે. મંદિરમાં પ્રવેશતાં દરવાજાના ગોખલામાં ૪ જૈન મૂર્તિઓ છે અને ૮ જિનમૂર્તિઓ અંદરની વેદીમાં કોરેલી છે. અહીં એક મોટો શિલાલેખ દબાયેલો પડ્યો છે. આના સ્તંભો દશમી શતાબ્દીના પ્રાચીન છે.”

ઉપર્યુક્ત બંને અવતરણોથી આ નગરની અને જૈન મંદિરોની પ્રાચીનતાનું સૂચન મળે છે. કણ્ઠક જેવા જૈન રાજવીના સમયમાં અને કિલ્લા ઉપરનાં લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ પુરાણાં અવશેષો ઉપરથી આ નગરમાં તે તે સમયે જૈનોની આબાદી અને સમૃદ્ધિ કેટલી હશે એનું અનુમાન સહેજે કરી શકાય એમ છે.

૧. “જૈન સાહિત્ય સમ્મેલન-અંક”માં ‘મારવાડે સજસે પ્રાચીન લેખ.’ પૃ. ૧—૮

૨. નાહડરાય જેણે નાહોલ, સત્યપુર (સાચોર) આદિમાં મંદિરો બંધાવી મૂર્તિઓ પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલ છે, પરંતુ “વિવિધતીર્થ-કલ્પ”ના “સત્યપુરતીર્થકલ્પ”માં એ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાનો સંવત્ વીર નિર્વાણથી ૬૦૦ વર્ષ વીત્યા પછીનો બતાવ્યો છે, જ્યારે એ જ નામના નાહડરાય આ શિલાલેખથી વિક્રમના સાતમા સંક્રામાં થયાનું જણાય છે. શું વિવિધતીર્થકલ્પના નાહડરાય અને આ શિલાલેખના નાહડરાય એક છે કે અલગ ? એનો નિર્ણય કરવાજોવો છે. જો એ બે એક જ હોય તો સાતમો સંક્રા વીરનિર્વાણ સંવતનો નહિ પરંતુ વિક્રમસંવતનો ગણવો જોઈએ.

આખુના 'વિમલવસહી'માંથી મળી આવેલા સં. ૧૩૬૮ ના શિલાલેખથી જણાય છે કે, આ માંડવ્યપુરના રહીશ ગોસલના પુત્ર ધનસિંહ, તેના પુત્રો વીજડ આદિ છ ભાઈઓ અને ગોસલના ભાઈ ભીમાના પુત્ર મહાભુસિંહ, તેના પુત્ર લાલિંગ વગેરે ત્રણ ભાઈઓએ મળીને એ વિમલવસહી મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.^૩ આ ઉપરથી જણાય છે કે મંડોરમાં ચૌદમા સૈકામાં જૈનોની સારી આબાદી હતી.

૫. મહિમાએ લગભગ ૧૮ મા સૈકામાં રચેલી "તીર્થમાળા"માં જણાવ્યું છે કે—

"મંડોર ગામની હુંગરિ રે, મોટા ત્રિણિ પ્રાસાદ રે; એકાવન પ્રતિમા ભલી રે, લાલ ગગાણી સ્થુ વાદ રે"^૪

આને તો અહીં એકે જૈનનું ઘર નથી પરંતુ ૧ જૈન ધર્મશાળા, ૧ ઉપાશ્રય અને ૪ શિખરખંધી મંદિરો મોબુદ છે.

૧. ખગીયાની પાછળ આવેલા સૌથી મોટા શિખરખંધી મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૨ હાથ ઊંચી પીળા વર્ણની એક પ્રતિમા છે. તેના ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:—

"શ્રીજિનદેવસૂરિ શ્રીજિનસંઘસૂરિ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિપદે શ્રીજિનહર્ષસૂરિ આં શ્રીલક્ષ્મીકુશલ સં ૧૭૨૨ વર્ષે મહા વદિ ૮ ✓
સોમે મહારાજાધિરાજશ્રીજસવંતસિંહજી કુંવરવૃન્દોસિંહ મેઘરાજવિજયરાજ્યે ઓસવાલજ્ઞાતીયમંડારી માનાજી પુત્ર નારાયણ તત્પુત્ર મં.
તારાચંદન પુત્રપૌત્રાદિયુતેન શ્રીપાર્શ્વનાથવિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીવૃહત્ત્વરતરગચ્છે ॥ "

આ શિલાલેખથી જણાય છે કે, કાપરડાનું સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું મંદિર કરાવનાર ભંડારી ભાણુના જ પુત્ર નારાયણ અને તેના પુત્ર તારાચંદ આ મૂર્તિ સં. ૧૭૨૨માં ભરાવીને પ્રતિષ્ઠિત કરાવી છે.

૨. ઉપર્યુક્ત સ્થળે જ ખીળું મંદિર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે, જે સં. ૧૭૫૦માં શ્રીસંઘે બંધાવ્યું છે.

૩. મંડોરથી ભેધપુર તરફની સડકે ડાબી બાજુએ ત્રીજું મંદિર આવેલું છે. તેમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની શ્વેતવર્ણી ૧ ફૂટ ઊંચી પ્રતિમા ભિરાજમાન છે. એક આચાર્યની મૂર્તિ પણ વિદ્યમાન છે. આ મંદિરની પાછળ એક છત્રીમાં દાદાજીનાં પગલાં છે, જેની સં. ૧૬૦૪માં પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે.

૪. દાદાવાડીમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ચોથું મંદિર ધૂમટખંધી છે. શ્રીસંઘે સં. ૧૬૫૦માં બંધાવેલું છે.

અહીં નાગાદરી નદીના તટ પર એક જ હારમાં રાવ માલદેવ, રાવ ઉદયસિંહ, સવાઈ રાજા સૂરસિંહ, રાજા ગજસિંહ, મહારાજા જસવંતસિંહ અને મહારાજા અજિતસિંહનાં મોટાં વિશાળ સમાધિમંદિરો બનેલાં છે, જે સં. ૧૬૪૭ થી ૧૮૫૬ સુધીમાં બંધાવાયાં છે. આવા પ્રકારનાં સમાધિમંદિરોની રચના ખીજે કયાંય જૈવમાં આવતી નથી. આની પાસે એક વીરભવન છે, જેમાં દેવ, દેવીઓ અને વીરોની ૧૬ મૂર્તિઓ છે. આની પાસેના એક સ્તંભવાળો મહેલ દર્શનીય છે, જે મહારાજા અજિતસિંહ રાઠોડે બંધાવ્યો છે.

★

૮૦. જેસલમેર

(કોડા નંબર : ૨૦૫૫-૨૦૭૪)

રાજપૂતાનાના પશ્ચિમ ભાગમાં ભેધપુરથી ૧૪૦ માઈલના અંતરે જેસલમેરનો કસબો આવેલો છે. રાવલ જેસવાલે વિ. સં. ૧૨૧૨માં પોતાના નામ પરથી જેસલમેર વસાવી કિલ્લો બંધાવ્યો છે. ભારત અને પાકીસ્તાનનાં ભાગલાં પડ્યાં તે પહેલાં લૂણી-હૈદરાબાદ રેલ્વે લાઈનના બાડમેર સ્ટેશનથી ૧૧૦ માઈલ દૂર વાહનમાર્ગે જવું પડતું; પરંતુ ભાગલાં પડ્યા પછી જેસલમેરનો બધો વ્યવહાર ભેધપુર-પોકરણ લાઈનમાં આવેલા ભેધપુર રેલ્વેના છેલ્લા

૩. "શ્રીઅર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંદોહ" લેખાંક : ૧.

૪. "પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ" પૃ. ૫૮, કડી. ૬.

પોકરણ સ્ટેશનથી થાય છે. અહીંથી પશ્ચિમે ૭૦ માઈલ દૂર જેસલમેર આવેલું છે. ત્યાં જવા માટે સ્ટેશનથી વાહનો મળે છે.

શહેરના મધ્યમાં જ પટવાઓની કળામય હવેલીઓની નજીક એક સ્વેતાંબર જૈન ધર્મશાળા છે. તેમાં જ જેસલમેર, અમરસાગર અને લોદ્રવા તીર્થનો વહીવટ કરનારી પેઢી છે, જે 'જૈન સ્વેતાંબર પાર્શ્વનાથલંકાર'ના નામે ઓળખાય છે.

જેસલમેરના કિલ્લામાં આવેલાં કેરણી-ધેરણીના અદ્ભુત નમૂના જેવાં ૮ જૈનમંદિરો અને શહેરમાં આવેલાં-૧ શિખરમંધી અને ૭ ઘર દેરાસરો ઉપરાંત જેસલમેરનું વિશિષ્ટ આકર્ષણ તો અહીંના પ્રાચીન અંથલંકારોના કારણે પણ છે. ૭ જ્ઞાનલંકારો અહીં વિદ્યમાન છે.

(૧) ખૂહલંકાર: કિલ્લામાં આવેલા શ્રીસંભવનાથ ભગવાનના મંદિરના ભોંયરામાં તાડપત્રીય પ્રાચીન અંથોના લંકાર છે. આ લંકારનું ખૂહત સૂચીપત્ર 'ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, વડોદરા'થી પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે.

(૨) તપાગચ્છીય લંકાર: શહેરમાં આવેલા તપાગચ્છીય ઉપાશ્રયમાં છે.

(૩) આચાર્યગચ્છીય લંકાર: આચાર્યગચ્છના મોટા ઉપાશ્રયમાં છે.

(૪) ખૂહત ખરતરગચ્છીય લંકાર: ભટ્ટારકગચ્છના ઉપાશ્રયમાં છે.

(૫) લોંકાગચ્છીય લંકાર: લોંકાગચ્છના ઉપાશ્રયમાં છે.

(૬) હુંગરશી જ્ઞાનલંકાર: ચતિ હુંગરશીના ઉપાશ્રયમાં છે.

(૭) થીરુશાહ શેઠનો લંકાર: થીરુશાહ શેઠની હવેલીમાં છે.

આ લંકારોમાં અનેક વિષયના પ્રાચીન અંથો જૈનોએ સુરક્ષિત રીતે સંઘરી રાખ્યા છે. જૈન શાસ્ત્રોના પ્રાચીન અંથો ઉપરાંત ભારતીય સાહિત્યના સર્વ વિષયના અંથો અહીંથી ઉપલબ્ધ થાય છે. ખૌદ દર્શનના અતિવિરલ અંથો પણ આ લંકારમાંથી સાંપડ્યા છે. સિવાય પ્રસિદ્ધ એવા જૈનેતર સંસ્કૃત સાહિત્યના બીજા કયાંઈથી મળી ન શકે એવા અંથોની લખાયેલી પ્રાચીન પ્રતિઓ પણ આ અંથલંકારોમાં જળવાઈ રહી છે. અતિશયોક્તિ વિના કહી શકાય કે, જેસલમેર અને પાટણમાં સચવાયેલી તાડપત્રીય પ્રતો કરતાં વધારે જૂની પ્રતિઓ ભારતમાં બીજા કયાંઈથી ભાગ્યે જ મળી આવે. છપાયેલા અંથોના શુદ્ધીકરણ માટે પણ આ પ્રતિઓનું મૂલ્ય જરાયે ઓછું નથી. આથી જૈનેતરો માટે પણ જેસલમેરનું આકર્ષણ એક 'વિદ્યાતીર્થ' જેવું બની ગયું છે.

ભારતમાં :ન્યારથી શોધખોળનાં દ્વાર મોકળાં થયાં ત્યારથી જેસલમેરે સંશોધકોનું ભારે આકર્ષણ ક્યું છે. કેટલાયે અંથો નષ્ટ થયા કે હુમ્મ થયા છતાંયે કોઈપણ વિદ્વાનની તૃપા છીપાવે એવું આ તીર્થ ભારતમાં અદ્વિતીય પ્રસિદ્ધ મેળવી ચૂક્યું છે. કર્નલ ટેડ, ડો. બુહલર, ડો. હર્મન ચાકોબી, પં. હીરાલાલ હંસરાજ, ડો. ભાંડરકર, શ્રીચીમનલાલ દલાલ, પં. લાલચંદ્ર ગાંધી, શ્રીજિનવિજયજી વગેરે પુરાતત્ત્વપ્રેમીઓએ આ અંથલંકારોને બુદ્ધી બુદ્ધી દૃષ્ટિએ અવલોક્યા છે, પરંતુ છેવટે વિદ્વદ્વલલ મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીએ આનો વ્યાપક દૃષ્ટિએ ઉપયોગ કરવાનું મહત્ત્વનું કાર્ય ક્યું છે. મતલબ કે, તેમના પ્રયત્ન પછી બીજાઓને માટે નવું જાણવા જેવું ભાગ્યે જ હવે બાકી બચ્યું હોય !

જેસલમેર આજે તો ત્યજાયેલા શહેર જેવું છે. આખા શહેરમાં ઊભેલાં ભવ્ય મકાનોમાં હવે તો માત્ર દશ ટકા વસ્તી જોવાય છે. એક દાળે અહીં જૈનોની વસ્તી પુષ્કળ હતી એમ પણ એ કહેવા બાય છે. જૈન મંદિરો, લંકારો, ૧૮ ઉપાશ્રયો વગેરે ધાર્મિક સ્થાનો અસલના જૈનોના ઐશ્વર્ય, સામર્થ્ય અને ભક્તિની પ્રતીતિ કરાવી રહ્યાં છે. અહીંના ધનાઢ્ય પટવાઓએ બંધાવેલી પથ્થરની ભવ્ય હવેલીઓમાં આવેળેલી શિલ્પકળા એમની સંસ્કારપ્રિયતા સૂચવી રહી છે. માત્ર હવેલીઓમાં જ નહિ પરંતુ સામાન્ય મકાનોમાં પણ પ્રાયઃ ભાગ્યે જ કોઈ એવું મકાન હશે જેમાં કળામય આકૃતિવાળા ઝરુખા અને જાળીઓ ન હોય. આ દૃષ્ટિએ જેસલમેરનું આવું પથ્થરનું સ્થાપત્ય આખા રાજસ્થાનમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે.

સામાન્ય મકાનોથી ઉપાશ્રયોને બુદ્ધી રીતે ઓળખાવી શકાય એ માટે ઉપાશ્રયના બારસાખમાં મંગળચિહ્ન તરીકે ત્રચ્ચે કુંભ અને તેની બંને બાજુએ હાથીઓની આકૃતિનો સંકેત સૂચવ્યો છે. વાસ્તુનિર્માણની આવી વિભાગીય

ચોજનાપ્રણાલીનો નમૂનો બીજાઓ માટે પણ નોંધવાયોગ્ય ગણાય. વળી, કેટલાયે ધનકુળોની હવેલીઓમાં પોતાનાં ગૃહમંદિરો હતાં, એમાંના આજે કેટલાંક તો મોબુદ છે.

ટૂંકામાં—એક કાળના ઐશ્વર્ય અને સંસ્કારસંપન્ન આ લઘુ નગરમાં આજે માત્ર જૈનોનાં વીશેક ઘરો ખુલ્લાં છે, તેમાંયે પુરુષવર્ગ તો ઓછો જ છે.

જેસલમેરના સ્થાપનાકાળથી જૈન તીર્થ તરીકે આ નગર જાણીતું છે, એટલે અહીંનાં મંદિરો ઓછામાં ઓછાં એટલાં પ્રાચીન હોવાં જોઈએ, પરંતુ પાછળથી થયેલા જીર્ણોદ્ધારોમાં એની પ્રાચીનતાનાં ચિહ્નો સાવ ભૂંસાતાં ગયાં છે. શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાય આ તીર્થનું સ્મરણ કરાવતાં નોંધે છે:—

“જેસલમેર જુહારીએ દુઃખ વારીએ રે, અરિહંત મિંખ અનેક; તીરથ તે નમું રે.”

(૧) કોઠારી પાડામાં આવેલું શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સૌધશિખરી બે માળનું મંદિર દર્શનીય છે. આ મંદિર ‘તપાગચ્છીય મંદિર’ નામે ઓળખાય છે. શહેરમાં આવેલાં બીજાં મંદિરો કરતાં આ મંદિર મોટું છે. નીચેના ભાગમાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાન તેમજ શ્રીસીમંધરસ્વામીના બે ગભારાઓ છે, બ્યારે માળ ઉપર શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાન અને સંકટહરા પાર્શ્વનાથ ભગવાન મૂળનાયક તરીકે વિરાજમાન છે. થાંભલાઓમાં પક્ષીઓના આકારો દર્શનીય છે. તપાગચ્છનો હસ્તલિખિત ભંડાર અહીં છે. મોટા પીળા પાષાણ પર કેતરેલી ૪૦ પંક્તિઓની મોટી પ્રશસ્તિ છે. એ સુજળ સં. ૧૮૬૬ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના દિવસે શ્રીસંઘે આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.^૧

(૨-૩) આચાર્યગચ્છના ઉપાશ્રયમાં શ્રીવિમળનાથ ભગવાનનું અને ભદ્રારકગચ્છના ઉપાશ્રયમાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. બહુત ખરતરગચ્છનો ભંડાર અહીં છે. સં. ૧૧૦૧ ની સાલની અંબિકાની ધાતુમૂર્તિ છે.^૨ (૪-૫) પટવાઓની હવેલીમાં શેઠ હિંમતરામ બાફળાએ અને શેઠ અખયરાજજીએ બંધાવેલાં ગૃહમંદિરો છે. (૬) લેયા પાડામાં શેઠ ચાંદમલજીની હવેલીમાં ત્રીજે માળે, (૭-૮) મહેતા પાડામાં શેઠ રામસિંહ મૂતાનું બીજે માળે અને ધનરાજજી મૂતાનું ઘર દેરાસર છે, જે સં. ૧૮૬૩ માં પ્રતિષ્ઠિત થયું લાગે છે. (૯) શેઠ થોડુશાહની હવેલીમાં બીજે માળે એક સુંદર ઘર દેરાસર છે.

જેસલમેર નગરને અડીને આવેલી એક ટેકરી ઉપર જેસલમેરનો લઘુ કિલ્લો છે. આમાં પ્રવેશમાર્ગ તરીકે ચાર દરવાજાઓ થોડે થોડે છેટે આવેલા છે, જેને અખયપોળ, સૂરજપોળ, ગણેશપોળ અને હવાપોળ નામે લોકો ઓળખે છે. કહેવાય છે કે, અંદરના કિલ્લાનો કોટ અને રાજમહેલ સાંડાયા નામના શ્રેષ્ઠીએ બંધાવ્યા હતા. સૂરજપોળમાં આવેલા રાજમહેલની એક ભીંત ઉપર સં. ૧૫૧૨ નો એક શિલાલેખ છે, જેમાં રાઉલ દેવીદાસના રાજ્યમાં અમરકોટ પાડીને ત્યાંથી ઈંટો લાવી અહીંની ભીંત કરાવ્યાનું જણાયું છે.

હવાપોળમાં પેસતાં એકીસાથે આવેલાં પીળા પથ્થરમાં બાંધેલાં ૭ જૈન મંદિરોનું જૂમણું શત્રુંજયની એકાદ ટૂંકનો ખ્યાલ આપી દે છે અને ધર્મવીર જૈનોના શિલ્પપ્રેમ માટે પોતાની સંપત્તિનો છૂટે હાથે ઉપયોગ કર્યાનું જીવંત ચિત્ર બહુ દે છે. ૮ મું એક મંદિર હવાપોળની પાસે અલગ છે. આ રીતે કુલ આઠ મંદિરો કોટમાં જૈનોના રાજ્યની પ્રતીતિ કરાવી રહ્યાં છે.

૧. શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર—બધાં દેવપ્રાસાદોમાં સુખ્ય છે. ત્યાં જવા માટે એક નાના દરવાજામાં પ્રવેશતાં શિલ્પકૃતિઓથી ભરેલા બે વિશાળ સ્તંભો ઉપર ગોઠવાયેલું પાષાણનું લઘુ કળામય તોરણ નજરે પડે છે; જેમાં વચ્ચે તીર્થંકરની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિઓ અને બાજુમાં વાજિંત્ર સાથેની નૃત્યપૂતળીઓ જોવાય છે. તેમાંથી પસાર થઈ મંદિરના દ્વારમાં પ્રવેશ કરવા માટે આઠેક પગથિયાં ચડવાં પડે છે. પ્રવેશદ્વારમાં શૃંગારચોટીની છતમાં અદ્ભુત કોતરણીવાળાં સ્વરૂપો આવેખાયેલાં જોવાય છે અને ત્રણ તોરણોમાં પણ

૧. “જેસલમેરમાળાગારીયપ્રત્યનાં સૂચી,” પરિશિષ્ટ: ૨૨, પૃ. ૭૭

૨. “જૈન લેખસંગ્રહ” ખંડ: ૩, લેખાંક: ૨૪૮૯

તીર્થંકરની મૂર્તિઓ કોરેલી છે. વળી, પ્રવેશદ્વારની બારસાખમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની આકૃતિ નજરે પડે છે.

મંદિરમાં મૂળભૂતારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સલામંડપ, ભમતીની ૫૧ દેવકુલિકાઓ, શૃંગારચોડી અને શિખરબંધી. ભવ્ય રચના કરેલી છે.

મૂળભૂતારમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની લેપમય મૂર્તિ બિરાજમાન છે. ગૃહમંડપમાં શ્રીચંબિકાદેવીની પાષાણમય પ્રતિમા અને ધાતુની ૪ મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે; તેમાંની એક શ્રીચુમતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા સં. ૧૫૩૬ માં પાટણનિવાસી સં. ધણુપતિએ ભરાવેલી અતિમનોહર છે.^૩ વળી, પાષાણની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની એ કાઉસગિયા મૂર્તિઓ પણ સુંદર છે. લીંચણથી નીચેના ભાગ સુધી આડા પથ્થરો ચણી લીધેલા હોવાથી તેના પરના લેખો વાંચી શકાતા નથી. અહીં એક ધાતુમૂર્તિ ઉપર સં. ૧૧૪૭ ની સાલનો કૃત્રિમ લેખ છે,^૪ જ્યારે મૂર્તિરચના અને લિપિ પાછળના કાળનાં પ્રતીત થાય છે.

સલામંડપની છતમાં અને આઠે થાંભલા ઉપર નૃત્ય કરતી બુદ્ધી બુદ્ધી શિલ્પીય આકૃતિઓ કોરેલી છે. આઠે થાંભલાની વચ્ચે કળામય એકેક તિલકતોરણ છે અને ગહારનું એક તોરણ ગણતાં આ મંદિરને ‘નવતોરણિયું મંદિર’ કહે છે. સલામંડપમાં પીળા પાષાણના ૫×૪૫ ફીટ ઊંચાઈ-પહોળાઈવાળા ચાર પટ્ટો પૈકી ત્રણ નંદીશ્વર દ્વીપના અને એક શત્રુંજય અને ગિરનારનો પટ્ટ છે. ચારે ઉપર સં. ૧૫૧૮ ની સાલના લેખો છે.^૫ શત્રુંજય અને ગિરનારનો પટ્ટ શિલ્પકળાની દૃષ્ટિએ અતિમહત્વનો અને નમૂનેદાર છે. ભમતીની બધી દેવકુલિકાઓની બારસાખમાં સં. ૧૪૭૩ ના લેખો છે, જેમાં બુદ્ધા બુદ્ધા શ્રેષ્ઠીઓએ કરાવેલી દેરીઓના ઉલ્લેખો છે.

મંદિરના ગર્ભગૃહના મંડોવરમાં તીર્થંકર મૂર્તિઓ ઉપરાંત દેવાંગનાઓનાં રૂપો પણ આલેખ્યાં છે. એકંદર આ મંદિરના સલામંડપના રત્નો અને તોરણો વગેરેમાં શિલ્પકળાના અભ્યાસી માટે અખૂટ સામગ્રી ભરી પડી છે.

મંદિરની ભમતીમાંથી શ્રીસંભવનાથ જિનાલયમાં જવાના માર્ગે દરવાજાના બારણાની પાછળ પ્રશસ્તિઓના એ શિલાલેખો વિદ્યમાન છે.^૬ એનાથી જણાય છે કે, સં. ૧૪૫૬માં ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનરાજસૂરિના ઉપદેશથી શ્રીસાગર-ચંદ્રસૂરિએ મંદિરનું શિલારોપણ કરાવ્યું હતું અને ૧૪ વર્ષે એ મંદિર તૈયાર થતાં સં. ૧૪૭૩માં રાઉલ લક્ષ્મણ-સિંહના સમયે આશવંશના રાંકાગોત્રીય શ્રેષ્ઠી જયસિંહ અને નરસિંહ વગેરેએ શ્રીજિનવર્દનસૂરિના હાથે એની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.^૭ મંદિરનું નામ એ રાજવીના નામ ઉપરથી ‘લક્ષ્મણવિહાર’ રાખવામાં આવ્યું હતું.^૮

૨. શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું મંદિર:—આ મંદિરના ભોંયરામાં જગતવિખ્યાત તાડપત્રીય ગ્રંથભંડાર છે, જેના વિશે અગાઉ કહેવાઈ ચૂક્યું છે. આ મંદિરમાં પ્રવેશતાં પીળા પાષાણની એક તપપટ્ટિકા ૩૫×૨૨ ફીટ ઊંચી-પહોળી નોવાય છે. તેના ઉપર સં. ૧૫૦૫ નો લેખ ઉઠીલું છે.^૯ વળી, ભંડારમાં જવાની નિસરણીના ઉપરના ભાગમાં આરસમાં કોતરેલા શ્રીશત્રુંજય અને ગિરનારના સુંદર પટ્ટોનાં દર્શન થાય છે. ઉપરના ભાગમાં મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાન અને બીજા તીર્થંકરની મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. આ મંદિરના સલામંડપનો ઘૂમટ ખરેખર, દર્શનીય છે.

૩. જૈન લેખ સંગ્રહ: ખંડ: ૩, લેખાંક: ૨૧૨૦

૪. એળન: લેખાંક: ૨૧૨૪

૫. એળન: લેખાંક: ૨૧૧૬ થી ૨૧૧૯

૬. એળન: લેખાંક: ૨૧૧૨, ૨૧૧૩

૭. ધય જ્ઞેશભેરૌ શ્રીલક્ષ્મણરાજરાજ્યે વિજયિનિ સં ૧૪૭૩ વર્ષે ચૈત્ર સુદિ ૧૫ દિને તૈ: શ્રીજિનવર્દનસૂરિમિ: પ્રાણુકાન્નયાસ્તે: શ્રેષ્ઠિષ્ઠા જર્વાસિદ્ધ-નરસિદ્ધધાના: સમુદાયકારિતપ્રતિષ્ઠ્યા સદ્ જિનવિવપ્રતિષ્ઠાં કારિતવંત:॥—જે ૦ ભાં ૩ ૦ સૂચી: પરિશિષ્ટ (૨), પૃ. ૬૬

૮. શ્રીલક્ષ્મણવિહારોયમિતિ સ્થાપ્તો જિનાલય:। શ્રીનંદીવર્ષમાનથ વાસ્તુવિદ્યાનુસારત:॥—જે ૦ ભાં ૩ ૦ સૂચી પરિ. (૧), પૃ. ૬૪

૯. “જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક: ૨૧૪૪

છતની મધ્યમાં આબુ-દેલવાડાના મંદિરોની માફક લટકતા કમળનું લોલક છે, તેની આબુબાબુએ ગોળ ફરતી ખાર અપ્સરાઓના અભિનયનો અંગમરોડ ભેટાં બાણે જીવંત પૂતળીઓ હોય એમ લાગે છે. અપ્સરાઓની નીચે એકેક ગંધર્વનું સ્વરૂપ આલેખ્યું છે અને અપ્સરાઓની વચ્ચે એકેક પદ્માસનસ્થ જિનમૂર્તિઓ કંડારેલી છે. તેની નીચે હંસથર રજૂ કર્યો છે. જમણી બાબુએ પીળા પાષાણનાં બે તોરણોનું શિલ્પકામ બેવાલાયક છે. બંને તોરણો ઉપર સં. ૧૫૦૬ અને ૧૫૧૮ ના લેખો આ પ્રકારે છે:—

“ સંવત્ ૧૫૦૬ વર્ષે શ્રીસ્વરત્તરગચ્છે શ્રીજિનમદ્રસૂરિવિજયરાજ્યે શ્રીનેમિનાથતોરણં કારિતં સાં આપમલપુત્ર સાં પેથા તત્પુત્ર સાં આસરાજ તત્પુત્ર સાં પાતા[ક]ત્વ નિજમાતૃગેલી શ્રાવિકાપુણ્યાર્થઃ ॥ ”

“ સંવત્ ૧૫૧૮ વર્ષે જ્યેષ્ઠ(૪) વદિ ૪ સ્વરત્તરગચ્છે શ્રીજિનમદ્રસૂરીનાં પ્રસાદેન શ્રીકીર્તિત્ત્વસૂરીનામાદેશેન ગણધરગોત્રે સાં [મા ?] રૂમાર્યા ધત્રીપુત્ર સાં પાસડ સં૦ સચા સં૦ પાસડ માર્યા પ્રેમલદે પુત્ર સં૦ જીવંદશ્રાવકેણ માર્યા જીવાદેપુત્ર સાધારણ ધીરા મગિની વિમલી પૂર્ણ ધરમર્દ પ્રમુખપરિવાર સહિતેન વાં કમલરાજગણિવરાણાં સદુપદેશેન શ્રીવાસુપૂજ્યવિંબં તોરણં કારિતં । પ્રતિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)તં ચ....શ્રીજિનમદ્રસૂરિપટ્ટાલંકારશ્રીજિનચંદ્રસૂરિભિઃ ॥ ઉત્તમલામગણિઃ પ્રણમતિ ॥ ”

આ સિવાય અહીં વીશ વિહરમાનનો પદ્મ, નંદીશ્વરનો પદ્મ, શ્રીમરુદેવા માતાની ગબડઠ મૂર્તિ વગેરે શિલ્પો દર્શનીય છે.

ગૃહમંડપમાં સ્ફટિકના પદ્માસનસ્થ ચૌમુખજી ધાતુના ચોકઠામાં વિરાજમાન કરેલા છે. ગભારાની પાછળની ભમતીમાં પીળા પાષાણની પદ્માસનસ્થ ૩૦ જિનમૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. અહીં એક પીળા પાષાણનું સ્તૂપાકૃતિનું સુંદર સમવસરણ સં. ૧૫૧૮ના લેખવાળું છે. મધ્યમાં ઉપરાઉપરી ત્રણ ચૌમુખજી અને એક મોટી પાદુકા વિરાજમાન છે.

મંદિરનું શિખર સાદું છે અને મંડોવરના ગોખલાઓમાં પદ્માસનસ્થ તીર્થંકર મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે.

આ મંદિર શ્રીજિનભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી ચોપડાગોત્રીય ઓશવાલ શેઠ શિવરાજ, મહીરાજ, લોલા અને લાખણ નામના ચાર ભાઈઓએ મળીને સં. ૧૪૯૪માં બંધાવવા માંડ્યું હતું. ત્રણ વર્ષે તૈયાર થતાં સં. ૧૪૯૭માં તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનભદ્રસૂરિએ કરી અને એ સમયે આ મંદિરમાં બીજી ૩૦૦ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરી હતી.^{૧૦}

શ્રીહિમંત્વજે સં. ૧૫૫૦ રચેલા એક અપ્રસિદ્ધ સ્તવનમાં આ મંદિર વિશે આ પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે:—

પ્રાસાદ જિસઉ નાલનીવિમાણ, ચોપડા તણઉ દીસઈ પ્રધાન;
મૂલનાયક ગરુડ સંભવસાભિ, બિંબ છસઈ ચવદાત્તર સિદ્ધિગામી.^{૧૧}

૩. શ્રીશીતલનાથ ભગવાનનું મંદિર:—શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરની ભમતીમાંથી જમણી બાબુની ખારીવાટે આ મંદિરમાં અવાય છે. મૂળગભારમાં મૂળનાયક શ્રીશીતલનાથ ભગવાનને બદલે અત્યારે સં. ૧૫૬૬ના લેખવાળી શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની ધાતુમૂર્તિ બિરાજમાન છે. રંગમંડપમાં બીજી મૂર્તિઓ ઉપરાંત આરસપાષાણનો દર્શનીય સત્તરિસથ જિનપદ્મ પચ્છ શીટ જાંચો-પહોળો છે.

આ મંદિર ઠાગાગોત્રીય ઓશવાલ શ્રેષ્ઠીઓએ બંધાવેલું છે.^{૧૨} તેની પ્રતિષ્ઠા સંબંધી હકીકત ‘વૃદ્ધરત્નમાલા’ પુસ્તકમાંથી મળી આવે છે. આ મંદિર તેની જાંચાઈમાં અનોખું તરી આવે છે.

૧૦. શિવરાજ-મહીરાજ-લોલા-લાખણનામકાઃ । + + + ચતુર્ધિર્વાઘવૈરેભિશ્વતુર્ધર્મકારકઃ ॥

અય સંવત્ ૧૪૯૪ વર્ષે શ્રીવૈરિસિદ્ધરાઝરાજ્યે શ્રીજિનમદ્રસૂરીનામુપદેશેન નવીનઃ પ્રાસાદઃ કારિતઃ । તતઃ સં૦ ૧૪૯૭ વર્ષે કુંકુમવત્તિકામિઃ સર્વદેશવાસ્તવ્યપરઃસદ્ધણશ્રાવકાનામન્ય પ્રતિષ્ઠામહોત્સવઃ સાં શિવાયઃ કારિતઃ । તત્ર ચ મહસિ શ્રીજિનમદ્રસૂરિભિઃ શ્રીસંમવનાયપ્રમુખવિંબાનિ ૩૦૦ પ્રતિષ્ઠિતાનિ પ્રાસાદય ધ્વજશેઝરઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ । તત્ર શ્રીસંમવનાયો મૂલનાયકત્વેન પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥ + + + જો ભાં ૩૦ સૂ ૫૨િં (૩) ૫. ૬૮

૧૧. સાહિત્યપ્રેમી શેઠ અગરચંદ્ર નાહટાના સૌજન્યથી આ સ્તવન પ્રાપ્ત થયું છે.

૧૨. “ સોમવદન મૂર્તિ ભલી; શ્રીશીતલ જિનરાય; સુયશ લિયો ડાગે ભલો, મહિમા અધિક કહાય.”

—શ્રીમહિમાસમુદ્ર રચિત-જેસલમેર ચૈત્ય પરિપાટી.

૪-૫. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન અને શ્રીઅષ્ટાપદનું મંદિર:-આ મંદિરે ઉપર નીચે એક જ મંદિરમાં આવેલાં છે. બંને મંદિરો સંખવાલેચાગોત્રના ઓશવાલ શેઠ ખેતા અને ચોપડાગોત્રીય ઓશવાલ શેઠ પાંચાએ બંધાવેલાં છે.^{૧૩} તેની સં. ૧૫૩૬માં શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી છે.^{૧૪}

શ્રીહિમધ્વજે સં. ૧૫૫૦માં રચેલા એક અપ્રસિદ્ધ સ્તવનમાં આ મંદિરના નિર્માતાઓ વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ આપ્યો છે:-

“જિનભવણુ તણઉ સાંભલિ પ્રભાવ, લાખણુ ખેતા મનિ હુયઉ ઉચ્છાહુ;
પ્રાસાદ મઝવિયઉ લલમ્ભ ઠમિ, પુણ્ય ન જાણઉ એણિ કમિ;
અષ્ટાપદુ તીરથ કિયઉ વિશાલ, સિરિ શાંતિ કુંથુ બહુ ખિંખ માલ.”

ઉપરના મંદિરના મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની સમવસરણુની આકૃતિમાં બિરાજમાન ધાતુની પંચતીર્થી મૂર્તિ સં. ૧૫૩૬ના લેખવાળી છે. તે લેખ દબાયેલો હોવાથી આટલો જ વાંચી શકાય છે:-

“સં ૧૫૩૬ વર્ષે પ્તાં ૮૦ [૩] દિને શ્રીશાંતિનાથ: ॥”

મૂળનાયક સિવાય ત્રણે દિશામાં ત્રણ મૂર્તિઓ એ જ સમવસરણુમાં પધરાવેલી છે. સમવસરણુની શિલ્પરચના મનોહર અને નમૂનેદાર છે. તેના ઉપર શિખર છે અને શિખરના ઉપરના ભાગના ધૂમટની છતમાં વાઘો સાથે અભિનય કરતી બાર અંસરાઓનાં સ્વરૂપો આલેખ્યાં છે. અંસરાઓની નીચે એકેક ગંધર્વની રજૂઆત પણ કરેલી છે. ગભારાની બહાર ડાબા હાથે પીળા પાષાણુના સત્તરિસય પટ્ટ ઉપર સં. ૧૫૩૬નો લેખ કેતરેલો છે. પીળા પાષાણુની બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ પણ સુંદર છે. આરસની બે શિલ્પનર્તકીઓની બાજુમાં મંદિર બંધાવ્યા સંબંધી પ્રશસ્તિ ઉત્કીર્ણ છે. આ નર્તકીઓની શિલ્પરચના કળાના ઉત્તમ પ્રતીકોમાં ગણાય છે.

રંગમંડપમાં પીળા પાષાણુના હાથે ઉપર બેઠેલી શેઠ-શેઠાણીની ધાતુમૂર્તિઓ છે. મંદિરના બંધાવનાર શેઠ ખેતા અને તેની પત્ની સરસ્વતીની આ મૂર્તિઓ છે. તેમાંની એક શ્રાવક મૂર્તિ ઉપર આ પ્રમાણે લેખ વંચાય છે:-

“સંવત્ ૧૫૯૦ વર્ષે પોષ વદિ ૩ દિને શ્રીઆદિનાથ પ્રતિમા સેવક...॥”

આ મૂર્તિઓ તેના પુત્ર સંઘવી વીદ્યાએ સ્થાપન કરી હતી. સં. વીદ્યાએ આ મંદિરમાં ઘણું કાર્ય કરાવ્યું હતું, એમ પ્રશસ્તિથી જાણવામાં આવે છે.

મંદિરની ભમતીમાં શત્રુંજયાવતાર અને ગિરનારાવતારના બે સુંદર પટ્ટો છે ને તેના ઉપર સં. ૧૫૮૫ના લેખો કેતરેલા છે.^{૧૫}

મંદિરના મંડોવરમાં કેતરેલાં શિલ્પો ઉત્તમ કૌટિનાં છે. તેમાં તીર્થંકર મૂર્તિઓ અને મુનિરાજોનાં સ્વરૂપો પણ આલેખ્યાં છે. ઉપરના સામરણુનું ઝીણવટભર્યું શિલ્પ દર્શનીય છે.

નીચલા ભાગમાં અષ્ટાપદજીનું મંદિર છે. મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીકુંથુનાથ ભગવાન છે. તેમાં ચારે દિશામાં અનુક્રમે સાત, પાંચ, સાત, પાંચ મળીને ૨૪ જિનપ્રતિમાઓ છે. ગભારાની અંદરની ભમતીમાં સં. ૧૫૩૬ના લેખવાળી પીળા પાષાણુની ચોવીશી અને એ જ સાલનો પણ જુદા શ્રેણીએ ભરાવેલો બાવન જિનેશ્વરનો પટ્ટ છે. બીજી મૂર્તિઓ ઉપરાંત બોંતેર જિનનો પટ્ટ અને સં. ૧૫૩૬નો ચોવીશીનો પટ્ટ સ્થાપન કરેલો છે. ગભારાની બહાર અને ભમતીમાં પણ જિનમૂર્તિઓનો પરિવાર ઘણો છે.

૧૩. “જૈન લેખસંગ્રહ” ખંડ: ૩, લેખાંક: ૨૧૫૪

૧૪. x x x સં ૧૫૩૬ વર્ષે પાગળ સુદિ ૩ દિને રાઝભીદેવકર્ણરાજ્યે સમસ્તદેસના સંઘ મેલવી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ કન્હલિ પ્રતિષ્ઠા કરાવી શ્રીકુંથુનાથ શ્રીશાંતિનાથ મૂળનાયક યપાલ્યા ॥—જે ૦ ભાં ૩૦ સૂ ૦ પરિ ૦ (૫) ૫૦ ૭૦

૧૫. “જૈન લેખસંગ્રહ” ખંડ: ૩, લેખાંક: ૨૧૫૫

સલામંડપમાં ચાર થાંભલાની વચ્ચે તોરણો મૂકેલાં છે. ચૂંદમંડપમાં ૧ સફેદ આરસની અને ૧ શ્યામ પાષાણની મળીને બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે. તેને બંને બાજુએ અગિયાર-અગિયાર મૂર્તિઓ હોવાથી આ ચોવીશી ગણાય. તેની નીચે આ પ્રકારે લેખ લેવાય છે:—

“સંવત્ ૧૫૮૨ વર્ષે ફાગણ વદિ ૬ દિને સોમવારે શ્રીસુપાસર્વિવં કારિતં સં૦ મારાપુત્રત્ત્વ સં૦ પૂનસીકેન પુત્રાદિપરિવાર-યુતેન સ્વશ્રેયસે પ્રતિ [૦] ॥”

ગર્ભગૃહના બંને બાજુના મંડોવરમાં સુંદર શિલ્પો લેવાય છે.

૬. શ્રીકૃષ્ણલદેવ લગવાનનું મંદિર:—કિલ્લામાંથી શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનના મંદિર તરફ જતાં જમણા હાથે આ મંદિર આવેલું છે. ગર્ભગૃહમાં મૂળનાયક શ્રીકૃષ્ણલદેવ લગવાન બિરાજમાન છે. તેમના આગળના ભાગમાં આરસનું સુંદર તોરણ તો શિલ્પકળાનો એક નમૂનો છે. મૂળનાયકની નીચેનો અધૂરો લેખ આ પ્રમાણે વંચાયો છે:—

“સંવત્ ૧૫૩૬ વર્ષે ફાગુણ સુદિ ૫ ॥”

મૂળનાયકની જમણી બાજુએ આવેલી કાઉસગિયા પ્રતિમા ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:—

“સંવત્ ૧૫૩૬ વર્ષે ફાગુણ સુદિ ૫ દિને ગણવર ચોપડાગોત્રે સં૦ ॥”

મૂળનાયકની ડાબી બાજુની કાઉસગિયા પ્રતિમા ઉપરનો લેખ આ મુજબ છે.—

“સંવત્ ૧૫૩૬ ફાગુ ૦ સુ ૫ દિને શ્રીકૃષ્ણેશ્વરે ગણવરગોત્રે સં૦ સચ્ચાપુત્ર સં૦ ધર્મા ૦ મા ૦ ધારલદે પુત્ર સં૦ લાસાકેન પુત્રત્ત્વયુતેન મા ૦ લાઝલદેપુણ્યાર્થ શ્રીસુપાસર્વિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીસ્વરતરગચ્છે શ્રીજિનમદ્રસૂરિપદે શ્રીજિનચંદ્રસૂરિભિઃ ॥ શ્રીજિન-સમુદ્રસૂરિભિઃ ॥”

બીજી મૂર્તિઓ ઉપરાંત ગર્ભગૃહને ફરતી બી.તોના ગોખલામાં ત્રણ પદ્માસનસ્થ પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે. ગભારાની ઘાટાર બંને બાજુએ માનવ આકૃતિવાળી ચંકેવર્તી ભરત અને ક્ષમાભંડાર કાયોત્સર્ગસ્થ બાહુબલીની મૂર્તિઓ દર્શનીય છે. ગભારાના દરવાજાની બારસાખમાં ત્રણ તીર્થંકરની મંગલમૂર્તિઓ નજરે પડે છે.

સલામંડપમાં બાર થાંભલાઓ છે, તેમાં તોરણો નથી. જમણી બાજુએ પીળા પાષાણના હાથી ઉપર આડે મરુદેવા માતાની મૂર્તિ છે. ડાબી બાજુએ એક સુંદર સમવસરણ છે. તેમાં ચારે દિશામાં બેસાડેલી ચતુર્મુખ મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. મંદિરના ગર્ભગૃહના મંડોવરમાં આવેબેલાં સ્વરૂપો દર્શનીય છે.

આ મંદિર કોણે કયારે બંધાવ્યું એ સંબંધી શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાયે રચેલા ‘શ્રીઆદિનાથ સ્તવન’માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“પ્રથમ તીર્થંકર પ્રણમિયે, હું ચારી લાલ, આદિનાથ અરિહંત, હું	
ગણધરવસહી ગુણિની, હું ભવભંજન ભગવંત. હું	પ્ર૦ ૧.
સચ્ચ ગણધર શુભમતિ રે લાલ, જયવંત ભત્રિજ ભસ, મન માન્યા રે,	
મિલિ પ્રાસાદ મંડાવિયો રે લાલ, આણી મન ઉલ્લાસ. મં	પ્ર૦ ૨.
ધ્રમસી જિનદત્ત દેવસી, ભીમસી મન ઉચ્છાલો;	
સુત ચારે સચ્ચ તણા, હવે લક્ષ્મીના લાહોણ.	પ્ર૦ ૩.
દ્વાગણ સુદિ પાંચમ દિને રે, પનરેસે છતીસ (૧૫૩૬);	
જિનચંદ્રસૂરિ પ્રતિષ્ઠાયા રે, જગનાયક જગદીસ.”	પ્ર૦ ૪.

આ મંદિર શેઠ સચ્ચ ગણધર અને તેમના ભત્રીજા જયવંતે મળીને બંધાવ્યું અને સં. ૧૫૩૬ ના દ્વાગણ સુદિ ૫ ના દિવસે શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. એને ‘ગણધરવસહી’ પણ કહેવામાં આવે છે; એમ ઉપર્યુક્ત સ્તવનથી જણાય છે.

૭. શ્રીચંદ્રપ્રભુસ્વામીનું મંદિર :—ઉપર્યુક્ત મંદિરની પાસે જ આ મંદિર આવેલું છે. આ મંદિરને ત્રણ માળ છે. પ્રથમ માળના મૂળગભારામાં શ્રીચંદ્રપ્રભુસ્વામીની આરસની ચાર મૂર્તિઓ ચૌમુખ તરીકે વિરાજમાન છે, તેથી તેને ‘ચતુર્મુખવિહાર’ પણ કહે છે. મૂળનાયકની નીચે આ પ્રકારે લેખ લેવાય છે:—

“ સં. ૧૫૧૮ જ્યેષ્ઠ વદિ.....૥ ”

ગભારાની લમતીમાં પણ પંદરેક મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે. વળી, બીજી મોટી લમતીમાં જિનમૂર્તિઓ અને વિવિધ પદ્ધો સ્થાપન કરેલા છે. સલામંડપમાં આવેલા આઠ થાંભલાઓમાં ૮ નકશીદાર તોરણો છે. ઘૂમટમાં શિલ્પો છે પણ જાળી ભરી લીધેલી હોવાથી જોઈ શકાતાં નથી. બીજા અને ત્રીજા માળમાં પણ મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભુ આદિ ચૌમુખજી વિરાજમાન છે. બીજા મંદિરો કરતાં આ મંદિરમાં આરસની પ્રતિમાઓ અધિક છે અને ધાતુમૂર્તિઓનો પરિવાર પણ ઘણો છે.

મૂળગભારાના મંડોવરમાં લિપ્ત લિપ્ત શિલ્પાકૃતિઓ લેવાય છે. મંદિરના મુખ્ય દરવાજાની બારસાખમાં અને લમતીની બારસાખમાં મંગળમૂર્તિ જિનમૂર્તિઓ પદ્માસનસ્થ ઉત્કીર્ણ છે.

આ મંદિર લણુશાળીગોત્રીય સંઘવી વીઠાએ બંધાવી સં. ૧૫૦૬ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. શ્રીહિમંધવજી સં. ૧૫૫૦ માં રચેલા એક અપ્રસિદ્ધ સ્તવનમાં આ મંદિરનું વર્ણન આ રીતે કરેલું છે:—

“ચંદ્રિમુખ મેરાગર તણુઈ મંડાણુ, જાણુઈ અવતરિયઉ મુરવિમાણુ;
બારહુ મૂલનાવકે ભૂમિ તિત્તિ, ચંદ્રપાહુ વંદિસુ ચંદ્ર વન્નિ;
પાખલિ ચિહું દિસિ દેહુરી છત્રીસ, બિંબ સમરિસુ અસીસઉ એકધીસ;
મેઘનાદમંડપ મોટા મંડાણુ, ગુણરાજ કરાવિઉ સાહિ સુખણિ.”

આ વર્ણનથી જણાય છે કે, આ મંદિરમાં શ્રીગુણરાજ બ્રેષીએ મેઘનાદમંડપ બનાવેલો છે.

૮. શ્રીમહાવીરસ્વામીનું મંદિર :—આ મંદિર નાતું પણ સુંદર છે. ઉપર્યુક્ત મંદિરોના ઝૂમખાથી અલગ છે. કિલ્લામાં પ્રવેશતાં રાજમહેલની જમણી બાજુની ગલીમાં આ મંદિર આવેલું છે. મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની સુંદર મૂર્તિ વિરાજમાન છે.

આ મંદિર કોણે બંધાવ્યું એ સંબંધે શ્રીજિનસુખસૂરિએ રચેલી “જેસલમેર ચૈત્યપરિપાટી” માં આ પ્રકારે વર્ણન છે:—

“પહિલી પરદક્ષણાયે પ્રણમિયે, જગગુરુ વીર જિનન્દ; વર પ્રાસાદ કરાયો વરડિયે, હીપે જાન જિનન્દ. વિં બિં” ૨.

શ્રીવરડિયા ગોત્રના શેઠ હીપાએ આ મંદિર બંધાવ્યું એમ જણાય છે અને બાવન જિનાલયના દ્વારના ઉપરના ભાગમાં સં. ૧૪૭૩ ના શિલાલેખથી^{૧૯} જણાય છે કે, આ મંદિર લગભગ એ જ સંવતમાં બંધાયું હશે. ‘વૃદ્ધરત્નમાલા’-કાર આ મંદિર સં. ૧૫૮૧ માં પ્રતિષ્ઠિત થયાનું જણાવે છે.

૮૧. અમરસાગર

(કોઠા નંબર: ૨૦૭૫-૨૦૭૭)

જેસલમેરથી પશ્ચિમમાં ૫ માઈલ દૂર અમરસાગર નામનું રમણીય ગામ છે. કુદરતે આ ગામને સૌંદર્ય બક્ષ્યું છે અને મનુષ્યોએ એમાં બાગ-બગીચા, મંદિરો વગેરે નિર્માણ કરી વધુ શોભાવમાન બનાવ્યું છે. અહીંની પીળા પથ્થરની ખાણ ખૂબ પ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રદેશમાં મુખ્યત્વે અહીંનો પથ્થર વપરાયો છે. આ પથ્થરમાં કરેલી કોરણી વધુ હીપી ઊઠે છે અને વરસાદના પાણીથી આ પથ્થર વધુ મજબૂત બનતો જાય એવી તેની વિશેષતા છે.

આ ગામમાં જૈન ધર્મશાળાઓ ઉપરાંત ત્રણ જિનમંદિરો તળાવ કિનારે શોભી રહ્યાં છે. મંદિરો નવીન હોવા છતાં પ્રાચીન કોરણીનું લાન કરાવી રહ્યાં છે. (૧) મોટું સૌધશિખરી મંદિર એની શિલ્પકળાથી દર્શનીય લાગે છે. બે માળનું આ મંદિર સં. ૧૬૨૮ માં શેઠ હિંમતરામજી બાફળાએ બંધાવ્યું છે અને શ્રીજિનમહેન્દ્રસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની બે ભવ્ય પ્રતિમાઓ બે ખંડમાં બિરાજમાન છે. આમાં આવેલી આરસની જાળીઓનું શિલ્પકામ તો ભારતીય શિલ્પકળાના નમૂનારૂપ ગણાવી શકાય. આ મંદિરમાં એક ૬૬ પંક્તિનો લાંબો શિલાલેખ છે, જેમાં શ્રીહિંમતરામજી બાફળાએ કાઢેલા સિદ્ધાચલ સંઘની યાત્રાનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. તેની સામે નાની ધર્મશાળા અને બગીચો છે. એની કારીગરી પણ ગણનાપાત્ર છે. (૨) બીજું મંદિર સં. ૧૮૬૭ માં શેઠ સવાઈ રામજી બાફળાએ બંધાવ્યું છે. આ મંદિર નાનું છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાન પ્રતિષ્ઠિત છે. (૩) ત્રીજું મંદિર સં. ૧૬૦૩ માં અહીંના પંચોએ મળીને કરાવ્યું છે. તેને ‘હુંગરશીનું મંદિર’ પણ કહે છે. આ મંદિરમાં મૂળનાયક ઋષભદેવ ભગવાનની બે હાથ ભેંચી સુંદર પ્રતિમા છે, જે બદામી રંગની, પરિકરવાળી ને પ્રાચીન છે.

૮૨. લોદ્રવા

(કોઠા નંબર : ૨૦૭૮-૨૦૮૩)

જેસલમેરથી પશ્ચિમોત્તર દિશામાં ૧૦ માઈલ દૂર ‘લોદ્રવા’ નામે જૈન તીર્થ આવેલું છે.

જેસલમેરની સ્થાપના થઈ તે પહેલાં લોદ્ર રાજપૂતોની રાજધાનીનું આ શહેર હતું. ભારતનું પ્રાચીન વિશ્વવિદ્યાલય અહીં હોવાથી એની ખ્યાતિ સુદૂર વ્યાપેલી હતી. રાજકીય ઇતિહાસથી જણાય છે કે, ભાટી દેવરાજે પ્રથમ દેવગઢમાં પોતાની રાજધાની રાખી હતી, તે પછી લોદ્ર રાજપૂતો પાસેથી આ ગામ પડાવી લઈ રાવલની ઉપાધિ ધારણ કરી તેણે દેવગઢથી લોદ્રવામાં પોતાની રાજધાની વિ. સં. ૧૦૮૨ માં બદલી નાખી; એ સમયે લોદ્રવા એક સમૃદ્ધિશાળી વિશાળ નગર હતું. કહે છે કે, તેમાં પ્રવેશ કરવાના બાર મોટા દરવાજાઓ હતા, એના ધ્વંસાવશેષો આજે પણ જેસલમેરથી ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાએ ૧૦ માઈલના ઘેરાવામાં વિખરાયેલાં પડ્યાં છે. મહમદ ઘોરીએ કરેલા સંહારમાં જૈનોએ બંધાવેલું અસલનું ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ ભરખાઈ ગયું હતું.

લોદ્રવાના મંદિરના ગર્ભદ્વારમાં ડાબી બાજુએ ૨૨”x૨૭” ઇંચનો એક ચતુર્લલ પદ્મયુક્ત ચંત્ર છે, તેનાથી સૂચિત થાય છે કે, પ્રાચીન કાળમાં અહીં સગર નામે રાજા હતો. તેના બે પુત્રો પૈકી એકનું નામ શ્રીધર અને બીજાનું નામ રાજધર હતું. એ બંને લાઈઓએ જૈનધર્મ અંગીકાર કરીને અહીં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું હતું. રાજકીય વિપ્લવમાં એ નાશ પામ્યું. એ ચંત્રથી જણાય છે કે, એ પછી શ્રેષ્ઠી ખીમસીએ જિનભવન કરાવ્યું એ વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

શ્રીમલ્લોદ્રપુરે જિનેશમવનં સત્કારિતં પીમસીઃ । તત્પુત્રસ્તદનુક્રમેણ સુકૃતી જાતઃ સુતઃ પૂનસી ॥૩॥

લોદ્રપુરમાં શ્રેષ્ઠી ખીમસીએ જિનભવન કરાવ્યું તે પછી તેના પુત્ર પૂનસી અને તે પછી પણ એ છૂર્ણ થતાં સં. ૧૬૭૫ માં તેમના પુત્ર જેસલમેરનિવાસી ધર્મવીર શેઠ થીરુશાહ ભણસાલીએ એ પ્રાચીન મંદિરના પાયા ઉપર નૂતન મંદિર કરાવી, મૂર્તિઓ ભરાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનરાજસૂરિ પાસે કરાવી હતી, જે આજે વિદ્યમાન છે. શ્રીરવિજેઠી નામના કવિએ રચેલા ‘લોદ્રપુરી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવન’માં આ મંદિરો વિશે સુંદર વર્ણન છે:—

“લ(લો)દ્રપુરિ પાટણ પરગડઉ, જિમ ઉદ્યાચલ ભાણુ લાલ રે;
સેત્રુંજ તીરથની પરધ, મુર(મરુ)વર દસ મંડાણુ લાલ રે. ૩

તિહાં બઝઝા પ્રભુ શોભતા, પૂજઉ ચિત્ત લગાય લાલ રે;
ચઉવિહુ દેવ તિહાં મિલી, નિરતિ કરી ગુણુ ગાય લાલ રે. ૪

જિન મંદી(દિ)ર સામી તણઉ, જાણે નડણીવિમાણ લાલ રે;
 મંડપિ મોહ્યા દેવતા, એતાં જનમ પ્રમાણ લાલ રે. ૮
 છરણ જિણુદર ઉચર્યઉ, કલિભુગ કરિ(ર)ણી સાર લાલ રે;
 વીર વદ્ય જિણુસારણુક, પુણ્યના ભંડાર લાલ રે. ૧૧
 સંવત સોલ પહિતરક (૧૬૭૫), માગશિર માસ ઉદાર લાલ રે;
 સુકલ પક્ષિ ખારસ દિનક, જોગ નક્ષત્ર મુલ વાર લાલ રે.” ૧૨

અહીં એક વિશાળ કોટમાં આવેલા પાંચ મંદિર પાંચ અનુત્તર વિમાનની આકૃતિનું સ્મરણ કરાવે એવાં ઊભાં છે. આ બધાં મંદિરો શેઠ થીરુશાહે બંધાવ્યાં છે.

૧. તેમાં વચ્ચેનું શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મોટું મંદિર મુખ્ય છે, તેમાં મૂળનાયકની પ્રતિમા સ્થાપવણી^૧ છે. તેના ઉપર આ પ્રમાણે લેખ લેવાય છે:—

જ “શ્રીલોદ્રવનગરે શ્રીવૃહત્સ્વરત્તરગચ્છાધીશૈઃ સં ૧૬૭૫ માર્ગશીર્ષ મુદિ ૧૨ ગુરો માંડશાલિકશ્રીમલ્લભાયાં ચાંપલદેપુત્રત્ત-
 થાહરકેન માર્યા કનકાદેપુત્ર હરરાજ—મેઘરાજાદિયુતેન શ્રીચિંતામણિપાર્શ્વનાથચિંત્રે કાં પ્ર ૦ મ ૦ યુગપ્રધાન શ્રીજિનસિંહસૂરિપદ્મલંકાર
 મ ૦ જિનરાજસૂરિભિ [:] પ્રતિષ્ઠિતં ॥ ”

આ પ્રમાણે ઉપરથી જણાય છે કે, આ મંદિરનો નવેસર છૂલોદ્ધાર સં. ૧૬૭૫ માં શેઠ થીરુશાહે કરાવી આ પ્રાચીન તીર્થનું ગૌરવ ટકાવી રાખ્યું છે. આ મંદિરની વિચિત્ર અને ભવ્ય બનાવટ અત્યંત વિદક્ષણ છે. અંદરની વ્યવસ્થા આર્થ શૈલીને અનુરૂપ છે. સર્વત્ર હોરી જેન્ટલ શૈલીનો પ્રચુર પ્રયોગ કરેલો છે. મહેરાઓનો અહીં અભાવ છે. મંડપની છત પેનલ્સમાં વિભાજિત કરેલી છે. પ્રવેશદ્વારના તોરણમાં અહીંની કળાનું સૌંદર્ય જાગૃત થઈ ઊઠ્યું છે. કોર્નિસેજ સ્તંભ અને પ્રત્યેક વિભાગમાં બારીક જોદાઈનું કામ એવું કરેલું છે કે જેનું શાબ્દિક વર્ણન આપી શકાય એમ નથી. મૂર્તિઓની વિલિપ્ત મુદ્રાઓની કોરણી કરવામાં શિલ્પકળાનો ખજાનો અહીં ખાલી કરી દેવામાં આવ્યો હોય એમ જણાઈ આવે છે. અહીંના સ્તંભો, છતો અને શિખરનો એકેક પથ્થર નાનકડા મંદિરનું દૃશ્ય બિલું કરી રહ્યો છે. એકબીજાથી વધે તેવાં કેટલાંયે સૌંદર્યસર્જનોનો અહીં સમાવેશ કર્યો છે. તોરણ મંદિરનો એક ભાગ હોવા છતાં પોતાના સ્વરૂપમાં એક પૂર્ણ ઈમારત છે. જો આ મંદિર ઈમારતને હઠાવી દેવામાં આવે તો મંદિરનું અર્ધું સૌંદર્ય નષ્ટ થઈ જાય. સૌંદર્ય કરતાં યે મજબૂતી વધારે જોવાલાયક છે.

મુખ્ય મંદિરના ચારે ખૂણામાં નાનાં નાનાં પણ શિખરબંધી મંદિરો છે. શેઠ થીરુશાહે પોતાની પત્ની, પુત્ર, પૌત્રાદિના પુણ્યાર્થે આ મંદિરો બંધાવ્યાની હકીકત તે તે મંદિરના શિલાલેખમાં આપેલી છે. ચારે મંદિરો સં. ૧૬૯૩ માં બંધાયાં છે અને તેમાંના મૂળનાયકની પ્રતિમાઓ ઉપર સં. ૧૬૭૫ ના લેખો મળે છે.

(૨) દક્ષિણ-પૂર્વના દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીઆદિનાથ ભગવાન, (૩) દક્ષિણ-પશ્ચિમના દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીઅન્જિતનાથ ભગવાન, (૪) ઉત્તર-પશ્ચિમના દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાન, (૫) ઉત્તર-પૂર્વના મંદિરમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાન પધરાવેલા છે. મુખ્ય મંદિરની ડાબી બાજુએ (૬) સમવસરણ ઉપર અષ્ટાપદગિરિ અને તેના ઉપર કલ્પવૃક્ષની મનોહર રચના કરેલી છે. થીરુશાહે સિદ્ધાચલના સંઘમાં જે રથ સાથે લઈ ગયા હતા તે પણ મુખ્ય મંદિરમાં મોજુદ છે.

આ ઉપરથી લગભગ ૧૭મા સૈકા સુધી આ નગરની પૂર્વ જાહજલાલી હતી. આજે આ ભવ્ય મંદિરો, ૩ ઉપાશ્રયો, ૧ નાની ધર્મશાળા, સિવાય બીજાં ચોડાં માણસો જોવાય છે. બાકી બધો પ્રદેશ વેરાન લાગે છે.

૧. કહેવાય છે કે, થીરુશાહે સિદ્ધાચલનો મોટો સંઘ કાઢ્યો હતો અને સિદ્ધાચલની યાત્રા કરીને પાછા ફરતાં પાટણથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની બે પ્રતિમાઓ, તેટલા વજનનું સોનું આપીને લાવ્યા હતા; જેમાંની એક મૂળનાયક તરીકે મુખ્ય મંદિરમાં અને બીજી ઉત્તર-પૂર્વના નાના મંદિરમાં વિરાજમાન કરી હતી, તેજ આજે હયાત છે.

૮૩. ઓશિયા (કોઠા નંબર : ૨૦૮૯)

ઓશિયા સ્ટેશનથી ૧ માઈલ દૂર ઓશિયા નામે ગામ વસેલું છે. પ્રાચીન સમયમાં ઓશિયા મારવાડની રાજધાની પણ બની ચૂક્યું છે. આ ગામની આસપાસ આવેલાં લોહાવટ, તિવરી વગેરે ગામો એ પ્રાચીન નગરના મહોલ્લાઓ હતા, એમ કહેવાય છે. આ ઉપરથી આ નગરનો પ્રાચીન વિસ્તાર અને સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ કરી શકાય તેમ છે.

લોકવાયકા મુજબ શ્રીમાલનગરના રાજા પુંજના નાના ભાઈ ઉપલદેવ અને મંત્રી ઊહડે આ નગર વસાવ્યું હતું. ઓસવાળી જમીન હોવાથી તેનું નામ ઉએસ(ઉપકેશ)પુર રાખવામાં આવ્યું. “ઉપકેશગચ્છ પટ્ટાવલી”થી જણાય છે કે, વીર નિ. સં. ૭૦ (વિ. સં. પૂર્વે ૪૦૦)માં શ્રીપાર્શ્વનાથ સંતાનીય શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ અહીં રાજા સાથે અનેક ક્ષત્રિયોને પ્રતિબોધ કરી ઉપકેશનગરમાં જૈન બનાવ્યા તેથી એ બધા ‘ઓશવાલ’ નામે ઓળખાયા. એટલે ઓશવાલ જ્ઞાતિની ઉત્પત્તિનું આ મુખ્ય નગર છે એમાં શંકા નથી. રાજા ઉપલદેવ અને મંત્રી ઊહડે અહીં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું વિશાળ મંદિર બંધાવી તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ પાસે કરાવી હતી. ‘ઉપકેશગચ્છ પટ્ટાવલી’માં જણાવ્યું છે કે—

“સપ્તત્યા વત્સરાણાં ચરમજિનપતેર્મુક્તજાતસ્ય વર્ષે, પચ્ચમ્યાં શુદ્ધપક્ષે સુરગુરુદિવસે વ્રહ્મણઃ સન્મુહૂર્તે ।

રત્નાચર્યેઃ સકલગુણયુતૈઃ સર્વસંવાનુજાતૈઃ, શ્રીમદ્વીરસ્ય વિન્ધ્વે મવ્રજાતમથને નિર્મિતેયં પ્રતિષ્ઠા ॥

ઉપકેશે ચ કોરળે, તુલ્યં શ્રીવીરવિન્ધ્વયોઃ । પ્રતિષ્ઠા નિર્મિતા શક્ત્યા, શ્રીરત્નપ્રભસૂરિભિઃ ॥”

આ ઉલ્લેખથી મનાય છે કે, શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ વીર નિર્વાણ સં. ૭૦ માં ઉપકેશપુર અને કોરંટમાં શ્રીવીર ભગવાનના બિંબની પ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી.

શ્રીહીરઉદયના શિષ્ય શ્રીનયપ્રમોદે સં. ૧૭૧૨માં રચેલા એક અપ્રસિદ્ધ “ઓસિયા વીર સ્તવન”માં જણાવ્યું છે કે—ઓશિયાના વીરમંદિરની પ્રતિમા મૂળે શ્રીસંપ્રતિ રાજાએ વેળુની બનાવીને તેનું પૂજન કર્યા પછી આશાતનાના ભયે જમીનમાં ભંડારી દીધી હતી. તે મૂર્તિ ૧૧૬૪ વર્ષ સુધી જમીનમાં રહી. પછી ઊહડે જ્યારે ઓશિયા નગર વસાવ્યું અને શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ ઊહડના પુત્રને કોઈ સંકટમાંથી ઉગારતાં ઊહડવંશ અને આખું નગર જૈનધર્મી બન્યું ત્યારે એ મૂર્તિ જમીનમાંથી નીકળી આવી. એ સમયે મૂર્તિને મહાદેવના દેરામાં પધરાવવામાં આવી. પછી એક મોટું મંદિર બંધાવી વિ. સં. ૧૦૧૭ના મહાવદિ ૮ના દિવસે એ મૂર્તિને તેમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી. સં. ૧૭૧૨માં રચના કરનાર કવિ કહે છે કે, ૧૭૫૬ વર્ષની આ છરણ-જૂની વીર પ્રભુની પ્રતિમાને જોતાં આનંદ થાય છે.

એક બીજા ‘ઓસવાલ ઉત્પત્તિ’ શીર્ષક હસ્તલિખિત પત્રમાં જણાવ્યું છે:—

“X X ऊहड ओसियां वसाह। संवत् १०११ दसै इयारोत्तरै ओसीया माता मुप्रसन्न थई ओसवंसनी थापना कीयी । सं० १०१७ तैरै श्रीवीरप्रासाद ओहडसा कराव्यो, ते आज वर्तमानकालै तीर्थ छई। देहरानी प्रसस्तमाहिमु विस्तर लिख्यो छई । धर्मराजसूरि भट्टारकना प्रतिवोव्या इति श्लो ५ ॥ ”

ઉપરના સ્તવનમાં અને આ બીજા જૂના પાનાના ઉલ્લેખથી જણાય છે કે, વિ. સં. ૧૦૧૭માં અહીં મહાવીર ભગવાનનું મંદિર બન્યું, એ હકીકત એકસરખી મળે છે. પ્રથમના ઉલ્લેખમાં પ્રતિમાને સંપ્રતિકાલીન બતાવી છે એટલી વિશેષતા છે પરંતુ ઓશિયા ક્યારે વસ્યું એની સાલ આપી નથી. બંને ઉલ્લેખોથી જણાઈ આવે છે કે, લગભગ એ સમયમાં જ ઓશિયાનગર વસ્યું.

આ હકીકતને મૂતા નેણસી પોતાની ‘નેણસીરી ખ્યાત’માં આ રીતે અનુસરતાં કહે છે:—

“ऊपरलाई किराहू छोड ओसियाँ वासियो, सचियाय प्रसन्न हुई, माल वतायो, ओसियाँमें देहरो कराव्यो ॥ ”

૧. શ્રીકૃષ્ણસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૯૩માં રચેલા “નાભિનંદન જિનોદ્ધાર પ્રબંધ” પ્રસ્તાવ: ૨. શ્લોક: ૧૮૫-૧૮૭માં પણ આ જ હકીકત રીતે ઉલ્લેખી છે.

આ બધા ઉલ્લેખો પૈકી પ્રથમના ‘ઉપકેશગચ્છ પટ્ટાવલી’ના વીર નિર્વાણ સં. ૭૦ અને તે પછીના ઉલ્લેખો વચ્ચે ઓશિયા નગર અને તેમાંના શ્રીવીર મંદિરને બંધાવ્યાની સ્થાપના મોટો તફાવત પડે છે. પં. ગૌરીશંકર ઓગાણ કહે છે કે—“ઓશવાલ મહાજનોનું આ મૂળ સ્થાન છે. અહીં એક જૈન મંદિર છે, જેમાં વિશાળકાય મૂર્તિ શ્રીમહાવીરસ્વામીની છે. આ મંદિર મૂળમાં સં. ૮૩૦ (સને ૭૮૩)માં લગભગ પરિકાર રાજ વત્સરાજના સમયમાં બંધાવવામાં આવ્યું હતું. તેની ઉત્તર-પૂર્વમાં માતસ્તલ છે, જેમાં સં. ૬૫૨ (સને ૮૬૫)નો લેખ છે. પહેલાં આનું નામ ‘મેલપુરપટ્ટન’ હતું. શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યના શિષ્ય શ્રીરત્નપ્રભાચાર્યે અહીંના રાજા અને પ્રજાને જૈન બનાવ્યા.”

આ બધા ઉલ્લેખોમાંથી ઐતિહાસિક સત્ય તારવવું મુશ્કેલ છે. છતાં પં. ઓગાણના મતને સ્વીકારી લઈએ. તોયે આ મંદિર નવમા સૈકા જેટલું પુરાણું તો અવશ્ય છે જ. સં. ૧૦૧૭માં આ મંદિરનો સંલવતઃ જીર્ણોદ્ધાર થયો. હશે; એ સમય લગભગના શિલાલેખો પણ મંદિરમાંથી મળી આવે છે.

એ પ્રાચીન મંદિર આજે પણ અહીં જિલ્લું છે. તેમાં સમયે સમયે જીર્ણોદ્ધારો થતા રહ્યા છે અને આ સૌધશિખરી વિશાળ મંદિર રમણીય દેખાય છે. મૂળનાયક શ્રીમહાવીર પ્રભુની પ્રતિમા ૨૫ ફીટ ઊંચી છે. મંદિરના રંગમંડપમાં વિ. સં. ૧૦૧૩નો શિલાલેખ છે; જેમાં જિન્દક અથવા તેના પુત્ર ભુવનેશ્વર શ્રાવકે ફરીને મંડપ કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. સંલવ છે કે, આ જિલ્લું મંદિરનો ઉદ્ધાર તેમણે કરાવ્યો હોય. એ સિવાય અહીં સં. ૧૦૩૫, સં. ૧૦૮૮, સં. ૧૨૩૪, સં. ૧૨૫૬, સં. ૧૩૩૮, સં. ૧૪૬૨, સં. ૧૫૧૨, સં. ૧૫૩૪, સં. ૧૫૩૬, સં. ૧૬૧૨, સં. ૧૬૮૩, સં. ૧૭૫૮ના લેખો મૂર્તિઓ અને સ્તંભોમાંથી મળી આવે છે.^૨ રંગમંડપમાં આવેલા બે તરફના ગોખલાઓમાં ૩૫ ફીટ ઊંચી શ્રીકૃષ્ણદેવ ભગવાનની સપરિકર મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત છે. દશમા સૈકા પહેલાંનાં અને જુદી જુદી જાતનાં શિલ્પો મંદિરમાં વિદ્યમાન છે, જે આ મંદિરની પ્રાચીનતાનાં નિદર્શક છે. મુખ્ય મંદિરના સામેના ઝડુખામાં શ્રીગૌતમસ્વામીની સ્વેત આરસની મૂર્તિ છે. મંદિરની લમતીમાં બંને ખૂણે ચાર-ચાર દેવકુલિકાઓ છે, તે પૈકી એકમાં આચાર્યપ્રતિમા, બીજીમાં અધિષ્ઠાત્રિકા દેવી, ત્રીજીમાં નાગદેવની મૂર્તિ અને બાકીની દેરીઓમાં તીર્થંકર પ્રતિમાઓ છે.

મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરતી વેળાએ પાયામાંથી એક ખંડિત પાટુકા મળી આવી હતી, તેની ચોક્કી ઉપર સં. ૧૧૦૦નો લેખ છે. પાસેની ધર્મશાળાનો પાથો ખોદતાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ધાતુપ્રતિમા મળી આવેલી જે અત્યારે કલકત્તામાં નં. ૪૮, ઇડિયન મીસરસ્ક્રીટ, ધરમતલામાં આવેલા મંદિરમાં વિદ્યમાન છે, તેમાં આ પ્રકારે લેખ છે, જેમાં ઉપકેશ-ઓશિયાનો ઉલ્લેખ ધ્યાન ખેંચે એવો છે:—

“ॐ સંવત્ ૧૦૧૧ ચૈત્ર સુદિ ૬ શ્રીકલ્કાચાર્યશિષ્યદેવદત્તગુરુણા ઉપકેશીયચૈત્યગૃહે અશ્વયુજચૈત્યપટ્ટચાં શાંતિપ્રતિમા સ્થાપનીયા ગાંધોદકાન્ દિવાલિકા માસુલ પ્રતિમા ઇતિ ॥”^૩

વળી, એક ધાતુપ્રતિમા ઉપર સં. ૧૦૮૮નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૦૮૮ ફાલ્ગુન વદી ૪ થી નાગેન્દ્રગચ્છે શ્રીવાસુદેવસૂરિ સંઘ નાનેતિહડશ્રેયાર્થ રાજદોવ કારિતા ॥”^૪

ગામની પૂર્વોત્તર દિશામાં સંસ્થાધર્મ્યા માતાનું એક મંદિર છે, જે નાની પહાડી ઉપર કિલ્લા જેવું દેખાય છે, કહે છે કે, ઉપકેશપુર વસ્યું એ સમયે રાજા ઉપલદેવે એ બંધાવ્યું હતું; જેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા વિરાજમાન કરી હતી; પરંતુ અહીંથી જૈનોની વસ્તી ઘટી જતાં બીજા લોકોએ એ જિનમૂર્તિ ઉપાડી લઈ એ સ્થાને પાસેના નાના મંદિરમાં બિરાજમાન સંસ્થાધર્મ્યા માતાની મૂર્તિને સ્થાપન કરી દીધી. દેવળમાં કેટલેક સ્થળે જિનમૂર્તિઓનાં ચિહ્ન જોવાય છે. મંદિરમાંથી સં. ૧૨૩૪, સં. ૧૨૩૬, સં. ૧૨૪૫ના લેખો મળે છે. આ દેવળની પાસે એક નાનો ઉપાશ્રય પણ કોઈ શ્રાવકે બંધાવ્યો હતો.

અહીં આસપાસની ભૂમિ ઉપર અનેક ખંડિયેરો પડેલાં છે, એ ઉપરથી આ નગરની પ્રાચીનતા અને અસલની જાહેરાતોની સાબિતી મળે છે.

૨. આ બધા લેખો “જૈન લેખસંગ્રહ” ખંડ: ૧માં સંગ્રહીત થયેલા છે.

૩. “જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૧, લેખાંક: ૧૩૪.

૪. જૈન: લેખાંક: ૭૬૨.

૮૪. પાલી

(કોડા નં. ૨૦૬૫-૨૧૦૩)

પાલી સ્ટેશનથી પાલી ગામ ૧ માઈલ દૂર છે. રસ્તામાં 'દાદાજીની વાડી' આવે છે, તેમાં એક સુંદર ગુરુમંદિર શોભી રહ્યું છે. આ મંદિરના ઉત્તરમાં અને દક્ષિણમાં એકેક તળાવ છે. પૂર્વ દિશામાં એક વાવ આવેલી છે.

પાલી ગામ પ્રાચીન છે. શિલાલેખોમાં આનું 'પલ્લિકા' અથવા 'પલ્લી' નામ મળે છે. વળી, અહીંના નવલખાના મંદિરમાં રહેલા સં. ૧૧૭૮ ના શિલાલેખમાં આ ગામનું પલ્લિકા નામ નોંધેલું હોવાથી આ ગામની પ્રાચીનતાની સાબિતી સાંપડે છે. પલ્લીવાલ ગરુદ અને પલ્લીવાલ ઓશવાલો આ ગામના નામ ઉપરથી જ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા. સંકેત-ગરુડીય સમર્થ આચાર્ય શ્રીયશોભદ્રસૂરિની આચાર્યપદવી સં. ૯૬૯ માં આ ગામમાં જ થઈ હતી; એમ 'ઉપદેશ-રતનાકર' ગ્રંથથી જણાય છે.

અહીં સ્વેતાંબર જૈનોનાં ૩૦૦ ઘર વિદ્યમાન છે. ૪ ઉપાશ્રય અને નાની-મોટી ૫ ધર્મશાળાઓ છે. અહીં કુલ ૯ મંદિરો છે.

૧-૨. ગામમાં પ્રવેશતાં જ સ્ટેશનરોડ બલોરી દરવાજા બહાર એક જૈન મંદિર છે જેમાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં બે દેરાસરો આવેલાં છે. એક શિખરખંધી દેરાસરમાં પૂર્વ સન્મુખ શ્રીસ્થાપલદેવ લગવાન મૂળનાયક છે. આ દેરાસર સં. ૧૯૩૩ માં શેઠ સીરેમલજી બલાઈએ બંધાવ્યું છે. અને બીજું શિખરખંધી શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજીનું મંદિર શેઠ જસરાજજી ધારીવાલે સં. ૧૯૦૨ માં બંધાવેલું છે.

૩. ગુજરાતી કટલામાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ લગવાનનું ધાખાખંધી મંદિર સં. ૧૭૦૦ માં શ્રીસંઘે બંધાવ્યું છે. તેની પાસે જ એક સાધુનો અને બીજો સાધ્વીઓનો ઉપાશ્રય છે.

૪. ઉપર્યુક્ત મંદિરથી કંઈક આગળ જતાં નવલખા દરવાજાની પાસે શ્રીનવલખા પાર્શ્વનાથનું મંદિર સૌથી મોટું અને વિશાળ બાવન જિનાલયવાળું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ લબ્ધ અને મનોહર છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૮૬ નો લેખ છે.^૧ દેરાસરને ફરતી દેરીઓ છે. રંગમંડપમાં સુંદર રચના કરેલી છે. આ મંદિરની પ્રાચીન પ્રતિમાઓ ઉપરથી મળી આવેલા સં. ૧૧૪૪, સં. ૧૧૭૮ અને સં. ૧૨૦૧ ના શિલાલેખથી જણાય છે કે આ મંદિરમાં એ સમયે મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાન હતા. એ લેખો આ પ્રકારે છે:—

(૧) "સંવત્ ૧૧૪૪ માઘસુદિ ૧૧ વીરકુલ દેવકુલિકાયાં દુર્લભાજિતામ્યાં શાંત્યાત્તઃ કૃતઃ શ્રીત્રાહ્ણીગચ્છોય શ્રીદેવાચાર્યેન પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥"

(૨) "૧૧૭૮ ફાલ્ગુન સુદિ ૧૧ શનો શ્રીપલ્લિકાં શ્રીવીરનાથમહાચૈત્યે શ્રીમદુ[દ]્યોતનાચાર્યમહેશ્વરાચાર્યામ્ના[યે] દેવાચાર્યગચ્છે સાહારસુત પારસધનદેવૌ તયોર્મચ્યે ધ[ણ]દેવસુત દેવચંદ્ર પારસસુત હરિચંદ્રામ્યાં દેવચંદ્રમાર્યા વસુંધરિસ્તસ્યા નિમિત્તં શ્રીકૃપમનાથપ્રથમતીર્થકરવિંશં કારિતં ॥ ગોત્રાર્યં ચ મંગલં મહાવીરઃ ॥"

(૩) સંવત્ ૧૨૦૧ જ્યેષ્ઠ(૪) વદિ ૩ રવૌ શ્રીપલ્લિકાયાં શ્રીમહાવીરચૈત્યે મહામાત્યશ્રીઆનંદસુત મહામાત્યશ્રીવૃષ્ટીપા-લેનાત્મશ્રેયોર્થે જિનયુગલં પ્રદત્તં ॥ શ્રીઅનંતનાથદેવસ્ય ॥

આ શિલાલેખોથી જણાય છે કે સં. ૧૧૪૪ પહેલાં આ મંદિર બન્યું હશે, ઉપર્યુક્ત શિલાલેખના વર્ષોમાં જીર્ણોદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠાઓ થતી રહી અને છેવટે સં. ૧૬૮૬ માં આ મંદિરની દેવકુલિકાઓ બંધાવવાની સાથે મૂળ મંદિરનો પણ જીર્ણોદ્ધાર થયો, જે સમયે શ્રીમહાવીર લગવાનના સ્થાને મૂળનાયક તરીકે શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની પ્રતિમા બિરાજમાન કરવામાં આવી; આ હકીકત લોદારા જૈન મંદિરના એક શિલાલેખથી જણાય છે. એ સમયથી

મંત્રી ઉઠે શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ(વીર નિર્વાણ સં. ૭૦)ના સમયમાં ઓસિયા નગર વસાવ્યું, જેમાં શ્રીમાલનાં અનેક શ્રાવકકુટુંબો આવીને વસ્યાં. બીજા મતે શ્રીમાલના રાજા દેશલે જ્યારે મોટા ધનાઢ્યોને જ પોતાના નગરના કિલ્લામાં રહેવાની પરવાનગી આપી ત્યારે બાકીના લોકોએ રાજાથી અસંતુષ્ટ થઈ દેશલના પુત્ર જયચંદ્રની આગેવાની હેઠળ વિ. સં. ૨૨૩ લગભગમાં આ નગરમાંથી ઉઘાળી ભરી બીજા સ્થળે વસવાટ કર્યો. એમના વસવાટનું સ્થળ એ જ ઓસિયા નગર પાછળથી ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પામ્યું. આ અને બીજી હકીકતોના સમન્વયથી એટલું તો નિશ્ચિત છે કે લગભગ બીજા સૈકા સુધી આ શ્રીમાલ એક સમૃદ્ધશાળી નગર હતું.

પહીવંચા અને વંશાવલીઓ આ નગરની સમૃદ્ધિનું વર્ણન આપતાં નોંધે છે કે, એટલા પ્રાચીન કાળમાં આ નગર વીશ ગાઉના ઘેરાવામાં હતું. એને ફરતો મજબૂત કિલ્લો હતો. એ કિલ્લાને ૮૪ દરવાજાઓ હતા. એમાં ૮૪ કરોડપતિ શ્રીમંત શ્રાવકો વસતા હતા. ઉપરાંત ૬૪ શ્રીમાળ બ્રાહ્મણો અને ૮ પ્રાગ્વાટ બ્રાહ્મણો કરોડપતિ હતા. સેંકડો સૌધશિખરી મંદિરોથી આ ભૂમિ રમણીય બનેલી હતી.

મોટા વિદ્વાનો પૈકી બ્રહ્મશુભ નામના જ્યોતિષી જેમણે ‘સ્કુટઆર્યસિદ્ધાંત’ની સં. ૬૮૫માં રચના અહીં કરી હતી અને લગભગ એ જ સમયમાં ‘શિશુપાલવધ મહાકાવ્ય’ના કર્તા કવિ માધ આ ભૂમિમાં જન્મ્યા હતા.

શ્રીજિનદાસ ગણિએ સં. ૭૩૩માં રચેલી ‘નિશીથચૂષ્ણિ’માં અહીંના રૂપા નાણાના ચલણની હકીકત આ પ્રકારે આપી છે:—

“રૂપ્યમયં જહા મિહમાલે વમ્મલતો” ॥

મતલબ કે, સાતમા-આઠમા સૈકા પહેલાંથી આ નગર ખૂબ સમૃદ્ધશાળી હતું; જેમાં શ્રાવકોની વિપુલ વસ્તી હતી. જૈન મંદિરો પણ મોટી સંખ્યામાં વિદ્યમાન હતાં. આનું પ્રમાણ શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ વિ. સં. ૮૩૫માં પ્રાકૃતમાં રચેલા ‘કુવલયમાલા’ નામના કથાત્રયની પ્રશસ્તિમાં આપે છે. પ્રશસ્તિનો આ ઉલ્લેખ આપણું ધ્યાન ખેંચે છે:—

“.....સિવચંદગણી ય મહયરો ત્તિ (?) ॥ ૫ ॥

સો જિણવંદળહેડં કહવિ મમંતો કમેણ સંપત્તો । સિરિમિહમાલણયરમ્મિ સંઠિઓ કમ્પહક્કોવ્વ ॥ ૬ ॥”

—શ્રીશિવચંદ્ર ગણિ મહત્તર વિહાર કરતા કરતા કેમથા: અહીં જિનવંદન નિમિત્તે આવ્યા અને શ્રીભિલ્લમાલ નગરમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ સ્થિર થયા.

આ ઉલ્લેખ આપણને સૂચવી રહ્યો છે કે, સાતમા-આઠમા સૈકાના વચગાળાના સમયમાં અહીંના જિનમંદિરનું પવિત્ર સ્થળ એટલું ખુબું પ્રસિદ્ધ પામી ચૂક્યું હતું કે જેની યાત્રા કરવા શ્રીશિવચંદ્ર ગણિ બીજાઓની જેમ અહીં આવ્યા અને ધર્મના કલ્પવૃક્ષની જેમ અહીં જ સ્થિર થયા. એ જ કારણ છે કે, એમના શિષ્ય, પ્રશિષ્યોએ ધર્મની લડાણ કરી આ ગુજરાત દેશને દેવગૃહો-જિનમંદિરોથી રમ્ય બનાવી દીધો; એ વિશે એ પ્રશસ્તિમાં જ આ પ્રકારે ઉલ્લેખ આપ્યો છે:—

“તત્સ ય વહુયા સીસા તવવીરિઅવયળલ્લિસંપણ્ણા । રમ્મો ગુજ્જરદેસો જેહિં કઓ દેવહરણ્ણિ ॥ ૮ ॥”

એ પછી એટલે લગભગ સાતમા સૈકાથી લઈને દશમા સૈકા સુધીમાં થયેલા પ્રભાવશાળી આચાર્યોએ આ નગરમાં પદાર્પણ કરીને આ પ્રદેશને પવિત્ર અને રમણીય બનાવ્યો. તેમ મોટી અનુપમ સાહિત્ય કૃતિઓથી સુવાસિત બનાવી જૈન ભંડારને ભરી દીધો; જેના પ્રતાપે આજે એ સમયની સમગ્ર સ્થિતિનો ખ્યાલ આપતો ઐતિહાસિક આદર્શ આજની પ્રજાને નવી તાજગી બક્ષે એવો મળી શકે એમ છે.

વિક્રમની આઠમી સદીમાં ભિન્નમાલમાં કુલશુકુઓની સ્થાપના થયાના ઉલ્લેખો સાંપડે છે. એ સમયે અહીં ૮૪ ગચ્છના સમર્થ આચાર્યો વિદ્યમાન હતા. અહીંના શ્રીમાલ બ્રાહ્મણો અને પ્રાગ્વાટ બ્રાહ્મણોને શંખેશ્વરગચ્છના આચાર્ય શ્રીઉદયપ્રભસૂરિએ સં. ૭૬૧માં જૈનધર્મી બનાવ્યા હતા. સેંકડો સાહિત્ય કૃતિઓના રચયિતા તાર્કિક શિરોમણિ શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ આ સ્થળમાંથી મોટા ભાગની કૃતિઓ રચવાની પ્રેરણા મેળવી હતી. શ્રીસિદ્ધર્ષિ આચાર્ય પોતાની વિશાળકાય ‘ઉપમિતિભવપ્રપંચ’ના કથાની રચના વિ. સં. ૯૬૨માં અહીં જ કરી હતી. શ્રીસિદ્ધર્ષિની જેમ

વીરગણિએ પોતાના જન્મથી અને પાંડિત્યથી આ નગરને પવિત્ર કર્યું હતું. આ વીરગણિએ યૂર્જનરેશ આમુંડરાજને પોતાની માન્નિક શક્તિથી આશ્ચર્યચકિત કર્યો હતો.

લગભગ દશમા-અગિયારમા સૈકામાં આ નગરમાંથી ૧૮૦૦૦ શ્રીમાલીઓ ચાલ્યા ગયા અને ગુજરાતની નવી રાજધાની પાટણ અને તેની આસપાસના ગામડાંઓમાં જઈને વસ્યા. આ રીતે લિન્નમાલની સમૃદ્ધિનો પ્રવાહ ગુજરાત તરફ વળ્યો અને જોતજોતામાં પાટણ અને ગુજરાત સંપત્તિ અને શક્તિથી સંપન્ન બન્યાં. ટૂંકમાં શ્રીમાલ પાટણને બધી રીતે ગ્રેરક થઈ પડ્યું હતું. લગભગ ચૌદમા સૈકામાં આ લિન્નમાલ ઉપર નમતા પહોરનો સૂર્ય આથમી ચૂક્યો હતો. ઈ. સ. ૧૬૧૧માં નિકોલસ ઉદ્વેટ નામનો અંગ્રેજ વેપારી આ શહેર ફરતા વેરાન બનેલા ૩૬ માઈલના વિસ્તારની અને સુંદર ટાંકાવાળા કિલ્લાની વાત કરે છે. આજે પણ લિન્નમાલથી ૫-૬ માઈલ દૂર ઉત્તર તરફ બલોરી દરવાજો, પશ્ચિમ તરફ સાયોરી દરવાજો, પૂર્વ તરફ સૂર્ય દરવાજો અને દક્ષિણમાં લક્ષ્મી દરવાજો છે. એ વિસ્તારમાં ઊંચા ટેકરાઓ અને મેદાનમાં ઘાસ ઊગી ગયું છે અને તેમાં જ મકાનના પાયા, ઈંટો, કોરણીવાળા થાંભલા તેમજ મંદિરના કોરણીવાળા પથ્થરો વગેરેનાં ઢગલાબંધ અવશેષો પડેલાં જોવાય છે.

આજે આ સ્ટેશનનું ગામ છે. ગામમાં લગભગ ૪૦૦ જૈનોનાં ઘરો વિદ્યમાન છે. ૨ જૈન ધર્મશાળા, ૨ ઉપાશ્રય અને ૬ જૈન મંદિરો ઊભાં છે.

શહેરની ઉત્તર દિશામાં આવેલી ગજનીખાનની કબરની પાસે એક જૈન મંદિરનું ખંડિયેર પડ્યું છે. તેની મહે-રાબમાં જૈન મૂર્તિ અંકિત છે. પાસેના બકળ તળાવની બીંતમાં સં. ૧૩૩૩ નો મોટો લેખ આ પ્રકારે ઉત્કીર્ણ છે:—

“યઃ પુરાત્ન મહાસ્થાને શ્રીમાલે સ્વયમાગતઃ । સ દેવઃ શ્રીમહાવીરો દેવા[ઃ] સુસંપદં ॥ ૧ ॥

પુનર્મવમવત્તાઃ સંતો યં શરણં ગતાઃ । તત્ય વીરજિનેદ્ર[ત્ય] પૂજાર્થે શાસનં નવં ॥ ૨ ॥

ધારાપદ્રમહાગણે પુણ્યે પુણ્યૈકશાલિનાં । શ્રીપૂર્ણચંદ્રસૂરી[ગાં] પ્રસાદાલ્લિખ્યતે યથા ॥ ૩ ॥

સ્વત્તિ સંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે ॥ અશ્વિનસુદિ ૧૪ સોમે ॥ અયેહ શ્રીશ્રીમાલે મહારાજકુલશ્રીચાચિગદેવકન્યાણવિજયિરાજ્યે તન્નિયુક્ત મહં ૦ ગજસીદ્ધપ્રમૃતિપંચકુલપ્રતિપત્તૌ શ્રીશ્રીમાલદેશવહ્નિકાવિઘ્નતેન નૈગમાન્વયકાયસ્થમહત્તમસુમટેન તથા ચેદ્રકર્મસીહેન સ્વશ્રેયસે અશ્વિનમાસીયયાત્રામહાંસવે અશ્વિનસુદિ ૧૪ ચતુર્દશીદિને શ્રીમહાવીરદેવાય પ્રતિવર્ષે પંચોપચારપૂજાનિમિત્તં શ્રીકરણીપ્રપંચસેલહથ-ઢામીનરપાલં ચ મત્તિપૂર્વે સંબોધ્ય તલપદેહલસહડીપદમવ્યાત્ ફરકાહલસહડી એકસન્ન દ્ર ૫ । ૨ સત્તર્વિશકોપેતપંચદ્રમ્મા સ(ત)થા સેલહથામાવ્યે આઠ ઢાં મવ્યાદ્ દ્ર ૮ અટ્ટી દ્રમ્માઃ ॥ ઉમયં સત્તર્વિશકોપેતત્રવોદશદ્રમ્મા આચંદ્રાક્ષે દેવદાયે કારાપિતાઃ ॥ વર્તમાન-પંચકુલેન વર્તમાનસેલહથેન દેવદાયકૃતમિદં સ્વશ્રેયસે પાલનીયં ॥ ”

આ લેખમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન શ્રીમાલમાં પધાર્યા હતા એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે, જેના વિશે અમે અગાઉ નિર્દેશ કર્યો છે. વળી, સં. ૧૩૩૩ના આસો સુદિ ૧૪ના યાત્રામહોત્સવ પ્રસંગે એ સમયના રાજવી અગિયારેવે આ મહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં પૂજા લણાવવા માટે ગામના પંચ અને અધિકારીઓ પાસેથી માંડવીની જકાતમાંથી પ્રતિવર્ષ ૧૩ દ્રમ્મ, ૭ વિશેષક ઉક્ત મંદિરમાં દેવદાન તરીકે આપવાનો ઠરાવ કરાવ્યો. એ સમયે ધારાપદ્રગચ્છીય શ્રીપૂર્ણ-ચંદ્રસૂરિ અહીં હતા, જેમના ઉપદેશથી આ દાન અપાયું હતું.

અહીંનાં વિદ્યમાન મંદિરોનો પરિચય આ રીતે જણાય છે:—

૧. શેઠના વાસમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથનું શિખરબંધી મોટું મંદિર ઊંચી બેઠક પર બંધાયેલું છે. તેમાં મૂળનાથકની ધાતુમય પરિકરવાળી સુંદર મૂર્તિ ણિરાજમાન છે. પરિકર ઉપર સં. ૧૦૧૧ની સાલનો લેખ છે. આ મૂર્તિ લિન્નમાલ અને નીરતા ગામની વચ્ચેના ખેતરમાંથી મળી આવી હતી. તેની અંજનશલાકા કોણે કરી હતી એ જણાવ્યું નથી. ધાતુની બીજી ચારેક મૂર્તિઓ ઉપર ખારમીથી અદારમી સૂદીના લેખો છે.

મંદિરના પ્રવેશદ્વારમાં ઉપર પાષાણના પાટડા પર આ પ્રકારે લેખ વંચાય છે:—

“ શ્રીપાર્શ્વપતે(તયે) નમઃ ॥ સંવત્ ૧૬૭૧ વર્ષે શકે ૧૫૩૬ વર્તમાને ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમવારે શ્રીપાર્શ્વનાથદેવલમયે શ્રીચંદ્ર-પ્રમમંદિરં કારાપિતં રૂપદયા સહસ્ર ૨૦૧૫૬) સ્વરચાણા જાલોરે શ્રી પહાડસાન ગજનીસાનસુતરાયે મીનમાલ સોલંકી વીદા રહેનેરા દોકડા શ્રીપારસનાથરા દેવકા સ્વરચાણા પ્ર૦ ઉદિમ શ્રીવડવીર મીનશાલાવાલા શ્રીમાત્રચંદ્રશિવ્યમદારકશ્રીવિજયચંદ્રસૂરિવરામ્યાં સલાવટ જસા સોદા દેદા કામ કીયું નામ ઉકેર્યો શ્રી શ્રી ॥ ”

આ લેખથી જણાય છે કે, શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરમાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું મંદિર બંધાવવામાં આવ્યું હતું. મૂળમંદિરના શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ વિશે સં. ૧૬૬૨માં શ્રીપુણ્યકમલ મુનિએ રચેલા “ લિનમાલ સ્તવન ”માં ચમત્કારભરી ઘટના આલેખી છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે, સં. ૧૬૫૧માં આ મૂર્તિ અને બીજી કેટલીક મૂર્તિઓ જમીનમાંથી મળી આવી હતી, જે મૂર્તિઓને જાહેરના ગજનીખાને કબજે કરી હતી. પરંતુ કબજે કરેલી એ મૂર્તિઓના કારણે એ ઠંડી થયો હતો. આખરે એ મૂર્તિઓ તેણે શ્રીસંઘને સુપ્રત કરી ત્યારે સં. ૧૬૬૨માં સંઘની વરજંગ શ્રેષ્ઠીએ અહીં નવચોકી અને પ્રદક્ષિણાની ભમતીવાળું ભવ્ય મંદિર બંધાવી એ મૂર્તિઓને મોટા ઉત્સવપૂર્વક સ્થાપન કરી હતી. એ પ્રસંગે ખુદ ગજનીખાને જિનમંદિર ઉપર સુવર્ણના ૧૬ કળશો ચડાવ્યા હતા. આ હકીકતનું સમર્થન શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માંથી પણ આ પ્રકારે મળે છે:—

“ જાહેર નયરિ ગજનીખાંન, પિસુન વચનિ પ્રભુ ધરિયા વાન;
વરજંગ સંઘવી વરીડે જામ, પાસ પેખીનિ જિમસ્તૂં તામ.
સ્વામી મહિમા ધરણેદ્રિ ધર્યો, માની મલિકનિ વળી વસિ ર્યો;
પૂજી પ્રભુમી આપ્યા પાસ, સંઘ ચતુર્વિધ પૂજી આસ.
સ્વામી સેવા તણિ સંયોગિ, પાડહ પરમારનો ટલીઓ રોગ;
સેળ ડોસીસાં જિનહરસિરિ, હેમતણાં તિણિ કીયાં ધરિ.
લિનમાલિ ભયભજન નાથ...”

મતલબકે, આ મંદિર સં. ૧૬૬૨માં બંધાયું અને સં. ૧૬૭૧માં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું મંદિર પણ તેમાં જ બંધાવવામાં આવ્યું; જેમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ પરિકરના હિસાબે સં. ૧૦૧૧ની સાલની પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે; પરંતુ પરિકરમાંની મૂર્તિ એટલી પ્રાચીન જણાતી નથી.

૨. ગાંધી મૂતાના વાસમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધો મંદિર પ્રાચીન છે. સં. ૧૬૩૪માં શ્રીહીરવિજયસૂરિએ એની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. આ મંદિરમાં એક ભભી અને બે એટલી મૂર્તિઓ લગભગ સાતમા સૈકાની જણાય છે. સિવાય ચાર મૂર્તિઓ શ્રાવક-ગૃહસ્થોની પણ છે.

૩. ગાંધી મૂતાના વાસમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ઘૂમટખંધી નાનું મંદિર છે. મૂળનાયકની ગાદી નીચે આ પ્રકારે લેખ વંચાય છે:—

“ સંવત્ ૧૬૮૩ વર્ષે આપાઠ વદિ ૪ ગુરૌ શ્રીમાલવાસી સાં પેમા·લેમા શ્રીપાર્શ્વવિંબં કાં પ્ર૦ શ્રીવિજયદેવસૂરિમિઃ ॥ ”

—સં. ૧૬૮૩ના આપાઠ વદિ ૪ ને શુરુવારે શ્રીમાલના રહેવાસી શા. પેમા અને જેમા નામના શ્રાવકોએ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું જિંબ ભરાવ્યું અને શ્રીવિજયદેવસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સંભવતઃ આ મંદિર સં. ૧૬૮૩માં બંધાયું હશે. આમાં રહેલી બીજી મૂર્તિઓ લગભગ ૧૫-૧૬મી શતાબ્દીની પ્રતિષ્ઠિત છે.

૪. ઉપર્યુક્ત મંદિરની પાસે આવેલા જૂના તપગચ્છના ઉપાશ્રયના ગોખલામાં બદામી વર્ણની એક હાથ ભંચો શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત છે. તેના ઉપર સં. ૧૮મી નો લેખ છે.

૫. બનરમાં આવેલા ગણેશચોકમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી નાનું મંદિર છે. મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથની બદામી વર્ણની પ્રતિમા ૨ ફીટ ઊંચી બિરાજમાન છે. અહીં પહેલાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન બિરાજમાન હતા. એ સંખંધી આ મંદિરના મંડપના ડાબા હાથ તરફની ભીંતમાં સં. ૧૨૧૨નો લેખ આ પ્રકારે મળે છે:—

“ શ્રીશ્રુતાય નમઃ સંવત્ ॥ ૧૨૧૨ વૈશાખ સુદિ ૩ ગુરુવાસરે રત્નપુરે મૂપતિશ્રીરાયપાલદેવસુતમહારાજસુવર્ણદેવસ્ય પ્રતિ-
મુજાયમાન—મહારાજાધિરાજમૂપતિશ્રીરત્નપાલદેવપાદપદ્મોપજીવિનઃ પાદપૂજ્યમાંઢારિકવીરદેવસ્ય મહં ૦ દેવદત્ત સાઢા પાતુસન્મતિ
મહામાતુલ્લક્ષણાશ્રેયસે ધાનન્યાસક્રમ્યમહનોવજૂપામિધાના શ્રેયોનિમિત્તં શ્રીઋષમદેવયાત્રાયાં મૂપશ્રીમાન્ માતૃજાગેરવલિનિમિત્તં દત્તં શતમેકં
દ્રમ્માઃ । દેવકમલકે પ્રવિષ્ટમત્ર શતસુવર્ણન્યાજેન ગોવૃષસોલસ્ય લાસાવતશ્રેયોર્થપ્રવૃદ્ધેન લાવાસાઢાપ્રમૃતિશ્રાવકૈર્યેન સેસમલકેન વર્ષ
પ્રતિ ૨૦ ૧૨ દ્વાદશં દેયં સેવાર્થેતિ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ ”

આ લેખમાંથી કેટલીયે ઐતિહાસિક વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે. અહીં તો માત્ર આ ઋષભદેવ મંદિર સં. ૧૨૧૨માં બંધાયું એ સુખ્ય હકીકત બાહ્ય પછી અત્યારના મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છલ્લોદ્ધાર સમયે પ્રતિષ્ઠિત થઈ એટલું નિર્ણયિત થાય છે.

૬. બુધવાસમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું ઘર દેરાસર છે. કહેવાય છે કે, આ મંદિર ગૂર્જરનરેશ શ્રીકુમારપાળે બંધાવ્યું છે. એ સમયે અહીં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુ હતા. પણ એ સમયનો કેઈ લેખ મળતો નથી. આજે મૂળનાયક શ્રીવીરપ્રભુની જે મૂર્તિ બિરાજમાન છે તે સં. ૧૮૭૩માં શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. બીજી મૂર્તિઓ એ જ સાલના લેખવાળી છે.

લિન્નમાલથી ૧ માઈલ દૂર પશ્ચિમોત્તર દિશામાં એક નાનું દેવળ છે. તેમાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની અતિ-પ્રાચીન ચરણપાદુકાઓ સ્થાપન કરેલી છે. જૈન-જૈનેતર લોકો આ સ્થળે દર્શનાર્થે આવે છે.

લિન્નમાલથી ૦.૧૧ માઈલ દૂર દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં મજબૂત કોટવાળું એક મંદિર છે, તેમાં શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ચરણપાદુકાઓ વિરાજમાન છે. અહીં પ્રતિવર્ષ કાર્તિક સુદી ૧ ના દિવસે મેળો ભરાય છે.

આ રીતે જૈન દૃષ્ટિએ લિન્નમાલનું ઐતિહાસિક મહત્ત્વ ગોરવભર્યું છે. ‘સકલતીર્થસ્તોત્ર’માં શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિએ લિન્નમાલને એક તીર્થ સ્વરૂપ ગણાવ્યું છે.

“ પહ્લી-સંદેર-નાળણુ, કોરિંટ-મિન્નમાલેસુ । વંદે ગુજરદેસે, આઢાઢાઇસુ મેવાઢે ॥ ”

આમ તીર્થ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ આ સ્થળના પ્રાચીન અવશેષો શોધી કાઢવામાં આવે તો બીજું ઘણું બાહુવા જેવું મળી શકે એમ છે.

૮૬. બાડમેર

(ડેઢા નંબર : ૨૨૨૧-૨૨૨૭)

જોધપુરથી સિંધ-હૈદ્રાબાદ જતી (જે. આર.) રેલ્વેનું બાડમેર સ્ટેશન છે. આ (નવું) બાડમેર જૂના બાડમેરનો નાશ થયા પછી વસેલું છે. પુરાણું બાડમેર અહીંથી ૧૪ માઈલ દૂર વસેલું હતું. એ નગર સત્તરમા સૈકા સુધી આબાદ હતું. તે પછી કોઈ કારણે એ નગરનો ભંગ થતાં ત્યાંના સરદારો બગીરદારો અને શાહુકારો વગેરે ૧૪ માઈલ દૂર આવેલા ‘બાપડાઉ’ ગામમાં આવી વસ્યા. ત્યારથી બાપડાઉ ‘બાડમેર’ નામથી પ્રસિદ્ધ થયું અને અસલનું બાડમેર ‘જૂના’ નામથી ઓળખાવા લાગ્યું, જેનો પરિચય આમાં જ આગળ આપીશું.

બાડમેરમાં ૪૦૦ ગ્રામડોની વસ્તી છે. તેમાંનો મોટો ભાગ અંગલગચ્છીય અને ખરતરગચ્છીય છે. ૪ ઉપાશ્રય, ૩ ધર્મશાળાઓ અને ૭ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. સ્ટેશન તરફનાં માર્ગે નોરામાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું શિખરખંધી દેવાલય છે. સં. ૧૬૭૫માં બંધાવ્યું છે. આમાં ચિત્રકામ કરેલું છે.

૨-૩. પાદરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં બે મંદિર છે, જેમાંનું એક શિખરખંધી છે જ્યારે બીજું ઘર દેરાસર છે. શિખરખંધી મંદિર સં. ૧૬૦૦માં બંધાવેલું છે.

૩-૬. ખાગલમાં ચાર મંદિરો વિદ્યમાન છે. તે પૈકી ૧ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી મંદિર છે, જે સં. ૧૫૭૫માં બંધાવેલું છે. બાકીનાં ત્રણ ઘર-દેરાસરો છે, જેમાં બે મંદિરો શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં અને એક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું છે, જે વીસમી સદીમાં બંધાવેલાં છે.

જૂના :—

નવા ખાડમેરથી ૧૪ માઈલ અને જસાઈ સ્ટેશનથી અગ્નિખૂણામાં ૪ માઈલ દૂર આજે ‘જૂના’ નામે ઓળખાતું સ્થળ છે એ જ પ્રાચીનકાળનું ખાડમેર નગર છે. પહાડથી ઘેરાયેલા આ નગરને પથ્થરનો મજબૂત કિલ્લો છે, જેનો ઘેરાવો દશેક માઈલનો કહેવાય છે. ફૂવા, વાવ, તળાવ, મકાનો અને મંદિરોનાં અનેક ખંડિયેરો પડેલાં છે. આ સમૃદ્ધ નગર ક્યારે અને કેમ ભાંગ્યું એ જાણવા મળતું નથી પરંતુ સત્તરમી સદી સુધી તો એ આબાદ હતું એમ અહીંથી મળેલા જૈન મંદિરોના શિલાલેખોથી જણાય છે.

પ્રાચીન શિલાલેખો અને ગ્રંથોમાં આ ગામનું નામ ખાડમેર કે ખાડમેર નગર તરીકે જોવામાં આવે છે. ખાડમેર એ પ્રાકૃત શબ્દનો સંસ્કૃત ભાષામાં વાગ્લટ એવો અર્થ થાય છે. વાગ્લટ નામના અનેક પુરુષો થઈ ગયાનું ઇતિહાસથી જાણવા મળે છે, પરંતુ કયા વાગ્લટે આ નગર વસાવ્યું અથવા ક્યારે વસ્યું એનું પ્રમાણ મળતું નથી. શિલાલેખોથી જણાય છે કે, ખારમી સદીમાં આ નગર સમૃદ્ધ અને આબાદ હતું. ‘વિધિપક્ષ (અંચલગચ્છીય) મોટી પટ્ટાવળી’ જે ગુજરાતીમાં છપાઈ છે તેમાં (પૃ. ૨૦૪) જણાવ્યું છે કે—“શ્રીજયપ્રભસૂરિજીએ વિ. સં. ૧૦૦૭માં ભિન્નમાલમાં પરમાર વંશના રાઉત સોમકરજીને, તેના વંશજો સહિત પ્રતિબોધી જૈન બનાવ્યા. વિ. સં. ૧૧૧૧માં મોગલોએ ભિન્નમાલનો નાશ કર્યો ત્યારે તેના (સોમકરજીના) વંશના રાય ગાંગા ભિન્નમાલથી નાસીને ખાડમેર ગયા. ત્યાં પરમાર વંશનો દેવડ રાજા હતો.”

શ્રીક્ષમાકલ્યાણકૃત ‘ખરતરગચ્છની (અપ્રકાશિત) પટ્ટાવલી’ (પૃ. ૧૨)માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

“ઉદ્ધરણમન્ત્રી સકુદમ્બઃ સ્વરતરગચ્છીયશ્રાવકઃ (સં. ૧૨૨૩) વમ્ભવ । તસ્ય ચ કુલધરનામા પુત્રો જાતઃ યેન વાહદમેરુ-નગરે ઉત્તુગ્તોરણપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥”

—વિ. સં. ૧૨૨૩માં ઉદ્ધરજી નામે મંત્રી કુટુંબ સાથે શ્રાવક થયા. તેના પુત્ર કુલધરે ખાડમેર નગરમાં ઉત્તુગ-તોરણ પ્રાસાદ-જૈન મંદિર બંધાવ્યું.

આ ઉલ્લેખોથી જણાય છે કે વિ. સં. ૧૧૧૧ પહેલાં આ નગર વસી ચૂક્યું હતું. ‘ખરતરગચ્છીય ગુર્વાવલી’ (અપ્રકાશિત)થી જણાય છે કે, સં. ૧૩૬૧માં શ્રીજિનપદ્મસૂરિ જ્યારે વાગ્લટમેર પધાર્યા ત્યારે ચૌહાણકુલપ્રદીપ રાણા શિખરસિંહ, રાજપુરુષો અને નાગરિકોની સાથે સૂરિજીની સમ્મુખ ગયા અને મહોત્સવપૂર્વક તેમનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો.

સ્વ. મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજીએ ઉત્તુગતોરણ મંદિરનું વર્ણન કર્યું છે,^૧ તેનો સાર ભાગ આ છે:—

ઉત્તુગતોરણપ્રાસાદ-જૈન મંદિર પહાડની ટેકરી ઉપર બનેલું છે, એ મંદિરના કેટલાયે ભાગો તૂટી ગયા છે. છતાં એ જીર્ણોદ્ધાર લાગે ઉપરથી આ મંદિર કેવું હશે એનું અનુમાન થઈ શકે છે. મૂળભાસો, ગૂઢમંડપ, નવ ચોકીઓ,

૧. “જૈન” ૧-૩-૩૬ના અંકમાંથી. મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજીએ પણ બે-ત્રણ દશકા પહેલાંની નોંધ ઉપરથી વર્ણન આપેલું છે. એટલે અત્યારે આ મંદિર કેવી સ્થિતિમાં હશે તે જાણવામાં નથી.

સલામંડપ, શૃંગારચોકી, ગૃહમંડપની બંને બાજુએ બે બે મંડપો, ભમતીનો કોટ, શિખર અને ધૂમટોથી યુક્ત હતું. આ મંદિરને 'નવતોરણિયું મંદિર' પણ કહેતા હતા, એથી જણાય છે કે, નકશીવાળાં નવ તોરણો એમાં વિદ્યમાન હતાં.

મૂળગભારો કંઈક ઊંચી ભૂમિકા ઉપર છે. મૂળગભાર પાસે પથ્થરોનો ઢગલો પડ્યો છે. ગભાંગારથી આગળ ત્રણે બાજુએ ત્રણ દરવાજાવાળો ગૃહમંડપ છે. તેના ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાઓના દરવાજાઓથી બહાર એકેક સલામંડપ છે. ગૃહમંડપમાં ૧૪ થાંભલાઓની ઘેવડી હાર છે. દરેક સ્તંભના ત્રણ ત્રણ ભાગ છે, જેમાંના વચ્ચે ભાગ મોટો છે. ગૃહમંડપથી બહાર આવતાં ત્રણ દરવાજાની માફક ત્રણ ભાગ કરેલા છે. એવા ત્રણ-ત્રણ ભાગવાળી બીજી બે હારો છે. એટલે માંડવીની માફક નવ દરવાજા છે અને માથે નવ ધૂમટો-નવચોકીઓ છે. નવચોકીઓથી આગળ પૂર્વ દિશામાં એક મોટો ગોળાકાર સલામંડપ છે. તેમાંના બધા સ્તંભો કોરણીભર્યા છે. ધૂમટોમાં પણ એવી જ કોરણી કરેલી છે. સલામંડપથી આગળ પગથિયાં છે અને ત્યાં એક દરવાજો છે. દરવાજાના ઉપરના ભાગમાં ત્રણ ધૂમટો-ત્રણ ચોકીઓ છે. આ દરવાજાથી આગળ એક બીજો સલામંડપ છે. ત્યાંથી આગળ જતાં બારણું અને પગથિયાં મૂકેલાં છે. તેની આગળ ત્રણ ખંડવાળો મંડપ-ત્રણ ચોકીઓ છે, જેમાં કહેડો છે અને કહેડામાં ત્રણે બાજુએ ત્રણ ગવાણા છે, આ ત્રણ ચોકીવાળા મંડપથી આગળ પગથિયાં છે અને તેની બંને બાજુએ ચોટલા છે. મંદિરના પ્રવેશદ્વારથી લઈને ઠેઠ મૂળગભાર સુધી ચાર દરવાજાઓ બનાવેલા છે.

ગભારાનું અને ગૃહમંડપનું લોંચતળિયું એકસરખું છે. ગૃહમંડપ પછી નવચોકીઓના છેદલા વચલા ખંડમાં જ આઠ પગથિયાં છે. બાજુના બંને ખંડોમાં પગથિયાં નથી. સલામંડપ પછી કોઈ વાવમાં ઊતરતા હોઈ એ તેમ નીચાણ ભાગ છે અને તેમાં પગથિયાં મૂકેલાં છે. ત્યાં અને સલામંડપ પછી એકેક બારણું છે. બંને બારણા ઉપરનો ભાગ છતથી ઢાંકેલો છે. છેદલા દરવાજા પછીનાં પગથિયાં અને તેની બંને બાજુઓના ચોટલા પણ છતથી ઢાંકેલા છે.

લગભગ ત્રણ-ચાર દશકા અગાઉ આ મંદિર જે સ્થિતિમાં હતું તેનું વર્ણન આ પ્રકારે છે: મૂળગભાર ઉપરનું શિખર તૂટી ગયેલું છે. મૂળગભારની ત્રણે બાજુની દીવાલો હજી ઊભી છે. પૂર્વ દિશાની દીવાલ અને દક્ષિણ દિશાનું બારણું પડી ગયું છે. મુખ્ય પ્રવેશદ્વારની ઉપરનો ભાગ અને તેની પાસેનાં પગથિયાં અને કેટલાક ધૂમટો વગેરે પડી ગયા છે. બાકીના મોટા ધૂમટો, રંગમંડપો, નવચોકીઓ, ગૃહમંડપ વગેરેના મંડપો, સ્તંભો, તોરણો અને ઉપરના કેટલાક ધૂમટો વિદ્યમાન છે.

આખું મંદિર લગ્ન અને વિશાળ, શિલ્પશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ પ્રમાણસર, કોરણીથી કળામય બનેલું હતું એમ જણાય છે. મંત્રી ઉદ્ધરણના પુત્ર કુળધરે સં. ૧૨૨૩માં બંધાવેલા આવા ઉત્તમ પ્રાસાદનો કારીગરીનો પ્રાચીન નમૂનો આપણા કમનસીબે આજે આ રીતે નાશ પામ્યો છે. આ મંદિરના નવચોકીઓના સ્તંભો ઉપરથી સં. ૧૩૫૨નો એક, સં. ૧૩૫૬ના બે અને સં. ૧૬૬૩ નો એક-એક ચાર શિલાલેખો આ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે:-

(૧) “ ॐ ॥ સંવત્ ૧૩૫૨ વૈશાખ સુદિ ૪ શ્રીવાહડમેરો મહારાજકુલશ્રીસામંતસિંહદેવકલ્યાણગણ્યે તન્નિયુક્તશ્રી ૨ કરણે મં૦ વીરા સેલ [૦] વેલા તુલ [૦] માં. ગિગનપ્રમૃતયો ધર્માક્ષરાણિ પ્રયચ્છંતિ યથા । શ્રીઆદિનાથમલ્યે સંતિપ્રમાનશ્રીવિગ્નમર્દન-ક્ષેત્રપાલશ્રીચંદ્રરાજદેવયો ઉભયમાર્ગાયસમાયાતસાર્થ ઉષ્ટ્ર ૧૦ વૃષ ૨૦ ઉભયાદપિ ઊર્ચ્વ સાર્થ પ્રતિ દ્વયોર્દેવયોઃ પાદ્મપદે ભીમપ્રિય દશ વિશેષકા અર્દ્ધોદ્દેન ગૃહીતવ્યાઃ । અસૌ લાગા મહાજનેન મ(મા)નિતા ॥ યથોક્તં વહુર્ભિર્વસુષા સુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા મૂત્રી તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ ૧ ॥ ”

(૨) “ ॐ ॥ સંવત્ ૧૩૫૬ કાર્તિક્યાં શ્રીયુગાદિદેવવિધિચૈવ્યે શ્રીજિનપ્રવોચસૂરિપટ્ટાલંકારશ્રીજિનચંદ્રસૂરિસુગુરુપદેશેન સા૦ ગાહ્વણસુત સા૦ નાગપાલશ્રાવકેણ સા૦ ગહ્વાદિપુત્રપરિવૃત્તેન મલ્લચતુષ્કિકા સ્વ૦ પુત્ર સા૦ મૂલદેવશ્રેયોર્થ સર્વસંવપ્રમોદાર્થ કારિતા । આચંદ્રાર્ક નંદતાત્ ॥ શુભં ॥ ”

(૩) “ ॐ ॥ સંવત્ ૧૩૫૬ કાર્તિક્યાં શ્રીયુગાદિદેવવિધિચૈવ્યે શ્રીજિનપ્રવોચસૂરિપટ્ટાલંકારશ્રીજિનચંદ્રસૂરિસુગુરુપદેશેન સા૦ ગાહ્વણસુત સા૦ રાજદેવસપુત્રેણ સા૦ સલ્લખનશ્રાવકેણ સા૦ મોકલસિંહ તિહ્વણસિંહપરિવૃત્તેન સ્વમાતુઃ સા પડમિણિમુશ્રાવિકાયાઃ શ્રેયોર્થ સર્વસંવપ્રમોદાર્થ પાર્શ્વવર્તિચતુષ્કિકાદ્વયં કારિતં ॥ આચંદ્રાર્ક નંદતાત્ ॥ શુભમસ્તુ ॥ ”

(૪) “ સંવત્ ૧૬૯૨ વર્ષે મગ(માર્ગ) સુદ(દિ) ૧૦ પ(સ્વ)રતરગચ્છે પં૦ ગણનંદનગણિમિ: પં૦ સીરાજમુનિ પં૦ ગિર-
રાજમુનિ પં૦ હીરાણ(નં)દપ્રમુલસાધુસહિતૈર્યાત્રા કૃતા સંતંયાનગ્રાકારિ (?) ॥ ”

ઉપર્યુક્ત પ્રથમના ત્રણ શિલાલેખોથી જણાય છે કે, આ મંદિરના મૂળનાયક શ્રીઆદિનાથ ભગવાન હતા. સં. ૧૩૫૨ના પહેલા લેખથી આ મંદિરના લાગા સંબંધી હકીકત જાણવા મળે છે. તેમાં ભીમપ્રિય વીશોપક નાણા સંબંધે ઉલ્લેખ છે, જે ગુજરાતના સોલંકી ભીમદેવના સમયમાં ચાલતા નાણાનો ખ્યાલ આપે છે. સં. ૧૩૫૬ના બે લેખોમાંથી આ મંદિર વિધિચૈત્ય હોવાનું માલમ પડે છે. સં. ૧૬૬૩ના લેખથી આ મંદિર તીર્થ તરીકે જાણીતું થયું હતું જેની યાત્રાએ ખરતર-ગચ્છીય સાધુઓ આવ્યા હતા.

કિરાટુ :—

ખાડમેરથી લગભગ ૧૦ માર્ગલ અને નોધપુરથી હૈદરાગાદ જતી રેલ્વેના ખડીન સ્ટેશનથી લગભગ ૩ માર્ગલ દૂર, અત્યારના હાથમા ગામની પાડોશમાં ‘કિરાટુ’ નામનું પ્રાચીન ગામ છે, એનું અસલનું નામ ‘કિરાતકૂપ’ હતું. અહીં સુંદર શિલ્પકળાના નમૂનાસમાં પાંચ આલીશાન મંદિરો છે; એ પૈકી મોટું મહાદેવનું મંદિર છે, તેના રંગમંડપમાં પેસતાં ચાર શિલાલેખો છે. એ પૈકીનો એક લેખ મહારાજા કુમારપાલના ખડિયા રાજા આદહણદેવે કરેલું અમારી-જીવવધ ન કરવા સંબંધી આદેશ-શાસન છે. સં. ૧૨૦૬ના મહા વદિ ૧૪ ને શનિવારના દિવસનો એ લેખ છે. આ લેખથી જણાય છે કે, અહીં જૈન મહાજનોનો સારો પ્રભાવ હશે અને જૈન મંદિરો પણ ઘણાં હશે પરંતુ આજે તે ભગ્નાવસ્થામાં છે.

સં. ૧૩૬૩માં શ્રીકચ્છસૂરિએ રચેલા “નાભિનંદનજિનોદ્ધાર પ્રબંધ”થી જણાય છે કે સં. ૧૩૭૧માં શત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધાર કરનાર શ્રેષ્ઠી સમરસિંહના આઠમા પૂર્વજ નામે વેસટ કિરાતકૂપમાં રહેતા હતા. વેસટના ચોથા વંશજ સહસ્રબળ કિરાતકૂપથી શ્રીમાલ-ભિન્નમાલમાં જઈને વસ્યા. એટલે લગભગ દશમા સૈકામાં આ જિનમંદિરો અને જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હશે એમ લાગે છે.

★

૮૭. મેવાનગર [નાકોડા] વીરમપુર

(કોડા નં. ૨૧૩૭-૨૧૩૯)

ખાલોતરા સ્ટેશનથી દક્ષિણ દિશામાં ૬ માર્ગલ દૂર મેવાનગર છે, જેને ‘નાકોડા’ નામે લોકો ઓળખે છે. એનું પ્રાચીન કાળનું નામ વીરમપુર અથવા મેવાનગર હતું. વીરમપુરના ઉલ્લેખો શિલાલેખો અને ગ્રંથપ્રશસ્તિઓમાંથી મળી આવે છે.

ચારે બાજુની પહાડીઓની કુદરતી કિલ્લેબંદીથી આ ગામ ઘેરાયેલું છે. આજે અહીં શિખરખંધી ભવ્ય કોરણીવાળાં ત્રણ જિનમંદિરો અને લગભગ ૨૦૦ ચોરડીઓવાળી સં. ૧૬૬૬માં બંધાવેલી એક જૈનધર્મશાળા સિવાય કોઈ જૈનની વસ્તી નથી. એક સમયે આ નાકોડા ગામ સમૃદ્ધ અને આખા વીરમપુર નામે નગર હતું. વીરમપુરનું નામ નાકોડા કેમ બન્યું એ વિશે કહેવાય છે કે, વિ. સં. પૂર્વે ત્રીજી શતાબ્દીમાં વીરસેન અને નાકોરસેન નામના બે ભાઈઓએ પોતાના નામ ઉપરથી દશ ગાઉના અંતરે વીરમપુર અને નાકોરનગર નામે બે નગર વસાવ્યાં. એ સમયે વીરમપુરમાં શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાન અને નાકોરમાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં બાવન જિનાલય વિશાળ મંદિરો તેમણે બંધાવ્યાં હતાં અને આર્ય શ્રીસ્થૂલિભદ્રસ્વામીના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

નાકોરનગર તેરમા સૈકાના મધ્યકાળ સુધી તો આખા હતું, પરંતુ સં. ૧૨૮૦માં આ નગર પર ચાલમશાહે ચડાઈ કરી એ સમયે અહીંના મંદિરની મૂર્તિઓને શ્રીસંઘે અગમચેતી વાપરી બે ગાઉ દૂર આવેલા કાલીદ્રહ (નાગદ્રહ)માં છુપાવી દીધી. ત્યારે ખાલી પડેલું મંદિર જોઈ ખાદશાહે તેને ભોંયભેળું કરી દીધું અને આખું નગર વેરાન ધનાવી મૂક્યું. લોકો બીજાં ગામોમાં જઈને વસ્યા.

વીરમપુર વિશે મળેલી એક નોંધ જણાવે છે કે, વિ. સં. ૯૦૯માં આ નગરમાં જૈનોનાં ૨૭૦૦ ઘરો આખા હતાં. એ સમયે ભાતેરાગોત્રીય શ્રેષ્ઠી હરખચંદે વીરમપુરના જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાનની

ખંડિત પ્રાચીન જિનમૂર્તિને ભંડારી દઈ શ્રીમહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ સ્થાપન કરાવી. એ મંદિર અને મૂર્તિ છણ્યા થતાં સં. ૧૨૨૩માં ફરીથી શ્રીમહાવીરજિનની સ્થાપના કરવામાં આવી. એ પછી થોડા સમયમાં આ મંદિર અગ્નિકે તૂટી પડ્યું ત્યારે શ્રીસંઘે મૂળગભારો અને મંડપ સહિત મૂળ મંદિરને નવેસર તૈયાર કરાવ્યું ને તેમાં નાકોર-નગરની ૧૨૦ મૂર્તિઓ જે કાલીદ્રહ (નાગહુદ)માં છુપાવી હતી તે વીરમપુર લાવીને તેમાંથી એક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાને મૂળનાયક તરીકે સં. ૧૪૨૯માં સ્થાપન કરવામાં આવી. બસ, એ સમયથી આ વીરમપુર નાકોડાને નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.

શ્રીમહિમાસુદ્ર નામના કવિએ રચેલા અપ્રસિદ્ધ ‘મહેવાનગર સ્તવન’માં આ મંદિરના જીર્ણોદ્ધારક અને તેમણે કરાવેલા જીર્ણોદ્ધારની સાલ-તિથિ આ પ્રકારે નોંધી છે:—

“ સંવત પનરહ ચોસદ્ધ, અષ્ટમી વદિ વૈશાખ, શનિવાર દિવસ પ્રતિષ્ઠીય, ખરચો ધન કેઈ લાખ. મોરીં ૩ ઓસવાલ વસંઠ અતિભલો, છાજહડ ગોત્ર છત્રાસ; જૂઠિલસુત નયણો જકંઠ, મુત સીંહા મુવિલાસ. મોરીં ૪ સીંહાસુતન સમધર, સદ્ભુ તસુ મુતન સાહ સદારંગ; ભાવસોં તેણુ ભરાવીયા, આણુંક અતિ ઉછરંગ મોરીં ૫ ”

આ સ્તવન ઉપરથી લાગે છે કે, સં. ૧૫૬૪ના વૈશાખ વદિ ૮ ને શનિવારના રોજ ઓસવાલ છાજહડ ગોત્રી શેઠ જૂઠિલના પ્રપોત્ર શેઠ સદારંગે આનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.

એ પછી શ્રેષ્ઠી માલશાહ સકલેચાના નાનાભાઈ નાનકજીએ અહીંના રાજપુત્રની હલકી દાનત ભેઈને અગમચેતી વાપરી બધા જૈન કુટુંબોને તૈયાર કરી જેસલમેરની યાત્રાને ગડાને સંઘ કાઢ્યો ને આ ગામ ખાલી કરાવ્યું. એ પછી આ ગામની આબાદી તૂટી ગઈ છે.

૧. અહીંના ત્રણ મંદિરો ડુંગરીની વચ્ચે આવેલાં છે. તે પૈકી મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન, વિશાળ અને મનોહર છે. તેમાં મૂળગભારો, ચૂંઢમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી ને તેમાં ત્રણ ઝરુખા અને ઉત્તત શિખરબધી રચના છે. મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૨૩ ઈંચની ભવ્ય પ્રતિમા બિરાજમાન છે અને બંને તરફની મૂર્તિઓ ૨૦ ઈંચની છે.

શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાય આ મૂર્તિઓ પ્રત્યે શ્રદ્ધાભરી વાણીમાં ઉપદેશે છે કે—

“ જગતો તીર્થ પાર્થિપહુ, જહાં યાત્રી આવે જગત સહુ; મુજને ભવદુઃખ થકી છોડા, નિત નામ જપો શ્રીનાકોડા. ”

કેટલાક વૃદ્ધોનું કથન છે કે, નાકોડા પાસેની નદીના કિનારે એક પ્રાચીન ખંડિયેર છે. તેમાંથી આ પ્રતિમાઓ મળી આવી છે. મંદિરના દક્ષિણ ભાગમાં પાસે પાસે જ બે મજબૂત ભોંયરાં બનેલાં છે. તેમાં વિક્રમના ૧૨મા સૈકાથી લઈને ૧૭મા સૈકા સુધીની પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે.

આ મંદિરના રંગમંડપ, નંદિમંડપ, ઝરુખા અને ભૂમિગૃહના પાટડા પર ક્રમશઃ નીચે મુજબના શિલાલેખો કોતરેલા જોવાય છે, જેમાં રંગમંડપ, ચોકીઓ વગેરે કરાવ્યાના શ્રેષ્ઠીઓના ઉલ્લેખો છે:—

(૧) “ સ્વસ્તિ શ્રીજયોમંગલામ્યુદયથ સંવત્ ૧૬૭૮ વર્ષે શકે ૧૫૪૪ પ્રવર્તમાને દ્વિતીય આષાઢ સુદિ ૨ દિને રવિવારે રાઝલ શ્રીજુગમાલર્જાવિજયરાગ્યે શ્રીપલ્લકીયગચ્છે મદારકઠ્રીયશોદેવસૂરિજીવિજયમાને શ્રીમહાવીરચૈત્યે શ્રીસંઘેન ચતુષ્કિકા કારિતા શ્રીનાકોડાપાર્શ્વનાથપ્રસાદાત્ । શુભં મવતુ ઉપાધ્યાય શ્રીકનકશેખરશિષ્ય પં૦ સુમતિશેખરેણ લિખિતં શ્રીઝાજહક દેવશેખરજી સંઘેન કારાપિતા । સૂત્રવાર પૂજલમાતૃજ્ઞાંજ્ઞા ઘટિતા ઉત્તકવરી ॥ ”

(૨) “ સંવત્ ૧૬૮૨ વર્ષે આષાઢ સુદિ ૬ સોમવારે રાઝલશ્રીજુગપાલજીરાગ્યે શ્રીપલ્લિગચ્છીયશ્રીસંઘેન શ્રીપાર્શ્વનાથચૈત્યે નંદીમંડપઃકારાપિતા(તઃ) । ઉપાધ્યાયશ્રીસિંહલિખિતં સૂત્રવાર મેઘા સૂત્ર૦ તારા કારીગર કરમા શુભં મવતુ શ્રીસંઘસ્ય શ્રિયેસ્તુ ॥ ”

(૩) “ આષાઢાદિ સંવત્ ૧૬૮૧ ચૈત્ર સુદિ ૩ દિને સોમવારે હરતનક્ષત્રે વીરમપુરે શ્રીજુગમાલજીવિજયરાગ્યે શ્રીપલ્લિવાલગચ્છે

મદ્યારક શ્રીયશોદેવસૂરિજીવિજયરાજ્યે શ્રીપાર્શ્વનાથજીચૈત્યે શ્રીપલ્લિગચ્છસંઘેન ગવાક્ષત્રયસહિતા સુશોભના નિર્ગમચતુષ્ક્રિકા કારાપિતા ।
 ઉપાધ્યાયશ્રીહરશેખરાણાં પદ્મપ્રમાકરોપાધ્યાયશ્રીકનકશેખર તત્પટ્ટાલંકારોપાધ્યાય શ્રીદેવશેખસૂરિજી ઉપાધ્યાયકનકશેખરહસ્તદીક્ષિતેન
 ઉપાધ્યાયસુમતિશેખરેણ સ્વહસ્તે લિખિતં । શ્રીઃ । શ્રીયેસ્તુ શ્રાવકસંઘસ્ય શુભં ભવતુ । સૂત્રધાર કલાપુત્ર ચતરમના વરજંગ તત્પુત્રસોમા
 વરજંગપુત્ર કલ્યાણપ્રસાદદત્ત મનાપુત્ર સૂ૦ મેઘા સૂ૦ શિવદત્ત હીરા પ્રહલાદ તારા । કારીગર કરમાણ શુભં ભવતુ ॥ ”

(૪) “ સંવત્ ૧૬ આષાઢાદિ ૬૭ વર્ષે માદ્રપદ શુક્લપક્ષે શુક્લાસરે શ્રીવીરમપુરવરે શ્રીપાર્શ્વનાથમહાવીરભૂમિગૃહે શ્રીપલ્લિવાલ-
 ગચ્છે મદ્યારિકશ્રીયશોદેવસૂરિવિજયરાજ્યે રાઝલ શ્રીતેજસોજીવિજયરાજ્યે કારિતં શ્રીસંઘેન પંડિતસુમતિશેખરેણ લિપિ(પી)કૃતં ।
 સૂત્રધારદાના તત્પુત્ર મના ધન્ના વરજંગેન કૃતં આતૃજસોમા મેઘા કલાપુત્ર કલ્યાણ માળેજ નાસણ શ્રીપાર્શ્વનાથ મહાવીરજી રક્ષા શુભં
 ભવતુ । શ્રીયેસ્તુ ઉપાધ્યાયપદમશેખરવિજયરાજ્યે ॥ ”

એક મૂર્તિ ઉપરનો લેખ આ પ્રમાણે છે—

“ શ્રીકીર્તિરત્નસૂરિ ગુરુમ્યો નમઃ । સંવત્ ૧૫૫૬ વર્ષે જેઠા પુત્રી રોહિણી પ્રણમતિ ॥ ” ✓

આ લેખો ઉપરથી પ્રતીત થાય છે કે સત્તરમા સૈકામાં વીરમપુરના જૈનો મોટે ભાગે પદ્મીવાલગચ્છીય હતા અને તેઓ જ આ મંદિરમાં જીર્ણોદ્ધાર વગેરેનું કાર્ય કરાવતા રહ્યા છે.

૨. શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું મંદિર ઉપર્યુક્ત મંદિરની પાસે જ પાછળના ભાગમાં છે. તેને લોકો ‘ લચ્છીબાઈના મંદિર ’ ને નામે ઓળખે છે. કેમકે શ્રાવિકા લક્ષ્મીબાઈએ આ સૌધશિખરી વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું હતું અને તેમાં મૂળનાયક શ્રીવિમલનાથ ભગવાનની મૂળનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી; એમ અહીંથી મળી આવતા બધા શિલાલેખોથી જાણી શકાય છે. સં. ૧૫૬૮ના વેશાખ સુદિ ૬ને ગુરુવારના રોજ તપાગચ્છીય શ્રીહિમવિમલસૂરિના હાથે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરાવવામાં આવી તે પછી સં. ૧૮૬૫માં થયેલા જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે બીજા શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. એ જ મૂળનાયકની સર્વાંગસુંદર પ્રતિમા ઉપા ઈંચની સ્વેતવર્ણી છે. બંને બાજુની મૂર્તિઓ ૨૪૧ ઈંચની બદામી વર્ણની છે. આ મંદિરમાંથી મળી આવતો જીર્ણોદ્ધારનો લેખ મુખ્ય મંડપના એક પાટડા ઉપર આ પ્રમાણે ઉત્કીર્ણ છે:—

“ સંવત્ ૧૮૬૫ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૧૩ રવિવારે શ્રીવૃહત્પુરતરગચ્છે જંગમયુગપ્રધાનસકલમદ્યારિકશિરોમણિમદ્યારિકશ્રીશ્રી ૧૦૮ શ્રીશ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીસૂરિશ્ચરેણ સકલશ્રીસંઘસહિતેન નાલમંડપનૂતનં કારાપિતં ચૈત્યસર્વેષિ (સર્વચૈત્યેષિ) જીર્ણોદ્ધાર [ઃ] કારાપિતા(તઃ) લિખિતં જેરાજ સૂત્રધાર રાયમદ્રજી પુત્ર દાલજીકૃતં વાસ જોધપુર શ્રીયેસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ ॥ ”

મંદિરની ડાબી બાજુએ સં. ૧૫૬૨માં કરાવેલું મજબૂત ભોંયરું છે, તેમાં ૩૫ જેટલી પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે. મૂળ મંદિર સિવાયના બીજા ભાગો, જેવા કે નવચોકીઓ સં. ૧૫૧૨માં, રંગમંડપ સં. ૧૫૬૮માં, બહારની ચોકીઓ સં. ૧૬૩૨માં બનેલી છે; એમ અહીંના શિલાલેખો જણાવે છે. આ મંદિરમાં દેવદેવીઓનાં સ્વરૂપ દર્શનીય છે.

૩. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર માલશાહ સંકલેયા નામના ઋદ્ધિસંપન્ન લાલુક શ્રેષ્ઠીએ બંધાવેલું હોવાથી તે ‘ માલશાહનું મંદિર ’ કહેવાય છે. આ મંદિર બંધાવવામાં કેટલીક કિંવદંતીઓ પણ પ્રચલિત છે. આ મંદિર નાકોડાપાર્શ્વનાથ મંદિરની જમણી બાજુએ સામેના ભાગમાં ભંચી બેઠકની બાંધણીએ બંધાવેલું છે. મૂળભાદે, ગૃહમંડપ, ચોકીઓ, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર, ભૂમિગૃહ વગેરેની રચનાવાળું છે. મંડપના બારસાખના પાટડા ઉપર આ પ્રમાણે લેખ લેવાય છે:—

“ સંવત્ ૧૬૧૪ વર્ષે શ્રીવીરમપુરે ॥ શ્રીશાંતિનાથચૈત્યે માર્ગશીર્ષમાસે પ્રથમદ્વિતીયાદિને શ્રીપુરતરગચ્છે શ્રીજિનચંદ્રસૂરિવિજયરાજ્યે ✓
 સ શ્રીકવીરમપુરાવધિચૈત્યરાજે પ્રોત્તંગરંગશિખરે નુતદેવરાજે ।
 સૌવર્ણવર્ણવપુષં સુવિશુદ્ધપક્ષે શ્રીશાંતિતીર્થપતિમાકૃતશુદ્ધપક્ષં ॥ ૧ ॥

અર્હતમર્હતગતાંતલતાંતમક્રત્યા શ્રીશાંતિનામકમનંતનિતાંતમક્રત્યા ।

શ્રીવિચિત્રેતતનુર્જ ભવતાત્નશક્રત્યા સારંગલક્ષણજિનં સ્મરતામિયુક્ત્યા ॥ ૨ ॥

યત્યાર્તાતભવેત્યકારિ મહતા શક્રત્તનામર્ષિણા શ્યેનાકારમૃતા કપોતતનુમૃદ્રાપરોક્ષોડ્ઢતઃ ।

મોક્તા યોગક્રયોગચક્રિપદવીસામ્રાજ્યરાજ્યશ્રિયઃ સ શ્રીશાંતિજિનોસ્તુ ધાર્મિકનૃણાં દાતાત્મસંપચ્છ્રિયઃ ॥ ૩ ॥

શ્રીશાંતિદેવોવતુ દેવદેવો ધર્મોપદેષ્ટા મુદદાયિસેવઃ ।

નંતાસ્તિ યત્યાદિમર્વર્ણનામા રાજોપમાસ્યસ્ય તુ મક્તિનામ ॥ ૪ ॥

શ્રોધનરાજોપાધ્યાયનામુપદેશેન પંડિતમુનિમેરુલિખિતં સૂત્રવાર જોધા રંગા ગદા નરસિંહકેન ઉત્કીરિતાનિ કાવ્યાનિ ચતુષ્કિકા-
મૂલપટ્ટકે રાઝલશ્રીમેવરાજવિજયરાજ્યે શ્રીશાંતિનાથનાભિમંડપો નિષ્પન્નઃ ॥ ”

આજે આ મંદિરમાં શ્રેષ્ઠી માલાશાહે સ્થાપન કરેલી મૂર્તિ નથી, પણ પાછળથી એટલે સં. ૧૯૧૦માં તેના સ્થાને નવી શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની મૂર્તિની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ પ્રતિમા પ્રવેતવર્ણની અને ૩૦ ઇંચની છે. તેની બંને પડખે ૨૪ ઇંચની બે ધવલવર્ણી મૂર્તિઓ શોભી રહી છે. મંદિરની બાજુમાં સં. ૧૯૬૬માં કરાવેલું એક મજબૂત લોખંડુ છે. તેમાં ૨૭ ગિતપ્રતિમા અને બીજી ચરણપાદુકાઓ વગેરે છે. શ્રીજિનદત્તસૂરિની આરસની મૂર્તિ અને પટ્ટો વગેરે પણ છે. મૂળનાથકની પ્રતિમા ઉપર લેખ છે, જેમાં માલાશાહે આ મંદિર બંધાવ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે તેથી એ લેખ નવીન હોવા છતાં ઉપયોગી છે:—

“ સંવત્ ૧૯૧૦ શાકે ૧૭૭૫ પ્રવર્તમાને માસોત્તમમાસે માધવમાસે ધવલપક્ષે ૫ તિથી ગુરુવાસે મહારાજાધિરાજમહારાજ-
તન્નતસિંહજીજસવંતસિંહજીવિજયરાજ્યે શ્રીપાલનગરે સકલશ્રીસંવગાદીમહોચ્છવેનાંજનશલાકા કૃતં(તા) જોધપુરનગરવાસ્તવ્ય શ્રીઓશવંશે
મુતાન્ત્રી અલ્પચંદ્રજી તત્પુત્ર મુતા શ્રીલક્ષ્મીચંદ્રજી તં મું શ્રીમુકુદચંદ્રજીધર્માનુરાગેણ મહોચ્છવ(વં) કારાપિતં શ્રીમહેવાપરગને
શ્રીવીરમપુરનગરમય્યે શંખલાલેચા માલાશાકારાપિતશ્રીજિનાલયે શ્રીશાંતિનાથર્થિવં પ્રતિષ્ઠિતં જગદ્ગુરુવિરુદ્ધારકશ્રીચરતરભાવહર્ષ-
ગચ્છેશ મં હમાસૂરિપટ્ટે મં શ્રીજિનપદ્મસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં સકલશ્રેયોર્થ ॥ ”

આ રીતે લગભગ સત્તરમી સદી સુધી નાકોડા-વીરમપુરની બહોજલાલી રહી, તે પછી ઘસાતું આ નગર નાના ગામડા જેવું બની ગયું. આજે તો માત્ર એની સ્મરણીય વિભૂતિસભી તીર્થની વિદ્યમાનતા શેષ રહી છે.

★

૮૮. જસોલ

(કોડા નંબર : ૨૧૪૭ ૨૧૪૮)

જાણીતરાથી ૨ માઈલ દૂર જસોલ નામે નાનું ગામ છે. લૂણી નદી પર વસેલું છે. ગામ પ્રાચીન છે. એક કાળે અહીં જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોય એમ લાગે છે. પણ આજે તો માત્ર ૨૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૧ ઉપાશ્રય અને ૩ જૈન મંદિરો એના પ્રાચીનકાળના ગોરવનો ખ્યાલ આપે છે. આ ત્રણ મંદિરો પૈકી [૧] શ્રીસુપાર્થનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર શિખરબાંધી છે. મૂળનાથકની મૂર્તિ સુંદર છે. આ મંદિરના સલામંડપના એક પાટડા ઉપર બે શિલાલેખો છે. તેમાંનો એક આ પ્રકારે છે:—

“ સંવત્ ૧૨૭૬ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૨ શ્રીમાન્[મદ]દેવાચાર્યગચ્છે શ્રીલેહીયશ્રીમહાવીરમૂલચૈત્યે શ્રેં સહદેવભુતેન સોનિગેન
આનન્દેયોર્થે સ્તંભિયુગં પ્રદત્તં ॥ ૨ ॥ ”

—સં. ૧૨૪૬ના કાર્તિક વદિ ૨ ના દિવસે શ્રીદેવાચાર્યગચ્છના શ્રીજેટ્ટીય ગામના શ્રીમહાવીરસ્વામીના મૂળ ચૈત્યમાં શ્રેષ્ઠી સહદેવના પુત્ર સોનિગે પોતાના કન્યાધુ માટે બે સ્તંભો કરાવ્યા.

૧. આ શ્રીમાન્દ્રશ્ચિએ આ લેખો લીધેલાં છે, તેની સાથે ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ બા. ૨માંના લેખાંક: ૪૧૭-૪૨૧ સુધીના લેખો સરખાવતાં પસંદ પાડેલે લાગે છે. એ લેખો ફરીથી તપાસવા યોગ્ય છે.

બીજો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ સંવત્ ૧૨૧૦ શ્રાવણ વદિ ૭ શ્રીવિજયસિંહેન વાલિગસાસણં પ્રદત્તં લેહિજું રાણૌ હોઈ સુ જુકો વાલિગુ લેહ કુહાડુ લેહ તહિ કેરિય ગદહ ચહડ..... ॥ ”

—સં. ૧૨૧૦ના શ્રાવણ વદિ ૭ના દિવસે શ્રીવિજયસિંહે વાલિગનું શાસન લખી આપ્યું કે ખેડનો જે રાણો થાય તે વાલિગ લે કે કુહાડો લે તેને ગદેડે ચડવાની ગાળ છે.

જો કે લેખ સ્પષ્ટ નથી પરંતુ આ બંને લેખોથી જણાય છે કે આ લેખવાળો પાટડો ખેડ ગામનું^૧ મહાવીર ચૈત્ય કોઈ કારણે નષ્ટ થતાં ત્યાંથી અહીં લાવવામાં આવ્યો છે. એ અને ખેડ ગામ વિશેની હકીકત આમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.

[૨-૩] એક શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર સં. ૧૮૭૫માં ખરતરગચ્છના સંધે બનાવ્યું છે અને બીજું શ્રીચંદ્ર પ્રભસ્વામીનું ચતિશ્રી તારાચંદે સં. ૧૮૪૮માં બંધાવ્યું છે. બંને ઘર દેરાસરો છે. આમાં પુસ્તકભંડાર પણ છે.

★

૮૯. જાલોર

(કોડા નંબર : ૨૨૫૦-૨૨૬૬)

જાલોર નગર એરણુપુરા સ્ટેશનથી પશ્ચિમમાં ૩૮ માઈલ અને જોધપુરથી દક્ષિણ દિશામાં ૭૦ માઈલ દૂર સુકડી નદીના કાંઠે વસેલું પ્રાચીન નગર છે. સોવનગિરિ પહાડની તળેટીમાં એ આવેલું છે.

જાલોર નગરનો ઇતિહાસ જાણીએ તે પહેલાં જેની તીર્થ તરીકેની પ્રસિદ્ધિ આજ સુધી જળવાયેલી છે એ સોવનગિરિ-સુવર્ણગિરિ વિશે જાણી લઈએ.

આ સુવર્ણગિરિનો કનકાચલ વગેરે નામેથી પ્રાચીન ગ્રંથોમાં ઉલ્લેખ મળે છે, સુવર્ણવાચી શબ્દો ઉપરથી પણ આ ગિરિનાં નામે કહવાયાં છે. આ ગિરિ ઉપર કેટલેક ધનાઢય લોકો જ વસતા હતા અને ત્યાં ‘ચક્ષવસતિ’ નામે જૈન પ્રાસાદ બાંધવામાં આવ્યો હતો એ વિશે લગભગ તેરમી સદીના શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ રચેલી ‘અષ્ટોત્તરી તીર્થમાલા’માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ કરેલો છે:—

“ નવનવદ્વલક્ષ્મણવદ્ અલદ્રવાસે સુવર્ણગિરિસિંહે । નાહડનિવકાલીણં યુગિ વીરં જકલવસહોષ ॥ ”

—નવાણુ લાખની સંપત્તિવાળા શેઠિયાઓને પણ ન્યાં રહેવાને સ્થાન મળતું નહોતું (અર્થાત્-ન્યાં બધા કરોડ-પતિઓ જ વસતા હતા, એથી ઓછી મૂડીવાળાને ત્યાં સ્થાન મળતું નહિ) એવા સુવર્ણગિરિ શિખર પર નાહડ રાજાના સમયમાં (૦નિવકારિય-એવો પાઠાંતર માનીએ તો-નાહડ રાજાએ બંધાવેલા) ‘ચક્ષવસતિ’ નામના પ્રાસાદમાં શ્રીમહાવીર દેવની સ્તુતિ કરે.

શ્રીમેરુતંગસૂરિની ‘વિચારશ્રેણિ’માં જણાવ્યા પ્રમાણે આ નાહડ રાજા વિક્રમાદિત્યનો ચોથી પેઢીએ થયો હતો, જેનો રાજત્વકાળ વિ. સં. ૧૨૬ થી ૧૩૫ હતો, એટલે ‘ચક્ષવસતિ-પ્રાસાદ’નો રચનાકાળ વિ. સં. ૧૨૬ થી ૧૩૫ ના વચ્ચેનાનો હશે એમ નક્કી થાય છે.

૧. નાકોડા (નગર)થી ૫ માઈલ દૂર ‘ખેડ’ નામનું ગામ છે. મસ્લાનાની રાજવાની અહીં હતી. અહીં એક રણુઝોડનું મંદિર છે તેની દીવાલમાં એ જૈનમૂર્તિઓ જોવાય છે. જેમાંની ૧ પલાસનરથ છે બીજી ખડગાસનરથ છે એટલે એ રણુઝોડનું મંદિર જૈનમંદિરમાંથી રૂપાંતર પામ્યું છે એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. શ્રીયશોભદ્રસૂરિ આ ખેડનગરથી ઋષભદેવનો પ્રસાદ નાડલાઈમાં લઈ આવ્યા હતા, જે વિશે કહેવાયું છે કે—“ ખેડ નગરથી લાવિયા ઋષભદેવપ્રાસાદ. ” આથી ખેડનગર દશમા સદી લગભગમાં વેરાન બન્યું હશે એમ લાગે છે.

ઉપર્યુક્ત ગાથામાંથી બે હકીકતો ફલિત થાય છે. એક તો એ કે, જે કરોડપતિઓ સુવર્ણગિરિ ઉપર વસતા હતા એ મોટે ભાગે જૈન હતા, અને બીજી એ કે, જે કરોડપતિઓ ન હોય એવા લોકો એ ગિરિની નીચે વસેલા નગરમાં રહેતા હોવા ભેદ છે.

આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે, સુવર્ણગિરિ અને તેની નીચે વસેલું જે કોઈ નગર પાછળથી જાળાવિપુર-જાલોર નામે ખ્યાતિ પામ્યું એ બંને વસાહતો વિક્રમની બીજી શતાબ્દી પહેલાંથી વિદ્યમાન હતી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે. એ બંને સ્થળે પ્રાચીન જિનમંદિરો પણ વિદ્યમાન હતાં જ. આ પ્રાચીન કાળનાં મંદિરોથી જ ‘સુવર્ણગિરિ’નો ઉલ્લેખ જૈનોના ગણનાપાત્ર પવિત્ર તીર્થસ્થળોમાં નોંધવામાં આવ્યો છે. ‘સકલાર્હતસ્તોત્ર’ના અંતિમ પદમાં જે પ્રસિદ્ધ ગિરિતીર્થો ગણાવ્યાં છે, તેમાં આ સુવર્ણગિરિનો ‘કનકાચલ’ નામે ઉલ્લેખ કરેલો છે:—

“હ્યાતોડયાપદપર્વતો ગજપદઃ સમ્મેતરૌલાભિઃ, શ્રીમાન્ રૈવતકઃ પ્રસિદ્ધમહિમા શત્રુજયો મળ્ડપઃ ।

વૈમારઃ કનકાચલોડ્વુદગિરિઃ શ્રીચિત્રકૂટાદયસ્તત્ર શ્રીઋષભાદયો જિનવરાઃ કુર્વન્તુ વો મજ્જલમ્ ॥

આવા પવિત્ર તીર્થધામની યાત્રા કરવા જૈનો અને જૈનાચાર્યો અહીં આવતા હતા. તેમના ઉપદેશથી અહીં કેટલાંયે જિનમંદિરો બંધાયાં હતાં અને જૈનાચાર્યોએ આવા પવિત્ર તીર્થના વાતાવરણમાંથી મોટા અંશે રચવાની પ્રેરણા મેળવી હતી.^૧

આજનું જાલોર પ્રાચીનકાળે જાળાવિપુર નામે ઓળખાતું હતું. એનો પ્રાચીન ઉલ્લેખ ‘કુવલયમાલા’ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાંથી મળે છે. શ્રીદ્વાક્ષિણ્યચિહ્ન ઉદ્ધોતનસૂરિએ વિ. સં. ૮૩૫માં જાળાવિપુર નગરમાં શ્રીવીરભદ્ર નામના આચાર્યે બનાવરાવેલા શ્રીઋષભદેવ પ્રાસાદમાં એ ગ્રંથ પૂરો કર્યો હતો. એટલે સં. ૮૩૫ પહેલાં અહીં શ્રીઋષભદેવનું મંદિર વિદ્યમાન હતું અને એ સમયે આ નગર બેચાં જિનમંદિરોથી શોભાયમાન અને શ્રાવકોની વસ્તીથી ભરપૂર સમૃદ્ધિશાળી નગર હતું; એ હકીકત તેમણે ‘કુવલયમાલા’ની પ્રશસ્તિમાં આ પ્રકારે નોંધી છે તેમાંથી જાણી શકાય છે:—

“તુંગમલંબં જિજમવળમળહરં સાવયાહલં વિસમં । જાવાલિપુરં અઘ્વાવયં વ અહ અત્યો પુહવીણ ॥ ૧૮ ॥

તુગં ઘવલં મળહારિ ર્યળપસરંતઘવવડાહોવં । ડસહજિણિદાયતળં કરાવિયં વીરમદેળ ॥ ૧૯ ॥

તત્થત્તિણ્ણ અહ ચોદમીણ ચેત્તસ્સ કળ્હવવ્વલ્લમ્મિ । ણિન્મવિઆ વોહિકરી મઘ્વાળં હોડ સઘ્વાળ ॥ ૨૦ ॥ ”

શ્રીઉદ્યોતનસૂરિએ એ પણ જણાવ્યું છે કે, એ સમયે અહીં વત્સરાજ નામે પ્રતિહારવંશી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એનો રાજત્વકાળ સં. ૮૨૬ થી ૮૫૬નો ડો. સ્મીથે નક્કી કરી બતાવ્યો છે, તે ‘કુવલયમાલા’ના રચના-સમયનું સમર્થન કરે છે. મતલબ કે, નવમા સૈકામાં આ ‘જાળાવિપુર’ જેને આજે ‘જાલોર’ નામે ઓળખવામાં આવે છે તે ઉન્નત અવસ્થામાં હતું.

આ ગાથાઓમાંથી આપણને જે શ્રીવીરભદ્રાચાર્યે બનાવેલા જિનમંદિરનો પરિચય મળે છે તે અષ્ટાપદના જેવું હોવાનું જણાવ્યું છે. આશુના ‘લુલુપસહી’ ચૈત્યના સં. ૧૨૬૬ના શિલાલેખથી જણાય છે કે જાળાવિપુરના સુવર્ણગિરિ પર અષ્ટાપદ નામે ચૈત્ય હતું.^૨ એ પરથી અને ઉપર્યુક્ત ૧૮મી ગાથામાં નિર્દિષ્ટ પૃથ્વી પરના એટલે ગિરિ નીચેના જાળાવિપુરમાં જે ઋષભદેવનું મંદિર કરાવ્યું તે ‘અષ્ટાપદ’ જેવું અર્થાત્ સુવર્ણગિરિ ઉપરના અષ્ટાપદ ચૈત્ય જેવું બનાવ્યું એવો અર્થ ફલિત થતો હોય એમ મારું માનવું છે. મતલબ કે, સુવર્ણગિરિ ઉપર અષ્ટાપદનું ચૈત્ય બન્યું એ પછી નવમા સૈકામાં જાળાવિપુરમાં આદિનાથ ચૈત્ય બન્યું એમ માનવામાં કરી હરકત નથી.

અહીં શહેરના મધ્ય ભાગમાં ‘જૂના તોપખાના’ના નામે ઓળખાતી એક મસ્જિદ છે. એમાં પ્રવેશતાં બાવન જિનાલયવાળા વિશાળ મંદિરનો ખ્યાલ આવે છે. તેમાંની સફેદ પથ્થરની દેરીઓ, કોરણીવાળા પથ્થરો અને શિલાલેખવાળા

૧ સં. ૧૦૮૦માં શ્વેતામરાચાર્ય શ્રીજિનેશ્વરસૂરિએ શ્રીહરિભદ્રસંસ્કૃત ‘અષ્ટકસંગ્રહ’ ઉપર વિદ્વાતા ભરી ટીકા અહીં રચી હતી અને તેમના શુરભાઈ શ્રીશુદ્ધિસાગરસૂરિએ ‘શુદ્ધિસાગર’ નામના વ્યાકરણની રચના પણ એ સાલમાં અહીં જ પૂરી કરી હતી.

૨. “શ્રીઅર્ચુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” લેખક: ૨૭૯

સ્તંભો, મહેરાઓ, દેરીઓ અને ભીંતમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ મસ્જિદ જૈન મંદિરોના પથ્થરોથી બંધાયેલી છે. ડૉ. લાંડારકરનું મંતવ્ય છે કે—“આ કબર ઓછામાં ઓછાં ૪ દેવાલયોની સામગ્રીથી બનાવવામાં આવી છે; જેમાંનું એક તો સિંધુ રાજેશ્વર નામનું હિંદુ મંદિર છે અને બીજાં ત્રણ આદિનાથ, પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરસ્વામી નામનાં જૈન મંદિરો છે, જેમાંનું પાર્શ્વનાથનું મંદિર તો કિલ્લા ઉપર હતું.”

આ પાર્શ્વનાથનું મંદિર એ જ સુવર્ણગિરિ ઉપર કુમારપાલ નરેશે બંધાવેલું ‘કુમારવિહાર’ નામનું પ્રસિદ્ધ ચૈત્ય હતું. શ્રીમહાવીરસ્વામીનું મંદિર ‘ચંદનવિહાર’ નામે ઓળખાતું હતું અને શ્રીઆદીશ્વરનું ચૈત્ય શ્રાવક યશોવીરે બંધાવ્યું હતું.

આ તોપખાનામાંથી સં. ૧૧૬૪, સં. ૧૨૩૯, સં. ૧૨૬૮, સં. ૧૩૨૦ અને સં. ૧૩૨૩ના બુદ્ધા બુદ્ધા વર્ષોમાં લખાયેલા જૈન શિલાલેખો આજે પણ મળી આવે છે,^૩ તોપખાનાના દીવાનખાનાની ગેલેરીનો એક પ્રાચીન લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં. ૧૧૯૪ શ્રીમાલીય શ્રેં વીસલસુત નાગદેવસ્ત:પુત્રો(ત્રા) દેલ્હા સલક્ષણ જ્ઞાંવાલ્યા [:] જ્ઞાંવાપુત્રો વિજાકસ્તેન દેવદ-સહિતેન પિતૃજ્ઞાં શ્રેયોર્થે શ્રીજાવાલિપુરોયશ્રીમહાવીરાજિનચૈત્યે કરોદિ (?) કારિતં । શ્રીશુભં મવતુ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે શ્રીમહાવીર ચૈત્ય સં. ૧૧૬૪માં કે તે પહેલાં બંધાયેલું હતું. એ પછી સં. ૧૨૬૮નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સંવત્ ૧૨૨૧ શ્રીજાવાલિપુરીયકાંચના [ગ]રિ મદત્યોપરિ પ્રમુદેમસૂરિપ્રવોધિતશ્રીગૂર્જરધરાધીશ્વરપરમાર્હત—ચૌલકચ મહારા[જ]-ધિરાજશ્રી[કુ]મારપાલદેવકારિતે શ્રીપાર્શ્વનાથસત્કર્મ[લ]લિવિ(વિવ)સહિત શ્રીકુવરવિહારામિધાને જૈનચૈત્યે । સદ્વિધિપ્રવર્તિનાય વૃ[ત્ર]હદગર્હ્યાયવાદીન્દ્રશ્રીદેવાચાર્યાણાં પક્ષે આચંદ્રાક્ષે સમર્પિતે ॥ સં. ૧૨૪૨ વર્ષે પત્તદેસા(શા)ધિપચાહમાનકુલતિલકમહારાજ-શ્રીસમરસિંહદેવાદેશેન માં. પાસુપુત્ર માં. યશોવીરેણ સ[ત્રુ]દ્ધતે શ્રોમદ્રાજકુલદેશેન શ્રીદે[વા]ચાર્યશિષ્યૈઃ શ્રીપૂર્ણદેવાચાર્યૈઃ । સં. ૧૨૬૫ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૧ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવે તોરણાદીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્યે કૃતે મૂલશિલ્પે વ(ચ) કનકમયવ્યજાદંડત્ય ધ્વજારોપણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં ॥ સં. ૧૨૬૮ વર્ષે દીપોત્સવદિને અમિનવનિષ્પન્નપ્રેક્ષામધ્યમંડપે શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીરામચંદ્રાચાર્યૈઃ [:] સુવર્ણમયકલસા(શા)રોપણ-પ્રતિષ્ઠા કૃતા ॥ સુ(શુ)ભં મવતુ ॥ છ ॥

આ લેખથી જણાય છે કે, સં. ૧૨૨૧ માં શ્રીકુમારપાલ નરેશે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર ગઢ ઉપર બંધાવ્યું. તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવાદી દેવસૂરિએ કરી હતી, એ પછી સં. ૧૨૪૨ માં સમરસિંહની આજ્ઞા મેળવી લંડારી પાસુના પુત્ર લંડારી યશોવીરે ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો. સં. ૧૨૫૬ માં શ્રીદેવાચાર્યના શિષ્ય પૂર્ણચંદ્રસૂરિએ રાજકુલની આજ્ઞાથી એ મંદિરમાં તોરણની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને સં. ૧૨૬૫ માં મૂળશિખર ઉપર સુવર્ણદંડ અને ધ્વજારોપણની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. સં. ૧૨૬૮ માં નવા બનાવેલા પ્રેક્ષામધ્યમંડપ ઉપર શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિના શિષ્ય રામચંદ્રસૂરિએ સુવર્ણમય કળશની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આ લેખમાં નિર્દિષ્ટ શ્રીરામચંદ્રસૂરિએ સંસ્કૃત ભાષામાં ૭ દ્વાત્રિશિકાઓ રચી છે, એ ઉપરથી આ મંદિરની વિશાળતા, ભવ્યતા અને મહત્તાનો ખ્યાલ આવે છે. આ મંદિર બાવન જિનાલયવાળું હતું અને તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ફણાવાળી હતી એમ પણ તેમાં જણાવ્યું છે. સં. ૧૨૬૬ ના એક શિલાલેખથી જણાય છે કે, નાગપુરીય લાહડે આ મંદિરની ભમતીમાં એક દેરી કરાવી આદિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. વળી, એ જ લેખમાં તેના જ વંશના દેવચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ અષ્ટાષ્ટકમાં બે ગોખલા કરાવ્યાની નોંધ આપી છે.^૪

૩. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ:’ ભા. ૨, લેખાંક: ૩૫૧ થી ૩૬૩ માં આ લેખો સંગ્રહાયા છે.

૪. “શ્રીઅશુદ્ધ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ:’, લેખાંક : ૨૭૬; અને ‘જૈન’નો રૌપ્યમહોત્સવાંક : પ. શ્રીકલ્યાણવિજયભટ્ટ-જૈન-તીર્થ સુવર્ણગિરિ’ પૃષ્ઠ : ૪૬.

વળી, એક સંસ્કૃત સ્તોત્ર પરથી જણાય છે કે, આ ગિરિ ઉપર એક ‘કુંકુમરોલ’ નામના પાર્શ્વજિનેશ્વરનું ચૈત્ય હતું.^૫ શહેરની બહાર સંડેલાવ નામનું મોટું તળાવ છે. તેના કિનારે ચામુંડા માતાનું દેવળ છે. તેની પાસેની એક કુટીમાં એક મૂર્તિ છે, જેને લોકો ‘ચોસઠ જોગણીની મૂર્તિ’ કહે છે. ખરું જોતાં આ મૂર્તિ કાયોત્સર્ગસ્થ જિનપ્રતિમા છે. તેના અંગ-પ્રત્યંગ ઘસી નાખીને જોગણી જેવી આ મૂર્તિ બનાવી દીધી, જે ચોક્કસ ખેદજનક નથી. તેના પરનો લેખ એ જિનપ્રતિમા હોવાનું પુરવાર કરે છે; એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ સંવત્ ૧૧૭૫ વૈશાખ વદિ ૧ શનો શ્રીજાગલિપુરીયચૈત્યે સામંતશ્રાવકેણ વીરકપુત્રેણ ઉવોચનપુત્રશુભંકરપેહડાયાં (?) સહિતેન ત્વપુત્રદેવંગદેવધર.....તથા જિનમતિભાર્યા પ્રોચ્છા(ત્સા)હિતેન શ્રીભુવિધિદેવસ્ય સ્વત્કે દ્વારં કારિતં વર્માર્થમિતિ ॥ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ ”

આ લેખમાં વર્ણવેલું ચૈત્ય સં. ૧૧૭૫ પહેલાં વિદ્યમાન હતું એ આ લેખથી સ્પષ્ટ થાય છે.

મહારાજા ઉદયસિંહના સમયમાં થયેલા શ્રીમાલવંશના શેઠ યશોદેવના પુત્ર શ્રેષ્ઠી યશોવીરે જાલોરના આદિનાથ મંદિરનો રમણીય મંડપ સં. ૧૨૩૬ના વૈશાખ સુદિ પને ગુરુવારે કરાવ્યો હતો, જે મંડપ શિલ્પકળાનો અદ્ભુત નમૂનો હોઈ તેને જોવા માટે દેશ-પરદેશના સેંકડો પ્રેક્ષકો આવતા હતા. એ મંદિરના સભામંડપના પાટ પરના લેખમાં એ વિશે આ પ્રકારે નોંધ કરી છે:—

“ નાનાદેશસમાગતૈર્નવનૈઃ લોપુંસવર્ગૈર્મુહુર્યત્યાહો ! રચનાવલોકનપરૈઃ નો તુષિરાસાગ્રતે ।

સ્મારં સ્મારમથો યદીયરચનાવૈચિત્ર્યવિસ્ફુર્જિતં, તૈઃ સ્વસ્થાનગતૈરપિ પ્રતિદિનં સોત્કઠમાવર્ણયતે ॥ ”^૬

આ યશોવીર ઉદયસિંહ રાજાનો મંત્રી હતો. તે શ્રીમંત અને સત્તાધારી હોવા સાથે દાનેશ્વરી અને શિલ્પ વિદ્યામાં નિષ્ણાત વિદ્વાન હતો. તેણે આખું ઉપર સં. ૧૨૬૨ના પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ પ્રસંગે ૮૪ રાણાઓ, ૧૨ મંડિલિકો, ૪ મહાધર, અને ૮૪ મોટી જ્ઞાતિઓની મળેલી સભામાં મહામાત્ય વસ્તુપાલ-તેજપાલે શોભન સૂત્રધાર દ્વારા નિર્માણ કરાવેલા ‘લૂણિગવસતિ’ જેવા શિલ્પકળાવાળા અદ્ભુત ચૈત્યમાંથી ૧૪ ભૂલો બતાવી હતી.^૭ આ સાંભળી શ્રીવસ્તુપાલે યશોવીર મંત્રીની વિદ્યાકુશળતા આદિ ગુણોની ભારે સ્તુતિ કરી હતી.

‘ખરતરગચ્છ શુર્વાવલી’માંથી અહીંના મંદિરો અને પ્રતિષ્ઠા સંબંધે કેટલીક નોંધ મળી આવે છે એ મુજબ: “ ઉદયસિંહના સમયમાં એટલે સં. ૧૩૧૦ વૈશાખ સુદિ ૧૩ને શનિવારે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં શ્રીમહાવીર વિધિચૈત્યમાં રાજા અને પ્રધાન પુરુષોની ઉપસ્થિતિમાં રાજમાન્ય મહામંત્રી જૈનસિંહના તત્ત્વાવધાનમાં પાલનપુર, વાગડદેશ આદિના શ્રાવકોએ એકઠા થઈ ચોવીશ જિનાલય આદિની પ્રતિષ્ઠા દીક્ષા આદિ મહોત્સવપૂર્વક કરી હતી. ”

વળી, “ સં. ૧૩૧૬ના મહા સુદિ ૬ના દિવસે રાજા આચિગદેવના રાજત્વકાળમાં સ્વર્ણગિરિના શાંતિનાથ મંદિરમાં સ્વર્ણમય ધ્વજદંડ અને કળશારોપણ કરવામાં આવ્યા હતા. ”^૮

વળી, “ સં. ૧૩૪૨ના જેઠ વદિ ૬ના દિવસે સુપ્રસન્ન સામંતસિંહના સાંનિધ્યથી અનેક જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા અને ઈંદ્રમહોત્સવ થયો હતો. ”

વળી, “ સં. ૧૩૭૧ના જેઠ વદિ ૧૦ના દિવસે જાલોરપુરમાં કલિકાળકેવલી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિની વિદ્યમાનતામાં દીક્ષા અને માલારોપણાદિ ઉત્સવો થયા હતા. તે પછી સ્નેહોએ આ નગરનો ભંગ કર્યો. ”

સં. ૧૫૧૨માં પદ્માભ નામના કવિએ રચેલા ‘કાન્હડદેવગ્રંથ’ નામના જૂની ગુજરાતીના કાવ્યમાં આ જાલોરના ભંગ વિશે સવિસ્તર હકીકત આપી છે.

૫. ‘જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ;’ ભા. ૨, પૃ. ૧૮૦.

૬. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા.-૨, લેખાંક: ૩૫૧

૭. “ઉપદેશસાર-ટીકા” પૃ.

૮. બીજાડિયા-બીમપરલીના વર્ણનમાં જણાવેલા ‘શ્રાવકધર્મ પ્રકરણ’ની પ્રશસ્તિના શ્લોકમાં જે જાલોર સંબંધી સૂચન છે તેમાં આ સંવત અને તિથિમાં ફેરફાર છે. સં. ૧૩૧૭ના મહા સુદિ ૧૪ની નોંધ એ જ વધુ પ્રામાણિક જણાય છે.

મુસલમાનોએ કરેલા આ આક્રમણમાં અહીંનાં પ્રાચીન મંદિરો કેટલાંક નાશ પામ્યાં અને કેટલાંકને ભારે નુકસાન થયું હતું. કેટલાંક મંદિરોના સુંદર કારીગરીવાળા પથ્થરો અને મંદિરના ભાગો ઊઠાવી લઈ મસ્જિદો બંધાવવામાં ઉપયોગ કર્યો હતો, જેના પુરાવા રૂપે અમે અગાઉ જણાવેલ તોપખાનાવાળી કબર, કિલ્લા ઉપરની મસ્જિદ અને શહેર બહાર આવેલી ‘હરણ ખાંડા’ ના નામથી ઓળખાતી મસ્જિદ-આ ત્રણે મસ્જિદો જૈન મંદિરોનો નાશ કરીને બાંધવામાં આવેલી છે.

સં. ૧૩૭૧ની સાલ પછી જલોર પર મુસલમાનો, મેવાડના રાણાઓ, ચહુઆણો અને વિહારી પઠાણોએ રાજ્ય કબ્જું હતું. એ સમયમાં અહીં જૈનોની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ બંધ પડી હોય અને વસ્તી ઓછી થઈ હોય એમ લાગે છે.

સં. ૧૬૫૧માં શ્રીનગર્ધિગણિએ ‘જલુર નગર પાંચ જિનાલય ચર્ચત્ય પરિપાટી’ નામક તીર્થમાળામાં અહીંની ૪ પોષધશાળાની નોંધ કરી ૫ જિનાલયો અને તેમાં આવેલી મૂર્તિઓની સંખ્યા નોંધી છે. જ્યારે સુવર્ણગિરિ ઉપરનાં ચૈત્યોનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી; સંભવ છે કે એ સમયે ગિરિ ઉપરનાં ચૈત્યો વેરાન દશામાં હોય અથવા ત્યાં તેઓ જઈ શક્યા ન હોય. નગરનાં પાંચ જિનાલયો પૈકી ૧. શ્રીમહાવીર ચૈત્ય, ૨. શ્રીનેમિનાથ ચૈત્ય, ૩. શ્રીશાંતિનાથ ચૈત્ય ૪. શ્રીઆદિનાથ ચૈત્ય, અને ૫. શ્રીપાર્શ્વનાથ ચૈત્ય એ સમયે વિદ્યમાન હતાં.

છેવટે સમ્રાટ અકબરના પુત્ર જહાંગીરના સમયમાં જ્યારે રાકોડવંશીય મહારાજા ગજસિંહ હતા ત્યારે મુહલોત જયમલજી તેમના મંત્રી હતા. તેમણે સં. ૧૬૮૧માં જલોરના સુવર્ણગિરિના કિલ્લા ઉપર ૧ મંદિર બંધાવી ૩ મૂર્તિઓને પ્રતિષ્ઠિત કરી હતી અને અહીંનાં લગભગ બધાં મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી.

જયમલની પત્નીઓ સરૂપદે અને સોડાગદેએ કેટલોક મૂર્તિઓ ભરાવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવી તે મૂર્તિઓ આજે પણ વિદ્યમાન છે. એ સરૂપદેનો પુત્ર નેણસી બીજા પુત્રોમાં વધુ નામાંકિત થયો હતો, જેને સં. ૧૭૪૧માં જોધપુરના મહારાજા જસવંતસિંહે (પહેલો) નેણસીને પોતાનો દીવાન બનાવ્યો હતો. આ દીવાનગીરીમાં તેણે ભારે કુશળતા દાખવી હતી. મારવાડનો સૌથી વિશેષ ખ્યાત ઇતિહાસ તેણે ‘નેણસીજીરી ખ્યાત’ નામે લખ્યો છે, જે માત્ર મારવાડ માટે જ નહિ પરંતુ મેવાડ તથા રાજપૂતાનાનાં બીજાં રાજ્યો માટે પણ આજે ઘણો ઉપયોગી થાય છે.

આટલી આછી નોંધથી વિક્રમના બીજા સૈકાથી લઈને લગભગ ૧૮મા સૈકા સુધી જૈનોએ આ નગરમાં કરેલી પ્રવૃત્તિ, બંધાવેલાં ચૈત્યો, જૈનાચાર્યોએ રચેલા ગ્રંથો, જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં લીધેલા ભાગની સાથેસાથ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં આપેલા ફાળાથી અહીંના સ્થાનિક ઇતિહાસનો કંઈક ખ્યાલ આવે છે. આ બધી હકીકતો કહી રહી છે કે, જલોર જૈન પ્રવૃત્તિનું કેંદ્રધામ હતું.

આજે આ શહેરમાં ૪ ઉપાશ્રયો, ૩ ધર્મશાળાઓ, જ્ઞાનભંડાર, વર્ધમાન વિદ્યાલય, વાચનાલય વગેરે છે. અહીં જૈન મૂર્તિપૂજકોની ૨૦૦૦ માણસોની વસ્તી છે. શહેરમાં બધાં મળીને કુલ ૧૨ જૈન મંદિરો છે.

તપાવાસમાં આવેલાં ૪ મંદિરો પૈકી (૧) શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર શિખરબંધી છે. (૨) શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર ઘૂમટબંધી છે. આ મંદિરમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિની સં. ૧૬૫૬ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી શુરુમૂર્તિ છે. (૩-૪) શ્રીશાંતિનાથ અને શ્રીઆદિનાથનાં મંદિરો શિખરબંધી છે. (૫) સૂરજપોળ સામે શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર શિખરબંધી છે. (૬) ખાનપુરા મહોલ્લામાં શ્રીસુનિસુવ્રતસ્વામીનું મંદિર ધાળાબંધી છે. (૭-૮) ખરતરોના મહોલ્લામાં આવેલાં બે મંદિરો પૈકી એક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર શિખરબંધી છે જ્યારે બીજું શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથનું ધાળાબંધી છે. (૯) કોકણિયાવાસમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું શિખરબંધી મંદિર સં. ૧૯૪૭ માં બંધાવેલું છે. (૧૦) ભંડારિયોના મહોલ્લામાં શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર સં. ૧૯૨૯ માં બંધાવેલું છે. (૧૧) બજારમાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર શિખરબંધી છે. (૧૨) શ્રીવર્ધમાન વિદ્યાલયમાં શ્રીમહાવીર ભગવાનનું ઘર-દેરાસર છે; જે સં. ૧૯૯૫ માં બંધાવેલું છે.

પાસે આવેલા સુવર્ણગિરિ ઉપરના કિલ્લામાં આજે ૪ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે. આ કિલ્લો લગભગ ૮૦૦ ગજ લાંબો અને ૪૦૦ ગજ (૧૧૧ માઈલ લાંબો અને ૦૧૧ માઈલ) પહોળો છે, અને સમતલ ભૂમિથી ૧૨૦૦

ફીટ ઊંચી ટેકરી પર આવેલો છે. કિલ્લાને બાવન ગૂંચ અને ૪ દરવાજા છે. આ દરવાજાઓ સૂરજપોળ, ધૂપોળ, ચાંદપોળ અને લોહપોળ નામે ઓળખાય છે. એ દરવાજાઓ વટાવીને આપણાં મંદિરો આવે છે.

૧. ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીનું મંદિર વિશાળ, ભવ્ય અને રમણીય છે. મૂળભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, વિશાળ સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને ઉત્તર શિખરયુક્ત ભવ્ય રચનાવાળું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ૨ હાથ ઊંચી સ્વેતવર્ણી છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૮૧ માં શ્રીવિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી શ્રીજયસાગરગણિએ પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ છે. મંત્રી જયમલે આ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તે પહેલાં મૂળનાયકની જે પ્રાચીન પ્રતિમા હતી તે બહારના મંડપના એક ગોખલામાં મૂકેલી છે. પ્રાચીન ‘યક્ષવસતિ પ્રાસાદ’ તે આ જ મંદિર હતું એમ માનવામાં આવે છે, કેમકે આમાં ગૃહમંડપ, પ્રેક્ષામંડપ, ઝરુખા વગેરેના ભાગો જીર્ણોદ્ધાર સમયના ભાગે છે પણ પથ્થરો, તેમાંની કોરણી અને મૂળ શિખરનો ભાગ તો પ્રાચીન એટલે તેરમા સૈકા પછીનાં ન હોય એવું પ્રતીત થાય છે. શ્રીકુમારપાલ નરેશે અહીં ‘કુમારવિહાર’ બંધાવ્યો ત્યારે આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. છેવટનો ઉદ્ધાર શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી થયેલો છે.

૨. પહાડની ઊંચી ટેકરી ઉપર બે માળનું ચૌમુખજનું મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ અને શ્રીનેમિનાથ ભગવાન છે. તેની સુમેરુશિખર જેવી રચના છે. તેને ‘અષ્ટાપદાવતાર’ નામે પણ લોકો ઓળખે છે. ‘કુવલય-માલા’ની પ્રશસ્તિમાં જે ‘અષ્ટાપદ મંદિર’નું સૂચન છે તે આ જ મંદિર હોવું જોઈએ. સુસલમાનોના હાથે તુકસાન પામવા છતાં તેમાંના મૂળભારાની કોરણી તેરમા સૈકા પછીની ન હોય એમ લાગે છે. જીર્ણોદ્ધારના સમયે ‘ચઉ અઠ દસ દોય’ ને બદલે બે માળના ચૌમુખજ બનાવી દીધા હોય એમ જણાય છે. ઉપર અને નીચેના માળમાં ચારે દિશામાં પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે, જે મોટે ભાગે પ્રાચીન છે. પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુએ અને મૂળનાયકની ડાબી બાજુએ એક સર્વાંગ સુંદર પ્રતિમા વિરાજમાન છે.

આ મંદિરમાં સં. ૧૬૩૨માં સરકારી તોપખાતું રાખવામાં આવેલું જે શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિના પ્રયત્નથી ફર કરવામાં આવ્યું. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર પણ તેમના જ ઉપદેશને આભારી છે.

૩. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર નાતું પણ રમણીય સામરણયુક્ત છે. શ્રીકુમારપાલ નરેશે બંધાવેલું શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર તો બાવન જિનાલયવાળું વિશાળ મંદિર હતું. તેની ભમતીમાં અગાઉ નિર્દિષ્ટ સં. ૧૨૯૬માં ગોખલાઓ બનાવી મૂર્તિઓ પધરાવવામાં આવી હતી. પરંતુ અત્યારનું આ મંદિર તો નાતું છે. વળી, આમાં પ્રાચીન કારીગરીના નમૂના પણ જળવાયેલા નથી. અલબત્ત, એનું શિખર બારમી-તેરમી સદીનાં શિખરો જેવું જણાય છે. સંભવતઃ પ્રાચીન ‘કુમારવિહાર’નો સંપૂર્ણ નાશ થતાં તેના બદલામાં આ મંદિર બંધાવ્યું હોય એમ જણાય છે, જે કુમારવિહારના જીર્ણોદ્ધાર રૂપે માની શકાય. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર પણ શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી થયો છે.

૪. શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર ઘૂમટબંધી છે. તેમાં પાષાણની કુલ ૯ મૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે.

અહીં પ્રતિવર્ષ ભાદરવા વદિ ૧૦ અને માઘ સુદિ ૧ના રોજ મેળા ભરાય છે.

✱

૯૦. ભાંડવપુર

(કોડા નંબર : ૨૧૬૫)

લિખ્તમાલથી ૨૦ માઈલ દૂર ભાંડવપુર અથવા ભાંડવા નામનું ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ માંડવપુર હતું એમ કહે છે. પ્રાચીન કાળે આ ગામ મોટું નગર હશે એમ લાગે છે. આજે અહીં એક પણ જૈનની વસ્તી નથી પણ એક વિશાળ જૈનધર્મશાળા, એક ઉપાશ્રય છે અને એક પ્રાચીન જૈનમંદિર છે; જેના કારણે આ સ્થળ તીર્થરૂપે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું છે.

શિખરબંધી ભવ્ય મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની ૧ હાથપ્રમાણ પ્રાચીન મૂર્તિ છે, તે કંઈક ખંડિત થયેલી છે. આ મંદિરના અંદરના મંડપમાં જમણી બાજુની દીવાલના સ્તંભમાં જૂની લિપિનો એક લેખ છે પણ ખૂબ ઘસાયેલો હોવાથી વાંચી શકાતો નથી; છતાં વાંચી શકાતા અંશ ઉપરથી લાગે છે કે આ મંદિર બારમી સદીમાં બંધાયું હશે, જેની સં. ૧૩૪૦ના પોષ સુદિ ૮ના દિવસે પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે. એટલે પ્રાચીન પ્રતિમાનો લેખ થતાં મૂળનાયકની પ્રતિમા બીજેથી લાવીને બિરાજમાન કરેલી છે. સભામંડપમાં છ પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. કુલે ૧૮ પાયાણી અને ૨ ધાતુની પ્રતિમાઓ વિદ્યમાન છે. મંદિરમાં આરસનું કામ મનોહર જણાય છે.

અહીં પ્રતિ વર્ષે કાર્તિકી અને ચૈત્રી પૂર્ણિમાના મેળા ભરાય છે. તેમાં હજારો યાત્રાળુઓ એકઠા થાય છે. જૈનેતર વર્ગ પણ આ પ્રતિમાની બાધા-માનતા રાખે છે અને ભાવથી ભક્તિ કરે છે.

૯૧. ધાંધાણી

(કોડા નંબર : ૨૨૨૦)

અસારાનાડા સ્ટેશનથી ૧૦ માઈલ દૂર અને જોધપુરથી ૩-૪ માઈલ દૂર ધાંધાણી નામે ગામ છે, જે જૈનોનું તીર્થધામ મનાય છે. આજે અહીં ૧ જિનમંદિર, ૧ ઉપાશ્રય અને ધર્મશાળા સિવાય જૈનોની વસ્તી નથી. સં. ૧૮૫૬માં અહીં જૈનોનાં ૪૦ ઘર હતાં, તે વધીને સં. ૧૯૦૦માં ૧૦૦ જેટલાં થયાં હતાં. એ પછી આજ સુધીના આટલા ટૂંકા ગાળામાં જૈનનું એક પણ ઘર ન દેખાય એ ખરેખર, કાળની એકાએક પરિવર્તનશીલતાનો નમૂનો જ ગણાય. વેપાર-વાણિજ્યની સ્થિતિ એાસરી જતાં જૈનો બીજાં ગામોમાં વસવાટ કરવા ચાલ્યા ગયા હશે એમ લાગે છે. પ્રાચીન કાળમાં આ નગર ભારે જહોજલાલીવાળું હતું એમ અહીંનાં ખંડિયેરોથી પ્રતીત થાય છે. એક મંદિર ખંડિયેરરૂપ આ ભૂમિ ઉપર જ પડ્યું છે, જ્યારે બીજું શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર તળાવની પાસે શાનદાર ભવ્યતા પાથરતું બિલું છે. આ મંદિર સમતલ ભૂમિથી લગભગ ૭૨ ફીટની ઊંચાઈ પર છે અને તેથી એનું શિખર દૂર દૂરથી દેખાય છે. આ મંદિર વિશે 'વીર વંશાવળી'માં ઉલ્લેખ છે કે—

“ પુનઃ સંપ્રતિયે ઉત્તરદિસ મરુવરિ ધંધાણી નગરી શ્રીપદ્મપ્રમત્વામીનો પ્રાસાદ વિંચ નીપજાવ્યો. ”

આ હકીકતનું સમર્થન કરતાં શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાયે 'ધાંધાણી પદ્મપ્રભ સ્તવન'માં જણાવ્યું છે કે, સં. ૧૬૬૨ના જેઠ સુદિ ૧૨ના દિવસે દ્વિતીયા તળાવની પાસે જોખર દેરાની પાછળ જોદ્ધામ કરતાં એક ભૂમિગૃહ નીકળી આવ્યું હતું, જેમાંથી ૬૫ પ્રતિમાઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેમાં સમ્રાટ સંપ્રતિરાજે ભરાવેલી મૂળનાયક શ્રીપદ્મપ્રભજિનની સપરિકર મૂર્તિ હતી અને શ્રીઆર્યસુકસ્તિસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેની પાછળના ભાગમાં વીરનિર્વાણ સં. ૨૭૩ના મહા સુદિ ૮ના દિવસે પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનો લેખ પણ તેમણે વાંચ્યો હોવાનું જણાયે છે. બીજી મુખ્ય અભૂત (સ્વેત) સુવર્ણની પ્રતિમા પાર્શ્વનાથની હતી, જે સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્તે ભરાવી હતી. વાસ્તવમાં આ મૂર્તિઓ મળી હોત તો ભારતીય ઇતિહાસને પલટો આપનારી હકીકત મળી શકત. સંભવતઃ મુસ્લિમ કાળમાં એને ભૂમિમાં ભંડારી દીધી હોય એમ લાગે છે, જેનો એાજે પત્તો મેળવવો મુશ્કેલ છે. 'ખરતરગચ્છ પટ્ટાવલી' અનુસાર આ પ્રતિમાઓની પ્રાચીન લિપિને વાંચી રાજસમુદ્ર, જેઓ પાછળથી જિનરાજસૂરિને નામે ખ્યાત થયા, તેમણે વાંચી હતી. આજે આ મંદિરમાં કેવળ ત્રણ મૂર્તિઓ છે. તેમાંથી એક ઉપરના માળે અને એક નીચેના માળમાં મૂળનાયકરૂપે સં. ૧૬૫૮ અને સં. ૧૬૧૪માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. સં. ૯૩૭ની ત્રીજી શ્રીઆદિનાથ પ્રભુની ધાતુની પ્રતિમા ઉપર શ્રીપૂરુષચંદ્ર નાહરે આ પ્રકારે લેખ વાંચ્યો છે, જે 'જૈન લેખ સંગ્રહ' ભા. ૨ના લેખાંક: ૧૭૦૬માં પ્રગટ થયો છે તે આ પ્રમાણે છે:—

“ નવમુ શતેવ્વદાનાં સત્તત્ત્વં(ત્રિ)શદધિકેષ્વતીતેષુ । શ્રીવચ્છલાંગલીમ્યાં જ્યેષ્ઠાર્યામ્યાં પરમમત્તયા ॥
નામેયજિનસ્યૈવા પ્રતિમાષાઙ્ગ(દા)ર્દમાસનિષ્વન્ના । શ્રીમત્તોળકચ્છિતા મોક્ષાર્થ કારિતા તામ્યાં ॥
જ્યેષ્ઠાર્યપદં પ્રાપ્તો દ્વાવપિ જિનધર્મવચ્છલો હ્યાતૌ । ઉદ્યોતનમૂરેસ્તૌ શિષ્યૌ શ્રીવચ્છવાલ્લદેવૌ ॥
સં. ૧૩૭ અષાઢાદૈ ॥ ”

આ લેખની લિપિ વગેરેનું ખરાબર અવલોકન કરવું જોઈએ. આ સિવાય અહીંથી એક બીજો લેખ મળી આવ્યો છે તે આ પ્રકારે છે:—

“ ઓ ॥ સં. ૧૨૪૧ વૈશાખ સુદિ ૭ અઘેહ શ્રીકેલ્હણદેવરાજ્યે તસ્યાત્મજ શ્રીમોહલદેવસ્વમુજ્યમાન ધંધાણકપદ્રચૈયે શ્રીમહા-
વીરદેવવર્ષગતિનિમિત્તં પનાયિય મં. યદુવીરગુણધરેન માંડવ્યપુરીયમંડપિકાયાં દાનમધ્યાત્ દ્રં. ॥ માસં પ્રતિ દાતવ્યા ચંદ્રાર્કં યાવત્ ॥

વહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિ: સગરાદિમિ: । યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિ:[] તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥

સ્વદત્તં પરદત્તં વા દેવાનાં જો (યો) હરેત્ ધનં । પઠિવર્ષસહસ્રાણિ નરકે સ ક્રમિર્ભવેત્ ॥ ”

—સં. ૧૨૪૧ના વૈશાખ સુદિ ૭ના દિને શ્રીકેલ્હણદેવના રાજ્યમાં તેમનો પુત્ર શ્રીમોહલદેવ ધંધાણકનો અધિકાર ચલાવતો હતો ત્યારે ત્યાંના શ્રીમહાવીરદેવના વાર્ષિક ઉત્સવ નિમિત્તે પનાયિય (?) ભં. યદુવીર ગુણધરે માંડવ્યપુરની મંડપિકામાંથી એક (?) દ્રમ્મ દર મહિને આપવાની કબૂલાત આપી.

એ પછી પુરાણોના બે પ્રસિદ્ધ શ્લોકો આપેલા છે. તેમાં લખ્યું છે કે—દેવદાન તરીકે આપેલી વસ્તુનો (ચાહે પોતે આપી હોય કે બીજાએ) જો કોઈ અપહાર કરે તે ૬૦ હજાર વર્ષ સુધી નરકનો કીડો થાય.

આ લેખ ઉપરથી આ મંદિર અને ધંધાણક ગામનું નામ આપેલું હોવાથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન નિર્ણયિત થાય છે. અને ખારમા સૈકાથી લઈને આ મંદિરની વ્યવસ્થા, પવિત્રતા બળવવા રાજ્યો અને અધિકારીઓ સાથે આપતા રદ્દાને ખ્યાલ આવે છે.

મંદિરની આગળ કૂવો છે. તેનાથી આગળ ૫-૬ વિશાળ છત્રીઓ—દેરીઓ બહુ જ સુંદર બનેલી છે. ગામમાં બગીચાદારનો ગઢ અને મહેલ વિદ્યમાન છે. એક બીજું નાનું મંદિર જે ખંડિયેર રૂપ ભણું છે, તેનું દ્વાર બંધ રહે છે. ખોદકામ કરતાં એક પાપાણની પ્રતિમા મળી આવેલી તે ઉપાશ્રયમાં રાખેલી છે તેના ઉપર આ પ્રકારે લેખ હતો એમ શ્રીઅગરચંદ્રજી નાહટા જણાવે છે:—

“ ॥ ઓ ॥ સંવત્ ૧૪૯૭ વર્ષે માર્ગ સુદિ ૩ શ્રીશાંતિનાથવિવં પ્રતિષ્ઠિતં સ્વરત્નગચ્છે શ્રીજિનમદ્રસૂરિમિ: । કારિતે ઝકેશવંશે પીપાહગોત્રે મીમાપુત્ર દેહ્વાસુગ્રાવકેન પુત્રાસાસહિતેન શ્રાતૃલાલૂપુણ્યાર્થ ॥ ”

૯૨. કાપરડા

(કોડા નંબર : ૨૨૨૭)

જોધપુરથી ૨૨ માઈલ અને પીપાહસીટી સ્ટેશનથી ૮-૯ માઈલ દૂર કાપરડા નામનું ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ કર્પટહેડક, કાપડહેડા વગેરે મળે છે. આ ગામ ક્યારે વસ્યું એ જાણી શકાયું નથી પરંતુ અહીં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ઉત્પત્ત અને વિશાળ મંદિર તારંગામાં કુમારપાલ નરેશે બંધાવેલા મંદિરની સમતા ધરાવે છે. ૬૮ ફીટ ઊંચું આ મંદિર ચાર માળનું છે અને કંઈક જીર્ણ થયેલું છે. સં. ૧૬૭૮ માં જૈતારણવાસી ઓસવાલ શેઠ ભાણુજી ભંડારીએ આ મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી એવો શિલાલેખ મૂળનાયકની પ્રતિમા ઉપર મોજુદ છે. એટલે આ ગામ ૧૭ મા સૈકા કરતાં પ્રાચીન છે, એમાં શક નથી. ભાણુજી ભંડારીએ આ મંદિર કેવી રીતે બંધાવ્યું એ વિશે આવી લોકવાયકા સંભળાય છે:—

“રાવ જોધાજી (સને ૧૪૨૭ થી ૧૪૮૯)ના સમયથી ભંડારી મહાજનો મારવાડમાં આવ્યા અને પોતાના સામર્થ્ય ને કુશળતાથી રાજ્યના અધિકારીપદે નિભાયા હતા. અમર ભંડારીના પુત્ર ભાણુજી ભંડારીને જોધપુરના રાજા ગઝસિંહે જૈતારણના અધિકારી નીમ્યા હતા. રાજા કોઈ કારણુવશ તેમના ઉપર ગુસ્સે થતાં તેમને જોધપુર બોલાવવામાં આવ્યા. માર્ગમાં આવતાં તેમણે કાપરડામાં સુકામ કર્યો. જમવાનો સમય થતાં સાથેના માણસોએ તેમને લોજન કરવા બોલાવ્યા પણ તેમને પ્રભુ મૂર્તિનાં દર્શન કર્યા વિના લોજન ન લેવાની પ્રતિજ્ઞા હતી. તેથી તેમણે ના પાડતાં બીજા

બધાને જમી લેવા જણાવ્યું પરંતુ સાથેના માણસોને જ ન થયો. ગામમાં શોધ કરતાં એક જૈન યતિજી પાસે મૂર્તિ હોવાની ભાળ મળી. ભંડારી યતિજી પાસે દર્શનાર્થે આવ્યા. તેમણે યતિજીને રાજની બધી વાત નિવેદન કરી. નિમિત્ત-શાસ્ત્રના બાણકાર યતિજીએ કહ્યું: ‘તમને કશી આંચ નહિ આવે, તમે નિર્દોષ છો.’ અને બન્યું પણ એમ જ. ભંડારીજી નિર્દોષ ઠર્યા એટલું જ નહિ, રાજવીને તેમના ઉપર બમણું માન ઉપજ્યું. બીજી તરફ ભંડારીજીની યતિજી ઉપર શ્રદ્ધા વધી ગઈ. તેઓ પાછા ફરતાં યતિજીને મળ્યા. યતિજીએ આ ખુશાલીના બદલામાં કાપરડામાં એક જિન-મંદિર બંધાવવા જણાવ્યું અને ભંડારીજીએ યતિજીની મદદથી અહીં જે મંદિર બંધાવ્યું તે આજ સુધી તીર્થધામ બની રહ્યું છે.”

“ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ” ભા. ૩ માં શ્રીદયારત્ન મુનિએ સં. ૧૬૯૫ માં રચેલ ‘શ્રીકાપડહેડા-રાસ’ માં ઉપર્યુક્ત હકીકત નથી આપી પરંતુ આ મંદિરના બંધાવનાર શેઠ ભાણજી ભંડારી અને તેમના પુત્ર નારાયણ વિશેની હકીકત આલેખી છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે, ‘શ્રીજિનચંદ્રસૂરિને કાપડહેડામાં ત્રણ આવળની તળેટીમાં ત્રણ વાંસ ભૂમિની નીચે શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હોવાની ભાળ મળી. તેમણે સં. ૧૬૭૪ ના પોષ વદિ ૧૦ ના દિવસે આ મૂર્તિ પ્રગટ કરાવી ભાણજી ભંડારીને અહીં મંદિર બંધાવવા ઉપદેશ આપ્યો. કવિ કહે છે:—

“ભાનો છાનો નહી ભુવણિ અદ્ભુત દાન ધનદ અહિનાણુ દિ.”

પછી તો શું જોઈએ ? દાનવીરને તો માત્ર ઈશારો જ બસ હતો. થોડા સમયમાં મંદિર તૈયાર થતાં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, એ વિશે કવિ નોંધે છે કે:—

“સંવત સોલે પચોત્તરૈ સુદિ હુતિય મગસિર તિમ માસ દિ, પુની વદી તો દેહુરો ભાગબસી ભાને મંડિયો આસ દિ. સોલસહસ્ય છિહુત્તર સમૈ પદમસિલા તણૌ પ્રારંભ દિ; પીઠે બેઠા પાસણ ઇણુ મુહુરત જણુ અચંભ દિ.”

અહીં ચાર માળનું મંદિર ઊભું છે. નીચે લોંબરું પણ છે. મંદિરમાં પાંચ ખંડો અને ચાર મંડપોની રચનાથી એની વિશાળતા અને ઊંચાઈ અસાધારણ લાગે છે. સમતલ ભૂમિથી ૯૮ ફીટની ઊંચાઈ છે અને વિસ્તારમાં તારંગાના મંદિર કરતાં વધારે છે. એને ફરતી વિશાળ ધર્મશાળા છે. અમદાવાદનિવાસી શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈએ બંધાવી છે. પાંચ માઈલ દૂરથી આ મંદિરનું શિખર દેખાય છે. ત્રણે માળમાં ચૌસુખજીની સ્થાપના છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“સંવત્ ૧૬૭૮ વર્ષે વૈશાખસિત ૧૫ તિથૌ સોમવારે સ્વાતૌ મહારાજાધિરાજમહારાજશ્રીગજસિંહવિજયરાજ્યે ઉકેશવંશે રાયલાલખ-સંતાને મંડારોગોત્રે અમરાપુત્રમાનાકેન માર્યામકાદે: પુત્રત્વ નારાયણ નરસિંહ સોદા પૌત્ર તારાચંદ્ર સંગાર નેમિદાસાદિપરિવારસહિતેન શ્રીકર્પટદેહકે સ્વયંમૂર્ખનાથચૈત્યે શ્રીપાર્શ્વનાથ..... ॥”

આ પ્રતિમાના પરિકર નીચેની ગાદી ઉપર આવે લેખ વંચાય છે:—

“સંવત્ ૧૬૮૮ વર્ષે શ્રીકાપડહેડા સ્વયંમૂર્ખનાથસ્ય પરિકર: કારિત: પ્રતિષ્ઠિત: શ્રીજિનચંદ્રસૂરિમિ: ॥” ✓

પહેલા માળના ચૌસુખજીમાં ઉત્તરસન્સુખ મૂળનાયક શ્રીસ્વયંભુ પાર્શ્વનાથ, પૂર્વમાં શ્રીશાંતિનાથ, દક્ષિણમાં શ્રીઅલિનંદન અને પશ્ચિમમાં શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીની પ્રતિમાઓ છે.

બીજા માળે ચડવાની નિસરણીનાં પગથિયાં એક જ માણસ ચડી-ઊતરી શકે એવાં ૧૧ x ૦૧૧ ફૂટ લાંબા-પહોળાં છે. માળનો મંડપ પચીશકે માણસો બેસે એવડો છે. શ્રીઋષભદેવ, શ્રીઅરનાથ, શ્રીમહાવીરસ્વામી, અને શ્રીનેમિનાથની ચૌસુખ પ્રતિમાઓ છે. તેમ ત્રીજા માળમાં શ્રીનેમિનાથ, શ્રીઅનંતનાથ, શ્રીનેમિનાથ અને શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામી, શ્રીશીતળનાથ અને શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજમાન છે.

શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની એક પ્રતિમા પ્રાચીન જણાય છે. આનો છેલ્લો જીર્ણોદ્ધાર આચાર્ય શ્રીવિજયનેમિસૂરિજીએ સં. ૧૯૭૫ માં કરાવ્યો છે. મંદિરના ચોથા માળેથી જોતાં આસપાસની ભૂમિ ઉપર પથરાયેલાં સેંકડો અવશેષો નજરે

ચડે છે. અસલ આ ગામ મોટું નગર હશે એવું અનુમાન અવશેષો કરાવે છે. અહીં એક જૈન પાંડ્યાળા આવે છે.

આ રીતે આ તીર્થનો ઇતિહાસ લોકવાયકા, રાસ અને શિલાલેખથી એકબીજાને પૂરક જાનતાં પ્રમાણિત બની રહ્યો છે.

★

૯૩. ક્ષોધિ

(કોઠા નંબર : ૨૨૫૨-૨૨૫૩)

મેડતારોડ જંકશન સ્ટેશનથી માત્ર ૧ કિલોગ્રામ દૂર ક્ષોધિ નામે ગામ છે. આને હાલ ‘મેડતાક્ષોધિ’ કહે છે. એનું પ્રાચીન નામ ‘ક્ષલવર્ધિ’ છે. આ ગામ બારમા સૈકાથીયે પ્રાચીન છે. ગામમાં તીર્થની સ્થાપના શ્રીશીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીધર્મઘોષસૂરિએ સં. ૧૧૮૧ ના વર્ષે કરેલી એનો “વિવિધતીર્થકલ્પ”માં ઉલ્લેખ છે. વળી, બારમા સૈકામાં શ્રીવાદિ-દેવસૂરિએ અહીં મંદિર બંધાવ્યાના ઉલ્લેખો પણ પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી સાંપડે છે. ‘પુરાતન પ્રબંધ સંગ્રહ’ નામના ગ્રંથ (પૃ. ૩૧)માં ‘ક્ષલવર્ધિકા તીર્થપ્રબંધ’માં જે વર્ણન કર્યું છે એનો સારાંશ આ છે: “શ્રીવાદિદેવસૂરિ શાકંભરી તરફ વિહાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે વચમાં મેડતા પાસેના ક્ષોધિ ગામમાં એક માસ રહ્યા. એ સમયે પારસ નામના ગ્રેષ્ઠીને એક ટીંબામાંથી જિનપ્રતિમા મળી આવી ત્યારે એક વિશાળ મંદિરની રચના કરવામાં આવી. અજમેર અને નાગપુરના શ્રાવકોને તેનો વહીવટ સોંપવામાં આવ્યો. સં. ૧૧૯૯ (ખીજી પ્રતિ પ્રમાણે સં. ૧૧૮૮)ના ફાગણ સુદિ ૧૦ ના રોજ એ મૂર્તિની મંદિરમાં સ્થાપના કરવામાં આવી, અને સં. ૧૨૦૪ ના મહા સુદિ ૧૩ ને શુક્રવારે તેના કળશ-ધ્વજનું આરોપણ કરવામાં આવ્યું.” આ જ હકીકત ‘ઉપદેશ તરંગિણી’માં પણ સહેજ ફેરફાર સાથે નોંધાયેલી છે. ઉપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગર ગણિએ રચેલી ‘તપાગચ્છ પટ્ટાવલી’માં જણાવ્યું છે કે:—

“વિ. સં. ૧૨૦૪ વર્ષે ફલ્ગવર્ધિગ્રામે ચૈત્યવિમ્વયોઃ પ્રતિષ્ઠા કૃતા તત્ તીર્થ તુ સંપ્રત્યપિ પ્રસિદ્ધમ્ ॥”

આ કથન સુજળ વાદી દેવસૂરિએ અહીં સં. ૧૨૦૪ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.

ચોદમા સૈકાના ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં જણાવ્યું છે તેનો સાર એ છે કે, “સવાલક્ષ દેશના મેડતા નગરની પાસે શ્રીવીરમંદિર અને ખીજાં નાનાં-મોટાં મંદિરોથી શોભતું ક્ષોધિ નગર છે અને ક્ષલવર્ધી દેવીનું એક ભંચા શિખરવાળું મંદિર પણ છે. ‘પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ’માં નોંધાયેલા પારસ ગ્રેષ્ઠીને બદલે આમાં ધંધલ શ્રાવકનું નામ આપેલું છે.” એ શ્રાવકે ચમત્કારભરી રીતે જિનગિંબ જોયું અને અધિષ્ઠાયક દેવની સહાયથી અહીં પાંચ મંડપો અને ખીજા નાના મંડપો સાથેનું એક વિશાળ મંદિર બાંધવામાં આવ્યું. સં. ૧૧૮૧ માં રાજગચ્છના શીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીધર્મઘોષસૂરિ, જેમણે દિગંબર મહાવાદી શ્રીગુણચંદ્રને વાઢમાં હરાવી વિજયપતાકા મેળવી હતી, તેમણે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ચતુર્વિધ સંધ સમક્ષ પ્રતિષ્ઠા કરી. કાળાંતરે સુલતાન શાહબુદ્દીને આ મંદિરની મૂર્તિનો અંગભંગ કર્યો. આવા અપકૃત્યથી શહાબુદ્દીનને શરીરપીડાનો વિચિત્ર અનુભવ થયો. તેથી તેણે પોતાના સેવકોને આ મંદિરને અખંડિત રાખવાનું ફરમાન કર્યું. તેમાં ખીજી મૂર્તિ સ્થાપન ન કરતાં એ અખંડિત અંગનાળી મૂર્તિને જ ફરીથી સ્થાપન કરી. આ તીર્થમાં આવનારાઓએ ઘણા ચમત્કારો જોયા છે અને આ તીર્થના દર્શનમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં સમગ્ર તીર્થોનાં દર્શનનું ફળ મળે છે.” એવું શ્રીજિનપ્રભસૂરિનું કથન છે. અહીં જે મોટાં જિનમંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. મોટા વંડાથી ઘેરાયેલું શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર વિશાળ અને કોટબંધી છે. મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની સ્થાપત્યશૈલી પ્રાચીન પ્રતિમા દર્શનીય છે. મંદિરમાં જીર્ણોદ્ધાર સમયે મીનાકારી કામ કરેલું છે. નંદીસ્વરદ્વીપ અને અષ્ટાપદના જે મનોહર પટ્ટો આ મંદિરમાં સ્થાપન કરેલા છે. રંગમંડપમાં રહેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ, શ્રીશીતળનાથ અને શ્રીઅરનાથ ભગવાનની વિશાળકાય પ્રતિમાઓ ઉપર સં. ૧૬૫૩ ના શ્રીવિનયસુંદર ગણિએ પ્રતિષ્ઠા કર્યાના લેખો મૌજુદ છે. મંદિરની આસપાસ ૨૪ દેવકુલિકાઓ છે. આ મંદિરના દરવાજાની જે બાજુએ જે લેખો આ પ્રમાણે છે:—

(૧) “ સંવત્ ૧૨૨૧ માર્ગસિર સુદિ ૬ શ્રીફલવર્દિકાયાં શ્રીદેવાધિદેવશ્રીપાર્શ્વનાથચૈત્યે શ્રીપ્રાગ્વાટવંશીય રોપિમુણિ મંં દસાદામ્યાં આત્મશ્રેયોર્થે શ્રીચિત્રકૂટીયસિલ્પટસહિતં ચંદ્રકો પ્રદત્તઃ । શુભં ભૂયાત્ ॥ ”

(૨) “ ચૈત્યે નરવરે ચેન શ્રીસલ્લક્ષ્મટકારિતે । મંડપો મંડનં લક્ષ્મ્યાઃ કારિતઃ સંવમાલ્વતા ॥ ૧ ॥

અજયમેરુશ્રીવૈરચૈત્યે ચેન વિધાપિતાઃ । શ્રીદેવવાલકાઃ લ્યાતાશ્ચતુર્વિંશતિશિસ્તરાણિ ॥ ૨ ॥

શ્રેષ્ઠી શ્રીમુનિચંદ્રાલ્યઃ શ્રીફલવર્દિકાપુરે । ઉત્તાનપટ્ટં શ્રીપાર્શ્વચૈત્યેડચોકરદદ્મુતં ॥ ૩ ॥

ખંને શિલાલેખોમાં જણાવેલા આ મંદિરને આપેલા દાનનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી પણ સંભવ છે કે, પ્રથમ લેખ મુજબ સં. ૧૨૨૧ માં પોરવાડવંશીય રોપિમુણિ અને લંડારી દસાદાએ આ મંદિરમાં ચિત્રકૂટ-ચિતોડમાંની સિલ્કટ-શૈલ ફલકી એટલે શિલાફલક અને ચંદ્રવેા કરાવી આપ્યો હશે. સંવત વિનાના બીજા લેખથી જણાય છે કે, શ્રેષ્ઠી મુનિચંદ્રે ફલવર્દિકા નગરના પાર્શ્વચૈત્યમાં ઉત્તાનપટ્ટ (?) કરાવી આપ્યો વળી, એમાં એમ પણ જણાવ્યું છે કે, તેજ શ્રેષ્ઠીએ શેઠ લક્ષ્મટના કરાવેલા નરવર (ગામ)ના મંદિરમાં સુંદર મંડપ કરાવ્યો અને અજયમેરુ-અજમેરના શ્રીમહાવીર મંદિરમાં શિખરોવાળી ચોવીશ દેવકુલિકાઓ કરાવી.

૨. બીજું મંદિર ઉપર્યુક્ત મંદિરની સામે શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું ઘૂમટવાળું કોટખંધી છે. આ મંદિરના કોટનો વિસ્તાર ઉપર્યુક્ત મંદિર કરતાં એછો છે. તેમાં પાંચ કલ્યાણકોના ભાવો વગેરે શિલ્પો દર્શનીય છે. કોઈ ચિતિજીએ આ મંદિર બંધાવ્યાનું કહેવાય છે.

અહીં જૈનોનું ઘર એકે નથી. જૈન ધર્મશાળા અને દાદાવાડી છે. દરવર્ષે આસો સુદિ ૧૦ અને પોષ સુદિ ૮ થી ૧૦ મુધીના મોટા મેળા ભરાય છે.

★

૯૪. મેડતા

(કોઠા નંબર : ૨૨૫૬-૨૨૬૯)

મેડતાસીટી સ્ટેશન છે. આજના મેડતાનું પ્રાચીન નામ મેદિનીપુર અથવા મેડતપુર હતું. આ ગામ બારમા સૈકા કરતાંયે પ્રાચીન છે; કેમકે સં. ૧૧૭૦માં તેા મલધારી શ્રીઅભયદેવસૂરિએ આ મેડતાનગરમાં અને છત્રાપલ્લીમાં રહીને ‘ભવભાવના’ નામનો ૧૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણનો સ્વોપનવૃત્તિયુક્ત આકર ગ્રંથ રચ્યો હતો; એટલું જ નહિ તેમણે અહીંના હબરો પ્રાકારો અને કડમડ નામના યક્ષને પ્રતિબોધ કર્યો હતો, અને શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું સુંદર ચૈત્ય બનાવરાવ્યું હતું; જે વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

“ પરઃસહસ્રાન્ મૂદેવાન્, યક્ષં કડમડં ચ યઃ । પ્રવોચ્ય મેડતપુરે, વીરચૈત્યમચીકરત્ ॥ ”

આ ઉપરથી જણાય છે કે, મેડતા જૈનોની દૃષ્ટિએ એક મુખ્ય નગર બની ગયું હતું. જૈન આચાર્યો અહીં અવાર-નવાર આવતા અને ચતુર્માસ નિમિત્તે રહેતા હતા. સં. ૧૩૭૬માં રાણા માલદેવની પ્રાર્થનાથી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ મેડતા પધાર્યા હતા. રાણા અને શ્રીસંઘની વિનિતિથી તેઓ ૨૪ દિવસ રહ્યા હતા; એવું ‘ખરતરગચ્છીય ગુર્વાવલી’થી જણાય છે.

શ્રીહીરવિજયસૂરિ સં. ૧૬૩૯માં બાદશાહ અકબરને પ્રતિબોધ કરવા જતા હતા ત્યારે તેઓ અહીં આવ્યા હતા એ સમયે આ નગર મુસલમાનોની વસ્તીથી મધ્ધા જેવું બની ગયું હતું. અહીંનો સુલતાન જૈન મંદિરો પાસેથી પણ કર હઘરાવતો હતો અને જૈનોના મહોત્સવપ્રસંગમાં વાજા વગાડવાનો સખ્ત પ્રતિબંધ મુકવામાં આવ્યો હતો. આથી અહીંના જૈનો ખૂબ તંગ સ્થિતિમાં આવી ગયા હતા. શ્રીહીરવિજયસૂરિ બાદશાહ અકબરને પ્રતિબોધ કરીને જ્યારે પાછા ફર્યા ત્યારે મેડતામાં આવીને જૈનો પાસેથી જે કર લેવામાં આવતો અને વાજા વગાડવા વગેરે ઉપર જે પ્રતિબંધ

હતો તે દૂર કરાવ્યો હતો. એ પછી તો અહીંના સુલતાન સાદિમ શ્રીહીરવિજયસૂરિનું બહુમાન કરવા લાગ્યો. શ્રીહીર-વિજયસૂરિએ આ પ્રસંગનો લાભ લઈ શ્રીસિંહવિમલગણિને અહીં મોટા ઉત્સવપૂર્વક ઉપાધ્યાય પદની આપી હતી.

એ પછી કોઈ કારણ પ્રસંગે અહીંથી જૈનોની વસ્તી ઘટવા માંડી, જેમાંથી આજે તો માત્ર ૬૦ જૈનોની વસ્તી રહેવા પામી છે; પરંતુ પ્રાચીનકાળના જૈનોની આળાદી સૂચવતા ૪ જૈન ઉપાશ્રયો અને ૧૪ જૈન મંદિરો આજે પણ વિદ્યમાન છે. એમાંનાં મોટા ભાગનાં મંદિરો સત્તરમા સૈકામાં બંધાયાં છે.

શ્રીધર્મનિધાનના શિષ્ય શ્રીધર્મકીર્તિએ રચેલી ‘ મેડતા ચૈત્યપરિપાટી ’માં અહીંનાં ૧૦ જૈન મંદિરોનો પરિચય આપ્યો છે અને શ્રીદયાવર્દનગણિએ રચેલી ‘ મેડતા ચૈત્યપરિપાટી ’માં મંદિરોની સંખ્યા આપી નથી પરંતુ મુખ્ય મુખ્ય મંદિરોનું ભાવમય આલેખન કર્યું છે. એ પછી અહીં નવાં બનેલાં ૪ મંદિરો સાથે કુલ ૧૪ મંદિરો આ પ્રકારે છે:—

(૧) સાવાના મહોદ્વામાં શિખરબંધી શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર છે. (૨-૪) પંચતીર્થિયામાં ત્રણ શિખર-બંધી મંદિરો પૈકી એક શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીનું, બીજું શ્રીકુંથુનાથ ભગવાનનું અને ત્રીજું શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનનું છે. આ ત્રીજા મંદિરમાં દશમા સૈકાની એક મૂર્તિ છે. (૫) ચોપડાના મહોદ્વામાં ધૂમટબંધી શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૬) લોદાના મહોદ્વામાં ધૂમટબંધી શ્રીચિતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૭) સેવકના મહોદ્વામાં ધાખાબંધી શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનનું મંદિર છે. (૮-૯) ગામ બહાર આવેલી શ્રીપાર્શ્વનાથની વાડીમાં બે શિખરબંધી મંદિરો છે, તે પૈકી એક શ્રીવિજયચિતામણિ પાર્શ્વનાથનું અને બીજું શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીનું છે. (૧૦) બગરમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર છે. (૧૧) કટલામાં ધૂમટબંધી શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૧૨-૧૩) દાણિયાના મહોદ્વામાં શિખરબંધી શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. આ મંદિરમાં ગોતમબુદ્ધની એક પ્રાચીન મૂર્તિ છે. આ મંદિરમાં જ તપગચ્છના ઉપાશ્રયમાં શ્રીકુંથુનાથ ભગવાનનું ધાખાબંધી મંદિર છે. (૧૪) મૂતાની પોળમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું ધૂમટબંધી મંદિર છે. આ મંદિરમાં સં. ૧૬૫૩ની સાલની શ્રીહીરવિજયસૂરિની એક શુદ્ધમૂર્તિ વિદ્યમાન છે.

★

૯૫. નાગોર

(કેડા નંબર : ૨૩૮૯-૨૩૯૩)

નાગોર સ્ટેશનથી ૧ માઈલ દૂર ગામ છે. આ ગામ અતિપ્રાચીન છે. પ્રાચીન ગ્રંથો અને શિલાલેખોમાં આનું નાગપુર એવું નામ મળે છે. પ્રાચીનકાળમાં આ એક વિશાળ નગર હતું. પાટનગર તરીકેનું સૌભાગ્ય એને વધુ હતું. જૈનાચાર્યોના પ્રભાવથી આ નગર જૈનધર્મનું કેન્દ્રધામ પણ બન્યું હતું. વિક્રમની નવમી સદીમાં થયેલા કણ્ઠકમુનિના સમયમાં અહીં અનેક જિનમંદિરો શોભી રહ્યાં હતાં. કણ્ઠકમુનિના શિષ્ય શ્રીજયસિંહસૂરિ કૃત ‘ધર્મોપદેશમાલા-વિવરણ’ના અંતે (ગાથા-૧૪માં) આ નગરમાં અનેક જિનમંદિરો હોવાનું જણાવ્યું છે:—

“ નગરે સયં વુચ્છો, મુતું વા જાવ ગુજરતાણ । નાગરાણસુ જિનમંદિરાણિ જાવાણિ જેમાણિ ॥ ”

આ ‘ ધર્મોપદેશમાલા-વિવરણ ’ લોજદેવ (તે મહારાજ નાગાવલોક, જેને જૈનો આમરાબતના નામે ઓળખે છે. તેનો પૌત્ર હતો) ના રાજ્યમાં નાગપુરના જિનાલયમાં સં. ૯૧૫ના ભાદ્રપદ સુદિ પને બુધવારે રચ્યું હતું.

‘ કુમારપાલચરિત મહાકાવ્ય ’ની પ્રથસ્તિ (સ્લોક ૩-૪)માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ છે:—

“ શ્રીમન્નાગપુરે પુરા નિજગિરા નારાયણશ્રેષ્ઠિતો, નિર્માયોત્તમચૈત્યમન્તિમજિનં તત્ર પ્રતિષ્ઠાપ્ય ચ ।

શ્રીવીરાજવચ્ચન્દ્રસપ્તશરદિ (૯૧૭) શ્વેતેષુ તિથ્યાં શુચૌ, વંમાચાન્ સમતિષ્ઠીપત્ સ મુનિરાઙ્ દાસમતિં ગૌઠિકાન્ ॥ ”

—શ્રીકણ્ઠ (કૃષ્ણ) મુનિએ પહેલાં નાગપુરમાં પોતાના વચનથી નારાયણ શેઠ દ્વારા કરાવેલા ઉત્તમ એવા શ્રીમહાવીરજિન ચૈત્યની સં. ૯૧૭ (વીરાટથી વીર સંવત નહિ પણ અહીં વીરવિક્રમ સંવત ઘટે છે.) શુદિ પ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી ને તેને માટે એ મુનિએ ૭૨ ગોષ્ઠિકો-વહીવટદારો નીમ્યા હતા.

આ હકીકત આપણને અહીંના પ્રાચીન મંદિરની સ્થાપનાનું પ્રમાણ આપે છે અને તે પછી અહીં અનેક મંદિરો બંધાયાની હકીકત શ્રીજયસિંહસૂરિ પણ નોંધે છે.

એ પછી ખારમા સૈકામાં વાદિપુંગવ શ્રીદેવસૂરિ અહીં આવ્યા ત્યારે સ્વયં અણોરાજે તેમનું ભવ્ય સ્વાગત કર્યું હતું. ગૂર્જરનરેશ સિદ્ધરાજના મંત્રી આભૂએ સં. ૧૧૭૪ના તપોમાસ શુકલા દશમીએ તેમને સૂરિપદ આપ્યું હતું.^૧ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીકેમચંદ્રાચાર્યનો આચાર્યપદ મહોત્સવ આ નગરમાં થયો હતો, જેમાં ધનદ નામના શ્રેષ્ઠીએ છૂટે હાથે ખરચ કર્યું હતું. ‘ગણધરસાર્ધશતક-બૃહદ્વૃત્તિ’માં ઉલ્લેખ છે કે, શ્રીજિનવલ્લભસૂરિએ અહીંના મંદિરોમાં શ્રીનેમિનાથ બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. એ પછી જ્યારે વિક્રમપુરનો દેવધર અહીં આવ્યો ત્યારે અહીંના દેવગૃહમાં શ્રીદેવાચાર્ય બિરાજતા હતા, તેમની સાથે વિધિચૈત્ય સંબંધે ચર્ચા કરી હતી. સં. ૧૪૦૬માં શ્રીજિનલલિતસૂરિ આ નગરમાં સ્વર્ગસ્થ થયા હતા.

શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિનો નાગોરી તપાગચ્છ અને લોંકાગચ્છની એક નાગોરી શાખા આ નગરના નામથી પ્રસિદ્ધિમાં આવી છે. અહીં પહેલાં ધર્મધોષગચ્છનો પણ સારો પ્રભાવ હતો. આ ગચ્છના ગુરુ ગોપણ આજે પણ અહીં રહે છે અને તપાગચ્છ, ખરતરગચ્છ, પાર્શ્વચંદ્રસૂરિગચ્છ અને લોંકાગચ્છના ઉપાગ્રયો પણ આજે અહીં મોંબુદ છે, જે અસલમાં આ નગરના જૈન કેન્દ્રધામનું પ્રમાણ રજૂ કરે છે. અહીં જૈન ગ્રંથલંકારો ઘણા હતા પરંતુ તેમાંનો મોટો ભાગ યતિઓના હાથે વેચાઈ ગયો છે. છતાં જે કંઈ બચેલું છે તેના સંરક્ષણ માટે જૈન સંઘે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

સં. ૧૬૦૫માં અહીં જૈનોનાં ૭૦૦ ઘરો વિદ્યમાન હતાં, આજે જ્યાં મળીને ૪૦૦ ઘરો છે.

શ્રીવિશ્વાલક્ષ્મીદેવસૂરિના શિષ્યે સત્તરમી શતાબ્દીમાં રચેલી ‘નાગોર ચૈત્યપરિપાટી’ માં અહીંનાં મંદિરો વિશે આવે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“પુર નાગોર નગીનો નામ, જિનહર સાત તિહાં અભિરામ; એક એક પાહુણ અતિ ચંગ, નિરખતાં ઉપજઈ મનરંગ.”

નાગોરમાં ભવ્ય એવાં સાત જિનમંદિરો હતાં. તેમાં ૧. શ્રીશાંતિજિણુંદનું, જેમાં પિત્તલમય પ્રતિમા અને સમવસરણની રચના હતી. ૨. શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું; ૩. શ્રીવીર જિનેશ્વરનું; ૪-૫. શ્રીઋષભદેવ પ્રભુનાં; ૬. શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુનું અને ૭. નારાયણવસહી (જેનો ઉલ્લેખ અગાઉ આપ્યો છે તે) શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું જીર્ણ મંદિર; આમ સાત જિનમંદિરોનો ઉલ્લેખ એ ચૈત્યપરિપાટીમાં આપ્યો છે. આજે પણ અહીં સાત મંદિરો આ પ્રમાણે છે:—[૧] ગામ બહારના ઘૂમટબંધી મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. આમાં સુંદર ચિત્રકામ કરેલું છે. સં. ૧૬૩૨ માં યતિ શ્રીરૂપચંદ્રજીએ આ મંદિર બંધાવ્યું છે. આમાં પ્રાચીન પુસ્તકલંકાર છે. [૨] ઘોડાવતોની પોળમાં ઘૂમટબંધી શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર સં. ૧૫૧૫ માં આસકરણ ઘોડાવતે બંધાવેલું છે. આમાં સં. ૧૨૧૬ ની સાલની ધાતુની પ્રાચીન મૂર્તિ છે. ૪૪ ઈંચનું ધાતુનું સમવસરણ દર્શનીય છે. [૩] દફતરીઓની ગલીમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર સં. ૧૬૭૪ માં સુરાણા રાયસિંહજીએ બંધાવ્યું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૬૭૪નો લેખ છે. [૪] એ જ ગલીમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું ઘૂમટબંધી બીજું મંદિર સુરાણા રાયસિંહે જ બંધાવ્યું છે. [૫] હીરાવાડીમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું ઘૂમટબંધી મંદિર સં. ૧૫૯૬ માં શ્રીસંઘે બંધાવેલું છે. મૂળનાયક ઉપર એ સાલનો લેખ છે. [૬] બડા મંદિર નામના સ્થળે શિખરબંધી શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર સોળમા સૈકાનું છે. આમાં કાચનું સુંદર કામ કરેલું છે. આરસ અને ધાતુની પ્રાચીન મૂર્તિઓ છે. [૭] સ્ટેશન પાસેની જૈન ધર્મશાળામાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું શિખરબંધી દેરાસર કાનમલજી સમઠડિયાએ સં. ૧૯૯૩ માં બંધાવ્યું છે. મૂળનાયક ઉપર એ સાલનો લેખ છે.

જો કે સત્તરમી સદીમાં રચાયેલી ‘તીર્થમાળા’ સાથે અત્યારનાં મંદિરોનો મેળ ખાય તેમ નથી. જે-એક મંદિરો તો વીશમી સદીમાં બનેલાં છે. વળી, આ મંદિરોમાં પ્રાચીન શિલ્પ નમૂનાઓ નહિવત છે. આથી એ પ્રાચીન સમયનાં મંદિરોને શોધવાનું કામ મુશ્કેલ છે. સંશોધકોએ આ વિશે શોધ કરવા જેવી છે. એથી નાગોરના પ્રાચીન ઇતિહાસની અનેક વિગતો હાથ લાગવા સંભવ છે.

૧. આજુ વિશેની હકીકત માટે જુઓ: “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ: ૨, અંક ૩.

બારમા સૈકાના અંતમાં નાગપુર (નાગોર)નો રહેવાસી પહ્લીવાલ, શાહ વરદેવ નામનો ધર્મશ્રદ્ધાળુ શ્રાવક હતો. તેનો પરિવાર પણ વિશાળ હતો. આખોયે પરિવાર ધર્મરંગે રંગાયેલો હતો. તેઓ 'વરહુડિયા'ના નામથી ઓળખાતા હતા. વરદેવને આસધર અને લક્ષ્મીધર નામે બે પુત્રો હતા. તેમાંના આસદેવને શાહ નેમડ, આલટ, માણિક અને સલખણ નામના અને લક્ષ્મીધરને પણ ચિરદેવ, ચુલુધર, જગદેવ અને ભુવણ નામે ચાર-ચાર પુત્રો હતા. આમાં આસદેવના પુત્ર પાછળથી પાલણપુરનિવાસી બન્યા. તેમના શાહ નેમડના કુટુંબે નીચે પ્રમાણેનાં ધાર્મિક કાર્યો કર્યાં હતાં.

૧. શ્રીશત્રુજય મહાતીર્થમાં મહામાત્ય શ્રીતેજપાલે બંધાવેલા નંદીશ્વર દ્વીપની રચનાવાળા શ્રેષ્ઠ ચૈત્યમાંના પશ્ચિમ દિશાના મંડપમાં દંડ કલશાદિયુક્ત દેવકુલિકા અને શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું એક ણિબ કરાવ્યું.
૨. એ જ મહાતીર્થમાં મહામાત્ય શ્રીતેજપાલે બંધાવેલા શ્રીસત્યપુરીય શ્રીમહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં ૧ ણિબ અને ૧ ગોખલો કરાવ્યાં.
૩. એ જ મહાતીર્થમાં બીજી દેવકુલિકામાં ૨ ગોખલા, પાપાણનું ૧ જિનણિબ અને ૧ ઋપભાદિની ચોવીરી કરાવી.
૪. એ જ મહાતીર્થના મંદિરના ગૂઢમંડપના પૂર્વદ્વારમાં ૧ ગોખલો, તેમાં ૨ મૂર્તિઓ અને તે ગોખલાની ઉપર ૧ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું ણિબ કરાવ્યું.
૫. શ્રીગિરનાર તીર્થમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના પાટકામંડપમાં ૧ ગોખલો અને ૧ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું ણિબ કરાવ્યું.
૬. એ જ તીર્થમાં મહામાત્ય વસ્તુપાલે બંધાવેલા શ્રીઆદિનાથ ભગવાનના આગળના મંડપમાં ૧ ગોખલો અને ૧ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું ણિબ કરાવ્યું.
૭. અર્ધુદાયલ (આધુ) તીર્થમાં શ્રીનેમિનાથની ભમતીમાં ૬ ણિબોથી યુક્ત ૨ દેવકુલિકાઓ કરાવી.
૮. બલવાલિપુર(બલોર)ના શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરની ભમતીમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની ણિબથી યુક્ત ૧ દેવકુલિકા કરાવી.
૯. તારણગઢ(તારંગા)ના શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનના મંદિરના ગૂઢમંડપમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનો ૧ ગોખલો કરાવ્યો.
૧૦. અણહિલપુર પાટણમાં હાથીયા વાવની નજીકના શ્રીસુવિધિનાથ ભગવાનના મંદિરનો છોર્ણોદ્ધાર અને તેમાં શ્રીસુવિધિનાથ ભગવાનનું ૧ નૂતન ણિબ સ્થાપન કર્યું.
૧૧. વીજપુર (કડી પ્રાંત)ના જિનાલયમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાન અને શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની એકેક ણિબથી યુક્ત ૨ દેવકુલિકાઓ કરાવી.
૧૨. એ જ મંદિરના મૂળભારામાં કવલીખતકમાં અને તેમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની તથા શ્રીસુનિસુવ્રતસ્વામીની એમ ૨ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરાવી.
૧૩. લાટાપહ્લી (લાટાલ)માં મહારાજા કુમારપાલે બંધાવેલા 'કુમારવિહાર' નામક જિનમંદિરના છોર્ણોદ્ધાર વખતે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની સન્મુખના મંડપમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ણિબ અને ૧ ગોખલો કરાવ્યો.
૧૪. ઉપર્યુકત મંદિરની ભમતીમાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનનું ણિબ તથા દંડ કલશાદિયુક્ત ૧ દેરી કરાવી.
૧૫. ઉપર્યુકત મંદિરમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન અને શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની ૨ કાઉસગિયા મૂર્તિઓ પધરાવી.
૧૬. પ્રહ્લાદનપુર(પાલણપુર)ના રાજા પરમાર પ્રહ્લાદનદેવે બંધાવેલા 'પાહ્લણવિહાર' નામના જિનાલયમાં શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાનના મંડપમાં બે ગોખલા કરાવ્યા.
૧૭. ઉપર્યુકત મંદિરની ભમતીમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની આગળના મંડપમાં શ્રીમહાવીરસ્વામીનું ણિબ પધરાવ્યું. આ બધાં કાર્યોની પ્રતિષ્ઠા શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છીય શ્રીમાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિજયસેનસૂરિએ કરી હતી.

૧૮. અણહિલપુર પાટણ નજીકમાં આવેલા આર્ય તીર્થમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું બિંબ અને ગૂઢમંડપ તથા છ ચોક્કીઓ સહિત જિનમંદિર શાહ નેમડના પુત્ર રાહડ અને તેમના પુત્ર શાહ જિનચંદ્ર અને તેની ભાર્યા આહિણિના પુત્ર સંઘવી શા. દેવચંદ્રે માતા-પિતા તથા પોતાના કલ્યાણ માટે કરાવ્યું. આ કાર્ય સં. ૧૨૯૬ પછી એટલે ચૌદમી શતાબ્દીના પહેલા પાદમાં થયું હોવું જોઈએ.

આ હકીકતથી જણાય છે કે બારમી શતાબ્દીમાં પણ પલ્લીવાલ જૈનો ખાસ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનધર્મ પાળતા હતા, પણ આજે પલ્લીવાલો મોટે ભાગે વૈષ્ણવો બની ગયા છે.

૯૬. અલવર

(કોઠા નંબર : ૨૫૦૩)

પ્રાચીન તીર્થમાળાઓમાં અલવરને મેવાત દેશમાં ગણાવ્યું છે અને તેમાં આવેલા ‘રાવણતીર્થ’નો ભારે મહિમા ગાયો છે. આજે આ શહેર રાજસ્થાનમાં આવ્યું છે.

સ્ટેશનથી બે માઈલ દૂર શહેર છે. અહીં ૧૫ જૈનોની વસ્તી છે અને ૧ ઉપાશ્રય છે. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર ધાખાબંધી છે; હાલમાં જ તેનો જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

અહીંથી ૩ માઈલ દૂર જંગલમાં શ્રીરાવણ પાર્શ્વનાથનું મંદિર ખંડિયેર હાલતમાં વિદ્યમાન છે. આ તીર્થની સ્થાપના ક્યારે થઈ અને ‘રાવણ પાર્શ્વનાથ’ નામ કેમ પડ્યું એનો સંબંધ પૌરાણિક વાત સાથે હોવાનું કહે છે. ‘પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ’ નામક પુસ્તક (પૃ. ૮૮, ૧૧૬)માં એ વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ સમુદ્રની મધ્યે રાક્ષસદ્વીપની સુવર્ણની લંકાના અધિપતિ રાવણ-આઠમા પ્રતિવાસુદેવની રાજધાની હતી. એકદા રાવણ અને મંદોદરી વિમાનમાં બેસીને ક્યાંઈ જતાં હતાં, તે બીજે દિવસે અલવર નજીક આવતાં એક ઠેકાણે વિશ્રામ કર્યો. ભોજનનો અવસર થતાં પ્રતિમાપૂજનનો નિયમ હોવાથી પ્રતિમા સાંભર્યાં પણ પ્રતિમાજી સાથે લીધેલાં ન હતાં, જેથી મંદોદરીએ વેળુની પ્રતિમા નિપજાવીને તેની રાવણ તથા મંદોદરીએ પૂજા કરી. તે પ્રતિમાજી અલવરમાં છે. ”

અત્યારે વિદ્યમાન જિનમંદિર આગરાના શ્રેષ્ઠી શ્રીહીરાનંદજીએ નવું બંધાવ્યું છે અને તેમાં રહેલી મૂળનાયક શ્રીરાવણપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની સં. ૧૬૪૫ના મહા વદિ ૧૩ ને શનિવારના રોજ ખરતરગચ્છના આદ્યપક્ષીય જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી વાયક રંગકલશે સપરિવાર પ્રતિષ્ઠા કરી છે, એ સંબંધી લેખ આ પ્રકારે મળે છે:—

“ સ્વસ્તિ શ્રીપાર્શ્વનાથોડયં, રાવણેતિ પ્રસિદ્ધતા । ધરણિ(ગ)પદ્માર્ચિતો દયાદ, મળ્યાનામિપ્સિતં ફલં ॥ ૧ ॥

વાળ-વેદ-રસોર્વામિતે (૧૬૫૪) વિક્રમવત્સરે । માઘકૃષ્ણાત્રયોદશ્યાં, રવિજે શુભવાસરે ॥ ૨ ॥

શ્રીમચ્છ્રીરાવણામિધર્માર્શ્વનાથસ્ય મક્તિતઃ । કૃતૈષાં સ્થાપના નવ્યં, કારયિત્વા સુમંદિરં ॥ ૩ ॥

તથથા—ઓસવાલાન્વયે ગોત્રે, સોત્યારહકસંજ્ઞકે । સાધુઃ શ્રીભંવસી જાતો, તાનસી ચ તદાત્મજઃ ॥ ૪ ॥

તત્સૂનુર્દત્તસિહોડમૂજથમલસ્તદંગજઃ । સારંગાલ્યો મહાતેજા જાતસ્તત્રંદનો વલી ॥ ૫ ॥

તસ્યાંગજો વમ્ભવાત્ર, પુણ્યપાલો મહાસુજઃ । તત્કુલોદ્યોતકૃચ્ચાસીત્, પદ્મેતિ ગુણાપ્રણીઃ ॥ ૬ ॥

તસ્ય પુત્રો ગુણજ્ઞાતા, દાની વિક્રમવાનમૃત્ । શ્રીકાન્હડો જનશ્રેષ્ઠસ્તત્પત્ની વિમલા સતી ॥ ૭ ॥

તસ્યાઃ કુક્ષિસરોહંસઃ, પક્ષદ્વયસુશોભિતઃ । શુદ્ધસમ્યક્વધારી ચ, જ્ઞાની દાની ધની તથા ॥ ૮ ॥

હીરાનંદ ઇતિ ર્યાતસ્તત્પત્ન્યો શુદ્ધવંશજા । જીવાદેતિ સતી સ્યા, દ્વિતીયા રાયકુંઝરી ॥ ૯ ॥

શ્રીયોગિનીપુરે પૂર્વ, સર્વેડ્યેતે કૃતાલયાઃ । સંપ્રતિ શ્રીમદર્ગીલપુરે ચાસૌ [પ્ર]વર્તેતે ॥ ૧૦ ॥

જિનમક્ષિમતા તેન, સમ્યક્ત્વગુણસેવિતા । શ્રીઅલવરદુર્ગે ચ, દર્શનસ્ય વિશુદ્ધયે ॥ ૧૧ ॥
 કારાપિતમિદં ચૈત્યમત્રૈવેષાં શુભે દિને । સ્થાપના પાર્શ્વનાથસ્ય, પ્રતિમા રાવણાભિયા ॥ ૧૨ ॥
 શ્રીમદ્વૃહત્ત્વરતરગચ્છેશઃ સૂરિપુંગવઃ । શ્રીજિનર્સિંધસૂરીન્દ્ર આસીત્ સર્વગુણોદયિઃ ॥ ૧૩ ॥
 શ્રીજિનચંદ્રસૂરિસ્તુ, વિધતેઽન્ન તદન્વયે । તસ્યાદેશાત્ સહર્ષેણ, સર્વસંવસમાગમે ॥ ૧૪ ॥
 વાચકૈઃ રંગકલશૈઃ, શીલાદિગુણમૂષિતૈઃ । પરિવારયુતૈશ્ચૈતન્ સત્પ્રતિષ્ઠાપનં કૃતં ॥ ૧૫ ॥
 તાવન્નંદતુ ચૈત્યોઽયં, હીરાનંદસ્તથૈવ ચ । યાવદ્ ભૂમિશ્વંદ્રાકૌં, સર્વે સત્ત્વસુલાકરૌ ॥ ૧૬ ॥
 તીર્થમકિરતત્સ્યાસ્તુ, સચ્ચુમં (?) । યઃ પુણ્યવાંશ્વ ધર્મજ્ઞઃ, પુણ્યક્ષેત્રમચીકરત્ ॥ ૧૭ ॥

एषा प्रशस्तिः लिपिकृता वा० रंगकलशगणीनां शिष्येण राजकलशमुनिना शुभं । संवत् १६५४ माघ वदि १३ शनि दिने श्रीअक्षरजलालदीनराज्ये श्रीआगरावासी साह हीरानंदेन श्रीअलवरगढदुर्गे नवीनकारापितचैत्यालये श्रीरावणपार्श्वनाथस्य प्रतिमा स्थापिता । श्रीरस्तु । कल्याणमस्तु । शुभं भवतु ॥ ”

જો કે આ રાવણપાર્શ્વનાથ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૫૪માં થઈ છે પણ એ પૂર્વે અહીં રાવણ પાર્શ્વનાથનું મંદિર જ હતું એનો પુરાવો સં. ૧૪૪૯ની એક રૂપેરી અક્ષરની ‘કદપસૂત્ર’ની પ્રતિની પ્રશસ્તિ આપે છે:—

“ યાત્રા શ્રીરાવણે તીર્થે, સંઘેન સહ નિર્મિતા । પ્રાપ્તં તત્રૈવ યેનાશુ, સંઘપતિપદં મુદા ॥ ૬ ॥

—શ્રેષ્ઠી રામસિંહે સંઘ સહિત શ્રીરાવણતીર્થની યાત્રા કરી સંઘપતિપદ મેળવ્યું.

આ ઉદ્દેશથી જાણી શકાય છે કે રાવણપાર્શ્વનાથ તીર્થ પંદરમા સૈકા પહેલાંથી પ્રસિદ્ધિમાં હતું જ. સંભવતઃ જંગલમાં ખંડિયેર દશામાં અત્યારે પણ વિદ્યમાન મંદિર વિશે આ યાત્રાનો નિર્દેશ હશે, એ ખંડિયેર ખનતાં ત્યાંની મૂર્તિઓ અલવરમાં લાવવામાં આવી હશે અને સં. ૧૬૫૪માં શ્રેષ્ઠી હીરાનંદે નવીન મંદિર બંધાવી મૂળનાયકની નૂતન પ્રતિમાની રાવણ પાર્શ્વનાથના નામે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હશે એમ લાગે છે.

એ પછી થયેલા કેટલાયે યાત્રીઓએ આ તીર્થની યાત્રા કરતાં તીર્થમાલાઓમાં તેનો ઉલ્લેખ કરેલો જોવાય છે:—

(૧) “શ્રીકાશીરાવણેષુ ક્ષિતિધરમુકુટે ચિત્રકૂટે પ્રસિદ્ધમ્”—

(ક્ષેમરાજ્યરચિત પાર્શ્વઅષ્ટોતર નામસ્તવનઃ શ્રી. અગરચંદ્ર નાહટાના સંગ્રહમાંથી)

(૨) “અલવરજ નયર ગોપાયલક, દલિય રાવણ પાસ વણારસો વંદીઈ કકમતક”

(શ્રી. અગરચંદ્ર નાહટાના સંગ્રહમાંથી)

(૩) “રાવણ મનમાં સાંભર્યો, અલવરપૂરમાં એકા પ્રભુ ઠામે”

—કદ્યાણસાગર રચિત ‘પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય પરિપાટી’ “પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” પૃ. ૭૨

(૪) “હિવે મેવાત દેશ વિખ્યાતા, અલવરગઢ કહેવાયજી; રાવણપાર્શ્વ જીહારો રંગ, સેવે સુરનર પાયજી”

—સૌભાગ્યવિજયરચિત તીર્થમાળા: પૃ. ૮૯

(૫) “નરવર અલવર રણથંભારિ, રાવણપાસજી રક્ષા કરિ.”

—શીલવિજયરચિત તીર્થમાળા—પૃ. ૧૧૦

(૬) “શ્રીરાવણ પ્રભુજી સંકટલજન નામઈ, કરહોઉ કામિતપૂરણ માંડણ ગામઈ.”

—મેઘવિજયરચિત ‘પાર્શ્વનાથ નામમાલા’ પૃ. ૧૫૧

(૭) “વરગણુ સપરાણુ રાણુ વિધનું રે, રાવણ ગૌડીપાસ.”

—રત્નકુશલરચિત ‘પાર્શ્વનાથ સંખ્યાસ્તવન’ પૃ. ૧૬૯

(૮) “અલવર રાવણ રાજિયો, છરાઓલિ હો તું જાગે દેવ.”

—શાંતિકુશલરચિત ‘ગૌડી પાર્શ્વનાથ’ પૃ. ૧૯૯

૯૭. અજમેર

(કોડા નંબર : ૨૫૩૫-૨૫૪૦)

અજમેરનું પ્રાચીન નામ 'અજયમેરુ દુર્ગ' છે. અજયદેવ નામના રાજવીએ વિક્રમની બારમી સદીમાં આ સ્થળે દુર્ગ બંધાવી પોતાના નામે નગર વસાવ્યું આ અજયદેવના પુત્ર અર્જુનરાજના સમયમાં કેટલીક ઘટનાઓ બન્યાની હકીકત આપણને 'ખરતરગચ્છ શુર્વાવલીમાંથી' પ્રાપ્ત થાય છે તે આ પ્રકારે છે :

'શ્રીજિનપતિસૂરિ લગભગ તેરમા સૈકાની શરૂઆતમાં અજમેર પધાર્યા ત્યારે રાજા અર્જુનરાજ તેમના દર્શનાર્થે આવ્યો હતો અને તેમના ઉપદેશથી અત્યંત પ્રસન્ન થઈને તેમને હંમેશાં અજમેરમાં રહેવાની વિનંતિ કરી હતી પરંતુ સૂરિજીએ સાધ્વાચારનું સ્વરૂપ બતાવીને સમયે સમયે અહીં આવતા રહેવાનું જણાવી રાજાને સંતુષ્ટ કર્યો હતો. આ રાજાએ અજમેરના દક્ષિણ ભાગમાં પહાડની નીચે શ્રાવકોને મંદિર તથા નિવાસગૃહ બનાવવા માટે યથેચ્છ ભૂમિ આપી હતી.

વળી, 'જિનપતિસૂરિ સં. ૧૨૩૬માં અજમેર પધાર્યા ત્યારે રાજસભામાં ચૈત્યવાસી ઉપકેશગચ્છીય પં. પદ્મપ્રભની સાથે તેમનો શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો, જેમાં સૂરિજીનો વિજય થયો હતો. મહારાજા પૃથ્વીરાજે સ્વયં નરાયનના રાજપ્રાસાદોથી અજમેર આવીને સૂરિજીને જયપત્ર અર્પણ કર્યું હતું.'

વળી, 'સં. ૧૨૫૧માં શ્રીજિનપતિસૂરિ અજમેર પધાર્યા અને મુસલમાનોના ઉપદ્રવથી બે મહિના ખૂબ કષ્ટમાં વ્યતીત કર્યા હતા.'

'શ્લોકધિ'ના વર્ણનમાં આપેલા બીજી શિલાલેખમાંથી જણાઈ આવે કે, અજમેરમાં શ્રીવીરજિનનું મંદિર હતું.

આજે પણ પહાડ ઉપર એક પ્રાચીન કિલ્લાના ખંડિયેરો પડ્યા છે. આ શહેર ચારે બાજુની પહાડીઓથી ઘેરાયેલું આબાદ અને સમૃદ્ધ હતું. આજે એ સમૃદ્ધિ રહી નથી પરંતુ પ્રાચીન કાળના જૈનોની બહોળલાલી અને તેમની અપૂર્વ લક્ષિતનું સૂચન વિદેશીની એક નોંધમાંથી મળી રહે છે :

અજમેરનું વિવરણ લખતાં ટોડ સાહેબ કહે છે : "અજમેર કિલ્લાની પશ્ચિમ બાજુએ એક ઘણું પ્રાચીન જૈન મંદિર છે. મુસલમાનોએ એનો નાશ કેમ નહિ કર્યો હોય તે સમજાતું નથી. એ 'અઢી દિનકા ઝુંપડા'ના નામે ઓળખાય છે. જૈન શિલ્પીઓએ કોઈ મંત્રશક્તિથી અઢી દિવસની અંદર એ મંદિર બાંધી ક્યું હોય એમ લાગે છે. ભારતનાં ત્રણ મુખ્ય પવિત્ર સ્થાનોની અંદર જૈન કારીગરોએ જે ચિત્તાકર્ષક મંદિરો તૈયાર કર્યા છે તે જોતાં તેઓ શિલ્પકળામાં કેટલા કુશળ હોવા જોઈએ તેની કલ્પના થઈ શકે છે. જોઈતી સામગ્રી તત્કાળ મળવાથી એમણે આ મંદિર ઘણી ઝડપથી તૈયાર કર્યું હશે. મંદિરની ચારે કોર કોટ છે. એનું પ્રાચીનત્વ અને સાદાઈ જોવાથી મને ખાતરી થાય છે કે સૌ પ્રથમ એ કોટ ગોરીના સુલતાન વંશે બંધાવ્યો હશે. મંદિરની ઉત્તર તરફ સિંહદ્વાર અને પગથિયાં છે. બારીક તપાસ ઉપરથી હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે મંદિર મૂળ તો જૈનોનું જ હોતું જોઈએ. પ્રવેશદ્વાર આગળ અરબી અક્ષરોમાં કુરાનની આયતો લખી છે, તોરણ ઉપર સંસ્કૃત અક્ષરો પણ જોવામાં આવ્યા. અરબી અક્ષરોની સાથે ગુચ્ચવાઈ જવાથી એ વિકૃત બની ગયા છે. મંદિરની રચના ઘણી જ શ્રેષ્ઠ તેમજ મનોહર છે. પુરાણા જૈન મંદિર જેવું આ એક મંદિર છે.

"મંદિરનો અંદરનો ભાગ ખૂબ લાંબો-પહોળો છે. એના થાંભલા તો ખાસ જોવાલાયક છે. કમરાની અંદર ચાલીસ થાંભલા છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે એ દરેકની અંદર જે કારીગરી છે તે વિવિધતાવાળી છે. હું માનું છું કે મુસલમાનો આ કળા હિંદુસ્તાનમાંથી જ શીખી ગયા હશે અને તેમણે જ તે કળાનો ચુરંપમાં પ્રચાર કર્યો હશે."

પ્રાચીન સમયનું આ જૈન મંદિર આજે તો મસ્જિદમાં ફેરવાઈ ગયું છે. શું ઉપર નિર્દેશ કરેલું શ્રીમહાવીર જિન-મંદિર તો આ નહીં હોય !

આજે અહીં ૪૦૦ સ્ત્રવેતાંબર જૈનોની વસ્તી છે. ૩ ઉપાશ્રય અને ૨ ધર્મશાળાઓ છે. સ્ત્રવેતાંબરોનાં ૬ મંદિરો વિદ્યમાન છે. [૧] લાખણ કોટડીમાં મૂળનાયક શ્રીસંલવનાથ લગવાનનું ઘૂમટબંધી મંદિર મોટું છે. [૨] શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ ઘૂમટબંધી છે અને તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનના છવનપ્રસંગો ચીતર્યા છે. [૩] શ્રીચંદ્રપ્રભુનું ઘર દેરાસર છે જેમાં સ્ફટિકની મૂર્તિ છે. [૪] કોઠીમાં આવેલા શ્રીઋષભદેવ લગવાનના ધાખાબંધી મંદિરમાં કાચનું કામ અને ચિત્રકામ દર્શનીય છે. [૫] કેસરગંજ મહોડલામાં શ્રીવિમલનાથ લગવાનનું ઘર દેરાસર છે. [૬] ચંદેરથી ૨ માઈલ દૂર વિશાળ દાદાવાડી છે, તેમાં પણ એક મંદિર છે. ખરતરગંજીય આચાર્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિનો સ્વર્ગવાસ અહીં થયો હતો, એનું સ્મરણ આ દાદાવાડીથી થઈ આવે છે.

અહીં બાગચંદ્ર સોનીનું દિગંબર મંદિર છે. કંપાઉન્ડમાં ત્રણ માળની ઇમારત બાંધીને તેમાં કંદેલી મેટુ પર્વતની સોનેરી રચના, અટીકીપતી રચના, અયોધ્યાનું દ્રશ્ય, અને દેવવિમાનોનાં જૂલતાં દ્રશ્યો આધુનિક કળાવિજ્ઞાનનો અપૂર્વ નમૂનો પૂરો પાડી રહ્યાં છે.

અહીંનું પ્રદર્શનાગાર (મ્યુઝિયમ) દર્શનીય છે. તેમાં પ્રાચીન જૈન મૂર્તિઓ પણ સંઘરેલી જોવાય છે. એમાં સૌથી વધુ ધ્યાન ખેંચે એવો એક શિલાલેખ, જે આજ સુધીમાં મળી આવેલા ભારતીય બધા શિલાલેખોમાં સૌથી પ્રાચીન છે અને બ્રાહ્મીલિપિમાં લખેલો છે. જૈનધર્મનો આ અદ્વિતીય શિલાલેખ લેખનકળાના પ્રચારનું આજ સુધીમાં સૌથી પ્રાચીન ઉદાહરણ મનાય છે. આ લેખ ઈ. પૂર્વે પાંચમી શતાબ્દીમાં અહીં જૈનધર્મનો સારો પ્રચાર હોવાનું પણ સિદ્ધ કરે છે. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજીને સને ૧૯૧૨માં અજમેરથી સાત ગાઉ દૂર આવેલા બડલી ગામથી આ મળી આવ્યો છે તેમાં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ છે:—

“વીરાય ભગવતે ચતુરાસિતિ વસકાયે જાલામાલિનિયે રંનિવિઠ માણિકે ।”

આ લેખ વીર નિર્વાણ સંવત્ ૮૪ (ઈ. સ. પૂર્વે ૪૪૩)માં અંકિત કરવામાં આવ્યો હતો. આમાં ઉલ્લેખાયેલ ‘માણિકે’ એ જ પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન નગરી માધ્યમિકા છે જેનો નિર્દેશ પતંજલિએ પોતાના ‘મહાભાષ્ય’માં કર્યો છે.^૧

હર્ષપુર:—

અજમેરની નજીક આવેલું આજનું હાંસોટિયા ગામ પ્રાચીન કાળનું હર્ષપુર નગર છે. આ નગરનો ઉલ્લેખ ‘કટપસૂત્ર’માં આવે છે. આ નગરમાંથી હર્ષપુરીયગંજની ઉત્પત્તિ થઈ હતી. ચારે કોર પડેલાં ખંડિયેરો કોઈ પ્રાચીન નગરીનો આભાસ કરાવી રહ્યાં છે. આ હર્ષપુર જ પ્રાચીન માધ્યમિકા નગર તો નહિ હોય ?

અજમેરથી ૩ ગાઉ પુષ્કર ગામ છે. વૈષ્ણવોનું યાત્રાધામ છે. અહીં આવેલા બ્રહ્માજીના મંદિરમાં જૈન સ્થાપત્યનાં લક્ષણોનું સૂચન મળે છે.

★

૯૮. ખીમેલ

(કોશ નંબર : ૨૬૬૨-૨૬૬૩)

રાણી સ્ટેશનથી ૩ માઈલ દૂર ખીમેલ નામે ગામ છે. અહીંના પ્રાચીન જૈન મંદિર ઉપરથી આ ગામ ખારમા સૈકાથીયે અધિક પ્રાચીન જણાય છે, આજે અહીં ૮૦૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૧૦ ઉપાશ્રય અને ૧ બે માળની વિશાળ જૈન ધર્મશાળા છે. અહીં એક જૂનું અને એક નવું; એમ બે જૈન મંદિરો છે.

૧. ગામના પૂર્વ કિનારે શ્રીશાંતિનાથ લગવાનનું શિખરબંધી મંદિર વિશાળ અને પ્રાચીન છે. સં. ૧૧૪૬માં શેક લીલા શાહ એશવાલે આ મંદિર બંધાવ્યું હતું એમ કહેવાય છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા ૧૫ ફીટ પ્રમાણની સપરિકર વિરાજમાન છે. મૂર્તિની અંજનશલાકા સં. ૧૧૩૪ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ દિવસે શ્રીહિમસૂરિએ કરી છે.

એ સંખંધી પરિકર ઉપર લેખ વિદ્યમાન છે. મૂળનાયકની જન્મણી બાલ્યુએ રહેલી એક કૂટ ભંચી પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૬૫૩ના વૈશાખ સુદિ ૧૧નો લેખ છે. જેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવિજયસેનસૂરિએ કરેલી છે. પ્રવેશદ્વારમાં ડાબી બાલ્યુએ રાા હાથ પ્રમાણની એક પ્રાચીન અને સુંદર કાઉસંગિયા પ્રતિમા બિરાજમાન છે.

૨. ગામ બહારના બગીચામાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી બાવન જિનાલય મંદિર વિદ્યમાન છે. મૂળનાયકની શ્યામવર્ણી પ્રતિમા ૧ હાથ પ્રમાણ છે. સં. ૧૬૨૦માં ખીમેલનિવાસી શ્રાવિકા નગીણાઇએ ગામ ગામના સંઘો પાસેથી પૈસા ઉઘરાવીને આ મંદિર બંધાવેલું છે. તેની અંજનશલકા સં. ૧૬૨૮માં થયેલી છે અને દેવકુલિકાઓમાં બિરાજમાન ૫૫ મૂર્તિઓ સં. ૧૬૬૧ના માઠ સુદિ ૧૫ ને બુધવારના રોજ પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે.

અદારમા સૈકાના યાત્રી ૫. મહિમા પોતાની 'તીર્થમાળા'માં અહીંના મંદિરોની પ્રતિમાસંખ્યા નોંધતાં કહે છે:—

“ખીમેલિ પાંત્રીશ પ્રતિમા રૂઅડી”

નદીને સામે કાંઠે મહેતા મહોકમચંદ્રણએ મોટી પાકી વાવ સં. ૧૮૩૬માં બંધાવી છે. તેમજ ધર્મશાળા પણ તેમણે જ બંધાવી છે. અહીં શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિનું એક સમાધિમંદિર વિદ્યમાન છે.

★

૯૯. ખુડાલા

(કોડા નંબર : ૨૬૬૫)

કાલના સ્તેશનથી પૂર્વમાં પાંચ ફાર્લિંગ દૂર ખુડાલા નામનું ગામ છે. આ ગામ ક્યારે વસ્યું એ જાણવામાં નથી આવ્યું પરંતુ અહીંનું જિનમંદિર સં. ૧૨૪૩માં બન્યું એવા શિલાલેખીય પુરાવા ઉપરથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોય એમ માની શકાય.

અહીં વીશાઓશવલતાં ૨૫૦ થર વિદ્યમાન છે. અહીંના કેટલાક ઉત્સાહી યુવકોએ જૈન મિત્રમંડળ, જૈનધર્મસભા અને જૈન વાંચનાલય વગેરે સંસ્થાઓ સ્થાપી છે જે તેમની પ્રગતિની વિકાસદષ્ટિને આભારી છે. વળી, આત્મવલ્લભ જૈન પાઠશાળા, ૩ ઉપાશ્રયો અને ૨ જૈન ધર્મશાળાઓ અને ૧ જિનાલય છે, જે અહીંના શ્રાવકોની ધાર્મિક ભાવનાનાં પ્રગટ પ્રતીકો છે.

અહીં શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું વિશાળ અને પ્રાચીન મંદિર છે. મૂળભારો, ચૂડમંડપ, નવચોટી, સભામંડપ, શૃંગારચોટી અને શિખરખંધી રચનાવાળું છે. છેલ્લા છત્વેદાર પ્રસંગે આ મંદિરમાં મીનાકારી, ચીની અને મકરાણી પંચરંગી લાદીઓ લગાડી મંદિરને સુશોભિત બનાવ્યું છે. મૂળનાયકની સ્વેતવર્ણી પ્રતિમાની ગાદી ઉપર અને મંદિરની નવચોટીના એક સ્તંભ ઉપર કંમથા: આ મુજબ લેખો છે:—

(૧) “સંવત્ ૧૨૪૩ માઘવદિ ૫ સોમે શ્રેં રામદેવ પુત્ર શ્રીં નલવેરેણ ઉત્તલત્વ....મોક્ષાર્થે ॥”

(૨) “સંવત્ ૧૨૪૩ માઘવદિ ૫ સોમવાસેરે રામદેવપુત્રપ્રાગ્વાટવંશે મુરાશાહેન લેલો લિલિત: ॥”

એક જ દિવસે લખાયેલા સં. ૧૨૪૩ના આ બંને લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, પોરવાડ શ્રેષ્ઠી રામદેવના એક પુત્ર મુરાશાહે આ મંદિર બંધાવ્યું અને બીજા નલવધે મૂળનાયક ભગવાનની સ્થાપના કરી. આજે પણ એ જ પ્રાચીન પ્રતિમા વિદ્યમાન છે. એક મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૫૨૩ના લેખમાં શ્રીવિમલનાથ ભગવાનની મૂર્તિ અંચલગચ્છીય શ્રીજય-કેસરસૂરિના ઉપદેશથી પોરવાડ શ્રેષ્ઠી શ્રીવચ્છરાજે ભરાવી^૧ અને બીજી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ વીસલનગરના રહેવાસી પોરવાડ વંશી શ્રેષ્ઠી વોગાએ સં. ૧૫૪૩માં ભરાવી અને તેની શ્રીઉદયસાગરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી,^૨ એમ જણાવ્યું છે.

★

૧. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨. લેખાંક: ૪૦૧.

૨. એજન: લેખાંક: ૪૦૦.

૧૦૦. ખાલી

(કોડ નંબર: ૨૬૬૬-૨૬૬૮)

ફાલના સ્ટેશનથી ૪ માઈલ દૂર ખાલી નામે મોટું કસ્બાતી ગામ આવ્યાદ છે. ઉદયપુર મહારાણાની પટરાણી ખાલીકુંવરીના નામે આ ગામ વસાવેલું છે. એમ પણ કહેવાય છે કે, ખાલી નામની ચોધરાણીએ અહીં પ્રથમ વાસ કર્યો તેથી આનું નામ 'ખાલી' પડ્યું. પહેલાં અહીં ચૌહાણ રાજાઓનો અધિકાર હતો. પછી બલોદરાના સોનગરા સરદારો અને તે પછી મેવાડના રાણાઓનો અધિકારમાં આ ગામ હતું. તે પછી મારવાડના અધિકાર નીચે આવ્યું. વિ. સં. ૧૮૨૬ થી ૧૮૩૩ સુધીમાં અહીં પશ્ચિમ તરફ નાનો કિલ્લો બંધાવેલો છે. આ બધો હકીકત ઉપરથી આ ગામ પ્રાચીન જણાય છે.

આજે અહીં શ્વેતાંબર જૈનોનાં ૫૪૦ ઘરોમાં ૨૦૦૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૬ ઉપાશ્રય અને ૩ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. બલ્લરમાં શિખરબંધી મંદિર શ્રીઆદીશ્વર લગવાનું છે. મૂળનાયકની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ૧ હાથપ્રમાણની છે. તેની શ્રીહીરવિજયસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. પહેલાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુ બિરાજમાન હતા પરંતુ કોઈ કારણવશાત્ એ મૂર્તિને સ્થાને શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુ બિરાજમાન કરેલા છે. એ સમયે આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયેલો છે પણ મંદિર તો પ્રાચીન છે. લોકવાયકા પ્રમાણે આ મંદિર ગંધર્વસેન રાજાએ બંધાવેલું છે. એ હિસાબે લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાં બન્યું એમ કહેવાય પરંતુ એની એટલી પ્રાચીનતા સંબંધે કશું જાણવા મળતું નથી. લગભગ ૩૫ વર્ષ પહેલાં આ મંદિરની જમીન ખોદતાં સોનાના સિદ્ધાઓ જડી આવ્યા હતા.
૨. ખીલું શિખરબંધી મંદિર શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનું છે. આમાં કાચનું સુંદર જડાવ કામ કરેલું છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા ૧૧૧ હાથપ્રમાણની છે. તેના પરિકર ઉપર સં. ૧૧૬૨નો પ્રાચીન લેખ છે. આ મંદિર વિ. સં. ૧૮૨૦માં ઓશવાલ શેઠ ગોલાલ અને ઓટાલએ મળીને બંધાવેલું છે. કેટલાકના કથન મુજબ અહીં કિલ્લો બંધાવવામાં આવ્યો તેની સાથેસાથ આ મંદિર પણ બંધાવવામાં આવ્યું. મૂળનાયકની પ્રતિમા ખાલીથી ૨ માઈલ દૂર આવેલા સેલા ગામના તળાવમાંથી નીકળી આવી હતી. ત્યાંથી લાવીને આ મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે. આ પ્રતિમાના પ્રતિષ્ઠાકાર ખંડેરકગચ્છીય આચાર્ય શ્રીયશોભદ્રસૂરિ હોય એમ જણાય છે.
૩. ત્રીલું શ્રીધર્મનાથ લગવાનું શિખરબંધી મંદિર ચતિજના ઉપાશ્રયમાં આવેલું છે. ચતિવર્ચ શ્રીત્રિલોકસાગરજીએ સં. ૧૬૫૦માં બંધાવેલું છે.

★

૧૦૧. હથુંડી-રાતા મહાવીર

(કોડ નંબર: ૨૬૭૦)

એરણપુરા રોડ સ્ટેશનથી પૂર્વ દિશામાં ૬ માઈલ, વીન્ડપુરથી ૨ માઈલ અને હથુંડીથી ૧ માઈલ દૂર સાવ નિર્જન જંગલમાં આવેલા પહાડમાં એક દેવવિમાન જેવું જૈન મંદિર ચોલી રહ્યું છે. એ મંદિર 'રાતા મહાવીર'ના નામે ઓળખાય છે. પાસે કોઈ વસ્તી નથી પણ એ ભૂમિ ઉપર પથરાયેલાં ખંડિયેરો અને સ્થાપત્યના અવશેષોના ચિહ્નો એની ભૂતકાલીન સ્થિતિનું ભાન કરાવી રહ્યાં છે. આજે તો આસપાસ પથરાયેલી કુદરતી રચનામાં સંવાદ સાધતી આ માનવરચનાનું નિરાળું વ્યક્તિત્વ અહીંની ભૂમિ ઉપર જાણે અજબ કાખૂ ધરાવી રહ્યું હોય એમ તરત ભાસે છે. પહાડની મોટી મોટી બે ટેકરીઓથી ઘેરાયેલી વચલી એક નાની ટેકરી ઉપર મહાવીરસ્વામી લગવાનું વંદનીય મંદિર દૂરથી નજરે પડે છે.

આ મંદિર ૭૫-૮૦ ફીટ લાંબા અને ૫૦-૬૦ ફીટ પહોળા કોટથી ઘેરાયેલું છે. આ કોટને ચારે તરફ જાંચી દીવાલો અને બે તરફ બે મોટા દરવાજાઓ છે. કોટના વિશાળ દરવાજાની બહાર બેસી શકાય એવા ઓટલા બંને તરફ બાંધેલા છે. વચ્ચે આવેલું ચૈત્ય તદ્દન સાદું છે. તેમાં કોરણી જેવું કશું જણાતું નથી. મૂળભારો, સલામંડપ અને તેના ઉપર એક નાનાં સરખા ઘૂંમટની રચનાવાળું છે. એકંદરે યૂગ જીર્ણ થયેલું આ પ્રાચીન મંદિર વર્ષોના વરસાદ અને વાવાઝોડોના સામનો કરતું આજ સુધી ટકી રહ્યું છે, એ એક સદ્ભાગ્ય છે.

મૂળ ગલારામાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ ૪૫ ફીટ ઊંચી છે. એનો રંગ સિંદૂર જેવા રાતા વર્ણનો હોવાથી એને 'રાતા મહાવીર' તરીકે લોકો ઓળખે છે. આવી ઓળખ પાછળ કોઈ ઐતિહાસિક ઘટના હોય તો તે બાબતમાં આવી નથી. મૂર્તિ પાપાણુની નથી, વેળુની કે ઇંટ-ચૂનાની બનાવેલી પ્રતીત થાય છે. મૂર્તિ ઉપર કોઈ કોઈ સ્થળે ચોટેલા વરખ ઉપરથી જણાય છે કે એના ઉપર વારંવાર લેખ થતો હશે. મૂર્તિની નીચે પદ્માસન ઉપર લાંછન છે. આ લાંછનની આકૃતિ વિલક્ષણ છે. સિંહના શરીરે પાંખો અને સૂંઢ જેવું કળાય છે, આસપાસની બે આરસની મૂર્તિઓ ઉપરના લેખો ઘસાઈ ગયેલા હોવાથી વાંચી શકાતા નથી.

મૂળ ગલારાની બહાર રંગમંડપમાં જમણી બાજુએ આરસની ઊભી કાસગિયા મૂર્તિ ૧૨ ઇંચ ઊંચી છે અને તેની પાસે એક ગૃહસ્થની મૂર્તિ એવડા જ કદની છૂટી મૂકેલી છે. એના ઉપર લેખ નથી. સંભવ છે કે કોઈ ખંડિત મંદિરમાંથી લાવીને અહીં પધરાવી હશે.

સભામંડપના એક થાંભલા ઉપર સં. ૧૩૩૫, બીજા ઉપર સં. ૧૩૩૬, અને ત્રીજા ઉપર સં. ૧૩૪૫ના શિલાલેખોમાંથી મંદિરને દાન આપ્યાના ઉલ્લેખો મળી આવે છે.^૧ આ લેખો ઉપરથી અહીં વેપારી અને સંપન્ન શ્રાવકોની બહુલતાનો પણ પરિચય મળે છે.

મૂળ ગલારાની સામે રંગમંડપની દિશામાં જમણી બાજુએ એક ગોખલો છે. તેમાં એક આચાર્યની લાક્ષણિક મૂર્તિ નવ ઇંચની ઊંચાઈવાળી ધિરાજમાન છે. આચાર્ય પાટ ઉપર બેઠા હોય અને તેમનો જમણો પગ નીચે લટકતો હોય એવી આકૃતિ ઘડેલી છે. કમરમાં લંગોટ છે અને મસ્તક નીચે ગળા પાછળ રત્નેકરણ (ઓઘો) દેખાય છે. આ મૂર્તિ ઉપરના ઘસાયેલા લેખમાંથી આટલા અક્ષરો વંચાય છે:—

“સંવત્ ૧૩૪૪ વર્ષે માઘ સુદિ ૧૧ શ્રીહસ્તિડંડકોવ.....”

આટલો માત્ર શિલાલેખ પણ આપણને ઇતિહાસના રાજમાર્ગની આંગળી ચીંધતો કેડીરૂપ બની રહ્યો છે, એ બીના ઓછા મહત્ત્વની નથી.

આમાં હસ્તિકુંડકીય (ગચ્છ) નું નામ છે. તે વર્તમાનમાં હથુડી કહેવાતા ગામનો નિર્દેશ કરે છે. આ ગામની તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ હતી. શ્રીશીલવિજયજી 'તીર્થમાળા'માં નોંધે છે કે—“રાતો વીર પુરિ મન આશા.”

શ્રીજિનતિલકસૂરિએ પોતાની 'તીર્થમાળા'માં મહાવીરસ્વામીનાં બે મંદિરો ગણાવ્યાં છે તેમાં હથુડીનું પણ નામ છે. આ ગામથી મહાવીરસ્વામીનું આ મંદિર અડધો ગાઉ દૂર છે. સંભવ છે કે ગામની દિનપ્રતિદિન પડતીના કારણે ગામ દૂર પડી ગયું હશે.

પહેલાં અહીં રાઠોડોનું રાજ્ય હતું. તેમાંના કેટલાક રાઠોડો જૈનહતા, જેઓ 'હથુડિયા' કહેવાતા. વાલી, સાદડી, સાંકેરાવ વગેરે મારવાડનાં કેટલાંક ગામોમાં આ હથુડિયા શ્રાવકોની વસ્તી પણ જોવામાં આવે છે. વળી, આ હસ્તિકુંડીના નામથી સ્થપાયેલા 'હસ્તિકુંડીગચ્છ'માં થયેલા શ્રીવાસુદેવાચાર્યે સં. ૧૩૨૫ના કાળે સુદિ ૮ ને ગુરુવારે કરેલી પ્રતિષ્ઠાવાળી શ્રીઋષભદેવસ્વામીની મૂર્તિ ઉદયપુરના બાબેલાના મંદિરમાં મોબુદ છે.

ઉપર્યુક્ત રાઠોડ રાજ્યો પૈકી વિદગ્ધ રાજ્યો બંધાયેલા આ મંદિર સંબંધી એક મોટો શિલાલેખ આ 'રાતા મહાવીર'ના મંદિરના દરવાજાની લીંતમાંથી કેપ્ટન બારટનને મળી આવ્યો હતો. એ લેખ અત્યારે અજમેર મ્યુઝિયમમાં મોબુદ છે. સ્થાનિક ઇતિહાસ અને જૈનધર્મનું મહત્ત્વ દર્શાવતો આ લેખ શ્લોકગદ્ય છે અને ૨ ફીટ ૮ ઇંચ પહોળી અને ૧ ફીટ ૪ ઇંચ ઊંચી એવી એક જ શિલા ઉપર બે લેખો ઉત્કીર્ણ છે. કુલ ૩૨ લીટી પૈકી ૨૨ લીટીનો પહેલો લેખ સં. ૧૦૫૩ના માઘ સુદિ ૧૩ ને રવિવારનો છે ને ૧૦ લીટીનો બીજો લેખ સં. ૯૯૬ના માઘ સુદિ ૧૧નો છે.^૨ એ લાંબો લેખ અહીં ન આપતાં મૂળ લેખનો સારાંશ જોઈ લઈએ.

૧. “ગ્રાંચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨, લેખાંક: ૩૧૯, ૩૨૦

૨. એજના: લેખાંક: ૩૧૮.

પ્રથમ લેખમાં શ્રીસૂર્યાચાર્યે રચેલી પ્રશસ્તિના ૪૦ શ્લોકો છે. પહેલા બે શ્લોકોમાં તીર્થંકરની સ્તુતિ છે, ત્રીજો શ્લોક રાજકુટુંબના વર્ણનનો છે (ખાસ નામ નથી), ચોથા શ્લોકમાં રાજા હરિવર્ધન અને તેની પત્ની રુચીનાં નામો આપ્યાં છે. પાંચથી સાત શ્લોક સુધીમાં હરિવર્ધન પછી વિદગ્ધરાજ થયાનો હકીકત છે. તેમણે સં. ૯૭૩માં શ્રીવાસુદેવાચાર્યના ઉપદેશથી શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું:—

“પૂર્વે જૈન નિજમિવ યશો[કારયદ્વ]સ્તિકુંડચાં રમ્યં હમ્યં ગુરુહિમગિરેઃ શૃંગસૃં(શૃં)ગારહારિ ॥ ૬ ॥ ”

વળી, આ વિદગ્ધરાજે સ્વયં સોનાથી તોળાઈને એ સોનાનો ૩ લાગ દેવને અર્થે વાપર્યો અને ૩ લાગ આચાર્યના ઉપદેશ પ્રમાણે વાપર્યો એ વિશે આ રીતે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“દાનેન તુલિતવ(વ)લિના તુલાદિદાનં યેન દેવાય । ભાગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત ભાગશ્ચા[ચાર્યવ]ર્ચાય ॥ ૭ ॥ ”

ત્યાર પછીના શ્લોકમાં વિદગ્ધરાજ પછી મમ્મટ અને તે પછી ધવલ રાજા થયાનું બતાવ્યું છે. ધવલનું વર્ણન ઘણું વિસ્તારથી આપ્યું છે, જેમાં ધવલે ગૂર્જરનરેશ હર્ષભરાજ વિરુદ્ધ મહેન્દ્રને આશ્રય આપ્યાના કથન ઉપરાંત ધવલના શુણ્ણનું વર્ણન છે. તે પછી તેના પુત્ર બાલપ્રસાદને ગાદીએ બેસાડયાનું અને પોતે સંસારત્યાગ કર્યાનું કથન છે. વળી, બાલપ્રસાદની રાજધાની હસ્તિકુંડી (હથુંડી)માં હોવાનું જણાવ્યું છે.

આગળના વર્ણનમાં શ્રીવાસુદેવસૂરિ કે જેમનું નામ પહેલાં લેવામાં આવ્યું છે અને જેઓ વિદગ્ધરાજના ગુરુ હતા, તેમના શાંતિભદ્ર નામના શિષ્યનું વર્ણન છે. તે પછી હસ્તિકુંડી (હથુંડી)ના ગોઠિએ (સમુદાયે) ઋષભદેવ મંદિરનો કે જે વિદગ્ધ રાજાએ બંધાવ્યું હતું, તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાનું અને તેમાં શ્રીઋષભદેવની મૂર્તિની સ્થાપના કર્યાનું આ રીતે જણાવ્યું છે:—

“વિદગ્ધનૃપકારિતે જિનગૃહેતિજીર્ણે પુનઃ સમે કૃતસમુદૃતાવિહ ભવાં[વુ]ધિરાત્મનઃ ।

અતિષ્ઠીપત સોઽપ્યથ પ્રથમતીર્થનાધાકર્તિ સ્વક્રોર્તિમિવ મૂર્તિતામુપગતાં સિતાંશુચુર્તિ ॥ ૩૬ ॥

શાંત્યાચાર્યૈલ્લિપંચારો સહજે (૧૦૮૫) શા(શ)રદામિયં । માધશુક્લત્રયોદશ્યાં સુપ્રતિષ્ઠૈઃ પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૩૭ ॥ ”

આ પછી વિદગ્ધરાજે સોનાથી તોળાઈને તે સોનું મંદિરને દાન કર્યાનું અને ધવલે પોતાના પુત્રની સાથે મળીને ખીખલ નામનો આઘાટ-કૂવો ભેટ કર્યાનું વર્ણન આ પ્રકારે છે:—

“વિદગ્ધનૃપતિઃ પુરા યદતુલં તુલાદેર્દદૌ, સુદાનમવદાનઘીરિદમપીપલ્લાદમુતં ।

યતો ધવલમૂપતિર્જિનપતેઃ ત્વયં સાત્મ[જો]રઘદ્રમથ પિપ્પલોપર્પ[દકૂ]પર્પં પ્રાદિશત્ ॥ ૩૮ ॥ ”

છેવટે એ દેવાલય યાવચ્ચંદ્રદિવાકર રહે એવી આશા પ્રગટ કરી સૂર્યાચાર્યે પ્રશસ્તિ રચ્યાનું જણાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે વર્ણન આપી અંતમાં સં. ૧૦૫૩ માઘ સુદિ ૧૩ ને રવિવારે પુણ્યનક્ષત્રમાં શાંત્યાચાર્યે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા અને દ્વન્વરોપણ કર્યાનું, તેમજ નાહક, જિદ, જશ, શંપ, પૂરભદ્ર અને નાગ વગેરે શ્રાવક સમુદાયે મૂળનાયકને વિરાજમાન કર્યાનું લખ્યું છે.

લેખનો બીજો ભાગ ઉપરના લેખથી બિલકુલ સ્વતંત્ર ૨૧ શ્લોકોનો છે, છતાં આ લેખની હકીકત ઉપરના લેખની હકીકતમાં ભેદરો કરે છે. ઉપર્યુક્ત મંદિરમાં કરેલાં દાનોનું આમાં વર્ણન છે. તેનો સારાંશ આ છે:—

પ્રારંભમાં જૈનધર્મની પ્રશંસા છે. તે પછી હરિવર્મા, વિદગ્ધરાજ અને મમ્મટ અનુક્રમે થયા, એ જણાવ્યું છે. ૫ અને ૭મો શ્લોક એ બતાવે છે કે, પોતાના ગુરુ બલિભદ્ર (વાસુદેવ)ના ઉપદેશથી વિદગ્ધરાજે આ મંદિર બનાવરાવ્યું હતું અને તે પછી મમ્મટે અને વિદગ્ધરાજે કરેલ દાનો તાબાં કરી આપ્યાં હતાં: (૧) વેચવા માટેની દરેક ૨૦ પોઠ ઉપર એક રૂપિયા, (૨) ગામડામાંથી કે ત્યાંથી જતી ભરેલી દરેક ગાડીએ એક રૂપિયા, (૩) દરેક ઘાણીએ એક ઘડા દીઠ એક કર્ષ, (૪) ભટ તરફથી નાગરવેલ પાનના ૧૩ ચોલિકા; (૫) ભુગારીઓ તરફથી પેલપેલક, (૬) દરેક અરઘટ-

(વિશાળ ખેતરવાળા કૂવા) પાસેથી ઘઉં અને જવ શેર ૪, (૭) પેડા દીઠ પાંચ પળ, (૮) ભાર (૨૦૦૦ પળ) દીઠ એક વિશોપક, (૯) ગૂગળ, કુંકુમ, તાંબુ, રૂ, મજીઠ વગેરે વસ્તુની એક ભાર દીઠ ૧૦ પલ, (૧૦) મીઠું, રાજ, મગ, ઘઉં, જવ તેમજ તેવી બીજી વસ્તુના દરેક દ્રોણ દીઠ એકેક માણુક વગેરે.

ઉપરની ઉપજમાંથી $\frac{૨}{૩}$ ભાગ ભગવાનના મંદિરમાં જતો; અને $\frac{૧}{૩}$ ભાગ શુરુ બલિભદ્ર (વાસુદેવ)ને વિદ્યાધન તરીકે જતો, એ સખધી ઉલ્લેખ આ પ્રકારે છે:—

“આદાનાદેતસ્વાદ્વાગદ્રયમર્હતઃ કૃતં ગુરુણા । શેષસ્તૃતીયમાગો વિદ્યાધનમાત્મનો વિહિતઃ ॥

રાજા તત્પુત્રપૌત્રૈશ્વ ગોષ્ઠ્યા પુરજનેન ચ । ગુરુદેવધનં રક્ષ્યં નોપે [ક્ષ્યં હિતમીસુમિઃ] ॥”

એ પછી વિદ્યધ રાજાએ કરેલાં દાનોની સાલતિથિ સં. ૯૭૩નો અષાઠ માસ જણાવ્યો છે, જ્યારે મમ્મટે કરેલા ઉમેરાની તિથિ સં. ૯૬૬ના માહ વદિ ૧૧ની આ રીતે જણાવી છે.

“રામાગિરિનંદકલિતે વિક્રમકાળે ગતે તુ શુચિમા[સિ] । “[શ્રીમ]દ્વલમદ્રગુરોર્વિદ્યધરાજેન દત્તમિદં ॥ ૧૯ ॥

નવસુ શતેષુ ગતેષુ તુ ષળવતીસમધિકેષુ માઘસ્ય । કૃળ્લૈકાદશ્યામિહ સમર્થિતં મંમટવૃપેન (ળ) ॥ ૨૦ ॥”

છેવટે જણાવ્યું છે કે, ત્યાં સુધી પર્વતો, પૃથ્વી, સૂર્ય, ભરતખંડ, ગંગા, સરસ્વતી, નક્ષત્ર, પાતાળ અને મહાસાગર રહે ત્યાં સુધી કેશવદેવસૂરિ (વાસુદેવ-બલિભદ્ર)ની પરંપરાને માટે શાસન કાયમ રહ્યો.

અંતે ફરીથી સાલ-તિથિનો ઉલ્લેખ કરીને સૂત્રધાર (શિષ્ય) સત્યયોગેશ્વરે કોતર્યાનું લખી લેખ પૂર્ણ કર્યો છે.

આ શિલાલેખ ઉપરથી અનેક ઐતિહાસિક હકીકતો પ્રગટ થાય છે. એક તો દશમા સૈકામાં આ રાજધાનીનું હથુંડી ગામ મોટું અને સંપન્ન હશે, તેમાં અનેક શ્રાવક કુટુંબો વસતાં હશે. વળી આ લેખ હથુંડીના રાઠોડવંશની ક્રમશઃ રાજવંશીનાં નામો આપે છે અને તે તે રાજાઓના સમકાલીન પુંજરાજ, મૂળરાજ, દુર્લભરાજ, મહેન્દ્ર વગેરે રાજાઓની નોંધ પણ કરે છે. હથુંડીનો આ આખોયે રાજવંશ જૈનધર્મી હોવાની નિઃસંદેહ ખાતરી કરાવે છે અને આ તીર્થનો સં. ૯૬૬ થી ૧૦૫૩ સુધીનો ઉપર્યુક્ત ઇતિહાસ સ્પષ્ટ બતાવે છે. વિદ્યધરાજે આ મંદિર બંધાવ્યું ને દાન આપ્યું અને તેના ઉત્તરાધિકારીઓએ એનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી એ દાનમાં વેપાર પર લાગાઓ લગાવી. ઉમેરો કર્યો. આ ઉપરથી આ તીર્થ પ્રત્યે તેમની ભારે શ્રદ્ધા હોવાનું પ્રમાણ સાંપડે છે.

વળી, બીજી હકીકતોને જતી કરી મહત્વની બાબત આ લેખમાંથી જડે છે તે એ કે, આ મંદિર બંધાવનાર વિદ્યધરાજે મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની સ્થાપના કરી હતી. ધવલે કરાવેલા જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે પણ શ્રીઋષભદેવ ભગવાન પ્રતિષ્ઠિત હતા, જ્યારે સં. ૧૩૩૫ના સભામંડપના થાંભલાના લેખમાં “શ્રીરાતામિધાન શ્રીમહાવીરદેવસ્ય” અને સં. ૧૩૪૫ના લેખમાં “દ્વાચિંડીગ્રામે શ્રીમહાવીર”ના અતિસ્પષ્ટ ઉલ્લેખો છે. આથી જણાય છે કે, અગિયારમી સદી પછી સં. ૧૩૩૫ સુધીના વચલા ગાળામાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનને બદલે શ્રીમહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા થઈ હોવી જોઈએ. કેટલાકે કહેવું છે કે શ્રીઋષભદેવનું કોઈ બીજું મંદિર અહીં હોય અને તે ધ્વસ્ત થયું હોય. ગમે તે હો પણ આ મંદિર હસ્તિકુંડી-હથુંડીનું છે એમાં શંકાને લેશ અવકાશ નથી.

મંદિરમાંથી મળેલો એક શિલાલેખ એક નવી હકીકત પ્રગટ કરે છે:—

“સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષે ચૈત્રસુદિ ૧૧ શુક્રે શ્રીરત્નપ્રમોપાધ્યાયશિષ્યૈઃ શ્રીપૂર્ણચન્દ્રોપાધ્યાયૈરાલકદ્વયં શિલ્પરાણિ ચ કારિતાનિ સર્વાણિ ॥”

—સં. ૧૨૯૯ના ચૈત્ર સુદિ ૧૧ ને શુક્રવારે શ્રીરત્નપ્રભ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય શ્રીપૂર્ણચંદ્ર ઉપાધ્યાયે અહીં જો ગોખલા કરાવ્યા અને બધાં શિખરો બનાવરાવ્યાં.

જે શ્રદ્ધાથી રાજાઓએ આ તીર્થની સ્થાપના કરી તેના સંરક્ષણ માટે વિવિધ ઉપાયો યોજ્યા અને શ્રેષ્ઠીઓએ જે ભક્તિથી દાન આપી વારંવારની યાત્રાઓથી આ તીર્થને અજવાળ્યું તેના ઉપર આજે આયમતા સૂર્યનાં ઓંખાં કિરણોના આછો પ્રકાશ હજીયે દેખાય છે. કાળનાં અંધારાં ઊતરે એ પહેલાં એને ઉદ્ધારી લેવાની જરૂરત છે.

૧૦૨. સેવાડી

(કોડા નંબર : ૨૬૭૩-૨૬૭૪)

એરણુપુરા સ્ટેશનથી ૮ માઈલ દૂર સેવાડી નામે ગામ છે. સેવાડીનું શાસ્ત્રીય નામ શમીપાટી અથવા શ્વેતપાટી હતું. અહીંના પ્રાચીન શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના જૈન મંદિરના ભોંયરાની ખારશાખમાં સં ૧૧૭૨ નો મોટો લેખ આ પ્રકારે છે, જેમાં આ ગામનું નામ ઉલ્લેખાયું છે અને તેમાંથી આ ગામના સ્થાનિક ઇતિહાસ ઉપર પણ ઠીક પ્રકાશ પડે છે.

“ત્વજન્મનિ જનતાયા જાતા પરિતોષકારિણી શાંતિઃ । વિવુધપતિવિનુતચરણઃ સ શાંતિનામા જિનો જયતિ ॥૧॥

આસીદુગ્રપ્રતાપાવઃ શ્રોમદ્ગણહિલ્લભૂપતિઃ । યેન પ્રચંડદોર્લેપરાક્રમજિતા મહી ॥ ૨ ॥

તત્પુત્રશ્રાહમાનાનામન્વયે નીતિમુદ્રહન્ સઃ । જિદરાજાભિધો રાજા સત્યશૌર્યસમાગ્રયઃ ॥ ૩ ॥

તત્તનુજત્તતો જાતઃ પ્રતાપાકાંતમૂતલઃ । અશ્વરાજઃ શ્રિવાધારો ભૂપતિમૃમૂતાં વરઃ ॥ ૪ ॥

તતઃ કટુકરાજેતિ તત્પુત્રો ધરણીતલે । જજ્ઞે સ ત્યાગસૌભાગ્યવિહ્યાતઃ પુણ્યવિત્તિમતઃ ॥ ૫ ॥

તદ્મુક્તો પત્તનં રમ્યં શમીપાટીતિનામકં । તન્નાસ્તિ વીરનાથસ્ય ચૈત્યં સ્વર્ણસમોપમં ॥ ૬ ॥

ઇતશ્વાસીદ્ વિશુદ્ધાત્મા યશોદેવો વ્લધિપઃ । રાજાં મહાજનત્યાપિ સભાયામપ્રણીઃ સ્થિતઃ ॥ ૭ ॥

શ્રીધંડેરકસદગચ્છે વંધૂનાં મુદ્ધદાં સતાં । નિત્યોપકુર્વતા યેન ન શ્રાંતં સમચેતસા ॥ ૮ ॥

તત્સુતો વાહડો જાતો નરાધિપજનપ્રિયઃ । વિશ્વકર્મેવ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધો વિદુષાં મતઃ ॥ ૯ ॥

તત્પુત્રઃ પ્રથિતો લોકે જનધર્મપરાયણઃ । ઉત્પન્નસ્થલ્લકો રાજઃ પ્રસાદગુણમંદિરં ॥ ૧૦ ॥

દયાદાક્ષિણ્યગાંભીર્યવુદ્ધિચિદ્ધિચાનસંયુતઃ । શ્રીમત્કટુકરાજેન તસ્ય દાનં કૃતં શુભં ॥ ૧૧ ॥

માધે ત્ર્યંબકસંપ્રાપ્તૌ વિત્તીર્ણે પ્રતિવર્ષકં । દ્રમ્માષ્ટકં પ્રમાણેન થલ્લકાય પ્રમોદતઃ ॥ ૧૨ ॥

પૂજાર્થે શાંતિનાથસ્ય યશોદેવસ્ય સ્વત્તકે । પ્રવર્દ્ધયતુ ચંદ્રાર્કં યાવદાદાનમુજ્જ્વલં ॥ ૧૩ ॥

પિતામહેન તત્ત્યેદં શમીપાટ્યાં જિનાલયે । કારિતં શાંતિનાથસ્ય વિવં જનમનોહરં ॥ ૧૪ ॥

ધર્મેણ લિપ્યતે રાજા પૃથ્વીં મુનક્તિ યો યદા । વ્રહ્મહત્યા સહસ્રેણ પાતકેન વિલોપયન્ ॥ ૧૫ ॥

સંવત્ ૧૧૭૨ ॥

—આ લેખના પ્રારંભમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરી છે. તે પછીના શ્લોકોમાં જણાવ્યું છે કે—પરાક્રમી અણુહિલ્લ નામે ભૂપતિ થયો. તેનો પુત્ર ચૌહાણના વંશમાં શૂરવીર જિદ નામે થયો. તેનો પુત્ર અશ્વરાજ, તેનો પુત્ર કટુકરાજ થયો. તેને શમીપાટીમાં બગીચ હતી. એ સમયે ત્યાં શ્રીવીરનાથનું સુવર્ણસમું મંદિર હતું.

બીજા વંશનો એક વિશુદ્ધહૃદયી યશોદેવ નામે સેનાનાયક હતો જે રાજા અને મહાજનોની સભામાં અગ્રણી હતો. સમાન ચિત્તવાળો યશોદેવ પંડેરકગચ્છના બંધુઓ, મિત્રો અને સહજનો—ઉપર ઉપકાર કરતાં થાકતો નહોતો. તેને બાહડ નામે પુત્ર હતો, જે વિશ્વકર્માની માફક રાજાઓને પ્રિય હતો. તેને થલ્લક નામે પુત્ર થયો, તે જૈન ધર્મમાં પરાયણ હતો અને રાજાઓનો પ્રસાદપાત્ર હતો. પ્રતિવર્ષે માઘ માસમાં શિવરાત્રિના દિવસે કટુકરાજ પ્રસન્ન થઈ ને થલ્લકને આઠ દ્રમ્મ બક્ષીસમાં આપતો, તે એવી ઈચ્છાથી કે શમીપાટીના જિનાલયમાં તેના પિતામહ યશોદેવે બનાવેલા ગોખલામાંના શ્રીશાંતિનાથ બિંબની પૂજા કરવામાં આવે અને એ દાન યાવત્યંદ્રદિવાકરો ચાલતું રહે. આ દાન જે લોપશે તેને હબ્બર ગાય માર્યાનું પાપ છે. અંતે સં. ૧૧૭૨ની સાલ આપી છે.

મુંધાની પહાડી પરના જૈનાચાર્ય રચિત શિલાલેખમાં પણ આ રાજાઓની વંશાવલી આ રીતે આપી છે. આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે સં. ૧૧૭૨ પહેલાં આ મંદિર બની ચૂક્યું હતું અને ગામ તો એથીયે પ્રાચીન હોય એ નિઃસંદેહ વાત છે. એ સમયે આ ગામની ભારે બહોળાવાડી હશે એમ લાગે છે: એક લૌકિક પદ્યમાં ઉલ્લેખ છે કે—

“સેવાડી સો વાવડી, રૂડી જેતલ વાવ; ખાંડો પીપર પારણ, હીસે ક્ષેતલ પાર.”

આ ઉપરથી સેવાડીમાં ૧૦૦ વાવડી હોવાનું જણાય છે. આજે પણ જેતલ વાવડી બહુ મોટી અને સુંદર છે.

આ ગામમાં જૈન ઓશવાલોનાં ૨૦૦ ઘર વિદ્યમાન છે. ૧ મોટી ધર્મશાળા, ૪ ઉપાશ્રયો અને ૨ જૈન મંદિરો છે.

૧. ગામની વચ્ચે બહારમાં વિશાળ અને લવ્ય સૌધશિખરી શ્રીમહાવીર ભગવાનનું બાવન જિનાલય મંદિર છે. એ જ મંદિરમાંથી ઉપર્યુક્ત લેખ મળી આવ્યો છે. અહીં મૂળભૂતારામાં મૂળનાયકની પ્રતિમા ૧૫ હાથ ઊંચી સફેદ પાપાણુની વિરાજમાન છે. આસપાસ આવેલી દેવકુલિકાઓમાં ૫૬ જિનમૂર્તિઓ લગભગ તેરમી સદીની પ્રતિષ્ઠિત છે. આ સિવાય સંદેરગચ્છીય શ્રીયશોભદ્રસૂરિની પરંપરાના શ્રીગુણરત્નસૂરિની સુંદર મૂર્તિ છે. તેના ઉપર સં. ૧૨૪૪ ના માધ સુદિ ૧ ને રવિવારનો લેખ છે. મંદિરના દરવાજાની આબુખાબુએ ૬ દેરીઓ બનેલી છે, જે સં. ૧૬૮૨ ના જેઠ સુદિ ૧૨ ના દિવસે યતિ પ્રતાપરત્નજીએ કરાવી છે. અગ્રભાગની એક દેરીની ભીંત ઉપર સં. ૧૨૧૩ ના ચૈત્ર વદિ ૮ ને સોમવારનો લેખ છે. બીજી દેરીની બાર સાખમાં સં. ૧૧૬૭ ના ચૈત્ર સુદિ ૧ નો લેખ છે. મંદિરની એક કોટડીની ભીંત પર સં. ૧૬૯૮ ના આસો સુદિ ૧૩ ને રવિવારનો લેખ છે. આ અને બીજા પ્રાચીન લેખોથી જણાય છે કે, એક સમયે આ સ્થળ તીર્થરૂપે પ્રસિદ્ધ હશે અને તેની પૂજના નિભાવ માટે કેટલાકોએ જુદી જુદી ભેટ મંદિરને આપી હશે. એ બધા શિલાલેખો અને તેની વિગત આપવાને અહીં અવકાશ નથી.

૨. આ ગામની બહાર પશ્ચિમમાં એક પ્રાચીન વાવડી પાસે બીજું શિખરબંધી મંદિર નવું બન્યું છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનની મૂર્તિ ૧ હાથ ઊંચી ત્રિગડા સહિત બિરાજમાન છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૮૨ ના જેઠ સુદિ ૧૨ ના દિવસે યતિ શ્રીપ્રતાપરત્નજીએ કરાવી છે. આ મંદિરમાં શત્રુજય અને ગિરનારની રચના કરેલી છે. એક સમયસરણમાં ચતુર્મુખ પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે. નવચોકડી અને રંગમંડપની શોભા રળિયામણી છે. આ મંદિરની જમણી બાજુએ આવેલી એક છત્રીમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનાં ચરણો સ્થાપિત છે. તેમાં શ્રીગૌતમ-સ્વામી વગેરેની ૮ પ્રતિમાઓ નવી પધરાવી છે.

અહીં નદીના કિનારે આવેલો અમરાપુરીનો બગીચો કોઠારી ચેનાજી ઉદયભાણુવાળાએ બંધાવેલો છે ને તે સેવાડીના જૈન સંઘને અર્પણ કર્યો છે.

અહીંથી ૧ કોસ દૂર સરલી જંગલમાં એક નેમા વાવ શા. પ્રેમચંદ હંસાજીએ ત્રણ હજાર રૂપિયાનો વ્યય કરીને બંધાવી હતી, તે થોડાં વર્ષો ઉપર પડી ગઈ છે.

૧૦૩. સેસલી

(કોઠા નંબર : ૨૬૭૯)

કાલના સ્ટેશનથી ૬ માઈલ દૂર અને બાલીથી ૨ માઈલ પૂર્વમાં સેસલી નામે તીર્થધામ છે. આજે અહીં એક પણ જૈનનું ઘર નથી માત્ર ૧ જૈન ધર્મશાળા અને ૧ જૈન મંદિર છે પરંતુ પ્રાચીન કાળમાં આ સ્થળ ભારે જાહો-જલાલીવાળું હશે એમ લાગે છે.

અહીં શ્રીદાદાપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું લવ્ય મંદિર શિખરબંધી છે. વિ. સં. ૧૧૮૭ના અષાઠ સુદિ ૭ને શનિવારે સંઘવી માંડણે ૭ લાખ રૂપિયા ખર્ચ કરીને લવ્ય જિનાલય બંધાવ્યું હતું અને તેની ભદ્રારક શ્રીઆનંદસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. શ્રીપાર્શ્વનાથની સ્થાપનાના કારણે આ તીર્થ સેસલી નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું. માંડણે ઢાલાવત હતો. પ્રતિવર્ષ આ મંદિર ઉપર તેમના વંશજો તરફથી ધન ચડાવવામાં આવે છે. ઢાલાવતોનાં ઘરો ખીમેલ આદિ ગામોમાં આબાદ છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ૧૫ હાથ ઊંચી બિરાજમાન છે, જે સં. ૧૨૫૨માં પ્રતિષ્ઠિત છે. આ મૂર્તિ લારવાઈ ગામથી લાવીને અહીં પધરાવવામાં આવી છે. પરિકર ઉપર સં. ૧૪૯૩નો લેખ છે પણ મૂળનાયકની પ્રતિમા તેથીયે પ્રાચીન છે.

અહીં ભાદરવા સુદિ ૧૦ અને કાર્તિક સુદિ ૧૦ એમ વર્ષમાં બે વખત મેળો ભરાય છે.

★

૧૦૪. સાંડેરાવ

(કોડા નંબર : ૨૯૨૭-૨૯૨૮)

કાલના સ્ટેશનથી ૭ માઈલ દૂર સાંડેરાવ નામનું ગામ મહાદેવ પહાડીની નીચે વસેલું છે. રાવ સાંડાજીએ વસાવ્યું હોવાથી આનું નામ સાંડેરાવ પડ્યું છે. લગભગ દશમી શતાબ્દીમાં પંડેરક ગરુડની ઉત્પત્તિ આ ગામના નામ ઉપરથી થઈ છે, આથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું નક્કી થાય છે. પંડેરકગરુડમાં મોટા પ્રભાવશાળી આચાર્યો થયા છે જેમણે શાસનોત્થતિનાં યશસ્વી કાર્યો કર્યાની નોંધ જૈન ગ્રંથોમાં નોંધાયેલી છે. શ્રીશાંતિસૂરિના શિષ્ય સમર્થ આચાર્ય ધર્મશ્વરસૂરિ અને માનિક શ્રીયશોભનસૂરિ આ ગરુડના આચાર્યપુંગવો હતા. તેમણે જ અહીંના શ્રીશાંતિનાથના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. અહીં શ્વેતાંબર જૈનોનાં ૩૦૦ ઘર વિદ્યમાન છે. ૨ ઉપાશ્રય, ૨ ધર્મશાળાઓ અને ૨ શિખરખંધી જૈન મંદિરો મૌજુદ છે.

૧. મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર ગંધર્વસેન રાજાના સમયમાં બનેલું હોવાનું કહેવાય છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ તોરણ અને પરિકર સહિત છે. બંને પડખે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. મંદિરના મંડપમાં જમણા ભાગમાં આવેલી જિનમૂર્તિઓ ઉપરાંત એક આચાર્યની પ્રતિમા છે. તેમની પલાંઠી નીચે સં. ૧૧૬૭નો આ પ્રકારે લેખ છે:—

“શ્રીપંડેરકગરુડે પંડિતજિનચન્દ્રેણ ગોષ્ઠિયુતેન વિજયદેવનાગમૂર્તિઃ કારિતા મુક્તિવાંછતા સંવત્ ૧૧૯૭ વૈશાખ વદિ ૩ ધિરપાલઃ શુભંકરઃ ॥”

મંદિરના પ્રવેશદ્વારની એક બારશાખમાં સં. ૧૨૨૧નો બે પંક્તિનો લેખ પ્રાચીન લિપિમાં આ પ્રકારે ઉત્કીર્ણ છે:—

“સંવત્ ૧૨૨૧ માઘ વદિ ૨ શુક્રે અથેહ શ્રીકેલ્હણદેવરા[જ્યે] તસ્ય માતૃરાજી શ્રીઆન[લ]દેવ્યા શ્રીપંડેરકીયમૂળનાયક શ્રીમહાવીરદેવાય [ચૈ]ત્ર વદિ ૧૩ કલ્યાણિકનિ[મિ]ત્તં રાજકીયમોગમધ્યાત્ યુગંવર્યાઃ હાણલ એકઃ પ્રદત્તઃ । તથા રાષ્ટ્રકૂટ પાતૃ કેલ્હણ ત[દ્]શ્ચા[ત્]વૃજ ઉત્તમસીહ સૂદકાલ્હણ બાહલ આસલ અણતિપાદિભિઃ તલારાભાગ્યથ સ (૧)ગટસલ્કાત્ અસ્મિન્નેવ કલ્યાણકે દ્ર ૧ પ્રદત્તઃ ॥ ૧ તથા શ્રીપંડેરકવાસ્તવ્ય રથકાર ઘણપાલ સૂરપાલ જોપાલ સિગડા અમિયપાલ જિસહર દેલ્હણાદિભિઃ [ચૈ]ત્ર સુદિ ૧૩ કલ્યાણકે યુગંવર્યાઃ [હાણલ] એ [ક ૧ પ્ર].....”

આ લેખમાં આવેલા ‘હાએલ’ ‘તલારાભાગ્ય’ અને ‘યુગંધરી’ આ શબ્દોના અર્થ ન્તણવાયોગ્ય છે. એક હળથી એક જ દિવસમાં ખેડેલી જમીનમાંથી ઉત્પન્ન થાન્યને ‘હાએલ’ કહે છે. પુરાધ્યક્ષ, નગરરક્ષક અથવા તલારા ગામનું મહેસૂલ ઉધરાવનારને ‘તલારાભાગ્ય’ કહે છે, બ્યારે ‘યુગંધરી’ ભુઆરને કહે છે.

આ મંદિરના મંડપના સ્તંભ પર સં. ૧૨૩૬નો એક બીજો લેખ છે તે આ પ્રમાણે છે:—

૧. આવી ગામથી અગ્નિપૂર્ણામાં લારવાઈ નામે ગામ છે. ત્યાં જૈન મંદિરનું ખંડિયેર બેલું છે. તેમાંથી સં. ૧૨૩૩ની સાલના બે શિલાલેખો મળી આવ્યા છે. જે “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨ માં લેખાંકઃ ૩૪૬-૩૪૮ પર પ્રગટ થયા છે. એનું વિવેચન પણ પૃ. ૨૩૬-૨૩૮માં આવેલું છે.

“[શ્રો] થા સુત રાહાપાહા[મ્યા] માતૃપ[દ] શ્રીનિમિત્તિ સ્તંભકો(કઃ) પ્રદતઃ(ત્તઃ) [સં]વત્ ૧૨૩૬ કાર્તિક વદિ [૨] વુવે અ[ધિ]શ્રીનદ્રે મહારા[જા]ચિરાજગ્રોકેહ્નદેવકજ્યાણવિજયરાગ્યે પ્રવર્તમાને [ગજી] શ્રીજાહ્નદેવિસુકો(કૌ) શ્રોષં[દિર]કદેવ શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રતાપતઃ ધ્યાનાનુતરાહાકે[ન] મા(આ)તૃ પાહાપુત્ર સોઢા સુમન્નર રા[મ]દેવ ધારણિ[યવો] હોષવર્દમા[ન] લક્ષ્મીવરસહજિગ સ[હ]દેવ [સહિયગ] હા (?) [રા] સાંધીરણ હરિચંદ્રવરદેવાદિભિઃ યુતેન મ....પરમશ્રેયોર્થે વિદિતનિજગૃ[હં] પ્રદતઃ(ત્તં) ॥ રાહાશ(સ)[ત્ક] માનુષૈ[ઃ] વસદ્વિઃ વર્ષિ[પ્ર] પ્રતિ હાણ ૪ પ્રદેયા[ઃ] ॥ શેષજનાનાં વસતાં સાધુભિઃ ગોષ્ટિકે(કૈઃ) સારા કાર્યા ॥ સંવત્ ૧૨૩૬ વર્ષે વે(જ્યે)[ષ્ઠ] સુદિ ૧૩ રત્નો સો[યં] માતૃધામતિ પુનઃ (પુન્યાર્થે) સ્તંભકો ઉવૃ (દ્વ) [તઃ] ॥

પહેલા લેખ ઉપરથી જણાય છે કે આ મંદિર મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામીનું હતું અને ખીજા લેખથી મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું હોવાનું જણાય છે. આથી લાગે છે કે સં. ૧૨૨૧ માં મૂળનાયક મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ હતી અને સં. ૧૨૩૬ માં તેમની જગાએ શ્રીપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ પધરાવવામાં આવી હશે. આજે મૂળનાયક શ્રીધાંતિનાથ ભગવાન છે.

૨. ખીજું શિખરખંધી જિનાલય ખીમેલ જવાના રસ્તે દરવાજાની પાસે છે. આ મંદિર પોરવાડ મોતીજી વરદા-જીની પત્ની શ્રાવિકા હાંસીબાઈએ નવું બંધાવ્યું છે. આ મંદિર નાનું હોવા છતાં રમણીય છે.

★

૧૦૫. ખીવાણુદી

(કોડા નંબર : ૨૭૩૬-૨૭૩૮)

એરણપુરાદોડથી ૧૦ માઈલ દૂર પશ્ચિમોત્તર દિશામાં ખીવાણુદી નામે કસબો વસેલો છે. એનું પ્રાચીન નામ સમ્માનંદી. આ ગામ કોલે વસાવ્યું તે જણવામાં આવ્યું નથી. અહીં ૧૦૦૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૩ ઉપાશ્રય, ૧ જૈન ધર્મશાળા અને ૨ જૈન મંદિર વિદ્યમાન છે.

૧. બજારમાં આવેલું શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર શિખરખંધી છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર લેખ નથી પરંતુ મૂર્તિ પ્રાચીન અને મનોહર છે. આ પ્રતિમા સ્વેતવર્ણી ૧ હાથપ્રમાણની છે. સં. ૧૮૫૪ માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.

આ મંદિરની મૂર્તિઓ સંખ્યા સ્થાનિક માહિતી એવી મળી છે કે, આ ગામના ઠાકોર દેવડા અનોપસિંહજીના સમયમાં સં. ૧૮૫૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૧ ના દિવસે પ્રથમ ગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ ધર્મશાળા પાસેની જમીનમાંથી મળી આવી હતી. એ પછી એ સ્થળે વધુ ખોદકામ કરતાં ૧૨ જિનબિંબો નીકળ્યાં હતાં. તેની સાથે ઘણું દ્રવ્ય પણ મળી આવ્યું હતું. જિનાલય બાંધવાનું નક્કી થતાં સં. ૧૮૫૨ ના શ્રાવણ વદિ ૩ ને દિવસે મંદિરનું શિલારોપણ કરવામાં આવ્યું અને સં. ૧૮૫૪ ના ફાગણ સુદિ ૨ ના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

પ્રતિમાઓ નીકળી એ જ સમયે પહાડમાંથી આરસપાષાણની ખાણ પણ જડી આવી. એ જ ખાણના પથ્થરોથી આ મંદિર બાંધવામાં આવ્યું. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે, મંદિર સંપૂર્ણ બંધાઈ ગયા પછી ખાણમાંથી નીકળતા પથ્થરો પણ બંધ થયા; આથી નવકોટિ મારવાડમાં આ મંદિરની પ્રસિદ્ધિ થતાં લોકો યાત્રાર્થે આવવા લાગ્યા અને કાર્તિક સુદિ ૧૦ ના દિવસે મેળો સ્થાપન કરવામાં આવ્યો, જે અત્યાર સુધી ચાલુ છે.

શાહ મોતી કોલાના જૂના ચોપડાના એક પૂંઠા ઉપર લખેલા સ્તવન ઉપરથી જણાય છે કે આ મંદિરમાં આરસ-પાષાણની ૧૩ મૂર્તિઓ છે. આજે પણ અહીં ૧૩ મૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે.

૨. ખીજું મંદિર ગામ બહાર શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું શિખરખંધી છે. શેઠ કપૂરચંદ પરતાપજી સોભાવતે બંધાવી સં. ૧૮૮૬ માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ દેરાસર ‘શત્રુજયાવતાર’ અથવા ‘શત્રુજય’ના નામે ઓળખાય છે.

★

૧૦૬. જાકોડા

(કોડા નંબર : ૨૭૪૬)

એરણપુરા રોડ સ્ટેશનથી ૪ માઈલ દૂર જાકોડા તીર્થસ્થળ આવેલું છે. અહીં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ સપરિકર છે પરંતુ આ પરિકર બીજી કોઈ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિનું લગાવેલું જણાય છે. પરિકરમાં સં. ૧૫૦૪નો લેખ છે, એ લેખનો ભાવાર્થ આ પ્રકારે છે:—‘ સં. ૧૫૦૪માં શ્રીચક્ષુ-પુરીય નગરમાં તપાગચ્છીય શ્રીસોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય શ્રીજયચંદ્રસૂરિએ મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથની મૂર્તિના પરિકરની પ્રતિષ્ઠા કરી. ’ આ મંદિરમાં પાષાણની ૭ અને ધાતુની ૨ પ્રતિમાઓ છે.

પંદરમા સૈકામાં આ તીર્થ જાણીતું હતું. શ્રીમેહકવિએ આ તીર્થનો ઉલ્લેખ પોતાની ‘તીર્થમાળા’માં કર્યો છે.

અહીં ૫ જૈનોની વસ્તી છે અને ૧ જૈન ધર્મશાળા છે.

૧૦૭. રાણુકપુર

(કોડા નંબર : ૨૬૭૨-૨૬૭૪)

રાણી સ્ટેશનથી ૭ માઈલ, ફાલના સ્ટેશનથી ૧૨ માઈલ અને સાદવીથી પૂર્વ-દક્ષિણ દિશાએ ૬ માઈલના અંતરે આવેલું રાણુકપુર નામે જૈનોનું મોટું તીર્થધામ છે. આ તીર્થધામની રચના ખાતર જ કુંભા રાણાના નામ ઉપરથી રાણુકપુર ગામ પંદરમા સૈકામાં વસાવવામાં આવ્યું હતું, આ તીર્થના નિર્માતા વિશે ‘સોમસોભાગ્ય કાવ્ય’, બુદ્ધી બુદ્ધી તીર્થમાળાઓ અને ‘રાણુગપુર ચતુર્મુખ પ્રાસાદ સ્તવન’માંથી જે ઇતિહાસ સાંપડે છે તેનો સંકલિત ટૂંકા સાર આ છે:—

નાંદિયાના વતની શેઠ કુંરપાલ અને તેમની પત્ની કામલદેને જે પુત્ર હતા. મોટાનું નામ રતનાશાહ અને નાનાનું નામ ધરણાશાહ. બંને ભાઈઓએ નાનપણથી જ ખૂબ સંસ્કારી અને યુદ્ધિશાળી તરીકે નામના મેળવી હતી. તેમાં ધરણાશાહની કુશલતા તેમજ ઉદાર પ્રકૃતિનો પરિચય કુંભા રાણાને થતાં તેમણે રાજકારભારને યોગ્ય જાણી તેમને મંત્રીપદ આપ્યું. સં. ૧૪૪૬માં શ્રીસોમસુંદરસૂરિ જેવા પ્રભાવક આચાર્યના ઉપદેશથી તેમનું જીવન ધાર્મિકતા તરફ વળ્યું હતું. એ સમયે ધરણા શેઠે બત્રીશ વર્ષની ભરચુવાનીમાં શત્રુજય પર બુદ્ધા બુદ્ધા નગરોથી એકઠા થયેલા બત્રીશ સંઘો વચ્ચે સંઘતિલક કરાવી, ઈદ્રમાળ પહેરી ચોથું પ્રક્ષયર્થ વ્રત ઉચ્ચર્યું હતું. દાનપુણ્ય અને તીર્થયાત્રાનાં અનેક ધાર્મિક કાર્યો કરતાં છેવટે તેમને એક ‘નલિનીગુહાવિમાન’ જેવા દેવપ્રસાદની રચના કરવાની ભાવના થઈ આવી. એમણે એ માટે જગા પસંદ કરી, કુંભા રાણા પાસેથી જમીન ખરીદી લીધી, અને એ ભૂમિ ઉપર ગામ વસાવી રાણાના નામ ઉપરથી તેને ‘રાણુકપુર’ એવું નામ આપ્યું. એ ભૂમિ ઉપર સિદ્ધપુરના ચતુર્મુખ પ્રાસાદ (રાજવિહાર) જેવી મોટી માંડણીવાળું મંદિર બંધાવવાનો સંકલ્પ કરી ગામ ગામના શિલ્પીઓને એકઠા કર્યા. છેવટે મુંડારા ગામના રહેવાસી દેવા નામના શિલ્પીએ બનાવેલો નકશો પસંદ આવતાં તરત જ મંદિરનો પાયો નાંખવામાં આવ્યો. પાયાના મુહૂર્ત વખતે સાત પ્રકારની ધાતુઓ, કસ્તૂરી અને બહુમૂલ્ય વસ્તુઓ મંગાવવામાં આવી. એ સમયે હરેક શિલ્પીઓને કબંધ વગેરેની ભેટસોગાદ આપી ખુશ કર્યા અને કારીગરો તથા મજૂરો માટે બધી સગવડો પૂરી પાડી. પછી તો એ ભૂમિ ઉપર સેંકડો શિલ્પીઓનાં ટાંકણાં રાતદહાડો ગાજવા લાગ્યાં.

એક ઉલ્લેખ પ્રમાણે સં. ૧૪૩૪માં અને પં. શીલવિજયજીના કથન મુજબ સં. ૧૪૪૬માં આ મંદિરનો પાયો નાંખાયો. અને સં. ૧૪૬૬માં શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે એ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

પં. મેહ કવિએ આ મંદિર બંધાયા પછી તરત જ સં. ૧૪૬૯ માં પ્રત્યક્ષ નિહાળીને રચેલા ‘રાણુગપુર ચતુર્મુખ પ્રાસાદ સ્તવન’માં મંદિરની બાંધણી વિશે હૃદયગ્રાહી ખ્યાલ આપ્યો છે. તેનો ટૂંક સાર એ છે કે, “શિલ્પીઓએ પ્રથમ ઘડેલા પથ્થરોને બંધબેસતી રીતે જડીને પીઠબંધ બાંધી લીધો. તેના ઉપર ત્રણ માળ ચણાવી મધ્યમાં

અનેક પ્રકારના ઊંચા મંડપો બનાવ્યા. અનેક પ્રકારની નકશીવાળી પૂતળીઓથી સુશોભિત મંદિરને બેઠ લોકોનાં ચિત્ત આશ્ચર્યમગ્ન બની ગયાં. એ મંદિરની ચારે બાજુએ ચાર ઉજ્જવળ લક્ષ્મીપ્રતિમા બનાવ્યા. આમ નંદીશ્વર દ્વીપના અવતારસમું અને ત્રણે લોકમાં દેદીપ્યમાન લાગતું હોવાથી તેનું નામ ‘ત્રૈલોક્યદીપક’ રાખવામાં આવ્યું. આમાં પશ્ચિમ દિશાના દ્વારે અત્યંત સુંદર મંડપ છે. ત્યાં હમેશાં નાટક-ઓચ્છવ થયા કરે છે. ઉત્તર દિશાના દ્વારે શ્રીસંઘ અને લોજક-ભાટ બેસીને કલરવ કર્યા કરે છે. પૂર્વ દિશાના દ્વારે સામે જ ઊંચા વિન્ધ્યગિરિની ભીંત છે, એ તરફ લોકોનો વાસ છે, તેથી પ્રભાતે ઊઠીને તેઓ શ્રીઆદિનાથ પ્રભુને પ્રણામ કરી પૂજા-સેવા કરે છે. દક્ષિણ દિશાનું દ્વાર અત્યંત વિશાળ છે, અને તે તરફ પૌષ્ઠશાળા છે. ચારે દરવાજે ચાર બિંબો છે. એ ચોમુખી દેવળો ઉપર ચાર શિખરો છે અને ત્રણ ભૂમિકા (માળ)નાં મળીને કુલ ૧૨ શિખરો શોભી રહ્યાં છે. તેમાં સુવર્ણના દંડ-કલશો તો ત્રણે ભુવનનો મોહ પમાડે એવા છે. દેવચંદ્રો, સાત મંદિરમાં ચાર ચાર જિનેશ્વરો, વીશ વિહરમાન જિન અને ચોવીશે તીર્થંકરોનાં મળી ૭૨ જિનાલયો છે, અને ફરતાં ચારે બાજુએ બિંબોનો પાર નથી. વિવિધ પ્રકારની અનેક પૂતળીઓ અને ઝીણા કોતરકામથી આ મંદિર આબુના બીજા અવતારસમું લાગે છે. તોરણો અને થાંભલાઓ તો એટલા બધા છે કે તે ગણાવી શકાય એમ નથી.”

ઠેવટે અત્યંત ઉદ્દાસમાં આવી જઈ કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરતાં કહી દે છે: “જાણે નંદીશ્વરનો અવતાર જ ધરણુવિહાર રૂપે ન થયો હોય!”

અઢારમા સૈકાના યાત્રી શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિ પોતાના ‘રાણકપુર તીર્થ સ્તવન’માં કહે છે: “નલિનીશુદ્ધિ વિમાનની માંડણીવાળું આ મંદિર બહુ ઊંચું છે. પાંચ મેડુ, ચારે તરફ મોટો ગઢ, પ્રહ્લાંડના જેવી ખાંધણી, ૮૪ દેરીઓ, ચારે તરફ ચાર પોળો, ૧૪૨૪ થાંભલા, એકેક દિશામાં બત્રીશ-બત્રીશ તોરણો, ચારે દિશાએ ૪ વિશાળ રંગમંડપો, સહસ્ત્ર કૂટ, અષ્ટાપદ, ૬ લોંબરાં અને અનેક જિનબિંબ, રાણુની નીચે પાદુકા, અદ્ભુતમૂર્તિ વગેરે યુક્ત ત્રણ માળનું આ મંદિર છે. અહીં ૩૪૦૦૦ જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.”

શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાય સં. ૧૭૧૫ માં રચેલા એક સ્તવનમાં જણાવ્યું છે કે, “ત્રૈલોક્યદીપક મંદિરમાં ૭૨ દેવાલયો, ૧ અષ્ટાપદ શિખર, ૧ શત્રુંજય શિખર, ૨૪ મંડપો, ૧૦૦ તોરણો, ૨૦૦૦ સ્તંભો; જેના ઉપર નાટક કરતી ૫૫૨ પૂતળીઓ અને કુલ ૪૦૦૦ પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. પંચતીર્થ, સમવસરણ અને નંદીશ્વર દ્વીપની પણ સાંગોપાંગ રચનાઓ નિર્માણ કરેલી છે.”

મતલબ કે, આખું ભવ્ય દેવમંદિર બંધાવતાં ઘણાં વર્ષો લાગ્યાં હશે એમાં શંકા નથી, અને હજારો કારીગરો તેમ જ મજૂરોથી આ ગામ વસી ગયું હશે અને બીજા વર્ણના લોકો પણ વેપાર-ધંધાથે અહીં આવી વસ્યા હશે.

પંદરમી સદીના અંતમાં રાણકપુર ઘણું આબાદ અને સમૃદ્ધ નગર બની ચૂક્યું હતું. એ સમયે માત્ર જોનોનાં જ ૩૦૦૦ ઘરો વિદ્યમાન હતાં. ઉપર્યુક્ત મેહ કવિએ સં. ૧૪૬૬ ની આસપાસ રચેલા ‘રાણકપુર ચતુર્મુખ પ્રાસાદ સ્તવન’માં તેઓ જાતમાહિતીનું વર્ણન કરતાં કહે છે: “રાણકપુર બેઠને અત્યંત ઉદ્દાસ અને સંતોષ થાય છે. આ નગર અણહિલપુર પાટણ જેવું છે, તેના ગઢ, મંદિર અને પોળો અત્યંત સુંદર છે. વચ્ચે સરિતાનાં સલિલ વહે છે. ત્યાં ફૂવા, વાવ, વાડી, હાટ અને જિનમંદિર ઘણાં છે. તેમાં અઢાર વર્ણના લોકો, લક્ષ્મીવંત વેપારીઓ અને પુણ્યશાળી માનવીઓ વસે છે. તેમાં યશસ્વી દ્વાનીશ્વર ધરણિદ (ધરણા) નામનો સંઘવી મુખ્ય છે: તે જિનમંદિરનો ઉદ્ધારક છે, તેની પુણ્યાત્મા માતા કમલદે છે જે રત્નસિંહ અને ધરણિદ નામના નરરત્નોને જન્મ આપી ધન્ય! ધન્ય! ગવાય છે.”

આ વર્ણન ઉપરથી રાણકપુરની પુરાતન સમૃદ્ધિનો હૂબહૂ ખ્યાલ આવી રહે છે. વળી, એ જ કવિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’ મુજબ અહીં ૭ જિનમંદિરો હતાં; જ્યારે અઢારમા સૈકાના યાત્રીઓ-શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિ અને પં. મહિમાએ અહીં ૫ જિનમંદિરો હોવાનો નોંધ પોતાની ‘તીર્થમાળા’માં કરી છે. પણ આજે તો માત્ર ૩ જિનમંદિરો, યાત્રાળુઓ માટેની ૨ ધર્મશાળાઓ અને ૧ ઉપાશ્રય સિવાય આખું યે ગામ સૂનું પડ્યું છે. ટેકરીઓ ઉપર પડેલાં કેટલાંયે ખંડિયરો એના ભૂતકાળની ઝાંખી કરાવી રહ્યાં છે. અહીંથી વસ્તી કેમ ઘટવા પામી અને ૩ સિવાયનાં બાકીનાં મંદિરો ધ્વસ્ત ક્યારે થયાં એ સંબંધે જાણવાબેગ ઇતિહાસ મળતો નથી. કહે છે કે, ઔરંગઝેબના આક્રમણથી આ સુંદર નગરનો ભંગ થયો અને અવારનવાર પડતા દુષ્કાળોના કારણે વસ્તી ઊંચાળા ભરી ગઈ.

ધનકુબેર ધરણ્યાશાહે અહીં શિલ્પકળાના અત્યુત્તમ નમૂના સમાન ‘ધરણ્વિહાર પ્રાસાદ’ જે બંધાવ્યો છે તે આજે પણ અનેક પ્રકારની વનરાજિ વચ્ચે ઝીણી કેતરણીથી સુશોભિત વિમાનસમો દેખાય છે. એને ત્રૈલોક્યદીપક પ્રાસાદ, ત્રિભુવનવિહાર, ધરણ્વિહાર, નલિનીગુહમવિમાન અને ચતુર્મુખ પ્રાસાદ એવા નામોથી સંબોધાય છે. લગભગ પાંચસો વર્ષથી ધરણ્યાશાહની કીર્તિ સંભળાવતું આ ઉત્તર શિખરબાંધી ભવ્ય મંદિર પોતાના શિલ્પકળાના સૌંદર્યથી આકર્ષણ કરતું કાળ અને આકેમણે સાથે બાથ લીડીને અટકું ઊંચું હોય એમ લાગે છે.

૧. આ મંદિર ૪૮૦૦૦ ચોરસ ફીટના વિસ્તારમાં આવેલું છે. મંદિરની ઊંચાઈના પ્રમાણમાં જગતી અને લોંબતળિયાની ઊંચાઈ અને વિસ્તાર માપસરના છે. જમીનના સમતળથી મંદિરની પ્રથમ ભૂમિકા ૪૦-૪૫ ફીટ ઊંચે છે. આખું ચે મંદિર સેવાડી અને સોનાણાના આરસપાપાણથી બાંધવામાં આવ્યું છે. મંદિરને જોતાં જ મનોહર ઘાટ, મજબૂત બાંધણી અને પાયાનું ઊંચાણ કેવું હશે એનો ખ્યાલ આવે છે. ૫૦ મેટ્રિક ડિગ્રી છે કે, ‘આ મંદિરનો પાયો સાત માથોડાં છે.’ ખરેખર આવા ભવ્ય મંડાણ ઉપર બંધાયેલા મંદિરમાં કેટલો અર્થ થયો હશે એની કલ્પના સહેજે થઈ આવે છે. એક છૂટા હસ્તલિખિત પાનામાં નોંધ છે કે—“ઘન્ટે પોરવાડ નિન્નાણુ લાલ દ્રવ્ય લગાયો” મંદિર જોનારને આ કથન અતિશયોક્તિ વિનાનું લાગે એમ છે.

લગભગ પચીસેક પગથિયાં ચડ્યા પછી મંદિરની પ્રથમ ભૂમિકા આવે છે. તેમાં પ્રવેશ કરવા માટે ચારે તરફ વિશાળ દરવાજાઓ મૂકેલા છે. આજે માત્ર પશ્ચિમ તરફનું દ્વાર જ ખુલ્લું રહે છે.

મૂળમંદિરમાં ચારે દિશામાં લગવાન શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવની પાંચ ફીટ ઊંચી સપરિકર મનોહર મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. ઉત્તર દિશાની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૬૭૯ અને ત્રણે દિશાની મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૪૯૮ ના લેખો છે. મૂળમંદિરની ચારે બાજુએ ચાર વિશાળ મંડપો છે. તેના મુખ્ય મંડપો અને રંગમંડપો જુદા છે. મુખ્ય મંડપમાંથી રંગમંડપમાં જવા માટે નાળ મૂકેલી છે. નાળની બહાર એક ખુદ્દી કમાન છે અને ઊંચે એક નાળમંડપ છે. ખુદ્દી કમાનોમાં સીડી દ્વારા જઈ શકાય છે. પશ્ચિમ તરફની સીડીને વધુ પગથિયાં હોવાથી એ તરફનું દ્વાર મુખ્ય છે.

મૂળમંદિરના ચાર ખૂણે બખ્ખે દેરાસરો છે. તેના રંગમંડપ અને મુખમંડપો દરેકને જુદા જુદા છે. આ દેરાસરોને ચાર ધૂમટો છે, જે ૪૨૦ સ્તંભો ઉપર રહેલા છે. દરેક ચાર સમૂહની મધ્યના ધૂમટો ત્રણ માળ સુધી ઊંચા છે અને એ જ સમૂહના બીજા ધૂમટોથી ઊંચે જાય છે. આવા મધ્યના ધૂમટોમાંનો એક જે મુખ્ય દ્વારની સામે છે તેની અંદર અને ઉપર એમ બેવડા ધૂમટો છે જેનો આધાર ૧૬ સ્તંભો ઉપર રહેલો છે.

ચારે બાજુએ ફરતી ૭૨ દેવકુલિકાઓ છે, તેની આગળના લાગમાં વૈવિધ્યભરી મનોહર કોરણી આવેલી છે, મંદિરમાં બધા મળીને ૧૪૪૪ થાંભલા છે. ગમે ત્યાંથી જોઈએ પણ એક સરખા ઘાટના થાંભલાઓની હારમાલા સુંદર દેખાય છે. કેટલાક થાંભલા તો ૪૦-૫૦ ફીટથી વધારે ઊંચા છે અને મંડપનો એકે સ્તંભ કોરણી વિનાનો નથી, સ્તંભો ઉપર નૃત્ય કરતા દેવદેવીઓના આકારો કળામયરીતે આવેખ્યા છે. આ મંદિરમાં એક અધૂરો સ્તંભ છે જે ચિતોડના રાણાએ ધારણ્યાશાહની અનુકૃતિ ઊભી કરવા માટે કરાવેલો પરંતુ એમાં અધિક ખર્ચ થઈ જવાથી અધૂરો જ મૂકી રાખવામાં આવ્યો. એ ઉપરથી જ આ સ્તંભોની અસાધારણ કળામયતા અને ખર્ચનો અંદાજ મળી રહે એમ છે.

મૂળનાયક લગવાનની સામે એક હાથી ઊભેલો છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૨૪નો લેખ છે. એક તરફ પાંચસો વર્ષથી ઊભેલું રાયણ વૃક્ષ અને તેની નીચે શ્રીઆદીશ્વર લગવાનનાં પગલાં શત્રુંજયનું સ્મરણ અપાવે છે. ઉત્તર પશ્ચિમનાં દેરાસરો પૈકી એકમાં સમેતશિખરની કોરણીભરી રચના છે. અને તેના ઉપર સં. ૧૫૪૮ નો લેખ છે. સામેના બીજા દેરાસરમાં અષ્ટાપદની અધૂરી રચના, જે મોટી શિલાઓ ઉપર ચંત્રાકારે ગોઠવેલી નંદીસ્વરની કોરણીભરી રચના, સમેતશિખરવાળા દેરાસરની ભીંતના લાંબા-પહોળા પથ્થર ઉપર કોરેલ શત્રુંજય અને ગિરનારનો પટ, ડાબી બાજુએ નાલમંડપમાં ગોઠવેલી સહસ્રકૂટની સુંદર રચના વગેરે આકૃતિઓની કોરણી જોતમૂત છે.

દક્ષિણ તરફના નાલમંડપ પાસે ખૂણાના દેરાસરની ભીંતમાં એક વિશાળ અખંડ શિલા ઉપર સહસ્ત્રશ્રુ પાર્શ્વનાથ લગવાનનું આંટીધુટીવાળું શિલ્પ તો આશ્ચર્યમાં ગરકાવ બનાવી મૂકે એવું છે. આ શિલ્પમાં નાગેન્દ્રની પીઠ ઉપર કાયેત્સર્ગ ધ્યાનરૂપે ઊભેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની મૂર્તિ છે અને એ જ નાગેન્દ્રે બીજા નાગ-નાગિણીઓ સાથે આંટો

લગાવી ગયેલું ૧૦૦૮ ફુલાનું છત્ર પ્રભુ ઉપર ધારણ કરી રાખ્યું છે. નાગ અને નાગિણીઓએ પોતાની સમગ્ર શક્તિ કામે લગાડી હોય તેવું આ શિલ્પ એવી ખૂબીથી ઉપજાવી કાઢ્યું છે કે સામાન્ય નજરે એ કોયડારૂપ બની રહે. આ કૃતિમાં શિલ્પીએ પોતાના ઉત્કૃષ્ટ કલાકૌશલનો પરિચય કરાવ્યો છે. આવી માનસામંજસ્યમાં અનૈડ કૃતિઓ ભાગ્યે જ બીજેથી જડી આવે. કહે છે કે આ શિલા બીજેથી લાવીને અહીં મૂકવામાં આવી છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૦૩નો લેખ છે. આ શિલા ત્રણ સ્થળેથી લાંગેલી છે જેને પાછળથી ચૂનાથી સાંધી દીધી છે.

થાંભલા અને છતમાં વૈવિધ્યભંયુ શિલ્પલાવણ્ય તો આંખને આંજી દે તેવું ઊભરાય છે. એક જ મસ્તકમાં જોડાયેલી પાંચ પૂતળીઓ, કમલપત્રની બારીક કોરણી, સલામંડપના કોરેલા ઝુમ્મરો વગેરે આકૃતિઓ શિલ્પકળાના અનૈડ નમૂનાઓ ગણાવી શકાય. મૂળનાયકની સન્મુખ એક જ પથ્થરમાંથી આરપાર કોરીને અદ્ધર ગોઠવેલાં બે તોરણો તો આખુની શિલ્પકળાની યાદ અપાવે છે.

થાંભલાઓની ગોઠવણી, બહારથી નજરે પડતી વાંકીચૂંકી જમીન પરની દેરીઓની પ્રમાણ પુરસ્સર એકસરખી રચના-આ બધું શિલ્પીની અસાધારણ કળાકુશળતા બતાવી આપે છે. સમગ્ર મંદિરનું સ્થાપત્ય જ એવા પ્રકારનું છે કે ન્યાં ભુઓ ત્યાં એકસરખી દેરીઓ, દેરાસર અને મૂર્તિઓને જોઈને ભુલાવામાં પડી જવાય.

બીજા માળમાં પણ મૂળનાયકરૂપે ચૌમુખ પ્રતિમાઓ છે. નીચેની માફક અહીં ચારે ખૂણે ચાર દેરાસરો બાંધવાની શરૂઆત કરેલી જોવાય છે. તેમાં બેનાં કામ અધૂરાં મૂક્યાં છે અને બેની શરૂઆત કરેલી છે. ત્રીજા માળમાં પણ મૂળનાયક તરીકે ચૌમુખ પ્રતિમાઓ છે.

આ મંદિરને ૮૪ લોંચરાં હતાં એમ કહેવાય છે. શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ ૬ લોંચરાં હોવાની નોંધ આપી છે જ્યારે આજે માત્ર પાંચ જ રહેવા પામ્યાં છે. આ લોંચરામાં ભવ્ય અને મનોહર અનેક મૂર્તિઓ ભંડારેલી પડી છે.

મૂળનાયકના સલામંડપના બે થાંભલામાંથી પ્રતિમાનાં દર્શન પોતે હરસમયે કરી શકે એવી ગોઠવણીપૂર્વક દાનવીર ધરણાશાહ અને કળાવીર દેવાની ઊભી મૂર્તિઓ મૂકેલી છે. એક ખૂણાના દેરાસરમાં પાઘડી, ખેસ વગેરે વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ અને હાથમાં માળા રાખેલી ધરણાશેઠની મૂર્તિ છે. ચોથા દરવાજાની છત ઉપર ધરણાશેઠ અને તેમના વડીલ બંધુ રતનાશાહની હસ્તિઆરૂઢ મૂર્તિઓ છે. સમગ્ર મંદિરની રચના પાછળ દાનવીર ધરણાશાહના ભક્તિપ્રકૃદ્ધ સાત્ત્વિક હૃદય અને તેમાં કળાકુશળ દેવા શિલ્પીની બુદ્ધિ-આતુરી મળતાં સૌંદર્યનું અપ્રતિમ વિરાટ શિલ્પ મૂર્તિમંત થયેલું જોઈ શકાય છે. કવિ ઋષભદાસ ‘હીરવિજયસૂરિ રાસ’માં આ તીર્થનો મહિમા ગાતાં કહે છે :—

“ગઢ આખુ નવિ ફરસિયો, ન સુણ્યો હીરનો રાસ;
રાણકપુર નર નવિ ગયો, ત્રિણ્યે ગભાવાસ.”

ખરેખર, આખુ અને રાણકપુરની યાત્રા જેણે કરી નથી એનું જીવંત નકામું છે; એવી લોકવાણીનું કથન આ તીર્થોને જોતાં અને તેનું વર્ણન વાંચ્યા પછી યથાર્થ લાગે છે.

શિલ્પમર્મજ્ઞ ફરગ્યુસન જેવો વિદેશી વિદ્વાન આ મંદિર વિશે વર્ણન કરતાં છેવટે એક સમાપનસૂત્ર ઉચ્ચારે છે; એ જ આ મંદિરના રચનામહિમા માટે બસ ગણાય. તેઓ કહે છે: “આવી સુંદર ગોઠવણીનો ખ્યાલ આપે એવું હિંદુસ્તાનમાં એકે મંદિર નથી.”

આવું સુંદર, ઉન્નત અને વિશાળ મંદિર બંધાયું હોવા છતાં ધરણાશાહની ભાવના વિશે કહેવાય છે કે, ધારણાશાહને તો આ મંદિર સાત માળનું બંધાવવાનો ઈરાદો હતો; પરંતુ ત્રણ માળ પૂરા થયા ન થયા ત્યાં તો તેમને યમરાજનો કાળઘંટ સંભળાવા લાગ્યો. આથી તેમણે તરત જ યુગપ્રધાન શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૪૬૬માં કરાવી..

આ પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ સમયે ધરણાશેઠે અહીં બંધાવેલી પૌષ્પશાળામાં શ્રીસોમસુંદરસૂરિ સાથે ૫૦૦ સાધુઓનો પરિવાર જીતર્યો હતો, જેમાં ૪ સૂરિપુંગવો અને ૬ ઉપાધ્યાયો હતા. એમાંના શ્રીસોમદેવ વાચકને આચાર્યપદવી આપવાનો મહોત્સવ પણ ધરણાશાહે અહીં કર્યો હતો, જેમાં તેમણે છૂટે હાથે ધન વાપર્યું હતું.

આ મંદિરમાં પશ્ચિમ તરફના મૂળનાયકની સામેની જમણી તરફની ભીંતમાં સં. ૧૪૯૬નો એક મોટો શિલાલેખ કોતરેલો છે જે આ મંદિરના નિર્માતા, પ્રતિષ્ઠાપક વગેરેની માહિતી આપવા ઉપરાંત ગુહિતવંશી રાજાઓની ૪૧ પેઢીની વંશાવલી માટે પણ મહત્વનો ગણાય છે. આથી એ મૂળ લેખ અહીં આપવામાં આવે છે:—

“ શ્રીચતુર્મુખજિનયુગાદોશ્વરાય નમઃ ॥ [વિ]ક્રમતઃ ૧૪૯૬ સંખ્યવર્ષે શ્રીમેદપાટરાજાધિરા[જ] શ્રીવપ્પ ૧ શ્રીગુહિલ ૨ મોજ ૩ શીલ ૪ કાલમોજ ૫ મર્તુમટ ૬ સિંહ ૭ મહાયક ૮ રાજીમુતયુતસ્વસુવર્ણતુલાતોલક શ્રીભુમાળ ૯ શ્રીમદ્ભટ ૧૦ નરવાહન ૧૧ શક્તિકુમાર ૧૨ શુચિવર્મ ૧૩ કીર્તિવર્મ ૧૪ યોગરાજ ૧૫ વૈરટ ૧૬ વંશપાલ ૧૭ વૈરસિંહ ૧૮ વૌરસિંહ ૧૯ શ્રીઅરિસિંહ ૨૦ ચોડસિંહ ૨૧ વિક્રમસિંહ ૨૨ રણસિંહ ૨૩ ક્ષેમસિંહ ૨૪ શ્રીસામંતસિંહ ૨૫ કુમારસિંહ ૨૬ મથનસિંહ ૨૭ પદ્મસિંહ ૨૮ જૈત્રસિંહ ૨૯ તેજસ્વિસિંહ ૩૦ સમરસિંહ ૩૧ ચાહુમાનશ્રીકૌતૂકનૃપશ્રીઅભાવદીનસુરત્રાણજૈત્રવપ્પવંશ્ય શ્રીમુવનસિંહ ૩૨ સુત શ્રી-જયસિંહ ૩૩ માલવેશગોગાદેવજૈત્રશ્રીલક્ષ્મીસિંહ ૩૪ પુત્ર શ્રીઅજયસિંહ ૩૫ માતૃશ્રીઅરિસિંહ ૩૬ શ્રીહર્મ્મીર ૩૭ શ્રીલેતસિંહ ૩૮ શ્રીલક્ષ્મીદેવનરેદ ૩૯ નંદન સુવર્ણતુલાદિદાનપુણ્યપરોપકારાદિસારગુણસુરદ્રુમવિશ્રામનંદન શ્રીમોકલમહીપતિ ૪૦ કુલકાનનર્પચાનનસ્ય । વિપમતમાર્ગસારંગપુર નાગપુર ગાગરણ નરાણકાડજયમેરુ મંડોર મંડલકર વૃંદિ સ્વાદ્ર ચાટ સુજાનાદિનાનામહાદુર્ગલોલામાત્રગ્રહણપ્રમા-ણિતજિતકાશિત્વાભિમાનસ્ય । નિજમુજોર્જિતસમુપાર્જિતાનેકમદ્રગર્જેદસ્ય । સ્લેષ્મહીપાલવ્યાલચક્રવાલવિદલન વિહંગમૈદસ્ય । પ્રચંડ-દોર્ડળહંડિતાર્મિનિવેશનાનાદેશનરેશમાલમાલાલિતપાદારવિદસ્ય । અસ્થલિતલિતલક્ષ્મીવિલાસગોવિદસ્ય । કુનયગહનદહનદવાનલાયમાન-પ્રતાપવ્યાપપલાયમાનસકલવલ્લપ્રતિકૂલસ્માપદાપદવૃંદસ્ય । પ્રવલપરાક્રમાક્રાંતદિલ્હીમંડલગૂર્જરાસુરત્રાણદત્તાતપત્રપ્રથિતહિંદુસુરત્રાણ-વિરુદ્ધસ્ય સુવર્ણસત્રાગારસ્ય પદ્મદર્શનધર્માધારસ્ય ચતુરંગવાહિનોવાહિનીપારાવારસ્ય કીર્તિધર્મપ્રજાપાલનસત્વાદિગુણક્રિયમાળશ્રીરામયુધિષ્ઠિરાદિ-નેશ્વરાનુકારસ્ય રાણાશ્રીકુંભકર્ણસર્વોર્વોપતિસર્વભૌમસ્ય ૪૧ વિજયમાનરાજ્યે તસ્ય પ્રસાદપાત્રેણ વિનયવિવેકધૈર્યૌદાર્યશુભકર્મનિર્મલ-શીલાદ્યદ્યુતગુણમણિમયાભરણમાસુરગાત્રેણ શ્રીમદહમ્મદસુરત્રાણદત્તફુરમાણસાધુશ્રીગુણરાજસંવપતિસાહચર્યકૃતાશ્ચર્યકારિદેવાલયાલંકર-પુરઃસરશ્રીશત્રુંજયાદિતોર્થયાત્રેણ । અજાહરી પિંડરવાટક સાલેરાદિવહુસ્થાનનવીનજૈનવિહારજીર્ણોદ્ધારપદસ્થાપનાવિપમસમયસત્રાગાર-નાનાપ્રકારપરોપકારશ્રીસંઘસ્ત્રાધગણ્યપુણ્યમહાર્થક્રયાણકર્પૂર્યમાળભવાર્ણવતારણક્ષમમનુષ્યજન્મયાનપાત્રેણ પ્રાગ્વાટવંશાવતંસ સં૦ માંગળ-સુત સં૦ કુરપાલ માં૦ કામલદેવપુત્રપરમાર્હત સં૦ ધરણાકેન જ્યેષ્ઠભાતૃ સં૦ રત્ના માં૦ રત્નાદે પુત્ર સં૦ લાષા મજા સોના સાલિગ સ્વમાં૦ સં૦ ધારલદેવપુત્ર જાજ્ઞા (જા) જાવડાદિપ્રવર્ધમાનસંતાનયુતેન રાણપુરનગરે રાણા શ્રીકુંભકર્ણનેરેદ્રેણ સ્વનાન્ના નિવેશિત (તે) તદોય-સુપ્રસાદાદેશતલ્લૌક્યદીપકાભિધાનઃ શ્રીચતુર્મુખયુગાદોશ્વરવિહારઃ કારિત [:] પ્રતિષ્ઠિતઃ શ્રીવૃહત્પાગચ્છે શ્રીજગન્નંદસૂરિ શ્રીદે[વેંદસૂરિ-સંતાને શ્રીમત્] [શ્રીદેવસુંદર]સૂરિ [પદ્મપ્રમા]કર પરમગુરુસુવિહિતપુરંદ [રગચ્છા]ધિરાજશ્રીસા [મ]સુંદરસૂરિ [ખ :] ॥ [કૃત]મિદં ચ સૂત્રધારદેપાકસ્ય અયં ચ શ્રી[ચતુર્મુખપ્રાસાદ આચંદ્રાર્ક] નંદ[તા]ત્ ॥ શુભં ભવતુ ॥ ”

આ લેખમાંથી ધરણા શેઠના સુકૃતોની હકીકત સાંપડે છે એ મુજબ તેમણે અન્તરી, પીંડવાડા, સાલેર વગેરે સાત ગામના સાત મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાની હકીકત પ્રમાણિત થાય છે. એ સિવાય દાનશાળાઓ, કૂવા, વાવ અને બીજાં લોકોપકારી કૃત્યો પણ તેમણે કર્યાં હતાં, જેનું વર્ણન કરવાને અહીં સ્થાન નથી.

ધરણાશાહ ક્યારે ગત થયા એ વિશેની કોઈ નોંધ મળતી નથી; પરંતુ આ મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પછી નજીકના સમયમાં સ્વર્ગસ્થ થયા હશે. આશ્ચર્ય તો એ છે કે મંદિરના પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્ય શ્રીસામસુંદરસૂરીશ્વર પણ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પછી બે વર્ષે એટલે સં. ૧૪૯૮માં દિવંગત થયા. જાણે આલું મહાન કાર્ય આ બંને પુરુષોના હાથે પૂરું થાય એટલી જ રાહ કાળદેવ નોંધને બેઠો ન હોય !

ધરણશાહના અધૂરા મૂકેલા કાર્યને તેમના મોટાભાઈ રતનાશાહે પૂરું કરાવ્યું હતું. રતનાશાહે જે જે અધૂરાં કામો પૂરાં કરાવ્યાં છે તેમાં ધરણશાહ કરતાંયે વધુ કળામય બને એવી દૃષ્ટિ રાખવામાં આવી હોય એમ જણાઈ આવે છે.

એક શિલાલેખથી જણાય છે કે, આ મંદિરનો ઉદ્ધાર શ્રીડીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી થયો હતો અને એક ‘ મેઘનાદ મંડપ ’ નામે નવો મંડપ બંધાવાયો હતો.^૧ દેવકુલિકાના મૂળનાયકોના પ્રતિષ્ઠા લેખો શ્રીડીરવિજયસૂરિના સમયના અને

તે પછીના મળે છે. છેલ્લો ઉદ્ધાર શેઠ આણંદજી કચ્છાણીની પેઢીએ કરાવ્યો છે.

૨. ઉપર્યુક્ત ધરણવિહારથી પશ્ચિમમાં થોડે દૂર શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી દેવાલય છે. મૂળનાયકની શ્યામવર્ણી પ્રતિમા ૨ ફીટ ઊંચી બિરાજમાન છે. મૂર્તિની ચારે બાજુએ પરિકર સાથે તોરણ લગાવેલું છે, જેમાં નાની નાની ૨૩ પ્રતિમાઓ ઉત્કીર્ણ છે. આમાં કુલ ૧૩ પ્રતિમાઓ છે, જેમાંની કેટલીક સં. ૧૪૪૪માં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે. આ મંદિરમાં એક ભોંયડું છે, તેમાં કુલ ૩૫ પ્રતિમાઓ છે.

આ મંદિરમાં ધરણવિહાર કરતાં બારીક કાતરકામ ભેવાય છે. કોરણી સાથે પથ્થરમાં ગોઠવેલી નૃત્ય કરતી દેવાંગનાઓનો અંગમરોડ, ઊભરાતું લાવણ્ય અને આભૂષણોના અંગારોનો આભેદુષ ચિતાર ખડો કર્યો છે. આ સિવાય મંદિરની ચારે તરફની ભિટ ઉપર યુગલિક પુરુષ અને સ્ત્રીઓની કીડા કરતી નગ્ન પૂતળીઓ અધિક સંખ્યામાં છે. શ્રીજગદીશપ્રસાદ ગહિવેતે પોતાના ‘મારવાડ રાજ્યકા ઇતિહાસ’ (પૃ. ૨૮૭)માં આ મંદિર વિશે કહ્યું છે: “રાણકપુરના એક મંદિરમાં નાગી અને અશ્લીલ મૂર્તિઓ કોરેલી છે; એથી આ કોકશાસ્ત્ર બની ગયું છે. લોકોને આનું યથાર્થ નામ ન મળ્યું તેથી તેને વેશ્યાનું મંદિર કહેવા લાગ્યા.”

વસ્તુતઃ અશ્લીલ મૂર્તિઓ એ તો સ્થાપત્યના એક પ્રકારરૂપે યુગલિક પુરુષોની રહેણીકરણી બતાવવા માટે જ આલેખાઈ છે. મોઢરાના સૂર્યમંદિરમાં પણ આવી તો કેટલીયે અશ્લીલ પૂતળીઓ ભેવાય છે.

આ મંદિર ધરણ શેઠના મુખ્ય મુનિમે બંધાવ્યું હોવાનું કહેવાય છે. “કેટલીક ઘટનાઓનો સમયનિર્દેશ” નામે પ્રગટ થયેલા એક હસ્તલિખિત પત્રમાં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

“તિળરૈ પાલતી દેવલ ૧ સોમલ પોરવાડ કરાયો । તિળમેં નાગો પૂતલી છે ॥”

આ હકીકતથી જણાય છે કે, સોમલ નામના પોરવાડે આ મંદિર બંધાવ્યું. જો કે આમાં સમયનિર્દેશ કે ધરણ શેઠના મુનિમ વિશે કશો ઉલ્લેખ નથી; પરંતુ સંભવ છે કે, આ સોમલ પોરવાડ ધરણશેઠનો મુનિમ હોય; અને તેણે પણ ધરણશાહે મંદિર બંધાવવાની શરૂઆત કરી તે સમયમાં આ મંદિર બંધાવીને પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યું હોય એથી જ મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૪૪૪ના લેખો જણાય છે.

મંદિરના મંડપના થાંભલાઓમાં અને પાછળના ભાગમાં મોટી ફાટો પડેલી છે; આથી આનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાની જરૂર છે.

૩. ધરણવિહારની બરાબર સામે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સુંદર મંદિર ઉત્તરાભિમુખ છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા ૨૫ ફીટ ઊંચી છે. મંદિરમાં કુલ ૩૩ પ્રતિમાઓ છે અને ભોંયરામાં ૬૫ મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. આ મંદિર લગભગ ૧૫મી સદીમાં પ્રતિષ્ઠિત થયું હોય એમ જણાય છે. શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાયે “ખરતરવસહી ખાંતસુ રે લાલ” એ પદ્ય દ્વારા આને ખરતરગચ્છીય સંઘે બંધાવ્યાનું જણાવ્યું છે. ગમે તે હોય પણ સોળમી સદી પહેલાં આ મંદિર હતું એટલું નક્કી છે. આ મંદિર જીર્ણ હાલતમાં હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર કરાવવાની જરૂર છે.

ચક્રેશ્વરી માતાનું મંદિર:—ઉપર્યુક્ત મંદિરથી ૦૫ માઈલના અંતરે એક દેવીનું મંદિર છે. આ મંદિર શિખરખંધી અને કોરણીવાળું છે. તેમાં ચક્રેશ્વરી દેવીની મૂર્તિ પણ છે. સંભવતઃ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની અધિષ્ઠાયિકા ચક્રેશ્વરી દેવીનું મંદિર શેઠ ધરણશાહે જ બંધાવ્યું હોય. દેવળનો ઘણોખરો ભાગ પડી ગયો છે, માત્ર શિખર બચી ગયેલું છે.

સૂર્યમંદિર:—અહીં ધ્વસ્ત થયેલું એક ‘સૂર્યમંદિર’ છે જે (કુંભા ?) રાણાએ બંધાવેલું કહેવાય છે. તેનો મંડપ તૂટી ગયો છે અને પથ્થરો તેમજ મૂર્તિઓ અસ્તવ્યસ્ત પડી છે. રાણાની વિપત્તિકાળે આ સંરક્ષણ માટેનું સ્થાન મનાતું. વસ્તુતઃ આ મંદિર જૈન દેવળ હતું.

અહીંનાં પ્રાચીન વર્ણનોથી જે હકીકત મળે છે તે સાત કે પાંચ મંદિરોની શોધ કરવા યોગ્ય છે.

ગોલવાડની મોટી પંચતીર્થીમાં આ તીર્થ મુખ્ય ગણાય છે. મારવાડમાં જેટલાં પ્રાચીન જૈનમંદિરો છે તેમાં સૌથી મોટું, કિમ્તી અને શિલ્પની દૃષ્ટિએ આ મંદિર અનુપમ છે.

૧૦૮. ઘાણેરાવ-મહાળા મહાવીર

(કોઠા નંબર : ૨૭૭૫-૨૭૮૬)

રાણી સ્ટેશનથી ૧૫ માઈલ દૂર ઘાણેરાવ ગામ છે. મૂછાળા મહાવીરના તીર્થે જતાં રસ્તામાં છે, તેથી અહીંના મંદિરોનાં દર્શનનો પ્રાસંગિક લાભ લેનારા માટે પહેલાં તેની વિગત આલેખવી જરૂરી છે.

ઘાણેરાવમાં ઓશવાલ શ્રાવકોનાં ૩૫૦ અને પૌરવાડોનાં ૫૦ ઘરો વિદ્યમાન છે. ગામમાં ૪ ઉપાશ્રયો ૨-૩ મોટી ધર્મશાળાઓ, જૈન વિદ્યાલય વગેરે મૌલુદ છે. ગામમાં ૧૧ જૈન મંદિરો દર્શનીય છે. તેમાંથી ૪ મંદિરો શિખરખંધી અને ૭ મંદિરો શુભમજખંધી છે. (૧) શ્રીકૃંશુનાથ ભગવાનનું મંદિર નવીપાટીના નાકા ઉપર છે. (૨-૩) વાવડી ચોકમાં અને હીંગડોના વાસમાં કમશઃ શ્રીછરાવલા અને ગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં મંદિરો છે. (૪) વાંસા વાસમાં શ્રીઅભિનંદનસ્વામીનું શિખરખંધી મંદિર છે. (૫) પૌરવાડોના વાસમાં શ્રીશાંતિનાથપ્રભુનું મંદિર છે. (૬-૭) ખજારમાં કોટવાલી પાસે શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું અને ગઢની પાસે શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૮) રાબવતોના વાસમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૯-૧૦) શુરાંસાના ઉપાશ્રયમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું અને તપગરહના ઉપાશ્રયમાં શ્રીદાદાપાર્શ્વનાથનું મંદિર છે. (૧૧) સાલરિયા પોળમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. બધાં મંદિરો ઓગણીસમા સૈકામાં અને તે પછીનાં બનેલાં છે.

જે પ્રાચીન તીર્થ વિશે આપણે જાણવું છે તે તો અહીંથી પૂર્વમાં ૪ માઈલ દૂર છે. શુષ્ક નદી કિનારાથી દૂરના માર્ગે સઘન ઝાડીની વચ્ચે ઘેરાયેલું છે. આજે જંગલમાં મંગલનો ખ્યાલ કરાવતું, વિશાળ ચોગાનમાં દેવવિમાન જેવું શોભતું શ્રીમહાવીર ભગવાનનું આ મંદિર કોણે ક્યારે બંધાવ્યું હશે એ જાણવામાં નથી, પરંતુ કોઈ સમયે આ સ્થળે મોટું નગર હશે એવું તો અનુમાન નીકળે જ છે. પ્રાચીન ઘાણેરાવ આ તરફ વસેલું હતું, તેનાં નિશાનો જોવાય છે.

વિશાળ ઓટલાઓવાળું આ મંદિર ઉત્તરદ્વારનું છે. શ્વેત પ્લાસ્ટરથી ચક્રચકિત દેખાતા શિખરખંધી આ મંદિરના પ્રવેશદ્વારમાં મોટા હાથોઓની રચના કરેલી છે. દેવળ વિશાળ નથી પરંતુ બે મંડપોવાળું છે. બીજો મંડપ સ્તંભો ઉપર ઊભો કરેલો ખુલ્લો જોવાય છે. ભમતીના ગવાક્ષોમાં વિવિધ કોરણીયુક્ત જાળીઓ મૂકેલી છે. નૃત્ય કરતી દેવદેવીઓની પૂતળીઓમાં ભલકદાર રંગો પૂરેલા છે. દેવકુલિકાની દેરીઓ છૂટી છૂટી છે. મૂળગભારામાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની ભવ્ય અને પ્રાચીન પ્રતિમા જાણ હાથે ભંચી પરિકરયુક્ત બિરાજમાન છે. મૂર્તિ પ્રાચીન હોવાથી વિકલાંગ થયેલી છે. બંને હાથ, તેની નીચેનો ભાગ, કાન અને ગળેથી ખંડિત છે. આ મૂર્તિ મૂછાળા મહાવીર ના નામે ઓળખાય છે. આવા નામ પાછળ એક દંતકથા જોડાયેલી સંભળાય છે:—

કહે છે કે, આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા ધર્મગયા પછી કેટલાંક વર્ષો બાદ ઉદયપુરના મહારાણા પોતાની સામંત મંડલી સાથે આ તીર્થના દર્શનાર્થે આવ્યા. મહારાણાએ તિલક કરવાના સમયે કેસરની વાટકીમાં વાળ જોયો. પાસે જોલેલા પૂજારીને તેમણે વ્યંગ્યમાં કહ્યું: “તમારા ભગવાન મૂછાળા જણાય છે.” કોણ જાણે કેમ મહાવીરભક્ત પૂજારીના સુખમાંથી “હા, હા” એવો શબ્દ નીકળી ગયો, એટલું જ નહિ પણ તેણે ઊમેર્યું કે, “ભગવાન તો સમયે સમયે ઇચ્છા સુજળ અનેક રૂપ ધારણ કરે છે.” ખાતરી કરવાની હડીલી પ્રકૃતિના મહારાણાએ પૂજારીને કહ્યું: “જો એમ હોય તો મારે ભગવાનને મૂછ સહિત જોવા છે, એ ખાતર અમે અહીં ત્રણ દિવસ રહીશું.” કહે છે કે, ભક્તિધેલા પૂજારીએ તો આ આદેશને સાચો કરી બતાવવા ત્રણ દિવસ સુધી અખંડ ભક્તિ કરી અને સાચે જ મહારાણાને મૂછ સહિત મૂર્તિનાં દર્શન કરાવ્યાં.

આવી હકીકતથી રાણાએ નિશ્ચય કર્યો કે એક સ્થળે બે મૂછાળા ન રહી શકે, તેથી તેમણે દૂર નદી કિનારે કિલ્લો બાંધી નવું ઘાણેરાવ વસાવ્યું.

આ કથામાં સત્યાંશ હોય કે ન હોય પરંતુ એટલું નક્કી છે કે, આ નામ પાછળ આવી કઈક દંતકથાને જ આધાર હોવો જોઈએ. ચમત્કારી આ મૂર્તિની પ્રભાવકતા તો આજે પણ અનુભવાય છે અને પૂજારી જેવી અનન્ય ભક્તિ હોય તો એવા ચમત્કારો પણ જોવામાં આવે.

આ મંદિરના પ્રવેશદ્વારની અંદર પ્રદક્ષિણાની ભમતીમાં બંને બાજુએ એકેક દેવકુલિકા છે; તેમાં જમણી તરફની દેવકુલિકામાં શ્રીમહાવીર ભગવાનની ૪૫ ફીટ ઊંચી શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા છે, જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૦૩ના મહા વદિ ૫ ને શુક્રવારે તપાગચ્છીય શ્રીશાંતિસાગરસૂરિએ અમદાવાદમાં કરાવ્યાનો લેખ છે. ડાબી તરફની બીજી દેવકુલિકામાં શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીની મૂર્તિ ૧૫ હાથ ઊંચી છે ને તેના ઉપર સં. ૧૮૯૩નો લેખ છે.

મંદિરની પશ્ચિમ તરફની દીવાલે દક્ષિણ-પશ્ચિમ ઓસારની એક વિશાળ ધર્મશાળા છે, અને ઉત્તર તરફ પશુઓને રાખવાની જગા છે. દેવળના વંડા અને ધર્મશાળા વચ્ચે એક ફૂલવાડી અને ફૂવો છે. આ ધર્મશાળામાં થઈને જ દેવળમાં જવાય છે.

અહીં ચૈત્ર સુદિ ૧૩ના દિવસે મેળો ભરાય છે. ઘાણેરાવ સંઘની પેઠી આ તીર્થની વ્યવસ્થા કરે છે.

૧૦૯. નાડલાઈ

(કોડા નંબર : ૨૬૮૭-૨૬૯૭)

રાણી સ્ટેશનથી પૂર્વમાં ૧૪ માઈલના અંતરે નાડલાઈ નામે ગામ છે. પ્રાચીન શિલાલેખો અને ગ્રંથોમાં આનાં નંદુલકાગિકા, નંદુલવતી, નંદુલાઈ, નારદપુરી વગેરે નામો મળી આવે છે. ‘વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય’કાર જણાવે છે કે, “મેવાડ દેશના વિશાળ ભૂમિપટને જોઈ નારદે ત્યાં પોતાના નામે ‘નારદપુરી’ નામની નગરી વસાવી, અને એ નામે એ પ્રસિદ્ધિ પામી. તેમાં શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર પ્રદ્યુમ્નકુમારે નજીકના પર્વત ઉપર શિખરબંધી જિનાલય બંધાવી તેમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અપ્રતિમ પ્રભાવવાળી કલ્પલતા સમી પ્રતિમા પધરાવી હતી. નારદપુરીની સમીપે આવેલો ‘જેખલ’ નામનો ઊંચાં શિખરોવાળો પહાડ આ રચનાથી અપૂર્વ શૌભાને ધારણ કરી રહ્યો છે.” મતલબ કે આ નગર અતિપ્રાચીન કાળમાં વસ્યું હોય એમ લાગે છે.

એક કાળે આ નગર જૈનોથી ઝળહળતું હતું. નાડોલ અને નાડલાઈનો પ્રદેશવિસ્તાર એક જ નગરમાં સમાઈ જતો હતો. પાછળથી એ બંને વહેંચાઈ જતાં એક બીજા વચ્ચે ત્રણ ગાઉનું અંતર પડી ગયું એમ કહેવાય છે. અહીં ગામ બહાર આવેલા શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરના શિલાલેખથી જણાય છે કે એ મંદિર દશમા સૈકાથી પણ પ્રાચીન છે.

સત્તરમા સૈકાના ચાત્રી શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાયે રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં “નાડલાઈ જાહેલો” કહીને ચાદવકુલતિલક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના મંદિરનું સ્મરણ કર્યું છે, જે અહીંની એક ટેકરી ઉપર આવેલું છે અને તે પછીના ચાત્રી પં. શ્રીશીલવિજયજી પોતાની ‘તીર્થમાળા’માં “નાડલાઈ નવ મંદિર સાર, શ્રીસુપાસ પ્રભુ નેમિકુમાર” એમ જણાવી અહીંનાં નવ મંદિરોનું સૂચન કરે છે. આ ઉલ્લેખો આ તીર્થની પ્રાચીનતા અને પવિત્રતાનો ખ્યાલ આપી રહ્યાં છે.

શ્રીહીરવિજયસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિજયસેનસૂરિએ જે નારદપુરીને પોતાના જન્મથી પવિત્ર કરી હતી તે આ જ નાડલાઈ ગામ હતું. આજે આ ગામની ભૂતકાલીન સમૃદ્ધિ ઓસરી ગઈ છે. જૈનોનાં માત્ર પચાસેક ઘર વિદ્યમાન છે જ્યારે દેવમહાલય જેવાં ૧૧ જૈનમંદિરો એના અતીત ગૌરવનું ગીત સંભળાવી રહ્યાં છે. કોઈ કોઈ મંદિર તો એની અતિ ઉત્તત બાંધણીથી તારંગાના મંદિરનો ખ્યાલ આપી રહ્યાં છે.

૧. આ નગરના પશ્ચિમ દ્વારની બહાર ભગવાન આદિનાથનું પુરાણું શિખરબંધી વિશાળ જિનાલય છે. પહેલાં આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીઆદિનાથ, તે પછી શ્રીમહાવીર પ્રભુ અને તે પછી શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીની પ્રતિમા વિરાજમાન હતી, પરંતુ એ મૂર્તિઓ લુપ્ત થતાં અત્યારની ૩ ફીટ ઊંચી શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની ધિરાજમાન કરેલી છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૭૪ના મહા વદિ ૧ નો લેખ વિદ્યમાન છે. પરંતુ આ મંદિર વિશે

મહાસ્વનો ઇતિહાસ રંગમંડપમાં ડાબી બાજુની ભીંતના થાંભલા ઉપરના શિલાલેખમાં આપ્યો છે, જે લેખ આ પ્રકારે છે:—

“શ્રીયશોભદ્રસૂરિગુરુપાદુકાભ્યાં નમઃ । સં૦ ૧૫૯૭ વર્ષે વૈશાખમાસે શુક્લપક્ષે પષ્ટ્યાં તિથી શુક્રવાસરે પુનર્વસુદ્ધપ્રાસચંદ્રયોગે । શ્રીસંડેરગણે । કલિકાલગૌતમાવતારઃ સમસ્તભવિક્ષણમનોબુજવિવોધનૈકદિનકરઃ । સકલલલ્લિવિશ્રામઃ યુગપ્રધાનઃ । જિતાનંકવાદીશ્વર-વૃંદઃ પ્રણતાનેકનરનાયકમુકુટકોટિવૃથપાદારવિંદઃ । શ્રીસૂર્યે ચ મહાપ્રસાદઃ ચતુષ્પદિસુરેંદ્રસંગીયમાનસાધુવાદઃ શ્રીપંડેરકીયગણબુધાવતંસઃ । સુભદ્રાકુક્ષિસરોવરરાજહંસઃ યશોવીરસાધુકુલાંબરનમોમણિસકલચારિત્રિચક્રવર્તિચક્રચૂડામણિઃ મ૦ પ્રમુશ્રીયશોભદ્રપૂર્યઃ । તત્પદે શ્રીચાહુમાનવંશશૃંગારઃ લલ્લસમસ્તનિરવધવિવાજલધિપારઃ શ્રીચંદ્રાદેવીદત્તગુરુપદપ્રસાદઃ । સ્વવિમલકુલપ્રવોધનૈકપ્રાસપરમયશોવાદઃ મ૦ શ્રીશાલિસૂરિઃ ત૦ શ્રીસુમતિસૂરિઃ ત૦ શ્રીશાંતિસૂરિઃ ત૦ શ્રીશ્વરસૂરિઃ । एवं यथाक्रममनेकगुणमणिगणरोहणगिरीणां महासूरीणां वंशे पुनः श्रीशालिसूरिः त० श्रीसुमतिसूरिः तत्पट्टालंकारहार म० श्रीशान्तिसूरिवराणां सपरिकराणां विजयराज्ये ॥ अयेह श्रीमेदपाटदेशे श्रीसूर्यवंशोयमहाराजाधिराजश्रीसि(शि)छादित्यवंशे श्रीगुह्मिदत्तराउल श्रीवप्पाक श्रीखुमाणादिमहाराजान्वये । राणाहमीर श्रीपेतसिंह श्रीलखमसिंहपुत्र श्रीमोकलमृगांकवंशोद्योतकारकप्रतापमार्तंडावतार आसमुद्रमहिमंडलाखंडलअतुलमहावलराणा श्रीकुंभकणपुत्रराणाश्रीराय-मल्लविजयमानप्राज्यराज्ये । तत्पुत्रमहाकुमार श्रीपृथ्वीराजानुशासनात् श्रीऊक्नेशवंशे रायभंडारीगोत्रे राउल श्रीलापणपुत्र म० दूदवंशे म० मयूरसुत म० साद(ह)उः । तत्पुत्राभ्यां म० सीहासमदाभ्यां सद्वांधव म० कर्मसी धारा लाखादिसुकुटुंबयुताभ्यां श्रीनंदकुलव्यां पुर्षीं स० ९६४ श्रीयशोभद्रसूरिमंत्रशक्तिसमानीतायां त० सायरकारितदेवकुलिकाबुद्धारतः सायरनाम श्रीजिनवसत्यां । श्रीआदीश्वरस्य स्थापना कारिता (कृता) श्रीशान्तिसूरिपट्टे देवसुंदर इत्यपरशिष्यनामभिः आ० श्रीईश्वरसूरिभिः । इति लघुप्रशस्तिरियं लि० आचार्य श्रीईश्वरसूरिणा उक्तीर्णा सूत्रधारसोमकेन ॥ शुभं ॥ ”

—પ્રારંભમાં લેખ લખ્યાનો સં. ૧૫૯૭ના વૈશાખ સુદિ ૬ આપ્યો છે. તે પછી સંડેરગણની પાટપરંપરામાં યશોભદ્રસૂરિ થયા, જેમની માતાનું નામ સુભદ્રા અને પિતાનું નામ યશોવીર હતું. તેમના શિષ્ય ૨ શાલિસૂરિ (ચૌહાણવંશીય), ૩ સુમતિસૂરિ, ૪ શાંતિસૂરિ અને ૫ ઈશ્વરસૂરિ થયાનું જણાવ્યું છે. તે પછી પણ ૧ શાલિસૂરિ, ૨ સુમતિસૂરિ અને ૩ શાંતિસૂરિ થયાનું જણાવી શાંતિસૂરિના સમયમાં મેવાડના સૂર્યવંશીય શિલાદિત્યના વંશમાં શુદ્ધિદત્ત રાઉલ, બાપાક અને ખુમ્માણાદિના વંશમાં રાણા હમ્મીર, પેતસિંહ અને લાખમસિંહ થયા. તેનો પુત્ર મોકલ થયો. તેનો પુત્ર કુંભકણ અને કુંભકણનો પુત્ર રાયમલ્લ થયો. આ રાયમલ્લના મોટા પુત્ર પૃથ્વીરાજના અનુશાસનથી ઓશવાલવંશીય ભંડારીગોત્રના રાઉલ લાખણના પુત્ર દ્વાદાના વંશમાં થયેલ મયૂરનો પુત્ર સાલો અને તેના પુત્રો સીહા તથા સમઠાએ કર્મસી, ધારા, લાખાદિ બંધુએ યુક્ત યશોભદ્રસૂરિએ મંત્રશક્તિથી સં. ૯૬૪માં નંદકુલવતી (નાડલાઈ)માં લાવેલા અને સાયરે કરાવેલી દેવકુલિકાના ઉદ્ધારથી જેતું નામ ‘સાયરજિનવસતિ’ પડ્યું હતું, તે મંદિરમાં શ્રીઆદીશ્વરની સ્થાપના કરી અને તેની પ્રતિષ્ઠા, શાંતિસૂરિની પાટે થયેલા દેવસુંદર અપર નામ ઈશ્વરસૂરિએ કરી—આ પ્રમાણે જણાવી અંતમાં આ લઘુપ્રશસ્તિ ઈશ્વરસૂરિએ લખી અને સૂત્રધાર સોમાએ તેને કોતરી એમ જણાવ્યું છે.

આ લેખ આ મંદિરની સ્થાપનાથી માંડીને સોળમી સદી સુધીની એક પ્રાચીન ઐતિહાસિક પરંપરાને સાચવી રાખે છે. લેખમાં જણાવ્યા મુજબ સં. ૯૬૪માં શ્રીયશોભદ્રસૂરિએ મંત્રશક્તિથી આ મંદિર સ્થાપ્યું હતું જે વિશે એક પ્રચલિત આશ્ચર્યકારી દંતકથા પણ સંભળાય છે:—

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ અને શૈવ યોગી તપેસરજી બંને બળપણના મિત્રો હતા. એક જ શુદ્ધ પાસે તેમણે વિદ્યાધ્યયન કર્યું હતું. બંને મંત્રવિદ્યાના અઠંગ અભ્યાસીઓ હતા, બંનેમાં કોણ ચઢિયાતું છે એ બાબવા પરસ્પરમાં અનેક વખત વાદવિવાદ થતા, શ્રીયશોભદ્રસૂરિ તપેસરજીથી વાદમાં જરાય ઓછા ન ઊતરતા. લોકમાં યશોભદ્રસૂરિના વિજયનાં ગીત ગવાતાં. આ કારણે તપેસરજીના મનમાં ઈર્ષ્યા અને દ્વેષનાં બીજ રોપાયાં. શ્રીયશોભદ્રસૂરિને હરાવવા તપેસરજી કોઈ પણ તક ઝડપી લેતા.

એક પ્રસંગે રાજસભામાં બંનેનો વિવાદ ચાલુ હતો. તપેસરજીની હાર થઈ ચૂકી હતી ત્યારે તપેસરજીએ કહ્યું: પોતપોતાના ધર્મનાં મંદિરો વલ્લભીપુરથી મંત્રશક્તિ વડે આકાશમાં ઊડાવી લાવી સૂર્યોદય પહેલાં નાડલાઈમાં

સૌથી પહેલાં જે સ્થાપે તેની જીત ગણાયે. આ પ્રતિજ્ઞા અનુસાર ખંને જણા મંદિરો ઉડાવી લાવી રહ્યા હતા, પરંતુ તપે-સરજીએ યશોભદ્રસૂરિનું મંદિર આગળ નીકળી ગયેલું બાણ્યુ ત્યારે તેમણે કુકડાનો કૃત્રિમ અવાજ કર્યો. સવાર પડી ગઈ છે એવું બાણીને યશોભદ્રસૂરિએ પોતાનું જૈન મંદિર નાડલાઈના દરવાજા બહાર ત્યાં જ થંભાવી દીધું ને તપેસરજીએ એ અવાજ પછી પણ પોતાનું શૈવ મંદિર આગળ લાવીને ગામમાં સ્થાપન કર્યું. રાજસંભામાં તપેસરજીએ પ્રતિજ્ઞાભંગ કર્યાનો નિર્ણય બહાર થયો. આ ઘટનાના સમય વિશે નીચે પ્રમાણેનો પ્રસિદ્ધ દોહો સંભળાય છે:—

“ સંવત દશ દહોતરો, વદિયા ચોરાસી વાદ; ખેડનગરથી લાવીયા, નાડલાઈ પ્રાસાદ. ”

આ દોહામાં મારવાડમાં મલ્લાણીના ખેડનગરથી મંદિર લાવ્યાની હકીકત છે, જ્યારે ‘સોહમકુલ પટ્ટાવલી’કાર કહે છે:

“ વલ્લીપુરથી આણિયો, ઋષભદેવ પ્રાસાદ. ”

શ્રીલાવણ્યસમય રચિત ‘તીર્થમાળા’માં આ ઘટનાનો સમય સં. ૯૬૪ જણાવ્યો છે, તેમ ઉપર્યુક્ત શિલાલેખમાં પણ એ જ સંવત આપ્યો છે.

આ કથામાં તથ્ય કેટલું છે એ બાણ્યુનું મુશ્કેલ છે છતાં આજે આ ખંને મંદિરો એ જ સ્વરૂપે અહીં ઊભાં છે. શ્રીયશોભદ્રસૂરિનું જૈન મંદિર ‘જસિયા’ના નામે અને તપેસરજીનું મહાદેવ મંદિર ‘કોસિયા’ના નામે પ્રસિદ્ધ છે. લોકો જસિયાથી યશોભદ્રસૂરિ અને કોસિયાથી કેશવ નામના બ્રાહ્મણ યોગીનું નામ ગતાવે છે. વસ્તુતઃ કેશવસૂરિ નામે યશોભદ્ર-સૂરિના એક પ્રભાવક શિષ્ય પણ હતા, જેમનું બીજું નામ વાસુદેવાચાર્ય હતું અને જેઓ હસ્તિકુંડીગચ્છના ઉત્પાદક હતા. શું તપેસરજી કેશવ નામના યોગીએ પરાજિત થતાં યશોભદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હશે અને કેશવસૂરિ અપરનામ વાસુદેવાચાર્ય થયા હશે ? એ શોધવા જેવું છે.

તપેસરજીનું મહાદેવ મંદિર પૂર્વાભિમુખ વિશાળ અને શિખરગંધી છે. તેની ચારે દિશામાં દેવકુલિકાઓ છે જેમાં ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફની દેરીઓમાં સૂર્ય અને ગણપતિની મૂર્તિઓ સ્થાપિત છે.

ગામની દક્ષિણ દિશામાં આવેલી સ્મશાન ભૂમિમાં અત્યારે પણ બે સ્તૂપો જોવામાં આવે છે. તેમાં સંદેગચ્છીય યશોભદ્રસૂરિનો મૂર્તિ સહિત સ્તૂપ છે જેના ઉપર બિલકુલ ઘસાર્ધ ગયેલો લેખ જોવામાં આવે છે. માત્ર આટલા અક્ષરો વંચાય છે: “.....સ્થરિયશોભદ્રાચાર્યાદિ” ॥ તેની પાસે તપેસરજી યોગીનો પણ સ્તૂપ છે. શ્રીયશોભદ્ર-સૂરિની માંત્રિક શક્તિઓની ઘટનાઓ અનેક છે. વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ‘ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ’ ભા. ૨માં આપેલો “યશોભદ્રસૂરિ રાસ” જોવો જોઈએ.

આ મંદિરમાં રંગમંડપની ડાબી બાજુની ભીંત ઉપર સં. ૧૧૮૭ના ફાગણ સુદિ ૧૪ ને શુક્રવારનો પ્રાચીન લેખ છે^૧ અને બીજા લેખો પૈકી સં. ૧૧૮૯, ૧૨૦૦, ૧૨૦૨ વગેરેના લેખો છે,^૨ જેમાં રાઘપાલ રાજાના સમયમાં આ મહાવીર મંદિરને અપાયેલાં દાનોની વિગત આપેલી છે. આ શિલાલેખો ઉપરથી પણ આ મંદિર સં. ૧૧૮૭ પહેલાંનું નિર્ણીત થાય છે. સં. ૧૪૪૩માં આ મંદિરનો ઉદ્ધાર થયાનો લેખ પણ છે.^૩ એ પછી સં. ૧૫૦૬માં મંત્રી સાયરે ઉદ્ધાર કરાવ્યો અને બીજો ઉદ્ધાર જુદા જુદા ગામના સંઘોએ મળીને અને પછીનો ઉદ્ધાર સાયરમંત્રીના વંશજોએ કરાવ્યો હતો.

આ મંદિરની પાસે જ મકાનનું એક ખંડિયેર છે, કહેવાય છે કે, આ ઉપાશ્રય હતો અને અહીં યશોભદ્રસૂરિ અવ્યાસ કરતા હતા.

[૨] ગામના મધ્યભાગમાં એક નાનું પણ રમણીય મંદિર છે, તેમાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા છે. [૩] મૂળનાયક શ્રીઅન્જિતનાથ ભગવાનના શિખરગંધી મંદિરમાં પીતલવર્ણી સપરિકર મૂર્તિ ૧૧ હાથ ઊંચી બિરાજમાન છે. [૪] શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર અહીંનાં બધાં મંદિરોમાં ઘણું વિશાળ અને ઊંચું છે. તેમાં મૂળનાયકની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૬૫૬નો લેખ છે. આ મંદિરની ગાંધણી મનોહર છે. [૫] જેખલ

૧. “ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ : ” લેખાંક : ૩૪૩

૨. એજન : લેખાંક : ૩૩૧, ૩૩૩, ૩૩૪

૩. એજન : લેખાંક : ૩૩૫.

પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના નાના છતાં સુંદર જિનાલયમાં મૂળનાયકની સપરિકર લગ્ન્ય પ્રતિમા ૧ હાથ ઊંચી છે જેના ઉપર સં. ૧૬૨૨નો લેખ છે. [૬] એ જ સ્થળે શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનના શિખરબંધી મંદિરમાં મૂળનાયકની ૧ હાથ ઊંચી પ્રતિમા છે, જેના ઉપર સં. ૧૭૪૬નો લેખ છે. [૭] એ જ સ્થળે શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી રમણીય મંદિર છે તેમાં મૂળનાયકની સર્વાંગસુંદર શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ૧૧ હાથ ઊંચી બિરાજમાન છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૬૭નો લેખ છે. મૂળનાયકની આસપાસ રહેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ અને શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિમાઓ ઉપર સં. ૧૭૨૪ના લેખો છે, જેની અંજનશલાકા શ્રીવિજયરત્નસૂરિએ કરેલી છે. [૮] એ જ સ્થળે શ્રીસોગડિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શિખરબંધી જિનાલયમાં મૂળનાયકની સપરિકર શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ૧૧ હાથ ઊંચી છે. આ મંદિરનું સ્થાપત્ય ૧૦ મા સૈકાનું જણાય છે. [૯] એ જ સ્થળે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર છે, તેમાં પાખાણની ૩ પ્રતિમાઓ છે અને શિલ્પો ૧૦ મા સૈકાનાં જણાય છે.

[૧૦] ગામને ઘડીને પૂર્વ તરફ સામસામે એ ટેકરીઓ આવેલી છે. તેમાં જેખલ પહાડીને ‘શત્રુંજયની ટેકરી’ કહે છે. ટેકરી ઉપર ચડવા માટે ઢેઠ સુધી પાકાં પગથિયાં બાંધેલાં છે. એક તરફ સોનગિરા ચૌહાણોએ બંધાવેલા કોટનાં બંધિયેરા છે, ત્યારે ટેકરીના મધ્યભાગમાં શિખરબંધી ઉત્તર અને વિશાળ મંદિર જોવાય છે. તેની ચારે બાજુએ બાંધેલા કોટ છલ્લું થયેલા છે. તેમાં એક છલ્લું જળકુંડ પણ છે. આખુંયે મંદિર ચારે તરફની દીવાલો સાથે સારી વ્યવસ્થામાં બંધુ છે. ખૂબ પ્રાચીનકાળમાં આ મંદિર બંધાવાયાનું કહેવાય છે. મૂળભારામાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની ૧૧ હાથ ઊંચી મનોહર પ્રતિમા છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૮૬ના વૈશાખ સુદિ ૮ને શનિવારનો લેખ છલ્લોદ્ધારના સમયનો છે.* આમાં રંગમંડપ ખુલ્લો છે. આ મંદિરને ‘શત્રુંજયાવતાર’ કહેવામાં આવે છે.

[૧૧] સામેની બીજી બઢવાની ટેકરી ઉપર ગિરનારની સ્થાપના છે. પૂર્વોક્ત ટેકરી કરતાં આ ટેકરીનો ચડાવ કઠણ છે. એ ટેકરીના મધ્ય ભાગમાં આવેલું મંદિર પૂર્વોક્ત મંદિરથી નાનું પણ કોટથી સુરક્ષિત શિખરબંધી છે. મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની સ્થાપવર્ણી સપરિકર પ્રતિમા આશરે ૨-૨૧ ફીટ ઊંચી છે. આ મૂર્તિ કેસરિયાભમાંની આદિનાથ પ્રભુની મૂર્તિને હૂબહૂ મળતી આવે છે. બંને મૂર્તિઓ રંગે, ઘાટે, વર્ણે અને સુખાકૃતિઓમાં સરખી છે. સંલવ છે કે આ બંને મૂર્તિઓનો ઘડનાર શિલ્પી એક હશે. એવું પણ અનુમાન થાય છે કે આ મૂર્તિ અગાઉ શત્રુંજયની ટેકરી પર સ્થાપન કરેલી હશે. આ મંદિરનો મંડપ બાંધેલો છે. આ મંદિરમાંથી મળી આવેલો સં. ૧૧૯૫ નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ઓં ॥ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ સંવત્ ૧૧૨૫ આસડજ વદિ ૧૫ કુજે અઘેહ શ્રીન[હો]લડા[ગિ]જાવાં મહારાજાધિરાજશ્રીરાય[પા]લ-
દેવે વિજયો(યિ) રાજ્યં કુર્વતીત્યેતત્મિન્ કાલે શ્રીનદુર્જિતતીર્થઃ(ત્યે) શ્રી[ને]મિનાથદેવત્ય દોપૂપનૈવે[વિ]પુષ્પપૂજાયથે ગૃહિલાન્વયઃ
રાડ૦ ક્ષરણમુનુના મોજારિ (?) ઠ૦ રાજદેવેન ત્વપુણ્યાર્થે ત્વાવદાનમગ્યાત્ માર્ગે ગચ્છતાનામાગતાનાં વૃષભાનાં શેકે [પુ] યદામાવ્યં
મવતિ તન્મગ્યાત્ વિ[શ]તિમો ભાગઃ ચંદ્રાકં યાવત્ દેવત્ય પ્રદત્તઃ ॥ અસ્મદ્વંશોયેનાન્યેન વા કેનાપિ પરિપંથના ન કરણીયા । અત્મ-
દ[દ]ત્તં ન કેનાપિ લોપ[ની]યં ॥ સ્વહસ્તે પરહસ્તે વા યઃ કોપિ લોપયિષ્યે(ધ્ય)તિ । તત્યાહં કરે લગ્નો ન લો[પ્યં] મન શાસનમિદં ॥
લિ૦ [પા]સિલેન ॥૦ સ્વહસ્તોયં સામિજ્ઞાનપૂર્વકં રાડ૦ રા[જ]દેવેન મતુ દત્તં ॥ અત્રાહં સાક્ષિ[જા] જ્યોતિષિક [દ્વિ]પાસુનુના ગૂગિનઃ
(ના) । તથા પળ૦ [પા]લ૦ પૃથિવા ૧ માંગુ [લા] ॥ દેપસા । રાપસા ॥ મંગલં મહા [શ્રોઃ] ॥”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે સં. ૧૧૯૫માં રાજા રાયપાલદેવે પોઠિયાઓના મળતા કરમાંથી ૧૦ મો ભાગ આ મંદિરને અર્પણ કર્યો હતો. એટલે આ મંદિર એ સમય કરતાંયે ઘણું પ્રાચીન છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

સં. ૧૬૦૭-૮ માં શ્રીહીરવિજયસૂરિને પંન્યાસ અને ઉપાધ્યાય પદવી આ મંદિરમાં આપવામાં આવી હતી.

[૧૧] આ બઢવા પહાડીથી ૪ ફર્લોંગ દૂર એક પાર્વતીય ઉપત્યકામાં સહસ્રાગ્રવનની પણ રચના છે. જો કે ઝાડ ઊછરેલાં નથી પણ માર્ગનો ચડાવ અને ઉતાર કઠણ છે. ઘડી એક ટેરીમાં નેમિનાથ પ્રભુની ચરણ પાદુકાઓ સ્થાપન કરેલી છે. આ પાદુકાઓ નવીન છે, જે પ્રાચીન પાદુકાઓના બઢલે સ્થાપેલી હોય એમ જણાય છે.

આ બધાં મંદિરોની વ્યવસ્થા સારી રખાય છે. ઘડી ૧ ધર્મશાળા પણ છે.

૧૧૦. નાડોલ

(કોઠા નંબર : ૨૭૯૮-૨૮૦૨)

રાણી સ્ટેશનથી ૮ માઈલ દૂર પૂર્વેતર ખૂણામાં નાડોલ ગામ આવેલું છે, પ્રાચીન ગ્રંથો અને શિલાલેખોમાં આનાં નન્દપુર, નડ્ડલ, નડલ, નદ્દલ, નડ્ડલપુર અને નાડોલ એવાં નામો મળી આવે છે. એક સમયે ચૌહાણ સરહારોની પાટનગરીનું સૌભાગ્ય પણ એણે પ્રાપ્ત કર્યું હતું ત્યારે આ નગરની સમૃદ્ધિ અપૂર્વ હતી. ગુર્જરનરેશ લીમદેવ પહેલાના સમયમાં (૧૧ મો સદી) નાડોલ ગુજરાતના અધિકાર હેઠળ હતું અને આ નગરના રાજાએ ચંદ્રાવતીશ મંત્રી વિમલશાહને સોનાનું સિંહાસન ભેટ કર્યું હતું.

કોઈ કાળે અહીં જૈનોની વસ્તી ખૂબ હશે. જૈનોના તીર્થ તરીકે આ સ્થળની પ્રસિદ્ધિ પાછળ તેમના ગૌરવનો ઇતિહાસ ઘડાયો હશે. શ્રીદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રીમાનદેવસૂરિ આશરે વિં ૩૦૦૦ પહેલાં નાડોલમાં ચોમાસું રહ્યા હતા અને શાકંભરીમાં વ્યાપેલા મહામારીના ઉપદ્રવની શાંતિ માટે અહીં રહીને જ ‘લઘુશાંતિસ્તવ’ની રચના કરી હતી. અહીં જ વાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ સુનિચંદ્રસૂરિને ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરાવ્યો હતો અને વિ. સં. ૭૦૦ માં શ્રીરવિપ્રભસૂરિએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. સં. ૧૦૪૬માં ભંડારીઓના મૂળપુરુષ નાડોલના રાજા લાખ-ણસીના પુત્ર દાદરાવને શ્રીયશોભદ્રસૂરિએ જૈનધર્મની દીક્ષા આપી હતી.^૧

સં. ૧૨૨૮ના એક દાનપત્રથી જણાય છે કે, ચૌહાણવંશની ખારમી પેઢીમાં થયેલા રાજા આલનદેવે મહાવીર-સ્વામીના નામ પર એક મંદિર બંધાવ્યું અને તેના નિર્વાહથે વૃત્તિ નિર્ધારિત કરી હતી.^૨

અહીં સંડેરગઢીય શ્રીશાલિભદ્રસૂરિએ સં. ૧૧૮૧ના અષાઢ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારના દિવસે, બૃહદ્ગઢીય શ્રીદેવ-સૂરિના શિષ્ય પં. પદ્મચંદ્રગણિએ સં. ૧૨૧૫ વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને મંગળવારે,^૩ સંડેરગઢીય શ્રીસુમતિસૂરિએ સં. ૧૨૩૭ના ફાગણ સુદિ ૨ ને મંગળવારે અને તપાગઢીય શ્રીવિજયદેવસૂરિએ સં. ૧૬૮૬ના પ્રથમ અષાઢ વદિ ૫ ને શુક્રવારે^૪ એમ બુદ્ધા બુદ્ધા આચાર્યોએ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયમાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવેલી છે; જેના લેખો અહીંના મંદિરોમાં મોબુદ્ધ છે. આ હકીકત જૈનોની પ્રાચીન કાળથી લઈને અત્યાર સુધીની આબાદીની સૂચક ગણાવાય.

હાલમાં અહીં શ્વેતાંબર જૈનોનાં ૨૫૦ ઘર છે. ૩ પ્રાચીન ઉપાશ્રયો, ૧ પૌષધશાળા અને ૨ ધર્મશાળાઓ તેમજ જૈન પાઠશાળા વગેરે છે. અહીં શિખરબંધી ૪ મંદિરો છે. તેમાં શ્રીપદ્મપ્રભજિનેશ્વર અને શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનાં દેવળો સૌથી પ્રાચીન અને વિશાળ છે.

૧. શ્રીપદ્મપ્રભ જિનેશ્વરનું મંદિર ખૂબ ઊંચું અને વિશાળ છે. તેની કોરણી ધોરણી પણ અપ્રતિમ છે. મૂળનાયક શ્રીપદ્મપ્રભપ્રભુની ૨ હાથ ઊંચી બદામી વર્ણની સુંદર પ્રતિમા વિરાજમાન છે. તેની નીચે સં. ૧૬૮૬ના પ્રથમ અષાઢ વદિ ૫ ને શુક્રવારનો લેખ છે. મૂળનાયકની આસપાસ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની બંને પ્રતિમાઓ પણ એ જ સાલ-મિતિની છે. ગૃહમંડપમાં બંને તરફ શ્રીશાંતિનાથ અને શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની ઊભી કાઉસગિયા, શ્વેતવર્ણી, એક જ શ્રેષ્ઠીએ બનાવેલી પ્રતિમાઓ ઉપર સં. ૧૨૧૫ના લગભગ એકસરખા લેખો છે. મૂર્તિનાં નામ અને પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્યો જ માત્ર બુદ્ધા બુદ્ધા છે. તેમાંનો એક લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સંવત્ ૧૨૧૫ ॥ વૈશાખ સુદિ ૧૦ મૌમે વીસાદાસ્થાને શ્રીમહાવીરચૈ[ત્યે સસુ]દાયસહિતૈઃ દેવળાગ નાગડ જોગડસુતૈઃ દેમ્હાજ ધરણ જસચંદ્ર જસદેવ જસધવલ જસપાલૈઃ શ્રીનેમિનાથવિવં કારિતં ॥ વૃહા[દ્વાચ્છી]યશ્રીમદ્દેવસૂરિશિષ્યેણ પં૦ પદ્મચંદ્રગણિના પ્રતિષ્ઠિતં ॥”

૧. “રાજપૂતાનેકે જૈન વીર” પૃ. ૨૨૧

૨. “ટોડ રાજસ્થાન”; દ્વિતીય ખંડ, અ. ૨૭, પૃ. ૭૪૭.

૩. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ.” ભા. ૨, લેખાંક : ૩૬૪-૨૬૫

૪. એજનઃ લેખાંક: ૩૬૬, ૩૬૭

આ લેખ ઉપરથી આ બંને મૂર્તિઓ વીસાડા ગામનું મહાવીર ચૈત્ય કોઈ કારણે નષ્ટ થતાં ત્યાંથી લાવીને પધરાવવામાં આવી હોય એમ જણાય છે.

આ મંદિરની ભમતીની એક દેરીમાં ચોતરા ઉપર કસોટીથી ઓળખાતા શ્યામ પથ્થરનું એક જ શિલામાંથી કેરી કાઢેલું અખંડ ચોમુખ મંદિર છે. કસોટી જેવા કંઠણ પથ્થરમાં કોરેલી ઝીણી નકશી દિદ્મૂઢ બનાવે એવી છે. આમાં ચોમુખી ચાર પ્રતિમાઓ વિરાજમાન હતી, જેને લૂંટારાઓ ચોરી ગયાનું કહેવાય છે.

આ મંદિરના વંડામાં એક નાના શિખરવાળા દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે, તેના ઉપર સં. ૧૮૬૩નો લેખ છે. વળી, મુખ્ય મંદિરની ડાબી બાજુના દેરાસરમાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે અને પાછળના ભાગના બગીચામાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પાદુકાઓ સં. ૧૯૫૧માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે.

૨. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું જિનાલય પણ ભંચાઈ અને વિશાળતામાં દર્શનીય છે, મંદિર પશ્ચિમદ્વારનું છે. તેનો દરવાજો બહારમાં પડે છે. મૂળનાયકની શ્યામવર્ણી પ્રતિમા ૧ હાથ ભેંચી છે, જે ૧૮ મી ચતાબ્દીમાં છૂલોદ્ધાર સમયે પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે. આ મંદિરમાં જમણી તરફ એક મજબૂત બાંધણીનું પ્રાચીન લોંચરું છે, જે ખુલ્લું રહે છે. સ્થાનની પવિત્રતા સાચવવા ખાતર તેમાં અખંડ દીવો પ્રજ્જ્વલિત રહ્યા કરે છે, તેમાં કોઈ જતું નથી. કહેવાય છે કે આ લોંચરોના માર્ગે ઠંઠ નાડલાઈ સુધી જાય છે. આ સ્થળે બેસીને શ્રીમાનદેવસૂરિએ યોગસાધના કરી હતી અને ‘લઘુશાંતિસ્તવ’ની રચના પણ અહીં કરી હતી. શ્રીજ્યાનંદસૂરિએ કે તેમના શિષ્ય શ્રીરવિપ્રભસૂરિએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તે મંદિર આ હશે. એટલે આ મંદિર ખૂબ પ્રાચીન છે એમાં શંકા નથી.

આ દેવળની ઉત્તર-દક્ષિણે આવેલા ઓસારોમાં શત્રુજય, ગિરનાર, સમેતશિખર અને અષ્ટાપદની રચના જે કોઈ પણ ઉત્સવ પ્રસંગે કરાવી હશે તે એમ ને એમ રહેવા દેવામાં આવી છે. તે દેવળને ફરતો વિશાળ ચોક છે.

આ મંદિરની ઉત્તર તરફની દીવાલે બારણું છે ત્યાં એક ધર્મશાળા છે. મંદિરોનો વહીવટ કરતી પેઢીનું કાર્યાલય અહીં છે, અગ્નિખૂણામાં એક કૂવો છે તેમાં રહેંટ ગોઠવેલો છે.

૩-૪. દરબાર ગઠની બીજી બાજુએ કંઈક એકાંત વિશાળ યોગાનમાં ૨ મંદિરો આવેલાં છે. આબુબાબુએ વંડો બાંધેલો છે જેને દરબારગઠની દક્ષિણ દીવાલો સ્પર્શે છે. મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર પશ્ચિમદ્વારનું છે અને બીજું ઘર-દેરાસર શ્રીહરાવલા શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુનું છે, જે ઉત્તરદ્વારનું છે.

સં. ૧૭૫૫ માં શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં “ નાડોડ ત્રિણ્ય પ્રસાદ ”—નાડોડમાં ત્રણ પ્રાસાદ હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેથી ચોથું મંદિર તે પછી બન્યું હશે એમ માની શકાય.

અહીં પડેલાં ખંડિયેરો અને છૂર્ણ વાવડીઓને ભેતાં કોઈ સમયે આ નગર સમૃદ્ધ હોવાનો ખ્યાલ આવે છે. આ ખંડિયેરોની શોધ કરવામાં આવે તો કેટલીક ઐતિહાસિક બીના બાણવા મળી રહે એવો સંભવ છે.

૧૧૧. વરકાણા

(કોડા નંબર : ૨૮૦૨)

રાણી સ્ટેશનથી ૨ માઈલ દૂર વરકાણા નામનું ગામ છે. એનું શાસ્ત્રીય નામ ‘વરકનકપુર’ અથવા ‘વરકનકનગર’ હતું. અતિપ્રાચીન કાળમાં આ એક સમૃદ્ધ અને વિશાળ નગર હતું. એક સમયે આસપાસમાં આવેલાં આજનાં દાદાઈ અને બીજેવા ગામ વરકનકનગરમાં સમાઈ ગયેલાં હતાં. આ બંને ગામોની સ્થિતિ ભેતાં એ હકીકતને ટેકો મળે છે. નગરના ચણુગારસમાં અનેક જિનમંદિરો અહીં ઓપી રહ્યાં હતાં પરંતુ રાજકીય ક્રાંતિ વખતે આ નગર અને મંદિરો ભૂગર્ભમાં ભળી ગયાં અને તેના ઉપર આજનું ગામ નવા સ્વરૂપે વસી ગયું. એ પ્રાચીન તીર્થસ્વરૂપ મંદિરોના સ્મરણને સાચવી

રાખવા મહારાણા કુંભાના સમયમાં શ્રીમાલપુરના એક ધનાઢય બ્રેષીએ ખાવન દેવકુલિકાવાળા એક લગ્ન જિનાલયની રચના કરી તે જ આજે વિદ્યમાન છે. ‘સકલતીર્થસ્તોત્ર’માં બીજાં તીર્થો સાથે જ આ તીર્થને પણ લાવલય્યા વંદન દ્વારા સ્મરણ કરાવ્યું છે:—“અંતરીક વરકાણો પાસ”

આ મંદિર માટે મેવાડના રાણાઓએ આપેલી ભેટ-સોગાદોના તામ્રપત્રો આજ સુધી અહીંની વહીવટ કરનારી પેઢીમાં વિદ્યમાન છે, જે આ તીર્થ પ્રત્યે રાણાઓ અને આમ પ્રજાવર્ગની ભક્તિનું પ્રમાણ રજૂ કરે છે. એ સમયે શ્રીમંત અને અધિકારીઓની સંખ્યા પણ અહીં સારા પ્રમાણમાં વસતી હશે.

આજે પણ ગોડવાડની પંચતીર્થોમાં આ તીર્થ મુખ્ય છે; એટલું જ નહિ અહીં જૈનોનું એક પણ ઘર ન હોવા છતાં ગોડવાડ પ્રાંતની પંચાયતનું આ પ્રધાન ધામ બનેલું છે. વિદ્યાસંસ્કારમાં પછાત ગણાતા મારવાડમાં જૈન સંઘ અને આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરિના સ્વ. શિષ્ય શ્રીવિજયલલિતસૂરિના અથાક પ્રયત્નથી અહીં જૈન છાત્રાલય ખોલવામાં આવેલું છે અને એ કારણે પણ આ તીર્થનું આકર્ષણ રહે છે. યાત્રીઓની સગવડ માટે અહીં એક બે મજલાની અને બીજી એક ધર્મશાળા મોબુદ છે.

અહીં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ખાવન જિનાલય મંદિર લગ્ન અને રમણીય છે. લગભગ ૧૫૦ વારના ઘેરાવામાં આ મંદિરનો વિસ્તાર છે. મંદિર પૂર્વદ્વારનું છે. તેની પૂર્વ અને ઉત્તર બાજુએ વિશાળ ચોક અને ફરતો વડો છે. વડાને બે દ્વાર છે, તેમાં પૂર્વ તરફનું દ્વાર બંધ રાખવામાં આવે છે જ્યારે ઉત્તર તરફનું દ્વાર ખુલ્લું રહે છે. આખું બંદરું મંદિર પથ્થરથી બાંધેલું છે. મૂળભૂતારમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની નાગફણાવાળી રમણીય મૂર્તિ લગભગ ૧ હાથ ઊંચી છે અને તેની ચારે બાજુએ ધાતુનું મોટું સુંદર પરિકર લગાવેલું છે. પરિકરમાં ૨૩ ભગવાનની મૂર્તિઓ કારેલી છે. એટલે મૂળનાયક સાથે ચોવીશી ગણાય. પરિકર ઉપર સં. ૧૭૦૭નો લેખ છે પરંતુ મૂર્તિ તો પ્રાચીન છે.

મંદિરનો રંગમંડપ વિશાળ છે, સ્તંભો મૂકીને ઘૂમટો બનાવેલા છે. તેમાં સાધારણ કોરણી નજરે પડે છે પરંતુ બીંતોમાં ભાતભાતની શિલ્પીય કોરણી કરેલી છે. આગળના મંડપ સાથે ભમતી મળી ગઈ છે. ભમતીમાં નાની દેવકુલિકાઓ છે. ભમતીમાં માત્ર એક જ માણસ જઈ શકે એટલી સાંકડી જગા છે. બાહ્ય મંડપની સુંદરતાએ દેવળના બાહ્ય સૌંદર્યમાં આછપ લાવી દીધી જણાય છે અને ગર્ભગૃહમાં પ્રકાશ જઈ શકતો નથી. મંદિર અંદરના ભાગમાં અતિ-સંકુલ બની ગયેલું જોવાય છે. નવચોટીના એક સ્તંભ ઉપરનો લેખ ઘસાર્ય ગયો છે પરંતુ તેમાં સં. ૧૨૧૧નો ઉલ્લેખ નજરે પડે છે. આથી આ મંદિર એ પહેલાં બનેલું હશે અને કુંભા રાણાના સમયમાં આનો નવેસર જીર્ણોદ્ધાર થયો હશે એમ લાગે છે, નવચોટીના એક સ્તંભની પાસે પથ્થરના એક હાથી ઉપર શેઠ-શેઠાણીનું યુગલ બેઠેલું છે. તેના ઉપર લેખ નથી પરંતુ મંદિર નિર્માતાની આ મૂર્તિઓ હોય એમ જણાય છે. મંદિરના ચોકમાં સં. ૧૮૦૬ના ત્રણ શિલાલેખો છે. ઉપરના ભાગમાં જવા માટે નિસરણી છે.

દરવાજાની બહાર બંને તરફ પથ્થરના બે હાથી ઊભા છે. દરવાજામાં પેસતાં ડાબી તરફના હાથી પાસે એક દોઢ ગજનો લાંબો શિલાલેખ છે. એ ઉપરથી જણાય છે કે મેવાડના રાણાઓ ઉપર જૈનાચાર્યોએ પોતાની સાત્ત્વિક સિદ્ધિનો પૂરો પ્રભાવ પાડ્યો હતો. એ વખતે યાત્રીઓની પાસેથી અમુક કર લેવાતો હશે તે મેવાડના રાણા જગતસિંહજીએ સં. ૧૬૮૬ માં પોષ વદિ ૮ થી માંડીને ૧૧ સુધી મેળાના ચાર દિવસો માટે યાત્રીઓ પાસેથી લેવાતો કર તપાગચ્છોય શ્રીવિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી બંધ કર્યો હતો-એ સંબંધી એમાં ઉલ્લેખ છે.

મંદિરની બાજુમાં વિશાળ દરબારગઢની દીવાલ જોવાય છે, જેનું મુખદ્વાર પશ્ચિમાભિમુખ છે.

અહીં પ્રતિવર્ષ પોષ ૧૦મીએ મેળો ભરાય છે.

૧૧૨. કોરટા

(કોટા નંબર : ૨૮૦૩-૨૮૦૬)

એરણપુરા સ્ટેશનથી ૧૨ માઈલ દૂર કોરટા નામે પુરાણું ગામ છે. આજે એક નાના ગામડામાં પરિવર્તન પામેલું આ ગામ પ્રાચીન કાળમાં વિશાળ નગર હતું; એમ પ્રાચીન ગ્રંથોના ઉલ્લેખો અને અહીં પડેલાં હજારો ધ્વંસાવશેષોથી સમજાય છે. આ ગામના નામે પ્રસિદ્ધિ પામેલા 'કોરટકગચ્છ'ના કારણે અહીં જૈનોની બહુલતા અને પ્રળતા હશે એવું અનુમાન નીકળે છે. શ્રીરત્નપ્રભસૂરિજીએ વીર નિર્વાણ સં ૦ ૭૦માં અહીંના શ્રીમહાવીર જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી, એવો ઉલ્લેખ ઔદ્ધમા સૈકાના ગ્રંથમાંથી મળી આવે છે, જેનો નિર્દેશ આગળ કરવામાં આવશે. શ્રીધર્મસાગરીય 'તપા-ગચ્છપદ્ધવલી'થી જણાય છે કે, ભગવાન મહાવીરની માટે થયેલા ૧૭મા ગુરુ શ્રીવૃદ્ધદેવસૂરિએ વી ૦ નિ ૦ સં. ૫૬૫ (વિ. સં. ૧૨૫)માં નાહડ મંત્રીએ કરાવેલા જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. સં. ૧૦૮૧ લગભગમાં પરમાર્જુન કવી-શ્વર શ્રીધનપાલે રચેલા 'સત્યપુરીય મહાવીર ઉત્સાહ' નામના સ્તોત્રમાં આ ગામનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે કરેલો છે:—

“કોરિટ સિરિમાલ ઘાર આહહુ નરાણડ ।”

આ પ્રથમ ચરણમાં જ કોરટ તીર્થનો નિર્દેશ છે. આથી આ ગામ સં. ૧૦૮૧ થીયે પ્રાચીન અને તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ હોવું જોઈએ. પંદરમા સૈકાના યાત્રી કવિ મેહુ પોતાની 'તીર્થમાળા'માં 'કોરટ' પંચાસ કવિ શીલવિજયજી 'વીર કોરટિ મયાલ' અને અઠારમા સૈકાના શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિ 'કોરટ ઇવિતસ્વામી વીર' આ પ્રમાણે બીજાં તીર્થોની સાથે જ આતું ઇવિતસ્વામી મહાવીરના તીર્થ તરીકે સ્મરણ કરે છે; આથી સમજાય છે કે ૧૧મીથી ૧૮ મી સદી સુધી આ તીર્થની યાત્રાએ જૈન સંઘ આવ્યા કરતો હતો.

ગામને અહીંને એક નાની પણ વિકટ પહાડી પર અનંતરામ સાંકલાએ પોતાના શાસનકાળમાં પાકો કિલ્લો બંધાવ્યો છે, જે 'ધોલાગઢ' નામે ઓળખાતો. આજે આ ગઢ તૂટેલી હાલતમાં પડેલો છે, શિખરના મધ્યભાગમાં એક માતાનું મંદિર અને શુક્ર પણ છે.

૧. અહીં ચાર વિશાળ જૈન મંદિરો ઊભેલાં મોબુદ છે, તે પૈકી સૌથી પ્રાચીન મંદિર કોરટાથી ૦ાા માઈલ દૂર 'નહરવા' નામક સ્થાનમાં આવેલું છે. ચારે તરફ બાંધેલા પાકા કોટમાં મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને શિખર વગેરેની રચનાવાળું સુભગ ને ભવ્ય મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે, અંદરની ઓસરીમાં એક મજબૂત લોંચડું બનેલું છે. સં. ૧૩૭૧માં રચાયેલા 'ઉપ-કેશગચ્છચરિત્ર'માં આ મંદિરના પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્ય વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

“સતત્યા વત્સરાણાં ચરમજિનપતેર્મુક્તજાતસ્ય વર્ષે, પચ્ચમ્યાં શુક્લપક્ષે સુરગુરુદિવસે વ્રહ્મણઃ સન્મુદ્ધર્તે ।

રત્નાચાર્યૈઃ સકલગુણયુતૈઃ સર્વસંધાનુજ્ઞાતૈઃ, શ્રીમદ્વીરસ્ય વિન્ધે ભવશતમથને નિર્મિતેયં પ્રતિષ્ઠા ॥

ઉપકેશે ચ કોરણ્ટે, તુલ્યં શ્રીવીરવિન્ધયોઃ । પ્રતિષ્ઠા નિર્મિતા શક્ત્યા, શ્રીરત્નપ્રભસૂરિભિઃ ॥”

આ ઉલ્લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, શ્રીરત્નપ્રભસૂરિશ્વરે વીર નિર્વાણના ૭૦ વર્ષો વીત્યા પછી....માસની સુદિ ૫ ને ગુરુવારના દિવસે બ્રાહ્મસુદર્તમાં શ્રીમહાવીર ભગવાનની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા ઓસિયા અને કોરટ નગરમાં એક જ દિવસે કરી.

આ હકીકત આપણને આ મંદિર ૨૪૦૦ વર્ષ પહેલાંનું પ્રાચીન હોવાનું જણાવે છે.

શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૂર્તિ આજે આ મંદિરમાં નથી. કોઈ કારણવશાત્ એ લુપ્ત થતાં સં. ૧૭૨૮માં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિના શાસનકાળમાં શ્રીજયવિજયગણિના ઉપદેશથી બીજા મહાવીર ભગવાનની પ્રતિમા સ્થાપન કરવામાં આવી એવો પુરાવો અહીંના સભામંડપના થાંભલાના એક લેખ પરથી મળે છે. એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સંવત્ ૧૭૨૮ વર્ષે શ્રાવણ સુદિ ૧ દિને મદ્દારકશ્રીવિજયપ્રભસૂરિશ્વરરાજ્યે શ્રીકોરટાનગરે પંડિતશ્રી ૫. શ્રીશ્રીજયવિજયગણિના ઉપદેશથી મુ. જેતાપુરાસિંઘભાર્યા મુ. મહારાયસિંઘ મા ૦ સં ૦ વોકા સાંવરદાસ કો ૦ ઉધરણા મુ ૦ જેસંગ સા ૦ ગાંગદાસ સા ૦ લાલા સા ૦

સ્ત્રીમા સાં છાંજર સાં નારાયણ સાં કચરાપ્રમુખ સમસ્ત સંઘ મેલા હૂંને શ્રીમહાવીર પવાસણ વહસાર્યા છે । લિખિત ગણિ મણિવિજય કેસરવિજયેન । ગોહરા મહવદસુત લાધા પદમા લલિત સમસ્ત સંઘનર્દ માંગલિકં ભવતિ શુભં ભવતુ ॥ ”

લેખોક્ત પ્રતિમા પણ ખંડિત થયેલી હોવાથી સં. ૧૯૫૬ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ને શુક્રવારના રોજ શ્રીવિજયરાજેન્દ્ર-સૂરિએ આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી નવી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

પ્રચલિત દંતકથા મુજબ: કોરટામાં જ્યારે નાહડ શ્રેષ્ઠી મંત્રી હતા ત્યારે તેમણે અહીંનાં કાલિકાદેવળ, ખેતલાદેવળ, મહાદેવ દેવળ, કેદારનાથનું મંદિર અને કાંબી વાવ આ પાંચે સ્થાનો ભગવાન મહાવીરના મંદિરને અર્પણ કર્યાં હતાં. નાહડ મંત્રી વિશે ‘શુર્વાવલી’કાર શ્રીમુનિસુંદરસૂરિ આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ કરે છે:—

“વૃદ્ધસ્તતોઽમૂત્ કિલ દેવસૂરિ: શરચ્છતે વિક્રમત: સપાદે (૧૨૫) । કોરન્ટકે યો વિધિના પ્રતિષ્ઠા, શક્કોર્વ્યઘાદ્ નાહડમન્ત્રિચૈત્યે ॥ ”

—વિક્રમનાં ૨૫ વર્ષ વ્યતીત થતાં શ્રીવૃદ્ધદેવસૂરિ થયા, જેમણે કોરંટકમાં નાહડ મંત્રીએ કરાવેલા ચૈત્યમાં વિધિ-પૂર્વક શંકુની પ્રતિષ્ઠા કરી.

‘તપાગચ્છપટ્ટાવલી’કાર શ્રીધર્મસાગર ઉપાધ્યાય આ હકીકતને ટેકો આપે છે; જ્યારે ‘ઉપદેશતરંગિણી’કાર કહે છે કે—એક સમયે કોરંટ નગરમાં વૃદ્ધદેવસૂરિ વિ. સં. ૧૨૫૨ માં ચતુર્માસ રહ્યા ત્યારે મંત્રી નાગડ અને તેમના નાનાભાઈ સાલિગ વગેરે કુટુંબીઓને પ્રતિભાષ કર્યો, આથી ધર્મમાં દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા મંત્રીએ નાહડવસહી વગેરે ૭૨ જિનમંદિરો કરાવ્યાં અને જીવન પર્યંત ભોજન કર્યા પહેલાં જિનપૂજા કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી.

‘શુર્વાવલી’ ‘પટ્ટાવલી’ અને ‘ઉપદેશતરંગિણી’માં નિર્દિષ્ટ સાલ સિવાય ખંનેની હકીકતોનું સામ્ય છે. ખંને સાલમાં ૧૧૨૭ વર્ષનો ફરક પડે છે. એટલે ખંને સમયના નાહડ મંત્રીઓ બુદ્ધા કે એક એ નિર્ણય કરવાનો રહે છે. સંભવત: વિ. સં. ૧૨૫ ના સ્થાને ૧૨૫૨ એટલે બગડો વધી ગયો હોય એમ લાગે છે.

ગામમાં આવેલાં ૩ મંદિરો પણ ઉપર્યુક્ત મહાવીર મંદિર જેવાં જ ભવ્ય રચનાવાળાં છે.

૨. ખીબું મંદિર નાહડ પુત્ર ઢાહલજીએ બંધાવેલું છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. આ મંદિર તેરમા સૈકાથી અર્વાચીન નથી. જો કે ઢાહલજીએ પધરાવેલી મૂળનાયકની પ્રતિમા આજે નથી પરંતુ તેમના સ્થાને વિ. સં. ૧૯૦૩ માં પધરાવેલી મૂર્તિ વિદ્યમાન છે.

૩. ત્રીબું શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર ક્યારે બન્યું તે જાણી શકાતું નથી. પરંતુ આ મંદિરના નવચોટીના એક સ્તંભ ઉપર નાદા એવા અક્ષરો વંચાય છે અને મંદિરની રચના પ્રાચીન પદ્ધતિની છે. લોકમાં પણ કહેવાય છે કે આ મંદિર નાહડ મંત્રીના કોઈ કુટુંબીએ બંધાવ્યું છે. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર ૧૭ મી સદીમાં થયેલા કોરટાનિવાસી નાગોતરાગોત્રીય શ્રેષ્ઠીએ કરાવ્યો છે. પહેલાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન હતા. હાલ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. તેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૯૫૬ માં થયેલી છે.

૪. ચોથું મંદિર ગામના પૂર્વ સીમાડે આવેલું છે. એ પણ વિશાળ અને રમણીય હોવા છતાં પૂર્વોક્ત મંદિરોથી અર્વાચીન છે. મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિમા પ્રાચીન છે. તેમની ખંને બાબુએ સ્થિત શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન અને શ્રીસંભવનાથ ભગવાનની કાઉસગિયા મૂર્તિઓની વિ. સં. ૧૧૪૩ માં શ્રીબૃહદ્દેવશ્રીય શ્રીવિજયસિંહસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. આ ત્રણે પ્રતિમાઓ ભગવાન મહાવીરના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવતાં માટીના એક ટેકરામાંથી સં. ૧૯૧૧ માં મળી આવી હતી ને આ મંદિરમાં સં. ૧૯૫૬ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ને રોજ તેમની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવેલી છે.

આ સિવાય કોરટાની આસપાસની ભૂમિમાંથી ૫૦ જેટલી જિનમૂર્તિઓ પ્રાપ્ત થયેલી છે. આ તીર્થનો ઉદ્ધાર વિજયરાજેન્દ્રસૂરિએ કરાવ્યો છે.

વળી, જોસલમેરના કિલ્લાના શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરની પ્રશસ્તિ શ્રીદેવતિલકસૂરિએ સં. ૧૫૮૩ માં રચેલી છે. તેમાંથી જણાય છે કે અહીં કોચર નામના શ્રેષ્ઠીએ એક મંદિર બંધાવ્યું હતું. એ પ્રશસ્તિગત ઉલ્લેખનો આપણને ઉપયોગી અંશ આ પ્રકારે છે:—

“ ઉક્તશવેશે શ્રીશંખવાલગોત્રે સં૦ આંવાપુત્ર સં૦ કોચર હુયા જિણઈ કોરંટડ નગરિ અને સંલવાલીગામઈ ઉત્તંગતોરગ જૈનપ્રાસાદ કરાવ્યા X X X જિણઈ આપણઈ ઉદારગુણઈ આપણા ઘરનઠ સર્વવન લોકને દેહ કોરંટડ કર્ણ નામના લીધો । ”

આ કણુ જેવા દાની શ્રેષ્ઠી કોચરે ચોદમા-પંદરમા સૈકામાં બંધાવેલા ઉત્તંગતોરણ મંદિરનો આજે પત્તો મેળવવો મુશ્કેલ છે. આ પ્રશસ્તિગત ઉલ્લેખ આપણને પ્રાપ્ત થયો ન હોત તો અહીં કોચરે બંધાવેલું મંદિર હતું એવી હકીકત પણ આપણને જાણવા ન મળત. આવાં તો અનેક મંદિરો અહીંની ભૂમિ ઉપર કાળનિક્ષામાં સૂતાં પડ્યાં છે; એનો ઇતિહાસ શે જાણી શકાય ?

અહીં જૈનેતર સ્થાનો પણ ઘણાં છે, જે ૧૨ થી ૧૮ મી સદી સુધીમાં બનેલાં છે.

૧૧૩. બેડા

(કોઠા નંબર : ૨૮૧૮)

મોરીબેડા સ્ટેશનથી ૩ માઈલ દૂર પૂર્વ દિશામાં બેડા નામનું ગામ છે. આ ગામ ‘નયાબેડા’ના નામે પ્રસિદ્ધ છે. ગોડવાડમાં ગણાતી નાની પંચતીર્થીમાંનું આ એક તીર્થ છે. અહીં ૧ મોટી જૈન ધર્મશાળા, ૨ ઉપાશ્રય અને જૈન પાઠશાળા વગેરે છે. પોરવાડ શ્રાવકોનાં લગભગ ૧૨૫ ઘર છે.

ગામમાં શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું બાવન ત્રિનાલયવાળું સૌધશિખરી મંદિર વિશાળ છે. મંદિરની રચના અને શિલ્પકારીગરી હૃદયહારિણી છે. આ મંદિર અગિયારમી સદીમાં બન્યું હોય એમ જણાય છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા ૧ હાથ ઇચ્છી શ્વેતવર્ણી છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૪૫ નો લેખ છે. દેવકુલિકાઓની મૂર્તિ ઉપર ૧૭ મી સદીના લેખો છે.

જૂના બેડા:—

નયા બેડાથી ૨ માઈલ દૂર પૂર્વ દિશામાં જૂના બેડા નામનું ગામ છે. પ્રાચીન સમયમાં આ ગામ જૈનધર્મનું મોટું કેંદ્ર હતું. આજે તો અહીં શ્રાવકનું એક પણ ઘર નથી, ત્યારે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી સુંદર મંદિર છે. લોકોમાં મૂળનાયકનો ‘દાદાજી’ના નામે મહિમા ગવાય છે. આ મંદિર પણ વિક્રમની ૧૧ મી સદીમાં બન્યું હોય એમ લાગે છે.

૧૧૪. નાણા

(કોઠા નંબર : ૨૮૨૨)

“નાણા દીયાણા નાંદિયા, જીવિતસ્વામી વાંદિયા” આવી શ્રદ્ધાભરી લોકવાણીમાંથી આ પ્રાચીન તીર્થનું રહસ્ય પ્રગટ થાય છે. આ ગામના નામ ઉપરથી ‘નાણકીયગચ્છ’ હસ્તિમાં આવ્યો હતો અને નાણકીયગચ્છના આચાર્યોના લેખો ખારમી સદીના તો મળી આવે છે. એટલે એ પહેલાં આ ગચ્છ સ્થપાયો હોવો જાણ્યો. ગચ્છની ઉત્પત્તિનું માન જે ગામને મળે ત્યાં એ ગચ્છના આચાર્યોને માનનારા શ્રદ્ધાળુ ભક્ત શ્રાવકોની વસ્તી પણ વિશાળ હોય એવું અનુમાન સુતરાં નીકળે છે. ટૂંકમાં આ ગામ અગિયારમી-ખારમી સદી જેટલા પ્રાચીન કાળમાં જૈનોની બહોજલાલીથી ગાજતું સમૃદ્ધ નગર હોવું જોઈએ. અહીંના જૈન મંદિરમાંથી મળી આવતા સં. ૧૦૧૭ થી લઈને સં. ૧૬૫૯ સુધીના શિલાલેખો ઉપર્યુક્ત અનુમાનને પ્રમાણિત કરી રહ્યા છે.

નાણા સ્ટેશનથી નાણા ગામ ૧૫ માઈલ દૂર પશ્ચિમ દિશામાં વસેલું છે. પહાડી જંગલનો રસ્તો છે. નાણા ક્યારે વસ્યું હશે એનો ઇતિહાસ મળતો નથી, પરંતુ ગામ બહારના નીલકંઠ મહાદેવના પ્રાચીન મંદિરમાં સં. ૧૨૩૦ અને તે પછીના લેખો સાંપડે છે અને જૈન મંદિરના બારણા ઉપર જમણી બાજુએ કોરેલા અક્ષરો ત્રુટિત વર્ણો સાથે સં. ૧૦૧૭ની સાલ સ્પષ્ટ આ પ્રમાણે બતાવે છે. ‘વમ...જિન...મવતરં [સંવ]ત્ ૧૦૧૭॥’ આ ઉપરથી આ ગામ એથીયે ઘણું પ્રાચીન હશે.

જૈનોની શ્રદ્ધા મુજબ અહીં શ્રીમહાવીર ભગવાનનું મંદિર જીવિતસ્વામી અર્થાત્ ભગવાનના જીવનકાળની પ્રતિમાવાળું છે. એટલે એની પ્રાચીનતા અઠી હજાર વર્ષ સુધી લાંબાય. અલબત્ત, હજી ‘જીવિતસ્વામી’ ના નામે ઓળખાતી પ્રતિમાઓ વિશે જીવિતસ્વામીની વ્યાખ્યાનો જોઈએ તેવો ખુલાસો મળી શકતો નથી. એટલે આ હકીકત ઇતિહાસવિજ્ઞામાં હજી ચર્ચાસ્પદ જ છે. આજે જીર્ણોદ્ધાર સમયે બિરાજમાન કરેલી મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૫૦૫નો શિલાલેખ અડધો તો વંચાય છે. એટલે અત્યારે એ પ્રાચીન મૂર્તિ અહીં નથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે.

બ્રાહ્મણોના કથન મુજબ આ ગામ બ્રાહ્મણોનું હતું. એ સમયે જૈનોએ અહીં મંદિર બંધાવ્યું. તે પછી જૈનો અને બ્રાહ્મણો વચ્ચે વિખવાદ થયો. જૈનો આ ગામનું પાણી હરામ કરી ઉઘાળો ભરી ખીત્ત ગામોમાં રહેવા ચાલ્યા ગયા. એ હકીકતનો નિર્દેશ કરતો ગદ્યો રોપેલો અહીં જોવાય છે. પછી સમાધાન થતાં કેટલાક શ્રાવકો અહીં રહેવા આવ્યા.

આજે અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૧૧૫ ઘરો વિદ્યમાન છે, ૮ ઘર ઓશવાલ શ્રાવકોનાં છે. અહીં ૨ ઉપાશ્રય અને ૨ જૈન ધર્મશાળાઓ છે.

શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર ગામના મધ્ય ભાગમાં આવેલું છે. એની વિશાળતા અને ભવ્યતામાં પ્રાચીનતાની છાપ અંકાઈ આવે છે. મૂળગભારો, ગુદમંડપ, ગુદમંડપમાં મૂળગભારોને ફરતી ભમતી, ભમતીમાં દેરીઓ અને ગોખલામાં તીર્થંકર મૂર્તિઓ બિરાજમાન કરેલી છે. આ ભમતીમાં ચાર દ્વારવાળી એક સમવસરજીવિત ચૌમુખ પ્રતિમાની દેરી છે. પાસેની બીજી દેરી ખાલી છે. શિખર અને ધૂમટોનો આકાર ઘણો જાંચો અને વિસ્તાર-યુક્ત હોવાથી ભવ્ય લાગે છે. મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામીની બહામી રંગની અતિસુંદર મૂર્તિ ૨૫ હાથ જાંચાઈની છે. ગાદી નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“ સંવત્ ૧૫૦૫ વર્ષે માગવદિ ૯ શની શ્રીનાળકીયગચ્છે શ્રીમહાવીરચિંત્વ પ્ર૦ શ્રીશાંતિસૂરિમિઃ ॥ ”

મૂર્તિની આસપાસ સુંદર પરિકર તોરણયુક્ત બનેલું છે. તેમાં સુંદર શિલ્પ આકૃતિઓ કોરેલી છે અને તેની નીચે સં. ૧૫૦૬ નો લેખ છે.^૨ મૂર્તિ અને પરિકર જીર્ણોદ્ધાર સમયનાં છે, કેમકે અહીંની બીજી મૂર્તિઓ અને નંદીશ્વર પદ્મ ઉપર સં. ૧૨૦૦ અને તે પછીના લેખો મોજુદ છે.

નંદીશ્વરદ્વીપનો આરસ પદ્મ લાક્ષણિક રચનાવાળો છે. તે ૩૫૫ x ૩૫૫ ફીટનો લાંબો-પહોળો છે વચ્ચે સાત દ્વીપ અને ચારે બાજુએ નંદીશ્વરદ્વીપનાં તેર-તેર શિખરોથી મંદિરોનો આગેદૂખ દેખાવ આપેલો છે. ચારે બાજુએ સમુદ્ર લહેરાઈ રહ્યો હોય અને વચ્ચે ખાલી પડતા ખૂણાઓમાં શ્રાવકોને ભક્તિની વિવિધ મુદ્રામાં ચામર, પુષ્પમાલા, વાજિત્ર વગેરે સામગ્રી-યુક્ત બતાવ્યા છે. સૌથી ઉપરના ભાગમાં વચ્ચે મંગળકળશ અને બંને બાજુએ પુષ્પમાલધરની માનવ આકૃતિઓ બેસી છે. નીચેના બંને ખૂણામાં એક તરફ આ દ્વીપ કરાવનાર શ્રાવક અને બીજી તરફ શ્રાવિકા ચૈત્યવંદન કરી રહ્યાં હોય એવો સુંદર દેખાવ શિલ્પીય નમૂનાની પૂર્ણતા બતાવી રહ્યો છે. એની નીચે કોરેલો સં. ૧૨૭૪ ના જ્યેષ્ઠ વદિ મંગળ-વારનો ઘસાઈ ગયેલો પદ્માત્મક લેખ છે.^૩

ભમતીની એક દેરીમાં બે મોટા કાઉસગિયા સરખી આકૃતિના છે પણ ચહેરાનો ભાગ ખૂબ ઘસાઈ ગયો છે. ભગવાનના હાથ નીચે ચામરધારી એકેક ઈંદ્ર બંને બાજુએ બેલા છે. પાસે એકેક શ્રાવક અને શ્રાવિકા બેઠેલાં છે.

૨. “ અર્જુનાચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ ” : લેખાંક : ૩૫૧.

૩. એજન : લેખાંક : ૩૪૭.

ચરણોની પાસે બંને તરફ બે નાની કાઉસગિયા મૂર્તિઓ કેતરેલી છે. ઉપરના ભાગમાં સ્તંભયુક્ત ગોખલાની આકૃતિઓ છે અને તેના ઉપરનું આખું પચિસ શિલ્પથી ભરેલું છે. બંને મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૨૦૩ ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ ને સોમવારના શિલાલેખો છે. જાનેના પ્રતિષ્ઠાપક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિનું નામ તેમાં આપેલું છે.

મંદિરની ભમતીમાં એક લોંચડું બંધ કરેલું છે. તેમાં કેટલાક સ્તંભ અને પળાસણો રાખી મૂક્યાં છે. ખીબું લોંચડું કેટ-ધર્મશાળામાં હોવાનું કહેવાય છે.

મંદિરની નવચોટીના એક પાટડા ઉપર સં. ૧૬૫૯ ના ભાદરવા સુદિ ૭ ને શનિવારનો લેખ છે. એ લેખનો ઐતિહાસિક સાર એ છે કે, “અમરસિંહ માયાવીર નામના રાજાએ ત્રિભુવન નામના મંત્રીના વંશજ મૂતા નારાયણને આ નાણા ગામ લેટ આપ્યું હતું. મૂતા નારાયણે તેમાંનો એક સાધરાવ નામનો અરટ શ્રીમહાવીર ભગવાનની પૂજા વગેરે માટે લેટ આપ્યો. એ સમયે ઉપકેશગચ્છીય શ્રીસિંહસૂરિ વિદ્યમાન હતા. આ દાન ગામના જે ધણી ઉત્થાપશે તેને ગાય માર્યાનું પાપ છે, અને સુસલમાન ઉત્થાપે તો તેને સૂવરના સમ છે. એટલું જ નહિ આ લેખને જે કોઈ ભૂંસે, ભૂંસાવે તેને ત્રણ ભુવનનું પાપ છે.” એમ તેમાં જણાવ્યું છે. વળી, એ લેખમાં ચદિયા, સીવાણા વગેરે ગામોને કોઈ કબજે કરે તો તેને બેન-બેટી છુંદાનું પાપ અને ગધેડાની ગાળ લાગે, એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

જો કે લેખની હકીકત બહુ સ્પષ્ટ નથી; છતાં ઉપર્યુક્ત સાર પ્રગટ થાય છે. આ ઉપરથી મૂતા નારાયણની આ મંદિર માટેની ભક્તિ અને તેણે દાન કરેલા અરટની વિગત સમજાય છે. મૂતા અટક ઉપરથી નારાયણ જૈન હશે એમ લાગે છે. આ અરટ આજે પણ જૈન સંઘના તાબે છે.

આ લેખ ઉપરથી ફક્ત થાય છે કે પ્રાદ્યલો સાથે જૈનોના ગઘડાનું સમાધાન થયું હશે ત્યારે સંભવતઃ એ સમાધાન દરમિયાન જૈન મંદિરની પાસે જૈનોના કબજાની જમીનમાં શામળાણનું વૈષ્ણવ મંદિર બાંધી કરી દેવાયું હોય એમ લાગે છે.

જૈન મંદિરમાં એક તરફ વધુ જગ્યા છે જ્યારે બીજી તરફ ઓછી છે અને તેથી તે તરફની દેરીઓ સાંકડી બની ગઈ છે. તેના અડધા ભાગમાં કેટની દીવાલમાં માત્ર ગોખલાઓ કરીને મંદિરને સમેટી લીધું છે. એમાં કરાવેલા રંગ અને સમારકામથી આખું મંદિર શોભનીય લાગે છે. અહીંની પંચતીર્થોમાં આ એક પ્રાચીન તીર્થ મનાય છે.

નાણા સ્ટેશન ઉપર શેઠ દેવીચંદ તારાચંદ એક વિશાળ જૈન ધર્મશાળા બનાવી છે.

૧૧૫. પીંડવાડા

(કોઠા નંબર : ૨૮૨૩-૨૮૨૪)

સબ્જનરોડ સ્ટેશનથી પૂર્વમાં ગામ માધલ દૂર પીંડવાડા નામનું મોટું ગામ છે. અહીંના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મંદિરમાંના સં. ૧૪૬૫ના શિલાલેખમાં આ ગામનું શાસ્ત્રીય નામ ‘પિંડરવાટક’ ઉલ્લેખ્યું છે. એ લેખમાંના ઉલ્લેખ મુજબ એ સાલમાં એ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો, એ હકીકતથી આ ગામ સં. ૧૪૬૫ થીયે પ્રાચીન છે. એના પુરાવારૂપે અહીંના લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં સં. ૧૨૩૩ અને સં. ૧૨૫૬ ના પરમાર રાજા ધારાવર્ષદેવના બે શિલાલેખો મળે છે. આથી આ ગામ તેરમા સૈકા પહેલાં વસ્તું હશે એટલું નિશ્ચિત છે.

અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૧૭૫ ઘર છે, ૩ ઉપાશ્રયો અને ૩ ધર્મશાળાઓ છે. એક જૈન કન્યાશાળા પણ છે. અહીં ૨ જિનમંદિરો જોડાજોડ આવેલાં છે. એ મંદિરો પૈકી ૧. શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું અને ૨ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે.

૪. “અર્ધદાયક પ્રતિષ્ઠા જૈન લેખસંગ્રહ” : લેખાંક : ૩૪૪, ૩૪૫.

૫. એજન : લેખાંક : ૩૬૨

૧. શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન છે. આ મંદિરની નવચોકીની ભીંતમાં જડેલા સં. ૧૪૬૫ના વિસ્તૃત પ્રશસ્તિલેખમાં મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર પુણ્યપુરુષોના પૂર્વજોની વિગત સાથે તેમનાં નામ સાલ-તિથિપૂર્વક અંકિત છે. પ્રશસ્તિના એ બે ઉપયોગી શ્લોકો અહીં આપીએ છીએ:—

“આમ્યામુભામ્યાં ઘનિકુંરપાલ-લોવામિધામ્યાં સદુપાસકામ્યાં । ગ્રામેઽગ્રિમે પિંડરવાટકાલ્યે પ્રાસાદભૂમિરુદધારિ સારઃ ॥ ૧૪ ॥
વિક્રમાદ વાળતર્કાવિમૂમિતે (૧૪૬૫) વત્સરે તથા । ફાલ્ગુનાલ્યે શુભે માસે શુક્લાયાં પ્રતિપત્તિયૌ ॥ ૧૫ ॥”

—સાચા ઉપાસક ધનાઢય કુંરપાલ અને મંત્રી લોખાએ પિંડરવાટક-પીડવાડા નામના મુખ્ય ગામમાં પ્રાસાદ-ભૂમિનો સં. ૧૪૬૫ના ફાલ્ગુ સુદિ ૧ ને રોજ ઉદ્ધાર કર્યો. અર્થાત્ અહીં પહેલાં નાનું મંદિર હશે તેને કુંરપાલ શ્રેષ્ઠી અને લોખા મંત્રીએ નવેસરથી બંધાવ્યું હશે.

આ કુંરપાલ શ્રેષ્ઠી એ જ છે કે જેમના સુપુત્ર ધરણાશાહે રાણકપુરમાં અદ્ભુત કળામય ‘ધરણવિહાર’ નામનું ભવ્ય જિનાલય બંધાવેલું, જે વિશે નં. ૧૦૭ માં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ધરણાશાહે પીડવાડાનું મંદિર (જીર્ણોદ્ધાર) કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ રાણકપુરના સં. ૧૪૬૬ના પ્રલંબ શિલાલેખ (પૃષ્ઠ: ૨૧૮)માં પણ છે. એથી જણાય છે કે, પિતાના અધૂરા કાર્યને ધરણાશાહે પૂરું કરાવ્યું હશે.

ગૃહમંડપના જમણા હાથ તરફ એક મૂર્તિની ગાદી નીચે કુંરપાલ શ્રેષ્ઠીના બે પુત્રો-રત્ના અને ધરણાએ વિ. સં. ૧૪૬૬માં એ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૪૬૬ વર્ષે માઘ શુદિ ૬ પ્રાગ્વાટકુંરપાલ માં કામલદેસુત સં રત્નધરણામ્યાં સ્વકુટુંબ.....॥”

આ લેખથી જણાય છે કે સં ૦ રત્ના અને ધરણાએ સં. ૧૪૬૬માં આ મંદિરનું અધૂરું કામ પૂરું કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હશે.

મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, ભમતીની દેરીઓ, બે મોટા ગભારાં, મુખ્ય દરવાજા પર મોટામંડપ-ખલાનક, શૃંગારચોકી અને શિખર વગેરેથી આ મંદિર ભવ્ય અને વિશાળ દેખાય છે. આખું મંદિર નંદીશ્વર ચૈત્યના આકારમાં બનેલું કહેવાય છે, પણ દેરીઓ ઉપર શિખરો નથી.

મૂળનાયકની રમણીય મૂર્તિ પંચતીર્થીના પરિકરવાળી છે. પરિકરનું શિલ્પ મૂર્તિ જેટલું પ્રાચીન નથી. ગાદી ઉપરનેઃ ઘસાઈ ગયેલો લેખ આ પ્રમાણે વંચાય છે —

“સં.....ફા ૦ શુ ૦ ૧ પ્રાગ્વાટ.....કુરપાલેન માં કામલદે..... ॥”

—ફાલ્ગુ સુદિ ૧ ના રોજ પોરવાડ કુંરપાલે પત્ની કામલદે સહિત આ મૂર્તિ ભરાવી એવો અર્થ નીકળે ત્યારે ઉપર્યુક્ત પ્રશસ્તિના શ્લોકો ઉપરથી આ લેખનો સં. ૧૪૬૫ હોવાનું નિશ્ચિત થાય છે. કેમકે પ્રશસ્તિ અને આ લેખમાં ફાલ્ગુ સુદિ ૧ અને શ્રેષ્ઠી કુંરપાલનું નામ સરખું જ ઉલ્લેખ્યું છે. કુંરપાલ શ્રેષ્ઠીની પત્ની કામલદે હતી એ પણ પ્રશસ્તિલેખના શ્લોક: ૨ માં અંકિત છે.

મૂળનાયકની નીચે આડું ધર્મચક્ર કોતરેલું છે, તેની પાસે બંને બાજુએ હરણ અને ઉપર દેવીની આકૃતિઓ છે. બંને બાજુએ બે હાથી અને બે સિંહ કોરેલા છે. એક તરફ યક્ષ અને બીજી તરફ અંબિકાદેવીની રચના કરેલી છે.

ગૃહમંડપમાં બે ભવ્ય કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ શુભકાલીન કળાના સુંદર નમૂના છે. આ બંને પ્રતિમાઓ વસંત-ગટના ધ્વંસાવશિષ્ટ જૈન મંદિરમાંથી લાવવામાં આવી છે. ગાદીઓ સહિત આખું પ્રતિમાનું શિલ્પવિધાન પિતલ-ધાતુમાં કરેલું છે. એની રચના લાક્ષણિક છે. બંને પ્રતિમાઓ એકસરખી આકૃતિની છે. મસ્તકે વાળની લટોને શુભ્રરૂપે બતાવેલી છે. કેડ પરથી નીચે સુધી લટકતા લંગોટના વચ્ચની કરચલીઓ સાથળ ઉપર ઉપસાવી છે. ગાદીઓ ઉપર કમલાકૃતિમાં ભગવાન કાઉસગિ મુદ્રાએ ધ્યાનમાં ખડા છે.

જમણા હાથ તરફની મૂર્તિની ઊંચાઈ-પહોળાઈ ૪૨ x ૧૨ ઈંચની છે ને નીચે ધાતુની ગાદીની ઊંચાઈ-પહોળાઈ અને લંબાઈ ક્રમશઃ ૧૦ x ૧૪ x ૧૦૧ ઈંચ છે. આ મૂર્તિના ખભે સુધી લટકતા વાળ જોવાય છે, તેથી આ આદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાઓ હોય એમ લાગે છે. આ મૂર્તિ નીચે લેખ નથી. ડાબા હાથ તરફના કાઉસંગિયા-મૂર્તિની ઊંચાઈ-પહોળાઈ ૪૦ x ૧૪ ઈંચની છે ને નીચેની ધાતુની ગાદીની ઊંચાઈ-પહોળાઈ અને લંબાઈ ક્રમશઃ ૧૪ x ૧૨ x ૧૫૧ ઈંચ છે. આ મૂર્તિની નીચે પ્રાચીન લિપિમાં સં. ૭૪૪નો લેખ આ પ્રમાણે ઉત્કીર્ણ છે:—

“ [નીરાગ]વાદિભાવેન સર્વજ્ઞત્વવિભાવકં । જ્ઞાત્વા ભગવતાં રૂપં જિનાનામેવ પાવનં ॥

ત્રો(ગો)વકયશોદેવ.....।.....રદં ક્ષેત્રં જૈનં કારિતં યુગ્મમુત્તમં ॥

ભવશતપરંપરાજિતગુરુકર્મર.....પિતદર્શનાય શુદ્ધસજ્જાનચરણભાય ॥

સંવત્ ૭૪૪

સાક્ષાત્ પિતામહેનેવ સર્વરૂપવિધાયિના । શિલ્પિના શિવનાગેન કૃતમેતજ્જિનદ્વયં ॥

આ લેખનો સાર એ છે કે, હોવાક યશોદેવે જિનેશ્વર ભગવાનની આ યુગલપ્રતિમાઓ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રના લાભ માટે સં. ૭૪૪ માં બનાવી. આ મૂર્તિઓનો શિલ્પી શિવનાગ નામે હતો અને તે હોવાક યશોદેવના પિતામહ જેવો કુશલ શિલ્પવિધાયક હતો.

આ લેખમાંથી શિલ્પીનું નામ શિવનાગ મળે છે અને હોવાક યશોદેવના પિતામહ પણ એક કુશલ શિલ્પી હતા એ જાણવા મળે છે. વળી, જમણા હાથ તરફની મૂર્તિ ઉપર લેખ ન હોવા છતાં આ લેખમાં જ ‘ યુગલ ’ પ્રતિમાઓનો ઉલ્લેખ હોવાથી એ મૂર્તિ પણ સં. ૭૪૪ માં યશોદેવે બનાવ્યાનું નિશ્ચિત થાય છે.

ગૃહમંડપની એક આરસ મૂર્તિનું પરિકર કંઈક વિલક્ષણ રચનાવાળું છે. ભગવાન એક વૃક્ષની નીચે બેઠા હોય એવો દેખાવ આપ્યો છે. મૂર્તિની ખંને બાજુએ શ્રાવક અને શ્રાવિકા હાથ જોડીને બેઠેલાં છે. એક સરસ્વતીની મૂર્તિ પણ છે. શ્રીપદ્મપ્રભુના ગભારાના નામે ઓળખાતા ગભારામાં મૂળનાયક શ્રીવિમલનાથ પ્રભુ છે. સંભવ છે કે પહેલાં અહીં પદ્મપ્રભુ ધિરાજમાન હશે. ગભારાની બહારના ખંને ગોખલામાં સરસ્વતીની મૂર્તિઓ છે. બીજો મોટો ગભારો શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનો છે. તેના બહારના મંડપમાં વસંતગદથી લાવેલી ધાતુની ૨૩ જિનપ્રતિમાઓ ધિરાજમાન છે. બધીયે મૂર્તિઓ પ્રાચીન શૈલીની. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના પરિકરવાળી અને કેટલીક તો મંદિરની રચનાવાળી કળામય જોવાય છે. કેટલીક મૂર્તિઓમાં તો પ્રાચીન લિપિના લેખો છે અને શિલ્પવિધાનની દૃષ્ટિએ દશમા-અગિયારમા સૈકાની મૂર્તિઓ પ્રતીત થાય છે. તેમાંની મોટી ચાર રમણીય મૂર્તિઓને ચોમુખ તરીકે સ્થાપન કરેલી છે. એ મૂર્તિઓના પરિકરની ગાદી નીચે નવ ગ્રહને બદલે આઠ ગ્રહો અને ધર્મચક્ર, બે હરણ, બે સિંહ અને ચક્ષુ-ચક્ષિણીની રચના કરેલી છે. ચારમાંથી ત્રણ મૂર્તિઓના ઉપરના ભાગમાં સર્પાકૃતિ માનવીઓ ખંને બાજુએ હાથ જોડીને ઊભા રાખેલા બતાવ્યા છે. આ મૂર્તિઓ નીચે લેખ નથી. ગભારાની પાસેની એક દેરીમાં શ્રીચિતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ત્રિતીર્થના પરિકરવાળી સુંદર મૂર્તિ છે. તેના પરિકરની ગાદી નીચે સં. ૧૨૨૯ નો ઘસાર્ધ ગયેલો લેખ છે.

અહીં એક શ્રાવિકાની મૂર્તિનું શિલ્પ મનોહર છે. તેમાં શરીર પરિધાનનું વસ્ત્ર બરાબર આલેખ્યું છે. બે હાથે ચૂડલા છે. એક હાથમાં કમલ અને બીજામાં પુસ્તક જેવી આકૃતિ છે. માથે સુગટ પહેરાવેલો છે. આ મૂર્તિ નીચે લેખ નથી.

આ મંદિરનો છેલ્લો ધળ-દંડ અને કેટલીક મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૬૨ માં થયેલી છે. વસંતગદથી લાવેલી કેટલીક ખંડિત મૂર્તિઓ ભોંયરામાં રાખેલી છે.

૨. બીજું મંદિર નાનું છતાં રમણીય છે. મૂળગભારા આગળ એક ચોકી, ભમતીનો કોટ-દરવાજો અને શિખરયુક્ત રચનાવાળું છે. મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન સાથે કુલ ૩ જિનમૂર્તિઓ ધિરાજમાન છે. દરવાજાના કોટની ભીંતમાં સં. ૧૮... નો લેખ ઉત્કીર્ણ છે. સંભવ છે કે એ સમયે કમાડ વગેરે થયાં હશે પણ મંદિર એ પહેલાં બનેલું હશે. દરવાજા ઉપર મંગળમૂર્તિ તરીકે ગણેશની મૂર્તિ હોવાથી લાગે છે કે પહેલાં આ ઉપાશ્રય હશે અને યતિ મહારાજ રહેતા હશે. પાછળથી આને મંદિરના આકારમાં બનાવી લીધું હશે એમ લાગે છે.

મારવાડની નાની પંચતીર્થમાં આ તીર્થની ગણના છે.

ચવરલી :

સન્નજનરોડ સ્ટેશનથી નૈઋત્ય ખૂણામાં ૪૫ માઈલ અને અજ્ઞરીથી નૈઋત્ય ખૂણામાં ૨૧ માઈલ દૂર ચવરલી નામે ગામ છે. બનાસ નદીના કિનારે એક ટેકરીની ઓથમાં આ ગામ વસેલું છે. અહીં ૧ જૈન ઘર વિદ્યમાન છે, ઉપાશ્રય કે ધર્મશાળા નથી. અગાઉ અહીં જૈનોની વસ્તી સારી હતી. વસંતપુરના ખંડિયેર મંદિરની છ ચોડીના એક સ્તંભમાં ઉત્કીર્ણ સં. ૧૬૭૫ ના લેખથી જણાય છે કે ચવરડિયા (ચવરલી) નગરમાં કેટલાક સાધુઓએ ચતુર્માસ કર્યું હતું.^૧ આ હકીકત ગામની સારી સ્થિતિ હોવાનું સૂચવે છે.

અહીં એક ખાલી પડેલું જૈનમંદિર વિદ્યમાન છે. મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ નવચોડી, સલામંડપ, શૃંગારચોડી, ભમતીનો કોટ અને શિખરચુકત બનેલું છે. માત્ર શિખરનો અડધો ભાગ, કોટની અડધી દીવાલો, શૃંગારચોડીનો મંડપ અને ઘૂમટ તૂટેલાં છે, અને છ ચોડીની ભીંતો છૂર્ણ બનેલી છે. આખું ચે મંદિર પથ્થરથી બનેલું છે. અહીંની બધી મૂર્તિઓ નાંદિયાના મંદિરમાં લઈ જવામાં આવી છે.

મંદિરની નવ ચોડીના પહેલા, બીજા અને ત્રીજા પાટ પર સં. ૧૬૬૦ ના લેખો છે. તેમાંનો એક લેખ આ પ્રકારે છે:-

“ સં. ૧૬૬૦ વર્ષે પોસ વદિ ૧૩ દિને પં. શ્રીઢાહાશિષ્ય ન્યા(જ્ઞા)નકુશલ નયકુશલ જસકુશલ ગં. પ્રેમસાગર વાઙ નારિંગ જાત્રા સફલ તપાગચ્છે ॥ ”

બીજા બંને લેખો પણ આ જ સંવતના કંઈક ફેરફાર સાથેના છે.

વસંતગઢ :

સન્નજનરોડ સ્ટેશનથી ૫ માઈલ દૂર વસંતગઢ નામે ગામ આવેલું છે. તેને વસંતપુર અને વાંતપરાગઢ નામે પણ ઓળખે છે. આ ગામ અહીંનાં પ્રાચીન સ્થળોમાંનું એક છે. અહીંથી સં. ૬૮૨નો લેખ મળી આવ્યો છે,^૨ તે આ પ્રદેશમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખોમાં સૌથી પ્રાચીન છે. એ લેખથી જણાય છે કે, સં. ૬૮૨માં વર્મલાત^૩ નામના ભિન્નમાલના રાજાના સમયમાં સત્યદેવ નામના પુરુષે ક્ષેમકરી (ક્ષેમાર્યા) દેવી, જેને લોકો ખીમેલ દેવી નામે પણ ઓળખે છે, તેનું મંદિર બંધાવ્યું.

અહીં ખંડિયેર કિલ્લો છે,^૪ તેમાં એક મોટું જૈન મંદિર ખંડિત અવસ્થામાં પડેલું છે. ખંડિત અને સાખૂત સ્થિતિને જોતાં આખું ચે મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છચોડી, સલામંડપ, મૂળ દરવાજાથી લઈને બંને બાજુની ભમતીની ઓરડીઓ તથા ગોખલાના મળીને ૨૦ ખંડો, શૃંગારચોડી, ભમતીનો કોટ અને શિખરચુકત બનેલું હતું. અત્યારે શૃંગારચોડી, દેરીઓ, સલામંડપ, છચોડી અને જૂના કોટના ભાગો વિદ્યમાન છે, બાકીનો અંશ પડી ગયેલો છે. થોડાં

૧. “ અર્ધુદાયત્ર પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ ” લેખાંક : ૪૪૭.

૨ “ સિરોહી રાજ્યકા ઇતિહાસ ” પૃ. ૨૯

૩. આ વર્મલાત રાજા કયા વંશનો હતો એ જાણવા મળ્યું નથી. સંભવતઃ એ ચાવડાવંશનો રાજા હશે કેમકે ભિન્નમાલના રહેવાસી ષ્ઠકયુત નામના જ્યોતિષીએ “ સ્કુટ આર્યસિદ્ધાંત ” નામનો ગ્રંથ સં. ૬૮૫ (શાક સં. ૫૫૦) માં રચ્યો છે, તેમાં એ વખતના ભિન્નમાલના રાજવી ચાવડાવંશી વ્યાઘ્રમુખ નામે હોવાનો ઉલ્લેખ છે. એટલે ષ્ઠકયુત કરતાં ત્રણ વર્ષ પહેલાંના વર્મલાતનું મરણ થતાં વ્યાઘ્રમુખ ગાદીએ આવ્યો હોય કાં તો એ બંને નામો એક જ વ્યક્તિનાં હોય એમ માની શકાય. વિ. સં. ૭૩૩ માં રચાયેલી “ નિશીથચૂર્ણ ” માં વર્મલાતનું નામ મળે છે:- “ રૂપમયં જહા મિત્રમાલે વમ્મલતો । ” વળી, માધ કવિના દાદા સુપ્રભદેવ રાજા વર્મલાતના મંત્રી હતા; એમ પોતે જ તેના “ શિશુપાલવધ ” નામના કાવ્યમાં લખે છે, આથી માધ કવિ સાતમા સદ્કાના અંતમાં કે આઠમી સદીની શરૂઆતમાં થયા હશે એમ સં. ૬૮૨ના શિલાલેખથી નક્કી થાય છે.

૪. આ કિલ્લો મહારાણા કુંભાએ સોળમા સદ્કામાં બંધાવ્યો હતો.

વર્ષો પહેલાં આ મંદિરનો છલ્લોદ્ધાર કરવા માંડેલો પરંતુ વસ્તીના અભાવે છલ્લોદ્ધારનું કામ પડતું મૂકવામાં આવ્યું એમ કહેવાય છે. છયોડીમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની સુંદર મૂર્તિ આજે વિરાજમાન છે તે છલ્લોદ્ધાર સમયે મૂળનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી હતી; જેના ઉપર સં. ૧૫૦૭ નો લેખ છે.

મૂળ આ મંદિર ક્યારે બન્યું એ સંબંધે કોઈ લેખ મળી આવ્યો નથી પરંતુ આ મંદિરમાંના એક વિશાળ લોચરામાંથી મળી આવેલી મૂર્તિઓ પૈકી ધાતુની બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ, જેમાંની એક મૂર્તિ ઉપર સં. ૭૪૪નો લેખ વિદ્યમાન છે તે મૂર્તિઓ આજે પણ પીંડવાડાના શ્રીમહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં મોબુદ છે. (લેખ માટે જુઓ : પૃષ્ઠ : ૨૩૪) વળી, બીજી મૂર્તિઓની રચનાપદ્ધતિ અને તેની ઉપરના લેખોની લિપિ જોતાં તેમજ શ્રીનવસૂરિની પ્રતિષ્ઠિત હોવાથી ૧૧-૧૨મી શતાબ્દીની એ મૂર્તિઓ જણાય છે.^૫ ખંડિયેર મંદિરના એક પથ્થરમાં લેખ છે પણ સંવત નથી છતાં લિપિ ઉપરથી જણાય છે કે તે લેખ ૮-૯મી શતાબ્દીનો હોવો જોઈએ. આ બધા પુરાવાઓ ઉપરથી અનુમાન છે કે, આ મંદિર આઠમી-નવમી શતાબ્દીમાં બનેલું હશે.

આ મંદિરમાં મૂળભારાનો દરવાજો નવો બનાવેલો છે. તેની બારશાખમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે ૫ પદ્માસનસ્થ અને ૬ કાઉસગિયા જિનમૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે અને બીજી કેટલીયે ખંડિત મૂર્તિઓ અસ્તવ્યસ્ત પડેલી છે.

અહીં બીજાં ઘણાં મંદિરોનાં ખંડિયેરો પડેલાં છે. આ ગામ કોઈ આક્રમણને ભોગ બન્યું હોય એમ લાગે છે.

અવરલીના ખાલી પડેલા મંદિરની નવચોક્કીના પાટ પરના લેખથી જણાય છે કે, સં. ૧૬૬૦ ના પોષ વદિ ૧૩ ના દિવસે નયકુશલ અને જયકુશલ નામના સુનિઓએ વસંતપુરની યાત્રા કરી હતી^૬ આથી વસંતપુર અને આ મંદિર એ પછી ભાંગ્યું હશે એમ લાગે છે.

★

૧૧૬. ચરલી

(કોડા નંબર : ૨૮૩૭)

એરણપુરા રોડથી ૨૫ માર્ગલ દૂર ચરલી નામે ગામ છે. અગાઉ આ ગામ મોહું નગર હતું; એનું પ્રમાણ આપતાં પ્રાચીન ઇંટો અને પથ્થરો જમીનમાંથી નીકળી આવે છે. અહીં સ્વેતાંબરોનાં ૨૫ ઘર, ૧ નાની જૈનધર્મશાળા અને ૧ શિખરખંધી પ્રાચીન મંદિર છે.

આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૨૫ હાથપ્રમાણ સ્વેતપ્રતિમા બિરાજમાન છે. મંડપમાં ૩ હાથ-પ્રમાણ ૨ કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ છે. આ ત્રણે મૂર્તિઓની ૧૩ માં સૈકામાં કોઈ સંકેતગચ્છીય આચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

અહીં પોષ વદી ૧૦ ના રોજ મેળો ભરાય છે.

★

૧૧૭. પાવડા

(કોડા નંબર : ૨૮૮૨)

એરણપુરા રોડથી ૧૮ માર્ગલ દૂર પાવડા નામે નાનું ગામ છે. આ ગામ પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે. અહીં બંધાયેલા નવીન જિનાલયની ડાબી બાજુએ માટીનો મોટો ઢગલો ખોદતાં સં. ૧૬૩૯માં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન વગેરેની

૫. “અર્ચુદાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક : ૪૪૫.

૬. એજન: લેખાંક : ૪૪૪.

૮ પ્રાચીન મૂર્તિઓ નીકળી આવી હતી. એ પહેલાં કોરંટગચ્છના આચાર્ય શ્રીનરસૂરિની મૂર્તિ જમીનમાંથી મળી આવેલી; જેના ઉપર સં. ૧૩૬૦નો લેખ આ પ્રમાણે ઉત્કીર્ણ છે:—

“ સં. ૧૩ શ્રીપાટાદિ ૬૦ વર્ષે આપાદ સુદિ ૯ સોમે ॥ ”

આ ઉપરથી લાગે છે કે આ ગામમાં અગાઉ પ્રાચીન જિનમંદિર હશે જે ભૂગર્ભમાં મળી ગયું હોવું બોધ્યે.

આજે અહીં ૧૬૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૨ ધર્મશાળા અને ૧ જૈનમંદિર વિદ્યમાન છે. ગામ બહાર આવેલા શિખરખંધી શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના નવીન ભવ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૭૦માં થયેલી છે અને જે પ્રાચીન મૂર્તિઓ જમીનમાંથી નીકળી આવી હતી તે બધી આ મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે.

૧૧૮. ઉત્થમજી

(કોડા નંબર : ૨૯૦૨)

એરણપુરા રોડ સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ અને શિવગંજથી સિરોહી તરફ જતી પાકી સડકની ડાબી તરફ અને ચૂલોથી ૨ માઈલ દૂર ઉત્થમજી નામે ગામ છે. ગામ પહાડીમાં વસેલું છે અને અહીંના જૈન મંદિરના સં. ૧૨૪૩ ના મળેલા લેખમાં આ ગામનું નામ ઉત્થમજી ઉલ્લેખાયું હોવાથી એ સાલ પહેલાંનું નક્કી થાય છે. અહીં જૈનોનાં ૨૨ ઘર છે, ૧ જૂનો ઉપાશ્રય અને ૧ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી મુંદર પ્રાચીન જૈન મંદિર વિદ્યમાન છે.

આ મંદિર પહાડની ચટ્ટાણમાં જિંથી બેઠક ઉપર બંધાયેલું છે. મંદિર ઉત્તરાભિમુખ છે અને તેની બાંધણી અદ્ભુત ને રમણીય છે. મૂળભૂતમાં મૂળનાયકની સપરિકર મૂર્તિ ભવ્ય અને શાંત મુદ્રાવસ્થિત છે. મૂળનાયકની ગાદી નીચે શિલ્પનો વિલક્ષણ નમૂનો બેવા મળે છે. ગાદી ઉપર પ્રાસાદદેવીના સ્થાને આચાર્ય ભગવાન બેઠેલા છે. તેમનો એક હાથ જિંથી છે ને એક પગ લટકતો છે. આચાર્યની નીચે ‘શ્રીમન્’ એટલા અક્ષરો વંચાય છે. પહેલા થરમાં બંને બાજુએ શ્રાવકો છે. જમણી બાજુના શ્રાવક નીચે ‘સાં નરદેવઃ’ અને ડાબી બાજુના શ્રાવક નીચે ‘સાં ઘણેસરઃ’ એમ લખેલું છે. નીચેના થરમાં શ્રાવક અને શ્રાવિકાનાં સ્વરૂપો કોતરેલાં છે પરંતુ નામો વાંચી શકાતાં નથી. ભગવાનની ગાદી નીચે કોતરાયેલું આલું શિલ્પ ભાગ્યે જ બેવા મળી આવે.

મૂળનાયકની જમણી બાજુએ શ્રીસુપાર્શ્વનાથ અને ડાબી બાજુએ શ્રીઆદિનાથ ભગવાન છે. રંગમંડપમાં ૨ પ્રાચીન મનોહર કાઉસગિયા છે અને મંડપની દીવાલના સ્તંભ ઉપર આ પ્રમાણે લેખ વંચાય છે:—

“ સંવત્ ૧૨૫૧ આપાદ વદિ ૨ ગુરો શ્રીનાગક્રોયગચ્છે ઉત્થમજીવિષ્ણુને શ્રીપાર્શ્વનાથ ચૈત્યે—

ધનેશ્વરસ્ય પુત્રેણ દેવધરેણ ધીમતા । સંયુક્તેન યશોમટઆલ્હાપાલ્હાસહોદરૈઃ ॥

યશોમટસ્ય પુત્રેણ સાર્ધં યસધરેણ માં(ચ) । પુત્રપૌત્રાદિયુક્તેન ધર્મદેતુ મહાત્મના ॥

મગિની ધરમત્યાલ્યા, મર્ત્યવે (આતા ચૈ)વ યશોમટઃ । કારિતં શ્રેયસે તામ્યાં, રમ્યેદં તુંગમંડપં ॥

—સં. ૧૨૫૧ના અષાઠ વદિ ૫ ને ગુરુવારના દિવસે ઉત્થમજી નામના સુસ્થાનમાં આવેલા નાણામાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરમાં કોઈ ધનેશ્વર નામના ગૃહસ્થના પુત્ર યશોભટ અને તેની બહેન ધરમતીએ મુંદર જિંથી મંડપ બનાવ્યો. આ કામમાં ભાઈ દેવધર આલ્હા, પાલ્હા તેમજ યશોભટના પુત્ર યશધર અને બીજા પુત્ર-પૌત્રાદિ સમ્મત હતા.

મૂળ ગાદીના જમણા ભાગ તરફની દીવાલ પાસે એક ગાદીમાંનો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ સંવત્ ૧૨૪૩ વર્ષે મહા સુદિ ૧૦ વુધદિને શ્રીનાગક્રોયગચ્છે ઉત્તમજીવૈત્યે.....ઘણેસરભાર્યાધરમતી દેવધર જિસહ આલ્હા-પાલ્હાદિ-કુટુંબસહિતૈઃ માતૃ.....નિમ(મિ)ત્તં જલ્લકુ કારતા ॥ ”

—સં. ૧૨૪૩ના મહા સુદિ ૧૦ ને બુધવારના દિવસે નાણકીયગચ્છમાં ઉત્મૂલ્ય (બિથમણ) ગામના ચૈત્યમાં ધણેસરે, તેની ભાર્યા ધરમતી, દેવધર, આલ્હા, પાલ્હા વગેરે કુટુંબ સહિત માતાના સ્મારક નિમિત્તે કૂવો કરાવ્યો.

આ કૂવો મંદિરના પાછળના ભાગમાં પહાડી જગામાં આવેલો છે, પણ આજે એ પુરાઈ ગયા જેવો દેખાય છે.

આ બંને લેખ ઉપરથી આ મંદિર સં. ૧૨૪૩ પહેલાં બે-ત્રણ સૈકા અગાઉ બંધાવ્યું હશે અને તેમાંના બિથમણ ગામના નિર્દેશથી ગામ તો એથીયે વધુ પ્રાચીન હોવાનું નિર્ણય થાય છે.

રંગમંડપમાં બહાર બે દેરીઓ છે, જેમાં જમણી તરફની દેરીમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન અને ડાબી તરફની દેરીમાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે.

એક અલગ દેરીમાં શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિની મૂર્તિ સં. ૧૯૪૭ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે.

મંદિરમાં થોડાં વર્ષો અગાઉ જીર્ણોદ્ધાર કરાવતાં ચીનાઈ લાદીઓ લગાડી દીધી છે અને તેમાં કેટલાક લેખો અને લેખના ભાગ દબાઈ જવા પામ્યા છે.

૧૧૯. વાગીણ

(કોડા નંબર : ૨૯૦૪-૨૯૦૫)

ઐરણપુરા રોડ સ્ટેશનથી ૧૬ માઈલ દૂર અને પાલડીથી ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશામાં ૧૧ માઈલ દૂર વાગીણ નામે ગામ છે. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરમાંથી સં. ૧૩૫૬નો લેખ મળ્યો છે તેમાં આ ગામનું નામ ‘વાઘસીણ’ ઉલ્લેખ્યું છે. આથી આ ગામ એ કરતાંયે વધુ પ્રાચીન હોવાનું પુરવાર થાય છે. ચૌદમી શતાબ્દીમાં અહીં ચૌહાણ સામંતસિંહનું રાજ્ય હતું ત્યારે જૈનોની વસ્તી સેંકડોની સંખ્યામાં હતી પરંતુ આજે અહીં એક પણ જૈનનું ઘર નથી. ૧ જૈન ધર્મશાળા અને ૨ જૈનમંદિરો પ્રાચીનકાળમાં જૈનોની સારી વસ્તી હોવાનો ખ્યાલ માત્ર આપી રહ્યાં છે. જૈન ધર્મશાળામાં નિશાળ બેસે છે.

બે મંદિરો પૈકી એક શ્રીશાંતિનાથનું અને બીજું શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર છે. આ બંને મંદિરો એક જ વંડામાં આવેલાં છે. બંને મંદિરો અત્યંત રમણીય અને પ્રાચીન શિલ્પવિદ્યાનાં સ્મારકો છે. જો કે આ મંદિરો કયા ધનકુબેરે કયારે બંધાવ્યાં એ સંબંધી એક પણ લેખ પ્રાપ્ત થતો નથી પરંતુ બાંધણી અને કોરણધોરણીથી અનુમાન થાય છે કે મહારાજા કુમારપાલે અથવા તેમના સમકાલીન કોઈ રાજ્યાધિકારી મંત્રીએ આ મંદિર બંધાવ્યાં હશે.

૧. શ્રીશાંતિનાથનું શિખરબંધી જિનાલય પ્રાચીન અને બેઠીબાંધણીનું છે. ઘૂમટમાં કરેલી થોડી કોરણી અસલની શિલ્પવિદ્યાના નમૂનારૂપ છે. આ મંદિરના ગુદમંડપના દરવાજા ઉપર છ ચોકીની પહેલી ચોકીમાં ૪ ફીટ x ૫ ફીટ લાંબા-પહોળા પથ્થરમાં આ દેવળને અપાયેલા દાનની વિગતવાળો સં. ૧૩૫૬નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૩૫૬ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૦ શનિદિને નડુલદેશે વાઘસીણગ્રામે મહારાજશ્રીસામંતસિંહદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે एवं કાલે વર્તમાને સોલં ૦ પામટ પુ ૦ રજર સોલં ૦ ગાગદેવ પુ ૦ આંગદ મંડલિક સોલં ૦ સીમાલ પુ ૦ કુંતા ધારા સોલં ૦ માલા પુ ૦ મોહણ ત્રિભુવન પદા સો ૦ હરપાલ સો ૦ ધૂમણ પટીયાયત વણિગ્ સીહા સર્વસોલંકીસમુદાયેન વાઘસીણગ્રામીય અરહટ પ્રતિ ગોધૂમ સે ૪ ઢોંવડા પ્રતિ ગોધૂમ સેઈ ૨ તથા ધૂલિયાગ્રામે સો ૦ નયણસીહ પુ ૦ જયતમાલ સો ૦ મંડલીક અરહટ પ્રતિ ગોધૂમ સેઈ ૪ ઢોંવડા પ્રતિ ગોધૂમ સેઈ ૨ સેતિકા ૨ શ્રીશાંતિદેવસ્ય યાત્રામહોત્સવનિમિત્તં દત્તા ॥ एतत् आदानं सोलंकीसमुदायः दातव्यं पालनीयं च । आचंद्रार्क ॥ यत्नं यत्नं यदा भूमी तत्तत्त तदा फलं । मंगलं भवतु ॥”

—સં. ૧૩૫૬ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને શનિવારના રોજ નાડોલ પ્રદેશમાં આવેલા વાઘસીણ ગામમાં મહારાજ સામંતસિંહદેવના રાજ્ય સમયે વાઘસીણ અને ધૂળિયા ગામના રહેવાસી કેટલાક સોલંકીઓએ શ્રીશાંતિનાથદેવના યાત્રોત્સવ.

નિમિત્ત એવું દાન કર્યું કે ઉક્ત બંને ગામોના દરેક અરટ દીઠ ૪ સેધ દરેક દીંબડા પ્રતિ સેધ ૨ સેધ ગોધૂમ (ઘઉં) પ્રતિવર્ષ આપતા.^૧

આ લેખમાં જણાવેલ આ મંદિર પ્રત્યે રાજા અને સોલંકીઓના દાનની વિગતથી, તેઓ બહુમાન અને શ્રદ્ધાની દૃષ્ટિએ ભેટા હતા એટલું પ્રતીત થાય છે.

ખીલ્લે એક લેખ ગભારાના દરવાજા ઉપર કોલી-મંગલચૈત્ય ઉપર કાળા પથ્થરમાં આ પ્રકારે કોતરેલો છે:—

“સં. ૧૨૫૨ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૯ ગુરો મહારાજજયંતસિંહદેવરાજ્યે પં. વાલચંદ્રશિષ્યેણ ॥ પં. ઘણદેવેણ(ન) ગોષ્ઠિસહિતેન જીર્ણોદ્ધાર-
(ર:) કારિત:। શ્રેષ્ઠિઆમદેવપુત્ર-જસોવળ લલમળ તદ્ભગ્ની જસહિણી રલિહકા જાટવુસહિતેન જીર્ણોદ્ધારવજા સાં સૂ(પૂ)જા કારિતા ॥”

—સં. ૧૨૫૨માં મહારાજ સામંતસિંહના રાજ્યમાં પં. બાલચંદ્રના શિષ્ય પં. ઘણદેવે ગોષ્ઠીસહિત આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. તેમાં શ્રેષ્ઠી આમદેવના પુત્ર જસોવળ અને લખમણ, તેની બેન જસહિણી, રલિહકા અને જાટવુની સાથે શાહ પૂજાએ જીર્ણોદ્ધારની ધ્વજા ચડાવી.

આ લેખથી જણાય છે કે, આ મંદિરનો સં. ૧૨૫૨માં જીર્ણોદ્ધાર થયો અને લેખ કરતાં એક વર્ષ પહેલાં એટલે સં. ૧૨૫૧ના એક લેખમાં આસિંગના પુત્ર રલ્હણે ઉત્તરંગ કરાવી આખ્યાની વાત લખી છે. આથી આ મંદિર એથીયે બે-ત્રણ સૈકા પહેલાં બંધાયું હશે અને ગામ તો એ કરતાંયે વધુ પ્રાચીન હોવાનું એથી જ નક્કી થાય છે.

આ લેખમાં પં. બાલચંદ્ર તે પ્રસિદ્ધ પામેલા શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના શિષ્ય તો નહિ હોય ? સમયની દૃષ્ટિએ તેમનો આ સાથે બરાબર મેળ ખાય છે, એનો નિર્ણય કરવા બેવો છે.

આ સિવાય સં. ૧૨૬૪ના બે લેખો પણ આ મંદિરમાંથી મળી આવે છે, જેમાં આ મંદિરના બે સ્તંભો શ્રેષ્ઠી શુભિચક અને શ્રેષ્ઠી મહાણીગે કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે.^૨

૨. શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું મંદિર પણ પ્રાચીન અને સુંદર છે.

★

૧૨૦. ઝાડોલી

(કોડા નંબર : ૨૯૧૦)

સજ્જનરોડ સ્ટેશનથી વાયવ્ય ખૂણામાં ૩ માઈલ દૂર ઝાડોલી નામનું ગામ છે. શિલાલેખોમાં આ ગામને ઝાડવલી, ઝાવવલી તરીકે ઓળખાવ્યું છે; જ્યારે શ્રીમેહ કવિ આને ઝાઝવલી પણ કહે છે.^૩ આ ગામમાં વિદ્યમાન શ્રીચાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરના સં. ૧૨૫૫ના લેખમાં ‘હુંદુલિ’ નામના સ્થળનો નિર્દેશ છે. સંભવ છે કે, આ નગરનો વિસ્તાર સૂર્યવતા કોઈ પરા વિભાગનું આ નામ હોય, પણ આ નગરનું ખીજું નામ હુંદુલિ હોવાનો સંભવ નથી, કેમકે સં. ૧૨૩૬ના શિલાલેખોમાં આ નગરનું નામ ‘ઝાડવલી’ સ્પષ્ટ રીતે સૂચવ્યું છે.^૪ ગામની વચ્ચે આવેલી એક સુંદર વાવમાં સં. ૧૨૪૨નો એક ખંડિત લેખ છે, જેમાં પરાકમી પરમાર રાજા ધારાવર્ષની પટરાણી ગીગાદેવી, જે નાડોલના ચોડાણ રાજા કેલ્હણદેવની પુત્રી અને શૃંગારદેવીની બેન થતી હતી, તેણે આ વાવ બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. વળી, અહીંના મંદિરમાંથી જ સં. ૧૨૩૪ અને સં. ૧૨૩૬ના મળેલા મૂર્તિલેખોના શિલાલેખીય પુરાવા આ ગામની તેથીયે વધુ પ્રાચીનતા સૂચવે છે અને ખીલ્લ શિલાલેખોથી આ ગામની વિશાળતા અને જોનોની ભરપુર વસ્તીનું પણ સૂચન મળી આવે છે.

૧. આ માપની વ્યવસ્થા આ પ્રમાણે જણાય છે: ૪ પવાલાની ૧ પાયલી, ૪ પાયલીનું ૧ માણું, ૪ માણાની ૧ સેધ, તે ૧૬ સેધની ૧ કળશી.

૨. જુઓ: “જૈન સત્યપ્રકાશ” વર્ષ: ૧૨, અંક: ૯.

૩. ‘ઝાઝવલી સિરિ સંતિ જિજુંદ, પાપતણા ઉન્નત્તર્થ કંદ’—“પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” કડી: ૬૮, પૃષ્ઠ: ૫૪.

૪. “અર્જુનાચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખમંદોહ” લેખાંક: ૩૦૯, ૩૧૦.

આને અહીં પ્રવેતાંજરોનાં ૪૫ ઘર અને ૧ ઉપાશ્રય છે. વળી, શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું વિશાળ અને પ્રાચીન મંદિર છે, જેના મહિમાથી આકર્ષાઈને સં. ૧૨૫૫માં ઉપર્યુક્ત ધારાવર્ષાદેવની બીજી રાણી શૃંગારદેવીએ આ મંદિરને એક સુંદર અરટ (વાડી) ભેટ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે. આને પણ એ અરટ જૈન સંઘના તાબામાં છે. એ શિલાલેખ મંદિરની છ ચોડીના ડાબા હાથ તરફના ગોખલા ઉપરના પાટ પર આ પ્રમાણે કેતરેલા છે:—

“શ્રીવર્દ્ધમાનવિમુરદ્ભુતશારદેન્દુદોષાનુર્પંગદિમુખઃ સુભગઃ શુભાભિઃ ।

આદ્યંભવિણ્ણુરમલાભિરસૌ કલાભિઃ સંતાપમન્તયન્તુ કૌમુદમાતનોતુ ॥ ૧ ॥

શ્રોમતિ ધારાવર્ષે વિક્રમતર્ષે પ્રમારકુલહર્ષે । અષ્ટાદશશતદેશોત્તંસે ચંદ્રાવતીદ્રંગે ॥ ૨ ॥

શ્રીમલ્લેહ(*)ગમંડલપતિતનયાયાં નયૈકશાલિન્યાં । તત્પટ્ટપ્રણયિન્યાં શૃંગારપદોપપદદેવ્યાં ॥ ૩ ॥

પતદ્ગ્રામપ્રામવૈભવપ્રતિ તત્પદત્તસાચિવ્યે । સકલકલાકુલકુશલે ગૃહમેધિનિ નાગડે સચિવે ॥ ૪ ॥

દિઃ(દિ)સ્મરશરદિનકરમિતવર્ષે (૧૨૫૨) શુચિસસ્યસંપદુક્તર્ષે ।

દુંદુભિનામનિ ધામનિ(*) વિદગ્ધપલ્લવિતર્મધિયાં ॥ ૫ ॥

પત્તવટ્કચતુષ્ક્રિત્તા વિરચિત(તા) શ્રીમળ્લપોદ્ધારતઃ । પુણ્યં પળ્યમગળ્યમાકલયતિ શ્રીવીરગોષ્ઠિજનઃ ।

મન્યે ફિં નુ ચતુષ્ક્રિકાદ્વયમિદં દત્તાભિમુલ્લયસ્થિતિરયેયસ્તઃકલિમોહમૂપયુગલીં જિત્વાતપત્રદ્વયી ॥ ૬ ॥

ઈંદુકુંદસિતૈઃ કરૈઃ પુલક્યત્યાકાશ(*)લક્ષ્મીં મૃદુ યાવદ્ધાનુરસૌ તનોતિ પરિતોપ્યાશાઃ પ્રકાશોજ્જ્વલાઃ ।

તાવદ્ધાર્મિકદર્મ[કર્મ]રમસપ્રારબ્ધકલ્યાણિકત્તનાત્રાદ્યુત્સવગીતવાચવિધિભિઃ જાયાત્ ત્રિકં સર્વતઃ ॥ ૭ ॥

રાજ્ઞા(ચ્યા) શૃંગારદેવ્યાત્ર વાટિકાભૂમિરદ્સુતા । દત્તા શ્રીવીરપૂજાર્થે શાત્વ(જ્ઞ)તઃ શ્રવસઃ શ્રિયે ॥ ૮ ॥

સાક્ષિતા દા(*)ણિકઃ સાક્ષાત્પ્રેક્ષાદાક્યવૃહત્પતિઃ । અત્રામૃત્તીરડો ધર્મા(ર્મી) સૌત્રધારેષુ કર્મસુ ॥ ૯ ॥

પૃથ્વરમારાધ્યતમશ્રીતિલકપ્રભસૂરિણાં કૃતિરિયં ॥ છ ॥ સંવત્ ૧૨૫૫ આસોય(શ્વિન્) સુદિ ૭ બુધવારે સકલગોષ્ઠિકલોકઃ ત્રિકોદ્ધારં ત્વશ્રેયસં કારિતવાનિતિ ॥ છ ॥

આ શિલાલેખ કેટલીયે ઐતિહાસિક હકીકતો રજૂ કરે છે, એનો સાર એ છે કે, ‘અષ્ટાદશ શતમંડલ’ની અંદ્રાવતી નગરીમાં ધારાવર્ષાદેવ નામે રાજા હતા. તેની પટરાણી શૃંગારદેવી નામે હતી, (જે નાડોલના ચોહાણ રાજા કેલ્હણદેવની પુત્રી હતી.) તેમના સમયમાં સમગ્ર કળાકુશલ નાગડ નામનો શ્રેષ્ઠી સચિવ હતા. વીર ગોષ્ઠીના મનુષ્યોએ સં. ૧૨૫૨માં હંદુભિ સ્થાનના આ મંદિરના મંડપનો ઉદ્ધાર કરાવતાં છ ચોકી બનાવી ત્રિગડાની રચના કરી. આ મહાવીર ભગવાનના મંદિર (ના દર્શનથી આકર્ષાઈ) માટે શૃંગારદેવી રાણીએ એક સુંદર વાડી સં. ૧૨૫૫ના આસો સુદિ ૭ ને બુધવારના રોજ ધર્મશીલ દાણી નીરડની સાક્ષીમાં ભેટ કરી. આ શિલાલેખની પ્રશસ્તિના રચયિતા શ્રીતિલકપ્રભસૂરિ હતા. શૃંગારદેવીએ મંદિરને ભેટ કરેલી વાડીનું નામ લોકો આજે ‘દેવકી વાવ’ કહે છે.

આ હકીકતથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, સં. ૧૨૫૨માં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયો એટલે આ મંદિર એથીયે બે-ત્રણ સૈકા પહેલાંનું હોય એમ માનો શકાય, અને આ મંદિરના મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાન હતા.

આજે આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન છે છતાં લોકો તેમને શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન કહે છે. સમગ્ર મંદિરમાં માત્ર આ એક જ મૂર્તિ છે. મૂળનાયકની મૂર્તિની પલાંઠી નીચે સં. ૧૬૩૨નો લેખ છે. પણ સં. ૧૪૯૯ની આસપાસના શ્રીમેહ કવિએ અહીં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર હોવાનું સૂચન પોતાની રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં કર્યું છે. એટલે એ સમયે કે તેની આસપાસમાં અને તે પછી સં. ૧૬૩૨માં મૂળનાયકની ફેરબદલી થઈ હશે. મૂળનાયકનું પરિકર તેની ગાદી જેટલું પ્રાચીન લાગતું નથી. મંદિરનો અંદરનો ભાગ મનોહર છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છ ચોકી, સભા-મંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને મંદિરની ચારે તરફ દેરીઓ માટેની ભમતી બનેલી છે. દેરીઓને બદલે અહીં ૪૬ ખાલી ગોખલાઓ બનાવ્યા છે. મૂળભારો અને ગૂઢમંડપની બીંતો કાળા પથ્થરની બનેલી છે. ગૂઢમંડપનો દરવાજો નકશીદાર છે. છ ચોકીના બે ગોખલામાં બે કાઉસગિયા છે. સંભવતઃ આ મૂર્તિઓના પરિકરો મૂળનાયકને લગાવ્યા હશે. સભામંડપમાં આરસનાં સુંદર કોરણીવાળાં તોરણો શોભી રહ્યાં છે. નવ તોરણોમાં બે અડધાં તોરણો છે અને તેમાં

ભગવાનની ૭૩ મૂર્તિઓ કોતરેલી છે. ૧૪ મોટા સ્તંભો અને તેનાં તોરણો દેલવાડાનાં મંદિરોની કોરણીના સોષવની યાદ આપી રહ્યાં છે. શૃંગારચોકી ઉપરનો કોરણીથી સુશોભિત બલ્બાનક આ મંદિરને ભવ્ય બનાવી રહ્યો છે.

મંદિરમાં જમણા હાથ તરફના ભાગમાં એક લોચરું છે. તેમાં કેટલીક ખંડિત મૂર્તિઓ, ગાદીઓ અને પરિકરો પડેલા છે. તેમાં સં. ૧૧૪૫, ૧૪૭૫, ૧૬૭૨ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.^૫

મંદિરની પાસે જમણા હાથ તરફ એક મોટી ધર્મશાળા છે. વચ્ચેના ચોકમાં કૂવો અને બગીચો વગેરે છે.

★

૧૨૧. અબ્જરી

(કોઠા નંબર : ૨૯૧૧)

સન્મજનરોડથી દક્ષિણમાં ૨૧ માર્ચલ દૂર અબ્જરી નામનું ગામ આવે છે. શિલાલેખોમાં આ ગામનું નામ ‘અબ્જરી’ મળે છે. આ ગામ ક્યારે વસ્તું તે બાણવાને કશું સાધન નથી, પરંતુ ગામમાં ગોપાળજીનું એક પ્રાચીન મંદિર છે, તેમાં બલેલ (સોલંકી) રાજા અર્જુનદેવનો સં. ૧૩૨૦નો શિલાલેખ છે, એ કરતાંયે પ્રાચીન આ મંદિરની પાસે આવેલી એક વાવડીમાં પરમાર રાજા યશોધવલનો સં. ૧૨૦૨નો લેખ પુરાવો આપતો હોવાથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું નક્કી થાય છે.

આજે આ ગામમાં શ્રાવકોની વસ્તી ઓછી છે. પોરવાડ અને ઓશવાળોનાં મળીને માત્ર ૮ ઘરની વસ્તી છે. એક સમયે અહીં શ્રાવકોની વસ્તી વિપુલ પ્રમાણમાં હતી. પંદરમા સૈકાના મળી આવતા લેખોમાં આ ગામના શ્રાવકોએ અને સમસ્ત સંઘે ભરાવેલી મૂર્તિઓના ઉલ્લેખ સાંપડે છે. કહે છે કે, સો વર્ષ પહેલાં આ ગામ કોઈ કારણવશાત્ તદ્દન ઉત્તર ગયું હતું અને પછી સો વર્ષ સુધી ફરીને વસ્તું નહીં. પાછળથી અહીં ઠીક પ્રમાણમાં ગામ વસી ગયું છે. એક નવી ધર્મશાળા બની છે. જૂની ધર્મશાળા જીર્ણ અને પડી ગઈ છે.

અહીં ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું પ્રાચીન મંદિર છે. તેમાં મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ છ ચોકી, સભામંડપ, ભમતીમાં ૪૨ દેરીઓ, શૃંગારચોકી, શિખર અને દેવકુલિકાનાં શિખરો સાથે ૪૩ શિખરવાળી રચના છે. આ બાવન જિનાલયને ‘નંદીશ્વર ચૈત્ય’ એવા નામે પણ ઓળખે છે.

મૂળનાયકની મૂર્તિ કળામય પરિકરવાળી છે. ગાદીમાં પણ સુંદર કોરણી કરેલી છે. પખાસનમાં વચ્ચે દાદીવાળા શ્રાવકો અભિષેક કરી રહ્યા હોય એવો દેખાવ આપ્યો છે. પરિકરની નીચે આડું ધર્મચક્ર, બે હરણ, તેના ઉપર દેવી અને તેની બંને બાજુએ બે હાથી અને સિંહની આકૃતિઓ કોતરેલી છે. આ મૂર્તિ નીચે લેખ નથી. પણ શિલ્પવિધાન પ્રાચીન છે. ગૂઢમંડપમાં એક આરસની શિલામાં બે મનોહર આકૃતિવાળી મૂર્તિઓ અને પરિકરની કોરણીવાળી ગાદીઓ છે, જેમાં બંને બાજુએ અને મસ્તકે મળીને ૧૭ પરિકરવાળી પખાસનસ્થ મૂર્તિઓ અને ૬ કાઉસગિયા કોતરેલા છે. આથી આ ચોવીશીનો પદ્મ કહેવાય. બંને મૂર્તિઓ સરખી આકૃતિની લેખવાળી છે. જમણી તરફની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૨૪૩નો લેખ અને ડાબી તરફની મૂર્તિ પરનો લેખ ઘસાઈ ગયેલો છે. બંને મૂર્તિઓના પરિકરના શિલ્પમાં થોડો ફેર છે. નીચે એકમાં ધર્મચક્ર આડું છે તો બીજામાં ઊભું છે. એકમાં દેવી મૂર્તિ નથી, પરંતુ બંને બાજુ હરણ, સિંહ અને યક્ષ-ચક્ષીની આકૃતિઓ સરખીરીતે કોતરેલી છે.

આ મૂર્તિઓ પાસે પિંચપલગચ્છીચાર્ય શ્રીસુમતિપ્રભસૂરીશ્વરની મૂર્તિ ૧૦ × ૮ ઈંચ ઊંચી-પહોળી ને આબેહૂબ કોતરેલો છે. પાટ ઉપર બિરાજમાન આચાર્યનાં એક હાથમાં માળા અને બીજા હાથમાં પુસ્તક છે. ઓઘો ગરદન પાછળ અને મુહપત્તિ જમણા બલા ઉપર છે. તેની ઉપર એક જિનમૂર્તિ કોતરેલી છે અને બાજુમાં એક સાધુ હાથ જોડીને ઊભા છે. આ મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૪૫૪નો લેખ છે. છ ચોકીના એક ગોખલામાં શ્રીમહેન્દ્રસૂરીશ્વરની ૨૩ × ૧૪ ઈંચ ઊંચી-પહોળી મૂર્તિ બિરાજમાન છે. પાટ ઉપર આડું આચાર્યનો એક પગ પાટ નીચે જમીન પર લટકતો છે. એક

૫. ‘અર્જુનદાયલ પ્રદક્ષિણા જ્ઞેન લેખસંદોહ’ લેખાંક: ૩૦૮, ૩૦૯, ૩૧૦.

હાથમાં પુસ્તક છે અને બીજો હાથ પેટ પર ખાલી રાખેલો છે. શરીર પર કપડો વીંટાળેલો છે. મસ્તક લોચ કરેલું છે. પાછળ લામંડળનો દેખાવ આપ્યો છે. ગરદન પાછળ એવો અને એક બલે મુકપત્તિ છે. બંને બાજુએ બે સાધુઓ હાથ જોડી ઊભા છે અને બંને બાજુએ પાટની પાસે હાથ જોડીને બેઠેલા બે શ્રાવકો જોવાય છે. આચાર્યના પગ પાસે એક સાધુ હાથ જોડીને બેઠેલો છે. મૂર્તિની પાટ પર સં. ૧૨-નો લેખ અંકિત છે. હાથમાં પુસ્તકની પટ્ટી પર પણ અક્ષરો-લેખ કોતરેલો જોવાય છે.

ભમતીમાં ૨૧મા નંબરની દેરીના ગભારામાં એક દરવાજા ઉપર છ ચોકી અને મંડપો ઉપર ઘૂમટો છે, તેમાં સરસ્વતી દેવીની પ્રાચીન મનોહર મૂર્તિ શ્યામ આરસમાં ઊભી કોતરેલી છે. તેની ઊંચાઈ-પહોળાઈ ૨૭ x ૧૮ ઇંચની છે. મૂર્તિમાં વાહન કોતરેલું નથી પણ જમણા બે હાથમાં પુસ્તક અને માળા તેમજ ડાબા હાથમાં મોઢું-નાનું પુષ્પ કોતરેલું છે. મસ્તકે મુગટ પહેરાવેલો છે. આ મૂર્તિ નીચે સં. ૧૨૬૯નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“ સં ૧૨૬૯ વર્ષે શ્રીપંડેરજીયગચ્છે માતૃવીન્દુશ્રેયોર્થ પુત્રપદ્મસોદ્ધ તત્(દ)માતૃસીદ્ધાકેન રત્નપાલનાયકસહિતેન શ્રીસરસ્વતિ(તી)—
વિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીશાંતિસૂરિમિઃ ॥ માઘ વદિ ૩ રત્નો ॥

—સં. ૧૨૬૯ના મહા વદિ ૩ ને શનિવારે શ્રીપંડેરગચ્છના શ્રીપદ્મસીદ્ધ અને તેના ભાઈ સીદ્ધાએ, રત્નપાલ નાયકની સાથે, (પદ્મસીદ્ધ અને સીદ્ધ)ની માતા વીન્દુના કલ્યાણ માટે શ્રીસરસ્વતીનું બિંબ ભરાવ્યું અને તેની શ્રીશાંતિસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ સરસ્વતીદેવીના ચમત્કારની અનેક વાતો સંભળાય છે. દંતકથા છે કે, કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ પાસેના માર્કંડેયરના મંદિરની સરસ્વતીદેવીની મૂર્તિ સામે બેસી આરાધના કરવા લાગ્યા, પરંતુ સરસ્વતી પ્રસન્ન ન થયાં ત્યારે તેઓ અબરૂં તીર્થના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના દર્શન માટે આવ્યા. ભગવાનને પ્રદક્ષિણા દેતાં જ તેમને સરસ્વતી પ્રત્યક્ષ થયાં ત્યારે શ્રીહિમચંદ્રસૂરિએ ભમતીના એક ગભારામાં શ્રીસરસ્વતી દેવીની સ્થાપના કરી.

આ કથાને કથો ઐતિહાસિક આધાર મળતો નથી પરંતુ અહીં પ્રતિષ્ઠા કરનાર શ્રીશાંતિસૂરિનું નામ ઉપર્યુક્ત લેખમાં ઉલ્લેખ્યું છે. એટલે સંભવ છે કે, આ કથા શ્રીશાંતિસૂરિ સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય અથવા શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી તૈયાર થયેલી આ મૂર્તિની શ્રીશાંતિસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી હોય.

આ દેવીના દર્શન માટે અનેક લોકો આવે છે. કેટલાક વિદ્યાપ્રાપ્તિ માટે તો કેટલાક બોખડા-તોતડાને સરખો વાણીસંચાર થાય એ ખાતર આવે છે ને બાધા-માનતા રાખે છે.

અહીં લગભગ ૫૦ ધાતુમૂર્તિઓનો પરિવાર છે, ૧૦-૧૨ મૂર્તિઓ સિવાય બધી ઉપર ૧૧, ૧૨, ૧૩મી શતાબ્દીના લેખો જોવાય છે અને લેખ વિનાની મૂર્તિઓમાં એક-એકે છોડીને બધી પ્રાચીન રચનાવાળી છે. સં. ૧૬૩૨માં આ મંદિરની ફરી પ્રતિષ્ઠા થતાં આ બધી મૂર્તિઓ મંદિરના ભોંયરામાંથી મળી આવી હતી અને મળેલી મૂર્તિઓની સં. ૧૬૭૭થી પૂલ કરવાનું શરૂ થયેલું છે.

મારવાડની નાની પંચતીર્થીમાં અબરૂં તીર્થ પણ ગણાય છે.

૧૨૨. નાંદિયા

(કોઠા નંબર : ૨૯૧૩-૨૯૧૫)

સજ્જનનોડ સ્ટેશનથી પાા માર્ગે દૂર નાંદિયા નામનું ગામ છે. આ ગામ પુરાતન છે. શિલાલેખો અને પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આનાં નંદિયામ, નંદિવર્ધનપુર, નંદિપુર કે નાંદિય એવાં નામો મળે છે. દંતકથા પ્રમાણે તો આ ગામ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મોટાભાઈ નંદિવર્ધન મહારાજાએ પોતાના નામ ઉપરથી વસાવ્યું એમ કહે છે. વળી,

અહીંના પ્રાચીન અને લબ્ય જૈન મંદિરમાંની મૂર્તિ શ્રીમહાવીરસ્વામીના સમયની મનાય છે, તેને ‘જીવિતસ્વામી’ ના નામે લોકો ઓળખે છે. પ્રસિદ્ધિ પણ છે કે—

“ નાણા દીયાણા નાંદિયા, જીવિતસ્વામી વાંદિયા. ”

આ લોકોક્તિ સાથે ઉપર્યુક્ત દંતકથા બરાબર બંધબેસતી જણાયા વિના રહેતી નથી પરંતુ આ વિશે ઐતિહાસિક આધારો મેળવવા નોંધ્યે. આમ છતાં અહીંના શ્રીમહાવીર ભગવાનના મંદિરમાંથી સં. ૧૧૩૦ થી ૧૨૧૦ સુધીના ભીંત અને સ્તંભો ઉપરથી મળી આવતા કુલ ૫ લેખોથી આ મંદિરની પ્રાચીનતા અને તેમાંના ‘નંદિયકચૈત્ય’ ના ઉલ્લેખથી એથીયે પ્રાચીનતર આ ગામ હોવાનું સિદ્ધ થાય છે. વળી, સં. ૧૪૩૬માં આ ગામમાં લખાયેલા ‘શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત’ ગ્રંથની પ્રથસ્તિમાં પણ આ મંદિરની ખ્યાતિ આ રીતે આવેળી છે :—

“ શ્રીઅર્વુદામિષમહીધરપાર્શ્વવર્તી, પ્રામોડસ્તિ નાંદિયવરામિષયા પ્રસિદ્ધઃ ।

શ્રીવર્ધમાનજિનનાયકતુક્તશૂક્લપ્રાસાદરાજપરિવારિતમૂર્તિમાગઃ ॥ ”

— શ્રીઅર્વુદ ગિરિરાજની સમીપમાં આવેલું ‘નાંદિયા’ નામે પ્રસિદ્ધ ગામ છે. તેની ભૂમિ ઉપર મૂળનાયક શ્રીવર્ધમાન જિનેશ્વરનો ઊંચાં શિખરવાળો શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદ છે.

આજે અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૪૦ ઘરો, ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ જૈન ધર્મશાળા વિદ્યમાન છે. ૨ જિનમંદિરો પૈકી એક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું અને બીજું શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું ઘર—દેરાસર છે.

૧. ગામથી પશ્ચિમ દિશામાં ૦૧ કિલોગ્રામ દૂર પહાડની ટેકરીની એથે શ્રીમહાવીર ભગવાનનું લબ્ય અને પ્રાચીન બાવન જિનાલયવાળું દેવમંદિર શોભી રહ્યું છે. આને ‘નંદીશ્વરચૈત્ય’ તરીકે પણ લોકો ઓળખે છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, દેરીઓ અને શિખરબંધી રચનાથી એની વિશાળતાનું પ્રમાણ પામી જવાય છે. મૂળભારમાં રહેલી એક માત્ર મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનની મૂર્તિ ખરેખર, અદ્ભુત છે. એની રચનામાં શિલ્પીએ બધે પ્રથમરસનો ઝરો વહેતો કર્યો હોય એવું ભાવમય આબેહૂબ દૃશ્ય સર્જ્યું છે. આરસના નકશીદાર સ્તંભો અને તોરણયુક્ત ઘડેલા સિંહાસનમાં આ લબ્ય પ્રતિમા બિરાજમાન છે. સ્તંભો અને તોરણમાં કુલ ૫૧ બેઠી જિનમૂર્તિઓથી ‘નંદીશ્વરચૈત્ય’ નું નામ સાર્થક થતું હોય એમ લાગે છે. વળી, આ જિનમૂર્તિઓ સાથે ચક્ષુ—ચક્ષિણી એકેક અને શ્રાવક—શ્રાવિકા બબે આવેખાયાં છે. પ્રતિમાનું પ્રાચીન પરિકર અસાધારણ છે. તેમાં ભક્તિના વિવિધ પ્રકારોમાં સંગીતની તાલબદ્ધ સંવાદિતાનું હૃદયંગમ દૃશ્ય આંખ સામે ખડું થઈ જાય છે. ગાદી નીચે ઊભું ધર્મચક્ર, અને ખંને બાજુએ એકેક દેવ—દેવીની રચના આવેળી છે. દેવના હાથમાં સારંગી છે, જ્યારે દેવીના હાથમાં પૂજની સામગ્રી છે. વળી, તેના ઉપર એકેક નર—નારી યુગલ જોવાય છે. નરના હાથમાં પુષ્પમાળા છે ત્યારે નારીના હાથમાં પૂજની સામગ્રી છે. ભગવાનની ખંને બાજુએ બે લબ્ય ઈંદ્રો ચામર લઈને ઊભા છે. વળી, ભગવાનના મસ્તક પાછળ રહેલું ભામંડલ અને મસ્તક ઉપરનું છત્ર આ અનુપમ શિલ્પની સર્વાંગપૂર્ણ રચનાને લબ્યતા અર્પી રહ્યું છે. આ પરિકર બહુ જ સુંદર અને વિશિષ્ટ પ્રકારનું છે. આવા પ્રકારનું વિશિષ્ટ પરિકર ભારતભરના કોઈ જૈન મંદિરમાં હોય એવું જાણવામાં નથી. આખું ચૈત્ય શિલ્પવિધાન શુભકાલીન જણાય છે.

મંદિરના પ્રવેશદ્વારની એક બાજુની ઓસરી પાસે રાયણના વૃક્ષની રચના છે. અને શૃંગારચોકીની બહાર જમણા હાથ તરફ દીવાલના એક પથ્થરમાં આ પ્રકારે લેખ જોવાય છે:—

“ સંવત્(ત) ૧૧૨૦ વૈશાખ સુદિ ૧૨ નંદિયકચૈત્ય(હ)રવાપો નિર્માપિતા સિવગણે[ન] ॥ ”

— સંવત્ ૧૧૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ના રોજ નંદિયકચૈત્ય ગૃહમાં શિવગણ નામના શ્રેષ્ઠીએ એક વાવડી કરાવી.

આજે આ વાવનો પત્તો નથી. અહીં એક હોજ કરાવેલો છે તે તો નવો જ છે. વળી, ગામના ઝાંપામાં આવેલા શિવાલય પાસેની આજે પણ વિદ્યમાન એક પ્રાચીન વાવ ઉપર્યુક્ત શિલાલેખવાળી હોવાનો સંભવ નથી.

આ લબ્ય નંદીશ્વર ચૈત્ય કેણે કયારે બંધાવ્યું એ સંબંધી કોઈ લેખ મળતો નથી. મંદિરના સલામંડપના સ્તંભ ઉપર સં. ૧૨૦૧ ના લેખમાં આ મંદિરનો એક સ્તંભ કરાવ્યા સંબંધી ઉલ્લેખ છે :—

“ સંવત્ ૧૨૦૧ માદરવા સુદિ ૧૦ સોમ દિને ॥ નૌવા મેપાન્યાં વુહું સોતિણિ થા થામ ૨ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, સં. ૧૨૦૧માં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયો હશે તેથી મંદિર એ પહેલાંનું હોવું જોઈએ.

મંદિરની ભમતીમાં એક વિલક્ષણ મૂર્તિ જોવાય છે. એ મૂર્તિ શ્રાવકની હશે કે યક્ષની તે સમજાતું નથી. એ યક્ષ કે શ્રાવક હાથી ઉપર આરૂઢ છે. બે હાથ પૈકી એમાં વરદાન ચિહ્ન અને બીજામાં કંઈક લાંબી વસ્તુ છે. માથે મુકુટ, ગળામાં હાર, હાથે બાલુબંધ અને શરીર પર ખેસ વગેરેની રચના કરેલી છે.

ભમતીમાંથી દેવકુલિકાના દર્શને જવા માટે એક દરવાજો વટાવી ચોકમાં થઈને જવાય છે. આ ચોકના એક ખૂણામાં બાંધેલી મોટી આસરી છે. તેની નીચે ખાલી લોંબડું છે. વળી શિખરબંધી ૪૨ દેરીઓ છે અને બાકીની દેરીઓ ઘૂમટબંધી છે.

આ મંદિરની પાસે એક દેરી છે. તેમાં પહાડના જ પથ્થરમાં એક પગલું અને તેની પાસે સર્પની લાંબી આકૃતિ કોતરેલી છે. લોકોનું માનવું છે કે, ભગવાન મહાવીરસ્વામીની ચંડકૌશિક દંશની ઘટના આ સ્થળે બની હતી, એથી જ આ આકૃતિ અહીં બનાવેલી છે. આ દંતકથા સાથે ભગવાનના આ પ્રદેશમાં આવવા સંબંધી સમન્વય ઇતિહાસવિજ્ઞાએ શોધવો તો રહ્યો જ. આ દંશઘટનાની આકૃતિ ઉપર પ્રાચીન લિપિમાં ૭-૮ અક્ષરોનો એક લેખ પણ મોજુદ છે. એ જો ઉકેલાય તો આ આકૃતિ વિશેનો ઘટસ્ફોટ થાય એમ લાગે છે.

૨. બીજું મંદિર ગામમાં નવી થયેલી જૈન ધર્મશાળા પાસે આવેલા જૂના ઉપાશ્રયના એક ચોરડામાં ઘર-દેરાસર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિ ચવરલી નામના ગામમાં પડેલા જૈન મંદિરના ખંડિયેરમાંથી સં. ૧૬૦૦ લગભગમાં લાવવામાં આવી છે. આ મંદિરમાં લગભગ ૭ મૂર્તિઓ છે તે બધીયે ત્યાંથી લાવ્યા હોવાનો સંભવ છે. એક નાની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પંચતીર્થી ઉપર આ પ્રમાણે પ્રાચીન લેખ છે :—

“ ધાનેરાગ્રામે ચારા૦ ગચ્છે શ્રીપૂર્વસૂરિસંતાને વોસિરિસોચ્છિવિન્યાં કારિતા સં૦ ૧૨૧૦ ફા[લ્ગુ]ન સુદિ ૧૧ ॥ ”

બીજી ધાતુમૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૫૨૧ પછીના લેખો છે. નાંદિયા મારવાડની પંચતીર્થીમાંનું એક છે.

૧૨૩. લોટાણા

(કોડા નંબર : ૨૬૧૬)

સજ્જનરોડ સ્ટેશનથી ૧૦ માઈલ અને બનાસ સ્ટેશનથી અગ્નિખૂણામાં ૬ માઈલ દૂર લોટાણા નામનું ગામ ટેકરીની ઓથમાં આવેલું છે. શિલાલેખોમાં આનું ‘લોટીપુર પટ્ટન’ અને ‘લોટાણક’ નામ નોંધાયેલું છે. અહીંના જૈન મંદિરમાં આવેલી એક કાઉસગિયા મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૧૪૪ના લેખ છે, તેમાં ‘લોટાણક ચૈત્ય’નો ઉલ્લેખ કરેલો છે :—

“ સંવત્ ૧૧૪૪ જેષ્ઠ (જ્યેષ્ઠ) વદિ ૪ શ્રીત(નિ)ર્વૃતકકુલે શ્રોમદામ્રદેવાચાર્યાયગચ્છે લોટાણકચૈત્યે પ્રાગ્વાટવંશોદ્ભવયાંચશ્રેષ્ઠિ-સ[હિતેન] આહિલેશ્રેષ્ઠિકિ(ક)તં આસદેવેન મોલ્યઃ શ્રોવીરવર્દ્ધમાનસા(સ્વા)મિપ્રતિમા કારિતા ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી લોટાણા ગામ અને અહીંના જૈનમંદિરની સં. ૧૧૪૪ પહેલાંની પ્રાચીનતા સ્પષ્ટ થાય છે.

અહીં ૧ ધર્મશાળા અને ૧ જિનમંદિર છે. આ જિનમંદિર ગામથી ૨ ફર્લાંગ દૂર પહાડની ઓથમાં પણ એક ટેકરી ઉપર આવેલું છે. મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છ ચોક્કી, સલામંડપ,

શિખર, શંગારચોકી અને ભમતીમાં જમણા હાથ તરફ આવેલી ત્રણ ખાલી દેરીઓ તેમજ કોટયુક્ત લબ્ધ રચનાવાળું છે. મૂળનાયકની રમણીય પ્રતિમા પ્રાચીન પરિકરવાળી છે. પરિકરની શિલ્પરચના અદ્ભુત છે. પરિકરની ગાદીમાં વચ્ચે ધર્મચક્ર, તેની બંને બાજુએ એકેક હાથી અને એકેક સિંહ છે. બંને બાજુએ બે ઊભા કાઉસગિયા છે, તે પછી અર્ધ ઉપસાવેલી વાઘની બે આકૃતિઓ, તેની પાસે બે ચામરધર ઇંદ્રો અને પરિકરના ઉપરના ભાગમાં પદ્માસનસ્થ એક જિનમૂર્તિ કેરેલી છે. તેની પાસે પુષ્પમાલધર અને છત્ર સાથે ગબ્તરૂઢ બે માનવાકૃતિઓ નજરે પડે છે. અંદરની બાજુએ બંને તરફ પૂજા-સામગ્રી સાથે નર-નારીનું યુગલ જોવાય છે અને બહારની બાજુએ બંને તરફ સિંહાકૃતિઓ છે. આવી વિલક્ષણ રચનાવાળું પંચતીર્થીનું પ્રાચીન પરિકર શિલ્પકળાનો અસાધારણ નમૂનો ગણાય. કહે છે કે, આ મૂળનાયકની પ્રતિમા શત્રુજયતીર્થના તેરમા ઉદ્ધાર સમયની છે. ચોદમા ઉદ્ધાર વખતે આ મૂર્તિને શત્રુજયની શુક્રામાં પધરાવેલી, ત્યાંથી લાવીને અહીં સ્થાપન કરવામાં આવી છે. મૂળનાયકનો એક અંગૂઠો ખંડિત જોવાય છે. આ મૂર્તિ ઉપર લેખ નથી. મૂળગભારામાં આ એક જ મૂર્તિ હોવાથી દર્શકોનું ધ્યાન આના પર જ કેન્દ્રિત થઈ જાય છે.

ગૃહમંડપમાં પરિકરવાળી બે કાયોત્સર્ગસ્થ ઊભી મૂર્તિઓ લબ્ધ અને મનોહર છે. એનું અને પરિકરનું શિલ્પ પણ ઉત્તમ કોટિનું છે. આ બે મૂર્તિઓ પૈકી એક પ્રતિમા ઉપર ૫ અને બીજી ઉપર ૭ ક્ષણોનો અલંકૃત છે. મૂર્તિના ચરણ પાસે બંને તરફ બે ઇંદ્રો, એક શ્રાવક અને એક શ્રાવિકા છે. તેના ઉપર બંને તરફ ત્રણ-ત્રણ અર્ધ-સર્પાકાર મનુષ્યોની આકૃતિઓ હાથ જોડીને ઊભેલી છે. એના ઉપરના ભાગમાં બંને તરફ એકેક પુષ્પમાલધર જોવાય છે. બંને કાઉસગિયાની આંગળીઓ ખંડિત છે.

બંને પ્રતિમાઓના પરિકરની રચના પણ નોંધવા યોગ્ય છે. જમણી તરફના પરિકરની ગાદીમાં વચ્ચે દેવી અને તેની બંને બાજુએ એકેક હાથી અને સિંહ છે. તેની નીચે આડું ધર્મચક્ર છે. તેની બંને બાજુએ હરણ છે. ગાદીની બંને બાજુએ ચક્ષ-ચક્ષિણીની ત્રણ મૂર્તિઓ છે. ઉપરના ભાગમાં કુલ ૫ મૂર્તિઓ હોવાથી આ પંચતીર્થીનું પરિકર ગણાય. આમાં માત્ર ઇંદ્રો ખતાવ્યા નથી. ડાબી તરફના પરિકરની ગાદીમાં વચ્ચે ઊભું ધર્મચક્ર છે. તેની બંને બાજુએ હરણ અને દેવીની બંને બાજુએ એક શ્રાવક-શ્રાવિકા હાથ જોડીને બેઠેલાં છે. વળી, બંને તરફ એકેક સિંહ અને એકેક અંબિકાદેવીની રચના કરેલી છે. બંને તરફ દેરીના આકારવાળી નાની મૂર્તિઓ સંલવતઃ પાછળથી બેસાડી હોય એમ જણાય છે. આ બંને મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૧૩૦ ના એકસરખા લેખો વિદ્યમાન છે:—

“સંવત્ ૧૧૩૦ જ્યેષ્ઠશુક્લપંચમ્યાં શ્રીનિર્વૃત્તકકુલે શ્રીમદાન્નદેવાચાર્યગચ્છે કૌરેત્વ(શ્વ)ર સુતદુર્લભશ્રાવકેણેદં મુક્તયે કારિતં જિનયુગ્મમુત્તમમ્ ॥”

—સં. ૧૧૩૦ ના જેઠ સુદિ ૫ ને દિવસે શ્રીનિર્વૃત્તકકુલમાં શ્રીમદ્દાન્નદેવાચાર્યગચ્છમાં કૌરેશ્વરના પુત્ર દુર્લભ શ્રાવકે આ ઉત્તમ જિનયુગલ મુક્તિ માટે કરાવ્યું.

૧૨૪. ગોહલી

(કોઠા નંબર : ૨૯૧૭)

સલ્લજનરોડથી ૧૬ માઈલ અને સિરોહીથી વાયવ્યપૂર્ણામાં ૨ માઈલ દૂર ગોહલી નામે ગામ છે. અહીં આવેલ. જૈન મંદિરની ભીંતમાંથી સં. ૧૨૪૫ ના મળી આવેલા શિલાલેખમાં ગોહલિ (ગોહલી) ગામનો નિર્દેશ સ્પષ્ટ કરેલો હોવાથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું સૂચિત થાય છે. અહીં પ્રવેતાંબર જૈનોનાં ૨૫ ઘરો, ૧ ઉપાશ્રય, ૧ ધર્મશાળા અને ૧ જૈન મંદિર છે.

શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું બાવન જિનાલય મંદિર લબ્ધ છે. આખું ચે શિખરબંધી મંદિર મકરાણાનું બનેલું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ પ્રાચીન નથી છતાં મનોહર છે. આ મંદિરમાં મૂર્તિઓનો પરિવાર ઘણો છે. મંદિરની દીવાલમાં સં. ૧૨૧૩ નો શિલાલેખ આ પ્રકારે છે:—

“સંવતુ(વત્) ૧૨૧૩ વૈશા(વૈશા)લ સુદિ ૧ જપુત્રમહામહાલ સુનયી (હલે) વા: પાહ્ણતેજ-
પાલેનS(અ)ત્ર વિતપદેવ આથ ઉચુત્ત રવી(વિ) ચંદ્ર.....(મામુજી ?) કમલે.....ન મુહલ મુઠ જમણ ગોમુત
સાલિ ॥ ”

ખીલે લેખ, જેમાં ગોહવલિનો નામનિર્દેશ કરેલો છે તે આ પ્રકારે છે:—

“સં[૦] ૧૨૪૫ વર્ષે વૈશાલ સુદિ ૧ સોમે ગોહવલિવાત્તવ્ય: ॥ રાઠ રણધવલ રાઠ મુંજલદેવિ ઢોપડા દત્ત:(ત્ત:) અંપકુમાર
કેરા: આદાને દિય: જવાંતે ૧૬ ચઢાવલી: ॥ જુકો લોપડ તહ કેરીય: ॥ ગાદહુ ચઢડ ॥ જયમાલનું(ડે)વી દત્ત: ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે અહીંના ઠાકોરે આ મંદિરને કંઈક ભેટ અર્પણ કરેલો છે; અને આ મંદિર
તેરમા સૈકા કરતાંયે પ્રાચીન હોયું જોઈએ એમ આથી સૂચિત થાય છે.

★

૧૨૫. સિરોહી

(કોઠા નંબર : ૨૯૨૧-૨૯૩૪)

સત્જનરોડ સ્ટેશનથી વાયવ્ય ખૂણામાં ૧૫ માઈલ દૂર પશ્ચિમમાં આવેલી સિરણુવા નામના પર્વતની શ્રેણિમાં
સિરોહી શહેર આવેલું છે. ચંદ્રાવતી નગરી ઉપર મુસલમાનોનાં થતાં વારંવાર આક્રમણોથી આ સિરોહીની સ્થાપના તો
મહારાવ શિવભાણુના પુત્ર સૈંસમલજી ચૌહાણે વિ. સં. ૧૪૮૨માં કરી છે. પણ તે અગાઉ મહારાવ રણમલના પુત્ર
શિવભાણુ સં. ૧૪૬૨માં આ પહાડીમાં ‘શિવપુરી’ નામનું નગર વસાવ્યું હતું અને તે પહાડીમાં એક કિલ્લો બંધાવ્યો
હતો. આ શિવપુરી હાલમાં સિરોહીથી ૨ માઈલ દૂર પૂર્વમાં ખડિયેર રૂપે જોવાય છે. લોકો એને ‘જૂનું સિરોહી’ કહે છે.

આ શિવપુરી અને સિરોહી વચ્ચે નહોતાં તે સમયે અહીં શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ પ્રાસાદ બનાવવામાં આવ્યો હતો તેની
હકીકત જૂના ચોપડાઓમાંથી સાલવારી પૂર્વક મળી આવે છે, તેનો સાર આ છે:—

વેપાર અર્થે વણજારાની પોઠો લઈ જનાર એક જૈન શ્રેષ્ઠીએ આ જંગલમાં ઉતારો કર્યો અને તેને આ સ્થાન
ધ્યાન માટે એકાંત અને રમણીય લાગવાથી સં. ૧૩૨૩ના આસો સુદિ પને રોજ તેણે એક મંદિરનું શિલારોપણ
કર્યું અને મંદિર બંધાવવાની બધી વ્યવસ્થા માણસોને સોંપી વેપાર માટે આગળ વધ્યો. લગભગ ૧૬ વર્ષ પછી
ન્યારે તે પાછો ફર્યો ત્યારે સં. ૧૩૩૯ના અષાઠ સુદિ ૩ ને મંગળવારના રોજ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

જો કે આ વિશેનો કોઈ શિલાલેખીય પુરાવો અહીંનાં મંદિરોમાંથી મળી આવતો નથી પરંતુ અહીંનું શ્રીઆદીશ્વર
મંદિર એ સમયનું હોય એટલું પ્રાચીન જણાય છે. ચોપડાની હકીકત શિલાલેખીય પ્રમાણુ જેટલી જ પુરવાર થયેલી છે.

પં. શ્રીમેહ કવિએ સં. ૧૪૯૯ની આસપાસ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં સિરોહીના શ્રીઆદિનાથપ્રાસાદનો અને અહીંના
વિવેકી શ્રાવકોનો ઉલ્લેખ આ રીતે કર્યો છે:—

“આદિનાથ અવદાત અનેક, સિરોહી નિહુ નવી વિવેક.”

એટલે આ પુરાવો સં. ૧૪૯૯ પહેલાં આ મંદિર બની ચૂક્યાની અને અહીં સિરોહી વચ્ચે પછી ૧૭ વર્ષમાં જ
શ્રાવકોની ખંડોળી વસ્તી વસી ગયાની ખાતરી કરાવે છે.

સં. ૧૬૯૦માં શત્રુજયનો સંઘ કાઠનાર અહીંના રહેવાસી પોરવાડ જ્ઞાતિના સંઘવી સીપાના વંશજ શ્રી મેહાજલે
આ સિરોહીને તીર્થની પ્રસિદ્ધિ અપાવી. સં. ૧૭૪૬માં પં. શીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં અહીંનાં મોટાં
૫ મંદિરોનું વર્ણન કરી તીર્થસ્થાપનાની હકીકત આ પ્રકારે નોંધી છે:—

“ નગર સિરોહી ઉત્તમ કામ, દેઉલ દીપિ મહિમા ધામ; આદિ અગ્નિત પ્રાસાદ ઉત્તંગ, છરાઉલ સંખેસરો મનિ રંગ. અપભ્રંશ ચૌમુખી ચૌસાલ, દીપે દરિસજી અમીઅ રસાલ; પ્રગટમદલ પોરવાડહ માહિ, સંઘવો સીપાસુ કહિવાય. મહાપુરુષ મહાજલ નામ, તીરથ થાપ્યું અવિચલ કામ; સંવત નેઉં સોલિ વલી, સત્રુંજ યાત્રા કા મનિ રૂની.”

પરંતુ આ અગાઉ સં. ૧૬૨૨ના ‘તીર્થમાળા’કાર શ્રીમહિમા પંડિત અહીંનાં ૧૧ મંદિરો અને તેમાંનાં કુલ ૪૦૭૧ બિંબોની ગણતરી પણ નોંધે છે અને એ પછી શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ કરેલી યાત્રાના વર્ણન મુજબ: સં. ૧૭૫૫ સુધીમાં અહીં ૧૧ મંદિરો જ હતાં. એટલે એ પછી જ લગભગ ૭ મંદિરોની રચના થઈ હશે એમ માની શકાય. કેમકે આજે અહીં કુલ ૧૮ જિનમંદિરો વિદ્યમાન છે.

આ શહેરમાં અનેક આચાર્યોએ ચતુર્માસ સ્થિરતા કરી છે. મોટા મોટા ઉત્સવો થયા છે. આચાર્ય, વાચક, પંચાસ વગેરે પદવીપ્રદાનો થયાં છે. અહીંથી કેટલાયે શ્રેષ્ઠીઓએ તીર્થયાત્રાના સંઘો કાઢ્યા છે અને કેટકેટલાયે ગ્રંથોનું નિર્માણ આ ભૂમિ ઉપર થયું છે. બીજા અનેક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓનું આ ધામ બની ચૂક્યું છે. શ્રીમેહ કવિએ અહીંના શ્રાવકોની વિવેકીપણાની જે છાપ આંકી છે તે આ પ્રવૃત્તિના પ્રમાણથી પુરવાર થાય છે. એ વિશેની બધી વિગતો નોંધવાનું આ સ્થળ નથી છતાં એક બે હકીકતો અહીં ઉલ્લેખવા જેવી છે.

જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરિને સં. ૧૬૧૦ના માગશર સુદિ ૧૦ના રોજ આચાર્યપદ અહીં અપાયું હતું અને સં. ૧૬૩૯માં સમ્રાટ અકબરને પ્રતિબોધવા જતાં તેઓ સિરોહી થઈને ગયા હતા. એ સમયે શ્રીવિજયસેનસૂરિએ અહીંના મહારાવને પ્રતિબોધ કરી પ્રભાવિત કર્યો હતો. મતલબ કે, આ શહેર ઉપર પ્રાચીન સમયથી જૈનાચાર્યોએ કૃપાપ્રસાદ વરસાવ્યો હતો અને શ્રીહીરવિજયસૂરિ જેવા આચાર્યપુંગવોએ આ સ્થળને પ્રભાવિત કર્યું હતું. એ પ્રભાવપરંપરાએ અહીં લગભગ ૧૮ જેટલાં જિનમંદિરોની રચના આજ સુધીમાં થયેલી છે.

આજે ૫૦૦ જેટલાં શ્રાવકોનાં ઘરોમાં ૩ મોટા ઉપાશ્રયો, ૨ વિશાળ ધર્મશાળાઓ, પાઠશાળાઓ વગેરે સામાજિક સંસ્થાઓથી આ શહેર જૈનપુરીનું સ્મરણ કરાવી રહ્યું છે. દેરાશેરીમાં એક સાથે આવેલાં હારબંધી ૧૫ ભવ્ય મંદિરોથી તો “અડધા શત્રુંજય”નું માહાત્મ્ય પણ આ શહેર વરી ચૂક્યું છે. એ મંદિરોની વિગત ઉપર નજર ફેરવીએ.

૧. રાજમહેલ તરફ જતી સડક ઉપરથી જૈન મંદિરોની શ્રેણી શરૂ થાય છે અને એકી સાથે આવેલાં પંદર જિનમંદિરોથી આ મહોદ્દો દેરાશેરી નામે ઓળખાય છે. તેમાં પ્રથમ શ્રીઅંચલગચ્છનું પ્રાચીન મંદિર આવે છે. આ મંદિર કયા મહાપુરુષે બંધાવ્યું એ જાણવાને કશું સાધન નથી પરંતુ અગાઉ જણાવ્યા મુજબ સિરોહી વસ્યાના ૧૫૯ વર્ષો પહેલાં આ મંદિર બનવા માંડ્યું હતું. આ મંદિરમાંથી સં. ૧૪૬૩, ૧૪૮૩, ૧૪૮૭ વગેરેના પ્રાચીન શિલાલેખો મળી આવે છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પંચતીર્થીના પરિકરચુકત એક જ મૂર્તિ વિરાજમાન છે. એના ઉપર લેખ નથી. ભમતોમાં સ્થાપન કરેલી પંદર મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૨૦૦૧ના વૈશાખ સુદિ ૬ના રોજના પ્રતિષ્ઠાલેખો ફેરેલા છે. તેની સાથે સિદ્ધચક્રનો પદ્મ છત્રીમાં સ્થાપન કરેલો છે. મૂળનાયકની સન્મુખ સમવસરણમાં ચૌમુખની સ્થાપના કરેલી છે.

ગૃહમંડપ, રંગમંડપ, નવચોકી અને ભમતીમાં પ્રતિમાનો પરિવાર ઠીક પ્રમાણમાં છે. તેમાં વિવિધતાની દૃષ્ટિએ નોંધવાયોગ્ય મૂર્તિઓમાં શ્રીગૌતમસ્વામી, ચક્રેશ્વરી દેવી, શ્રીમણિભદ્ર, શ્રીમરુદેવી માતા, રાજર્ષિ ભરત વગેરેની પાષાણ પ્રતિમાઓ છે. મંદિરની સામે એક હાથીનું પાષાણશિલ્પ નિર્માણ કરેલું છે. ભમતીની દેરીઓ પાસે જમણા હાથ તરફ આરસની દેરીમાં શિવલિંગ, પાર્વતી અને નંદિ વગેરે સ્થાપન કરેલાં છે.

આ મંદિરનો છેલ્લો સુવર્ણ દંડ-કળશ અને ધ્વજ સં. ૨૦૦૧ના વૈશાખ સુદિ ૬ના રોજ ચડાવવામાં આવ્યાં હતાં. દેરાશેરીમાં જમણા હાથ તરફ એક પૌષ્ઠશાળા છે. તેમાં પ્રાયઃ ચતિભદ્રારક રહે છે.

૨. ઉપર્યુક્ત મંદિરથી આગળ વધતાં જમણા હાથે પૂર્વદ્વારનું એક શિખરબંધી મંદિર આવે છે. આ મંદિર શેક દેવજી રણછોડ શાહે બંધાવ્યું છે. આમાં મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ પ્રભુની એક માત્ર મૂર્તિ છે, જેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવિજય-

દેવસૂરિ હસ્તક સં. ૧૬૮૩ ના અષાઠ વદિ ૪ ના રોજ કરવામાં આવી છે. એ સંબંધી આ મૂર્તિ ઉપર લેખ પણ છે. આ મૂર્તિ સિરોહીનિવાસી દોશી જોધાએ ભરાવી છે.

૩. શ્રીનેમનાથ ભગવાનના મંદિરથી આગળ જતાં જમણા હાથે પોળમાં આવેલા ધીરજનિવાસમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું ઘર-દેરાસર છે, જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૨૦૦૧ માં કરવામાં આવી છે.
૪. આ મંદિરથી આગળ જતાં એક ચબૂતરા ઉપર સં. ૧૭૦૩ ની સાલનો સ્તૂપ છે, તેની પાસે એક દરવાજો આવે છે. પગથિયાં ચડ્યા પછી એક શિખરબંધી મંદિર આવે છે જેનું મુખ્ય દ્વાર પશ્ચિમ તરફ છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાનની પંચતીર્થીના પરિકરવાળી એક જ પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે. આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૫૩૪ના વૈશાખ સુદિ ૧૧ ના રોજ થઈ છે અને શાહ ખીમચંદ રાણગે આ મંદિર બંધાવ્યું છે. એનો અંતિમ ધન-દંડ સં. ૧૬૪૭ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ના રોજ ચડાવવામાં આવ્યો છે.

૫. આગળ ચાલતાં શ્રીઅન્વિતનાથ ભગવાનનું મંદિર આવે છે. તેનું પ્રવેશદ્વાર ઉત્તર દિશામાં છે ને બે બાજુએ પાષાણના ઊભા કરેલા બે મોટા હાથીઓ યાત્રીનું સ્વાગત કરી રહ્યા હોય એમ જણાય છે. મૂળનાયકની પંચતીર્થીના પરિકરવાળી એક જ પ્રતિમા છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૪૪ ના ફાગણ સુદિ ૨ નો પ્રતિષ્ઠાલેખ છે. આ મંદિર શેઠ કેસરીમલ્લ ચોધરીએ બંધાવ્યું છે. આખુલે વિશાળ મંદિર શિખરસમેત પથ્થરનું બનેલું છે.

શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૫૨૦ માં ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ કરાવી છે. ગૂઢમંડપમાં એક આસન ઉપર શ્રીહરિવિજયસૂરિની ૩૬"×૧૮" ઈંચની સુંદર મૂર્તિ બિરાજમાન છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૫૬ નો લેખ છે. બીજી એક ચંદ્રસૂરિ આચાર્યની મૂર્તિ ૧૬"×૬" ઈંચની છે. નવચોટીમાં બે મોટા સરખી આકૃતિના મનોહર કાઉસંગિયા સ્થાપન કરેલા છે. તે ૪ ફૂટ ૮"×૧૮" ઈંચ પ્રમાણના છે. આમાં ગર્ભદ્વાર મંડપ બે છે. એક પાછળની બાજુએ છે, તેમાં શ્રીશામળિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. તેમાં પિત્તલનો એક તીર્થપટ ૧૩"×૧૩" ઈંચનો છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૬૦નો લેખ છે. આની બીજી તરફ ધાતુની સપરિકર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ભવ્ય મૂર્તિ ૨૬"×૧૭" ઈંચ પ્રમાણની છે. આની દેવકુલિકાઓ ઉપર સં. ૧૫૨૦, ૧૫૨૧, ૧૫૨૭ ના લેખો વિદ્યમાન છે. સં. ૧૪૯૧ ના લેખવાળી શ્રીરત્નપ્રભસૂરિની એક નાની મૂર્તિ સુવિધિનાથ ભગવાનના ગભારામાં મૂળનાયકની જમણી બાજુએ સ્થાપન કરેલી છે.

ઉપર્યુક્ત પ્રાચીન લેખો ઉપરથી સમજાય છે કે મૂળગભારામાં પ્રતિષ્ઠિત મૂળનાયકની મૂર્તિને કોઈ કારણસર ઉત્થાપન કરીને આ નવી મૂર્તિ તેની જગ્યાએ સ્થાપન કરી લાગે છે.

આ મંદિર પાસે આવેલા ડાબી બાજુના મકાનમાં ધાતુ અને પાષાણની પ્રાચીન ખંડિત મૂર્તિઓ મૂકી રાખવામાં આવી છે.

૬. ઉપર્યુક્ત મંદિરથી આગળ જતાં સામે જ એક નાનું પણ શિખરબંધી મંદિર આવે છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીમદ્વિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ બિરાજમાન છે. આ મંદિર નવું બંધાયું હોય એમ જણાય છે.
૭. મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મોટું મંદિર શિખરબંધી બાવન જિનાલયવાળું છે. આમાં પાંચ ગર્ભદ્વાર છે. આ મંદિર શિરોહી વસ્તું તે પહેલાં અર્ધાત્ સં. ૧૪૨૪ ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ ના રોજ દશા ઓશવાલ સાતિના શેઠ રતનચંદ દેવચંદે બંધાવ્યું છે. મૂળનાયકની પ્રાચીન પ્રતિમા ઉપર મોતીનો લેખ કરેલો છે.

ગૂઢમંડપમાં એક બાજુએ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૬૪૪ નો લેખ છે. તેની બાજુમાં શ્રીહરિવિજયસૂરિની મૂર્તિ ૨૮"×૧૬" ઈંચની છે. એનું શિલ્પવિધાન મનોહર છે. બે સાધુઓ તેમની પડખે અને બે નીચે બેઠેલા જોવાય છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૭૧ નો ઘસાયેલો લેખ છે.

છવોટીમાં ત્રણ ચોવીશીની ૭૨ જિનમાતાઓનો મોટો પટ છે. બીજી તરફ શત્રુંજયનો આરસપટ્ટ પણ છે. શ્રીસુમતિનાથના ગભારામાં એક લોંબરું છે. તેમાં ધાતુની પંચતીર્થીઓ આશરે ૧૦૦૦ ની સંખ્યામાં હશે. કેટલીક ઉપર તે ૧૨-૧૪ માં સૈકાના પ્રાચીન લેખો છે અને પાષાણુ મૂર્તિઓ પણ છે.

મંદિરમાં સ્થાપન કરેલી મૂર્તિઓમાં ખાસ કરીને શ્રીહીરવિજયસૂરિ, કાઉસગિયા મૂર્તિઓ, ઈદ્ર, એકેશ્વરી દેવી, મણિભદ્ર, નંદીશ્વર દ્રીપ, અશોક વૃક્ષ, રોહિણી માતા, સમવસરણ, મરુદેવી માતા, રાજર્ષિ ભરત વગેરે વિવિધતાની દૃષ્ટિએ તરી આવે છે.

આ મંદિર ઉપર અંતિમ સુવર્ણ દંડ સં. ૧૯૮૫ ના ફાગણ વદિ ૫ ના રોજ ચઢાવવામાં આવ્યો હતો.

૮. ડાબી બાજુએ મૂળનાયક શ્રીશીતલનાથ ભગવાનનું નાનું મંદિર છે. આ ભવ્ય મૂર્તિની સં. ૧૭૨૧ ના જેઠ સુદિ ૩ ના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ છે. કાંકરેયા જગમાલજીએ આ મંદિર બંધાવ્યું છે. આનો છેલ્લો ધનદંડ સં. ૧૯૮૫ ના ફાગણ વદિ ૫ ના રોજ ચઢાવવામાં આવ્યો છે.

૯. તેની પાસે ડાબા હાથે શ્રીબામણવાડનું મંદિર છે. મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનની સપરિકર મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૭૩૬ ના માગશર સુદિ ૩ ના રોજનો પ્રતિષ્ઠાલેખ છે. શેઠ ઋષભદાસે આ મંદિર બંધાવ્યું છે. તેનો છેલ્લો ધનદંડ સં. ૧૯૮૫ માં ચઢાવવામાં આવ્યો છે.

૧૦. ઉપર્યુક્ત મંદિર પાસે એક પોળ છે, ને ડાબે હાથે ટેકરીનો રસ્તો છોડતાં શ્રીકુન્થુનાથ ભગવાનની ભવ્ય મૂર્તિવાળું મંદિર છે. તેને પશ્ચિમ દિશાનું દ્વાર છે. સં. ૧૬૫૩ ના મહા સુદિ ૫ ને રોજ તેની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે. શેઠ દેવજી કોઠારીએ આ મંદિર બંધાવ્યું છે. મંદિરમાં મૂળભારો, રંગમંડપ અને નવચોક્કીની રચના છે. આમાં મૂળનાયકની માત્ર એક જ પાષાણની પ્રતિમા છે.

૧૧. ડાબા હાથે શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું શિખરબંધી એક મંદિર છે. સં. ૧૭૩૬ ના માગશર સુદિ ૬ ના રોજ આની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. મહારાજા વૈરિસાલના સમયમાં શ્રીવર્ધમાન વજ્રેચંદ શેઠે આ મંદિર બંધાવ્યું છે. ગૂઢમંડપની ૪ મૂર્તિઓમાં સં. ૧૬૬૧, ૧૭૨૧ ના બે અને ૧૭૩૬ ના લેખો છે. આ મંદિરમાં બાવન જિનાલય બની શકે એટલી જગા વિદ્યમાન છે.

શ્રીમેધવિજય ઉપાધ્યાયે રચેલા અને આ લેખકના હાથે સંપાદિત થયેલા ‘દિગ્વિજય મહાકાવ્ય’ (પ્રકાશક : સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા) ના ૮ મા સર્ગમાં આ મૂર્તિનું કવિત્વમય માહાત્મ્ય ગવાયું છે.

૧૨. જમણા હાથે શ્રીશીતલનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર સં. ૧૬૬૩-૬૮ માં શા. ભીખચંદ માણેકચંદે બંધાવ્યું છે ને મૂળનાયકની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૮૪ ના જેઠ સુદિ ૨ ના દિવસે બોધરા સમરથમલ રતનજીએ કરાવી છે. મૂળનાયકના ડાબા હાથ તરફ અંગિકા દેવી અને જમણા હાથ તરફ શ્રીગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ ખિરાજમાન છે. આ બંને મૂર્તિઓ સં. ૧૬૮૪ માં આ મંદિર બંધાવનાર શ્રેષ્ઠીએ જ ભરાવેલી છે.

૧૩. સામે શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર છે. પ્રવેશદ્વારમાં બે બાજુએ પથ્થરના ૨ હાથીઓ ખડા કર્યા છે. આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, રંગમંડપ વગેરેની રચનાવાળું છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા પંચતીર્થીના પરિકરયુક્ત છે. તેના ઉપર સં. ૧૮૮૮ ના માગશર સુદિ ૫ ના રોજનો પ્રતિષ્ઠાલેખ છે. મૂળનાયકની બાજુમાં કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે.

૧૪. ડાબે હાથે ચૌમુખજીનું મંદિર છે. આ મંદિર જમીનથી ૧૦૦ ફીટ ઊંચું અને વિશાળતામાં પણ બધાં મંદિરોમાં સૌથી મોટું છે. મંદિરને ત્રણ માળ છે અને દરેક માળમાં ચૌમુખજી ખિરાજમાન છે. ત્રીજે માળે ચૌમુખજીની બહાર ચારે બુલે ચાર દેરીઓમાં તીર્થંકરની પ્રતિમાઓ છે. ચોથો માળ ખાલી છે.

આગળ-પાછળ મોટા રંગમંડપો બનેલા છે. મહારાવ સુરતાણસિંહના પુત્ર રાજસિંહના સમયમાં સં. ૧૬૩૪ ના માગશર સુદિ ૫ ના રોજ શેઠ મયામલજીએ આ મંદિર બંધાવી શ્રીવિજયસેનસૂરિએ આદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ મૂળભારાની સન્મુખ બહારની ચોકીની ભીંતમાં આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્ ૧૬૩૪ વર્ષે શકે ૧૫૦૧ પ્રવર્તમાને હિંમંતઋતૌ માર્ગશિર(ર્ષ)માસે શુક્લપક્ષે પંચમ્યાં તિથૌ મહારાયશ્રીમહારાજાધિરાજઃ શ્રીસુરતાંગજી કુંઅરશ્રીરાજસિંધવીવિજયરાજ્યે શ્રીસિરોહીનગરે શ્રીચતુર્ભુવ(સ્વ)પ્રાસાદ[ઃ] કારાપિતં(તઃ) ॥શ્રી॥ શ્રીસંઘસુબ્ય(હ્ય) સં૦ સીપા

માં સરૂપદે પુત્ર સંઠ આસપાલ સંઠ વોરપાલ સંઠ સચવીરા તત્પુત્ર સંઠ મેહાજલ આંવા ચાંપા કેસવ દસના જસવંત જડરાજ ॥
તપાગચ્છે શ્રીગદ્ધા(ચ્છા)ધિરાજશ્રી ૬ હીરવિજયસૂરિ આચાર્ય શ્રીશ્રી ૫ વિજયસેનસૂરિ[ણા] શ્રોઆદિનાથશ્રીચતુર્મુલ(સ્વ) પ્રતિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)તં
શ્રીશ્રી ૩૦ મના પુત્ર ૩૦ હંસા પુત્ર શિવરાજ કમઠા ક(કા)રાપિતં ॥ શુભં ભવતુ ॥
સૂત્રધાર નરસિંહ શ્રીરાંડણ ૩૦ હાંસારોપી ॥

ગર્ભદ્વાર અને બાવન જિનાલય બનાવતાં જ ડોઈ અકસ્માતના કારણે કામ બંધ રાખવું પડેલું, જે સં. ૧૬૮૭ થી ૧૬૯૬ સુધીમાં પૂરું કરવામાં આવ્યું છે. છૂર્ણદ્વાર સમયે અહીંના ભોંયરામાંથી સં. ૧૭૨૧ ના લેખવાળી લગભગ ૬૮ મૂર્તિઓ મળી આવી હતી, જે ભમતીમાં જમણી બાજુએ પરાણાદાખલ પધરાવી છે.

નીચેના માળમાં શ્રીશ્રેયાંસનાથ ભગવાનના ગભારામાં મહાલક્ષ્મીદેવીની આરસની મૂર્તિ દર્શનીય છે. બીજા માળના ચોમુખજીની ચારે મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૭૨૧ના લેખોમાં મંદિર કરાવનાર પુત્ર-પૌત્રાદિએ મૂર્તિઓ ભરાવ્યાના ઉલ્લેખો છે.

મંદિરમાં પ્રવેશ કરતાં જમણા હાથ તરફની દેરીઓ પછી એક ખૂણામાં રાયણના ઝાડ નીચેની એક દેરીમાં પગલાં છે. આરચનાને 'શત્રુજયાવતાર' માનવામાં આવે છે. આ શહેરની તીર્થ તરીકેની સ્થાપના આ રચનાને આભારી હશે.

આ મંદિરમાં મૂર્તિઓનો અને પાદુકાઓનો પરિવાર ઘણો છે.

૧૫. ચોમુખજીના મંદિરની સામે જ એક બગીચો અને કૂવો સં. ૧૬૩૫માં કરાવેલાં છે. તેના ડાબા હાથે શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર ભણુશાળી ટિકમચંદ કેસરીસિંહજીએ બંધાવ્યું છે.

મૂળગભારો, છ ચોકી, રંગમંડપ, ખેલામંડપ, બાવન જિનાલય અને શિખરખંધી રચનાવાળું આ મંદિર છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૫૫૧ના પોષ સુદિ ૩ના દિવસે થઈ છે.

મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૬૫૭નો લેખ છે અને તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ કરી છે. ગૂઢમંડપમાં જમણા હાથ તરફ દાદા શ્રીજિનદત્તસૂરિની મનોહર મૂર્તિ ૩૦" x ૨૦" ઈંચની છે; જ્યારે ડાબા હાથ તરફ શ્રીજિનકુશળ-સૂરિની મૂર્તિ ૩૬" x ૧૭" ઈંચની છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૬૧નો લેખ છે. જમણા અને ડાબા હાથ તરફની કુલ છ દેરીઓ ઉપર સં. ૧૫૫૮ના લેખો છે.

સં. ૨૦૦૨ના જેઠ સુદિ ૮ ના રોજ આ મંદિરનો છેલ્લો સુવર્ણકળશ ચડાવવામાં આવ્યો છે.

૧૬. દેરાશેરીનાં મંદિરોનાં દર્શન કર્યા પછી બજારના રસ્તે લીલવનીયા ચોકથી આગળ જમણા હાથે બોખાવતોની શેરી આવે છે. તેમાં ડાબે હાથે શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. તેનું પ્રવેશદ્વાર પૂર્વદિશાનું છે. સિંધી હેમાજી શેઠે આ મંદિર બંધાવ્યું છે. આમાં મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોકી, રંગમંડપ, ખેલામંડપ વગેરેની રચના છે. મૂળનાયક શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથની પંચતીર્થીના પરિકરવાળી સુંદર મૂર્તિ બિરાજમાન છે. ગૂઢમંડપમાં શ્રીશંખેશ્વરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્થાપન કરેલી છે. સં. ૧૬૩૧ના મહા વદિ ૧૩ ના રોજ આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે.

૧૭. આ મંદિરની બાજુમાં ઉત્તર દિશા તરફ વિરાજમાન મૂળનાયક શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક દેરી છે. તેનું મુખ્ય દ્વાર જૈન ધર્મશાળામાં પડે છે. આની પ્રતિષ્ઠા સિરોહીના ખજાનચી શેઠ જોરાવરમલજીના સુનિમ મોતીલાલજીએ કરાવી છે. આ મંદિરમાં શ્રીજિનદત્તસૂરિની ચરણપાદુકા ઉપર સં. ૧૬૧૬નો લેખ છે. ધાતુની ૪-૫ પ્રતિમાઓ છે.

અહીં તપાગચ્છીય મોટો ઉપાશ્રય છે. તેમાં એક છત્રીમાં ૧૦ પાદુકાઓના પટ્ટની સ્થાપના છે અને તેની સં. ૧૬૪૫ના જેઠ સુદિ ૧૩ને મંગળવારના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

૧૮. સન્નજનરોડ સ્ટેશન તરફ જતી સડક પર સરૂપવિલાસના નાકા ઉપર થૂલની વાડી આવેલી છે. આ વાડી મહારાવ સહસ્રમલજીએ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની પૂજા નિમિત્તે શ્રીસંઘને અર્પણ કર્યાનો સં. ૧૪૭૫ની સાલનો લેખ છે. આ વાડીમાં એક ધર્મશાળા પહેલાંની બનેલી છે પણ સં. ૧૮૮૩ના જેઠ સુદિ ૧ ના રોજ અહીં બ્રાહ્મણવાડ મહાવીર

ભગવાનની ચરણપાદુકા સ્થાપિત કરી છે. તે પછી સં. ૧૯૪૧ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ ના રોજ શ્રીસંઘે મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું છે ને આચાર્ય શ્રીમોહનલાલજી મહારાજશ્રીએ આની પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

જમણા હાથ અને ડાબા હાથ તરફની દેરીઓમાં આચાર્ય મહારાજેની ચરણપાદુકાઓનો પરિવાર ઘણો છે. તેમાં સં. ૧૭૦૨ થી સં. ૧૮૫૧ સુધીના પ્રતિષ્ઠાલેખો નજરે પડે છે. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૨, ૧૯૪૦ અને છેવટે સં. ૧૯૬૬માં થયો છે.

હમણાં જ સમાચારપત્રોમાં એવી હકીકત પ્રગટ થઈ છે કે તા. ૨૪-૬-૫૧ ના રોજ સિરોહીના કોઈ મંદિરમાંથી કોઈ કોઈ મૂર્તિલજકે મૂર્તિઓને ભગેડી ફેંકી દીધી છે.

સાણુવાડા (જૂનું):

સિરોહીથી પૂર્વ દિશામાં ૬ માઈલ દૂર સાણુવાડા (જૂનું) નામે ગામ છે. અહીં એક ખાલી પહેલું જૈન મંદિર છે. આખુંયે મંદિર મજબૂત પથ્થરોનું અને કોરણીવાળું છે. મંદિરનો મૂળભારો, શિખર, ગૂઢમંડપ અને તેની ઉપરનો ઘૂમટ હજીયે વિદ્યમાન છે. મૂળભારોમાંથી પળાસન ઉઠાવી લેવામાં આવ્યાં છે. છ ચોકી; શૃંગારચોકી, કોટ અને દરવાજો પડી ગયાં છે. સભામંડપનો ભાગ રીતસર ઉતારી લઈ નવા સાણુવાડાના મંદિર માટે લઈ જવામાં આવ્યો છે. નવા સાણુવાડાની ધર્મશાળાના દરવાજા ઉપર્યુક્ત મંદિરમાંથી લાવવામાં આવ્યા છે. કેટલાક પથ્થરોનો ઉપયોગ ગામના ઠાકોરે છત્રીમાં કરાવ્યો છે.

આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનની મૂર્તિ હતી. તેને પહેલાં ખાણુવાડામાં લઈ જવામાં આવી. તે પછી એ મૂર્તિ ઉદરા ગામના મંદિરમાં મૂળનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી. એ મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૪૬૬નો શિલાલેખ આ પ્રકારે છે:—

“[સં.] ૧૪૯૯ ફા. ૦ વ. ૫ [વ્રજ]હલવાડાપ્રામે નિજોદ્વૃતપ્રાસાદે શ્રી: ॥ મહાવીર
શ્રીમહાવીર સોદા જાણા હા. ॥”

આ લેખ ઉપરથી લાગે છે કે, અમુક શ્રાવકે પોતે જીર્ણોદ્ધાર કરેલા આ મંદિરમાં શ્રીમહાવીર જિનની મૂર્તિ સ્થાપન કરી હતી. આથી આ મંદિર સં. ૧૪૬૬ કરતાં બે-ચાર સદી પહેલાં બન્યું હશે અને ગામ તો એથીયે પુરાણું હોય એમ સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે છે.

લોકોના કહેવાથી જણાય છે કે, આ ગામ સો વર્ષ અગાઉ વસ્તી વિનાનું થયું હતું. તે પછી સં. ૧૬૫૬ પછી કેટલાક લોકો અહીં રહેવાને આવ્યા. જૈનોની વસ્તી તો નવા સાણુવાડામાં જઈને વસી ગઈ છે. એટલે અહીં શ્રાવકનું એકે ઘર નથી.

લોદરી:

નવા સાણુવાડાથી પશ્ચિમ દિશામાં ૦૧૧ માઈલ દૂર લોદરી નામે ગામ છે, અહીં એક નાનું જૈન મંદિર ખંડિયેર હાલતમાં જોવાય છે. આ મંદિરનો મૂળભારો, શિખર, ચોકી, ચોતરો, પથ્થરનો દરવાજો અને ચોકીના થાંભલા વગેરે ભાગો હજી વિદ્યમાન છે. કોટ તદ્દન પડી ગયો છે. મંદિર ઈંટ અને ચૂનાથી બનાવેલું જણાય છે. આ મંદિર ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષ પુરાણું લાગે છે. મંદિરની મૂર્તિઓ ક્યાં લઈ જવામાં આવી તે જણાયું નથી પણ સો વર્ષ અગાઉ આ ગામ તૂટ્યું ત્યારે જૈન કુટુંબો નવા સાણુવાડા અને ખીજાં ગામોમાં રહેવાને આવ્યાં ગયાં છે.

૧૨૬. દેલદર

(કોઠા નંબર : ૨૯૪૨)

કીવરલી સ્ટેશનથી અગ્નિપૂર્ણામાં ૨ માઈલ દૂર દેલદર નામનું ગામ આવેલું છે. અહીં શ્રાવકનાં લગભગ ૬ ઘરો છે. ઉપાશ્રય તૂટી ગયેલો જોવાય છે. અહીંના જૈન મંદિરના એક સ્તંભ ઉપર ઘસાયેલો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્(ત) ૧૧૦૧ સિદ્ધારંભવંસ.....”

આ ઉપરથી આ ગામ અને મંદિરની પ્રાચીનતા ૧૧ મી શતાબ્દી પહેલાંની મનાય.

મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને દરવાજાની બંને બાજુની ૧૨ દેરીઓ તેમજ ભમતીના કોટવાળું છે. ધ્વજ-દંડ નથી. બારે દેરીઓ ખાલી છે.

મૂળનાયકની ઉપર્યુક્ત સં. ૧૧૦૧ ના લેખવાળી પ્રતિમા પરિકરવાળી છે. તેની નીચે પરિકરની ગાદી ઉપર સં. ૧૩૫૬ નો ત્રુટક લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્ ૧૩૫૬ ફાગણ વદિ ૫ ગુરુદિને મં[૦] હારા.....શ્રીવયજલદેવસિ(સિ)હ.....રાજગોષ્ઠિક
.....સિલ્હ.....ભ૦ લક્ષ્મણ.....સલ્હ૦ મહિ.....સૂરિમર્હિ(હેં)દસૂરિવિવં ક(કા)રાપિત(તં) શ્રીરિ(ઋ)ષમદેવ....
.....મહર્ણ.....મીમા.....મિહ્વ.....લ્હણિગ.....”

મૂળગભારા બહાર વિલક્ષણ આકૃતિના મનોહર પ્રાચીન ૨ કાઉસગિયા-પ્રતિમાઓ સામસામે પ્રતિષ્ઠિત છે. તેમની પાસે અર્ધસર્પ અને અર્ધમાનવ આકૃતિવાળી ક્ષણાસહિત ધન્દ્ર-ધન્દ્રાણીઓની આકૃતિ છે. તેની ઉપર એવા જ ત્રણ-ત્રણ ધરણેદ્રનાં રૂપો બંને બાજુએ જોવાય છે. ભગવાનના માથે સાત-સાત ક્ષણાઓ છે. મૂળનાયકના બંને પરિકર નીચે ખવાઈ ગયેલા સં. ૧૨૪૦ ના એક જ ભાગના લેખો આ પ્રમાણે વંચાય છે.

(૧) “સં ૧૨૪૦ આષાઢ વદિ ૧ રવૌ.....શ્રી પુત્રી.....કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં.....શ્રીભયદેવસૂરિ[ભિ:]”

(૨) સં ૧૨૪૦ આષાઢ વદિ ૧ રવૌ શ્રે૦—સોંગ માર્યા રાજસિરિ પુત્ર”

એક પ્રાચીન પરિકરની ગાદી એક દેરીમાં છૂટી પડેલી છે. તેના ઉપર સં. ૧૩૧૪ ના જેઠ સુદિ ૬ (૩) ને મંગળવારનો લેખ છે અને ગૂઢમંડપમાં ડાબા હાથ તરફની ખાલી ગાદી ઉપર સં. ૧૩૩૧ ના વૈશાખ માસનો લેખ મળે છે.^૧

આ લેખથી આ પરિકર શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું છે જ્યારે મૂળનાયક સંભવનાથ પ્રભુ હોવાનું કહેવાય છે પણ તે ચંદ્રપ્રભસ્વામી પ્રતીત થાય છે. એટલે બીજા કોઈ પરિકરમાં આ મૂર્તિ સ્થાપેલી છે.

૧૨૭. ધનારી

(કોઠા નંબર : ૨૬૫૧)

બનાસ રેલેશનથી નૈઋત્યબાજુમાં ડા માઈલ દૂર બનાસ નદીના કાંઠા ઉપર ધનારી નામનું ગામ છે. જૈન મંદિરમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખથી આ ગામ સં. ૧૩૪૮ પહેલાંનું જણાય છે. આજે અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૩૬ ઘરો છે. ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ પૌષ્પશાળા છે. ધર્મશાળા માટે ખાલી જમીન પડેલી છે. અહીં આવેલાં ૨ જૈન મંદિરો પૈકી એક પ્રાચીન અને વિશાળ છે જ્યારે બીજું ઘર-ઢેરાસર છે.

૧. મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છ ચોકી, સભામંડપ તથા દરવાજાની બંને બાજુના કુલ ૧૫ ખંડો, શિખર, શૃંગારચોકી અને ભમતીના કોટયુક્ત બનેલું છે. આ મંદિર કોણે બંધાવ્યું હશે તે જાણવા મળતું નથી પરંતુ છ ચોકીના ડાબા હાથ તરફના પાટકા ઉપર સં. ૧૩૪૮નો એક લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સ્વસ્તિશ્રીર(ક)મદેવં પ્રણમ્ય ॥ સંવત ૧૩૪૮ વર્ષે આષાઢ સુદિ ૯ મોમ દિને ઘણારીગ્રામે દેવશ્રીર(ક)મદેવચૈત્યે પ્રમાર-
વંશોદ્ભવરાજાં શ્રીસાલાસુત જડતમાલવિજય(યિ)રાજ્યે.....ગ.....ટવ્યાપારિં પ્રાગ્વાટજાતીયં શ્રેં પુનદેવસુતજાલા માર્યા રાહદેપુત્ર
શ્રેં આમદેવ માર્યા ભાસદેવી: શ્રેં ધાર્મિક હુંમા માર્યા દમિણિ તત્સુત શ્રેં લાવણ દ્વિતીય સલવણ વિજયસીહ પદ્મસીહ લાવણ સુત
મોહનસહિતેન.....કેન.....કારાપિતં ॥માધુ.....ગચ્છંતિ વટ્પદા: ॥”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, આ ગામ અને આ મંદિર સં. ૧૩૪૮ થીયે પ્રાચીન છે. વળી, આ મંદિરમાં
અસલ શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ પ્રભુ મૂળનાયક હતા, જેના સ્થાને જીર્ણોદ્ધાર સમયે શ્રીચાંતિનાથ ભગવાનને પધરાવેલા છે. મૂળ-
નાયકની મનોહર મૂર્તિ ઉપર લેખ નથી. તેના પર પંચતીર્થીનું પરિકર હતું. પણ કોઈ કારણસર કાઢી લેવામાં આવ્યું
છે. બંને બાજુ પરની મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૬૭૬ના લેખો વિદ્યમાન છે.

ગૂઢમંડપમાં બીજી તીર્થંકર મૂર્તિઓ સાથે અંબિકાદેવીની ધાતુમૂર્તિ સં. ૧૪૦૪ના લેખવાળી છે અને બીજી
અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ગભારા બહાર પાછળના ગોખલામાં છે, તેના ઉપર સં. ૧૪૩૪નો લેખ છે.^૨ ગૂઢમંડપમાં શ્રીધર્મ-
રત્નસૂરિનાં પગલાં ઉપર સં. ૧૭૩૩નો લેખ છે. છ ચોકીમાં ૧ ચક્ષ અને ૧ ચક્ષિણીની મૂર્તિઓ છે. શ્રીપૂજ્ય મહેન્દ્ર-
સૂરિ વગેરેનાં પગલાં જોડી ચારનો એક પટ્ટ છે, જેના ઉપર સં. ૧૬૬૧નો લેખ છે.

આ મંદિરનો ધ્વજા, દંડ, કળશ વગેરે સં. ૧૬૬૧ માં ચડાવવામાં આવેલાં છે. મંદિરના પાછળના ભાગમાં
મંદિરનો બગીચો અને એક કૂવો છે. તેની પાસે એક ચોરડી છે.

૨. શ્રીપૂજ્ય શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના નોરામાં એક ઘર-દેરાસર છે. ચોરડાના એક ભીંતના કબાટમાં ધાતુની પાંચ-છ મૂર્તિઓ
અને એક શ્યામ આરસની બે-ત્રણ ઇંચની કેસરિયાળ પ્રભુની મૂર્તિ બિરાજમાન છે.

ગામના ઝાંપે નદીકિનારે એક પ્રાચીન વાવડી છે. તેની પાસે એક વડામાં ૪ દેરીઓ છે, જેમાં શ્રીપૂજ્ય
શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પૂર્વજ યતિઓનાં પગલાં બિરાજમાન છે. તપાગચ્છીય કમળકળશશાખાના શ્રીપૂજ્યોની અડી જે
ગાદી છે તે પાટણની ગાદીની શાખા મનાય છે. હાલના શ્રીપૂજ્યજીના હસ્તક તેમનો નોરો વગેરે સાથે ચાર પાંચ મકાનો,
ગામ બહાર બગીચો, અરટ-ખેતર અને બગીચાનો બંગલો આદિ છે.

૧૨૮. નીતોડા

(કોડા નંબર : ૨૯૫૨)

રાહિડારોડ (સરપગંજ) સ્ટેશનથી વાયવ્ય ખૂણામાં ૩ માઈલ દૂર નીતોડા ગામ આવે છે. આ ગામ ૧૨ શતાબ્દી
પહેલાંનું હોય એમ અહીંના જૈન મંદિરના સં. ૧૨૦૦ ના શિલાલેખથી પ્રતીત થાય છે. અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૭૫
ધરો, ૨ ઉપાશ્રય, ૧ પૌષ્પશાળા અને ૧ ધર્મશાળા છે.

અહીં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર ભવ્ય અને વિશાળ બાવન જિનાલયવાળું છે. મૂળભારો,
ગૂઢમંડપ, છચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, ૪૧ દેવકુલિકાઓ, શિખર અને ભમતીતા કોટયુક્ત બનેલું છે. આ મંદિર
કચ્છરે અને કોણે બંધાયું તે સંબંધી કોઈ લેખ મળતો નથી પરંતુ મૂળનાયકના પ્રાચીન પરિકરની ગાદીમાં સં. ૧૨૦૦
નો લેખ આ પ્રકારે કોરેલો મળે છે:—

“સંવત્ ૧૨૦૦.....ગચ્છીયપ્રાગ્વાટવંશે શ્રી.....પાલ્હણપુત્રિકા દ.....પ્રમુત્તિકુ દુર્વયુતેન શ્રીમદરિષ્ટનેમિપ્રતિ
.....શ્રીમદ્વિજયપ્રમસૂરિમિ: ॥”

આ ઉપરથી આ મંદિર સં. ૧૨૦૦ પહેલાંનું છે એમાં સંદેહ નથી. વળી, આ મંદિરમાં શ્રીઅરિષ્ટનેમિ ભગવાન પ્રતિષ્ઠિત હતા, એટલે કદાચ ખંડિત થયેલી એ પ્રતિમાના સ્થાને આ પરિકરમાં જીર્ણોદ્ધાર સમયે શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનને બિરાજમાન કર્યા હશે એમ લાગે છે. મંદિરનો ભમતીની ત્રીજી દેરીમાં એક ચક્ષુની મૂર્તિ છે. તેના ઉપર આવેલ લેખ છે:—

“ સંવત્ ૧૪૯૧ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૨ ગુરુ દિને ચક્ષુવાજી મૂર્તિ નીપતી ॥ શુભં ભવતુ ॥ ”

આથી આ મૂર્તિ સં. ૧૪૯૧ ના સમયની પ્રાચીન છે. એની શિલ્પરચના પણ ધ્યાન ખેંચે એવી છે. મૂર્તિના બે જમણા હાથમાંથી એકમાં નાગપાશ, બીજામાં કમંડલુ અને ડાબા હાથમાં ત્રિશૂળ અને ચક્ષુસૂત્ર છે. એક પગમાં ખડાઉ પહેરેલી છે ને બીજા પગની ખડાઉ નીચે ઉતારેલી જોવાય છે. આ મૂર્તિના માથે શ્રીતીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિ ડોરેલી છે. આ મૂર્તિની લોકો બાધા-માનતા રાખે છે અને એ માટે અનેક લોકો આ સ્થળે દર્શનાર્થે આવે છે. મંદિરની બહાર એક અંબિકાદેવીની દેરી પણ છે.

અહીં નદીના તટ પર આવેલું ‘કેદાર’ શિવાલય અને ‘બદ્રીનાથ’ નું વિષ્ણુ મંદિર તેમજ તેની સામે એક સૂર્યમંદિર છે. તે પૈકી સૂર્યમંદિર ઈ. સ. ની બારમી શતાબ્દીમાં બનેલું હોવાનું શ્રીઓઝાજીનું મંતવ્ય છે, એટલે આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું પુરવાર થાય છે.

કાળાગરા:

અહીંથી બે માઈલ દૂર કાળાગરા નામનું પ્રાચીન ગામ હતું. તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું એક મંદિર હતું. જ્યાંના એક શિલાલેખ મળી આવ્યો છે, તેના ઉપરથી આ હકીકત આપણને જાણવાને મળે છે. આજે એ મંદિરનું કોઈ નિશાન પણ મળતું નથી. એ સ્થળે મકાનોનાં માત્ર ખંડિયેરા જોઈ શકાય છે. એ લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“ સં. ૧૩(૨)૦૦ વરષે(ર્ષે) જઠ(ઞ્ઞેષ્ઠ) સુદિ ૧૦ સોમે અવેહ ચં(*)દ્રાવત્યાં મહારાજધિરાજશ્રીઆલ્હણ(*)સિંહદેવકલ્યાણ-વિજય(વિ)રાજ્યે તન્નિ(*)યુક્તમુદ્રાયાં મહં પેતાપ્રમૃતિર્પં(*)ચકુલં શાસનમભિલિહ્યતે યથા(*)મહં શ્રીપેતાકેન નાનકલાગર(*)પ્રામે.... શ્રીપાર્શ્વનાથ(*)દેવત્ય લો.....(*).....રહિતા.....(*)ર્ણવં ॥ આચન્દ્રાર્ક.....યત્ય(*)યત્ય યદા ભૂમી તત્ય તત્ય તદા ફલં ॥(*) સાસ્ત્રિ રાઝલં ત્રા અલિખવ ત્રા દરવ (*) ત્રા જવ-સોહણ....વળદેસગા.....(*).....કેલ્હા ॥ ”

આ લેખથી જણાય છે કે, સં. ૧૩ (૨)૦૦ ના જેઠ સુદિ ૧૦ ને સોમવારે આલ્હણસિંહના રાજકાળમાં મહં. પેતાએ નાનકલાગર (કાળાગરા) ગામમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરને કંઈક ભેટ આપવા માટે શાસન લખી આપ્યું.

આ લેખમાં જણાવેલ આલ્હણસિંહ કયા વંશનો હતો તે જાણી શકાતું નથી. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી તર્ક કરે છે કે, અજંટરી ગામમાંથી સં. ૧૩૨૦ નો જે લેખ મળી આવ્યો છે તેમાં મહારાજાધિરાજ અબ્દુનદેવનું નામ છે. તેના વંશનો પરિચય પણ તેમાંથી મળતો નથી. સંલવ છે કે, અબ્દુનદેવ બઘેલ (વાઘેલા) રાજા હોય. જો આ બઘેલ ન હોય તો આપણે એ જ માનવું રહ્યું કે, તે ઉપર્યુકત આલ્હણસિંહનો ઉત્તરાધિકારી હશે. તેની પછી પ્રતાપસિંહ ચંદ્રાવતીનો રાજા થયો હશે. પરંતુ બીજું પ્રમાણ ન સાંપડે ત્યાં સુધી નિર્ણય કરી ન શકાય. એટલું નિશ્ચિત છે કે, તેઓ આ પ્રદેશના રાજવીઓ હતા, પછી તે પરમાર હોય કે અન્ય વંશના.^૧

જેનું આજે નામોનિશાન રહ્યું નથી એવા સ્થળ અને મંદિરનો પત્તો આવા એક માત્ર ત્રુટિત શિલાલેખથી મળે છે; એટલું જ નહિ પણ રાજાવલીની કેટલીક ત્રુટિત વંશાવલીઓ પણ સાંધી શકાય છે, એ હકીકત ઓછા મહત્ત્વની ન ગણાય.

૧૨૬. દીયાણા

(કોઠા નંબર : ૨૯૫૩-૨૯૫૪)

ખનાસ સ્ટેશનથી ૧૦ માઈલ દૂર પહાડમાં એક ટેકરી ઉપર દીયાણા નામનું જૈન તીર્થધામ આવેલું છે. પાર્વતીય શૈલા વચ્ચે દેવવિમાન પેડે ઊભેલા અટુલા મંદિર સિવાય નથી કોઈ ગામ કે નથી કોઈ વસ્તી. આ મંદિરને લોકો ‘જીવિત સ્વામી’ના મંદિર તરીકે ઓળખે છે. કહેવાય છે કે—

“ નાણા દીયાણા નાંદિયા, જીવિતસ્વામી વાંદિયા. ”

આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, લમતીમાં ૪૮ ખાલી દેરીઓ (જેમાંની એ દેરીમાં માત્ર મૂર્તિઓ અને પગલાં ભેડી છે), લમતીનો કોટ અને શિખરણધી બાવન જિનાલયની રચનાવાળું છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાયક ભગવાનની ચમત્કારભરી આળેહૂબ મૂર્તિ પંચતીર્થીના પરિકરવાળી છે. પરિકરની ગાદીમાં નીચે આડું ધર્મચક્ર, તેની બંને બાજુએ બે હરણ છે. તેની ઉપર દેવીની બંને બાજુએ હાથી, સિંહ અને ચક્ષુ-ચક્ષુની આકૃતિઓ કોરેલી છે. આ મૂર્તિમાં ખાડા પડી ગયા છે, તેથી લેપ કરાવવાની જરૂર છે. ગૂઢમંડપમાં બે મનોહર કાઉસગિયા: વિદ્યમાન છે. એક પ્રતિમા ઉપર સાત અને બીજી ઉપર પાંચ ફળાઓનું છત્ર છે. બંને પ્રતિમાઓને બંને બાજુએ પાંચ-પાંચ અને ઉપર એકેક તેમજ મૂળ કાઉસગિયા મૂર્તિઓ મળી ૨૪ મૂર્તિઓની આકૃતિઓ સુંદર રીતે ઘડી છે. બપોળે ઈંદ્રો અને બપોળે શ્રાવક-શ્રાવિકા ઊભેલાં છે. નવચોકીમાં જિનમાતૃ ચોવીસીનો આરસનો એક સુંદર પટ્ટ છે. તેના ઉપર સં. ૧૨૬૮ નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“ સંવત્ ૧૨૬૮ આસા(પા)ઢ વદિ ૨ ગુરુ દિને શ્રીનાળકીયગ્જે ફૂનરૂસાચૈત્યે સુમદેવ.....કુઆર જાંવકુંઆર જાલણ નરદેવ સહદેવ ગુણમતિ રતની રાણૂઆ સર્વ.....પ્રતિષ્ઠિતં સિદ્ધસેનસૂ[રિમિ:] ॥ ”

આ લેખમાં જણાવેલ ફૂનરૂસાચૈત્ય કયું ? શું કુનરુસા નામના કોઈ ગામ ચૈત્ય કે કુનરુશાહે બંધાવેલું ચૈત્ય—એનો કંઈ ખુલાસો મળે તો આ મંદિરની સ્થિતિ ઉપર પ્રકાશ પડે.

આ મંદિરના દરવાજા સામે વાવ તરફ જતાં જમણા હાથ પર મંદિર અને વાવના રસ્તા વચ્ચે એક ગધેયા ઉપર આ પ્રકારે લેખ લેવાય છે:

“શ્રીમહાવીરસ્ય વાપિ(પી) ઓળ(?) સંવત્ ૧૩૯૧ વાર (વર્ષે) આષાઢ વદિ ૧૦ રવૌ રાજશ્રીતેજપાલેન મહે કૃપાકેન પ્રદત્તા ॥ ”

—સં. ૧૩૯૧ ના અષાઢ વદિ ૧૦ ને રવિવારે રાજા તેજપાલે અને મંત્રી કૃપાએ આ વાવ શ્રીમહાવીર-સ્વામીના મંદિર માટે (સંધને) આપી.

આ હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે આ તીર્થધામ ૧૪ મા સૈકામાં ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પામી ચૂક્યું હતું, જેથી એ સમયના રાજવી તેજપાલે અને મંત્રી કૃપાએ આ મંદિરને વાવ ભેટ કરી.

સં. ૧૪૩૬ ના પોષ સુદિ ૬ ને ગુરુવારે દીયાણામાં ‘ પાર્શ્વનાથ ચરિત ’ લખાવ્યાની નોંધ મળે છે:—

“ શ્રીઅર્જુદામિયમહીષરપાર્શ્વવર્ત્તી પ્રામોડસ્તિ [યો] દિયવરામિયયા પ્રસિદ્ધ: ।

શ્રીવર્દ્ધમાનજિનનાયકતુલ્કશૃંગ્ગપ્રાસાદરાજપરિવારિતભૂમિમાગ: ॥ ”

આ હકીકત ઉપરથી અહીં ૧૫ મી શતાબ્દીમાં જૈનોની વસ્તી હોવાનું સ્પષ્ટ થાય છે.

મંદિરની બહાર વંડામાં સામેના ભાગમાં જૈન ધર્મશાળા છે. અહીં કાર્તિક વદિ ૮ (ગુજરાતી) ૦)) ના દિવસે યાત્રીઓનો મેળો ભરાય છે. ખાડી કાર્તિકી અને ચૈત્રી પૂર્ણિમા તેમજ પર્વ દિવસોમાં યાત્રીઓની અવરજવર રહે છે. આ તીર્થના ચમત્કારોની પ્રસિદ્ધિથી લોકવર્ણુ માનતા-બાધા રાખે છે અને નૈવેદ્ય, ધૂપ વગેરે ધરીને બુધાર કરે છે.

અહીંનું સ્થળ ધ્યાન માટે ઉત્તમ વાતાવરણવાળું જોવાય છે.

કેર :

બનાસ સ્ટેશનથી વાયવ્યપૂર્ણામાં ૮૫ માઇલ દૂર કેર નામનું ગામ છે. આ ગામમાં શ્રાવકનું એક પણ ઘર નથી. મંદિર કે ઉપાશ્રય હતો પણ ધ્વસ્ત થયો છે. પહેલાં આ ગામ તેમજ પાસેનાં ઈસરી, માંડવાડા વગેરે ગામો ઉજ્જડ થઇ ગયાં હતાં પણ લગભગ એક સૈકાથી ફરીને વસ્યાં છે. એક કાળે આ કેર ગામ મોટું હતું. અમદાવાદ-નિવાસી થેઠે મનસુખભાઈ ભગુભાઈ અસલ આ ગામના રહીશ હતા. અમદાવાદમાં કેરની પોળ છે જેમાં ત્યાંના માણસો આવીને વસ્યાનો પુરાવો મળે છે. કેરથી ગયેલા ૩૦૦ કુંભારો સુરત જઈને વસ્યા છે. નીતોડા બાવનીમાં તેડું થાય ત્યારે કેરનો સાથહોય છે. આ બધી હકીકત પ્રાચીન કેરની વિશાળ વસ્તીનું સૂચન આપી રહી છે. આજે અહીં પૂજારીઓનાં ૬ ઘરો અને લોકવર્ણની વસ્તી છે. પૂજારીઓ દીયાણા તીર્થની વારાફરતી પૂજા કરે છે અને સારસંભાળ રાખે છે.

૧. કેરથી ઉત્તર દિશામાં ૧ માઇલ દૂર એક ધ્વસ્ત મંદિર પડ્યું છે. આ મંદિર મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું હતું, જેને લોકો 'કાળા મંદિર'ના નામે ઓળખે છે.

આ મંદિરમાં પરિકરની છૂટી પડેલી ગાદી ઉપર સં. ૯૦૨ નો લેખ છે અને ચાર સ્તંભો ઉપર ૧૨ મી ચતા-ખેતીના લેખો જોવાય છે. આ ઉપરથી આ મંદિર ૧૦ મા સૈકા પહેલાંનું પ્રતીત થાય છે. આ મંદિરની ત્રણ મૂર્તિઓ દીયાણાના મંદિરની ભમતીમાં પધરાવેલી છે. વળી, એક પરિકરની ગાદી સં. ૧૦૨૪ના લેખવાળી પણ છે. કહે છે કે હાલના પૂજારી લાખાણના પિતા જોરાણએ લગભગ ૬૦-૮૦ વર્ષ પહેલાં આ પડી ગયેલા મંદિરમાંથી આ મૂર્તિઓ વગેરે લાવીને દીયાણા તીર્થમાં સ્થાપન કરી છે. ઉપર્યુક્ત ગાદી પરનો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“ ૐ ॥ વિષ્ણુકુળે ગોષ્ઠ્યા વિ(વ)ર્દમાનસ્ય કારિતં । [સુરુપં] મુક્તયે વિવં કૃષ્ણરાજે મહાપતૌ ॥

અ(આ)પાદસુ(શુ)દ્રપદ્યાં સમાસહત્તે જિનૈઃ સમમ્યદિકે (૧૦૨૪) ।

હસ્તોત્તરાદિસંસ્યે નિશાકરે[રિત]સપરિવારે ॥

[ના વા] હેર રં —: નરાદિત્ય: સુશોભતાં ઘટિતવાન્ વીરનાથસ્ય શિલ્પિનામગ્રણી: પર[મ્] ॥ + ૧। ॥ ”

—સં. ૧૦૨૪ ના અપાઠ સુદિ ૬ ના દિવસે, બ્યારે ચંદ્ર નક્ષત્ર પરિવાર સાથે હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં હતો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણરાજ રાજાના રાજકાળમાં વિષ્ણુકુળના ગોષ્ઠીઓએ શ્રીમહાવીર ભગવાનનું સુંદર બિંબ મુક્તિ માટે ભરાવ્યું અને તે વીરનાથનું બિંબ નરાદિત્ય નામના શિલ્પીએ સુંદર રીતે ઘડ્યું.

આ લેખ ઉપરથી આણુના પરમાર રાજાઓમાંના અરણ્યરાજનો ઉત્તરાધિકારી કૃષ્ણરાજ સં. ૧૦૨૪ માં આ પ્રદેશ ઉપર નિશ્ચિત રૂપે રાજ્ય કરતો હતો એટલું નક્કી થાય છે. જો કે કૃષ્ણરાજ કે તેના ઉત્તરાધિકારી પુત્ર ધરણીવરાહનો રાજત્વકાળ નિશ્ચિત નથી એટલે કૃષ્ણરાજ કે ધરણીવરાહના રાજત્વકાળનાં વર્ષોનો નિર્ણય કરવો શક્ય નથી, પરંતુ કૃષ્ણરાજનો કાળનિર્ણાયક આ લેખ પરમારોના રાજત્વકાળનો પૂર્વ સીમાસ્તંભ બની રહે છે. એમના સમયમાં ભગવાન મહાવીરની પ્રતિમા ભરાઈ હતી. આ પરિકરમાંની મૂર્તિનો આજે પત્તો નથી. સંભવ છે કે, દીયાણામાં લઈ જવાયેલી મૂર્તિઓમાંથી કોઈ એક હોય.

આ ધ્વસ્ત મંદિર મૂળભારો, ગૃદમંડપ, ૪ ચોકી, શિખર, ભમતીના કોટયુક્ત તેમજ દરવાજાની અંદરના ભાગમાં શૃંગારચોક્કીઓ અને એક લાંબી ઓસરીવાળું હતું. મૂળભારાની બન્ને બાજુની ભીંતો અને શિખરનો ભાગ પડી ગયો છે. મંદિરના સ્તંભો, દરવાજા, ગોખલા, કુંભીઓ, ચોકીઓ, પાટ, છત, છબ્બાં વગેરે પથ્થરનાં છે. બાકીની ભીંતો ઇંટોની જણાય છે. અહીંની ઇંટો ૧૩”×૧૪” લાંબી અને ૯”×૧૦” ઈંચ પહોળી અને ૨૫×૨૫ ઈંચ જાડી છે. આ ઉપરથી પણ આ મંદિર ઘણું પ્રાચીન જણાય છે.

મૂળભારાના અને ગૃદમંડપના દરવાજાની બારશાખની ઉપરના પથ્થરમાં મંગળમૂર્તિ સહિત પાંચ જિનમૂર્તિઓ એટલે કુલ ૬ જિનમૂર્તિઓ કોરેલી જોવાય છે. બંનેના કોરણીભર્યા દરવાજાઓ હજી બિલા છે. સભામંડપમાં રંગથી

લખેલા સં. ૧૮૩૪ના લેખથી જણાય છે કે, ગુજરાત અને મારવાડના શ્રાવક યાત્રીઓએ મળીને આ મંદિર અને માંડવાડાના મંદિરને યૂનો વગેરે લગાવી સુશોભિત બનાવ્યાં હતાં.

લાખો રૂપિયાથી પણ તૈયાર ન થઈ શકે એવા આ મંદિરનો કરુણ અંત આવ્યો છે. મંદિરની આસપાસ પડેલાં મકાનોનાં અવશેષો આ સ્થળે અગાઉ વસ્તી હોવાની પ્રતીતિ કરાવી રહ્યાં છે.

૧૩૦. કાછોલી

(કોઠા નંબર : ૨૬૫૬)

રોહિડારોડ (સરપગંજ) સ્ટેશનથી નૈર્ઋત્યપૂર્ણામાં ૩ માઈલ દૂર કાછોલી નામનું ગામ છે. અહીંના જૈનમંદિરમાંથી મળી આવેલા સં. ૧૩૪૩ ના શિલાલેખમાં 'કાછુલિકા' ગામનો નિર્દેશ કરેલો હોવાથી આ ગામ સં. ૧૩૪૩ થીયે પ્રાચીન છે. કહે છે કે કચ્છના રાવે આ ગામ વસાવેલું તેથી આ ગામનું નામ 'કાછોલી' પડ્યું. જૈનોના પ્રસિદ્ધ 'કાછોલીવાલ ગચ્છ'ની ઉત્પત્તિ આ ગામમાં થયેલી છે અને તેથી એ સમયે જૈનો આખાદીસ'પત્ર હશે એમ માની શકાય. આજે આ ગામમાં ૫૦ જૈન શ્રાવકોનાં ઘરો છે. ૨ ઉપાશ્રય અને ૧ કબૂતરખાનું પણ છે.

અહીં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન અને લઘુ છે. મૂળનાયકના પરિકરની ગાદીમાં આ પ્રકારે લેખ છે:—

“સંવત્ ૧૩૪૩ વર્ષે કલ્હલિકાશ્રીપાર્શ્વનાથગોષ્ઠિ(ષ્ટિ)કથ્રેષ્ઠિ(ષ્ટિ) સિરિપાલ માં સિરિયાદે પું નરદેવપદા શ્રેં વોડા માં વીરી પું શ્રેં રારુદ....મહં દેવસીહ મહં સલપા પું ગલા શ્રેં કર્મ્મા માં અણુપમદે પુત્ર મહં અજેસીહેન ભ્રાતૃપીદા મોહણ-સહિતેન શ્રેં જગસીહ પું....ચ શ્રેં ઘણસીહ....[વ]સ્તુપાલ શ્રેં પૂનડ પું ધીરા શ્રેં સાહુડ પું વિજેસીહ શ્રેં જ્ઞાંજ્ઞાન પું રામસીહ પ્રમૃતિગોષ્ઠિકસહિતેન પિતૃમાતૃશ્રેયસે શ્રીપાર્શ્વનાથ શ્રેં અ...પરિકરહાર[ઃ] કારિતઃ કલ્હોલીગોત્ર(ત્રે) ગુરુણામુપદેશેન ॥”

આ લેખથી આ મંદિર સં. ૧૩૪૩ ના સમયનું કે એ પહેલાંનું નક્કી થાય છે.

આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને કોટથી યુક્ત છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ રમણીય છે. તેના પર એકતીર્થીનું સુંદર પરિકર છે.

૧૩૧. વાસા

(કોઠા નંબર : ૨૬૫૮)

રોહિડારોડ (સરપગંજ) સ્ટેશનથી અક્ષિપૂર્ણામાં ૪ માઈલ દૂર વાસા નામનું ગામ છે. આ ગામમાં આવેલા સૂર્યનારાયણના વિશાળ મંદિરમાંથી સં. ૧૨૬૧ નો એક ટૂંકો લેખ મળી આવ્યો છે. આ ઉપરથી આ ગામ તેથીયે પ્રાચીન હોવાની ખાતરી થાય છે. અહીં શ્રાવકોનાં ૪૫ ઘરો છે, ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ ધર્મશાળા છે.

અહીં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર બે માળનું છે. નીચેના માળમાં મૂળગભારો, સભામંડપ, તેને ફરતી ભમતી અને ભમતીમાં કૂવો તથા થોડા ભાગમાં મકાન છે. મૂળનાયક સાથે ત્રણ આરસની મૂર્તિઓ છે. જમણી બાજુની ભીંતમાં આરસના ૩ કાઉસગિયા છે. તેના ઉપર એક પરિકરના ઉપરનો ભાગ ચોડેલો છે, જેમાં સુંદર દ્રશ્યવલી બનાવેલી છે. બહારના એક ગોખલામાં શ્યામ આરસના તોરણના ટુકડામાં ભગવાનની પદ્માસનસ્થ એક મૂર્તિ છે.

ઉપરના માળમાં ચૌમુખજીની રચના છે. આરસની ચારે મૂર્તિઓ નાની છે. તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક

મૂર્તિ ખંડિત છે. આ મંદિરમાં ધાતુની મૂર્તિઓનો પરિવાર ઠીક પ્રમાણમાં છે. તેના ઉપર સં. ૧૩૮૬ થી ૧૭૬૮ સુધીના લેખો મળે છે.^૧ તેમાં વાસા ગામના નિર્દેશવાળી બે પ્રતિમાઓ ઉપર સં. ૧૫૨૧ અને ૧૫૨૨ ના લેખો છે.^૨

આ મંદિરથી પૂર્વ દિશામાં જગદીશનું મંદિર આવેલું છે. તેનો મૂળગભારો અને શિખર કાયમ છે ત્યારે સલામંડપનો કેટલોક ભાગ અને સુખ્ય દરવાજો પડી ગયો છે. શિખર પર ખૂબ ડોરણી કરેલી છે. મૂળગભારમાં પદ્માસન બનેલું છે ને દરવાજાના ઉત્તરગામાં વચ્ચે મંગળમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિ જોવાય છે. મંદિરની આખીયે રચના જૈન શૈલીને મળતી છે. એટલે આ મંદિર જૈન મંદિર હતું, જેમાં હવે શિવલિંગ અને પાર્વતીની મૂર્તિ પધરાવી દીધી છે. લોકોના કહેવા મુજબ પાંચસો-સાતસો વર્ષ પહેલાં ત્યારે અહીં બ્રાહ્મણોનું જોર વધ્યું ત્યારે આ જૈન મંદિરને તેઓ પથારી બેઠા અને બળબળરીથી શિવલિંગ વગેરે પધરાવી દીધું. આ મંદિર ગામના સૂર્યમંદિર જેટલું જ પ્રાચીન છે. શ્રીઓબાણ કહે છે કે, “આ જૈન મંદિર હતું પરંતુ બ્રાહ્મણોએ તેમાં શિવલિંગની સ્થાપના કરી દીધી છે.”^૩

૧૩૨. રોહિડા

(કોઠા નંબર : ૨૯૫૬-૨૯૬૧)

રોહિડારોડ (સરૂપગંજ) સ્ટેશનથી અગ્નિખૂણામાં ૩૫૫ મીટર દૂર રોહિડા નામનું ગામ છે. અહીં આવેલાં ‘રાજેશ્વર’ નામે શિવમંદિર અને બીલું રામચંદ્રજીનું મંદિર જે અસલ સૂર્યમંદિર હતું, તે બંનેમાંથી ધારાવર્ષદેવના સમયના શિલાલેખો મળી આવ્યા છે તે ઉપરથી આ ગામ ૧૨મા સૈકા કરતાંયે પ્રાચીન હોવાનું પુરવાર થાય છે. ગામની આસપાસ પહેલાં ખંડિયેરો ઉપરથીયે આ ગામની અસલ આબાદીની પ્રતીતિ થઈ આવે છે.

સં. ૧૫૭૧ માં રોહિડાનિવાસી શ્રેષ્ઠીએ ભરાવેલી ધાતુમૂર્તિ આજે લોરલ ગામમાં વિદ્યમાન છે.^૪ આજે પણ અહીં જૈન શ્રાવકોનાં ૧૦૦ ઘરની વસ્તી છે. ૧ ઉપાશ્રય, ૧ ધર્મશાળા તેમજ ૩ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના વિશાળ મંદિરનો પાયો સં. ૧૬૫૦ માં નંખાયો હતો અને તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૫૮ ના મહા સુદિ ૧૩ ને રોજ થયેલી છે. મંદિરમાં મૂળગભારો, ગૂંદમંડપ, નવચોકી, સલામંડપ, શૃંગાર-ચોકી, શિખર અને ભમતીના કોટયુક્ત ભવ્ય રચના છે. સલામંડપની બન્ને બાજુએ એકેક શિખરખંધી દેરાં છે. જમણી બાજુના દેરામાં મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાન અને ડાબી બાજુના દેરામાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન છે. મૂળ મંદિરમાં ધાતુમૂર્તિઓનો પરિવાર ઘણો છે. ચાંદીની મૂર્તિઓ પણ ઘણી છે. નવચોકીના એક ગોખલામાં શ્રીપદ્માવતી દેવીની મૂર્તિ છે. તેના ઉપર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ કોરેલી છે. મંદિરની પાછળ કૂવો અને બગીચો છે.

૨. શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર બે માળનું છે. અહીંના રહીશ મૂતા રાયચંદ નથમલજીએ આ મંદિર બંધાવી સં. ૧૬૫૬ ના મહા સુદિ ૫ ને રોજ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. મૂળગભારો, તેની બહાર મંડપ તરીકે ચોકી, ભમતી, કોટ અને શૃંગારચોકી યુક્ત આ મંદિર છે. તેના માળ ઉપર નાતું એવું આરસનું શિખર છે. નીચેના માળમાં મૂળનાયક સાથે આરસની ૬ મૂર્તિઓ છે. એક સ્થાનવર્ણી આરસની ત્રિતીર્થના પરિકરયુક્ત મૂર્તિની આસપાસ બે સુંદર કાઉસગિયા મૂર્તિઓ કોરેલી છે. આ મૂર્તિ અહીંથી ઇશાનખૂણામાં ૩ મીટર દૂર આવેલા ‘વાલોરિયા’ ગામની કેદારનાથની નદીમાંથી મળી આવી હતી. મંદિરમાં ચાંદીની મૂર્તિઓ પણ છે. મૂળનાયકની જમણી બાજુએ એક

૧. “અર્જુનાચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક : ૫૨૭ થી ૫૫૬.

૨. એજન : લેખાંક : ૫૪૦, ૫૫૧.

૩. “સિરોહી રાજ્યકા ઇતિહાસ”

૪. “અર્જુનાચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક : ૧૯૧.

મૂર્તિ ખિરાજમાન છે તે પૂરી ઘડાયેલી નથી, માત્ર મૂર્તિનો આકાર છે. આ મૂર્તિ અહીંની એક વાવડી કે કૂવા-માંથી મળી આવી હતી. કહે છે કે આ મૂર્તિને ઘડવા માટે ટાંકણા લગાવ્યાં પરંતુ ટાંકણાં ચાલ્યાં નહિ, લોહી ને દૂધની ધારાઓ એમાં વહેવા લાગી એથી એ મૂર્તિ એમ ને એમ ઘડયા વિના જ મૂકી રાખેલી છે. લોકો આ મૂર્તિની પૂજા-માન્યતા ખૂબ કરે છે. એક પદ્માવતી દેવીની આરસ મૂર્તિ છે ને તેના ઉપર તીર્થંકરની પાંચ મૂર્તિઓ કોરી કાઢેલી છે. અંબિકા દેવીની મૂર્તિ ૧ છે. ઉપરના માળમાં શિખરખંધી દેરીમાં ચૌમુખજીની રચના કરેલી છે.

૩. શ્રીપ્રાદ્યુવાડજીનું મંદિર મૂળ રાયચંદ નથમલજીએ પોતાના બગીચામાં બંધાવ્યું છે. સં. ૧૯૬૩ ના વૈશાખ સુદ ૬ ને સોમવારના દિવસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી પ્રતિષ્ઠિત છે. મૂળગભારો, સભામંડપ, ભમતી અને તેમાં ચાર દેરીઓ યુક્ત શિખરખંધી રચના છે. કુલ પાંચ દેરીઓ હોવાથી તેને ‘પંચતીર્થી’ કહે છે. એક દેરીમાં કેસરિયા ભગવાનની મૂર્તિ છે. મૂળગભારાની બહાર ચૌમુખજી પધરાવેલા છે. સભામંડપમાં અંબાજીની મૂર્તિ છે, તેની રચના જૈન શૈલીની નથી. સંભવતઃ કયાંકથી લાવીને આ મૂર્તિ મૂકી હશે, એમ જણાય છે.

આ ત્રણે મંદિરોની ધાતુપ્રતિમાઓના સં. ૧૨૨૬ થી સં. ૧૯૦૯ સુધીના લેખો મળી આવે છે.^૧

બગીચાના એક ખૂણામાં કૂવો-અરટ છે, અને એક શિવાલય પણ ઉક્ત શ્રેણીએ બંધાવેલું છે.

૧૩૩. વાટેડા

(કોઠા નંબર : ૨૯૬૨)

રોહિડાથી નૈઋત્યખૂણામાં ૧૧૧ માઈલ દૂર વાટેડા નામનું ગામ છે. જૈન મંદિરમાંથી મળી આવેલા સં. ૧૧૭૧ ના શિલાલેખથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. આજે અહીં શ્રાવકોનાં ૭ ઘરો છે. અગાઉ સં. ૧૯૦૩ માં ન્યારે અહીંના જૈન મંદિરની ફરી પ્રતિષ્ઠા થઈ ત્યારે ૮૦ શ્રાવકોનાં ઘરો હતાં. ધીમે ધીમે અહીંથી શ્રાવકોની વસ્તી ઘટતી જ રહી છે. અહીં એક બે માળનો નાનો ઉપાશ્રય છે.

મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી પ્રાચીન મંદિર વિદ્યમાન છે. મૂળનાયકના પરિકરની ગાદી ઉપર સં. ૧૧૭૧ નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્ ૧૧૭૧ જ્યેષ્ઠ સુદ ૪ શ્રી....સદ-યય....ગચ્છે(જ્ઞે) શ્રે ૦ સંચીરણ સોલોસુત....હુપુત્ર વાલ્હેતિ માયા(યા) સમન્વિતેન વીરનાથપ્રતિમા કારિતા ॥”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે પહેલાં આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન હતા પરંતુ જીર્ણોદ્ધાર સમયે એ જ પરિકરમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની ભગવાનની મૂર્તિ પધરાવી છે. વળી, આ મંદિર સં. ૧૧૭૧ પહેલાંનું અને ગામ પણ એથીયે પ્રાચીન હોય એમ સ્પષ્ટ થાય છે. મૂળનાયકની સુંદર મૂર્તિ પણ પ્રાચીન પંચતીર્થી-યુક્ત છે. આ મંદિરમાં આરસની ૩ અને ધાતુની ૨ મૂર્તિઓ છે. ધાતુની મૂર્તિઓ પૈકી એક પંચતીર્થી પર સં. ૧૩૯૬ અને બીજી પર ૧૪૯૦ ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.^૨ આ મંદિરનો છેલ્લો ધ્વજ-દંડ સં. ૧૬૭૬માં ચડાવવામાં આવ્યો છે.

૧. “અભુદાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” : લેખાંક : ૫૫૭ થી ૬૦૭.

૨. એજન: લેખાંક: ૬૦૬, ૬૧૦

૧૩૪. ભીમાણા

(કોડા નંબર : ૨૮૬૩)

ભીમાણા સ્ટેશનથી ગામ પશ્ચિમ દિશામાં ૧ માઈલ દૂર છે. જૈન મંદિરમાંથી મળી આવેલા સં. ૧૪૮૯ના શિલાલેખમાં ભીમાણા ગામનો ઉલ્લેખ હોવાથી એ સંવત પહેલાં આ ગામ વસેલું હોવું જોઈએ. અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૪ ઘરો અને ૧ મોટું જૈન મંદિર વિદ્યમાન છે.

મૂળનાયક શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીનું આ મંદિર મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને કોટયુક્ત બનેલું છે. મૂળનાયકની મનોહર મૂર્તિ પંચતીર્થીના પરિકરયુક્ત છે. મૂળનાયકના પરિકરની ગાદી ઉપરના સં. ૧૪૮૯ના લેખથી આ મંદિર એ સમયનું કે એથી પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. એ લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સં૦ ૧૪૮૯ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ ગુરૌ ભીમાણાગ્રામે સં૦ વૃંધા માર્યાકાળ સુતકઢ્યા વ્ય૦ પાંચમાર્ચા માવલદે સુત.....
દિમિ: ત્વશ્રયસે શ્રીમુનિસુવ્રતવિવપરિકર: કારિત: પ્રતિષ્ઠિત: શ્રીસોમસુંદરસૂરિમિ: દારી.....”

મંદિરમાં એક ડાઘીલા પથ્થર ઉપર ઘડાયેલી સાધારણ આકૃતિની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૧ કૂટની પ્રતિમા ધ્યાન-જેએ એવી છે. બીજી કેટલીક મૂર્તિઓ પણ છે.

તુરંગી:

ભીમાણાથી દક્ષિણ દિશામાં ૧ માઈલ દૂર તુરંગી નામનું ગામ છે. તુરંગીથી ચાલ્યા ગયેલા શ્રાવકો ભારજ, રોહિડા અને અમદાવાદમાં આવી વસ્યા છે. પહેલાં આ ગામ શ્રાવકોની વસ્તીથી ભરપુર હતું. અહીં એક ખંડિત મંદિર, તેની પ્રાચીનતા અને વિશાળતાથી આ ગામના શ્રાવકોની આબાદી અને સંપત્તિ સ્થિતિ ઉપર પ્રકાશ પાડી રહ્યું છે. આ ધ્વસ્ત મંદિર મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને ભમતીના કોટયુક્ત શિખરબંધી બનેલું હતું. આજે તેમાંનો સભામંડપ અને કોટની દીવાલો પડી ગઈ છે. બાકીનો ભાગ હજી અખંડ જોવા છે. દીવાલો ને શિખર સિવાય બધી રચના પથ્થરની કરેલી છે. મૂળગભારમાં આરસનું પ્રાચીન પંચતીર્થીવાળું પરિકર પડેલું છે. તેમાં મૂળનાયકની પ્રતિમા નથી. પરિકરના કાઉસંગિયા, અને છત્ર તોડી નાખેલાં છે. પરિકરની ગાદી નીચેના ભાગમાં લેખ છે. પણ ખંડિત થયેલો હોવાથી માત્ર ‘મંગલં મહાશ્રી:’ એટલા અક્ષરો વંચાય છે. આ લેખ મોટો હોવો જોઈએ. ૧૧-૧૨ મી સદીની લિપિ પ્રતીત થાય છે. મંદિરના બંને દરવાજાના ઉત્તરંગમાં મંગળમૂર્તિ નથી પણ લંબ-ચારસ ફૂલની આકૃતિ જોવાય છે. કાળના પંજામાં સપડાયેલું આવું પ્રાચીન અને સુંદર મંદિર આજે પોતાનું કંઠુષ ગીત સંભળાવી રહ્યું છે.

૧૩૫. ભારજ

(કોડા નંબર : ૨૮૬૪)

કીવરલી સ્ટેશનથી ઈશાનખૂણામાં ૩ માઈલ દૂર ભારજ નામે ગામ છે. આ ગામ કેટલું પ્રાચીન હશે તે જાણી શકાતું નથી. પરંતુ જૈન મંદિરની દેરીઓ ઉપર સં. ૧૫૦૦ અને ૧૫૦૨ના શિલાલેખોથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હશે એમ માની શકાય. આજે અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૨૫ ઘરો વિદ્યમાન છે. ૧ ઉપાશ્રય, ૨ ધર્મશાળાઓ, ૧ ગુરંસા મહાત્મા (ઘરબારી શ્રીપૂજ્ય)ની ૧ પૌષ્ઠશાળા છે.

અહીં પહાડની ઓથમાં પણ એક જાંચી ટેકરી ઉપર શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર આવેલું છે. મંદિર સુધી બાંધેલો રસ્તો છે. મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડીઓ, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને ભમતીના કોટયુક્ત શિખરબંધી રચનાવાળું છે. તેમાં મૂળનાયકની પ્રતિમા અતિસુંદર છે. તેના ઉપર જે સુંદર નકશીદાર પરિકર હતું તેના ટુકડા બહારના ભાગમાં પડેલા છે, મંદિરના દરવાજાના જમણા હાથ તરફ ૩ ગોખલા અને ૬ જૂની દેરીઓ છે, તેમાં મૂર્તિઓ

નથી, તેમાં ચાર દેરીઓમાંથી એ ઉપર સં. ૧૫૦૦ અને એ ઉપર ૧૫૦૨ ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.^૧

હાલમાં જ આ મંદિરનાં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે. ગૂઢમંડપમાં જવાનો મુખ્ય દરવાજો હાલમાં મકરાણા આરસનો બનાવેલો છે, ને તેમાં મંગલમૂર્તિની હારમાં ભગવાનની ૯ મૂર્તિઓ કોરેલી જોવાય છે.

★

૧૩૬. કાસીદ્રા

(કોઠા નંબર : ૨૯૬૫)

કીવરલી સ્ટેશનથી ઉત્તર દિશામાં ૨૫ માઈલ અને બીમાણા સ્ટેશનથી નૈર્ઋત્યપૂર્ણામાં ૨૫ માઈલ દૂર કાસીન્દ્રા નામનું ગામ છે. તેને કાચંદ્રા પણ કહે છે. એનું પ્રાચીન નામ 'કાશહ્રદ' આ નામમાં અહીંના કોઈ વિશાળ સરોવરનું સંભારણું હોય એમ લાગે છે. આ નામ ઉપરથી જૈનોનો 'કાશહ્રદગચ્છ' પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો અને તેના આચાર્યોએ અહીંના નિવાસીઓને ધર્મવીર બનાવવામાં ભારે ફાળો અર્પ્યો હતો. એ ધર્મવીરોના કારણે જ વિ. સં. ૧૨૫૩માં ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરનાર શહાબુદ્દીન ગોરી આ સ્થળે ઘાયલ થતાં પરાસ્ત થઈ પાછો વળ્યો હતો; પણ સં. ૧૨૫૩માં જ્યારે કુતબુદ્દીન ઐબક ગુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો ત્યારે ધારાવર્ષની સેના એની સામે અંત સુધી ઝડપી છતાં ટકર ઝીલી શકી નહિ. ઇતિહાસની આ ઘટનામાંથી અહીંના નિવાસીઓની ધર્મપ્રવણતાનું મૂળ લાધે છે. એની બીજી હકીકતમાં ઊતરવાને અહીં અવકાશ નથી પરંતુ એ વીરોએ બંધાવેલાં પોતાની ધાર્મિક શ્રદ્ધાનાં પ્રતીકો આજે પણ અડગ ઊભાં છે. શૈવ મંદિરો પૈકી કાસેશ્વરનું મંદિર અને અરુણેશ્વરનું મંદિર એની પ્રાચીનતાની ગવાહી પૂરે છે. જ્યારે અહીંના જૈન મંદિરની ભમતીમાં જમણા હાથ તરફની છેલ્લેથી પહેલી દેરીના દરવાજા પર સં. ૧૦૯૧ નો લેખ વિદ્યમાન છે, જે આ પ્રકારે વંચાય છે:—

“શ્રીમિહ્રમાલનિર્યાતઃ પ્રાગ્વાટઃ વણિજાં વરઃ । શ્રીપતિરિવ લક્ષ્મીયુગ્મોલંશ્રીરાજપૂજિતઃ ॥

બાક્રો ગુણરત્નાનાં વન્ધુપદ્મદિવાકરઃ । જઙ્ગુક્તસ્ય પુત્રઃ સ્યાત્(દ) નમ્મરામૌ તતોડપરૌ ।

જઙ્ગુસુતગુણાદ્યેન વાનનેન ભવાદ્ ભયમ્ । દ્વપ્પા ચક્રે ગૃહં જૈનં મુક્તયૈ વિશ્વમનોહરમ્ ॥

સંવત્ ૧૦૯૧ ॥”

સારાંશ કે, સંવત્ ૧૦૯૧માં પોરવાડ વામન શ્રેષ્ઠીએ આ દેવકુલિકા કરાવી.

આ હકોક્તથી આ મંદિર એ પહેલાંનું પ્રતીત થાય છે. જો આ લેખ સમગ્ર મંદિર કરાવ્યા સંબંધે હોય તોય સં. ૧૦૯૧ પછીનું તો આ મંદિર નથી જ અને ગામ તો એથીયે પ્રાચીન મનાય. અહીં પોરવાડ શ્રાવકોનાં ૨૦ ઘરો છે. ઉપાશ્રય કે ધર્મશાળા નથી. મૂળનાયક શ્રીચાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર બાવન જિનાલયવાળું છે. વળી, મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, બાવન પૈકી ૧૮ દેરીઓ, શૃંગારચોકી, કોટ અને શિખરબંધી મંદિર છે. ઘણા ભાગ જીર્ણ થયો છે ને કેટલોક ભાગ ખરી રહ્યો છે. ૧૮ સિવાયની બીજી દેરીઓ પડી ગઈ છે. મૂળનાયકની પરિકરવાળી પ્રતિમા મનોહર છે. પરિકરમાંથી એ ઈંદ્રો છૂટા પડી ગયા છે. નીચે લાંછન જોવાનું નથી. ગાદી ઉપર સં. ૧૨૩૪નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્ ૧૨૩૪ વૈશાખ સુદિ ૧૨ સોમે પ્રાગ્વાટવંસી(શી)ય શ્રેઃ ધનદેવમાર્યાજાપૂ તયોઃ પુઃ શ્રેઃ અમરા માર્યાસાંતો તત્પુત્ર-આંવડપુત્રિકા પૂનમતિયૂ(યુ)તેન પિતા(ત)શ્રેયોર્થં ત્રિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં સૂરિભિઃ ॥ મંગલં મહાશ્રોઃ ॥”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે સં. ૧૨૩૪માં મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો એ સમયે આ મૂર્તિને પ્રતિષ્ઠિત કરી.

અહીં બીજું એક પ્રાચીન જૈન મંદિર તૂટેલી હાલતમાં જોવાય છે. કહે છે કે આના ઘણા પથ્થરો રોહિડાના જૈનમંદિરના ઉપયોગમાં લેવાયા છે.

★

૧૩૭. આમથરા

(કોડા નંબર : ૨૬૬૬)

કીવરલી સ્ટેશનથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧ માઈલ દૂર આમથરા નામે પ્રાચીન ગામ છે. આજે અહીં ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા કે જૈનનું એક પણ ઘર નથી; માત્ર એક જૈન મંદિર વિદ્યમાન છે.

શ્રીઅન્નિતનાથ ભગવાનનું આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ૧૨ દેરીઓથી યુક્ત, ભમતીના કોટથી ઘેરાયેલું છે. લગભગ બારમા સૈકાની સ્થાપત્ય રચના લાગે છે.

મૂળનાયક ઉપર એકતીથીનું પ્રાચીન પરિકર છે પરંતુ તેના ઉપર કોઈ લેખ જોવાતો નથી. મૂળનાયકની બંને બાજુની એક જોડીની મૂર્તિઓ દર્શનીય છે. બંનેની જિંચાઈ ૧ હાથ ૮ા આંગળ પ્રમાણ અને પહોળાઈ ૧ હાથ ૩ા આંગળની છે. ગૂઢમંડપમાં કેટલીક મોટી શ્વેતવર્ણી મૂર્તિઓ સ્થાપન કરેલી છે. તેમાં એક મૂર્તિની નાસિકા અને બીજી મૂર્તિના હાથનો એક અંગૂઠો ખંડિત છે. બંનેની જિંચાઈ લગભગ ૪૦ આંગળ છે. તેમાં હાથ તરફની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૫૨૫નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ સં ૧૫૨૫ સં સાંઢા સં વરસોંગ સં ગોપાદિભિઃ શ્રીવર્દ્ધમાનર્ચિવં કારિતં પ્ર ૦ શ્રીતપાગચ્છલસ્મીસાગરસૂરિભિઃ ॥ ”

બીજી મૂર્તિઓ પૈકી અંબિકા દેવીની મૂર્તિઓ ૨, ગૃહસ્થની હાથ જોડીને ઊભેલી મૂર્તિ ૧, અને પરિકરના ૨ ટુકડા વગેરે વિદ્યમાન છે. આ બધી મૂર્તિઓ મોટે ભાગે ખંડિત થયેલી છે. મંદિરની દેવકુલિકાઓમાં અત્યારે મૂર્તિઓ વિદ્યમાન નથી.

★

૧૩૮. કીવરલી

(કોડા નંબર : ૨૬૬૭)

કીવરલી સ્ટેશનથી નૈઋત્યપૂર્ણામાં ૧૧ માઈલ દૂર કીવરલી નામનું ગામ છે. જૈન શ્રાવકોનાં ચાર-પાંચ ઘરો છે. અહીં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે તેના મૂળનાયકની ગાદી ઉપર સં. ૧૧૩૨નો ઘસાયેલો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ ૧૧૩૨ ફા ૦ સુ ૦ ૧૦ વુષ દિને.....પુત્રત્રિભોવનપાલ પુત્ર.....શ્રી....સહિતેન મોક્ષાર્થઃ(ર્થ) શ્રી.... સંવપતિના પ્રતિમા કારિ[તા]..... ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી આ મંદિર અને ગામ સં. ૧૧૩૨ થીયે પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે.

મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, શૃંગારચોકી, શિખર અને કોટથી યુક્ત આ મંદિર બંધાયેલું છે. મંદિરમાં સભામંડપ નથી. મૂળભારોમાં ત્રિગડાની બંને બાજુએ રહેલી મૂર્તિઓ ઉપર સં ૧૬૦૩ના લેખો છે તેથી આ મંદિરની છેલ્લી પ્રતિષ્ઠા એ સમયે થઈ હશે. ગૂઢમંડપમાં ધાંભલાની કુંભી ઉપર સં. ૧૧૮૦નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“ ૧૧૮૦ માદ્વપદસુદિ ૭ શ્રે ૦ નાગદેવસુતેન દેવંગેન કુંભી કારાપિતા ॥ કુંભીં નિવિજ્ઞો દેવંગશ્રાવકા શ્રોત્રપમનાથ- દેવમારાધયતોતિ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી પણ આ મંદિર સં. ૧૧૮૦ પહેલાંનું સ્પષ્ટ થાય છે. વળી, મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન હોવા છતાં આ લેખમાં શ્રીઋષભદેવનો ઉલ્લેખ કેમ કર્યો હશે એ સમજાતું નથી. મંદિરમાં પડેલા પરિકરના પ્રાચીન ટુકડાઓમાં દણુવાળો ટુકડો જોવાય છે તેથી એ પરિકર મૂળનાયક ભગવાનનું હશે એવી કલ્પના થાય છે.

★

૧૩૯. ઓર

(કોડા નંબર : ૨૯૬૮)

આણુરોડ સ્ટેશનથી ઇશાનખૂણામાં ૩ માઈલ દૂર ઓર નામનું ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ ઓડ હોવાનું શિલાલેખોમાં મળે છે. અહીંના મંદિરમાંથી સં. ૧૨૪૨ના મળી આવેલા બે કાચોત્સર્ગસ્થ જિનપ્રતિમાના લેખોમાં ઓડ ગામનો ઉલ્લેખ મળે છે, એ ઉપરથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. એ લેખ આ પ્રકારે છે:-

“ ૐ ॥ સંવત્ ૧૨૪૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૧ એકાદશ્યાં શુક્રે ઓડગ્રામે શ્રીમહાવીર ચૈત્રે(ત્યે) પ્રાગ્વાટવંશીય શ્રે૦ સહદેવ-સ્ત્સૂનુઃ સદ્ગ્રાત્તત્ત્વુવો વરદેવઃ ॥

યસોયવલ્લનાન્નેદં વરદેવસુતેન કારિતં રમ્યં । નિજજનકસુગતિદેતોર્જિનયુગલં હંસ્તુ દુરિતાનિ ॥

સુપ્રતિષ્ઠિ(ષ્ઠ)તં સુ(સૂ)રિભિઃ ॥ છ ॥ ”

બીજી પ્રતિમા ઉપર પણ આવે જ લેખ છે.

આ ઉપરથી જણાય છે કે બારમા-તેરમા સૈકામાં અહીં જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હશે. આજે તો અહીં જૈન પોરવાડનાં સાતેક ઘરો વિદ્યમાન છે, ૧ ઉપાશ્રય અને શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર છે.

આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ભમતીના કોટયુક્ત છે. તેમાં મૂળનાયકની મૂર્તિ પંચતીર્થીના પરિકર-યુક્ત છે. ગૂઢમંડપમાં ડાબી બાજુએ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરિકરવાળી સુંદર મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિની ઊંચાઈ ૧ હાથ, ૧૦ આંગળ અને પહોળાઈ ૧ હાથ, ૩૫ આંગળ છે, તેમજ પરિકર સાથે ૨ હાથ ૬ આંગળની ઊંચાઈ અને પહોળાઈ ૧ હાથ, ૮૫ આંગળ છે. મૂર્તિ કરતાં પરિકર પ્રાચીન છે. ગૂઢમંડપના ગોખલામાં ૨ કાઉસગિયા મનોહર અને એક જ નમૂનાના છે. સં. ૧૨૪૨ નો ઉપયુક્ત લેખ તેના પર ઉત્કીર્ણ છે. એ લેખમાં અહીં મહાવીર ભગવાનનું મંદિર હોવાનું જણાવ્યું છે પણ આજે તો મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર કહેવાય છે. આ ફેરફાર ક્યારે થયો તે જાણવા મળ્યું નથી, પણ પંદરમી શતાબ્દી સુધી અહીં મૂળનાયક મહાવીર ભગવાન હતા એમ શ્રીસાધુચંદ નામના મુનિએ રચેલી ‘ચૈત્યપરિપાટી’થી જાણવા મળે છે. તેઓ કહે છે—

“ ઓડપુર મુખમંડલુઉ એ, સિરિ વીર જિણેસર.”

એટલે પંદરમા સૈકા પછી થયેલા જીર્ણોદ્ધાર સમયે મૂળનાયકની ફેરબદલી થઈ હશે એમ આથી જણાય છે.

ગૂઢમંડપના ગોખલામાં એક પ્રાચીન પંચતીર્થીયુક્ત શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ફળાવાળું ખાલી સુંદર પરિકર છે. તેમાં મૂળનાયક નથી પણ તેમની જગાએ શ્રીઅંબિકાદેવીની સુંદર મોટી મૂર્તિ સ્થાપન કરેલી છે. તેના ઉપર સં. ૧૧૪૧નો લેખ આ પ્રકારે છે:-

“ સંવત્ [?] ૧૪૧ આષાઢ સુદિ ૯.....ય શ્રીમહાવીર.....સમુદાયેન તથા શ્રી..... ॥ ”

આ ગામમાં ખતરિયા નામના નાળા ઉપર એક વિઠ્ઠલાજીનું મંદિર છે. એમાં શ્યામવર્ણી વિષ્ણુની ઊભી મૂર્તિની આસપાસ સફેદ-પીળા આરસનું સુંદર કોરણીદાર પરિકર છે, એ પરિકરમાં બંને બાજુએ દેવીઓની મૂર્તિ કોતરેલી છે અને ઉપરના ભાગમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકરની નાની મૂર્તિ કોતરેલી છે. આ ઉપરથી આ પરિકર અહીંના કે ચંદ્રાવતીના જૈન મંદિરમાંથી લાવીને લગાવ્યું હશે એમ લાગે છે. સભામંડપના દરવાજામાં પણ તીર્થંકરની મંગળમૂર્તિ હતી તેને છોલી નાખીને ગણેશની મૂર્તિ કોતરેલી હોવાનું સ્પષ્ટ જણાય છે પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી પણ એ વાતનું સમર્થન કરતાં કહે છે કે, “ આ મંદિરનું મુખ્ય દ્વાર એક જ છે; જે સંગેમરમરનું બનાવેલું છે અને તેની ઉપર સુંદર કોરણીનું કામ કરેલું છે. તેની ઉપર જૈન મૂર્તિ હોવાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ દરવાજા કોઈ જૈન મંદિરમાંથી લાવીને અહીં લગાવવામાં આવ્યો છે. ”^૧

૧૪૦. દેરણા

(કોઠા નંબર : ૨૯૬૬)

આબુરોડ (ખરેડી) થી ઈશાનપૂણામાં ૪ માઈલ દૂર દેરણા નામે ગામ છે. અહીં શ્રાવકની વસ્તી, ઉપાશ્રય કે ધર્મશાળા નથી. એક માત્ર પ્રાચીન જૈન મંદિર છે. આ મંદિરના ગૃહમંડપમાં ડાબા હાથે આવેલા ગોખલામાં પરિકરની ગાદીઓ નીચે સં. ૧૧૭૨ ના લેખમાં આ ગામનું નામ 'દેહલાણા' આપેલું છે:—

“સંવત્ ૧૧૭૨ ફાગણ સુદિ ૩ શનૌ વવહરકીયગચ્છે દેહલાણાગ્રામે સહજિગદુહિતા જિનેન્દ્રમા(મ)હાવીરપ્રતિમા કારિતા ॥”
સં. ૧૧૭૨ નો આ લેખ ગામ અને મંદિરની એ સમય કરતાં યે પ્રાચીનતા સૂચવે છે.

આ મંદિર મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર, ખંને તરફની ખાલી ૧૦ દેરીઓ અને ભમતીના કોટવાળું છે. મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાન છે.

★

૧૪૧. દેલવાડા

(કોઠા નંબર : ૨૯૬૭)

ઉદેપુરથી ઉત્તર દિશામાં ૧૭ માઈલ દૂર દેલવાડા નામનું ગામ છે. શિલાલેખોમાં આનું 'દેવકુલપાટક' એવું નામ મળે છે. પાટક એટલે પાડો-ગામનો અડધો ભાગ. મતલબ કે ગામનો અડધો ભાગ તો દેવકુલ-દેવમંદિરોથી રચાયેલો છે એમ ગણાય. એક સમયે આ મોટું નગર હતું કાળક્રમે તેનો મોટો ભાગ નષ્ટ થઈ જતાં બાકી બચેલો ભાગ દેલવાડા કહેવાતો હોય. એમ પણ બનવાનું છે કે નષ્ટ થયેલો ભાગ નાગણદ નગરનો હોય. વિક્રમની પંદરમી-સોળમી શતાબ્દીમાં આ ગામની ભારે જાહજલાલી હતી એમ અહીંથી મળેલા શિલાલેખોથી જણાય છે. વળી, અહીં જૈનોની વસ્તી યુષ્કળ હોવાનું પણ શિલાલેખો જણાવે છે. શ્રીસોમસુંદરસૂરિ પોતાના વિશાળ સાધુપરિવાર સાથે અહીં ઘણી વખત આવ્યાનું વર્ણન 'સોમસૌભાગ્યકાવ્ય'માંથી મળી આવે છે. કહેવાય છે કે અહીં પહેલાં ત્રણસો મંદિરોનો ઘંટારવ સંઘ્યાકાળે એકી સાથે સંભળાતો હતો. સં. ૧૭૪૬ માં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં કહે છે કે—

“દેલવાડિ છિ દેવ જ ઘણા, બહુ જિનમંદિર રણિયામણાં;
દાઈ ડુંગર તહાં થાપ્યાં સાર, શ્રીશત્રુજો ને ગિરનાર.”

અહીં અનેક જિનમંદિરો હતાં એટલું જ નહિ; બે ડુંગરો ઉપર શત્રુજયાવતાર અને ગિરનારાવતારની સ્થાપના કરેલી હતી. આ હકીકત ઉપરથી જ આ તીર્થની મહત્તા પામી જણાય છે પરંતુ આજે તો માત્ર ૩ મંદિરો અખંડરૂપે વિદ્યમાન છે, જેને 'વસહી' કહેવામાં આવે છે. આ ત્રણે મંદિરો બાવન જિનાલયવાળાં વિશાળ અને ભવ્ય છે. બે મંદિરોમાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાન છે અને ત્રીજું મંદિર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે. તેમાં ભોંયરાં પણ છે. વિશાળકાય તીર્થંકર પ્રતિમાઓ અને કેટલાક આચાર્યોની મૂર્તિઓ પણ આ મંદિરોમાં બિરાજમાન છે. સં. ૧૯૫૪ માં અહીં જીર્ણોદ્ધાર થયો ત્યારે જમીનમાંથી ૧૨૪ મૂર્તિઓ મળી આવી હતી.

એક ચોથું મંદિર ચતિજીના ઉપાશ્રયમાં છે. અહીં ૧૦-૧૨ પોષધશાળાઓ ચતિ-મહાત્માઓની વિદ્યમાન છે.

★

૧૪૨. વેલાર

(કોઠા નંબર : ૨૯૬૧)

નાણા સ્ટેશનથી ઉત્તર દિશામાં ૩૩ માઈલ દૂર વેલાર નામે ગામ છે. આ ગામમાં આવેલા શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરમાંની નવચોકીના સં. ૧૨૬૫ ના સ્તંભલેખમાં આ ગામનું નામ 'વધિલાટ' ઉલ્લેખ્યું છે. આ લેખ આ ગામ અને મંદિરની પ્રાચીનતા વિશે પ્રકાશ પાથરે છે, તેથી અહીં આપવો ઉપયુક્ત ગણાય.

“ સં. ૧૨૬૫ વર્ષે ફાલ્ગુન વદિ ૭ ગુરો પ્રોટપ્રતાપશ્રીમદ્રાંધલદેવકલ્યાણવિજય(યિ)રાજ્યે વધિલાટચૈત્યે શ્રીનાળકીયગચ્છે શ્રીશાંતિસૂરિગચ્છાધિપે હતથ્થ ॥

આસીદ્રર્કટવંશસુલ્ય ઉમલઃ શ્રાદ્ધઃ પુરા શુદ્ધધીસ્તદ્ગોત્રસ્ય વિમૂષણં સમજનિ શ્રેષ્ઠિસણશ્ચામિઃ ।

પુત્રૌ તસ્ય વમૂવતુઃ ક્ષિતિતલે વિલ્યાતકીર્તી મૃશં પૂમાહ્નઃ પ્રથમો વમૂવ સ ગુણી રામામિથશ્ચાપરઃ ॥૧॥

તથાન્યઃ ॥

શ્રીસર્વજ્ઞપદાર્ચને કૃતમતિર્જિવિ દયાલુર્મુહુરાશાદેવ इति ક્રિતૌ(કૃતી) સમભવત્ પુત્રોઽસ્ય ધાંધામિઃ ।

તત્પુત્રો યતિસંગતિઃ પ્રતિદિનં ગોસાક્નનામા સુધિઃ(ધી) શિષ્ટાચારવિસા(શા)રદો જિનગૃહોદ્ધારોવતો યો[ડ]જનિ ॥૨॥

કદાચિદન્યદા ચિત્તે વિવિત્ય ચપલં ધનં । ગોસ્વાક્રામામિધામ્યાં કારિતો રંગમંડપઃ ॥૩॥

મદ્રં ભવતુ ॥

આ લેખના ઐતિહાસિક ભાવની તારવણી આ છે:—

—સં. ૧૨૬૫ ના ફાગણ વદિ ૭ ને ગુરુવારે રામ અને ગોસ્વાક નામના બે શ્રેષ્ઠીઓએ વિધલાટના મંદિરનો રંગમંડપ કરાવ્યો, એ સમયે પ્રતાપી ધાંધલદેવ રાજા હતો અને નાણકીયગચ્છના અધીશ્વર શ્રીશાંતિસૂરિ આ મંદિરમાં વિરાજતા હતા. રામ નામનો શ્રેષ્ઠી ધર્કટવંશીય ઉમલનો સદ્ગુણી પુત્ર અને પૂમાનો ભાઈ હતો. બીજો ગોસ્વાક નામે શ્રેષ્ઠી, વિદ્વાન અને દયાળુ એવા આશાદેવના પુત્ર ધાંધાનો પુત્ર હતો. તે શ્રાવક ધર્મમાં ઉદ્ધમી અને સાધુઓના સંગમાં રહેતો. તે શિષ્ટાચારી હોવા ઉપરાંત જિનમંદિરોના ઉદ્ધાર કરવાની વૃત્તિવાળો હતો. આ બંને શ્રેષ્ઠીઓએ લક્ષ્મીની ચંચળતા સમજીને અહીંના રંગમંડપ કરાવ્યો.

મતલબ કે, આ મંદિર નાનું હશે અને તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી રંગમંડપ વિશાળ બનાવ્યો હશે; કેમકે જે સમયે તેમણે મંડપ કરાવ્યો તે સમયે શાંતિસૂરિ આ મંદિરમાં પહેલાંથી જ બિરાજતા હતા. અર્થાત્ આ મંદિર સં. ૧૨૬૫ પહેલાં બન્યું હોવું જોઈએ અને વધિલાટ ગામ એથીયે પ્રાચીન કાળમાં વસ્યું હશે એમ માની શકાય. એ સમયે નાણકીય ગચ્છની અહીં ગાદી હોવાથી જૈનોની આબાદી પણ હશે. રામ અને ગોસ્વાક જેવા અને ગોસ્વાકના બીજા કુટુંબીઓ જેમણે આ મંદિરમાં સ્તંભો વગેરે કરાવ્યા છે,^૧ તે ઉપરથી પણ અહીં જૈનોની વસ્તી ઠીક પ્રમાણમાં હોવાનું અનુમાન નીકળે છે.

આજે અહીં જૈન શ્રેષ્ઠીનું એક માત્ર ઘર છે. ઉપાશ્રય કે ધર્મશાળા નથી. સં. ૧૯૬૨માં અહીં શ્રાવકોનાં ૧૫-૧૬ ઘરો મોબુદ હતાં પણ કોઈ કારણે તેઓ પાલડી ગામમાં રહેવા આજ્યા ગયા છે. પાલડીમાં આવેલો ‘વેલારનો વાસ’ આજે એની સાબિતી આપી રહ્યો છે.

અહીં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર મૂળભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ભમતીના કોટથી યુક્ત બનેલું છે. સં. ૧૬૧૮ના લેખો આ મંદિરની નવચોકીના સ્તંભો ઉપર કોતરેલા છે, એ ઉપરથી લાગે છે કે આ મંદિરનો એ સમયે જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો અને એ સમયે થયેલી પ્રતિષ્ઠા વખતે મૂળનાયક સહિત ચારેક દિગંબરીય મૂર્તિઓ શ્રાવકોને ક્યાંકથી મળી આવેલી તે આ મંદિરમાં પધરાવી દીધી લાગે છે. મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૫૪૫નો લેખ^૨ અને બીજી દિગંબર મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૫૪૮ના લેખો કૃત્રિમ રીતે લખાયેલા જોવાય છે.

મૂળનાયકના કાળા હાથ તરફની લેખ વિનાની શ્વેતાંબરીય પ્રતિમા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની છે. આ મંદિરમાં સં. ૧૨૬૫ના સાતેક લેખો મળે છે, જે જીર્ણોદ્ધાર સમયના છે. એટલે આ પ્રાચીન મંદિર ક્યારે અને કોણે બંધાવ્યું એ જાણવા માટે કોઈ લેખ સાંપડતો નથી. વૃદ્ધો કહે છે કે ગૃહમંડપમાં સં. ૧૨૩૨નો એક લેખ મોબુદ હતો પણ મંદિરમાં કરાવેલા ચૂનાના પ્લાસ્ટરમાં એ અને બીજા લેખો દબાઈ ગયા છે. અહીંનો એક સ્તંભ જેના ઉપર સંવત્ વિનાનો પદ્યલેખ

૧. “અર્જુનાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ” લેખાંક: ૩૨૭ થી ૩૩૨.

૨. એજન: લેખાંક: ૩૩૩.

કોરેલો છે તે પાર્શ્વદેવ નામના ચૈત્યવાસી મુનિએ કરાવ્યાનું તેમાંથી જણાય છે.^૧ કેટલીક ખંડિત મૂર્તિઓ મંદિરની બહાર જમીનમાં ભંડારી પણ દીધી છે.

ચામુડેરીવાળા શેઠ વના ખુમાજીએ આ મંદિરનો છેલ્લો હાલોદ્ધાર કરાવી મંદિરમાં આરસ પથરાવ્યો છે. વળી, મંદિરનો કોટ, શૃંગારચોકી, બાળીઓ અને એક ચોરડી વગેરે પણ કરાવ્યું છે.

૧૪૩. ચામુડેરી

(કોઠા નંબર : ૨૯૭૨)

નાણા રેશનથી ઉત્તરમાં ૧૧ માઈલ દૂર ચામુડેરી નામે ગામ છે. કહેવાય છે કે અહીંના ચામુંડા દેવીના મંદિરના કારણે આ ગામનું નામ ચામુડેરી પડ્યું. આ ગામને ‘સાંવલેરી’ એવા બીજા નામથી પણ લોકો ઓળખે છે.

અહીં પૌરવાહ શ્રાવકોનાં ૫૫ જેટલાં ઘરો વિદ્યમાન છે. ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ ધર્મશાળા તેમજ ૧ જૈન વિદ્યાલય પણ છે.

આ ગામમાં આવેલા જૂના ઉપાશ્રયમાં પહેલાં ઘર-દેરાસર હતું. તેમાં આરસની એક નાની શ્યામમૂર્તિ અને બે ધાતુમૂર્તિઓ બિરાજમાન હતી. પછી એક નવું મંદિર બંધાવી સં. ૧૯૮૫માં ધનારીના શ્રીપૂજ્ય મહેન્દ્રસૂરિજીએ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

મૂળનાયક શ્રીઆદીત્યર ભગવાનનું આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છયોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ભમતીના કોટવાળું બનેલું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ અને બંને પડખે રહેલી મૂર્તિઓ નીચે લાંછનો બોળા હોવા છતાં લોકો તેમને શ્રીઋષભદેવ અને પડખેની મૂર્તિઓને શ્રીમદ્વિનાય ભગવાન કહે છે. મંદિરમાંની કુલ ૧૦ મૂર્તિઓમાંથી ૯ મૂર્તિઓ માલણ ગામથી લાવવામાં આવી છે.

ગૂઢમંડપની મૂર્તિઓ ઉપર લેખો છે પણ પૂરા વાંચી શકાતા નથી, છતાં સં. ૧૪૬૭ના લેખો જણાય છે. ગૂઢમંડપમાં ગૌતમસ્વામી ગણધરની બે મૂર્તિઓ છે અને નવચોકીમાં ચક્ષુ-ચક્ષુણીની બે મૂર્તિઓ છે. મંદિરમાંની ધાતુમૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૫૨૭, ૧૭૨૫, ૧૭૬૩ વગેરે સાલના લેખો વંચાય છે.^૨

૧૪૪. સીવેરા

(કોઠા નંબર : ૨૯૭૪)

પીંડવાડાથી ઉત્તરમાં ૫ માઈલ દૂર સીવેરા નામનું ગામ છે. અહીંના શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરમાંના સં. ૧૧૯૮ ના ચિલાલેખમાં આ ગામનું નામ ‘સીવેરક’ ઉલ્લેખ્યું છે.^૩ આથી આ ગામ અને મંદિર એથીયે વધુ પ્રાચીન અને જૈનોની વસ્તીવાળું હશે એવું કલિત થાય છે.

આજે અહીં એકે જૈનની વસ્તી નથી, છતાં એની પ્રાચીન બહોજલાલીની યાદ આપતું શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું ભવ્ય મંદિર ઊભું છે. આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છયોકી, સભામંડપ, શિખર અને ભમતીના કોટવાળું છે. વળી, દરવાજાની બંને બાજુએ દેરીઓ બનાવવા માટેના દશ-દશ ખંડો જેમાં જમણી બાજુના સાત ખંડો તો બમણા વિશાળ રાખેલા છે. મૂળભારો અને ગૂઢમંડપની ભીંતો શ્યામળા પથ્થરોની બનેલી છે. બાકીનો ભાગ સફેદ પથ્થરનો છે. શૃંગારચોકીને બદલે ચોતરો છે. મંડપ કે ઘૂમ્મટ બનાવેલા નથી.

૧. “અર્જુનાચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક: ૩૩૭

૨. એજન: લેખાંક: ૩૩૮ થી ૩૪૦.

૩. એજન: લેખાંક: ૩૧૮.

મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની સપરિકર મનોહર મૂર્તિની ગાદીમાં સં. ૧૧૦૯ નો શિલાલેખ આ પ્રમાણે છે:-

“ સંવત્ ૧૧૦૯ વૈશા(સ્વ)સુદિ ૮ ગોષ્ઠ્યા શ્રીશાંતિનાથપ્રતિમા કારિતા ॥ શ્રીશાંત્યાચાર્યેઃ પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ”

—સં. ૧૧૦૯ ના વૈશાખ સુદિ ૮ ના રોજ ગોષ્ઠીએ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ભરાવી અને તેની શ્રીશાંત્યાચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ ઉપરથી લાગે છે કે આ મંદિર સં. ૧૧૦૯ માં બનાવવામાં આવ્યું હતું.

મૂળનાયકની ઊંચી બેઠકની ગાદીમાં વચ્ચે ધર્મચક્ર અને તેની નીચે બે હરણની આકૃતિઓ છે. ધર્મચક્રની બંને બાજુએ એકેક હાથી અને સિંહ કોરેલા છે. પરિકરમાં એક બાજુમાં ભગવાનની ત્રણ મૂર્તિઓ અને બીજી બાજુમાં બે જિનમૂર્તિઓ તેમજ એક દેવીની આકૃતિ કોરેલી છે. ઉપરના ભાગમાં પુષ્પમાલધર અને હાથીનાં સુશોભનો છે. પરિકર બુદ્ધા બુદ્ધા દુકડાઓ ગોઠવીને લગાડેલું જણાય છે.

ગૃહમંડપમાં સપ્તશ્લોકાલંકૃત શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની કાયેત્સર્ગસ્થ હૃદયંગમ મૂર્તિ ખડી છે. તેની ઊંચાઈ—પહોળાઈ ૫૪”x૨૦” ઈંચ પ્રમાણ છે. એમાં લેખ નથી પણ એની રચના લાક્ષણિક ઢંગની છે. ભગવાનના ચરણ પાસે એકેક ઈંદ્ર અને શ્રાવક તેમજ બીજી તરફ શ્રાવિકાની મૂર્તિઓ નમસ્કાર મુદ્રામાં બેઠેલી છે. પાસે આમરધારી ઈંદ્રો સેવકનો ખ્યાલ આપી રહ્યા છે. આ આકૃતિઓની ઉપર ત્રણ સર્પ—માનવ એટલે ધરણેન્દ્રની આકૃતિઓ હાથ બેડી અવનતભાવ દર્શાવી રહી છે. ઉપરના ભાગમાં બંને બાજુએ પુષ્પમાલધર બિલા છે.

પાસેના ગોખલાઓમાં પ્રાચીન કોરણીવાળી સં. ૧૧૬૮ અને ૧૨૨૪ ની લેખાંકિત પ્રતિમાઓ આબેહૂબ છે.^૧ આ ગોખલાની બંને બાજુએ પ્રાચીન કોરણીવાળા બારશાખના આરસ સ્તંભોના દુકડા લગાવ્યા છે, તેમાં દેવ-દેવીઓની મૂર્તિઓ બેવાય છે.

અહીં મંદિરની બેઠે બે-ત્રણ ઓરડાવાળી ધર્મશાળા છે. તેમાં સાધુ-સાધ્વી અને યાત્રાળુ શ્રાવકો બિતરે છે.

ખીંડવાડાના શ્રાવક ચંદ્રભાણ જેતાણની અહીં દુકાન છે. તેઓ મંદિરની સારી સંભાળ રાખે છે. તેમણે કરાવેલી એક બગીચો મંદિરને અર્પણ કર્યો છે.

મંદિરની પાછળ એક વિશાળ અને ઊંડું તળાવ મજબૂત બાંધણીનું બનેલું છે. નદીને તળાવમાં વાળી છે. તળાવ વાટે ખેતરોને પાણી પહોંચે એવી સગવડ છે. સિરોહી રાજ્યમાં આ મોટામાં મોટું તળાવ હોવાનું મનાય છે.

★

૧૪૫. વીરવાડા

(કોડા નંબર : ૨૯૬૫-૨૯૬૬)

સજ્જનરોડ સ્ટેશનથી વાયવ્યપૂર્ણમાં ૬ માઈલ દૂર વીરવાડા નામનું ગામ છે. વીરવાડા પુરાતન છે, એટલું જ નહિ આજે તેની પાસે જ વાસીયું ગામ છે જેનો તીર્થમાળાઓમાં ‘વિસલનગર’ એવા નામે ઉલ્લેખ કર્યો છે, એ પ્રાચીન સમયમાં તો વીરવાડામાં સમાઈ જતું હતું.

કોટરા ગામમાંથી મળી આવેલા જૈન મંદિરના સં. ૧૨૦૮ ના એક શિલાલેખમાં ‘વીરપદ્મી’ ગામના એક શ્રેષ્ઠીએ મંદિર નિર્માણ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે.^૨ જો આ વીરપદ્મી જ વીરવાડા હોય તો એ નક્કી થાય છે કે, આ ગામ બારમા-તેરમા સૈકાથી વધુ પ્રાચીન છે.

અહીંના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મંદિરની છયોડીના એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૪૧૦ નો લેખ છે, જે હજો-

૧. “ અર્જુદાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ ” લેખાંક: ૩૧૮, ૩૨૦

૨. “ જૈન લેખ સંગ્રહ ” ખંડ-૧-શ્રીપૂરણચંદ્ર નાદર સંગ્રહીત-૫: ૨૬૮, લેખાંક: ૯૬૯.

દ્વાર કરાવ્યા સંબંધે છે, તેમાં આ ગામનું નામ 'વીરવાડા' આપેલું છે. ઉપર્યુક્ત લેખને સમર્થન આપતો આ લેખ એટલું તો સ્પષ્ટ કરે છે કે આ ગામ અને મંદિર સં. ૧૪૧૦ કરતાં અવશ્ય પ્રાચીન છે.

શ્રીમેહુ કવિએ સં. ૧૪૯૯ ની આસપાસમાં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં અને પં. શ્રીશીલવિજય ગણિએ સં. ૧૭૪૫ માં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં શ્રીધર્મનાથ ભગવાનના મંદિરનો ઉલ્લેખ ક્રમશઃ આ પ્રમાણે મળે છે:-

“વીરવાડિ શ્રીધર્મ જિહ્વદ્.”^૧ “વીરવાડધ ઇક ધર્મ વિચારુ.”^૨

ત્યારે શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ સં. ૧૭૫૫ માં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં અહીંના મંદિરને શ્રીમહાવીર ભગવાનનું હોવાનો ઉલ્લેખ આ રીતે કર્યો છે:-

“અગ્રાહરી વીરવાડિમાં એ, બંલણવાડિ વીર.”^૩

ઉપર્યુક્ત વર્ણનો મંદિરમાં જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે મૂળનાયકમાં થયેલા ફેરફારનાં પ્રમાણ આપે છે.

અહીં શ્રાવકોનાં ઘર ૪૮, ઉપાશ્રયો ૪, ધર્મશાળાઓ ૨ અને ૨ જિનમંદિરો છે. આ મંદિરો પૈકી એક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું અને બીજું શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું છે.

૧. શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર પહાડની ટેકરીની ઓથમાં જિંચાણ ભાગ પર આવેલું છે. મૂળભારો ગૂઢમંડપ, નવચોકીઓ, સલામંડપ, શંગારચોકી, ચારે તરફ ફરતી ૪૬ દેરીઓ યુક્ત છે. દેરીઓ સમેત કુલ ૪૭ શિખરોથી આ મંદિરની રચના આલીશાન દેખાય છે, દેરીઓ ૪૦ છે અને બંને બાજુએ ત્રણ-ત્રણ ખંડવાળો એકેક ગભારો છે. તે એકેક ખંડ ઉપર શિખરો છે. આ મંદિરને લોકો 'બાવન જિનાલય' નામે ઓળખે છે.

મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ પંચતીર્થોના પરિકરયુક્ત છે. પરિકરની ગાદીમાં વચ્ચે દેવી, તેની નીચે બે હરણ અને બંને બાજુએ એકેક હાથી અને સિંહ છે. વળી, એક તરફ યક્ષ અને અંગિકાદેવીની મૂર્તિ છે. મૂર્તિ ઉપર લેખ લેવાતો નથી. સંલવતઃ લેખનો ભાગ લાદીઓ જડતાં દબાઈ ગયો હોય એમ જણાય છે. મંદિરમાં મૂર્તિઓનો પરિવાર ઠીક પ્રમાણમાં છે. જમણા હાથે આવેલી એક ખાલી ઓરડીમાં ધર્મને ભમતીમાંથી બહાર જવાનો દરવાજો મૂકેલો છે. એ દરવાજાની બારશાખમાં તીર્થંકરની મંગળમૂર્તિ ઉત્કીર્ણ છે અને દરવાજા ઉપર શંગારચોકી પણ કરેલી છે.

શંગારચોકીના બહારના કંપાઉડમાં એક લોંચરું છે, તેમાં ખંડિત મૂર્તિઓ અને પરિકરો વગેરે ભંડારી હીધાં છે. છતને ખોદીને જ લોંચરામાં જઈ શકાય એવું પાકું કામ કર્યું છે.

આ મંદિર સં. ૧૪૭૫ માં બન્યું હોવાની માહિતી એક લેખથી મળી આવે છે. ડીડિલા ગામના રહેવાસી પોરવાડ પાટ્ટાએ આ મંદિર બંધાવી તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવીરપ્રભસૂરિએ કરાવી છે. એ જ આચાર્યે મંદિરનો રંગમંડપ પોતે કરાવ્યાનો એક લેખ એક સ્તંભ નીચે ચૂનામાં દબાયેલો મળી આવેલો. હવે તેની ઉપર ભંડારની આરસ પેટી લગાવ્યાથી એ લેખ દટાઈ ગયો છે.^૪ આ સિવાય ગૂઢમંડપ, નવચોકી કે દેરીઓની બારશાખમાં બીજા લેખો તો હશે પરંતુ બધે ચૂનાનું પ્લાસ્ટર કરેલું હોવાથી તેનો પત્તો લાગતો નથી.

આ મંદિરના કંપાઉડમાં જ શામળાજીનું વૈષ્ણવ મંદિર છે.

૨. વીરવાડા ગામથી ૧ ક્વર્ટાંગ દૂર દક્ષિણ દિશામાં બીજું મંદિર આવેલું છે, મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું આ મંદિર ટેકરીની ઓથમાં પણ કંઈક જિંચાણવાળા ભાગમાં બેલું છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છયોકી,

૧. “પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” પૃ. ૧૦૬.

૨. એજન: પૃ. ૫૪.

૩. એજન: પૃ. ૧૩૭.

૪. “અર્ચુદાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક: ૨૭૮.

વીરવાડા

સલામંડપ, શૃંગારચોકી, દરવાજાની બંને બાજુની ૧૪ દેરીઓ અને ભમતીના કોટયુક્ત શિખરખંધી બનેલું છે.

આ મંદિર કોણે ક્યારે બાંધાવ્યું એ સંબંધી લેખ મળતો નથી, પણ છયોકીના એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૪૧૦માં મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા સંબંધી લેખ સાંપડે છે.^૫ આથી સ્પષ્ટ છે કે, આ મંદિર એથીયે બે-ચાર સૈકા પહેલાં બન્યું હશે.

મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનની મૂર્તિ લગ્ન અને રમણીય છે. તેના ઉપર લેખ નથી પરંતુ તેનું શિલ્પવિધાન પ્રાચીન છે. પરિકરની ગાદીમાં વચ્ચે ધર્મચક્ર, તેની બંને બાજુએ એકેક હાથી અને સિંહ તેમજ ધર્મચક્રની નીચે બે હરણની આકૃતિઓ કોરેલી છે. ડાબા હાથ તરફ ચક્ષુની મૂર્તિ છે જ્યારે જમણા હાથ તરફની દેવીમૂર્તિ પરિકરમાંથી છૂટી પડી ગઈ હોય એમ લાગે છે. ગૂઢમંડપમાં પ્રાચીન મૂર્તિઓના પરિકરો, કાઉસગિયા અને તેના ખંડિત અંશોના સમૂહ જોવાય છે.

વાસીયુ અથવા વીસલનગર :

ઉપર્યુક્ત મંદિરની પાસે પડેલાં અસંખ્ય અવશેષોથી જણાય છે કે, અગાઉ વીરવાડાનો વિસ્તાર અહીં સુધી હશે. લોકોના કથન મુજબ અહીં વીસલનગર નામે ગામ હતું. મહાવીરસ્વામી ભગવાનના આ મંદિરની પાસે કૂવો અને બગીચો પણ હતા. પં. શ્રીમેહ કવિએ વીસલપુરનું સ્મરણ કરાવ્યું છે. આજે આ મંદિરને લોકો 'વાસીયાનું મંદિર' કહે છે. આ હકીકતથી જણાય છે કે વીસલપુર અથવા વીસલનગરમાંથી વાસીયું એવો અપભ્રંશ થયો હશે. ગુજરાતમાં વસેલા વાસીયાથી જોળખાતા શ્રાવકો આ સ્થળના હશે, જે કોઈ પ્રસંગે એકસાથે ઉઠ્યા હોય લરી ગયા હશે, પરંતુ એક હકીકત ઠીકાન જેવે એવી છે કે, આ મંદિરમાં સં. ૧૪૧૦ ના લેખમાં 'વીરવાડા ગ્રામ' સ્પષ્ટ આપેલું છે. વળી, બ્રાહ્મણવાડાના સં. ૧૭૧૬ના લેખમાં પણ આ મહાવીરસ્વામી મંદિર પાસેના થૂલ માટે 'વીરવાડા ગામ'નો ઉલ્લેખ કરેલો છે. એટલે આ સ્થળ વીરવાડા ગામને લગતો જ વાસીયા એવા પરા જેવા વિભાગ નામે જોળખાયો હોય એવું કલિત થાય છે.

કોટરા :

વીરવાડાથી ઉત્તર દિશામાં ૧૧ માઈલ દૂર કોટરા નામે ગામ છે. અહીં એક નાની ટેકરી ઉપર જૈનમંદિરનું ખંડિયેર પડેલું છે. એની આસપાસની ભૂમિ ઉપર ઇંટોનાં રોડાં જ્યાં ત્યાં પથરાયેલાં પડ્યાં છે; આથી અનુમાન થાય છે કે મંદિરની આસપાસ વસ્તીવાળું ગામ હશે. મંદિરના ખંડિયેર ઉપરથી જણાય છે કે, આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, સલામંડપ, ભમતીના કોટ અને શિખરયુક્ત બનેલું હતું. આજે મૂળભારો અને ગૂઢમંડપના દરવાજા માત્ર વિદ્યમાન છે. પશ્ચરનો ગૂઢમંડપ અને ઉપરના ઘૂમટનો થોડો ભાગ તેમજ મૂળભારામાં પખાસન સુધીની ભીંતો ઊભી છે. કોટની ભીંત બેથી છ ફીટ સુધીની હયાત છે. બાકીનો બધો ભાગ પડી ગયો છે. અહીંની ઇંટો ૧૨x૮ ઇંચ લાંબી-પહોળી અને ૨x૨ ની નડી છે. બંને દરવાજાની બારશાખમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકર મૂર્તિ કોરેલી છે.

આ મંદિરનો એક શિલાલેખ બાબુ પૂરણચંદ્રજી નાકરે પોતાના 'જૈન લેખસંગ્રહ'ના પ્રથમ ખંડના પૃષ્ઠ : ૨૬૮ માં લેખાંક : ૯૬૬ માં આ પ્રકારે આપ્યો છે:—

“ પૂર્વે હોંડિલાપ્રામમૂળનાયક: શ્રીમહાવીર: સંવત્ ૧૨૦૮ વર્ષે વિપ્પલગચ્છીયશ્રીવિજયસિંહસૂરિમિ: પ્રતિષ્ઠિત: પશ્ચાત્ વીરપલ્લ્યા[.] પ્રા. સાહ સહદેવકારિતે પ્ર(પ્રા)સાદે વિપ્પાલ(પલ્લા)ચાર્ય શ્રીવીરપ્રમસૂરિમિ: સ્થાપિત: । સંવત્ ૧૪૬૫ વર્ષે ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, હોંડિલા ગામના મંદિરના મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન જેમની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૨૦૮ માં વિપ્પલગચ્છીય શ્રીવિજયસિંહસૂરિએ કરી હતી, તે મૂર્તિ વીરપલ્લી (વીરવાડા)ના પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય શાહ સહદેવે કોટરામાં બાંધાવેલા મંદિરમાં સં. ૧૪૬૫ માં વિપ્પલગચ્છીય શ્રીવીરપ્રભસૂરિએ સ્થાપન કરી.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અહીંના મંદિરની સં. ૧૪૬૫ માં પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. તેમાં સં. ૧૨૦૮ માં

૫. “ અણુદાયલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ ” લેખાંક : ૨૭૭.

૬. એજન: લેખાંક : ૨૬૮.

ડીંડિલા ગામના મંદિરના મૂળનાયકને આમાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યા. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, સં. ૧૪૬૫ પહેલાં ડીંડિલા ગામનું મંદિર પડી ગયું હોય કે કોઈ આતંકના કારણે મૂળનાયકની ફેરળદલી કરવી પડી હોય.

અગાઉ અહીં શ્રાવકોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હતી પરંતુ આજે એકે ઘર વિદ્યમાન નથી. અહીં માત્ર ૧૦-૧૫ રખારીનાં ઘરો છે. અહીંથી ૧ ફર્લાંગ દૂર કંઈક નીચાણમાં નવું ગામ વસેલું છે.

વીરોલી :

કોટરાથી ઉત્તર દિશામાં ૧૧ માઈલ દૂર અને સજ્જનરોડ સ્ટેશનથી વાયવ્યજૂણામાં ૬૧ માઈલ દૂર વીરોલી નામે ગામ છે. તેનું પ્રાચીન નામ વિરૂલી હશે એમ કોટરા ગામના ઝાંપામાં પહેલી એક સરઈના સં. ૧૫૫૭ ના મહારાવ જગમલના સમયના લેખથી જણાય છે.

અહીં જાંચાણવાળી જમીનમાં એક મંદિર સાબૂત જિલું છે. તેમાં મૂર્તિઓ વિદ્યમાન નથી. અહીંથી મૂર્તિઓ ક્યારે ક્યાં લઈ જવામાં આવી તેની માહિતી મળી નથી. મંદિર મૂળગભારો, ગૂદમંડપ, સભામંડપ, શિખર અને કોટયુક્ત બનેલું છે. કોટનો થોડો ભાગ પડી ગયો છે. સિવાય આખું મંદિર સારી સ્થિતિમાં વિદ્યમાન છે. મૂળગભારો, ગૂદમંડપ અને કોટની બારશાખોમાં મંગળમૂર્તિ શ્રીજિનેશ્વરની મૂર્તિઓ બિરાજમાન કરેલી છે. મૂળગભારામાં પંચાસણ વિદ્યમાન છે. મંદિરમાં ચૂનાની કલાઈ કરાવેલી છે, જે છલ્લોદ્વાર કર્યાની સાબિતી આપે છે. આ મંદિરની ઈટો ૧૨x૬ ઈંચ લાંબી-પહોળી અને ૨x૨૧ ઈંચની જાડી છે. મંદિર પંદરમા સૈકા કરતાં પ્રાચીન જણાય છે.

આ ગામ ક્યારે ઉજ્જડ બન્યું એ જાણવાને કશું સાધન નથી. મંદિરની આસપાસ મકાનનાં અવશેષો, ઈટોનાં રોડાં વગેરે પડ્યું છે અને મંદિરની વિદ્યમાનતા જ અહીં જૈન વસ્તી હોવાનો પુરાવો આપી રહી છે. થોડાં વર્ષો અગાઉ આ મંદિરથી ૨ ફર્લાંગ દૂર નીચાણવાળી જમીનમાં ગામ વસ્યું છે. તેમાં રજપૂત અને રખારીઓનાં ૪૦-૪૫ ઘરો વિદ્યમાન છે.

૧૪૬. ઉંદરા

(કોઠા નંબર : ૨૯૭૭)

સજ્જનરોડ સ્ટેશનથી વાયવ્યજૂણામાં ૪ માઈલ અને બ્રાહ્મણવાડાથી ૧ માઈલ દૂર ઉંદરા નામે ગામ આવેલું છે. અહીં ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા કે જૈનનું એકે ઘર નથી. મંદિરની આસપાસ મકાનોનાં અવશેષો વિદ્યમાન હોવાથી જણાય છે કે, અગાઉ અહીં આસપાસ ઠીક પ્રમાણમાં વસ્તી હશે અને જૈન મંદિર હોવાથી જૈનોની વસ્તી પણ સારી હોવાનું પ્રમાણ મળે છે. આજે તો આ મંદિરથી ૨ ફર્લાંગ દૂર ગામ વસ્યું છે.

હાલના ગામથી દૂર જંગલમાં એક નાની ટેકરીની ઓથમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનું મંદિર વિદ્યમાન છે. મંદિર મૂળગભારો, ગૂદમંડપ, નવચોક્કી, સભામંડપ અને લમતીના કોટયુક્ત શિખરબાંધી બનેલું છે.

મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનની મનોહર મૂર્તિ છે, તેની નીચે સં. ૧૪૯૯નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ [સં] ૧૪૯૯ ફા ૦ વ ૫.....[ત્રી]હળવાડાપ્રામે નિજોદ્વૃત્તપ્રાસાદે શ્રી: ॥ શ્રીમહાવીર સ્વીદા જાળા હા.....॥ ”

વળી, ગૂદમંડપમાં સમુખ ભાગના પાટડા ઉપર મંદિર બંધાવ્યા સંબંધી સં. ૧૪૮૯નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ સં ૧૪૮૯ વર્ષે માહ સુદિ ૧૩ દિને પ્રાગ્વાટજાતીય સા ૦ લલતપાલ મા ૦ નામલદે પુત્ર સા ૦ સોહવ મા ૦ સોહી તત્પુત્ર શ્રીતીર્થયધર્મકર્મકારક સા ૦ પીમા મા ૦ ગોરી તત્પુત્રેણ દદશ્રીદેવગુરુભાવિતાંત:કરણેન પ્રૌઢશ્રીવિમવાકરણપ્રવીણેન સા ૦ પુંજાકેન

માં ૦ સોહગ સુશ્રાવક સાં ૦ સામંત સં ૦ શોલાસણ વ્ય ૦ કામળ સાં ૦.....ર્વાળ ડાહ્યા....જ....પુત્ર સાં ૦ સૂરા સીહાપુત્રિકા વાઈ
વાહીપ્રમુલકુટુંબયુતેન ઝંદિરાગ્રામે સ્વશ્રેયોર્થ....શ્રીવર્દ્ધમાનજિનપ્રતિમાસમલંકૃતઃ પ્રૌઢપ્રાસાદ[.] કારિતઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ શ્રીમત્તપાગચ્છાધિરાજ-
શ્રીસોમસુંદરસૂરિભિઃ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, શ્રેષ્ઠી પૂંબએ આ મંદિર બંધાવી સં. ૧૪૮૯ના માહ સુદિ ૧૩ના દિવસે શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ લેખમાં ઉદિરા ગામનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ હોવાથી આ ગામ સં. ૧૪૮૯ પહેલાંનું હોય એવો નિર્ણય કરી શકાય.

★

૧૪૭. કોજરા

(કોડા નંબર : ૨૯૭૮)

બનાસ સ્ટેશનથી ઉત્તરમાં ૨૫ માઈલ દૂર કોજરા નામે ગામ છે. આ ગામ તેરમા સૈકા પહેલાંનું છે. એ સંબંધે અહીંના જૈન મંદિરના એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૨૨૪ ના લેખનું પ્રમાણ મળે છે. અહીં ૧ ઉપાશ્રય, ૧ ધર્મશાળા અને શ્રાવકોનાં ૮ ઘરો વિદ્યમાન છે.

શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સલામંડપ, શંગારચોડી, ભમતીના કોટ-ચુકત કાળા પથ્થરનું બનેલું છે. મૂળગભારામાં શ્રીસંભવનાથ ભગવાન મૂળનાયક છે. તેમની ગાદીમાં નીચે આડું ધર્મચક્ર અને તેની બંને બાજુએ હરણ અને સિંહની આકૃતિ છે. તેની એક બાજુમાં શ્રાવક અને બીજી બાજુમાં શ્રાવિકા ચૈત્યવંદન કરી રહ્યાં એવી સુદ્રામાં શિલ્પાકૃતિ કરેલી છે. ગાદી અને પાસણ પ્રાચીન છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ નીચે “શ્રીશંભવનાથર્ચિવં ॥” એટલા જ માત્ર અક્ષરો કોતરેલા છે. આ મૂર્તિ જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે નવી મૂકવામાં આવી હોય એમ લાગે છે. કેમકે, મંદિરના ગૂઢમંડપના એક સ્તંભમાં સં. ૧૨૨૪નો એક શિલાલેખ છે, તેમાં રાણા રાવસીએ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના આ મંદિરમાં એક સ્તંભ કરાવ્યાનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ છે. આથી પહેલાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન હોવાનું જણાય છે. મૂળનાયકની બંને પડખે રહેલી મૂર્તિઓ ઉપરના લેખો ઘસાર્ધ ગયા છે. છતાં એક મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૨૨૪ નો લેખ પ્રતીત થાય છે.

સિરોહીના મહારાવ સુરતાણે આ ગામ સં. ૧૬૩૪માં તેમના પુરોહિતોને દાનમાં આપ્યું હતું.

★

૧૪૮. બ્રાહ્મણવાડા

(કોડા નંબર : ૨૯૭૯)

પીંડવાડા (સજ્જનરોડ) સ્ટેશનથી વાયવ્યજૂણામાં ૩૫ માઈલ દૂર બ્રાહ્મણવાડા નામનું જૈનોનું પવિત્ર તીર્થધામ આવેલું છે. શિલાલેખોમાં એનું નામ ‘બ્રાહ્મણવાટક’ મળે છે. લોકોમાં આ તીર્થ જીવિતસ્વામીના નામે પ્રસિદ્ધ છે. લોકપ્રસિદ્ધિને અનુશ્રુતિઓનો આધાર છે. ‘તપાગચ્છ પદ્મવલી’ અનુસાર મહારાજ સંપ્રતિએ અહીં મંદિર બંધાવ્યું. અર્થાત્ અગાઉના નાના કે જીર્ણ મંદિરને સંપ્રતિએ વિશાળ કરાવ્યું હશે. સંપ્રતિ પ્રતિવર્ષ પાંચ તીર્થોની ચાર વખત યાત્રા કરતા હતા તેમાં બ્રાહ્મણવાડાનો પણ સમાવેશ છે. વળી, નાગાર્જુનસૂરિ, સ્કંદિલસૂરિ અને પાદલિપ્તસૂરિ જે પાંચ તીર્થોની યાત્રા કરતા તેમાં પણ બ્રાહ્મણવાડા તીર્થનો નિર્દેશ છે. શ્રીજયનંદસૂરિના ઉપદેશથી (સં. ૮૨૧ ની આસપાસ) પોરવાડ મંત્રી સામંતે નવસો મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો તેમાં બ્રાહ્મણવાડાનું મંદિર પણ એક હતું. અંચલગચ્છીય શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ સં. ૧૩૦૦ ની આસપાસ રચેલી ‘અયોત્તરી તીર્થમાળા’માં ઉલ્લેખ્યું છે કે, બ્રાહ્મણવાડામાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનના મંદિરમાં ભગવાન મહાવીરના ચરણોની પાહુકાવળો થૂલ છે.

આ હકીકત ઉપરથી આ તીર્થની પ્રાચીનતાનો અડસટો મળી રહે છે. એક કાળે આ તીર્થધામમાં અનેક શ્રાવક કુટુંબો વસતાં હશે પરંતુ આ મંદિરની ચોડી કરવા જે ઠાકોરને રાખવામાં આવેલા તેમની સાથે શ્રાવકોને ઝગડો થતાં

આવડે ગામ છેડી અત્યંત રહેવા ચાલ્યા ગયા. આને તો યાત્રાળુઓ માટે એક વિશાળ ધર્મશાળા અને તીર્થ અંગેનાં ઉપયોગી મકાનો સિવાય અહીં ગામ કે વસ્તી નથી. વેરાન જંગલમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું વિશાળ મંદિર અટુલું ઊભું છે. પ્રવેશદ્વાર આગળ એક મોટો શિલાનિર્મિત હાથી અને બાબુના રક્ષકો સાથે ઊભો કરવામાં આવ્યો છે. બેઠા ઘાટનું છતાં શિખરખાંધી મંદિર મનોહર છે. તેમાં મૂળગભારો, ગૂંઠમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોટી, દરવાજા ઉપરનો બલ્કનક (મંડપ) અને ભમતીમાં ફરતી ૩૫ દેવકુલિકાઓ છે. તેમાંયે ત્રણ બાબુના ત્રણ ગભારાઓ સાથે ૩૫ શિખરોવાળા આ મંદિરની રચના વિસ્તારવાળી છે.

મૂળનાયકની પ્રતિમા હૃદયંગમ છે. તેના ઉપર લેખ નથી. મોતીનો લેખ કરાવ્યાથી એ દખાઈ ગયો હોય એમ. તેના નીચે કવચિત્ત બે-ત્રણ ઝાંખા અક્ષરોથી અનુમાન થાય છે. મૂળનાયકની ઉપર પરિકરનો એક ખંડિત ટુકડો ચોરેલો છે, જેમાં પુષ્પમાલધર અને છત્ર ભેવાય છે. આ ટુકડો પ્રાચીન શિલ્પકળાની પ્રતીતિ કરાવી રહ્યો છે.

આખા મંદિરમાં છેલ્લા છલ્લોદ્વાર વખતે આરસની લાદીઓ, ટાઇલ્સ અને કાચ લગાડી દીધા છે. ભોંતોમાં ચિત્રાવલી અને રંગનું કામ ઓપી ઊઠે છે. ભગવાન મહાવીરનો ગોવાળિયાના ઉપસર્ગનો લાવ વગેરે ચિત્રો છે પણ પ્રાચીનતાની ડોઢ નિશાની ભૂલથીયે રહેવા દીધી નથી. અહીંની એક ભગવાનની પાપાણુ મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૩૪૬નો લેખ છે ત્યારે દેરીઓની બારશાખમાં સં. ૧૫૧૬, ૧૫૨૧ના શિલાલેખો ભેગાય છે પણ મંદિર ખંધાવ્યા સંખંધે ડોઢ લેખ મળતો નથી. સં. ૧૫૧૬ લગભગમાં આ મંદિરનો છલ્લોદ્વાર થયો હશે એમ શિલાલેખોથી સમજાય છે. મંદિરનો છેલ્લો ધન દંડ-કળશ સં. ૧૬૫૮માં ચડાવવામાં આવ્યો છે.

મંદિરની બહાર જમણા હાથ તરફની ઓત્તરીમાં એક દેરી છે તેમાં ચાર ભેડી પગલાં છે અને છૂટાં પડેલાં ચાર ભેડી પગલાં બહારના ભાગમાં છે. હાથીખાના પાસે બે દેરીઓ છે, તેમાં યતિઓનાં બે ભેડી પગલાં ઉપર સં. ૧૭૦૦ પછીના લેખો છે. કંપાઉંડની બહાર એક મોટી છત્રીમાં ગિરિરાજ શત્રુજયનો એક શિલાલેખ પ્રતિષ્ઠિત છે.

મંદિરથી વીરવાડાના દરવાજા તરફ જમણી બાજુએ એક મોટી દેરી છે. તેમાં પહાડના પથ્થરમાં જ ભગવાન મહાવીરસ્વામીની ચરણપાદુકા કોતરી કાઢી છે. અહીં લગભગ ૫૦ વર્ષ પહેલાં પહાડમાં એક દેરી હતી, જેમાં ભગવાન મહાવીરની ગોવાળિયાઓએ કાનમાં ખીંચા લગાવ્યાની ઘટનાની સ્પષ્ટ આકૃતિઓ પથ્થરમાં કોરી કાઢેલી હતી પણ આજે આ આકૃતિ કે દેરી ભેગાતી નથી. દંતકથા એવી છે કે, ભગવાનને ખીંચાનો ઉપસર્ગ આ સ્થળે થયો હતો. જો કે આ દંતકથાને ઇતિહાસનો કયો આધાર નથી.

વીરવાડાના દરવાજા બહાર ડાબા હાથે પહાડના રસ્તે બે-એક ફર્લાંગ દૂર એક જિંઘા ચોતરા ઉપર ચારે તરફ ખુલ્લી એક દેરી છે, તેમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનાં પગલાંની સ્થાપના કરેલી છે. શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ અને પં. શ્રીસૌભાગ્યવિજયજીએ નિર્દેશ કરેલી છે. તે આ દેરી જ હોવી જોઈએ કેમકે આ સિવાય ભગવાનનાં પ્રાચીન ચરણોવાળી દેરી કે યૂલ નથી અહીં એક બીજી દેરી પણ છે જેને 'વીરજીની દેરી' કહે છે તે 'મણિભદ્ર વોર'ની હશે એમ જણાય છે.

શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ સં. ૧૩૦૦ ની આસપાસ રચેલી 'અટોત્તરી તીર્થમાળા'માં "શ્રીપ્રાદ્યલુવાડમાં શ્રીમહાવીર ભગવાનના ચરણોવાળો યૂલ છે." એમ લખ્યું છે. વળી, સં. ૧૭૫૦માં પં. શ્રીસૌભાગ્યવિજયે રચેલી 'તીર્થમાળા'માં પણ અહીં વીર ભગવાનનાં ચરણો હોવાનું જણાવ્યું છે.

કવિ શ્રીલાલજીસમય ગણિ (સં. ૧૫૨૬ દીક્ષા) શ્રીવિશાલસુંદર (સં. ૧૬૮૫ લગભગ), પં. શ્રીભક્તજીવલ (સં. ૧૬૫૭ આસપાસ), શ્રીવીરવિજયજી (સં. ૧૭૦૮) એ આ તીર્થનો સ્તોત્રરૂપે કાવ્યમય મહિમા ગાયો છે, એ કૃતિઓ આજે ઉપલબ્ધ છે. આ ઉપરથી આ તીર્થની મહત્તા કેવી હશે એ બહુ શકાય છે.

ખીંડવાડાના દરવાજા તરફના ચોકમાં એક છત્રી ઊભી છે, તેમાં રાવળ સાધુ અમરાજીની મૂર્તિ છે. આ અમરાજી પ્રાદ્યલુવાડાનો ઘણાં વર્ષો સુધી પૂજારી હતો. તેને ભગવાનમાં લાદે નિષ્ઠા હતી. એના સ્મારક રૂપે આ દેરી સં. ૧૯૨૧માં પ્રાદ્યલુવાડાના કારખાના તરફથી બનાવવામાં આવી છે.

પીંડવાડાના દરવાજા તરફની એક મોટી વાવ બ્રાહ્મણવાડા કારખાનાના તાબે છે. બીજો જનાપરમાં 'હીરાજીવાળો' અરટ, પીંડવાડામાં 'પાટલાવો' નામનો અરટ અને ઉંદરામાં 'સરોરી વાવ' નામનો અરટ તથા વીરવાડા ગામની ખેતીની ઉપજનો અડધો ભાગ વગેરે શિરોહીના મહારાવ શ્રીશિવસિંહજીએ લેટ કર્યા સંબંધે સં. ૧૮૭૬ ના જેઠ સુદિ ૫ ને શુક્રવારે એક તામ્રપત્ર કરી આપેલું છે. શ્રીશિવસિંહજી મહારાજને રાજગાદી મળે એવી કોઈ આશા નહોતી પણ બ્રાહ્મણવાડા તીર્થની ભક્તિના પ્રતાપે તેઓ સિરોહીના રાજવી થયા એવી તેમને શ્રદ્ધા બેસી ગઈ હતી અને તેથી તેમણે બુદ્ધે બુદ્ધે વખતે આ તીર્થના કાયમી રક્ષણ માટે જે દાન કર્યાની વ્યવસ્થા કરી તેનું તામ્રપત્ર લખી આપી આ કારખાનાને અર્પણ કર્યું છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

“(સહી) શ્રીમા(મ)હાદેવજી

મહાગવર્જી શ્રીશિવસિંહ(સિંહ)જી કું(કું)વરજી શ્રીગુમાનસિંહ(સિંહ)જી વચનાયતાં ।

ગાંવ વીરવાડો પ્રગને રુવાઈ રે સીરો લાગત વરાડ સદામદ સિરોહી રે દરવાર લાગે તકો શ્રીવામળવાજીરે કારખાને ચઢાયો સો હાસીલ રાજરો આદમી રવને ડગરાવસી ને કારખાને પરો લગાવસી । દેવડા રાજપુત જામીરદારસે વળેરે હાસીલ સદામદ પરવાંને હૈ સો સ્વાદે જાવસી । શ્રીદુવારકાનાથજી પરસવા પદારીયા જરે ગામ ચીયાર ચઢાવીયા જણાપર શ્રીસારણેશ્વરજી રે, ગામ વાસો શ્રીદવારકાનાથજી રે, ગાંવ દેલદર શ્રીઅંબાવજીરે મેટ કોનો સો અરપણ હુઓ જાવસી । અરઠ ૧ હીરાજીવાળો ગાંમ જણાપરમેં જાવ સુધા । અરઠ પાટલાવો જાવ સુધા ગાંમ પોંડવાડે । અરઠ ૧ સરોરી વાવ ગાંવ ડંદરે જળરો હાસલ શ્રીવામળવાડજી પ્રમાણે સદામદ લેસી । દુવે શ્રીમુલ પર દુવે સીમળોત જેતા સીવા કાના । દં૦ । સિં૦ । પોમા કાનારા । સં૦ । ૧૮૭૬ રા જેઠ સુદ ૫ ગુરુ.

શીલો(શ્લોક)

આપ દત્ત પર દત્ત જો લોપંતે વસુધરા । તે નર નરકે જાવંતે યાવદ્ ચંદ્ર દિવાકરા ॥”

અહીં શ્રીશાંતિસૂરિએ સં. ૧૯૮૬ માં સ્થાપન કરેલું શ્રીમહાવીર જૈન શુકુલ વિદ્યમાન છે. તે સિવાય એક ગોશાળા વગેરે સ્થાનો છે.

અહીં પ્રતિવર્ષ ફાગણ સુદિ ૧૧ થી ૧૫ સુધી અને ભાદરવા સુદિ ૧૩-૧૪ ના મોટા મેળા ભરાય છે. આ મેળામાં મોટી દુકાનો લાગે છે અને વેપારીઓ તેમજ લોકોની ઠઠ ભમે છે. દરેક કોમના લોકો પોતપોતાની રીતે ભગવાન મહાવીરસ્વામીની ભક્તિ કરે છે અને ખાધા-માનતા પણ રાખે છે.

★

૧૪૯. પેશુવા

(કોઠા નંબર : ૨૯૮૦)

બનાસ સ્ટેશનથી વાયવ્યખૂણામાં ૧૧ માઈલ દૂર પેશુવા નામનું ગામ છે. કોઠરાથી ચાલ્યા ગયેલા શ્રાવકો અહીં આવીને વસ્યા છે. ત્યાંના ધ્વસ્ત જૈન મંદિરની કેટલીક મૂર્તિઓ પેશુવાના મંદિરમાં લાવવામાં આવી છે. તેના ઉપર સં. ૧૨૨૩ થી ૧૫૪૫ સુધીના લેખો મળે છે. આજે અહીં પોરવાડોનાં ૨૫ ઘર, ૧ ધર્મશાળા, ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ જૈન મંદિર છે.

મૂળનાયક શ્રીકૃષ્ણનાથ ભગવાનનું આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, સભામંડપ, શિખર અને ભમતીના કોટયુક્ત છે. અગાઉ આ મંદિર નાનું હતું તેને હાલમાં કરાવેલા જીર્ણોદ્ધાર વખતે આટલું વિશાળ બનાવ્યું છે.

મૂળનાયકની પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૭૨૧ નો લેખ છે. આ મૂર્તિ અને ત્રિંગડું અહીંના સંઘે જ ભરાવ્યું છે. અસલના મંદિરનો કોઈ લેખ મળતો નથી. બે ખંડિત મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૨૨૩ ના લેખો છે. ૧

ગામની પાસે આવેલી એક ભૂંચી ટેકરી ઉપરના ચામુંડા દેવીના મંદિરમાં સં. ૧૬૧૦ નો લેખ જોવાય છે.

કોદરલા :

પશુવાથી દક્ષિણમાં ૧૧૧૧ માર્ગલ અને ખનાસ સ્ટેશનથી ૨ માર્ગલ દૂર કોદરલા નામે ગામ છે. અહીં આજે જૈનનું એકે ઘર નથી પરંતુ ગામ પાસે એક ટેકરી ઉપર એક ચોરડા જેવું ખંડિયેર મકાન છે તેને લોકો ઉપાશ્રય કહે છે. તેમાં રહેલા ત્રણ ગોખલાઓમાં ખંડિત કાઉસગિયા મૂર્તિ, પદ્માસનસ્થ તીર્થંકર મૂર્તિ અને ત્રીજામાં પુષ્પમાલધરની બે મૂર્તિઓ નજરે પડે છે. આ મૂર્તિઓ પરિકરમાંથી છૂટી પડી ગયેલી છે. એક ગોખલામાં ગણપતિની મૂર્તિ છે. મુખ્ય દરવાજાના આરશાખમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકરની મૂર્તિ કોતરેલી છે. આ સ્થાન ઘર-ઘેરાસર હશે અને પાસેનું મકાન ઉપાશ્રય હશે એમ લાગે છે.

આ ઉપાશ્રયની પાસે શામળાજીનું વૈષ્ણવ મંદિર છે. તેના મંડપના મુખ્ય દરવાજામાં મંગળમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકરની મૂર્તિ જોવાય છે. શંખવટી સાથેનો આ આખોયે દરવાજો જૈન મંદિરમાંથી ઉપાડીને અહીં લગાવી દીધો હોય એમ જણાય છે. ઉપાશ્રયના કાળા પથ્થરો સાથે આ પથ્થર મળતા આવે છે. અથવા અહીં પડી ગયેલા બીજા કોઈ જૈન મંદિરની સામગ્રી આમાં લગાવી દીધી હશે. આમાં કોરણીવાળા ઘુમટ અને ચોક્કીઓના પથ્થરો બધું જૈન મંદિરના શિલ્પ સાથે મળતું આવે છે. સંભવ છે કે, આ સ્થળે જૈન મંદિર હોય તેને જ શામળાજીનું મંદિર બનાવી દીધું હોય.

✱

૧૫૦. લાજ

(કોડા નંબર : ૨૯૮૧)

ખનાસ સ્ટેશનથી વાયવ્યપૂર્ણમાં ૩૧૧ માર્ગલ દૂર લાજ નામનું ગામ છે. ગામ પ્રાચીન છે. આજે અહીં શ્રાવકનું એકે ઘર નથી પણ ૧ ધર્મશાળા, ૧ ઉપાશ્રય અને મોટું જૈન મંદિર છે.

જૈન મંદિરના ગૃહમંડપમાં જમણા હાથ તરફના પ્રાચીન એકસ્તંભ ઉપર સં. ૧૨૪૪ નો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત્ ૧૨ વ્રષે (વર્ષે) ૪૪ માહ સુદિ ૬ સેવે જેતૂ આસલ નાથક કુંઝરસીહ પતિ ૩ પાંડુદ્ધ ॥”

આ સ્તંભલેખ ઉપરથી જણાય છે કે, આ સ્થળે પહેલાં પ્રાચીન મંદિર હતું તે જીર્ણ થતાં તેમાંની મૂર્તિઓ તો બીજા લોકો ઉપાડી ગયા અને ઉજ્જડ બનેલા મંદિરની એ જ જગા ઉપર આ મંદિર નવેસર બંધાવવામાં આવ્યું અને સં. ૧૬૭૭ માં ધનારીના શ્રીપૂજ્ય મહેન્દ્રસૂરિજીએ આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ મંદિરમાં પ્રાચીન મંદિરના સ્તંભો વગેરે સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ સ્તંભ બીજેથી લાવવામાં આવ્યો નથી એવી હકીકત મળતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે, આ મંદિર સં. ૧૨૪૪ પહેલાં તો હતું એમાં સંદેહ નથી.

આજે આ મંદિર મૂળભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ભમતીના ડોટચુકત છે. ભમતીમાં ડાબી બાજુએ એક આરસની છત્રીમાં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર શ્રીવિજયમહેન્દ્રસૂરિની મૂર્તિ છે. જીર્ણોદ્ધારક શ્રીપૂજ્યજી પોતાને રાજ તરફથી અર્પણ થયેલી જમીનની ઉપજ પણ આ મંદિરને ભેટ આપતા રહ્યા છે.

ઉપર્યુક્ત છત્રીમાં બીજી મહિસદ્ર યક્ષરાટ્ટ, સરસ્વતી દેવી અને મેઠાનિવાસી શ્રાવક કાના નેમાની મૂર્તિઓ પણ છે.

મૂળભારામાં મૂળનાયકની પ્રતિમા શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાન હોવાનું કહેવાય છે પરંતુ તેના પરના સં. ૧૬૨૦ ના લેખમાં તેને શંખેશ્વરા પાર્શ્વનાથ ભગવાન તરીકે ઓળખાવ્યા છે, તે લેખ આ મુજબ છે:—

“સંવત્ ૧૬૨૦ ફાગણ સુદ ૧૦ ન્ય શ્રીરંપેલ્લ(અ)રાપારસ(અ)નાથ દનપી શ્રીરતનગુણ માહારાજ પાયગસ—
ચાગાદાપર.....(?) ॥”

ગામમાં પોષ ૧૦ મીએ આ મંદિર નિમિત્તે એક મેળો ભરાય છે. બાકી મોટાં પર્વોમાં લોકો અહીં યાત્રાર્થે આવે છે.

કુલેરા :

ખનાસ સ્ટેશનથી વાયવ્યપૂર્ણામાં ૩૧ માઈલ અને લાજથી નૈઋત્યપૂર્ણામાં ૧૧ માઈલ દૂર કુલેરા નામે ગામ છે. અહીં ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા કે કોઈ જૈન શ્રાવકની વસ્તી નથી.

અહીં એક ટેકરીના ઊંચાણે ભાગમાં જૈન મંદિરનું ખંડિયેર પડ્યું છે. ખંડિયેરને જોતાં મંદિર મૂળભૂતારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, ભમતીના કોટ અને શિખરચુકત કાળા પથ્થરનું બનેલું હતું. અત્યારે માત્ર લોચતળિયાથી ૪-૬ ફીટની દીવાલો અને છ ચોકીના ઘૂમટચુકત મંડપો ઊભા છે અને કોટની દીવાલો હજી કાયમ છે, જ્યારે તેનો દરવાજો પડી ગયો છે.

મંદિરની આસપાસ મકાનોનાં ઘણાં ખંડિયેરા પડ્યાં છે. તેના ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે અગાઉ આ ગામ મોટું અને સારી સ્થિતિમાં હશે. ગામની બહાર આવેલા સરઘના પથ્થરો ઉપર સં. ૧૬૩૯, ૧૬૮૮ ના લેખો મળી આવે છે, તેથી એ સમય પછી ગમે તે સમયે આ ગામ ભાંગ્યું હશે. અહીંથી કંઈક નીચાણે ભાગમાં થોડાં વર્ષો પહેલાં ગામ વસ્યું છે પણ જૈનોની વસ્તી નથી.

ગામની પાસે બનેલા ચોરામાં મકરાણાના કોરણીભર્યા સ્તંભો અને પાટ વગેરે કોઈ જૈન મંદિરમાંથી લાવીને લગાડ્યા હોય એમ જણાય છે.

૧૫૧. તેલપુર

(કોડા નંબર : ૨૯૮૨)

સત્જનરોડ સ્ટેશનથી ૧૦ માઈલ અને સિરોહીથી અગ્નિપૂર્ણામાં ૬ માઈલ દૂર તેલપુર નામે ગામ છે. આજે અહીં ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા કે જૈનનું એક પણ ઘર નથી; પરંતુ એક પ્રાચીન મંદિર વિદ્યમાન છે, જે અહીંના જૈનોની ભૂતકાલીન સ્થિતિનો ખ્યાલ આપી રહ્યું છે. પહેલાં શ્રાવકોની વસ્તી અહીં સારા પ્રમાણમાં હતી. પરંતુ સં. ૧૮૬૬માં આબુબાજુનાં કેટલાંક ગામ ભાંગ્યાં તેની સાથે જ આ ગામ પણ વસ્તી વિનાનું થઈ ગયું. અહીંનાં કેટલાંકે શ્રાવક કુટુંબો વીરવાડા, સાણવાડા, નાંદિયા અને શુજરાતનાં ગામોનાં વસવાટ કરવા આજ્યાં ગયાનું કહેવાય છે. આજે માત્ર રજપૂત, રણારી, ભીલ વગેરેનાં ૬૦ જેટલાં ઘરો છે. એક ઉપાશ્રય હતો પણ આજે તે ખંડિયેર હાલતમાં છે.

અહીં પહાડની એક ઊંચી જગ્યામાં અને નાની ટેકરીની ઓથમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર આવેલું છે. મૂળભૂતારો, ગૂઢમંડપ અને ભમતીના કોટચુકત શિખરગંધી બનેલું છે, મૂળનાયકની મૂર્તિ પંચતીર્થીના પરિકરચુકત છે. મૂર્તિ ઉપર લેખ નથી. પરિકરની ગાદી ઉપરનો લેખ તદ્દન ઘસાઈ ગયેલો છે. પરિકરના બે કાઉસંગિયા નીચે સં. ૧૫૨૧નો લેખ છે, જેમાં તેલપુર ગામનો ઉલ્લેખ કરેલો છે, તે આ પ્રકારે છે:—

“સં. [૦] ૧૫૨૧ માવ સુ. ૧૩ ગુરૌ તેલપુરે શ્રીઆદિનાથપરિકર: પ્રતિષ્ઠિત: ॥ તપાશ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિભિ: ॥”

આ લેખ ઉપરથી આ ગામ સં. ૧૫૨૧ કરતાંયે વધુ પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે પરંતુ મંદિર ક્યારે બન્યું એ સંબંધી કોઈ પણ લેખ મળી આવ્યો નથી. ગૂઢમંડપ અને સ્તંભો ઉપર કદાચ લેખો હોય પણ ચૂનાનું ખલાસ્તર કરેલું હોવાથી તે મેળવવા મુશ્કેલ છે.

૧૫૨. મીરપુર

(કોડા નંબર : ૩૦૧૪)

સત્જનરોડ સ્ટેશનથી ૨૫ માઈલ દૂર અને સિરોહીથી ૧૧ માઈલ દૂર મીરપુર નામનું એક નાનું ગામ જંગલમાં વસેલું છે. પ્રાચીન ગામ હમીરપુર લાંગવાથી આ મીરપુર વચ્ચે હોય એમ જણાય છે. આ મીરપુરથી પૂર્વ દિશામાં ૧ માઈલ દૂર આબુ પર્વતની તળેટીમાં પહેલાં તીર્થરૂપ ગણાતું હમીરગઢ નામનું સ્થળ આવેલું છે. આ સ્થળ ઘણું પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે.

“ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ” નામના પુસ્તકમાં “ ગઢ અને પ્રાચીન શહેરોની વિગત ” નામના પ્રકરણમાં લખ્યું છે કે, “ વિ. સં. ૮૦૮માં દેવડા હમીરે હમીરપુર વસાવ્યું, અને હમીરને ઘેર દેવી આવી તેથી તે અને તેના વંશજો દેવડા કહેવાણા. ” જો આ વાત સાચી હોય તો આ ગામ બારસો વર્ષનું પ્રાચીન મનાય. અહીં મજબૂત લડા-યક કિલ્લો બાંધેલો હોવાથી લોકોમાં તે ‘ હમીરગઢ ’ નામે પ્રસિદ્ધ થયું. પ્રાચીન તીર્થમાળાઓ અને પટ્ટાવલીઓમાં પણ આ ગામનું હમીરપુર કે હમીરગઢ એવું નામ મળી આવે છે. “ જૈન પુસ્તક પ્રચલિત સંગ્રહ ” (પૃષ્ઠ : ૯૮) માં સં. ૧૩૨૮માં લખાયેલી ‘ શતપદિકા ’ નામની હસ્તલિખિત પોથીની પ્રચલિતમાં ‘ હમીરપત્તન ’ ના પદલીવાલગ્નાતીય શ્રેષ્ઠીની હકીકત આવે છે. એ ઉપરથી પણ આ ગામની પ્રાચીનતાનો પુરાવો મળે છે અને એ સમયે આ ગામ જૈનોથી આબાદ હશે, અને સાધુ-સુનિરાજો અહીં આવતા હશે તેમજ ચતુર્માસ નિમિત્તે રહેતા હશે એમ જણાય છે. આજે તો અહીં કોઈની વસ્તી નથી પરંતુ ચાર જૈન મંદિરો બિલેલાં વિદ્યમાન છે. આમાંનાં ત્રણ મંદિરો તો પર્વતની ખીણમાં આવેલાં છે, બચાવે એક આગળના ભાગમાં રસ્તાની સપાટી ઉપર આવેલું છે.

૧. ટેકરી ઉપર શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર કૂલગુલાખી રંગના આરસનું બનેલું છે. એની કારીગરી આબુનાં મંદિરોથી ઊતરતી નથી. આ મંદિરનું શિખર તો આબુનાં મંદિરો કરતાંયે ઘણું ઊંચું અને અમલસાર તથા કળશ સુધી કોરણીથી ભરપુર છે. આ મંદિર મૂળભારો, ગૂંઢમંડપ, નવચોકી, ભમતીનો વિશાળ કોટ, અને તેના સુખ્ય દરવાજાની બંને બાજુએ સંગેમરમરની બનેલી છ સુંદર દેરીઓથી યુક્ત છે.

મંદિરના મૂળભારાની બહારની દીવાલોમાં જે કોરણી કરેલી છે તેમાં તીર્થંકરોની બેડી મૂર્તિઓ, કાઉસગિયા, દેવ-દેવીઓ, આચાર્યો, સુનિરાજો, શેઠ-શેઠાણીઓ વગેરેની સુંદર મોટી મોટી આકૃતિઓ કોતરેલી છે. મંદિરની બહારની લિટ્ટ ઉપર ગજધર કોતરેલ છે અને તેની ઉપર જાતજાતની નક્શી અને ભાવોની રજૂઆત કરેલી છે. એક સ્થળે શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનો મેઘરથ રાજના ભવનો ભાવ સુંદર રીતે કોતરેલો છે. આ ભાવોમાં પ્રાચીન સમયના પહેરવેશ, રીતભાત, મંદિરની બાંધણી, ઘાટ, નક્શી અને દરેક વગેરે ભેટાં આ મંદિર સં. ૧૦૦૦ લગભગમાં બંધાયું હોવાનું અનુમાન છે પણ એ કરતાંયે આ મંદિર પ્રાચીન હોવાનું ‘ વીરવંશાવલી ’ માં જણાવ્યું છે. તેમાં લખ્યું છે કે—“ સંપ્રતિ રાજાએ હમીરગઢમાં શ્રીપાર્શ્વભિંખપ્રાસાદ નિપજાવ્યો. ” વળી, “ શ્રીવીરપ્રભુજીથી રદમી પાટે થયેલા શ્રીજયાનંદસૂરિ મહારાજના ઉપદેશથી પ્રાગ્વાટ મંત્રી સામંતે મહારાજ સંપ્રતિએ કરાવેલા આ મંદિરનો વિ. સં. ૮૨૧માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. ” આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે હમીરપુર વચ્ચે તે પહેલાં અહીં જે ગામ હશે તેમાં આ પ્રાચીન મંદિર બંધાવ્યું હશે અને સં. ૮૨૧માં તેના જીર્ણોદ્ધાર થયો હશે. તે પછી કોઈએ જે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો એ જ સ્વરૂપ આ મંદિરનું આજે વિદ્યમાન હોય એમ લાગે છે. આ મંદિરના ગોખલાઓ, સ્તભો અને દીવાલોમાં યાત્રા કરવા આવનારા શ્રેષ્ઠીઓએ ગોખલા અને દેરીઓ કરાવ્યાના સં. ૧૫૫૦ થી ૧૫૫૬ સુધીના લેખો મળી આવે છે. આ મંદિર જીરાવતા પાર્શ્વનાથનું હોવાનું એક લેખ પરથી સૂચન મળે છે. અરે “ શ્રીપાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ નામનો છંદ ” માં એ હકીકતને પુષ્ટ કરતાં જણાવ્યું છે—

“ હમીરપુરા પાસ પ્રભુમું વળી નવલખા, લીડલજન પ્રભુ લીડ ભાંગે;
દુઃખભંજન અને રોકરિયા નમું, પાસ જીરાવતા જાગે. ”

૨-૩. ટેકરી પર ખીલતું બે મંદિરો થોડે દૂર છે. આ મંદિરો નાનાં અને સાદાં પણ અખંડ ઊભાં છે. મંદિરોમાં મૂર્તિઓ નથી. દંતકથા છે કે—“આ બંને મંદિર જોધપુરના ઓશવાળ જૈન દીવાને બંધાવ્યાં છે અને અર્વાચીન છે.” આ બંને મંદિરમાંથી એકેમાં લેખ નથી. લેખો સંલગ્નતઃ જીર્ણોદ્ધાર વખતે ચૂનામાં દબાઈ ગયા હશે. શ્રીજ્ઞાન-વિમલસૂરિજીની ‘તીર્થમાળા’માં આ મંદિરોનો ઉલ્લેખ છે. એટલે આ મંદિર અઢીસો વર્ષથી વધારે પ્રાચીન હોય એટલું તો નક્કી થાય છે.

૪. ચોથું મંદિર રસ્તા ઉપર આવેલું છે અને ઉપયુક્ત બે મંદિરોથી મોટું અને ત્રણસો-ચારસો વર્ષનું જૂનું જણાય છે. મંદિર સાવ સાદું છે. કદાચ પ્રાચીન મંદિરના સ્થાને આજના મંદિરનું સ્વરૂપ જીર્ણોદ્ધારનું હોય એમ પણ માની શકાય. તેમાં અત્યારે જિનચોવીશીનો આરસપટ્ટ અને બે કાઉસગિયા વિદ્યમાન છે. તેના ઉપર અનુક્રમે સં. ૧૨૧૬, ૧૩૪૬ અને ૧૩૪૬ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.^૧ આ મંદિર પણ પાર્શ્વનાથનું હોવાનું કહેવાય છે. મંદિર જીર્ણ હાલતમાં છે.

૧૫૩. સાંતપુર

(કોડા નંબર : ૩૦૧૯)

ખરાડીથી નૈઋત્ય ખૂણામાં ૧૫ માઈલ દૂર સાંતપુર નામે ગામ છે. એક કાળે આ ગામ ચંદ્રાવતીના પરાક્રમે એ નગરીના વિસ્તારમાં સામેલ હશે એમ એની રચના ઉપરથી લાગે છે. ચંદ્રાવતીના નાશ સાથે જ આ વિભાગને પણ સહન કરવું પડ્યું હશે. કહે છે કે આ ગામનો ત્રણ વખત નાશ થયો. તેમાં છેલ્લો નાશ સં. ૧૮૬૬માં થયો હતો. સં. ૧૭૪૬માં શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં સાંતપુરનો ઉલ્લેખ આ રીતે કરેલો છે. “સાંતપુર, આંબથડિ”

આ ઉપરથી એ સમયે આ ગામ સારી સ્થિતિમાં હશે. આજે તો શ્રાવકોનાં માત્ર પાંચેક ઘરો વિદ્યમાન છે.

અહીં એક જિનમંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીવિમલનાથ ભગવાન ખિરાજમાન છે. આ મૂર્તિ સિવાય બીજી મૂર્તિ અહીં નથી. તેની નીચે સં. ૧૮૬૬નો લેખ છે પણ મંદિર તો ઘણું પુરાણું હોવું જોઈએ.

મંદિરની પાસે પડેલા નકશીવાળા આરસના ખંડિત પથ્થરો ઘણા પડ્યા છે અને લોકોના મકાનોમાં પણ એ મંદિરના પથ્થરો જડેલા જોવાય છે તે આ પ્રાચીન મંદિરના ખંડિત અવશેષો હોય એમ જણાય છે. જો કે આ મંદિરનો નવેસર જીર્ણોદ્ધાર કરતાં નાનું બનાવીને સં. ૧૬૦૬માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

માનપુર :

ખરાડીથી વાયવ્ય ખૂણામાં ૧૫ માઈલ દૂર માનપુર નામે ગામ છે. આબુગિરિ ઉપર પગપાળા જનારને આ ગામ વચ્ચે પડે છે પરંતુ અહીં વિશ્રાંતિયોગ્ય કોઈ સ્થળ નથી. જો કે અહીં એક માત્ર ખાલી પડેલું જૈન મંદિર છે અને મંદિરના તાબે ચારેક વીધાની જમીન પણ છે, જેમાં વિશાળ બગીચો અને ફૂવો છે. આ ખાલી મંદિર અખંડ ઊભું છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, ચોક્કીઓ અને ભમતીયુક્ત તેની રચના છે. મૂળ દરવાજાની બંને તરફ ઓસરીવાળી બે ઓરડીઓ છે. મંદિરમાં પચાસણ ઉપર શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની ખંડિત મૂર્તિ ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:—

“સં ૧૫[૦]૭ વર્ષે આપાદ વ૦ ૮ દિને પ્રાગવાટ વ્ય૦ રત્નાભાર્યા જડતલદે પુત્ર વ્ય૦ નયણાકેન શ્રોઆદિનાથર્ચિત્ત્વે કારિત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતં તપાશ્રીરત્નશેખરસૂરિમિઃ ॥”

ઉંબરણી :

ખરાડીથી વાયવ્યખૂણામાં ૨ માઈલ દૂર આબુની તળેટીમાં ઉંબરણી નામનું નાનું ગામ છે. તેનું પ્રાચીન નામ ઉમરલી હતું.

૧. “અર્જુનાયક પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક: ૨૩૦-૨૩૨.

આ ગામ પ્રાચીન હોવાનું પ્રમાણ “ પ્રભાવકચરિત ” કાર આપે છે. તેમાં આપેલા ‘ વીરસૂરચરિત ’ થી જાણવા મળે છે કે, શ્રીવીરગણિ આ ગામમાં પધાર્યા હતા. શ્રીવીરગણિને જન્મ સં. ૯૩૮ અને સ્વર્ગવાસ સં. ૯૯૧માં થયો હતો. એટલે વચલા ગાળાના સમયમાં તેઓ અહીં આગ્યા હોવાનું નક્કી છે. આથી આ ગામ તો એથીયે પ્રાચીન ગણાય.

વળી, સં. ૧૨૮૭ના આખુના લુણવસહી મંદિરના વ્યવસ્થાલેખમાં જણાવ્યું છે કે, આ મંદિરના વર્ષગાંઠના અકાઈ મહોત્સવના પહેલા દિવસનું કામ ચંદ્રાવતી, કીસરઉલી અને ઉંબરણી ગામના શ્રાવકોને સોંપવામાં આવ્યું હતું. આ ઉપરથી ઠેઠ તેરમા સૈકામાં અહીં શ્રાવકોની વસ્તી હશે, અને શ્રીમેહ કવિએ સં. ૧૫૦૦ની આસપાસમાં રચેલી ‘ તીર્થમાળા ’ ઉપરથી પણ જણાય છે કે, પંદરમા સૈકાની શરૂઆતમાં તો આ ગામમાં જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ:—

“ ઉંબરણી લઘુ બાણુરસી, તેહની વાત કહઉં કિસી; ઉંબરણી અરબદ તલહટી, પ્રાસાદ કરાવિઉં સંઘિઈ હટી. ”

આ અવતરણ આપણને એ વખતની સારી સ્થિતિ અને આબાદીનું ભાન કરાવતાં કહે છે કે, અહીંના શ્રીસંઘે મળીને ઉંબરણીમાં એક જૈન મંદિર બંધાવ્યું હતું; પરંતુ આપણા કમનસીબે આજે એ મંદિર વિદ્યમાન નથી. એની શોધ કરવામાં આવે તો અહીં પહેલાં ખંડિયેરા અને પથ્થરના ઢગલામાં એ દટાયેલું અવશ્ય મળી આવે.

ચંદ્રાવતી :

ખરાડીથી દક્ષિણ દિશામાં ૪ માઈલ દૂર ચંદ્રાવતી નામે મોટી નગરી હતી, જે અત્યારે ૪૦-૫૦ ખોરડાંવાળા ‘ચંડેલા’ નામના નાના ગામડા રૂપે પરિવર્તન પામી છે.

આખુના પરમાર રાજાઓની રાજધાનીનું આ સમૃદ્ધ નગર આજે તો ધૂળમાં દટાઈ ગયું છે, અરે ! એની પ્રાચીન સ્થિતિને જાણવાનું કોઈ નામોનિશાન પણ ત્યાં રહ્યું નથી, આપણને કેંઈક સમાધાન આપી શકે એવી સામગ્રી માત્ર પ્રાચીન વર્ણનો આપી રહ્યાં છે.

સં. ૧૦૧૦માં રામસેન નગરના ઋષભ જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર શ્રીસર્વદેવસૂરિએ ચંદ્રાવતીના જે કુંકણ મંત્રીને દીક્ષા આપી હતી, તેમણે ગૃહસ્થાવસ્થામાં અહીં એક જિનમંદિર બંધાવ્યું હતું.^૧

માલવાના રાજા સુંજ અને લોજના પુરોહિત પરમાર્હત કવીશ્વર ધનપાલે સં. ૧૦૮૧ લગભગમાં રચેલા ‘ સત્ય-પુરમંડન મહાવીરોત્સાહ ’ નામની કૃતિમાં ચંદ્રાવતીના ધ્વંસની હકીકત આલેખી છે.^૨

સં. ૧૦૬૫માં શ્રીધનેશ્વરસૂરિએ ‘ સુરસુંદરી ’ નામનો પ્રાકૃત કથાગ્રંથ આ નગરીમાં રહીને જ રચ્યો હતો. વળી, ચંદ્રગણમાં થયેલા શ્રીવિજયસિંહસૂરિએ આ નગરીના નવગૃહ ચૈત્યમાં રહી ‘ ઉપકેશમાલા વૃત્તિ ’ રચી હતી અને એ રચના પ્રસંગે ચૈત્યવાસ ઉપર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં તેઓ યૌર્ણમિક પક્ષના શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિની નિશામાં ગયા હતા.

ચંદ્રાવતીનો રાજા ધંધુક ગૂર્જરેશ ભીમદેવની આજ્ઞા માનતો નહોતો, તેથી ભીમદેવે વિમલ મંત્રીને ઢંડનાયક બનાવી ચંદ્રાવતી મોકલ્યો. પ્રતાપી વિમલના આવવાના સમાચાર જાણી ધંધુક ધારાના રાજા લોજના આશ્રયે ગયો.^૩ વિમલશાહે ચંદ્રાવતીનું રાજ્ય હાથમાં લીધું અને પાછળથી ધંધુકને પણ મનાવી લીધો. ભીમદેવ સાથે વિમલને કોઈ કારણસર અણબનાવ થયો હતો, એ સમયે પાટણના કેટલાંયે ધનાઢય કુટુંબો ચંદ્રાવતીમાં રહેવા માટે આવ્યાં ત્યારે ભીમદેવને વિમલ સાથે મૈત્રી સંબંધ જોડવો પડ્યો અને છેવટે તેને ‘ ચંદ્રાવતીશ ’ તરીકે સત્કારવો પડ્યો હતો. આ વિમલશાહે સં. ૧૦૮૮ માં આખુ ઉપર આશ્ચર્યકારી મંદિર બંધાવ્યું અને પોતાની પાછલી અવસ્થા ચંદ્રાવતી તેમજ અચલગઢમાં રહીને ગાળી હતી.

મંત્રીશ્વર તેજપાલની વિદ્વધી અને વ્યવહાર દક્ષ પત્ની અનુપમાદેવી આ નગરનું જ સંતાન હતી.

૧. “ ગુર્વાવલી ” પૃષ્ઠ : ૬, શ્લોક : ૫૭, ૫૮.

૨. “ જૈન સાહિત્ય સંક્ષેપક ”

૩. “ અર્ચુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ” લેખાંક : ૧, શ્લોક : ૬.

સં. ૧૨૮૭ ના આબુના લૂણવસહી મંદિરના પ્રથસ્તિલેખ અને વ્યવસ્થાલેખમાં ચંદ્રાવતીના શ્રાવકસમુદાયને લૂણવસહીના અકાઈમહોત્સવના પ્રથમ દિવસનું કામ નિર્દેશતાં જણાવ્યું છે કે—

“ચંદ્રાવત્યા: સત્કસમસ્તમહાજનસકલજિનચૈત્યગોષ્ઠિ(ષ્ઠિ)કપ્રમૃતિશ્રાવકસમુદાય: ॥”

માંડવગઢના મંત્રી પેથડે (ચૌદમા સૈકામાં) અને એ જ નગરના મંત્રી સોની સંગ્રામે (પંદરમા સૈકામાં) અહીં એકેક મંદિર બંધાવ્યું હતું.

ચૌદમા સૈકાના ‘વિવિધતીર્થ’ તીર્થકલ્પકાર તો આ નગરીને લક્ષ્મીના ભંડાર કહીને ઉલ્લેખે છે.^૫

સં. ૧૫૦૦ ની આસપાસ થયેલા શ્રી મેહ કવિ પોતાની ‘તીર્થમાળા’માં અહીંની જાહોજલાલીનું સુંદર વર્ણન કરતાં કહે છે:—

“નગર ચડાઉલિના ગુણુ ઘણા, ભવણ અદાર સર્થ જિણુ તણા, ચહુરાસી ચહુટે હિવ ફિરઉં, ઠામિ ઠામિ દીસઈ ભૂંહરિઉં. ૨૬ મૂલનાયક શ્રીનાભિ મહહારિ જિણુ દીકઈ મનિ હુઈ અપાર; કરઈ પૂજ આવક મનિ હસી, નગર ચડાઉલિ લંડા જિસી. ૨૭ આઉલિ તડિ તોલી પ્રાસાદ, એ બિહુ થાનકિ દેવ યુગાદિ; ત્રિસલા દેવિ ઉયરિ ધરિ ધીર.” ૨૮

સં. ૧૫૦૩ માં શ્રીસોમધર્મે રચેલી ‘ઉપદેશ સમ્પતિ’થી જણાય છે કે—“અહીં ૪૪૪ આહત પ્રાસાદો અને ૯૯૯ શૈવ મંદિરો હતાં.”^૬

સં. ૧૭૪૬ માં શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે:—

“ચંદ્રાવત્ ખરી, વિમલ મંત્રીસર વારિ જાણિ, અદારસેય દેવલ ગુણુ ખાણિ.”

આ બધાં વર્ણનો અને ઉલ્લેખો પરથી જણાય છે કે ચંદ્રાવતીમાં અગિયારમા સૈકાથી લઈને લગભગ સોળમા સૈકા સુધી ધનાઢય જૈનોની સારી વસ્તી હતી અને અનેક જિનમંદિરો હતાં.

વિ. સં. ૧૮૭૬ માં કર્નલ ટોડ સાહેબ અહીં આવ્યા ત્યારે અહીં બચેલાં થોડાંક મંદિરોના ફોટા લીધા હતા, જે તેમણે તેમના “ટ્રાવેલ્સ ઇન વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા” નામના પુસ્તકમાં આપ્યા છે. એ અનુપમ દેવવિમાન જેવાં મંદિરોની ભવ્યતા, કારીગરી અને સૌન્દર્ય જાણવાને આ ચિત્રો સિવાય કશું જોવા મળતું નથી. એનું કારણ એ છે કે ચંદ્રાવતીના છેલ્લા ધ્વંસ પછી એ મંદિરો અને પ્રાસાદોના પથ્થરો ઠેકેદારો રેલ્વેના ડગાઓ ભરી ભરીને બીજે લઈ ગયા. છતાં હજીયે પથ્થરોના ઢગલાઓ પડેલા છે; તેને ખોદી કાઢીને જોવામાં આવે તો ઇતિહાસને ઉપયોગી સામગ્રી મળી રહે.

મૂંગથલા :

ખરાડીથી પશ્ચિમમાં ૪૫ માઈલ દૂર આબુની તળેટીમાં મૂંગથલા નામનું ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ સુંડસ્થલ.

અહીં (સુંડસ્થલ) ના મુદ્ગેશ્વર મહાદેવના મંદિરમાંના સં. ૮૬૫ના શિલાલેખથી આ ગામ લગભગ ૧૧૦૦ વર્ષથી જે પ્રાચીન હોવાનું પુરવાર થાય છે.

સં. ૧૨૮૭ના આબુના લૂણવસહીના વ્યવસ્થાલેખમાં લૂણવસહી મંદિરની વર્ષગાંઠના અકાઈમહોત્સવના પાંચમા દિવસ(ફાગણ વદિ ૭)નો મહોત્સવ કરવાનું કાયમને માટે આ સુંડસ્થલના શ્રીસંઘને સોંપવામાં આવ્યું હતું.^૭

૪. “ગુર્વાવલી પૃષ્ઠ : ૧૯, શ્લોક : ૧૯૩

૫. એ જ ગ્રંથનો “અર્જુનદ્રિ કલ્પ” શ્લોક : ૨૫,

૬. એ જ ગ્રંથના બીજા અધિકારનો “ચતુર્થ ઉપદેશ” શ્લોક : ૬.

૭. “અર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક : ૨૫૧

સં. ૧૫૧૭ની આસપાસ શ્રીરત્નમંદિરગણિએ રચેલી ‘ઉપદેશતરંગિણી’માં જણાવ્યું છે કે, “આખુના વિમલવસહીના મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની નિત્ય સ્નાત્રપૂજા તથા ધ્વજસ્થાપણનો ઉત્સવ ચાલુ રહે એ માટે મુંડસ્થલાદિ ૩૬૦ ગામોમાં ચંદ્રાવતી-ધ્રુવ (દંડનાયક) વિમલગણે પેરવાડોને વસાવ્યા હતા અને તેમને બધા પ્રકારના કરથી મુક્ત કરી અનેક ઉપકારો કરવા વડે ધનાઢય કર્યા હતા, તેથી તેઓ હમેશાં પોતાના વારના કમ મુજબ મુંડસ્થલાદિ ગામોના સંઘો આખુના વિમલવસહી મંદિરમાં સ્નાત્ર વગેરે પુણ્યાદિ કાર્યો કરતા હતા.”

સં. ૧૩૮૬માં મુંડસ્થલના મહાવીર મંદિર માટે બનાવેલ એક જોડીના બે મનોહર કાઉસગિયા આખુના લલ્લુવસહી મંદિરના ગૃહમંડપમાં છે તેના ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“સં. ૧૩૮૯ વર્ષે ફાગુ(લુ)ળ સુદિ ૮ શ્રોકો(કો)રટકોયગછે મહં પુનસીહ માં પુનસિરિહુતવાલેન ત્રાત મૂલ્ત ગેદ્દા રુદાસહિતેન મુંડસ્થલસત્કશ્રીમહાવીરચૈવે નિજમાતૃપિતૃશ્રેયોર્થે જિનયુગલં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીનય(ત્ર)સૂરિભિઃ ॥”

—સં. ૧૩૮૬ના ફાગુ સુદિ ૮ના દિવસે કોરંટગચ્છના મંત્રી પુનસિંહની ભાર્યા પૂર્ણશ્રીના પુત્ર ધાંધલ મંત્રીએ, પોતાના ભાઈઓ મૂલ્, ગેદ્દા અને રુદા સાથે શ્રીમુંડસ્થલ ગામના શ્રીમહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં આ બે કાઉસગિયા પોતાના માતા-પિતાના કલ્યાણ માટે કરાવ્યા અને તેની શ્રીનયત્રાયર્થે પ્રતિષ્ઠા કરી.

આવો જ બીજો લેખ આ જ સંવત્સરે લલ્લુવસહીની પાછળ બંધી દેરીના કાઉસગિયા નીચે લખેલો છે.

આ ધાંધલ મંત્રીએ આખુના શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરના ગૃહમંડપમાં રાખેલા આવા જ બે કાઉસગિયા સં. ૧૪૦૮ના વૈશાખ સુદિ પને શુક્રવારે ભરાવ્યા અને તેની શ્રીનયસૂરિના શિષ્ય શ્રીકચ્છસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.^{૧૦}

શ્રીમુનિમુંદરસૂરિએ વિ. સં. ૧૫૦૧માં આ મુંડસ્થલમાં શ્રીલક્ષ્મીસાગરને વાચક-ઉપાધ્યાય પદવી આપી હતી અને તે વખતે^{૧૧} તેમના ભાઈ સંઘપતિ ભીમે પદવીપ્રદાન નિમિત્તે મહોત્સવ કર્યો હતો.

પં. મહિમાએ વિ. સં. ૧૭૨૨માં રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં નોંધ્યું છે કે, “મુંડસ્થલમાં આ સમયે કુલ ૧૪૫ જિનબિંબ છે.”^{૧૨}

આ બધાં પ્રમાણો એવું અનુમાન કરવાને પૂરતાં ગણાય કે આ મુંડસ્થલ મોટું નગર હશે અને શ્રાવકોની વસ્તી બહોળી હશે. એટલું જ નહિ, સં. ૧૭૨૨ સુધી આ ગામ વસ્તીવાળું હશે. એ પછી કોઈ કારણે ગામ ભાંગતાં શ્રાવકો વગેરેની વસ્તી ઘટી ગઈ હશે. આજે તો આ ગામ સાવ વેરાન બનેલું નાનકડું ગામડું છે, છતાં તેની ભુસાતી પ્રાચીન સ્થિતિને દર્શાવતાં કેટલાંક હાડપિંજર જેવાં ધ્વંસાવશેષો ગામની આસપાસ વેરાયેલાં પડ્યાં છે.

અહીં એક વિશાળ જિન મંદિર ગામના દક્ષિણ તરફના ઝાંપામાં ઢગલો થઈ ને પડ્યું છે. એમાં ઝાડ અને વનસ્પતિ ભીંતી ગઈ છે. છતાં આજે ગૃહમંડપ, છયોડી અને રંગમંડપનો ભાગ, જેમાં સ્તંભો અને ધૂમટો સહિત કેટલોક ભાગ સાબૂત ભલો છે. એ દ્વારા એના આકારપ્રકારની ઝાંખી થઈ આવે છે. આ મંદિર મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શિખર અને દરવાજાની બંને બાજુએ થઈ ને ૨૪ દેરીઓ, શૃંગારચોડી તેમ જ ભમતીના કોટચુકત બનેલું હશે. છયોડી અને રંગમંડપ ધવલ આરસનાં બનાવેલાં હતાં. તેમાં ખાસ કરીને મેરાઓ, સ્તંભો, ગોખલાઓ અને દરવાજા વગેરેમાં મુંદર કોરણી કરેલી હતી.

૮. એ પ્રધનું પૃષ્ઠ : ૨૨૪.

૯. “અર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક : ૨૫૪, ૨૫૫

૧૦. એજન : લેખાંક : ૧૦, ૧૧

૧૧. “શુરશુરત્નાકર કાવ્ય” સર્ગ : ૧, શ્લોક : ૯૦

૧૨. “પ્રાચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ” પૃ. ૬૦, કાલ : ૪, કડી : ૮

‘વિવિધતીર્થકલ્પ’ના ઉલ્લેખ પ્રમાણે આ મંદિર જીવિતસ્વામી ભગવાનનું હતું.^{૧૩} તેમાંના સ્તંભો ઉપરથી ૬ લેખો કોતરેલા મળી આવે છે, જે ઇતિહાસમાં નવી ભાત પાડી રહ્યા છે. મૂળભૂતરૂપે મંગલમૂર્તિ પાસે આ લેખ જોવામાં આવે છે:—

“પૂર્વે છન્દસ્થકાલેર્વુદ્ધમુત્રિ યમિનઃ કુર્વતઃ સદ્વિહારં [સત્ત્વ]ત્રિશે ચ વર્ષે વહતિ મગવતો જન્મતઃ કારિતાસ્તાઃ (સા) । શ્રીદેવાયસ્ય યસ્યોહસદુપલમયી પૂર્ણરાજેન રાજા શ્રંકેશીસુ(શિના) પ્રતિષ્ઠઃ(ષ્ઠઃ) સ જયતિ હિ જિનસ્તીર્થમુંડસ્થલસ્તુઃ(સ્થઃ) ॥ સં[૦] ૧૪૨૬ સંવત્ શ્રીવીરજન્મ ૩૭....શ્રીવીરજન્મ ૩૭ શ્રીદેવા જારુઠ પૂ૦....ન કારિતં ॥”^{૧૪}

—પૂર્વે છન્દસ્થકાળમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી આણુની ભૂમિમાં વિહાર કરતા હતા. તેમના જન્મથી લઈને ૩૭ મા વર્ષે તેમની ઉલ્લાસભરી પાપાણુની પ્રતિમા પૂર્ણરાજ નામના રાજાએ ભરાવી અને જેની શ્રીકેશી નામના ગણધરે પ્રતિષ્ઠા કરી, તે મુંડસ્થલ તીર્થમાં રહેલા તે જિનેશ્વર ભગવાન જયવંતા વર્તે છે. સં. ૧૪૨૬ સંવત્ વીર જન્મથી ૩૭. શ્રીદેવા, ભરૂ. પૂ....ભરાવી.

આ લેખ, ભગવાન મહાવીરસ્વામી આણુ ઉપર છન્દસ્થકાળમાં આવ્યા હતા, એ સંબંધે પ્રકાશ દેંકે છે, જે વિદ્વાનો માટે શોધનો વિષય છે; કેમકે અત્યાર સુધીની શોધ ઉપરથી જણાયું છે કે, આ મરુભૂમિમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી ક્યારે પણ પધાર્યા નહોતા, ત્યારે આ લેખની હકીકત ઉપર વિશેષ પરામર્શ અને શોધખોળ કરવાનું આવશ્યક બને છે.

આ હકીકતને સમર્થન કરતા તેરમી શતાબ્દીમાં થયેલા શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ પોતાની ‘અષ્ટોત્તરી તીર્થમાળા’માં આ પ્રકારે નોંધે છે:^{૧૫}—

“અવ્યુગિરિવરમૂલે, મુંડસ્થલે નંદીરુક્લ અહમાગે । છુડમત્થકાલિ વીરો, અચલસરીરો ઠિઓ પડિમં ॥ ૧૭ ॥ તો પુન્નરાયનામા, કોઈ મહા જિજ્ઞાસુ ભત્તીએ । કારડ પડિમં વરિસે, સગતીસે (૩૭) વીરજન્માઓ ॥ ૧૮ ॥ કિંચૂળા અદ્વારસવાસવાએ ય પવરતિત્થસ । તો મિત્થવળસમોરં, યુળેમિ મુંડસ્થલે વીરં ॥ ૧૯ ॥”

પૂર્વોક્ત શિલાલેખ અને આ ‘તીર્થમાળા’ના ઉલ્લેખનો ઐતિહાસિક સૂર એક છે કે, ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછી ૩૭ મા વર્ષે પૂર્ણરાજ નામના રાજાએ મુંડસ્થલમાં શ્રીવીર ચૈત્ય બનાવ્યું.

સં. ૧૪૨૬ માં પોરવાડ જ્ઞાતિના મહીપાલના પુત્ર શ્રીસિરપાલે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી દંડ-કલશાદિની પ્રતિષ્ઠા શ્રીમાન કલ્કસૂરિ શિષ્ય શ્રીસર્વદેવસૂરિએ કરી, એવો લેખ છયોડીના સ્તંભ ઉપર કોતરેલો છે.^{૧૬} આથી જણાય છે કે આ મંદિર સં. ૧૪૨૬ કરતાંયે પ્રાચીન છે. એ સંબંધે શિલાલેખીય પુરાવા પણ સાંપડે છે.

છયોડી અને સલામંડપના સ્તંભો ઉપર ઉત્કીર્ણ સં. ૧૨૧૬ ના ચારેક લેખો જોવાય છે.^{૧૭} આથી માની શકાય છે કે, તેરમા અને પંદરમા સૈકામાં આનો જીર્ણોદ્ધાર થયો. તેરમા સૈકામાં થયેલા જીર્ણોદ્ધારમાં સંભવતઃ નાના મંદિરને સ્તંભો યુક્ત વિશાળ બનાવ્યું હશે.

વળી, સં. ૧૪૪૨ ના એક લેખમાં રાજા કાન્હડદેવના પુત્ર વીસલદેવે આ મંદિરને ગામ વગેરે કંઈક ભેટ કર્યા સંબંધે ઉલ્લેખ છે.^{૧૮} આ લેખથી એ સમયે આ તીર્થના મહિમાથી આકર્ષાઈને રાજાએ પણ તીર્થના રક્ષણ માટે દાન આપીને પોતાની શ્રદ્ધાભક્તિ બતાવતા હતા.

આ બધાં ઐતિહાસિક પ્રમાણો મુંડસ્થલ (મૂંઘલા)ના મહાતીર્થને અતિપ્રાચીન કાળનું પુરવાર કરે છે.

૧૩. એ જ ગ્રંથનું પૃષ્ઠ : ૮૬.

૧૪. “અર્જુદાયલ પ્રદક્ષિણા જ્ઞેન લેખ સદોહ ” લેખાંક : ૪૮

૧૫. “અંચલગચ્છીય-પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર ” પૃષ્ઠ : ૮૧

૧૬. “અર્જુદાયલ પ્રદક્ષિણા જ્ઞેન લેખસદોહ ” લેખાંક : ૪૮, ૫૦

૧૭. એજન : લેખાંક : ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭

૧૮. એજન : લેખાંક : ૫૧

ગિરિવર :

ખરાડીથી પશ્ચિમમાં ૬ માઈલ દૂર ગિરિવર નામે ગામ આબુગિરિની તળેટીમાં વસેલું છે. અહીં પાટનારાયણનું પ્રાચીન મંદિર છે. તેમાં સં. ૧૧૮૧ અને સં. ૧૩૪૩ ના બે ઇતિહાસોપયોગી શિલાલેખો છે. આ શિલાલેખોથી ગામ પુરાણું હોય એવું અનુમાન થાય છે.

આ પાટનારાયણ-વિષ્ણુમંદિરના પ્રવેશદ્વાર પર નકશીવાળા સ્તંભો, ખારશાખ વગેરે પ્રાચીન જૈન મંદિરના હોય એમ તેમાં મંગળમૂર્તિ તરીકે આવેખેલી તીર્થંકર મૂર્તિઓથી જણાય છે.

ગામના પશ્ચિમ દિશાના ઝાંપામાં એક તૂટેલા મંદિરના અવશેષો પડ્યા છે. લોચતળિયાનો થોડો ભાગ અને પાયા જે વિદ્યમાન છે એ જોતાં આ જૈન મંદિર હોવાનું જણાય છે.

વાજનવાળા (તોડાનો દરવાજો) :

ખરાડીથી ૧૦૧ માઈલ દૂર વાજનવાળા ગામ છે. ત્યાંથી ૧૧ માઈલ દૂર 'તોડાનો દરવાજો' છે. આ દરવાજાની ખાંધણી અને પથ્થરો એની પ્રાચીનતા સૂચવી રહ્યા છે. લોકો આને 'ચંદ્રાવતીનો દરવાજો' પણ કહે છે. ચંદ્રાવતી નગરીનો વિસ્તાર અહીં સુધી હશે. આજે તો અહીં કોઈ ગામ કે વસ્તી નથી.

આ દરવાજા પાસે એક ખંડિત મંદિર છે, આખુંયે આરસપાણાણું બનેલું જણાય છે. હજી બે દેરીના મંડપો બચેલા જોવાય છે. એને જોતાં આ ખંડિયેર જૈન મંદિર હોવાની પ્રતીતિ કરાવે છે.

દરવાજા બહાર એક સુરહીનો પથ્થર છે. તેમાં સ્ત્રી-ગર્હભનું ચિહ્ન છે. એ પર સં. ૧૨૮૭ (૫૭) નો લેખ જણાય છે. એ ઉપરથી આ સ્થળ પ્રાચીન જણાય છે.

દત્તાણી :

ખરાડીથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૩ માઈલ દૂર આબુગિરિની તળેટીમાં દત્તાણી નામનું ગામ છે. અહીંના ખંડિત જૈન મંદિરમાં છયોડીના ડાબા હાથ તરફના સ્તંભ પર સં. ૧૨૬૮ નો લેખ છે; તેમાં 'દંતાણી' ગામનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૨૯૮ વર્ષે માદ્રગ સુદિ ૫ વૃષે દંતાણીગ્રામે શ્રીપાર્શ્વનાથચૈવ્યે શ્રેઃ જયતાકેન પુત્રવસ્તુપાલશ્રેયસે ચતુર્લોકાપદેશ્વરં ત્ત્વં દઃ (?) ॥”

આ લેખ પરથી આ ગામ સં. ૧૨૬૮ પહેલાનું હોવાનું નિશ્ચિત છે અને એ સમયે અહીં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું એમ પણ જણાય છે.

'અંચલગચ્છીય પટ્ટાવલી' (પૃ. ૧૨૭) માં જણાવ્યું છે કે, શ્રીજયસિંઘસૂરિ સં. ૧૧૪૧માં આ ગામમાં પધાર્યા હતા અને તેમના શિષ્ય આર્યરક્ષિતસૂરિએ પોતાના જન્મથી આ ગામને પાવન કયું હતું.

ગામની પૂર્વ દિશામાં એક વિશાળ જૈનમંદિર ખાલી ભૂલું છે. મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોડી અને ભમતીના કોટયુક્ત વિશાળ આકૃતિનું આ મંદિર છે. આખુંયે મંદિર સફેદ પથ્થરથી બનેલું છે. સભામંડપની કેટલીક છત અને કોટનો થોડો ભાગ પડી ગયો છે. સામાન્ય જીર્ણોદ્ધારથી આખુંયે મંદિર ટકી રહે એવું છે. આ મંદિરમાંથી મૂર્તિઓ, પબાસનના પરિકરો અને ગોખલાના પથ્થરો કોણ કયારે લઈ ગયું તે જાણવામાં નથી. સંભવ છે કે, અહીં કોઈ શ્રાવક ન રહેવાથી મંદિરને વધાવી લેવામાં આવ્યું હોય.

આ મંદિર અને ગામની પ્રાચીનતા સંબંધે ઉપર્યુક્ત લેખ કરતાંયે વધુ પ્રાચીન સં. ૧૨૧૬ નો સ્તંભલેખ આમાંથી મળે છે અને એ બધા લેખો જીર્ણોદ્ધાર સમયના હોવાથી મંદિર ખારમા સૈદ્ધ કરતાંયે પ્રાચીન હોવું જોઈએ એવું અનુમાન છે.

અહીં પાદરમાં એક જૈન મૂર્તિ ખંડિત પડેલી હતી. તેમાં સં. ૧૧૩૬ નો પ્રાચીન લિપિમાં સ્પષ્ટ લેખ હતો, તે આ ખંડિત મંદિરની જ મૂર્તિ હોવી જોઈએ. ધવલીના એક મંદિરમાંની ખંડિત મૂર્તિ જે અહીંથી લઈ જવામાં આવી છે તેના ઉપર સં. ૧૧૩૬ નો લેખ છે. સં. ૧૩૪૫ ના એક સ્તંભલેખ પરથી જણાય છે કે, એ વખતના અહીંના ઠાકોરે આ મંદિરને બે ખેતર વગેરે દાન આપેલું હતું. એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સંવત્(ત) ૧૨૪૫ વૈશાખ સુ. ૮ શુક્રે સ્વસ્તિશ્રીચંદ્રાવત્યાં । મહારાજાવિરાજશ્રીવિસલવિજયરાજ્યે શ્રીસારંગદેવવિજયરાજ્યે વંતાણીપ્રામે પ્રમાશ્ર(રા)ન્વિય રાજદે રાજદેવાડા ઠં સાત રા પ્રતાપશ્રીહેમદેવ શ્રીપાર્શ્વદ્વયોઃ ત્રાપદે ક્ષેત્રદ્વયં પ્રદત્તં । આચંદ્રાર્ક..... રા[૦] મહિપાલદેવસુત રાં સુહર્ડસિંહેન યાત્રારયે(ત્રયે) દ્રામ ૪ સિની પદતા (પ્રદત્તાઃ) ॥”

આ લેખ જૈનતર રાજવીઓની જૈન મૂર્તિ પ્રત્યેની શ્રદ્ધાનો અને જૈનધર્મના પ્રભાવનું ગૌરવ છત્તું કરે છે.

★

૧૫૪. કુંભારિયા

(કોઠા નંબર : ૩૦૨૦-૩૦૨૪)

આબુરોડ સ્ટેશનથી ૧૪ માઈલ દૂર કુંભારિયા નામે ગામ છે. પ્રાચીન શિલાલેખોમાં આવેખાયેલું ‘આરાસણાકર’ એ જ આ કુંભારિયા. શિલાલેખો ઉપરથી જણાય છે કે, સત્તરમા સૈકા સુધી આ ગામ ‘આરાસણા’ના નામે પ્રસિદ્ધ હતું. તેને બદલે ‘કુંભારિયા’ નામ કેમ પડ્યું હશે એ બાબત શકાતું નથી. ડૉ. ભાંડારકર કહે છે, “કુંભારિયાની આસપાસ અવશેષો પડેલાં છે તે ઉપરથી એક જમાનામાં અહીં ઓછામાં ઓછાં ૩૬૦ જિનમંદિરો હોવાં જોઈએ એવું અનુમાન નીકળે છે.” ફાર્ગસ સાહેબ ભાગેરે છે કે, “ધરતી કંપને લીધે આરાસણાનાં ઘણાંખરાં મંદિરો જમીનદોસ્ત થઈ ગયાં હશે.” પણ એ માટે કશું પ્રમાણ જડતું નથી. અલગત, એક કાળે આ ગામ ‘મોટું’ નગર અને વેપારનું મથક હોય એવું અનુમાન અહીંનાં મંદિરો અને સુરહીના લેખમાં આવેખેલી વેપાર પરના લાગાની વ્યવસ્થા ઉપરથી નીકળે છે. અહીંની વસ્તી ક્યારે, શા કારણે ઉઘાળા ભરી ગઈ તે જાણવાને કશું સાધન નથી. આજે તો વેરાન બનેલા આ પ્રદેશમાં માત્ર ૫ જૈન મંદિરો, ૧ હિંદુ મંદિર અને ૧ જૈન ધર્મશાળા સિવાય નથી કોઈ મકાન કે નથી કોઈ વસ્તી.

આ પાંચે મંદિરો આલીશાન અને ઐતિહાસિક છે. એની સ્થાપત્ય કળા આજે પણ પ્રેક્ષકોને આબુ પરના દેલવાડાનાં મંદિરો જેટલી જ દિગ્દમ્ભ બનાવે છે.

૧. શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું મંદિર બીજાં મંદિરો કરતાં પ્રમાણમાં નાનું અને ઘાટમાં પણ અલગ તરી આવે છે. એના શિખર અને દરવાજામાં કોરણી કરેલી છે. આની રચનામાં મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને ફરતો કોટ બનેલો છે. મૂળનાયક તરીકે શ્રીસંભવનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે. આમાં એક શ્રાવક-શ્રાવિકાની યુગલપ્રતિમા છે ને ૧૦ ખાલી પરિકરો છે.

૨. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર આબુએ આરસનું બનેલું છે ને પ્રાચીન પણ છે. આ મંદિરની દેરીઓ અને પબાસણની ગાદીઓ ઉપર સં. ૧૧૩૮ ના લેખો મળી આવે છે. સંભવ છે કે, આ મંદિર એ સમયનું હોય. મૂળનાયકની ગાદી નીચે સં. ૧૩-૦ નો લેખ છે પણ એ ગાદી પાછળથી જીર્ણોદ્ધાર વખતે લગાવી હશે. મૂળનાયકનો ફરફાર થયાનું પણ એ લેખમાંથી જાણવા મળે છે. આજે અહીં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન બિરાજે છે.

આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી અને ૧૬ દેરીઓ તેમજ ૧૦ ગોખલાઓથી મંડિત છે. છચોકીઓમાં ગૂઢમંડપના મુખ્ય દરવાજાની બંને બાજુએ બે કોરણીવાળા ગોખલા છે. છચોકી, સભામંડપના ગુંબજો ને સ્તંભોમાંની કોરણી, સભામંડપની બંને બાજુની છતોમાં આવેખાયેલા સુંદર ભાવો વગેરે જોઈને તો આબુનાં મંદિરોની શિલ્પકળાનું સ્મરણ થઈ આવે છે. મંદિરના એક ખૂણાની દેરીમાં એક જ પથ્થરમાં કંડારેલું ત્રણ ગઢવાળું સમવસરણ મનોહર છે. ખંડિત પરિકરો, પબાસણો અને તોરણો આપણી દીનદશાનું ભાન કરાવી રહ્યાં છે.

મંદિરના ધૂમટને ઝીલી રાખતા આઠ સ્તંભો અષ્ટભદ્ર આકૃતિવાળા છે. તેના ઉપર સુંદર ચાર તોરણો છે પણ સાવ તૂટી ગયાં છે. માત્ર પશ્ચિમ બાબુનું એક તોરણ બચેલું છે. આ તોરણોની બંને બાબુઓ ચાર ગોખલાઓ છે. તેમાં સં. ૧૧૩૮ ને ૧૧૪૬ ના લેખો કોરાયેલા છે.

આ મંદિરની નજીકમાં બે સુરહીના પથ્થરો ઊભા છે. તેના ઉપર સં. ૧૩૧૨ અને ૧૩૩૨ના લેખો છે. તેમાં વેપાર પરના લાગાની વ્યવસ્થા આવેલી છે; જે તે સમયમાં આ નગરના વેપારી મધક તરીકેનું પ્રમાણ રજૂ કરે છે.

૩. શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનનું મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી ને બંને તરફ થઈને ૨૪ દેવકુલિકાઓ તેમજ એક ગોખલો ને શિખરબંધી રચનાવાળું દેવવિમાન જેવું થોભી રહ્યું છે. આખું મંદિર મકરાણા આરસનું બનેલું છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની પરિકરવાળી એકતીર્થી રમણીય પ્રતિમા ઊભી છે. તેના ઉપર શ્રીવિજયદેવસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત સં. ૧૬૭૫નો લેખ છે પરંતુ મંદિર એથીયે પ્રાચીન હોવાના લેખો આમાંથી જ જડી આવે છે. મતલબ કે, મૂળનાયકની પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો આ લેખ જીર્ણોદ્ધાર સમયનો સાબિત થાય છે.

ગૂઢમંડપમાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાન અને શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની પરિકરવાળી બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે. તેના ઉપર સં. ૧૧૭૬ના લેખો છે. આ સિવાય ખાલી પડેલું ત્રિતીર્થીનું પરિકર, પરિકર વિનાના છૂટા કાઉસગિયા, અંબિકા-દેવીની મૂર્તિ વગેરે જોવાય છે.

છયોડીમાં બે બાબુના બે ગોખલામાં મૂર્તિ વિનાનું પરિકર ગાદીવાળું છે. વળી, ગૂઢમંડપ અને સભામંડપના સ્તંભો, તોરણો, બંને તરફની એકેક દેરીના દરવાજા અને શિખરમાં કોરણોનો અંબાર ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલો છે. ઉત્તરીય દરવાજેથી પ્રવેશ કરતાં જમણા હાથ પર મકરાણાના બે સ્તંભો ઉપર રમણીય તોરણ ગોઠવેલું છે. આ સ્તંભો અને તોરણો પાછળથી લગાવેલા હોય એમ સ્પષ્ટ જણાય આવે છે. એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૧૬૫નો લેખ નજરે પડે છે.

૨૪ દેરીઓમાં મોટે ભાગે પરિકર અને પગાસણ ગોઠવેલાં છે. તેમાં તેરમી શતાબ્દીના મધ્યભાગના લેખો જોવાય છે. બે દેરીઓમાં નકશીદાર સ્તંભો ઉપર તોરણો ગોઠવેલાં છે. એક ગોખલાના પગાસણની ગાદી ઉપર સં. ૧૧૬૧નો લેખ ઉત્કીર્ણ છે. એ પહેલાં આ મંદિર બન્યું હોય એમ માનવાને કારણ મળે છે. કેટલાંક તોરણો પડી ગયાં છે, માત્ર એક બચેલું છે.

ગૂઢમંડપનો દરવાજો અને નકશીવાળી બે દેરીઓના દરવાજા ઉપર લગવાનનાં કસ્ટાણુકો અને ૧૪ સ્વપ્નના લાવો કોતરેલા છે. આ લાવોનો મહિમા સમજવા જેવો છે. આનો જીર્ણોદ્ધાર થોડા સમય પહેલાં જ થયો છે.

૪. શ્રીમહાવીરસ્વામીનું મંદિર શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનના મંદિર જેવી જ રચનાવાળું છે. ફરક એટલો છે કે આમાં કોરણીનું પ્રમાણ વધુ છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીર લગવાનની મોટી એકતીર્થીના પરિકરયુક્ત મનોહર મૂર્તિ છે. બંને બાબુઓ એકેક યક્ષ તથા અંબિકાદેવીની મૂર્તિ છે. મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૬૭૫નો શ્રીવિજયદેવસૂરિએ આરસણામાં પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો મોટો લેખ છે. તેના પરિકરની ગાદી નીચે સં. ૧૧૨૦નો જૂની લિપિમાં લેખ છે. તેમાં ‘આરાસણા’નું નામ આપેલું છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે, આ મંદિર લગભગ આ સમયમાં કે તે પહેલાં બનેલું હોયું જોઈએ. ગૂઢમંડપમાં પરિકર-યુક્ત બે કાઉસગિયા છે. તેના ઉપરના લેખો કંઈક ઘસારા ગયા છે છતાં સં. ૧૧૧૮ના લેખો હોવાનું જણાય છે.

રંગમંડપ અને છયોડી તેમજ ભમતીની દેરીઓ વચ્ચે બંને તરફ થઈને ૧૪ ખંડોમાં તે કોરણી ખીચોખીચ ભરેલી છે. પાંચ ખંડોમાં સુંદર લાવો આવેળેલા છે. આ લાવો લગવાનની વિશિષ્ટ ઘટનાઓનો તાદૃશ ચિતાર રજૂ કરે છે. એ જોતાં બહુ કાળના પડદાઓ ચીરાઈ બાકી છે ને એ સમયની ભૂમિમાં આપણે વિહરી રહ્યા હોઈએ અને લગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરી રહ્યા હોઈએ એવો ઉદ્ઘાસ થઈ આવે છે. તેમાંના કેટલાક લાવો આ પ્રકારે છે:—

(૧) રંગમંડપ તથા ભમતીની દેરી વચ્ચેની છતના જમણા હાથ તરફ, સાત ખંડોમાં—અતીત અને ભાવિ ચોવીશીના માતાપિતા તથા એકેક છત્રધર કોરેલા છે.

(૨) બીજા ખંડમાં—વર્તમાન ચોવીશી તથા તેમના માતાપિતા તેમજ ચૌદ સ્વપ્ન, મેરુપર્વત ઉપર ઈંદ્ર મહારાજ ભગવાનને ખોળામાં બેસાડીને જાને તરફ ઊભેલા બે ઈંદ્રોદ્ધાર કળશનો અભિષેક કરાવી રહ્યા છે. કમઠ પંચાગ્નિનું તપ કરી રહ્યો છે ત્યારે શ્રીપાર્શ્વકુમાર ત્યાં આવીને લાકડામાંથી બળતો સાપ બહાર કઢાવી રહ્યા છે. તે પછી ધરણેન્દ્ર ભગવાનને નમસ્કાર કરવા આવી રહ્યો છે. શ્રીપાર્શ્વપ્રભુનું સમવસરણ, મરુભૂતિએ પ્રભુ ઉપર શિલા મૂકવી, તેમજ અનુત્તર વિમાનના ભવો વગેરે ભાવો કોતરાયેલા છે.

(૩) ત્રીજી છતમાં—શ્રીશાંતિનાથપ્રભુનું સમવસરણ, તેમના માતાપિતા વગેરે ભોવાય છે ને બીજી તરફ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના પંચકલ્યાણનો ભાવ આલેખેલો નજરે ચડે છે.

(૪) છઠ્ઠા ખંડમાં—કોઈ તીર્થંકર ભગવાનના પંચકલ્યાણકનો ભાવ અને તેમના જીવનની વિશિષ્ટ ઘટનાઓની આલેખના છે. સાતમા ખંડમાં—પંચ કલ્યાણકનો ભાવ તથા ચાર-પાંચ હાથી-ઘોડા વગેરેનો ભાવ અંકિત છે. બધા ઉપર નામો પણ લખેલાં છે.

(૫) ડાબી બાજુના સાતમા ખંડમાં—આચાર્ય મહારાજ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. શિષ્યો નમસ્કાર કરી રહ્યા છે અને ગુરુ તેમના મસ્તકે હાથ મૂકી આશીર્વાદ આપી રહ્યા છે. વળી, વચમાં બીજા આચાર્ય મહારાજ જેઓ હાથ જોડીને નમસ્કાર કરી રહ્યા છે તેમની સામે ઠંવણી—સ્થાપનાચાર્ય મૂકેલા છે.

(૬) પહેલી છતમાં પણ ઉપર પ્રમાણેનો ભાવ જણાય છે.

મંદિરના દક્ષિણ દિશાના બારણાથી પ્રવેશ કરતાં ડાબા હાથ તરફ ચતુર્દારવાળી એક દેરીમાં મકરાણા આરસમાં ચડેલું સુંદર સમવસરણ ત્રણ ગઢવાળું છે. તેના ઉપર છત્ર છે અને પર્ષદાની સ્પષ્ટ આકૃતિઓ અંકિત થયેલી છે. આખું સમવસરણ ઝીણી કોરણીથી સુશોભિત લાગે છે.

મૂળમંદિરના શિખરમાં ભરચક કોરણી ભરેલી છે. મૂળગભારાની પાછળના ત્રણે ગોખલામાં ખાલી પરિકરો રાખેલાં છે. બાજુના બાગમાં સામાન રાખવાની બે ખંડવાળી એક ચોરડી છે.

શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન પાસેના મૂળગભારામાં બે સ્તંભો ઉપર સુંદર નકશીવાળું તોરણ હટું તેને સમવસરણના દરવાજા બહાર લાવીને ગોઠવ્યું છે. તેના ઉપર સં. ૧૨૨૩નો લેખ છે.

૫. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર અહીંનાં બધાં મંદિરોમાં સૌથી મોટું, વિશાળ અને ભવ્ય છે. મંદિરની સુંદર બાંધણીને દૂરથી જોતાં જ મૂળનાયક ભગવાનની મૂર્તિ નજરે ચડે છે. એના બંધાવનાર શ્રેષ્ઠીનો ત્યાગ અને મંદિર બાંધનાર સ્થપતિના અજબ કૌશલ પ્રતિ આપણું હૃદય ભાવણીનું બનીને પ્રથમ દર્શને શિર ઝુકાવી દે છે.

ઉપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગરચિત ‘તપગરબ પટ્ટાવલી’માં જણાવ્યું છે કે, “શ્રીવાદી દેવસૂરિએ (સમય: સં. ૧૧૭૪ થી ૧૨૨૬) આરાસણમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.”

“તથા આરાસણે ચ નેમિનાથપ્રતિષ્ઠા કૃતા ॥”

વળી, ‘ઉપદેશ સપ્તતિ’ (અધિકારના ઉપદેશ ૮)માં પાસિલ નામના શ્રેષ્ઠીએ આ નેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું અને શ્રીવાદી દેવસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી એવી કથા આલેખી છે: એ કથાનો સારભાગ આ છે:

“આરાસણ નગરમાં ગોગા મંત્રીનો પુત્ર પાસિલ નામે વસતો હતો. તે દૈવયોગે નિર્ધન બની ગયો. એક દિવસે વ્યાપાર માટે તે પાટણ ગયો. ત્યાં દેવદર્શને જતાં તે રાજવિહાર ગ્રાસાદનું પ્રમાણ ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક જોવા લાગ્યો. એ માગે જતી હાંસી નામની એક શ્રીમંત શ્રાવિકાએ તેના દરિદ્ર દેહાર જોઈને કંઈક ઉપહાસમાં કહ્યું: “શું તમારે આવું ઐત્ય બંધાવવું છે, જેથી આટલી બારીકાઈથી આ ગ્રાસાદનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યા છો?”

“એન ! આ કાર્ય મારા માટે દુર્ઘટ છે. છતાં જો હું આવો પ્રાસાદ બંધાવું તો તમારે ત્યાં આવવું એવી વિનંતિ કરું છું.” પાસિલે દુઃખિત હૃદયે પણ ખૂબ નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો.

હાંસી શ્રાવિકાના ઉપહાસનો ખટકો એના હૃદયમાં ઘોળાયા કરતો હતો; તેથી તેણે ગુરુએ કહેલા આમનાયપૂર્વક અંગિકાદેવીની આરાધના કરી. પાસિલના લાગ્યયોગથી અંગિકાએ પ્રત્યક્ષ થઈ કહ્યું: “સીસાની ખાણ મારા પ્રભાવથી રૂપાની થશે, તે વડે તું જૈન પ્રાસાદનું નિર્માણ કરશે.”

આવા પ્રકારનો આદેશ મેળવીને તેણે આરાસણમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. એક સમયે વિકાર કરતા ગુરુમહારાજ ત્યાં પધાર્યા અને પાસિલને પૂછ્યું: “ભદ્ર ! ચૈત્યનિર્માણનું કામ સમાધિપૂર્વક ખરાબર ચાલે છે ને ?” તેણે જવાબ આપ્યો: “દેવ અને ગુરુના પ્રસાદથી ઠીક ચાલે છે.” આ જવાબથી અંગિકાદેવી કુપિત થઈ કે ખરેખર, આ પાસિલ કૃતદ્ધ લાગે છે. મારો ઉપકાર તો માનતો નથી. આથી તે ચૈત્યનું કામ શિખર સુધી ખનીને અટકી ગયું.

દીર્ઘદષ્ટિ પાસિલે તાબડોતોળ પ્રતિષ્ઠા કરાવવાનો નિર્ણય કર્યો અને પાટણથી ગુરુમહારાજ અને હાંસી શ્રાવિકાને સાદર આમન્ત્રણ મોકલ્યું. તેણે ગુરુમહારાજ શ્રીવાદી દેવસૂરિના હાથે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની મોટા સમારોહપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એ જ વખતે હાંસી શ્રાવિકાએ પાસિલને વિનંતિ કરી: “જો તમે કહો તો હું અહીં મંડપ કરાવવાને ઇચ્છું છું. તેને માટે વજ્ર લાવી આપો.” આથી તે હાંસી શ્રાવિકાએ નવ લાખ રૂપિયાના ખર્ચથી ‘મેઘનાદ’ નામનો મોટો મંડપ રચાવ્યો. વેપારીઓએ ત્યાં ખીન્ન પ્રાસાદો પણ રચાવ્યા. ત્યારથી આ નગરી તીર્થરૂપ બની ગઈ.”

આ કથાની એક માત્ર હકીકતથી ખ્યાલ આવી જાય છે કે, જેની મંડપરચનામાં નવ લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ થયો તે મંદિરનિર્માણમાં કેટલા રૂપિયા લાગ્યા હશે ? ખરેખર, આવા ભવ્ય મંદિર માટે લાખો રૂપિયાનો વ્યય કરનાર શ્રેષ્ઠીની ભાવના કેવી ઉદાત્ત હશે એનું માત્ર અનુમાન કરવાનું રહે છે.

મૂળગભારો, મોટો ગૃહમંડપ, દશ ચોકીઓ, વિશાળ રંગમંડપ, શૃંગારચોકીઓ, બંને બાજુના બે મોટા ગભારો, ૨૪ દેવકુલિકાઓ અને ઉન્નત શિખરથી સુકત આ મંદિર બંધાયેલું છે. શિખર સાથેનું આખું મંદિર મકરાણા આરસનું બનેલું છે. શિખરનો ઘાટ તારંગાના અજિતજિનપ્રાસાદ જેવો છે. દશચોકીના બધા સ્તંભો ઉપર ઝીણી કોરણી કરેલી છે. એકેક સ્તંભ બાજુ શિષ્યગુચ્છ જેવો ઊભેલો જોવાય છે. આખુના દેલવાડાના મંદિર જેવા જ આ સ્તંભો છે. સંભવ છે કે દેલવાડાના સ્થંપતિઓ જ આ મંદિરમાં કામે લાગ્યા હોય. કુલ ૯૪ સ્તંભો તો દેવદેવીઓની મૂર્તિવાળા કોરણીથી ભરેલા છે.

મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ મનેહર છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૭૫નો લેખ છે. આથી માની શકાય એમ છે કે, આ મંદિરમાં પ્રથમ શ્રી વાદી દેવસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૂર્તિ ખંડિત થતાં તેના સ્થાને વોરા રાજપાલે નવી મૂર્તિ ભરાવી સં. ૧૬૭૫ ના માધ્યમ સુદિ ૪ ને શનિવારે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવિજય-દેવસૂરિના હાથે કરાવી હશે.

મૂળનાયકની આસપાસ એકતીર્થી પાયાણું પરિકર હતું. તેમાં બે મોટા સુંદર ઈંદ્રો કોરેલા હતા. તે પરિકર અને ઈંદ્રો આજે ભમતીમાં અસ્તવ્યસ્ત પડેલા છે. ગૃહમંડપમાં ચાર કાઉસગિયાઓ પરિકરવાળા છે. એક કાઉસગિયા ઉપર સં. ૧૩૧૪ નો લેખ છે. તેમાં ઉલ્લેખ છે કે, “આ કાઉસગિયા આરાસણ નગરના નેમિનાથ ચૈત્યની અંદર સ્થાપન કરેલા છે.” ખીન્ન બે કાઉસગિયા ઉપર સં. ૧૨૧૪ના લેખો છે. સં. ૧૩૧૦ની સાલનો એક ૧૭૦ જિનનો શિલાપટ્ટ છે.

છચોકીને બદલે અહીં બે હારમાં દશચોકીની રચના છે. તેમાં ડાબા હાથ તરફના ગોખલામાં સં. ૧૩૨૩ના લેખવાળી નંદીશ્વરદીપની આલેખના સુંદર રીતે કરેલી જોવાય છે. છચોકીના ડાબા હાથ તરફના કોરણીવાળા એક સ્તંભ ઉપર લેખ છે. તેમાં ઉલ્લેખ છે કે, “સં. ૧૩૧૦ના વૈશાખ વદિ ૫ ને ગુરુવારે આરાસણના પોરવાડ આવક આસપાસે

શ્રીઅરિષ્ટનેમિ જિનચૈત્ય માટે ચંદ્રગચ્છીય શ્રીરત્નપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી શક્તિ મુજબ આ સ્તંભ કરાવ્યો.” એવી હકીકત આવેખી છે.

સભામંડપમાં કાળા હાથ તરફના ગભારામાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની એકતીથી પરિકરયુક્ત પ્રતિમા સં. ૧૬૭૫માં શ્રીવિજયદેવસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠિત છે. જમણા હાથ તરફના ગોખલામાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ભવ્ય અને દર્શનીય પરિકરવાળું ગિંબ છે. પણ તેના ઉપર લેખ નથી. આ પ્રતિમાની જાંચાઈનું પ્રમાણ તેમના મસ્તકે પૂત કરવા માટે બાબુમાં મૂકેલી લાકડાની ઘોડી ઉપરથી અનુમાની શકાય છે.

મૂળગભારાની પાછળની ભીંત ઉપર સુંદર કોરણીભર્યાં સુશોભનો આવેખ્યાં છે. તેમાં ગજથર, નર-નારીનાં જોડલાં-વાળો નરથર અને યક્ષ-યક્ષિણીની મોટી આકૃતિઓ કોરેલી છે.

ભમતીમાં મંદિરનાં સેંકડો અવશેષો, જેમાં પરિકરોના ટુકડા, ગાદીના ભાગો, કાઉસગિયા, ઈંદ્રો, જિનમાતૃપટ્ટો, ચોવીશીના પટ્ટો વગેરે ખંડિત કે અખંડિત આકૃતિઓ પડેલી છે. એક સ્તંભયુક્ત મોટું મનોહર તોરણ પણ છે. કેટલાંયે અવશેષોમાં લેખો પણ જોવાય છે. એમાંનો એક સં. ૧૨૦૪નો લેખ છે, જેમાં “આરાસણાઅરિષ્ટનેમિચૈત્ય” એવો ઉલ્લેખ કરેલો વંચાય છે.

આબુના દેલવાડાના મંદિર જેવો જ સમળીવિહારનો અડધો ભાગ આ મંદિરના પાછળના ભાગના ગોખલામાં ચોડી દીધેલો જોવાય છે. તેના ઉપરના લેખમાં જણાવ્યું છે કે—“સં. ૧૩૩૮ના જેઠ સુદિ ૧૪ને શુક્રવારે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના મંદિરમાં સંવિદ્ધ યશોધરસૂરિ-સંતાનીય શ્રીવર્ધમાનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલો આ પટ્ટ આરાસણાના રહેવાસી પોરવાડ ગોનાના વંશમાં થયેલા તુલહારી આસપાસે-શ્રાવિકા આસિણ્ણિ વગેરે વિસ્તૃત કુટુંબ સહિત-શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામી જિંબ અને અશ્વાવબોધ સમલિકાવિહારનો પટ્ટ કરાવ્યો છે.”

આ પટ્ટમાં લંકાના રાજા, તેમના ખોળામાં રહેલી રાજકુમારી, ભેટાણું ધરી ઊભેલા જૈન ગૃહસ્થનાં પગલાં અને અશ્વ વગેરે આરસમાં કોતરેલું છે. તેની નીચે ઉપયુક્ત લેખ છે.

કાઠી નાખેલા આ પટ્ટનો ખીજે અડધો ભાગ દેરીઓ પાસે જ્યાં પળાસણ વગેરે પડ્યાં છે ત્યાં દીવાલ પાસે પડ્યો છે તેમાં સમુદ્ર, નર્મદા નદી, ઝાડી, સમળી, પારધિ, જૈન આચાર્ય, અને વડાણ વગેરેનો દેખાવ આપ્યો છે.

રંગમંડપની બાજુ પરના દરવાજામાં છેડેની, બે નાના સ્તંભો વચ્ચેની કમાનોમાં મકરમુખ મૂકેલાં છે. આ સુખોના આધારે ગોઠવેલું સુંદર તોરણ કોરણીવાળું છે. આ તોરણ દેલવાડાના મંદિરનાં તોરણોની યાદ આપી રહ્યું છે.

મંડપના સ્તંભોની ખાલી કમાનો, ગૂઢમંડપના દ્વારની સામે આવેલી પરસાળના સ્તંભોની કમાનો, તેમજ ઉપરના પાટકા નીચે આવેલા આંગળા ઉપરથી જણાય છે કે, અહીં પહેલાં આવાં જ બીજાં તોરણો હશે પણ આજે એ બધાં નાશ પામ્યાં છે.

રંગમંડપમાં ઉપર સ્ત્રીઓ માટે ઝરુખાઓ મૂકેલા છે, જે પૂજામહોત્સવ વખતે ઉપયોગમાં લેવાતા હશે એમ લાગે છે.

આ બધાં મંદિરો ઉપર મહા સુદિ ૫ ના રોજ ધ્વજદંડ ચડે છે.

અહીં વિશાળ ધર્મશાળા અને કારખાનું છે. કુંભારિયાણી તીર્થની સામે જ બે ત્રણ માર્ગલોમાં આરસપહાણની ખાણો છે. જરી વાવ પાસેથી આજે પણ આરસ નીકળી આવે છે. કાટોડાના કાળા કોલસા જેવા ઢગલાઓ જ્યાં ત્યાં પડ્યા છે તે જમીન સાથે એવા એકમેક થઈ ગયા છે જેથી એ જમીન ખરગચડી લાગે છે. એના ઉપર ખુલ્લા પગે ચાલવું મુશ્કેલ છે. ગામની પાસે જ એક નદીનું વહેણ ખળભળ કરતું વહ્યા કરે છે. એને એળંગીને તીર્થમાં જવાય છે.

૧૫૫. આબુ

(કોઠા નંબર : ૩૦૨૫-૩૦૩૪)

ગુજરાતના ઉત્તર સીમાડે આવેલો ગિરિનાજ આબુ આબુરોડ સ્ટેશનથી ૧૨ માઈલના અંતરે આવેલો છે. આબુ વિશે ‘મહાભારત’ અને ‘વિષ્ણુપુરાણ’ વગેરે જૈનેતર ગ્રંથો અને વિદેશી યાત્રીઓ પૈકી મેગેસ્થિનિસ (ઈ. સ. પૂર્વે ૩૦૦), પ્લીની (ઈ. સ. ૭૦) વગેરેએ નોંધ લીધેલી હોવાથી એની પ્રાચીન સ્થિતિ પુરવાર થાય છે. જ્યારે પ્રાચીન એવા જૈન આગમ ગ્રંથો પૈકી ‘બૃહત્કંથસૂત્ર’ જેની રચના શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ કરેલી મનાય છે, તેમાં ‘અર્જુન પર્વતની યાત્રામાં સંખડિ (ઉત્તરણી) કરવામાં આવે છે’ એવા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખથી આ યાત્રાભૂમિની પવિત્રતાનું સૂચન મળે છે. ‘નાટયશાસ્ત્ર’ના કર્તા ભરતે અર્જુન સંખંધે ઉલ્લેખ કરતાં આ પ્રદેશની તકાર બહુલ લાપાની વિશેષતા જણાવી છે. લગભગ સાતમા સૈકાના દ્વામાદર કવિએ રચેલા ‘કુટ્ટિનીમતમ્’ નામના ગ્રંથમાં આબુના ચૃષ્ટિસૌંદર્યનું આદ્ભુત વર્ણન કરેલું જોવાય છે. એ પછી ચૌદમા સૈકામાં થયેલા શ્રીજિનપ્રભસૂરિએ રચેલા ‘વિવિધ તીર્થકંથ’માં અર્જુન નામ પાડવાનું કારણ, ત્યાં થયેલી શ્રીમાતા (કુમારી કન્યા)ની સ્થાપના, બીજાં લૌકિક તીર્થો અને વિમલવસહી તેમજ લુણ્ણવસહી વગેરે મંદિરોની પ્રાચીન-અર્વાચીન (તેમના સમયની) સ્થિતિનું વર્ણન સાંપડે છે; તેનો બીજો વિગતો સાથે ટૂંક સાર આ છે:—

અગાઉ આ પહાડ ‘નંદિવર્ધન’ નામે ઓળખાતો હતો પરંતુ જ્યારથી અર્જુન નામના સર્પે અહીં રહેઠાણ કર્યું ત્યારથી તે ‘અર્જુન’ એવા નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. શ્રીમાતા નામની કુમારી કન્યા અહીં તપસ્યા કરવા લાગી ત્યારે ‘રસિયા વાલમ’ નામના કોઈ યોગીએ તેના રૂપમાં મોહિત થઈ તેના પિતા પાસે તેની સાથે લગ્ન કરવાની માગણી કરી. એ યોગી પ્રસિદ્ધ વાલમીકિ ઋષિ હોય એમ કહેવાય છે. એટલે એટલા પ્રાચીન કાળમાં શ્રીમાતાના મરણ પછી તેના પિતાએ કુમારી કન્યા-શ્રીમાતાનું મંદિર અખંડ શીલત્રતના પ્રતીકરૂપે બંધાવ્યું હતું. આજે પણ અહીં શ્રીમાતાનું છૂર્ણ મંદિર છે પરંતુ એ પ્રાચીન નથી. વળી, રસિયા વાલમની મૂર્તિ શ્રીમાતાના મંદિરની બહાર એક તૂટેલા મંદિરના ઘૂમટ નીચે પુરુષાકારે ઊભી છે, તેના હાથમાં પાત્ર છે. સંલવતઃ શ્રીમાતાની સાથે લગ્ન કરવાની આશા લગ્ન થતાં એણે એ પાત્રમાં રાખેલું વિષ પી લીધું હોય એવી કલ્પના એની આખ્યાયિકા અને મૂર્તિરચના ઉપરથી થાય છે. શ્રીમાતાના મંદિર ઉપરાંત અહીં અચલેશ્વર, વશિષ્ઠાશ્રમ અને મંદાકિની (કુંડ) વગેરે લૌકિક તીર્થો છે.

આ પર્વત ઉપર બાર (આજે ચૌદ) ગામો વસેલાં છે. અહીં હરેક પ્રકારનાં વૃક્ષો, વેલરીઓ, ફૂલો, ફળો, ઔષધિઓ અને કંદોનો પાર નથી. ધાતુઓની ખાણો છે અને મંદાકિની વગેરે કુંડો તેમ જ કુદરતી ઝરણાં છે.

વિમલશાહ મંત્રીએ સં. ૧૦૮૮માં બનાવેલો ‘વિમલવસહી’ પ્રાસાદ અને સં. ૧૨૮૮માં શ્રીવસ્તુપાલ—તેજપાલ મંત્રીશ્વરોએ પોતાના ભાઈના નામે શેાભનદેવ નામના શિલ્પીદ્વારા બંધાવેલો ‘લુણ્ણવસહી’ પ્રાસાદ શેાભી રહ્યા છે.

આજે પણ કુદરતના ઉભરાતા વાત્સલ્ય ભાવની પ્રતીતિ કરાવતી તેની વનશ્રી અને સલિલ શેાભાથી કેટલાકેએ આબુને નંદનવન તરીકે ઓળખાવ્યું છે. ખરું જોતાં એના સૌંદર્યને સોળે કળાએ વિકસાવનાર અગિયારમી સદી અને તે પછી થયેલા દ્વાનવીરોએ જ્યારે સંગેમરમરમાં પ્રાણ પૂરીને અપૂર્વ એવી શિલ્પસમૃદ્ધિનું અહીં નિર્માણ કર્યું ત્યારથી આ ભૂમિનાં રૂપ, રંગ અને પવિત્રતા અનુપમેય બની ચૂક્યાં છે એ નિર્વિવાદ છે.

વિમલવસહી પ્રાસાદ બંધાવનાર શ્રીવિમલશાહ ગૂર્જરનરેશ ભીમદેવના (ઈ. સ. ૧૦૨૧ થી ૧૦૬૩) મંત્રી હતા. તે પરાક્રમી અને કુશળ રાજનીતિજ્ઞ તરીકે ખ્યાત હતા. આબુના પરમારવંશી ધંધુક રાજાએ જ્યારે ગુજરાતના રાજાના સામંત તરીકે રહેવાની ના પાડી ત્યારે ભીમદેવે વિમળને દંડનાયક બનાવી ચંદ્રાવતી મોકલ્યો. વિમળે પોતાની શક્તિથી એ રાજ્યને વિકસાવી ગુજરાતની સત્તા વધારી દીધી અને ત્યાંના રાજવી જેટલી સત્તા મેળવી લીધી.

મંત્રી વિમળશાહ પોતાની પાછલી જિંદગીમાં ચંદ્રાવતી અને અચલગઢમાં રહેતા હતા. તેમની પત્ની શ્રીમતી બુદ્ધિશાળી અને ધર્મપરાયણ શ્રાવિકા હતી. તેમને કોઈ વારસ નહોતો, આથી બંને જણ ધર્મની આરાધના અને પ્રભુભક્તિ કરતાં હતાં. એવામાં પ્રખર વિદ્વાન મહાત્મા શ્રીધર્મધોષસૂરિ ચંદ્રાવતી આવ્યા ત્યારે વિમલશાહને તેમના રાજકીય પાપોના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે આબુ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવાની ભલામણ કરી. આ ભલામણ અનુસાર મહારાજ ભીમદેવ, મોટાભાઈ નેદ.

અને રાજા ધંધુકની આજ્ઞા લઈ આખુ ઉપર મંદિર બંધાવવા માટેની જગ્યા પસંદ કરી પરંતુ બ્રાહ્મણોએ જૈનો પરના દ્વેષથી હિંદુઓના તીર્થમાં જૈનોને પેસવા દેવાની મનાઈ કરી. વિમળશાહે ધાયું હોત તો પોતાના સત્તાબળથી એ જગ્યા લઈ શકત પણ કયાઓના ઉલ્લેખો પ્રમાણે વિમળશાહે ત્રણ ઉપવાસ કરી અંબિકાની આરાધનાથી નિર્દિષ્ટ જગ્યામાં ચંપકવૃક્ષ નીચેથી શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુની મૂર્તિ (લોકો તેને મુનિસુત્રતસ્વામીની કહે છે) કાઢી બતાવતાં, અસલ આ જૈનોનું તીર્થ હતું એવું સાબિત કરી બતાવ્યું અને પસંદ કરેલો જગ્યાના બદલામાં બ્રાહ્મણોની માગણીથી એ જગ્યા ઉપર પથરાઈ રહે તેટલા ટંકાઓ (સિંકાઓ) આપીને જગ્યા ખરીદ કરી. તેમણે તેના ઉપર ૧૮ કરોડ ને ૫૩ લાખ જેટલું અઢળક દ્રવ્ય લગાવી શ્રીઆદિનાથનું રમણીય ચૈત્ય બંધાવ્યું, જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૦૮૮માં શ્રીધર્મધોષસૂરિના હાથે કરવામાં આવી.

આ મંદિર આજે દેશદેશના વિદ્વાનોનું આકર્ષણ કરી રહ્યું છે. આ મંદિરના પ્રથમ દર્શને કર્નલ ટોડે હર્ષના આવેગમાં ત્યાં સુધી કહી દીધું કે, “ My heart beat with joy, as with the sage of Syracuse. I exclaimed Eureka.” અર્થાત્—“ મારું હૃદય આનંદથી ઉછાળા મારતું હતું અને સીરાક્યુઝના (પ્રસિદ્ધ) ઋષિની માફક ‘ આયરેકા ’ (હું જે શોધતો હતો તે મળ્યું) એવો ખુશ મારી. ”

આમ જે જે વિદ્વાનોએ અહીંનાં મંદિરોને જોયાં છે તેઓ આ મંદિરનું આશ્ચર્યભર્યું વર્ણન કરી છેવટે કર્નલ-ટોડના જેવો આનંદ અનુભવે છે; એના વિસ્તાને અહીં અવકાશ નથી પણ આ મંદિરની રચના વિશે જાણવાજેવી હકીકતો ઉપર આપણે ધ્યાન દોરીએ:

૧. વિમલવસહી :

આ મંદિર મૂળભૂતરો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, રંગમંડપ, ખાવન જિનાલય, શૃંગારચોકી અને શિખર વગેરેની નયનમનોહર રચનાવાળું છે. ૧૪૦ x ૬૦ ફીટ લાંબી-પહોળી જગ્યા આ મંદિરે રોકેલી છે. તેમાં મુખ્ય ભાગ ભજવતો મૂળભૂતરો જિંઆ પીઠ ઉપર બાંધેલો છે. મધ્યભાગે મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની પદ્માસનસ્થ ધ્યાનમુદ્રાવસ્થિત ભવ્ય આરસ પ્રતિમા બિરાજમાન છે. શ્રીવિમલશાહે અસલ અહીં ૫૧” ઈંચ પ્રમાણ ધાતુની સપરિકર મૂર્તિ બનાવી મૂળનાયકની જગ્યાએ સ્થાપન કરી હતી પરંતુ જીર્ણોદ્ધાર સમયે એ મૂર્તિને બદલે અહીં આરસ પ્રતિમા પથરાવવામાં આવી છે.

મૂળભૂતરોના દ્વારની શાખો ઉત્કૃષ્ટ કૌતરકામથી ભરપુર છે. તેના ઉપર આરસનું સુંદર અણીદાર શિખર છે. અંદરના ભાગમાં મૂળભૂતરો પછીના ગૃહમંડપ ભિન્ન ભિન્ન પ્રાણીઓ અને મૂર્તિઓના આકારોથી યુક્ત કૌતરકામવાળો છે. તેની આસપાસ પ્રદક્ષિણાપથ આવેલો છે. જો કે મૂળભૂતરો અને ગૃહમંડપ તદ્દન સાદી બાંધણીના છે, તેનું કારણ એ છે કે સં. ૧૩૬૮ માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજી અહીં આવ્યો ત્યારે તેણે આ મંદિરના અસલ કળામય અને સુશોભિત મૂળ ભાગોને તોડી પાડ્યા હતા, જે સં. ૧૩૭૮ માં થયેલા જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે નષ્ટ થયેલા ભાગોને તદ્દન સાદી રીતે નવા કરાવ્યા હોય એમ લાગે છે.

આગળના ભાગમાં મૂળભૂતરોથી સહેજ નીચી સપાટી ઉપર સલામંડપની રચના કરેલી છે. સૌથી વધારે નકશી-કામ આ મંડપમાં જોવાય છે. મંડપની જિંઆઈ પ્રમાણસર છે, અને તેમાં વાપરેલા સફેદ આરસ પરના નકશીકામથી એ એટલો સુંદર લાગે છે કે તે જોઈને પ્રેક્ષક મુગ્ધ બની જાય કૌતરકામ એટલું બારીક છે કે જાણે મીણના બીજામાં ઊતાર્યું હોય એવું જણાઈ આવે. મંડપમાં આવેલા ૪૮ થાંભલાઓ સુંદર શિલ્પકામથી ભરચક છે. સ્તંભો નીચેથી ચોરસ ફુલીવાળા અને ઉપર વૃત્તાકાર છે. વચ્ચેના આઠ થાંભલાઓ ઉપર ત્રાંસી પટ્ટશિલાઓ મૂકી તેના ઉપર રમણીય ગોળ ધૂમટની રચના કરેલી છે. તેના ઉપરનો ચંદરવો પથ્થરનાં ઝૂલતાં ઝુમ્મરોથી અલંકૃત છે. થાંભલાના હીરગૃહોથી ધૂમટના ૧૬ ટેકાઓમાં વિદ્યાદેવીઓની સુંદર મૂર્તિઓ વાહન અને શસ્ત્ર સાથે વિવિધ ભાવ અને અલંકરણો પૂર્વક ઊભી છે. તેની આસપાસ એવડા થાંભલાઓની રચના છે.

સલામંડપની આગળ મોટો ચોક છે. તેમાં પ્રવેશ કરવા માટેના દ્વાર આગળના થાંભલાઓ ઉપર સુંદર ફૂલકાર જેવાં તોરણો છે. તેની આસપાસની ફરતી ઓસરીમાં ૪૫ દેવકુલિકાઓની યોજના કરેલી છે. આ દરેક દેરીમાંની મૂર્તિ અને દ્વારના શિલ્પમાં ઘણી સમાનતા છે. તેની સામે ચાર થાંભલાઓ ઉપર ત્રાંસી પટ્ટશિલાઓ ગોઠવી નાના નાના સુંદર ધૂમટો બનાવેલા છે, અને તેના અંદરના ચંદરવામાં કમળ વગેરેની વિવિધ પ્રકારની શિલ્પીય રચના આલેખી છે. દરેક

ઘૂમટ નીચેનો ચંદરવો ભુટ્ટી ભુટ્ટી ભાતની આકૃતિઓ રજૂ કરે છે. આના ધાંભલાની અણંશ કુંભીઓ તથા ચોરસ અને વૃત્તાકાર સ્તંભો પરની મૂર્તિઓ, ઝીણું કોતરકામ અને તે પરના ભુદા ભુદા થર પણ ખરેખર અવલોકન કરવા યોગ્ય છે.

ગૂઠમંડપના દરવાજાની બંને તરફ, નવચોકીમાં, રંગમંડપમાં, દેરીઓના ગુંબજોમાં અને બહારની દીવાલોમાં જૈન શાસ્ત્રની પૌરાણિક કથાઓના ઘટના પ્રસંગો-ભાવો આબેહૂબ આલેખ્યા છે.^૧

સલામંડપની બહાર પ્રવેશ દ્વારની બાજુમાં એક હસ્તિશાળા છે. તેમાં મોટા મોટા સફેદ આરસના હાથીઓ કુશળતાપૂર્વક બનાવેલા છે. અસલ આ હાથી ઉપર વિમલમંત્રીના પૂર્વજો અને કુટુંબીઓની મૂર્તિઓ બિરાજમાન કરેલી હતી. સં. ૧૩૬૮ માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીએ એ મૂર્તિઓનો નાશ કર્યા પછી બીજી મૂર્તિઓ તેના પર મૂકવામાં આવી નથી.

મંદિરનું શિખર મુસ્લિમ કાળ પહેલાંની સ્થાપત્યકળાનું પ્રતીક છે. આ મંદિર અને બીજાં મંદિરોનાં શિખરો તદ્દન બેઠા ઘાટનાં હોવાનું કારણ એ છે કે અહીં વારંવાર ધરતીકંપના આંચકા આવે છે તેથી શિખરો પડી જવાના ભયે તેની આવી રચના કરવામાં આવી છે.

વિમલ મંત્રીને આણુની ભૂમિમાંથી જે પ્રાચીન મૂર્તિ મળી આવી હતી તે આ મંદિર બંધાવતાં પહેલાં એક ગભારો બનાવીને બિરાજમાન કરી હતી, જે ગભારો આજે વિમલવસહીની ભમતીમાં વીથમી દેરી તરીકે ગણવામાં આવે છે. આ મૂર્તિ ઋષભદેવ ભગવાનની હોવા છતાં શ્યામવર્ણી હોવાથી લોકો એને શ્રીમુનિમુત્રતસ્વામીની મૂર્તિ તરીકે ઓળખે છે. આ ગભારામાં ત્રણ ગદની રચનાવાળું સુંદર સમવસરણ છે, જેના ઉપર સપરિકર ચોમુખ પ્રતિમાઓ વિરાજમાન કરેલી છે. આમાં એક આચાર્યની સુંદર મૂર્તિ સં. ૧૩૯૬ ના લેખવાળી છે. એ સિવાય પણ બીજી મૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે.

આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર વિમલ મંત્રીના કુટુંબીઓના વારસાએ જ કરાવ્યો હતો. સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રી મહિંદુના પુત્ર હેમરથ અને દશરથે વિમલવસહીની દશમી દેરીનો વિ. સં. ૧૨૦૧ માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવી, તેમાં મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા હતા અને પોતાના પૂર્વજ શેઠ નીનાથી લઈને પોતા સુધીના આઠ જણની મૂર્તિઓ એક જ પથ્થરમાં કોરાવીને સ્થાપન કરી હતી. તે બધી મૂર્તિઓ ઉપર કોતરેલાં નામો પણ આજે જોવાય છે.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રી આણુંદ અને તેમના પુત્ર મંત્રી પૃથ્વીપાલે વિમલવસહીની ઘણી દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૨૦૪ થી ૧૨૦૬માં સુધીમાં કરાવ્યો છે. એ જ સમયમાં વિમલવસહીની બહાર પોતાના પૂર્વજોના કીર્તિ સ્મારક તરીકે સુંદર હસ્તિશાળાનું નિર્માણ કર્યું છે. દરવાજાના મુખ્ય ભાગમાં વિમલમંત્રીની અશ્વારૂઢ પ્રતિમા શોભી રહી છે અને તેની બાજુમાં આવેલી હસ્તિશાળામાં ૧૦ હાથીઓ પૈકી ૭ હાથીઓ પોતાના પૂર્વજોના નામે મંત્રી પૃથ્વીપાલે બનાવ્યા છે. બ્યારે બાકીના ૩ હાથીઓમાંના ૨ હાથીઓ, વિ. સં. ૧૨૩૭માં મંત્રી પૃથ્વીપાલના પુત્ર મંત્રી ધનપાલે પોતાના મોટા ભાઈ જગદેવના નામે બનાવ્યા છે. આ બધા ઉપર લેખો કોરેલા છે બ્યારે ત્રીજા હાથીનો લેખ નષ્ટ થઈ જવાથી એ ધનપાલે બનાવ્યો કે બીજા કોઈએ એનો નિર્ણય કરી શકાતો નથી. મંત્રી ધનપાલે પણ આ મંદિરની દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૨૪૫માં કરાવ્યો હતો.

સં. ૧૩૬૮માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીનો લોહપ દૃષ્ટિ આ મંદિરો ઉપર પડી અને મંદિરના મુખ્ય કળામય ભાગો—મૂળગભારો, ગૂઠમંડપ તેમજ હસ્તિશાળાની મૂર્તિઓને તોડી ચાલતો થયો. એ પછી સં. ૧૩૭૮ના જેઠ વદિ દને સોમવારના રોજ માંડવ્યપુર (મંડોર) નિવાસી શેઠ ગોસલના પુત્ર ધનસિંહ, તેના પુત્રો વીજડ વગેરે છ ભાઈઓ અને ગોસલના ભાઈ ભીમાના પુત્ર મહણસિંહ, તેના પુત્ર લાલિગ વગેરે ત્રણ ભાઈઓ—આમ વીજડ અને લાલિગ વગેરે નવ ભાઈઓએ મળીને આ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરી શ્રીજ્ઞાનચંદ્રસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.^૨

૧. આ ભાવો માટે અને મૂર્તિઓની વિગતો માટે જુઓ : મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી દ્વારા ‘તીર્થરાજ આણું’ ભા. ૧.

૨. “શ્રીઅર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ક્રેપાંક: ૧.

એકંદરે આ મંદિરના સ્થાપત્યના અવલોકન અને શિલ્પકામના નિરીક્ષણથી તત્કાલીન સ્થપતિઓની શાસ્ત્રસિદ્ધ કળાકૃતિ અને કારીગરોમાં નિર્જીવ વસ્તુમાં પણ લાવ વહન કરાવવાની કળા તથા જુદાં જુદાં દર્શ્યોમાંથી સમકાલીન ગુજરાતના સાંસ્કૃતિક વિકાસનો અભ્યાસ થઈ શકે એવી શિલ્પકૃતિઓ અને રચનારેખાઓ જોવાય છે.

વિમલવસહીની બહાર હસ્તિશાળાની પાસે શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું સાદું અને નાનું દેરાસર છે. આ મંદિર અને હસ્તિશાળાનો મોટો રંગમંડપ કોણે ક્યારે કરાવ્યા એ વિશેની હકીકત જાણવા મળતી નથી. સં. ૧૬૩૯માં રચાયેલા 'હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય' વગેરેમાં આનો ઉલ્લેખ નથી અને ખંનેની ભીંતો ઉપર સં. ૧૮૨૧ના લેખોમાં કારીગરોનાં નામે ઉલ્લેખ્યાં છે એ ઉપરથી લગભગ એ સમયમાં આ મંદિર બન્યું હશે એમ લાગે છે.

૨. લૂણવસહી :

આ મંદિરના નિર્માતા ગુજરાતના રાજા વીરધવલના મહામાત્ય વસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામે બંધુઓ હતા. તેમણે ગુજરાતના હાલના સિંહાસનને પોતાની અર્પૂણ પ્રતિભા અને શૌર્યના કૌશલથી અચલ બનાવી રાખી એની સત્તા વધારી હતી; જેમને એક દાનવીર, નરવીર અને વિદ્વદ્વીર તરીકે એમના સમયના રાજાઓએ અને વિદ્વાનોએ સત્કાર્યા હતા અને એ જ કારણે તેમની કીર્તિકોમુદી લોકના અંતરપટમાં સોળે કળાએ ખીલેલી આજસુધી જોવાય છે.

મંત્રી વસ્તુપાલના નાના ભાઈ તેજપાલે પોતાના પુત્ર લાવણ્યસિંહના કલ્યાણ માટે, ગુજરાતના સોલંકી રાજા ભીમદેવ(બીજા)ના મહામંડલેશ્વર આજુના પરમાર રાજા સોમસિંહની અનુમતિ લઈને અહીં કરોડો રૂપિયા ખર્ચીને લૂણિગવસહી-લૂણવસહી નામે શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું. મૂળનાયક શ્રીનેમનાથ ભગવાનની ભવ્ય મૂર્તિ કસોટીના પાષાણની છે. આ મંદિર મૂળભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકીઓ, રંગમંડપ, બલ્લાનક, ખત્તક, ભમતીની દેરીઓ અને હસ્તિશાળા વગેરેથી મંડિત છે. બહારથી સાદું પણ અંદરથી બહુ સુંદર કોરણીભર્યું આ મંદિર પણ વિમળવસહી જેવું જ ઉત્કૃષ્ટ આરસપાષાણનું બનેલું છે. ઉપર્યુક્ત મંદિરથી બસો વર્ષ પછી બંધાયેલું આ મંદિર થોડા ફેરફાર સિવાય બાંધણી અને રચનામાં ઘણું મળતું આવે છે.

આ મંદિરમાં વિમલવસહી કરતાં જુદી જાતના વૈવિધ્યપૂર્ણ થાંભલાઓ રચેલા છે. મૂળભારો, સભામંડપ અને દેવકુલિકાના થાંભલાઓમાં સમયાનુસાર ઓછી-વત્તી શિલ્પકળાનું દર્શન થાય છે. ધૂમટોના ચંદરવામાં પણ લટકતાં ઝુમ્મરો સુંદર રીતે કોતરેલાં છે. કમળનાં પુષ્પ, વૃક્ષ, વેલખુદાઓ અને તીર્થંકરોની જીવનઘટનાઓના ભાવો પણ કોતરેલા છે. દીવાલો, દરવાજા, સ્તંભો, મંડપો, તોરણો અને છતના હાથી, ધૂમટોમાં થોડા, ભિંટ, વ્યાઘ્ર, સિંહ, મત્સ્ય, પક્ષીઓ, મનુષ્યો, દેવ-દેવીઓ, તેમજ રાજદરબાર, સવારી, વરઘોડા, જાન-વિવાહ પ્રસંગની ચોરી, નાટક, સંગીતવાદ્ય, રણસંઘ્રામ, પશુચારવાં, સસુદ્રયાત્રા, રણારીઓ, ગૃહજીવન, સાધુઓ અને શ્રાવકોના પ્રસંગો આલેખ્યા છે. તોરણોમાં પણ વિશેષતા છે. વિમલવસહીમાં ગોળાકાર તોરણો છે જ્યારે આમાં કમાન જેવાં ત્રિકોણાકાર તોરણો લટકાવેલાં છે. મુખ્ય ધૂમટના શિલ્પમાં પણ થોડો ફેર છે. મતલબ કે કોરણી ઉત્તમ પ્રકારની છે. વિમલવસહીમાં હસ્તિશાળા છે ત્યારે આમાં હાથીઓ ઉપર વસ્તુપાલ, તેજપાલ અને તેમની પત્નીઓ વગેરેની મૂર્તિઓ સ્થાપન કરેલી છે. આ મંદિરનું શિખર વધુ ઉન્નત ઠેઠ સુધી કોરણીયુક્ત અને ઉપશિખરોથી શોભાયમાન છે. ફરતી દેવકુલિકાઓની રચનામાં તેના થાંભલા અને ધૂમટોમાં ભરપુર કોરણી કરેલી છે. ભદ્રપ્રાસાદો, જાતજાતનાં શિખરો, થાંભલાઓની વિવિધતા, દેવીઓના નૃત્યપ્રકારો અને તીર્થંકરો તેમજ પુરાણોની આખ્યાયિકાઓની ઘટનાઓનાં દર્શ્યોથી આજુબે મંદિર શિલ્પકળાથી ભરચક છે. શોભનદેવ નામના સ્થપતિએ આ મંદિર બાંધેલું છે.

આવાં ઉત્તમ મંદિરોને જોણે જોયાં નથી તેનું જીવંત નકાસું છે એમ જે ઋષભદાસ કવિએ કહ્યું છે તે ખરેખર, યથાર્થ લાગે છે.

આ મંદિરની નાંગેન્દ્રગચ્છીય મહેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શાંતિસૂરિ, તેમના શિષ્ય આનંદસૂરિ-અમરસૂરિ, તેમના શિષ્ય હરિભદ્રસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રીવિજયસેનસૂરિએ સં. ૧૨૮૭ના ચૈત્ર વદિ ૩ (ગુજરાતી ફાગણ વદિ ૩) ને રવિવારે પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

આ મંદિરના ગૃહમંડપના સુખ્ય દરવાજાની બહાર નવચોકીઓમાં દરવાજાની બંને તરફ ઉત્કૃષ્ટ કોરણીવાળા બે ગોખલાઓ કરાવેલા છે, જે આજે દેરાણી-નેઠાણીના ગોખલાથી ઓળખાય છે. વસ્તુતઃ મંત્રી તેજપાલે પોતાની બીજી પત્ની સુહસાદેવીના કટ્યાણુ માટે આ ગોખલા બનાવ્યા છે. આ બે ગોખલામાં ૧૮ લાખ રૂપિયાનું ખર્ચ થયાનું કહેવાય છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૨૬૭ માં થઈ છે. ભમતીની ઘણી દેરીઓ પણ મંત્રી તેજપાલે પોતાના ભાઈઓ, ભોભાઈઓ, બહેનો, પોતાના તથા ભાઈઓના પુત્રો, પુત્ર-વધૂઓ અને પુત્રીઓ વગેરે પોતાના સમસ્ત કુટુંબના કટ્યાણુર્થે કરાવી છે. બ્યારે ઓડીક દેરીઓ પોતાના વેવાઈઓ અને પરિચિત સંબંધીઓએ પણ કરાવી છે. બધી દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૨૮૭ થી લઈને ૧૨૯૩ સુધીમાં થઈ છે.

આ મંદિરની પ્રશસ્તિના મોટા શિલાલેખથી જણાય છે કે, મંત્રી તેજપાલે આ મંદિરની વ્યવસ્થા માટે વ્યવસ્થાપક મંડળની અને મંદિરના વર્ષગાંઠના અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ પ્રસંગે તેમજ શ્રીનેમનાથના પાંચે કટ્યાણુકોના દિવસોમાં પૂજા-મહોત્સવ માટે જુદા જુદા ગામો તરફથી કાયમખાતે વ્યવસ્થા કરાવી હતી. વ્યવસ્થાપક મંડળમાં મંત્રી મલ્લદેવ, મંત્રી વસ્તુપાલ, મંત્રી તેજપાલ, લાવણ્યસિંહનો મોસાળ પક્ષ ખીમસિંહ, આંબસિંહ, ઉદલ તથા લુણસિંહ, જગસિંહ, રત્નસિંહ અને તે ચારેનો વંશપરંપરાને સહાને માટે ટ્રસ્ટીઓ નીમ્યા હતા અને ગુજરાતી ફાગણ વદિ ૩ ના દિવસે ચંદ્રાવતી, ઉંબરણી તથા કોસરઉલી (કોવરલી)ના, ફા. વદિ ૪ ના દિવસે કાસણદ (કાસાંદ્રા)ના, ફા. વદિ ૫ ના દિવસે બ્રહ્માણુ (વરમાણુ) ગામના, ફા. વદિ ૬ ના દિવસે ધઉલી ગામના, ફા. વદિ ૭ ના દિવસે મહાતીર્થ મુંડસ્થલના, ફા. વદિ ૮ ના દિવસે અણાદરા અને ડબાણી ગામના, ફા. વદિ ૯ના દિવસે મહાર ગામના અને ફા. વદિ ૧૦ના દિવસે સેલવાડા ગામના શ્રાવકોએ તથા શ્રીનેમનાથ ભગવાનના પંચકટ્યાણુકોના દિવસોમાં દેલવાડા ગામના શ્રાવકોએ પૂજા-મહોત્સવ કરવો; એવી વ્યવસ્થા સોમસિંહ રાજા અને જુદા જુદા ગામના અગ્રણીઓ વચ્ચે રહીને કરી હતી.

ચંદ્રાવતીના સોમસિંહ રાજાએ આ મંદિરના પૂજા વગેરેના ખર્ચ માટે ડબાણી નામનું ગામ સમર્પણ કર્યું હતું; જે વિશે એક લેખ માહિતી આપે છે.

અદ્વાઉદીન ખિલજીએ સં. ૧૩૬૮ માં આ મંદિરનો મૂળભારો તથા ગૃહમંડપનો સાવ નાશ કરી નાખ્યો હતો અને ખીજા ભાગોમાં પણ નુકશાન કર્યું હતું, તેથી વ્યવહારી ચંડસિંહના પુત્ર પેથડે સં. ૧૩૭૮ માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેની નવેસર પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

૩. પિત્તલહર મંદિર :

આ મંદિર ભીમાશાહે કરાવ્યું હોવાનું આ જ મંદિરના શિલાલેખો, અર્ધુદકલ્પ અને શુદુગુણરતનાકર કાવ્ય વગેરેથી જણાય છે. એથી આ મંદિર ‘ભીમાશાહના મંદિર’ના નામથી પણ ઓળખાય છે. પછીથી અમદાવાદના રહેવાસી મંત્રી મુંદર અને મંત્રી ગદાએ અહીં મૂળનાયકની પિત્તલ આદિ ધાતુઓથી નિર્મિત મૂર્તિ મૂળનાયક તરીકે સ્થાપન કરી ત્યારથી તેને ‘પિત્તલહર મંદિર’ નામે લોકો ઓળખે છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૫૨૫ નો લેખ છે. પણ આ મંદિર એથીયે પ્રાચીન હોવાના પુરાવાઓ મળે છે. મંદિરની બહાર આવેલી વીરજીની દેરી પાસેના રાજધર દેવડા ચુંડાના વિ. સં. ૧૪૮૯ ના લેખમાં એ સમયે ત્રણ મંદિરો અહીં વિદ્યમાન હોવાનું લખેલું છે અને શ્રીમાતાના મંદિરના સં. ૧૪૯૭ ના લેખમાં ‘પિત્તલહર’ એ નામથી મંદિરનો ઉલ્લેખ કરેલો છે એ ઉપરથી આ મંદિર સં. ૧૪૮૯ થીયે વધુ પ્રાચીન હોવામાં સંદેહ નથી અને વિમલવસહીમાંના વિ. સં. ૧૩૫૦ થી લઈને ૧૩૭૩ સુધીના મહારાજાઓના આજ્ઞાપત્રના ચાર લેખોમાં અહીંનાં બે મંદિરો જ નિર્દેશ હોવાથી આ મંદિર વિ. સં. ૧૩૭૩ પછી અને વિ. સં. ૧૪૮૯ વચ્ચેના કોઈ સમયમાં નિર્માણ થયું એટલું નક્કી થાય છે.

આ મંદિર મૂળભારો, ગૃહમંડપ, સભામંડપ, નવ ચોકીઓ, શૃંગારચોકી, ભમતી અને શિખર વગેરેથી સુશોભિત છે. મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન બિરાજમાન છે.

૪. ખરતરવસહી :

આ મંદિર સાડું છતાં ત્રણ માળનું વિશાળ છે. એનું શિખર પણ બધાં મંદિરોથી ઊંચું છે. નીચેના માળમાં

વિશાળ ચાર રંગમંડપો છે અને મુખ્ય ગભારાની બહાર સુંદર કોરણી કરેલી છે. ત્રણે માળમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ચોમુખ પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે. નીચેના માળની મૂળનાયક પ્રતિમાઓ પરિકરવાળી ભવ્ય અને મોટી છે.

‘ચોમુખજીના મંદિર’ના નામે ઓળખાતા આ મંદિરને ‘ખરતરવસહી’ પણ કહે છે. આ મંદિર કોણે ક્યારે બંધાવ્યું એ સંબંધી તેમાંથી મળી આવેલા પ્રતિમાલેખો કોઈ વિગત આપતા નથી, પરંતુ ખરતરગચ્છીય શ્રાવકોએ અને ખરતરગચ્છીય આચાર્યે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૂર્તિઓ એના ‘ખરતરવસહી’ નામની સાર્થકતા બતાવે છે. ત્રણે માળમાંની મૂળનાયકની ઘણીખરી પ્રતિમાઓ દરડાગોત્રીય ઓશવાલ સંઘવી મંડલિકે અને તેના કુટુંબીઓએ સં. ૧૫૧૫ અને તેની આસપાસના સમયમાં ભરાવી છે, અને કેટલીક મૂર્તિઓ ખરતરગચ્છાચાર્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરી છે. આ મંદિરનો સમયનિર્ણય આપતાં સુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી નોંધે છે કે—“અહીંના દિગંબર જૈન મંદિરના વિ. સં. ૧૪૯૪ ના લેખમાં તથા શ્રીમાતાના મંદિરના અને લીમાશાહના મંદિરના લાગાની વ્યવસ્થા સંબંધીના સં. ૧૪૯૭ ના લેખોમાં લીમાશાહના મંદિરનું નામ છે પણ આ મંદિરનું નામ નથી. તેમજ પિત્તલહર મંદિરની બહારના એક સુરહીના વિ. સં. ૧૪૮૯ ના લેખમાં એ સમયે દેલવાડામાં ફક્ત ત્રણ મંદિરો હોવાનું લખ્યું છે. આ બધા લેખો ઉપરથી જણાય છે કે, આ મંદિર એ સમયે વિદ્યમાન નહોતું. એટલે આ મંદિર વિ. સં. ૧૪૯૭ પછી જ બન્યું હોય એમ જણાય છે. x x x તેથી સહજ અનુમાન થઈ શકે કે આ મંદિર બીજા કોઈએ નહિ પણ સંઘવી મંડલિકે સં. ૧૫૧૫ માં બંધાવ્યું હશે.”^૩

ઑરિયા :

દેલવાડાથી ઇશાનપૂણામાં લગભગ ૩૫ માઈલ દૂર ‘ઑરિયા’ નામનું પ્રાચીન ગામ છે. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આનાં ઑરિયાસકપુર, ઑરીસા ગ્રામ, ઑરાસા ગ્રામ એવાં નામો નોંધાયેલાં છે જો કે આજ અહીં કોઈ જૈન વસ્તી કે ધર્મશાળા નથી પણ લગભગ પંદરમા સૈકામાં અહીં જૈનોની સારી આબાદી હશે અને તેથી જ ઑરિયાના શ્રીસંઘે શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર બંધાવેલું હશે જે આજે વિદ્યમાન છે. મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, શિખર અને ભમતીના કોટયુક્ત મંદિરની રચના છે. ગૂઢમંડપ આગળ નવ ચોકીઓ બનાવવા માટે ચોતરો બનાવી રાખ્યો છે અને એ પછી રંગમંડપ બનાવવા માટેની જગા પણ રાખેલી જોવાય છે.

મંદિર ક્યારે બંધાયું એ સંબંધી એવું અનુમાન નીકળે છે કે, ચૌદમી શતાબ્દીના ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં શ્રીજિન-પ્રભસૂરિએ આ મંદિરનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, જ્યારે પંદરમી શતાબ્દીના અંતમાં શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ રચેલા ‘અબુદ્દ-ગિરિકલ્પ’માં ઑરિયામાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરનો ઉલ્લેખ મળે છે. શ્રીગૌરીશંકર ઓઝાજીની નોંધમાં આ મંદિરના મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનો ઉલ્લેખ છે પરંતુ અત્યારે તો તેમના સ્થાને શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન વિરાજે છે. આમ હોવા છતાં આ મંદિર શ્રીમહાવીરસ્વામીના મંદિરના નામે જ હજી ઓળખાય છે. મૂળનાયકમાં થયેલા આ ફેરફારો જીર્ણોદ્ધાર સમયના છે, પણ મંદિર તો ચૌદમી શતાબ્દીના અંતે અને પંદરમીની શરૂઆતમાં બંધાયેલું હોવું જોઈએ.

અચલગઢ :

ઑરિયાથી ૧૫ માઈલ અને દેલવાડાથી ૪૫ માઈલ દૂર ઊંચી ટેકરી ઉપર વસેલું ‘અચલગઢ’ નામનું પ્રાચીન ગામ છે. ટેકરી ઉપર મેવાડના રાણા કુંભાએ સં. ૧૫૦૯ માં કિલ્લો બાંધેલો છે, તેને અચલગઢ કહે છે. અહીં વિશાળ જૈનધર્મશાળા અને ૪ મંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. ચોમુખજીનું મંદિર :

પહાડના ઊંચા શિખર પર આવેલું આ મંદિર બે માળની ભવ્ય બાંધણીવાળું છે. મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, સભામંડપ, ભમતી અને શિખરયુક્ત ચારે દિશાના ચાર દ્વારવાળું છે. ચારે દિશાના મૂળનાયકની ધાતુની બહુ મોટી ચાર મનોહર મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. તેના ઉપરના લાંબા લેખોમાંથી આ પ્રકારે હકીકતો બાજી મળે છે. ૧. ઉત્તર દિશાના દ્વારના

૩. શ્રીકૃત્યુનાથનું મંદિર:

આ દેરાસર કારખાના-પેટી પાસે આવેલું છે. મંદિર ઘર-દેરાસર જેવું લાગે છે. કોણે બંધાવ્યું હશે એ જાણી શકાયું નથી. મૂળનાયક શ્રીકૃત્યુનાથ ભગવાન ઉપર સં. ૧૫૨૭ નો શિલાલેખ છે. આ મંદિરમાં ધાતુમૂર્તિઓનો પરિવાર ઘણો છે. તેમાંની કેટલીક તો પ્રાચીન છે. આ મંદિરમાં એક મૂર્તિ જેના ઉપર કપડાં, મુહપત્તિ વગેરેની નિશાનીઓ છે તે સંભવતઃ પુંડરીકસ્વામીની હશે, એમ શ્રીજયંતવિજયજી મહારાજનું માનવું છે. તેના ઉપર લેખ નથી.

૪. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર:

અચલગઢની તળેટીમાં પરંતુ જિંઘા ટેકરા ઉપર શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર વિશાળ વડામાં ઘેરાયેલું એકાંતમાં આવેલું છે. આ મંદિર મૂળભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, શિખર, ભમતીના કોટ, શૃંગારચોકી અને વચ્ચે ખુલ્લા ચોકવાળું બનેલું છે. જીર્ણોદ્ધાર સમયની અર્વાચીન બાંધણીમાં પણ તેનું પ્રાચીનત્વ ક્યાંક ક્યાંક દેખા દે છે. મૂળનાયકની પાસે ગર્ભગૃહમાં સુંદર નકશીયુક્ત બે સ્તંભો ઉપર સુંદર કળામય તોરણ દર્શનીય છે. બંને સ્તંભોમાં ભગવાનની ૧૦ મૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે. મંદિરની ભિત્તિમાં ગજથર, સિંહથર, અશ્વથર વગેરે રચના પ્રાચીન જણાય છે. લોકો આને 'કુમારપાલનું મંદિર' કહે છે. ઓદમા સૈકાના શ્રીજિનપ્રભસૂરિએ પોતાના "વિવિધ તીર્થકલ્પ" માંના 'અર્જુનકલ્પ'માં અને શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ રચેલા 'અર્જુનગિરિકલ્પ'માં 'આખુ ઉપર શ્રીકુમારપાલ નરેશ શ્રીમહાવીરસ્વામીનું મંદિર બંધાવ્યું' એમ જણાવેલું છે. જ્યારે આ મંદિરમાં કેટલીક ચોલુકચકાલીન સ્થાપત્ય પદ્ધતિ જણાય છે તે ઉપરથી આ મંદિર કુમારપાલે બંધાવેલું હશે એમ માની શકાય. જીર્ણોદ્ધાર સમયે શ્રીમહાવીરસ્વામીના બદલે શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનને મૂળનાયક તરીકે પધરાવ્યા હશે. આ મંદિરમાં રહેલી બે કાકેસગિયા મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૩૦૨ ના શિલાલેખો છે.

અચલેશ્વર મહાદેવના મંદિરના કંપાકેંડના મુખ્ય દરવાજાની સામે મહાદેવનું મંદિર નાનું અને જીર્ણ બનેલું છે. તેના દરવાજાના ઉત્તરગામાં મંગલમૂર્તિ તરીકે શ્રીજિનેશ્વરની મૂર્તિઓ કોતરેલી જોવાય છે. આથી આ મંદિર પણ જૈનોનું હશે અને પાછળથી મહાદેવની સ્થાપના કરી દીધી હશે અથવા દરવાજાના પથ્થરો કોઈ જૈન મંદિરમાંથી લાવીને લગાવ્યા હશે એમ કહી શકાય.

આખુ સંબંધી વિગતવાર વર્ણન સ્વ. શાંતમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજીએ પોતાના "તીર્થરાજ આખુ" નામના પુસ્તકમાં ખૂબ ચીવટથી આપેલી છે.

★

૧૫૬. મેડા

(કોડા નંબર : ૩૦૪૯)

સ્વરૂપગંજ સ્ટેશનથી ૧૬ માઈલ દૂર મેડા નામનું ગામ છે. આજે અહીં શ્રાવકોનાં ૨૭ ઘરો, ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ મંદિર વિદ્યમાન છે.

આ મંદિર શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું છે. મૂળભારો, ગૃહમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગારચોકી, શિખર અને ભમતીના કોટવાળું છે. મંદિરની ત્રણે બાજુએ પરસાલ અને બે ચોરડીઓ બનેલી છે, એનો ધર્મશાળા તરીકે ઉપયોગ થાય છે. મંદિર પ્રાચીન છે પણ એ સંબંધી લેખ મળી આવ્યો નથી. એક ત્રિતીથી ધાતુમૂર્તિ ઉપર સં. ૧૦૭૪નો લેખ છે તે આ પ્રકારે છે—

" ૐ । સંવત્ ૧૦૭૪ વૈશાખ શુદ્ધ ૪ શાહ..... "

જો કે આ મૂર્તિ બહારગામથી પણ આવી હોય પરંતુ મંદિર સં. ૧૦૦૦ જેટલું પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. એટલે આ મૂર્તિ પણ અહીંની હોઈ શકે.

આવેલી એક ટેકરીની ઓથમાં કંઈક ઊંચાણ ભાગ પર એક જૈન મંદિર ખાલી પડેલું છે. તેનો ઘણો ભાગ પડી ગયો છે. આસપાસના બનેલા આ મંદિરનો મૂળભારો, છયોડી અને શિખરનો ભાગ વિદ્યમાન છે. આસપાસ કેટલાંક મકાનોનાં ખંડિયેરો પણ મોજુદ છે.

અગાઉ આ ગામ આળાદ હશે અને જૈનોની સારી વસ્તી હશે એમ જણાય છે. આજે જૈનનું એકે ઘર નથી. બીજી વર્ણનાં માત્ર ૪૦ ઘરો હયાત છે.

ડાકું :

હણાદ્રાથી નૈઋત્યપૂર્ણમાં ૩ માઈલ દૂર ડાકું નામે ગામ છે. જૈનનું એક પણ ઘર નથી. બીજી વર્ણનાં ૫૦-૭૫ ઘરની વસ્તી છે.

અહીં એક જૈન મંદિર ખાલી પડેલું છે. મૂળભારો, ગૂંઠમંડપ, નવચોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોડી અને ભમતીના કોટયુક્ત કોરણીથી ભરેલું છે. માત્ર શૃંગારચોડી અને કોટ પડી ગયાં છે. ગર્ભગૃહમાં મૂળનાયકનું પરિકર હજી વિદ્યમાન છે. લગભગ ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ પૂર્વે આ મંદિર બન્યું હોય એમ જણાય છે.

આ ઉપરથી લાગે છે કે આ ગામ પુરાણું છે. અગાઉ જૈનોનાં ઘરો પણ સારી સંખ્યામાં વિદ્યમાન હશે.

ટોકરા :

હણાદ્રાથી ઈશાનપૂર્ણમાં ૫ માઈલ દૂર ટોકરા નામે ગામ છે. અહીં સોનાધારી મહાદેવનું મંદિર છે. તેમાંના એક સ્તંભ પર સં. ૧૩૩૩ ના ફાગણ વદિ ૬ નો લેખ છે; જેમાં આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા રાવ વીજડે કરાવ્યાનું જણાયું છે. સિરોહીના દેવડા ચોહાણના લેખોમાં આ લેખ પ્રાચીનતમ છે.^૧

આ ઉપરથી આ ગામ પ્રાચીન લાગે છે. અગાઉ અહીં સારી આળાદી હશે અને જૈનોની વસ્તી પણ સારા પ્રમાણમાં હોવાનાં ચિહ્નો જણાય છે. આજે અહીં શ્રાવકનું ઘર, ઉપાધ્યય કે મંદિર વિદ્યમાન નથી.

હા, એક જૈનમંદિરના પથ્થરો અને ઇંટોનો ઢગલો ખંડિયેરરૂપે ઉપયુક્ત મહાદેવના મંદિરથી જરા ઊંચાણવાળી જગા ઉપર પડ્યો છે. ભોંયતળિયાથી પીઠ સુધીનો ભાગ, દરવાજા, ઉંબરા અને કોટની દીવાલોનો ભાગ હજીયે ભક્ષો છે. દરવાજાના પથ્થરમાં તીર્થંકરની મંગળમૂર્તિ વિદ્યમાન છે. છયોડીનાં પગથિયાં વગેરે મોજુદ છે. તેમાંના એક પથ્થર ઉપર કોઈ જૈન યાત્રીનો સં. ૧૬૫૭ નો લેખ વંચાય છે. એટલે આ મંદિર પ્રાચીન તીર્થરૂપ હોય એમ માની શકાય. શોધ કરવામાં આવે તો બીજા પણ લેખો મળી આવે એમ છે.

સોનાધારી મહાદેવના મંદિરનો દરવાજો ઉપયુક્ત જૈન મંદિરમાંથી લાવીને લગાવેલો છે. દરવાજા પરના ઉત્તરંગામાં શ્રીજિનેશ્વરદેવની મંગળમૂર્તિ વિદ્યમાન છે. મંદિરના કોટના ગોખલામાં ગર્દભના ચિહ્નવાળી સરઈ છે. તેના પર સં. ૧૧૦૪ નો લેખ છે. તેના અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. જેમાં વડલો, વાવ કે મંદિર સંબંધી ઉલ્લેખ જણાય છે. આ મંદિરની દેરીના એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૨૩૨ નો લેખ પણ છે. એક જૂની વાવ અને વડલો પણ મોજુદ છે.

★

૧૫૬. સેલવાડા

(કોડા નંબર : ૩૦૫૬)

આબુરોડથી ૧૮ માઈલ દૂર અને હણાદ્રાથી પાશ્વિમમાં ૩૫ માઈલ દૂર સેલવાડા નામનું નાનું ગામ છે. આબુના લૂણવસહી મંદિરના સં. ૧૨૮૭ ના વ્યવસ્થા લેખથી જણાય છે કે, 'સાહિલવાડા (સેલવાડા) ગામના શ્રાવકોએ શ્રીનેમિ-

નાથ ભગવાનના મંદિરના વર્ષગાંઠના અઠ્ઠાઈ મહોત્સવના દશમા દિવસે ઉત્સવ કરવો. આ ઉપરથી આ ગામ તેરમા સેકા પહેલાનું જણાય છે, એ સમયે જૈનોની સારી વસ્તી હોય એમ પણ સૂચિત થાય છે અને અહીં અગાઉ જૈન મંદિર પણ હવે એની સાબિતી ગામના મધ્યભાગમાં પડેલા જૈન મંદિરના ખંડિયેર ઉપરથી મળે છે. આ ખંડિયેરની આસપાસ મકરાણા પથ્થરના ઘડેલા પથ્થરોનો ઢગલો પડ્યો છે. પાસે આવેલું લક્ષ્મીનારાયણનું નવું વૈષ્ણવ મંદિર ખંધાવવામાં આ પથ્થરોનો ઉપયોગ થયેલો જોવાય છે. એની દીવાલમાં ચણેલા એક પથ્થરમાં કંડારેલી જૈન મૂર્તિઓ આજે પણ નજરે ચડે છે; એથી પણ અસલના જૈન મંદિરની સાબિતી મળે છે. આ સિવાય ગામના ચોરાની દીવાલમાં પણ એ ખંડિયેરના પથ્થરો ચણેલા દેખાય છે.

અહીં શ્રાવકોનાં ૧૨ ઘરો છે. ૧ નાનો ઉપાશ્રય અને ૧ દેરાસર મોબુદ છે.

મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના ધાખાખંધી આ મંદિરમાં ત્રણ જિનમૂર્તિઓ આરસની છે અને એ બધી ઋષભદેવ પ્રભુની છે. મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૭૪૫નો લેખ છે. આ દેરાસર નવું તૈયાર કરાવીને સં. ૧૬૩૫ના જેઠ સુદિ પના રોજ મૂળનાયકની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

સેલવાડા અને ભામરા ગામના રસ્તા વચ્ચે એક જૈન મંદિરનું ખંડિયેર બંધુ છે તેનો ઘણોખરો ભાગ પડી ગયો છે પણ ભીંતો કાયમ છે.

૧૬૦. જીરાવલા

(કોડા નંબર : ૩૦૬૦)

ખરાડીથી આણુ-દેલવાડાના રસ્તે ૨૦ માઈલ અને અણાદરા ગામથી ૮-૯ માઈલ દૂર જીરાવલા નામનું ગામ છે. જૈન ગ્રંથોમાં આ પવિત્ર તીર્થનો ઉલ્લેખ જીરાવલી, જીરિકાપલી વગેરે નામોથી કરેલો જોવાય છે. આ તીર્થનો મહિમા એટલો પ્રસિદ્ધિ પામ્યો કે ઓરિસામાં જગન્નાથપુરી, મારવાડમાં ઘણેરાવ, નાડલાઈ, નંદોલ, બડોલ, સિરોહી અને મુંબઈ પાસેના ઘાટકોપર વગેરે સ્થળે જીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સ્થાપના થયેલી છે.

આ પ્રાચીન તીર્થ વિશે વિવિધ કથાઓ અને ઉલ્લેખો મળી આવે છે. ‘ઉપદેશ સમિતિ’ નામના ગ્રંથમાં આ તીર્થ વિશે એક કથા નોંધાયેલી છે એનો સાર આ છે :-

“વિ. સં. ૧૧૦૯ (૯૦ ?) માં વરમાણુનો એક ધાંધલ નામના શેઠને દેવીત્રી ગિરિની શુક્રામાં રહેલી પાર્શ્વનાથની પ્રાચીન પ્રતિમાની ભાળ લાગી અને તે બિંબ જીરાવલાના મંદિરમાં મૂળનાયક તરીકે સ્થાપેલા શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનને સ્થાને સ્થાપન કરવામાં આવ્યું.”

આ હકીકત આપણને અહીં અગિયારમી સદી પહેલાં મંદિર હોવાનું પ્રમાણ આપે છે. જ્યારે ‘વીરવંશાવલી’ માં નોંધ્યું છે કે -

“તિવારૂં ધાંવલદ્ પ્રાસાદ નીપજાવો મહોત્સવ વિ. સં. ૧૧૧૧ વર્ષે શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રાસાદે સ્થાપ્યા શ્રીઅજિતદેવસૂરિ પ્રતિષ્ઠ્યા ॥”

આ ઉલ્લેખ સં. ૧૧૯૧ માં શ્રીપાર્શ્વનાથનો નવો પ્રાસાદ શેઠ ધાંધલે કરાવી શ્રીઅજિતદેવસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કર્યાની રજૂઆત કરે છે. એટલે સં. ૧૧૯૧ માં આ મંદિર અસ્તિત્વમાં આવ્યાનો નિર્ણય તો સ્પષ્ટ છે.

એ પછી સં. ૧૩૬૮ માં આ મંદિર મુસલમાનોના ધાડાંથી ઘેરાયું અને મંદિર તેમજ મૂર્તિને ભારે નુકસાન થયું. “જીરાવલીમંડન પાર્શ્વનાથવિનતિ” નામના પ્રાચીન સ્તોત્રમાં આ હકીકતનો ઉલ્લેખ આ રીતે મળે છે :-

“તેરહસં અડસદ્ગા (૧૩૬૮) વરિસિદ્ધિ અમુરહ દલુ જીતતુ જિણિ હરસિદ્ધિ મસમગ્રહ વિકરાલે ॥” (કડી : ૯)

મૂળનાયકની મૂર્તિ મનોહર છે. તેના ઉપર લેખ નથી. મૂળનાયકના જમણા હાથ તરફની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ધાતુમૂર્તિ ઉપરનો લેખ ચૂનામાં દબાઈ ગયો છે પણ એની રચનાચોક્કી પ્રાચીન કાળની જણાય છે. મૂર્તિ ૨ ફીટ આશરે પહોળી છે. મૂર્તિ નીચે પરિકરની ગાદી છે, તેમાં વચ્ચે ધર્મચક્ર, બંને બાજુએ બે હરણ અને તેની બંને બાજુએ બે સિંહો છે. ભગવાનની બંને બાજુએ બે ઈંદ્રો છે અને મસ્તક પર સાત ફણાઓ છે. બીજી મૂર્તિઓ પણ દર્શનીય છે.

ગામથી પૂર્વ દિશામાં ગામના ગાંધામાં જ એક છત્રી ધનેલી છે તેની પાસે એક વાવ છે, તેનું બાંધકામ થોડાં વર્ષો ઉપર જ થયું છે. એ બાંધકામમાં જૈન મંદિરના પથ્થરો વપરાયા હોવાનું જણાય છે. ૨ માઈલ દૂર આવેલા માધલોગોડ નામક ગામના જૈન મંદિરના ખંડિયેરના એ પથ્થરો હોવાનું લોકોથી જાણવામાં આવ્યું છે.

૧૫૭. પાલડી

(કોડા નંબર : ૩૦૫૪)

ખરાડીથી ૨૬ માઈલ દૂર અને હણાદ્રાથી ઈશાનપૂણામાં ૩૩ માઈલ દૂર પાલડી નામનું ગામ છે. અહીં શ્રાવકોનાં ૮ ઘર છે. ૧ ધર્મશાળા અને ૧ જૈનમંદિર છે.

મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું આ મંદિર મૂળગલારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, સલામંડપ, શૃંગારચોકી, બંને તરફની ૭ દેરીઓ, શિખર અને ભમતીના કોટચુકત બનેલું છે.

આ મંદિર ક્યારે બન્યું તે જાણવામાં નથી પરંતુ નવચોકીના એક સ્તંભ ઉપર સં. ૧૬૫૬નો લેખ છે,^૧ તેથી એ કરતાંયે આ મંદિર પ્રાચીન હોવું જોઈએ. મૂળનાયકની જમણી તરફ આદીશ્વર ભગવાનની શ્યામમૂર્તિ બિરાજે છે. તેના ઉપર સં. ૧૫૪૫ નો કૃત્રિમ લેખ છે.

આ મંદિર પાસે એક વિષ્ણુ મંદિર છે. તેમાં મકરાણાના નકશીદાર બે થાંભલા અને તેના પરની ચોકીઓ પણ ફોર્ક જૈન મંદિરમાંથી લાવીને લગાવી હોય એમ લાગે છે. અહીંના ચોરામાં લગાવેલા પથ્થર જેને સુરહીનો પથ્થર ધારીને લોકોએ જમીનમાં રોપી દીધો છે, તે વસ્તુતઃ જૈન દેરીની બારશાખનો છે. એમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં કડ્યાણકો તથા વર્ષગાંઠના દિવસો કોરેલા છે. આ અક્ષરો અને કોરણી ચારસો-પાંચસો વર્ષ પહેલાંનાં પ્રતીત થાય છે.^૨

૧૫૮. હણાદ્રા

(કોડા નંબર : ૩૦૫૫)

આબુરોડ સ્ટેશનથી ૨૪ માઈલ અને આબુગિરિથી પશ્ચિમ દિશામાં ૨ માઈલ દૂર હણાદ્રા નામનું ગામ છે. શિલા-લેખોમાં આ ગામનું નામ ‘હંડાઉદ્રા’ નોંધાયેલું મળે છે. આ ગામ પ્રાચીન હોવાના પુરાવાઓ પણ સાંપડે છે.

આબુના લૂણવસડી મંદિરના સં. ૧૨૮૭ના વ્યવસ્થાલેખમાં લૂણવસડીના અઠ્ઠાઈ મહોત્સવનો છઠ્ઠો દિવસ (ફાગણ વદિ ૮) બિજવવાનું કામ આ ગામના શ્રીસંઘે માથે લીધું હતું. આ ઉપરથી આ ગામ એથીયે પ્રાચીન છે અને જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોવાનું સ્પષ્ટ થાય છે; એટલું જ નહિ, અહીં એક કરતાં વધારે જિનમંદિરો હોવાની ખાતમી સં. ૧૭૪૬માં શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’ આપે છે:—

“ ગિરિ ભેટી પાજિ ઉતર્યા, ગામ હણાદ્રા માંહિ સંચર્યા; પુન્ય પેળી પારસનાથ, સુરનર જોડી સવિ હાથ.”

૧. “ અર્જુનાયક પ્રતિક્ષિણ જૈન લેખસંગ્રહ ” લેખાંક : ૨૧૮.

૨. એન : લેખાંક : ૨૧૯.

કવિતામાં ઉલ્લેખેલ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરનો આજે પત્તો નથી, કેમકે અત્યારે અહીં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર છે.

એક સમયે આખુ ઉપર ચડવા-ઉતરવાનો રસ્તો અહીંથી જ હતો. મોટા સંધાના ઉતારાઓ અને વણુઝારાના પડાવો અહીં જ પડતા. રાત-મહારાત્રીઓને રહેવાનાં મકાનો વગેરે અહીં જ બંધાયેલાં હતાં. એ સમયે આ ગામની આબાદી કેટલી હશે એનું તો અનુમાન જ કાઢવાનું રહે છે. આજે પણ સિરોહી, બવાલ, કાલંદ્રી, ડીસા, મઝાર વગેરે ગામના યાત્રાળુઓ આ માર્ગે થઈને જાય છે, પરંતુ બ્યારથી ખરેડીથી આખુ સુધીના ૧૮ માઈલની પાકી સડક થઈ છે ત્યારથી આ ગામની આબાદી તૂટી ગઈ છે. આજે જોનાનાં ૩૦ ઘર હયાત છે. ધર્મશાળા છે પણ યાત્રાળુઓના ઉપયોગમાં આવતી નથી.

મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન અને વિશાળ છે. મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોકી, સભામંડપ, શૃંગાર-ચોકી, બંને તરફની કુલ ૧૬ દેરીઓ, બે ગભારા અને ભમતીના કેટ સાથે શિખરખંધી આની બાંધણી છે. મૂળ મંદિર ક્યારે બન્યું એ સંબંધી કોઈ લેખ મળતો નથી પરંતુ મંદિરની બાંધણી નિઃસંદેહ પ્રાચીન છે. આમાં જીર્ણોદ્ધાર સમયે ચૂના વગેરેથી પ્લાતર કરેલું છે.

મૂળનાયકની મૂર્તિ આકર્ષક છે પણ તેના ઉપર લેખ નથી. તેની પાસે સં. ૧૫૩૨ના લેખવાળી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની કાઉસગિયા પ્રતિમા પાછળથી સ્થાપન કરેલી છે. ગૂઢમંડપ અને નવચોકીમાં ચક્રેશ્વરી દેવીની મૂર્તિઓ છે. ભમતીના એક ગભારામાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાન અને બીજામાં શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે. ગભારા બહાર ત્રણ ગઢયુક્ત એક સમવસરણની હૃદયહારિણી રચના છે. એક જ પથ્થરમાં મંદિર અને શિખરની આકૃતિયુક્ત ચાર જિનમૂર્તિઓ કોતરેલી છે. તેના ઉપરની પટ્ટીમાં લેખ છે પણ ખંડિત હોવાથી વંચાતો નથી.

સમવસરણ પાસેની ભીંતમાં એક પ્રાચીન જિનમાતૃપદ લાગેલો હતો. ભીંતમાંથી કાઢતાં એ ખંડિત થયેલો ટુકડો એક દેરીમાં મૂકવામાં આવ્યો છે, તેમાં ઉપરની હારમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ કોરેલી છે અને બાકીના પ્રત્યેક ખંડોમાં ભગવાનના પિતા, તેમના માથે છત્ર ધરી રાખનારા, અને માતા-એમ ચાર ચાર મૂર્તિઓ કોતરેલી છે, માતાઓમાં પાંચ ખંડો છે તે દરેક ખંડની નીચે નામો ઉત્કીર્ણ છે. આવા ચાર મૂર્તિવાળા પદ કવચિત્ જોવામાં આવે છે. ધીરજ અને નિષ્ઠાપૂર્વક ઘડાયેલી આ લાક્ષણિક શિલ્પરચના એની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ પણ આપી રહી છે.

મંદિરની નજીક અમદાવાદવાળા શેઠ હડીભાઈએ બંધાવેલી ધર્મશાળા છે. આ સિવાય એક બીજી ધર્મશાળા અને અલગ ઉપાશ્રય પણ અહીં બનેલાં છે.

પામેરા :

હજીરાથી ઉત્તરમાં ૫ માઈલ દૂર પામેરા નામનું ગામ છે. અહીં શ્રાવકોનાં ૬ ઘરો અને ૧ નાની ધર્મશાળા છે.

અહીં એક જૂનું પડી ગયેલું જૈન મંદિર છે; કોઈ કારણસર મહાજનો અહીંથી ચાલ્યા ગયા પણ પાછળથી શ્રાવકોએ વસવાટ કર્યો અને એ પડી ગયેલા મંદિરને સુધરાવી તૈયાર કર્યું છે પણ હજી પ્રતિષ્ઠા થઈ નથી. સં. ૧૬૬૦ માં ૧ ધાતુમૂર્તિ લાવીને અહીં પધરાવી છે.

માઈલોગોડ :

હજીરાથી ઉત્તર દિશામાં માઈલોગોડ નામનું ગામ છે. અહીં એક જૈન મંદિર સ્વસ્ત અવસ્થામાં પડેલું છે. મંદિરનો કેટ અને ગભારાની દીવાલો ત્રણ-ચાર ફીટ જેટલી વિદ્યમાન છે. મંદિરના પથ્થરો આસપાસના ગામવાળા ઉપાડીને લઈ ગયા છે. ઈંટોના ઢગલા માત્ર પડ્યા છે. આ મંદિરની મૂર્તિઓ અજારી ગામે લઈ જવામાં આવી છે. અહીં જૈનનું એકે ઘર નથી. શામળાજીનું મંદિર પણ તૂટેલું પડ્યું છે.

ઈસરી :

હજીરાથી ઈશાનપૂર્ણામાં ૧૨ માઈલ દૂર ઈસરી અથવા ઈસરા નામે ગામ છે. ગામના પશ્ચિમ તરફના ઝાંપા

‘કાન્હડદેવપ્રબંધ’ મુસ્લિમોના આક્રમણની વાતને ટેકો આપતાં ખુલાસો કરે છે કે, સં. ૧૩૬૮ માં અહ્મદીદીનના સૈન્યે કાન્હડદેવને મારીને જલોર સર ક્યું હતું. ત્યારે જ તેણે જીરાવલાના મંદિરની મૂર્તિને તુકસાન ક્યું. ખંડિત થયેલી પ્રતિમાના સ્થળે નવી મૂર્તિ સ્થાપન કરી મૂળનાયકની પાસે એ ખંડિત પ્રાચીન મૂર્તિને મૂકવામાં આવી, જેને આજે ‘દાદાપાર્શ્વનાથ’ ના નામે લોકો ઓળખે છે. આ મૂર્તિનાં અંગો ઉપર નવ ખડો આજે પણ વિદ્યમાન છે.

સંઘવી પેઢય અને ઝાંઝણે સં. ૧૩૨૧ માં અહીં એક મંદિર કરાવ્યાની નોંધ ‘ઉપદેશ તરંગિણી’ (પૃ. ૧૮)માંથી મળે છે પણ એ મંદિરનો આજે પત્તો નથી. સંભવ છે કે, સુસલમાનોના પંતમાં એ સપડાઈ ગયું હોય અને ધરાશાયી થયું હોય.

પંદરમી શતાબ્દીમાં માંડવગઢના આલમશાહ પાતસાહના રાજકારભારી સોનગિરા શ્રીમાલવંશીય ઝાંઝણ શેઠના છ પુત્રો પૈકીના સંઘવી આહુરાજે આ તીર્થમાં ઊંચાં તોરણો સહિત મોટા થાંભલાવાળો ચંદરવાના વચ્ચેથી વિભૂષિત એક મંડપ બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ શ્રીમહેશ્વર કવિએ ‘કાવ્યમનોહર’માં આ રીતે નોંધ્યો છે:—

“જીરાપહ્લીમહાતીર્થે, મણ્ડપં તુ ચકાર સઃ । ઉત્તોરણં મહાસ્તમ્ભં, વિતાનાંશુકમૂષળમ્ ॥” (સર્ગ : ૭, શ્લોક ૩૨)

આ તીર્થમાં અનેક યાત્રીઓ આવ્યાની નોંધ જૈન ગ્રંથોમાંથી સાંપડે છે. એ ઉપરથી આ તીર્થની મહત્તાનો ખ્યાલ આવે છે.

જૈન મંદિરની પાછળની ટેકરી ઉપર એક પ્રાચીન કિલ્લો બિરુમાર હાલતમાં ઊભો છે. મકાનોનાં બીજાં સેંકડો ખંડિયેરા વીખરાયેલાં પડ્યાં છે. આ ઉપરથી આ ગામ પ્રાચીનહોવા વિશે શંકા નથી. નવું ગામ પાછળથી નીચેની બાબુએ વસ્યું છે.

ત્યારે બાબુ આવેલી પહાડીઓથી આ ગામ ઘેરાયેલું છે. પહાડની ઓથમાં પણ જરા ઊંચા ભાગ પર મૂળનાયક શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ભવ્ય અને વિશાળ મંદિર દેવવિમાન જેવું શેાલી રહ્યું છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોક્કી, સભામંડપ, શૃંગારચોક્કી અને બાવન દેવકુલિકાઓ તેમ જ આસપાસ આવેલી બીજી મોટી છ દેરીઓ અને શિખરચુક્ત આ મંદિરની રચના છે.

આ સ્થળ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. છતાં મૂળભારામાં મૂળનાયક તરીકે શ્રીનેમિનાથ ભગવાન છે. આ ફેરફાર ક્યારે થયો અને મૂળ મંદિર ક્યારે બન્યું એ સંબંધે જાણવામાં આવતું નથી. આ મંદિરમાંથી સં. ૧૪૨૧ અને તે પછીના શિલાલેખો મળી આવે છે.

અહીંની ધર્મશાળાનો પાયો ખોદતાં એક મૂર્તિ હાથ લાગી હતી, તેને ધર્મશાળાના એક ઓરડામાં પરોણાદાખલ પધરાવી હતી.

મંદિરની ભમતીની છેલ્લી બે દેરીઓમાંથી, એકમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ફણાવાળી નાની લેપમય પ્રતિમા છે. એ જ પ્રાચીન મૂળનાયકની પ્રતિમા હોવાનું કહેવાય છે. કોઈના કથન મુજબ આ ગામ ભાંગ્યું ત્યારે જ એ પ્રાચીન મૂર્તિને જમીનમાં ભંડારી દીધી હશે, પણ જ્યારે આનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનને પધરાવ્યા લાગે છે. બીજી દેરીમાં પણ જીરાવલા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ છે એમ કહે છે. એ મૂર્તિની ગાદીમાં મુંદર ધર્મચક્રની રચના કરેલી છે. ત્રીજી દેરીમાં શ્રીપદ્માવતી દેવીની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત છે.

મંદિરમાં મુંદર ચિત્રો દોરેલાં છે ને લીંતોમાં કરેલા રંગરોગાન અને બીજા ફેરફારથી મૂળ મંદિરના પ્રાચીન લેખો હાથ લાગતા નથી. અહીંથી લગભગ ૧૦૦ જેટલા શિલાલેખો સ્વ. મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજીએ કંઠણ પરિશ્રમપૂર્વક ઉતારી લીધા હતા. ભમતીની દેરીઓની બારશાખમાં મોટે ભાગે સં. ૧૪૨૧ ના લેખો જણાય છે. એટલે આ મંદિર આ સંવતથી પ્રાચીન હોવાનું નક્કો થાય છે, અને જૈન ગ્રંથોમાં નોંધાયેલી હકીકતને સમર્થન આપે છે.

આ મંદિરનો છેલ્લો ઉદ્ધાર સં. ૧૮૫૧ માં થયો છે.

ગામમાં ગ્રાવકોનાં દશેક ઘરો છે. પંચાયતી મકાન છે અને મંદિરની બાબુની ધર્મશાળાને સમરાવવાની જરૂર છે.

૧૬૧. મડાર

(કોડા નંબર : ૩૦૮૮-૩૦૮૯)

આબુરોડ સ્ટેશનથી ૨૪ માઈલ દૂર મડાર નામે ગામ છે. પ્રાચીન ગ્રંથો અને શિલાલેખોમાં આ નામને મડાહૂત, મડાહડ વગેરે નામોથી ઉલ્લેખવામાં આવ્યું છે. અહીંના મડારદેવીના મંદિર પાસે આવેલા એક ચોતરાના ખૂણાના પથ્થર ઉપરના સં. ૧૨૮૭ ના લેખમાં આ ગામનું નામ 'મડાહડ' ઉલ્લેખ્યું છે.

અસલ આ ગામ ભાખરીની નીચે પૂર્વ દિશામાં સાતસેણના રસ્તા તરફ વસેલું હતું. ત્યાં પહેલાં ઘણાં જિનમંદિરો હોવાં જોઈએ. કેમકે ચોતરામાં, ગામના ઝાંપે, ગામના ચોરામાં અને રસ્તાના ઢોળાવમાં ઘડાયેલા અને નહિ ઘડાયેલા ઘણા પથ્થરો છૂટાછવાયા પડેલા જોવામાં આવે છે. અહીંના મહાવીરસ્વામીના મંદિર પાસે પણ આરસના ઘડેલા સ્તંભો અને મંદિરોનાં કેટલાંયે અવશેષો પડેલાં મોજુદ છે.

આ ગામના નામથી 'મડાહૂતગચ્છ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો.

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં વાઢી તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રીદેવસૂરિએ સં. ૧૧૪૩ માં અહીં જન્મ લઈ આ ગામને ઉજ્જવળ બનાવ્યું હતું. સં. ૧૨૮૭ ના આબુના લુણતસહીના વ્યવસ્થાલેખમાં એ મંદિરના અઢાર મહોત્સવના નક્કી થયેલા દિવસોમાં કાગણ વદિ ૮ ના દિવસનો ઉત્સવ મડાહડ ગામના લોકોએ ઉજવવાનું માથે લીધું હતું.

સં. ૧૪૯૬ની આસપાસ શ્રીમેહ નામના કવિએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં અહીંના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મંદિરનો ઉલ્લેખ કરેલો છે :—

“ મડાહડી સાડી વડગામ, સાચરઉ શ્રીવીર પ્રણામ. ”

આને અહીં બે મંદિરો ત્રિધમાન છે. તે પૈકી એક શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું અને બીજું શ્રીમહાવીરસ્વામીનું છે.

૧. શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન જણાય છે. એ ક્યારે બન્યું હશે, એ જાણી શકાયું નથી. મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૬૭૪ ના કાગણ સુદિ ૭ ને શુક્રવારનો ખંડિત લેખ છે પણ એ જીર્ણોદ્ધાર સમયનો જણાય છે. કેમકે આ મંદિરમાં મૂળનાયકની બાજુમાં રહેલી મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૪૮૩ નો, ગભારા બહાર મંડપમાં શ્રીવિમલનાથ ભગવાનની કાઉસગિયા પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૨૫૬ નો લેખ મળે છે. આથી આ મંદિર એથીયે પ્રાચીન હશે એમ માની શકાય.

મૂળગભારામાં ૩ જિનપ્રતિમાઓ ઉપરાંત અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ૧ અને ગોખલામાં પાદુકાજોડી ૨ છે, જેના ઉપર સં. ૧૭૮૦ નો લેખ છે, તેની સાથે એક જિનમૂર્તિ પણ છે અને વીશ વિકરમાન જિનનો પટ્ટ જમણા હાથની ભીંતમાં ચોડી દીધેલો જોવાય છે. ગભારા બહારના મંડપમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ અને શ્રીવિમલનાથ ભગવાનના બે પ્રાચીન મોટા અને મનોહર કાઉસગિયા છે. શ્રીવિમલનાથ ભગવાન ઉપર સં. ૧૨૫૬ નો લેખ છે, બંને કાઉસગિયા ભિન્ન ભિન્ન આકૃતિના હોવાથી જુદી જુદી વ્યક્તિએ બનાવ્યા હશે. મૂળગભારામાં અને ગૂઢમંડપમાં ધાતુની મૂર્તિઓ ખંડિત અને આખી લેખયુક્ત છે. તેમાંની એક ખંડિત ધાતુમૂર્તિ ઉપર સં. ૧૧૧૬ના મહા સુદિ ૧૦ નો ત્રુટિત લેખ છે.

૨. ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૨૦માં થયેલી છે. મૂળનાયકની પ્રતિમા મનોહર છે પણ તેના ઉપર લેખ નથી. આ મૂળનાયક અને ઉપયુક્ત શ્રીધર્મનાથ ભગવાનના મંદિરમાંના બે કાઉસગિયા—આ ત્રણ પ્રતિમાઓ ભંડાર પાસેની એક ટેકરીની જમીનમાંથી મળી આવી હતી. જ્યાંથી આ મૂર્તિઓ નીકળી આવી ત્યાં મકરાણાના છૂટાછવાયા ઘડેલા કેટલાયે પથ્થરો પડ્યા છે. સંભવ છે કે, આ સ્થળે શ્રીમેહ કવિએ ઉલ્લેખેલ મહાવીરસ્વામીનું મંદિર હોય, અને નવું ગામ વસતાં સં. ૧૮૬૫માં આ મૂળનાયકની મૂર્તિ નીકળ્યા પછી અહીં મહાવીરસ્વામી ભગવાનનું નવું મંદિર બાંધવાની શરૂઆત થઈ હોય.

આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, નવચોડી, શૃંગારચોડી અને ભમતીના કોટયુક્ત બનેલું છે. મૂળનાયક સિવાયની ત્રણ મૂર્તિઓ મડારના સથે સં. ૧૬૨૧ માં પ્રતિષ્ઠિત કર્યાના તે પર લેખો મોજુદ છે.

શ્રીધર્મનાથ ભગવાનના મંદિર પાસે એક ઉપાશ્રય છે તેને પોષધશાળા કહે છે. તેમાં કેટલાંક વર્ષોથી મહાહડગચ્છીય શ્રીચક્રેશ્વરસૂરિસંતાનીય મેઘજી ભટ્ટારક નામના યતિ રહેતા હતા. તેઓ મંદિરનો વહીવટ કરતા હતા. અહીંના શ્રાવકો સાથે એ યતિને ઝગડો થતાં આ મંદિરને તાળાં લગાવી દીધાં તે લગભગ ૪૫ વર્ષો બાદ શા. ધરમચંદ તારાચંદ અને શા. જીવાનમલજી વકીલ વગેરે પંચોએ રાજની મદદથી એ મંદિર અને ઉપાશ્રયનો કળલો લઈ મંદિરને ખુલ્લું મૂક્યું. યતિએ આ મંદિરની મૂર્તિઓ વગેરે અસ્તવ્યસ્ત કરી નાખી હતી.

અહીં એક જાંચી ટેકરી પર સદાશિવજી મહાદેવનું દેરું છે તેને લોકો ‘મહારદેવી’નું મંદિર કહે છે. વાસ્તવમાં દેરાની અંદરના અને બહારના ખંડમાં પથ્થરો ઉપર લાલ રંગથી લખેલા સં. ૧૬૭૪ અને સં. ૧૭૮૭ ના બે-ત્રણ લેખોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે, આ દેરું મણિભદ્ર ચક્ષ અને ચક્રેશ્વરસૂરિનાં પગલાં સ્થાપન કરવા માટે: બનાવેલું હતું.

આ દેરામાં ચક્રેશ્વરસૂરિસંતાનીય યતિમહાત્માઓનાં પગલાં બેડી ૬ નો એક પટ્ટ છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૭૧ના બે અને સં. ૧૬૫૭નો એક-એમ ત્રણ લેખો છે. એક બાબુ સાદા પથ્થરમાં બનાવેલી આશરે ૪ ફીટ જાંચી ગૃહસ્થ શ્રાવકની બે મૂર્તિઓ છે. તેમના શરીરે ધોતિયું, અંગરથુ અને દુપટ્ટાની નિશાનીઓ છે. હાથમાં પૂજની સામગ્રી છે. આ મૂર્તિઓ મણિભદ્રની શ્રાવક અવસ્થાની હશે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. બંને મૂર્તિઓનું પેટ મોટું હોવાથી ગામના લોકો તેને મહારદેવી તરીકે પૂજે-માને છે. અહીં બીજાં દેવ-દેવીઓની ૧૪ મૂર્તિઓ પણ છે. ગૃહસ્થ શ્રાવકની મૂર્તિને જ દેવી માનવાની આ ભ્રમણા અહીંની જનતાનું અજ્ઞાન જ સૂચવે છે, દેરા બહારના ચોતરા પાસે એક ગૃહસ્થ શ્રાવકની મૂર્તિ જોવાય છે ને તેની પાસેના પથ્થર ઉપર સં. ૧૨૮૭ નો એક લેખ છે.

કંસારાવાસની બાબુએથી ટેકરી ઉપર થોડું જાંચે જવાથી એક દેરી આવે છે. તેને લોકો ‘સકલેશ્વરજી’ના નામે ઓળખે છે. તેમાં મહાદેવનું લિંગ કે મૂર્તિ નથી પણ એક દેવીની મૂર્તિ મૂળનાયકના સ્થાને બિરાજે છે. હાથી ઉપર આરૂઠ થયેલી આ દેવીમૂર્તિના ચારે હાથમાં અંકુશ, નાગપાશ, માળા અને ફળ વગેરે લાક્ષણિક સામગ્રી જોવાય છે. વાસ્તુશાસ્ત્રમાં ચક્રેશ્વરી મૂર્તિનું જે લક્ષણ આપવામાં આવે છે તેવી આ મૂર્તિ છે. ચક્રેશ્વરી દેવીને મારવાડના લોકો ‘સંખેસરી’ દેવી કહે છે. સંખેસરીને પણ વધુ અપભ્રંષ બનાવતાં લોકોએ ‘સકલેશ્વર’ તરીકે આ સ્થાનને ઓળખાવ્યું હોય એમ લાગે છે. જૈન વિધિ પ્રમાણે અહીં પૂજા થતી નથી.

આ દેવીમૂર્તિની બંને બાબુએ બીજી દેવદેવીઓની મૂર્તિ છે. બહાર ઝાંપામાં સમુખ બે મૂર્તિઓ નાના હાથી ઉપર આરૂઠ થયેલી જોવાય છે.

આજે આ બંને સ્થાનો, શ્રાવકો સાથે મેઘજી ભટ્ટારકના અણબનાવને લોગ થતાં જૈનોના હાથમાંથી ચાલ્યાં ગયાં છે.

સુરભીલેખ: આ ગામની બહાર પૂર્વ દિશામાં પાવડિયા ફળાની પાસે જેરાજના ચોતરા પાસે એક સરઘ (સુરભી)નો લેખ છે. તેમાં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ છે—“સં. ૧૩૫૨ વર્ષે ચૈત્ર સુદિર શુક્રવારે મહારાજકુલ શ્રી. વિસલદેવ નિયુક્ત મહં મૂર્તિગ પ્રભૂતિ પંચકુલે માંડવી (દાણ)નો અમુક કર માફ કર્યો.”

તેની પાસેના ઘરમાં સં. ૧૩૬૭(૭૭)નો એક બીજો સરઘ(સુરભી)નો લેખ છે. તેમાં સરતાળજી મહાહડ વગેરે નામે કોતરેલાં છે.

છત્રી: ડીસા કેંપના રસ્તે ગામના ઝાંપામાં ‘છત્રી’ નામે પંચનું મકાન છે. તેમાં વચ્ચે ચોકમાં બે છત્રીઓમાં બે દેરીઓ છે. તેમાં પાછલી દેરીમાં શ્રીવિજયરાજસૂરિનાં પગલાં સ્થાપન કરેલાં છે. તેના ઉપર ફક્ત નામ છે અને સં. ૧૮—નો લેખ છે. ચૂનામાં દળાઈ જવાથી પૂરો વંચાતો નથી. આગળની દેરીમાં ચાર બેડી પગલાંનો પટ્ટ છે. તેના ઉપર લેખો છે પણ વાંચી શકાતાં નથી.

છત્રીથી જરા આગળ જતાં જૈન ધર્મશાળાનું ખંડિયેર જોવાય છે.

અહીં શ્રાવકોનાં ૨૦૦ ઘરની વસ્તી છે. ૪ ઉપાશ્રય, ૧ જૈનશાળા અને લાયબ્રેરી વગેરે પણ છે. તપગચ્છના ઉપાશ્રયમાં યતિજી રહે છે.

૧૬૨. સાતસેણ

(કોડા નંબર : ૩૦૮૦)

ખરાડીથી ૨૮૫ માઈલ અને મહારથી નૈર્ઋત્યપૂર્ણામાં ૨૫ માઈલ દૂર સાતસેણ નામનું ગામ છે. અહીં ગામથી થોડે દૂર જૈનમંદિરના પહેલા એક ખંડિયેર પાસેના પાણિયા ઉપર સં. ૧૩૪૬ નો લેખ છે. એ જોતાં આ ગામ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું માની શકાય છે.

અહીં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ લગવાનું એક મંદિર છે. આ મંદિર મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, શંગારચોડી, અને ભમતીના કોટયુક્ત શિખરખંધી ગનેલું છે. મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૭૨૧ નો લેખ છે. જીર્ણોદ્ધાર સમયે આ મૂર્તિ સિરાહીથી લાવવામાં આવી છે. છયોડીના ઘણાખરા સ્તંભો, દાસાઓ અને કુંભીઓ વગેરે સંભવતઃ અહીંથી થોડે દૂર પહેલા જૈન મંદિરના ખંડિયેરમાંથી લાવીને લગાવ્યા હોય એમ જણાય છે. કેમકે એની ખાંધણીમાં એ ભાગો બુદ્ધ તરી આવે છે. એની શિલાલેખીય સાળિતી પણ સાંપડે છે. એક દાસા ઉપર સં. ૧૨૪૪ ના લેખમાં દેવકેણ નામના શ્રાવકે શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની દેવકુલિકા કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. અહીં દેવકુલિકા કરાવવા જેટલી જગા જ નથી એથી આ દાસા તે ખંડિયેરના હોવા જોઈએ એવું અનુમાન છે.

આ મંદિરના મૂળગભારો પાસે મહાદેવનું લિંગ સ્થાપન કરી દેવામાં આવ્યું છે એ એક વિચિત્ર ઘટના છે. ગામમાં એક પણ શ્રાવક ન રહેવાથી કોઈ શૈવાનુયાયીએ આ રીતે ઠીક લાગ સાધ્યો હોય એમ જણાય છે.

એક મહારવાસી ધર્મપ્રેમી બાઈએ ધર્મશાળા ખંધાવી છે, તેમાં સાધુ, સાધ્વી કે શ્રાવકો ભિતરી કરી શકે છે.

અહીં ગામના ઝાંપે રોપેલા એક ‘ગઘૈયા’ (સરઈ)ના લેખ ઉપરથી જાણવા મળે છે કે, લગભગ ૧૦૦-૧૫૦ વર્ષો પહેલાં અહીં મહાજનોનો ગામના ઠાકોર સાથે ઝગડો થવાથી મહાજનો ગામનું પાણી હરામ કરી, ઉચાળો ભરી બીજે સ્થળે રહેવા ચાલ્યા ગયા. એ ગઘૈયામાં ઉલ્લેખ છે કે-અમારામાંથી કોઈ પણ મહાજન અહીં રહેવા આવે તો એને મહાજનની આણ છે અને તેને અમુક પ્રકારના ચિત્રથી ગાળ લાગે એવું પણ સૂચવ્યું છે.

ગામથી દૂર બે-એક ફર્લાંગ પર એક જૈન મંદિરનું ખંડિયેર બે-ત્રણ ફીટ ઊંચા ચોતરા સુધીનું કામ કરેલું મોબુદ છે. એ ઉપયુક્ત ઝગડાના કારણે અધૂરું પડ્યું હશે.

૧૬૩. સાચોર

(કોડા નંબર : ૩૦૮૧-૩૦૮૫)

જોધપુર રેલ્વેના રાણીવાડા સ્ટેશનથી ૩૦ માઈલ દૂર સાચોર નામે ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ સત્યપુર કે સત્યપુરી હોવાનું જણાય છે. જૈનોના ‘જગ ચિંતામણિ’ નામના પ્રાચીન ચૈત્યવંદન સ્તોત્રમાં આ તીર્થનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કર્યું છે :—

“ જયત વીર સચ્ચરીમંડળ । ”

—“ સત્યપુરીના અલંકારસમા શ્રી શ્રીવીર લગવાનનો જય થાઓ. ” આ સ્તોત્રના કર્તા કોણ હતા અથવા ક્યારે રચાયું એ સંબંધી હજી ઐતિહાસિક નિર્ણય થયો નથી. ચોદમા સૈકામાં રચાયેલા ‘વિવિધતીર્થકંઠ્ય’માં શ્રીજિન-પ્રભસૂરિ કહે છે :—

“ તેણં ગુરુઆણેણં સચ્ચરે વીરસુન્દરાઓ ઝઘાસસર્પિં મહંતં કારિણં અન્મલિહસિહરં ચેડં । તત્થ પડ્દાવિઆ પિત્તલમઈં સિરિમહાવીરપડિમા જ્ઞિગસૂરિહિ ॥ ”

—“ (નાહડરાયે) ગુરુના આદેશથી સત્યપુરમાં વીરનિર્વાણથી ૬૦૦ વર્ષે મોટું ગગનચુંબી શિખરવાળું ચૈત્ય કરાવ્યું, તેમાં શ્રીજન્મગસૂરિએ પિત્તલમયી શ્રોમહાવીરની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરી.” અર્થાત્—વિં સં ૧૩૦ લગભગમાં અહીં શ્રીવીર ભગવાનનું સુંદર મંદિર બંનું ગયું. વિક્રમાદિત્યની ચૈત્રી પેઢીએ નાહડ રાજા થયાનું પટ્ટાવટીએ નોંધે છે, પરંતુ આ રાજા વિશે કશું બહુવા મળતું નથી.”

એ પછીનો સાચોરનો ઇતિહાસ અંધારામાં છે. વિક્રમની અગિયારમી શતાબ્દીમાં થયેલા કવીશ્વર ધનપાલ, માલવાના વિદ્યાવિલાસી રાજવી લોજની વિચિત્ર મહત્ત્વાકાંક્ષાથી ખિન્ન થઈ સાચોરમાં આવી રહ્યા. એ સમય પહેલાં તેઓ પરમાર્ધત બની ચૂક્યા હતા. તેમણે અહીંના શ્રીમહાવીરપ્રભુનાં મંદિરનાં દર્શન કરી જે અનુભવ થયો તે ‘સત્યપુરીયમંડન મહાવીરોત્સાહ’ નામક ૧૫ ગાથાના અપભ્રંશ ભાષાના સ્તોત્ર દ્વારા પ્રદર્શિત કર્યો છે. અહીંની વીરપ્રભુની મૂર્તિ વિશે તેઓ કહે છે:—

“કોરિટ સિરિમાલ ઘાર આહાવહુ નરાણુ, અણહિલવાડુ વિજયકોટુ પુણ પાલિત્તણું ।

પિન્નિલ વિ તાવ વહુત ઠામ મણિ ચોજ્જુ પર્સઈ, જં અજ્જવિ સચ્ચરી વીર લોયણિ હિ ન દોસઈ ॥ ”

—“કોરંટ, શ્રોમાલ, ધાર, આઘાટ, નરાણા, અણહિલવાડ, વિજયકોટ કે પાલીતાણા વગેરે સ્થળોની મણિમય સદૃશ મૂર્તિઓ ભેઈ પણ આજે સાચોરના વીર ભગવાનની મૂર્તિ ભેઈને ક્યાંઈ મન ઠરતું નથી.”

આમાં કવિકંપનાની અતિશયોકિત નથા. ખરેખર, આત્માને ઠંડોળી મૂકે એવી આ મૂર્તિને ભેઈને કવિના હૃદયમાં જે ઉત્સાહ ઊભરાયો એનો વાસ્તવિક ચિતાર આવેખ્યો છે. વસ્તુતઃ આ મૂર્તિના કારણે આ તીર્થની મહત્તા અસાધારણ હતી. એનો અનુભવ અહીં આવેલા મૂર્તિભંજકોને પણ થયો હતો. એ વિશે તેઓ જ એ સ્તોત્રમાં કહે છે:—

“સાચોરના આ મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિને જોગ નામના કોઈ રાજાએ ઘોડા અને હાથીઓ ભેડી દોરડાંઓ વતી ખેંચી કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો, કુકાડા વતી મૂર્તિને તોડવાનો ઉપાય પણ અજમાવી ભેયો; છતાં દેવબળે આ મૂર્તિ સ્થિર રહી શકી છે. એ પછી તુકોંએ શ્રીમાલ, અણહિલવાડ, અંદ્રાવતી, સોરઠ, દેવવાડા અને સોમેશ્વર વગેરે સ્થળોનાં મંદિરોનો નાશ કર્યો પરંતુ એક માત્ર સાચોરના તીર્થને તેઓ તોડી શક્યા નહિ.”

આવો અમતકારભૂર્યો આ મૂર્તિનો ઇતિહાસ બહુવા પછી કવિ પોતાની અમાપ શ્રદ્ધાના સમર્પણ તરીકે એક પદ્યપુષ્પ, બાલે એ મૂર્તિ ઉપર ભાવથી ચડાવતા હોય તેમ ઉલ્લાસભર ગાય છે:—

“જિમ મહંતુ ગિરિવરહ મેઠુ ગહગણહ દિવાયરુ, જિમ મહંતુ નુ સયંમૂરમણુ ઉવહિર્હિ રયગાયરુ ।

જિમ મહંતુ સુરવરહ મજ્જિ સુરલોઈ સુરેસરુ, તિમ મહંતુ તિલોવતિલડ સત્ત્વરિ જિણેસરુ ॥ ”

૧. એક ખીન નાહડરાયનો પત્નો જોધપુરથી ઉત્તર દિશામાં ૩૦ માઈલ દૂર આવેલા ઘટિયાલા ગામના એક પ્રાકૃત ભાષાના પદ્યમય સં ૯૧૮ ના કાંપા શિલાલેખથી મળે છે. મંડોરના પ્રતીહારવંશી આ નાહડરાય (નાગભટ્ટ)નો સત્તાસમય વિક્રમની સાતની શતાબ્દી હોવાની ગણતરી છે. આ પ્રતીહારવંશી રાજાઓ મોટે ભાગે જૈનધર્મી હતા એ હવે ઇતિહાસથી સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. નાહડરાયના વંશજ કક્કે એક જૈન મંદિર બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ શિલાલેખમાંથી જ મળી આવે છે : એ ઉલ્લેખ આ છે:—

“તેણ સિરિક્કુણં જિણસ દેવસ દુરિઅનિદલણં । કારાવિઝં અચલમિમે મવગં મતીણ સુહજણયં ॥ ”

સંભવ છે કે, કક્કે રાજાએ જૈન મંદિર બંધાવી પોતાના પૂર્વજોના ધર્મકૃત્યોની પરંપરા આ રીતે સાચવી રાખી હોય, પરંતુ આ નાહડરાય અને ‘વિવિધતીર્થકંપ’ માં ઉલ્લેખાયેલ નાહડરાય વચ્ચે ૪૭૦ વર્ષનું અંતર છે. વિક્રમની ચૌથી પેઢીએ નાહડરાય થયો છે. તેમ આ પ્રતીહારવંશીય રાજા હરિશ્ચંદ્રની ચૌથી પેઢીએ થયો છે. આથી ‘વિવિધતીર્થકંપ’ માં ઉલ્લેખેલ વીર નિર્વાણસંવત્ એ વિક્રમ સંવત્ હોય તો જ આ અને નાહડરાય એક હોવાનું સુતરાં સિદ્ધ થાય અને સાચોર તીર્થના ક્રમસર ઇતિહાસનો અકોડો ભેદાઈ નથ. આ સ્થળે આટલો ઝાઝાપોહ કરી એ વિષે નિર્ણય કરવાનું કામ તો ઇતિહાસવિજ્ઞોને ભણવું છે.

૨. મહાકવિ ધનપાલે પોતાની ‘તિલકમંજરી’ નામની સંસ્કૃત નવલકથાની રચના સં. ૧૦૭૦ માં પૂરી કરી અને સં. ૧૦૮૦ માં, મિત્રનીપતિ ભેલ્ચ રાજાએ ગુજરાતમાં જે વિનાશ વેળોં ત્યાં સુધી તેઓ હવિત હશે એમ ગણાય છે.

કવિએ ગાયેલો આ તીર્થનો મહિમા ખરેખર, આ તીર્થની અનુપમ મહત્તાનું દર્શન કરાવે છે. આ પ્રભાવક તીર્થના કારણે જ વિધર્મીઓએ એના નાશ માટે ભારે પ્રયત્ન કર્યો પણ તેઓ ફાવી શક્યા નહિ. એ વિશે શ્રીજિનપ્રભસૂરિ ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’ના ‘સત્યપુરતીર્થકલ્પ’માં વિશદ વર્ણન આપે છે. ટૂંકમાં એનો સાર એ છે કે—અગાઉ જણાવ્યા મુજબ તુર્કોના આઝ્મા પછી તીર્થના નાશ માટે અહીં માલવદેશનો રાજા (અગિયારમી શતાબ્દીમાં), સં. ૧૩૪૮માં મેગલસેના અને સં. ૧૩૫૬માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીનો ભાઈ ઉલ્લૂખખાન આવ્યો પણ સૌને અહીંથી નાસવું પડ્યું. છેવટે અલ્લાઉદ્દીન ખિલજી સં. ૧૩૬૧માં સ્વયં આવ્યો અને કોઈ ઉપાય દ્વારા આ મૂર્તિને ઉપાડી દિલ્હી લઈ ગયો અને તેની અશાતના કરી. ચૌદમા સૈકાના આ બનાવો શ્રીજિનપ્રભસૂરિના સત્તાસમયમાં બનેલા છે, એટલે એમાં સંદેહને એણે અવકાશ છે.

સાચોરના જિનમંદિરનો લંગ થતાં સં. ૧૧૩૪ માં શ્રીમહાવીર જિનની યુગલ પ્રતિમાઓ વાઙ્છા આદિ શ્રેષ્ઠીઓએ બનાવ્યાની હકીકત અમે ‘આણુ’ના વર્ણન (પૃ. ૨૬૪) માં આપી છે. એ લંગ ઉપરુક્ત ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં જે અગિયારમી શતાબ્દીમાં થયાનો નિર્દેશ છે તે જ હોવો જોઈએ, જેનું સૂચન એ શિલાલેખમાંથી મળે છે.

વિક્રમના તેરમા શતકમાં કનોજના રાજાએ અહીં વીર ભગવાનનું પ્રતિમાયુક્ત મંદિર દેવદારનું (લાકડાનું) બનાવ્યું હતું. સં. ૧૨૨૫ ના વૈશાખ વદિ ૧૩ ના દિવસે ભંડારી ઘોષા શ્રેષ્ઠીએ મહાવીર ચૈત્યમાં જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે ચોટી બનાવ્યાનો લેખ મળે છે.^૧ ગુર્જરપતિ અજયપાલના દંડનાયક આલ્હાદને સાચોરના વીર મંદિરમાં તેરમા સૈકામાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિની સ્થાપના કરી હતી.^૨ લગભગ એ જ સમય પછી સં. ૧૨૮૮ માં ગિરનાર પર વસ્તુપાલ તેજપાલે આ તીર્થના મહિમાસ્વરૂપ સત્યપુરીયાવતાર નામે મંદિરોત્તરી સ્થાપના કરી હતી.^૩

૫. ગોરીશંકર ઓગાણ કહે છે : “સાચોરમાં એક પ્રાચીન મસ્જિદ છે જે જૂના જૈન મંદિરને તોડીને બનાવવામાં આવી છે, તેમાંના પાયાણના ત્રણ સ્તંભો ઉપર ચાર શિલાલેખો કેરેલા જોવાય છે, જેનો ભાવ એ છે કે—સં. ૧૨૬૭ માં સંઘપતિ હરિચંદ્રે આ મંદિરનો મંડપ બનાવ્યો. બીજામાં સં. ૧૩૨૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૩ ના દિવસે સત્યપુરના આ મહાસ્થાનમાં જ્યારે ભીમદેવનું રાજ્ય હતું ત્યારે ઓશવાળ ભંડારી છાડાએ મહાવીરમંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.” આ ઉપરથી તેરમા-ચૌદમા સૈકામાં આ તીર્થની મહત્તા કેટલી હશે એ જાણી શકાય છે. લોકમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા એના મહિમાથી જ વિધર્મીઓએ એના નાશ માટે પ્રયત્નો કર્યા હશે.

સત્તરમા સૈકામાં ઉપાધ્યાય શ્રીસમયસુંદર નામના કવિએ પોતાના જન્મથી સાચોરને પવિત્ર બનાવ્યું હતું.

આજે અહીં શ્રાવકોનાં ૫૦૦ ઘરો છે અને ૫ જૈન મંદિરો છે :—

[૧] અહીં જીવિતસ્વામીના નામે ઓળખાતું મંદિર ભવ્ય અને વિશાળ છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન, પ્રતિષ્ઠિત છે. [૨] તપગરુડના મંદિરમાં પણ મૂળનાયક શ્રીમહાવીરપ્રભુ છે. [૩] ખરતરગરુડના મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીધર્મનાથ ભગવાન છે. [૪] ચૌદસિયાગરુડના મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીશીતળનાથ પ્રભુ નિરાજમાન છે.

આ બધાં મંદિરો ગામમાં આવેલાં છે. જ્યારે [૫] મંદિર ગામ બહાર છે. તે બાહ્યના જિનાલયવાળું શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું છે.

આજે આ તીર્થ મુખ્ય માર્ગથી એકાંતમાં આવેલું હોવાથી યાત્રીઓની અવરજવર ઓછી રહે છે.

૧. “જૈન લેખ સંગ્રહ” ભા. ૧ (બાણુ પૂર્ણચંદ્ર નાદર) પૃ. ૨૪૮, લેખાંક : ૯૩૨.

૨. “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” પૃ. ૩૪૨.

૩. “ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો” ભા. ૩ ના ગિરનારના લેખો.

૧૬૪. ભટાણા

(કોડા નંબર : ૩૧૦૦)

ખરાડીથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૯ માઈલ દૂર ભટાણા નામનું ગામ છે. સં. ૧૫૦૦ની આસપાસ થયેલા મેહુ કવિએ રચેલી 'તીર્થમાળા' માં ઉલ્લેખ છે કે—

“જાઉં ભટાણે વીજૂએ પ્રાસાદે, પૂજઉં જૂજૂએ.”

આ ઉલ્લેખ આ મંદિર અને ગામ પંદરમા સૈકા કરતાંયે વધુ પ્રાચીન હોવાનું પ્રમાણ રજૂ કરે છે.

આ ગામમાં આજે જૈનોનાં ૪૦ ઘરોની વસ્તી છે. ૧ ઉપાશ્રય, ૧ ધર્મશાળા, ૧ પાઠશાળા અને ૧ જૈન મંદિર છે.

મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન છે. ચારે બાજુએ ફરતા કોટમાં ઘેરાયેલા આ મંદિરમાં મૂળભારો ગૂંઢમંડપ અને આગળ છયોડીનો ભાગ ચોરડા જેવો છે. મૂળનાયક અને આબુબાબુની મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૮૮૦ ના લેખો નજરે પડે છે; આથી આ મંદિર એ સમયમાં નવું બન્યું હશે એમ લાગે છે. ત્યારે ઉપર્યુક્ત 'તીર્થમાળા'માં ઉલ્લેખેલ પ્રાચીન મંદિર જમીનમાં ગરક થઈ ગયું હશે અથવા એ જ મંદિરના છૂર્ણોદ્ધાર રૂપે આ મંદિર નવું બન્યું હશે.

★

૧૬૫. મારોલ

(કોડા નંબર : ૩૧૦૧)

ખરાડીથી વાયવ્યપૂર્ણમાં ૨૦ માઈલ દૂર મારોલ નામે ગામ છે. અહીં શ્રાવકોનાં ૧૬ ઘર વિદ્યમાન છે એક નાતું સરખું ઘર દેરાસર અહીંની જૈન ધર્મશાળાના ચોરડામાં બનાવેલું છે. તેમાં ધાતુની ચોવીશી ૧ છે. તેના પર સંવત ૧૪૮૫નો લેખ છે.^૧ વળી સં. ૧૫૧૬ના લેખવાળી^૨ ધાતુની પંચતીર્થી ૧ છે. આરસની ચોવીશીના પટ્ટમાંથી પણ છૂટી પડેલી એક જિનમૂર્તિ છે.

આ ધર્મશાળા પાસે એક જૈન મંદિર હતું, જે લોકોના કથન મુજબ : મહમ્મદ બેગડો (ઈ. સ. ૧૪૫૬ થી ૧૫૧૩) અહીં આવ્યો તે ગામ તોડી નાખ્યું ત્યારે જૈન મંદિર પણ નષ્ટ કરી ચાલ્યો ગયો.

અહીં એક રઘુનાથજીનું મંદિર છે. મૂળે એ ઉપર્યુક્ત જૈન મંદિર હતું. એના અંદરની શિલ્પરચના જોતાં પણ એ હકીકત છત્તી થાય છે. મૂળભારો અને ગારશાખમાં કોરેલી મંગલમૂર્તિ તરીકે તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિઓ આજે પણ જોવાય છે. અંદરની ભમતીના ત્રણ દિશાના ગોખલાઓમાં તીર્થંકરની મૂર્તિઓ કોરેલી હજી વિદ્યમાન છે. વચ્ચેના ગોખલાની મૂર્તિની પલાંડી નીચે 'શ્રીજ્ઞાદિનાથ' એવા અક્ષરો ઉત્કીર્ણ છે. મંદિરના દરવાજાની ડેલીના ડાબા હાથ તરફની પોળમાં ગોખલાની ઉપર પરિકરની ગાદીનો પથ્થર લગાવેલો છે, તેના પર સં. ૧૨૩૪ નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૨૩૪ વૈશાખ સુદિ ૩ શ્રે ૦ દાહવ તદ્વાયો શોમિતં તત્પુત્રકુલચંદલવુસહોદરેણ સાપૃતેન માતુલ કઠજોયનેસિરિસહિતેન નિજમાર્યા શિવાદેવિ તત્પુત્રશ્રોત્રચ્ચ વશથંદ્ર વાસિગાદિસમસ્તકુટુંબસહિતે[ન શી]તલપ્રતિના કારિતા । હરિમદ્સૂરિ શિષ્યેણ પંદિ.....

ગલં મહાશ્રી: ॥ ”

આ લેખ પરથી આ મંદિર લગભગ એ સમયમાં બનેલું હશે. મહમ્મદ બેગડાએ તોડી પાડેલું મંદિર આ જ હતું એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

★

૧. “અર્ચુદાયવ પ્રતક્ષિણા જૈન લેખસદૃશ ” લેખાંક : ૫૯

૨. એજન : લેખાંક : ૬૦

૧૬૬. વરમાણુ

(કોડા નંબર : ૩૧૦૨)

આબુરોડ સ્ટેશનથી ૨૮ માઈલ અને જુરાવલાથી દક્ષિણ-પશ્ચિમમાં ૪ માઈલ દૂર વરમાણુ નામનું ગામ છે. આનું શાસ્ત્રીય નામ પ્રદ્વાણુ. અહીં આવેલા પ્રદ્વાણુસ્વામીના સૂર્યમંદિરના સ્તંભોમાં સં. ૧૦૭૬ અને તે પછીના ઉત્કીર્ણ ૬ લેખો જોવાય છે પણ આ સૂર્યમંદિર તો એથીયે પ્રાચીન એટલે સાતમી સદીમાં બંધાયેલું વિદ્વાનોનું માનવું છે. એ ઉપરથી આ ગામ તેરસો વર્ષ કરતાંયે પ્રાચીન હોવાનું નક્કી થાય છે. ગામની આસપાસ ફૂવા, વાવ અનેક મકાનોનાં અસંખ્ય ખંડિયેરો પણ આ ગામની પ્રાચીનતા અને એક મોટી નગરી હોવાનો ખ્યાલ આપે છે. આજે તો માત્ર સો ઘરના નાના ગામડા જેવો આનો દૈનિક દેખાવ નજરે પડે છે.

આ ગામના નામ ઉપરથી જૈનોનો પ્રદ્વાણુગચ્છ ખ્યાતિ પામ્યો હતો. એક કાળે એ ગચ્છનું આ એક મોટું ધામ હતું. જૈનોની સંખ્યા પણ એની પ્રસિદ્ધિને છાજતી હોવી જોઈએ એમ માની શકાય. આબુના દેલવાડાના સં. ૧૨૮૭ ના વ્યવસ્થાલેખમાં લૂણવસહી મંદિરના અકૃષ્ઠ મહોત્સવનો ફાગણ વદિ ૫ (ત્રીજા દિવસ)નો ઉત્સવ જાજવવાનું કામ આ ગામના શ્રીસંઘે માથે લીધું હતું. આ ઉપરથી તેરમા સૈકામાં અહીં જૈનોની વસ્તી ઠીક પ્રમાણમાં હશે એમ જણાય છે. એટલું જ નહિ, અહીં એક કરતાં વધારે જિનમંદિરો પણ હશે એમ લાગે છે. એ સંઘે શ્રીજ્ઞાનવિમલ-સૂરિએ સં. ૧૭૫૫ માં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં નોંધ્યું છે કે, 'અહીં જુરાવલા પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ છે.' પણ અત્યારે તો એનો કશો પત્તો નથી. અહીં પડેલાં સેકંડો ખંડિયેરોમાંથીયે એનાં અવશેષો જાણવાનું મુશ્કેલ છે.

અહીં ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું એક વિશાળ અને મનોહર મંદિર ગામના એક ખૂણે ટેકરી ઉપર વિદ્યમાન છે. આ મંદિરની બાંધણી જાંચી છે. એના શિખરની જાંચાઈ પણ ઘણી છે. મૂળભૂતારો, ગૂઢમંડપ, છયોકી, રંગમંડપ, શૃંગારચોકીઓ અને બંને બાજુની દેરીઓ સાથે ગઢયુક્ત આનો રચના છે. છયોકી અને રંગમંડપના સ્તંભો તથા ઘૂમટોમાં સુંદર કોરણી કરેલી છે. એક ઘૂમટમાં વચ્ચે લક્ષ્મીદેવી અને બીજા ઘૂમટમાં અંબિકાદેવીની કોરેલી આકૃતિઓ શિલ્પકળાના અદ્ભુત નમૂના હોય એમ જણાય છે.

મૂળનાયકની મૂર્તિ ૪-૫ ફીટ જાંચી અને મનોહર બદામી રંગની છે. હાથ, કાનના ખંડિત થયેલા ભાગોને નવેસર જોડ્યા છે. એના ઉપર લેખ નથી પણ મૂર્તિ પ્રાચીન જણાય છે. મૂળનાયકની બાજુમાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની સપરિકર મૂર્તિ પ્રાચીન છે. એના પ્રાચીન પરિકરની ગાદીમાં ધર્મચક્રની બાજુમાં ગાદી ઉપર એક મૂર્તિ વચ્ચેનાંકારભૂષિત બેઠેલી છે. હાથમાં પૂજા માટે ચંદનનો વાટકો અને ફૂલમાળ એની ભક્તિની પ્રતીતિ કરાવી રહ્યાં છે. લોકો એને ચક્રેશ્વરી દેવી હોવાનું કહે છે. વાસ્તવમાં એ શ્રાવિકાની મૂર્તિ છે. તેના ઉપર લેખ જોવાતો નથી.

મંદિરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સરખી આકૃતિના બે મોટા મનોહર કાઉસંગિયા છે. તેની બાજુએ અને ઉપર મળીને બાર-બાર મૂર્તિઓ ઉત્કીર્ણ છે. એ બંનેમાં બે ઈંદ્રો અને શ્રાવક-શ્રાવિકા છે. આ કાઉસંગિયા ઉપરના લેખથી જણાય છે કે, સં. ૧૩૫૧માં પ્રદ્વાણુગચ્છના આ મંદિરમાં મહાહડગચ્છીય પોરવાડ શ્રાવક પુનર્સિંહે આ કાઉસંગિયા ભરાવ્યા છે.

મંદિરનો રંગમંડપ કરાવ્યા સંઘે વિ. સં. ૧૪૪૬નો એક લેખ અને સં. ૧૨૪૨માં પુનિગ આદિ શ્રાવકોએ પ્રદ્વાણુગચ્છના આ મહાવીરસ્વામી મંદિરની ભમતીમાંની શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની દેરીના શુભજની પદ્મશિલા કરાવ્યા વગેરેના ચાર લેખો મળી આવે છે.

મંદિરની છતમાં ભગવાનનો જન્મોત્સવ, શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની જન વગેરેના આકર્ષક ભાવો શિલામાં અંકિત કર્યા છે. આ ભાવચિત્રો તત્કાલીન સમયનો ખ્યાલ આપે છે અને આપણને અલૌકિક વાતાવરણની અસર નિપજાવે છે.

ઉપર્યુક્ત શિલાલેખીય પુરાવાઓથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, આ મહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર પ્રદ્વાણુગચ્છીય શ્રાવકોએ સં. ૧૨૪૨ પડેલાં બંધાયું હશે જેનો તે પછી સમયે સમયે જુલોદ્ધાર થતો રહ્યો છે.

અહીં માત્ર ચારેક શ્રાવકોનાં ઘરો વિદ્યમાન છે.

૧૬૭. ધવલી

(કોડા નંબર : ૩૧૦૪)

આખુરોડથી વાયવ્યપૂર્ણામાં ૧૫ માઈલ દૂર ધવલી નામે ગામ છે. આખુના લૂણવસહી મંદિરના સં. ૧૨૮૭ના વ્યવસ્થા સંબંધી લેખમાં જણાવ્યું છે કે—‘ધવલી ગામના શ્રાવકોએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના વર્ષગાંઠના અઢાઈ મહોત્સવનો ચોથનો દિવસ ઉજવવો.’ આ ઉપરથી આ ગામ પ્રાચીન લાગે છે અને એ સમયે જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોય એમ જણાય છે. ગામમાં શ્રાવકનાં બે-એક ઘર છે. ૧ નાની જૈન ધર્મશાળા અને ૧ જૈન મંદિર છે.

મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન છે. આ મંદિર ક્યારે બન્યું તે જાણી શકાતું નથી. આ મંદિરની એક ખંડિત મૂર્તિ જે હતાણી ગામથી લાવવામાં આવી છે, તેના ઉપર સં. ૧૧૩૬નો લેખ આ પ્રકારે મળી આવે છે:—

“હર્ષપુરગચ્છે શ્રી..... દિવા.....શ્રાવકઘાહિલસુતચાહિલ.....જારિતા સં [૦] ૧૧૩૯ ॥”

મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, સભામંડપ, શૃંગારચોડી અને શિખરબંધી આ મંદિર છે. સં. ૧૯૬૧માં થોડા ભાગનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી ધ્વજ-દંડ નવેસર ચડાવવામાં આવ્યો છે.

૧૬૮. ડબાણી

(કોડા નંબર : ૩૧૦૬)

આખુરોડથી ૨૨ માઈલ દૂર ડબાણી નામે પ્રાચીન ગામ છે. આખુ-દેલવાડાના લૂણવસહી મંદિરના સં. ૧૨૮૭ના વ્યવસ્થા સંબંધી લેખમાં જણાવ્યું છે કે—‘શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના મંદિરની વર્ષગાંઠ નિમિત્તે અઢાઈમહોત્સવના છઠ્ઠા દિવસનો ઉત્સવ ડબાણી અને હણાદ્રા ગામના શ્રીસંઘે કરવો.’ વળી, આ ગામ ચંદ્રાવતીના રાજા સોમદેવે લૂણવસહી મંદિરના ખર્ચ માટે સદા માટે અર્પણ કર્યાનું એ જ લેખમાં જણાવ્યું છે. આ ઉપરથી આ ગામ તેરમા સૈકા કરતાં પ્રાચીન છે અને તેરમા સૈકામાં શ્રાવકોની વસ્તી સારી હશે એમ પણ સૂચિત થાય છે.

વસ્તુતઃ પ્રાચીન ગામ નદીની સામી બાજુએ હતું. પાછળથી કોઈ કારણસર અહીં વસ્યું છે. તેથી અહીં પ્રાચીનતાની કોઈ નિશાની જોવાતી નથી. જૂના ઉત્ખડ ગામમાં મકાનોનાં પાયા મૌજુદ છે. અહીં એ સમયનું જૈન મંદિર હોવું જોઈએ. ગામના ચોરામાં મંદિરના સોટા પ્રાચીન પથ્થરો લગાડેલા જોવાય છે, જે પ્રાચીન જૈન મંદિરનું સૂચન આપી રહ્યા છે.

આજે અહીં ૩૨ જૈનોની વસ્તી છે. ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ જૈન મંદિર વિદ્યમાન છે.

શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર શિખરબંધી છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ પર સં. ૧૬૨૩ અને બાંને બાજુની મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૬૫૬ના લેખો છે. આ બંધી મૂર્તિઓ ઉપાશ્રયમાં ઘર દેરાસર તરીકે પ્રતિષ્ઠિત હતી. સં. ૧૯૬૬માં આ મંદિરનો પાચો નાળી મંદિર બંધાવવામાં આવ્યું છે. મૂળગભારો, ગૂઢમંડપ, છયોડી, રંગમંડપ, શૃંગારચોડી અને શિખરબંધી રચનાવાળું છે.

૧. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ :” ભા. ૨. લેખાંક : ૬૫.

૨. “અર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ :” લેખાંક : ૨૫૧.

નંબર	માથનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસે આવેલું	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિમાજની સંખ્યા
૨૦૨૧	જોધપુર	મોતીચોક	જોધપુર	જોધપુર	શિખરબંધ	કેસરિયાનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૮—૯
૨૦૨૨	"	ભેરોઆગ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૫
૨૦૨૩	"	ચુંદીના નાકે	"	"	"	ચાંતિનાથજી	૬—૯
૨૦૨૪	"	કોઢરી	"	"	"	સદસ્યકૃષ્ણા પાર્શ્વનાથજી	૮—૭
૨૦૨૫	"	સીધિયારો ચોક	"	"	"	"	૩—૩
૨૦૨૬	"	કોઢરી	"	"	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૨૦૨૭	"	કોઢરીકા મહોલ્લા હુંડોરી ધાટી	"	"	"	નેમિનાથજી	૧—
૨૦૨૮	"	સીધી પોલ	"	"	"	સુમતિનાથજી	૫—૧૩
૨૦૨૯	"	ખેતરપાલી ચોતરા	"	"	શિખરબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૧૨—૧૨
૨૦૩૦	"	તપગચ્છનો ઉપાગ્રય	"	"	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪—૯
૨૦૩૧	"	જૂની મંડી	"	"	શિખરબંધ	સંગવનાથજી	૬—૧૪
૨૦૩૨	"	ચાણાદવાલા ગુરાં સાહેબની હવેલી	"	"	ધાખાબંધ	મલ્લિકનાથજી	૨—૫
૨૦૩૩	"	સોધિયાકા મહોલ્લા	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૪—૩
૨૦૩૪	"	ગુરંગા તથાવ	રામ મંદીર	"	"	સદસ્યકૃષ્ણા પાર્શ્વનાથજી	૫—૧

ક્રમ નં.	ગામનું નામ	ઉત્તર	રેલ્વે સ્ટેશન	પેટ્ટ કોમિશનર	બાંધણી	મુજનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૨૦૨૧	જોધપુર	જૂનીમંડી	જોધપુર	જોધપુર	ચિખરબંધ	મદાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૪-૨૪
૨૦૨૨	"	કુરંગા તલાવ	રા. મા. દુર	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાયક	૧-૨
૨૦૨૩	"	નામેરી દરવાજા બહાર મેતાજીરા મંદિર	"	"	ચિખરબંધ	"	૯-૧૨
૨૦૨૪	મંડોર	ઘાઘવાડી	મંડોર	મંડોર	ધૂમટબંધ	"	૧-
૨૦૨૫	"	પર્મચાગામાં	"	"	ચિખરબંધ	ચાંતિનાયક	૩-
૨૦૨૬	"	ખનીયાની પાછળ	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૧૫-૧
૨૦૨૭	"	"	"	"	"	"	૫-
૨૦૨૮	ફોલેલી	મયવંતપુરા	ફોલેલી	ફોલેલી	"	મદાવીરસ્વામી	૩-૪
૨૦૨૯	"	નિદાવ પર્મચાગાની પાછળમાં	"	"	"	સંબંધનાયક	- ૫
૨૦૩૦	"	જાગરમાં	"	"	"	આદિનાયક	૨૩-૨૮
૨૦૩૧	"	"	"	"	"	ચાંતિનાયક	૧૫-૨૭
૨૦૩૨	"	સોનપુરા	"	"	"	ચાંતિનાયક	૧-૧૦

ખાદાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દયાચરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ખર્ચ- શાહી	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ	૧૭૦૦	સારી				એક ગ્રંથભંડાર છે. એક સાધુ મૂર્તિ છે. એક ધાતુની
							વૈરાટ્યા દેવીની તથા એક ધાતુની રાજાની મૂર્તિ
							પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"	૧૭૭૭	"				
ગણેશમઘજી મુતા ૧૯૦૦	મુમેરમઘજી મુતા	૧૭૧૪	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	"	"	નથી	૧	૧	"
ભંડારી ૧૯૦૦ લગભગ	ભંડારી	૧૮૬૦	"				એક સાધુ મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	"	૧૭૨૩	"				કિલ્લાપર લગભગ એક હજાર વર્ષ પહેલાંના જૂના
							અવશેષ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	રાજમઘજી મુતા	"	"				
જોગરાજ ધેવરચંદ લોકડ ૧૯૯૭	જોગરાજ ધેવરચંદજી	૧૯૯૧	"	૫૦૦૦	૩		એક લાયબ્રેરી છે. એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
કીસનલાલજી સંપતલાલજી હુણાવત	કીસનલાલજી સંપતલાલજી હુણાવત	૧૫૭૩	"				એક રત્નના પ્રતિમા છે. એક જિનકુશલસરિની મૂર્તિ છે.
શ્રી સંઘ	ન્યાલચંદજી પુનમચંદજી	૧૯૫૧	"				ભીંતપર નવીન ચીત્રો ચીતરેલાં છે.
"	મોહારામજી માણેકલાલજી	૧૮૯૩	"				ફલોધીમાં આ દેરાસર સૌથી પ્રાચીન છે. એક શુરુમૂર્તિ છે.
"	જીવરાજ અગરચંદ	૧૫૩૬	"				એક સોનાની મૂર્તિ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પારક એપ્રિય.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૨૦૪૭	ફોધી	નાગોરી ઉપાશ્રય હુણાવતરો વાસ	ફોધી	ફોધી	ધાબાબંધ	મુનિમુક્ત સ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૪—૭
૨૦૪૮	"	પાર્શ્વપુરા	"	"	શિખરબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૬—૬
૨૦૪૯	"	ગામ બહાર	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૭—૫
૨૦૫૦	પોકરણુ	આસવાલોડા મહોલ્લા	પોકરણુ	પોકરણુ	"	આદિનાથજી	૫—૨૧
૨૦૫૧	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩—૬
૨૦૫૨	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૮—૧૫
૨૦૫૩	જ્ઞાનસર	બજારમાં	જૈસલમેર ૧૧ મા. દૂર	જૈસલમેર	"	"	૩—૪
૨૦૫૪	દેવીકોટ	"	૨૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩—૩
૨૦૫૫	જૈસલમેર	આચાર્યગચ્છના ઉપાશ્રય	પોકરણુ ૭૦ મા. દૂર	"	"	વિમલનાથજી	૨—૩
૨૦૫૬	"	ખરતરગચ્છનો ઉપાશ્રય	"	"	ધાબાબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૨—૨૪
૨૦૫૭	"	કોકરીવાડો	"	"	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૫—૧૨
૨૦૫૮	"	સુપાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર નીચે	"	"	"	સીમંધર સ્વામી	૧—૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રવ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	લોકાગચ્છ		સારી				સં. ૧૨૩૬ નો લેખ બનાવટી છે.
"	કવલાગચ્છ	૧૯૦૩	"				ધાતુનું એક નાનું સુંદર શિખરબંધ દેરાસર છે.
"	મોહારામજી માણેકલાલજી ફોલોધીવાળા	૧૯૨૧	"				
"	"	૧૫૩૬	"	૫	૨	૧	
"	"	૧૮૫૬	"				આ દેરાસર શાંતિનાથજીના દેરાસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
"	"	૧૮૮૩	"				
હીરાલાલ ગિરધારીલાલ ૧૯૪૪	શ્રી મોહનલાલજી વરાડિયા	૧૯૨૮	"	૪૦	૩		મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૦	ભગવાનદાસજી જૈન	૧૮૬૦	સાધારણ	૬૫	૧		મરામતની જરૂર છે.
તપાગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૬૬૬	ખારેલાલજી જીદાણી	૧૬૬૬	સારી	૭૫	૧૦	૧	૭ હસ્તલિખિત બંડારો છે.
ખરતરગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૯૨૦	ચતિશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી	૧૬૭૦	"				જૂહાપરતરગચ્છનો બંડાર અહિં છે. ૧૧૦૧ સાલની
							અંબિકાદેવીની ધાતુમૂર્તિ પ્રાચીન છે.
તપગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૮૬૯	કેસરમલજી ધુરડ, સુરજ- મલજી સામસુખા, જગન-		"				તપગચ્છનો હસ્તલિખિત બંડાર અહિં છે. મોટા
	લાલજી પારેખ						પીળા પાપાણુપર કોતરેલી ૪૦ લોટીની એક પ્રશસ્તિ છે.
							થાલલામાં કોતરેલાં પક્ષિણી- ઓનાં ૩૫ જોવા લાયક છે.
"	રાજમલજી ગાંધી		"				

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાનું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	જાંવણી.	મૂળનાયક	પ્રતિનાથની મુખ્ય
૨૦૫૯	જોસલમેર	સુપાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર ઉપલોમાળ	પોકરણ ૭૦ મા. દૂર	જોસલમેર	શિખરબધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-માતૃ ૨-૧૪
૨૦૬૦	"	"	"	"	"	સંકટહરણ પાર્શ્વનાથજી	૨-૧૭
૨૦૬૧	"	પટવોડા હવેલી	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૫
૨૦૬૨	"	ચારસાહની હવેલી	"	"	"	આદિનાથજી	— ૧૩ ૧
૨૦૬૩	"	અખચસિંહજીની હવેલી	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૨૦૬૪	"	ભૈયાપાડો ચાંદમલજીનું દેરાસર	"	"	"	સુમતિનાથજી	— ૫
૨૦૬૫	"	ધનરાજજીનું દેરાસર	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૨
૨૦૬૬	"	રામસિંહજીનું દેરાસર	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૨
૨૦૬૭	"	કિલ્લાપર	"	"	શિખરબધ	પાર્શ્વનાથજી	૪૯૧-૧૩
૨૦૬૮	"	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૧૪૫- ૧
૨૦૬૯	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૧૮- ૯
૨૦૭૦	"	"	"	"	"	"	૧૮૦- ૯

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દેવા- ગણ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
તપગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૮૬૯	રાજમલજી ગાંધી		સારો				
"	"		"				
શેઠ હિંમતરામજી બાફણા ૧૯૦૧	શેઠ આર્ષદાનજી બાફણા	૧૯૦૧	"				આ હવેલી આખા જૈસલ- મેર શહેરમાં સોથી મુંદર
							કાતરકામવાળી છે.
શેઠ ચિરૂશાહજી બલુ- સાહી ૧૬૭૦ લગભગ	જવાહરમલજી બલુસાહી		"				લોદ્રવા તીર્થનાં જીર્ણોદ્ધાર શેઠ ચિરૂશાહે કરાવેલ છે.
							ભંડાર છે.
શેઠ અખયસિંહજી ૧૯૦૦	શેઠ વિજયસિંહજી બાફણા	૧૪૭૯	"				
શેઠ ચાંદમલજી રતલામવાળા	સીરેમલજી બાફણા		"				
શેઠ ધનરાજજી મુતા	બાઈ લાભુબાઈ		"				
શેઠ રામસિંહજી મુતા	શેઠ રામસિંહજી મુતા		"				
શેઠ જયસિંહજી રાંકા ૧૪૭૩	શેઠ રામસિંહજી મુતા વગેરે ચાર જણની કમીટી	પ્રશસ્તિ ૧૪૭૩	"				૨ યુરુમૂર્તિઓ છે. જુદા જુદા પટો છે. સં. ૧૪૭૩
							નો ચિલાલેખ છે.
શેઠ હેમરાજજી ચોપડા ૧૪૭૯	"	૧૪૭૩	"				૪ સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. જુદા જુદા પટો છે.
ડાગાગોત્રીય એસવાલ બાઈઓ ૧૪૭૯	"	મૂ. ના. ૧૪૭૯	"				આ દેરાસર શીતવનાયજીના દેરાસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
ચાંપડા મં. લાખણ સંખ- વાલ મં. આસરાજ ૧૫૩૬	"	૧૫૩૬	"				બે શેઠની તથા બે શેઠા- ણીની મૂર્તિઓ છે.

નંબર	ગાયત્રી નામ	કેશવ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિબદ્ધતા સંખ્યા
૨૦૭૧	લેસવમેર	કિસ્વાપર	પોકરથ ૭૦ મા. દૂર	લેસવમેર	ચિખરખ	કુંથુનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૧૪૪— ૧
૨૦૭૨	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભજી	૨૬૫—૨૧૧
૨૦૭૩	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૪૭— ૨
૨૦૭૪	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૮૩—૨૬
૨૦૭૫	અમરસાગર	તલાવના કિનારે	પોકરથ ૭૫ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૭— ૪
૨૦૭૬	"	"	"	"	"	"	૧૫— ૪
૨૦૭૭	"	"	"	"	"	"	૧— ૩
૨૦૭૮	લોદવાજી	તીર્થ	પોકરથ ૮૦ મા. દૂર	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૪—૨૦
૨૦૭૯	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૨— ૧
૨૦૮૦	"	"	"	"	"	અણ્ણનાથજી	૧—
૨૦૮૧	"	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૧—
૨૦૮૨	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૧
૨૦૮૩	"	"	"	"	"	અષ્ટાપદજી	૨૪—
૨૦૮૪	ખીચંદ	બખરમાં	ફોધી ૩ મા. દૂર	ખીચંદ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨— ૮

અંકાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ	લેખનો સંવત.	દરાસરની નિયતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપા- ચાર	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
ચોપડા સં. લાખજીસંખ- વાલસં. આસરાજ ૧૫૩૬	શેઠ રામસિંહજી મુતા વગેરે ચાર જણની કમીટી	મૂ. ના. ૧૫૩૬	સારી				૪ ગુરુમતિમા છે.
બજુશાહી સં. વીદા ૧૫૧૮	"	૧૫૧૮	"				
સંઘની ધન્ના ૧૫૩૬	"	૧૫૩૬	"				
શ્રીસંઘ ૧૫૩૬	"	૧૫૩૬	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૩	અતિ વૃદ્ધિચંદ્રજી.		"	નથી			૨ ગુરુમતિ છે.
શેઠ દિંમતરામજી બાફણા ૧૯૨૮	આઈદાનજી બાફણા		"				એક વીશવિહરમાનનો પટ છે.
શેઠ સવાહરામજી બાફણા ૧૮૯૩	"		"				
શેઠ ચિંચાહ જી. ૧૬૭૫	શેઠ રામસિંહજી મુતા વગેરે ચાર જણની કમીટી	૧૬૭૫ મૂ. ના.	"	નથી		૧	એક પાનાની મૂર્તિ છે. એક જિનદત્તસરિની અને એક
							જિનકુશલસરિની મૂર્તિ છે.
"	"	"	"				
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"				કદપદ્મનું ઝાડ છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	સૌભાગ્યમલજી બાફણા	મૂ. ના. ૧૬૩૬	"	૧૫૦	૧	૧	૨ લાયબેરી છે. કાચનું જડાવકામ સુંદર છે.

નંબર	ગાયત્રી નામ	કેશવ	રેલ્વે સ્ટેશન.	પાસ આફિસ.	બાંધણી.	મુખનામ	પ્રતિબદ્ધ સંખ્યા
૨૦૮૫	લોહાવટ	બટાવાસ	લોહાવટ ૦૧ મા. દૂર	લોહાવટ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭—૨
૨૦૮૬	"	વીસનેવાસ	"	"	"	ચંદ્રપ્રભજી	૧૫—૨
૨૦૮૭	દેલોડ	બજારમાં	૧૪ મા. દૂર	"	ધર	"	૨—૧
૨૦૮૮	આઉ	"	૨૨ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨—૨
૨૦૮૯	ઓસિયા	વર્ધમાન વિદ્યાલયની બાજુમાં	ઓસિયા ૧ મા. દૂર	ઓસિયા	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	
૨૦૯૦	તીવરી	ગામની બહાર	મથાનીઆ ૬ મા. દૂર	તીવરી	"	પદ્મપ્રભજી	૪—૪
૨૦૯૧	"	ટાટીયોડાવાસ	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૫—૩
૨૦૯૨	બાલરવા	બજારમાં	૮ મા. દૂર	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧—
૨૦૯૩	મારવાડ જંકશન	"	મારવાડ જંકશન	મારવાડ જંકશન	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૫—૬
૨૦૯૪	ખારચી	"	૧૧ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૨૦૯૫	પાલી	નવલખા દરવાજા	પાલી	પાલી	શિખરખંધ	નવલખા પાર્શ્વનાથજી	૧૮૬—૧૭
૨૦૯૬	"	લોહાશેવાસ	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૭—૨
૨૦૯૭	"	સેવકોનોવાસ	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૨૭—૭

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	મહીયલદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશચરની સ્થિતિ.	જૈનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રંથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૩૧	હમરીમલજી વિજયરાજજી પારેખ		સારી	૨૦૦૦	૨	૧	એક જિનદત્તસૂત્રીની મૂર્તિ છે. ૧ ગ્રંથ ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	સતીદાનજી હુણિયા	૧૯૨૫	"				એક ગૌતમસ્વામીની આર- સની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	ધુડમલજી ભોજરાજ		"	૭૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	સૂરજમલજી જાજેડ		સાધારણ	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૦૧૩	ફોલોધીની કમીટી પ્રમુખ ફૂલચંદજી જાખડે	૧૦૧૩	સારી	નથી		૧	એક લાયબ્રેરી છે. પ્રાચીન તીર્થ છે. દસમા સૈકા પહે- લાનાં અવશેષ અહિં છે. જુદી જાતના શિલ્પ પણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	સંખલેયા નેમિચંદજી કેસરીમલજી	૧૬૦૬	"	૧૦૦	૨	૧	૧ લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	"	૧૫૩૧	સાધારણ				પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સારી	નથી			
મતિશ્રી હેમસાગરજી ૧૯૫૪	મતિશ્રી હર્ષિસાગરજી	૧૯૯૮	"	"	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. એક શ્રી હેમસાગરજીની આરસ- ની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	ગેનમલ હીરાચંદજી		"	૧૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૧૪૪	શેક નવલચંદ સરપચંદની પેઢી	૧૬૮૬	"	૧૨૦૦	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. એક સાધુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	ખરતરગચ્છીય શ્રીસંઘ		"				એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
"	શેક નવલચંદ સરપચંદની પેઢી		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	વેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૨૦૯૮	પાલી	લોઢારોવાસ	પાલી	પાલી	શિખરબંધ	સુપાર્થનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭-૧૭
૨૦૯૯	"	સ્ટેશનરોડ જાલોરી દરવાજા બહાર	"	"	"	આદિનાથજી	૫-૪
૨૧૦૦	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્થનાથજી	૫-૧૨
૨૧૦૧	"	કેરીઆ દરવાજાની બહાર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૪-૨૫
૨૧૦૨	"	ચુજરાતી કટવામાં	"	"	ધાખાબંધ	સુપાર્થનાથજી	૧૯-૭૩
૨૧૦૩	"	કુંગરીપર	"	"	શિખરબંધ	પાર્થનાથજી	૬-૧
૨૧૦૪	ચરપટિયા	બગરમાં	મારવાડ જંકશન ૬ મા. દૂર	મારવાડ જંકશન	ધૂમટબંધ	"	૩-૧
૨૧૦૫	ચેલાવાસ	"	૪ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	નેમનાથજી	૪-૭
૨૧૦૬	રૂપાવસ	"	કેરલા ૫ મા. દૂર	પાલી	"	કુંથુનાથજી	૪-૧
૨૧૦૭	ભાડખા	ઝોસવાલના વાસમાં	બાડમેર ૧૮ મા. દૂર	બાડમેર	ધૂમટબંધ	નેમિનાથજી	૧-૨
૨૧૦૮	કોટડા	"	૨૮ મા. દૂર	શિવ	"	શાંતિનાથજી	૧-૧૬
૨૧૦૯	"	"	"	"	ધર	શીતળનાથજી	- ૨
૨૧૧૦	ચુદોજ	બગરમાં	પાલી ૧૨ મા. દૂર	જવાલી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૧૧-૨૦
૨૧૧૧	કુરલુ	"	ચુદોજ ૬ મા. દૂર	પાલી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૨
૨૧૧૨	કેડા	"	પાલી ૮ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩-૧

ગ્રંથાવનનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવડદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશ સરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	કુપા- અવ	ધર્મ- રાખા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	શેઠ અયુલાલજી મુતા		સારો				
શેઠ સીરેમલજી બલાઈ ૧૯૩૩	શેઠ નવલચંદ સરપચંદની પેઢી		"				
જસરાજજી ધારીવાલ ૧૯૦૨	"		"				
શ્રીસંઘ	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	"		સારી				
"	"		સાધારણ				"
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫	શાહજીવરાજ ધાશીરામજી		સારી	૬૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૨	શાહ નમિચંદજી જસરાજજી		સાધારણ	૧૧૫	૧		જીર્ણોદ્ધારની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ	૧૯૨૧	જીર્ણ	૨૦			જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	શ્રી. જીમચંદજી રાજમલજી		સાધારણ	૧૦૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	જવાનમલજી ડામરચંદજી		સારી	૬૦	૧		એક ચોવીશ જિનમાતાનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૬૯૮	શ્રીસંઘ	૧૮૯૩	સારી	૩૦૦	૨	૨	
શ્રીસંઘ	"		જીર્ણ	૩	૧		જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૮	"		સાધારણ	૧૨૫		૨	

નંબર	ગામનું નામ	કેસ	કેસ સ્ટેશન	ધારક નામ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૨૧૧૩	બીસાલા	બોસવાલાના વાસમાં	બાડમેર ૧૪ મા. દુર	બાડમેર	ધૂમટબંધ	વિમલનાથજી	પાપાલુ-ધાતુ ૨-૩
૨૧૧૪	નદવાળા	બનરમાં	કેરલા ૮ મા. દુર	પાલી	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૧-૧૮
૨૧૧૫	સિન્નમાલ	શેડનોવાસ	સિન્નમાલ	સિન્નમાલ	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૧-૬
૨૧૧૬	"	આંધી મુતાનો વાસ	"	"	"	શાંતિનાથજી	૨૦-૧૯
૨૧૧૭	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮-૩
૨૧૧૮	"	બનર ખણેશ ચોક	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૭-૨૪
૨૧૧૯	"	તપગઢનો ઉપાશ્રય આંધી મુતાનો વાસ	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૧-
૨૧૨૦	"	વધુ વાસ	"	"	"	"	૧૧-૭
૨૧૨૧	બાડમેર	નોરમે સ્ટેશન નતાં રસ્તામાં	બાડમેર	બાડમેર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૬
૨૧૨૨	"	આગલમે	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૫-૧
૨૧૨૩	"	"	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૫-
૨૧૨૪	"	પાદમે	"	"	શિખરબંધ	"	૩-૧
૨૧૨૫	"	આગલમે	"	"	ધર	"	૧-૨
૨૧૨૬	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧-૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ	ક્રમનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોના વસ્તી	કુળ- ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૭૮	ભાનીરામ ફોજમલ		સારી	૨૫૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૬૦	૧	ધ્વારની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	શ્રીસંઘ		સારી	૨૦૦૦	૨ ૨	પરિકરપર સં. ૧૦૧૧ ની સાક્ષી લેખ છે.
"	"		"			એક ભીની અને બે બેઠેલી લગભગ સાતમા સૈકાની
						મૂર્તિ છે. ચાર આવકની મૂર્તિ છે.
"	"	૧૬૮૩	"			
"	"		"			
"	"		"			
"	"		"			
અંતરગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	ભીમરાજ ભગવાનદાસ માલુ		"	૨૦૦૦	૪ ૩	એક પુસ્તક ભંડાર છે. ચિત્રકામ નવીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૭૫	"		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	ભદ્રમલ ક્ષીજરાજ ગોયરા		"			
અંયલગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	ગોવિંદચંદ કરમચંદ પદાધિપા		"			મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	ચતિશ્રી નેમચંદ	૧૯૨૦	"			
અંતરગચ્છી શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	ભીમરાજ ભગવાનદાસ માલુ	૧૮૬૩	"			એક જિતદત્તસૂરિની મૂર્તિ છે.

નંબર	માણ્ય નામ	કેશવ	રેલ્વે સ્ટેશન	પ્રાર્થ આદિત્ય	ગાંધી	પૂજનાયક	પ્રતિપાલના સંખ્યા
૨૧૨૭	બાડમેર	બાડમેર	બાડમેર	બાડમેર	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાષાણ-ધાતુ ૧—
૨૧૨૮	દિવાણી	ઔસવાલના વાસર્મા	ખડીન ૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૨— ૧
૨૧૨૯	ચોટન	"	આસખર ૧૮ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭— ૧
૨૧૩૦	રાણીગામ	"	બાડમેર ૧૨ મા. દૂર	"	"	"	૧— ૨
૨૧૩૧	ખાસોતરા	રાવળી ગઢી	ખાસોતરા	ખાસોતરા	શિખરખંધ	ચીતળનાથજી	૧૦— ૬
૨૧૩૨	"	"	"	"	ધર	ચાંતિનાથજી	૩— ૮
૨૧૩૩	"	ખરતરખંજનો ઉપાશ્રય	"	"	ધૂમટખંધ	કેસરિવાનાથજી	૪— ૮
૨૧૩૪	"	જૂના કોટ પાસે	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૧
૨૧૩૫	માલવાડા	ખખરમાં	માલવાડા ૨ મા. દૂર	માલવાડા	શિખરખંધ	"	૭— ૫
૨૧૩૬	પૂરન (૧૩૫)	કૈનમંદર	૪ મા. દૂર	"	"	ધર્મનાથજી	૮— ૬
૨૧૩૭	મેવાનખર	કુંજરની વચમાં	ખાસોતરા ૬ મા. દૂર	ખાસોતરા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૧— ૧૧
૨૧૩૮	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૪૮—
૨૧૩૯	"	"	"	"	"	ચાંતિનાથજી	૩૨— ૧

અંશાવતારણું નામ તથા સંવત.	મહીવટકારણું નામ	સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દાન પાત્ર	ધર્મ શાળા	વિશેષ ગાંધ
અંચલગન્ઠ શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	ગોકળચંદ કરમચંદ પઢાઈયા		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	કુશળચંદ હમરીમલ	૧૯૧૦	„	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	પુતમચંદ સમેલચંદાણી		„	૪૦૦	૧	૨	જૂના જૈન અવશેષો મળી આવે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૭	ભોજરાજ હમરીમલ મુ. ખાડમેર		સાધારણ	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૭	મૂળચંદ સૂરજમલ કંકુચોપડા		સારી	૧૨૫	૨	૧	કાચનું કામ સુંદર છે.
શ્રીજિનસમુદ્રસુરિ ૧૭૪૨	શ્રીજિનસમુદ્રસુરિ	૧૭૧૮	„				એક ગ્રંથભંડાર છે. સં. ૧૦૯૯ ની સાલની પાર્શ્વ-
							નાથજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	હીમતરામ ભુરચંદ કંકુચોપડા		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૨	મૂળચંદ સૂરજમલ કંકુચોપડા	૧૮૬૦	„				આ દેરાસર માનભદ્રજીના દેરાસરના નામથી
							પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રીસંઘ		„	૬૦૦	૨	૧	બે જૈન સ્તુતિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	„		„	૨૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	શ્રી નાકોડા પાર્શ્વનાથજીના કારખાના કમીડી		„	નથી		૧	એક પ્રાચીન તીર્થ છે. એક કીર્તિસુરિની મૂર્તિ છે.
સ્વ. લાણીઆઈ ૧૫૬૮	„		„				આ દેરાસરમાં દેવદેવીઓનાં ૩૫ જોવાલાયક છે.
શેઠ માલાશા ૧૬૩૮	„	૧૯૧૦	„				એક જિનદત્તસુરિની આર- સની મૂર્તિ છે. પટો છે.

નંબર	ગામનું નામ	કિલોમી.	રેલ્વે સ્ટેશન	પારકો આકિસ	બાંવણી	મુળનાયક	મીતિમાલની મુજબ
૨૧૪૦	સણ્ધી	ઉપલા વાસમાં	તિલવાડા ૬ મા. દૂર	બાલોતરા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૨—
૨૧૪૧	મોટા રાણીવાડા	બગરમાં	રાણીવાડા ૧ મા. દૂર	માલવાડા	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૪— ૨
૨૧૪૨	આગેદર	"	૧૧ મા. દૂર	વડગામ	"	"	૭— ૪
૨૧૪૩	વડગામ (વક્રડિયા)	"	૧૦ મા. દૂર	"	"	"	૭— ૨
૨૧૪૪	"	ગામ બહાર ટેકરી પર	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૯— ૩
૨૧૪૫	તિલવાડા	બગરમાં	તિલવાડા ૨ મા. દૂર	બાલોતરા	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૫—
૨૧૪૬	મુગડા	ઝોસવાલના વાસમાં	બાલોતરા ૩ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી (ધાતુના)	— ૧
૨૧૪૭	જસોલ	"	૨ મા. દૂર	જસોલ	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૭— ૪
૨૧૪૮	"	"	"	"	ધર	આદિનાથજી	૧—
૨૧૪૯	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૨— ૧
૨૧૫૦	બલોર	સુવર્ણગિરિ પર્વત પર	બલોર	બલોર	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૬— ૧
૨૧૫૧	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	૩—
૨૧૫૨	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—
૨૧૫૩	"	"	"	"	સામરણવાળું	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૧૫૪	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૯—

બધાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવદારનું નામ.	લખના સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	હા- અથ	ધર્મ- શાળા	નિરીપ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	આશાનામ ચૂનીલાલ ભણુલાલો	૧૮૧૦	ખરાખ	૪			
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	શ્રીસંઘ		સારી	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૩૦	"		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	"		"	૫૦૦	૧	૧	મહાવીરરામી ભગવાન અહિં વિચરેલ હતા એવી માન્યતા છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૦	પન્નાલાલ મોકમચંદ		ખરાખ	૩૦	૧		: જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	શા. મગાજ વનાજી		સાધારણ	૬૦	૧		
તપાગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૬૦૮	સાલેસા દીંગરમલ રામચંદ		સારી	૨૦	૧		પ્રતિમાજી ચમત્કારિક છે.
ખરતરગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	"		"				એક ચોવીસ નિનમાતાનો ૫૮ છે.
ચતિશ્રી તારાચંદ ૧૮૪૮	ચતિશ્રી ચૂનીલાલ		"				એક પુસ્તક ભંડાર છે.
મંત્રી જયમલ ૧૬૮૧ થી ૧૬૮૪	રૂઢનાથસિંહજી મોદી તથા કમીટી		સાધારણ	૧૮૦૦	૪		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	કેડાલું.	વેલ્વે રેકોર્ડ.	પેલ્ડ ઓફિસ.	આંશી.	મુજનાયક	પ્રતિપાટની સંખ્યા
૨૧૫૫	ગલોર	તપાવાસ	ગલોર	ગલોર	શિખરજથે	મદાવીરસ્વામી	પાપાણ-ધાતુ ૪૬— ૩
૨૧૫૬	"	"	"	"	ધૂમટજથે	નેમિનાયજ	૨૪— ૮
૨૧૫૭	"	"	"	"	શિખરજથે	ચાંતિનાયજ	૧૮—
૨૧૫૮	"	"	"	"	"	આદિનાયજ	૬— ૯
૨૧૫૯	"	સૂરજપોડની સામે	"	"	"	"	૫— ૪
૨૧૬૦	"	ખાનપુરા મહોલ્લો	"	"	ધાખાજથે	સુનિસુવત સ્વામી	૯— ૪
૨૧૬૧	"	ખરતરોડા મહોલ્લા	"	"	શિખરજથે	પાર્શ્વનાયજ	૨૯— ૬
૨૧૬૨	"	"	"	"	ધાખાજથે	છરાવડા પાર્શ્વનાયજ	૩— ૬
૨૧૬૩	"	કાંકણિયા વાસ	"	"	શિખરજથે	પાર્શ્વનાયજ	૪— ૪
૨૧૬૪	"	બંડારીયોડા મહોલ્લા	"	"	"	વાસુપૂજનાયજ	૩— ૨
૨૧૬૫	"	બજારમાં	૧ મા. દૂર	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાયજ	૧— ૧
૨૧૬૬	"	શ્રી વર્ધમાન વિદ્યાભવન	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૩— ૧
૨૧૬૭	લેટા	બજારમાં	૨ મા. દૂર	"	શિખરજથે	ચંદ્રપ્રભુજ	૪— ૨
૨૧૬૮	ટાપરા	ઝોસનાલના વાસમાં	ખાલોતરા ૧૦ મા. દૂર	ખાલોતરા	ધર	પાર્શ્વનાયજ	૧—

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રય.	ધર્મ- રાખા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	મુતા મહેતાજયંદજી		જીર્ણ				એક લાયબ્રેરી છે. જીર્ણ દેરાસર છે.
"	ભટ્ટારક લાલચંદજી		"				શ્રી હીરવિજયસુરિની સં. ૧૬૫૬ ની સાલની મૂર્તિ
							છે. જીર્ણ દેરાસર છે.
"	કાનરાજી મુતા		સાધારણ				એક શુરુમૂર્તિ છે. જીર્ણ દેરાસર છે.
"	નેણુચંદજી સુકરચંદજી ધરનાર્ષ		"				જીર્ણ દેરાસર છે.
"	રૂઘનાથસિંહજી મોદી		"				
"	શ્રીસંઘ		"				
"	રૂઘનાથસિંહજી મોદી		"				
"	પુખરાજી		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૭	ધનરાજી મુતા		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	કાનમલજી રામલાલજી		"				
શ્રીસંઘ	કાનરાજી મુતા		"				રાજેન્દ્રસુરિની મૂર્તિ છે.
વિદ્યાભવન કમીટી ૧૯૯૫	મેનેજિંગ કમીટી	૧૯૯૧	જીર્ણ				જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	શ્રીસંઘ		સારી	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	મુતા રામચંદ વસ્તીરામ		સાધારણ	૨૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેડાણ	પહેલું સ્ટેશન	પાછું સ્ટેશન	સાધન	મૂળનાયક	સાતિનાયકની મેઝા
૨૧૬૯	સલુદી	ઔસવાદના વાસમાં	બાલોતરા ૩૦ મા. દૂર	બાલોતરા	શિખરખે	આદિનાયક	પાપાજી-ધાડ ૬—
૨૧૭૦	"	"	"	"	"	ચંદ્રમુલક	૩— ૧
૨૧૭૧	આદોર	ગામ બહાર	બલોર ૧૦ મા. દૂર	આદોર	"	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૨૦૮—૨૪
૨૧૭૨	"	બજારમાં	"	"	"	આદિનાયક	૧૩— ૯
૨૧૭૩	"	સાતિનાયકના વાસ	"	"	"	સાતિનાયક	૯—
૨૧૭૪	"	ગામ બહાર પાર્શ્વનાયકની મેઝા	"	"	ધાબાખે	પાર્શ્વનાયક	૩—
૨૧૭૫	"	ધર્મશાળાના મેઝા ઉપર	"	"	ધૂમટખે	સાતિનાયક	— ૪
૨૧૭૬	સમદી	નવી વાસ	સમદી ૧૧ મા. દૂર	સમદી	શિખરખે	સુપાર્શ્વનાયક	૫—૧૦
૨૧૭૭	"	"	"	"	ધાબાખે	સાતિનાયક	૧—
૨૧૭૮	"	જૂની વાસ	"	"	"	આદિનાયક	— ૧
૨૧૭૯	બાગરા	બજારમાં	બાગરા ૧૧ મા. દૂર	બાગરા	શિખરખે	પાર્શ્વનાયક	૨૧— ૭
૨૧૮૦	"	ગામ બહાર	બાગરા ૧૧ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩—
૨૧૮૧	નમર	ઔસવાદના વાસમાં	લિન્નનાયક ૪૦ મા. દૂર	બાલોતરા	ધર	આદિનાયક	૬— ૫
૨૧૮૨	શુકા	"	બાગમેર ૪૮ મા. દૂર	"	"	સાતિનાયક	૨— ૧

અધ્યાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રંથનારનું નામ	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	કૌનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રંથ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ મોંઘ
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	હમરીમલ ભેરાળ		સારી	૨૨૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૪	વેલા રૂપાળ		"				૨૦મંડપમાં દેવદેવીઓનાં ૩૫ નેવાલાયક છે.
ત્રિસ્તુતિક શ્રીસંઘ ૧૮૫૫	ગોડી પાર્શ્વનાથજીની પેઢી	૧૮૫૫	"	૨૦૦૦	૪	૧	એક પુસ્તક લંડાર અને એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૫	શેઠ મુક્તતાનજી તથા શેઠ તારાચંદજી	૧૮૫૫	"				
"	શ્રીસંઘ		"				મૂળનાયક શ્રી આદિનાથજી છે પરંતુ શાંતિનાથજીના
							નામથી ઓળખાય છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ મુક્તતાનજી તથા શેઠ તારાચંદજી		"				
ત્રિસ્તુતિક શ્રીસંઘ ૧૮૫૯	ગોડી પાર્શ્વનાથજીની પેઢી	૧૮૫૯	"				૨ ગુરુમૂર્તિઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	શ્રીસંઘ		"	૭૫૦	૨		ત્રણ આરસની ગૌતમ- સ્વામીની મૂર્તિઓ છે.
"	"		"				
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	"		"	૧૦૦૦	૨	૧	એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે. જૈન બોર્ડિંગ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૮	"		"				ધનચંદ્રસૂરિની એક આરસ- ની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૪	પરતાપમલ નેમાળ	૧૭૪૮	સાધારણ	૬૦	૧		દેરાસર જીર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	શેઠ રૂગનાથ હમરીમલ		ખરાબ	૨૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેસરું	ફલ્કે રેકૉર્ડન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૨૧૮૩	ચુડા	ઝોસવાલના વાસમાં	ખાડમેર ૪૮ મા. ફર	ખાલોતરા	ધર	પાર્શ્વનાયક	પાપાજી-ધનુ ૪— ૧
૨૧૮૪	ગાદેવી	"	જિનમાલ ૪૦ મા. ફર	ગામ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—
૨૧૮૫	વાલો(સાચોરી)	"	૩૦ મા. ફર	"	ધૂમટખંધ	આદિનાયક	૩—
૨૧૮૬	મોરસીમ	"	૨૮ મા. ફર	જિનમાલ	ધર	પાર્શ્વનાયક	૨— ૧
૨૧૮૭	"	"	"	"	"	આદિનાયક	૩— ૧
૨૧૮૮	ધુમડિયા	"	૨૪ મા. ફર	"	"	ધર્મનાયક	— ૧
૨૧૮૯	વાગોડા	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—
૨૧૯૦	દેદાળ	"	૨૦ મા. ફર	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૩— ૧
૨૧૯૧	સુરાણા	"	"	"	ધર	"	૧—
૨૧૯૨	ઉનડી	"	મોદરા ૧૪ મા. ફર	"	"	"	૩— ૧
૨૧૯૩	પોસાણા	"	"	"	"	આદિનાયક	૩— ૨
૨૧૯૪	મે'ગળવા	"	૧૮ મા. ફર	ગલોર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાયક	— ૩
૨૧૯૫	ભાંડવપુર	તીથ' ઉ	જિનમાલ ૨૦ મા. ફર	"	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૮— ૨
૨૧૯૬	હવાણા	ઝોસવાલના વાસમાં	ખાલોતરા ૩૪ મા. ફર	ખાલોતરા	ધર	આદિનાયક	૧— ૧
૨૧૯૭	પાદર	"	૨૪ મા. ફર	સીવાણા	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાયક	૪— ૧

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસમરની દિવસિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રવ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	શેઠ રૂઢનાથ હમરીમલ		ખરાળ				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	રામચંદ કેસરાણી મુ. જાળ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	મુતા હસ્તીમલ કેવળજી		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	સંઘવી સોના બીખા		સારી	૫૦૦	૨		એક પુસ્તક બંડાર છે.
"	મુતા હિંમતમલ અચલાજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૮	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦	"		"	૨૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૩	"	૧૯૫૫	સારી	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	સીરેમલ ગોદાજી ગાંધી મુતા	૧૯૫૫	"	૧૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦	સાંકળચંદ જવાનજી		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૯	છેગાજી કુસાજી	૧૯૫૫	"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૩૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૦૯૫	શ્રીમહાવીરસ્વામી તીર્થની કમીટી		સારી	નથી	૧	૧	એક તીર્થ છે. સગવડ ઠીક છે. આરસનું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	મુતા હરખચંદ ફોળજી		"	૨૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭	ફોળગિયા દેવજી પસાણજી		"	૧૦૦૦	૨		

નંબર	મામનું નામ	કેમળ	રવિ સ્થાન	સાથ માફિયા	ખર્ચ	પ્રમાણ	અતિનાયક સંખ્યા
૨૧૯૮	બકસા	ઝોસવાલના વાસમાં	ખાસોતરા ૧૨ મા. ફર	ખાસોતરા	૫૨	આદિનાયક	પાપાન-પાન ૨—
૨૧૯૯	જુડીવાડા	"	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૧—
૨૨૦૦	આસોતરા	"	૬ મા. ફર	"	શિખરબંધ	નેમનાયક	૩— ૨
૨૨૦૧	બોટુમ	"	૪ મા. ફર	"	"	શાંતિનાયક	૩— ૨
૨૨૦૨	સિયાના	બગરમાં	ખાસરા ૯ મા. ફર	સિયાના	"	સુવિધિનાયક	૧૦૦— ૩
૨૨૦૩	"	"	"	"	"	આદિનાયક	૫— ૭
૨૨૦૪	પચપદરાસીટી	ઝોસવાલના વાસમાં	પચપદરા સીટી	પચપદરા સીટી	૫૨	શાંતિનાયક	૩— ૩
૨૨૦૫	"	બગરમાં	"	"	"	"	૧— ૪
૨૨૦૬	"	"	"	"	શિખરબંધ	સુમતિનાયક	૪— ૧
૨૨૦૭	થોલ	ઝોસવાલના વાસમાં	૧૬ મા. ફર	"	૫૨	સુપાર્શ્વનાયક	૧— ૧
૨૨૦૮	પાટોદી	"	૧૨ મા. ફર	પાટોદી	"	વિભક્તનાયક	— ૨
૨૨૦૯	કાંણાણા	"	પારલુ ૧ મા. ફર	પારલુ	શિખરબંધ	નેમનાયક	૧૦— ૪
૨૨૧૦	પારલુ	"	"	"	૫૨	પાર્શ્વનાયક	૩—
૨૨૧૧	કુંડપી	બગરમાં	ખાસરા ૩ મા. ફર	ખાસરા	"	નેમનાયક	૩— ૧
૨૨૧૨	આકોલી	"	૪ મા. ફર	"	શિખરબંધ	આદિનાયક	૭— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રહીતરનારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	કિમ- મૂલ્ય.	પત્ર- સાધા.	નિર્ણય નંબર
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	બાલકમંદ અમરચંદ		સાધારણ	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ગેબીરામ દયારામ ભુરડ		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	શ્રીસંઘ		"	૨૫	૧		ચિત્રકામ સુંદર અને આકર્ષક છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૭	શ્રીસંઘ C/O. કે. એમ. પટવારી બાલોતરા	૧૨૫૫	"	૧૦૦			
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સારી	૨૦૦૦	૨	૨	એક રાજેન્દ્રસુરિની આરસ- ની મૂર્તિ છે.
જેડપણ કર્ણુરથ ૧૮૬૦	"		"				એક ધનચંદ્રસુરિની આરસ- ની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૩૨	યતિ પુનમસાગરજી		"	૨૫	૩	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૫	ગોમચંદ રાણમલ હુંકડ	૧૮૫૫	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૫	યતિ માણેકચંદજી ચોપડા	૧૬૬૭	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૩૦	ચોબ શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ભગવાનદાસ ચોથમલ વાઘમાર	૧૫૨૪	"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૯૧	પ્રેમચંદજી આગણામલજી શ્રીશ્રીમલ	૧૬૯૧	સારી	૧૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૮૩૦	બાદરમલજી ધેવરચંદજી મુતા		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ		"	૧૦૦	૧		
"	"		"	૪૦૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાલું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાજીની સંખ્યા
૨૨૧૩	બનાડ	બગરમાં	બનાડ ૦૧ મા. દૂર	જોધપુર	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૨
૨૨૧૪	ઘેરીખંખા	"	દહીબરા ૧ મા. દૂર	મડોર	ધૂમટબંધ	"	૨—૧
૨૨૧૫	આગોધાર્ધ	ઝોસવાલના વાસમાં	જોધપુર ૩૦ મા. દૂર	જોધપુર	ધર	શીતળનાથજી	૪—
૨૨૧૬	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧—૫
૨૨૧૭	બાલેશ્વર	સતારા વાસમાં	૩૪ મા. દૂર	શેરગઢ	"	શાંતિનાથજી	—૨
૨૨૧૮	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—
૨૨૧૯	શેરગઢ	ભાટોના વાસમાં	બાલોતરા ૩૨ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૨૨૨૦	ગાંગાણી	બગરમાં	અસારાનાડા ૧૦ મા. દૂર	ગાંગાણી	"	ધર્મનાથજી	૨—૧
૨૨૨૧	લવેરાવાવડી	"	મથાનીઆ ૧૪ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૨૨૨	કેર	ઝોસવાલના વાસમાં	જોધપુર ૧૪ મા. દૂર	જોધપુર	"	"	૮—૨
૨૨૨૩	બેળવા	"	૩૨ મા. દૂર	શેરગઢ	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૧—૧
૨૨૨૪	શેત્રવા	"	લોહાવટ ૩૦ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૨—૧૦
૨૨૨૫	પીપાડસીટી	તળાવ ઉપર	પીપાડસીટી ૧ મા. દૂર	પીપાડસીટી	"	શાંતિનાથજી	૧૧—૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	મહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	કેસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રવ	ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૮૯	જોધપુરવાલા જોધમલજી	૧૬૮૯	સાધારણ	નથી	૧	૧	દર વર્ષે વેશાખ સુદ ૭ તથા ભાદરવા સુદ ૭ નો
							મેળો ભરાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ગલમચંદજી વડીલ જોધપુરવાળા		"	"			
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	ગુરાંસા તખતમલજી	૧૬૮૩	"	૭૫	૧		
ગુરાંસા વનચંદજી ૧૯૦૦	"	૧૫૫૯	"				
ગુરાંસા જોધમલજી ૧૮૮૮	ગુરાંસા રીધમલજી	૧૯૯૧	સારી	૪૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	સોનાજી વીરમજી	૧૯૫૫	"	૩૦૦	૧		મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ જી. ૧૯૯૨	ધેવરચંદજી ફકીરચંદજી જાજોડ	૧૬૬૪	"	નથી	૧	૧	જમીનથી ૭૨ ફુટ લેંચુ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ધેવરચંદજી ચુનીલાલજી ભંડારી		સાધારણ	૨૦	૧		સભામંડપ તુટેલો છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	કેવળચંદ જાનમલ સંમેતી		સારી	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	સમરથમલ મૂળચંદ નાહટા		ખરાબ	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦	અચલદાસજી કુશળચંદજી લોડા	૧૭૫૮	સારી	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	સમેરમલ રતનચંદ મુતા	૧૯૫૧	"	૧૨૫	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે. ઓ. હી. શ્રી ના સોનાના ચારે
							યંત્રો છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેસનું	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસ સીમા	બાંધણી	સૂચનાવક	મતિઆપના સંખ્યા
૨૨૨૬	ખીપાડસીટી	બગરમાં	ખીપાડસીટી ૧ મા. દૂર	ખીપાડસીટી	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭—૮
૨૨૨૭	કાપરગાજી	ગામમાં	૮ મા. દૂર	"	"	સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથજી	૨૧—૯
૨૨૨૮	વીસલપુર	બગરમાં	અસારનાડા ૧૦ મા. દૂર	વીસલપુર	"	અજીતનાથજી	૫—૩
૨૨૨૯	ચોપડા	"	સોજતરોડ ૨૨ મા. દૂર	સોજત	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૨૩૦	પાથાસણા	"	ખીપાડસીટી ૧૮ મા. દૂર	વીસલપુર	"	શાંતિનાથજી	૩—૧
૨૨૩૧	સાથીણ	"	૫ મા. દૂર	ખીપાડસીટી	શિખરબંધ	"	૧—૧
૨૨૩૨	કોસાણુ	"	૬ મા. દૂર	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૩—૨
૨૨૩૩	ભાલા	"	ભાવી ૬ મા. દૂર	ભાવી	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૨—૧
૨૨૩૪	ભાવી	"	૦૧ મા. દૂર	"	"	"	૩—૩
૨૨૩૫	ખોડેદા	એસવાલના વાસમાં	ઉમેદ ૧૨ મા. દૂર	મેડતાસીટી	"	શાંતિનાથજી	૩—
૨૨૩૬	ભોપાલગઢ (બડલુ)	"	ખીપાડરોડ ૧૪ મા. દૂર	ભોપાલગઢ	ધૂમટબંધ	નેમિનાથજી	૧—૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	કેબનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	કુપા- મથ	કમ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	સમેરમથ રતનચંદ મુતા		સારો				
શ્રીસંઘ છ. ૧૬૭૮	શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી	૧૬૭૮	"	૪	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. દસમા સંક્રાંતિ અવશેષો
							કાયમ છે. ૯૮ શીટ ઉંચું દેરાસર છે. શિખરમાંથી
							તથા ત્રણ બાણના ધૂમટ- માંથી પાણી પડે છે. ચાર
							માળનું દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	અનરાજ રાજમથલ		સાધારણ	૬૦	૧		સભામંડપ તુટેલો છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	વસ્તીમથલ		"	૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૬૨	શ્રીસંઘ		સારી	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	કેસરીમથલ નયમથલ ધોખા		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	પૂનમચંદ ચૂનીલાલ	૧૫૪૫	સાધારણ	૧૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૮૫	ચૂનીલાલ મૂળચંદ	૧૫૪૯	સારી	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ છ. ૧૯૭૭	શેઠ સદસમથલ નાગશેડિયા	૧૬૦૭	"	૫	૪	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	હરખચંદ સતોકચંદ કોઠારી	૧૯૦૦	"	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	દોલતરામ જસરાજ કોંકરિયા	૧૬૮૪	સાધારણ	૫૦	૩		એક લાયબ્રેરી છે. દેરાસર છે. પશ્ચિમબાજીના નામથી
							પ્રસિદ્ધ છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેશવ	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	આંબણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાજની સંખ્યા
૨૨૩૭	ભોપાલગઢ (અડણ)	નવાવાસ	ધીપાડરોડ ૧૪ મા. દૂર	ભોપાલગઢ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૧-૩
૨૨૩૮	"	મટાવાસ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૧
૨૨૩૯	"	ઝોસવાલના વાસમાં	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૨-૨
૨૨૪૦	બીલાડા	હકીતરિયાનો વાસ	બીલાડા ના મા. દૂર	બીલાડા	ધૂમટબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૬-૧૪
૨૨૪૧	"	ગામની બહાર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧-
૨૨૪૨	"	બગર વચ્ચે	"	"	શિખરબંધ	સુભતિનાથજી	૫-૫
૨૨૪૩	"	કટારિયાનો વાસ	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫-૨
૨૨૪૪	પીચિયાક	બગરમાં	૨ મા. દૂર	"	"	"	૧-૧
૨૨૪૫	કાલાહિના	"	૬ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૨-૨
૨૨૪૬	આસોપ	સોનીના વાસમાં	ગોટન ૧૪ મા. દૂર	આસોપ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧-૪
૨૨૪૭	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧-
૨૨૪૮	સાલાવાસ	ઝોસવાલના વાસમાં	સાલાવાસ ૨ મા. દૂર	સાલાવાસ	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	- ૧
૨૨૪૯	ખારિયા	બગરમાં	બીલાડા ૪ મા. દૂર	બીલાડા	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૪-૭
૨૨૫૦	"	ઉપાશ્રયમાં	"	"	ધાબાબંધ	સંભવનાથજી	૧-
૨૨૫૧	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-

ખંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
યાનમલજી લુણિયા ૧૮૯૫	દોલતરામ જસરાજ કાંકરિયા	૧૯૦૨	સારી				વિશાળ દેરાસર છે. ચારે ખૂણાની છતરીઓ સુંદર છે.
ગંધર્વસેન રાજ	"		જુલું				જુલું દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	"	૧૬૭૭	સારી				બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ જી. ૧૯૬૦	પન્નાલાલ ગજરાજજી ચારાફ	૧૮૬૧	"	૩૦૦	૪	૨	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
યતિશ્રી કેસરસાગરજી	"		"				
શ્રીસંઘ	"	૧૪૯૫	"				
"	"	૧૬૪૩	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ		"	૧૦			
"	"		સાધારણ	નથી	૨		ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	કૃષ્ણચંદ્ર સુગનચંદ્ર ભંડારી	૧૮૫૩	ખરાબ	૧૨૫	૨		
"	"	૧૭૭૬	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૧૭	ગુરસા કેસરીચંદ્ર		સારી	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૮૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાજની મુખ્યા
૨૨૫૨	ફોલોધી (પાર્શ્વનાથ)	ગામની વચ્ચે	મેડતા રોડ	મેડતા રોડ	શિખરબંધ	ફોલોધી પાર્શ્વનાથજી	વાવાણુ-ધાણુ ૯-૪
૨૨૫૩	"	પાર્શ્વનાથજીના કંપાઉન્ડની સામે	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૭-૨
૨૨૫૪	હરસોલાવ	કાંકરિયાના વાસમાં	ગોટન ૫ મા. ફર	ગોટન	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૬
૨૨૫૫	ડેગાના	બગરમાં	ડેગાના ૪ મા. ફર	ડેગાના	ધર	"	૧-
૨૨૫૬	મેડતાસીટી	સાવાનો મહોલ્લો	મેડતાસીટી	મેડતાસીટી	શિખરબંધ	મદાવીરસ્વામી	૮-૧૪
૨૨૫૭	"	પંચતીથિયામાં	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૭-
૨૨૫૮	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	૫-
૨૨૫૯	"	"	"	"	"	અજીતનાથજી	૧૧-
૨૨૬૦	"	ચોપડાનો મહોલ્લો	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૮-
૨૨૬૧	"	લોદાનો મહોલ્લો	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૬-૭
૨૨૬૨	"	મેવડનો મહોલ્લો	"	"	ધાખાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩-૨
૨૨૬૩	"	ગામ બહાર પાર્શ્વનાથજીની વાડી	"	"	શિખરબંધ	વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧-૧
૨૨૬૪	"	"	"	"	"	મુનિસુમત સ્વામી	૧-
૨૨૬૫	"	બગરમાં	"	"	"	આદિનાથજી	૫-૧૭
૨૨૬૬	"	કટલા બગર	"	"	ધૂમટબંધ	ધર્મનાથજી	૬-૧૬

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	ચહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	કૌપા- મય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીમાલ શુભકરજી ૧૧૦૦	મેડતા સંઘની કમીટી મેમ્બર પનાવાલજી તાતેડ	૧૨૨૧	સાધારણ	નથી		૧	સં. ૧૨૨૧ ની સાલના એ લેખો છે.
યતિજી	"	૧૮૮૬	સારી				પંચકલ્યાણકના દેખાવો છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	ખૂબચંદ મુક્તાનચંદ કંકરિયા		"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	લાલચંદ ખીવરાજ કોડારી		"	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૫૩	મેડતા સંઘની કમીટી		"	૬૦	૪		એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૬૧	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૮૪	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૭૭	"		"				હસમા સૈકાની એક પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૭૭	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૬૯	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૮૮	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૮૭	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૭૭	"		"				
"	"	૧૬૮૪	"				
"	"	"	"				

નંબર	ગામનું નામ	કેસ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધકી	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૨૨૬૭	મેડતાસીટી	દાણિયાનો મહોલ્લો	મેડતાસીટી	મેડતાસીટી	શિખરબંધ	આદિનાયક	પાપાણુ-ધાતુ ૯-૨
૨૨૬૮	"	તપગચ્છનો ઉપાશ્રય	"	"	ધાખાબંધ	કુંથુનાયક	૧-
૨૨૬૯	"	સુતાની પોળ	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાયક	૧૮-૧૬
૨૨૭૦	જયનગર (કિર્કીદ)	બજારમાં	૧૪ મા. દૂર	જયનગર	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૩-૫
૨૨૭૧	પાકુમી	ધડાકી પાસે	"	મેડતાસીટી	"	શાંતિનાયક	૨-
૨૨૭૨	કડવા	ચોરડિયાના વાસમાં	ડોંગાના ૮ મા. દૂર	ડોંગાના	ધર	આદિનાયક	- ૧
૨૨૭૩	રિયાં	બજારમાં	મેડતાસીટી ૧૪ મા. દૂર	મેડતાસીટી	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાયક	૨-૧
૨૨૭૪	સાંકર	જોપટનો મહોલ્લો	સાંકરલેક	સાંકર	"	"	૫-૭
૨૨૭૫	ખોરાવાડ	ખોથરાના વાસમાં	ખોરાવાડ ૧૧ મા. દૂર	ખોરાવાડ	"	"	૨-૭
૨૨૭૬	આમેર	લાલ બજાર	જયપુરસીટી ૯ મા. દૂર	જયપુરસીટી	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૩-૧૨
૨૨૭૭	જયપુરસીટી	સ્ટેશનની સામે ધર્મશાળામાં	જયપુર	જયપુર	"	આદિનાયક	૪-૭
૨૨૭૮	"	શ્રીપૂજ્યજીનો ઉપાશ્રય	"	"	ધર	પાર્શ્વનાયક	- ૧
૨૨૭૯	"	૮૪ ગચ્છની ધર્મશાળા કુંદીગર મેરોડા રસ્તા	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાયક	- ૧ સ્ક્રિપ્ટની
૨૨૮૦	"	સામવાણ ચંતિનો ઉપાશ્રય	"	"	ધર	કુંથુનાયક	- ૧

ખંડાચનારતું નામ તથા સંવત.	ચહીવટદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- અય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૭૭	મેડતા સંઘની કમીટી	૧૬૭૭	સારી				ગૌતમશુદ્ધની એક પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૫૩	..	૧૬૫૩	..				એક ચુરુમૂર્તિ હીરવિજય-સરિની સં. ૧૬૫૩ ની છે.
શ્રીસંઘ				
શ્રીસંઘ ૧૨૩૧	જોરાવરમલ ધેવચંદ		..	૨૫૦	૨		કાચતું કામ સુંદર અને આકર્ષક છે.
શ્રીદેવ લોહા ૧૩૨૧	સંતોકચંદળ અમેરાજી સુરાણા	૧૬૫૩	ખરાબ	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	શ્રીસંઘ		સારી	..	૧		..
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	..		સાધારણ	..			
..	યતિશ્રી રૂપચંદળ		સારી	૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	સવાલાલ હરખચંદ ખોયરા		..	નથી	૧		
રૂપચંદળ કોઠારી ૧૮૭૭	હમીરમલળ ગુલેલા (જ્યપુરવાળા)		..	નથી	૧	૧	એક પુસ્તક બંધાર છે. જ્યપુરી ચિત્રકામ બહુ જ
							સુંદર છે.
મેરોલાલજી ગોક્લચંદળ પુંગલિયા ૧૮૫૮	બીખરાજી ધનરાજી પુંગલિયા	૧૮૫૮	..	૧૨૦૦	૫	૬	૩ પુસ્તક બંધાર છે. ભીંતપર નવાં ચિત્રો છે.
શ્રીપૂન્યજી ધરજોડસરી- ધરજી ૧૮૭૫	શ્રીપૂન્યજી ધરજોડસરીધરજી		..				કાચતું જડાવકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ	હમીરમલળ ગુલેલા		..				
ઉપાધ્યાય તિલોકચંદળ ૧૮૪૦	યતિશ્રી સ્વામજીવજી		..				પ્રાચીન ચિત્રો છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેડાઈ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૨૨૮૧	નવપુરસીટી	લીવાલોઝા રાસ્તા પંચાયતી મંદિર	નવપુર	નવપુર	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાણ ૩૯-૧૫
૨૨૮૨	"	તપગચ્છનું દેરાસર	"	"	"	સુમતિનાથજી	૯-૨૫
૨૨૮૩	"	શ્રીમાલોનું દેરાસર	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૨-૧૯
૨૨૮૪	"	લીલાધરજીની પાડચાળા	"	"	ધર	"	૩-
૨૨૮૫	"	કુંદીગર ભેરાડા રસ્તા	"	"	"	નેમિનાથજી	૨-૧૬
૨૨૮૬	"	અરતાનીઓંઝા રસ્તા	"	"	"	સુમતિનાથજી	- ૬
૨૨૮૭	"	લીલાલોઝા રસ્તા માણજીનો ચોક	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૧૦-૧૮
૨૨૮૮	"	કુંદીગર ભેરાડા રસ્તા	"	"	"	"	૮-૨૦
૨૨૮૯	"	ગોપાલજીઝા રસ્તા	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	- ૧
૨૨૯૦	"	ચુરુઓંઝા રસ્તા	"	"	"	શાંતિનાથજી	- ૧
૨૨૯૧	"	સાંગાનેર દરવાજા બહાર મોલી કુંગરીઝા રસ્તા	૬ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૫-૮
૨૨૯૨	માવપુરા	બમરમાં	બડાનીરાણા ૩૬ મા. દૂર	બગેરા	"	આદિનાથજી	૧૦-૨૧

જાંઘાવનારનું નામ તથા ગ્રંથનું	પટ્ટીનગરનારનું નામ.	હેતુ અથવા	કસરની રિધતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ગુપ્ત- અથવા	પાર્શ્વ- અથવા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	હમીરમલ્લ ગુલેજા	૧૬૭૧	સારી				એક સ્ફટિકની તથા એક પાનાની મૂર્તિ છે. એક
							સોનાના સિદ્ધચક્ર છે. દસમા તથા અગિયારમા સૈકાની
							પ્રાચીન આરસની મૂર્તિઓ છે. જયપુર લખનું સારું
							ચિત્રકામ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૮૪	સાગરમલ્લ સરદારમલ્લ સચેતી	૧૭૮૪	"				કાચનું જડાવકામ તથા ચિત્રકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ	સુરજમલ્લ ગોપીચંદ્ર ધંધિયા		"				જયપુરી લખનું ચિત્રકામ છે.
યતિશ્રી લોલાધરજી	હમીરમલ્લ ગુલેજા		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	કીશનચંદ્ર ધરમચંદ્ર યતિ		"				
પ્રતાપચંદ્ર દફા	હીરાચંદ્ર દફા		"				
શેકે ચાંદમલ્લ વોરચંદ્ર આગ્રવાલા	કન્યાલુમલ્લ બંડારી		"				જયપુરી ચિત્રકામ છે.
શ્રીસંઘ	હમીરમલ્લ બાંડિયા		"				એક ગુરુમૂર્તિ છે. ચોવીસ તીર્થ કરના પ્રાચીન ચિત્રો છે.
પુનમચંદ્ર ડોર ૧૮૮૭	સરદારમલ્લ પુનમચંદ્ર ડોર		"				
ગુલાબચંદ્ર દફા	ગુલાબચંદ્ર દફા		"				એક સુખડના પ્રતિમા છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	રાજરૂપજી ટાક		"				જયપુરી ચિત્રકામ આકર્ષક છે.
શ્રીસંઘ જી. ૧૮૬૧	ચાંદમલ્લ મીશ્રીમલ્લ લોલા		"	૫૦	૧		૩ સાધુમૂર્તિઓ છે. મરા-મતની જરૂર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિમાટની સંખ્યા
૨૨૯૩	લખપુરા	ચોધરીના વાસમાં	ખાનીરાણા ૧૨ મા. દૂર	બગેરા	મટબંધ	મુનિસુન્દર સ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૩૩-૪૭
૨૨૯૪	સાંગાનેર	ત્રિપોલિયા પાસે	સાંગાનેર ૩ મા. દૂર	સાંગાનેર	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૫-૩
૨૨૯૫	"	આસવાલકા મંદિર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૬-
૨૨૯૬	મોહનવાડી	ગલતા દરવાજાની બહાર	જ્યપુરસીટી ૬ મા. દૂર	જ્યપુરસીટી	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૧
૨૨૯૭	પુરાણાવાટ	બજારમાં	૫ મા. દૂર	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૬-૧૧
૨૨૯૮	ખો	"	૮ મા. દૂર	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧-૩
૨૨૯૯	ચાઉમહાલા	"	ચાઉમહાલા	ચાઉમહાલા	ધર	આદિનાથજી	-૩
૨૩૦૦	ગંગધાર	માલપુરા	૨ મા. દૂર	ગંગધાર	શિખરબંધ	"	૫-૧
૨૩૦૧	"	ગણેશ ગલી	"	"	"	સુમતિનાથજી	૭-૬
૨૩૦૨	"	કિલ્લા ઉપર	"	"	ધૂમટબંધ	અણતનાથજી	૫-૧
૨૩૦૩	"	ગઢ ઉપર	"	"	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૯-
૨૩૦૪	સગોરિયા	બજારમાં	શામગઢ ૧૧ મા. દૂર	શામગઢ	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૨-૨
૨૩૦૫	ગરોહ	"	ગરોહ ૫ મા. દૂર	ગરોહ	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૧-૪
૨૩૦૬	તીતરોહ	"	મંદિરોર ૨૬ મા. દૂર	સીતામઢિ	ધર	આદિનાથજી	૧-૪

બંધાવનારનું નામ તથા સ્થાન.	વહીવટકારનું નામ.	હેબનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	હિપા- મય.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શ્રીચંદ કલ્યાણનંદ શ્રીમાલ	૧૯૬૧	સારી				
શ્રીસંઘ	હમીરભલજી ગુલેજી		"	નથી	૨	૨	
"	"		સાધારણ				રાજપુત સમયનું ચિત્રકામ સુંદર છે. ઘૂમટમાંથી પાણી
							પડે છે.
જીવરાજજી સીંધી ૧૭૦૦ લગભગ	"		સારી				જયપુરી ચિત્રકામ સુંદર છે.
ગુલાબચંદજી મહેતા દિલ્લીવાલા ૧૯૦૭	ગુલાબચંદજી મહેતા દિલ્લીવાલા		"	નથી			આ સ્થાન બહુજી વિશાળ અને રમણીય છે.
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	હમીરભલજી ગુલેજી જયપુરવાળા	૧૬૬૭	"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૬	ખુખચંદ કનૈયાલાલ		"	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૬૪૦ લગભગ	વરધીચંદ ભવાનમલ		સાધારણ	૨૦૦	૨		મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ પોરવાડ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	"		ખરાબ				
"	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	મશીર બહાદુર સરદારરાવ શિવચંદજી કોડારી		ખરાબ	૧૦			મરામતની જરૂર છે.
પૃથ્વીભલજી સીંધી ૧૬૩૫	કેસરીભલજી સીંધી	૧૯૨૯	સારી	૨૫	૧		શિખરમાં તીરાડો પડેલ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ભવાનજી બિહારીલાલજી		સાધારણ	૩૦	૨		મરામતની જરૂર છે.

નંબર	ગામનું નામ	કોડનું.	ઉદ્ભવ સ્ટેશન.	પોસ્ટ કોડિંગ.	આંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૨૩૦૭	દીપાખેડા	બગરમાં	મંદસોર ૨૬ મા. દૂર	સીતામડી	ધર	આદિનાયક	પાપાણ-ધાતુ ૮—
૨૩૦૮	લકુના	"	૨૦ મા. દૂર	લકુના	શિખરખંધ	"	૫—૩
૨૩૦૯	કોટા	બાહર બગર	કોટા જંકશન ૨ મા. દૂર	કોટા સીટી	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૯—૩૬
૨૩૧૦	"	રઘુનાથ ચોક	"	"	"	"	૧૪—૫૧
૨૩૧૧	"	શ્રીપૂજ્યજીનો ઉપાશ્રય	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૨—૨૪
૨૩૧૨	"	અરતરગજીનો ઉપાશ્રય	"	"	"	આદિનાયક	૯—૨૯
૨૩૧૩	"	મોકાપાડો શ્રીપુરા મહોદ્દો	"	"	ધાખાખંધ	"	૩—૫
૨૩૧૪	"	પાટણ પોળના દરવાજા બહાર	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૨—૧૬
૨૩૧૫	"	પાટણ પોળની અંદર	"	"	ધૂમટખંધ	સુવિધિનાયક	૬—૪
૨૩૧૬	"	ગઢની નીચે	"	"	ધાખાખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૦—૧
૨૩૧૭	"	યુવાખચંદ સોભાગમલજી મુતાની હવેલી રામપુરા	"	"	ધર	આદિનાયક	— ૪
૨૩૧૮	પ્રતાપગઢ	ગોપાલગંજ	મંદસોર ૨૦ મા. દૂર	પ્રતાપગઢ	ધૂમટખંધ	"	૩—૧૨
૨૩૧૯	"	"	"	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૨૫
૨૩૨૦	"	ટંકશાળની ગલીમાં	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાયક	૬—૨૨
૨૩૨૧	"	ટંકશાળની બાણુ	"	"	ધર	પાર્શ્વનાયક	— ૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસ્તાવેજની સ્થિતિ.	ફોટો વર્ણી.	ઉપ- અથ પર્ષ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ ચત્રસુખજી વાઙ્ચયંદ ૧૯૪૨	તખતમલજી ધુળજી	૧૯૪૬	સાધારણ	૧૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	જયનાથ હીરાલાલજી		સારી	૧૦૦	૧	
શ્રીસંઘ	દીવાનખલાફૂર શેઠ કેસરીસિંગજી		”	૫૦૦	૪	૪ પુસ્તક બંધારે છે.
યતિશ્રી માણિક્યસાગરજી	તપગન્ધીય શ્રીસંઘ	૧૫૪૧	”			એક હાથીદાંતના પ્રતિ- માજી છે.
શ્રીપૂજ્યજી સુમતિસાગરજી	શ્રીપૂજ્યજી સુમતિસાગરજી	૧૯૪૧	”			
શ્રીસંઘ ૧૮૩૪	દીવાનખલાફૂર શેઠ કેસરીસિંગજી		”			
”	શિવચંદજી કોતેદાર સખળજી	૧૮૩૪	સાધારણ			છતમાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીપૂજ્યજી સુમતિસાગર સૂરીશ્વરજી		”			
યતિશ્રી કૃત્તેસોભાગજી	સરકાર તરફથી નવજીની કમીટી		”			
શ્રીપૂજ્યજી રતનલાલજી	શ્રીપૂજ્યજી સુમતિસાગર સૂરીશ્વરજી		”			પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શેઠ ગુલાબચંદજી સોભાગમલજી મુતા	શેઠ ગુલાબચંદજી સોભાગ- મલજી મુતા		સારી			આરસનું સમવસરજી સુંદર છે.
શ્રીસંઘ પોરવાડ ૧૯૪૦	કસ્તુરચંદ ગળ્ખાજી		ખરાબ	૧૦૦૦	૭	૩ પુસ્તક બંધારે છે.
યતિશ્રી ભીમજી ૧૮૩૭	જમકદાર જડાવચંદ		સાધારણ			
યતિશ્રી વસ્તુપાળ ૧૮૭૫ લગભગ	મહેતા કચરામલજી ધોલાજી	૧૮૭૨	”			
શેઠ જીવજી કોદરજી ૧૬૦૦ લગભગ	રતનલાલ પૃથ્વીરાજ	૧૫૫૨	સારી			

નંબર	ગામનું નામ	કેસનું નામ	દેવે રોજન.	દેવે સ્થાન.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાઓની સંખ્યા
૨૩૨૨	પ્રતાપગઢ	લુહારની ગલીમાં	મંદિરોર ૨૦ મા. દૂર	પ્રતાપગઢ	ધર	મહાવીરસ્વામી	પાપાણ-ધાતુ ૧—૩
૨૩૨૩	"	દરવાજા બહાર વાડીમાં	"	"	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૨૭—૭
૨૩૨૪	"	દરવાજા બહાર તળાવ ઉપર	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૦—
૨૩૨૫	"	નીચલા બગીચામાં	"	"	"	ચંદ્રપ્રભજી	૩૫—૬૧
૨૩૨૬	"	સદર બગીચામાં	"	"	"	આદિનાથજી	૫—૭
૨૩૨૭	"	લીઆવાલી ગલીમાં	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૧૬
૨૩૨૮	"	સાલમપુરા બગીચામાં	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભજી	૨—૩
૨૩૨૯	"	ગોમતીની ગલીમાં	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩—૧૦
૨૩૩૦	અમરાવટી	બગીચામાં	૨૦ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩—૧
૨૩૩૧	દેવગઢ	"	૧૬ મા. દૂર	દેવગઢ	"	વિદ્યદેવજી પાર્શ્વનાથજી	૧૫—૩૨
૨૩૩૨	સીતામઢિ	"	૨૦ મા. દૂર	સીતામઢિ	"	આદિનાથજી	૬—૬
૨૩૩૩	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૭—૧
૨૩૩૪	"	વાગડિયાનો મહોદ્વેજો	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૬—૬
૨૩૩૫	"	બાસણના ઢાળ પાસે	"	"	"	સંભવનાથજી	૬—૫
૨૩૩૬	પાવટી	બગીચામાં	ગરોટ ૪ મા. દૂર	ગરોટ	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૫—૧

ખાપનારનું નામ તથા સંવત.	ચાહીવડદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાધરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
બલમચંદ વાલચંદ ૧૮૭૫ લગભગ	દીપચંદ કસ્તુરચંદ	૧૬૧૫	સારી				એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
ભગવાનદાસ લખમીચંદ ૧૯૩૧	ચંપાલાલ હીરાલાલ દોરી	૧૯૩૧	"				૧ સ્કેટિકના પ્રતિમાજી છે.
ચતિશ્રી ઓતમવિજયજી ૧૮૫૦ લગભગ	નંદરાય જગાવચંદ ઓસવાલ	૧૮૩૨	"				
ગુમાનજી ૧૮૩૮	ગાંધી રામચંદ લાલજી	૧૮૩૮	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	કસ્તુરચંદ ગબ્બાજી	૧૯૪૦	"				
ચતિશ્રી ભીમજી ૧૭૦૦	નંદરામ ચંપાલાલ ભંડારી		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	પ્રતાપભલજી રતનલાલજી	૧૯૦૦	"				રીપેર કરાવવાની જરૂર છે.
ચતિશ્રી હવણચંદજી ૧૮૮૦	શ્રીસંઘ	૧૪૮૭	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	ચંપાલાલ હીરાલાલ દોરી	૧૯૧૩	સારી	૧૫			
રિયા હવરાજ હુમડ ૧૭૭૪	નંદલાલ કિશનલાલ	૧૭૭૪	સાધારણ	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	કેસરીભલજી પટવા	૧૯૯૦	સારી	૨૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	ચેતસીંગજી કેસરસંગજી	૧૯૧૩	"				અરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૮	રામલાલજી કૌચરભલજી ચોરવાડ	૧૭૦૮	"				
શ્રીસંઘ ૧૬૮૪	ઓઝારલાલજી બરડિયા	૧૬૮૪	"				
શ્રીસંઘ ૧૬૨૮	ઓઝારલાલજી નાહટા		સાધારણ	૫૦			

નંબર	ગામનું નામ	કિલો.	રેલ્વે સ્ટેશન	પાલિકા વિસ્તાર	જામિની	સ્થાપના	પ્રતિષ્ઠાપત્ર નંબર
૨૩૩૭	પચપદાડ	બગરમાં	ભવાનીગંજ ૩ મા. દૂર	પચપદાડ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	પાપાનુ-ધાટ ૨૬—૨૫
૨૩૩૮	"	"	"	"	"	"	૧૨—
૨૩૩૯	ભવાનીગંજ	સ્ટેશનની પાસે બગરમાં	"	ભવાનીગંજ	"	પાથનાથજી	૨— ૨
૨૩૪૦	મસરોલી	બગરમાં	ભવાનીગંજ ૮ મા. દૂર	પચપદાડ	ધૂમટખંધ	"	૨—
૨૩૪૧	કેયુન	"	કોટા જંકશન ૧૩ મા. દૂર	કોટાસીટી	"	"	૪— ૩
૨૩૪૨	જાનપુરા	"	શ્રીજનપુરા ૧૨ મા. દૂર	જાનપુરા	શિખરખંધ	"	૭— ૪
૨૩૪૩	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૨
૨૩૪૪	"	"	"	"	ધર	આદિનાથજી	૩—
૨૩૪૫	"	"	"	"	"	"	૬— ૪
૨૩૪૬	"	"	"	"	શિખરખંધ	"	૫— ૬
૨૩૪૭	"	ગામના કિનારે	"	"	"	"	૪—
૨૩૪૮	પરાસરી	બગરમાં	શામગઢ ૫ મા. દૂર	શામગઢ	"	"	૬— ૩
૨૩૪૯	મુળનપુરા	"	શ્રીજનપુરા ૨૪ મા. દૂર	જાનપુરા	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૧— ૧
૨૩૫૦	ભુંદીશહેર	બાલચંદ્રનો પાડો	ભુંદીરોડ ૨૭ મા. દૂર	ભુંદી	શિખરખંધ	પાથનાથજી	૮—૨૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	લેખકના નામ	લેખનો સંવત.	કેસરની સ્થિતિ.	કૈનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	પાન- સંખ્યા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	ભવાનલાલજી મુરારી	૧૮૨૬	સારી	૫૦	૧		એક પુસ્તક બંડાર છે. ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	"	૧૫૪૮	સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૮૯૮ લગભગ	શેઠ લક્ષ્મીચંદ માણેકચંદ		સારી	૮૦	૨		૧ પુસ્તક બંડાર છે,
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	શેઠ લક્ષ્મીચંદ માણેકચંદ		"	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	પૂજારી કન્યાણુજી		સાધારણ	"			સં. ૧૩૫૨ ની સાલની આવક આવિકાની બે બેબી મૂર્તિઓ
							છે. સમારકામની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૫૦ લગભગ	પ્રેમચંદ ગુલામચંદ	૧૫૪૮	સારી	૧૦૦	૨		એક પુસ્તકબંડાર છે.
"	"	૧૫૪૩	સાધારણ				
સંઘની કેસરદેવી લગભગ ૧૭૦૦	વતિશ્રી લક્ષ્મીચંદ	૧૫૪૮	ખરાબ				
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	હીરાલાલ ઝવેરચંદ	૧૬૩૫	સાધારણ				રીપર કરવાની જરૂર છે.
મહોરાવાલા ૧૬૦૦	ધનંજય હીરાલાલ		ખરાબ				"
શ્રીસંઘ ૭. ૧૮૬૫	પ્રેમરાજ ગુલામચંદ	૧૬૯૮	સારી	નથી		૧	
શ્રીસંઘ ૭. ૧૮૯૮	શ્રીસંઘ		"	૩૨			
ચોપડા સાહેબ શ્રી રામપાલ ૭ ૧૬૩૩	"		"	૬૦			૧૬૩૩ની સાલનો લેખ છે. ભીંત પર ચિત્રો છે.

ક્રમ	ગામનું નામ	કેસારું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	રાજ્ય દાખલ.	ખાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૩૬૬	શિવપુરી	સમાધિમંદિર	શિવપુરી	શિવપુરી	ધાખાખંધ	સુમતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૯
૩૬૭	"	મોટર સ્ટેન્ડની સામે	"	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫— ૮
૩૬૮	બારાં	ખેરાદિયા પાડા	બારાં ૧૧૧ મા. દૂર	બારાં	ધૂમટખંધ	તેમિનાથજી	૪— ૧
૩૬૯	હામડા	બખરમાં	હામડા ૧૧૧ મા. દૂર		"	ચંદ્રપ્રભુજી	૭— ૯
૩૭૦	હીડોનસીટી	કેશવપુરા	હીડોનસીટી	હીડોનસીટી	ધાખાખંધ	ત્રિપાંસનાથજી	૧૬—૧૬
૩૭૧	સવાઇ માધવપુરા	રાજમહેલની પાસે	સવાઇ માધવપુરા ૪ મા. દૂર	સવાઇ માધવપુરા	ધર	મુનિસુત સ્વામી	૭—૪૭
૩૭૨	"	સારોલિયા પાડામાં	"	"	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૨—
૩૭૩	"	હત્રી બખર	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૩—
૩૭૪	ચોથકા બરવાડા	બખરમાં	ચોથકા બરવાડા ૧ મા. દૂર	ચોથકા બરવાડા	ધર	આદિનાથજી	૯— ૪
૩૭૫	બગોદગઢ	કચેરીની પાસે	૮ મા. દૂર	સવાઇ માધવપુરા	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૫
૩૭૬	ઉણિયારા	તોપખાનાનો પાસે	૧૦ મા. દૂર	ઉણિયારા	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮— ૯

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	ચક્રીયદારનું નામ.	લેખનો લંબત.	દેશચરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉલ- સન.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શેઠ કુંદનમલજી લાલચંદજી કોઠારી	શ્રી વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ		સારી	૨૦ વિદ્યાર્થીઓ	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૧	શેઠ ટોડરમલજી		”	૧૦૦	૧		
શેઠ હમીરમલજી ૧૮૭૫ લગભગ	દીવાન બહાદુર શેઠ કેસરીસીંગજી		”	૧૫	૧		એક ભૂરા પથ્થરની એક હજાર વર્ષ પહેલાની પ્રાચીન
							મૂર્તિ છે. મૂળનાયકજીની મૂર્તિ ચંદ્રપ્રભુજીના નામથી
							પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	પુનમચંદજી દીપચંદજી કોટાવાળા		”	૬૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૬૨	શ્રીસંઘ	૧૬૬૭	સાધારણ	૫૦	૧		ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
યતિશ્રી ખેમદત્તજી ૧૭૩૩	યતિશ્રી કલ્યાણુખગસ		”	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	”		અરાબ				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	”		”				જીર્ણોદ્ધાર છે. તાત્કાલિક રીપેર કરાવવાની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	દુર્ગાલાલ ચોધરી		”	૮૮	૧		
યતિશ્રી ૧૭૦૦	યતિશ્રી મોતીલાલજી		સારી	૬૦			એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૧૬	ગેંદાલાલ		”	૩૨	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેસાલું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પાટલ મોડિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાનું નામ
૨૩૭૭	સોલ	અનરમાં	સવાઈમાધવપુરા ૧૦ મા. દૂર	અલીગઢ	ધાઆખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—
૨૩૭૮	ટોંક	પુરાની ટોંકમાં	નીવાઈ ૨૦ મા. દૂર	ટોંક	ધર	આદિનાથજી	૧— ૬
૨૩૭૯	"	મેસરીના વાસમાં	"	"	શિખરખંધ	સંભવનાથજી	૭— ૧
૨૩૮૦	"	પાલેયાના વાસમાં	"	"	ધાઆખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૮— ૧
૨૩૮૧	કરૌલી	વજીરપુરા દરવાજા	હીડીનસીડી ૨૦ મા. દૂર	કરૌલી	"	"	૨—૧૦
૨૩૮૨	"	સીતાવાડી	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૪— ૮
૨૩૮૩	કેશવરાયજીનું પાટણ	અનર ખેડા શ્વે. મંદિર	જુહીરાડ ૩ મા. દૂર	પાટણ કેશવરાયજીના	"	મહાવીરસ્વામી	૨— ૧
૨૩૮૪	માંગરોલ	શ્વેતાંબર મંદિર	બારાં ૧૬ મા. દૂર	માંગરોલ	"	આદિનાથજી	૭—૧૨
૨૩૮૫	પનવાડ	અનરમાં	ટોંક ૩૬ મા. દૂર	દેવડીકેમ્પ	ધાઆખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩— ૪
૨૩૮૬	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૩૮૭	નાગૌર	અહારકા મંદિર	નાગૌર ૧ મા. દૂર	નાગૌર	"	સુમતિનાથજી	૫— ૭
૨૩૮૮	"	ઘોડાવતાંકી પોળ	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૮
૨૩૮૯	"	દક્ષિણેકો બધી	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૫— ૫
૨૩૯૦	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	"	૭— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસ્તાવેજની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૩૧૬	દગ્ગરીમલ રામકૃષ્ણાણ		સાધારણ	૪૦			
યતિશ્રી મીશ્રીલાલજી સગભગ ૧૮૭૫	શેઠ મગનીરામ ભજૂતસીંગ		સારી	૩૦	૧		એક : જિનકુચસરિની મૂર્તિ' છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શેઠ મગનીરામ ભજૂતસીંગ	૧૩૫૩	"				
દીવાન બુદ્ધિસિંહજી પરશીવાલ	યતિશ્રી ખેમચંદજી		"	૧૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ સગભગ	શ્રીસંઘ	મુ. ના. ૧૬૬૭	"				
દીવાન બહાદુર શેઠ દાનજીમલજી ૧૯૦૦	દીવાન બહાદુર શેઠ કેસરીસિંગજી		"	૪			બાંધણી મુદર છે.
યતિશ્રી મલચચંદજી ૧૯૨૧	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૫૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ભંવરલાલ જગનલાલ		"	૨૦			પ્રવારદરની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૭	ખાનમજી બાબેન	૧૮૨૬	ખરાબ				
યતિશ્રી રૂપચંદજી ૧૯૩૨	શ્રીસંઘ	મુ. ના. ૧૬૭૪	સારી	૧૦૦૦	૫	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. ચિત્રકામ સારું છે.
આસકરજી યોગાવત ૧૫૧૫	"		સાધારણ				સં. ૧૨૧૬ ની સાક્ષી ધાતુ મૂર્તિ' પ્રાચીન છે. ૪૪ ઈંચ
							જીંચું ધાતુનું સમવસરનું છે.
સુરાજી રામસિંઘજી ૧૬૭૪	"	મુ. ના. ૧૬૭૪	સારી				
"	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ટેમ્પલ	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસુ કોડિફ.	નાંધણી	મુળનાયક	મતિઆજની સંખ્યા
૨૩૯૧	નાગૌર	હીરાવાડી	નાગૌર ૧ મા. દૂર	નાગૌર	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩૦—૩
૨૩૯૨	"	બડા મંદિર	"	"	શિખરખંધ	"	૩૪—૧૪૮
૨૩૯૩	"	સ્ટેશન પાસે જૈન ધર્મશાળા	"	"	"	ચંદ્રમણજી	૩—૧
૨૩૯૪	ઝારેરા	પદ્મીવાલોકા મંદિર	હીડોનસીટી ૪ મા. દૂર	હીડોનસીટી	ધાખાખંધ	નેમનાથજી	૬—૧
૨૩૯૫	કડલુ	જૈન શ્વેતામ્બર મંદિર	મારવાડ મુંડવા ૧૦ મા. દૂર	નાગૌર	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૨—૩
૨૩૯૬	કુચેરા	હથાઈકા મહોલ્લા	ખબુઆના ૮ મા. દૂર	કુચેરા	ધાખાખંધ	"	૩—
૨૩૯૭	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૩
૨૩૯૮	ચાટસુ	બખરમાં	ચાટસુ ૩ મા. દૂર	ચાટસુ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૩—૩
૨૩૯૯	બરખેડા	"	સુરદાસપુરા ૨૦ મા. દૂર	સુરદાસપુરા	ધૂમટખંધ	"	૨—૭
૨૪૦૦	તોખામંડી	મંડી	તોખા	તોખા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧
૨૪૦૧	દેશનોક	આંચલિયા વાસ	દેશનોક	દેશનોક	"	"	૩—૧૦
૨૪૦૨	"	જવણુજીકા ઉપાશ્રય	"	"	"	આદિનાથજી	૧—૬
૨૪૦૩	"	જુરાનો વાસ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧૧

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	પ્રતિબદ્ધકારનું નામ	લેખના સંવત.	કાવ્યની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- નંબ.	પાન- સંખ્યા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૫૬૬	શ્રીસંઘ	મૂ. ના. ૧૫૬૬	સારો				
"	"		"				આરસની તથા ધાતુની મૂર્તિઓ પ્રાચીન છે. કાચનું
							કામ સુંદર છે.
કાનમલ્લ સમદડિયા ૧૬૬૩	કાનમલ્લ સમદડિયા	૧૬૬૩	"				
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	મૂ. ના. ૧૫૪૭	"	૨૫		૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૫૦	કસ્યાણુમલ્લ બાંદિયા નાગૌર	મૂ. ના. ૧૨૩૦	"	નથી			સંવત ૧૨૩૦ ની સાલની શ્રી આદિનાથની મૂર્તિ
							પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૩૦૦	૧	૧	એક પુસ્તક બંધાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૨૫	"	૧૬૨૫	સારો				
મગન ૧૬૦૦ લગભગ	હમીરમલ્લ મુક્તેશ જયપુરવાળા		"	૮	૧		
મનસુખ ૧૮૦૦	રૂપચંદ્ર કાગા જયપુરવાળા		"	૪		૧	એક નીચું છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૬૭	હીરાચંદ્ર કોચર	૧૮૩૧	"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૮૬૧	શ્રીસંઘ	૧૮૬૧	"	૧૦	૩		
યતિશ્રી જીવણ	યતિશ્રી જીવણ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૧	જૂરાજી	૧૮૬૧	"				

નંબર	ગામનું નામ	કેડાસું	ફેલ્ડે રેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાટની સંખ્યા
૨૪૦૪	ચોમુસામોદ	લક્ષ્મીનાથના મંદિર પાસે	ચોમુસામોદ	ચોમુસામોદ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાષાણ-ધાતુ ૫-૧૬
૨૪૦૫	હુંઝસુ	શ્રીમાલોના વાસમાં	હુંઝસુ ૨ મા. દૂર	હુંઝસુ	શિખરખંધ	"	૧૩-૨૦
૨૪૦૬	ચીડાવા	"	ચીડાવા ૧ મા. દૂર	ચીડાવા	"	"	૩-૧
૨૪૦૭	દતવાસ	બગરમાં	ચાટસુ ૧૮ મા. દૂર	સવાઈજયપુર	"	"	૬-
૨૪૦૮	સુગ્ગનગઢ	છીપાના મહોલ્લાની પાસે	સુગ્ગનગઢ ૧ મા. દૂર	સુગ્ગનગઢ	"	"	૯-૧
૨૪૦૯	"	વૈઘના મહોલ્લામાં	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧-૨
૨૪૧૦	"	સીંધીઓના મહોલ્લામાં	"	"	ધર	પદ્મપ્રભુજી	૩-૪
૨૪૧૧	રતનગઢ	વૈઘના મહોલ્લામાં	રતનગઢ ૨ મા. દૂર	રતનગઢ	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૩-
૨૪૧૨	રાજવદેસર	બગરમાં	રાજવદેસર ૦૧ મા. દૂર	રાજવદેસર	"	"	૩-૧૬
૨૪૧૩	શ્રીકુંગરગઢ	કલુવાસમાં	શ્રીકુંગરગઢ ૩ મા. દૂર	શ્રીકુંગરગઢ	"	પાર્શ્વનાથજી	૨-
૨૪૧૪	ખીકાનેર	પન્નીયાઈના ઉપાગ્રમ	ખીકાનેર	ખીકાનેર	"	પદ્મપ્રભુજી	૧૪-૧૮
૨૪૧૫	"	આસાનિયોડા ચોક	"	"	"	શંખેશ્વરા પાર્શ્વનાથજી	૩-૧૩

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ :
યતિશ્રી સ્વરૂપસાગરજી ૧૮૦૩	યતિશ્રી સુખસાગરજી		જીર્ણ	૧૬	૧		એક પુસ્તકભંડાર છે જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૯૧૯	સારો	૨૦૦	૨		એક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫	"		"	૨૦			સં. ૧૧૦૫ ની શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનની પરિકર-
							સહિતની કાચોત્સર્ગસ્થ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. ચિત્રકામ સારુ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ગુલાબચંદ માધવલાલ જાજેડ	૧૮૨૬	સાધારણ	૧૦			મરામતની જરૂર છે.
શેડ પાનાચંદ સીંધી, શેડ ઈંદરમથ સીંધી, શેડ	શેડ વજરાજી		સારી	૩૨	૨		એક ગ્રંથભંડાર છે. કાચનું તથા સોનેરી કામ સારુ છે.
વજરાજ સીંધી ૧૯૬૧							
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	યતિશ્રી દુધેચંદજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૮૬	ચુરાં રામલાલજી		સાધારણ				એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૬	નેતુચંદજી લખમીચંદજી વૈદ		"	૪	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૬૮	હીરાલાલ જ્યેષ્ઠલાલ		ખરાબ	નથી	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫ લગભગ	શ્રીસંઘ		સાધારણ	"			
પન્નીબાઈ	બડીબાઈ		"	૫૦૦૦	૨૫	૨	એક રફટિકના પ્રતિમાજી છે. ભીંત પર ધાર્મિક જૈન
							પ્રસંગે ચીતરેલા છે.
શ્રીસંઘ	કિશનચંદજી રામપુરીઆ		સારી				૧ રફટિકના પ્રતિમાજી છે.

ક્રમ	માનવ ગુણ	કાર્ય	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસ્ટ મેપિંગ	ખાંડવાળી	મુળનાયક	પ્રતિમાની સંખ્યા
૨૪૧૬	બીકાનેર	આચારિયોગ ચોક	બીકાનેર	બીકાનેર	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૩-૨૪
૨૪૧૭	"	સેફ્ટીકા દેરાસર	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૩-૫
૨૪૧૮	"	ગોબા દરવાજા બહાર	"	"	શિખરખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૬-૪૭
૨૪૧૯	"	પાર્શ્વમંદિર મંચનો બગીચો	"	"	"	આદિનાયક	૩-૬
૨૪૨૦	"	ભોગસરજી	"	"	"	શાંતિનાયક	૧૬-૪
૨૪૨૧	"	હરમીનારાખજુના બગીચામાં	"	"	"	તેમિનાયક	૧૭-૭
૨૪૨૨	"	ટોંગરીકા મંદિર	"	"	ધૂમટખંધ	અખિતંદનજી	૩-૨
૨૪૨૩	"	ભોગસરજીના ચોકમાં	"	"	"	સીમંધર સ્વામી	૬-૨
૨૪૨૪	"	શિવવાડી	રો. ૩ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાયક	૩-૧
૨૪૨૫	"	બેઝાનિયોગ મદોસ્તા	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૭-૧૨
૨૪૨૬	"	સુબનજીકા ઉપાસન	"	"	પાપાખંધ	અજીતનાયક	૧૧-૧૨
૨૪૨૭	"	ચંચી ચોક	"	"	ધૂમટખંધ	કુંચુનાયક	૧૧-૨૧
૨૪૨૮	"	નાકરોડીનવાડ	"	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૨૪-૨૮
૨૪૨૯	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાયક	૧૨-૧૩
૨૪૩૦	"	"	"	"	"	શાંતિનાયક	૬-૫૨

વિધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાલરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉચ્ચ- મધ્ય	પરમ- સાધ	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	કોસનચંદ્ર રામપુરિયા		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૨૭	શિવજીજી કોચર		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૮૬	"		"				સાત પુસ્તકભંડારો છે.
શ્રીસંઘ	ચાંદમલજી રામપુરિયા		"				બે ગુરુમૂર્તિઓ છે. નકલબદલ લગવાનના ચિત્ર પ્રસંગો છે.
ભાંડાસાહ ૧૫૨૧	ધનસુખદાસજી લુણિયા	૧૫૨૧	"				આદેરાસરનું સ્થાપત્ય બહુજ ઉચ્ચ પ્રકારનું છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૯૩	મેધરાજજી નાહટા	૧૫૯૩	સાધારણ				લાલ પથ્થરનું સ્થાપત્ય કામ ઘણું જ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ	ચંપાલાલજી નાહટા	મુ. ના. ૧૫૦૧	સારી				
શ્રીસંઘ ૧૮૮૭	ધનસુખદાસજી લુણિયા	મુ. ના. ૧૮૮૭	"				
ચતિશ્રી મુગનચંદ્ર	પ્રેમચંદ્રજી ખગનચી	મુ. ના. ૧૯૩૧	સાધારણ				
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સારી				
"	પ્રેમચંદ્રજી ખગનચી		"				એક જિનદત્તસૂરિની મૂર્તિ છે.
"	શ્રીસંઘ		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૬૨	પાનમલજી નાહટા	૧૬૬૨	"				૩ રત્નની પ્રતિમાઓ છે. ૪ ગુરુમૂર્તિઓ છે.
શ્રીસંઘ	"		"				
મુક્તાનચંદ્ર ગુલેજી ૧૮૯૦	પુનમચંદ્રજી સેડિયા	મુ. ના. ૧૮૯૦	"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	જાંવણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૨૪૩૧	બીકાનેર	છત્તીબાઈનો ઉપાગ્રમ	બીકાનેર	બીકાનેર	ઘૂમટબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ: ૩૩—૪૫
૨૪૩૨	"	વોરાની શેરી	"	"	ધાખાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૫— ૧
૨૪૩૩	"	મથેનિયોડી પોસાલ	"	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૩૩—૮૬
૨૪૩૪	"	કાચરોડીગવાડ	"	"	ઘૂમટબંધ	અજીતનાથજી	૭—૧૪
૨૪૩૫	"	"	"	"	"	વિમલનાથજી	૮—૧૬
૨૪૩૬	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૬
૨૪૩૭	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૨— ૧
૨૪૩૮	"	ઉપાગ્રમમાં	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૩
૨૪૩૯	"	અઝાવતોડા મહોલ્લા	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૭— ૯
૨૪૪૦	"	ડાંગોડા મહોલ્લા	"	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૬—૬૨
૨૪૪૧	"	અગરમાં	"	"	"	આદિનાથજી	૩૩—૧૩
૨૪૪૨	"	"	"	"	ઘૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૬૦— ૪
૨૪૪૩	ઉદાસર	જિનમદિર	૫ મા. દૂર	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૫— ૧
૨૪૪૪	ઉદરામસર	"	૬ મા. દૂર	બીનાસર	ધાખાબંધ	કુંચુનાથજી	— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
છત્તીઆઈ	ઉમરાવસિંહજી વેદ		સારી				
શ્રીસંઘ	હોગીઆઈ		"				૨ ગુરુમૂર્તિઓ છે.
"	સુગનચંદજી દ્વંતરી.		"				સં. ૧૫૩૭ ની સાલની મોટી ધાતુની યોગીશી છે.
"	નેમિચંદજી કોચર	લેખ ૧૮૭૪	"				૧ રત્નની પ્રતિમા છે.
આસકરજી અમીચંદજી કોચર ૧૮૬૪	"	મૂ. ના. ૧૯૨૧	"				૨:૨૦૦ની પ્રતિમા છે.
શ્રીસંઘ	નેમિચંદજી કોચર		"				
"	"	મૂ. ના. ૧૮૯૩	"				બીજા પર જૈન તીર્થોના ચિત્રો ચિતરાવેલા છે.
"	"		"				મેડા પર છે.
"	ગોવિંદલાલજી કોઠારી	મૂ. ના. ૧૫૭૨	સાધારણ				
"	માગમલજી ડાગા		"				સં. ૧૧૭૭ની સાલની આર- સની પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૬૨	ગોવિંદલાલજી કોઠારી	૧૫૬૨	"				આ દેરાસરનું સ્થાપત્ય સર્વ- શ્રેષ્ઠ છે. ધાતુની ૧૦૦૦
							પ્રતિમાઓ લગાડેલી છે.
"	"		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૧	લાલચંદજી પારેખ	૧૯૬૧	સાધારણ	નથી			દિશન કરવા કોઈ આવનું નથી.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	માણિકચંદજી હીરાલાલ હવોયરા	મૂ. ના. ૧૯૮૫	સારી	૨૫	૧		આ ગામની ફરતા ચારેઆલુ રેતીના દગલા છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેશનું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	વાંધણી	મૂળનાયક	મતિવાળની સંખ્યા
૨૪૪૫	ભીનાસર	ગિનમંદિર	ખીકાનેર ૩ મા. દૂર	ભીનાસર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાયક	પાપાણુ-ધાતુ ૯—૨
૨૪૪૬	મંગાચહર	"	૧૧ મા. દૂર	મંગાચહર	"	આદિનાયક	૩—૧
૨૪૪૭	"	રામનિવાસ બાગમાં	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૧—૧
૨૪૪૮	ઝંઝું	સેઠિયોંકા વાસ	કોલાયતન ૬ મા. દૂર	ઝોડાલાયત	ધાબાખંધ	નેમિનાયક	૨—૨
૨૪૪૯	"	રૂપાણીઓંકા વાસ	"	"	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૧—૩
૨૪૫૦	ઝાંગડુ	ભાટિયાકા વાસ	દેશનોક ૧૦ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાયક	૧—૧
૨૪૫૧	પાંચુ	ઝોસવાલોંકા વાસ	નોખા ૧૮ મા. દૂર	નોખા	"	"	૪—૪
૨૪૫૨	નાલ	સડકની પાસે	નાલ ૨ મા. દૂર	ખીકાનેર	"	પદ્મપ્રભુ	૨—૨
૨૪૫૩	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧—૨
૨૪૫૪	નાપાસર	વાહિયાનો મહોલ્લો	નાપાસર ૨ મા. દૂર	નાપાસર	"	પાર્શ્વનાયક	૧—૨
૨૪૫૫	ખીદાસર	બગરમાં	તાલછાપર ૨૧ મા. દૂર	ખીદાસર	ધાબાખંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૧—૨
૨૪૫૬	સરદારચહેર	ચોપડાની પાસે	સરદારચહેર ૧૧ મા. દૂર	સરદારચહેર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાયક	૭—૫
૨૪૫૭	"	ગદિયોંકા હવેલીકી વાસ મેં	"	"	શિખરખંધ	"	૬—૧૪
૨૪૫૮	રાજગઢ	ઝોસવાલોંકા મહોલ્લા	રાજગઢ ૧ મા. દૂર	રાજગઢ	ધૂમટખંધ	"	૩—૮
૨૪૫૯	સીણી (તારાનગર)	બગરમાં	૪૧ મા. દૂર	સીણી	શિખરખંધ	શીતળનાયક	૧૦—૧૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રામ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
સાયમલજી કોચર લગભગ ૧૮૭૫	નેમિચંદજી કોચર	૧૧૮૧?	સારી	૧૨૫	૨	૧	
સહજકરજી સાવનસુખા ૧૯૬૨	જમનાબાઈ	મૂ. ના. ૧૬૦૬	"	૧૫	૧		ચોમાસામાં પાણી પડે છે.
રામચંદજી બાંકિયા	ફોજમલજી બાંકિયા		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	ખેમચંદજી અમરચંદજી	૧૯૧૦	સાધારણ	૧૨	૨		
"	મારુટર ચનિરામજી રામા		જીર્ણ	નથી			જીર્ણ દેરાસર છે.
પ્રેમરાજજી ભોમજી પારેખ	સાલમચંદજી નયમલજી ભૂરા	૧૮૮૭	સાધારણ	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	જવરાજજી હરખચંદજી		"	નથી	૧		
"	ગપદરામજી કોઠારી	૧૪૫૭	જીર્ણ	"			જીર્ણ દેરાસર છે. મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૭૨	યતિશ્રી કેસરીચંદજી ચૂનીલાલજી	૧૭૭૨	"	"			પાણી પડે છે. મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	બીકાનેવાળા ગોવનરામ		સાધારણ	"			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	કાનમલજી સોહનરામ કોઠારી	મૂ. ના. ૧૫૪૮	"	૮	૧		એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૭	લાલચંદજી ખરડિયા		સારી	૧૬	૨		
હીરાલાલજી ગોલેજી	મોતીલાલજી ગોલેજી તેરાપંચી આસવાલ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૭	શ્રીસંઘ		સાધારણ	નથી	૧		
શેઠ લખા ખેતા ૯૯૯૧?	યતિશ્રી પનાલાલજી	મૂ. ના. ૧૦૫૮	"	૪	૧		ચોમાસામાં પાણી પડે છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૨૪૬૦	ચુર	બગરમાં	ચુર ૨૧ મા. દૂર	ચુર	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૫-૧૧
૨૪૬૧	લુલુકરણસર	"	લુલુકરણસર	બીકાનેર	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૧૦
૨૪૬૨	કાલુ	"	૧૨ મા. દૂર	કાલુ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૪
૨૪૬૩	ગારબદેસર	"	૧૮ મા. દૂર	"	ધર	પદ્મપ્રભુજી	— ૧
૨૪૬૪	મહાજન	"	મહાજન ૧ મા. દૂર	મહાજન	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧-૨
૨૪૬૫	સુરતગઢ	ઓસવાલોંકા મહોદ્વા	સુરતગઢ	સુરતગઢ	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૪
૨૪૬૬	હનુમાનગઢ	ગઢમાં	હનુમાનગઢ ૩ મા. દૂર	હનુમાનગઢ	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૩-૧૦
૨૪૬૭	ભાદરા	પટાવલીકા મહોદ્વા	તકસીલ ભાદરા	ભાદરા	"	"	૧-૨
			૧૧ મા. દૂર				
૨૪૬૮	નોહર	બગરમાં	નોહર ૧ મા. દૂર	નોહર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૬-૧૫
૨૪૬૯	ઐલીનાખાદ	"	ઐલીનાખાદ ૧ મા. દૂર	ઐલીનાખાદ	"	આદિનાથજી	૧-૪
૨૪૭૦	ખેડવા	"	હીડોન ૧૪ મા. દૂર	હીડોનસીટી	ધાબાખંધ	સુમતિનાથજી	— ૧
૨૪૭૧	સીરસ	ગામની ભાગોળે	ખેડવા ૧૦ મા. દૂર	વૈર	"	આદિનાથજી	૩—

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- અવ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	મુ. ના. ૧૬૮૭	સારી	૪૦	૧		એક રત્નની મૂર્તિ છે. એક અંથભંડાર છે. ચિત્રકામ
							સારુ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	સેવક રામરામ તનસુખલાલ		સાધારણ	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	યતિશ્રી ગણેશલાલજી		"	"	૧	૧	
શ્રીસંઘ	દરબાર		"	"	૧		પ્રતિમા ઉપાડી લીધી છે.
"	દરબારના કબજામાં બંધ તાળામાં છે.		"	"			અપૂર્ણ છે (પાંચ વર્ષથી)
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	જેકરાજજી ગુલેછા	મુ. ના. ૧૬૨૫	સારી	૩૨	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦	હીરાદસ અદ્રીપ્રસાદ બ્રાહ્મણ		સાધારણ	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯	પુનમચંદજી સોભાગચંદજી નાહટા		"	"	૧	૧	પૂજા થતી નથી.
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	સંતોકચંદજી સીંધી		"	"	૧	૧	આદિનાથ ભગવાનની સં. ૧૦૮૫ ની સાલની શ્યામ-
							પાષાણની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૩	લજીરામજી ગોતમરામજી		"	૬			
શ્રીસંઘ	દીપચંદ કીંદુરીલાલ પલ્લીવાલ		"	૧૫			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	નથી			છોટા મહાવીરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેસરું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	ધારૂ જાડિય.	ગાંધી.	મુળનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૨૪૭૨	સાંધા	અગરમાં	મહુવારોડ મંડાવરથી	મહુવા	ધાખાખંધ	તેમનાયક	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૧૩
			૧૪ મા. દૂર				
૨૪૭૩	વૈર	યતિજીક મહોલ્લા	અયાના ૧૦ મા. દૂર	વૈર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૬—૨૦
૨૪૭૪	અયાના	યતિજીનો ઉપાશ્રય	૧ મા. દૂર	અયાના	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૨— ૮
૨૪૭૫	ફુલી	અગરમાં	ટોંક ૨૪ મા. દૂર	ટોંક	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧૧
૨૪૭૬	ભરતપુર	પુરોહિત મહોલ્લા પલ્લી-વાલોડા મંદીર	ભરતપુર	ભરતપુર	શિખરખંધ	મુનિમુવત સ્વામી	૧૧— ૬
૨૪૭૭	"	આસનાલ નૈન મંદિર	"	"	"	આદિનાથજી	૬— ૩
૨૪૭૮	"	શ્રીમાલોડા નૈન મંદિર	"	"	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮— ૩
૨૪૭૯	"	ગોપાલગઢ	"	"	"	આદિનાથજી	૪—૧૫
૨૪૮૦	ભાંવરી	અગરમાં	પાલી ૧૪ મા. દૂર	પાલી	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૨—
૨૪૮૧	ડરી	"	૧૮ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૪— ૨
૨૪૮૨	માલગઢ	"	રાણી ૨૪ મા. દૂર	છણોદ	"	મંભવનાથજી	૩— ૪
૨૪૮૩	ભાદરાજી	"	૨૮ મા. દૂર	આહોર	"	શાંતિનાથજી	૧૫— ૬
૨૪૮૪	કુલયાણા	"	પાલી ૨૦ મા. દૂર	છણોદ	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૪
૨૪૮૫	મોરાગોઈલ્લા	"	કુનાગા ૧૮ મા. દૂર	આહોર	"	વાસુપૂજ્યજી	૪— ૨

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	કેસરની સ્થિતિ.	જેનોની ગરબી.	ઉપ- મવ	પર્જ શાબી.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૭૦૮	શ્રીસંઘ	૧૭૦૮	સાધારણ	૮૦	૧		એક પુસ્તકભંડાર છે.
શ્રીસંઘ	"		"	૫૦	૧		એક પુસ્તકભંડાર છે.
ચતિશ્રી ખુશાલચંદ ૧૯૦૦	ચતિશ્રી ચંદનચંદ્રજી.		સારી	નથી	૧		પ્રતિમાજી મુપ્તેન્દ્રીય છે.
શ્રીસંઘ	ગુલાબચંદ રાજમલ ગોખર	૧૭૯૭	"	૪૦			
"	મીકનલાલજી કોઠારી		"	૪૦૦	૩		
"	કનૈયાલાલજી ગોડી		"				
"	બાબુ કેલાસચંદ્રજી		સાધારણ				
"	શ્રીસંઘ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"	મૂ. ના. ૧૫૪૨	"	૨૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	કોઠારી પરતાપમલજી પુનમચંદજી		"	૨૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	ચોધરીમલજી આપદાનજી	૧૯૬૯	"	૫૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૨૫૦	૧	૧	સં. ૧૧૯૨ ની સાલની એક પ્રાચીન ધાતુની ચોવીસી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	કનૈયાલાલ હમરીમલ પોરવાડ	૧૯૫૨	"	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૨૫	૧		

નંબર	મામલું નામ	કેસનું	રેલ્વે સ્ટેશન.	થેન્ક ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૨૪૮૬	તીમલા	બગરમાં	ઝેરનપુરા રોડ ૨૮ મા. દૂર	આહોર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૨—૩
૨૪૮૭	તોસરા	"	૩૨ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	પદ્મપ્રભુજી	૩—૧
૨૪૮૮	ખાંડપ	"	સમઢી ૧૨ મા. દૂર	સમઢી	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૫
૨૪૮૯	કરમાવસ	"	૪ મા. દૂર	"	"	"	૩—૪
૨૪૯૦	કર્યાણુપર	"	૧૪ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૫—
૨૪૯૧	રાખી	"	રાખી ૨ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	"	૪—૧
૨૪૯૨	ગડ સીવાના	દિલ્હાના દરવાજાની અંદર	મોઢવસર ૬ મા. દૂર	ગડ સીવાના	શિખરખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૮—
૨૪૯૩	મોઢવસર	બગરમાં	૨ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૪—૭
૨૪૯૪	રમણીઆ	"	૩ મા. દૂર	"	ધાખાખંધ	"	—૨
૨૪૯૫	રાઈપલ	"	૬ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	"	૧—૨
૨૪૯૬	બવરાણી	"	૧૦ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	પદ્મપ્રભુજી	૭—૬
૨૪૯૭	દેખાવસ	"	વીસતગર ૪ મા. દૂર	આહોર	"	શાંતિનાથજી	૩—૬
૨૪૯૮	મોઢવસા	"	બિસતગડ ૪ મા. દૂર	બિસતગડ	ધાખાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩—૨
૨૪૯૯	તીમલાણુ	"	૬ મા. દૂર	મલોર	ધૂમટખંધ	મુનિસુવન સ્વામી	૨—૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	લાલચંદ્ર દલાળ પોરવાડ	મૂ. ના. ૧૫૭૫	સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	હેમરાજી સરૂપજી મુતા	મૂ. ના. ૧૯૫૫	સારી	૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	સરેમલજી પ્રેમચંદ્ર આસવાલ		”	૨૫	૧	૧	
”	શ્રીસંઘ		”	૩૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ	”		”	૧૨૫		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪ લગભગ	”	૧૯૫૫	સાધારણ	૧૨૫		૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	”		સારી	૩૦૦૦	૨	૩	એક પુસ્તક ભંડાર છે. દેરાસર પ્રાચીન છે. કાચનું
							કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૩ લગભગ	હીરાજી સરેમલ ગુલેજી	૧૫૪૦	”	૭૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૨૦૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	”		”	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૧	”		સારી	૨૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	”		”	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૭	”		”	૫૦૦		૩	૧ લાયબ્રેરી છે.
નરસીંગજી કેસરીમલજી ૧૯૯૦	”		”	૮૦	૧	૧	કાચનું કામ સારું છે.

નંબર	ગાયત્રી નામ	જાત	રેલ્વે સ્ટેશન	ગ્રામ નામ	ખાંડી	મુખનાયક	મતિમાનના સંખ્યા
૨૫૦૦	એલાણા	બખરમાં	બીશનગઢ ૮ મા. દૂર	બગેર	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાણ ૪—૩
૨૫૦૧	ગોલ	"	૧૦ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	"	૧૦—૩
૨૫૦૨	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩—૧
૨૫૦૩	અગવર	બીરબલ મહોદ્દો	અગવર ૨ મા. દૂર	અગવર	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૧૩
૨૫૦૪	તીખી	બોડિંગમાં	બીશનગઢ ૨ મા. દૂર	બીશનગઢ	ધર	વાસુપૂજ્યજી	૩—૩
૨૫૦૫	ખાલવાડા	બખરમાં	ખાલવાડા ૧ મા. દૂર	ખાલવાડા	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૫—૨
૨૫૦૬	વેકુ (બીશનગઢ)	"	બીશનગઢ ૧૧ મા. દૂર	બીશનગઢ	ધર	"	—૧
૨૫૦૭	ખાલા	"	રાખી ૧૦ મા. દૂર	સમદડી	"	આદિનાથજી	૧—૫
૨૫૦૮	કુદાનાવાડા	"	અજીત	અજીત	શિખરખંધ	અજીતનાથજી	૫—૧
૨૫૦૯	ભાંડારેજ	ગઢની પાસે	દૌસા ૬ મા. દૂર	દૌસા	ધૂમટખંધ	નેમિનાથજી	૧—
૨૫૧૦	મંડાવર	પક્ષીવાલ જોનમદિર	મંડાવર મહુવા રોડ	મંડાવર	ધાખાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૬—૩
૨૫૧૧	કોટડી	બખરમાં	અજીત ૪ મા. દૂર	અજીત	ધર	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	—૩
૨૫૧૨	મગલ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧—૩
૨૫૧૩	ખાપડદા	"	દૌસા ૧૨ મા. દૂર	દૌસા	ધાખાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૨—૩

વર્ધાવનનારનું નામ તથા સ્થાન	પ્રતિબદ્ધતાનું નામ	દેખાતો સંવત	દેરાસરની સ્થિતિ	ઝેનોની વસ્તી	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ સંપ્રદાય	વિશિષ્ટ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧	„	૧૯૯૧	„	૧૦૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	„		„				દેરાસર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	સુગનચંદ્ર		સાધારણ	૧૫	૧		અલવરથી ત્રણ માર્ગ દૂર રાવણ પાર્શ્વનાથજીનું પ્રાચીન તીર્થ
							જંગલમાં ખડેર હાલતમાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	શ્રીસંઘ	૧૯૯૮	સારી	૮૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	„		„	૩૫૦	૧		
હમરીમલ ખીમાજી પુનમચંદ કેસરજી ૧૯૯૬	„		સાધારણ	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	તેમજી જવાજી પોરવાડ		„	૧૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	શ્રીસંઘ		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	સદાસુખજી		જીર્ણ	૧			દેરાસર જીર્ણ હોવાથી જીર્ણો- દ્ધારની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ	રામચંદ્રજી		સાધારણ	૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	ભીમરાજજી સૂરજમલ	૧૬૦૬	„	૨૫૦	૧		ઉપાશ્રયમાં પ્રતિમાજી છે.
શ્રીમાલી શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ (શ્રીમાલી)		„	૧૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેસાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૨૫૧૪	શેરપુર	બગરમાં	હીડોનસીટી ૬ મા. દૂર	હીડોનસીટી	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૪—
૨૫૧૫	ખંડીપ	"	૮ મા. દૂર	"	"	"	૩— ૧
૨૫૧૬	કર્મપુરા	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩— ૧
૨૫૧૭	દીવાણુદી	"	ધુનાડા ૪ મા. દૂર	ધુનાડા	ધર	અજીતનાથજી	૧—
૨૫૧૮	ધુનાડા	"	ધુનાડા	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૮— ૫
૨૫૧૯	"	ગુરસા ધનરાજજીના ઉપાશ્રયમાં	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૨— ૧
૨૫૨૦	રોહટ	બગરમાં	રોહટ ૩ મા. દૂર	રોહટ	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	૬—
૨૫૨૧	લાડવુ	સેવકનો મહોદ્દયો	લાડવુ ૨ મા. દૂર	લાડવુ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩— ૬
૨૫૨૨	ડીડવાણા	સુરાણાનો મહોદ્દયો	ડીડવાણા ૨ મા. દૂર	ડીડવાણા	"	સંભવનાથજી	૬— ૧૦
૨૫૨૩	બવધા	બગરમાં	ડેગાના ૧૨ મા. દૂર	બવધા	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૪— ૨
૨૫૨૪	હરસોર	ગામ બહાર	૧૬ મા. દૂર	હરસોર	શિખરબંધ	"	૧— ૧
૨૫૨૫	બહુ	બગરમાં	બેસરોલી ૬ મા. દૂર	બહુ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૨૫૨૬	કુચામનસીટી	"	નારાયણપુર ૭ મા. દૂર	કુચામનસીટી	ધૂમટબંધ	મુનિમુવત સ્વામી	૧— ૯
૨૫૨૭	કીશનગઢ	"	કીશનગઢ ૨ મા. દૂર	કીશનગઢ	શિખરબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩૦— ૫૫

અધ્યાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	રોજનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	પર્ણ- શ્રાવણ	વિશેષ નોંધ
પલ્લીવાલ શ્રીમંથ	પલ્લીવાલ શ્રીમંથ		સાધારણ	૧૦૦		૧	મરામતની જરૂર છે.
"	"		જીર્ણ	૧૫			જીર્ણ દેરાસર છે.
જોધરાજી દીવાન	"		"	૧૫			મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	"	૧૯૫૫	ખરાબ	૮૦			"
શ્રીમંથ ૧૩૦૦ લગભગ	"		સારી	૬૦૦	૧	૧	મૂર્તિ જીવ્ય અને ચમત્કારિક છે. મૂળનાયકના પરિકર પર
							સં- ૧૨૮૯ લેખ છે. એક સુખડની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	ગુરુસા ધનરાજી		"		૧		એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫	પ્રતાપસિંહજી દુગડ		સારી	૧૫	૪	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯ લગભગ	જસરાજી મૂલચંદ ઘોડાવત		ખરાબ	નથી	૧	૧	
સાકળચંદ ચમનાજી ૧૯૬૬	સાકળચંદ ચમનાજી		સારી	૮૦	૧	૧	એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		ખડુજીર્ણ	નથી			ખડુ જ જીર્ણ છે.
યતિ પરમાણુજી ૧૯૨૯	"		સાધારણ	"			
યતિશ્રી રૂપવિજયજી ૧૮૭૫	યતિ વૃદ્ધિવિજયજી		સારી	૧૫	૧		એક ગ્રંથ બંડાર છે. ઉપા- શ્રયમાં દેરાસર છે.
મણોત કુટુંબ ૧૬૯૮	નારણદાસજી જગનસિંહજી મહેતા		"	૬૦	૩	૧	ચોવીસ નિનમાતાનો એક પટ છે.

ક્રમિક નંબર	મામલું નામ	ડેડાણ	રેલ્વે સ્ટેશન.	રાસ્ટ ડેડાણ.	ખાંડખી.	મુળનાયક	પરિવારની સંખ્યા
૨૫૨૮	કીશનગઢ	ભોળકોની ગલી પાસે	કીશનગઢ ૨ મા. દૂર	કીશનગઢ	ધાખાખંધ	શાંતિનાયક	પાપાણુ-ધાણુ ૫—૬
૨૫૨૯	"	"	"	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૫—૨
૨૫૩૦	"	વોરાનો મહોલ્લા	"	"	ધર	"	૩—૭
૨૫૩૧	"	કાપડ બગર	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુ	૩—૧૬
૨૫૩૨	રૂપનગઢ	મથુતોડા મહોલ્લા	૧૬ મા. દૂર	રૂપનગઢ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાયક	૬—૮
૨૫૩૩	"	બગરમાં	"	"	"	આદિનાયક	૪—૭
૨૫૩૪	અરાઈ	"	કીશનગઢ	કીશનગઢ	"	શાંતિનાયક	૨—૪
૨૫૩૫	અજમેર	લાખણુ કોટડી	અજમેર	અજમેર	"	સંભાવનાયક	૨૧—૫૯
૨૫૩૬	"	"	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૧૯—૪૭
૨૫૩૭	"	"	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુ	— ૩
૨૫૩૮	"	દોલતબાગની સામે કોડી મંદિર	"	"	ધાખાખંધ	આદિનાયક	૧—૧
૨૫૩૯	"	કેસરગંજ બાણુ મહોલ્લા	"	"	ધર	વિમલનાયક	૨—૨
૨૫૪૦	"	દાદાવાડી	"	"	"	શાંતિનાયક	— ૧
૨૫૪૧	પી	બગરમાં	૧૪ મા. દૂર	પુષ્કર	"	પાર્શ્વનાયક	— ૨
૨૫૪૨	સોજતસીટી	કચેરીના સામે	સોજતરોડ ૭ મા. દૂર	સોજતસીટી	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૫—૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહોંચનારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રજાવરનો સ્થિતિ.	તૈનાની વસ્તી.	ઉચ્ચ- મધ્ય	પ્રજા- શાળા	વિશેષ નોંધ
મણોત કુટુંબ ૧૯૮૮	નારણદાસજી જગનસિંહજી મહેતા		સારી				
જાંગરી કુટુંબ ૧૯૮૮	"		"				
યતિ સરૂપજી ૧૭૬૮	બાલચંદ્રજી મહેતા		સાધારણ				
બાફણા કુટુંબ ૧૭૫૦	મણુપતસિંહજી બાફણા		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	લાલુસીંગ રામસીંગ બરડિયા		સારી	૭૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૯	"		સાધારણ				બાહુબલીજીની પાંચ ફૂટ લાંબી આરસની પ્રતિમા છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	મદનસીંગ શ્રીચંદ કોઠારી		"	૧૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	હીરાચંદ્ર સંચેતી	મુ. ના. ૧૬૭૭	સારી	૪૦૦	૩	૨	એક લાયબ્રેરી છે.
મહેતા કુટુંબ	શેઠ જીરમજી મહેતા		"				પાર્શ્વનાથજીના જીવન પ્રસંગોના ચિત્રો છે.
શેઠ સિદ્ધકરજી લુણકરજી ૧૮૯૧	શેઠ દેવકરજી મહેતા	મુ. ના. ૧૬૭૭	"				એક સ્ફટિકની પ્રતિમાજી છે. ત્રીજો માળ છે.
કસ્તુરમજી જાવતમજી લગભગ ૧૮૫૦ લગભગ	હીરાચંદ્ર સંચેતી		"				કાચનું કામ તથા ચિત્રકામ ચિત્રકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	"	૧૯૦૪	સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"	મુ. ના. ૧૫૩૫	"				ગિનદત્તસૂરિને લગતા જીવન પ્રસંગો નવાં ચિત્રાવેશ છે.
યતિશ્રી ૧૮૫૦	શ્રીસંઘ	૧૫૩૦	ખરાબ	નથી	૧		
શ્રીસંઘ પોરવાડ ૧૬૦૦	શાંતિવર્ધમાનની પેઢી		સારી	૪૦૦	૪	૧	

નંબર	માસનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	જામિની.	સુબનાયક	પ્રતિગાલની જામિની
૨૫૪૩	સોજતસીટી	દરવાજા બહાર	સોજતરોડ ૭ મા. દૂર	સોજતસીટી	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાયક	પાવાણુ-ધાતુ ૩—૧
૨૫૪૮	"	મુતોત વાસ	"	"	"	શાંતિનાયક	૫—૧.
૨૫૪૫	"	નાબરિયાનો વાસ	"	"	"	ધર્મનાયક	૪—૧
૨૫૪૬	"	સીપાઇનો વાસ	"	"	શિખરબંધ	આદિનાયક	૫—૧
૨૫૪૭	"	મોદોનો વાસ	"	"	ધૂમટબંધ	"	૪—૨
૨૫૪૮	"	મુતાનો વાસ	"	"	"	વિમલનાયક	૬—૧
૨૫૪૯	"	સદર બગીચો	"	"	ધાબાબંધ	ગોરી પાર્શ્વનાયક	૫—૨૨
૨૫૫૦	"	તલાવ ઉપર	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાયક	—૧
૨૫૫૧	"	મુતાનો વાસ	"	"	"	"	—૩
૨૫૫૨	ચિયાટ	બગીચામાં	૨૫ મા. દૂર	સોજતરોડ	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૩—૧
૨૫૫૩	ધીનાવાસ	"	૧૦ મા. દૂર	સોજતસીટી	"	આદિનાયક	૩—૨
૨૫૫૪	ધાકરી	"	૧૨ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	પદ્મપ્રભુ	૩—૨
૨૫૫૫	સુગવર્તા	"	૧૭ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૩—૧
૨૫૫૬	ચંદ્રપ્રભુ	"	૧૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાયક	૩—૧

ખાવાનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
સીંધવીજ રઘુનાથમજી બેકર	કરજીરાજી વઝીર		સારી				એક શ્રોત્રિનકુશલસૂરિનો મૂર્તિ છે.
મુનોત શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શાંતિવર્ધમાનની પેઢી	૧૮૯૨	સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	ભગવાનજી પરશોતમની પેઢી		”				
કરમચંદજી નાથખરિયા ૧૭૭૫	”	૧૭૭૫	ખરાબ				
મોદીના વાસના રહેવાસીઓ ૧૮૦૦	”		સાધારણ				
ભંડારી શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શાંતિવર્ધમાનની પેઢી	૧૬૭૪	સારી				
ભંડારી શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	ભગવાનજી પરશોતમની પેઢી		”				
ભંડારી શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	શાંતિવર્ધમાનની પેઢી		”				
ચતિશ્રી સુમતિસાગરજી ૧૯૨૦	ચતિશ્રી રોકુલાલજી		”				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ		”	૧૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૯	”		સાધારણ	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	”		સારી	૧૨૦	૨	૧	છતમાં તથા બીંતમાં તીરાડો પડેલી છે. મરામતની ખાસ
							જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	હમીરમલ મીશ્રીમાલ	૧૮૫૨	સાધારણ	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૭૫	રોક દલીચંદજી	૧૫૮૨	ખરાબ	૪			

નંબર	ગામનું નામ	દેશ	રેલ્વે સ્ટેશન	પિટ્ઠ ભાષિત	બાંધણી	ચૂંકાનાયક	પ્રતિબાહની સંખ્યા
૨૫૫૭	ફાવસ	બજારમાં	સોજતરોડ ૧૨ મા. દૂર	સોજતસીટી	ઘૂમટખંધ	ત્રેયાંસનાથજી	પાપાચુ-ધાણ ૨—
૨૫૫૮	બીલાવસ	"	૧૦ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૩— ૩.
૨૫૫૯	ખાનિયાનીવડા	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	ધર્મનાથજી	૧—
૨૫૬૦	સોજતરોડ	"	૦૧ મા. દૂર	"	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૧—
૨૫૬૧	વાસણા	"	૮ મા. દૂર	"	ઘૂમટખંધ	સાંતિનાથજી	૩— ૧.
૨૫૬૨	ખોખરા	"	૬ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧—
૨૫૬૩	ચાંવલા	"	અજમેર ૧૪ મા. દૂર	ચાંવલા જી. અજમેર	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૨
૨૫૬૪	આલજિયાવાસ	ગદની સામે	૨૦ મા. દૂર	પીસાંગન	ઘૂમટખંધ	"	૨— ૨
૨૫૬૫	કેકડી	કટલાખજર	નસીરાબાદ ૩૬ મા. દૂર	કેકડી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૪— ૮
૨૫૬૬	"	પુરાણી કેકડી ગુજરાતી મહોદ્વા	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩— ૮
૨૫૬૭	ચંડાવલ	મોટા બજારમાં	ચંડાવલ ૪ મા. દૂર	ચંડાવલ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૪— ૪
૨૫૬૮	ઘટિયાળા	બજારમાં	બીજેનગર ૪૦ મા. દૂર	સાવર	ઘૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧— ૨
૨૫૬૯	સાવર	ગોળતાઈ મહોદ્વા	નસીરાબાદ ૫૦ મા. દૂર	"	"	વિમલનાથજી	૪—
૨૫૭૦	"	પહાડીડી ગલી	"	"	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૫— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા ચંપત.	વહીવટદારનું નામ.	હોળનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- મય	ધર્મ શાળા	વિશેષ નોંધ
પોરવાડ શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	રીખવદાસ અચ્ચદાસ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ		સારી	૧૬૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	મુતા અનરાજી દોલતરામજી		„	૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૪	શ્રીસંઘ		„	૩૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	„		ખરાબ	૩૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		સારી	૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	„		સાધારણ	નથી	૧		
બાલચંદ્ર આબડ ૧૯૫૬	ભંવરલાલજી તથા ગુલાબચંદ્રજી		„	૨૦	૧		
છીતરમલજી મેડતવાલ ૧૯૫૮	સુવાલાલજી મેડતવાલ		સારી				બીજો માળ છે.
યતિજી ૧૨૦૦ લગભગ	યતિ મગનસાગરજી		સાધારણ	૧૫૦			એક લાયબ્રેરી છે. યતિજીના ઉપાશ્રયમાં આ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	શ્રીસંઘ	૧૯૫૧	સારી	૧૦૦	૩	૧	સોનેરી ચિત્રકામ બહુ જ સુંદર છે. ગામ બહાર એક
							ઝડપલવાડી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૨	પદ્મચંદ્ર મનાલાલ લુણીવાલ	૧૪૫૬	સાધારણ	૫૦			
હીરાચંદ્ર બામેલ ૧૭૦૦ લગભગ	માધુલાલ ચોરડિયા		„	૫૦			એક ગ્રંથભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	માધુલાલ ડાંગી		„	નથી	૧		એક રત્નની પ્રતિમા છે.

નંબર	મુલ્યનામ	કેસ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૨૫૭૧	સદારા	બખરમાં	નસીરાબાદ ૪૬ મા. દૂર	સદારા	ઘૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-વાણ ૧—૧
૨૫૭૨	ગુળગામ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧—
૨૫૭૩	ખાદેડા	"	બીજેનગર ૨૬ મા. દૂર	ખાદેડા	ધર	"	૩—૫
૨૫૭૪	પ્રાન્હેડા	"	નસીરાબાદ ૩૬ મા. દૂર	પ્રાન્હેડા	ઘૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧—
૨૫૭૫	દેવલી	"	ચંડાવલ ૮ મા. દૂર	ચંડાવલ	શિખરબંધ	ચરનાથજી	૩—૩
૨૫૭૬	અટબડા	"	સોજતરોડ ૧૨ મા. દૂર	બીલાડા	ઘૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	—૪
૨૫૭૭	ચાંનડિયા	"	ચુડિયા ૮ મા. દૂર	ચુડિયા	"	"	૧—૧
૨૫૭૮	કુશાલપુર	"	"	"	શિખરબંધ	"	૫—૨
૨૫૭૯	હુડા	"	હરિપુર ૩ મા. દૂર	હરિપુર	"	"	૪—૩
૨૫૮૦	રાયપુર	"	૨ મા. દૂર	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૪—૨
૨૫૮૧	બધેરા	"	નસીરાબાદ ૪૬ મા. દૂર	બધેરા		મહાવીરસ્વામી	૩—
૨૫૮૨	દેવગામ	"	૩૬ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૧૧—
૨૫૮૩	ભુનિયા	"	"	ભુનિયા	ઘૂમટબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૮
૨૫૮૪	સરવાડ	ગોપીચોક	૨૪ મા. દૂર	સરવાડ	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૧૦—૨૩
૨૫૮૫	ફતેગઢ	બખરમાં	૨૦ મા. દૂર	ગોવલિયા	ઘૂમટબંધ	"	૫—૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	પ્રાપ્તિવારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	તૈનાની વસ્તી.	ઉપા- ચલ	ધર્મ- સાધના	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	સોબાગ્યમલજી		સાધારણ	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	શ્રીસંઘ	૧૫૪૮	”				
યતિ ચંદનસાગરજી ૧૯૪૦	યતિચંદનસાગરજી		”	૪૦	-		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	કોસનલાલજી મેડતલાલ		”	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રીસંઘ	૧૯૯૪	સારી	૪૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫	”		”	૧૨૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	”		સાધારણ	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	”	૧૭૮૩	સારી	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	”		”	૧૬૦	૧	૧	સોનેરી ચિત્રકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૭૫	”		”	૨૦૦	૧		
			”	૩૦			
બાલારામ હોગાલાલ ૧૮૧૫	બાલારામ હોગાલાલ		સાધારણ	૪			
યતિશ્રી પુન્યાસજી ૧૯૦૦	નાથુલાલજી મોદી		”	૧૨			
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	સાદુલસીંગ કક્કડ	૧૮૮૭	સારી	૧૨	૩		આ દેરાસર પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
મણીત નેરાવરસીંગજી ૧૮૫૦	મદનસીંગજી ડાંગી	૧૮૫૦	”	૧૨	૨		

નંબર	મામલું નામ	ટેકાણું	ફેલ્ડ સ્ટેશન.	પેમેન્ટ કોલેક્ટ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૨૫૮૬	ખીરિયા	અમરમાં	નસીરાબાદ ૨૧ મા. ફર	સરવાઃ	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—૩
૨૫૮૭	ગોવલિયા	"	૧૬ મા. ફર	ગોવલિયા	"	શાંતિનાથજી	૧—૩
૨૫૮૮	સરાણા	"	૧૨ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૭—૧
૨૫૮૯	સોડલિયા	"	૧૦ મા. ફર	"	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૨—
૨૫૯૦	રામસર	"	૧૧ મા. ફર	"	ધર	"	૧—૨
૨૫૯૧	બાંદનવાડા	"	બાંદનવાડા ૧ મા. ફર	બાંદનવાડા	શિખરખંધ	"	૧૨—૧૨
૨૫૯૨	ટાંટોડી	"	"	ટાંટોડ	ધાખાખંધ	"	૫—૫
૨૫૯૩	બીનાય	બડીવાડીની પાસે	બાંદનવાડા ૮ મા. ફર	બીનાય	ધૂમટખંધ	"	૧—૧૮
૨૫૯૪	"	"	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૩—૫
૨૫૯૫	"	"	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૪—
૨૫૯૬	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	૭—૧૦
૨૫૯૭	નાગોળા	અમરમાં	૧૪ મા. ફર	ચાંપાનેરી	"	આદિનાથજી	૧—
૨૫૯૮	ચાંપાનેરી	"	બીજાનગર ૧૨ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૭
૨૫૯૯	જેતપુર	"	૧૮ મા. ફર	દેવલિયા	"	અજીતનાથજી	૩—૧
૨૬૦૦	કેરોડ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧—

પ્રવચનનારનું નામ તથા સંવત.	શ્રીમદેસરનારનું નામ.	વેનનો કેળા.	દેસરની સ્થિતિ.	કોનો ક્રમ.	કેળા કાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીમંથ ૧૨૨૨	માંગીલાલજી સોની		સાધારણ	૧૦	૧	
શ્રીમંથ ૧૨૦૦	જીતરમલજી ગોખરા		સારી	૪૦		
પતિજી ૧૨૦૦	જીતરમલજી કુશીલાલ		સાધારણ	૨૦	૧	
શ્રીમંથ ૧૨૦૦ લગભગ	ચંદનમલજી સોઠા		સારી	૫૦		આ દેસરના પાર્થનાથજીના દેસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીમંથ ૧૮૫૦ લગભગ	મોહનલાલ કસ્તુરમલ	૧૮૪૦	ખરાબ	૧૨		
શ્રીમંથ ૧૭૫૦ લગભગ	માંગીલાલજી કુંગરલાલ		સારી	૧૨૫	૧	
શ્રીમંથ ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રીમંથ		સાધારણ	૧૧૦	૧	ઉપાસકમાં ખોટો માળ છે.
શ્રીમંથ ૧૭૫૦ લગભગ	"		"		૨	એક પુસ્તક જંગમ છે.
શ્રીમંથ ૧૭૧૪	"		"			
શ્રીમંથ ૧૭૧૦	"		"			
આચાર્ય ગુણાનંદજી ૧૨૩૪	આચાર્ય વિઞ્નયનંદજી નૈત્યુર		"			એક પુસ્તક જંગમ છે.
શ્રીમંથ ૧૨૪૪	શ્રીમંથ		"	૮	૧	
પતિજી ૧૮૦૦	વજરાજી ગોખરા		"	૪	૧	
શ્રીમંથ ૧૭૫૦	મીશ્રીમલજી મોહારી		સારી	૧૫		
શ્રીમંથ ૧૨૦૦	ઉચ્ચનંદજી જાગે:		સાધારણ	૨૦		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	જાંવણી	મુળનામ	મતિમાલની રજૂઆત
૨૬૦૧	કુલિયા	ઝોસવાલના વાસમા	બીજોનગર ૨૦ મા. દૂર	શાહપુરા	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૪—
૨૬૦૨	ધનોપ	બત્તરમાં	૧૪ મા. દૂર	દેવલિયા (બડી)	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૬
૨૬૦૩	સાંગરિયા	"	"	"	"	આદિનાથજી	૫— ૫
૨૬૦૪	ધટડિયા	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨— ૨
૨૬૦૫	કોલિયા	"	૧૦ મા. દૂર	"	"	"	૧— ૨
૨૬૦૬	અરવક	"	૧૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૬—
૨૬૦૭	દેવલિયાકલાં	"	૮ મા. દૂર	દેવલિયાકલાં	ધર	સુમતિનાથજી	૪— ૪
૨૬૦૮	બડલી	"	૪ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૪— ૨
૨૬૦૯	હુરડા	"	૪ મા. દૂર	ગુલાબપુરા (મેવાડ)	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૩
૨૬૧૦	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	"	૩— ૪
૨૬૧૧	ગુલાબપુરા	"	૨ મા. દૂર	ગુલાબપુરા	"	વાસુપૂત્રજી	૩— ૧
૨૬૧૨	બીજોનગર	"	"	બીજોનગર	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૧— ૧
૨૬૧૩	કુડડી	"	મગિલિયાવાસ ૧૮ મા. દૂર	પીસાંગન	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૩
૨૬૧૪	પીસાંગન	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૫— ૫
૨૬૧૫	"	સોનીનો વાસ	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧— ૩

અધ્યાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રંથીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપ- શ્રવ.	વર્ષ- સાળ.	વિશેષ નોંધ
ગદુજ કાળજી સંચેતી ૧૫૪૫	કેસરીસીંગજી ચૌધરી		ખરાબ	નથી			વિશાળ દેરાસર છે.
ન્યાયજી પારખ ૧૮૮૨	હમીરમજી લોડા		સાધારણ	૬૦	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૫૦ લગભગ	ભુરાલાલજી ચૌધરી		„	૫૦	૧	૧	એક પુસ્તક બંડાર છે.
ઉકારમજી બીલવાડિયા ૧૯૫૦	ઉકારમજી બીલવાડિયા		„	૩૦			
શ્રીસંધ ૧૯૦૦ લગભગ	હમીરસીંગજી		„	૫૦			
શ્રીમંથ ૧૯૨૫	ભુરાલાલજી નાખેડા		„	૫૦			
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ લગભગ	સુનીલાલજી સુરાણા		„	નથી	૧		
શ્રીસંધ ૧૭૫૦ લગભગ	સુળનચંદજી ભુરડ		„	„	૨		
„	મેઘરાજજી ચૌધરી		ખરાબ	„	૧	૧	ખુબ જ છૂટું દેરાસર છે.
ચતિજી ૧૮૦૦ લગભગ	ચતિ ચંદ્રકુશળજી		સાધારણ	„			એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંધ ૧૯૯૫	સુનીમ કેસુરમજી	૧૯૯૨	સારી	૨૦૦	૧		
શ્રીસંધ ૧૯૮૩	હરરાજ જેતરાજ જૈન		સાધારણ	૪૦૦	૧	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ લગભગ	પ્રેમરાજજી		„	૪૦	૧		
શ્રીસંધ ૧૬૦૦ લગભગ	ગીજુલાલજી મહેતા		સારી	૧૫૦			એક પુસ્તક બંડાર છે.
ચતિશ્રી કસ્તુરજીસંજી લગભગ ૧૯૦૦	„		સાધારણ				ચતિજીના ઉપાશ્રયમાં છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાલું	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસે કોઈપણ	અધિકારી	સૂચનાપત્ર	પ્રતિનાથની સંખ્યા
૨૬૧૬	ગોવિંદગઢ	ખાખિયાવાસ	ભાંગલિયાવાસ ૧૪ મા. દૂર	ગોવિંદગઢ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૬—૬
૨૬૧૭	આરેદા	અમરમાં	ગુડિયા ૧૪ મા. દૂર	જેતારણ	શિખરખંધ	"	૩—૪
૨૬૧૮	જેતારણ	"	બર ૧૪ મા. દૂર	"	"	વિમલનાથજી	૬—૮
૨૬૧૯	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૩—૩
૨૬૨૦	"	ગામખડાર	"	"	શિખરખંધ	ધર્મનાથજી	૧૧—૫
૨૬૨૧	નીઆજ	મોતીચોક	૯ મા. દૂર	નીઆજ	ધાઆખંધ	આદિનાથજી	૪—૬
૨૬૨૨	અહુંદા	અમરમાં	બીલાડા ૧૬ મા. દૂર	અહુંદા	શિખરખંધ	"	૨—
૨૬૨૩	અણંદપુરકાણુ	"	૨૦ મા. દૂર	અણંદપુર કાણુ	"	"	૩—૩
૨૬૨૪	નીબોળ	"	૧૦ મા. દૂર	બીલાડા	ધાઆખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૬૨૫	કાખિયા	"	મેડતાસીટી ૧૮ મા. દૂર	અણંદપુર કાણુ	"	"	૧—૨
૨૬૨૬	ગણ	મહતી પાસે	ખિયાવર ૧૮ મા. દૂર	પીસાંગન	"	"	૩—૧
૨૬૨૭	ગોરી	"	બર ૮ મા. દૂર	મેડતા	"	"	૮—૨
૨૬૨૮	બોલોદિયા (મિયાવાગા)	નંચલા વાસમાં	મેડતા ૬ મા. દૂર	"	"	"	૧—૨
૨૬૨૯	નિયાવર	પીપલિયા અમર	ખિયાવર ૧ મા. દૂર	ખિયાવર	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૪—૮

1. 姓名	2. 性别	3. 年龄	4. 籍贯	5. 民族	6. 职业	7. 学历	8. 婚姻状况	9. 健康状况	10. 其他
张三	男	25	汉族	汉族	教师	本科	已婚	良好	
李四	女	30	汉族	汉族	医生	硕士	未婚	良好	
王五	男	45	汉族	汉族	工程师	本科	已婚	良好	
赵六	女	28	汉族	汉族	会计	本科	已婚	良好	
孙七	男	35	汉族	汉族	公务员	本科	已婚	良好	
周八	女	22	汉族	汉族	学生	高中	未婚	良好	
吴九	男	50	汉族	汉族	农民	小学	已婚	一般	
郑十	女	40	汉族	汉族	工人	初中	已婚	一般	
冯十一	男	38	汉族	汉族	商人	高中	已婚	良好	
陈十二	女	20	汉族	汉族	学生	大学	未婚	良好	
褚十三	男	27	汉族	汉族	程序员	本科	未婚	良好	
褚十四	女	32	汉族	汉族	护士	大专	已婚	良好	
褚十五	男	37	汉族	汉族	司机	高中	已婚	一般	
褚十六	女	42	汉族	汉族	保洁	小学	已婚	一般	
褚十七	男	47	汉族	汉族	保安	初中	已婚	一般	
褚十八	女	52	汉族	汉族	退休	小学	已婚	一般	
褚十九	男	57	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十	女	62	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十一	男	67	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十二	女	72	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十三	男	77	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十四	女	82	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十五	男	87	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十六	女	92	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十七	男	97	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十八	女	102	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚二十九	男	107	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十	女	112	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十一	男	117	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十二	女	122	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十三	男	127	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十四	女	132	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十五	男	137	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十六	女	142	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十七	男	147	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十八	女	152	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚三十九	男	157	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十	女	162	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十一	男	167	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十二	女	172	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十三	男	177	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十四	女	182	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十五	男	187	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十六	女	192	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十七	男	197	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十八	女	202	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚四十九	男	207	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十	女	212	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十一	男	217	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十二	女	222	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十三	男	227	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十四	女	232	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十五	男	237	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十六	女	242	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十七	男	247	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十八	女	252	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚五十九	男	257	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十	女	262	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十一	男	267	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十二	女	272	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十三	男	277	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十四	女	282	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十五	男	287	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十六	女	292	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十七	男	297	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十八	女	302	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚六十九	男	307	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十	女	312	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十一	男	317	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十二	女	322	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十三	男	327	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十四	女	332	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十五	男	337	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十六	女	342	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十七	男	347	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十八	女	352	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚七十九	男	357	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十	女	362	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十一	男	367	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十二	女	372	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十三	男	377	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十四	女	382	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十五	男	387	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十六	女	392	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十七	男	397	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十八	女	402	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚八十九	男	407	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十	女	412	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十一	男	417	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十二	女	422	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十三	男	427	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十四	女	432	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十五	男	437	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十六	女	442	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十七	男	447	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十八	女	452	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚九十九	男	457	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	
褚一百	女	462	汉族	汉族	失业	小学	已婚	一般	

નંબર	ગામનું નામ	કેસલું	ફેલે સ્ટેશન.	ચોરસ ચોરસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાજની સંખ્યા
૨૬૩૦	બિયાવર	ડીગી મહોલ્લો	બિયાવર ૧ મા. ફર	બિયાવર	ધાખાખંધ	આદિનાયક	પાપાલુ-ધાતુ ૧— ૬
૨૬૩૧	"	ધાનમંડી	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાયક	૧૬— ૮
૨૬૩૨	બિયાવર (જૂનું)	બગરમાં	૪ મા. ફર	"	"	ચંદ્રપ્રભુ	૪— ૩
૨૬૩૩	કુધોડ	"	ધારેશ્વર ૧ મા. ફર	ધારેશ્વર	"	સુમતિનાયક	૩— ૧
૨૬૩૪	આઉવા	"	આઉવા ૪ મા. ફર	આઉવા	"	શાંતિનાયક	૧૩—૨૯
૨૬૩૫	બગ વિઠોડા	"	મારવાડ જ'કેશન	મારવાડ જ'કેશન	"	"	૭— ૯
			૪ મા. ફર				
૨૬૩૬	"	ગામખડાર	"	"	ઘૂમટખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૩—
૨૬૩૭	મચ્છા	બગરમાં	બિયાવર ૫ મા. ફર	મચ્છા	શિખરખંધ	શાંતિનાયક	૧— ૯
૨૬૩૮	બમેલા	ઓસવાલોના વાસમાં	બાદનવાડા ૬ મા. ફર	"	ઘૂમટખંધ	આદિનાયક	૨— ૨
૨૬૩૯	દાંતડા	બગરમાં	મંગલિયાવાસ ૪ મા. ફર	મંગલિયાવાસ	"	સંભવનાયક	૪— ૧
૨૬૪૦	ખરવા	"	ખરવા ૨ મા. ફર	ખરવા	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાયક	૫— ૨
૨૬૪૧	સમેલ	"	૮ મા. ફર	"	"	આદિનાયક	૧— ૨
૨૬૪૨	રણવસ	"	રાણાવસ ૩ મા. ફર	મારવાડ જ'કેશન	ધાખાખંધ	શાંતિનાયક	૩— ૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	કેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	કિપા- ગ્રામ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
યતિશ્રી કાલુરામજી ૧૯૦૦	યતિશ્રી નંદનલાલ રૂપચંદજી		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		„				સોનેરી ચિત્રકામ બહુ જ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	જતનમલ સુગનમલ ભંડારી		„	૨૮	૧	૧	
સીધીજી ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ	૧૯૬૩	„	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	નગરશેઠ જસરાજ		„	૩૬૦	૨	૧	એક ગ્રંથભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૬૮૫	„	૧૨૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	„	૧૯૦૩	„				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	લાલચંદજી નાર		સાધારણ	૩૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		..	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	પુસાલાલ જૈન	૧૬૭૭	ખરાબ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૧૪૪	બાલચંદજી કનકમલજી પદાવત		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૨૦		૧	મૂળનાયક ભગવાનની મૂર્તિ આદિનાથની છે પરંતુ પાર્શ્વ-
							નાથના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	„		„	૩૦	૧		

નંબર	માનવ નામ	કેસ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	ચેર આફિસ.	ખાંધડી.	મુળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૨૬૪૩	રાણાવસ	અગરમાં	રાણાવસ ૧ મા. દૂર	રાણાવસ	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૫— ૧
૨૬૪૪	મીરીઆરી	"	૪ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૧
૨૬૪૫	મળુંદા	"	ખાંતા રૂઢ- નાથગઢ	મારવાડ જંકશન	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૧— ૨
			૬ મા. દૂર				
૨૬૪૬	આકિવાનીદિવલી	"	૫ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	"	૩— ૧
૨૬૪૭	ખાંતા	"	૨ મા. દૂર	ખાંતા રૂઢનાથગઢ	"	પાર્શ્વનાથજી	૭— ૨
૨૬૪૮	ખીમાડા	"	ભીનવાલિયા ૨ મા. દૂર	ભીનવાલિયા	"	શાંતિનાથજી	૩— ૪
૨૬૪૯	પનોતા	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩— ૭
૨૬૫૦	કોટસોલકિયારો	"	૧૪ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૮૧—૨૨
૨૬૫૧	મગરતળાવ	"	સોમેસર ૧૪ મા. દૂર	ધાણેરાવ	ધર	"	— ૧
૨૬૫૨	અગોળ	"	"	"	શિખરખંધ	"	૧— ૪
૨૬૫૩	મુમેર	સ્તા ઉપર	રાણી ૧૪ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૪— ૧
૨૬૫૪	સીવાસ	કોટની પાસે	ભીમાલિયા ૬ મા. દૂર	ભીમાલિયા	ધાઆખંધ	"	— ૧
૨૬૫૫	ધેનડી	અગરમાં	સોમેસર ૬ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	"	— ૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- શ્રવ	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"	૧૯૫૧	ખરાબ	૧૨			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	"	૧૯૫૧	સાધારણ	૪૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૪	"	૧૬૭૭	સારી	૧૬૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦	"		"	૨૪૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૫૦	"		"	૨૦૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	"		"	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	"		ખરાબ	૩૨	૧	૧	જીર્ણોદ્ધારસર છે. રંગમંડપ નો ભાગ જીર્ણ છે. ઘૂમટો
							તથા શિખરના ભાગમાં તીરાડો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		સાધારણ	૭૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		સારી	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	"		"	નથી		૧	પ્રાચીન તીર્થ છે. સગવડ હીક છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	"		"		૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	"		"	૪૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ.	ઝાલા.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પાટા નોંધણી.	જાંવણી.	મૂળનામ	પ્રતિભાષણની મુજબ
૨૬૫૬	પીચોવણી	બખરમાં	સોમેસર ૫ મા. દૂર	ભીમાડિયા	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૨
૨૬૫૭	પાંચોટીયા	"	ભીમાડિયા ૨ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૫— ૨
૨૬૫૮	જેતસીગણકા ગુડા	"	સોમેસર ૨ મા. દૂર	સો.મેસર	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૫—
૨૬૫૯	સાંવણતા	"	૪ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૩— ૪
૨૬૬૦	રાણીરટેશન	"	રાણી	રાણી	"	"	૩— ૪
૨૬૬૧	રાણી ઉર્ફે સરદારગઢ	"	૧૧ મા. દૂર	"	"	"	૬— ૨
૨૬૬૨	ખીચેલ	"	૩ મા. દૂર	"	"	"	૪— ૨
૨૬૬૩	"	ગામખંડાર	"	"	"	આદિનાથજી	૨૫— ૨
૨૬૬૪	ધણી	બખરમાં	ફાલના ૩ મા. દૂર	બાલો	"	શાંતિનાથજી	૬— ૨
૨૬૬૫	ખુડાવઢ	જૂનાબખરમાં	૧૧ મા. દૂર	ફાલના	"	ધર્મનાથજી	૧૨— ૩
૨૬૬૬	બાલો	બખરમાં	૪ મા. દૂર	બાલો	"	આદિનાથજી	૧૫— ૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	ઝેનોની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
ચતિજી ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારો	૫૬		૧	
ધાણેરાવવાળા હીંગોએ ૧૬૫૦	"	૧૯૦૩	"	૧૧૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		ખરાબ	૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		સારો	૧૨૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	ગુલાબચંદ બજૂતચંદ		"	૨૦૦		૩	
જવાણ કુશલાળ ૧૮૫૧	શ્રીસંઘ		"	૬૦૦	૩	૨	એક પુસ્તકખંડાર છે. કાચનું જડાવકામ સુંદર છે. બીજા-
							પર ચિત્રકામ પણ પ્રાચીન છે
શ્રીસંઘ ૧૧૭૪	શ્રીસંઘની પેઢી		"	૮૦૦	૧૦	૧	એક મહાવીર જૈન સાયબેરી છે. પેસતાં ડાયા હાથ તરફ
							બીજી કાઉસગિયા મૂર્તિ પ્રાચીન છે. દેરાસર પ્રાચીન
							છે. મૂળનાયકના પરિકર પર સં. ૧૧૭૪નો લેખ છે.
નગીખાઈ ૧૯૨૦	મનજીરવાળ ગોલેજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	જેઠાળ નવલાળ		"	૧૨૫	૨	૧	આ દેરાસરના ધૂમટમાં અપ્સરાઓના લુદા લુદા
							રૂપો નેવાલાયક છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૪૭	શ્રીસંઘની પેઢી		"	૧૦૦૦	૬	૧	૨ પુસ્તકખંડારો છે મૂળ- નાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	શ્રીસંઘ (પોરવાણ)		"	૨૦૦૦	૯		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસે એલિફન્ટ	વાવડી	મુળનાયક	પ્રતિભાજીની લાંબાઈ
૨૬૬૭	બાલી	બજારમાં	ફાલના ૪ મા. દૂર	બાલી	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨૮—૧૬
૨૬૬૮	"	"	"	"	"	ધર્મનાથજી	૩—
૨૬૬૯	બોયા	"	૬ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૪— ૨
૨૬૭૦	હસ્તિકુંડી	પહાડની તળેટીમાં	એરનપુરાશેડ ૯ મા. દૂર	સેવાડી	"	મહાવીરસ્વામી	૩—
૨૬૭૧	ભાટુંદ	ગામની બાગોળે	૮ મા. દૂર	એરનપુરાશેડ	ધામાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૨૬૭૨	વિઘ્નપુર	બજારમાં	"	સેવાડી	શિખરબંધ	મંજવનાથજી	૯—૧૩
૨૬૭૩	સેવાડી	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૫૩— ૪
૨૬૭૪	"	ગામબહાર	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૫— ૭
૨૬૭૫	લુણાવા	"	ફાલના ૮ મા. દૂર	લુણાવા	"	આદિનાથજી	૧૨— ૬
૨૬૭૬	"	બજારમાં	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૩— ૪
૨૬૭૭	લાહારા	"	૧૦ મા. દૂર	બાલી	"	આદિનાથજી	૧૧— ૭

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
ગેમાળ ૧૬૦૦	શ્રીમનમોહન પાર્શ્વનાથજીની પેઢી		સારો				૧ ઓસવાલ લાયબ્રેરી અને ૧ પોરવાડ લાયબ્રેરી છે.
							કાચનું જડાવકામ બહુ જ સુંદર છે. મૂળનાયકના પરિ-
							કર પર સં. ૧૧૬૨ નો લેખ છે.
યતિ ત્રિલોકસાગરજી ૧૯૫૦	"		"				યતિજીના ઉપાશ્રયમાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦	"	૧૮૮૩	"	૪	૧	૧	સં. ૧૨૫૨ની સાલની એક ઊભી મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
વિદ્યધરાજી જી. ૯૯૬	વિજયપુર શ્રીસંઘ		"	નથી		૧	રાતા મહાવીરના તીર્થના નામથી પ્રસીદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૧	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૪૦	૧	૧	સં. ૧૨૧૦ની સાલનું જીર્ણો દેરાસર આ ગામમાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	"		સારો	૪૦૦	૩	૧	એક આત્મવલ્લભ જૈન લાયબ્રેરી છે. કાચનું જડાવ
							કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૫૧	"		"	૬૦૦	૨	૪	એક પુસ્તકભંડાર છે. સં. ૧૨૪૪ની સાલની ચુરુ
							મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૧	"	૧૯૫૨	"				એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	"		"	૧૦૦૦	૨	૨	
શ્રીસંઘ ૧૭૨૫ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	"		"	૨૦૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેસનું નામ	રેલવે સ્ટેશન	પેટા કોમિટી	ગાંધી	મુજનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૨૬૭૮	કોટ	અમરના	કાલના ૬ મા. દૂર	ગાંધી	શિખરબેઠ	આદિનાયક	પાવાણુ-ધાતુ ૭—૩
૨૬૭૯	ચેલવી	"	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૭—૧
૨૬૮૦	વિલેવા	"	રાણી ૧૧ મા. દૂર	વિલેવા	"	"	૧૫—૨
૨૬૮૧	ભાદરવાકિ	"	સોમેશ્વર ૧૧ મા. દૂર	સોમેશ્વર	ધૂમટબેઠ	"	૧—
૨૬૮૨	કુશરિયા	"	૨ મા. દૂર	"	શિખરબેઠ	આદિનાયક	૩—૧
૨૬૮૩	ધણંદરા	"	જવાહી ૨ મા. દૂર	જવાહી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૧
૨૬૮૪	જવાહી	"	૧ મા. દૂર	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૩—૧
૨૬૮૫	ભીમાલિયા	"	ભીમાલિયા ૧ મા. દૂર	ભીમાલિયા	"	કેયાસનાયક	૬—૨
૨૬૮૬	ભોજવર	"	કુશાલ ૭ મા. દૂર	ભારવાડ જંકશન	"	વિમલનાયક	૫—૪
૨૬૮૭	ધણંદરા	"	ખાતા કુશ-નાયક ૮ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાયક	૬—૪
૨૬૮૮	કાલના	ધર્મશાળાના	કાલના	કાલના	"	પાર્શ્વનાયક	૫—૧
૨૬૮૯	મુંડરા	અમરના	૬ મા. દૂર	મુંડરા	ધૂમટબેઠ	"	૩—૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	શ્રીસંઘ		સારી	૧૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજીની પેઢી મુ. બાલી		”	નથી		૧	પરિકરપર સં. ૧૪૯૩ નો લેખ છે. મૂળનાયકજીની
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૨૩	શ્રીસંઘની કમીટી	૧૬૮૮	”	૨૦૦૦	૧	૩	એક લાયબ્રેરી છે. એક ગ્રંથ ભંડાર છે. મૂળનાયકના પરિ-
							કર પર સં. ૧૧૨૩નો લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શ્રીસંઘ		”	૨૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	”		સાધારણ	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	”		સારી	૮૮	૧	૧	
શ્રીસંઘ	”	૧૯૫૧	”	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	”		”	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	”	૧૮૯૨	જીર્ણ	૨૦૦	૧		દેરાસર જીર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૬૭	”		સારી	૧૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રીસંઘની પેઢી ખુડાલા	૧૯૬૧	”	નથી		૧	
”	શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પેઢી, મુંડારા	૧૭૮૩	”	૮૦૦	૪	૩	એક લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	દેહાવું	દેહવે સરેરાશ.	ગણતરી	બાંધણી.	યુગનાયક	અંતિમાલની સંખ્યા
૨૬૯૦	મુંડારા	ગામઅહાર	ફાલના ૬ મા. દૂર	મુંડારા	શિખરબધ	આદિનાયક	પાપાણ-ધાતુ ૩—
૨૬૯૧	"	બળરમા	"	"	"	શાંતિનાયક	૪૫— ૨
૨૬૯૨	ધામલી	"	બાંતા રૂધનાયક ૬	બાંતા રૂધનાયક ૬	"	અણતનાયક	૩— ૧
			૧ મા. દૂર				
૨૬૯૩	ખેરવા	"	આબ્વા ૫મા. દૂર	ખેરવા	"	શાંતિનાયક	૨૬—૧૦
૨૬૯૪	ખુસી	"	સોમેશ્વર ૩ મા. દૂર	સોમેશ્વર	"	મહાવીરસ્વામી	૪— ૩
૨૬૯૫	મીઠા	"	ફાલના ૧૨ મા. દૂર	સાદડી	"	પાર્શ્વનાયક	૫— ૩
૨૬૯૬	રાજપર	ગામઅહાર	૧૫ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાયક	૭— ૧
૨૬૯૭	આના	બળરમા	રાણી ૧૦ મા. દૂર	ધાણેરાવ	"	"	૨— ૨
૨૬૯૮	દેસુરી	દેરોકાવાસ	૧૪ મા. દૂર	દેસુરી	"	"	૭— ૨
૨૬૯૯	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૩— ૬
૨૭૦૦	"	બળરમા	"	"	"	આદિનાયક	૬— ૬
૨૭૦૧	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુ	૪— ૧
૨૭૦૨	હાજોપ	"	૮ મા. દૂર	નાડોલ	"	આદિનાયક	૬— ૧
૨૭૦૩	દાદાવસી	"	૪ મા. દૂર	ફાલના	"	શાંતિનાયક	૩— ૧

જાણનારનું નામ તથા સંવત.	પહોંચદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશાચરની સ્થિતિ.	જેતાની વસ્તી.	ઉપ- નમ.	પર- સાધ.	વિશેષ નંબ.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પેઢી, મુંગરા		સારી				
શ્રીસંઘ ૯૭૫	"		"				આ દેશાચર બહુ જ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૬૭૧	"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૬૫૦ લગભગ	"		"	૨૪૦	૪		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	"	૧૮૯૩	"	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં લગભગ	શેઠ આ.કે. ની પેઢી સાદડા		"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૪૭૮	"		"	૪		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	ખીમરાજજી		"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	પોરવાલ શ્રીસંઘની પેઢી		"	૮૦૦	૫	૬	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૧ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૪	શ્રીસંઘ		"	૧૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૧ લગભગ	શ્રીસંઘની પેઢી		"	૨૦૦	૧	૧	ભીંતપર જૂનાં ચિત્રો છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેઠણ	ફેલે સેશન.	પેરા એફિસ.	બાંધણી.	મૂળનામ	પ્રતિભાષની સંખ્યા
૨૭૦૪	લાસરાગુડા	બજારમાં	ફાલના ૫ મા. ફર	ફાલના	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪— ૧
૨૭૦૫	સાલગિયા	"	જવાલી ૨ મા. ફર	જવાલી	ધાખાખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—
૨૭૦૬	નાદાણો નેધારો	"	ભગવાનપુરા ૨ મા. ફર	"	શિખરખંધ	સુવિધિનાથજી	૧— ૧
૨૭૦૭	મીડલ	"	રાણી ૬ મા. ફર	ચાણોદ	"	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૧
૨૭૦૮	સંચોરી	"	જવાલી ૪ મા. ફર	"	"	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૩— ૧
૨૭૦૯	ખોડ	"	"	જવાલી	"	આદિનાથજી	૭— ૯
૨૭૧૦	"	મુચાનાવાસમાં	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૭
૨૭૧૧	વાલરાઈ	બજારમાં	રાણી ૧૦ મા. ફર	ચાણોદ	ધાખાખંધ	"	૧—
૨૭૧૨	એનલાસોગુડા	"	૧૦ " મા. ફર	"	શિખરખંધ	"	૪— ૪
૨૭૧૩	વીકુડા	"	૧૨ " મા. ફર	"	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	— ૧
૨૭૧૪	ચાણોદ	રાવળાના યોગાનમાં	૧૪ " મા. ફર	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૨૩—૧૬
૨૭૧૫	પાવા	બજારમાં	૧૦ " મા. ફર	તખતગઢ	"	"	૫— ૩
૨૭૧૬	કોશીલાવ	"	૧૦ " મા. ફર	કોશીલાવ	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૪ ૨
૨૭૧૭	"	ભોમિયાના ચોરામાં	"	"	"	શાંતિનાથજી	૬— ૫
૨૭૧૮	ખીમાડા	બજારમાં	ફાલના ૧૦ મા. ફર	"	"	ત્રિયાસનાથજી	૮— ૧

ખાવાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાશરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપ- ગ્રામ.	પર્ગ- નાના.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	ગણેશમલ ગુલાબચંદ દાલાવત	૧૯૫૧	સાધારણ	૪		૧	
નયમલ સેરાજી ૧૯૫૪	શ્રીસંઘ		સારી	૩૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	રૂપચંદ મોતીચંદ	૧૯૫૨	„	૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ	૧૯૬૩	„	૧૨૦		૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૭	„		„	૧૨૦	૧		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	„		સાધારણ	૫૦૦	૨	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	„		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	„		„	૬૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	„		„	૪૦૦	૩		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		સાધારણ	૬૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	લાલચંદ ચેનાજી	૧૭૯૮	સારી	૪૦૦	૧	૩	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૧૪૦	૧	૧	
વના કલા ૧૯૫૫	„	૧૯૪૮	„	૧૦૦૦	૧	૩	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	„		„	૧૨૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઉપનામ	રજીસ્ટ્રેશન	સરકારી સંસ્થા	જામીની	મૂલનામ	પ્રતિબાદની કિંમત
૨૭૧૯	આયાગામ	બગરમાં	રાજી ૧૦ મા. દૂર	સરકારી	શિખરબધ	સંગવનાથજી	પાયાન-પાટ ૬—૪
૨૭૨૦	ધણી	"	૮ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૬—૧
૨૭૨૧	પીસાવા	"	૧૦ મા. દૂર	ચાણોદ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૧
૨૭૨૨	ધાપોદ	"	૧૦ મા. દૂર	સરકારી	"	પાર્શ્વનાથજી	૭—૨
૨૭૨૩	ટોલારા	"	૬ મા. દૂર	ચાણોદ	મુમયબધ	આદિનાથજી	૩—૨
૨૭૨૪	વીરામી	"	૫ મા. દૂર	સરકારી	શિખરબધ	સાતિનાથજી	૧૨—૨
૨૭૨૫	બગવના	"	ઐરનપુરાસોડ ૧૧ મા. દૂર	ઐરનપુરાસોડ	"	ધર્મનાથજી	૩—૩
૨૭૨૬	વીસલપુર	રાજસ્થાનની બાજુમાં	ઐરનપુરાસોડ ૧ મા. દૂર	ઐરનપુરાસોડ	"	"	૧૫—૮
૨૭૨૭	સરકારી	વાંકીજીવાસમાં	કાલના ૭ મા. દૂર	સરકારી	"	આદિનાથજી	૩—૨
૨૭૨૮	"	રાજસ્થાનની બાજુમાં બગરમાં	"	"	"	સાતિનાથજી	૪૪—૬
૨૭૨૯	સીંદ્રે	બગરમાં	૫ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૫—૧
૨૭૩૦	કુમળા	"	૮ મા. દૂર	"	શિખરબધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૩
૨૭૩૧	બલાણા	"	૧૦ મા. દૂર	તખતગઢ	"	"	૩—૪
૨૭૩૨	તખતગઢ	"	ઐરનપુરાસોડ ૧૮ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૪—૩

જાણવાનારનું નામ તથા સંધત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંખ્યા.	દસ્તાવેજની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- શય.	વર્ષ- સાળ.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૧૪૦	૨	૧	સોનેરી ચિત્રકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૧	"	૧૫૪૫	"	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	"		"	૮૦		૩	કાચનું કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		"	૨૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"	૧૯૫૧	"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	"	૧૯૫૧	"	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	"		"	૫૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"	૧૦૦૦	૪	૧	માનપ્રકાશ જૈનલાયબ્રેરી છે.
મોતીજી વરદાજી ૧૯૯૮	મોતીજી વરદાજી		"	૧૨૦૦	૫	૧	આરસનું કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"				સં. ૧૧૯૭ની સાલની એક ગુરુમૂર્તિ પ્રાપ્તિ છે. આ
							દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા યશોભદ્ર- સુરિએ કરેલી છે, સં ૧૧૦૦માં
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	"		"	૧૧૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦	"		"	૧૭૫	૧	૧	કાચનું જડાવકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	"		"	૫૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શેઠ ધીરાજી પરખાજી		"	૨૪૦૦	૫	૧	આરસનું કામ સુંદર છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેશવ	રહે સ્થાન.	પ્રા. સમય.	પાંચવી.	મુળનાયક	મતિમાણની સંખ્યા
૨૭૩૩	તખતગઢ	તળાવની પાળ ઉપર	એરનપુરાસ ૧૮ મા. દૂર	તખતગઢ	શિખરબંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૫—૧
૨૭૩૪	"	બગરમાં	"	"	"	"	૭—૨
૨૭૩૫	"	તળાવની પાળ ઉપર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—૧
૨૭૩૬	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૨૭૩૭	ખીવાણુદી	બગરમાં	એરનપુરાસ ૧૦ મા. દૂર	ખીવાણુદી	"	મહાવીરસ્વામી	૧૩—૪
૨૭૩૮	"	ગામખહાર	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૪—૪
૨૭૩૯	વાંકી	બગરમાં	૧૨ મા. દૂર	વાંકી	"	સુનિસુવતસ્વામી	૧૪—૪
૨૭૪૦	પોમાવા	"	૬ મા. દૂર	સુમેરપુર	"	કુંથુનાથજી	૭—૩
૨૭૪૧	સુમેરપુર (નવું)	"	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	—૩
૨૭૪૨	સુમેરપુર(નવું)	દેરાસરનો વાસ	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૩—૪
૨૭૪૩	"	મોદીઓનો વાસ	"	"	"	કુંથુનાથજી	—૩
૨૭૪૪	"	શ્રીવર્ધમાન જૈન ખોડિંગમાં	"	"	"	શાંતિનાથજી	—૧
૨૭૪૫	ઉદરી	ગામમાં	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૨—૧
૨૭૪૬	અખોડાજી	શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પેદીના સામે	૪ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૭—૨
૨૭૪૭	કોલીવાડા	બગરમાં	૨ મા. દૂર	સુમેરપુર	"	"	૬—૨

વધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	પ્રાપ્તિની તિથિ.	કેનાની પરતી.	કિલો- અવ.	વસ્તુ- માત્રા.	વિશેષ નોંધ
શેઠ ધીરાજ પરખાજ ૧૯૭૯	શ્રીસંઘ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	"		"				
જેડપજી હિમાજી ૧૯૮૦	"	૧૯૧૨	"				જૂના ચિત્રો ચિત્રેલાં છે.
કસ્તુરજી પરખાજ ૧૯૮૦	શેઠ કસ્તુરજી પરખાજ		"				એક ચોવીસ જિનમાતાનો આરસનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૨	સંઘની કમીટી		"	૧૦૦૦	૩	૧	
કપુરચંદજી પરતાપજી સેલાવત ૧૯૮૯	રીખવદાસ ચમનાજી		"				આ દેરાસર શત્રુજયાવતાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૫	શ્રીસંઘ		"	૪૦૦	૨	૨	આ દેરાસર બહુ જ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	રાયચંદ ભોતીચંદ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	શ્રીસંઘ		"	૬૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	શ્રીવર્ધમાન જૈન બોર્ડિંગની કમીટી		"				૧૨૫ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	શ્રીસંઘ		"	૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૪ લગભગ	"		સારી	૫		૧	એક પ્રાચીન તીર્થ છે. પરિ- કરપર સં. ૧૫૦૪નો લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	"		"	૩૫	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાવું.	રેલ્વે સ્તેશન.	પોસ્ટ ઝોન.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની શંખ્યા
૨૭૪૮	પેરવા	રાવળાની પાસે	સાહેરાવ ૧૧ મા. દૂર	બાલી	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭— ૧
૨૭૪૯	ભેંસાણા	બગરમા	સોજતરોડ ૩ મા. દૂર	સોજતરોડ	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨—
૨૭૫૦	મીડા	"	૬ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩—
૨૭૫૧	મુસાલિયા	"	૨ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૩— ૧
૨૭૫૨	કંટાલિયા	"	૬ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૭— ૪
૨૭૫૩	ચતુરાજીકા ગુડા	"	૯ મા. દૂર	"	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	— ૨
૨૭૫૪	બાણગુડા	"	૧૦ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪—
૨૭૫૫	બગડી	"	સજ્જનપુર ૨ મા. દૂર	સજ્જનપુર	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૮— ૩
૨૭૫૬	દેલવાસ	"	બગડી ૬ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	મહાવીરસ્વામી	૪— ૮
૨૭૫૭	મુરડાવા	"	ચંડાવલ ૨ મા. દૂર	ચંડાવલ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૧— ૬
૨૭૫૮	કરમાવસ	"	૩ મા. દૂર	"	"	"	૩— ૨
૨૭૫૯	પીપલિયા	"	ગુડિયા ૨ મા. દૂર	ગુડિયા	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૩— ૧
૨૭૬૦	દાયલાણા	"	સોમેસર ૧૨ મા. દૂર	ધાણેરાવ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૭— ૩
૨૭૬૧	બડીજબત	"	૪ મા. દૂર	સોમેસર	"	મસ્તિનાથજી	૩— ૨
૨૭૬૨	ખારડા	"	જવાલી ૩ મા. દૂર	જવાલી	ધાખાબંધ	કેંચુનાથજી	૪— ૨

મંદિરનારણું નામ સમા સંવત.	મહાવિજયનું વર્ષ	લેખના સંવત.	કાગજની સ્થિતિ.	કેળાની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૦૧૦	સારી	૨૫	૧	૧	
ચતિય ૧૮૦૦ લગભગ	"		"	૪	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		સાધારણ	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	"	૧૯૫૫	સારી	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૫૭	"		"	નથી	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		સાધારણ	૬૦			પ્રતિમાજી એક મકાનમાં છે.
શ્રીસંઘ	"	૧૫૪૫	"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	"		સારી	૨૦૦	૩	૫	એક લાકડેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"	૨૦			
કઠિરાવાળા ૧૪૫૦ લગભગ	"		"	૮	૧	૧	પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૯	"	૧૭૭૭	"	૫૦	૧		
મુતા તારાચંદજી ટોલરાજજી ૧૯૦૦	"	૧૨૨૬	"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦	"		"	૨૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૪	"	૧૯૫૧	જીર્ણ	૨૦	૧		જીર્ણકાર છે. મરામતની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	"		સારી	૧૨૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	દેરાડું	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	નાંચણી	મુળનાયક	મતિવાળીની સંખ્યા
૨૭૬૩	રાણાજીની દેવલી	બગરમાં	સોમેસર ૪ મા. દૂર	સોમેસર	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨—૮
૨૭૬૪	નીપળ	"	૮ મા. દૂર	ધાણેરાવ	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૭—૨
૨૭૬૫	માલા	"	કીશનગઢ ૧૪ મા. દૂર	કીશનગઢ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૩—
૨૭૬૬	સાદડી	ખરતરોનો ઉપાશ્રય	ફાલના ૧૬ મા. દૂર	સાદડી	ધર	નેમિનાથજી	—૫
૨૭૬૭	"	મોટા દેરાસરની જોડે	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૭૬૮	"	મોટું દેરાસર રાવળાની પાછળ	"	"	શિખરખંધ	"	૧૪૪—૭૮
૨૭૬૯	"	રાણકપુરજીના રસ્તાપર	૧૭ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૯—૧
૨૭૭૦	"	આત્માનંદ જૈનવિદ્યાલયની પાછળ	૧૬ મા. દૂર	"	"	"	૩—૧
૨૭૭૧	"	બહારની ધર્મશાળામાં	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૩
૨૭૭૨	રાણકપુરજી	જૈન ધર્મશાળા	૨૨ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૧૬૯—૨
૨૭૭૩	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૮—
૨૭૭૪	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	૧૧—
૨૭૭૫	ધાણેરાવ	નવી પાટી	રાણી ૧૫ મા. દૂર	ધાણેરાવ	"	કુંથુનાથજી	૧૨—

મંદિરનારણું નામ તથા સ્થાન.	ગુપ્તીવાદારણું નામ.	લેખનો નંબર.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- સગ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ ગ્રંથ
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦	"		જીર્ણ	૬૦	૧		જીર્ણ દેરાસર છે. પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૧૦	બીચનસીંગજી મહેતા		ખરાબ	૪			
"	હીરાચંદજી મુતા	૧૨૨૮	સાધારણ	૩૦૦૦	૬	૧	
"	શેઠ આ. ક. ની પેઠી	૧૨૨૮	સારી				
"	"	૧૨૨૮	"				ભોયરામાં પ્રાચીન ધાતુની પ્રતિમાઓ છે.
"	"		"				
શેઠ ચંદનમલ પુખરાજજી સં. ૧૯૯૯	શેઠ ચંદનમલજી પુખરાજજી		"				
૧૯૬૯	શેઠ આ. ક. ની પેઠી		"				
શેઠ ધરણાશાહ પોરવાડ ૧૪૯૬	"	૧૪૯૬	"	નથી		૩	એક શુરુમૂર્તિ છે આ દેરા- સરનું સ્થાપત્ય ભારતભરમાં
							અબોડ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	"		"				આ દેરાસરમાં જમણા હાથ તરફ એક ભોયરું છે.
"	"		"				આ દેરાસરના પાછળના ભાગમાં સુંદર શિલ્પમૂર્તિઓ
							છે. આ દેરાસરના ચોગા- નમાં ડાબા હાથ તરફ એક ભોયરું છે.
રાડોઠ અમીચંદ નાથાભાઈ ૧૮૭૨	શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવા- નની પેઠી	૧૮૭૨	"	૧૨૦૦	૫	૪	

નંબર	આવક નામ	કેસલું	રેલવે કોડ	પોસ્ટ ઓફિસ	આધારી	સુનાનામ	મતિભરતી સંખ્યા
૨૭૭૬	ધાણેરાવ	વાવડીનો ચોક	રાણી ૧૫ મા. દર	ધાણેરાવ	ધૂમટખંધ	જરાવલા પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૧૪-૨૭
૨૭૭૭	"	હીંગડોનો વાસ	"	"	શિખરખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૬-૨
૨૭૭૮	"	વાંસાનોવાસ	"	"	"	અભિનંદનજી	૧૦-૫
૨૭૭૯	"	ચોરવાલોનો વાસ	"	"	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૭-૪
૨૭૮૦	"	બગરમાં કોટવાલીની પાસે	"	"	શિખરખંધ	ધર્મનાથજી	૮-૧
૨૭૮૧	"	બગરમાં ગઢની પાછળ	"	"	"	આદિનાથજી	૪૪-૧૨
૨૭૮૨	"	રામવતનોવાસ	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮-૬
૨૭૮૩	"	ગુરાસાનો ઉપાશ્રય	"	"	"	"	૪-
૨૭૮૪	"	તપગન્જનો ઉપાશ્રય	"	"	"	દાદા પાર્શ્વનાથજી	૩-૩
૨૭૮૫	"	સાલરિયા પોળ	"	"	ધાબાખંધ	આદિનાથજી	૧-૧
૨૭૮૬	"	મૂજાળા મહાવીરતીર્થ	"	"	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૫૨-૧
૨૭૮૭	નાડલાઈ	ગામખહાર	રાણી ૧૪ મા. દર	"	"	આદિનાથજી	૨૪-
૨૭૮૮	"	બગરમાં	"	"	ધૂમટખંધ	"	૫-૧૫
૨૭૮૯	"	"	"	"	શિખરખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૧૫-૧
૨૭૯૦	"	"	"	"	"	અજીતનાથજી	૧-

અંબાજનારત્ન નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રજાવરની સ્થિતિ.	કૌભાણી વસ્તી.	ઉપા-શ્રય.	ધર્મ-શાળા.	વિશેષ નોંધ
હીમડ સુતરદાસજી લગભગ ૧૮૦૦	શ્રીસંઘ		સારી				
લોદા બિહારીદાસ ૩૫૨૬ ૧૮૧૪	શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન-ની પેઢી	૧૮૧૪	"				એક પુસ્તકલેખકાર છે.
રાકોડ કાલચંદ હરચંદ ૧૮૩૬	"	૧૮૩૬	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૩	શ્રીસંઘ	૧૮૬૩	"				
શ્રીસંઘ	શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન-ની પેઢી		"				એક શુરુભૂતિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	"		"				આ દેરાસરનું શિલ્પ બારમા સૈકાનું છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૩	"		"				
શ્રીસંઘ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૮૧	"		"				
ચંદનમલ્લજી વજ્રચંદજી	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	"		"				મારવાડની મોટી પંચતીથી પૈકીનું આ એક તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૮૬૪	શ્રીસંઘ	૧૫૫૫	"	૨૦૦	૫	૩	એક લાયબ્રેરી છે. બારમા સૈકાના શિલાલેખો મોજુદ છે.
"	"		"				એક શુરુભૂતિ છે.
"	"		સાધારણ				મારવાડની પંચતીથી પૈકીનું આ એક તીર્થ છે.
			"				

નંબર	ગામનું નામ	ટેકવું	રેલ્વે સ્ટેશન	સિમ્સ સ્ટેશન	નામની.	પ્રતિનાથ	પ્રતિનાથની સંખ્યા
૨૭૯૧	નાડલાઈ	જેખલપર્વતની ટેકરીના મૂળમાં	રાણી ૧૪ મા. દૂર	ધાણેરાવ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૩—
૨૭૯૨	"	જેખલપર્વતની તળેટીમાં	"	"	"	નેમિનાથજી	૩—
૨૭૯૩	"	"	"	"	"	સોગડિયા સુપાર્શ્વનાથજી	૧—
૨૭૯૪	"	"	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૬—
૨૭૯૫	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૩—
૨૭૯૬	"	જેખલપર્વતપર	"	"	"	આદિનાથજી	૧—
૨૭૯૭	"	ગિરનાર પર્વતપર	"	"	"	નેમિનાથજી	૧—
૨૭૯૮	નાડોલ	બગરમાં	રાણી ૮ મા. દૂર	નાડોલ	"	"	૭—
૨૭૯૯	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૮૦૦	"	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩—
૨૮૦૧	"	"	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૨૯—૩૧
૨૮૦૨	વરકાણા	ધર્મશાળાની ઝોડે	૨ મા. દૂર	વિઝેવા	"	વરકાણા પાર્શ્વનાથજી	૧૭૨—૩૦
૨૮૦૩	કોરટાલીય	બગરમાં	ઐરનપુરા રોડ ૧૨ મા. દૂર	ઐરનપુરા રોડ	"	આદિનાથજી	૭—૨૦

અધ્યાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાણની રિપ્લિ.	જોગની વસ્તી.	કેસ- નંબર.	પર- શાખા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સાધારણ				એક જિન પ્રતિમા લગભગ દસમા સૈકાની છે. કામ-
							શાસ્ત્રના પ્રસંગો છે.
શ્રીસંઘ	"		સારી				દસમા સૈકાના સ્થાપત્યો છે.
"	"		"				"
"	"		"				"
શ્રીસંઘ ૧૯૩૪	"		"				
શ્રીસંઘ	"	૧૬૭૬	"				શત્રુજયના નામે આ ટેકરી ઓળખાય છે.
"	"	૧૧૫૫	"				ગિરનાગના નામે આ ટેકરી ઓળખાય છે.
"	શ્રીપદ્મપ્રભુજીની પેઢી	ખ. ના. ૧૮૯૩	સાધારણ	૧૦૦૦	૫	૨	આ દેરાસરમાં માનદેવ- સરિનું ભોવડું છે.
"	"		સારી				
"	"	પરિકરનો ૧૧૮૧	"				ભીંતપર જૈનધાર્મિક ચિત્રો છે.
"	"	કાકસમિયા નો ૧૨૧૫	"				એક ઘોડા પર કમારપાળ રામની મૂર્તિ છે.
"	વરકાણાતીર્થની પેઢી છે.		"	૨૫૦ વિદ્યાર્થીઓ	૧		એક લાયબ્રેરી છે. પંચનીચી માંનું રાણકપુરની નકશનું
							એક તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	શ્રીસંઘ	૧૯૫૯	"	૨૦૦	૧	૩	તોરણ બહુ જ સુંદર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાનું.	ફેલ્ડે રહેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની રાખ્યા
૨૮૦૪	કેરડાતીર્થ	ઘોલાગઢની પહાડી નીચે	ઝેરનપુરા રોડ ૧૨ મા. ફર	ઝેરનપુરા રોડ	શિખરબંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—
૨૮૦૫	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૪—
૨૮૦૬	"	ગામનકાર વા મા. ફર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩— ૧
૨૮૦૭	કાનપુરા	બગરમાં	૭ મા. ફર	સુમેરપુર	"	શાંતિનાથજી	૩— ૨
૨૮૦૮	પાલડી	મંદિરજનોવાસ	૮ મા. ફર	શિવગંજ	"	અભિનંદજી	૩— ૨
૨૮૦૯	વડગામ (શિવગંજ)	બગરમાં	૬ મા. ફર	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૫— ૪
૨૮૧૦	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫— ૧
૨૮૧૧	શિવગંજ	દાદાવાડી	૭ મા. ફર	"	ધાખાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૧
૨૮૧૨	"	સુલચંદ્રજીની બગીચી	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૧— ૩
૨૮૧૩	"	કલાપરા	"	"	શિખરબંધ	"	૬— ૪
૨૮૧૪	"	મેટા મંદિરનોવાસ	"	"	"	"	૧૩— ૫
૨૮૧૫	"	પોરવાડેનો વાસ	"	"	"	"	૧૨— ૪
૨૮૧૬	"	"	"	"	ધાખાબંધ	અજીતાનાથજી	૨૨— ૨
૨૮૧૭	"	"	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૮— ૨
૨૮૧૮	મેડા	ટેકરીની નીચે	મેરીમેડા ૩ મા. ફર	મેરીમેડા	"	દાદા પાર્શ્વનાથજી	૫—

વિધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવાદારનું નામ	લેખનો સંવત.	દસ્તાવેજની તિથિ	ઝોનની વસ્તી.	ઉપા- અય	ધર્મ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	શ્રીસંઘ		સાધારણ				આ દેરાસર દસમા સૈકાનું છે. હથોધારની જરૂર છે.
"	"		"				ખીજા ત્રીજા સૈકાનો એક પ્રાચીન ટુકડો છે.
"	"		સારો				આ દેરાસર બહુ જ પ્રાચીન મનાય છે.
"	"			૮૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૧૧	"		"	૨૮૦	૩	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	"		"	૪૦૦	૧	૧	એક ધાયબેરી છે. કાચનું જડાવકામ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૧૧	"		"	૨૨૦૦	૧૧	૪	
લાધુરામ કસ્તુરચંદ્ર ગાંધી	"		"				
શ્રીસંઘ	"		"				ખીજા માળ પથુ પ્રતિમા છે.
"	શ્રીસંઘની પેઠી		"				ચારે દિશામાં શિખરખંધ દેરાસરો છે.
"	"		"				કાચનું નવીન જડાવકામ છે.
વીરચંદ્ર વનાજી	"		"				
શ્રીસંઘ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	શ્રીસંઘ	૧૬૭૪	"	૬૦૦	૩	૧	એક આરસની દસમા સૈકાની મૂર્તિ છે.

નંબર	ભાગ્ય નામ	દેશ	રેલવે સ્ટેશન	શહેર નામ	વાવેણી	પુણનાથ	પ્રતિષ્ઠાની તારીખ
૨૮૧૯	બેડા	ચૌદામા	મોરીબેડા ૩ મા. દૂર	મોરીબેડા	શિખરબંધ	સંભવનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭૬—૧૮
૨૮૨૦	"	ગાનમંદિરમા	"	"	ધાબાબંધ	વિમલનાથજી	૬— ૩
૨૮૨૧	ભંદર	બગરમા	નાના ૨ મા. દૂર	નાના	"	આદિનાથજી	૧૫— ૧
૨૮૨૨	નાના	"	૧ મા. દૂર	નાના	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૯૧— ૪
૨૮૨૩	પીંડવાડા	"	સગજનરોડ	પીંડવાડા	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૮૨૪	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩૫—૪૦
૨૮૨૫	ભૂતી	"	રાણી ૧૮ મા. દૂર	તખતગઢ	"	"	૫— ૨
૨૮૨૬	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩— ૧
૨૮૨૭	કવલા	રાવળાની પાસે	૧૬ મા. દૂર	ચાણોદ	"	સંભવનાથજી	૫— ૨
૨૮૨૮	રોડલા	બગરમા	"	તખતગઢ	ધાબાબંધ	આદિનાથજી	૩—
૨૮૨૯	કવરાડા	"	ફાલના ૨૦ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૬૬
૨૮૩૦	વરદરા	મોટા વાવમા	રાણી ૨૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩— ૩

વંશાવલારણું નામ તથા સ્થાન.	વંશીકાવલારણું નામ.	કેન્દ્રનો કોડ.	કલાકારની સ્થિતિ.	કેન્દ્રની વસ્તી.	કેન્દ્ર- કાર્ય	કેન્દ્ર- કાર્ય	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	શ્રીસંઘ		સારી				એક પુસ્તક ભંડાર છે. દસમા સેકાની ત્રણ ચારસની
							પ્રતિભાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭	"	૧૯૯૭	"				
"	"		"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	"	મૂ. ના. ૧૫૦૫	"	૪૦૦	૨	૨	બે સુખડની મૂર્તિઓ છે. અગિ- યારમા સેકાનું દેરાસર છે. એક
							પુસ્તક ભંડાર છે. સં. ૧૨૦૩ની સાલના બે કાઉસગિયા છે.
"	"		"	૮૦૦	૩	૧	
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	"		"				ભાગતભરમાં ગુપ્તકાળની પ્રાચીન ધાતુની મૂર્તિઓ
							અહિ સારી સંખ્યામાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"	૧૯૬૯	"	૨૪૦	૩		
"	"	૧૯૬૯	"				
શ્રીસંઘ	"		સાધારણ	૧૨	૧		પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	"		સારી	૬૪	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	"		"	૩૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"		"	૪૦૦	૨		

નંબર	માલિક નામ	ઠેકાણું.	રેવે લેટન.	ધારા સિદ્ધિ.	બાંધણી.	મુળનામક	મલિકાણની સંખ્યા
૨૮૩૧	વરદરા	બખરમાં	રાણી ૨૪ મા. ફર	તખતગઢ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાવાણ-ધાતુ ૯—૧૨
૨૮૩૨	સુંડા	બખરમાં	એરનપુરા રોડ ૩૨ મા. ફર	આહોર	"	આદિનાથજી	૭—૩
૨૮૩૩	સંખવાલી	બગીચદારના વાસમાં	૩૦ મા. ફર	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૪—૧
૨૮૩૪	ચાંદરાઈ	બખરમાં	૨૪ મા. ફર	તખતગઢ	"	આદિનાથજી	૩—૮
૨૮૩૫	થુંબા	"	"	"	"	(ધાતુના)	૨—૨
૨૮૩૬	પાદરડી	"	૨૨ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૩—૮
૨૮૩૭	સરલી	"	૨૪ મા. ફર	ગુડાબાલોતરા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૧
૨૮૩૮	ભેંસવાડા	"	બલોર ૮ મા. ફર	આહોર	"	"	૩—
૨૮૩૯	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૬—૨
૨૮૪૦	સકરાણા	"	૪ મા. ફર	બલોર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—
૨૮૪૧	ગોઢણ	"	૬ મા. ફર	આહોર	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૨૮૪૨	"	"	"	"	શિખરબંધ	"	—૨
૨૮૪૩	બોટા	"	વેડુ ૬ મા. ફર	"	ધાખાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૨—
૨૮૪૪	ગીટડી	"	બલોર ૮ મા. ફર	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૧—
૨૮૪૫	બાદનવાડી	"	૬ મા. ફર	બલોર	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટનારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રસદારની સ્થિતિ.	રેગ્યુલરી પરતી.	ઉપા- અય.	વર્ગ- શાળા.	મિલેન નંબર
નવજાળ રતનાળ ૧૯૪૬	શ્રીસંઘ	૧૭૮૧	સારી				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"	૧૮૯૩	"	૨૪૦	૨	૨	એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૯	"		"	૪૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	"		"	૭૦૦	૨	૧	ધૂમટમાં તીરાડો પડેલ છે.
રોક નવાળ તેમજ ૧૯૬૦	"		"	૪૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	"		"	૫૦૦	૪		
શ્રીસંઘ	"		"	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"	૧૮૦૩	"	૨૮૦	૩		
"	"	૧૯૫૮	"				
રોક હેમાચાર્ડ હડીબાઈ ૧૯૦૦ લગભગ	આહોર શ્રીસંઘ	૧૫૧૦	સાધારણ	નથી		૧	આસો વદ ૧ના રોજ મેળો બરાય છે.
ફોનમલ વચ્ચાળ ૧૯૯૮	ફોનમલ વચ્ચાળ	૧૯૯૮	સારી	૨૦૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦	શ્રીસંઘ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	ધુમાળ ઉમાળ	૧૯૫૫	ખરાબ	૮			અર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	આહોર શ્રીસંઘ		સાધારણ	૪		૧	
વાલાળ મોતીળ ૧૯૯૮	વાલાળ મોતીળ	૧૯૯૮	સારી	૪૦૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	કુલમં.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પાસ કોઈકા.	સાંકળી.	પૂજનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૨૮૪૬	બાદનવાડી	બનરમાં	મલોર ૬ મા. દૂર	મલોર	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાતુ — ૧
૨૮૪૭	કેસવણા	"	વીસનગર ૮ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૪— ૬
૨૮૪૮	આલાસણ	"	૧૦ " મા. દૂર	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫—
૨૮૪૯	રેવતડા	"	બાકરારોડ ૮ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૫— ૨
૨૮૫૦	સાયલા	"	વીસનગર ૧૬ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૩— ૩
૨૮૫૧	"	શાંતિપુરા	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૧
૨૮૫૨	ચોરાઉ	બનરમાં	મોદરાન ૧૨ મા. દૂર	"	ધાખાબંધ	ધર્મનાથજી	૩—
૨૮૫૩	પોણા	"	૧૬ મા. દૂર	બીનમાલ	"	આદિનાથજી	૩— ૨
૨૮૫૪	કોરા	"	બીમપુરા ૧૨ મા. દૂર	બીનમાલ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૪— ૧
૨૮૫૫	દાપા (દાસપા)	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૮
૨૮૫૬	ચરવાડ	"	મોદરા ૬ મા. દૂર	રામસીથ	"	જીરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૩—
૨૮૫૭	ધાણા	"	૩ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૬— ૧
૨૮૫૮	સેરણા	"	૨ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૫—
૨૮૫૯	મોદરા	"	૧૧ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	સુમતિનાથજી	૬— ૧
૨૮૬૦	બાકરા	"	બાકરારોડ ૩ મા. દૂર	બાગરા (મારવાડ)	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૧— ૧

બોધાવનારનું નામ તથા સંવત.	મહીવડાણનું નામ.	લેખનો સંવત.	સાધારની સ્થિતિ.	જેનોની બસી.	ઉત્ત- મય	પર્ગ- માય	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		સારો				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫		૧૯૧૨	સાધારણ	૨૮૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦		૧૯૫૫	સારી	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	”		”	૨૮૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	”	૧૯૭૧	”	૬૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૬૬૯	”		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	”	૧૯૯૧	”	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૯	”	૧૯૫૫	”	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૨		૧૯૫૫	સાધારણ	૮૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૪	”		સારો	૨૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭		૧૯૮૭	”	૮૪		૬	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦	”	૧૯૯૮	”	૩૬૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	”		સાધારણ	૬૪			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૩ લગભગ	”		સારી	૨૧૬	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦ લગભગ	”		સાધારણ	૩૨૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	કક્કા.	ફેલે રોડના.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિષ્ઠાની સંખ્યા
૨૮૬૧	ચુરા	બગરમાં	બાકરાસોડ ૨ મા. દૂર	બાગરા (મારવાડ)	ધાબાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપલુ-ધાતુ ૨— ૧
૨૮૬૨	તુન	"	૪ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	"	૩— ૧
૨૮૬૩	શાંતિ	"	બાગરા ૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૫— ૭
૨૮૬૪	ભુરતરા	"	બલોર ૧૨ મા. દૂર	ગુડાબાલોતરા	ધર	અણતનાથજી	— ૨
૨૮૬૫	સવરસા	"	ઝેરનપુરા સોડ ૨૬ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૪— ૧
૨૮૬૬	હરજી	"	૨૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૮— ૮
૨૮૬૭	"	"	"	"	ધાબાબંધ	"	૩૨— ૮
૨૮૬૮	યાંવલા	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૪— ૧
૨૮૬૯	દયાવપુરા	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૬— ૨
૨૮૭૦	ગુડાબાલોતરા	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૫— ૬
૨૮૭૧	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૯— ૩
૨૮૭૨	"	"	"	"	"	ધર્મનાથજી	૫— ૩
૨૮૭૩	"	ગામખહાર	"	"	ધર	નેમિનાથજી	૬— ૧
૨૮૭૪	અગવરી	બગરમાં	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૨૭— ૧
૨૮૭૫	"	"	"	"	ધાબાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩—

મુદ્રાવનગરનું નામ તથા સંપત્તિ.	વહીવટી કાર્ય નામ	લેખકો સંખ્યા	પ્રકારની રિપોર્ટ	કૌશલની વસ્તી	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	શ્રીસંઘ	૧૩૬૩	સાધારણ	૧૩૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	"	૧૯૫૮	સારી	૮૦	૧		
લગભગ ૧૯૩૭	"	૧૯૨૧	"	૪૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	"		"	૩૨		૧	
"	"	૧૯૫૫	"	૩૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૭	"		"	૧૨૦૦	૧	૫	એક પુસ્તક બંડાર છે.
સુરતી મમનાજી ૧૯૫૯	"	૧૯૫૫	સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦	"		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	"	૧૯૨૧	"	૩૪૦	૧	૨	મહાવીર જિન લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		"	૧૩૦૦	૧	૮	એક ગ્રંથબંડાર તથા એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	"		"				
દોઢાજી ભેરાજી ૧૯૫૯	"	૧૯૫૫	"				
યતિ રાજવિજયજી ૧૯૮૪	યતિશ્રી રાજવિજયજી	૧૨૮૮	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	"		"	૫૬૦		૪	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૬	"	૧૯૯૧	"				

નંબર	ભાગલું નામ	ટેકાફું.	ફેલો રહેલાનું	શરૂઆતનો સમય	બાંધણી.	પૂજનાયક	મતિમાણની વખત
૨૮૭૬	અગવરી	બળરમાં	ઝોરનપુરા રોડ ૨૪ મા. ફર	ગુડાઆલોતરા	ધાબાબંધ	મલ્લનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૩—૧
૨૮૭૭	મોડ	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩—૧
૨૮૭૮	ઉમેદપુર	"	૨૦ મા. ફર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૨
૨૮૭૯	"	"	"	"	શિખરબંધ	"	૨૯—૭
૨૮૮૦	વેદાણા	"	"	"	ધાબાબંધ	આદિનાથજી	૮—૨
૨૮૮૧	સેદરિયા	"	૧૭ મા. ફર	"	શિખરબંધ	"	૫—૧
૨૮૮૨	પાવટા	"	૧૮ મા. ફર	"	"	"	૮—૧
૨૮૮૩	આલવા	"	"	"	"	"	૫—૨
૨૮૮૪	નાવી	"	૧૩ મા. ફર	સુમેરપુર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૪—૨
૨૮૮૫	"	"	"	"	"	"	૪—
૨૮૮૬	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૫—
૨૮૮૭	સલોદરિયા	"	ઝોરનપુરા રોડ ૮ મા. ફર	શિવગંજ	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	૨—૨
૨૮૮૮	ફતાપુરા	"	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪—૧
૨૮૮૯	આલવા	"	૧૪ મા. ફર	"	"	"	૪—૩
૨૮૯૦	જૂના નોગાપુરા	"	"	"	ધર	આદિનાથજી	૧—૩

વધાવનારનું નામ અથવા સંખ્યા	વધાવનારનું નામ	ઉંમર વર્ષ	સાધારણ સ્થિતિ	જોનાની વસ્તી	ઉપ- ગ્રામ	વર્ગ- સાબી	વિશેષ નોંધ
વનાજ ડેશાજ ૧૯૫૨	યતિશ્રી રાજવિજયજી	૧૯૫૫	સારી				
કરતુરજ હંસાજી ૧૯૩૯	"	૧૯૬૫	સાધારણ	૧૬		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	"		સારી	૧૨૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૫	ગુલાબચંદ્રજી દફા	૧૯૬૧	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૩૯	શ્રીસંઘ	૧૯૫૫	"	૧૨૮		૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	"	૧૯૬૬	"	૧૮૦		૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	"		"	૧૬૦		૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	"	૧૯૫૧	સાધારણ	૧૬		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	"		સારી	૩૬૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	"	૧૯૬૧	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"	૧૯૫૯	સાધારણ	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		સારી	૧૬૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮	"		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	"		સાધારણ	૧૬૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાલું.	રજીસ્ટ્રેશન નંબર.	પેપર કોલેક્શન.	બંધિયો.	મુજબાલ	પતિનાથનો સંખ્યા
૨૮૯૧	નવાનગાપુરા	બજારમાં	ઐરનપુરા રોડ ૧૪ મા. દૂર	શિવગંજ	ધાખાખંધ	નેમિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૬
૨૮૯૨	જૂનાગોયલા	"	૧૦ મા. દૂર	ઐરનપુરા રોડ	"	આદિનાથજી	૫— ૨
૨૮૯૩	પોસલિયા	શિરોહીકા વાસમાં	૧૨ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨૬— ૧
૨૮૯૪	ધનાપરા	બજારમાં	૧૦ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩— ૪
૨૮૯૫	અડવાડા	"	૧૩ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૬— ૨
૨૮૯૬	ચુલ્હી	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૧
૨૮૯૭	રાડબર	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૭—
૨૮૯૮	રોવાડા	"	૧૬ મા. દૂર	શિવગંજ	"	આદિનાથજી	૫— ૧
૨૮૯૯	મોટા લખમાવા	"	૧૪ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૧—
૨૯૦૦	કેરાલ	"	"	સુમેરપુર	શિખરખંધ	નેમિનાથજી	૧— ૬
૨૯૦૧	ભારુન્દા	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૭— ૩
૨૯૦૨	ઉધમણ	"	૧૮ મા. દૂર	ઐરનપુરા રોડ	"	પાર્શ્વનાથજી	૮— ૧
૨૯૦૩	ભેવ	"	૧૨ મા. દૂર	"	"	નેમિનાથજી	૫— ૫
૨૯૦૪	વાગીથ	રાજસ્થાનની ખાલુમાં	૧૬ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩—
૨૯૦૫	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બાંધાવનારનું નામ.	લેખનો સંખ્યા.	દસ્તાવેજી સ્થિતિ.	કેમની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૮૨	શ્રીસંઘ		સારી	૮૮			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	"		"	૩૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	"	૧૭૪૫	"	૪૦૦	૧	૨	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮	"		"	૧૨૮			
સોલંકી નાગોતરાવાળાએ લગભગ ૧૩૦૦	"	૧૭૬૮	"	૨૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	"		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦	ચૂંટી શ્રીસંઘ		ખરાબ	નથી			આ દેરાસર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	શ્રીસંઘ	૧૯૯૧	સારી	૮૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૮	"		સાધારણ	૨૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		સારી	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	"	૧૯૫૫	સાધારણ	૨૬૦	૨	૧	ઘૂમટમાં તીરાડો પડેલ છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૫૧	"		સારી	૮૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ	પાલડી શ્રીસંઘ	૧૯૫૧	સાધારણ	નથી			આ દેરાસર પ્રાચીન છે.
"	શ્રીસંઘ	૧૯૫૧	સારી				

સંખ્યા	ગ્રામજનું નામ	કેશિકા	સંજ્ઞા સંકેત	સંજ્ઞા સંકેત	સંજ્ઞા	સંજ્ઞા	સંજ્ઞા
૨૯૦૬	શુભાનસિંહજીની પાલડી	અમરમા	એરનપુરાસ ૧૮ મા. ફર	એરનપુરાસ	શિખરખંધ	મદાવીરવાખી	૧૨-૧
૨૯૦૭	ગોરલી	"	૧૬ મા. ફર	"	"	સેવિનાયક	૬-
૨૯૦૮	અનંદાર	"	૨૪ મા. ફર	શિવાજી	"	પાર્શ્વનાયક	૨-૧
૨૯૦૯	કોલર	જંગલમા	સરનપુરાસ ૨૦ મા. ફર	શિરાલી	"	આદિનાયક	૭-૧
૨૯૧૦	ગરોલી	અમરમા	૩ મા. ફર	પીડનાડા	"	આદિનાયક	૬-૧
૨૯૧૧	અમરી	જૈનમંદિર	૨ મા. ફર	"	"	મદાવીરવાખી	૧૧-૧૩
૨૯૧૨	જનાપુર	"	"	"	"	આદિનાયક	૪-
૨૯૧૩	નાંદિયા	ગાયત્રદાર	૬ મા. ફર	"	"	મદાવીરવાખી	૭-૩
૨૯૧૪	"	ગાયત્રી ૧ મા. ફર	"	"	"	અરનાયક	૪-
૨૯૧૫	"	ધર્મશાળાની જોડે	"	"	ધૂમટખંધ	સાંતિનાયક	૭-૭
૨૯૧૬	લોટાણા	જૈનમંદિર	૧૦ મા. ફર	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૬-૧
૨૯૧૭	ગામ્રીલી	જૈનમંદિરની ગલી	૧૬ મા. ફર	શિરાલી	"	પાર્શ્વનાયક	૬૮-૬

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વડીલરસનું નામ.	લેખનો સંવા.	દેરાસરની નિશિતિ.	તૈયારી ગરમી.	ઉપ- સન	પર્વ- બાધા	નિલેખ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૨૪૮	શ્રીસંઘ		સારી	૧૮૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	પાલડી શ્રીસંઘ		„	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૧૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	પાલડી શ્રીસંઘ	૧૭૨૧	„	નથી		૧	દેરાસર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૫૫	શ્રીસંઘ	૧૨૫૫	છલ્લું	૨૦૦	૨	૧	દેવવાડાને મળતી કોતરણી ચાંબલાઓમાં છે. સલા-
							મંડપમાં શિલાલેખ છે.
શ્રીસંઘ	„		સાધારણ	૨૫	૧	૧	એક ચુરુમૂર્તિ છે આરમા સૈકાના લેખો છે.
„	„		છલ્લું	૧૫		૧	દેરાસર છલ્લું છે.
„	„		„	૨૫૦	૧	૧	પ્રભુ મહાવીરને ચંડકોશિક આ જગ્યાએ ડસ્યો હતો
							એમ કહેવાય છે. મળનાય- કછની મૂર્તિ શુભકાલીન છે.
							એક પુસ્તક બંડાર છે.
„	„		સાધારણ				
„	„		સારી				
„	„		„	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૨૪૫	કાયમ		„	૧૨૦	૧	૧	પર બિનાલખતું દેરાસર સુંદર છે.

નંબર	ગામનું નામ	દેશણ.	રેલવે હોટીંગ.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ધાંધણી.	મૂલનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૨૯૧૮	મંડવારા	જૈનમંદિરની ગલી	સનજન રોડ ૨૪ મા. દૂર	શિરોહી	શિખરખંધ	આદિનાયક	પાણથુ-ધાતુ ૩—
૨૯૧૯	ઉડ	"	"	"	"	શાંતિનાયક	૭— ૩
૨૯૨૦	"	ખોઆવતોનો વાસ	૧૫ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાયક	૧— ૫
૨૯૨૧	શિરોહી	"	"	"	શિખરખંધ	હરાવલા પાર્શ્વનાયક	૯—૧૭
૨૯૨૨	"	જૈન મંદિરની ગલી	"	"	"	ચાંચલિયા આદિનાયક	૩૩— ૪
૨૯૨૩	"	"	"	"	"	નેમિનાયક	૧— ૧
૨૯૨૪	"	"	"	"	ધાઆખંધ	શાંતિનાયક	૩—
૨૯૨૫	"	"	"	"	શિખરખંધ	સંલવનાયક	૩—૧૩
૨૯૨૬	"	"	"	"	"	અજીતનાયક	૭૮—૧૭૩
૨૯૨૭	"	"	"	"	"	આદિનાયક	૯૭—૨૯૩
૨૯૨૮	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૨— ૧
૨૯૨૯	"	"	"	"	"	કુંથુનાયક	૫— ૨
૨૯૩૦	"	"	"	"	"	સંખેશ્વર પાર્શ્વનાયક	૬— ૩
૨૯૩૧	"	"	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૫— ૪

જાહેરાતનારનું નામ તથા સંપત્તિ.	વહીવટકારનું નામ.	લેખકો સંખ્યા	સ્થાપત્ય સ્થિતિ.	કેળાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રામ	વર્ષ- સાલ	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૨૫૭	પાડીવ શ્રીસંઘ	૧૯૨૧	સારી	નથો			
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	શ્રીસંઘ	૧૯૫૧	"	૨૦૮	૨	૨	
શ્રીસંઘ	શેઠ કદયાણુ પરમાનંદની પેઠી		"	૧૮૦૦	૯	૪	એક પુસ્તકખંડાર છે.
"	"		"				
"	"		"				
"	"	૧૬૮૩	"				
"	"		"				
"	"		"				
"	"	૧૬૪૪	"				ત્રણ શુરુ મૂર્તિઓ છે, ભમતીમાં ઘણું મૂર્તિઓ
							પ્રાચીન છે.
"	"		"				૭૨ જિનમાતાનો પટ એક છે.
"	"	૧૭૩૬	"				
"	"		"				
"	"	૧૭૩૬	"				
"	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઝાડું	ફેલે રોકેન	પેટ કોફિય.	બોવડી.	નૂનનાયક	મતિનાયકની સંખ્યા
૨૯૩૨	શિરોહી	લેન મંદિરની ગલી	સન્મનરોડ ૧૫ મા. દૂર	શિરોહી	શિખરબંધ	શીતળનાયક	પાપાણુ-ધાણુ ૧—
૨૯૩૩	"	"	"	"	"	આદિનાયક	૧૦૬— ૨
૨૯૩૪	"	"	"	"	"	શાંતિનાયક	૬૧—૩૨
૨૯૩૫	બવાલ	ગામખંડાર	૨૪ મા. દૂર	બવાલ	"	આદિનાયક	૩— ૪
૨૯૩૬	"	બગરમા	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુક	૧૪— ૫
૨૯૩૭	"	"	"	"	"	શાંતિનાયક	૫— ૮
૨૯૩૮	"	"	"	"	"	સુમતિનાયક	૧૧— ૭
૨૯૩૯	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૯— ૩
૨૯૪૦	ખરલુટ	"	૨૬ મા. દૂર	"	"	"	૧૧— ૨
૨૯૪૧	"	"	"	"	"	શાંતિનાયક	૧૧— ૬
૨૯૪૨	દેવદર	"	૩૦ મા. દૂર	"	"	આદિનાયક	૨૮—૧૪
૨૯૪૩	વરાણ	"	૩૨ મા. દૂર	"	"	શીતળનાયક	૭— ૬
૨૯૪૪	મંડવારિયા	"	૩૦ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાયક	૧૯— ૪
૨૯૪૫	"	"	"	"	"	આદિનાયક	૪— ૪
૨૯૪૬	"	"	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૩— ૬

વંશાવનરનું નામ તથા વંશ.	વંશાવનરનું નામ.	ઉપજા વંશ.	દેશસરની સ્થિતિ.	કેનાની વસ્તી.	ઉપ- ગ્રામ.	પર- ગ્રામ.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઠી		સારો				
"	"	૧૭૨૧	"				ધરણવિહારની નકલરૂપ દેરા- સર છે. ત્રણ મળવાનું છે.
"	"		"				બે ગુરુ મૂર્તિઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	શ્રીસંઘ		"	૭૦૦	૩	૩	આ દેશસર ગ્રાંથાલના દેરા- સરના નામથી ઓળખાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		"				
મોતીજી કપુરચંદજી પનાલાલ પ્રાગજી ૧૯૮૦	મોતુજી કપુરચંદજી પનાલાલ પ્રાગજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૭૧૩	"				
જસાજી ઓઝારલાલજી ૧૯૫૩	જસાજી ઓઝારલાલજી	૧૯૫૧	"				
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૪૦૦	૨	૨	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	"		"	૨૦૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦	"		"	૩૦૦	૧	૨	
જેઠાજી ડાલાજી ૧૯૬૯	દેવીચંદ ડાલાજી	૧૯૬૯	"	૨૪૦	૨	૧	એક પુસ્તકભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"				
દેવરાજજી ચૂનીલાલ ૧૯૯૯	લહેરચંદ ચૂનીલાલ		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રૂબે રહેવાનું	પાસે રહેવાનું	બાંધણી.	મુળનાયક	અંતિમાણની સંખ્યા
૨૯૪૭	અમોતરા	અમરમાં	સગરનરોડ ૨૪ મા. દૂર	અવાલ	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ચાતુ ૧—૩
૨૯૪૮	ભૂતમામ	"	૨૮ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૪—૨
૨૯૪૯	મણોરા	"	"	"		આદિનાથજી	૮—૨
૨૯૫૦	સતાપરા	"	"	"	ધાખાખંધ	અજીતનાથજી	૩—૧
૨૯૫૧	ધનારી	"	સ્વરૂપગંગ ૧ મા. દૂર	સ્વરૂપગંગ	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૧૩—૬
૨૯૫૨	નીતોડા	"	૩ મા. દૂર	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૨૫—૩ ૩
૨૯૫૩	(ફર) માંડવાડા	"	૬ મા. દૂર	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૩
૨૯૫૪	દિયાણા	જંગલમાં	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૨૨—૬
૨૯૫૫	નાનરવાડા	અમરમાં	૨ મા. દૂર	"	"	અજીતનાથજી	૪—૧
૨૯૫૬	કાચેરી	"	૩ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૯—૨
૨૯૫૭	ભાવરી	"	૧ મા. દૂર	"	"	વાસુપૂત્યજી	૪—૭
૨૯૫૮	વાસા	"	૫ મા. દૂર	રોહીડા	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૩—૩૨
૨૯૫૯	રોહીડા	"	"	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૫—૫૪
૨૯૬૦	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૦—૪

અનિવરણના નામ તથા વર્ષ.	વહીવટના નામ.	લેખનો સંવત.	દસ્તાવેજી સ્થિતિ.	જોગની ખરોટી.	ઉપા-શ્રય	ધર્મ-શાળા	નિર્ધારિત માં.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૨	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯	"	૧૮૬૧	સારી	૫૬	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	"		"	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	"	૧૯૬૯	સાધારણ	૧૨			
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	"		સારી	૧૨૫	૨	૧	એક પુસ્તકબંધાર છે. શિખર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	"		"	૨૪૦	૧	૧	શિખરના પાછળના ભાગમાં કોતરણી સારી છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૫૦ લગભગ	શ્રી કદ્યાણુ પરમાનંદની પેઢી શિરોહી		સાધારણ	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ નીતોડા		સારી	"	૧	૧	કારતક વદ ૮ અને ચૈત્ર સુદ ૧૫ નો મેળો બરાબ છે. તીર્થ
							ગણાય છે. પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	અગીઆર ગામનો સંઘ છગનલાલ ખુશાલદાસ	૧૬૦૬	"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૫૫૫૫ ૧૨૦૩	"	૧૫૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		"	૪૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	"		છર્ણ	૧૪૦	૧	૧	છર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	"		સારી	૫૦૦	૪	૨	પાર્શ્વનાથ જૈન લાયબ્રેરી છે.
મુતા રામચંદ્ર નયમલ ૧૯૫૯	શ્રી રામચંદ્ર નયમલ		"				

નંબર	ગામનું નામ	તિથિ	રેલવે સ્ટેશન.	રેલવે સ્ટેશન.	પરિવહન.	સંજ્ઞા	મતિનાથની સંજ્ઞા
૨૯૬૧	રાહોડા	બગરમાં	સ્વરૂપગંજ ૫ મા. દૂર	રાહોડા	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણ-ધાતુ ૧૩— ૪
૨૯૬૨	વાટેરા	"	૬ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૨
૨૯૬૩	લીમાણા	ગામની બહાર	૭ મા. દૂર	"	"	મુનિસુવતરસ્વામી	૧૮—
૨૯૬૪	ભારગ	ગામના એક છેડે	કીંવરલી ૨ મા. દૂર	કીંવરલી	"	આદિનાથજી	૫— ૨
૨૯૬૫	કાસીદ્રા	બગરમાં	૩ મા. દૂર	"	"	ત્રિયાંસનાથજી	૧—
૨૯૬૬	આમતરા	"	૧ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૯—
૨૯૬૭	કીંવરલી	"	૦૧ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૯—
૨૯૬૮	ઝોડ	"	આણેરોડ ૩ મા. દૂર	આણેરોડ	"	આદિનાથજી	૬— ૧
૨૯૬૯	ડેરણા	ગામના એક છેડે	કીંવરલી ૪ મા. દૂર	કીંવરલી	"	સંભવનાથજી	૧—
૨૯૭૦	દેવદર	બગરમાં	૩ મા. દૂર	"	"	ચંદ્રપ્રભજી	૬—
૨૯૭૧	વેલાર	"	નાના ૩ મા. દૂર	નાના	"	આદિનાથજી	૧૧—
૨૯૭૨	ચાંવડેરો	"	૧ મા. દૂર	"	"	"	૧૦— ૪

અધિકારીનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખન સંવત.	અભિયંત્ર સ્થિતિ.	કૌભાની વસ્તી.	કેસ નં.	કેસ સંખ્યા.	નિર્ણય મુજબ
મુતા રામચંદ્ર નયમલક ૧૯૬૩	શેક રામચંદ્ર નયમલક		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૩૦	૧		પરિકર પ્રાચીન અને મુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	„	પરિકર ૧૪૫૯	સાધારણ	૧૫	૧		„
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	„		સારી	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	„	૧૨૩૪	સાધારણ	૧૦			
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	રોહીડા શ્રીસંઘ		„	નથી			દેરાસર પ્રાચીન છે
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૯૫૩	„	૧૫			
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	„		„	૩૫			
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	રોહીડા શ્રીસંઘ		„	નથી			ગભારામાં એક પ્રાચીન કોતરણીવાળું તોરણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	પરિકર ૧૩૫૯	સારી	૨૦			ગભારાની બહારના ભાગમાં સં. ૧૨૪૦ની સાલની જે
							કાકિસગીયા મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	ચાંદેરી શ્રીસંઘ		„	૭	૧	૧	નૃપ મંડપના ડાબી બાજુના સ્થંભ પર સં. ૧૧૨૬ ની
							ચાલનો લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૨૪૦	૧	૨	એક લાયબ્રેરી છે સમામંડ- પમાં ડાબા હાથ તરફ એક
	„						ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.

નંબર	ભાવનું નામ	હાલું.	ફેલે રોશન.	પોસ્ટ કોડિસ.	વાંધણી.	મુળનામ	મતિમાળની સંખ્યા
૨૬૭૩	મલથું	બગરમાં	કીવંલી ૩ મા. ફર	નાના	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૪—
૨૬૭૪	સીવેરા	"	કેશવગંજ ૧ મા. ફર	"	"	શાંતિનાથજી	૧૫— ૧
૨૬૭૫	વીરવાડા	"	સગજનરોડ ૫ મા. ફર	પીંડવાડા	"	આદિનાથજી	૬૩— ૧
૨૬૭૬	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧—
૨૬૭૭	ઉંદરા	ગામની બહાર	૪ મા. ફર	"	"	"	૭—
૨૬૭૮	કોઝરા	બગરમાં	બનાસ ૩ મા. ફર	બનાસ	"	સંભવનાથજી	૮— ૧
૨૬૭૯	આલ્મણવાડા	"	સગજનરોડ ૪ મા. ફર	પીંડવાડા	"	મહાવીરસ્વામી	૧૦૪— ૮
૨૬૮૦	પેથુઆ	"	બનાસ ૧ મા. ફર	બનાસ	"	કુંથુનાથજી	૭— ૪
૨૬૮૧	લાજ	"	૩ મા. ફર	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૮—૨૦
૨૬૮૨	તેલપુર	"	સગજનરોડ ૧૦ મા. ફર	પીંડવાડા	"	મહાવીરસ્વામી	૧—
૨૬૮૩	સાણુવાડા	"	૮ મા. ફર	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૨
૨૬૮૪	બાલદા	"	૧૨ મા. ફર	"	"	"	૪— ૧
૨૬૮૫	શિરોહી	રસ્તા પર થુંક	૧૫ મા. ફર	શિરોહી	"	મહાવીરસ્વામી	૩— ૩
૨૬૮૬	પાડીવ	નવા મંદિરનો મહોલ્લો	૨૦ મા. ફર	પાડીવ	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૫— ૩

બંધાવનારનું નામ અથવા સંસ્થા	મહાકાવ્યનું નામ	લેખક સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ	પૈનાની પરથી	ઉપા- શય	ધર્મ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	ચાવડેરી શ્રીસંઘ		સારો	નથી		૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૮૯	ભક્તમલ કુસર્યંદ પીડવાડાવાળા	૧૨૯૮	"	"		૧	કાઉસગીયા મૂર્તિ પ્રાચીન છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ પર
							સં. ૧૨૯૮ નો લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૭૦	૧	૧	પર જિનાલય છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૧૦ લગભગ	"		"				પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઢી-શિરોહી		"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૨૨૮	શ્રીસંઘ		"	૩૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઢી-શિરોહી		"			૨	એક તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૫૦	શ્રીસંઘ	૧૭૨૨	"	૧૨૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૬૨૦	"	૧૬૨૦	સાધારણ	નથી		૧	નૃત્યમંડપ તુરેલો છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૨૧	જૂરજી નથુજી (વીરવાડા)		"	"			
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	ચમનાજી (વીરવાડા)	૧૫૨૨	"	"			
"	"		"	"			ગભારાની બહાર એક કિનાર યુગલ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઢી		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૬૫૦	શ્રીસંઘ		"	૭૦૦	૪	૧	એક મુસ્તક ભંડાર છે એક ગુરુમૂર્તિ છે.

નંબર	ગામના નામ	દેવડું.	ફેલે ફેલેખ.	ફેલે ફેલેખ.	વાંચકી.	સુવિનાયક	મતિબદ્ધની સંખ્યા
૨૯૮૭	પાડીવ	મેરીયાનો વાસ	સન્નજનરોડ ૨૦ મા. ફર	પાડીવ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાવણ-ધાતુ ૧૨-૧૪
૨૯૮૮	કાલંદ્રી	ચોરવાડનો મહોલો	૩૦ મા. ફર	કાલંદ્રી	"	નેમિનાથજી	૧-૨
૨૯૮૯	"	રાત્તની કચેરી પાસે	"	"	"	શાંતિનાથજી	૬-૭
૨૯૯૦	"	બગરમાં	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૪-૭
૨૯૯૧	બાવલી	"	૩૨ મા. ફર	"	ધૂમટબંધ	સુવિધિનાથજી	૫-૨
૨૯૯૨	ગડા	"	૨૮ મા. ફર	"	ધર	શાંતિનાથજી	-૨
૨૯૯૩	મોટાબામ	"	૩૦ મા. ફર	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭-૧૦
૨૯૯૪	"	ગામ બહાર	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૪-૨
૨૯૯૫	કુગણી	બગરમાં	૩૬ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૫-૪
૨૯૯૬	નૂતે	"	૩૬ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૧
૨૯૯૭	મરીયા	"	૪૦ મા. ફર	નસવંતપુરા	"	શાંતિનાથજી	૪-
૨૯૯૮	હાલીવાડ	"	૧૬૩૫ગંજ ૪૪ મા. ફર	"	"	"	૩-૧
૨૯૯૯	કલાપરા	"	આશુરોડ ૪૦ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૬-૪
૩૦૦૦	શિરોડી	"	સન્નજનરોડ ૪૦ મા. ફર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧-૨
૩૦૦૧	સીલદર	"	આશુરોડ ૪૦ મા. ફર	સીલદર	"	અણ્ણનાથજી	૩-૪

સંસ્થાનારહુ' નામ તથા સ્થાન.	સંસ્થાનારહુ' નામ.	વેળાનો વંશ.	સ્થાપનાની તિથિ.	કૌટુંબી પદ્ધતી.	ઉપા- ગ્રહ.	વર્ષ- સંખ્યા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	શ્રીસંઘ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫ લગભગ	"	૧૭૨૧	"	૧૦૦૦	૫	૨	એક મંચબંધાર છે. એક શ્રી મહાવીર લેન લાયબ્રેરી છે.
સખાણ બુરાણ ગમનાણ ૧૯૭૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	"		"				ભમતીમાં કિ-નર યુગલ આકર્ષક છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	"		"	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"		"	૮૦			
શ્રીસંઘ ૧૨૧૧	"		"	૩૬૦	૨	૧	સં. ૧૨૧૩ની સાલની બે કાઉસગીયા મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		"	૧૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	કાલંદ્રી શ્રીસંઘ		સાધારણ	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૫૪૫	સારી	૧૪૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	"	૧૯૪૯	"	૨૮		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૯	"		"	૪૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ (માંડવાડા)		"	નથી		૧	દર વર્ષે બાદરવા સુદ ૬નો મેળો ભરાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		"	૩૨૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ.	ટેકાલું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ગ્રાંથણી.	મુજબનાર	મોતિનાઇની સંખ્યા.
૩૦૦૨	સીવદર	બગરમાં	આશુરોડ ૪૦ મા. દૂર	સીવદર	ધાનાબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨—
૩૦૦૩	મીર (મોડવાડા)	"	સજ્જનરોડ ૪૦ મા. દૂર	જસવંતપુરા	શિખરબંધ	મુનિમુવત સ્વામી	૯— ૩
૩૦૦૪	આંબવારી	"	આશુરોડ ૪૦ મા. દૂર	સીવદર	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૩૦૦૫	સનપટ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩— ૧
૩૦૦૬	ચાકરા	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨—
૩૦૦૭	જેઠાં	"	સજ્જનરોડ ૩૬ મા. દૂર	કાલંદ્રી	"	અણતનાથજી	— ૩
૩૦૦૮	તવરી	"	૩૨ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૧૨— ૩
૩૦૦૯	ચકુઆલ	"	૩૩ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩— ૧
૩૦૧૦	ડોહુઆ	"	૨૨ મા. દૂર	"	"	અનંતનાથજી	૧૪— ૧
૩૦૧૧	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૪—
૩૦૧૨	ખાંભલ	"	સજ્જનરોડ ૧૮ મા. દૂર	ચિરાહી	"	"	૩— ૧
૩૦૧૩	સીધરથ	"	૨૨ મા. દૂર	"	"	"	૪— ૧
૩૦૧૪	મીરપુર	જંગલમાં ગામથી ૧૧ મા. દૂર	૨૫ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૬—
૩૦૧૫	ધાણુતા	બગરમાં	૨૪ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૪—

મધ્યમનારણું નામ તથા સંવત.	વહીવટનારું નામ.	લેખનો સંખ્યા	રસીદની તિથિ.	તેજની પરતી	કિલો- ગ્રામ	ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ
ત્રિલોકવિજયજી ૧૯૮૫	શ્રીસંઘ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	"		"	૨૮૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	"		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૦૮૮	"		"	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ (સનપટ)	૧૯૬૧	"	નથી		૧	૬૨ વર્ષે ચૈત્ર વદ ૪ નો મેળો ભરાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	શ્રીસંઘ		"	૨૮			એક નિલમના યૌમુખજી છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	"		"	૧૪૦	૧		સં. ૧૩૫૧ ની સાલના ખે કાઉસગીયા છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"	૧૬૪૪	"	૧૦૦	૧		
મંગાજી જગદેવજી ૧૯૬૦	કાલા નવાજી	૧૯૫૬	"	નથી	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	પાડીવ શ્રીસંઘ	૧૮૪૭	"	"			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રીસંઘ		"	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		સાધારણ	૫૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શેઠ કન્યાજી પરમાનંદની પેઠી સિરોહી		સારી	નથી			બાવન જિનાલયવાળું સુંદર કોતરણીવાળું ફેરાસર છે.
							એક આરસની ચોવીશી છે.
"	મધાજી (સીધરયવાળા)		સાધારણ	"	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેસ	દેવે રેકૉર્ડ	પાસ પોલિસ	બાંધણી	ખુલાનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૩૦૧૬	માંકરોડા	બજારમાં	સળંગનોડ ૨૨ મા. ફર	શીરોહી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૬—
૩૦૧૭	માનપુર	જૈન દેરાસર	આણુનોડ ૧ મા. ફર	આણુનોડ	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—
૩૦૧૮	ખેરડી	આણુની ધર્મશાળા	આણુનોડ	"	ધાત્રાબંધ	આદિનાથજી	૩— ૩
૩૦૧૯	શાંતપુર	જૈન દેરાસર	૧ મા. ફર	"	શિખરબંધ	મસ્તિનાથજી	૧—
૩૦૨૦	કુંભારીયાજી	"	૧૪ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૭—
૩૦૨૧	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૬—
૩૦૨૨	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫—
૩૦૨૩	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	૧૮— ૨
૩૦૨૪	"	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૨—
૩૦૨૫	દેલવાડા	વિમલવસહી	૧૮ મા. ફર	દેલવાડા	"	આદિનાથજી	૨૮— ૭
૩૦૨૬	"	વિમલવસહીની બહાર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૦—
૩૦૨૭	"	સુણુવસહી	"	"	"	નેમિનાથજી	૧૧૨— ૫

ખેલાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપ- મુલ્ય	વસ્તી- સાક્ષી	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	પાડીવ શ્રીસંઘ		સરી	નથી			
શ્રીસંઘ	રોહીડા શ્રીસંઘ		"	"			
ઉગમખાઈ અમદાવાદ- વાળા ૧૯૪૨	શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ		"	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૯	શ્રીસંઘ	મૂ. ના. ૧૮૯૦	"	૨૦		૧	દેરાસરનું સ્થાપત્ય લગભગ આરમા સૈકાનું લાગે છે.
વિમલમંત્રી ૧૦૮૭ લગભગ	શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી	મૂ. ના. ૧૬૭૫	"	નથી		૧	શિલ્પો બહુ જ ઉત્તમ પ્રકારના છે.
"	"	પરિકર ૧૧૨૮	"				"
"	"	" ૧૩૦૯	"				આ દેરાસર અગીયારમા સૈકાનું છે.
"	"	મૂ. ના. ૧૬૭૫	"				દેરાસર વિશાળ છે અને આરમા તેરમા સૈકાનું છે.
"	"		"				એક શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે આરમા સૈકાનું શિખર છે.
							શિલ્પ અગીયારમા સૈકાનું છે.
શ્રીસંઘ ૧૦૮૮ લગભગ	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઢી		"	નથી	૧	૨	એક લાયબ્રેરી છે. આ દેરા- સરના સ્થાપત્યો ભારત
							ભરમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ છે. ૧૮૩૬ કુપોને જીર્ણોદ્ધારની
							જરૂર છે.
"	"		"				
મંત્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ ૧૨૮૮	"	૧૨૮૭	"				ફેટલોક જગ્યાએ જીર્ણો- દ્ધારની જરૂર છે.

નંબર	માળ્ય નામ	આવું.	ફેલે રોકાન	પાસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી.	મુખનાવક	પ્રતિબાલની સંખ્યા
૩૦૨૮	દેવવાડા	પિત્તલદર	આશુચોડ ૧૮ મા. દૂર	દેવવાડા	શિખરખંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૧૮— ૫
૩૦૨૯	"	ખરતરવસહી	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૬૦—
૩૦૩૦	ઝોરીયા	જોન દેરાસર	૨૨૧ મા. દૂર	"	સામરણવાળું	આદિનાથજી	૩ —
૩૦૩૧	અયલગઢ	"	૨૩ મા. દૂર	"	"	"	૮ — ૧૬
૩૦૩૨	"	"	"	"	"	"	૨૭—
૩૦૩૩	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	૧—૧૭૨
૩૦૩૪	"	"	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૪—
૩૦૩૫	કાણુદર	અન્નરમાં	ખાગરા ૧૨ મા. દૂર	સીયાણા	"	આદિનાથજી	૫— ૨
૩૦૩૬	રાવપરીઆ	"	"	"	"	સુમતિનાથજી	૪— ૧
૩૦૩૭	સવણા	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૩—

વંશાવતારનું નામ તથા સંવત.	વહીવાદારનું નામ	લેખનો સંખ્યા	દેરાસરની સ્થિતિ	કૌનાની વસ્તી	ઉપા- ગ્રામ	ધર્મ- સાળ	વિશેષ નોંધ
શેઠ ભીમા શાહ	શેઠ કલ્યાણજી પરમાનંદની પેઢી		સારો				એક ગુરુમહારાજ છે. આ દેરાસરનું મૂળનાયક સહિતનું
							પરિકર બહુ જ સુંદર છે.
સંઘવી મંડલીક ૧૫૧૫	"	મૂ. ના. ૧૫૧૫	"				નીચે ચારે બાજુ ફરતા દેવ-દેવીઓના યુગલો છે.
							ત્રણ મંજલાનું છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ અચલશી અમરશીની પેઢી		"	નથી			મહાવીરસ્વામીના દેરાસરના નામથી આ દેરાસર
							ઝાળખાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૬૬	"	મૂ. ના. ૧૫૬૬	"	"	૧	૧	નવિન ચિત્રો બીંત પર છે.
"	"	મૂ. ના. ૧૭૨૧	"	"			
"	"	મૂ. ના. ૧૫૭૧	"	"			
			"	"			શિલ્પો પર ચુનો લગાડીને શિલ્પોનો ઇતિહાસ નજર
							કરી દીધો છે. દેરાસરના મંકાવરમાં સુંદર શિલ્પો છે.
							કેટલાક કામચાત્રના પ્રસંગો છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૩૯	શ્રીસંઘ	૧૮૩૬	"	૧૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૨૮	"		"	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	ભીમાજી મોતિજી	૧૮૬૯	"	નથી	૧	૧	તીર્થ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાફ	ફલ્કે રેકેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	લાંબડી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની શ્રેણી
૩૦૩૮	વલદરા	બગરમાં	સળંગનરોડ ૩૨ મા. ફર	કાલંદ્રી	શિખરબધ	અણનાથજી	પાપાણ-ધાનુ ૪— ૧
૩૦૩૯	માંડાણી	"	૨૮ મા. ફર	સીયાણા	"	પાર્શ્વનાથજી	૬— ૨
૩૦૪૦	લાસ	રાવળાશેરી	૩૪ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૨૦— ૬
૩૦૪૧	"	બગરમાં	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૭—
૩૦૪૨	વાણુ	કુંગરની ટેકરીમાં	"	"	"	શાંતિનાથજી	૪—
૩૦૪૩	ઝાડોલી	બગરમાં	એનપુરાસોડ ૨૦ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૪— ૧
૩૦૪૪	મણાદર	"	૩૨ મા. ફર	"	"	"	૪— ૩
૩૦૪૫	"	"	"	"	"	"	૩— ૨
૩૦૪૬	નારાદર	"	સળંગનરોડ ૩૦ મા. ફર	"	"	"	૩—
૩૦૪૭	મેંડા	"	સ્વરૂપગંજ ૧૬ મા. ફર	અણાદરા	"	સુમતિનાથજી	૬— ૬
૩૦૪૮	વેત્રાગરી	ગામના છેડે કુંગરમાં	૧૮ મા. ફર	કાલંદ્રી	"	મહાવીરસ્વામી	૬— ૫
૩૦૪૯	સણવાડા	બગરમાં	૧૬ મા. ફર	અણાદરા	"	શાંતિનાથજી	૩— ૨
૩૦૫૦	સીરોડી	"	૧૨ મા. ફર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૦— ૨
૩૦૫૧	ખામેરા	"	આણુરોડ ૧૩ મા. ફર	"	"	સુવિધિનાથજી	— ૧
૩૦૫૨	માલગોવ	"	૨૪ મા. ફર	"	"	સુમતિનાથજી	૬— ૬

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	ધર્મીય હારનું નામ.	રોજનો સંવત.	દરમિયાની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૭૬		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	"		"	૧૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"	૩૨૦	૧	૧	
"	"		"				
"	લાસ શ્રીસંઘ		સાધારણ	નથી			
સંપ્રતિરાગ ૧૦૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૨૮	૧		પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"	૭૨	૧	૧	
" ચમનલાલ દેરાસર ૧૯૬૪	"	૧૯૫૫	"				
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦	"	૧૯૪૯	"	૩૬			
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦	"		"	૧૨૮	૧	૧	શીખરમાં તીરાડો પડેલી છે.
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	"		"	૧૧૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૬૫૦	"		સાધારણ	૫૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	"		સારી	૨૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૨૧	"	૧૫૧૬	ખરાબ	૪૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	"		સારી	૧૬૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ટેમ્પલ	રેસીડેન્સ	પ્રાપ્તિ તારીખ	આંધર	પુરુષોત્તમ	મતિનાયકની સંખ્યા
૩૦૫૩	પોતીતરા	બજારમાં	આબુરોડ ૩૬ મા. દૂર	અણાદરા	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪—૧
૩૦૫૪	પાલરી (અણાદરા)	"	૨૬ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩—૧
૩૦૫૫	અણાદરા	"	૨૪ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૧૪—૧૩
૩૦૫૬	સેવવાડા	"	૧૮ મા. દૂર	"	ધાબાબંધ	"	૩—૪
૩૦૫૭	ભામરા	"	૩૦ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	શીતળનાથજી	— ૩
૩૦૫૮	દ્વંતરાઈ	"	૩૧ મા. દૂર	જસવંતપુરા	શિખરબંધ	શામળિયા પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૬
૩૦૫૯	નીમજી	દરબાર ગઢની બાજુમાં	૪૦ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૭—૫
૩૦૬૦	ભરાદલા	ગામબહાર	૩૦ મા. દૂર	રેવદર	"	નેમનાથજી	૪—૫
૩૦૬૧	આલવાડા	ગામમાં	ડીસા ૧૩ મા. દૂર	ખીમત	ધૂમટબંધ	સુમતિનાથજી	— ૧
૩૦૬૨	ગાંઠ	"	૧૬ મા. દૂર	મડાર	ધર	અણતનાથજી	૭—૭
૩૦૬૩	ખાનપુર	"	લેદરમેર ૧ મા. દૂર	ભીનમાલ	"	અગિનંદનજી	૩—૧
૩૦૬૪	ડોટ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૪—૩
૩૦૬૫	મરૂડી	"	૮ મા. દૂર	રામસેન	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૩—૨
૩૦૬૬	બાપડા	ઝેનોના મહોલ્લામાં	ડીસા ૩૪ મા. દૂર	ખીમત	"	વાસુપૂજ્યજી	૪—૬

અંશાવનારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- અય	કર્મી સાળી	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯	શ્રીસંઘ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	"		સાધારણ	૨૦	૧	૧	
સંપ્રતિરામના વખતનું ૧૨૦૦	"		સારી	૧૨૦	૧	૬	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	"		સાધારણ	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"		સારી	૨૪		૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૨	"		"	૫૬૦	૨	૧	મૂળનાયકશ્રી નાસિકા તથા કાનથી ખંડિત છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	"		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	"		સાધારણ	૪૦	૧	૧	દર વર્ષે માગથર વદ ૧૦ ના રોજ મેળો ભરાય છે.
							પ્રાચીન દેરાસર છે.
શેઠ હુમયંદ દામોદર ધાનેરાવાળા ૧૯૮૮	"		સારી	૫૦		૧	સંવત ૧૦૬૯ ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮ લગભગ	દાણી ચમનાશ્રી અદીંગણ	૧૯૯૧	સાધારણ	૮૦	૧		દેરાસરની ઉપરનો ભાગ સુધરાવવા જેવો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૩	શ્રીસંઘ	મુ. ના. ૧૬૯૫	"	૧૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"	૧૯૬૯	"	૧૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	"	૧૯૫૮	"	૪૮	૧		ઉપાઅયમાં એક ઓરડીમાં પ્રતિમાશ્રી ચિત્રાજીમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૭	"		સારી	૧૬૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	કેડાણું	રસ્તો લેન્ડન.	જમીન કાફિય.	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૩૦૬૭	નાના રાણીવાડા	ઉપાથ્રવમાં	રાણીવાડા ૧ મા. દૂર	માલવાડા	ધર	પદ્મપ્રભુજી	પાવાણુ-ધાતુ ૩—૧
૩૦૬૮	પુના	ગામની ભાગોળે	ભીનમાલ ૧૬ મા. દૂર	ભીનમાલ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—૧૪
૩૦૬૯	પુતંગ	બગરમાં	સનમનરોડ ૩૬ મા. દૂર	રામસેન	શિખરબંધ	"	૩—૧
૩૦૭૦	રામસેન (કાખાની)	"	બાગરા ૧૪ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૮—૧
૩૦૭૧	"	"	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૫—૫
૩૦૭૨	લુગામ	"	લેદરમેર ૧૦ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૫—૨
૩૦૭૩	થુર	"	" ૮ મા. દૂર	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—૧
૩૦૭૪	જુના સણુદરા	નવા સણુદરાથી ૦૧ મા. દૂર પહાડની નીચે જંગલમાં	૧૦ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧—
૩૦૭૫	ચાંદુર	બગરમાં	૧૨ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૪—૨
૩૦૭૬	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	—૨
૩૦૭૭	કેદાણી	"	૧૪ મા. દૂર	જસવંતપુરા	ધર	આદિનાથજી	૩—
૩૦૭૮	દોરડા	ગામની વચ્ચે	ભીનમાલ ૨૦ મા. દૂર	"	"	"	૩—૩
૩૦૭૯	જસવંતપુરા	ગામબહાર ૦૧ મા. દૂર	આણુરોડ ૪૦ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૫—૧
૩૦૮૦	"	વાણીયાવાસમાં	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૪
૩૦૮૧	કરડા	બગરમાં	રાણીવાડા ૧૬ મા. દૂર	ભીનમાલ	"	શીતળનાથજી	—૧

જાણનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ	લેખનો સંવત	સાધારણ સ્થિતિ	કેમની વસ્તી	ઉપા- ગ્રામ	વર્ગ- સાળ	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૯૫૫	સાધારણ	૮૦	૧		ઉપાગ્રામની એક ઓરડીમાં પ્રતિમા બિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	"		"	૫૦			ધાતુ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	"	૧૯૫૧	સારી	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		સાધારણ	૧૦૦૦	૩	૧	એક ચોવીસજિન માતાનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦ લગભગ	"		"				મૂળનાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	"	૧૯૨૪	"	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૧	"	૧૫૪૫	સારી	૩૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	નવા સણ્ઘરા શ્રીસંઘ		ખુલ્લો ખરાબ	૮			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	શ્રીસંઘ	૧૯૫૧	સારી	૨૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	"	મુ. ના. ૧૫૫૮	સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦ લગભગ	"	૧૯૫૫	"	૫૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	"	"	"	૧૬૦	૧		
શેઠ હેમાજી અરનાથ ૧૮૮૧	"		સારી	૪૦૦	૨	૧	પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	"	૧૯૩૯	"				બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	શેઠ વેલા સુગજી	૧૫૪૮	સાધારણ	૧૪૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	કેસનું નામ	ફરિયાદી	જિલ્લો	બાંધણી	જુજનાયક	પ્રતિબાહીની સંખ્યા
૩૦૮૨	રાજરાવાસ	બગરમાં	બીનમાલ ૧૪ મા. ફર	જસવંતપુરા	ધર	શાંતિનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૧-૩
૩૦૮૩	કાગમાળા	"	કોરી (મારવાડ) ૫ મા. ફર	માલવાડા	શિખરબંધ	સંલવનાથજી	૫-૨
૩૦૮૪	આરખી	"	ડીસા ૨૪ મા. ફર	ખીમત	"	મહાવીરસ્વામી	૩-૬
૩૦૮૫	ધનીયાવાડા	"	૨૬ મા. ફર	"	ધર	પાર્વનાથજી	૧-૬
૩૦૮૬	બાડોતરા	"	૩૦ મા. ફર	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	- ૩
૩૦૮૭	જેતાવાડા	"	૩૨ મા. ફર	મડાર (જી. આણુ)	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૪
૩૦૮૮	મડાર (મંડાર)	"	આણુરોડ ૨૪ મા. ફર	મડાર	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૫-૪
૩૦૮૯	"	"	"	"	ધર	ધર્મનાથજી	૫-૨૭
૩૦૯૦	સાથસેણુ	"	ડીસા ૨૩ મા. ફર	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૪-
૩૦૯૧	સાંચોર	ચઉદેશીયા ગચ્છ	રાણીવાડા ૩૦ મા. ફર	સાંચોર	"	વાસુપૂજ્યજી	૪-
૩૦૯૨	"	તથા ગચ્છ	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૧૦-૨૧
૩૦૯૩	"	આંપાણીનો વાસ	"	"	શિખરબંધ	"	૧૦-૧
૩૦૯૪	"	ખરતર ગચ્છ	"	"	ધર	"	૫-૧
૩૦૯૫	"	ગામ બહાર	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨-૨
૩૦૯૬	હાડેળ	બગરમાં	૪૦ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૧-૮

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	દેખાડા સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	દેરાસરની મરજી.	દેખા- મરજી.	મરજી- માળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩	શ્રીસંઘ	૧૯૪૫	સાધારણ	૮૦	૧	૧	ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	"		સારી	૨૪૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	અચલાજી કેવલાજી		સાધારણ	૯૦	૧	૧	મૂળનાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮ લગભગ	શ્રીસંઘ	૧૯૫૫	"	૮૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦ લગભગ	"	૧૫૧૩	"	૬૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	"	૧૫૧૧	"	૧૦૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૮૦ લગભગ	"		સારી	૧૫૦૦	૬	૪	દેરાસર બંધ ને પ્રાચીન છે મૂળ- નાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮ વૈ. સુ. ૫	"		સાધારણ				સં. ૧૨૫૯ ની સાલની એક કાલિસગીયા મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	મંડાર શ્રીસંઘ	૧૭૨૧	"	નથી		૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		જીર્ણ	૫૦૦	૩	૨	જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"	૧૬૮૧	સાધારણ				મૂર્તિ ખંડિત છે. ૧ ચુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	"		"				આ ગામમાં સૌથી મોટું આ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	"		જીર્ણ				આ દેરાસર જીર્ણ છે. ચોમાસામાં પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૨	ભગવાનદાસ બલુચાલી		સારી	૪૦૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	કેસલું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ એમ્પલ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૩૦૯૭	ગામ	બજારમાં	રાણીવાડા ૩૨ મા. દૂર	સાંચોર	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-વાળુ ૩-૮
૩૦૯૮	ચીતલવાડા	"	૪૮ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૬-૧૫
૩૦૯૯	રાયપુર	"	૧૪ મા. દૂર	મંડાર	ધર	આદિનાથજી	૩-૨
૩૧૦૦	ભટ્ટાણા	"	આણેરોડ ૨૪ મા. દૂર	રેવદર	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૪-૫
૩૧૦૧	મારોલ	"	"	"	ધર	આદિનાથજી	— ૨
૩૧૦૨	વરમાણ	"	૨૮ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૪—
૩૧૦૩	રેવદર	"	૧૮ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૪— ૫
૩૧૦૪	ધવડી	"	૧૬ મા. દૂર	અણાદરા	"	મહાવીરસ્વામી	૨-૬
૩૧૦૫	કુણોલ	"	૨૦ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૩-૪
૩૧૦૬	ડાણી	"	૨૨ મા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩-૨
૩૧૦૭	નારોલી	"	ડીસા ૫૦ મા. દૂર	ચરાદ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૩
૩૧૦૮	પીણા	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૧
૩૧૦૯	નેતાવા	"	૪૪ મા. દૂર	સાંચોર	"	નમિનાથજી	— ૧
૩૧૧૦	હડાદ	"	ખેડબઢા ૧૫ મા. દૂર	અંબાજી	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭-૩
૩૧૧૧	દાંતા	ધરપીતાલ સામે	તારંગાહીલ ૨૨ મા. દૂર	દાંતા	"	આદિનાથજી	૭-૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટાદારનું નામ.	લેખનો સંખ્યા.	દેવનાગરી સ્થિતિ.	કેમોની નસ્ટી.	ઉપા- ગ્રય.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		ખરાબ	૮૦	૧		ચોમાસામાં પાણી પડે છે.
”	”		સાધારણ	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	”		સારી	૩૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	”		”	૧૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૭	”		”	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૦૦૦ લગભગ	મહાર શ્રીસંઘ		સાધારણ	૧૫			આ દેરાંસર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૫	શ્રીસંઘ		સારી	૧૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦	હુણોલ શ્રીસંઘ		સાધારણ	૫			
શ્રીસંઘ ૧૮૨૭	શ્રીસંઘ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૬	”		”	૩૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૩૨	”		સાધારણ	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૪૫	”		”	૪૦			ધાતુ પ્રતિમા પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૪૪	”		”	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૨૬૮	કોઠારી તલકચંદ ગુલાબચંદ	સ્થાપત ૧૨૬૮	જુલું	૧૫	૨		પરિકરનું શિક્ષ સાડુ છે.
શ્રીસંઘ જી. ૧૮૯૨	શેઠ રવચંદ તારાચંદ		સારી	૫૦	૧		

પરિશિષ્ટ

વર્ગ ૧ : ઘટનાઓની સાલવાર સૂચી

વિક્રમસંવત્પૂર્વે	ઘટના	વિ. સં.	ઘટના
૫-૬ (ઈ. સ. પૂ. ૬) દ્વા સૈકામાં ગિરનાર પર શ્રીનેમિનાથ ભંનું મંદિર હોવાનું એક તામ્રપત્રથી સિદ્ધ થાય છે. ૫૪ : ૧૧૬		૧ લા સૈકાની અને બીજી મતે ૨-૩ સૈકાની મહુડીની જિનમૂર્તિઓ માનવામાં આવે છે : ૮૦	
-દ્વા સૈકામાં નેપ્તુસદનેઝર રાજ્ય થયો : ૧૧૬		-લા સૈકામાં ઢાંક મોડું નગર હશે એમ શ્રીકાલકસરિએ પસંદ કરેલા એ સ્થાનના કારણે જણાય છે : ૧૩૨	
-દ્વા સૈકામાં નેપ્તુસદનેઝર રાજ્યએ દ્વારકામાં શ્રીનેમિનાથ ભંનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૩૦		-લા સૈકામાં આર્ય અપુટાચાર્યે વેણી વત્સરાજને જૈનધર્મી બનાવ્યો; તેણે તારંગામાં સિદ્ધાધિકાનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૪૬	
૫-૩ (ઈ. સ. પૂ. ૫-૩) જન સૈકા સુધીના ૩ મહાન શિલા-લેખો ગિરનારની તળેટીમાં મોલુદ છે : ૧૨૦		-લા સૈકામાં શ્રીવજ્રવામીએ શ્રીમાલ તરફ વિહાર કર્યો હતો; એ સમયે શ્રીમાલમાં જૈનોનું પવિત્ર યાત્રાસ્થળ હશે : ૧૭૬	
૪૪૭ (વીર નિર્વાણ સં. ૨૩)માં દેવચંદ્ર નામના આવકે ભદ્રેશ્વરમાં જૈન મંદિર બંધાવ્યું : ૧૩૬		-લા સૈકામાં બાલીનું જૈનમંદિર ગંધર્વસેન રાજ્યએ બંધાવ્યાનું કહેવાય છે : ૨૦૬	
૪૦૦ (બો. નિ. સં. ૭૦)માં રાજકુમાર મુંદર અને ઉહડે ઓશિયા વસાવ્યું : ૧૭૭		૧૩ (ઈ. સ. ૭૦)ના ખ્રીતી યાત્રીએ આણુતી નોંધ લીધી છે : ૨૮૮	
-માં ઓશિયા અને કોરટામાં જૈન મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા શ્રીરત્નપ્રભસરિએ કરી : ૧૫૪, ૧૭૩, ૧૭૪		૧૪ (વીર નિ. સં. ૪૮૪)માં ભરૂચના રાજા બલમિત્ર-ભાનુમિત્રના શાસનકાળમાં આર્ય અપુટાચાર્યે બૌદ્ધો પાસેથી (ભરૂચનું) અશ્વાવખોધ તીર્થ છોડાવ્યું : ૨૬	
-માં કોરટાના શ્રીમહાવીર જિનાવપની પ્રતિષ્ઠા શ્રીરત્નપ્રભ-સરિએ કર્યાં. ઉલ્લેખ ૧૪મા સૈકાના ગ્રંથમાં છે : ૨૨૮		૨૬ માં શ્રીવજ્રવામીનો જન્મ થયો હતો : ૧૫૪	
-શ્રીરત્નપ્રભસરિએ ઓશિયાના રાજા અને ક્ષત્રિયોને જૈન બનાવ્યા : ૧૭૩		૧૦૧ માં થિરપાલ ધરુએ થરાદ વસાવ્યું : ૪૦, ૪૨	
૩૮૬ (બો. નિ. સં. ૮૪)નો શિલાલેખ જે બાલીથી મળી આવ્યો છે, તેનાથી રાજસ્થાન (અજમેર) પ્રદેશમાં જૈનધર્મનો સારો પ્રસાર હોવાનું પ્રમાણિત થાય છે. ૨૦૪		૧૦૮ માં મધુમતીના જવડિશાહે શત્રુજયગિરિના આદિનાથ મંદિરનો જ્યોત્સ્નાકાર કરાવ્યો : ૧૦૦, ૧૦૪, ૧૧૧	
૩ જન સૈકામાં રચાયેલ 'આચારંગ નિયુક્તિ'માં ગિરનારને વંદન કર્યાં. પાઠ છે : ૧૧૬		૧૨૫ (વીર નિ. સં. ૫૬૫)માં શ્રીવૃદ્ધદેવસરિએ કોરટકમાં નાહડ મંત્રીએ કરાવેલા જિનપ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૪, ૨૨૮	
-જન સૈકામાં વીરસેન અને નાકારસેન નામના એ ભાઈઓએ ૧૦ ગાઉના અંતરે પોતાના નામથી વીરમપુર અને નાકારનગર વસાવ્યાં : ૧૮૩		૧૨૬ થી ૧૩૫ માં નાહડ રાજા થયો, જે સમયે સુવર્ણગિરિ ઉપર યક્ષવસતિપ્રાસાદ બંધવામાં આવ્યો : ૧૮૭	
૨૪૩ (ઈ. સ. પૂ. ૩૦૦)ના મેગેસ્ટિનિસે આણુનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૮૮		૧૩૦ (વીર નિ. સં. ૬૦૦)માં નાહડરાયે સાયોરમાં એક મોડું ચૈત્ય બનાવી શ્રીમહાવીરસ્વામીની પિતૃત્રમયી પ્રતિમાની શ્રીજિજ્જગસરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૩૦૪	
૧૬૭ (વી. નિ. સં. ૨૭૩)ના લેખવાળી સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યે લરાવેલી જિનમૂર્તિઓ ઘાંધાણીના ભોંયરામાંથી મળી હતી : ૧૬૩		૧૩૬ ની આવણી અમાવાસ્યાના બુધવારે થિરપુરના મંદિરની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૪૦, ૪૨	
૧૮૫ (બો. નિ. સં. ૨૮૫)માં સંપ્રતિ રાજા થયો, જેણે ઇંદર પર્વત ઉપર શ્રીશાંતિનાથ જિનાલય બંધાવ્યું : ૮૪		૧૫૦-૩૫૦ (ઈ. સ. ૧૦૦ થી ૩૦૦)ના સમયનાં ઢાંકનાં શિલ્પો હોવાનું ડૉ. હસમુખલાલ સાંકળિયા જણાવે છે : ૧૩૨	

૧૫૪ માં શ્રીવજ્રસ્વામીનો સ્વર્ગવાસ થયો : ૧૫૪

—૨ જ સૈકામાં શ્રીપાદવિષ્ણુચરિત્ર થયા : ૧૩૧

—૩ જ સૈકામાં બોહિલ્લો—બૌદ્ધો શત્રુજય પર આવ્યા : ૧૦૦

—૪ જ સૈકામાં નાગાર્જુને પોતાના ગુરુ પાદવિષ્ણુચરિત્રના નામ ઉપરથી પાદવિષ્ણુપુર—પાલીતાણા વસાવ્યું : ૯૮

—૫ જ સૈકામાં થયેલા શ્રીપાદવિષ્ણુચરિત્ર ગિરનાર પર્વતની નીચે દિલ્લાની પાસે નેમિનાથચરિત્રનું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું, તે સાંભળી નાગાર્જુને દયાહર્મરૂપ, ઉચ્ચસેનનો મહેલ, વિવાહમંરૂપ, ચોરી આદિ કૌટુકાર્થે બનાવ્યા હતાં : ૧૧૯

—૬ જ સૈકામાં શ્રીમાલ એક સમૃદ્ધિશાળી નગર હતું : ૧૭૭

૨-૧૮ સૈકા સુધી નલોરમાં જૈનોએ કરેલી પ્રવૃત્તિથી એ નગર જૈનોનું કેન્દ્રભાવ હતું એમ જણાય છે : ૧૯૧

૨૦૦ (વીર નિ. સં. ૬૭૦) માં સાચોરના નાહક મંત્રીએ બંધાવેલા જૈન મંદિરમાં શ્રીજિનભદ્રચરિત્ર પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૫

૨૦૭ (ઈ. સ. ૧૫૦) માં મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાએ ગિરનારના સુદર્શન તળાવનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૧૮

૨૨૨ માં ભિત્તમાલમાં જગતસ્વામીનું સૂર્યમંદિર બંધાવ્યું : ૧૭૬

૨૨૩ લગભગમાં દેશવના પુત્ર જયચંદની આગેવાની હેઠળ કેટલાયે શ્રેણીઓએ શ્રીમાલમાંથી ઉચાળો ભરી ઓશિયામાં વસવાટ કર્યો : ૧૭૭

૨૬૫ માં ભિત્તમાલનો ભંગ થયો : ૧૭૬

૩૦૦ પહેલાં શ્રીમાનદેવચરિત્ર નાડોલમાં ચતુર્માસ રહ્યા : ૨૨૫

૩૦૦ (વીર નિ. સં. ૭૦) માં શ્રીદેવાનંદચરિત્રે નાગોરમાં શ્રીનેમિજિનની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૫

૩૭૫ માં વલ્લભીપુરનો ભંગ થયો : ૧૧૪

૪૧૪ માં શ્રીમદ્ધવાદિચરિત્રે (ભદ્ર્યમાં) બૌદ્ધોનો પરાજય કર્યો : ૨૬, ૮૦ ૧૧૪

—લગભગમાં શ્રી મદ્ધવાદીએ ‘દ્વાદશારનગ્યક’ની રચના કરી : ૧૧૪

૪૭૭ માં શ્રીધનેશ્વરચરિત્રે ‘શત્રુજય માહાત્મ્ય’ની રચના કરી : ૧૧૪

૪૯૪ માં ભિત્તમાલ છંટાવ્યું : ૧૭૬

૫૦૮ નો એક શિલાલેખ કોટા રાજ્યના અટારુ ગામથી મળી આવ્યો છે તેનાથી ઓસવાલોની ઉત્પત્તિનો સમય વિક્રમની ૨-૩ સતાબ્દી હોવાનું મનાય : ૧૫૭

૫૧૦ (વીર નિ. સં. ૯૮૦) માં શ્રીદેવવિજયિણી દ્વામાથમણે વલ્લભીમાં શ્રમણસંઘને એકઠો કરી જૈનાગામો પુસ્તકાર્થ કર્યો : ૫, ૧૧૪, ૧૧૫

—૫૭ી અનેક સ્ત્રિઓ થયા, તે ૫૭ી વરેશ્વર દ્વામાથમણ થયા : ૧૫૫

૫૧૨-૧૩ (ઈ. સ. ૪૫૫-૫૬) માં સમુદ્રસુતના મૃત્યા ચક્ર-પાણિતે ગિરનારના સુદર્શન તળાવનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૧૮

૫૨૩ (વી. નિ. સં. ૯૬૩) માં આનંદપુરના જિનચત્ર્યમાં ધ્રુવસેન રાજા સમક્ષ ‘કલ્પસૂત્ર’ની પહેલી વાચના થઈ : ૬૩

૫૭૫ પહેલાં શ્રીહરિસુત્રાચાર્ય વિદ્યમાન હતા : ૧૫૫

૫૭૬ થી ૬૦૬ (વલ્લભી સં. ૨૦૦ થી ૨૩૦) માં વલ્લભીમાં ધ્રુવસેનનું રાજ્ય હતું : ૧૧૪

૫૮૪ (વલ્લભી સં. ૨૦૮) માં ધ્રુવસેનના સુવરાજ પુત્રનું આનંદપુરમાં મૃત્યુ થયું : ૧૧૪

૬ ટી સતાબ્દી ગેટલું પ્રાચીન સંકેતનું એક ખાલી મંદિર જણાય છે : ૭૧

૬૦૯ માં કાશ્મીર દેશના નિવાસી અજિત અને રત્ન નામના શ્રેણીઓએ ગિરનારનો ઉદ્ધાર કર્યો : ૧૧૭, ૧૨૧

૬૧૧ થી ૬૨૬ (વલ્લભી સં. ૨૩૫ થી ૨૫૦) માં વલ્લભીપુરમાં શુભસેન નામે પ્રતાપી રાજા થયો : ૧૧૫

૬૬૭ (વલ્લભી સં. ૨૬૧) માં વલ્લભીમાં રાજા શિલાદિત્યના સમયે શ્રીજિનભદ્રગણિ દ્વામાથમણે ‘વિશેનાવસ્થક-ભાષ્ય’ની રચના કરી : ૧૧૫

૬૮૨ નો શિલાલેખ વસંતગદથી મળી આવ્યો છે : તેનાથી જણાય છે કે ભિત્તમાલના વર્મસાત રાજાના સમયે વસંતગદમાં દેમાર્થા—ખીમેશ દેવીનું મંદિર સત્પદેવે બંધાવ્યું : ૨૩૫

૬૮૫ માં બ્રહ્મસુત્ર જ્યોતિષીએ ‘શ્કુટઆર્ય’ સિદ્ધાંતની રચના શ્રીમાલમાં કરી : ૧૭૭

૬૯૭ (ઈ. સ. ૬૪૦) ની આસપાસ ચીનીયાત્રી હુએનત્સાંગ ભારતની યાત્રાએ આવ્યો ત્યારે તેણે વલ્લભીને ફા-લા-પીના નામે નોંધી છે : ૧૧૫

૭ મી સદી સુધી ચિરપાલધરુના વંશજોએ થરાદમાં રાજ્ય કર્યું : ૭૪૦

—મી સદીમાં વલ્લભીપુર બૌદ્ધ વિદ્યાનું મોટું કેન્દ્ર હતું : ૧૧૫

—મી સદીમાં શ્રીશિવચંદ્ર ગણિ શ્રીમાલમાં જિનવંદન નિમિત્તે આવ્યા ત્યારે શ્રીમાલમાં જિનમંદિર વિદ્યમાન હતું : ૧૫૫

—મી સદીમાં પ્રતિહારવંશી નાહરરાય—નાગભટ્ટ થયો : ૧૬૨

—મી સદીમાં ‘શિશુપાલવધ’ મહાકાવ્યના કર્તા માધનો શ્રીમાલમાં જન્મ થયો : ૧૭૭

—મી સદીની કેટલીક જિનપ્રતિમાઓ ભિત્તમાલના શ્રીશાંતિ-જિનાલયમાં જણાય છે : ૧૭૯

—મી સદીમાં દામોદર કવિએ રચેલા ‘કુટિનીમતમ’ નામના કાવ્યગ્રંથમાં આણનું વર્ણન કરેલું છે : ૨૮૮

—મી સદીમાં વરમાણનું સૂર્યમંદિર બંધાવાનું વિદ્વાનોનું મતન્ય છે : ૩૦૭

૭-૮ મા સૈકામાં ભદ્ર્યમાં જયભટ્ટ પહેલો રાજા હતા : ૮૦ ૨૬

—મી સદીમાં નલોરમાં જૈનોની બહોળી વસ્તી અને ઘણું જિનમંદિરો વિદ્યમાન હતાં : ૧૫૫

- મી સદીના વચગાળાના સમયમાં શ્રીમાલનું જિનમંદિર પ્રસિદ્ધિ પામેલું હોવું જોઈએ; જેના વંદન નિમિત્તે શિવચંદ્ર ગણિ શ્રીમાલમાં આવ્યા : ૧૭૭
- ૭ મી સદીના અંતમાં કે ૮મી સદીના આરંભમાં માધ કવિ થયાનો નિર્ણય સં. ૬૮૨ના લેખથી થાય છે : ૨૩૫
- ૭-૧૦ મા સેકા સુધી થયેલા પ્રભાવશાળી જૈનાચાર્યોએ શ્રીમાલમાં આવીને એ પ્રદેશને જિનમંદિરોથી રમણીય બનાવી દીધો : ૧૭૭
- ૭૦૦ (વીર નિ. સં. ૧૧૭૦)માં શ્રીરવિપ્રભસરિએ નાડોલના જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૫
- માં ભિન્નમાલ નગર ફરીથી વસ્યું : ૧૭૬
- માં શ્રીરવિપ્રભસરિએ નાડોલમાં શ્રીનેમિનાથ બંની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૨૫
- ૭૩૩ માં શ્રીજિનદાસગણિએ ‘નિશીથચૂર્ણ’ની રચના કરી તેમાં શ્રીમાલના કપા નાણાના ચક્રણની હકીકત નોંધી છે : ૧૭૭
- ૭૪૪ નો ગ્રામીન લિપિનો લેખ પીડવાડના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં વસંતગદથી લાવેલા બે કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ પૈકી એક ઉપર છે : ૧૫૫, ૨૩૪, ૨૩૬
- ૭૭૦ (ગુપ્ત સં. ૩૯૪)નું વિજયપુરનું તામ્રપત્ર મળે છે : ૯૧
- ૭૯૧ માં શ્રીકલ્પપ્રભસરિએ ભિન્નમાલમાં શ્રીમાલ બ્રાહ્મણો અને ગ્રામવાટ બ્રાહ્મણોને જૈન બનાવ્યા : ૧૭૭
- ૮ મા સેકા પહેલાંનું વિજયપુર હોવાનું અનુમાન નીકળે છે : ૯૧
- ૮ મી સદીની એક પ્રતિમા થરાદના ઘર દેરાસરમાં મોજુદ છે : ૪૧
- મી સદીમાં બપ્પભટ્ટિસરિના ચુરુ સિદ્ધસેનસરિ વિદ્યમાન હતા : ૭૦
- મી સદીમાં ભર્તૃહટ રાણા વિદ્યમાન હતા : ૧૫૫
- ભટેવરના કિલ્લામાં ભર્તૃહટ રાણાએ શુદ્ધિલવિહાર જિનમંદિર બંધાવ્યું, તેની પ્રતિષ્ઠા શુભગણિએ કરી : ૧૫૫
- મી સદીમાં ભિન્નમાલમાં કુલચુરુઓની સ્થાપના થયાના ઉલ્લેખો મળે છે : ૧૭૭
- ૮-૯ મી શતાબ્દીનો ગ્રામીન લિપિનો લેખ વસંતગદના ખડિત જિનાલયના એક પથ્થર પર છે : ૨૩૬
- ૮૦૨ પૂર્વે વિજયપુર ચાવડાઓની સત્તા હેઠળ હતું, તેથી વિજયપુર એ પૂર્વેનું હોવું જોઈએ : ૯૦
- ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને સોમવારે શ્રીશીલચુરુસરિએ જૈન મંત્રોથી પાટણ નગરની સ્થાપના કરી : ૫૬
- ૮૦૨ થી સં. ૧૩૫૩ સુધીમાં વનરાજ ચાવડાથી લઈને વાઘેલા સારંગદેવ સુધી રાજકારભારીઓનું મંડળ ખાસ કરીને જૈનધર્મી હતું : ૫૬

- ૮૦૩ થી ૮૬૩ (સને ૭૪૬ થી ૮૦૬) સુધી વનરાજ ચુજરાતનો રાજા હતો : ૬૯
- ૮૦૭ માં શ્રીસિદ્ધસેનસરિએ આમ રાજાને બાલ અવસ્થામાં રામસૈન્યપુરમાં બેસાડેલો હતો : ૩૯
- ના વૈશાખ સુદિ ૩ના દિવસે બપ્પભટ્ટિસરિને મોઢેરામાં દીક્ષા આપવામાં આવી : ૭૦
- ૮૦૮ માં દેવડા હમીરે હમીરપુર વસાવ્યું : ૨૭૬
- ૮૨૧ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને સોમવારે વનરાજ ચુજરાત (પાટણ)ની ગાદીએ બેઠો : ૫૬
- ગ્રામવાટ મંત્રી સામતે હમીરપુરમાં સંપ્રતિરાજે બંધાવેલા જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૭૬
- લગભગમાં શ્રીજવાનંદસરિના ઉપદેશથી પોરવાડ મંત્રી સામતે ૯૦૦ જિનમંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા તેમાં બ્રાહ્મણવાસનો પણ નિર્દેશ છે : ૨૭૧
- ૮૨૬ માં આરજો વલ્લભીપુર પર ચડી આવ્યા : ૧૧૫
- ૮૨૬-૮૨૭ (સને ૭૬૯-૭૭૦)માં હાસમગિન અમર તથાબ્બી નૌકા વાટે ગંધાર આવ્યો : ૨૪
- ૮૨૬ થી ૮૫૬ માં બલોરમાં વત્સરાજ રાજ કરતો હતો : ૧૮૮
- ૮૩૦ (સને ૭૮૩) લગભગ માં પડિહાર રાજા વત્સરાજના સમયમાં ઓશિયાનું મંદિર બંધાવામાં આવ્યું; એમ શ્રીઓગ્રાહનું મંતવ્ય છે : ૧૭૪
- ૮૩૫ માં દક્ષિણચિહ્ન શ્રીકલ્પોતનસરિએ જાપાલિપુરમાં વીરભદ્ર નામના આચાર્યે બનાવરાવેલા ઋષભદેવ પ્રાસાદમાં ‘કુવલયમાલા’ ગ્રંથની રચના પૂર્ણ કરી : ૧૫૫, ૧૮૮
- શ્રીકલ્પોતનસરિએ ‘કુવલયમાલા’ નામનો કથાગ્રંથ પ્રાકૃતમાં રચ્યો; તેની પ્રશસ્તિમાં તેમના ગુરુઓ શ્રીમાલમાં આવ્યા વિશે હકીકત નોંધી છે : ૧૭૭
- ૮૪૫ માં ગૂર્જરપતિ હમ્મરિ વલ્લભીપુરને ભોંયભેગું કરી નાખ્યું : ૧૧૫, ૧૩૪
- ૮૬૯ (શક સં. ૭૩૪)માં કર્કરાજે એક બ્રાહ્મણને વડોદરાનું દાનપત્ર આપ્યું : ૧૮, ૧૯
- ૮૯૫ નો શિલાલેખ મુંગથલાના મુદ્ગલેશ્વર મંદિરમાં છે જેનાથી એ ગામ એથીયે ગ્રામીન જણાય છે : ૨૭૯
- ૯ મી સદીમાં : લાટેશ્વર સુવર્ણવર્ષ કર્કરાજના રાજ્ય સમયમાં વડોદરાની આસપાસ ૮૪ ગામોમાં અકોટક મુખ્ય નગર હતું : ૧૯
- મી સદીમાં વટેશ્વરાચાર્યે થિરાપદગચ્છની સ્થાપના કરી : ૪૧
- મી સદીમાં યક્ષમહત્તરે ખાટૂમાં જિનમંદિર બંધાવ્યું : ૧૫૫
- મી સદીમાં કૃષ્ણ નામના વિપ્ર કૃષ્ણ (કણ્ઠ) મુનિ જૈન તરિકે ખ્યાતિ પામ્યા : ૧૫૬
- મી સદીમાં શ્રીકણ્ઠમુનિના સમયમાં નાગોદરમાં અનેક જિનમંદિરો હતાં : ૧૯૮

- ની સદીમાં ગભાવપુર—ગલોર ઉન્નત અવસ્થામાં હતું : ૧૮૮
- ની સદીમાં ગલોરમાં આદિનાથનું ચૈત્ય બન્યું : ૧૮૮
- ૯૦૦ માં સિન્નમાલ ત્રીજી વાર લૂંટાયું : ૧૭૬
- ૯૦૦—૯૫૦ ના અરસામાં રતિંગ ગામ વચ્ચું હોય એમ વહી-વંચાઓના આધારે જણાય છે : ૭૬
- ૯૦૨ નો લેખ કરથી ૧ માઈલ દૂર આવેલા કાળા મંદિર નામના ખડિત જિનાલયમાં રહેલા પરિકરની છૂટી ગાદી પર છે : ૨૫૬
- ૯૦૯ માં નાકોડમાં જૈનોનાં ૨૭૦૦ ઘરો હતાં : ૧૮૩
- ૯૧૫ ના ભદ્રપદ સુદિ ૫ ને સુધવારે શ્રીજયસિંહસૂરિએ બોલદેવના રાજકાળમાં 'ધર્મેષ્વરેશભાવા વિવરણ' નાગોરના જિનાલયમાં રચ્યું : ૧૫૫, ૧૯૮
- ૯૧૭ ના અષાઢ માસની શુકલા પંચમીના દિવસે શ્રીજયસિંહસૂરિએ નાગોરમાં શ્રીમહાવીર જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૬
- શ્રીકૃષ્ણ મુનિએ નાગોરમાં પોતાના વચનથી નારાયણ શ્રેષ્ઠીએ બંધાવેલા શ્રીમહાવીર ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૯૮
- ૯૧૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૨ ને સુધવારે કંકુક રાજ્યે જિનમંદિર બંધાવી ધનેશ્વરગચ્છને અર્પણ કર્યું; એ સંબંધી એક પ્રાકૃત શિલાલેખ ઘટિયાળાથી મળી આવ્યો છે : ૧૫૬, ૧૫૧, ૧૬૨
- ઘટિયાળા ગામથી મળી આવેલા પ્રાકૃત શિલાલેખમાં નાહડરાયનો ઉલ્લેખ છે : ૨૧૦ ૩૦૪
- ૯૧૯ (શક સં. ૭૮૪)માં શ્રીશીલાકાચાર્યે 'આચારંગસૂત્ર'ની ટીકા ગાંધીમાં પૂરી કરી હતી : ૬૯
- ૯૨૭ માં વિગ્નપુર વચ્ચું એમ 'સુધર્મગચ્છ પદાવલી'થી જણાય છે : ૯૧
- ૯૩૭ ના લેખવાળી શ્રીઆદિનાથની ધાતુપ્રતિમા ઘાંધાણીના જિનાલયમાં છે : ૧૫૬, ૧૯૩
- ૯૩૮ માં વીરગણિતો જન્મ થયો અને સં. ૯૯૧ માં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો : ૨૭૮
- ૯૪૦ (હિ. સં. ૩૦૩) અણ્ણલહસન (મહિસદી) નામનો મુસ્લિમ પ્રવાસી ખંભાત આવ્યો : ૧૪
- ૯૫૨ (સને ૮૯૫) ના લેખવાળો એક માનસ્તંભ ઓશિયાના મંદિરથી ઉત્તર-પૂર્વમાં છે : ૧૭૪
- ૯૫૫ કિતમાલ નગરનો ફરીથી સંસ્કાર થયો : ૧૭૬
- ૯૬૧ (શક સં. ૮૨૬)માં 'આવકપ્રતિકમયુક્ત' રચાયું : ૭૦
- ૯૬૪ માં શ્રીયશોભદ્રસૂરિ નાડલાઈના પશ્ચિમ દાર બહાર આવેલું શ્રીઆદીશ્વર મંદિર મંત્રસક્રિયથી લાવ્યા હતા, એવો શિલાલેખીય ઉલ્લેખ છે અને શ્રીલાવણ્યસમય પહોં નોંધે છે : ૨૨૨, ૨૨૩

- ૯૬૯ માં સંડેરકગચ્છીય શ્રીયશોભદ્રસૂરિને આચાર્યપદની પાલીમાં આપવામાં આવી : ૧૭૫
- ૯૭૩ માં રાકોડવંશીય વિદ્ય રાજ્યે શ્રીવાસુદેવાચાર્યના ઉપદેશથી હથુંડીમાં જૈન મંદિર બંધાવ્યું અને કેટલુંક દાન આપ્યું : ૧૫૬, ૧૫૮, ૨૦૮, ૨૦૯
- ૯૯૨ માં શ્રીસિદ્ધર્ષિ આચાર્યે 'ઉપમિતિભવપ્રપંચાકથા' નામનો વિદ્યાગકાય ગ્રંથ કિતમાલમાં રચ્યો : ૧૭૭
- ૯૯૪ માં ટેલીગામના પાદરમાં શ્રીઉદ્ધોતનસૂરિએ ૮ શિલોને આચાર્યપદની આપી : ૨૧૦ ૩૯
- ૯૯૬ ના મહા વદિ ૧૧ ના શિલાલેખમાં હથુંડીના જિનમંદિર માટે મમ્મટરાજે વિદ્યરાજનાં દાનોમાં ઉમેરો કરીને દાન આપ્યું : ૨૦૭, ૨૦૮
- ૯૯૬ થી ૧૦૫૩ સુધીનો હથુંડીના રાજવંશનો સ્પષ્ટ ઇતિહાસ હથુંડીનો શિલાલેખ આપે છે : ૨૦૯
- ૯૯૭—૧૦૩૦ (ઇ. સ. ૯૪૦—૯૮૨) સુધી રા'ગ્રાહરિપુ જૂના-ગઢનો રાજવી હતો, તેણે ઉપરકાટનો કિલ્લો બંધાવ્યો : ૧૧૮
- ૧૦ મા સૈકાથીયે પ્રાચીન નાડલાઈમાં ગામ બહાર આવેલું શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર છે : ૨૨૧
- મા સૈકાથીયે પ્રાચીન કેર થી ૧ માઈલ દૂર આવેલું કાળા મંદિર નામનું ખડિત જિનાલય હોતું જોઈએ : ૧૫૬
- મા સૈકાથીયે પ્રાચીન જુદી જુદી ગતનાં શિષ્યો ઓશિયાના મંદિરમાં વિદ્યમાન છે : ૧૭૪
- ૧૦ મી સદીમાં વીરગણિ ધરાદ આવ્યા હતા : ૪૧
- મા સૈકાના સ્થામ આરસની પ્રાચીન ચોવીરી અમદાવાદ શેખના પાણના શ્રીપાર્શ્વનાથ મંદિરમાં છે : ૧૧
- મી સદીના સ્તંભો મંડોરના જૈન મંદિરના ખંડિયેરમાં વિદ્યમાન છે : ૧૬૨
- મી સદીમાં કિરાઈમાં જૈન મંદિરો અને જૈન વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હશે : ૧૮૩
- મા સૈકા લગભગમાં ખેડનગર વેરાન બન્યું હશે (૨૧૦) : ૧૯૭
- મા સૈકામાં રાજધાનીનું હથુંડી ગામ મોટું અને સંપન્ન હશે એમ શિલાલેખીય દ્રષ્ટીકોણથી જણાય છે : ૨૦૯
- મા સૈકામાં પંડેરકગચ્છની ઉત્પત્તિ સાંડેરાવ ગામના નામ ઉપરથી થયેલી છે : ૨૧૨
- મા સૈકાનું નાડલાઈના જેખલ પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં આવેલા સોગડિયા પાર્શ્વ જિનાલયનું સ્થાપત્ય જણાય છે : ૨૨૪
- મા સૈકાનાં શિષ્યો નાડલાઈના જેખલ પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં આવેલા શ્રીનેમિનાથ જિનાલયમાં છે : ૨૩૪
- ૧૦—૧૧ મા સૈકાના પ્રાચીન લિપિના લેખોવાળી ૨૩ જિન-પ્રતિમાઓ વસંતગદથી લાવવામાં આવી તે પીંડવાડાના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં છે : ૨૩૪

- મા સકામાં શ્રીમાલમાંથી ૧૮૦૦૦ શ્રીમાલીઓ ચાલ્યા ગયા : ૧૭૮
- ૧૦૦૦ લગભગમાં હમીરપુરનું શ્રીશાંતિનાથ જિનાલય બંધાયું હશે એમ જણાય છે : ૨૭૬
- જેટલું પ્રાચીન મેડાનું જિનાલય લાગે છે : ૨૮૫
- ૧૦૦૬ ના લેખવાળી મૂર્તિ અંકારામાંથી મળી આવી છે : ૧૮
- ૧૦૦૭ માં શ્રીજયપ્રભસૂરિએ લિખ્તમાલમાં પરમારવંશના રાહિત સોમકરણુ અને તેના વંશજોને જૈન બનાવ્યા : ૧૮૧
- ૧૦૧૦ થીયે પ્રાચીન રામસેનનું જિનમંદિર હોવાનું સ્પષ્ટ થાય છે : ૩૯
- ૧૦૧૦ માં શ્રીસર્વદેવસૂરિએ રામસૈન્યપુરમાં શ્રીઋષભદેવ બૃહ ના ચૈત્યમાં શ્રીચંદ્રપ્રભ બૃહ ની પ્રતિષ્ઠા કરી અને ચંદ્રાવતીમાં મંદિર બંધાવનાર કુંડલ મંત્રીને દીક્ષા આપી : ૩૯, ૧૫૬
- માં શ્રીયશોભદ્રસૂરિએ ચોરાસી વાદો કર્યા : ૨૨૩
- લગભગમાં કુંડલ મંત્રીએ ચંદ્રાવતીમાં જિનમંદિર બંધાવ્યું હતું. ૨૭૮
- ૧૦૧૧ માં ઓસિયા માતા સુપ્રસન્ન ધર્મ અને ઓશવંશની સ્થાપના ધર્મ : ૧૭૩
- ના લેખવાળી ધાતુપ્રતિમા ઓશિયાની ધર્મશાળાનો પાંચો ખોદતાં મળી આવેલી તે કલકત્તાના નં. ૪૮ ઇંગ્લિયન મીરર સ્ટ્રીટ ધર્મતત્વાના જૈન મંદિરમાં પ્રિદાન માન છે : ૧૭૪
- નો એક શિલાલેખ લિખ્તમાલના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના મુ. ના. ના પરિકર ઉપર છે : ૧૭૮
- ની સાલના પરિકર જેટલી પ્રાચીન પ્રતિમા લિખ્તમાલના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના મૂળનાયકની જણાતી નથી : ૧૭૯
- ૧૦૧૩ નો એક શિલાલેખ ઓશિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં છે તેમાં જણાવ્યું છે કે, જિનદેવ અથવા તેના પુત્ર ભુવનેશ્વર આવકે કરીને મંડપ કરાવ્યો : ૧૭૪
- ૧૦૧૭ ના મહા વદિ ૮ ના દિવસે સંપ્રતિએ વેળુની બનાવેલી મૂર્તિ ૧૧૬૪ વર્ષ સુધી જમીનમાં રહ્યા બાદ નીકળી આવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૭૩
- માં ઓશિયામાં ઓહરસાએ વીરપ્રાસાદ બનાવ્યો : ૧૭૩
- માં ઓશિયાના મહાવીર જિનાલયનો સંભવતઃ જ્યોત્સનાર થયો હોય એમ એ મંદિરમાંથી મળી આવના શિલાલેખોથી જણાય છે : ૧૭૪
- નો એક ખડિત લેખ નાણા જૈન મંદિરના બારણા ઉપર છે : ૨૩૧
- ૧૦૧૭ થી સં. ૧૬૫૯ સુધીના શિલાલેખો નાણાના જિનમંદિરમાંથી મળે જ છે : ૨૩૦

- ૧૦૨૪ ના અષાઠ સુદિ ૬ ના દિવસે વિશ્વિતકકુલના ગોષ્ઠીઓએ કેરના કાળા મંદિરમાં શ્રીમહાવીરનું બિંબ બરાવ્યું, તે અત્યારે દીયાણાના જિનાલયમાં છે : ૨૫૬
- માં ચંદ્રાવતીમાં કૃષ્ણરાજ નામે રાજા હતો; જેનો કેર-દીયાણા વગેરે પર અધિકાર હતો : ૨૫૬
- ૧૦૩૩ માં ચામુરરાજ (સોલંકી)એ વરુણશર્મા-વડસમાના એક ક્ષેત્રનું જૈન મંદિરને દાન કર્યું : ૫૭
- ૧૦૩૪ ના લેખવાળો ૩૫ સ્તંભનો ઘંટ અજારાના જૈનમંદિરમાં છે : ૧૩૮
- ૧૦૩૫, ૧૦૮૮, ૧૨૩૪, ૧૨૫૯, ૧૩૩૮, ૧૪૯૨, ૧૫૧૨, ૧૫૩૪, ૧૫૩૯, ૧૬૧૨, ૧૬૮૩, ૧૭૫૮ ના લેખો ઓશિયાના શ્રીમહાવીર મંદિરની મૂર્તિઓ અને સ્તંભો ઉપરથી મળી આવે છે : ૧૭૪
- ૧૦૪૩ માં મૂળરાજે વહિયાર પ્રદેશના મંડલીના મૂળનાથ ગહાદેવને મોઢેરા પાસેનું કંબોઈ ગામ દાનમાં આપ્યું એવું દાનપત્ર મળે છે : ટિ. ૫૦
- માં મૂળરાજે શ્રીસ્થલ (સિદ્ધપુર) દાનમાં આપ્યાનું એક તામ્રપત્રમાં જણાવેલું છે : ૬૬
- ૧૦૪૫ (શક સં. ૯૧૦)માં ભરૂચના મૂલવસતિમાં ત્રણ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી એ વિશેનો લેખ : ૨૭
- ૧૦૪૯ માં ભંડારીઓના મૂળ પુરુષ નાડોલના રાજા લાખણુસીના પુત્ર દાદારાવને શ્રીયશોભદ્રસૂરિએ જૈનધર્મની દીક્ષા આપી : ૨૨૫
- ૧૦૫૩ ના માઘ સુદિ ૧૩ ને રવિવારના લેખમાં વિદગ્ધ રાજાએ હયુડીમાં બંધાવેલા જિનોલયનો જ્યોત્સનાર કરાવ્યાની હકીકત છે : ૧૫૬, ૨૦૭, ૨૦૮
- ૧૦૬૦ ની સાલના ઉલ્લેખવાળો પાણિયો સીકરામાં છે : ૧૪૬
- ૧૦૬૪ ના લેખવાળી પુરંડીકજની મૂર્તિ શત્રુજયના શ્રીઆદિશ્વર મંદિરમાં પેસતાં ગયા હાથ તરફ બીજે માળે જવાના માર્ગની પાસેની ઉત્તરાભિમુખ દેરીમાં છે : ૧૦૫
- ૧૦૭૦ (વીર નિ. સં. ૬૦૦) માં નાહડરાયે નાડોલ અને સાચોર આદિમાં જૈન મંદિરો બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી એમ 'વિવિધતીર્થકલ્પ' ઉલ્લેખે છે, તે સંવત્ વિક્રમીય હોય તો જ શિલાલેખમાં નિર્દિષ્ટ નાહડરાય એક હોવાનું સંભવિત બને : ટિ. ૧૬૨
- માં કવીશ્વર ધનપાલે 'તિલકમંજરી' નામની સંસ્કૃત નવલકથા રચી : ટિ. ૩૦૪
- ૧૦૭૩ માં પાટણમાં પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય વિદ્યમાન હતું : ૫૭
- ૧૦૭૪ ના વૈશાખ સુદિ ૪ ના લેખવાળી એક ધાતુમૂર્તિ મેડાના જિનમંદિરમાં મોજુદ છે : ૨૯૫
- ૧૦૭૬ અને તે પછીની સાલના કુલ ૬ લેખો વરમાણના સ્થળ-મંદિરમાંથી મળે છે એ ઉપરથી એ ગામ એથીયે પ્રાચીન મનાય : ૩૦૭

૧૦૭૮ થી ૧૧૧૦ સુધી ગુજરાતનો અમલ કરનારા ગૂર્જરનરેશ બીમદેવના મંત્રી વિમલસાહ હતા : ૨૮૮

૧૦૮૦ (ઈ. સ. ૧૦૨૪) માં મહમુદ ગિઝનીએ સોમનાથ મંદિરનો ધ્વંસ કર્યો : ૧૩૪

—માં ગિઝનીપતિ સ્લેચ્છરાજ્યે ગુજરાતમાં વિનાશ વેચ્યો ત્યાં સુધી કવીશ્વર ધનપાલ હયાત હતા : ૨૧૦ ૩૦૪

—માં શ્રીભુદ્ધિસાગરચરિત્રે ‘ભુદ્ધિસાગર’ નામના વ્યાકરણની રચના કરી : ૨૧૦ ૧૮૮

—શ્રીજિનેશ્વરચરિત્રે જાસોરમાં ‘અષ્ટકસંગ્રહ’ ઉપર દીકરા રચ્યા : ૨૧૦ ૧૮૮

૧૦૮૧ થીયે પ્રાચીન કોરટાનું તીર્થમંદિર હોવું જોઈએ : ૨૨૮

૧૦૮૧ માં ધનપાલ કવીશ્વરે રચેલા ‘સત્યપુરમંડન-મહાવીર-ત્સાહ’માં ચંદ્રાવતીના ધ્વંસની હકીકત અને કોરટાના તીર્થમંદિરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૨૮, ૨૭૮

૧૦૮૨ માં ભાટી દેવરાજે દેવગઢમાંથી પોતાની રાજધાની લેણવામાં બદલી : ૧૭૧

૧૦૮૪ ની ચૈત્રી પૂર્ણિમાએ શ્રીપૂર્ણભદ્રચરિત્રે રામસેનમાં શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના ખિંબની સ્થાપના કરાવી એવો લેખ રામસેનના મંદિરમાંની ધાતુપ્રતિમાના પરિકરમાં છે : ૩૯, ૪૦

૧૦૮૮ માં વિમળ મંત્રીએ આણુ ઉપર વિમલવસહી નામનું કળામય મંદિર બંધાવ્યું અને શ્રોધમધોપચરિત્રના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૬, ૫૮, ૨૭૮, ૨૮૮, ૨૮૯

—ના લેખવાળી ખીજ ધાતુપ્રતિમા ઓશિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં છે : ૧૭૪

૧૦૯૧ થીયે પ્રાચીન કાસીદ્રા હોવાનું શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૬૧

૧૦૯૧ ના લેખમાં કાસીદ્રાના જૈન મંદિરની ભમતીની એક દેરી શ્રેણી વામને કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૧

૧૦૯૨ ના લેખવાળી અમિકાની ધાતુપ્રતિમા જૂનાગઢના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં વિદ્યમાન છે : ૧૧૯

૧૦૯૫ માં શ્રીધનેશ્વરચરિત્રે ‘સુરસુંદરી’ નામનો પ્રાકૃત કથાગ્રંથ ચંદ્રાવતીમાં પૂર્ણ કર્યો : ૨૭૮

૧૧ મી સદી પહેલાં જરાવત્રામાં જૈન મંદિર હવું એમ ‘ઉપદેશસંપત્તિ’માં નોંધાયેલી કથાના આધારે જાણવા મળે છે : ૨૯૯

—મી સદી પહેલાં દેવદરનું જિનાલય અનેહું હોવું જોઈએ : ૨૫૨

—મી સદી પહેલાં નારોડ ગુજરાતના અધિકાર હેઠળ હવું : ૨૨૫

—મી સદી પહેલાં કંબોઈ ગામ હોય એવી સાબિતી દાનપત્રના આધારે મળે છે : ૫૦

૧૧ મી સદીમાં દાંતીવાડાનું શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર બનેલું જણાય છે : ૩૫

—મી સદીમાં વાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ ધારાની રાજસભા વચ્ચે મેળવેલા વિજયથી ભોજરાજ્યને જે સાક હગર રૂપિયા આપ્યા હતા તેમાંથી કેટલાક રૂપિયા થરાદના મંદિર માટે નોકર્યા હતા : ૪૧

—મી સદીના જૈન સ્થાપત્યશૈલીના ઘૂમટો, થાંભલા અને છતનું કોતરકામ પાટણની શેખ દરીદની દરગાહમાં છે : ૬૩

—મી સદીમાં ભારતપ્રવાસે આવેલા અલ્મોરેનીએ પ્રભાસ-પાટણના સોમનાથ મંદિરનું વર્ણન કર્યું છે : ૧૩૪

—મી સદીમાં નયામેડામાં શ્રીસંભવનાથનું મંદિર બનેલું જણાય છે : ૨૩૦

—મી સદીમાં જૂનામેડાનું શ્રીપાર્શ્વજિનાલય બનેલું જણાય છે : ૨૩૦

—મી સદીમાં કવીશ્વર ધનપાલ માલવાના રાજા ભોજથી ખિત થઈ સાચોરમાં આવી વસ્યા હતા : ૩૦૪

—મી સદીમાં માલવ દેશના રાજાએ સાચોર ઉપર ચડાઈ કરી : ૩૦૫

—મી સદીમાં સાચોરના ભંગનો ઉલ્લેખ ‘વિવિધતીર્થ-કલ્પમાં’ છે તે જ ભંગનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૧૩૪ ના લેખમાં કર્યો છે : ૩૦૫

૧૧-૧૨ મી સદીની લિપિવાળો લેખ તુરંગીના ખડિન જિનાલયના એક પરિકરની ગાદીમાં છે : ૨૬૦

—મી સદીમાં નાણા ગામ જૈનોની જહોજલાલીથી સમૃદ્ધ નગર હતું : ૨૩૦

—મી સદીની શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ વામજમાં છે : ૬૬

—મી સદીમાં મંડા મોટી નગરી હતી : ૨૧૦ ૫૫

—મી સદીની કેટલીક ધાતુપ્રતિમાઓ અમદાવાદ-નાગણ જૂથની પોળના મંદિરમાં છે : ૧૦

—મી સદી અને તે પછીના કાળમાં મારવાડમાં નિર્માણ થયેલાં કે જણોદ્ધાર પામેલાં જૈન મંદિરોમાંથી શિલાલેખો મળી આવે છે : ૧૫૭

૧૧ મા સદીથી યં. ૧૩૩૫ સુધીના ગાળામાં હયુરીમાં મૂ. ના. ૦ ઋષભદેવને બદલે ભ. ૦ મહાવીરની સ્થાપના થઈ હોવી જોઈએ : ૨૦૯

૧૧-૧૨-૧૩ મી શતાબ્દીના લેખો અગરનીના જિનાલયની ધાતુપ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૪૨

૧૧ થી ૧૬ મા સદી સુધી ચંદ્રાવતીમાં ધનાઢય જૈનોની સારી વસ્તી અને ઘણાં જિનમંદિરો હતાં : ૨૭૯

૧૧ થી ૧૮ મી સદી સુધી જૈન સંઘ કોરટાતીર્થની યાત્રાએ આવ્યા કરતાં : ૨૨૮

- ૧૧૦૦ ના લેખવાળી એક પાદુકાની યોદ્ધા ઓશિયાના મંદિરનો ઇર્ષાદાર કરતી વેળા મળી આવી હતી : ૧૭૪
- ૧૧૦૧ ની સાલની અગિયાર-દેવીની મૂર્તિ જેસમરના આચાર્ય-મચ્છના ઉપાશ્રયમાં છે : ૧૬૫
- ની સાલનો ધસાયેલો શિલાલેખ દેવદરના જિનાલયના એક સ્તંભ ઉપર છે : ૨૫૨
- ૧૧૦૪ નો એક જૈન લેખ ટોકરાના સોનાધારી મહાદેવના મંદિરના કોટના ગોખલામાં ગર્દભના ચિહ્નવાળી સરઈ ઉપર છે : ૨૬૮
- ૧૧૦૭ ના શિલાલેખવાળી સપરિકર પંચતીર્થી મૂર્તિ એરવાડની જમીનમાંથી નીકળી આવી હતી : ૫૩
- ૧૧૦૯ ના વૈશાખ સુદિ ૮ના રોજ સીવેરાના ગોશીઓએ શ્રીશાંતિનાથની મૂર્તિ ભરાવી અને તેની શ્રીશાંત્યાચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરી; એવો શિલાલેખ સીવેરાના જિનાલયના મૂં નાં ની ગાદી ઉપર છે : ૨૬૭
- ૧૧૦૯ (૯૦ ફ)માં વરમાણના ધાંધલ શેઠને દેવીત્રીગિરિની ગુફામાંથી શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રાચીન મૂર્તિ મળી આવી : ૨૯૯
- ૧૧૧૦ ની સાલના લેખવાળી ધાતુમૂર્તિ અમદાવાદના ઝવેરીવાડના શ્રીઅજિતનાથ મંદિરમાં છે : ૪૦
- ૧૧૧૧ પહેલાં આહમર નગર વસી ચૂક્યું હતું : ૧૮૧
- ૧૧૧૧ માં શ્રીઅભયદેવસૂરિએ (નવાંગીચિત્રકારે) ધાંધલા ગામમાં સેદી નદીના કાંઠેથી દિવ્ય મૂર્તિ પ્રગટ કરી : ૧૪
- માં ભોગલોએ ભિન્નમાલનો નાથ ક્યો; ત્યારે રાય ગાંગા ભિન્નમાલથી નાસીને આહમર ગયા; એ સમયે ત્યાં પરમારવંશનો દેવ રાજા હતો : ૧૮૧
- ૧૧૧૨ નો શિલાલેખ અમદાવાદના ઝવેરીવાડની વાઘણપોળમાં આવેલા શ્રીઅજિતનાથના મંદિરના શ્રીઅજિતનાથની કાઉસગિયા ધાતુમૂર્તિ ઉપર છે : ૧૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને ગુરુવારે શ્રીગુણસાગરસૂરિએ પાવાગઢ ઉપર શ્રીઅભિનંદનજિન અને છરાવલા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૯, ૨૦
- ૧૧૧૩ ના જેઠ માસની ૧૪ના દિવસનો લેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ મંદિરના ધાંધલા પર છે : ૧૨૧
- ૧૧૧૫ ના ચૈત્ર સુદિ ૮ ને રવિવારે (ગિરનાર પર) દેવોનાં જૂનાં દેરાં કાદી નવાં બનાવ્યાં એવો લેખ ટોડ સાહેબને મળ્યો હતો : ૧૨૧
- ૧૧૧૬ ની ધાતુની પ્રાચીન મૂર્તિ અમદાવાદના ઝવેરીવાડની સોદા-ગરની પોળમાં આવેલા શ્રીશાંતિનાથના મંદિરમાં છે : ૧૧
- ના મહા સુદિ ૧૦નો ખંડિત લેખ મહારના શ્રીધર્માનાથ જિનાલયમાં રહેલી એક ધાતુમૂર્તિ ઉપર છે : ૩૦૧
- ૧૧૧૮ ના ધસાઈ ગયેલા લેખો કુંભારિયાના શ્રીમહાવીર મંદિરના ગૂઢમંડપમાં આવેલા બે કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૮૪

- ૧૧૨૦ નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયના મૂં નાં ના પરિકર ઉપર છે; જેમાં આરાસણા ગામનું નામ આપેલું છે : ૨૮૪
- ૧૧૨૦ થી ૧૧૨૮ સુધીમાં શ્રીઅભયદેવસૂરિએ નવ અંગ ગ્રંથો પર ટીકા રચી હતી : ૯૪
- ૧૧૨૧ નો શિલાલેખ રૂપરના જૈનમંદિરના મૂં નાં ના પખાસનમાં છે : ૫૫
- ના શિલાલેખવાળી સહજ આવિકાએ ભરાવેલી મૂર્તિ અમદાવાદના દોશીવાડાની પોળમાં ગોંસાઈજીની પોળમાં આવેલા શ્રીસીમંધરસ્વામીના મંદિરમાં છે : ૧૨
- ૧૧૨૩ માં સાધારણ અપરનામ શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિએ ‘વિલાસવર્ધ’ નામનો પ્રાકૃત ગ્રંથ ધંધુકામાં રચ્યો : ૯૬
- ૧૧૨૪ ના બે લેખો રતિજના જિનમંદિરમાં રહેલા પરિકરની ગાદીઓ ઉપર છે : ૭૬
- ૧૧૨૬ (શક સં. ૯૯૧) નો મૌર્ય રાજા ગોર્વિંદરાજનો શિલા-લેખ ખાનદેશના વાઘડી ગામમાંથી મળ્યો છે : ૧૧૪
- ના વૈશાખ વદિ ૧૧ને રાનિવારનો લેખ જમણપુરના જૈન મંદિરના મૂં નાં ની ગાદી ઉપર છે : ૪૬, ૫૧
- ૧૧૨૯ ના શિલાલેખવાળી સુમતિધરની પુત્રીએ ભરાવેલી મૂર્તિ દોશીવાડાની પોળમાં ગોંસાઈજીની પોળમાં આવેલા શ્રીસીમંધરસ્વામીના મંદિરમાં છે : ૧૨
- ૧૧૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ના દિવસે શિવગણે નાંદિયાના જિન-ચેત્ય પાસે તાવ કરાવી : ૨૪૩
- ના જેઠ સુદિ ૫ના રોજ એકી દુર્લભે એકસરખા શિલાલેખવાળી બે કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ લોટાણાના જિનાલયમાં ભરાવી : ૨૪૫
- ૧૧૩૦ થી ૧૨૧૦ સુધીના શિલાલેખો નાંદિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયની ભીંત અને સ્તંભો ઉપરથી મળી આવે છે : ૨૪૩
- ૧૧૩૧ માં સોલંકી કણ્ડદેવે લાટને કખજે ક્યું : ૨૬
- ના...વદિ ૨ ને સોમવારનો શિલાલેખ એક આચાર્ય પ્રતિમા ઉપર છે : ૫૧
- ના લેખવાળી શ્રદ્ધસ્થમૂર્તિ શરુન્યમાં શ્રીઆદીધરના મંદિરની ભમતીમાં છે : ૧૦૫
- ૧૧૩૨ માં ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનદત્તસૂરિના જન્મથી ધોળકા પવિત્ર બન્યું : ૯૪
- ના ફાગણ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારનો લેખ કીવરલીના જિનાલયના મૂં નાં ની ગાદી ઉપર છે આદી મંદિર અને ગામ એથીયે પ્રાચીન ગણાય : ૨૬૨
- ૧૧૩૪ પહેલાં સાયોરના જિનાલયનો ભંગ થયો એમ શિલા-લેખથી જણાય છે : ૨૯૪

—ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ના રોજ ભદ્રેશ્વરના મંદિરનો શ્રીમાલીઓએ ઉદ્ધાર કરાવ્યાનો લેખ મંદિરના થાંભલા પર છે : ૧૩૯

—ના ફાગણ સુદિ ૭ને ગુરુવારે સાચોરના મહાવીર જિન-મંદિરનો ભંગ થયા પછી તેમાં જ એક વામ્બા વગેરેએ શ્રીમહાવીરની કાઉસગિયા મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી : ૨૯૪

—માં ખીમેલના શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયના મૂળ ના. ની મૂર્તિની અંગનશલાકા શ્રીદુર્ભસુરિએ કરી, એવો લેખ પરિકર પર છે : ૨૦૫

—માં શ્રીમહાવીર જિનની મૂર્તિ સાચોરના મંદિરનો નાશ થયા પછી સ્થાપન કરવામાં આવી : ૩૦૫

—ના લેખોવાળી ધાતુની બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ અચલ-ગઢના ચૌમુખ મંદિરમાં છે : ૨૯૪

૧૧૩૪ ૧૩૨૩, ૧૩૫૮ ના લેખો ભદ્રેશ્વરના જૈન મંદિરના થાંભલા ઉપર વિદ્યમાન છે : ૧૪૦

૧૧૩૫ માં ગિરનારમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો લેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ જિનાલયના થાંભલા પર છે : ૧૨૧

૧૧૩૮ ના લેખો કુંભારિયાના શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયમાંથી મળી આવે છે : ૨૮૩

૧૧૩૮ થી ૧૧૪૬ સુધીના શિલાલેખો કુંભારિયાના શ્રીશાંતિ-જિનાલયના ચાર ગોખલાઓ ઉપર છે : ૨૮૪

૧૧૩૯ ના લેખવાળી એક મૂર્તિ દ્વાણીના ખડિત જિનાલય-માંથી ધવલીના જિનાલયમાં સ્થળ જવામાં આવી : ૨૮૩, ૩૦૮

૧૧૩૯ (૧૧૪૧) માં પાટણમાં દોહટ્ટી શેઠની વસતિ-મંદિર વિદ્યમાન હતું : ૫૭

૧૧૪૦ ના પોપ વદિ ૧૪ને સોમવારના ઉત્તરાયણ પર્વને દિવસે કણદેવ મહારાજે ટાકવવી ગામના શ્રી પ્રદ્યુમ્ન મહામાત્યે બધાવેલ વસતિકાના શ્રીસુમતિનાથને આપેલું દાનપત્ર : ટિ. ૬૮, ટિ. ૬૯

૧૧૪૧ માં શ્રીજિનદત્તસુરિને શ્રીધર્મદેવ ઉપાધ્યાયે દીક્ષા આપી : ૯૪

—ના અપાડ સુદિ ૯નો શિલાલેખ ચોરના જિનાલયમાં રહેલી અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૬૩

—માં અચલગચ્છીય શ્રીજયસિંહસુરિ દ્વાણીમાં પધાર્યા હતા : ૨૮૨

૧૧૪૩ માં શ્રીવાદી દેવસુરિનો જન્મ મહારમાં થયો : ૩૦૧

૧૧૪૩ થી ૧૨૨૬ સુધી શ્રીવાદી દેવસુરિ વિદ્યમાન હતા : ૯૪

૧૧૪૪ પહેલાં લોટાણા ગામ અને તેમાંનું જિનમંદિર હોતું જોઈએ એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૪૪

—પહેલાં પાલીમાં શ્રીમહાવીર ચૈત્ય બન્યું હશે એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૧૭૫

૧૧૪૪ ના મહા સુદિ ૧૧ના રોજ પાલીના શ્રીમહાવીર જિન-લયમાં એકી દુર્લભ અને અનિતે એક મૂર્તિ ભરાવી બિરાજમાન કરી એવો લેખ છે : ૧૭૫

—જેઠ વદિ ૪ના રોજ પોરવાડ એકી વાંપતી સાથે એકી આદિલે ભરાવેલી મૂર્તિને આસદેવે મૂળથી ખરીદી એવો લેખ લોટાણાના જૈન મંદિરના કાઉસગિયા ઉપર છે : ૨૪૪

૧૧૪૫ ના સમયે ધંધુડામાં મોટ-મોટદગચ્છનું જૈન મંદિર મોલુદ હતું : ૬૬

—કાર્તિકી ૧૫ના દિને ચંદ્રદેવ (શ્રીકમલદ્રસુરિ) ને જન્મ ધંધુડામાં થયો : ૯૬

—ના અરસામાં શ્રીપ્રવુન્નસુરિશિષ્ય શ્રીદેવચંદ્રસુરિ ધંધુડામાં પધાર્યા હતા : ૯૬

૧૧૪૫, ૧૪૭૫, ૧૬૭૨ ના લેખોવાળી મૂર્તિઓ કાઠેલીના જિનાલયના ભોંયરામાં છે : ૨૪૧

૧૧૪૬ માં પાટણમાં મહામાત્ય મુંગલની વસતિ-મંદિર વિદ્યમાન હતું : ૫૭

૧૧૪૭ ની સાલના દુનિમ લેખવાળી ધાતુમૂર્તિ જેસલમેરના કિલ્લા ઉપરના શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વજિનાલયમાં છે : ૧૬૬

૧૧૪૮ માં સોલંકી કણદેવે સણક ગામનું તળાવ આતુ રાખવા માટે જાની ગામની કેટલીક જમીન દાનમાં આપી હતી, તેમાં સંડોરેલો ઉલેખ છે : ૭૧

૧૧૪૯ માં શેઠ કીલાસાદ ચોશવાલે ખીમેલમાં શ્રીશાંતિનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૨૦૪

૧૧૫૦ માં શ્રીકેમલદ્રાચાર્યે સગાળવસતિકા (ખંભાન)માં દીક્ષા લીધી : ૧૪

૧૧૫૫ માં સજ્જન શાહે શંખેશ્વરમાં મંદિર બંધાવ્યું : ૪૭, ૪૯

૧૧૫૬ ના અપાડ સુદિ ૧૫ ને સોમવારે જયસિંહદેવે પાટણના પુત્ર વેલહલે કરાવેલી વાપીને કાંતા વાણીને અને ટાકાની ગામના મહામાત્ય શ્રીયશોરાજે સ્થાપેલા શ્રીસુમતિનાથ દેવને આપેલું દાનપત્ર : ટિ. ૬૮, ટિ. ૬૯

૧૧૫૭ ની સાલના શિલાલેખોવાળાં પ્રાચીન બે પરિકરે રતિજના જિનમંદિરમાં છે : ૭૬

૧૧૫૮ નો એક લેખ ભદ્રેશ્વરના આશાપુરા માતાના મંદિરના એક થાંભલા પર છે : ૧૩૯

૧૧૬૧ નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયના એક ગોખલામાં આવેલી પચાસનની ગાદી ઉપર છે : ૨૮૪

૧૧૬૨ નો લેખ બાલીના શ્રીપાર્શ્વનાથના મંદિરના મ. ના. ના પરિકર ઉપર છે : ૨૦૬

૧૧૬૫ માં મોટવંશીય ખેલા શ્રેષ્ઠીની ધર્મપત્ની બાઈ બીદાએ ખંભાતમાં સ્તંભન પાર્શ્વનાથનું ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું : ૧૪

—માં ભરૂચની આઠદત્તવસડીમાં રહીને દેવભદ્રસુરિ..... (કાઈ આચાર્યે) 'સિરિપાસનાહચરિય' રચ્યું : ૨૮

- માં પાટણમાં શ્રીવીરજિન મંદિર વિદ્યમાન હતું : ૫૭
- તો લેખ કુંભારિયાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયના એક સ્તંભ ઉપર છે : ૨૮૪
- ૧૧૬૭ ના ચૈત્ર સુદિ ૧ નો લેખ સેવારીના જિનાલયના અગ્રભાગની બીજી દેરી ઉપર છે : ૨૧૧
- ૧૧૬૮ માં પાટણમાં સોલાકવસતિ વિદ્યમાન હતી : ૫૭
- ૧૧૭૦ માં મલધારી શ્રીઅભયદેવસુરિએ મેઝતામાં અને છત્રા-પટ્ટીમાં રહીને ‘ભવભાવના’ નામક સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિવાળો મોટો ગ્રંથ બનાવ્યો અને મેઝતામાં વીરચૈત્ય બંધાવરાવ્યું : ૧૯૭
- ૧૧૭૧ થી પહેલાંનું વાટેના ગામ અને ત્યાંનું જિનમંદિર હોય એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૫૬
- ૧૧૭૧ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૪ ના રોજ એથી સંધીરણના પુત્રે વાટેમાં મુ. ના. શ્રીવીરનાથની પ્રતિમા બરાની : ૨૫૬
- ૧૧૭૨ પહેલાં સેવારીનું શ્રીમહાવીર જિનાલય બાંધવામાં આવેલું એમ શિલાલેખથી સાબિત થાય છે : ૨૧૦
- થીયે પહેલાંનું દેરણા ગામ અને ત્યાંનું જિનાલય હોય એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૬૪
- ૧૧૭૨ માં કટુકરાજે સેવારીના શ્રીમહાવીર જિનાલય માટે પ્રતિવર્ષ માટે કેટલુંક દાન આપ્યું, તેનો શિલાલેખ એ મંદિરમાં વિદ્યમાન છે : ૧૫૮, ૨૧૦
- ના ફાગણ સુદ ૩ ને શનિવારનો લેખ દેરણાના જિન-મંદિરમાં એક પરિકરની ગાદી ઉપર છે. તેમાં દેહલાણા-દેરણાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૪
- ૧૧૭૪ કરતાંયે પ્રાચીન વઢવાણ હોવું જોઈએ : ૬૬
- ની એક પ્રતિમાના પરિકરલેખમાં વર્ધમાનપુર-વઢવાણનો ઉલ્લેખ છે : ૬૬
- ના તપોમાસ શુકલા દશમીએ મંત્રી આજુએ વાદી શ્રીદેવસુરિને નાગોરમાં સુરિપદ આપ્યું : ૧૬૮
- ૧૧૭૪, ૧૧૭૮, ૧૨૦૧ ના પ્રતિમાલેખો જે પાલીના નવલખા પાર્શ્વ જિનાલયમાંથી મળી આવે છે તેમાં આ મંદિરના મૂળનાયક શ્રીમહાવીરનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૧૭૫
- ૧૧૭૪ થી ૧૨૨૬ માં વાદી શ્રીદેવસુરિના સત્તાકાળમાં કુંભારિયાના શ્રીનેમિનાથ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૮૫
- ૧૧૭૫ માં શ્રીમાલમાં કુદાળ પડ્યો : ૫૭
- ના વૈશાખ વદિ ૧ ને શનિવારે જાગોરના શ્રીસુવિધિ-નાથ ચૈત્યના ગોખલાના બારણાં કરાવ્યાં : ૧૬૦
- ૧૧૭૬ ના લેખો કુંભારિયાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના ગૃહમંડપમાં રહેલી જે કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૮૪
- ૧૧૭૭ નો એક લેખ વાવના જૈન મંદિરમાંની એક પ્રતિમાના પરિકર ઉપર છે : ૪૨

- ૧૧૭૮ ની સાલનો એક લેખ પાલીના નવલખાના જૈન મંદિરમાં છે તેમાં પલ્લિકા નામ નોધેલું છે; જેથી પાલી ગામ એ પહેલાંનું મનાય : ૧૭૫
- ના ફાગણ વદિ ૧૧ ને શનિવારે પાલીના મહાવીર મંદિરમાં એન્ડી દેવચંદ્ર અને હેમચંદ્રે શ્રીચંપાભદેવની મૂર્તિ બરાની બિરાજમાન કરી, એવો લેખ છે : ૧૭૫
- ૧૧૮૦ નો લેખ કીવરડીના જિનાલયના ગૃહમંડપના થાંભલાની કુંભી ઉપર છે : ૨૬૨
- ૧૧૮૧ માં શ્રીધર્મધોપસુરિએ ફલોધિમાં શ્રીપાર્શ્વજિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૫૬
- માં શ્રીધર્મધોપસુરિએ દિગંબર મહાવાદી ગુણચંદ્રને બરાની વિજયપતાકા મેળવી : ૧૬૬
- માં ફલોધિમાં શીલકદસુરિશિષ્ય શ્રીધર્મધોપસુરિએ તીર્થ-જિન મંદિરની સ્થાપના કરી : ૧૬૬
- ના અષાઢ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારે શ્રીશાંતિકદસુરિએ નાડોલના જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૨૫
- ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૪ નો લેખ વાટેના જિનાલયમાં મુ. ના. ના પરિકરની ગાદી ઉપર છે : ૨૫૬
- ૧૧૮૧ અને ૧૩૪૩ ના બે ઐતિહાસિક શિલાલેખો ગિરિવરમાં આવેલા પાટનારાયણના મંદિરમાં છે, એ ઉપરથી એ ગામ એ સાલ કરતાંયે પ્રાચીન હોવું જોઈએ : ૨૮૨
- ૧૧૮૫ માં મહામાત્ય સજ્જન એન્ડીએ ગિરનાર ઉપરના અસ-લના કાખના મંદિરના સ્થાને પથ્થરનું મંદિર બંધાવ્યું : ૫૮, ૧૧૭, ૧૨૧
- માં સજ્જન શેડે ગિરનારમાં હર્ષોદાર કરાવ્યો અને તેમણે જ રાંખેશ્વરનું મંદિર હર્ણુ થતાં નવેસર બંધાવ્યું : ૪૯
- ૧૧૮૭ પહેલાંનું નાડલાઈના પશ્ચિમ દરવાજા બહાર આવેલું આદીશ્વર મંદિર છે : ૨૨૩
- ના અષાઢ સુદિ ૭ ને શનિવારે સેસડીમાં દાદા પાર્શ્વનાથ બ. તું મંદિર સંધવી માંગણે બંધાવેલું છે : ૨૧૧
- ના ફાગણ સુદિ ૧૪ ને ગુરુવારનો લેખ નાડલાઈના પશ્ચિમ દરવાજા બહાર આવેલા શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરમાં છે : ૨૨૩
- ૧૧૮૮ માં લખાયેલી એક હસ્તલિખિત તાલપત્રીય પોથીની પ્રશસ્તિમાં હારીજ ગામનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૫૧
- ૧૧૮૯ ના નાનરોણા ગામના મંદિરની મૂર્તિના લેખમાં વટપાલી ગચ્છનો ઉલ્લેખ છે : ૮૭, ૮૮
- ૧૧૮૯, ૧૨૦૦, ૧૨૦૨ ના લેખો નાડલાઈના પશ્ચિમ દરવાજા બહાર આવેલા શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરમાં છે; તેમાં રાવ-પાલ રાજના સમયમાં મંદિરને અપાયેલા દાનોની વિગત છે : ૨૨૩
- ૧૧૯૦ માં બૃહદ્ગચ્છના શ્રીજિનચંદ્રસુરિએ યશોનાગની વસ્તિમાં રહીને આરંભેલી દેવેન્દ્રગણિ અપરનામ નેમિચંદ્રસુરિ

‘આખ્યાનમણિકાશતી વૃત્તિ’ ધોળકાની અચ્છુપતની વસ-
તિમાં રહીને પૂર્ણ કરી : ૯૪

૧૧૯૧ માં શેક ધાંધલે છરાવલામાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભ. તું મંદિર
અંધાવી શ્રીઅનિતસુરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૨૯૯

૧૧૯૩ ના દિવાળીના દિવસે શ્રીચંદ્રસુરિએ ‘શ્રીમુનિમુક્તયરિત’ પૂર્ણ
કયું : ૧૪, ૨૬, ૯૪

૧૧૯૪ પહેલાં જાણેરમાં શ્રીમહાવીર ચૈત્ય બાંધવામાં આવ્યું : ૧૮૯

૧૧૯૪ માં શ્રેષ્ઠી વિગ્નેશ જાણેરના શ્રીમહાવીર ચૈત્યમાં કંઈક
કરાવ્યું : ૧૮૯

૧૧૯૪, ૧૨૩૯, ૧૨૬૮, ૧૩૨૦, ૧૩૨૩ ની સાલના જૈન
શિલાલેખો જાણેરના જૂના તોપખાનામાંથી મળી આવે
છે : ૧૮૯

૧૧૯૫ નો એક લેખ ભદ્રેશ્વરના ચોખંડા મહાદેવના મંદિરની
ડહેલીના ઓટલા પર છે : ૧૩૯

—ના શિલાલેખથી જાણાય છે કે, ગુહિલવંશીય રાણા ગોદ-
રણના પુત્ર રાજદેવ પોડિયાઓના મળતા કરમાંથી $\frac{1}{2}$ મો
ભાગ અહીંના જિનમંદિરને આપતો હતો : ૧૫૮

—ના આસો વદિ ૧૫ ને મંગળવારનો લેખ નાડલાઈમાં
આવેલી નદવાની ટેકરી પરના મંદિરમાં છે : ૨૨૪

૧૧૯૭ ના વૈશાખ વદિ ૩ ના દિવસના લેખવાળી એક આચાર્ય-
પ્રતિમા સાંડેરાવના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં છે : ૨૧૨

૧૧૯૮ નો લેખ સીવેરાના જિનાલયમાંથી મળ્યો છે, તેમાં
સીવેરક—સીવેરાનો ઉલ્લેખ હોવાથી એ ગામ અને
જિનાલય એથીયે પ્રાચીન હોય એમ જાણાય છે : ૨૬૬

૧૧૯૮ અને ૧૨૨૫ ના લેખોવાળી બે પ્રતિમાઓ સીવેરાના
જિનાલયમાં છે : ૨૬૭

૧૧૯૯ માં શ્રીલક્ષ્મણસુરિએ ‘સુપાસનાહચરિય’ પ્રાકૃતમાં રચ્યું.
દિ. ૯૪

૧૧૯૯ (૧૧૮૮?)ના ફાગણ સુદિ ૧૦ ના રોજ ફલોધિના
જિનાલયમાં શ્રીવાદી દેવસુરિએ જિનમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી
: ૧૯૬

૧૨—મા સૈકાથીયે પ્રાચીન ધંધુકા હોય એમ જૈન ગ્રંથોની
નોંધ પર થી જાણાય છે : ૯૬

—મા સૈકા કરતાં ફલોધિ ગામ પ્રાચીન છે : ૧૯૬

—મા સૈકા કરતાં મેડતા પ્રાચીન છે : ૧૯૫

—મા સૈકાથીયે પ્રાચીન ખીમેલ ગામ હોય એમ જાણાય
છે : ૨૦૪

—મી શતાબ્દી પહેલાંનું નીતોડાનું જિનાલય હોય એમ
જાણાય છે : ૨૫૩

—મા સૈકાથીયે પ્રાચીન રોહિડા હોવાનું શિલાલેખોથી
જાણાય છે : ૨૫૮

૧૨ મા સૈકામાં શ્રીવીરગણિનો જન્મ સંભવતઃ આ (વડોદરા)
નગરમાં થયો હતો : ૧૮

—મા સૈકામાં ભર્યના એક ખીમ્મ જૈન દેવપ્રસાદનો
ઉલ્લેખ મળે છે : ૨૭

—મા સૈકાની જાણીતી મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ દાંતી-
વાડાના ઉપાશ્રયના એક ગોખલામાં છે : ૩૬

—મા સૈકામાં ભોરોલનું જિનમંદિર અંધાધેનું કહેવાય
છે : ૪૪

—મી શતાબ્દીમાં ઉંઝાનું શ્રીકુંધુનાથ લનું મંદિર
અંધાધું હોય એમ જાણાય છે : ૬૬

—મા સૈકા લગભગમાં ધોળકા વચ્ચું હોતું જોઈએ : ૯૪

—મી (ઈ. સ. ૧૧મી) શતાબ્દીની શરૂઆતમાં
પુરણ (નદિ પથ કરણ) નામના ગુજરાતના રાજાએ
ગિરનાર પર શ્રીનેમિનાથનું જિનાલય અંધાધું એમ
ડો. કાઉએ પોતાના લેખમાં નોંધે છે : ૧૨૧

—મા સૈકા સુધી ભદ્રેશ્વરનો ઇતિહાસ અંધારામાં છે : ૧૩૯

—મી સદી જેટલું પ્રાચીન તારંગાના મુખ્ય મંદિરનું
શિખર જાણીતું નથી : ૧૪૮

—મા સૈકામાં મલધારી શ્રીઅભયદેવસુરિએ હનરો બ્રાહ્મણો
અને કદમડ યક્ષને પ્રતિભોધી મેડતામાં વીરપ્રભુનું ચૈત્ય
કરાવ્યું : ૧૫૬

—મી સદીમાં જૂનું બાડમેર સમૃદ્ધ અને આબાદ નગર
હતું : ૧૮૧

—મી સદીમાં ભાંડવપુરનું જિનાલય અનેહું હોતું જોઈએ
એમ એક ધસાઈ ગયેલા શિલાલેખથી જાણાય છે : ૧૯૩

—મા સૈકામાં શ્રીવાદી દેવસુરિના ઉપદેશથી ફલોધિમાં
જિનમંદિર અંધાધાના ઉલ્લેખો મળે છે : ૧૯૬

—મા સૈકામાં વાદી શ્રીદેવસુરિ નાગોરમાં આવ્યા ત્યારે
અણોરાજે સ્વયં તેમનું ભવ્ય સ્વાગત કર્યું હતું : ૧૯૯

—મી શતાબ્દીમાં પલ્લીવાલ જૈનો ખાસ કરીને જૈન
સ્વેનાંખર મૂર્તિપૂજક જૈનધર્મ પાળતા હતા : ૨૦૧

—મી સદીમાં અજમેરમાં અજયદેવે દુર્ગ અંધાવી પોતાના
નામે નગર વસાવ્યું : ૨૦૩

—મી શતાબ્દીના લેખો કેરથી ૧ માઈલ દૂર આવેલા
કાળા મંદિર નામના ખંડિત જિનાલયના ચાર સ્થંભો
ઉપર છે : ૨૫૬

—મા સૈકાની સ્થાપત્યરચના આમથરાના જિનમંદિરની
જાણાય છે : ૨૬૨

—મી સદીના નાણાકીયગચ્છના પ્રતિભાલેખો મળે છે :
૨૩૦

—મા સૈકાના અંતમાં પલ્લીવાલ વરદેવ શાહ નામે
શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકનો વિશાળ પરિવાર નાગોરમાં વસતો
હતો : ૨૦૦

૧૨-૧૩ મા સૈકાથી પ્રાચીન વીરવાડા ગામ હોતું જોઈએ : ૨૬૭

- મા સૈકામાં ઝોર ગામમાં જૈન વસ્તી સારી હશે એમ લાગે છે : ૨૬૩
- મા સૈકાનું પ્રાચીન ગિરનાર પરનું અગ્નિદાદેવીનું મંદિર છે : ૧૨૮
- મી શતાબ્દીનો લેખ સેરિસાના ખંડિયર મંદિરમાંથી મળી આવેલા એક કાઉસંગિયા ઉપર હોય એમ જણાય છે : ૭૯
- મી સદીનાં પ્રાચીન પરિકરો અને ગાદીઓ રતિજના જિનમંદિરના મૂળ ગભારામાં છે : ૭૬
- મા સૈકા પછી મારવાડના રાજકારણમાં મુસ્લિમોના કારણે પક્ષટો આવ્યો : ૧૫૯
- ૧૨ થી ૧૪ મી સદીની પ્રતિષ્ઠિત થયેલી મૂર્તિઓ ઉઝામાં બા કુંથુનાથના મંદિરમાં છે : ૬૬
- મી શતાબ્દીના લેખોવાળી ધાતુમૂર્તિઓ સિરોહીના ખીજા શ્રીઋષભજિનાલયના એક ભોંયરામાં છે : ૨૪૮
- ૧૨ થી ૧૫ મા સૈકા સુધી ધોળકામાં ખનેલી ઐતિહાસિક ઘટનાઓથી અહીં જૈનોની ભારે જાહેરાતો હોવાનું જણાય છે : ૯૪
- ૧૨ થી ૧૭ મા સૈકાના લેખો નાના પોરીનાના જિનમંદિરની મૂર્તિઓ ઉપરથી મળે છે : ૯૦
- મા સૈકાની જિનપ્રતિમાઓ નાકોડાના જિનાલયના ભોંયરામાં છે : ૧૮૪
- ૧૨ થી ૧૮ મી સદી સુધીના શિલાલેખો થરાદનાં મંદિરોમાંની મૂર્તિઓ ઉપરથી મળી આવે છે : ૪૧
- મી સદીના લેખો ભિત્રમાલમાં શ્રીપાર્શ્વજિનાલયમાં આવેલી ધાતુપ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૧૭૮
- મી સદી સુધીમાં કોરટામાં જૈનેતર સ્થાનો ખનેલાં પણ ધણાં છે : ૨૩૦
- ૧૨૦૦ પહેલાંનું નીતોડાનું જિનમંદિર હેલું જોઈએ : ૨૫૪
- ૧૨૦૦ નો શિલાલેખ નીતોડાના જિનાલયના મૂ. ના. ના પરિકરની ગાદી પર છે : ૨૫૩
- માં પૃથ્વીપાલે (મંત્રીએ) ચક્રેશ્વરી દેવીની મૂર્તિ બરાની એવો લેખ છે : ૨૯
- ક્ષગભગ સુધીમાં શ્રીમાલતી ઘણી વસ્તી પાટણ અને શુજરાતના ગામોમાં આવી વસી ગઈ : ૫૭
- પછી દારકા વૈષ્ણવ તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું : ૧૩૦
- ૧૨૦૧ ના લેખવાળો ચતુર્વિંશતિપદ્ધ ધોળકાના શ્રીસુમતિનાથ મંદિરમાં છે : ૯૫
- ના જો વદિ ૩ ને રવિવારે પાલીના મહાવીરજૈનમાં મંત્રી પૃથ્વીપાલ શ્રીઅનંતનાથ બંનું જિનયુગ્મ કરાવ્યું એવો લેખ છે : ૧૭૫
- માં આણના વિમલવસહીની દશમી દેરીનો ઉદ્ધાર ઐથી હેમરય અને દશરથે કરાવ્યો : ૨૯૦

- ના ભાદરવા સુદિ ૧૦ ને સોમવારે ઐથી નીંગા અને ભેપાએ નાંદિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં સ્તંભ કરાવ્યો એવો લેખ એ મંદિરમાં છે : ૨૪૪
- ૧૨૦૨ નો રામન યશોધવલનો શિલાલેખ અગ્નરીની એક વાવમાં છે : ૨૪૧
- ૧૨૦૩ ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ ને સોમવારના લેખવાળી એ કાયોત્સર્ગસ્થ જિનપ્રતિમાઓ નાણાના જૈન મંદિરમાં છે : ૨૩૨
- ૧૨૦૪ માં શ્રીવાદી દેવસુરિએ ફોલોધિમાં શ્રીપાર્શ્વ જિનમંદિર અને આરસણામાં શ્રીનેમિ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠાઓ કરી : ૧૫૬
- ના મહાસુદિ ૧૩ ને શુક્રવારે ફોલોધિના જિનમંદિરના કળશ-પ્વજનું આરોપણ કરવામાં આવ્યું : ૧૯૬
- ના લેખવાળું એક તોરણ કુંભારિયાના શ્રીનેમિ જિનાલયની ભમતીમાં પડેલા અવશેષોમાં છે : ૨૮૭
- ૧૨૦૪ થી ૧૨૦૬ સુધીમાં મંત્રી પૃથ્વીપાલે આણના વિમલવસહી મંદિરની ઘણીખરી દેરીઓનો અર્ચોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૯૦
- ૧૨૦૮ માં કુમારપાલે વડનગરમાં બન્ધ દિલ્લો બંધાવ્યો : ૬૩
- ની સાલનો લેખ વઢવાણના શ્રીઆદિનાથ મંદિરના મૂ. ના. ના પરિકર ઉપર છે : ૯૬
- ના કોટરા ગામના ખંડિત જિનાલયના શિલાલેખમાં વીરપલ્લી-વીરવાડના એક ઐથીએ કોટરામાં જિનાલય કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૭
- માં ડીડિલા ગામના મૂ. ના. શ્રીમહાવીરની પિપ્પલ-ગચ્છીય શ્રીવિજયસિંહસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. ૨૬૯
- ૧૨૦૯ ના મહા વદિ ૧૪ ને શનિવારનો કુમારપાલ રાગનો શાસનલેખ કિરાડના મહાદેવ મંદિરમાં છે : ૧૮૩
- ૧૨૧૦ ના ફાગણ સુદિ ૧૧ ના દિવસે ઐથી વોસિરિ અને સોમ્પિચીએ પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી મૂર્તિ નાંદિયાના ઉપા-અયમાં આવેલા જિનમંદિરમાં છે : ૨૪૪
- ના ગ્રાવણ વદિ ૭ ના દિવસે શ્રીવિજયસિંહે ખેડના જિનાલય માટે વાલિગનું શાસન લખી આપ્યું : ૧૮૭
- ના ગ્રાવણ વદિ ૭ નો એક લેખ જસોડના શ્રીસુપાર્શ્વનાથ મંદિરમાં આવેલા સભામંડપના એક પાટા પર છે : ૧૮૬
- ૧૨૧૦ થી ૧૨૭૭ ના ગાળામાં શ્રીજિનપતિસુરિ વિદ્યમાન હતા; જેમણે ‘તીર્થમાળા’ બનાવી છે : ૮૪
- ૧૨૧૧ નો ઘસાઈ ગયેલો લેખ વરકાણાના જિનાલયના એક સ્તંભ ઉપર છે : ૨૨૭
- ૧૨૧૨ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને શુક્રવારનો લેખ ભિત્રમાલના ગણેશ ચોકમાં આવેલા શ્રીશાંતિજિનાલયના મંડપની બીંત પર છે : ૧૮૦

- માં રાવણ જોડવાલે પોતાના નામ પરથી જોડાવમે
વસાવી કિલ્લો બંધાવ્યો : ૧૬૩
- ૧૨૧૩ ના ચૈત્ર વદિ ૮ ને સોમવારનો લેખ સેવારીના મહાવીર
જિનાલયના અગ્રભાગની એક દેરી ઉપર છે : ૨૧૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૬ ના દિવસે શ્રેષ્ઠી પાંચલુ અને
તેજપાલે ગોહલીના જિનમંદિરમાં કંઈક દાન આપ્યું :
૨૪૬
- તો શિલાલેખ ગોહલીના જિનમંદિરની ભીંતમાં છે :
૨૪૫
- તો જૂનામાં જૂનો લેખ શંખેશ્વરના જૈન મંદિરમાંથી
મળી આવે છે : ૪૮
- માં બાહડે શત્રુંઘ્ય તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૦૦,
૧૦૪
- ૧૨૧૪ ની સાલના લેખો કુંભારિયાના શ્રીનેમિજિનાલયની
બીજી કબિસંગિયા પ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૮૬
- ૧૨૧૪-૧૫ ના શિલાલેખો ગિરનાર પરના સંપ્રતિના મંદિર-
માંથી મળે છે : ૧૨૭
- ૧૨૧૫ ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને મંગળવારનો લેખ શ્રીપદ્મચંદ્ર-
ગણિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલા નાડોલના શ્રીપદ્મજન જિનાલયની
મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૨૨૫
- માં પાટણમાં શ્રીશાંતિનાથ મંદિર વિગ્રમાન હતું : ૫૭
- ૧૨૧૬ માં કુમારપાલે શ્રીહેમચંદ્રસુરિ પાસે આવકનાં બાર વ્રત
અંગીકાર કર્યાં : ૫૮
- ની એક પ્રશસ્તિમાં કુમારપાલના મંત્રી પૃથ્વીપાલે
પોતાની માતામહી પદ્માવતીના કસ્યાણુ માટે પંચાસરા
પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં વિશાળ મંડપની રચના કર્યાનો
ઉલ્લેખ મળે છે : ૬૦
- ની સાલની ધાતુની પ્રતિમા નાગોરના શ્રીશાંતિજિના-
લયમાં છે : ૧૯૬
- ના ચાર શિલાલેખો મુંગથલાના ખડિત જિનાલયમાં
છે : ૨૮૧
- તો એક સ્તંભલેખ દતાણીના ખડિત જિનાલયમાંથી
મળે છે : ૨૮૨
- ૧૨૧૮ પહેલાં ભીલગિયામાં શ્રીવીર જિનમંદિર બની ચૂક્યું હતું : ૩૮
- ૧૨૬૮ ના ફાગણવદિ ૧૦ના દિવસે શ્રીજિનચંદ્રસુરિએ જિન-
પતિસુરિને દીક્ષા આપી, નદિમહોત્સવ કર્યો. ૩૭
- ૧૨૬૯, ૧૩૪૬ ના લેખો હમીરપુરમાં રસ્તા ઉપર આવેલા
જૈન મંદિરમાંથી મળી આવે છે : ૨૭૭
- ૧૨૨૦ પછી સોરઠના દરનાયક શ્રીમાલ આંખડ મંત્રીએ ગિરનારની
પાજ અને ધવલ શ્રેષ્ઠીએ વાવ બંધાવી એમ દેવતંગિરિ-
રાસમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૧૨૦
- ૧૨૨૧ ના સારિાવના લેખથી જણાય છે કે, નાડોલના કેટલુ
દેવની માતૃરાત્રી આનંદદેવીએ ત્યાંના મંદિરને કેટલાક
દાનનું શાસન લખી આપ્યું હતું : ૧૫૮

- માં શ્રીકુમારપાલ નરેશ મુવર્ણુગિરિ ઉપર શ્રીપાર્શ્વનાથનો
કુમારવિદ્યારપ્રાસાદ બંધાવી શ્રીનાદી દેવસુરિ પદ્મને
અર્પણ કર્યો : ૧૮૯
- ના મારગર સુદિ ૬ ના દિવસે કુલેધિના શ્રીપાર્શ્વ
જિનાલયમાં રોપીનુણિ અને દસાદાએ ચિતોડના શિલાપટ
સાથે ચંદરનો કરાવી આપ્યો : ૧૯૭
- ના મહાવદિ ૨ ને શુક્રવારનો એક પ્રાચીન લિપિનો
શિલાલેખ સારિાવના જિનાલયના પ્રવેશદ્વારની બાર-
સાખમાં છે : ૨૧૨
- માં સારિાવના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં ન. ના. શ્રીમહાવીર-
સ્વામી હતા એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૧૩
- ૧૨૨૧-૨૨માં આંખડે ભદ્ર્યના કાળના શત્રુનિકાલિકારને
પાપાણમય બનાવ્યો ૪, ૨૭
- ૧૨૨૨ માં ધવલ શ્રેષ્ઠીએ ગિરનાર પર વાવ બંધાવી : ૧૨૦
- માં મંત્રી આંખડે ગિરનાર પર્વતની પાજ બંધાવ્યાનો
લેખ એક પથ્થરમાં ઉટ્ટીર્ણ છે : ૧૨૦
- ૧૨૨૩ માં મંત્રી ઉધરણુના પુત્ર કુલધરે બાહડમેરમાં ઉત્તુંગ-
તોરણુપ્રાસાદ બંધાવ્યો : ૧૮૧
- માં નાકોડના જૈન મંદિરમાં શ્રીમહાવીર જિનની ફરીથી
સ્થાપના કરવામાં આવી : ૧૮૪
- ના લેખોવાળીએ ખડિત જિનમૂર્તિઓ પેશુવાના જિના-
લયમાં છે : ૨૭૩
- તો લેખ કુંભારિયાના શ્રીમહાવીર મંદિરના એક તોરણુ
ઉપર છે : ૨૮૫
- ૧૨૨૩ થી ૧૫૪૫ સુધીના લેખો કોટરજાના ખડિત જિના-
લયની મૂર્તિઓ જે પેશુવામાં લાવવામાં આવી, તેના
પર છે : ૨૭૩
- ૧૨૨૪ ના કોટરજાના શિલાલેખથી જણાય છે કે, પરમાર રાયસી
(ધારદેવ)ની રાણી ગંગારદેવીએ કોટરજાના જિનમંદિરનો
થાંભલો કરાવી આપ્યો : ૧૫૮, ૨૭૬
- ના ઘસાપેલા લેખો કોટરજાના જિનાલયની મૂર્તિઓ
ઉપર છે : ૨૭૧
- ૧૨૨૫ માં પ્રસાદપાટણના સોમનાથ મંદિરનો છલોદ્ધાર કુમાર-
પાલ રાગએ કરાવ્યો : ૧૩૪
- ના વૈશાખ વદિ ૧૩ ના દિવસે ભંડારી ધોધા શ્રેષ્ઠીએ
સાયોરના શ્રીમહાવીરચૈત્યમાં છલોદ્ધાર પ્રસંગે યોગી
બનાવી : ૩૦૫
- ૧૨૨૬ થી ૧૯૦૯ સુધીના લેખો શેહિજાના ત્રણ જિનાલયોમાં
રહેલી ધાતુપ્રતિમાઓ ઉપરથી મળી આવે છે : ૨૫૯
- ૧૨૨૮ માં 'આવકપ્રતિકમ્બલુસુત'ની વૃત્તિ પાર્શ્વનાથે તાડપત્ર પર
લખી : ૭૦
- ના દાનપત્રથી જણાય છે કે, ચૌહાણવંશી રાગઓમાં
૧૪ મી પેઢીએ થયેલા આનંદદેવે જૈનધર્મ અંગીકાર

- કરી નાડોલમાં ભગવાન મહાવીરનું મંદિર બંધાવી તેને મારે વૃત્તિ નિર્ધારિત કરી : ૧૫૮, ૨૨૫
- ૧૨૨૯ નો વસાઈ ગયેલો લેખ પીડવાડાના શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં એક દેરીમાં આવેલા શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વજિનના પરિકર પર છે : ૨૩૪
- ૧૨૩૦ ના ફાગણ વદિ ૩ ના દિવસનો લેખ તારંગા ઉપર આવેલા મુખ્ય મંદિરની સામેની દેરીના કીર્તિસ્તંભ ઉપર છે : ૧૪૭
- ૧૨૩૦ નો શિલાલેખ નાણાના મહાદેવના મંદિરમાંથી મળી આવે છે : ૨૩૧
- ૧૨૩૧ થી ૧૨૬૩ (સને ૧૧૭૪ થી ૧૨૦૬)માં મહમુદ શાહ-ખુદીન ઘોરી અને કુતુબુદ્દીન ઈબ્રિમ ઘરાઘરામાં ભારે આક્રમણ થયું : ૪૦
- ૧૨૩૨ ના લેખવાળી બે મુર્તિઓ ભદ્રેશ્વરના જૈનમંદિરમાં છે : ૧૪૦
- નો એક લેખ વેલારના જિનમંદિરમાં હતો પણ તે ચૂનાના ખ્વાસ્તરમાં દબાઈ ગયો લાગે છે : ૨૬૫
- નો એક જૈન લેખ ટાકરાના સોનાધારી મહાદેવ મંદિરના એક સ્તંભ ઉપર છે : ૨૯૮
- ૧૨૩૩ ની સાલના બે શિલાલેખો લારલાઈ ગામના ખડિત જિનાલયમાંથી મળી આવ્યા છે : ૨૧૦ ૨૧૨
- ૧૨૩૩, ૧૨૫૬ ના ધારાવર્ષના બે શિલાલેખો પીડવાડાના લક્ષ્મીનારાયણ મંદિરમાં છે; આથી પીડવાડા તેરમી શતાબ્દી પહેલાં વસ્યું હશે એમ મનાય : ૨૩૨
- ૧૨૩૪ માં કાસોદ્રાના જિનમંદિરનો અચોક્કસ થયો હોય એમ મ. ના. ના શિલાલેખથી લાગે છે : ૨૬૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ને સોમવારનો લેખ કાસોદ્રાના જિનાલયના મ. ના. ની મુર્તિની ગાદી પર છે : ૨૬૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૪ નો એક લેખ મારોલમાં આવેલા રઘુનાથના મંદિરના દરવાજાની ડેલીના ડાબા હાથ તરફની યોગના ગોખલા ઉપર રહેલી પરિકરની ગાદીના પથ્થરમાં છે; જે આ મંદિરને જૈન મંદિર હોવાનું સ્પષ્ટ કરે છે : ૩૦૬
- ૧૨૩૪, ૧૨૩૬ નાં ઝાડોલીના જિનાલયમાંથી મળી આવતા શિલાલેખો ઝાડોલીની એથીયે વધુ પ્રાચીનતા સૂચવે છે : ૨૩૯
- ૧૨૩૪, ૧૨૩૬, ૧૨૪૫ ના લેખો ઓશિયાના સચ્ચાઈયા માતાના મંદિરમાંથી મળી આવે છે; જે જૈનો સંબંધી છે : ૧૭૪
- ૧૨૩૪ થી ૧૨૯૮ સુધી બીમદેવ બીજાનો ગુજરાતમાં અમલ હતો : ૫૮
- ૧૨૩૫ ના વૈશાખ માસની ૩ ના લેખવાળું પરિકર તારંગા પર મોક્ષચારીની ટૂંકમાં છે : ૧૫૨

- ૧૨૩૬ નો શિલાલેખ ઘાંતીવાડાના શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરના મૂ. ના. ઉપર છે : ૩૫
- ના લેખથી જણાય છે કે, કેટલુદેવની રાણી ગદ્દલુદેવીના આશ્રયથી રાલ્હાકે નાડોલના જૈન મંદિર માટે કેટલુંક દાન થયું : ૧૫૮
- ના કાર્તિક વદિ ૨ ને બુધવારનો શિલાલેખ સાડેરાવના શ્રીશાંતિ જિનાલયના મંડપમાં આવેલા સ્તંભ ઉપર છે : ૨૧૨, ૨૧૩
- ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૩ ને શનિવારે સાડેરાવના શ્રીશાંતિ જિનાલયમાં એક સ્તંભ કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ સં. ૧૨૩૬ ના કાર્તિક વદિ ૨ ને બુધવારના શિલાલેખમાં છે : ૨૧૩
- માં સાડેરાવના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં મ. ના. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન હતા એમ બીજા લેખથી જણાય છે : ૨૧૩
- ના ઝાડોલીના જિનાલયના લેખમાં ઝાડોલીનું ઝાડવલી નામ આપ્યું છે : ૨૩૯
- ના મહા સુદિ ૧૦ ને બુધવારે બ્રહ્માણગચ્છના કેટલાક શ્રેષ્ઠીઓએ સાચોરમાં મહાવીર જિનયુગલની મુર્તિઓ ભરાવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવી : ૨૯૪
- ૧૨૩૭ ના ફાગણ સુદિ ૨ ને મંગળવારે શ્રીસુમતિસુરિએ નાડોલના જિનાલયમાં પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૨૫
- માં મંત્રી પૃથ્વીપાલના પુત્ર મંત્રી ધનપાલે વિમલવસહીની હસ્તિયાળાના બે હાથીઓ બનાવ્યા : ૨૯૦
- ૧૨૩૯ માં શ્રીજિનપતિસુરિ અજમેર પધાર્યા ત્યારે રાજસભામાં ચૈત્યવાસી ઉપક્રમચીવ પં. પદ્મપ્રભ સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયો : ૨૦૩
- ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને ગુરુવારે શ્રેષ્ઠી યશોવીરે ગલોરના આદિનાથ મંદિરનો રમણીય મંડપ કરાવ્યો : ૧૯૦
- ૧૨૪૦ નો એક ૧૮ જિનમાતાનો ખડિત પદ્મ ઉંઝાના શ્રીકુંભનાથના મંદિરમાં છે : ૬૬
- ના અષાઢ વદિ ૧ ને રવિવારના બે લેખો દેવદરના જિનાલયમાં બે કાઉસગિયા જિનપ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૫૨
- ૧૨૪૦-૪૨ માં વસ્તુપાલ-તેજપાલનો જન્મ થયાનું મનાય છે : ૪૬
- ૧૨૪૧ માં પાટણમાં સિદ્ધપાલ વસતિ વિદ્યમાન હતી : ૫૭
- માં શ્રીસોમપ્રભાચાર્યે રચેલા 'કુમારપાલપ્રતિજ્ઞોધ'માં પણ આખા મંત્રીએ ગિરનાર પર પાજ બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૫૮, ૧૨૦, ૧૪૬
- ના વૈશાખ સુદિ ૭ના રોજ શ્રીકેટલુદેવના રાજ્યમાં તેમનો પુત્ર મોહલદેવ બંધાણુક-બંધાણીનો કારભાર કરતો હતો ત્યારે ત્યાંના શ્રીમહાવીર જિનાલયના નિભાવ માટે માંડવ્યપુરની મંડપિકામાંથી લાં. ચંદુવીર ગુણધરે દાન-સાસન લખી-આપ્યું : ૧૫૮, ૧૯૪

૧૨૪૨ માં રાગન કમલસિદ્ધિના આદેશથી માંડી શ્રીચરિત્ર સુવર્ણ-
મિત્રિ પરના કુમારવિદ્યારણ ઉદાર કરાવ્યો : ૧૮૬
—તો લેખ ગ્રાંથોની એક વાકમાં છે તેમાં પારાવર્તની
રક્ષી મોઢાદેવીએ એ બધાન્યતો ઉલ્લેખ છે : ૨૩૯
—માં ખુનિય આદિ શ્રીવદ્યે ક્ષત્રધુન્યના શ્રીમદ્વાર
મંદિરની સ્થાપના દેરીના મુજબની પચ્ચિયા કરાવ્યા
વગેરેના ચાર લેખ વરમાનના જિનાલયમાંથી મળે
છે : ૩૦૭
—માં વરમાનમાં શ્રીમદ્વારસ્થાપના મંદિર બધાન્યું
વધે જેમ શિલાલેખો ઉપરથી જણાય છે : ૩૦૭
—ના નંદ સુદિ ૧૧ ને શુક્રવારના રોજ લેખમાં જોર
ગામના જિનાલયમાં કોટી વરોધવસે એ કલ્પસમિતિ
જરૂરના, તેમાં દિગ્ધ ગામના ઉલ્લેખ દેવાથી ગામ
કેટલી પ્રાચીન છે : ૨૬૩
૧૨૪૩ માં કોટલાના શ્રીમદ્વાર જિનાલયની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા
શ્રીવિજયસિદ્ધિસરિ કરી : ૨૨૯
—ના મદા સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ ઉચ્ચભુતના
જિનાલયની શિલા પર છે તેમાં ઉચ્ચભુત ગામનું નામ
આપેલું દેવાથી એ સાચા કરાવે ગામ અને મંદિર
કાંઈક છે : ૨૩૭, ૨૩૮
—ના મદા વદિ પને સોમવારે શુક્રવારના જિનાલય બન્યું
જેના સાધિની શિલાલેખ આપે છે : ૨૦૫
—માં કોટી પંજીરે તેના કાપાં વરમાની અને દેવવર
આદિને માતાના સમારક નિમિત્તે દેવા કરાવ્યો : ૨૩૮
—નો લેખ અગરનીના જિનાલયની એક પ્રતિમા ઉપર
છે : ૨૪૧
૧૨૪૪ પદેમાં પ્રાચીન જૈન મંદિર અવસ્ય હતું : ૨૭૮
૧૨૪૫ ના મદા સુદિ ૧ ને લેખ પ્રાચીના જિનાલયના
એક સ્તંભ ઉપર છે, જે એ મંદિરના છત્તોદારનું સ્થાન
દે છે : ૨૭૮
—ના માવ નંદિ ૧ ને સપ્તમાસે લેખ કોટલાના
મદાદાર જિનાલયમાં રહેલી સીંદમન્દીવ શ્રીમુન્યના
નંદિ નંદિ ઉપર છે : ૨૧૧
—ના લેખલેખ એક સ્તંભ ને સાસેલુતી પાસે
આપેલ જૈન મંદિરના મંદિરમાંથી કાપેલે નવીન
કલ્પસમિતિના સ્થાપના મેલ્યો છે, તેમાં દેવલુ નામના
કાપાં પાંચનારને દેવલુદાર કરાવ્યો ઉલ્લેખ છે :
૩૦૨
૧૨૪૬ ને શિલાલેખ નેદાલેના જિનાલયની નવીનમાં છે
તેમાં નેદાલેનાલેખની નામને નિર્દેશ દેવાથી આ
શબ્દ અને મંદિર જાણી છે : ૨૪૫
—માં મંદિર વરમાને આજના જિનાલયની મંદિરના
શિલાલેખો કલ્પકાર કરાવે : ૨૬૦

—ના વેદાખ સુદિ ૧ ને સોમવારે ગોહલીના રહેવાસી
ના રણુવવદ અને મુન્નદેવોએ ગોહલીના જિનાલય
માં કોટી (૬) આપ્યા : ૨૪૬
૧૨૪૭ ના કાર્તિક વદિ ૨ ને લેખ જસોલના શ્રીમુપાર્શ્વનાથ
મંદિરમાં આવેલા સમારકપના એક પાટળ પર છે : ૧૮૬
—ના કાર્તિક વદિ ૨ ના દિવસે ખેટીય ગામના
શ્રીમદ્વાર જિનાલયમાં કોટી સદેવ અને તેના પુત્ર
સોનિયે એ સ્તંભો કરાવ્યા : ૧૮૬
૧૨૪૮, ૧૨૪૯ માં મંદી વરુપાસે પિના આગરાજ સાથે
ચલુન્ય અને ગિરનારની પાયાઓ કરી : ૧૨૮
૧૨૪૯ માં શ્રીજિનપતિસરિ અગરે પધાર્યા ત્યારે મુસલમાનોના
ઉપદ્રવથી એ મંદિરના કંઈમાં અતીત કર્યા : ૨૦૩
—ના વાગીલુના એક શિલાલેખમાં રત્નલેખ વાગીલુના
શાંતિ જિનાલયમાં ઉત્તરંગ કરાવી આપ્યા : ૨૩૯
—ના અષાઢ વદિ ૫ ને શુક્રવારના રોજ ઉચ્ચભુતના
જિનાલયના મંદપની દિવાલના સ્તંભ પર છે : ૨૩૭
૧૨૫૦ માં સેસલીના જિનાલયના મ. ના. શ્રીપાર્શ્વનાથની
પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે : ૨૧૨
—માં વરુદેવસરિ કોટલામાં ચાતુર્માસ રહ્યા ત્યારે મંદી
નાગ અને તેમના બાઈ સાથિયને પ્રતિજ્ઞા થયે; એમ
'ઉપદેશતરંગિણી'કાર કહે છે : ૨૨૯
—માં ગ્રાંથોલીના મંદિરનો છત્તોદાર કરાવી ડ્યોકી
અને ત્રિપાલી રમના કરવામાં આવી : ૨૪૦
—ના વેદાખ સુદિ ૬ ને શુક્રવારે વાગીલુના શ્રીશાંતિ
જિનાલયનો ઉદાર પં. ધણુદેવે કરાવ્યો : ૨૩૯
૧૨૫૩ માં શુભાત ઉપર ચાલુલુદીન ગોરીએ ચર્ચા કરી ત્યારે
તે કરીદ્રામાં પરાસ્ત થઈ પાછો વળ્યો હતો : ૨૬૧
—માં કુનલુદીન અંબક શુભાત પર ચડી આવ્યો ત્યારે
પારાવર્તની સેના છેવટ સુધી તેની સામે ટક્કર કરી
સડી નહિ : ૨૧૬
૧૨૫૫ ના આસો સુદિ ૭ ને શુક્રવારના ગ્રાંથોલીના જિનાલય-
માંથી મળી આવતા શિલાલેખમાં પરમાર રાગ પારાવર્તની
રક્ષી શ્રીમાદેવીએ એ મંદિરને અરક અને વાડી બેટ
કાપાં દાનદાસન છે : ૧૫૮, ૨૪૦
—ના ગ્રાંથોલીના જિનાલયના લેખમાં દુર્દમિ રચયો
નિર્દેશ છે : ૨૩૯
—ના કાર્તિક વદિ ૧૧ ને શુક્રવારના શિલાલેખ પાટળના
અઠાસ મંદિરમાં છે : ૧૨
૧૨૫૬ કરના પ્રાચીન ખેડવાસે લેખ નેદાલે : ૮૬
૧૨૫૭ ને શિલાલેખ ખેડવાસની અધિનિવાસમાં છે : ૮૬
—ના આલવાસ પિનાલુમાં કોટી પેપરે મદાદાર જિનાલય
મંદિર બધાન્યું : ૬૦

- માં આહડેને પોતાના પિતા વીજલદેવના નામે વિગ્નપુર વસાવ્યું : ૯૦
- માં વિગ્નપુર વસ્યાની હકીકત સુતરાં છર્ણોદ્ધારની સિદ્ધ થાય છે : ૯૧
- ૧૨૫૭ ના લેખવાળી આગમગચ્છીય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિની મૂર્તિ મહેસાણાના શુક્રવાડામાં આવેલા શ્રીસુમતિનાથના દેરાસરમાં છે : ૬૮
- ના આપાદ વદિ ૯ ના રોજની જન્મકસુત મહં. શ્રીશાંતિગૃહસ્થની મૂર્તિ મહેસાણાના મનમોહન પાર્શ્વનાથ ભંના મંદિરમાં છે : ૬૭
- ૧૨૫૯ નો લેખ મહારના જિનાલયમાં રહેલી એક મૂર્તિ ઉપર છે : ૩૦૧
- ૧૨૬૧ પહેલાં ભોરાલમાં કોઈ ખીચું જિનમંદિર બંધાયેલું હોયું જોઈએ : ૪૩
- ૧૨૬૧ ના જેઠ સુદિ ૨ ને રવિવારનો શિવાલેખ ભોરાલના મંદિરમાંના એક ખજિત પરિકર ઉપર છે : ૪૩
- નો લેખ વાસાના સૂર્યનારાયણ મંદિરમાંથી મળી આવ્યો છે; તેથી વાસા ગામ આ સાલથી પ્રાચીન જણાય છે : ૨૫૭
- ૧૨૬૪ ના શિવાલેખો વાગીણના શાંતિજિનાલયમાંથી મળી આવે છે : ૨૩૯
- ૧૨૬૫ પહેલાં વેલાર ગામ અને ત્યાંનું જૈન મંદિર બંધાયું હોય એમ શિવાલેખથી જણાય છે : ૨૬૫
- નો શિવાલેખ વેલારના જિનાલયની નવચોડીના સ્તંભ ઉપર છે; તેમાં વધિલાટ-વેલારનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૪
- ના સાતેક લેખો વેલારના જિનાલયમાંથી મળે છે : ૨૬૫
- ના ફાગણ વદિ ૭ ને ગુરુવારે એટી ગોત્રાક અને રામે વેલારના જિનમંદિરનો રંગમંડપ કરાવ્યો : ૨૬૫
- ના જેઠ સુદિ ૧૧ ના દિવસે સુવર્ણગિરિના કુમાર-વિહાર ઉપર ધ્વજ-દંડની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૧૮૮
- ૧૨૬૮ ના દિવાળીના દિવસે સુવર્ણગિરિ પરના કુમારવિહારના પ્રેક્ષામંડપમાં સુવર્ણકળાશ આદિની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૮૯
- ના અપાદ વદિ ૨ ના રોજનો એક લેખ દીમાણના જિનમંદિરની નવચોડીમાં રહેલી જિનમાતૃ ચોવીશીના આરસપટ્ટ ઉપર છે : ૨૫૫
- ૧૨૬૯ ના મહા વદિ ૩ ને રવિવારે એટી સીહાએ અગ્નરીના જિનાલયમાં રહેલી સરસ્વતી દેવીનું બિંબ ભરાવ્યું એવો તેના ઉપર લેખ છે : ૨૪૨
- ૧૨૭૦ માં શેઠ જગજ્ઞાહના પિતા સોલ્હા કંથકોટથી ભદ્રેશ્વરમાં રહેવા ગયા : ૧૪૬

- ૧૨૭૦ કે ૧૩૧૬ લગભગમાં મંડવીકે રાગ્નએ ગિરનાર પરના શ્રીનેમિનાથ ભંનો પ્રાસાદ સુવર્ણના પતરાથી મઢાવ્યો એવો શિવાલેખમાં ઉલ્લેખ છે : ૧૨૧
- ૧૨૭૪ ના ફાગણ સુદિ ૫ ને ગુરુવારના રોજ શ્રીકક્ષસૂરિએ પાલનપુરમાં પ્રજ્ઞાદન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી, એવો લેખ મ. નાની પ્રતિમા ઉપર છે : ૩૩
- ના જેઠ વદિ ને મંગળવારના લેખવાળો નંદીશ્વર પટ્ટ નાણાના જિનાલયમાં છે : ૨૩૧
- ૧૨૭૫ માં શ્રીસોમસૂરિએ વડાલીમાં શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરી એવો લેખ છે, એથી એ સંવત કરતાં વડાલી પ્રાચીન હોયું જોઈએ : ૮૭, ૮૮
- માં બનાવેલી કુંજરાપદ્મીયગચ્છના શ્રીશાંતિસૂરિની મૂર્તિ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ મંદિરના મંડપમાં છે : ૧૨૨
- ૧૨૭૬ માં ધોળકાના વીરધવલ રાગ્નએ વસ્તુપાલ-તેજપાલને મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા : ૯૪
- ૧૨૭૭ માં મહામાતૃ વસ્તુપાલ અડી (ખંભાત)નો દંડનાયક નિમાયો : ૧૫
- માં વસ્તુપાલે સંઘપતિ બનીને પોતાના પરિવાર સાથે શત્રુજય અને ગિરનારની યાત્રાઓ કરી : ૧૨૮
- ૧૨૭૮ માં ગિરનારનાં દેવાલય સમગ્રમાં એવો લેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ જિનાલયના થાંભલા પર છે : ૧૨૧
- ૧૨૮૦ માં પાટણમાં શ્રીનેમિચંદ્ર પૌષધશાળા વિદ્યમાન હતી : ૫૭
- માં વસ્તુપાલ-તેજપાલે વિગ્નપુરના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરનો છર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૯૧
- માં આલમશાહે નાકોડા ઉપર ચડાઈ કરી નગરને ભાંગી નાખ્યું : ૧૮૩
- ૧૨૮૧ નો લેખ મોટા પોશીનાના શાંતિજિનાલયના મૂળનાયક ઉપર છે : ૮૯
- ૧૨૮૩ માં અંબલગચ્છીય શ્રીસિંહપ્રભસૂરિ વિગ્નપુરમાં જન્મ્યા હતા : ૯૧
- ૧૨૮૩, ૧૨૮૪, ૧૨૮૬, ૧૨૮૭, ૧૨૮૮, ૧૨૮૯ માં મળીને સાત યાત્રાઓ મંત્રી વસ્તુપાલે પરિવાર સહિત કરી : ૧૨૮
- ૧૨૮૪ ના વસ્તુપાલ-તેજપાલના દાદાના લેખવાળી એક આરસ ખુબી પાટણમાં ડો. પંડ્યાના અભ્યાસગૃહમાં છે : ૬૨
- ના જે શિવાલેખો પાટણના જૂના કાલિકાના મંદિરમાં છે : ૬૨
- ના ફાગણ સુદિ ૨ ને રવિવારનો લેખ તારંગાના મુખ્ય મંદિરના ગવાક્ષોમાં છે : ૧૪૮
- ૧૨૮૫ પહેલાંનું જમણપુર ગામ જણાય છે : ૪૬
- ૧૨૮૫ નો જૈન શિવાલેખ પાલનપુરની એક મસ્જિદના થાંભલા ઉપર છે : ૩૪

-નો લેખ લીચ ગામના દેરાસરની ધાતુપ્રતિમા ઉપર છે, તેમાં ગમભયુદ્ધાયગચ્છનો ઉલ્લેખ જમણપુરનો નિર્દેશ કરે છે : ૪૬

-નો એક લેખ મેરિસાના પરિકરના ગાદીના એ દુકાઓ પૈકી એક દુકા ઉપર છે : ૭૬

-માં વિગ્નપુરમાં શ્રીગગનચંદ્રસુરિ અને શ્રીદેવમદ્રસુરિએ ચૈત્રવાલગચ્છના શ્રીભુવનચંદ્રસુરિ સાથે ક્રિયાદાર કર્યો : ૯૧

૧૨૮૬ ની આસપાસ શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે રાખેલરના મંદિરનો ખીન્ને છણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો : ૪૯

૧૨૮૭ માં વામનાચાર્યનું 'સિંગાનુસાસન' વિગ્નપુરમાં તાલપત્ર પર લખાયું : ૯૧

-નો એક લેખ મહારમાં મહારદેવીના મંદિરની પાસે આવેલા એક પથ્થર ઉપર છે : ૩૦૨

-ના મહારગામના શિલાલેખમાં મહાદઃ ગામનો ઉલ્લેખ કરેલો છે તેથી એ ગામ એથીયે પ્રાચીન છે : ૩૦૧

-ના ચૈત્ર વદિ ૩ (ચુગરાતી કાગણ વદિ ૩)ને રવિવારે આશુ ઉપર આવેલા લુણવસડીની પ્રતિષ્ઠા નાગેન્દ્રગચ્છીય શ્રીવિજયસેનસુરિએ કરી : ૨૬૧

-ના આશુના લુણવસડી મંદિરના શિલાલેખથી જણાય છે કે, ચંદ્રાવતીના પરમાર રાજા સોમદેવ અને તેના પાટવીકુંવર કાન્હડદેવે લુણવસડી મંદિરના નિભાવ માટે ડાહણી ગામ સદા માટે ભેટ કર્યું હતું : ૧૫૮

-ના આશુના લુણવસડીના વ્યવસ્થાલેખમાં ઉંઘરણીના શ્રાવણએ વર્ષગાંઠનો મહોત્સવ ઉજવવાનો નિર્દેશ છે; આથી કેક તરંમા સૈદામાં ઉંઘરણીમાં જૈનોની વસ્તી હોવાનું જણાય છે : ૨૭૮

-ના આશુના લુણવસડીના વ્યવસ્થાલેખમાં ચંદ્રાવતીના શ્રાવણસમુદાયે વર્ષગાંઠનો પ્રથમ દિવસ ઉજવવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૭૯

-ના આશુના લુણવસડી મંદિરના વ્યવસ્થાલેખમાં મૂંગ-થલાના શ્રાવણએ એ મંદિરના અઘાઈ મહોત્સવનો એક દિવસ ઉજવવો એવો ઉલ્લેખ હોવાથી એ સમયે અહીં જૈન વસ્તી સારી હોવી જોઈએ : ૨૭૯

-ના આશુના લુણવસડીના વ્યવસ્થાલેખમાં ત્યાંના અઘાઈ મહોત્સવનો છઠ્ઠો દિવસ હણુદાના શ્રીસથે ઉજવવો, આથી એ સમયે ત્યાં જૈનોની વસ્તી સારી હતી એમ કાગે છે : ૨૮૬

-ના આશુના લુણવસડીના વ્યવસ્થાલેખમાં સાહિલવાણ-સેલવાણના શ્રાવણએ એ મંદિરનો ઉત્સવ ઉજવવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૮૮

-ના આશુના લુણવસડી મંદિરના વ્યવસ્થાલેખમાં એ મંદિરના અઘાઈ મહોત્સવનો એક દિવસ મહારના શ્રાવણએ ઉજવવો એવો ઉલ્લેખ છે, આથી એ સમયે મહારમાં જૈન વસ્તી સારી હોવી જોઈએ : ૩૦૧

-ના આશુના લુણવસડીના વ્યવસ્થાલેખમાં વરમાણના શ્રાવણએ એ મંદિરનો ઉત્સવ ઉજવવાનો ઉલ્લેખ છે; આથી એ સમયે આ ગામમાં જૈનોની વસ્તી કીક હતી એમ જણાય છે : ૩૦૭

-ના આશુના લુણવસડી મંદિરના વ્યવસ્થાલેખમાં ડાહણીના શ્રાવણએ એ મંદિરના અઘાઈ મહોત્સવનો એક દિવસ ઉજવવો એવો ઉલ્લેખ છે, તેથી એ સમયે ડાહણીમાં જૈનોની સારી વસ્તી હતી એમ જણાય છે : ૩૦૮

-ના આશુના લુણવસડી મંદિરના વ્યવસ્થાલેખમાં ધવ-ડીના શ્રાવણએ એ મંદિરના અઘાઈ મહોત્સવનો એક દિવસ ઉજવવો એવો ઉલ્લેખ છે; આથી એ સમયે ધવડીમાં શ્રાવણની સારી વસ્તી હતી એમ જણાય છે : ૩૦૮

૧૨૮૭-૧૨૮૮ માં વસ્તુપાલ-તેજપાલે આશુ અને ગિરનાર વગેરે સ્થળોમાં કાગમય મંદિરો બંધાવ્યાં : ૬

૧૨૮૭ (૫૭) નો લેખ વાગ્નવવાળામાં આવેલા ખંડિત જૈન મંદિરના દરવાજાની બહારના એક સુરહીના પથ્થર પર છે : ૨૮૨

૧૨૮૭ થી ૧૨૬૩ સુધીમાં આશુ ઉપરના લુણવસડીની બધી દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે : ૨૬૨

૧૨૮૮ ના કુલ ૬ શિલાલેખો ગિરનાર પર વસ્તુપાલ-તેજપાલની દ્રૂંકામાં આવેલાં મંદિરોમાં છે : ૧૨૫

-માં વસ્તુપાલે ગિરનાર પરનાં મંદિરો બંધાવ્યાં : ૧૨૭

-માં મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે હુણિગવસડી ગ્રાસાદ આશુમાં બંધાવ્યો : ૨૮૮

-માં મંત્રી વસ્તુપાલ-તેજપાલે ગિરનારમાં સત્યપુરીયાવતાર નામક મંદિરની સ્થાપના કરી : ૩૦૫

૧૨૮૯ ના વૈશાખ વદિ ૧ ને ચુરવારના લેખવાળી પ્રતિમા રામસેનના મંદિરમાં છે : ૪૦

૧૨૯૦, ૧૨૯૧, ૧૨૯૩ માં વસ્તુપાલે શત્રુજય અને ગિરનારની યાત્રાઓ વિસ્તારથી કરી : ૧૨૮

૧૨૯૨ માં શ્રીમત્તયગિરિકૃત 'નંદીકીક' વિગ્નપુરમાં તાલપત્ર પર લખાઈ : ૯૧

-માં આશુ ઉપર થયેલા પ્રતિષ્ઠામહોત્સવમાં ૮૪ રાણાઓ, ૧૨ મંડલિકા, ૪ મહાધર, અને ૮૪ મોટી જ્ઞાનિઓની સલામાં મંત્રી યશોવીરે હુણિગવસડીની ૧૪ ભૂતો ખતાવી : ૧૯૦

૧૨૯૪ ની સાલની એક ગૃહસ્થમૂર્તિ સિદ્ધપુરના શ્રીમહાવીર-સ્વામીના મંદિરમાં છે : ૬૭

૧૨૯૫ માં 'ત્રિપણિસલાદાપુરપચરિત'-તૃતીય પર્વ વિગ્નપુરમાં તાલપત્ર પર લખાયું : ૯૧

-માં શ્રીઅગ્નિતપ્રભાણિએ 'ધર્મરતન-શ્રાવણચાર' વિગ્નપુરમાં તાલપત્ર પર લખ્યો : ૯૧

૧૨૯૬ માં નાગોરનિવાસી શ્રેષ્ઠ દેવચંદ્રે ચાણુપમાં શ્રીઆદીશ્વર ભ. નો ગૃહમંડપ અને ચોકીઓ સાથેનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો : ૪૫

—માં મંત્રી વસ્તુપાલનું મરણ થયું : ૧૨૭

—ના આણના લૂણવસહી ચૈત્યના શિલાલેખમાં સુવર્ણ-ગિરિ ઉપર અષ્ટાપદના ચૈત્યનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૧૮૮

—ના એક શિલાલેખમાં નાગપુરીય લાહડે સુવર્ણગિરિના કુમારવિહારની ભમતીમાં એક દેરી કરાવી અને લાહડના વંશજ શ્રેષ્ઠ દેવચંદ્રે સુવર્ણગિરિના અષ્ટાપદ ચૈત્યમાં બે ગોખલા કરાવ્યા : ૧૮૯

—માં જલોરના સુવર્ણગિરિ પરના કુમારવિહાર નામક શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના ગોખલામાં બે મૂર્તિઓ સ્થાપન કરવામાં આવી : ૧૯૨

—ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના દિવસે શેઠ નેમડના કુટુંબના માણસોએ તારંગાના મુખ્ય મંદિરના એક ગોખલામાં શ્રીઅન્નિતનાથની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરાવી : ૧૫૦

—પછીના કોઈ સમયે લગભગ ૧૪મી શતાબ્દીમાં સંશ્રેષ્ઠ દેવચંદ્રે ચાણુપમાં ગૃહમંડપ, ચોકીઓ તેમજ શ્રીઆદિ-નાથના મિંચની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૦૧

—પછી એટલે વિ. ૧૪મી શતાબ્દીના પહેલા પાદમાં શ્રેષ્ઠ દેવચંદ્રે ચાણુપના જિનાલયનો શુભોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૦૧

૧૨૯૭ માં આણ ઉપરના લૂણવસહી મંદિરમાં આવેલા દેરાણી-જેકાણીના ગોખલાથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા ગોખલાઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૯૨

—માં સંઘપતિ હરિશ્ચંદ્રે સાચોરના મંદિરનો મંડપ બનાવ્યો; એવો શિલાલેખ સાચોરની એક મસ્જિદમાં મૌજુદ છે : ૩૦૫

૧૨૯૮ ના વૈશાખ વદિ ૩ ને શનિવારનો પાટણના પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાંની આચાર્યપ્રતિમા પરનો શિલાલેખ : ૬૦

—માં ‘હેમચ્યાકરણ-તદિતપ્રકરણ’ વિજયપુરમાં તાડપત્ર પર લખાયું : ૯૧

—ના ભાદરવા સુદિ ૫ ને શુક્રવારનો શિલાલેખ દતાણીના ખડિત જિનાલયના એક સ્તંભ પર છે; તેથી એ ગામ અને મંદિર એ સાલ કરતયે પ્રાચીન જણાય છે : ૨૮૨

૧૨૯૯ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૧ ને શુક્રવારના રોજ શ્રીપૂર્ણચંદ્ર ઉપાધ્યાયે હંથુડીના જિનાલયમાં બે ગોખલા અને બધાં શિખરો કરાવ્યાં : ૨૦૯

૧૨ — નો શિલાલેખ અજરીના જિનાલયમાંની એક આચાર્ય-પ્રતિમા ઉપર છે : ૨૪૨

૧૩ મા સૈકા પહેલાંનું જલોરના સુવર્ણગિરિ પરના શ્રીમહા-વીર જિનાલયનું શિખર જણાય છે : ૧૯૨

—મા સૈકા પહેલાંનું કાજરા ગામ હોય એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૭૧

—મા સૈકાથીયે પ્રાચીન ગોહલીનું જિનમંદિર હોવું જોઈએ : ૨૪૬

—મા સૈકા પહેલાંનું સેકવાડા હોય એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૯૯

—મા સૈકા કરતાં ડાણી ગામ પ્રાચીન હોવા વિશે શંકા નથી : ૩૦૮

૧૩ મી સદીમાં રાજા ધારાવર્ધયો એટલે તેના ભાઈ પ્રહ્લાદનનો સમય પણ એ જ મનાય : ૩૨

—મી સદીમાં દાંતીવાડાના શ્રીઆદીશ્વર મંદિરમાં શ્રીપદપ્રભ-સ્વામીની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત થવાનાં ચિહ્નો પ્રતીત થાય છે : ૩૫

—મા સૈકામાં થયેલા શ્રેષ્ઠ આહ્વાદન દંડનાયકે ચરાદના ઋષભદેવ ચૈત્યમાં કેટલીક મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૪૧

—મા સૈકાના શિલાલેખો હારીજગચ્છના મળે છે : ૫૧

—મા સૈકાનું મહેસાણા પુરવાર થાય, જે સં. ૧૨૫૭નો શિલાલેખ અહીંનો હોય તે : ૬૭

—મા સૈકામાં મોટા પોશીનામાં જૈન મંદિર બંધાયું હશે : ૮૯

—મા સૈકાના છેલ્લા ચરણમાં ધોળકા વસ્તું હોય એમ શ્રીદુર્ગાશંકર શાસ્ત્રીની નોંધથી જણાય છે : ૯૪

—મા સૈકામાં વસ્તુપાલ મંત્રીએ પાકીતાણુના શ્રીપાર્શ્વ-નાથ મંદિરની યાત્રા કરી : ૯૮

—મા સૈકામાં શત્રુંજય ઉપર અનુપમા સરોવરની રચના થઈ : ૧૦૦

—મા સૈકામાં મંત્રી તેજપાલે શત્રુંજયની પાજ બંધાવ્યાનો તુટિત શિલાલેખ મળે છે : ૧૦૧

—મા સૈકામાં તેજપાલ મંત્રીએ ગિરનારની તળેટીમાં પોતાના નામથી કિલ્લો, વાવડી, મંદિર અને બગીચાથી યુક્ત તેજલપુર ગામ વસાવ્યું : ૧૧૯

—મા સૈકામાં ગિરનાર પર કુમારપાલ રાજાએ કુમાર-પાલ ટૂંકનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૨૪

—મા સૈકામાં શ્રીકુમારપાલે પ્રભાસપાટણમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૩૪

—મા સૈકામાં ધોળકાના રાજા વીરધવજ અને ભદ્રેશ્વરના રાજા ભીમસિંહ વચ્ચે યુદ્ધ થયાનો પ્રસંગ સં. ૧૪૦૫ માં રચાયેલા ‘પ્રબંધકોશ’માં આપેલો છે : ૧૩૯

—મા સૈકા સુધીનો તારંગાનો ઇતિહાસ અંધકારમાં છે : ૧૪૬

—મા સૈકામાં આજ્ઞો પુત્ર અભયદ આનંદ (સંલવન-અણોરાજ)નો મંત્રી હતો : ૧૬૦

—મા સૈકામાં અભયદનો પુત્ર આંબડ જલોરનો મુખ્ય અધિકારી હતો : ૧૬૦

—મા સૈકામાં આંખડનો પુત્ર સહણપાલ મોજદીન આદ-
શાહના પ્રધાનોમાં મુખ્ય મંત્રી હતો : ૧૬૦

—મા સૈકામાં સહણપાલનો પુત્ર નૈણા સુવતાન જલ્લા-
હુદીન આદશાહના રાજ્યનો સમગ્ર કારભારી હતો : ૧૬૦

—મા સૈકાના મધ્યકાળ સુધી નાકોરનગર આબાદ હતું :
૧૮૩

—મી શતાબ્દીમાં શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ રચેલી ‘અષ્ટોત્તરી-
તીર્થમાળા’માં સુવર્ણગિરિ પર કોટિધ્વજ ધનાઢ્યોના
નિવાસનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૧૮૭

—મા સૈકામાં પદ્મીવાલ શ્રેષ્ઠી તેમજના કુટુંબીઓએ
શવુંજય, ગિરનાર, આણ, બલોર, તારંગા, પાટણ,
લાડોલ, પાલનપુર, અને ચાંચ આદિ સ્થાનોનાં જિન-
મંદિરોમાં ધર્મસ્થાનો અને મૂર્તિઓ વગેરે સ્થાપન
કરાવી : ૨૦૦

—મા સૈકાની શરૂઆતમાં શ્રીજિનદત્તસૂરિ અજમેર પધાર્યા
ત્યારે રાજા અણોરિજ તેમના દર્શનાર્થે આવ્યો : ૨૦૩

—મી સદીમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી મૂર્તિઓ સેવાડીના શ્રીમહા-
વીર જિનાલયની ૫૬ દેવકુલિકાઓમાં છે : ૨૧૧

—મા સૈકાથી અર્વાચીન નહિ એવું કોરટાનું શ્રીઆદિ-
જિનાલય છે : ૨૨૯

—મા સૈકામાં સંડેરકગચ્છીય આચાર્ય પ્રતિષ્ઠિત ત્રણ
મૂર્તિઓ ચરલીના જિનાલયમાં છે : ૨૩૬

—મી (ઈ. સ. ની ૧૨ મી) સદીમાં નીતોડાનું સૂર્યમંદિર
બનેલું હોવાનું શ્રીઓઝાણનું મંતવ્ય છે : ૨૪

—મી શતાબ્દીના શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ પોતાની ‘અષ્ટોત્તરીતીર્થ-
માળા’માં પણ ભ. વીરના જન્મથી ૩૭મા વર્ષે પૂર્ણરાજ
નામના રાજાએ મૂંચથલામાં જિનચૈત્ય બનાવી ભ. મહા-
વીરની મૂર્તિ સ્થાપન કરી, એવો ઉલ્લેખ કરે છે : ૨૮૧

—મી સદીમાં કનોજના રાજાએ સાચોરમાં વીર ભગવા-
નનું દેવદાર (લાડા)નું મંદિર બનાવ્યું : ૩૦૫

—મા સૈકામાં દંડનાયક આહલાદને સાચોરના શ્રીવીર
જિનાલયમાં શ્રીપાર્શ્વજિનની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૩૦૫

૧૩-૧૪ મા સૈકામાં સાચોરના તીર્થની મહત્તા કેટલી હશે
એનું અનુમાન શિલાલેખોથી થાય છે : ૩૦૫

—મા સૈકામાં વિજયપુરમાં જૈનોની આબાદી સારી
હતી : ૯૨

૧૩ અને ૧૫ મા સૈકામાં મૂંચથલાના જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર
થયો એમ શિલાલેખથી જણાય છે : ૨૮૧

૧૩૦૦ ની આસપાસમાં દાવડમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાયું
હોય એમ જણાય છે : ૮૩

—ની આસપાસ શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ રચેલી ‘અષ્ટોત્તરીતીર્થ-
માળા’માં ભ. મહાવીર અર્જુનમૂર્તિમાં વિચાર્યા હતા એવો
ઉલ્લેખ મળે છે : ૧૫૪

—ની આસપાસ શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ રચેલી ‘અષ્ટોત્તરીતીર્થ-
માળા’માં આહણવાડાના મહાવીર જિનાલયનો ઉલ્લેખ
છે : ૨૭૧

—ની આસપાસમાં રચાયેલી ‘અષ્ટોત્તરીતીર્થમાળા’માં
અને સં. ૧૭૫૦ માં પં. સૌભાગ્યવિજયજીએ રચેલી
‘તીર્થમાળા’માં આહણવાડામાં વીરભગવાનનાં ચરણો
હોવાનું જણાવ્યું છે : ૨૭૨

૧૩૦૧ માં મુંજ રાજાએ મુંજપુર વસાવ્યું : ૫૨

—(સને ૧૨૪૪)માં દકોર બગ્ગજીએ એક વાવ બંધાવી
વાવ નામે કસબો વસાવ્યો : ૪૨

—સુધી પાટણમાં વનરાજવિહાર વિદ્યમાન હતો : ૫૭

—માં ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનેશ્વરસૂરિએ વિજયપુરમાં પ્રવેશ
કર્યો : ૯૧

—ના વૈશાખ સુદિ ૯ ને શુક્રવારનો શિલાલેખ આસાકની
મૂર્તિ ઉપર છે તે મૂર્તિ પાટણના પંચાસરા પાર્શ્વનાથના
મંદિરમાં મૌજુદ છે : ૫૭

૧૩૦૨ માં શ્રીપુષ્પતિજીસૂરિના ઉપદેશથી મુંજશાહે ભોરોલમાં
જિનમંદિર અને વાવ બંધાવ્યાં : ૪૩

—માં શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિએ દીક્ષા લીધી : ૯૧

—ના શિલાલેખો અચ્છગદમાં આવેલા શ્રીશાંતિનાથ ભ.
ના મંદિરમાંના કાઉસગિયા ઉપર છે : ૨૯૫

—ની આસપાસ ઝીંઝુવાડાના રાજા દુર્જનરાજ્યે શંખેશ્વરના
મંદિરનો ત્રીજો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૪૯

૧૩૦૪ ના જૈન શિલાલેખો પાલનપુરની એક મરિજદના
થાંભલા ઉપર છે : ૩૪

—માં મંત્રી તેજપાલનું મરણ થયું : ૧૨૭

—ના બીજા જોડ સુદિ ૯ ને સોમવારના લેખવાળી મૂર્તિ
તારંગાના મુખ્ય મંદિરમાં છે : ૧૪૯

૧૩૦૫ માં ‘ઉપાંગ-પંચક’ની શ્રુતિઓ ગાંધુમાં લખાઈ : ૭૦

—ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને શનિવારનો લેખ ગિરનાર પર
વસ્તુપાલ-તેજપાલની ટૂંકમાં આવેલાં ત્રણ મંદિરો પૈકી
વચ્ચેના મંદિરના મૂ. ના. ૦ નીચે છે : ૧૨૬

—ના અષાઢ વદિ ૭ને શુક્રવારના લેખવાળી મૂર્તિ
તારંગાના મુખ્ય મંદિરમાં છે : ૧૪૯

૧૩૦૬ ની સાલની એક ગ્રંથપ્રશસ્તિમાં મહુવાનું મધુમતી નામ
નોંધેલું મળે છે : ૧૧૦

૧૩૦૯ ના લેખો રતોજના જિનમંદિરની દેરીમાં રહેલાં આવક-
આવિકાનાં યુગલના એ મૂર્તિપટ્ટો ઉપર છે : ૭૬

૧૩૧૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ને શનિવારે બલોરના શ્રીમહાવીર
વિધિચૈત્યમાં મહામંત્રી જૈત્રસિંહના તત્વાવધાનમાં ચોવીસ
જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા આદિ મહોત્સવો થયા : ૧૯૦

—ની સાલનો એક સતરિસય જિનપદ કુંભારિયાના શ્રીનેમિ જિનાલયમાં છે : ૨૮૬

—ના વૈશાખ વદિ ૫ ને ગુરુવારે આરાસણના પોરવાડ આવક આસપાલે આરાસણના શ્રીનેમિચૈત્ય માટે સ્તંભ કરાવ્યાનો લેખ કુંભારિયાના શ્રીનેમિજિનાલયમાં વિઘ્નમાન છે : ૨૮૬

૧૩૧૨ માં શ્રીચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાયે ‘અભયદેવચરિત’ રચ્યું : ૯૨

—માં ભદ્રેશ્વરના જૈન મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર શેઠ જગદ્દયાહે કરાવ્યો હશે : ૧૪૧

૧૩૧૨ અને ૧૩૩૨ ના બે સુરહી લેખો કુંભારિયાના શ્રીશાંતિ-જિનાલયની નજીક આવેલા બે પથ્થરો ઉપર છે : ૨૮૪

૧૩૧૩ ની સાલની શ્રીપાર્શ્વનાથની ધાતુપ્રતિમા મહુવાના શ્રીમહાવીર મંદિરમાં છે : ૧૧૧

૧૩૧૪ માં અંચલગચ્છીય શ્રીઅજિતસિંહસુરિને આચાર્ય પદની મળી : ૫૪

—નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીનેમિજિનાલયના ગૃહમંડપમાં આવેલા કાઉસગિયા ઉપર છે : ૨૮૬

—ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૬ (૩)ને મંગળવારનો લેખ દેવદરના જિનાલયની એક દેરીમાં પરિકરની ગાદી ઉપર છે : ૨૫૨

૧૩૧૫ માં ગુજરાતમાં ભારે દુકાળ પડ્યો : ૧૩૯

—ના ફાગણ સુદિ ૪ ને બુધવારનો શિલાલેખ : ૩૩

૧૩૧૬ ના મહાસુદિ ૬ના દિવસે રાજ્ય આચિગદેવના સમયમાં સુવર્ણગિરિના શાંતિનાથ મંદિરમાં સુવર્ણકળશ, ધ્વજ-દંડ આદિ ચઢાવવામાં આવ્યાં : ૧૯૦

૧૩૧૭ માં ‘શ્રાવકધર્મપ્રકરણ’ રચાયું : ૩૭

—જલોરમાં રાજ્ય આચિગદેવ રાજ્ય કરતો હતો : ૩૭

—માં વિઘ્નપુરમાં શ્રીવાસુપૂજ્યના મંદિર ઉપર સુવર્ણદંડ અને સુવર્ણકળશ ચઢાવ્યા : ૩૭

—માં ભીમપદ્મીમાં વીરચૈત્ય બન્યું : ૩૭

—માં શ્રીઅભયતિલક ગણિએ ‘મહાવીરરાસ’ની રચના કરી : ૩૭

—માં શ્રીજિનેશ્વરસુરિએ વિઘ્નપુરના શ્રીવાસુપૂજ્ય મંદિર ઉપર સુવર્ણદંડ અને સુવર્ણકળશ ચઢાવ્યા : ૯૨

—ના મહાસુદિ ૧૪ ના દિવસે જલોરમાં વીરજિનના વિધિચૈત્ય ઉપર શ્રીજિનેશ્વરસુરિએ ધ્વજદંડ અને સુવર્ણ કળશોની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૩૭

—ના મહા સુદિ ૧૪ની નોંધ ગ્રામાણિક જણાય છે : ૬૦ ૧૯૦

૧૩૨૦ ના બીજીથી મળી આવેલા એક શિલાલેખમાં ગિરનાર પર મંત્રી સામંતસિંહ અને સલખણસિંહ નામના ભાઈઓએ મંદિર બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૧૨૬

—નો રાજ્ય અર્જુનદેવનો શિલાલેખ અગ્નરીના ગોપા-લજના મંદિરમાં છે : ૨૪૧

—ના અગ્નરીના શિલાલેખમાં રાજ્ય અર્જુનદેવનું નામ છે : ૨૫૪

—ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૦ ને સોમવારે ચંદ્રાવતીના મહારાજ-ધિરાજ આલ્હલુસિંહના મંત્રી ખેતાએ કાળાગરાના જિનમંદિર માટે કંઈક દાનશાસન લખી આપ્યું : ૧૫૯, ૨૫૪

—લગભગમાં પેથડ મંત્રીએ શ્રીધર્મધોપસુરિના ઉપદેશથી દેર દેર મળીને ૮૪ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં : ૧૫૬

—લગભગમાં માંડવગઢના એકી પેથડશાહે અહીં (ડભો-ધમાં) શ્રીચંદ્રપ્રભુનું મંદિર બંધાવ્યું : ૨૧

૧૩૨૧ માં સં. પેથડ અને ઝાંઝણે જીરાવવામાં એક જૈન મંદિર બંધાવ્યાની નોંધ ‘ઉપદેશતરંગિણી’થી જાણવા મળે છે : ૩૦૦

૧૩૨૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૩ ના દિવસે સાચોરના મહા-સ્થાનમાં જ્યારે ભીમદેવનું રાજ્ય હતું ત્યારે યોગવાજા ભાંડારી જાડાએ સાચોરના મહાવીર જિનાલયનો જીર્ણો-દ્ધાર કરાવ્યો, એવો શિલાલેખ સાચોરની મસ્જિદમાં મૌજુદ છે : ૩૦૫

૧૩૨૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ ને ગુરુવારનો શિલાલેખ અગ્નરામાંથી મળી આવેલી કાઉસગિયા મૂર્તિઓ પર છે : ૧૩૮

—ના લેખવાળો નંદીશ્વર પદ કુંભારિયાના શ્રીનેમિ-જિનાલયમાં છે : ૨૮૬

—ના આસો સુદિ ૫ ના રોજ એક એકીએ સિરોહીની જમિમાં શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરનું શિલારોપણ કર્યું : ૨૪૬

૧૩૨૪ નો લેખ વિઘ્નપુરના ચિંતામણિ પાર્શ્વમંદિરમાં રહેલી ચોવીસીના પદ ઉપર છે : ૯૩

—ના લેખો નાડલાઈના જેખલ પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં આવેલા શ્રીગોડીપાર્શ્વમંદિરના મૂં નાં ની આસપાસની બે પ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૨૪

—માં ‘ધર્મચરિતપ્રકરણ’ અર્જુનદેવના રાજ્યમાં મં. સોમની પ્રતિપત્તિમાં વિઘ્નપુરમાં તાડપત્ર પર લખાયું : ૯૧

—ના ફાગણ સુદિ ૪ ને બુધવારનો પાલનપુરના જિના-લયમાં શિલાલેખ છે : ૩૪

—ના ફાગણ સુદિ ૮ ને ગુરુવારે હસ્તિકુંડીગચ્છના શ્રીવાસુદેવાચાર્યે શ્રીઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરેલી, તે મૂર્તિ ઉદયપુરના બાબેલાના જિનાલયમાં છે : ૨૦૭

૧૩૨૬ માં વિઘ્નપુરના વાસુપૂજ્ય મંદિરમાં કુંભચંદની પત્ની ખેતુએ વીરપ્રતિભાવૃક્ત ગોખલા તથા ચોવીસ તીર્થંકરોની માતાઓની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનેશ્વરસુરિ પાસે કરાવી : ૯૨

૧૩૨૮ માં કવિ કુમારગણિએ ‘અભયદેવચરિત’ની પ્રશસ્તિ ૪૯ સ્લોકમાં રચી : ૯૨

—માં લખાયેલી 'શતપદિકા' નામની હસ્તલિખિત તાલ-
પત્રીય પોથીમાં હન્મીરપત્તનના પશ્ચીમાવસ્થાતીય શ્રેણીની
હકીકત નોંધેલી છે : ૨૭૬

—ના માધ સુદિ ૯ ના દિવસે વિગ્નપુરના વાસુપૂજ્ય
મંદિરમાં શ્રેણી કુલ્યદ્રે ઋષભાદિતી દેરીઓ કરાવી : ૯૨

૧૩૨૬) નો એક લેખ કંથકાટના ખણિત જૈન મંદિરમાંથી
મળી આવ્યો છે : ૧૪૬

૧૩૩૦, ૧૪૭૧, ૧૫૧૩, ૧૫૨૭, ૧૬૭૬ ની સાલના લેખો
વિગ્નપુરના ભાટવાણના શ્રીઆદીશ્વર મંદિરની ધાતુપ્રતિ-
માઓ ઉપર છે : ૯૩

૧૩૩૧ માં શ્રીમલ્લગિરિકૃત 'કર્મપ્રકૃતિવૃત્તિ' વિગ્નપુરમાં તાલપત્ર
પર લખાઈ : ૯૧

—ના વૈશાખ સુદિ ૪ નો પાલનપુરના જિનાલયમાં
શિલાલેખ છે : ૩૪

—ના વૈશાખ માસનો લેખ દેવદરના ગૃહમંડપમાં એક
ખાલી પડેલી ગાદી પર છે : ૨૫૧

૧૩૩૨ ના મહા સુદિ ૧૫ ના લેખવાળી શ્રીમહાવીરની મૂર્તિ
સંકેરના જિનમંદિરમાં વિદ્યમાન છે : ૭૨

૧૩૩૩ નો એક શિલાલેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ
મંદિરના સ્તંભ ઉપર છે, તેમાં શ્રેણી દરિપાલે મંદિરને
કંઈક ભેટ આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૧૨૨

—નો એક શિલાલેખ ભિન્નમાલના જૈન મંદિરમાંથી મળી
આવ્યો છે, તેમાં ભ મહાવીર શ્રીમાલમાં પધાર્યા હતા, એવો
ઉલ્લેખ એક નવી સમસ્યા ઓલી કરે છે : ૧૫૪, ૧૭૬

—ના આસો સુદિ ૧૪ ના ભિન્નમાલમાં યાત્રામહોત્સવ
પ્રસંગે રાજા ચાચિગદેવે શ્રીમહાવીર જિનાલયને પ્રતિ-
વર્ષ 'કેટલાક દ્રમ્મનું' દાન કર્યું એવો શિલાલેખ ભિન્ન-
માલમાં જૈન મંદિરના ખણિયેર પાસે આવેલી જગમ
તળાવની બીંત ઉપર છે : ૧૫૯, ૧૭૮

—ના ફાગણ વદિ ૬ નો લેખ ટોકરાના સોનાધારી
મહાદેવના મંદિરમાં છે, જેમાં રાવ વીજડે એ મંદિરની
પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનું જણાવ્યું છે : ૨૯૮

૧૩૩૪ (૨૪૧) ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને બુધવારનો શિલાલેખ
ભીલડિયાના જૈન મંદિરમાં છે : ૩૬

૧૩૩૫ માં અચલગચ્છના શ્રીઅજિતસિંહસુરિના ઉપદેશથી
શ્રેણી જયતાએ ચાણકમાં શ્રીભદ્રેવા પાર્શ્વનાથનું મંદિર
બંધાવ્યું : ૫૩, ૫૪

—નો એક ખણિત શિલાલેખ ગિરનારના મંદિરના મુખ્ય
શ્રીનેમિનાથ મંદિરના સ્તંભ ઉપર છે, તેમાં વીલ્હણ
શ્રેણી સંબંધે ઉલ્લેખ છે : ૧૨૨

—નો લેખ હથુંડીના સમામંડપના થાંભલામાં છે, તેમાં
મૃં નાં રાતાલિધાન મહાવીરદેવનો ઉલ્લેખ છે : ૨૦૯

૧૩૩૫, ૧૩૩૬, ૧૩૪૫ ના લેખો હથુંડીના જિનાલયના
થાંભલાઓ ઉપર છે : ૨૦૭

૧૩૩૭ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ ને શુક્રવારે શ્રીજિનપ્રભોધસુરિએ વિગ્ન-
પુરમાં પ્રવેશ કર્યો : ૯૨

૧૩૩૮ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૪ ને શુક્રવારે કુંભારિયાના શ્રીનેમિ
જિનાલયમાં આરાસણના રહેવાસી ગોનાના વંશમાં
થયેલા શ્રેણી આસપાલે શ્રીમુનિસુતતસ્વામી ખિંબ અને
અધ્યાવબોધ-સમલિધાવિહારનો પદ કરાવ્યાનો લેખ એ
મંદિરના એક પદમાં છે : ૨૮૭

૧૩૩૯ નો એક શિલાલેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ જિના-
લયના સ્તંભ પર છે, તેમાં શ્રેણી પૂનમસિંહે મંદિરને
કંઈક ભેટ આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૧૨૨

—ના અષાઢ સુદિ ૩ ને મંગળવારે સિરોહીમાં શ્રીઆદી-
શ્વરના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૪૬

૧૩૪૦ માં મંત્રી પેઢાના પુત્ર ઝાંઝણે માંડવગઢથી શત્રુજયનો
સંધ કાઢ્યો : ૪૧

—ના એક લેખમાં કંથકાટમાં જૈન મંદિર બંધાવનાર
આદ્રદેવના પુત્રો નામે લાખ્યા અને સોલ્હાનાં નામે
વંચાય છે : ૧૪૬

—ના પોષ સુદિ ૯ ના દિવસે ભાંડવપુરના જિનાલયની
પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૯૩

૧૩૪૨ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૯ ના રોજ સામંતસિંહના સાંનિધ્યથી
જલોરમાં જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા અને હંદ્રમહોત્સવ
થયો : ૧૯૦

૧૩૪૩ નો એક લેખ કાછોલીના જિનાલયના મૃં નાં ના
પરિકરની ગાદીમાં છે, તેમાં કશ્વલિકા-કાછોલીનો ઉલ્લેખ
છે, એથી ગામ અને મંદિર એ સાલથી પ્રાચીન છે : ૨૫૭

—માં શાન્ત્યાચાર્યકૃત 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવૃત્તિ' વિગ્નપુરમાં
તાલપત્ર પર લખાઈ : ૯૧

—નો લેખ વિગ્નપુરના ચિંતામણિ પાર્શ્વમંદિરની એક
મૂર્તિ પર છે : ૯૩

—ના મહા સુદિ ૨ ને શનિવારનો લેખ અમરના મંદિ-
રમાં રહેલી યક્ષ-યક્ષિણીની મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૧૩૮

—ના અષાઢ સુદિ ૨ ને સોમવારના દિવસે મેત્રાણામાં દેવ
સમ્મુખ ધાડુ પડ્યું એવો લેખ મેત્રાણામાં પાળિયા ઉપર
છે, તે દેવ મેત્રાણાના જિનમંદિરના જ હોઈ શકે : ૪૫

૧૩૪૪ ના મહા સુદિ ૧૧ ના લેખવાળી એક આચાર્યપ્રતિમા
હથુંડીના જિનાલયમાં છે : ૨૦૭

—ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૦ નો શિલાલેખ ભીલડિયાના મંદિરમાં
રહેલી અગ્નિકાદેવીની મૂર્તિ ઉપર છે : ૩૭

૧૩૪૫ ના દત્તાણીના જિનાલયના શિલાલેખથી જણાય છે કે,
આ ગામના કાકાર પરમાર દેવરા પ્રતાપસી અને હેમદેવે

અહીંના મંદિર માટે એ ખેતરો આપ્યાં અને રા. મહી-
પાલના પુત્ર સુહર્ગસિંહે મંદિરના તીર્થકર દેવની યાત્રા
કરી ૪૦૦ દ્રમની ભેટ કરી : ૧૫૯, ૨૮૩

—ના હથુંડીના જૈનમંદિરનો શિલાલેખ હાથિઉંડી
ગામમાં શ્રીમહાવીરનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરે છે : ૨૦૯

૧૩૪૬ માં ‘સ્થાનાંગસૂત્રીકા’ વિજ્ઞપુરમાં તાડપત્ર પર લખાઈ : ૯૧
—તો લેખ સાતસેલુથી થોડે દૂર પડેલા જૈન મંદિરના
ખંડિયેર પાસેના એક પાળિયા ઉપર છે; આથી આ ગામ
એથીયે પ્રાચીન હોવાનું કહી શકાય : ૩૦૩

૧૩૪૭ નો જૈન શિલાલેખ પાલનપુરની એક મસ્જિદના પ્રવેશ
દ્વાર ઉપર છે : ૩૪

૧૩૪૮ ના અપાડ સુદિ ૯ ને મંગળવારનો લેખ ધનારીના
શ્રીશાંતિજિનાલયના પાટડા પર છે તેમાં ધનારી ગામનો
ઉલ્લેખ છે આથી આ ગામ એ સાલથી પ્રાચીન છે :
૨૫૨, ૨૫૩
—માં મોગલસેનાએ સાચોર ઉપર ચડાઈ કરી : ૩૦૫

૧૩૪૯ નો એક લેખ ખાલ્લાણવાડાની એક જિનમૂર્તિ ઉપર છે :
૨૭૨
—ના ચૈત્ર વદિ ૬ ને રવિવારનો શિલાલેખ પાટણના
પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં છે : ૬૦

૧૩૫૦ થી ૧૩૭૩ સુધીના વિમલવસહીમાંના મહારાજાઓના
આજ્ઞાપત્રના ચાર લેખોમાં આણુ ઉપર એ મંદિરો હોવાનો
ઉલ્લેખ છે : ૨૯૨

૧૩૫૧ નો શિલાલેખ મેત્રાણાના મંદિરના મૂ. ના. ની ગાદી
ઉપર છે : ૪૫
—ના લેખવાળી એ કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ વરમાણના
જિનમંદિરમાં છે, તેમાં બ્રહ્માણગચ્છના મંદિરમાં મધ-
હાડગચ્છીય શ્રેષ્ઠી પુનસિંહે એ ભરાવ્યાનો ઉલ્લેખ
છે : ૩૦૭

૧૩૫૨ ના ચત્ર સુદિ ૨ ને ગુરુવારનો સુરભીલેખ મગરમાં
જેરાજના ચોતરા પાસે છે, તેમાં વિસવદેવ રાજ્યએ
નિયુક્ત કરેલા મુજિગ મંત્રીએ ઘણુ માફ કર્યાનો ઉલ્લેખ
છે : ૩૦૨

—ના વૈશાખ સુદિ ૪ ના દિવસે મંત્રી વીરા અને ભંડારી
ગિગન વગેરેએ બાડમેરના શ્રીઆદિ જિનાલયને માટે
કટલાક લાગાઓ નાખ્યા : ૧૮૨

૧૩૫૨, ૧૩૫૬, ૧૩૫૬, ૧૬૯૩ ના લેખો જૂના બાડમેરના
ખંડિયેર જિનાલયમાંથી મળી આવે છે : ૧૮૨

૧૩૫૩ માં અલ્લાઉદ્દીને પાટણને પાધર કર્યું, એ જ સમયે
ભીમપલ્લીનો પણ નાશ થયો : ૩૮

—માં ‘ભગવતીસૂત્ર’ વિજ્ઞપુરમાં તાડપત્ર પર લખાયું : ૯૧

—માં પેથડે શ્રેષ્ઠીએ વિજ્ઞપુરમાં લખાવેલી ‘ભગવતી-
સૂત્ર’ની પ્રતિની પ્રશસ્તિમાં સંડેરના વીર જિનમંદિરનો
ઉલ્લેખ કરેલો છે : ૭૧

૧૩૫૩ થી સં. ૧૩૫૬ સુધી કર્યું વાઘેલો ગુજરાતની ગાદીએ
હતો : ૫૯

૧૩૫૪ ના પોષ વદિ પના લેખવાળી સંભવત : શ્રીહેમચંદ્રસૂરિની
મૂર્તિ ધોવાના શ્રીનેમિનાથ જિનાલયમાં છે : ૧૧૩

—ના વૈશાખ સુદિ ૨ ને સોમવારના લેખવાળી કાઉ-
સગિયા પ્રતિમાઓ તારંગાના મુખ્ય મંદિરમાં છે : ૧૫૦

—(ઈ. સ. ૧૨૯૭)માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીએ ગુજરાત
સર કર્યું : ૨૮

૧૩૫૪-૫૫-૫૬ ના પાળિયાઓ ભીલડિયામાં ગણા છે : ૩૮

૧૩૫૫ લગભગમાં ભોરોલમાં રેવતાચલાવતારની પ્રતિષ્ઠા થઈ
હશે : ૪૩

—ના વૈશાખ વદિ ૭નો શિલાલેખ ભોરોલના મંદિરમાં
અગિકાની ખંડિત મૂર્તિ ઉપર છે : ૪૩

—સુધી ભોરોલનું નામ પીપલગ્રામ પ્રસિદ્ધ હતું : ૪૩

૧૩૫૬ ના કાર્તિક માસમાં બાડમેરના શ્રીઆદિજિનાલયમાં
પડખેની ચોટીઓ સઢખણુ શ્રેષ્ઠીએ કરાવી : ૧૦૨

—ઉલ્લુચખાન સાચોરનો નાશ કરવા આવ્યો : ૩૦૫

—કાર્તિક માસમાં બાડમેરના શ્રીઆદિજિનાલયમાં મધ્યની
ચોટી નાગપાલ શ્રાવકે બનાવી : ૧૮૨

૧૩૫૭ ના લેખવાળી આચાર્ય મહારાજની લખ્ય મૂર્તિ ધોવાના
શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વજિનમંદિરમાં છે : ૧૧૩

૧૩૫૮ નો એક લેખ ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ જિનાલયના
ભોંયરામાં રહેલી શ્રીનેમિનાથની પ્રતિમા ઉપર છે : ૧૨૨

૧૩૫૯ માં અંચલગચ્છીય શ્રીઅનિતસિંહસૂરિનો સ્વર્ગવાસ
થયો : ૫૪

—ના ફાગણ વદિ પને ગુરુવારનો એક તુટક લેખ
દેલંદરના જિનાલયના મૂળનાયકના પરિકર પર છે : ૨૫૨

—ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ને શનિવારે વાગીણના શ્રીશાંતિ-
જિનાલયના નિભાવ માટે સોલંકી-સમુદાયે મળીને પ્રત્યેક
અરટ દીઠ અમુક લાગાનું દાનશાસન કરી આપ્યું એવો
લેખ વાગીણના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં છે : ૧૫૯, ૨૩૮

૧૩૬૦ પહેલાં સંડેરમાં જિનમંદિર હોવાની સાબિતી એક પ્રશ-
સ્તિના ઉલ્લેખથી મળી આવે છે : ૭૨

૧૩૬૦ માં એ (સ્તંભન પાર્શ્વનાથની) મૂર્તિ ખંભાતમાં
લાવવામાં આવી : ૧૪

—માં કરણધેલો પાટણમાં રાજ્ય કરતો હતો, ત્યારે પેથડે
એ મૂર્તિઓને સ્થાપન કર્યા પછી શત્રુજય અને ગિર-
નારની યાત્રાનો સંઘ કાઢ્યો : ૭૨

—માં શ્રેષ્ઠ પેથડે એક જિનમૂર્તિના છણોદ્ધાર કરાવી પોતાના ઘર-દેરાસરમાં સ્થાપન કરી : ૭૨

—ના અષાઠ સુદિ હતે સોમવારનો લેખ પાવડાની જમીનમાંથી મળી આવેલી મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૩૭

૧૩૬૧ માં શ્રીમેરુતંગસુરિએ રચેલા ‘અધ્યયિતામણિ’માં પ્રભાસ પાટણમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુ અને કુમારપાત્રે અધાવેલા અષ્ટાપદના મંદિરનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૧૩૪

—માં અસ્લાહિદીન ખિલજ સ્વયં સાચોર ઉપર ચડી આવ્યો : ૩૦૫

૧૩૬૫ માં ઉકશવંશીય શ્રેષ્ઠી જેસલે ખંભાતમાં એક પૌષ્પશાળા સહિત શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનનું વિશાળ મંદિર અધાર્યું એવો શિલાલેખ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં છે : ૧૫

૧૩૬૭ (૭૭)ના એક સુરભીલેખ મહારમાં આવેલા સુરભી-લેખની પાસેના મકાનમાં છે, તેમાં સરતાણુજી મહાદેવગેરે નામો કાતરેલાં છે : ૩૦૨

૧૩૬૮ માં માંડવ્યપુરના રહીશ ગોસવના પુત્ર ધનસિંહ અને તેના પુત્રો વીજળ આદિ છ ભાઈઓ અને ગોસવના ભાઈ ભીમાના પુત્ર મહાણુસિંહ, તેના પુત્ર લાલિગ વગેરે ત્રણ ભાઈઓએ મળીને આણુના વિમલવસહી મંદિરનો છણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૬૩

—માં અસ્લાહિદીન ખિલજ આણુ ઉપર આવ્યો ત્યારે તેણે વિમલવસહી અને લુણવસહી મંદિરના અસલના કળામવ ભાગોને તોડી પાડ્યા : ૨૮૯, ૨૯૦, ૨૯૨

—માં અસ્લાહિદીનના સૈન્યે કાદ્દનગદેવને મારી જલોર સર કર્યું : ૩૦૦

—માં છરાવડનું શ્રીપાર્શ્વજિનાથપ મુસલમાનોનાં ધાણંથી ઘેરાયું અને મંદિરને તુડસાન પહોંચ્યું : ૨૯૯

૧૩૬૯ માં ચતુર્ગ્ય ઉપર જનવડિયાહે સ્થાપન કરેલા ખિંબનો ચ્લેચ્છાએ નાશ કર્યો : ૧૦૧

૧૩૭૦ ની આસપાસ નવું પાટણ વસ્યું હોવું જોઈએ; એવું પં. કસ્યાણુવિજયજીનું પ્રામાણિક સંશોધન છે : ૫૯

૧૩૭૧ માં ચતુર્ગ્ય તીર્થના ઉદ્ધારક સંઘપતિ દેસવજાહના પુત્ર સમરાચાહ પાટણમાં વસતા હતા : ૫૯

—માં પાટણના એશવાજ શ્રેષ્ઠી સમરસિંહે ચતુર્ગ્યનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૦૪, ૧૮૩

—માં રચાયેલા ‘ઉપદેશગચ્છાચરિત’માં શ્રીરત્નપ્રભસુરિએ વી. નિ. સં. ૭૦માં કારકામાં પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી ઉલ્લેખ છે : ૨૨૮

—ના જેક વદિ ૧૦ના દિવસે જલોરમાં શ્રીજિનચંદ્રની વિઘ્નમાનનામાં દીક્ષા અને માચારપણાદિ ઉત્સવો થયા : ૧૯૦

—પછી જલોરમાં જુદા જુદા અમલ સમયે જૈનોની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ અંધ પડી હોય અને વસ્તી ઓછી થઈ હોય એમ લાગે છે : ૧૯૧

૧૩૭૩ અને સં. ૧૪૮૯ વચ્ચેની કાંઈ સાલમાં આણુ ઉપરનું પિત્તલહર મંદિર અંધાર્યું હોવું જોઈએ : ૨૯૨

૧૩૭૬ માં રાણા માલદેવની વિનાંતથી શ્રીજિનચંદ્રસુરિ મેસતામાં પધાર્યા : ૧૯૭

૧૩૭૭ માં પાટણમાં ભીમણુ દુષ્કાળ પડ્યો : ૫૯

૧૩૭૭ થી ૧૩૮૨ (ઈ. સ. ૧૩૨૦ થી ૧૩૨૫) ગયાસુદીનનો રાજકાળ હતો : ૨૮

૧૩૭૮ (સને ૧૩૨૧ હી. સ. ૭૨૧) નો શિલાલેખ ભરૂચની જુમ્મા મસ્જિદમાં છે : ૨૮

—માં આણુ ઉપરના વિમલવસહી પ્રાસાદનો છણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો : ૨૮૯

—માં શ્રેષ્ઠ પેથડે આણુ ઉપર આવેલા લુણવસહી મંદિરનો છણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૯૨

—ના જેક વદિ હતે સોમવારે મંડોરવાસી વીજળ અને લાલિગ વગેરે નવ ભાઈઓએ આણુના વિમલવસહી મંદિરનો છણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૦૦

૧૩૭૯ ના વર્ષ પહેલાંના કાંઈ વર્ષમાં આધુનિક પાટણ વસી ગયું હોવું જોઈએ : ૫૯

૧૩૭૯ અને ૧૩૮૧ ની સાલમાં પાટણના ખરતરગચ્છ સંઘની વિધિચૈત્યમાં જિનમિંષો અને આચાર્યમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠાઓ થયેલી છે : ૫૯

૧૩૮૧ માં તળાજામાં જૈન મંદિર હતું એવો પુરાવો સાંપડે છે : ૧૧૦

—માં પાટણના એક મંદિરના પ્રતિષ્ઠામહોત્સવમાં મહુવાના શ્રેષ્ઠીઓ હાજર હતા : ૧૧૧

૧૩૮૨ (સને ૧૩૨૫)માં મહમદ અલખુતમારીએ ખંભાતમાં જમી મસ્જિદ અંધારી : ૧૭

૧૩૮૫ સુધીમાં રચાયેલા પ્રાચીન કંથોમાંથી ઉદ્ધાર કરીને શ્રીજિનપ્રભસુરિએ ‘ચતુર્ગ્યક્રપ’માં તે સમય સુધીની વિગતો નોંધી છે : ૧૦૧

૧૩૮૬ થી ૧૭૬૮ સુધીના લેખો વાસાના જિનમંદિરમાં રહેલી ધાતુપ્રતિમાઓ ઉપરથી મળી આવે છે : ૨૫૮

૧૩૮૭ માં શ્રીરત્નશેખરસુરિએ પ્રાકૃત ‘દયાત્રયશક્તિ-પ્રશસ્તિ’ બનાવી : ૧૯૭

૧૩૮૯ માં શ્રીજિનપ્રભસુરિએ ‘વિવિધતીર્થક્રપ’ની રચના પૂર્ણ કરી : ૧૭

—માં રચાયેલા ‘વિવિધતીર્થક્રપ’માં સેરિસાના જિન મંદિરની મૂર્તિઓ વિશે આખ્યાયિકા નોંધેલી છે : ૭૮

—ના કાગણુ સુદિ ૮ના રોજના લેખવાળા મુંદરચડના મહાવીર મંદિર માટે બનાવેલ એક જ જોડીના બે મનોહર કાલિસંગિયા આણુના લુણવસહીના ગૂદમંડપમાં છે : ૨૮૦

- ૧૩-૦ નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયના મૂં
ના ૦ ની ગાદી નીચે છે : ૨૮૩
- ૧૩૯૧ નો લેખ શત્રુઙ્ગ ઉપર રાયણપગલાંની આજુની
ઝોરડીમાં ભરતરાજ અને આહુઅલિનાં એ મુંદર શિલ્પો
ઉપર છે : ૧૦૬
- માં શ્રીજિનપદ્મસુરિ આડમેર પધાર્યા ત્યારે ચૌહાણ-
વંશીય શિખરસિંહ વગેરે રાજપુરુષો સાથે નાગરિકાએ
તેમનું સ્વાગત કર્યું : ૧૮૧
- ના અપાડ વદિ ૧૦ ને રવિવારે રાજશ્રી તેજસિંહ
અને મંત્રી કૃપાએ દીવાણમાં એક વાવ, જૈન મંદિર
માટે દાનમાં આપી એનો લેખ દીવાણના મંદિર અને
વાવના રસ્તા વચ્ચે આવેલા ગથેલા પર છે : ૧૫૯, ૨૫૫
- ૧૩૯૩ માં શ્રીકલ્પસુરિએ ‘નાભિનંદનજિનોદ્ધારપ્રબંધ’ રચ્યો,
તેમાં શત્રુઙ્ગોદ્ધારક સમરસિંહના આક્રમણ પૂર્વજ વેસર
કિરાડમાં રહેતા, એનો ઉલ્લેખ છે : ૧૭૩, ૧૮૩
- ૧૩૯૬ ના લેખવાળી એક આચાર્યપ્રતિમા આજુના વિમલ-
વસડીની ભમતીમાં આવેલી શ્રીમુનિચત્રત્ત્વચીની દેરીમાં
છે : ૨૯૦
- ૧૩૯૬ અને ૧૪૯૦ ના લેખો વાંટેડાના જિનાલયમાં રહેલી
ધાતુમૂર્તિઓ પરથી મળે છે : ૨૫૯
- ૧૪ માં સૈકા પહેલાં વિજ્ઞપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ,
શ્રીવાસુપૂજ્યનું વિધિચિત્ર અને વીરજિન મંદિર હતાં : ૯૧
- મી શતાબ્દીના એક શિલાલેખમાં ચાણકે મહાતીર્થ
તરિક્કિ ગણાવ્યું છે : ૪૪
- મા સૈકામાં પેથડ મંત્રીએ જુદા જુદા ગામ-નગરોમાં
મળાને ૮૪ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં : ૭૩
- મા સૈકામાં થયેલા પેથડ મંત્રીએ ચાણકમાં શ્રીશાંતિનાથ
ભ.નું મંદિર બંધાવ્યું : ૪૪
- મા સૈકામાં પેથડ મંત્રીએ ધોળકામાં જિનમંદિર
બંધાવ્યું : ૯૫
- મા સૈકામાં માંડવગઢના મંત્રી પેથડે ચંદ્રાવતીમાં એક
જિનમંદિર બંધાવ્યું : ૨૭૯
- મી શતાબ્દીમાં અક્ષાઉદીનનાં ધાર્મિકાથી શંખેશ્વર
તીર્થના સંપૂર્ણ નાશ થયો : ૪૯
- મા સૈકાના ચાણકમાં વિશેના ઉલ્લેખો જૈન ગ્રંથોમાંથી
મળે છે : ૫૩
- મી શતાબ્દી પૂર્વે ‘અભયકુમારચરિત્રાદિ’ પુસ્તકપંચક
લખાયાં : ૧૮૦ ૯૨
- મા સૈકામાં વિજ્ઞપુરમાં શ્રીવીરજિન મંદિર હતું : ૯૨
- મા સૈકામાં ધોળકાનું ઉદાવસતિ-જૈનમંદિર, જેની
શ્રીવાદી દેવસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી તે હયાત હતું : ૯૪

- મા સૈકામાં પાલીતાણામાં શ્રીપાર્શ્વનાથ, શ્રીમહાવીર-
સ્વામી અને શ્રીતેમિનાથ પ્રભુનાં મંદિરો હતાં : ૯૮
- મા સૈકાના લેખવાળી મૂર્તિ ધોધાના શ્રીનવખંડ
પાર્શ્વજિનાલયના ભોંયરામાં છે : ૧૧૨
- મા સૈકાના લેખવાળી ઘણીખરી મૂર્તિઓ ધોધામાં
પીરમખેટમાંથી મળી આવી હતી : ૧૧૨
- મા સૈકા સુધી નાગાજીને જૂનાગઢના કોઈ મંદિરમાં
દશાહમંડપ, ઉગ્રસેનનો મહેલ, વિવાહમંડપ, ચોરી આદિ
દેવો જે મંદિરમાં કરાવ્યાં હતાં તે વિદ્યમાન હતાં : ૧૧૯
- મા સૈકામાં સોની સમરસિંહે ગિરનાર પરનાં મંદિરોનો
જીર્ણોદ્ધાર કર્યો : ૧૨૧
- મા સૈકાના આરંભમાં દાનવીર જગજ્ઞાહ થયા : ૧૩૯
- મા સૈકા સુધી જગજ્ઞાહના કાકાએ કંથકોટમાં
રહેતા એમ શિલાલેખથી પુરવાર થાય છે : ૧૪૬
- મા સૈકામાં નૈણાનો પુત્ર દુસાણુ ચંડ રાહલના વિસ્તૃત
રાજ્યનો મુખ્ય પ્રધાન હતો : ૧૬૦
- મા સૈકામાં દુસાણુનો પુત્ર વીકા માંડવગઢના ગયાસુદીન
આદશાહનો મંત્રી હતો, જેણે સપાદલક્ષના રાજ
શક્તિશાહ (સંભવત : અહમદશાહ) ને અને ખીજા મળીને
સાત રાજ્યોને કેદ કરી લીધા હતા : ૧૬૦
- મા સૈકામાં મોડેરમાં જૈનોની વસ્તી સારી હતી : ૧૬૩
- મા સૈકા સુધી ભિન્નમાલની જ્ઞહોળ્યાલી જળવાઈ
રહી તે પછી ભિન્નમાલ પર નમતા પહોરનો સૂર્ય
આચમી ચૂક્યો : ૧૭૬, ૧૭૮
- મી સદીમાં સામંતસિંહ ચૌહાણના અધિકારમાં વાગીણ
હતું : ૨૩૮
- મા સૈકામાં દીવાણનું જૈન તીર્થધામ લોકમાં ખૂબ
ખ્યાતિ પામી ચૂક્યું હતું : ૨૫૫
- મા સૈકામાં થયેલા શ્રીજયશેખરસુરિએ ‘પાર્શ્વનાથસ્તવન’
માં ચાણકનો મહિમા ગાયો છે : ૪૪
- મા સૈકામાં શ્રીજિનતિલકસુરિએ ‘તીર્થમાળા’ રચી : ૯૨
- મા સૈકામાં શ્રીજિનતિલકસુરિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં
પણ સૈરિસાના શ્રીપાર્શ્વનાથની હકીકત નોંધી છે : ૭૮
- મા સૈકામાં મોઢેરામાં શ્રીવીરજિનેશ્વરનું મંદિર હતું;
એમ શ્રીજિનપ્રભસુરિ નોંધે છે : ૭૦
- મા સૈકાના શ્રીજિનપ્રભસુરિ ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં ગિર-
નાર પરના શ્રીતેમિનાથ મંદિર વિશે નોંધ આપે છે : ૧૨૧
- મા સૈકામાં રચાયેલા ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં દ્વારકાને તીર્થ
તરિક્કિ નોંધ્યું છે : ૧૩૦
- મા સૈકાના ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં નોંધ છે કે, વલ્લીપુરના
ભંગ પછી ત્યાંની જિનપ્રતિમાઓ દેવપત્તનમાં લાવવામાં
આવી : ૧૩૪

[illegible]

၁၀၀၀ နေရာအတွက် နေရာအားလုံးကို အသုံးပြု
 ရန်အတွက် နေရာအားလုံးကို အသုံးပြု
 ရန်အတွက် နေရာအားလုံးကို အသုံးပြု
 ရန်အတွက် နေရာအားလုံးကို အသုံးပြု

- ૧૪૩૧ માં શ્રીગિરોદયસ્થિતિએ મોકલેલા 'વિસ્તૃતપત્ર'માં ઘોઘાના નવખંડ પાર્શ્વનાથ ભગવાનને વંદન કર્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૧૧૧
- ૧૪૩૪ ની સાલનો શિલાલેખ પાટણના અષ્ટાપદ મંદિરમાં છે : ૬૨
—માં રાણકપુરના ધરણવિહારનો પાયો નાખવામાં આવ્યો, એવો એક મત છે : ૨૧૪
—ના લેખવાળી શ્રીચંપિકાની બીજી મૂર્તિ ધનારીના શ્રીચાંતિગિનાલયમાં છે : ૨૫૩
- ૧૪૩૬ માં લખાયેલા 'શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્ર'ની ગ્રંથપ્રસ્થિતિમાં નાંદિયાની પ્રસિદ્ધિનું કીર્તન છે : ૨૪૩
—ના પોષ સુદિ ૬ ને શુરવારે દીપાણમાં 'પાર્શ્વનાથ-ચરિત્ર' લખાયાની એક નોંધ મળે છે : ૨૫૫
- ૧૪૩૭ ના લેખવાળી મૂર્તિ તળાવની ભૂમિમાંથી મળી આવી : ૧૧૦
- ૧૪૩૮ સુધી પહિરારવંશી રાજાઓએ મારવાડમાં રાજ્ય કર્યું : ૧૬૨
- ૧૪૪૨ નો એક શિલાલેખ મુંગધલાના ખંડિત ગિનાલયમાં છે તેમાં રાજા કાન્હડદેવના પુત્ર વીસલદેવે મુંગધલાના મંદિરને કંઈક ભેટ આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૧૫૯, ૨૮૧
- ૧૪૪૩ માં નાડકાર્ધના પશ્ચિમ દરવાજા બહાર આવેલા શ્રીઆદી-ચર મંદિરનો ઉદ્ધાર થયો : ૨૨૩
- ૧૪૪૪ ના લેખો રાણકપુરના શ્રીનેમિનાથ ભંભાના મંદિરની મૂર્તિઓ પરથી મળે છે : ૨૧૯
- ૧૪૪૬ નો શિલાલેખ મુંગધલાના મંદિરમાંથી મળી આવ્યો છે, તેમાં ભૃગુ મહાવીર અર્જુનશ્રીમાં વિચાર્યા હતા એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે : ૧૫૪
—માં શ્રીસોમસુંદરચરિત્રના ઉપદેશથી ધરણાશાહ મંત્રીનું જીવન ધાર્મિકતા તરફ વળ્યું : ૨૧૪
—માં રાણકપુરમાં ધરણવિહારનો પાયો નાખવામાં આવ્યો એમ પં. શીલાવિનયજી કહે છે : ૨૧૪
—નો એક લેખ વરમાણના ગિરનારમંદિરમાં રંગમંડપ કરાવ્યા સંબંધે છે : ૩૦૭
- ૧૪૪૯ ની સાલમાં લખાયેલી 'કલ્પસૂત્ર'ની રૂપેરી અક્ષરની પ્રશસ્તિમાંથી રાવણુતીર્થ (અવવર) એ સાલ પહેલાંથી હોવાનો પુરાવો મળે છે : ૨૦૨
- ૧૪૫૧ માં સંગ્રામ સોનીએ 'કલ્પસૂત્ર' અને 'કાલકચરિત્ર'ની સુવર્ણ અને રૌપ્યાક્ષરી પ્રતિઓ લખાવી : ૨૧૦ ૧૨૩
- ૧૪૫૪ નો લેખ અગ્નરીના ગિનાલયમાં શ્રીસુભનિપ્રભચરિત્રની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૪૧
- ૧૪૫૯ માં ખરતરગંજીય શ્રીગિરનારચરિત્રના ઉપદેશથી શ્રીસાગરચંદ્રચરિત્રએ જેસલમેરના કિલ્લા ઉપર આવેલા ચિંતામણિ પાર્શ્વ ગિનાલયનું શિલાલેખ કરાવ્યું એવો લેખ છે : ૧૬૬

- ના ફાગણ સુદિ ૧ બોમ' એવા અક્ષરો ખંભાતની જમી મસ્જિદમાં લખેલા છે : ૧૭
- ૧૪૬૨ માં મહારાવ શિવભાણે શિવપુરી-સિરોહી વસાવ્યું : ૨૪૬
- ૧૪૬૩, ૧૪૮૩, ૧૪૮૭ ના શિલાલેખો સિરોહીના શ્રીઆદીચર મંદિરમાંથી મળી આવે છે : ૨૪૭
- ૧૪૬૫ ના શિલાલેખમાં પીંડવાડાનું પિંડર વાટક નામ આપેલું છે; તેથી પીંડવાડા એ સાલ કરતાં પ્રાચીન છે : ૨૩૨
—માં વીરપક્ષીના શેક સહદેવે કરાવેલા કાટરાના ગિરનાર મંદિરમાં પિંખવગંજીય શ્રીવીરપ્રભચરિત્રએ શ્રીમહાવીરની સ્થાપના કરી : ૨૬૯
—માં ડીડિલા ગામનું ગિરનારમંદિર પરી ગયું હોય કે કાઠ આતંકના કારણે ત્યાંથી મૂળનાથકને કાટરાના ગિનાલયમાં લાવી સ્થાપના કર્યા લાગે છે : ૨૭૦
—ના ફાગણ સુદિ ૧નો વિસ્તૃત પ્રશસ્તિલેખ પીંડવાડાના શ્રીમહાવીર ગિનાલયની નવચોક્કીની ભીતમાં જરેલો છે; તેમાં એ સમયના મંદિરના છલોદારક વિશે હકીકત છે : ૨૩૩
- ૧૪૬૮ માં અમદાવાદ વચ્ચે : ૭
—માં યુજરાતમાં ભખંડર દુષ્કાળ પડ્યો : ૧૫
—માં મુસલમાન સુલતાનોએ પાટણમાંથી રાજગાદી ખસેડી તે વર્ષમાં સ્થપાયેલા અમદાવાદમાં લાવ્યા : ૫૯
- ૧૪૬૯ ના મહા સુદિ ૬ ના દિવસે એકી રત્નાશાહ અને ધરણાશાહે પીંડવાડાના શ્રીમહાવીર ગિનાલયના મૂળનાની પ્રતિજ્ઞા કરાવી; એવો લેખ છે : ૨૩૩
- ૧૪૭૦ નો શિલાલેખ જેસલમેરના કિલ્લામાં આવેલા શ્રીમહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં છે; તેથી જણાય છે કે, વરગિયા ગોત્રના શેક દીપાએ એ મંદિર એ સમયે બંધાવ્યું હશે : ૧૭૦
- ૧૪૭૨ માં શ્રીસોમસુંદરચરિત્રના ઉપદેશથી પર્વત એન્ડીએ અડી (ખંભાતમાં) અગિયાર અંગો લખાવ્યા : ૧૫
- ૧૪૭૩ ના લેખો જેસલમેરના કિલ્લા ઉપર આવેલા શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વ ગિનાલયની ભમતીની બંધી દવકુચિકામાં ઉપર છે : ૧૬૬
—માં રાઉલ લક્ષ્મણસિંહના સગયે જોશયંદાના રાંઠા ગોત્રીય એન્ડી જ્યોસિંહ, નરસિંહ વગેરેએ શ્રીગિરનારચંદ્ર-ચરિત્રના હાથે જેસલમેરના કિલ્લા ઉપર આવેલા ચિંતામણિ પાર્શ્વગિનાલયની પ્રતિજ્ઞા કરી, એવો લેખ છે : ૧૬૬
- ૧૪૭૫ ની સાલનો લેખ સિરોહીમાં આવેલી પૂતની વાડીમાં છે, જેમાં સદસભવજી મહારાજે શ્રીઆદિનાથની પૂજા નિમિત્તે એ વાડી અર્પણ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૫૦
—માં વીરવાડામાં આવેલું શ્રીઆદીચરનું મંદિર ડીડિલા ગામના પોરવાઝ એન્ડી પાસાએ બંધાવ્યું અને તેની પ્રતિજ્ઞા શ્રીવીરપ્રભચરિત્રએ કરી એવો શિલાલેખ છે : ૨૬૮

—ના રૂપથી ચંદ્રિને સોમવારે મહેસાણાના એક શ્રીમાલી
એકે ધાતુમર્તિ કરાવે : ૬૭
—ના વેલાખ સુદિ ૨ ને ગુરુવારનો લેખ નીતોડના
જિનાલપનાની વરુમર્તિ ઉપર છે : ૨૫૪
૧૪૯૨ ના એક મર્તિલેખમાં ઉપરિઆસર—ઉપરિઆગા મામનો
ઉલ્લેખ છે : ૭૫
૧૪૯૩ નો લેખ મેસલીના જિનાલપના ના નામ શ્રીપાર્શ્વનાયની
મર્તિના પરિશર પર છે : ૨૧૨
૧૪૯૪ માં શ્રીમુનિસાધુસરિનો જન્મ થયો : ૭૨
—માં એસનાય સમચસિદ્ધ અને માલદેવે ગિરનારમાં
કલ્યાણજય વિહારનો ઉદાર કરાવ્યો : ૧૨૪
—માં જોસયમેરના કિસા પર આવેલા શીસંકવનાય
જિનાલપનું ખાંદશમ શ્રીજિનમદસરિના ઉપદેશથી મોપણ-
ગોત્રીય એસવંચના શેક ચિવરાજ, મરીરાજ, લોલા
અને સાખણ નામના ચાર તાઈએએ કરાવ્યું : ૧૧૭
—ના આણુ પરના દિગંજર જિનાલપના લેખમાં અને
ચા. ૧૪૯૭ના લેખમાં ખરનરસડીનું નામ નથી :
૨૩૩
૧૪૯૮ માં શ્રીસોમનુંદસરિના દાયે રાણકપુરના ધરણુવિહારની
પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૧૪, ૨૧૭
—નો એક મોડો ચિલાલેખ રાણકપુરના ધરણુવિહારમાં
નું નામ ની સાગી આણુની જન્મથી તરફની લીન ઉપર
છે : ૨૧૮
—ના રાણકપુરના ચિલાલેખમાં ધરનાશાહે પીડવાડના
મરિદનો છઠ્ઠોદાર કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૩૩
૧૪૯૭ માં શ્રીજિનમદસરિએ એવા ખરનુપાલપરિમાં જન્મ મલા-
પાર અનુંદનમેમાં વિચર્યા હતા એનો ઉલ્લેખ છે : ૧૫૪
—માં જોસનંદના કિસા ઉપર આવેલા શીસંકવનાય
જિનાલપની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનમદસરિએ કરી : ૧૧૭
—ના લેખો માનુંદરીના જિનાલપમાં છે : ૨૧૩
—ના આણુ ઉપર પીમાવાના લેખમાં વિપાલદરનો ઉલ્લેખ
છે : ૨૬૨
—માં સુદિ ૨ના દિવસે દેવલા દેવડીએ જાણવેલી
પીડાને જિનમર્મિના વાળાણીના ઉપાસવામાં વિવમાન
છે : ૫૬૬
—માં આણુ ઉપર આવેલું ખરનરસડીય મરિદ
ખરેડું છે : ૨૬૩
૧૪૯૮ ના લેખ રાણકપુરના ધરણુવિહારમાં ઉપર ચિલાલેખી
સંકુ કિસાના નામ નામ ઉપર છે : ૨૧૨
—માં શ્રીજિનમદસરિ કિંદન પતા : ૨૧૪
૧૪૯૯ જેમાં જિનમર્મિના પાંચાગિજણુ મરિદ ખરના મુકાપ
વડુ : ૨૬૨

- પહેલાં જૂના સાણવાડાનું ખડિત જિનમંદિર બનેલું હોવું જોઈએ : ૨૫૧
- ૧૪૯૯ માં પં. મેહ કવિએ રાણકપુરને પ્રત્યક્ષ નિહાળી ‘રાણિકપુર ચતુર્થપ્રાસાદ સ્તવન’ રચ્યું : ૨૧૪
- ની આસપાસ પં. શ્રીમેહ કવિએ ‘તીર્થમાળા’ની રચના કરી : ૨૪૬
- ની આસપાસના પં. મેહ કવિએ ‘તીર્થમાળા’માં ઝાડોલીના જિનાલયમાં મૂં નાં શ્રીશાંતિનાથ હોવાનું જણાવ્યું છે : ૨૪૦
- ની આસપાસ શ્રીમેહકવિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં અને સં. ૧૭૪૫માં શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં વીરવાડામાં શ્રીધર્મ જિનેશ્વરનું મંદિર હોવાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૮
- ની આસપાસ શ્રીમેહ કવિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં મધારમાં શ્રીમહાવીર જિનાલય હોવાનો ઉલ્લેખ આપ્યો છે : ૩૦૧
- નો લેખ ઉંદરાના જિનાલયના મૂં નાં ની ગાદીમાં છે તેમાં બ્રાહ્મણવાડા ગામના શ્રીમહાવીર જિનાલયનો ઉદ્ધાર કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૭૦
- ના ફાગણ વદિ પના લેખવાળી મૂર્તિ ઉંદરા ગામના જિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૫૧
- ૧૫ મા સૈકા કરતાં પ્રાચીન બટાણા ગામ અને તેમાંનું જૈન મંદિર હોવું જોઈએ એમ પં. મેહ કવિના વર્ણનથી જણાય છે : ૩૦૬
- મા સૈકા પહેલાનું મહેસાણા પ્રાચીન હોવાનો પુરાવો મળે છે : ૬૭
- ૧૫ મા સૈકામાં શ્રીજિનતિલકસૂરિજીએ ‘ખંભાત ચૈત્ય પરિપાટી’ રચી : ૧૭
- સૈકાનું સુરતના શાહપુરમાં આવેલું ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર વિદ્યમાન હોવું જોઈએ : ૩૧
- સદીનો લેખ બીલડિયાની ધર્મશાળાનો પાયો ખોદતાં મળી આવેલી શ્રીશાંતિનાથની મૂર્તિ ઉપર છે : ૩૬
- મી શતાબ્દીના પ્રારંભના લેખો પિંપલગચ્છના મળી આવે છે : ૪૩
- મી શતાબ્દીમાં શ્રીરત્નસિંહસૂરિ વિદ્યમાન હતા : ૫૬
- મા સૈકામાં મુન્નિગનગરના મૂંટ નામના ઐઝીએ ધાતુનાં અનેક ચોવીસીનાં બિંબો શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યાં : ૫૨
- મી સદીમાં થયેલા શ્રીજિનભદ્રસૂરિએ રચેલા ‘અષ્ટોત્તર પાર્શ્વ’ નામ સ્તવનમાં ધોધાના નવખંડ પાર્શ્વનાથનો ઉલ્લેખ છે : ૧૧૧
- મા સૈકામાં મહુવાના વસ્તુપતિ શેઠ અસંખ્ય યાત્રાઓ અને મહોત્સવો કર્યા : ૧૧૧

- મા સૈકામાં સુંદરમેદરના રહીશ ઐઝી પૂર્ણસિંહ અને બંધુરમતે ગિરનારમાં ઉત્તુંગ જિનપ્રાસાદ રચાવ્યો : ૧૧૭
- સૈકામાં ઝાંઝણના ચાહક, બાહક, દેહક, પદ્મસિંહ, આદ્ય, પાદ નામના છ પુત્રો અને બાહકનો પુત્ર મંડન હુશંગોરીના મંત્રીઓ હતા : ૧૬૦
- મા સૈકામાં વીકાનો પુત્ર ઝાંઝણ નાંદીય (નાદિય) ના રાગ ગોપીનાથનો અને માંડૂ (માંડવગઢ) ના બાદશાહ આલમશાહ (સંભવતઃ હુશંગોરી)નો મંત્રી હતો : ૧૬૦
- મા સૈકામાં કુંભા રાણાના નામ ઉપરથી રાણકપુર ગામ વસાવવામાં આવ્યું : ૨૧૪
- મી સદીના અંતમાં રાણકપુર ધણું આબાદ અને સમૃદ્ધ નગર બની ચૂક્યું હતું : ૨૧૫
- મા સૈકાના લેખો અગરનીના જિનાલયની મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૨૪૧
- મી શતાબ્દીમાં દીયાણામાં જૈન વસ્તી હોવાનું જણાય છે : ૨૫૫
- મી શતાબ્દી મુધી ઓરના જિનાલયમાં મૂં નાં શ્રીમહાવીરસ્વામી હતા, તે પછી જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવતાં મૂં નાં ની ફેરબદલી થઈ હશે : ૨૬૩
- મા સૈકા કરતાં પ્રાચીન વીરોડીનું સાખત-જિનમૂર્તિઓ વિનાનું ખાલી મંદિર છે : ૨૭૦
- મા સૈકામાં માંડવગઢના મંત્રી સંગ્રામ સોનીએ ચંદ્રાવતીમાં એક જિનમંદિર બંધાવ્યું : ૨૭૯
- મા સૈકામાં આણુ ઉપર આવેલા ઓરિયા ગામમાં જૈનોની સારી વસ્તી હતી : ૨૯૩
- મી સદીમાં માંડવગઢના બાદશાહ આલમશાહના મંત્રી આલ્હરાજે હરાવલાના જૈન મંદિરમાં ઝોંચાં તોરણો સહિત મોટા થાંભલાવાળો ચંદ્રવાના વજ્રો યુક્ત એક મંડપ કરાવ્યો : ૩૦૦
- મી શતાબ્દીના અંતમાં શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ રચેલા ‘અર્જુનગિરિકંઠ’માં આણુ પરના ઓરિયા ગામના જિનાલયનો ઉલ્લેખ થયો છે : ૨૯૩
- મા સૈકામાં પં. મેહ કવિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં કારટાતીર્થનો ઉલ્લેખ છે : ૨૨૮
- મા સૈકામાં વંદકાડા તીર્થ બંધીતું હતું; એમ પં. મેહ કવિની ‘તીર્થમાળા’ના ઉલ્લેખથી જણાય છે : ૨૧૪
- ૧૫-૧૬ મી શતાબ્દીની પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિઓ ભિન્નભાવમાં માંધી મતાના વાસમાં આવેલા શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયમાં છે : ૧૭૯

$$\begin{aligned} \frac{1}{2} \frac{d}{dt} \int_{\mathbb{R}^n} |\nabla u|^2 dx &= \frac{1}{2} \frac{d}{dt} \int_{\mathbb{R}^n} |\nabla u|^2 dx \\ &= \frac{1}{2} \frac{d}{dt} \int_{\mathbb{R}^n} |\nabla u|^2 dx \end{aligned}$$

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

- ના વૈશાખ સુદિ ૪ ને શનિવારે અચલગઢના ચૌમુખ-
હના મંદિરમાં પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશાના મૂં નાં ની
પ્રતિષ્ઠા કુંભલગઢમાં શ્રીલક્ષ્મીસાગરસુરિએ કરી : ૨૯૪
- ના જ્યેષ્ઠ વદિના લેખવાળી મૂં નાં પ્રતિમા જેસલ-
મેરના કિલ્લામાં આવેલા શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામી જિનાલયમાં
છે : ૧૭૦
- ૧૫૧૯ લગભગમાં આદ્યજીવાગના જિનાલયનો છૂર્ણોદ્ધાર થયો : ૨૭૨
- ૧૫૧૯, ૧૫૨૧ ના શિલાલેખો આદ્યજીવાગના જિનાલયની
દેરીઓ ઉપર છે : ૨૭૨
- ૧૫૨૦ માં સિરોહીમાં શ્રીઅનિતનાથ જિનાલયમાંની મૂર્તિની
પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૮
- ૧૫૨૦, ૧૫૨૧, ૧૫૨૭ ના લેખો સિરોહીના શ્રીઅનિતનાથ
જિનાલયની દેવકુલિકાઓ ઉપર છે : ૨૪૮
- ૧૫૨૧ નો લેખ પ્રભાસપાટણમાં આવેલા શ્રીસુવિધિનાથના
મંદિરના મૂં નાં ઉપર છે : ૧૩૫
- પછીના સમયના લેખોવાળી ધાતુપ્રતિમાઓ નાંદિયાના
ઉપાશ્રયમાં આવેલા જિનમંદિરમાં છે : ૨૪૪
- ના મહા સુદિ ૧૩ને ગુરુવારનો લેખ તેલપુરના જિના-
લયમાં પરિકરના બે કાઉસંગિયા નીચે છે, જેમાં તેલ-
પુરનો ઉલ્લેખ છે, આથી એ ગામ એ સમય પહેલાંનું
હોવાનું નિશ્ચિત છે : ૨૭૫
- ૧૫૨૧ અને ૧૫૨૨ ના લેખવાળી વાસાના જિનાલયની મૂર્તિ-
ઓમાં વાસા ગામનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૨૫૮
- ૧૫૨૩ નો શિલાલેખ માતરના મંદિરમાંના મૂળનાયક ઉપર છે.
—ના લેખવાળી એક મૂર્તિ ખુડાલાના જિનાલયમાં શ્રેષ્ઠી
વચ્છરાજે ભરાવી : ૨૦૫
- નો લેખ વામજની જમીનમાંથી નીકળેલી એક ખંડિત
પ્રતિમા ઉપર હતો : ૬૫
- નો શ્રેષ્ઠી શાણા અને જુલને ગિરનારમાં અંધાવેલા
વિમલનાથ પ્રાસાદનો શિલાલેખ પ્રાચીન તીર્થભાળા-
સંગ્રહમાં નોંધેલો છે : ૧૧૮
- ૧૫૨૪ માં શ્રીપ્રતિષ્ઠાસોમે સોમસૌભાગ્યકાવ્યની રચના કરી : ૬૩
- ની એક પ્રશસ્તિથી જણાય છે કે ગિરનાર પરનું
અગ્નિકાદેવીનું છૂર્ણ થયેલું મંદિર શ્રેષ્ઠી સામલે નવેસર
અંધાર્યું : ૧૨૯
- ૧૫૨૫ નો લેખ આમથરાના જિનાલયની એક મૂર્તિ ઉપર
છે : ૨૬૨
- ની સાલના એક મૂર્તિલેખમાં ઉપલિઆસર-ઉપરિ-
યાળા ગામનો ઉલ્લેખ છે : ૭૫
- નો લેખ આજુ ઉપર આવેલા પિત્તલહર મંદિરના
મૂં નાં ઉપર છે : ૨૯૨

- ૧૫૨૬ માં રાણા જોધાજીએ દીવાન મહારાજની કામગીરીથી
પ્રસન્ન થઈ જોધપુરમાં ફતેહપોળની નજીક તેમને રહેવાની
હવેલી બનાવી આપી : ૧૬૧
- ૧૫૨૭ માં ગોધા શ્રેષ્ઠીએ અહીં (ખંજાતમાં) વિશાળ મંદિર
અંધાર્યાની એક પ્રશસ્તિમાં નોંધ મળે છે : ૧૫
- નો લેખ અચલગઢમાં આવેલા શ્રીકુંથુનાથના મંદિરના
મૂં નાં ઉપર છે : ૨૯૫
- ના પોષવદિ ઉના રોજ સંધ્યે ખીમસિંહ અને સહસાએ
પાવાગઢ ઉપર જિનમંદિર બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૯
- ૧૫૨૭, ૧૭૨૫, ૧૭૬૩ ની સાલના લેખો ચામુડેરીના
જિનાલયની ધાતુપ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૬૬
- ૧૫૨૭ થી ૧૮૨૪ સુધીના લેખો જમપરાના ખંડિત મંદિરની
મૂર્તિઓ ઉપરથી મળી આવે છે : ૫૦
- ૧૫૨૯ લગભગમાં કવિ લાવણ્યસમયે આદ્યજીવાગ તીર્થનો
સ્તોત્ર દ્વારા મહિમા ગાયો : ૨૭૨
- માં અચલગઢના ચૌમુખ મંદિરના પશ્ચિમ દિશાના
મૂં નાં ની પ્રતિષ્ઠા કુંગરપુરમાં શ્રીલક્ષ્મીસાગરસુરિએ
કરી : ૨૬૪
- ૧૫૩૦ માં શ્રેષ્ઠી ઈશ્વર સોનીએ ઈર પર્વતના કુમારવિહારની પાસે
એક જૈન મંદિર અંધાર્યું : ૮૬
- ૧૫૩૨ ના લેખવાળી શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હણુદાના
જિનાલયમાં છે : ૨૯૭
- ૧૫૩૩ નો શિલાલેખ રૂપરના જૈન મંદિરના મૂં નાં ની
ગાદી ઉપર છે : ૫૫
- માં શ્રેષ્ઠી ઈશ્વર સોનીએ ઈર પર્વતના કુમારવિહારની
પાસે કરાવેલા જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૮૬
- ૧૫૩૪ ના લેખવાળા એક પ્રતિમા ગેડીના જૈન મંદિરમાં
છે : ૧૪૫
- ના વૈશાખ સુદિ ૧૧ ના રોજ સિરોહીમાં શ્રીસંભવ-
નાથ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૮
- ૧૫૩૫ ની અખાત્રીજે ચાણુસ્માં શેક રવિયદે એક મંદિર અંધારી
(છૂર્ણોદ્ધાર કરાવી) મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૫૪
- ૧૫૩૬ માં પાટણનિવાસી સંઘ ધણપતિએ ભરાવેલી શ્રીસુમતિ-
નાથની સુંદર મૂર્તિ જેસલમેરના કિલ્લા ઉપરના
શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વ જિનાલયમાં છે : ૧૬૬
- માં જેસલમેરના કિલ્લા ઉપર આવેલા શ્રીશાંતિનાથ
અને શ્રીઅષ્ટાપદનાં મંદિરો સંખવાલેયાગોત્રના ઓરા-
વાલ શેક ખેતા અને ચોપાગોત્રીય શેક પાંચાએ અંધાર્યા,
તેની શ્રીજિનચંદ્રસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૬૮
- ના લેખવાળી ધાતુની પંચતીર્થો જેસલમેરના કિલ્લા
ઉપર આવેલા શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયમાં છે : ૧૬૮

[illegible]

- ૧૫૮૨ ની આસપાસ મંત્રી નગરાજીએ પોતાના નામથી નગાસર નામે ગામ વસાવ્યું : ૧૬૦
- મારવાડમાં પટેલા દુષ્કાળમાં લોહિતે જ્યાવના માટે મંત્રી નગરાજીએ સદાનત ખોલ્યાં : ૧૬૦
-ના લેખવાળી ચોવીશીની એક મૂર્તિ જેસલમેરમાં આવેલા શ્રીઅષ્ટાપદ જિનાલયમાં છે : ૧૬૯
- ૧૫૮૩ માં શ્રીહીરવિજયસુરિનો જન્મ પાલનપુરમાં થયો : ૩૩
-માં શ્રીદેવતિલકસુરિએ રચેલી જેસલમેરના 'શાંતિજિનાલયની પ્રશસ્તિ'માં દોરડામાં 'કાયર શ્રેષ્ઠીએ મંદિર બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૨૩૦
- ૧૫૮૫ ના લેખવાળા શ્રીશત્રુંજયાવતાર અને ગિરનારાવતારના બે મુદ્દર પટ્ટો જેસલમેરના કિલ્લામાં આવેલા શ્રીશાંતિજિનાલયમાં છે : ૧૬૮
- ૧૫૮૭ માં મંત્રી કરમાશાહે શત્રુંજય ઉપર શ્રીચક્રધરી માતાની મૂર્તિવાળી દેરી કરાવી : ૧૦૩
-માં મંત્રી કરમાશાહે શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૦૪
-માં મંત્રી કરમાશાહે શત્રુંજયના રાયણપગલાંના દેરાસરમાં જે પગલાં સ્થાપન કરેલાં તે જ વિદ્યમાન છે, અને પુરંદીકાંડનું મંદિર પણ તેમણે બંધાવેલું છે : ૧૦૬
- ૧૫૯૦ ના લેખવાળી એક શ્રાવકમૂર્તિ જેસલમેરના કિલ્લામાં આવેલા શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયમાં છે : ૧૬૮
- ૧૫૯૨ માં નાકોડાના શ્રીઋષભજિનાલયમાં મજામૂત બોધરુ' બનેલું છે : ૧૮૫
- ૧૫૯૬ માં નાગોરની હોરાવાડીમાં આવેલું શ્રીઆદિનાથ જિનાલય શ્રીસંઘે બંધાવ્યું : ૧૯૯
-માં શ્રાવણ સુદિ ૭ના દિવસે જન્મ શ્રીરાવળે જન્મનગરની સ્થાપના કરી : ૬૭
- ૧૫૯૭ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ને શુક્રવારનો લેખ નાણાઈના પશ્ચિમ દ્વારની બહાર આવેલા શ્રીઆદીશ્વર મંદિરના રંગમંડપના ધાંભલા પર છે : ૨૨૨
- ૧૬ મી સદી પહેલાં રાણકપુરમાં ખરતરવસડીથી ઓળખાતું શ્રીપાર્શ્વ જિનાલય હતું : ૨૧૯
- ૧૬ માં સૈકામાં શ્રીકુંગર કવિએ 'બંભાત ચૈત્યપરિપાટી' રચી : ૧૭
-મી ચતાબ્દીમાં બીમપડ્ડોગજીના આચાર્યોના સ્થાન તરીકે બીલગિયા તીર્થજીમિ ઉત્તર હોલી જોઈએ : ૩૬
-મા સૈકામાં શ્રીમાલદેવસુરિએ ઘરાદમાં ગોરજીનું ઘર દેરાસર બંધાવ્યું : ૪૧
-મી સદીનું પંચાસરાનું સ્થાપત્ય જલ્દાય છે તે છણોદારનું પરિણામ છે : ૬૦
-મા સૈકામાં વામજીમાં જન્મ આદીશ્વરનું મંદિર હતું એવો ઉલ્લેખ કવિ કાવચસમય કરે છે : ૬૫

- મી ચતાબ્દીમાં ઉપરિવાળામાં શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર હતું : ૭૫
-મા સૈકાના શ્રીસુધાનંદસુરિના કાઈ શિષ્યે 'ઈરમર-ચૈત્યપરિપાટી' રચી : ૮૩
-માં સૈકા પછી નવું ઈર વસ્યું હતું : ૮૪
-મી ચતાબ્દી (સં. ૧૫૦૯)માં શ્રેષ્ઠી શાણરાજ અને ભુબલે ગિરનારમાં આવન જિનાલયવાળો ઇંદ્રનીલતિલક પ્રાસાદ રચાવ્યો : ૧૧૭
-મા સૈકામાં ગિરનાર પરના અગ્નિકાદેવીના મંદિરનો છણોદાર થયો : ૧૨૮
-મા સૈકામાં રાઘવ શ્રેષ્ઠીએ પ્રભાસપાટણમાં તપાગચ્છીય ધર્મશાળા બંધાવી : ૧૩૫
-મા સૈકાનું નાગોરના પણ મંદિરના રથળે આવેલું શ્રીઆદિનાથનું જિનાલય છે : ૧૬૯
-મા સૈકામાં કુંભા રાણાએ વસંતગદનો કિલ્લો બંધાવ્યો : ૧૮૦ ૨૩૫
-મા સૈકાથી આજસુધી સુરનનો ઉત્તરાત્તર વિકાસ થતો રહ્યો : ૩૦
-મા સૈકા પછીનાં મંદિરો શત્રુંજય ઉપર વાઘળપોળમાં છે, માત્ર શ્રીનેમનાથનું ચોરીવાળું અને કુમારપાલનું મંદિર પ્રાચીન છે : ૧૦૩
- ૧૬-૧૭મા સૈકા સુધી સિદ્ધપુરમાં જૈનોની સારી આબાદી હતી : ૬૭
- ૧૬૦૦ જગજગમાં શ્રીસંઘે અમદાવાદના ઝવેરીવાડની નીલાપોળનું જગવસ્ત્રજ પાર્શ્વનાથ મંદિર બંધાવ્યું : ૧૧
-જગજગમાં ઉંઝામાં શ્રીકુંથુનાથ જન ના મંદિરનો છણોદાર થયો : ૬૬
-માં નવા ગાંધેરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ જન નું શિખરબંધી મંદિર બંધવામાં આવ્યું : ૧૮૧
- ૧૬૦૨ માં ફિરંગીઓએ ગંધાર ચહેર પર જાણે માર્યો : ૨૪
- ૧૬૦૭, ૧૬૦૮માં નાણાઈમાં શ્રીહીરવિજયસુરિને પંચાસ તથા ઉપાધ્યાય પદવીઓ આપવામાં આવી : ૨૨૪
- ૧૬૧૦ માં શ્રેષ્ઠી ભારમજ રણુબોરના કિલ્લેદાર હતા : ૧૬૦
-નો લેખ પેશવાની એક ટેકરી પર આવેલા ચામુંડા દેવીના મંદિરમાં છે : ૨૭૪
-ના માગધર સુદિ ૧૦ના રોજ શ્રીહીરવિજયસુરિને સિંગડીમાં આત્મચર્યપદ આપવામાં આવ્યું : ૨૪૭
- ૧૬૧૪ ના માગધર માસની પહેલી બીજના દિવસનો સિંગડેખ નાકોડાના શ્રીશાંતિ જિનાલયના મંડપના આરસાખ ઉપર છે : ૧૮૫
- ૧૬૨૦ માં શત્રુંજય ઉપર ગંધારિયાનું ચૌસુખમંદિર બંધવામાં આવ્યું : ૧૦૬

- ૧૬૪૯, ૧૬૫૦ માં શ્રીહીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી ખંભાતનિવાસી શેઠ તેજપાલ સોનીએ શત્રુજયનો છણોદાર કરાવ્યાનો લેખ શત્રુજયના શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરમાં છે : ૧૦૪
- ૧૬૫૦ માં (કાવીના) રત્નતિલકપ્રાસાદનું ખાતમુદ્દત કરવામાં આવ્યું : ૨૨
- માં શેઠ વર્ધમાન અને પદ્મસિંહ નામના બંધુઓએ શ્રીકલ્યાણસાગરસૂરિના ઉપદેશથી ભેશ્વરથી શત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો : ૯૭
- માં હીરવિજયસૂરિ ઉનામાં ચતુર્માસ નિમિત્તે પધાર્યા : ૧૩૭
- ૧૬૫૧ માં જામનગરના શેઠના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા શ્રીવિજયદેવસૂરિએ કરી : ૯૭
- ભિલભાઈની જમીનમાંથી કેટલીક જિનપ્રતિમાઓ મળી આવી : ૧૭૯
- માં નગર્ધિ ગણિએ ‘જલુરનગર-પંચજિનાલય-ચઢત્ય પરિપાટી’ રચી : ૧૯૧
- ૧૬૫૨ નો શિલાલેખ પાટણના ઝવેરીવાડના વાડી-પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં છે : ૬૦
- (સં. અક્ષર ૪૧)ના વંશાખ વદિ ૧૨ને શુરુવારે શેઠ કુંવરજીએ પાટણમાં વાડીપાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૬૧
- ના કાર્તિક સુદિ ૫ ને શુધવારનો લેખ ઉનામાં આવેલા શાહીખાગમાં હીરવિજયસૂરિની સમાધિ-જીતીમાં છે : ૧૩૬
- ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ના દિવસે શ્રીહીરવિજયસૂરિ ઉનામાં કાળધર્મ પામ્યા : ૧૩૬
- ૧૬૫૩ માં સંઘથી સોમજી અને તેના ભાઈ શિવાએ અમદાવાદમાં શામળાની યોગમાં શામળાના ખાંચામાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૭
- માં ફોલોધિના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયમાં શ્રીવિનયસુંદર ગણિએ કેટલીક મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૯૬
- ની સાલની શ્રીહીરવિજયસૂરિની મૂર્તિ મેડતાના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં છે : ૧૯૮
- ના મહા સુદિ ૫ના રોજ સિરોહીમાં શ્રીકુંથુનાથ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૬
- ના વંશાખ સુદિ ૧૧નો લેખ ખીમેલના શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયની એક મૂર્તિ પર છે : ૨૦૫
- ૧૬૫૪ માં શ્રીવિજયસેનસૂરિએ (કાવીના) રત્નતિલકપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી એમ શિલાલેખમાં જણાવ્યું છે : ૨૩
- ૧૬૫૫ માં શ્રીવિજયસેનસૂરિએ (કાવીના) રત્નતિલકપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી એમ ‘તીર્થમાળા’માં જણાવ્યું છે : ૨૨
- ના માગદર સુદિ ૫ ને શુરુવારના રોજ અમદાવાદના શકંદરપરામાં શેઠ શંકુઆએ શ્રીશાંતિનાથ પ્રતુની અંજન-ચલાકા શ્રીવિજયસેનસૂરિ હસ્તક કરાવી : ૨૩

- ૧૬૫૬ માં શ્રીવિજયસેનસૂરિએ કાવીમાં શ્રીઆદિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી તે સંઘથી શિલાલેખ : ૨૩
- માં (કાવીમાં) શ્રીશાંતિનાથની પંચતીર્થોની અંજન-ચલાકા થઈ : ૨૩
- માં શ્રીવિજયસેનસૂરિ ખંભાત પધાર્યા : ૨૩
- માં શ્રીવિજયદેવસૂરિનો જન્મ હરમમાં થયો : ૮૩
- માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી શ્રીહીરવિજયસૂરિની મૂર્તિ જલોરના શ્રીનેમિનાથ જિનાલયમાં છે : ૧૯૧
- નો એક લેખ પાલડીના જિનાલયમાં આવેલા નવચોટીના સ્તંભ ઉપર છે : ૨૯૬
- ૧૬૫૭ માં શેઠ લક્ષ્મીદાસે પાલડીનામાં સતીવાવ બંધાવી : ૯૯
- નો લેખ સિરોહીના શ્રીશાંતિજિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૫૦
- નો વાતીલેખ ટોકરાના ખંડિત જિનાલયના એક પથ્થર ઉપર વાંચવામાં આવ્યો છે : ૨૬૮
- લગભગમાં પં. શ્રીસેમકુશલે બ્રાહ્મણવાદ તીર્થનો સ્તોત્ર દ્વારા મહિમા ગાયો છે : ૨૭૨
- ૧૬૫૮ માં મહારાજા કૃષ્ણજીએ કૃષ્ણગઢ વસાવ્યું અને મહેતા રાયચંદને મંત્રી બનાવ્યા : ૧૬૧
- ૧૬૫૯ નો શિલાલેખ અમદાવાદના ઝવેરીવાડની સંભવનાથની ખડકીમાં આવેલા શ્રીસંભવનાથના મંદિરના મૂળનાવક ઉપર છે : ૧૧
- ના નાણા ગામના શિલાલેખથી જણાય છે કે, રાજા અમરસિંહે નારાયણ નામના મંત્રીને નાણા ગામ અર્પણ કર્યું, તેમાંનો સાધરિયનો અરટ એ મંત્રીએ નાણાના જોન મંદિરને અર્પણ કર્યો : ૧૫૯
- ના લેખવાળી શ્રીહીરવિજયસૂરિની મૂર્તિ સિરોહીના શ્રીઅગ્નિનાથ જિનાલયમાં છે : ૨૪૮
- ના ભાદરવા સુદિ ૭ ને શનિવારનો લેખ નાણાના જિનાલયની નવચોટીના પાટા ઉપર છે : ૨૩૨
- ૧૬૬૦ માં સુરતમાં સાંકળચંદ શેઠે સેવકપુરાનું જન્મ શ્રીચંદ્રપ્રભનું જિનાલય બંધાવ્યું : ૩૨
- ના લેખવાળો પિત્તળનો તીર્થપટ્ટ સિરોહીના શ્રીઅગ્નિનાથ જિનાલયમાં છે : ૨૪૮
- ના પોપ વદિ ૧૩ના દિવસે શ્રીનવકુશલ અને જસકુશલ નામના મુનિઓએ વસંતગદની યાત્રા કરી; એવા લેખો ચવરલીના ખંડિત જિનાલયની નવચોટીના ખોળ-લીળ પાટ પર છે : ૨૩૫, ૨૩૬
- ૧૬૬૧ નો શિલાલેખ ખંભાતના વિજય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં છે : ૧૫
- માં શુરુરાતમાં દુકાળ પડ્યો : ૧૬
- નો લેખ સિરોહીમાં આવેલા શ્રીશાંતિ જિનાલયમાંની શ્રીજિનકુશલસૂરિની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૫૦

- ૧૬૬૨ ના લેખવાળો ખીન્ને ઘંટ અગરના જૈન મંદિરમાં છે : ૧૩૮
- માં શ્રીપુણ્યકમલમુનિએ 'જિતમાલ સ્તવન' રચ્યું : ૧૭૯
- માં સંઘવી વરજંગ એથીએ જિતમાલનું શ્રીપાર્શ્વજિનાલય બંધાવ્યું : ૧૭૯
- ના જેઠ સુદિ ૧૨ના દિવસે ધાંધાણીમાં દૂધેલા તળાવ પાસેના ખોખર દેરાની પાછળ ખોદકામ કરતાં એક ભોયરું મળી આવ્યું, જેમાંથી ૬૫ જિનપ્રતિમાઓ પ્રાપ્ત થઈ : ૧૯૩
- ૧૬૬૪ ની સાલનો લેખ મેવાણાના મંદિરમાં મૂં નાં નીચે સ્થાપન કરેલી મૂર્તિ ઉપર છે : ૪૫
- ના મહા સુદિ ૧૦ ને શનિવારનો શિવાલેખ ગંધારમાં શ્રીમહાવીરનામી ભં ના પરિકર ઉપર છે : ૨૫
- ૧૬૬૬ માં નાકોડાના શ્રીશાંતિ જિનાલયની બાજુમાં ભોંયરું બનાવવામાં આવ્યું છે : ૧૮૬
- ૧૬૬૭ ના ભાદરવા સુદિમાં શુક્રવારે નાકોડાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયમાં શ્રીસંઘે એ ભોંયરાં કરાવ્યાં : ૧૮૫
- ૧૬૬૮ (ઈ. સ. ૧૬૧૧) માં નિકોલસ ઉક્લેટ નામનો અંગ્રેજ વેપારી જિનમાલમાં આવ્યો : ૧૭૮
- ના શ્રાવણ સુદિ ૫ ના રોજ જમનગરમાં શેઠ પદ્મસિંહ અને વર્ધમાન શેઠના મંદિરનું શિવારોપણ કરવામાં આવ્યું : ૯૭
- ૧૬૭૦ માં મહેતા રાયચંદણે કૃષ્ણગઢમાં એક જૈન મંદિર બંધાવ્યું : ૧૬૧
- ૧૬૭૧ (શકે ૧૫૩૬) ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ ને સોમવારનો એક લેખ જિતમાલના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના પ્રવેશદ્વારના પાટશા ઉપર છે : ૧૭૯
- માં જિતમાલમાં શ્રીચંદ્રપ્રભ ભં નું મંદિર પણ શ્રીપાર્શ્વજિનાલયમાં બંધવામાં આવ્યું : ૧૭૯
- ૧૬૭૨ માં શ્રીવિજયસેનસુરિ અકબરપુરમાં કાળધર્મ પામ્યા : ૧૬
- માં મહેતા રાયચંદણે કૃષ્ણગઢમાં બંધાવેલા જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૬૧
- ૧૬૭૪ માં સુરાણા રાયસિંહણે નાગોરમાં દ્વંતરીઓની ગલીમાં આવેલું શ્રીઆદિનાથ ભં નું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૯૯
- ના પોષ વદિ ૧૦ના રોજ મળેલી ખખર મુજબ કાપરગાની જમીનમાંથી શેઠ ભાણુભાઈ ભંડારીએ જિનમૂર્તિ પ્રગટ કરાવી : ૧૯૫
- ના મહા વદિ ૧નો લેખ નાડલાઈના પશ્ચિમ દ્વારની બહાર આવેલા શ્રીઆદીશ્વર મંદિરના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૨૧
- ના ફાગણ સુદિ ૭ને શુક્રવારનો અંતિ લેખ મગરના શ્રીધર્મનાથ જિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૩૦૧

- ૧૬૭૪ અને ૧૭૮૭ ના લેખો મગરમાં આવેલા મગરદેવીના મંદિરમાં છે, તેનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એ મંદિર મણિભદ્ર યક્ષ અને ચક્રેશ્વરસુરિનાં પગલાં સ્થાપન કરવા માટે બનાવેલું હતું : ૩૦૨
- ૧૬૭૫ માં જમનગરમાં શેઠ તેજસિંહના પુત્ર રાયસિંહ શેઠ શ્રીશાંતિ જિનાલયને ફરતી દેરીઓ બંધાવી અને પાછલા ભાગમાં ચૌમુખ જિનાલય કરાવી મંદિરને અન્ય બનાવ્યું : ૯૭
- માં શેઠ સવા સોમણે શત્રુજય ઉપર ચૌમુખજીનું મોટું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૦૬
- માં જેસલમેરનિવાસી શેઠ થીરુશાહ ભણુશાહીએ લોદવાનું જિનમંદિર નવંસર બંધાવ્યું : ૧૭૧, ૧૭૨
- ના લેખો લોદવાના મુખ્ય મંદિર સિવાયના ચાર જિનમંદિરોના મૂં નાં ઉપરથી મળે છે : ૧૭૨
- નો શિવાલેખ વસંતગદના ખરિયેર જિનાલયની છ યોડીમાં છે, તેમાં ચવરલીનું નામ ચવરડિયા આવ્યું છે : ૨૩૫
- ના માગર માસની અમાવાસ્યાના દિને શેઠ ભાણુભાઈ ભંડારીએ કાપરગાના જિનમંદિરનું ખાતમુહૂર્ત કર્યું : ૧૯૫
- નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીમહાવીર જિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૮૪
- નો લેખ કુંભારિયાના શ્રીપાર્શ્વનાથ જિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૮૪
- માં કુંભારિયાના શ્રીતેમિજિનાલયમાં શ્રીઆદીશ્વર ભંની પ્રતિમા શ્રીવિજયદેવસુરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરી એવો લેખ છે : ૨૮૭
- મહા સુદિ ૪ ને શનિવારનો લેખ કુંભારિયાના શ્રીતેમિજિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે; તેમાં વોરા રાજપાલ એથીએ એ મૂર્તિ જીર્ણોદ્ધાર સમયે કરાવી એમ જણાવ્યું છે : ૨૮૬
- ૧૬૭૬ માં જમનગરમાં એથી રાયસિંહના ભાઈ નેણસિંહ શેઠ સૌથી ગ્રંથા શિખરવાળું ચોરીવાળું મંદિર કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૯૭
- માં શેઠ ભાણુભાઈ ભંડારીએ કાપરગાના જિનમંદિરમાં પદ્મશિવા મૂકવાનો આરંભ કર્યો : ૧૯૫
- ના પ્રતિષ્ઠા લેખોવાળી મૂર્તિઓ ધનારીના શ્રીશાંતિ જિનાલયમાં છે : ૨૫૩
- ૧૬૭૮ માં જૈતારણુવાસી ઓશવાલ શેઠ ભાણુભાઈ ભંડારીએ કાપરગાનું જિનમંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૯૪
- ના વૈશાખ સુદિ ૫ના રોજ જમનગરમાં શેઠ પદ્મસિંહ અને વર્ધમાનના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૯૭

-ના વશાખ સુદિ ૧૫ને સોમવારના રોજ શેઠ ભાણુજી ભંડારીએ કાપરડામાં મૂળ નામ ને સ્થાપન કર્યા : એવો લેખ એ મૂર્તિ ઉપર છે : ૧૯૫

-(શકે ૧૫૪૪) ના બીજા અપાઠ સુદિ ૨ને રવિવારે સંધે નાકોડાના પાર્શ્વજિનાલયની ચોટીઓ બનાવી : ૧૮૪

૧૬૭૮, ૧૬૮૧, ૧૬૮૨, ૧૬૯૭ ના શિલાલેખો નાકોડાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયમાં છે : ૧૮૪

૧૬૭૯ નો લેખ રાણકપુરના ધરણવિહારમાં ઉત્તર તરફના મૂળ નામ ઉપર છે : ૨૧૬

૧૬૮૧ લગભગમાં શ્રીવિજયદેવસુરિએ ઇંડર પર્વત પરના જિનાલયમાં શ્રીચંદ્રપદદેવ બંનેની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૮૫

-માં જલોરના સુવર્ણગિરિ ઉપર મંત્રી જયમલજીએ એક જિનમંદિર બંધાવી ૩ મૂર્તિઓ પ્રતિષ્ઠિત કરાવી : ૧૯૧

-માં જલોરના સુવર્ણગિરિ પરના શ્રીમહાવીર મંદિરની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજયસાગરગણિએ કરી : ૧૯૨

-ના (આપાઠાદિ) ચૈત્ર સુદિ ૩ ને સોમવારના દિવસે નાકોડાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયમાં પદ્મકીયગચ્છના શ્રીસંધે ત્રણ ગવાક્ષો બનાવ્યા : ૧૮૪

૧૬૮૨ ના અપાઠ સુદિ ૬ ને સોમવારે નાકોડાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયમાં પદ્મકીય શ્રીસંધે નંદીમંડપ કરાવ્યો : ૧૮૪

૧૬૮૨ અને ૧૬૮૮ વચ્ચે શેઠ વર્ધમાન શાહ અને પદમશીએ ભદ્રેશ્વરમાં જૈનમંદિરનો છલોંદાર કરાવ્યો : ૧૪૦

૧૬૮૩ માં દીવનિવાસી શ્રીમાલી શેઠ માનસિંહ મેઘજીએ ગિરનારની પાજનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો; એવો લેખ ગિરનારના હાથીપહાણા આગળ છે : ૧૨૦

-માં ભિન્નમાત્રમાં ગાંધી મૂતાના વાસમાં આવેલું શ્રીપાર્શ્વજિનાલય બંધાયું હતો : ૧૭૯

-ના અપાઠ વદિ ૪ નો લેખ ભિન્નમાત્રના શ્રીગાંધી મૂતાના વાસમાં આવેલા શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના મૂળ નામની ગાદી નીચે છે : ૧૭૯

-ના અપાઠ વદિ ૪ ને રોજ સિરોડીમાં શ્રીનોમિનાથ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૮

૧૬૮૫ માં શત્રુજયના પ્રથમ હાથથી આગળ જમણી બાજુની દેરીમાં ભરતરાજની ચરણપાદુકાઓ સ્થાપન કરેલી છે : ૧૦૨

-માં શ્રીચંદ્રપદદેવે ખંભાતનું વર્ણન કર્યું છે : ૧૪

-લગભગમાં શ્રીવિશ્વાચંદ્રે પ્રાજ્ઞાવાણ તીર્થનો મહિમા સ્તોત્રદ્વારા ગાયો : ૨૭૨

૧૬૮૬ માં શેઠ ધરમદાસે શત્રુજય પર અદ્યદહની મૂર્તિના નામે ઓળખાતી મૂર્તિની ઊંચી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૦૮

-માં પાલીના નવલખા પાર્શ્વજિનમંદિરમાં દેવકુલિકાએ બંધાવવાની સાથે મૂળનાયક મહાવીર બંને ને બદલે પાર્શ્વનાથ બંને ગિરાજમાન કરવામાં આવ્યા : ૧૭૫

-ના લેખવાળી મૂળ નામની મૂર્તિ પાલીના નવલખા પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં છે : ૧૭૫

-માં વરકાણામાં પોપ વદિ ૮ થી માંડીને ૧૧ સુધી વરકાણામાં ભરાતા મેળામાં યાત્રીઓ પાસેથી કરવંદા માફ કર્યાનો લેખ વરકાણાના મંદિરમાં છે : ૨૨૭

-ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના દિવસનો લેખ કટારિયાના જિનાલયના મૂળ નામ ઉપર છે : ૧૪૪

-ના વૈશાખ સુદિ ૮ ને શનિવારનો લેખ નાગસાઈની જોખત પહાડી પર આવેલા મૂળ નામ શ્રીઆદીશ્વરની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૨૪

-ના પ્રથમ આપાઠ વદિ ૫ ને શુક્રવારે શ્રીવિજયદેવસુરિએ નાકોડાના શ્રીપદ્મપ્રભ જિનાલયમાં મૂળ નામની પ્રતિષ્ઠા કરી; એવો લેખ છે : ૨૨૫

૧૬૮૭ માં કવિ શ્રીગુણવિજયે 'કાચરમ્યવહારીરાસ' રચ્યો : ૭૨

૧૬૮૮ માં 'વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય'ની રચના થઈ : ૮૫

-માં કાપરડાના સ્વયંભૂપાર્શ્વનાથ બંને ના પરિકરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૯૫

૧૬૮૯ ના શિલાલેખો સરોવાના પ્વરન મંદિરની ત્રણ દેરીઓ ઉપર છે : ૩૫

૧૬૯૦ માં શત્રુજયનો સંઘ કાઠનાર એથી મેહાજલે સિરોડીને જૈન તીર્થની પ્રસિદ્ધિ આપી : ૨૪૬, ૨૪૭

૧૬૯૧, ૧૭૨૧, ૧૭૩૬ ના લેખોવાળી જિનમૂર્તિઓ સિરોડીના શ્રીચંદ્રેશ્વર પાર્શ્વજિનાલયમાં છે : ૨૪૯

૧૬૯૩ નો એક આઘાટલેખ સરોવામાં છે : ૩૫

-માં લોદ્રવામાં આવેલા મુખ્ય મંદિર સિવાયનાં બીજાં ચાર જિનમંદિરો શેઠ ધીરુશાહે પોતાની પત્ની, પુત્ર, પૌત્રાદિના પુણ્યાર્થે બંધાવ્યાં : ૧૭૨

૧૬૯૪ માં શાંતિદાસ નગરશેઠે અમદાવાદના સરસ્વતીપુરમાં આવેલ જિનાલયવાળું મંદિર બંધાવ્યું : ૯

-ના ચૈત્ર વદિ ૨ના દિવસે ગિરનારના મુખ્ય શ્રીનોમિનાથ જિનાલયમાં ૧૮૫૨ ગણધર્મનાં પગલાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યાં : ૧૨૨

૧૬૯૫ (ઈ. સ. ૧૬૩૮) માં મેંડે સ્લેટ નામના જર્મન પ્રવાસીએ અમદાવાદનું વર્ણન લખ્યું : ૮

-માં શ્રીદેવારન સુનિએ 'કાપરડેરાસ' રચ્યો : ૧૯૫

૧૭ માં સૈફા કરતાં પ્રાચીન કાપરડા તીર્થ છે : ૧૯૪

-મા સૈફા સુધી લોદ્રવા નગરની પૂર નદેજવાલી હતી : ૧૭૨

-મા સૈફામાં કેટલાયે જર્મનિની શ્રવણે અહીં (ખંભાતમાં) જિનમંદિરો બંધાવ્યાં છે : ૧૬

- મા સૈકાના કવિ ઋષભદાસે અહીં (ખંભાતમાં) ૮૫ મંદિરો હતાં, એવી તોષ આપી છે : ૧૭
- મા સૈકાની 'પાટણ ચૈત્યપરિપાટી'માં કબોઈ તીર્થનું સૂચન છે : ૫૦
- મા સૈકા સુધી રૂપપરમાં ૧૦ જૈન મંદિરો હતાં : ૫૫
- મા સૈકામાં પણ ઇડર પર્વત પરના શ્રીશાંતિ જિનાલયનો ઉદ્ધાર થયો : ૮૫
- મા સૈકામાં શ્રીવિજયદેવસૂરિએ મોટા પોશીનાના મંદિરનો ઇર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૮૯
- મા સૈકામાં શેક વર્ષમાન અને પદ્મસિંહ નામના બે ભાઈ એએ ગિરનારનાં મંદિરોનો ઇર્ણોદ્ધાર કર્યો : ૧૨૧
- મા સૈકાના કવિ ઋષભદાસે 'દુમારપાલ રાસ' રચ્યો : ૧૪૮
- મા સૈકામાં વીરમપુરના જૈનો મોટે ભાગે પક્ષીવાલગચ્છીય હતા, તેમણે જ નાકોડાના પાર્શ્વજિનાલયના ઇર્ણોદ્ધારનું કામ કરાવ્યું : ૧૮૫
- મી શતાબ્દી સુધી નાકોડાની જહોજલાલી રહી હોય એમ જણાય છે : ૧૮૬
- મા સૈકા સુધી જૂનું બાડમેર આગાદ હતું : ૧૮૦, ૧૮૧
- મા સૈકામાં અનેલાં મોટા ભાગનાં મંદિરો મેડતામાં છે : ૧૯૮
- મી શતાબ્દીમાં રચાયેલી 'તીર્થમાળા' સાથે નાગોરમાંનાં વિદ્યમાન મંદિરોનો મેળ ખાતો નથી : ૧૯૯
- મા સૈકામાં શ્રીવિશાલસુંદરસૂરિના શિષ્યે 'નાગોરચૈત્યપરિપાટી' રચી છે, તેમાં નાગોરનાં ૭ જૈન મંદિરોનો ઉલ્લેખ છે : ૧૯૯
- મા સૈકાના યાત્રી સમયસુંદર ઉપાધ્યાયે 'તીર્થમાળા'માં નાગાઈના શ્રીતેમિનાથ મંદિરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૨૧
- મી સદીમાં કારટાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયનો ઉદ્ધાર કારટાના નાગોતરાગોત્રીય શ્રેષ્ઠીએ કરાવ્યો : ૨૨૯
- મી સદીના લેખો નયાબેડાના શ્રીસંલવનાથ જિનાલયની દેરીઓની પ્રતિમાઓ ઉપર છે : ૨૩૦
- મા સૈકામાં ઉપાં ૩ શ્રીસમયસુંદર નામના કવિએ સાચોરને પોતાના જન્મથી પવિત્ર બનાવ્યું : ૩૦૫
- ૧૭૦૦ માં એ અમદાવાદના સરસપુરમાં આવેલા (શેક શાંતિદાસના) મંદિરને મસ્જિદમાં ફેરવી નાખવામાં આવ્યું : ૯
- માં પાલીના શ્રીસંધે પાલીમાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૭૫
- માં પાલી પાસે આવેલી પુનાગિરિની ટેકરી પર શ્રીપાર્શ્વ જિનાલય બંધવામાં આવ્યું : ૧૭૬
- પછીના લેખો બ્રાહ્મણવાડાના જિનાલયમાં રહેલી યતિઓની પગલાંજોડી ઉપર છે : ૨૭૨

- ૧૭૦૨ થી ૧૮૫૧ સુધીના પ્રતિષ્ઠાલેખો સિરોહીમાં આવેલી યૂક્તીવાડીના શ્રીમહાવીર જિનાલયની દેરીઓની ચરણપાદુકાઓ પર છે : ૨૫૧
- ૧૭૦૩ ની સાલનો એક જૈન સ્તૂપ સિરોહીમાં આવેલી દેરાશેરીમાં છે : ૨૪૮
- ૧૭૦૭ નો લેખ વરકાણામાં આવેલા જિનાલયના મૂં નાના પરિકર ઉપર છે : ૨૨૭
- ૧૭૦૮ માં શ્રીવીરવિજયદેવે બ્રાહ્મણવાડા તીર્થનો સ્તોત્રરૂપે મહિમા ગાયો છે : ૨૭૨
- ૧૭૧૨ માં શ્રીનયપ્રમોદે 'ઓસિયા વીરસ્તવન' રચ્યું, જે અગ્રસિંહ છે : ૧૭૩
- ૧૭૧૩-૧૭૧૪ (ઈ. સ. ૧૬૫૬-૫૭)માં શાહજહાં બાદશાહે શંખેશ્વર ગામનો ઇન્ગરે અમદાવાદના નગરશેક શાંતિદાસને રૂ. ૧૦૫૦) થી આપ્યાનાં બે શાહી ફરમાનો પ્રસિદ્ધ થયાં છે : ૪૯
- ૧૭૧૫ માં શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાયે 'રાણપુર સ્તવન' રચ્યું : ૨૧૫
- નો શિલાલેખ ઝીંઝુવાડાના મંદિરમાં રહેલાં પગલાં-જોડી ઉપર છે : ૭૪
- ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૪ માં ઔરંગઝેબનો રાજકાળ હતો ત્યારે અમદાવાદના સૂબાએ મુંજપુરનો કિલ્લો તોડ્યો : ૫૨
- ૧૭૧૬ ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ ને સોમવારના લેખવાળી શ્રીવિજયદેવસૂરિની પાદુકા ઘોઘાના શ્રીચંદ્રપ્રભજિનાલયમાં છે : ૧૧૩
- ૧૭૧૭ માં અમદાવાદમાં દુકાળ પડ્યો : ૮
- ૧૭૧૯ ના બ્રાહ્મણવાડાના શિલાલેખમાં વીરવાડાનો ઉલ્લેખ છે : ૨૬૯
- ૧૭૨૦ ના આસો સુદિ ૧૩ નો લેખ ઘોઘાના શ્રીનવખંડ પાર્શ્વ જિનાલયમાં સુંદર ધાતુપટ્ટ ઉપર છે : ૧૧૨
- ૧૭૨૧ માં શેક દહીયંદ કીકાભાઈએ શત્રુંજય પર પાંડોના પ્રાચીન મંદિરો નવેસર ઇર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૦૭
- ના પ્રતિષ્ઠાલેખોવાળી ચૌમુખ જિનપ્રતિમાઓ સિરોહીના ચૌમુખ જિનાલયના બીજા માળે છે : ૨૫૦
- ના લેખોવાળી લગભગ ૬૮ જિનમૂર્તિઓ સિરોહીના શ્રીચૌમુખ જિનાલયની ભમતીમાં છે : ૨૫૦
- નો લેખ પેશુવાના જિનાલયના મૂં નાના ઉપર છે : ૨૭૩
- નો લેખ અચલગઢમાં આવેલા શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરના મૂં નાના ઉપર છે : ૨૭૪
- ના જેક સુદિ ૩ ના દિવસે સિરોહીમાં શ્રીશીતલનાથ જિનાલયના મૂં નાના પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૪૯
- નો લેખ સાતસેણના શ્રીશાંતિનાથ જિનાલયના મૂં નાના ઉપર છે : ૩૦૩

૧૭૨૨ માં પં. મહિમાએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં મૂંઝવણના નિનાલયમાં ૧૪૫ નિનમંદિરો હોવાનો ઉલ્લેખ આપ્યો છે : ૨૮૦

—માં 'તીર્થમાળા'ની રચના કરનાર પં. મહિમાએ સિરોહીમાં ૧૧ નિનમંદિરોનું વર્ણન કર્યું છે : ૨૪૭

—સુધી મૂંઝવણમાં જોતોની વસ્તી બહોળી હશે એમ શિલાલેખ અને ગ્રંથોના પ્રમાણોથી જણાય છે : ૨૮૦

—માં ભંડારી ભાણુના પુત્ર નારાયણના પુત્ર તારાયદે મંડોરના મોટા મંદિરમાં મૂં નાં શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરી, એ સંબંધી લેખ : ૧૬૩

૧૭૨૩ માં મંત્રી રાયચંદણ સ્વર્ગસ્થ થયા : ૧૬૧

૧૭૨૪ માં શ્રી ભાવહર્ષના શિષ્ય રંગસારે લખેલી 'ગિરનારગિરિ-ચૈત્ય-પરિપાટી' (અપ્રસિદ્ધ) મળે છે : ૧૨૪

—તો લેખ રાણકપુરના ધરણવિહારમાં મૂં નાં ની સમુપ્ત ઊભેલા હાથી પર છે : ૨૧૬

૧૭૨૫ માં મુસલમાનોની ફોજ હાવારમાં આવી ત્યારે જમનગરના આવકાએ બધાં મંદિરોની મૂર્તિઓ ઉત્થાપી ભોંયરામાં ભંડારી દીધી : ૯૮

૧૭૨૮ માં શ્રીજયવિજય ગણિના ઉપદેશથી કોરટામાં ભં મહાવીરની સ્થાપના કર્યોનો લેખ કોરટાના શ્રીમહાવીર નિનાલયના સલામંડપના થાંભલા ઉપર છે : ૨૨૮

૧૭૨૯ માં શ્રીહર્ષવિજયે 'પાટણ ચૈત્યપરિપાટી' રચી : ૫૯

૧૭૩૩ ના લેખવાળાં શ્રીધર્મસૂરિનાં પગલાં ધનારીના શ્રીશાંતિ નિનાલયમાં છે : ૨૫૩

૧૭૩૪-૩૫ ના લેખો ઝીંઝુવાડના મંદિરમાં રહેલાં પગલાં-જોડી ઉપર છે : ૭૪

૧૭૩૬ ના માગશર સુદિ ૩ ના રોજનો પ્રતિજ્ઞાલેખ સિરોહીના શ્રીઆમળવાડ નિનાલયના મૂં નાં શ્રીમહાવીર ભં ની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૪૯

—ના માગશર સુદિ ૬ ના રોજ સિરોહીમાં શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનિનાલયની પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવી : ૨૪૯

૧૭૪૧ માં જોધપુરના મહારાજા જસવંતસિંહે (પહેલાં) શ્રેષ્ઠી નેણસીને પોતાનો દીવાન બનાવ્યો : ૧૯૧

૧૭૪૨ (ઈ. સ. ૧૭૨૫) માં મરાઠાઓએ (અમદાવાદ) ચહેર-ને લૂંટ્યું : ૮

૧૭૪૩ માં શ્રીયશોવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ ડોમોઈમાં થયો : ૨૦

૧૭૪૫ ના લેખવાળાં ઉપાં શ્રીયશોવિજયજી મં ની પાડુકા (ડોમોઈમાં) સ્તૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત છે : ૨૧

—તો લેખસેલવાડના નિનાલયમાં મૂં નાં ઉપર છે : ૨૯૯

૧૭૪૬ માં પં. શીલવિજયજીએ 'તીર્થમાળા' રચી : ૯

—માં પં. શીલવિજયજીએ અડી (પાવાગઢ) ના નેમિ-નિનનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ૧૯

—માં પં. શીલવિજયજીએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં સિરોહીનાં પાંચ મંદિરોનું વર્ણન કર્યું છે : ૨૪૬

—માં રચાયેલી 'તીર્થમાળા'માં દેલવાડ(રાજસ્થાન)માં અનેક નિનમંદિરો હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૬૪

—માં પં. શીલવિજયે રચેલી 'તીર્થમાળા'માં સાંતપુરનો ઉલ્લેખ મળે છે : ૨૭૭

—માં પં. શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં ચંદ્રા-વતીમાં ૧૮૦૦ દેવજો હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૭૯

—માં પં. શ્રીશીલવિજયજીએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં હણુ-દ્રામાં શ્રીપાર્શ્વનિનાલયનો ઉલ્લેખ છે : ૨૯૬

૧૭૪૭ માં પાલનપુરમાં તપાગચ્છીય ઉપાશ્રય પાસેના શ્રીશાંતિ નાથ નિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર થયો અને શ્રીમોહનવિજય ગણિએ પ્રતિજ્ઞા કરી : ૩૪

૧૭૪૯ તો લેખ નાડલાઈમાં જેખલ પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં આવેલા શ્રીવાસુપૂજ્ય ભં ના મંદિરમાં મૂં નાં ઉપર છે : ૨૨૪

—ના મહા સુદિ-ના દિવસે રાણા રાજસિંહે ફરમાન બહાર પાડ્યું કે રાજનગર (રાજસ્થાન)માં મંત્રી દયાલદાસે બંધા-વેલ મંદિરની હદમાં કોઈએ જીવવધ કરવો નહિ : ૧૬૧

૧૭૫૦ માં શ્રીસદૈ મંડોરમાં બીજું શ્રીપાર્શ્વનાથનું નિનાલય બંધાવ્યું : ૧૬૩

૧૭૫૫ માં 'તીર્થમાળા'ની રચના કરનાર શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ સિરોહીનાં ૧૧ નિનમંદિરોનું વર્ણન આપ્યું છે : ૨૪૭

—માં શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં નાડોલમાં ત્રણ નિનાલય હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૨૬

—માં શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ 'તીર્થમાળા'માં વીરવાડામાં શ્રીમહાવીર નિનાલય હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે : ૨૬૮

—માં શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં વરમાણમાં જીરાવલા પાર્શ્વનાથનું મંદિર હોવાનો ઉલ્લેખ આપ્યો છે : ૩૦૭

૧૭૬૦ માં શ્રીવિજયરતનસૂરિએ શંખેશ્વરમાં મૂં નાં શ્રીપાર્શ્વ-નાથની પ્રતિજ્ઞા કરી હોય એમ જણાય છે : ૪૮

૧૭૬૭ તો લેખ નાડલાઈના જેખલ પર્વતની ટેકરીના મૂળમાં આવેલા શ્રીગોડી પાર્શ્વ મંદિરના મૂં નાં ઉપર છે : ૨૨૪

૧૭૭૦ માં શ્રીભાવરતનસૂરિએ 'ભટેવા પાર્શ્વનાથ ઉત્પત્તિસ્તવન' રચ્યું : ૫૩

૧૭૭૧ ના બે લેખો અને ૧૯૫૭ તો એક લેખ, એમ ત્રણ લેખો મહારમાં આવેલા મહારદેવીના મંદિરમાં શ્રીચક્ર-શ્વરસૂરિસંતાનીય યતિમહાત્માઓનાં પગલાંજોડી ૯ ના પદ ઉપર છે : ૩૦૨

૧૭૭૩ માં સીકરામાં જૈન મંદિર બાંધવામાં આવ્યું હતું, જે આજે ખંડિત છે : ૧૪૬

- ૭૭૪ માં રૂપરત્નું મંદિર બંધાયું એવો એક શિલાલેખ
રૂપરત્ના મંદિરના બગીચામાં છે : ૫૬
- ૭૭૬ ના ફાગણ સુદિ-ના લેખમાં ધોધાના શ્રીતેમિનાથ
જિનાલયમાં શ્રીસુવિધિનાથ બૃ. મૂળનાયક હતા એવો
ભોંયરામાં દિવાલ પર લેખ છે : ૧૧૩
- ૭૮૦ નો લેખ મગરના શ્રીધર્મનાથ જિનાલયના એક ગોખલામાં
રહેલી પાદુકાનેડી ઉપર છે : ૩૦૧
- ૭૮૧ ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ ના દિવસે ધોધાના શ્રીતેમિનાથના
ભોંયરામાં શ્રીસુવિધિનાથને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા : ૧૧૩
- ૭૮૭ સુધી જમનગરનાં જિનમંદિરો ઉત્તર જેવાં બની
રહ્યાં : ૯૮
- ૭૮૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૭ ને ગુરુવારના રોજ શેઠ તલકરી શાહે
જમનગરનાં બધાં જિનમંદિરોને સમરાવી પ્રતિષ્ઠા
કરાવી : ૯૮
- ૭૯૧ માં શત્રુંજયની છીપાવસહી છીપા-ભાવસાર ભાષ્યોએ
બંધાવી : ૧૦૭
- ૭૯૨ માં પાટણનો કિલ્લો ઘણું ફરીને બંધાયો હશે : ૫૯
- ૧૮ મી સદીમાં શ્રીલક્ષ્મીરત્ન કવિએ પાવાગઢ વિશે વર્ણન
કર્યું છે : ૧૯
- મા સૈકાની શરૂઆતમાં ખંભાતના ચાંચિયાઓએ
ગંધાર શહેર લૂંટ્યું : ૨૪
- મા સૈકામાં બંધાયેલું એક જૈન મંદિર સરોત્રામાં
છે : ૩૪
- મા સૈકાના મેઘવિજયજીએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં પણ
ચાણુરમાના બટેવા પાર્શ્વનાથનો ઉલ્લેખ કરેલો છે : ૫૪
- મી સદીનો લેખ બિન્નમાલમાં ગાંધી મૂતાના વાસમાં
આવેલા તપગચ્છના ઉપાશ્રયના ગોખલામાં શ્રીમહાવીર
બૃ. ની પ્રતિમા ઉપર છે : ૧૭૯
- મી સદીમાં નાડોલમાં પ્રાચીન શ્રીતેમિનાથ જિનાલયના
છૂર્ણોદ્ધાર સમયે મૂ. ના. ની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં
આવી : ૨૨૬
- મા સૈકામાં શ્રીશીલવિજયજીએ 'તીર્થમાળા' રચી : ૧૭
- મા સૈકાના શ્રીશીલવિજયજીએ દીવનું વર્ણન આપ્યું
છે : ૧૩૭
- મી સદીના પં. મહિમાએ 'તીર્થમાળા' બનાવી : ૧૬૩
- મા સૈકાના પં. મહિમાએ 'તીર્થમાળા'માં સરોત્રામાં બે
મંદિરો હોવાનો ઉલ્લેખ આપ્યો છે : ૩૫
- મા સૈકાના યાત્રી પં. મહિમાએ તીર્થમાળામાં ખીમે-
લના મંદિરોની નોંધ લીધી છે : ૨૦૫
- મા સૈકાના યાત્રી શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિ અને પં. મહિમાએ
રાણપુરમાં ૫ જિનમંદિરો હોવાની નોંધ આપી છે :
૨૧૫

- મા સૈકાના શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ રચેલી 'તીર્થમાળા'માં
કરંડામાં હવિતરવામી વીરનો ઉલ્લેખ આપ્યો છે : ૨૨૮
- મા સૈકાના શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ 'રાણપુરતીર્થસ્તવન'
રચ્યું : ૨૧૫
- ૧૮ મીથી ૨૦ મી સદી સુધીમાં થરાદમાંનાં ૧૧ જિનમંદિરો
બંધાયાં છે : ૪૧
- ૧૮૦૦ માં અંચલગચ્છીય શ્રીસચે અમદાવાદના શેખના પાણનું
શ્રીપાર્શ્વનાથ મંદિર બંધાવ્યું : ૧૧
- ૧૮૦૬ ના ત્રણ લેખો વરકાણાના જિનાલયના ચોટમાં છે :
૨૨૭
- ૧૮૧૦ માં ગંધારના છૂર્ણ મંદિરનો ઉદ્ધાર શેઠ હડીસહ
કેશરીસિંહે કરાવ્યો : ૨૪
- ૧૮૧૭ માં પાલીતાણામાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી પાસે
આવેલું શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર દીવનિવાસી શેઠ રૂપચંદ
ભીમસિંહે બંધાવ્યું : ૯૯
- ૧૮૨૦ માં ઓશવાલ શેઠ ગોલાજી ઓટાજીએ બાલીમાં
શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૨૦૬
- (સને ૧૭૬૩)માં ભદ્રેશ્વરનો જૂનો કિલ્લો પાડી
નાખવામાં આવ્યો : ૧૪૧
- ૧૮૨૧ ની સાલના કારીગરોના લેખો આણના વિમલવસહી
મંદિર પાસે આવેલા શ્રીમહાવીર જિનાલયમાં છે તેથી
એ સમયે આ મંદિર બન્યું હશે : ૨૯૧
- ૧૮૨૨ ના જેઠ સુદિ ૧૧ ને શુક્રવારના લેખવાળાં વીશ વિહ-
રમાન જિનનાં પગલાં તારંગા ઉપર છે : ૧૫૨
- ૧૮૨૬ થી ૧૮૩૩ સુધીમાં બાલીમાં પશ્ચિમ તરફનો કિલ્લો
બંધાવાયો : ૨૦૬
- ૧૮૩૩ ના શ્રાવણ માસમાં સહુજમાંથી નીકળેલી મૂર્તિઓનો
માતરમાં પ્રવેશ થયો : ૧૩
- ૧૮૩૪ ના રંગથી લખેલા લેખો કેરના ખંડિત કાળા જિનમંદિરના
સભામંડપમાં છે, તેનાથી જણાય છે કે, ગુજરાત અને
મારવાડના શ્રાવકો અહીં યાત્રાએ આવતા : ૨૫૭
- ૧૮૩૬ ના લેખવાળાં શ્રીઅજિતનાથનાં પગલાં તારંગાની
સિદ્ધશિલા ટૂંક પર છે : ૧૫૨
- માં મહેતા મહોદયજીએ ખીમેલમાં મોટી પાકી
વાવ અને ધર્મશાળા પણ બંધાવી : ૨૦૫
- ૧૮૪૨ માં માળિયાના મિયાણાઓએ સીકરામાં ઉપદ્રવ
મચાવ્યો : ૧૪૬
- ૧૮૪૨-૪૩ માં અમદાવાદના નગરશેઠ ખુશાલચંદ લક્ષ્મીચંદ
શત્રુંજયનો સંઘ લઈ માતર આવ્યા : ૧૩
- ૧૮૪૩ માં શેઠ પ્રેમચંદ લવજી મોદીએ શત્રુંજય ઉપર પ્રેમવસહી
બંધાવી : ૧૦૭

- માં શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ ગિરનારમાં સંગ્રામ સોનીના નામે ઓળખાતી ટૂંકનો છજોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૨૪
- ૧૮૪૪ થી ૧૮૮૫ (સને ૧૭૮૭ થી ૧૮૨૮)માં રાવ સુરત-સિંહના મંત્રી અમરચંદ સુરાણા હતા : ૧૬૦
- ૧૮૪૮ માં કોઈ કોળી રતેજથી એ મૂર્તિઓ ચોરીને શંખલપુરમાં લાવ્યો : ૭૩
- માં યતિ શ્રીતારાચંદ નસોલમાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૮૭
- ના વૈશાખ સુદિ ૬ને શુક્રવારે શ્રીજિનેદ્રસરિએ ગિરનારના શ્રીજગન્નાથના મંદિરના મૂં નાંની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૨૨
- માં શંખલપુરમાં કોઈ જૂના ખડેરને ખોદીને ઇંટા કાઢતાં તેમાંથી ભોંયરું નીકળી આવ્યું; એ ભોંયરામાંથી ૧૫૦—૨૦૦ જેટલી જિનપ્રતિમાઓ વગેરે મળી આવ્યાં : ૭૩
- ૧૮૫૦ માં વિજ્ઞપુરના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મૂળનાયકની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી, જે પ્રાચીન મૂર્તિ બારોટના ઘરમાં ગુપ્ત રીતે રાખવામાં આવેલી : ૯૩
- માં પાલીતાણામાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથનું મંદિર સુરત-નિવાસી શેઠ હીરાચંદ ધર્મચંદનાં ધર્મપત્ની હેમકુંવર શેઠાણીએ ઘર દેરાસર તરીકે બંધાવ્યું : ૯૯
- ૧૮૫૧ માં છરાવડાના જૈન મંદિરનો છેલ્લો છજોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો : ૩૦૦
- ૧૮૫૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૧ ના દિવસે ખીવાણુદીની ધર્મશાળા પાસેની જમીનમાંથી ગોડી પાર્શ્વનાથ લાંબી મૂર્તિ અને તે પછી ખીજાં ૧૨ જિનમિત્રો મળી આવ્યાં : ૨૧૩
- ના શ્રાવણ વદિ ૨ના દિવસે ખીવાણુદીના શ્રીમહાવીર જિનાલયનું શિશ્વરોપણ થયું : ૨૧૩
- ૧૮૫૪ ના ફાગણ સુદિ ૨ના દિવસે ખીવાણુદીના શ્રીમહાવીર જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૧૩
- ૧૮૫૬ માં ધાંધાણીમાં જૈનોનાં ૪૦ ઘરો હતાં, તે વધીને સં. ૧૯૦૦માં ૧૦૦ જેટલાં થયેલાં, એ પછી કોઈ કારણસર એક પણ જૈનનું ઘર રહેવા ન પામ્યું : ૧૯૩
- ૧૮૫૯ ના લેખો ગિરનાર પરના મેલકવસહી મંદિરમાંની ચૌમુખી પ્રતિમાઓ ઉપર અને મૂં નાં સહસ્રદ્વેષ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ઉપર છે : ૧૨૩
- માં ગિરનાર પરના સંગ્રામ સોનીના કહેવાતા મંદિરમાં મૂં નાં શ્રીસહસ્રદ્વેષ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની શ્રીજિનેદ્ર-સરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૨૪
- ૧૮૬૦ માં શત્રુંજય પર સહસ્રદ્વેષ મંદિર શેઠ મૂળચંદ માયા-ભાઈ આવચંદે બંધાવ્યું : ૧૦૭
- ૧૮૬૨ માં શેઠ ગણાભાઈ લાલભાઈ નવલખાએ મારવાડના ગોડી પાર્શ્વનાથ લાંબો સંઘ કાઢ્યો : ૩૧

- ૧૮૬૩ માં શ્રીરૂપવિજયજી મહારાજે અમદાવાદમાં સમેતશિખરની યોજના શ્રીપાર્શ્વનાથ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૧
- ૧૮૬૫ માં વિજ્ઞપુરના ભાટવાડાના શ્રીઆદીશ્વર મંદિરના મૂં નાંની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૯૩
- માં નાકોડાના શ્રીઋષભ જિનાલયના થયેલા ઉદ્ધાર પ્રસંગે ફરીને શ્રીઋષભદેવ લાંબા બિરાજમાન કર્યા : ૧૮૫
- માં મહાર પાસેની એક ટેકરીમાંથી શ્રીમહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા વગેરે નીકળી આવ્યાં તે પછી મહારમાં શ્રીમહાવીર જિનાલય બંધવાની શરૂઆત થઈ : ૩૦૧
- ના ફાગણ વદિ ૧૩ને રવિવારે નાકોડાના શ્રીઋષભદેવ મંદિરમાં નવો નાલમડંબ કરાવ્યાનો લેખ છે : ૧૮૫
- ૧૮૬૬ માં વિજ્ઞપુરના સુથારવાડાના શ્રીઋષભદેવ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૯૩
- ના લેખવાળાં પગલાં તારંગાની મોક્ષખારી ઉપર છે : ૧૫૨
- ૧૮૬૭ (સને ૧૮૧૦)માં મુંદ્રા ગામ વસ્તું ત્યારે બદ્રેશ્વરના જૈનમંદિરના પથ્થરોનો ઉપયોગ ત્યાંના કિલ્લામાં કરવામાં આવ્યો : ૧૪૧
- ૧૮૬૯ માં તેલપુર અને તેની આસપાસનાં કેટલાંક ગામ લાંબાં અને એ પ્રદેશ વસ્તી વિનાનો બની ગયો : ૨૭૫
- માં સાંતપુરનો નાશ થયો : ૨૭૭
- ના વૈશાખ સુદિ ૩ના દિવસે જસલમેરના કોઠારીપાડાના શ્રીસુપાર્શ્વનાથ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૧૬૫
- ૧૮૭૨ માં ભીલડિયા ગામ નવેસર વસ્તું : ૩૮
- માં ચાણુરમાં બટેવા પાર્શ્વનાથ મંદિરનો છજોદ્ધાર થયો : ૫૪
- માં વિજ્ઞપુરમાં શ્રીશાંતિજિનાલય બંધવામાં આવ્યું : ૯૨
- માં બાણુ ધનપતિસિંહજીએ તળાજમાં ધર્મશાળા બંધાવી : ૧૦૯
- ૧૮૭૩ માં વિજ્ઞપુરમાં શ્રીઅરનાથ પ્રભુનું દેવળ બંધવામાં આવ્યું : ૯૩
- માં તારંગામાં સહસ્રદ્વેષ મંદિર બંધવામાં આવ્યું તેનો એ સંબંધી લેખ છે : ૧૫૧
- નો લેખ જિતમાલના બુધવાસમાં આવેલા શ્રીમહાવીર જિનાલયના મૂં નાં ઉપર છે : ૧૮૦
- ૧૮૭૫ (ઈ. સ. ૧૮૧૮) થી અંગ્રેજોએ અહીં (અમદાવાદ) નો અમલ શરૂ કર્યો : ૮
- ના લેખવાળી મૂળનાયક શ્રીઅભિનંદન જિનની પ્રતિમા ગિરનારમાં કુમારપાલ ટૂંકના મુખ્ય મંદિરમાં છે : ૧૨૪
- માં જસોલમાં શ્રીઆદિનાથનું ચેત્ય બંધવામાં આવ્યું : ૧૮૭

- ૧૮૭૬ માં શંખવપુરમાં દેરાસરનો થોડો ભાગ તૈયાર થયો : ૭૩
 -નો એક શિલાલેખ બોધણીના મંદિરમાંની એક મૂર્તિ ઉપર છે : ૭૭
 -ના જેઠ સુદિ પતે ગુરુવારના એક દાનપત્રમાં શિવ-સિંહજી મહારાને જનાપરનો હીરાજીવાળો અરટ, પીડ-વાડાનો પાટવાનો અરટ, ઉંદરાનો સગેરી વાવવાળો અરટ અને વીરવાડા ગામની ખેતીની અડધી ઉપજ બ્રાહ્મણવાડાના જિનમંદિરને અર્પણ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે : ૧૫૯, ૨૭૩
- ૧૮૭૯ માં કર્નલ ટોડ સાહેબ ચંદ્રાવતીમાં આવ્યા ત્યારે ત્યાંના જિનમંદિરોના ફોટા લીધા, જે 'ટ્રાવેલ્સ ઇન વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા'માં પ્રસિદ્ધ થયા છે : ૨૭૯
- ૧૮૮૦ માં તારંગામાં નંદીશ્વરદ્વીપનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું તેનો લેખ પણ છે : ૧૫૧
 -લેખો ભટ્ટાણાના જૈન મંદિરની મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૩૦૬
- ૧૮૮૨ નો લેખ સુરતમાં વડાચૌડાના ગોડીપાર્શ્વનાથના મંદિરના મૂળનાયક ઉપર છે : ૩૧
 -માં નગરશેઠ હીમાભાઈએ શત્રુંજય પર હીમાવસહી બંધાવી : ૧૦૭
- ૧૮૮૩ ના જેઠ સુદિ ૧ના રોજ સિરોહીમાં આવેલી યૂઝની વાડીના શ્રીઆમણુવાડ મહાવીરની ચરણપાદુકાઓ સ્થાપન કરવામાં આવી : ૨૫૦
- ૧૮૮૬ માં કવિ દીપવિજયજીએ 'કાલી તીર્થભાળા' રચી : ૨૨
 -માં નગરશેઠ હીમાભાઈએ શત્રુંજય પર બંધાવેલી હીમાવસહીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૦૭
- ૧૮૮૮ ના મહા સુદિ પતે સોમવારનો લેખ મોટા પોશીનાના શ્રીનેમિનાથ જિનાલયના મૂળનાયકના આસન ઉપર છે : ૮૯
 -ના માગશર સુદિ પના પ્રતિષ્ઠાલેખવાળી મૂં નાં ની મૂર્તિ સિરોહીના શ્રીગોડીપાર્શ્વજિનાલયમાં છે : ૨૪૯
- ૧૮૮૯ માં શ્રીછરાવજી પાર્શ્વનાથની છુપાવી રાખેલી મૂર્તિ વડોદરામાં પ્રગટ થઈ : ૧૯
- ૧૮૯૦ માં બીલગિયાનું મંદિર નાનું હતું : ૩૮
- ૧૮૯૧ માં જસલમેરથી આદિજીગોત્રના શેઠ ગુમાનચંદ બહાદર-મલ્લ આદિ પાંચ ભાઈઓએ શત્રુંજયનો સંઘ કાઢ્યો ત્યારે શંખેશ્વર તીર્થની યાત્રા કરી : ૪૯, ૫૩
- ૧૮૯૨ માં (નવા) બીલગિયાના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૩૮
- ૧૮૯૩ ના લેખો રતિજના મંદિરની દેરીઓની મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૭૬
 -માં શત્રુંજય પર નંદીશ્વરની ટૂંકમાં ઉજમફાઈએ ઉજમવસહી બંધાવી છે : ૧૦૭

- માં શત્રુંજય પર શેઠ સાકરચંદ પ્રેમચંદ સાકરવસહી બંધાવી : ૧૦૭
- માં શેઠ બાલાભાઈએ તાલાવસહીમાં શ્રીઋષભદેવનું મુખ્ય મંદિર બંધાવ્યું : ૧૦૮
- માં મોતીચાહ શેઠના પુત્ર શેઠ ખીમચંદભાઈએ શત્રુંજય પર મોતીચાહની ટૂંકનું મુખ્ય મંદિર પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યું : ૧૦૮
- માં જસલમેરના મહેતાપાડામાં આવેલું શેઠ ધનરાજજી મૂળાનું ઘર દેરાસર પ્રતિષ્ઠિત થયું : ૧૬૫
- ના લેખવાળી મૂર્તિ મૂળાળા મહાવીર તીર્થના મંદિરમાં છે : ૨૨૧
- નો લેખ નાડોલના શ્રીપદ્મપ્રભ જિનાલયના વડામાં આવેલા શ્રીઅજિતનાથ જિનાલયમાં મૂં નાં ઉપર છે : ૨૨૬
- ના મહા સુદિ ૧૦ને શુધવારે માતરના મંદિરની ભમતીની દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૩
- ૧૮૯૬ ના માધ સુદિ ૧૩ના દિવસે છરાવજી પાર્શ્વનાથની પ્રગટ થયેલી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા વડોદરામાં મામાની પોળના મંદિરમાં કરવામાં આવી : ૧૯
- ૧૮૯૭ માં દાંતીવાડાનો ઉપાશ્રય બન્યો : ૩૬
 -માં શેઠ નરશી નાથાએ નળિયામાં મૂં નાં શ્રીચંદ્ર-પ્રભસ્વામીનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૪૨
- માં શેઠ સવાઇ રામજી બાદણાએ અમરસાગરમાં શ્રીઋષભદેવનું બીજું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૭૧
- ૧૮૯૯ નો લેખ સાંતપુરના જિનાલયમાં મૂં નાં ઉપર છે : ૨૭૭
 -ના શ્રાવણ વદિ ૧૧ના રોજ મેત્રાણુમાં ઉજમવેલા નામના લવારની કોઠમાંથી ચાર જિનમૂર્તિઓ પ્રગટ થઈ : ૪૫
- ૧૮--નો લેખ પીંડવાડાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયના કોટની ભીંતમાં છે : ૨૩૪
- ૧૮--નો લેખ મયારમાં ડીસા કેપના રસ્તે આવેલી છત્રીની પાસેની દેરીમાં રહેલાં પગલાં પર છે : ૩૦૨
- ૧૯ મી સદીમાં શ્રીદીપવિજયજી કવિએ 'સુરત ગજ્જલ' રચી : ૨૯
 -સદીના શ્રીદીપવિજયજીએ 'છરાવજી પાર્શ્વનાથસ્તવન' રચ્યું : ૧૯
- મી સદીમાં શત્રુંજયની ખરતરવસહીનાં મંદિરો બંધા-યેલાં છે : ૧૦૬
- મા સૈકામાં ઘાણેરાવનાં ૧૧ મંદિરો બંધાયાં છે : ૨૨૦

વર્ગ ૧ : ઘટનાઓની સાલવાર સૂચી

૧૯૦૦ માં ચવરલી ગામના ખંડિત જિનાલયમાંથી શ્રીશાંતિનાથની મૂર્તિ લાવીને નાંદિયાના ઉપાશ્રયના એક ઓરડામાં મૂકી : ૨૪૪

૧૯૦૧ લગભગમાં ઓશવાલ શેઠ માનસિંહ ભોજરાજે ગિરનાર પર ટૂંકે બંધાવી : ૧૨૫

—ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ યતિ શ્રીજેવંત રૂપજીએ જૂનાગઢમાં શ્રીઆદીશ્વરનું જિનાલય બંધાવ્યું : ૧૧૯

૧૯૦૨ માં શેઠ જસરાજજી ધારીવાલે પાલીમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૭૫

૧૯૦૩ નો લેખ રાણકપુરના ધરણવિહારમાં રહેલા સહસ્ત્રલ્પ પાર્શ્વનાથના સુંદર આંટીધુંડીવાળા શિલ્પ ઉપર છે : ૨૧૭
—માં વિજયપુરનું શ્રીમહાવીર જિનમંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૯૩

—માં અમરસાગરમાં કુંગરશીનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૧૭૧

—માં કોરડાના શ્રીઆદિજિનાલયના મૂં નાની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે : ૨૨૯

—માં વાટેડાના જિનાલયની ફરી પ્રતિષ્ઠા થઈ ત્યારે વાટેડામાં ૮૦ શ્રાવકોની વસ્તી હતી : ૨૫૯

—ના લેખો કીવરલીના જિનાલયમાં રહેલી જિનમૂર્તિઓ ઉપર છે : ૨૬૨

—ના મહા વદિ ૫ ને શુક્રવારનો લેખ મૂળાળા મહાવીર તીર્થમાં મંદિરની જમણી તરફની દેરીમાં શ્રીમહાવીર ભં ની મૂર્તિ ઉપર છે : ૨૨૧

—ના વૈશાખ સુદિ ૩ નો લેખ ઝીંઝુવાડાના જિનમંદિરના મૂળનાયકની ગાદી ઉપર છે; જે છણોદ્ધાર સમયનો છે : ૭૪

—માં અમદાવાદની બહારની વાડીમાં આવેલા શ્રીહકી-સિંહના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા શ્રીશાંતિસાગરસુરિએ કરી : ૧૨

૧૯૦૪ ના લેખવાળાં દાદાજીનાં પગલાં મંડોરના શ્રીશાંતિનાથ મંદિરની પાછળ આવેલી દેરીમાં છે : ૧૬૩

૧૯૦૫ ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ ઝીંઝુવાડાના જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૭૪

—માં વડગામના જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે : ૭૪

—માં શેઠ જીવરાજ રતનશીએ જપ્પૌની રત્નટૂંકે, જેમાં મૂં નાની શ્રીમહાવીર પ્રભુ છે, તે બંધાવી : ૧૪૨

—માં નાગોરમાં જૈનોનાં ૭૦૦ ઘરો વિદ્યમાન હતાં : ૧૯૯

—ના જેઠ વદ ૮ ના દિવસે શંખજપુરના જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૭૩

૧૯૧૦ માં શેઠ ભારમલ તેજશીએ નળિયામાં શ્રીશાંતિનાથનું દેરાસર બંધાવ્યું : ૧૪૩

—માં નાકોડાના શ્રીશાંતિ જિનાલયના લેખમાં એ મંદિર ગાલાશાહે બંધાવ્યાનો નિર્દેશ છે : ૧૮૬

—માં નાકોડાના શ્રીશાંતિજિનાલયમાં શ્રીશાંતિનાથ ભં ની ખીજી નવી મૂર્તિની સ્થાપના કરવામાં આવી : ૧૮૬

૧૯૧૧ માં કોરડામાં શ્રીમહાવીર જિનાલયનો છણોદ્ધાર કરાવતાં વિ. સં. ૧૧૪૩ ના લેખવાળી ત્રણ પ્રાચીન પ્રતિમાઓ નીકળી આવી : ૨૨૯

૧૯૧૫ માં શેઠ હીરજી ડોસાભાઈ અને શેઠ પાસવીર રાયમહે તેરામાં જીરાવલા પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૪૩

૧૯૧૬ નો નવામાં નવો લેખ શંખેશ્વરના જૈન મંદિરમાંથી મળી આવે છે : ૪૮

—ના લેખવાળી શ્રીજિનદત્તસુરિની ચરણપાદુકા સિરોહીના શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વ જિનાલયમાં છે : ૨૫૦

૧૯૧૮ માં શેઠ હરભમ નરશી નાથાએ નળિયામાં અષ્ટાપદજીનું દેરાસર બંધાવ્યું : ૧૪૩

—માં શેઠ કેશવજી નાયક, શેઠ વેલજી માણુ અને શેઠ શિવજી નેણશીએ કોકારાનું જૈન મંદિર બંધાવ્યું : ૧૪૪

—ના શિલાલેખો વેલારના જૈન મંદિરની નવચોકીના સ્તંભો ઉપર હોવાથી એ સમયે એ મંદિરનો છણોદ્ધાર થયો હશે : ૨૬૫

૧૯૧૯ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ના દિવસે ઉપરિયાળામાં એક કુંભારને માટી ખોદતાં જિનમૂર્તિઓનો પત્તો લાગ્યો : ૭૫

૧૯૨૦ માં રાઓ પ્રાગમજીના સમયમાં ભદ્રેશ્વરના જૈન મંદિરનો છણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો : ૧૪૦

—માં ખીમેલનિવાસી શ્રાવિકા નગીયાઈએ ગામેગામના સંયો પાસેથી પૈસા ઉઘરાવી ખીમેલમાં શ્રીઆદિનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૨૦૫

—માં મહારના શ્રીમહાવીર જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૩૦૧

૧૯૨૧ લગભગમાં ઝગડિયાની પાસેથી મૂર્તિઓ પ્રગટ થઈ : ૨૯

—માં પાલીતાણામાં નરશી કેશવજીની ધર્મશાળાના મંદિરમાં શ્રીચૌમુખજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૯૯

—માં શત્રુજ્યની ખરતરવસહીનું મંદિર શેઠ નરશી કેશવજીએ બંધાવ્યું : ૧૦૬

—માં બ્રાહ્મણવાડાના અમરાજી રાવળ પૂનરીની એક દેરી ત્યાંના કારખાના તરફથી ખનાવવામાં આવી : ૨૭૨

—ના પ્રતિષ્ઠાલેખો મહારના શ્રીમહાવીર જિનાલયની મૂર્તિઓ ઉપર મૌલુદ છે : ૩૦૧

૧૯૨૨ ના બાદરવા સુદિ ૩ ના દિવસે બોરોડાના તુરેલા તળાવના ટેકરામાંથી સ્વામવર્ણી શ્રીતેમનાથની પ્રાચીન પ્રતિમા મળી આવી : ૪૩

- ૧૯૨૨, ૧૯૪૦, ૧૯૯૯ માં સિરોહીમાં આવેલી યૂલની વાડીના શ્રીમહાવીર જિનાલયની દેરીઓનાં છર્ણોદ્ધાર થયો : ૨૫૧
- ૧૯૨૩ અને ૧૯૫૯ ના લેખવાળી જિનપ્રતિમાઓ ડબ્બાણીના જૈન મંદિરમાં છે : ૩૦૮
- ૧૯૨૫ માં ગંધારના મંદિરની બીતોમાં ફાટો પડી ગઈ : ૨૪
- ના લેખવાળી મૂર્તિ ગેડીના જૈન મંદિરમાં છે : ૧૪૫
- ૧૯૨૭ માં વિજયપુરમાં શ્રીકૃષ્ણ જિનમંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૯૨
- ૧૯૨૮ માં પાલીતાણામાં નરશી નાથાની ધર્મશાળાના મંદિરમાં શ્રીચંદ્રમુક્તિ લાંબી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે : ૯૯
- માં શેઠ હિંમતરામજી બાફણાએ અમરસાગરમાં શ્રીઋષભદેવજી મોટું મંદિર બંધાવી શ્રીજિનમહેન્દ્રસુરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૭૧
- માં ખીન્નેલના શ્રીઆદિનાથ મંદિરના મૂં નાં ની અંજનશલાકા થઈ : ૨૦૫
- ૧૯૩૦ માં રતિજમાં એક પટેલના ઘરના પાયામાંથી લાંબી શ્રીમહાવીરની મૂર્તિ મળી આવી : ૭૬
- ની આસપાસ પાટણના શ્રીચંદ્રજીનું ધ્યાન ચાંપના મંદિર તરફ દોરાયું : ૪૪
- (ઈ. સ. ૧૮૭૩)માં ડૉ. બર્નેસે ઢાંકનાં શિલ્પોની શોધ કરી : ૧૩૧
- ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ના રોજ ભોયણીમાં એક કૂવો ખોદતાં શ્રીમલ્લિનાથ અને બે કાઉસાંગિયા મૂર્તિઓ મળી આવી : ૭૬
- ૧૯૩૦-૧૯૩૨ માં વિજયપુરમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય મંદિર બંધાવાયું : ૯૩
- ૧૯૩૨ માં યતિ શ્રીરૂપચંદ્રજી નાગોરમાં શ્રીસુમતિનાથ લાંબું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૯૯
- માં શેઠ નરશી કેશવજીએ ગિરનારના મંદિરનો છર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૨૨
- માં જલોરના સુવર્ણગિરિ પર આવેલા અષ્ટાપદ મંદિરમાં સરકારી તોપખાનું રાખવામાં આવેલું : ૧૯૨
- માં અજરીના જિનાલયની ફરી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૨
- ૧૯૩૩ માં શેઠ સીરમલજી બઝાઈએ પાલીમાં શ્રીઋષભદેવ લાંબું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૭૫
- ૧૯૩૫ માં મંડાના એક ખેતરમાંથી ૭૫ જૈન મૂર્તિઓ અને પરિક્ષે મળી આવ્યાં : ૮૦ ૫૫
- માં સિરોહીમાં આવેલા શ્રીચૈત્રામ જિનાલયની સામે એક બગીચો અને કૂવો કરાવવામાં આવ્યો : ૨૫૦
- ૧૯૩૬ માં પાટણના રહીશ પરીખ વીરચંદ્રભાઈએ બીલડિયા તીર્થનો વહીવટ સંભાળ્યો : ૩૮
- ૧૯૩૮ પહેલાં ચાંપનું જૈન મંદિર નાના ગભરાવાળું હતું તેનું સમારકામ થયું : ૪૪

- ૧૯૩૯ માં શત્રુંજયના વિશાળ કિલ્લામાં બારી મુકવામાં આવી, જેને રામપોળ કહે છે : ૧૦૨
- માં પાવકામાં માડીનો દગલો ખોદતાં ૮ પ્રાચીન જિનપ્રતિમાઓ મળી આવી : ૨૩૬
- ના મહા સુદિ ૧૦ના દિવસે માંડવીના શેઠ મોણશી તેજશીનાં ધર્મપત્ની મીકાબાઈએ જલેશ્વરના જૈનમંદિરનો છર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૪૦
- આવણુ સુદિ ૪ ના રોજ માતરના મંદિરનું શિખર અચાનક તૂટી પડ્યું : ૧૩
- ૧૯૪૧ ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ના રોજ સિરોહીમાં આવેલી યૂલની વાડીમાં મૂં નાં શ્રીમહાવીરનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૨૫૧
- ૧૯૪૩ ના મહા સુદિ ૧૦ ના રોજ ભોયણીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૭૭
- ૧૯૪૪ ના રોજ ઉપરિવાલામાં જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૭૫
- ૧૯૪૫ માં દાવડમાં મેવાડ બ્રાહ્મણ દુર્ગાશંકરના મકાનનો પાયો ખોદતાં ૨૦૦ ખડિત જિનપ્રતિમાઓ નીકળી આવી : ૮૩
- માં વિજયપુરમાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૯૩
- ના જેઠ સુદિ ૧૩ને મંગળવારે સિરોહીના શ્રીનપાગ-ચીથ ઉપાશ્રયમાં આવેલા ૧૦ પાકુકાઓના પટ્ટની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૫૦
- ના જેઠ વદિ ૧૦ના દિવસે માતરના મંદિરનું શિખર ફરીથી ચણાવવામાં આવ્યું : ૧૩
- ૧૯૪૭ ના અખાત્રીજે મેત્રાણામાં બંધાવેલા વિશાળ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૪૫
- માં જલોરના કોકણિયાવાસમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું શિખર-બંધી મંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૧૬૧
- માં ગયમણના જિનાલયમાં શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસુરિની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત થઈ : ૨૩૮
- ના માગશર સુદિ ૩ ના રોજ સુરતમાં વડાચૌટાના ગોડીપાર્શ્વનાથના મંદિરમાં પિત્તલના સુંદર સમવસરણની પ્રતિષ્ઠા શ્રીમોહનલાલજી મહારાજે કરી : ૩૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૬ના રોજ સિરોહીમાં શ્રીસંલવનાથ જિનાલય ઉપર છેલ્લો દળ-દંડ ચડાવવામાં આવ્યો : ૨૪૮
- ૧૯૪૮ માં પાલીતાણામાં મોતીસુખિયાની ધર્મશાળાના મંદિરમાં શ્રીઆદીશ્વર લાંબી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે : ૯૯
- ૧૯૪૯ માં પાલીતાણામાં સુરતનિવાસી શેઠાણી જસદેવે ધર્મ-શાળા બંધાવી, તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૯૯
- ૧૯૫૦ માં શ્રીસંઘે મેડોરની દાદાવાડીમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું : ૧૬૩

- માં શેહિડાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયનો પાયો નાખવામાં આવ્યો : ૨૫૮
- માં બાલીમાં શ્રીધર્મનાથ ભગવાનનું મંદિર શ્રીત્રિલોક-સાગરજી યતિએ બંધાયું : ૨૦૬
- માં પાલીતાણામાં યતિ કરમચંદ્રજીના ડેલામાં શ્રીશાંતિ-નાથ ભંનું મંદિર બંધાયું : ૯૯
- ના મહા સુદિ ૧૦ના રોજ રા. બા. ધનપતિસિંહજીએ માતા મહેતાબકુંવરના નામથી શત્રુંજય ઉપર ધનવસડી ટ્રેક બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૧૦૧
- ૧૯૫૧ માં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી શ્રીઆદીશ્વરની ચરણપાદુકાઓ નાકોલના શ્રીપદ્મપ્રભજિનાલય પાસે આવેલા બગીચામાં છે : ૨૨૬
- ૧૯૫૨ (સને ૧૮૯૫)માં વિદેશી વિદ્વાન બર્નેસ પાવાગઢ આવ્યો ત્યારે અહીંના મંદિરોની જે સ્થિતિ હતી તે વિશે જણાવ્યું છે : ૨૦
- ૧૯૫૪ માં પાલીતાણામાં વીરબાઈ પાઠશાળાના મંદિરમાં વીરબાઈએ શ્રીમહાવીર જિનની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૯૯
- માં દેવવાડાનાં જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો : ૨૬૪
- ૧૯૫૫ માં અમદાવાદવાળા શેઠ મનસુખભાઈ ભચુભાઈએ વડગામના મંદિરમાં આરસનું કામ કરાવ્યું : ૭૪
- માં જૈનોનું ધ્યાન સેરિસામાં ખડિત પડેલા જિન-મંદિર તરફ ગયું : ૭૯
- ના વૈશાખ સુદ ૧૩ ના રોજ કતાર ગામના જિન-મંદિરની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા શ્રીમોહનલાલજી મહારાજે કરી : ૩૨
- ૧૯૫૬ માં ચાણપમાં જૈન ધર્મશાળા બાંધવામાં આવી : ૪૪
- પછી જૂના સાણવાડમાં કેટલાક લોકો રહેવા માટે આવ્યા : ૨૫૧
- ૧૯૫૮ માં પાલીતાણામાં શેઠ માધવલાલ દુગડ બાલુએ ધર્મશાળા બંધાવી, તેમાં શ્રીસુમતિનાથ ભંનું મંદિર બંધાયું : ૯૯
- માં બ્રાહ્મણવાડાના જિનાલય ઉપર દંડ-કળશ ચઢાવવામાં આવ્યો : ૨૭૨
- ના મહા સુદિ ૧૩ ના દિવસે શેહિડાના શ્રીપાર્શ્વ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૫૮
- ૧૯૫૮, ૧૯૧૪ ના લેખવાળી જિનમૂર્તિઓ ધાંધાણીના જિના-લયમાં ઉપર-નીચેના માળમાં પ્રતિષ્ઠિત છે : ૧૯૩
- ૧૯૫૯ માં કોરટાના શ્રીપાર્શ્વજિનાલયના મૂ. ના. ની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૨૯
- ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ શેહિડાનું શ્રીઆદીશ્વર મંદિર મૂતા રામચંદ નયમલજીએ બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૨૫૮

- ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ને ગુરુવારે કોરટાના શ્રીમહાવીર જિનાલયનો શ્રીવિજયરાજેન્દ્રસૂરિએ જીર્ણોદ્ધાર કરાવી મૂ. ના. ની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૨૯
- ૧૯૬૦ નો લેખ સુરતના સૈયદપુરાના શ્રીચંદ્રપ્રભજિનાલયના ઘંટ ઉપર છે : ૩૨
- માં પામેરાના જિનાલયમાં ધાતુમૂર્તિ લાવીને ગિરાજ-માન કરી છે; પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ નથી : ૨૯૭
- ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને સોમવારે અડવા લાઈન્સમાં શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા શેઠ કૃષ્ણચંદ કલ્યાણચંદે કરાવી : ૩૨
- ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના રોજ સુરતના સૈયદપુરાના ચંદ્રપ્રભ જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદના પુત્રોએ કરાવ્યો : ૩૨
- ૧૯૬૧ નો લેખ ધનારીના શ્રીશાંતિ જિનાલયમાં શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ વગેરેનાં પગલાં-જોડીવાળા પટ્ટ ઉપર છે : ૨૫૩
- માં ધનારીના શાંતિજિનાલય ઉપર ધનદંડ-કળશ ચઢાવવામાં આવ્યા : ૨૫૩
- માં ધવલીના જિનાલયના કેટલાક ભાગનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો : ૩૦૮
- ના મહા સુદિ ૧૫ ને બુધવારે ખીમેલના શ્રીઆદિ-નાથ મંદિરની દેવકુંવરિયાઓની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૦૫
- ૧૯૬૨ માં પીંડવાડાના શ્રીમહાવીર જિનાલયની કેટલીક પ્રતિ-માઓની પ્રતિષ્ઠા અને છેલ્લો ધ્વજદંડ ચઢાવવામાં આવ્યો : ૨૩૪
- માં વેલારમાં આવકોનાં ૧૫-૧૬ ઘરો હતાં : ૨૬૫
- ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૨ ના દિવસે શેઠ મંજુભાઈ તલકચંદના પુત્રોએ સુરતના ઓસવાડ મહોલ્લામાં શ્રીસંભવનાથનું મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૩૦
- ના શ્રાવણ સુદિ ૧ ના રોજ પંચાસરાના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૫૨
- ૧૯૬૩ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ને સોમવારના દિવસે શેહિડામાં શ્રીઆમણવાડજીનું મંદિર મૂતા રામચંદ નયમલજીએ બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૨૫૯
- ૧૯૬૩-૬૮ માં શેઠ બીખચંદ માણેકચંદે સિરોડીમાં બીનું શ્રીશીતલનાથ જિનમંદિર બંધાયું : ૨૪૯
- ૧૯૬૪ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ને બુધવારે સુરતમાં ગોપીપરાના માળી કૃષિયાના મંદિરમાં શેઠ દીપચંદ સુરચંદે નળ-નાયકને ગાદીનસીન કર્યા : ૩૧
- ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના દિવસે જમણપુરાના જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૪૬
- ૧૯૬૬ માં નાકોગમાં જૈન ધર્મશાળા બાંધવામાં આવી : ૧૮૩

—ના આવશ્ય સુદિ ૯ ને રવિવારે પાનસરમાં રાવણ જવા તેજના ધરના કરામાંથી શ્રીમહાવીર ભં ની મૂર્તિ પ્રગટ થઈ : ૬૪

૧૯૬૭ માં પાટણમાં નાનાં-મોટાં ૧૨૯ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન હતાં : ૫૯

—ના મહા સુદિ ૫ ને શનિવારના રોજ શંખેશ્વરના મંદિરની મૂર્તિઓની ફરી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૪૮

૧૯૬૮ માં કંબોઈના મંદિરમાં એક નાની દેરીમાંથી મૂળ મંદિરમાં મૂં નાં ની પ્રતિમા પધરાવવામાં આવી : ૫૦

૧૯૬૯ માં જલોરના ભાંગરીઓના મહોલ્લામાં શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીનું શિખરખંધી મંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૧૯૧

—(સને ૧૯૧૨)માં પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજીને બાણીથી ઈ. સ. પૂર્વ પાંચમી સતાબ્દીનો જૈન શિલાલેખ મળી આવ્યો; જે ભારતીય બધા શિલાલેખોમાં સૌથી પ્રાચીન છે : ૨૦૪

—માં ગ્યાણીના જૈન મંદિરનો પાયો નાખવામાં આવ્યો : ૩૦૮

૧૯૭૦ માં જૂનાગઢમાં દવાખાના માટે બોદશમ થતાં શ્રીતેમનાથની પ્રાચીન સુંદર મૂર્તિ મળી આવી : ૧૧૯

—માં પાવડાના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૩૭

૧૯૭૨ ના માગશર સુદિ ૩ ના દિવસે સુરતમાં વડાયૌટાના ગોદીપાર્શ્વનાથ ભં ને ફરીથી ગાદીનચીન કરવામાં આવ્યા : ૩૧

—માં શ્રીજ્યંતવિજયજીએ વડાશી તરફના પ્રદેશમાં વિહાર કર્યો હતો, એ સંબંધી ‘વિહારવર્ણનની’ નોંધમાં વડાશીમાં ૩ મંદિરો હોવાનું જણાવ્યું છે : ૮૮

૧૯૭૩ માં શંખેશ્વરના જિનાલયમાં મનોહર ચિત્રકામ થયું : ૪૮

૧૯૭૪ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ના દિવસે પાનસરના મંદિરમાં ભં મહાવીરની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી : ૬૫

૧૯૭૫ માં નવા બારબેરમાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામીનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું : ૧૮૧

—માં કાપરડાના જિનાલયનો છેલ્લો ઉદ્ધાર શ્રીવિજય-નેમિસુરિએ કરાવ્યો : ૧૯૫

૧૯૭૬ માં શ્રીવિજયનેમિસુરિએ નાના પોશીનાના જૈન મંદિરનો હણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૯૦

૧૯૭૭ માં ખંભાતના શ્રીદીપચંદ્ર શ્રાવકે કાવીના રત્નાતિલક-પ્રાસાદનો હણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૨૩

—થી અગ્નરીના જિનાલયના ભોંયરાની મૂર્તિઓની પૂજા કરવાનું શરૂ થયું : ૨૪૨

—ધનારીના શ્રીપૂજ્ય મહેન્દ્રસુરિએ લાજના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૭૪

૧૯૭૮ માં શેઠ વર્ધમાન આણંદજીએ કટારિયાના જિનમંદિરનો હણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૪૪

૧૯૭૯ માં ધરાદના જેઠ નામના ઓઝા જાતિના માણસને મકાનનો પાયો બોદતાં શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામી આદિની મૂર્તિઓ મળી આવી : ૪૨

—માં વાટ્યાના જિનાલય ઉપર છેલ્લો ધનદંડ ચણાવવામાં આવ્યો : ૨૫૯

—ના માગશર વદિ ૫ ના રોજ વામજમાં એક ઘર પાસે બોદતાં જૈનપ્રતિમા નીકળી આવી : ૬૫

૧૯૮૦ ની આસપાસમાં મંદા ગામના ખેતરમાંથી પ્રાચીન પરિકરની ગાદીઓ અને પરિકરનો ઉપરનો ભાગ મળી આવ્યો હતો : ૫૧

—માં શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ હરતે શેઠાણી લક્ષ્મી-બાઈએ તળાજા પાર્શ્વનાથ જિનાલયનો આમૂલચૂસ હણોદ્ધાર કરાવ્યો : ૧૧૦

૧૯૮૨ માં કિલ્લડિયાના મંદિરનો હણોદ્ધાર થયો : ૩૬

—ના જેઠ સુદિ ૧૨ ના દિવસે સેવાડીના મહાવીર જિનાલયના દરવાજાની આલુઆલુની ૬ દેરીઓ થતી શ્રીપ્રતાપરતનજીએ કરાવી : ૨૧૧

—ના જેઠ સુદિ ૧૨ ના રોજ સેવાડીમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય ભંના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થતી શ્રીપ્રતાપરતનજીએ કરી : ૨૧૧

૧૯૮૪ માં પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી અંબિકાદેવી અને શ્રીગૌતમસ્વામીની મૂર્તિઓ સિરોહીના બીજા શ્રીશીતલનાથ જિનાલયમાં છે : ૨૪૯

—ના જેઠ સુદિ ૨ ના દિવસે બોધરા સમરથમજ રતનજીએ સિરોહીમાં બીજા શ્રીશીતલનાથ જિનાલયમાં મૂં નાંની પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૨૪૯

—ના જેઠ સુદિ ૫ ના રોજ ચાણપમાં બંધાવેલા મોટા જૈન મંદિરમાં મૂં નાં શ્રીશીતલનાથ ભંની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૪૪

૧૯૮૫ માં શ્રીયશોવિજયજી ભંની મૂર્તિની (હોઘમાં) પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૨૧

—માં ધનારીના શ્રીપૂજ્ય મહેન્દ્રસુરિએ ચામુડેરીમાં મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરી : ૨૬૬

—ના કાગણ વદિ ૫ ના રોજ સિરોહીના બીજા શ્રીચક્રપલ જિનાલયનો, શ્રીશીતલનાથ જિનાલયનો અને શ્રીઆમણુ-વાડજિનાલયનો છેલ્લો ધન-દંડ ચણાવવામાં આવ્યો : ૨૪૯

—ના જેઠ સુદિ ૩ ને શુરવારે (અમદાવાદના) નગરશેઠે માતરનો પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કર્યો : ૧૩

—(તા. ૨-૧-૨૯)ના રોજ શ્રીયતીન્દ્રસુરિના ઉપદેશથી ભોરોલના કાકિયાર પીરદાનજીએ તેમના તાલુકામાં થતી હવહિંસાને અટકાવવાનું બહેરનામું બહાર પાડ્યું : ૪૪

૧૯૮૭ થી ૧૯૮૬ સુધીમાં સિરોહીના ચૌમુખ જિનાલયના ગર્ભદ્વાર અને આવનજિનાલયનું કાર્ય પૂરું કરવામાં આવ્યું : ૨૫૦

૧૯૮૮ ના મહા સુદિ ૬ના દિવસે સેરિસામાં મૂર્તિઓને પરોણા-દાખલ પ્રવેશ કરાવવામાં આવ્યો : ૭૯

—માં કરારિયાના જિનાલયના મૂં નાં શ્રીમહાવીરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૪૪

૧૯૮૯ માં ખીવાણુદીના શ્રીઆદીશ્વર જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૧૩

—માં શ્રીશાંતિસુરિએ પ્રાહ્મણુવાણમાં શ્રીમહાવીર જૈન ગુરુકુલ સ્થાપન કર્યું : ૨૭૩

૧૯૯૦ માં વડોદરાના લોહણ પાર્શ્વનાથના મંદિરનો છૂર્ણોદ્ધાર થયો : ૨૧

—ના મહા સુદિ ૧૩ ના રોજ મેત્રાણુના ઘર દેરા-સરની પ્રતિષ્ઠા થઈ : ૪૫

—ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૧ ના પાલીતાણામાં શ્રીગોડીપાર્શ્વ-નાથનું ઘર દેરાસર શેક આણુંદણ ક્ય્યાણુછની પેઢીએ નવેસર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૯૯

૧૯૯૧ માં અમદાવાદમાં દોશીવાણી પોળનું અષ્ટાપદ મંદિર શેક મગનલાલ કરમચંદે બંધાવ્યું : ૧૧

—માં પાનસરમાં રેક્ટો ખોદતાં પાંચ જિનમૂર્તિઓ પ્રગટ થઈ : ૬૫

૧૯૯૨ માં (ઈ. સ. ૧૯૩૫)માં ડૉ. હસમુખલાલ સાંકળિયાએ ઢાંકતાં શિક્ષો તપાસ્યાં ત્યારે તેમને તે ઔદ્ધ નહિ પણ જૈન માલુમ પડ્યાં : ૧૩૧

૧૯૯૩ માં શેક કાનમલછ સમદરિયાએ નાગોર સ્ટેશન પાસેની ધર્મશાળામાં શ્રીચંદ્રપ્રભસવામીનું જિનાલય બંધાવ્યું : ૧૯૯

૧૯૯૫ માં ગજોરના શ્રીવર્ધમાન વિદ્યાલયમાં શ્રીમહાવીર જિના-લય બંધવામાં આવ્યું : ૧૯૧

૧૯૯૬ માં વડોદરામાં માતાની પોળના મંદિરનો શતાબ્દી ઉત્સવ ઊજવાયો : ૧૯

૧૯૯૮ (સને ૧૯૪૧) ની વસ્તી ગણતરી મુજબ શંખેશ્વરમાં કુલ ૩૮૦ ઘર અને લગભગ ૧૨૫૦ માણસોની વસ્તી હતી : ૪૭

—ના આસો સુદિ ૧૩ને રવિવારનો લેખ સેવાડીના શ્રીમહાવીર જિનાલયની એક ટોટીની બીંત ઉપર છે : ૨૧૧

૧૯૯૯ ના મહા વદિ ૧૦ના રોજ શેક પોપટલાલ ધારશીએ પાલીતાણામાં દેવરાજ શાસ્ત્રત જિનપ્રાસાદ શ્રીવર્ધમાન જૈન આગમમંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી : ૯૯

૨૦ મી સદીમાં નાગોરમાં જૈ-એક જિનાલય બન્યાં : ૧૯૯

૨૦૦૧ માં સિરોહીમાં શ્રીશાંતિ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૨૪૮

—ના વૈશાખ સુદિ ૬ના રોજ સિરોહીના શ્રીઆદીશ્વરના મંદિરનો છેલ્લો સુવર્ણ કળશ-દંડ ચડાવવામાં આવ્યો : ૨૪૭

—ના વૈશાખ સુદિ ૬ના રોજના પ્રતિષ્ઠાલેખો સિરોહીના શ્રીઆદીશ્વર મંદિરની ભમતીમાં રહેલી મૂર્તિઓ ઉપર છે : ૨૪૭

—ના શ્રાવણ વદિ ૫ ને સોમવારે (તા. ૨૭-૮-૪૫)ના રોજ તમાગનગિરિ ઉપરની છેલ્લી ચૌમુખછની ટૂંકની ચારે પ્રતિભાઓને કોઈધર્માન્ધ વ્યક્તિએ ખરિત કરી : ૧૧૦

૨૦૦૨ ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના રોજ સેરિસાના નવા જિન-મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૮૦

—ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ના દિવસે શ્રીવિજયોદયસુરિએ વામજના જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી : ૬૫

—ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ ના રોજ સિરોહીના શ્રીશાંતિ જિના-લયના મંદિર પર સુવર્ણ દંડ-કળશ ચડાવવામાં આવ્યા : ૨૫૦

૨૦૦૩ ના મહા સુદિ ૧૫ ના દિવસે કંબોધમાં મૂં નાં ને ગાદી ઉપર ફરીથી પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યા : ૫૦

૨૦૦૭ માં પ્રભાસપાટણના સોમનાથ મંદિરનો છૂર્ણોદ્ધાર શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીએ કરાવ્યો : ૧૩૪

—ના વૈશાખ સુદિ ૫ ના રોજ આ વિજયસિદ્ધિસુરિએ માતરના મંદિરની છેલ્લી પ્રતિષ્ઠા કરી : ૧૩

૨૦૦૮ ના (તા. ૨૪-૯-૫૧)ના રોજ સિરોહીના કોઈ જિન-મંદિરની મૂર્તિઓને કોઈ મૂર્તિભંગકે ઉખેડી નાખી : ૨૫૧

—ના મહા સુદિ ૬ ના દિવસે પ્રભાસપાટણમાં આવેલા શ્રીચંદ્રપ્રભ જિનાલયનો છૂર્ણોદ્ધાર કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી : ૧૩૫

વર્ગ ૨ : ગ્રંથોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અખંડ આનંદ : ટિં ૧૩૫
અગરચંદ્રનાહટાનો સંગ્રહ : ૧૨૪, ૨૦૨
અન્યપાલપ્રબંધ : ટિં ૧૪૭
અનંગકદા : ટિં ૧૧૫
અભયદેવચરિત : ૯૨
અમદાવાદનો ઇતિહાસ : ૯
અરબ ઓર ભારત કે સંબંધ : ટિં ૨૪
અર્જુનગિરિકથા (શ્રીસોમચંદ્રસંસ્કૃત) :
૨૯૩, ૨૯૫
અર્જુન પ્રાચીન જૈન લેખસંદોહ : ટિં
૬, ટિં ૪૫, ટિં ૧૬૩, ટિં
૧૮૮, ટિં ૧૮૯, ટિં ૨૭૮,
ટિં ૨૯૦, ટિં ૨૯૪, ટિં ૨૯૬,
ટિં ૩૦૮
અર્જુનચલ પ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંદોહ :
ટિં ૧૫૩ થી ટિં ૧૫૫, ટિં
૧૫૮, ટિં ૧૫૯, ટિં ૨૩૦ થી
ટિં ૨૩૨, ટિં ૨૩૫, ટિં ૨૩૬
ટિં ૨૩૯, ટિં ૨૪૧, ટિં ૨૪૬,
ટિં ૨૫૩, ટિં ૨૫૮, ટિં ૨૫૯,
ટિં ૨૬૧, ટિં ૨૬૫, ટિં ૨૬૬,
ટિં ૨૬૮, ટિં ૨૬૯, ટિં ૨૭૩,
ટિં ૨૭૬, ટિં ૨૭૭, ટિં ૨૭૯
થી ૨૮૧, ટિં ૩૦૬
અર્જુનદ્રિકથા (શ્રીજિનપ્રભસંસ્કૃત) : ટિં
૨૭૯, ૨૯૨, ૨૯૫
અશોકનો શાસનલેખ : ૧૧૬
અશ્વાવેશ તીર્થકથા : ટિં ૪
અષ્ટકસંગ્રહ : ટિં ૧૮૮
અષ્ટોત્તર પાર્શ્વનામ સ્તવન : ૧૧૧
અષ્ટોત્તરી તીર્થમાળા (શ્રીમહેન્દ્રસંસ્કૃત) :
૧૮૭, ૨૭૧, ૨૮૧
અચંત્યગચ્છીય પંચપ્રતિકમણુસૂત્ર : ટિં
૨૮૧
અચંત્યગચ્છીય મોટી પદ્યાવલી : ૪૩, ૨૮૨
આખ્યાન મણિકાશ, -તેની વૃત્તિ : ૯૪
આચારંગ નિરુપ્તિ : ટિં ૧, ૧૧૬
આચારંગસૂત્ર-ટીકા : ૬૯
આત્માનંદપ્રકાશ : ટિં ૭૨
આદિનાથ સ્તવન (શ્રીસમયચંદ્રસંસ્કૃત) : ૧૬૯
આનંદકાવ્યમહોદધિ : મૌકિકપ : ટિં ૨૪
આણના નિમ્નવસહીનો શિલાલેખ : ૧૬૩
આદિથોલોગિકથા રિસર્ચ એ જૈન ડ્યુટી
-લેખ : ટિં ૧૫૪

આદિથોલોગિકથા સર્વે ઓફ નોર્થન
ગુજરાત : ૬૦, ૭૧
આદિથોલોગિકથા સર્વે ઓફ વેસ્ટન
ઇન્ડિયા : ટિં ૧૩૧; ૧૪૪, ૧૪૬
આદિથોલોગ ઓફ ગુજરાત : ટિં ૪
આર્યખપુટાચાર્ય-કથા : ટિં ૧૪૬, ટિં
૧૪૭
આલોચણવિનિતિ : ૬૫
આવસ્યકચૂર્ણ : ૪
હરગદ ચૈત્યપરિપાટી : ૮૩, ૮૪, ૮૬
ધંરનું નક્ષત્રદેવસ્તવન : ૮૫
ધર્મીચિત્ર મૂલ્ય ફરમાન્સ ઇન ગુજરાત
-નં. ૧૩-૧૪ : ૪૯
ધર્મા-પ્રાકાર-ચૈત્યપરિપાટી (શ્રીઅનંત-
હંસકૃત) : ૮૫
ધર્માનું તાત્પર્ય : ટિં ૨૫
ઇન્ડિયન એન્ટિક્વેરી : ટિં ૧૧૪
ઇન્ડિયન ક્લસર : ટિં ૧૧૬
ઉત્તરાધ્યયન-વૃત્તિ : ૯૧
ઉપકેશગચ્છપ્રચરિત્ર : ૨૨૮
ઉપકેશગચ્છપદ્યાવલી : ૧૭૩, ૧૭૪
ઉપકેશકંદલીની લેખનપ્રચરિત્ર : ૪૧
ઉપકેશતરંગિણી : ૧૯૬, ૨૨૯, ૨૮૦,
૩૦૦
ઉપકેશપદ : ૧૭
ઉપકેશમાલાવૃત્તિ : ૨૭૮
ઉપકેશરતનાકર : ૧૭૫
ઉપકેશસપ્તતિકા : ટિં ૧૫૬, ૨૭૯,
૨૮૫, ૨૯૯
ઉપકેશસાર-ટીકા : ટિં ૧૯૦
ઉપમિતિલવપ્રપંચાકથા : ૧૭૭
ઉપાંગ પંચક : ૭૦
એન્ટીકવીટીઝ ઓફ કચ્છ એન્ડ કાશિયા-
વાઃ : ટિં ૧૩૧
એન્ટીકવીટીઝ ઓફ કાશિયાવાઃ : ટિં ૪,
ટિં ૧૨૧
ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ : ૧૧૮
ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ : ટિં ૧૫,
ટિં ૭૩, ૧૯૫, ૨૨૩
ઐતિહાસિક સંશોધન : ટિં ૧૨૮
ઓસવાલ ઉત્પત્તિ- (હસ્તલિખિત પત્ર) :
૧૭૩

કર્મપ્રકૃતિ-વૃત્તિ : ૯૧
કલ્પપ્રાભુત : ૧૦૧
કલ્પસૂત્ર : ૪, ૬૩, ૮૧, ૨૦૨, ૨૦૪
કલ્પસૂત્રની મુવર્ણ અને રોપ્યાક્ષરી સચિત્ર.
પ્રતિઓ : ટિં ૧૨૩
કલ્પસૂત્રની મુવર્ણાક્ષરી પ્રતિ : ૧૨૮
કલ્પાણસાગરસિદ્ધાન્ત : ટિં ૯૭, ૧૪૦
કાશિયાવાડનો ઇતિહાસ : ૧૩૦
કાશિયાવાડમાં પ્રાચીન જૈન શિથોની.
ઉપલબ્ધિ-લેખ : ટિં ૧૩૧
કાન્દકેશપ્રબંધ : ૩૦૦
કાલકસુરિકથાની મુવર્ણ અને રોપ્યાક્ષરી.
સચિત્ર પ્રતિઓ : ટિં ૧૨૩
કાલિકાચાર્ય કથાસંગ્રહ : ટિં ૧૩૧
કામી તીર્થમાળા : ૨૨, ૨૩
કાવ્યમનોહર : ૧૫૯, ૩૦૦
કિતાબુલ તન્ગીહ વલ અશરફ : ૧૪
કુદ્રિનીમત : ૨૮૮
કુમારપાલચરિત : ટિં ૧૯
કુમારપાલપ્રતિભાષ : ૫૮, ૧૨૦, ૧૪૬,
ટિં ૧૪૭
કુમારપાલપ્રબંધ : ૨૬
કુમારપાલમહાકાવ્ય-પ્રચરિત્ર : ૧૯૮
કુમારપાલ રાસ : ૧૪૮
કુમારવિહારસતક : ટિં ૫૭
કુલ્લગુજરાત : ટિં ૯૪
કુલ્લયમાલા-પ્રચરિત્ર : ૫, ૧૮૮, ૧૯૨
કુલ્લયમાળા : ૬૪, ૧૫૫, ૧૭૭
કંટકીક વટનાઓનો સમયનિર્દેશ : ૨૧૯
કેશરિયાજી તીર્થની યાત્રા : ૮૯
કેચર વ્યવહારીકાસ : ટિં ૧૫
ક્ષત્રપદાલીન લેખ : ૧૧૬, ૧૧૭
ક્ષેત્રસમાસ : ટિં ૯૪
ખરતરગચ્છપદ્યાવલી : ૫૯, ૯૨, ૧૯૦,
૧૯૭, ૨૦૩
ખરતરગચ્છપદ્યાવલી : ૧૮૧, ૧૯૩
ખંભાયત ચૈત્યપરિપાટી : ટિં ૧૪, ૧૭
ખંભાતનો ઇતિહાસ અને ચૈત્યપરિપાટી :
૧૭
ખેડાનું તાત્પર્ય : ૯૧
ગણધર-સાધારણ-જલદ્વૃત્તિ : ૧૯૯
ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરિઝ-વડોદરા :
ટિં ૫૮, ૧૬૪

ज्ञाताधर्मद्विधा (सूत्र) : ६८, १००
ज्ञानोदय : ६१० १०५

આત્માવશવાદિધિ : ૭૩

ટાઇમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા : ટિં ૧૧૬
ટ્રાવેલ્સ ઈન વેસ્ટર્ન ઈન્ડિયા : ૨૭૫
ટોડ રાજસ્થાન : ટિં ૧૫૮, ટિં ૨૨૫

અભોધનાં પુરાતન કામો : દિ. ૨૧

तपागच्छपद्मावली (धर्मसागरीय): १५४
१६६, २२८, २२९, २७१, २८५

तणाजनी दुर्घटना-वेप : टि० ११०

तारणदुर्गाक्षिंकार-अजितस्वामिस्तोत्रः ६०६

તિલકમંજરી : પૃ. ૩૦૪

તિથોગાત્રી પયનો : દિ. ૧૧૪

तीर्थभास-छत्तीसी : टि० ७
तीर्थभाषा (श्रीज्ञानविभवसूक्ति) : २६५,

२७७, ३०७

तीर्थभाषा (श्रीगिनतिप्रसूति) : २०७

तीर्थभाषा (श्रीनिवासात्मिका) : ८४

तीर्थभाजा (श्रीमद्विभाङ्ग) : १६३, २०५,
२०५, २४७, २८०

तीर्थभाषा (श्रीमद्भु श्रुति): २१४, २२८,
२४०, २४६, २६८, २७८, २७९

तीर्थभाषा (श्रीरत्नसिंहसरि-शिष्यवृत्त) :
११७, ११८, १२६

तीर्थभाषा (श्रीज्ञापवृत्तसमयद्वय): २२३

तीर्थभाषा (श्रीश्रीभविष्यपुराण): ८ ३६

20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854,

तीर्थभाषा (श्रीसमर्थमंदिर विभा. १०) :

तीर्थभाषा (श्रीसौभाग्यविजयन्त) : २०२

तीर्थयात्रास्तोत्र : ७८
तीर्थगुण आशु : द्वि० २६०, द्वि०

263, 264

यंवाया पार्श्वनाथ उद्वलस्तम्भः द्वि० १४

स्युभाययगल : ११४

निष्कर्ष : २४८

દ્વાનિશિક્ષા (સંસ્કૃત) : ૧૮૯
 દ્વાસ્થાનયયકવાચ : ૧૧૪
 દ્વાત્રય મહાકાવ્ય : ૧૧૯, ૨૩૪,
 ૨૫૬, ૨૬૭

ધર્મરત્નપ્રકરણ : ૯૧

ધર્મરત્નઆવકાચાર : ૯૧

ધર્મસાગરીયપદ્યાવલી-ચત્તિ : ૨૫૫

ધર્મોપદેશમાલા-વિવરણ : ૧૫૫, ૧૯૮

ધર્મોપદેશમાલા-પ્રસ્તાવના : ૨૫૬

ધાતુ પ્રતિમા લેખસંગ્રહ : ૨૬૪

ધી આદિચોલોછ ઓફ ગુજરાત :
 ૨૧૬

ધી ઈન્ધીરિયલ મૂગલ ફરમાન્સ ઈન
 ગુજરાત : ૨૬

ધી જર્નલ ઓફ ધી યુનિવર્સિટી ઓફ
 બોમ્બે : ૨૬

ધી લ્યોગ્રાફિકલ રિફરેન્સરી ઓફ એન્સ-ન્ટ
 એન્ડ મિડિયાવલ ઇન્ડિયા : ૧૧૪

નવવિદ્યાસ-નાટક : ૨૫૮

નાગોર ચૈત્યપરિપાટી (શ્રીનિશાલસુંદરચરિ-
 શિખરચિત) : ૧૯૯

નાટ્યશાસ્ત્ર : ૧૨, ૨૮૮

નાભિનંદનગિરિનોદારપ્રબંધ : ૧૭૩

નિર્વાણકલ્પકા : ૨, ૧૦૫

નિશીથચૂર્ણ : ૧૭૭, ૨૩૫

નેણુસીરી ખ્યાત : ૧૬૧, ૧૭૩, ૧૯૧

નંદોટીકા : ૯૧

પદ્યાવલી : ૮૯, ૯૧

પદ્યાવલી (જૂની ગુજરાતીમાં) : ૮૪

પદ્યાવલી સમુચ્ચય : ૨૩

પત્તનસ્થ પ્રાચ્ય જૈનભાંડાગારીય ગ્રન્થ-
 સૂચી : ૨૫૧, ૨૫૭

પદ્મપુરાણ : ૮૬

પાટણચૈત્યપરિપાટી : ૫૪, ૫૫, ૫૯, ૬૧

પાદલિપ્તસૂત્રપ્રબંધ (પ્રભાવક-ચરિત) :
 ૨૧૯, ૨૩૧

પાર્થપરાક્રમ વ્યાયોગ : ૩૩

પાર્થ અષ્ટોત્તર નામસ્તવન (શ્રીકેમરાજ-
 રચિત) : ૨૦૨

પાર્થનાથચરિત : ૨૪૩, ૨૫૫

પાર્થનાથ ચૈત્યપરિપાટી (શ્રીકલ્યાણ-
 સાગર રચિત) : ૨૦૨

પાર્થનાથ નામમાલા (શ્રીમેધવિજય
 કૃત) : ૨૦૨

પાર્થનાથ સંખ્યાસ્તવન (શ્રીરત્નકુચ-
 રચિત) : ૨૦૨

પાર્થસ્થાનક કલ્પ : ૨૧૭

પિટર્સન રિપોર્ટ : ૨૫, ૭૦

પુરાણોમાં ગુજરાત : ૧૨૯

પુરાતત્ત્વ : ૨૫, ૧૨૩

પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ : ૨૭, ૫૧,
 ૧૪૭, ૧૬૬

પુરાતન ખલ્લેચ : ૨૬, ૮૭

પ્રગટ પ્રભાવી પાર્થનાથ : ૨૫૪, ૨૦૧

પ્રતિગ્રાસાર : ૨૬

પ્રબંધકોશ : ૧૩૯

પ્રબંધચિંતામણિ : ૨૬, ૧૩૪

પ્રભાવકચરિત : ૨૫, ૭, ૨૦, ૨૬,
 ૩૯, ૪૫, ૭૦, ૨૬૪, ૨૬૬, ૨૬૮, ૨૭૮

પ્રશસ્તિસંગ્રહ : ૨૬, ૧૩૪, ૨૭૮

પ્રશસ્તિસંગ્રહ : ૨૬

પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ : ૨૬, ૧૨,
 ૨૬, ૧૪ થી ૨૬, ૨૬, ૭૬, ૨૬, ૧૦૪,
 ૨૬, ૧૦૬, ૨૬, ૧૫૪, ૨૬, ૧૫૬

થી ૨૬, ૨૬, ૨૬, ૧૦૪, ૨૬, ૧૦૬,
 ૨૬, ૧૦૮, ૨૬, ૧૦૯, ૨૬, ૧૧૦, ૨૬, ૧૧૧,
 ૨૬, ૧૧૨, ૨૬, ૧૧૩, ૨૬, ૧૧૪, ૨૬, ૧૧૫, ૨૬, ૧૧૬, ૨૬, ૧૧૭, ૨૬, ૧૧૮, ૨૬, ૧૧૯, ૨૬, ૧૨૦, ૨૬, ૧૨૧, ૨૬, ૧૨૨, ૨૬, ૧૨૩, ૨૬, ૧૨૪, ૨૬, ૧૨૫, ૨૬, ૧૨૬, ૨૬, ૧૨૭, ૨૬, ૧૨૮, ૨૬, ૧૨૯, ૨૬, ૧૩૦, ૨૬, ૧૩૧, ૨૬, ૧૩૨, ૨૬, ૧૩૩, ૨૬, ૧૩૪, ૨૬, ૧૩૫, ૨૬, ૧૩૬, ૨૬, ૧૩૭, ૨૬, ૧૩૮, ૨૬, ૧૩૯, ૨૬, ૧૪૦, ૨૬, ૧૪૧, ૨૬, ૧૪૨, ૨૬, ૧૪૩, ૨૬, ૧૪૪, ૨૬, ૧૪૫, ૨૬, ૧૪૬, ૨૬, ૧૪૭, ૨૬, ૧૪૮, ૨૬, ૧૪૯, ૨૬, ૧૫૦, ૨૬, ૧૫૧, ૨૬, ૧૫૨, ૨૬, ૧૫૩, ૨૬, ૧૫૪, ૨૬, ૧૫૫, ૨૬, ૧૫૬, ૨૬, ૧૫૭, ૨૬, ૧૫૮, ૨૬, ૧૫૯, ૨૬, ૧૬૦, ૨૬, ૧૬૧, ૨૬, ૧૬૨, ૨૬, ૧૬૩, ૨૬, ૧૬૪, ૨૬, ૧૬૫, ૨૬, ૧૬૬, ૨૬, ૧૬૭, ૨૬, ૧૬૮, ૨૬, ૧૬૯, ૨૬, ૧૭૦, ૨૬, ૧૭૧, ૨૬, ૧૭૨, ૨૬, ૧૭૩, ૨૬, ૧૭૪, ૨૬, ૧૭૫, ૨૬, ૧૭૬, ૨૬, ૧૭૭, ૨૬, ૧૭૮, ૨૬, ૧૭૯, ૨૬, ૧૮૦, ૨૬, ૧૮૧, ૨૬, ૧૮૨, ૨૬, ૧૮૩, ૨૬, ૧૮૪, ૨૬, ૧૮૫, ૨૬, ૧૮૬, ૨૬, ૧૮૭, ૨૬, ૧૮૮, ૨૬, ૧૮૯, ૨૬, ૧૯૦, ૨૬, ૧૯૧, ૨૬, ૧૯૨, ૨૬, ૧૯૩, ૨૬, ૧૯૪, ૨૬, ૧૯૫, ૨૬, ૧૯૬, ૨૬, ૧૯૭, ૨૬, ૧૯૮, ૨૬, ૧૯૯, ૨૬, ૨૦૦, ૨૬, ૨૦૧, ૨૬, ૨૦૨, ૨૬, ૨૦૩, ૨૬, ૨૦૪, ૨૬, ૨૦૫, ૨૬, ૨૦૬, ૨૬, ૨૦૭, ૨૬, ૨૦૮, ૨૬, ૨૦૯, ૨૬, ૨૧૦, ૨૬, ૨૧૧, ૨૬, ૨૧૨, ૨૬, ૨૧૩, ૨૬, ૨૧૪, ૨૬, ૨૧૫, ૨૬, ૨૧૬, ૨૬, ૨૧૭, ૨૬, ૨૧૮, ૨૬, ૨૧૯, ૨૬, ૨૨૦, ૨૬, ૨૨૧, ૨૬, ૨૨૨, ૨૬, ૨૨૩, ૨૬, ૨૨૪, ૨૬, ૨૨૫, ૨૬, ૨૨૬, ૨૬, ૨૨૭, ૨૬, ૨૨૮, ૨૬, ૨૨૯, ૨૬, ૨૩૦, ૨૬, ૨૩૧, ૨૬, ૨૩૨, ૨૬, ૨૩૩, ૨૬, ૨૩૪, ૨૬, ૨૩૫, ૨૬, ૨૩૬, ૨૬, ૨૩૭, ૨૬, ૨૩૮, ૨૬, ૨૩૯, ૨૬, ૨૪૦, ૨૬, ૨૪૧, ૨૬, ૨૪૨, ૨૬, ૨૪૩, ૨૬, ૨૪૪, ૨૬, ૨૪૫, ૨૬, ૨૪૬, ૨૬, ૨૪૭, ૨૬, ૨૪૮, ૨૬, ૨૪૯, ૨૬, ૨૫૦, ૨૬, ૨૫૧, ૨૬, ૨૫૨, ૨૬, ૨૫૩, ૨૬, ૨૫૪, ૨૬, ૨૫૫, ૨૬, ૨૫૬, ૨૬, ૨૫૭, ૨૬, ૨૫૮, ૨૬, ૨૫૯, ૨૬, ૨૬૦, ૨૬, ૨૬૧, ૨૬, ૨૬૨, ૨૬, ૨૬૩, ૨૬, ૨૬૪, ૨૬, ૨૬૫, ૨૬, ૨૬૬, ૨૬, ૨૬૭, ૨૬, ૨૬૮, ૨૬, ૨૬૯, ૨૬, ૨૭૦, ૨૬, ૨૭૧, ૨૬, ૨૭૨, ૨૬, ૨૭૩, ૨૬, ૨૭૪, ૨૬, ૨૭૫, ૨૬, ૨૭૬, ૨૬, ૨૭૭, ૨૬, ૨૭૮, ૨૬, ૨૭૯, ૨૬, ૨૮૦, ૨૬, ૨૮૧, ૨૬, ૨૮૨, ૨૬, ૨૮૩, ૨૬, ૨૮૪, ૨૬, ૨૮૫, ૨૬, ૨૮૬, ૨૬, ૨૮૭, ૨૬, ૨૮૮, ૨૬, ૨૮૯, ૨૬, ૨૯૦, ૨૬, ૨૯૧, ૨૬, ૨૯૨, ૨૬, ૨૯૩, ૨૬, ૨૯૪, ૨૬, ૨૯૫, ૨૬, ૨૯૬, ૨૬, ૨૯૭, ૨૬, ૨૯૮, ૨૬, ૨૯૯, ૨૬, ૩૦૦, ૨૬, ૩૦૧, ૨૬, ૩૦૨, ૨૬, ૩૦૩, ૨૬, ૩૦૪, ૨૬, ૩૦૫, ૨૬, ૩૦૬, ૨૬, ૩૦૭, ૨૬, ૩૦૮, ૨૬, ૩૦૯, ૨૬, ૩૧૦, ૨૬, ૩૧૧, ૨૬, ૩૧૨, ૨૬, ૩૧૩, ૨૬, ૩૧૪, ૨૬, ૩૧૫, ૨૬, ૩૧૬, ૨૬, ૩૧૭, ૨૬, ૩૧૮, ૨૬, ૩૧૯, ૨૬, ૩૨૦, ૨૬, ૩૨૧, ૨૬, ૩૨૨, ૨૬, ૩૨૩, ૨૬, ૩૨૪, ૨૬, ૩૨૫, ૨૬, ૩૨૬, ૨૬, ૩૨૭, ૨૬, ૩૨૮, ૨૬, ૩૨૯, ૨૬, ૩૩૦, ૨૬, ૩૩૧, ૨૬, ૩૩૨, ૨૬, ૩૩૩, ૨૬, ૩૩૪, ૨૬, ૩૩૫, ૨૬, ૩૩૬, ૨૬, ૩૩૭, ૨૬, ૩૩૮, ૨૬, ૩૩૯, ૨૬, ૩૪૦, ૨૬, ૩૪૧, ૨૬, ૩૪૨, ૨૬, ૩૪૩, ૨૬, ૩૪૪, ૨૬, ૩૪૫, ૨૬, ૩૪૬, ૨૬, ૩૪૭, ૨૬, ૩૪૮, ૨૬, ૩૪૯, ૨૬, ૩૫૦, ૨૬, ૩૫૧, ૨૬, ૩૫૨, ૨૬, ૩૫૩, ૨૬, ૩૫૪, ૨૬, ૩૫૫, ૨૬, ૩૫૬, ૨૬, ૩૫૭, ૨૬, ૩૫૮, ૨૬, ૩૫૯, ૨૬, ૩૬૦, ૨૬, ૩૬૧, ૨૬, ૩૬૨, ૨૬, ૩૬૩, ૨૬, ૩૬૪, ૨૬, ૩૬૫, ૨૬, ૩૬૬, ૨૬, ૩૬૭, ૨૬, ૩૬૮, ૨૬, ૩૬૯, ૨૬, ૩૭૦, ૨૬, ૩૭૧, ૨૬, ૩૭૨, ૨૬, ૩૭૩, ૨૬, ૩૭૪, ૨૬, ૩૭૫, ૨૬, ૩૭૬, ૨૬, ૩૭૭, ૨૬, ૩૭૮, ૨૬, ૩૭૯, ૨૬, ૩૮૦, ૨૬, ૩૮૧, ૨૬, ૩૮૨, ૨૬, ૩૮૩, ૨૬, ૩૮૪, ૨૬, ૩૮૫, ૨૬, ૩૮૬, ૨૬, ૩૮૭, ૨૬, ૩૮૮, ૨૬, ૩૮૯, ૨૬, ૩૯૦, ૨૬, ૩૯૧, ૨૬, ૩૯૨, ૨૬, ૩૯૩, ૨૬, ૩૯૪, ૨૬, ૩૯૫, ૨૬, ૩૯૬, ૨૬, ૩૯૭, ૨૬, ૩૯૮, ૨૬, ૩૯૯, ૨૬, ૪૦૦, ૨૬, ૪૦૧, ૨૬, ૪૦૨, ૨૬, ૪૦૩, ૨૬, ૪૦૪, ૨૬, ૪૦૫, ૨૬, ૪૦૬, ૨૬, ૪૦૭, ૨૬, ૪૦૮, ૨૬, ૪૦૯, ૨૬, ૪૧૦, ૨૬, ૪૧૧, ૨૬, ૪૧૨, ૨૬, ૪૧૩, ૨૬, ૪૧૪, ૨૬, ૪૧૫, ૨૬, ૪૧૬, ૨૬, ૪૧૭, ૨૬, ૪૧૮, ૨૬, ૪૧૯, ૨૬, ૪૨૦, ૨૬, ૪૨૧, ૨૬, ૪૨૨, ૨૬, ૪૨૩, ૨૬, ૪૨૪, ૨૬, ૪૨૫, ૨૬, ૪૨૬, ૨૬, ૪૨૭, ૨૬, ૪૨૮, ૨૬, ૪૨૯, ૨૬, ૪૩૦, ૨૬, ૪૩૧, ૨૬, ૪૩૨, ૨૬, ૪૩૩, ૨૬, ૪૩૪, ૨૬, ૪૩૫, ૨૬, ૪૩૬, ૨૬, ૪૩૭, ૨૬, ૪૩૮, ૨૬, ૪૩૯, ૨૬, ૪૪૦, ૨૬, ૪૪૧, ૨૬, ૪૪૨, ૨૬, ૪૪૩, ૨૬, ૪૪૪, ૨૬, ૪૪૫, ૨૬, ૪૪૬, ૨૬, ૪૪૭, ૨૬, ૪૪૮, ૨૬, ૪૪૯, ૨૬, ૪૫૦, ૨૬, ૪૫૧, ૨૬, ૪૫૨, ૨૬, ૪૫૩, ૨૬, ૪૫૪, ૨૬, ૪૫૫, ૨૬, ૪૫૬, ૨૬, ૪૫૭, ૨૬, ૪૫૮, ૨૬, ૪૫૯, ૨૬, ૪૬૦, ૨૬, ૪૬૧, ૨૬, ૪૬૨, ૨૬, ૪૬૩, ૨૬, ૪૬૪, ૨૬, ૪૬૫, ૨૬, ૪૬૬, ૨૬, ૪૬૭, ૨૬, ૪૬૮, ૨૬, ૪૬૯, ૨૬, ૪૭૦, ૨૬, ૪૭૧, ૨૬, ૪૭૨, ૨૬, ૪૭૩, ૨૬, ૪૭૪, ૨૬, ૪૭૫, ૨૬, ૪૭૬, ૨૬, ૪૭૭, ૨૬, ૪૭૮, ૨૬, ૪૭૯, ૨૬, ૪૮૦, ૨૬, ૪૮૧, ૨૬, ૪૮૨, ૨૬, ૪૮૩, ૨૬, ૪૮૪, ૨૬, ૪૮૫, ૨૬, ૪૮૬, ૨૬, ૪૮૭, ૨૬, ૪૮૮, ૨૬, ૪૮૯, ૨૬, ૪૯૦, ૨૬, ૪૯૧, ૨૬, ૪૯૨, ૨૬, ૪૯૩, ૨૬, ૪૯૪, ૨૬, ૪૯૫, ૨૬, ૪૯૬, ૨૬, ૪૯૭, ૨૬, ૪૯૮, ૨૬, ૪૯૯, ૨૬, ૫૦૦, ૨૬, ૫૦૧, ૨૬, ૫૦૨, ૨૬, ૫૦૩, ૨૬, ૫૦૪, ૨૬, ૫૦૫, ૨૬, ૫૦૬, ૨૬, ૫૦૭, ૨૬, ૫૦૮, ૨૬, ૫૦૯, ૨૬, ૫૧૦, ૨૬, ૫૧૧, ૨૬, ૫૧૨, ૨૬, ૫૧૩, ૨૬, ૫૧૪, ૨૬, ૫૧૫, ૨૬, ૫૧૬, ૨૬, ૫૧૭, ૨૬, ૫૧૮, ૨૬, ૫૧૯, ૨૬, ૫૨૦, ૨૬, ૫૨૧, ૨૬, ૫૨૨, ૨૬, ૫૨૩, ૨૬, ૫૨૪, ૨૬, ૫૨૫, ૨૬, ૫૨૬, ૨૬, ૫૨૭, ૨૬, ૫૨૮, ૨૬, ૫૨૯, ૨૬, ૫૩૦, ૨૬, ૫૩૧, ૨૬, ૫૩૨, ૨૬, ૫૩૩, ૨૬, ૫૩૪, ૨૬, ૫૩૫, ૨૬, ૫૩૬, ૨૬, ૫૩૭, ૨૬, ૫૩૮, ૨૬, ૫૩૯, ૨૬, ૫૪૦, ૨૬, ૫૪૧, ૨૬, ૫૪૨, ૨૬, ૫૪૩, ૨૬, ૫૪૪, ૨૬, ૫૪૫, ૨૬, ૫૪૬, ૨૬, ૫૪૭, ૨૬, ૫૪૮, ૨૬, ૫૪૯, ૨૬, ૫૫૦, ૨૬, ૫૫૧, ૨૬, ૫૫૨, ૨૬, ૫૫૩, ૨૬, ૫૫૪, ૨૬, ૫૫૫, ૨૬, ૫૫૬, ૨૬, ૫૫૭, ૨૬, ૫૫૮, ૨૬, ૫૫૯, ૨૬, ૫૬૦, ૨૬, ૫૬૧, ૨૬, ૫૬૨, ૨૬, ૫૬૩, ૨૬, ૫૬૪, ૨૬, ૫૬૫, ૨૬, ૫૬૬, ૨૬, ૫૬૭, ૨૬, ૫૬૮, ૨૬, ૫૬૯, ૨૬, ૫૭૦, ૨૬, ૫૭૧, ૨૬, ૫૭૨, ૨૬, ૫૭૩, ૨૬, ૫૭૪, ૨૬, ૫૭૫, ૨૬, ૫૭૬, ૨૬, ૫૭૭, ૨૬, ૫૭૮, ૨૬, ૫૭૯, ૨૬, ૫૮૦, ૨૬, ૫૮૧, ૨૬, ૫૮૨, ૨૬, ૫૮૩, ૨૬, ૫૮૪, ૨૬, ૫૮૫, ૨૬, ૫૮૬, ૨૬, ૫૮૭, ૨૬, ૫૮૮, ૨૬, ૫૮૯, ૨૬, ૫૯૦, ૨૬, ૫૯૧, ૨૬, ૫૯૨, ૨૬, ૫૯૩, ૨૬, ૫૯૪, ૨૬, ૫૯૫, ૨૬, ૫૯૬, ૨૬, ૫૯૭, ૨૬, ૫૯૮, ૨૬, ૫૯૯, ૨૬, ૬૦૦, ૨૬, ૬૦૧, ૨૬, ૬૦૨, ૨૬, ૬૦૩, ૨૬, ૬૦૪, ૨૬, ૬૦૫, ૨૬, ૬૦૬, ૨૬, ૬૦૭, ૨૬, ૬૦૮, ૨૬, ૬૦૯, ૨૬, ૬૧૦, ૨૬, ૬૧૧, ૨૬, ૬૧૨, ૨૬, ૬૧૩, ૨૬, ૬૧૪, ૨૬, ૬૧૫, ૨૬, ૬૧૬, ૨૬, ૬૧૭, ૨૬, ૬૧૮, ૨૬, ૬૧૯, ૨૬, ૬૨૦, ૨૬, ૬૨૧, ૨૬, ૬૨૨, ૨૬, ૬૨૩, ૨૬, ૬૨૪, ૨૬, ૬૨૫, ૨૬, ૬૨૬, ૨૬, ૬૨૭, ૨૬, ૬૨૮, ૨૬, ૬૨૯, ૨૬, ૬૩૦, ૨૬, ૬૩૧, ૨૬, ૬૩૨, ૨૬, ૬૩૩, ૨૬, ૬૩૪, ૨૬, ૬૩૫, ૨૬, ૬૩૬, ૨૬, ૬૩૭, ૨૬, ૬૩૮, ૨૬, ૬૩૯, ૨૬, ૬૪૦, ૨૬, ૬૪૧, ૨૬, ૬૪૨, ૨૬, ૬૪૩, ૨૬, ૬૪૪, ૨૬, ૬૪૫, ૨૬, ૬૪૬, ૨૬, ૬૪૭, ૨૬, ૬૪૮, ૨૬, ૬૪૯, ૨૬, ૬૫૦, ૨૬, ૬૫૧, ૨૬, ૬૫૨, ૨૬, ૬૫૩, ૨૬, ૬૫૪, ૨૬, ૬૫૫, ૨૬, ૬૫૬, ૨૬, ૬૫૭, ૨૬, ૬૫૮, ૨૬, ૬૫૯, ૨૬, ૬૬૦, ૨૬, ૬૬૧, ૨૬, ૬૬૨, ૨૬, ૬૬૩, ૨૬, ૬૬૪, ૨૬, ૬૬૫, ૨૬, ૬૬૬, ૨૬, ૬૬૭, ૨૬, ૬૬૮, ૨૬, ૬૬૯, ૨૬, ૬૭૦, ૨૬, ૬૭૧, ૨૬, ૬૭૨, ૨૬, ૬૭૩, ૨૬, ૬૭૪, ૨૬, ૬૭૫, ૨૬, ૬૭૬, ૨૬, ૬૭૭, ૨૬, ૬૭૮, ૨૬, ૬૭૯, ૨૬, ૬૮૦, ૨૬, ૬૮૧, ૨૬, ૬૮૨, ૨૬, ૬૮૩, ૨૬, ૬૮૪, ૨૬, ૬૮૫, ૨૬, ૬૮૬, ૨૬, ૬૮૭, ૨૬, ૬૮૮, ૨૬, ૬૮૯, ૨૬, ૬૯૦, ૨૬, ૬૯૧, ૨૬, ૬૯૨, ૨૬, ૬૯૩, ૨૬, ૬૯૪, ૨૬, ૬૯૫, ૨૬, ૬૯૬, ૨૬, ૬૯૭, ૨૬, ૬૯૮, ૨૬, ૬૯૯, ૨૬, ૭૦૦, ૨૬, ૭૦૧, ૨૬, ૭૦૨, ૨૬, ૭૦૩, ૨૬, ૭૦૪, ૨૬, ૭૦૫, ૨૬, ૭૦૬, ૨૬, ૭૦૭, ૨૬, ૭૦૮, ૨૬, ૭૦૯, ૨૬, ૭૧૦, ૨૬, ૭૧૧, ૨૬, ૭૧૨, ૨૬, ૭૧૩, ૨૬, ૭૧૪, ૨૬, ૭૧૫, ૨૬, ૭૧૬, ૨૬, ૭૧૭, ૨૬, ૭૧૮, ૨૬, ૭૧૯, ૨૬, ૭૨૦, ૨૬, ૭૨૧, ૨૬, ૭૨૨, ૨૬, ૭૨૩, ૨૬, ૭૨૪, ૨૬, ૭૨૫, ૨૬, ૭૨૬, ૨૬, ૭૨૭, ૨૬, ૭૨૮, ૨૬, ૭૨૯, ૨૬, ૭૩૦, ૨૬, ૭૩૧, ૨૬, ૭૩૨, ૨૬, ૭૩૩, ૨૬, ૭૩૪, ૨૬, ૭૩૫, ૨૬, ૭૩૬, ૨૬, ૭૩૭, ૨૬, ૭૩૮, ૨૬, ૭૩૯, ૨૬, ૭૪૦, ૨૬, ૭૪૧, ૨૬, ૭૪૨, ૨૬, ૭૪૩, ૨૬, ૭૪૪, ૨૬, ૭૪૫, ૨૬, ૭૪૬, ૨૬, ૭૪૭, ૨૬, ૭૪૮, ૨૬, ૭૪

રિવાઈનર લિસ્ટ ઓફ એન્ડ્રીકોરિયન
રિમેઇન્સ ધન ધી મોમ્મે પ્રેસિડન્સી :
ટિં ૮૫

રુદ્રામા મહાક્ષત્રપતો શિક્ષાલેખ : ૧૧૯
રેવંતગિરિરાસુ : ટિં ૧૧૭, ૧૨૦
રેવંતગિરિક્ષ્પ (વિવિધતીર્થકક્ષ્પ) : ટિં
૪, ટિં ૧૧૯

લઘુશાંતિસ્તવ : ૨૨૫, ૨૩૬
લલિતવિસ્તર : ટિં ૧૫૩
લોદ્રપુરી ચિંતામણિ પાર્શ્વસ્તવન (શ્રીરવિ-
જેડી કવિકૃત) : ૧૭૧
લિંગાનુશાસન : ૯૧

વડોદરામાં પ્રગટ થયેલી એક હજાર વર્ષ
પહેલાંની સ્વેતાંખર જૈન પ્રતિમાઓ
-લેખ : ટિં ૪

વસુદેવહિંડી : ટિં ૪
વસ્તુપાલ ચરિત : ૧૯, ૧૨૫, ૧૫૪
વસ્તુપાલ-તેજપાલ-પ્રશસ્તિકાવ્ય : ૨૭
વસ્તુપાલનું વિદ્યામંડળ અને ખીજ
લેખો : ટિં ૬૧, ટિં ૭૧

વાસ્તુસાર : ૨
વિચારશ્રેણિ : ૧૮૭
વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય : ટિં ૮૫, ૨૨૧
વિજયસિંહસૂરિપ્રબંધ : ટિં ૧૧૪, ટિં
૧૪૬

વિજયાનંદાબ્યુદયકાવ્ય : ટિં ૯૭
વિજયપુર જહ્નુદ્વારો : ટિં ૯૦, ટિં
૯૨, ટિં ૯૩

વિશાંતિપત્ર (શ્રીજિનોદયસૂરિકૃત) : ૧૧૧
વિદ્યાનંદ્યાકરણ : ૯૧

વિધિપક્ષ (અંચલગચ્છીય) મોટી પટ્ટાવલી :
૧૮૧

વિલાસવર્ષ કહા : ૯૬
વિવિધતીર્થકક્ષ્પ : ટિં ૪, ૧૭, ૨૬,
૭૮, ૯૮, ૧૦૦, ટિં ૧૧૫, ૧૧૯
૧૨૧, ૧૩૦, ટિં ૧૩૧, ૧૩૪,
ટિં ૧૫૫, ટિં ૧૫૬, ટિં ૧૬૨,
૧૯૬, ૨૭૯, ૨૮૧, ૨૮૮, ૨૯૩,
૨૯૫, ૩૦૩, ટિં ૩૦૪, ૩૦૫

વિશેષાવશ્યક-ભાષ્ય : ટિં ૫, ૧૧૫
વિષ્ણુપુરાણ : ૨૮૮
વિહારવર્ણન (શ્રીજયંતવિજયજીકૃત) : ૮૮
વીરચરિત (પ્રભાવકચરિત) : ૨૭૮
વીરરાસ : ટિં ૩૭

વીરવંશાવલી : ૧૯૩, ૨૭૬, ૨૯૯
વીશા શ્રીમાલીજ્ઞાતિના એક પ્રાચીન કુલની
વંશાવળી : ૫૩

વૃદ્ધરતનમાલા : ૧૬૭, ૧૭૦
વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ : ૬૪

શતપદિકા : ૨૭૬
શત્રુંજય તીર્થકક્ષ્પ : ટિં ૧૦૦, ટિં ૧૩૧
શત્રુંજય માહાત્મ્ય : ટિં ૩, ૧૦૦, ૧૧૪
શિશુપાલવંધ મહાકાવ્ય : ૧૭૭, ટિં ૨૩૫

આવકપ્રતિક્રમણસૂત્ર : ૭૦
આવકધર્મપ્રકરણ : ૯૨, ૧૯૦

સકલતીર્થ સ્તોત્ર : ૧૮૦, ૨૨૭
સકલાહંતસ્તોત્ર : ૧૮૮
સત્યપુરતીર્થકક્ષ્પ : ટિં ૧૧૫, ટિં
ટિં ૧૩૪, ટિં ૧૬૨, ૩૦૫
સત્યપુરીયમંડન મહાવીરઉત્સાહ (સ્તોત્ર) :
૨૨૮, ૨૭૮, ૩૦૪

સમરરાસુ (શ્રીવિજયસેનસૂરિકૃત) : ટિં ૧૨૬
સમવાયાગસૂત્ર : ટિં ૧૫૩

વર્ગ ૩ : ગામ, નગર, નદીઓ, ભંડાર, મૂર્તિવિશેષ આદિની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અકબરપુર : ૧૫, ૧૬
અકોટા : ૪, ૧૮, ૧૯
અગ્નિખેટ-ખેડપ્રજ્ઞા : ૮૬
અચલગઢ : ૨૭૮, ૨૮૮, ૨૯૩, ૨૯૪,
૨૯૫
અચલેશ્વર : ૩૩, ૨૮૮, ૨૯૫
અચ્યુતની વસતિ : ૯૪, ૯૫
અજમેર : ૧૯૬, ૧૯૭, ૨૦૩, ૨૦૪,
૨૧૮
અજમેર મ્યુઝિયમ : ૨૦૭

અજયનગર : 'અજારા' જુઓ
અજયમેરુ : 'અજમેર' જુઓ
અજતા : ૨૫
અજારા-અજારા : ૧૩૬, ૧૩૭
અજારાની પંચતીર્થ : ૧૩૬, ૧૩૭,
૧૩૮
અજારી-અજારી-અજારી : ૩૧, ૨૧૮,
૨૩૫, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૫૪, ૨૬૮
અનિતનિનપ્રાસાદ (તારંગા) : ૬
અનિભગંજ : ૧૦૯

અટારુ : ૧૫૭
અઠવા લાઈન્સ (સુરત) : ૩૨
અડધો શત્રુંજય (સિરોહી) : ૨૪૭
અણહિલપત્તન, અણહિલપાટક, અણ-
હિલપુર પાટણ, અણહિલવાડ :
'પાટણ' જુઓ
અણાદરા : ૨૯૨
અદિતિવાવ : ૮૬, ૮૭
અનુપમા સરોવર : ૧૦૦, ૧૦૧
અધોર્ધ : ૧૪૬

અબાસા : ૧૪૧
 અમદાવાદ : ૭ થી ૧૦, ૧૩, ૪૦,
 ૫૨, ૬૫, ૭૪, ૭૭, ૭૯, ૮૨,
 ૯૯, ૧૦૭, ૧૧૨, ૧૧૯, ૧૬૫,
 ૨૨૧, ૨૫૬, ૨૬૦, ૨૯૨, ૨૯૪,
 ૨૯૭
 અમદાવાદ-કરની પોળ : ૨૫૬
 અમરકોટ : ૬૪, ૧૬૫
 અમરસાગર : ૧૬૪, ૧૭૦
 અયોધ્યા : ૭૮
 અયોધ્યાનું દશ્ય : ૨૦૪
 અબ્ધુય, અરમદ, અર્જુદ, અર્જુદાયક :
 'આબુ' જુઓ
 અરિષ્ટનેમિપ્રાસાદ : ૭
 અર્ગલપુર : 'આગરા' જુઓ
 અર્જુદાયક-વસતિ : ૬૦
 અક્ષવર-દુર્ગ (મેવાત દેશ) : ૧૫૩, ૨૦૧,
 ૨૦૧
 અશ્વાવમોઘ : ૪, ૨૬, ૨૮
 અશ્વાવમોઘ-ચક્રનિશાવિહાર (ભરૂચ) : ૯૪,
 ૯૫
 અષ્ટાદશશતમંડલ : ૨૪૦
 અષ્ટાપદ : દિ. ૧, ૧૧, ૨૧, ૧૦૬,
 ૧૧૬, ૧૨૩, ૧૮૮
 અષ્ટાપદ-દશ્ય : ૧૦૧
 અષ્ટાપદ-પદ્મ : ૧૯૬
 અષ્ટાપદ-શિખર : ૨૧૫
 અષ્ટાપદાવતાર : ૧૦૦, ૧૧૨, ૧૨૫, ૧૬૨
 અસારાનાશ : ૧૯૩
 અહિચક્રપુર-નાગોર : ૧૫૩
 અંકલેશ્વર : ૨૬
 અંકાઈની શુક્રાઓ : ૧૩૨
 અંકોટકપુર : 'અંકોટા' જુઓ
 અંગર : દિ. ૩૬, ૧૩૮, ૧૪૫
 અંતરીક્ષાસ : ૨૨૭
 અંધાહિ : ૪
 આકાશવમ : ૫, ૬૪
 આગરા : ૨૦૧, ૨૦૨
 આઘાટપુર : ૯૧, ૧૮૦, ૨૮૮, ૩૦૪
 આચાર્યગચ્છીય બંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
 આદપુર : ૧૦૮
 આનર્ત : ૩, ૧૨૯
 આનર્તપુર : 'વડનગર' જુઓ
 આણંદપુર : 'વડનગર' જુઓ
 આબુ : ૩, ૫, ૬, ૧૦, ૨૮, ૩૨, ૪૫,
 ૫૧, ૫૮, ૧૨૫, ૧૩૪, ૧૫૩,

૧૫૭, ૧૫૮, ૧૮૮, ૧૯૦, ૨૦૦,
 ૨૧૭, ૨૪૩, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૭૬ થી
 ૨૭૯, ૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૮, ૨૯૦,
 ૨૯૧, ૨૯૬, ૨૯૭, ૩૦૫
 આબુ-દેશવાડનાં મંદિરો : ૬, ૨૦, ૩૩,
 ૧૦૩, ૧૦૬, ૧૨૩, ૧૪૦, ૧૪૮,
 ૧૫૦, ૧૬૭, ૨૪૧, ૨૭૬, ૨૮૩,
 ૨૮૬, ૨૮૭, ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૯
 આબુરોડ : 'ખરેરી' જુઓ
 આબુ-જુલુવસકી : ૧૫૦, ૨૦૭ ૨૭૮ થી
 ૨૮૦, ૨૯૬, ૨૯૮, ૩૦૧, ૩૦૮
 આબુ-નિમલવસકી : ૧૦૫, ૨૮૦
 આબુની કારીગરી : ૧૦૭
 આબુની રચના : ૧૧૨
 આબુની શિલ્પકળા : ૨૧૭
 આબુનો ખીન્ને અવતાર : ૨૧૫
 આમથરા : ૨૬૨
 આમોદ : ૨૫
 આમ્રતતની વસકી : ૨૮
 આરાસણા : 'કુંભારિયા' જુઓ
 આચાર્યવર્ત : ૩
 આચમ (સૈયદ)ની મસ્જિદ : ૮
 આશાવલ-આશાપટ્ટી : ૭, ૯૪
 આસરાનવિહાર : ૧૧૯
 આહાડ-આહડુ : 'આઘાટ' જુઓ
 આંબથા-આમથરા : ૨૭૭
 આંદ્રેશ : ૨૬
 ઇકાવાલગઢ : ૩૪
 ઇર : ૬, ૫૩, ૮૩ થી ૮૫, ૮૯, ૯૦
 ઇર (ઉત્તર) : ૨૫
 ઇન્દ્રનીલ તિલકપ્રાસાદ : ૧૧૭
 ઇન્દ્રનો ઉદાર : ૧૦૩
 ઇન્દ્રણી શ્રાવિકાની મૂર્તિ : ૨૪
 ઇન્દ્ર, ઇન્દ્રદુર્ગ, ઇન્દ્રાપદ : 'ઈન્દ્ર' જુઓ
 ઇલોરા : ૨૫
 ઇલોરાની શુક્રાઓ : ૧૩૨
 ઇરાક : ૧૩૯
 ઇરાન : ૧૩૯
 ઇશાનેન્દ્રનો ઉદાર : ૧૦૩
 ઇશ્વરકુંડ : ૧૦૩
 ઇસિરા-ઈસિરી : ૨૫૬, ૨૯૭
 ઉચ્ચપુર, ઉચ્ચપુર : 'ઓસિયા' જુઓ
 ઉચ્ચેનગઢ : ૧૧૯
 ઉચ્ચવસકી : ૧૦૭

ઉચ્ચાપુરી : ૧૨૨
 ઉચ્ચવર્ત : 'ગિરનાર' જુઓ
 ઉચ્ચવર્ત-અવનાર : 'ગિરનાર અવનાર'
 જુઓ.
 ઉચ્ચેની : ૨૫, ૧૩૧
 ઉચ્ચેટ : 'અંકોટા' જુઓ
 ઉત્તરાપથ : ૧૩૬
 ઉત્તરગીરજાપ્રાસાદ : ૧૮૧, ૨૩૦
 ઉત્તર-ઉચ્ચમણ : ૨૩૭
 ઉચ્ચવસકી (ખંભાત) : ૧૪
 ઉચ્ચવસકી : ૭
 ઉચ્ચપુર, ઉચ્ચપુર : ૨૦૭, ૨૬૪
 ઉદાવસતિ : ૯૪
 ઉત્તરપુર-ઉના : ૧૩૬
 ઉમરગી : 'ઉંખરણી' જુઓ
 ઉપકેશચૈત્ય : ૧૭૪
 ઉપકેશપુર : 'ઓશિયા' જુઓ
 ઉપરકોટ : ૧૧૯
 ઉપરિયાળા : ૭૫
 ઉચ્ચવર્ત-તીર્થ-નાડવાઈની નળવાની
 પહાડી પરનું મંદિર : ૨૨૪
 ઉચ્ચકાળ : ૧૦૮
 ઉંઝા : ૬૬, દિ. ૬૮
 ઉંઝરા : ૨૫૧, ૨૭૦, ૨૭૧
 ઉંઝરા-સરોરી વાવ નામક અરુઠ : ૨૭૩
 ઉંઝરા : 'ઉંઝરા' જુઓ
 ઉંખરણી : ૨૭૭, ૨૭૮, ૨૯૨
 ઋષભકુંડ : ૧૦૦
 એરણુપુરાણ : ૧૮૭, ૨૦૬, ૨૧૦,
 ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૨૮, ૨૩૬ થી ૨૩૮
 એરવાડા : ૫૩
 ઓડ-ઓર : ૨૬૩
 ઓરિયાસકપુર, ઓરીસાગ્રામ, ઓરાસાગ્રામ-
 ઓરિયા : ૨૯૩
 ઓરિસા : ૨૯૯
 ઓશિયા : ૧૫૪, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૭,
 ૨૨૮
 ઓસમ પહાડ : ૧૩૩
 ઓરગાયાદ : ૧૦૨
 કકાસણા-કાકાવાસણ : દિ. ૬૮
 કચ્છ : ૩, દિ. ૩૬, ૯૭, ૧૩૮, ૧૩૯,
 ૧૪૧, ૧૪૩, ૧૪૫, ૧૪૬
 કચ્છનું રણ : ૪૨
 કચ્છપત્ર દેશ : ૧૬૦
 કટારિયા : ૧૪૪, ૧૪૫

કડી : ૨૭, ૭૮
કદમ્બગિરિ-પુર : ૭૩, ૧૦૦, ૧૦૯, ૧૨૦
૧૩૧
કતાર ગામ : ૩૨
કનકાચલ : 'સુવર્ણગિરિ' જુઓ
કનોલ : ૩૦૫
કનોડા-કાણોદા : ૧૮૦ ૬૮
કપડવણ : ૨૮
કપદીગિરિ : ૧૦૦, ૧૨૦ ૧૩૧
કમ્બીલપુરા (ભરૂચ) : ૨૮
કરણાચતન-કર્ણવિહાર : ૧૨૦ ૧૧૭
કરહેડા-કરેડા : ૧૬, ૨૦૨
કર્ણવિહાર : ૫૮, ૧૨૧, ૧૨૩, ૧૩૨
કર્ણવતી : ૭
કર્પટહેડક : 'કાપરડા' જુઓ
કલકતા : ૯૯, ૧૭૪
કલિકુંડ પાર્શ્વનાથ : ૯૫
કલોલ : ૭૭
કલ્યાણવિમલની દેરી : ૯૯
કંકાવતી-કાની : ૨૧
કંકુઆઈની ધર્મશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
કંથકોટ : ૧૪૫, ૧૪૬
કંબોઈ : ૫૦
કાકાવાસણ : ૧૨૦ ૬૮, ૧૨૦ ૬૯
કાકોસી-મેત્રાણુરોડ રેલ્વે સ્ટાઈન : ૪૫
કાણુલિકા-કાણોલી : ૨૫૭
કાઠિયાવાડ : ૩
કાણોદા : ૧૨૦ ૬૮, ૧૨૦ ૬૯
કાદમ્બરી ગુફા : ૧૩૦
કાના ઝેળીની મૂર્તિ : ૨૭૪
કાપરડા-કાપડહેડા : ૧૯૪, ૧૯૫
કાપરડાનું સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું મંદિર : ૧૬૩
કામેલી : ૧૨૦ ૬૮
કામલી-કામેલી : ૧૨૦ ૬૮
કાલહરિ : ૭૩
કાલીદ્રહ-નાગદ્રહ : ૧૮૩, ૧૮૪
કાલંદ્રી : ૨૯૭
કાની : ૨૧
કાસી : ૧૨૦ ૧૦૫, ૨૦૨
કાસીર : ૧૧૭, ૧૨૧
કાચદ્રા-કાસદ્રહ-કાસીદ્રા : ૨૬૧, ૨૬૨
કાળાગરા : ૧૫૯, ૨૫૪
કાળા મંદિર : ૨૫૬
કાંતિવિજયજી (પ્રવર્તક)ની મૂર્તિ : ૩૧
કાવરલી-કાસરકોટી : ૨૫૧, ૨૬૦-૨૬૧, ૨૬૨, ૨૭૮, ૨૯૨

કિરાડ-કિરાટકૂપ : ૧૭૩, ૧૮૩
કુંભરસ : ૧૧૯
કુંભરપાલ કુંડ : ૧૦૨
કુંભરપાલની ટૂંક : ૧૨૩, ૧૨૪
કુંભરપાલ રામની મૂર્તિ : ૧૧૦, ૧૨૨
કુંભરવિહાર-કુંભરવિહાર, કુંભરવિહાર : ૪૧, ૫૭, ૮૬, ૧૩૬, ૧૮૯, ૧૯૨, ૨૦૦
કુરુ : ૧૫૩
કુશસ્થલી-દ્વારકા' જુઓ
કુશાર્ત : ૧૨૯
કુંકુંભરોલ ચૈત્ય : ૧૯૦
કુંડલમેઠ-કોંડલમેઠ (અંતર-ઉત્સવ) : ૨૫, ૧૩૪
કુંભલગઢ-કુંભલમેરુ : ૧૬૧, ૨૯૪
કુંભારિયા : ૮૯, ૧૨૬, ૧૨૮, ૧૫૬, ૨૮૩, ૨૮૫ થી ૨૮૭
કુંભારિયાવાડા (પાટણ) : ૬૨
કુખ્યુગઢ : ૧૬૧
કેર : ૨૫૬
કેવલાચલી (હારીજ) : ૫૧
કેશવજી નાયકની ટૂંક : ૧૪૪
કેમતખાંની મસ્જિદ : ૮
કોચીન : ૧૨૪
કોજરા : ૧૫૮, ૨૭૧
કોટરા : ૨૬૭, ૨૬૯, ૨૭૦
કોટા : ૧૫૭
કોટારક : ૮૦
કોટારા : ૧૪૧, ૧૪૩
કોટરલા : ૨૭૩, ૨૭૪
કોરટક કોરિટ-કોરટા : ૧૫૪ થી ૧૫૭, ૧૭૩, ૧૮૦, ૨૨૮ થી ૨૩૦, ૩૦૪
કોરટગજ ચૈત્ય : ૩૪
કોસલની જીવતસ્વામી પ્રતિમા : ૧૨૦ ૧
કોંકણ : ૨૮
ક્ષમાનદી : 'ખીવાણુદી' જુઓ
ખટકૂપ : 'ખાટૂ' જુઓ
ખડસલિયા : ૧૧૨
ખડાચત-કોટારક : ૮૦
ખડીન : ૧૮૩
ખરતરવસહી : ૨૬૯, ૨૬૨, ૨૬૩
ખરા(રે)ડી : ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૭૭ થી ૨૭૯, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૮, ૨૯૬ થી ૨૯૯, ૩૦૧, ૩૦૩, ૩૦૬ થી ૩૦૮

ખંભાઇત-ખંભાત : ૧૪ થી ૧૭, ૨૧ થી ૨૪, ૪૫, ૭૨, ૭૩, ૯૩, ૧૦૪
ખંભાતની ખાડી : ૧૧૧
ખંભાત જ્ઞાનભંડાર : ૧૨૦ ૧૨૩
ખાટૂ : ૧૫૫, ૨૧૮
ખાનદેશ : ૧૧૪
ખારાચોડા : ૭૫
ખીમેલ : ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૧, ૨૧૩
ખીવાણુદી : ૨૧૩
ખુડાલા : ૨૦૫
ખેટીયગામ : ૧૮૬
ખેડ : ૧૮૭
ખેડબ્રહ્મા : ૮૬, ૮૯
ખેડનગર : ૨૨૩
ખેડા : ૧૩
ખેડી : ૧૨૦ ૧૨૩
ખેરાણુ : ૧૫૦
ખોડલ : ૩૫
ગજપદ-ગજપદ : ૧૨૦ ૧, ૧૧૬, ૧૮૮
ગણધરમંદિર : ૯૯
ગણધરવસહી : ૧૬૯
ગયગપય : 'ગજપદ' જુઓ
ગિરનાર : ૧૨૦ ૧, ૪, ૬, ૨૧, ૪૯, ૫૮, ૬૪, ૭૨, ૧૦૯, ૧૧૬ થી ૧૨૨, ૧૨૫, ૧૨૬ થી ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૨, ૧૮૮, ૨૦૦, ૩૦૫
ગિરનાર-દશ્ય-રમના-મટ્ટ-ગિરનારાવતાર : ૪૩, ૭૫, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૬, ૧૧૨, ૧૬૬, ૧૬૮, ૨૧૧, ૨૧૬, ૨૨૬
ગિરનારની ટૂંક : ૧૨૯
ગિરનારનો સંધ : ૧૧૧
ગિરનાર : 'જૂનાગઢ' જુઓ
ગિરિયજી (ઉત્સવ) : ૨૫
ગિરિવર : ૨૮૨
ગુજરાત, ગુજરાત, ગુજરાત, ગુજરાત, ગુજરાત : ૩ થી ૯, ૧૪, ૧૮ થી ૨૦, ૨૬, ૨૭, ૩૨, ૪૫, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૨ થી ૬૪, ૬૯, ૭૦, ૭૪, ૭૭, ૮૧, ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૨૩, ૧૨૬, ૧૩૦, ૧૩૫, ૧૩૯, ૧૪૬, ૧૫૩, ૧૫૬, ૧૬૧, ૧૭૬ થી ૧૭૮, ૧૮૦, ૧૮૩, ૧૮૯, ૧૯૮, ૨૧૮, ૨૨૫, ૨૫૭, ૨૬૧, ૨૬૯, ૨૭૫, ૨૮૮, ૨૯૧, ૩૦૧

ગુણરત્નસુરિની મૂર્તિ : ૨૧૧
 ગુહિલવિહાર : ૧૫૫
 ગોડી : ૧૪૫
 ગોર(લ)નાથ : ૧૬૦, ૧૨૦, ૨૨૭, ૨૩૦
 ગોપાચલ : ૨૦૨
 ગોપીપુરા (સુરત) : ૩૦
 ગોહરી-ગોહરી : ૨૪૫, ૨૪૬
 ગૌડ દેશ : ૪૫
 ગંધાર : ૧૬, ૨૪, ૨૫, ૪૬, ૧૧૩, ૧૧૭
 ગંધારગંધાર : ૧૧૨
 ગંધારવાળાનું મંદિર (ડોહાઈ) : ૨૧
 ગંધારિયાનું ચૌમુખ મંદિર : ૧૦૬
 ગાંધુ-ગાંધુતા : ૫૮, ૬૮, ૬૯, ૭૦
 ગુંદીયાળીવાળા : ૧૪૦
 ગોરલ : ૧૩૧
 ગ્રામિયાળા : ૧૫૬, ૧૫૮, ૧૬૨, ૮૦૪
 ગ્રાટ : ૧૩૯
 ગ્રાટકાપર : ૨૯૯
 ગ્રાણેરાવ : ૨૨૦, ૨૯૯
 ગ્રીમટા (પાટણ) : ૬૨
 ગ્રૂમલી : ૪
 ગ્રેટીપાગ : ૧૦૮
 ગોધલા : ૧૩૬
 ગોધા : ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩
 ગંધાલુકપદ-ગંધાલુ : ૧૫૬, ૧૫૮, ૧૬૩, ૧૬૪
 ગાંધુ ગામ : ૯૦
 ગંધાલુકનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
 ગંગાઉત્તિ, ગંગાવલી : 'ચંદ્રાવતી' જુઓ
 ગતુમુખયુગાદીશ્વરવિહાર-ધરણવિહાર : ૨૧૮
 ગતુમુખવિહાર : ૧૭૦
 ગમતકારપુર : 'વનનગર' જુઓ
 ગદિયા ગામ : ૨૩૨
 ગમરેંદ્રનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
 ગમરુખાયા-ગમરોત્પાદ : ૮૦ ૧, ૧૧૬
 ગરલી : ૨૩૬
 ગવરડિયા-ગવરલી : ૨૩૫, ૨૪૪
 ગાટ : ૨૧૮
 ગાલુરમા : ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૮૦ ૬૮, ૭૬
 ગામુંડેરી : ૨૬૬
 ગારિત્રિવિજયજીની મૂર્તિ : ૯૯

ચાટપ : ૪૪, ૪૫, ૪૭, ૫૩, ૨૦૧
 ચિતોડ-ચિત્રકૂટ : ૫૮, ૧૫૩, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૦, ૧૮૮, ૧૯૭, ૨૦૨
 ચિલ્લણ તળાવડી : ૧૦૮, ૧૦૯
 ચીન : ૧૩૯
 ચૂલી : ૨૩૭
 ચોટ : ૧૦૯
 ચોટી : ૮૦ ૧૨૦
 ચોરીવાળા મંદિર : ૯૭
 ચૌમુખજીની ટૂંક : ૧૦૬
 ચૌલુકચક્રાવીન સ્થાપત્ય : ૨૯૫
 ચંડપની મૂર્તિ : ૧૨૮
 ચંડેલા : 'ચંદ્રાવતી' જુઓ
 ચંદનવિહાર : ૧૮૯
 ચંદ્ર : ૪૯
 ચંદ્રગિરિ-આવાપ્યારાની ગુફા : ૧૧૬
 ચંદ્રગુફા ૮૦ : ૧૧૭
 ચંદ્રપ્રભાસ-પ્રભાસપાટણ : ૧૩૪
 ચંદ્રચાનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
 ચંદ્રસુરિની મૂર્તિ : ૨૪૮
 ચંદ્રાવતી : ૮૦ ૩૯, ૫૮, ૮૦ ૧૨૩, ૧૫૬ થી ૧૫૯, ૨૪૦, ૨૪૬, ૨૫૪, ૨૭૭ થી ૨૭૯, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૮, ૨૯૨, ૩૦૪, ૩૦૮
 ચંદ્રાવતી : 'ચાલુરમા' જુઓ
 ચંપાપુરી : ૫૦, ૧૦૯
 ચાંપાનેર : ૨૦
 ચુંવાલ : ૭૬
 છત્રાપલી : ૧૯૭
 છમીજી : ૭૩
 છીપાવસડી : ૧૦૭
 જખૌ : ૯૮, ૧૪૧, ૧૪૨
 જગન્નાથપુરી : ૨૯૯
 જનાપર-કીરાજવાળા અરટ : ૨૭૩
 જમણપુર : ૪૬, ૮૦ ૫૫
 જયતળેટી : ૧૦૧
 જયસિંહપુર : ૧૫૬
 જસકુંવરની ધર્મશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
 જસાઈ : ૧૮૧
 જસોલ : ૧૮૬
 જડોદા : ૨૧૪
 જાદર : ૮૩
 જાન્યાલિપુર : 'જલોર' જુઓ
 જામનગર : ૬૭, ૯૭ થી ૯૯

જામપરા : ૫૦
 જામી આદીના મસ્જિદ (પાટણ) : ૬૩
 જામી મસ્જિદ : ૧૭
 જાલીમુનિની મૂર્તિ : ૧૦૨
 જાલોર : ૩૭, ૧૫૫, ૧૫૭, ૧૬૦, ૧૭૯, ૧૮૭ થી ૧૯૧, ૨૦૦, ૨૩૦
 જાવા : ૧૩૯
 જાવાલ : ૨૯૭
 જાળિયા : ૧૦૯
 જિનકુશનસુરિની મૂર્તિ : ૨૫૦
 જિનદત્તસુરિની પાદુકા : ૯૯, ૨૫૦
 જિનદત્તસુરિની મૂર્તિ : ૨૫૦
 જિનેન્દ્ર ટૂંક : ૧૦૨
 જલુહાવસડી : ૯૫
 જરાવલી-જરિકાપલી-જરાવલા-જરા-ઓલિ : ૨૦૨, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૭
 જર્ણુદુર્ગ : 'જૂનાગઢ' જુઓ
 જલિતસ્વામીનું તીર્થ : ૨૭૧
 જલિતસ્વામીનું મંદિર : ૨૫૫
 જુમ્મા મસ્જિદ (અમદાવાદ) : ૮
 જુમ્મા મસ્જિદ (પાવાગઢ) : ૨૦
 જુમ્મા મસ્જિદ (ભરૂચ) : ૨૮
 જૂના-જૂનું બાડમેર : ૧૮૧
 જૂનાગઢ : ૧૧૪, ૧૧૬, ૮૦ ૧૧૭, ૧૧૮ થી ૧૨૦, ૧૩૧, ૧૩૩
 જૂના તોપખાના મસ્જિદ : ૧૮૮, ૧૮૯
 જૂના ભેડા : ૨૩૦
 જેખલ પહાડી-શત્રુજયની ટેકરી-શત્રુ-જયાવતાર : ૨૨૪
 જેખલ પર્વત : ૨૨૧
 જેતલ વાવ : ૨૧૦, ૨૧૧
 જેતલસર (૮૦) ૧૨૦
 જેરાજનો ચોતરો : ૩૦૨
 જેસલમેર : ૪૯, ૫૩, ૧૫૩, ૧૬૩ થી ૧૬૫, ૧૭૦, ૧૭૧, ૧૮૪, ૨૩૦
 જેતારણ : ૧૯૪
 જેનનગર : ૯૯
 જેનપુરી-અમદાવાદ : ૧૦
 જેનઆલાશ્રમ (પાલીતાણા) : ૯૯
 જેનવિદ્યાશાલા : ૯
 જેધપુર : ૧૫૬, ૧૬૧ થી ૧૬૩, ૧૮૦, ૧૮૩, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૯૧, ૧૯૩, ૧૯૪, ૨૭૭, ૩૦૩, ૮૦ ૩૦૪
 જેખડીપ : ૧૦૧, ૧૫૧
 જેખસર : ૨૪, ૨૫, ૯૧

જંબૂવામીની મૂર્તિ : ૧૧૦
 જંગલ : ૧૫૩
 જાનશાળા (અમદાવાદ) : ૯
 ઝગડિયા : ૨૯
 ઝાલોડી-ઝાઝડી-ઝાઝવડી-ઝાવવડી :
 ૧૫૮, ૨૩૯
 ઝીંઝવાડા-ઝીંગપુર-ઝંઝપુર : ૪૯, ૭૩,
 ૭૪
 ટાકોલી-ટાકોદી-ટાકવડી : ૫૮, ટિં
 ૬૮, ટિં ૬૯
 ટુવટ-ટૂહડ : ૭૩
 ટેલોગામ : ટિં ૩૯
 ટોકરા : ૨૯૮
 ટંકારા : ૨૫
 ટીંબા : ૧૪૭, ૧૫૨
 ડભોઈ : ૨૦, ટિં ૨૧, ૨૫
 ડમ્બાણી : ૧૫૮, ૨૯૨, ૩૦૮
 ડાક : ૨૯૮
 ડાબી : ૭૧
 ડાયરા (પાલનપુર) : ૩૪
 ડો. પંડ્યા-અભ્યાસગૃહ (પાટણ) : ૬૨
 ડીસા : ૩૮, ૪૨, ૨૯૭, ૩૦૨
 ડેલાનો ઉપાશ્રય (અમદાવાદ) : ૯
 ડીંગલા : ૨૬૮ થી ૨૭૦
 ડુંગરપુર : ૨૯૪
 ડુંગરશીતાનભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૩
 ડુંગરશીનું મંદિર : ૧૭૧
 ઢાલ : ૧૩૯
 દિલ્લી : 'દિલ્લી' જુઓ
 દેકગિરિ-દાંક : ૪, ૧૦૦, ૧૩૧, ૧૩૨
 તપાગચ્છીય ભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
 તળાવ-તાલજળ-તાલધ્વજ : ૬, ૧૦૦,
 ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૩૧
 તાપી નદી : ૨૯
 તામ્રલિપ્તિ : ૯૪
 તારંગા-તારઉર-તારાવરનગર-તારણગિરિ
 -તારણગઢ-તારણુ-તારાપુર : ૬,
 ૧૪૬ થી ૧૪૯, ૧૯૪, ૨૦૦, ૨૮૬
 તારંગાની ટૂંક : ૨૧
 તારંગાનો ઉદ્ધાર : ૮૪
 નિવતિવપદન : 'દાંક' જુઓ
 તુર્કસ્તાન : ૧૩૯

તુરંગી : ૨૬૦
 તુલખેટ-ખેડખલા : ૮૬
 તેજપુર : ૧૧૭, ૧૧૯
 તેરા : ૧૪૧, ૧૪૩
 તેલપુર : ૨૭૫
 તોડાનો દરવાજો-ચંદ્રાવતીનો દરવાજો :
 ૨૮૨
 ત્રવણી : ૧૫૩
 ત્રિભુવનવિહાર (પાટણ) : ૫૭
 ત્રૈલોક્યદીપક-ત્રિભુવનવિહાર-નલિનીગૃહમ-
 વિમાન-ધરણુવિહાર : ૨૧૫, ૨૧૬,
 ૨૧૮
 ત્રંબાવતી-ખડાયત : ૮૦
 ત્રંબાવતી-ખંભાત : ૧૪
 ત્રંબાવતી-ભીલડિયા : ૩૮
 થરાદ-થિરપુર-થિરાદી-થરાપદ-થિરાપદ :
 ૪૦ થી ૪૨, ૫૦
 થાવચ્યા મુનિની મૂર્તિ : ૧૦૨
 થિરોડ : ૯૨
 થીરુશાહ જ્ઞાનભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
 થાંભણા : ૧૪
 દતાણી-દંતાણી : ૧૫૯, ૨૮૨, ૨૮૩, ૩૦૮
 દમણુ : ૧૦૩
 દર્ભાવતિકા-દર્ભાવતી : 'ડભોઈ' જુઓ
 દયાવાડા ટિં ૬૮, ટિં ૬૯
 દસાડા : ૭૪
 દાદાઈ : ૨૨૬
 દાખેનોલ નદી : ૮૩
 દાવડ : ૮૩
 દિયવર-દિયાણા : 'દીયાણા' જુઓ
 દિલ્હી : ૮ થી ૧૦, ૧૬૦, ૨૦૨ ૨૧૮
 દીપા યુગલા : ૪૨
 દીયાણા : ૧૫૪, ૧૫૯, ૨૩૦, ૨૪૩,
 ૨૫૫, ૨૫૬
 દીવ : ૯૯, ૧૨૦, ૧૩૬, ૧૩૭
 દુંદુભિ : ૨૩૯, ૨૪૦
 દુધેલા તળાવ : ૧૯૩
 દેનમાલ : ૭૩
 દેવદર : ૨૫૧, ૨૭૩
 દેવવાડા : 'આણુ' જુઓ
 દેવવાડા : ૧૩૬, ૧૩૭, ૨૬૪, ૩૦૪
 દેવવાડુ : ૭૩
 દેવકુલપાકટ : 'દેવવાડા' જુઓ
 દેવગઢ : ૧૭૧
 દેવપત્તન : 'પ્રભાસપાટણુ' જુઓ

દેવપત્તન-દ્રાવડપુર : 'દાવડ' જુઓ
 દેવરાજ શાશ્વત જિનપ્રાસાદ શ્રીવર્ધમાન
 જૈન આગમમંદિર : ૯૯
 દેવીત્રીગિરિ : ૨૯૯
 દેવેન્દ્રનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
 દેહ્તાણા : 'દિરણા' જુઓ
 દેરણા : ૨૬૪
 દોલાખાડી : ૧૦૨
 દંડનીયનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
 દાંતીવાડા-દાંતાપાટક : ૩૫
 દ્રાવિડની મૂર્તિ : ૧૦૨
 દારકા-દારવતી : ૪, ૯૮, ૧૧૪, ૧૧૬,
 ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧
 ઘઉંલી 'ધવલી' જુઓ
 ધનવસડી ટૂંક : ૧૦૧
 ધનારી : ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૬૬, ૨૭૪
 ધમ્મચક્ક-ધર્મચક્ર-તક્ષશિલા : ટિં ૧,
 ૧૧૬
 ધરણુવિહાર પ્રાસાદ : ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૩૩
 ધરમશી હેમચંદ્રની ટૂંક : ૧૨૮
 ધર્મધોણુરિની મૂર્તિ : ૧૧૩
 ધર્મચરિતા પગલાં : ૨૫૩
 ધવલક 'ધોળકા' જુઓ :
 ધવલી : ૨૮૩, ૨૯૨, ૩૦૮
 ધાનેરા : ૨૪૪
 ધાર(રા)-ધારાસેનક : ૪૧, ૭૮, ટિં ૧૨૩,
 ૨૨૮, ૩૦૪
 ધીણીજ : ૬૮
 ધોરાજી : ૧૩૩
 ધોલાગઢ (કોરટા) : ૨૨૮
 ધોલેરા : ૯૯, ૧૧૨
 ધોળકા : ૬, ૯૪, ૯૫, ૧૩૯, ૧૨૨
 ધોળા : ૧૧૪
 ધૂળિયાગામ : ૨૩૮
 ધંધુકા : ૯૬
 ધાંધારનો ઘાટ : ૯૯
 નગર : ટિં ૧૨૩
 નગાસર : ૧૬૦
 નડિયાદ : ૧૩
 નડુ (કૂ-કૂ)લ : 'નાડોલ' જુઓ
 નડુલાગિકા-નાડલાઈ' જુઓ
 નરવર : ૧૯૭
 નરસી કેશવજીની ધર્મશાળા (પાલીતાણા)
 : ૯૮

નરસી કેશવજીની ટૂંક : ૧૦૨
 નરસી નાથાની ધર્મશાળા (પાલીતાણા)
 : ૯૯
 નરાણા-નરાણુ-નરાણુક : ૨૧૮, ૨૨૮,
 ૩૦૪
 નરાયન : ૨૦૩
 નરેલી : ૫૩
 નરોડા : ૮૨
 નર્મદાપુર : 'નાડોલ' જુઓ
 નર્મદા નદી : ૨૫, ટિં ૧૨૬
 નલિનીચુલ્ભવિમાન : 'ધરણુવિહાર' જુઓ
 નવતોરણિયું મંદિર : ૧૬૬, ૧૮૨
 નવાનગર : 'ઝમનગર' જુઓ
 નળિયા : ૧૪૧, થી ૧૪૩
 નાકોડા-નાકોર : ૧૮૩ થી ૧૮૬, ટિં ૧૮૭
 નાગજંદર : ૯૭
 નાગહિ(પુ)ર : 'નાગોર' જુઓ
 નાગાદરી નદી : ૧૬૩
 નાગિકના પુત્રોની વસતિ : ૯૪
 નાગોર : ૪૫, ૧૫૩, ૧૫૫, ૧૬૬,
 ૧૯૮ થી ૨૦૦, ૨૧૮
 નાચ(કુ)જાઈ : ટિં ૧૮૭, ૨૨૧ થી
 ૨૨૩ ૨૯૯
 નાડોડ : ટિં ૧૫૫, ૧૫૮, ટિં ૧૬૨,
 ૨૧૩, ૨૨૧, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૩૮
 નાણા : ૧૫૪, ૧૫૯, ૧૮૦, ૨૩૦ થી
 ૨૩૨, ૨૪૩, ૨૫૫, ૨૬૪, ૨૬૬
 નાણાવટ : ૩૦
 નાનકલાગર : 'કાળાગરા' જુઓ
 નાનરોણા : ૮૭
 નારદ ઋષિની મૂર્તિ : ૧૦૨
 નારદીપુરી : 'નાડોલ' જુઓ
 નારાયણની મૂર્તિ : ૧૦૫
 નારાયણવસડી : ૧૯૯
 નાવિઆંણી : ૭૩
 નાહવસડી : ૨૨૯
 નાહણુ બિહારિ(પાલીતાણા) : ૯૯
 નિવંધનગરી : 'નરોડા' જુઓ
 નીતોડા : ૨૫૩, ૨૫૬
 નેમા વાવ : ૨૧૧
 નેમા ઐશીની મૂર્તિ : ૨૭૪
 નંદુલવતી : 'નાડોલ' જુઓ
 નંદુર : 'નાડોલ' જુઓ
 નંદિઆમ : 'નાંદિયા' જુઓ
 નંદિપુર : 'નાંદિયા' જુઓ

નંદિયક ચૈત્ય : ૨૪૩
 નંદિવર્ધન : 'આણુ' જુઓ
 નંદિવર્ધનપુર : 'નાંદિયા' જુઓ
 નંદિવર્ધન-(આદીશ્વરમંદિર-શત્રુંગ્ય) :
 ૧૦૪
 નંદીશ્વરદ્વીપ-અવતાર-ચૈત્ય-પટ્ટ-મંદિર-
 રચના : ૧૧, ૨૧, ૩૨, ૧૦૦,
 ૧૦૭, ૧૨૨, ૧૫૧, ૧૬૬, ૧૬૭,
 ૧૯૬, ૨૦૦, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૪૪,
 ૨૮૬
 નંદીશ્વરની ટૂંક : ૧૦૭
 નાંદિયા(ય) : ૧૫૪, ૨૧૪, ૨૩૦, ૨૪૨
 થી ૨૪૪, ૨૫૫, ૨૭૫
 નાંદોલ-નાંદીય : ૪૦, ૧૬૦
 નોંધણુ કુંડ : ૧૦૨
 પખાજણુ : ૨૪
 પટના : ૧૩૦
 પતન : 'પાટણુ' જુઓ
 પદ્માવતી : 'ભોયણી' જુઓ
 પલ્લિકા-પલ્લી : 'પાલી' જુઓ
 પાકીસ્તાન : ૧૬૩
 પાટડી : ૭૪
 પાટણુ : ૧૮, ૧૯, ૪૪, ૪૫, ૫૨, ૫૩,
 ૫૬ થી ૬૩, ૬૮ થી ૭૨, ૭૪,
 ૭૯, ૯૪, ૧૦૧, ૧૦૪, ૧૧૧,
 ૧૧૮, ૧૨૩, ૧૨૬, ૧૪૫, ૧૪૮,
 ૧૬૪, ૧૬૬, ટિં ૧૭૨, ૧૭૮,
 ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૧૫, ૨૭૮, ૩૦૪
 પાટણુ જ્ઞાનભંડાર : ટિં ૧૪, ટિં ૧૨૩
 પાતાલલિંગ શ્રીનેમિનાથ : ૧૩૦
 પાદલિખપુર : 'પાલીતાણા' જુઓ
 પાનસર : ૪૬, ૬૪, ૬૫
 પાનેલી : ૧૩૧
 પામેરા : ૨૯૭
 પારસકુલ : ૧૩૧
 પાર્શ્વનાથ મહાતીર્થ-સોરિસા : ૭૯
 પાલી નગર : ૫૪, ૧૭૫, ૧૮૦, ૧૮૬
 પાલીતાણા : ૯૮, ૧૦૯, ૧૧૧, ૧૪૨,
 ૩૦૪
 પાલડી : ૧૬૧, ૨૩૮, ૨૬૫ ૨૯૬
 પાલનપુર : ૩૨, ૩૪ થી ૩૬, ૩૮,
 ૧૫૦, ૧૯૦, ૨૦૦
 પાવડા : ૨૩૬
 પાવાગઢ : ૬, ૧૯, ૨૦
 પાવાપુરી : ૫૦, ૧૦૧, ૧૦૯

પાદ્મણુવિહાર : ૨૦૦
 પિત્તલદર મંદિર : ૨૮૨
 પીપલપુર, પીપલગ્રામ : 'ભોરાલ' જુઓ
 પીપાડીડી : ૧૯૪
 પીરમળેટ : ૧૧૧, ૧૧૨
 પીપલગ્રામ : 'ભોરાલ' જુઓ
 પીપલગાઈ રોડ : ૮૦
 પુનાગિરિ : ૧૭૬
 પુઠકર તીર્થ : ૨૦૪
 પુષ્પમાલ : 'મિતમાલ' જુઓ
 પૂના : ૬૭
 પૂર્વ મંડલી : ૫૭
 પેશુવા : ૨૭૩, ૨૭૪
 પોલીના (નાના) : ૯૦
 પોલીના (મોટા) : ૯૯
 પોકરણુ : ૧૬૪
 પચાસર : ૫, ૪૭, ૫૨, ૫૩, ૫૬, ૬૦
 પચાસર તીર્થ : ૫૨, ૫૭, ૬૦
 પાંડવોની મૂર્તિ : ૧૦૨
 પિંડરવાટક-પીંડવાડા : ૧૫૫, ૨૧૮,
 ૨૩૨, ૨૩૩, ૨૬૭
 પીંડવાડાનો દરવાજો : ૨૭૨, ૨૭૩
 પીંડવાડામાં પાટલાવો અરટ : ૨૭૩
 પીંડવાડા-સજ્જનરોડ : ૨૭૧
 પુંડરીકગિરિ : 'શત્રુંગ્ય' જુઓ
 પ્રભાસપાટણુ : ૪, ૧૧૪ થી ૧૧૬,
 ૧૩૪, ૧૩૫
 પ્રાગ્વાટ-મેવાડ : ૧૫૩
 પ્રેમચંદ્રણ યોગીનાં પગલાં : ૧૨૦
 પ્રેમવસડી : ૧૦૭
 પ્રેમાભાઈની ધર્મશાળા : ૧૧૯
 પ્રહ્લાદન-પહ્લવિના પાર્શ્વનાથનું-મંદિર :
 ૩૩
 પ્રહ્લાદનપુર : 'પાલનપુર' જુઓ
 રંતેપુરસિકી : ૨૪
 રંલવર્ધિ-રંલોધિ : ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૯૬,
 ૧૯૭, ૨૦૩
 રાતના : ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૧૧, ૨૧૨,
 ૨૧૪
 રુલેરા : ૨૭૫
 રૂનરુસા ચૈત્ય : ૨૫૫
 બચ્ચસાર : ૧૬૦
 બનાસ : ૨૪૪, ૨૫૨, ૨૫૫, ૨૫૬,
 ૨૭૧, ૨૭૩ થી ૨૭૫

અનાસ નદી : ૩૫, ૫૦, ૨૩૫, ૨૫૨
 અરોધ : ૧૩
 અલોલ : ૨૬૯
 આરમેર જૂનું-જૂના : ૧૬૩, ૧૮૦ થી ૧૮૩
 આરમેર-નવું : ૧૮૦, ૧૮૧
 આપણિ-આરમેર : ૧૮૦
 આલાવસડી : ૧૦૮
 આલી : ૨૦૬, ૨૦૭, ૨૧૧, ૨૧૨
 આલોતરા : ૧૮૩, ૧૮૬
 આહરપુર : ૧૦૪
 આહરમેર(૩) : 'આરમેર' જુઓ
 આહુઅલીની ચરણપાદુકા : ૧૧૦
 આહુઅલીની મૂર્તિ : ૧૬૯
 અિકાનેર : ૧૫૩, ૧૬૦
 બુહારુ : ૧૬૧
 બૃહત્પ્રતરગચ્છીય ભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
 બૃહદ્ભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
 બીન્નેયા : ૨૨૬
 બીઠા : ૧૪
 બેઠા-નયાબેઠા : ૨૩૦
 બેમિલોનિયા : ૧૧૬
 બહિચર, બહુચરાળ, બેચરાળ : ૫, ૭૨, ૭૩
 બોદાનો નેસ : ૧૦૯
 બંભણવાડ : 'બાહણવાડ' જુઓ
 બાંઢિયા : ૧૪૪, ૧૪૫
 બૂંદી : ૨૧૮
 બાહણવાડા(૮૬) : ૧૫૯, ૨૫૧, ૨૬૮ થી ૨૭૩
 બહલકુંડ : ૧૦૩
 બહલપુર : 'બેહલપુર' જુઓ
 બહલમંડળ : ૨૧૩
 બહલાણુ : 'બરમાણુ' જુઓ
 બચાઉ : ૧૪૪
 ભટાણા : ૩૦૬
 ભટેવર : ૧૫૫
 ભટેવા : ૫૪
 ભટાવતી-ભદ્રેશ્વર : ૯૭, ૧૩૮ થી ૧૪૦, ૧૪૬
 ભરતની મૂર્તિ : ૧૦૨, ૧૬૯
 ભરતરાજ રાજર્ષિની ચરણપાદુકા : ૧૧૦
 ભરૂચ : ૪, ૨૫ થી ૨૮
 ભરૂચ જ્ઞાનભંડાર : ૨૧૩

ભાટુઆર : ૫૩, ૫૪
 ભાડી વીરણ પાગ : ૧૦૮
 ભાડવાનો કુંગર : ૧૦૯
 ભાતા તળેટી (પાલીતાણા) : ૯૯
 ભાલાપાર્શ્વનાથનું મંદિર (અમદાવાદ) : ૭
 ભામરા : ૨૬૯
 ભારગ્ન : ૨૬૦
 ભારત[વર્ષ] : ૧ થી ૩, ૧૧, ૩૦, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૬૩, ૧૬૪, ૨૦૩
 ભારતની યાત્રા : ૧૧૫
 ભાવનગર : ૪૮, ૧૦૯, ૧૧૧, ૧૩૮
 બિનમાલ-(શ્રીમાલ) : ૩, ૫, ૩૯, ૪૭, ૫૫ થી ૫૭, ૧૧૫, ૧૨૦, ૧૨૮, ૧૫૩ થી ૧૫૫, ૧૫૭, ૧૫૯, ૧૭૩ થી ૧૮૧, ૧૮૩, ૧૯૨, ૨૨૭, ૨૬૧, ૩૦૪
 બીડિયા : ૧૩૪
 બીમકુંડ : ૧૦૩
 બીમપહી : 'બીઠિયા' જુઓ
 બીમપહીનું વીરમંદિર : ૨૧૦ ૩૭
 બીમપ્રિય વીરોપક (નાણું) : ૧૮૨, ૧૮૩
 બીમાણા : ૨૬૦, ૨૬૧
 બીઠિયા-બીલડી : ૩૬ થી ૩૮, ૨૧૦ ૧૯૦
 બીઠિયાપાર્શ્વનાથ મંદિર (ગાંધી) : ૨૧૦ ૩૬
 બીમેશ્વરનો ઉત્સવ : ૧૫
 બૂજ : ૧૪૪
 બૃત્તત્રય : ૨૫
 બૃખણસનો કુંડ : ૧૦૨
 બૃચકચ્છ બૃચપુર : 'ભરૂચ' જુઓ
 ભેઈ : ૨૧૦ ૧૨૩
 ભોયણી : ૪૬, ૭૬, ૭૭
 ભોરાલ : ૪૨ થી ૪૪
 ભંડારિયા : ૧૦૯
 ભાંડવપુર-ભાંડવા : ૧૯૨
 મકવાણા : ૭૩
 મગધ : ૩, ૧૫૩
 મગશી : ૨૧૦ ૧૨૩
 મહાર-મહાડ-મહાહડ-મહાહત : ૩૯, ૨૯૨, ૨૯૭, ૩૦૧ થી ૩૦૩
 મણુદેરા : ૭૧
 મથુરા : ૧૨૯, ૧૫૩
 મથુરાનાં જૈનશિસ્થો : ૮૧, ૧૩૧
 મથુરાનો (દિવનિર્મિત) જૈનસ્તૂપ : ૨૧૦ ૧, ૧૧૭, ૧૩૨

મદનપુર : 'વડનગર' જુઓ
 મધુમતી : 'મહુવા' જુઓ
 મધુમતી : 'મહુડી' જુઓ
 મધ્યકપુર : ૧૫૬
 મયાલી મુનિની મૂર્તિ : ૧૦૨
 મલ્લદેવની મૂર્તિ : ૧૨૮
 મલ્લની દૂક : ૧૨૮
 મલાણી : ૨૨૩
 મલાના : ૧૮૭
 મરુભૂમિ, મરુદેશ, મરુધર : 'મારવાડ' જુઓ
 મહાદેવ પહાડી : ૨૧૨
 મહા(હી) નદી : ૩, ૨૧
 મહુડી : ૪, ૮૦
 મહુડીની મૂર્તિ પરનો શિલાલેખ : ૨૧૦ ૪
 મહુધા : ૧૩
 મહુવા : ૪, ૧૦૦, ૧૦૪, ૧૧૦ થી ૧૧૨
 મહેવા : 'નાકોડા' જુઓ
 મહે(મ)સાણા : ૪૫, ૪૦, ૬૭, ૧૪૭
 મહેન્દ્રસરિનો તોરા : ૨૫૩
 માધલોગોડ : ૨૬૬, ૨૬૭
 માકા : ૪૭, ૫૧, ૫૫
 માડ-જેસલમેર : ૧૫૩
 માતર : ૧૩
 માતૃગયા : ૬૬
 માધવલાલ દુગડ આશુની ધર્મશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
 માઝિમિક-માધ્યમિકા : ૨૦૪
 માધ્યમિકા-દર્પપુર : ૨૦૪
 માધ્યમિકા : ૧૫૩
 માનપુર : ૨૭૭
 મારવાડ : ૫૪, ૮૭, ૧૧૫, ૧૩૯, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૭૧, ૧૭૩, ૧૭૬, ૧૯૧, ૨૦૬, ૨૧૩, ૨૨૦, ૨૨૩, ૨૩૫, ૨૪૪, ૨૫૭, ૨૮૧, ૨૯૯, ૩૦૨
 મારોલ : ૩૦૬
 માલણુ : ૨૬૬
 માલવ વાવ : ૧૪૫
 માલસર તળાવ : ૧૪૫
 માલવા : ૨૧૦ ૨૫, ૪૫, ૫૮, ૭૮, ૧૨૧, ૧૩૯, ૧૫૩, ૨૯૪, ૩૦૪, ૩૦૫
 માલાવર : ૨૧૦ ૬૯
 માલાશાહનું મંદિર : ૧૮૫
 માળિયા : ૧૪૬
 મીરપુર : ૨૭૬

મુર્ચિદાખાદ : ૧૦૧
 મૂળાળા મહાવીર તીર્થ : ૨૨૦
 મૂલવસતિ : ૨૭
 મૂળરાજવસહિદા (પાટણ) : ૫૭
 મેઘસુનિનો સ્તૂપ : ૯૯
 મેઘનાદ મંડપ : ૧૭૦, ૨૧૮, ૨૮૬
 મેઝા : ૨૭૪, ૨૯૫
 મેઝતપુર : 'મેઝતા' જુઓ
 મેઝતા : ૧૫૬, ૧૯૬, ૧૯૭
 મેઝતા-ફોલોધિ : ૧૯૬
 મેઝતા રોડ : ૧૯૬
 મેઝતા સીડી : ૧૯૭
 મેન્નાણા : ૪૫
 મેઘપાટ : 'મેવાડ' જુઓ
 મેદિનીપુર : 'મેઝતા' જુઓ
 મેરુતમાન દેશ : ૧૬૦
 મેલકવસહી : ૧૨૩
 મેલપુરપટ્ટન-ઓશિયા : ૧૭૪
 મેવાડ : ૯૧, ૧૩૯, ૧૫૩, ૧૬૧, ૧૮૦, ૧૯૧, ૨૦૧, ૨૦૨, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૯૩, ૨૯૪
 મેવાનગર : 'નાકોડા' જુઓ
 મોખરની ટેકરી : ૧૦૮
 મોઢેરા(રુ) : ૪, ટિં ૫૦, ટિં ૬૮, ૭૦, ૭૧, ૭૩, ૯૨
 મોઢેરાનું સૂર્યમંદિર : ૨૧૯
 મોણાવાડ : ૯૨
 મોરીમેઝા : ૨૩૦
 મોતીશાહની ટૂંક : ૧૦૨, ૧૦૮
 મોતીસુખિયાની ધર્મશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
 મંકા : 'માકા' જુઓ
 મંગલપુર : ૧૫૬
 મંડપ : 'માંડવગઢ' જુઓ
 મંડલિકવિહાર : ૩૭
 મંડલી : ટિં ૫૦
 મંડોર : ૧૫૬, ૧૫૮, ૧૬૦, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૯૪, ૨૧૮, ૨૯૦, ટિં ૩૦૪
 મંડોવર : 'મંડોર' જુઓ
 મંદસોર : ટિં ૧૨૩
 મંદાકિની કુંડ : ૨૮૮
 માંડણુ ગામ : ૨૦૨
 માંડવગઢ : ૧૯, ૨૧, ૪૧, ૪૪, ૭૩, ૯૨, ૯૫, ટિં ૧૨૩, ૧૬૦, ૧૮૮, ૨૭૯, ૨૯૪, ૩૦૦

માંડવ્યપુર : 'મંડોર' જુઓ
 માંડુ : 'માંડવગઢ' જુઓ
 માંડવપુર : 'માંડવપુર' જુઓ
 માંડવાડા : ૨૫૬, ૨૫૭
 માંડવી : ૧૨૫, ૧૨૭, ૧૪૦, ૧૪૧
 મુંજપુર : ૫૧, ૫૨, મુંગરા : ૨૧૪
 મુંગધ : ૧૩૮, ૨૯૯
 મુંગરથલ-મુંગરથલા : ૧૫૪, ૧૫૯, ૨૭૯
 ધી ૨૮૧, ૨૯૨
 મૂંજિગ નગર : ૫૨

યક્ષપુર : ૨૧૪
 યક્ષવસતિ : ૧૮૭, ૧૯૨
 યશોનાગની વસતિ : ૯૪
 યશોવિજય જૈન ગુરુકુલ (પાલીતાણા) : ૯૯
 યશોવિજય સંસ્કૃત પાઠશાળા (મહેસાણા) : ૬૮
 યશોવિજય ઉપાન ની મૂર્તિ : ૯૯
 યોગિનીપુર-દિલ્હી : ૨૦૧

રથાવર્તનગ : ટિં ૧, ૧૧૬
 રણધંભોર : ૨૦૨
 રણમગની ચોકી (ઈર) ૮૫, ૮૬
 રણસિંહ દેવસી કચ્છીની ધર્મશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
 રત્નટૂંક : ૧૪૨
 રત્નતિલકપ્રાસાદ (કાતી) : ૨૧ થી ૨૩
 રત્નપુર : ૧૮૦
 રત્નપ્રભસુરિની મૂર્તિ : ૨૪૮
 રત્નમાલ : 'લિત્તમાલ' જુઓ
 રત્નાવલી : 'રતિજ' જુઓ
 રહાવતણુય : 'રથાવર્તનગ' જુઓ
 રાક્ષસ દ્વીપ : ૨૦૧
 રાજગૃહી : ૫૦
 રાજવ્યંદ્રવિહાર : ૮૪
 રાજનગર : ૧૬૧
 રાજનગર જ્ઞાનજાંઘર : ટિં ૧૨૩
 રાજપીપળા : ૨૯
 રાજપુર (અમદાવાદ) : ૮૨
 રાજપૂતાના : ટિં ૨૫, ૧૫૪, ૧૬૩, ૧૯૧
 રાજવિહાર પ્રાસાદ : ૨૮૫
 રાજસ્થાન : ૧૫૩, ૧૬૧, ૨૦૧
 રાણકપુર : ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૭ થી ૨૧૯, ૨૩૩

રાણા વાવ (પાણીતાણા) : ૯૯
 રાણી : ૨૦૪, ૨૧૪, ૨૨૦, ૨૨૨, ૨૨૫, ૨૨૬
 રાણીપુરા : ૨૯
 રાણીવાડા : ૩૦૩
 રાણી વાવ : ૫૯
 રાના મહાવીર-દયુધી : ૨૦૬
 રાધનપુર : ૩૮, ૪૭, ૫૨
 રામગોળ : ૧૦૨
 રામસેન-રામસેનપુર : ૩૬, ૩૮ થી ૪૧, ૪૫, ૧૫૬
 રાયપાલ વિહાર : ૮૫
 રાયવિહાર (પાટણ) : ૫૭
 રાયલુતીર્થ (અલવર) : ૨૦૧, ૨૦૨
 રિપુકેસરીવિહાર : ૧૧૯
 રુદ્રમહાલય (સિદ્ધપુર) : ૬૬, ૬૭
 રૂણ : ૧૫૬
 રૂપપર : ૫૪ થી ૫૬
 રૂપેણ નદી : ૫૨
 રેવાકાંડા : ૧૩૯
 રેવાનગર : ૧૧૬, ૧૩૦
 રેવતાચલ-રેવન(ક) : 'ગિરનાર' જુઓ
 રેવતકનગર : 'જુનાગઢ' જુઓ
 રેવતાચલાવતાર : 'ગિરનારાવતાર' જુઓ
 રોહિડા : ૨૫૮ થી ૨૬૧
 રોહિડાગણ : 'સરૂપગંજ' જુઓ
 રોહીલાળાની પાગ : ૧૦૮
 રાંક મંદિર : ૩૮
 રાંતધંજ-રાંતિજ : ૪૬, ૭૬
 રાક્ષમણવિહાર-ચિંતામણિપાર્થ જિનમંદિર (જેસલમેર) : ૧૬૬
 રાક્ષમણિતિલક પ્રાસાદ : ૧૧૮
 રાધુ કાશ્મીર (ગિર) : ૪૧
 રાચ્છીઆઇ મંદિર : ૧૮૫
 રાવિતાસાગર : ૯૯
 રાખખારામ : ૫૬
 રાજ : ૨૭૪, ૨૭૫
 રાટ : ૩, ૧૮, ૨૫, ૨૬, ટિં ૯૪, ટિં ૧૨૬
 રાટપક્ષી-રાટોડ : ૨૦૦
 રાહઉલ-રાહોલ : ૬૦
 રાહુસર : ૧૫૧
 રાહસાર્થ : ૨૧૨
 રાવયાગ (જમનગર) : ૯૮
 રાહોર : ૨૩

જુલિયસહી-જુલિયસહી, જુલિયસહી
૧૫૮, ૧૮૮, ૧૯૦, ૨૮૮, ૨૯૧
જુલિ નદી : ૧૮૬
જુલિ-હેડાયાદ રેલ્વે : ૧૬૩
લોટાણા, લોટાણક-લોટીપુરપતન : ૨૪૪
લોટાણ પાર્થનાથનું મંદિર (અમોઘ) ૨૧
લોટરી : ૨૫૨
લોદવા : ૧૬૪, ૧૭૧, ૧૭૨
લોલાગ : ૮૦ ૧૨૩
લોહિત્ય : ૧૦૦, ૮૦ ૧૩૧
લંકા : ૧૩૯ ૨૦૧
લીચ : ૪૬
લીંગોદરા : ૨૯
લોંકાગચીય ભંડાર (જેસલમેર) : ૧૬૪
વટપદ : 'વડોદરા' જુઓ
વડગામ : ૭૪, ૩૦૧
વડનગર : ૪, ૨૨, ૨૩, ૬૩, ૬૪, ૧૧૪
વડવા (ભાવનગરનું પ્રાચીન સ્થળ) : ૧૧૨
વડોદરા ૧૭ થી ૧૯, ૮૦ ૨૬, ૮૦
વડોદરા-વિશ્વવિદ્યાલય-પુરાતત્ત્વવિભાગ :
૧૮
વડાલ : ૮૦ ૧૨૦
વડાલવી : ૮૦ ૬૯
વડાલી : ૮૭, ૮૮
વડાવલી : ૮૦ ૬૮
વડાવલી : ૭૩
વડવાણુ : ૯૬
વઢિયાર : ૪૭, ૮૦ ૫૦, ૮૦ ૧૨૩
વણારસી : ૨૦૨
વધિલાટ : 'વેલાર' જુઓ
વનરાજવિહાર (પાટણ) : ૫૭
વિમલપુર-વલભીપુર : ૧૧૪
વરકનકપુર, વરકનકનગર-વરકાણા : ૨૦૨,
૨૨૬, ૨૨૭
વરખડી (થરાદ) : ૪૨
વરડોત્રા : ૧૬
વરમાણુ : ૯૨, ૨૯૨, ૨૯૯, ૩૦૭
વરુણુશર્મા (વડસમા) : ૫૭
વર્ધમાનપુર : 'વઢવાણુ' જુઓ
વર્ધિપથક : શ્રદ્ધિકાર-વઢિયાર' જુઓ
વલભીપુર : ૫, ૫૬, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૩૪,
૨૨૨
વલ્લ : ૧૫૩
વસિષ્ઠાશ્રમ : ૨૮૮
વસર્ધ : ૧૩૦, ૧૩૮

વસંતગઢ-વસંતપુર : ૧૫૫, ૨૩૩ થી
૨૩૬
વસ્તુપાલ વિહાર : ૧૨૫
વળા : 'વલભીપુર' જુઓ
વાગડ : ૧૭, ૬૦, ૧૪૫, ૧૯૦
વાગીણુ : ૧૫૯, ૨૩૮
વાઝ્ઝમેરુ : 'આમર' જુઓ
વાઘલી ગામ : ૧૧૪
વાઘસીણુ : 'વાગીણુ' જુઓ
વાજનવાળા : ૨૮૨
વાટાપલ્લી : 'વઘલી' જુઓ
વાટેડા : ૨૫૯
વાડીપુર ગામ : ૬૧
વાડીપુર (પાર્થનાથ) મંદિર : ૧૦, ૬૦,
૬૧
વાતક નદી : ૧૩
વામજ : ૬૫
વામનસ્થલી : 'વંથલી' જુઓ
વાલોરિયા ગામ : ૨૫૮
વાવ : ૪૦, ૪૨,
વાસા : ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૭૩
વાસીયુ : ૯૫, ૨૦૫, ૨૬૭, ૨૬૯
વિક્રમપુર : ૧૫૬, ૧૯૯
વિજયકમલસુરિની મૂર્તિ : ૩૧
વિજયકોટ : ૩૦૪
વિજયચિંતામણિ પાર્થનાથ ભંડાર તો
દેવપ્રાસાદ : ૧૫
વિજયદેવ નાગમૂર્તિ : ૨૧૨
વિજયદેવસુરિની પાદુકા : ૧૧૩
વિજયદેવસુરિની છત્રી : ૧૩૬
વિજયપુર-વિજનપુર : ૯૧
વિજયમહેન્દ્રસુરિની મૂર્તિ : ૨૭૪
વિજયરાજસુરિ (આણંદસર ગચ્છ) : ૩૭
વિજયરાજેન્દ્રસુરિની મૂર્તિ : ૨૩૮
વિજયરાજેન્દ્રસુરિનું સમાધિમંદિર : ૨૦૫
વિજયસેનસુરિની છત્રી : ૧૩૬
વિજયાનંદસુરિની મૂર્તિ : ૩૧
વિ(વી)જનપુર : ૩૭, ૬૦, ૭૧, ૮૦,
૯૦ થી ૯૩, ૨૦૦
વિમલવસહી(તિ) : ૨૮, ૧૦૩, ૧૩૦,
૧૬૩, ૨૮૮ થી ૨૯૧
વિમલાદિ-શત્રુજય : ૧૨૮
વિરાટનગર : 'ધોળકા' જુઓ
વિરાટનગરી : ૧૪૫
વિરૂલી-વિરોલી : ૨૭૦
વિસલનગર, વિસલપુર : 'વાસીયુ' જુઓ

વિહાર : ૧૫૩
વિજનપુર (રાજસ્થાન) : ૨૦૬
વીરપલ્લી : 'વીરવાડા' જુઓ
વીરખાઈ પાઠશાળા (પાલીતાણા) : ૯૯
વીરમગામ : ૭૫
વીરમપુર : 'નાકોડા' જુઓ
વીરવાડા : ૨૬૭ થી ૨૬૯, ૨૭૩, ૨૭૫
વીરવાડાનો દરવાજો : ૨૭૨
વીરવિજયજીની મૂર્તિ : ૧૬
વીરોલી : ૨૭૦
વીસલરાયવિહાર : ૩૩
વીસાડા : ૨૨૫, ૨૨૬
શ્રદ્ધિચંદ્ર મહારાજની મૂર્તિ : ૧૧૦
વેલભીપુર : ૮૦ ૨૮
વેરાવળ : ૧૩૪
વેલાર : ૨૬૪, ૨૬૫
વેલારનો વાસ : ૨૬૫
વૈદનાથ મહાદેવ : ૨૦
વૈભાર : ૧૮૮
વૈરાટનગર : ૧૫૩
વંથલી : ૫૬, ૫૮, ૧૨૩, ૧૩૨, ૧૩૩
વંથવાલ : ૨૯૪
વાંતપરાગઢ : 'વસંતગઢ' જુઓ
શકરપરા-ગિનાલય : ૧૫
શકુનિકાવિહાર : ૪, ૨૬ થી ૨૮
શત્રુજય-શેત્રુજ : ૩, ૬, ૭, ૧૫, ૧૯,
૨૨, ૨૬, ૪૧, ૫૩, ૫૯, ૬૪,
૭૨, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૩, ૧૦૫,
૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૧, ૧૨૧, ૧૨૫,
૧૩૦, ૧૩૭, ૧૭૧, ૧૮૮, ૨૦૦,
૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૮, ૨૪૫
શત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધાર : ૧૧૪
શત્રુજયની ટૂંક : ૨૧, ૯૭, ૧૩૧,
૧૪૨, ૧૪૪, ૧૬૫
શત્રુજયની પંચતીર્થો : ૧૦૯, ૧૧૧
શત્રુજયની યાત્રા-સંઘ : ૯૭, ૧૧૧, ૧૬૦
શત્રુજયની રચના-અવતાર : ૩૨, ૮૫,
૧૧૨, ૧૨૫, ૧૨૬, ૨૧૧, ૨૧૩,
૨૨૬, ૨૫૦, ૨૬૪
શત્રુજયનો આરસપદ : ૧૬૬, ૧૬૮,
૨૧૬, ૨૪૮
શત્રુજયા-શેત્રુજ નદી : ૯૮, ૧૦૮, ૧૦૯
શમીપાટી : 'સેવાડી' જુઓ
શાકંભરી-સાંભર : ૧૯૬, ૨૨૫
શાહપુર (સુરત) : ૩૧

શિવગંગા : ૨૩૭

શિવપુરી-ગૂનું સિદ્ધાંત : ૨૪૬

શિખિ-ચિતોડ : ૧૫૩

શિહોર : ૬

શુકરાજની મૂર્તિ : ૧૦૨

શુકરાપુર : ૧૨૯

શુભપાણિ વક્ત્રી સ્થાપના : ૬૬

શોખ જોધની મસ્જિદ (પાટણ) : ૬૩

શોખ ફરીદની દરગાહ (પાટણ) : ૬૩

શોખપીર : ૯૨

શેઝકાચાર્ણની મૂર્તિ : ૧૦૨

શંખપુર-શુંખપુર : 'સલખણપુર' જુઓ

શંખેશ્વર-શંખપુર : ૪૫, ૪૭, ૪૯, ૫૨, ૭૪

શંખેશ્વર મહાતીર્થ : ટિં. ૪૬, ટિં. ૪૭, ટિં. ૪૯

શુંખવા પઘા-સાંકલિયા પઘા : ૧૨૦

શ્યવાણા ગામ : ૧૨૨

શ્રીમાત : 'જિતમાત' જુઓ

શ્રીશ્યવ : 'સિદ્ધપુર' જુઓ

શ્વેતપારી : 'સેવાડી' જુઓ

સખલાસર ગામ : ૧૦૯

સગાળપોળ : ૧૦૨

સગાળવસદિકા : ૧૪

સાનનરોડ : ૨૩૨, ૨૩૫, ૨૩૯, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૪૪ થી ૨૪૬, ૨૬૭, ૨૭૦, ૨૭૫, ૨૭૬

સતીરાવ (પાલીતાણા) : ૯૯

સત્યપુર : 'સાચોર' જુઓ

સત્યપુરીયા(શ)નનાર : ૧૦૦, ટિં. ૧૨૬, ૩૦૫

સપાદશ : ૧૫૩, ૧૬૦, ૧૯૬

સમલિશાવિહાર : 'શકુનિશાવિહાર' જુઓ

સમળિવિહાર પટ : ૨૮૭

સમેન્દિશખર-ચંદ : ૩૦, ૧૦૬, ૧૮૮

સમેન્દિશખરનો પટ : ૭૫

સમેન્દિશખરનો બાવ-દસ્ય-રચના અવતાર : ૧૦૧, ૧૦૬, ૧૧૨, ૧૨૩, ૧૨૫, ૧૫૧, ૨૧૬, ૨૨૬

સમેણ (તળાવ) : ૬૩

સરસપુર : ૯, ૧૨

સરસીનું જંગલ : ૨૧૧

સરસ્વતી નદી : ૫૬, ૬૬

સરવગંગ : ૨૫૩, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૯૫

સરોના-સીકાતાર : ૩૪, ૩૫

સર્વજિતપ્રાસાદ : ૨૧ થી ૨૩

સર્વતાલદ મંદિર : ૧૯, ૨૦

સર્વેશ્વરિ-મૂર્તિ : ૩૩

સલખણપુર : ૧૫, ૭૨, ૭૩

સલમંકાટ : ૧૫૦

સનાવણ : 'સપાદશ' જુઓ

સહસાવન : ટિં. ૧૨૦

સહસ્રદુતની રચના : ૨૧૬

સહસ્રલિંગ-તળાવ : ૫૯

સાહુજ : ૧૩

સાહરાવ : ૧૫૯

સાહરાવ અરટ : ૨૩૨

સાહરવસડી : ૧૦૭

સાચોર-સાચકેર : ૪૨, ૬૨, ૧૫૫,

ટિં. ૧૬૨, ૨૦૦, ૨૯૪, ૩૦૧,

૩૦૩ થી ૩૦૫

સાડી : ૩૦૧

સાણવાણ-ગૂનું : ૨૫૧

સાણવાણ-નવું : ૨૫૧, ૨૭૫

સાતમેણ : ૩૦૧, ૩૦૩

સાદરી : ૮, ૨૦૭, ૨૧૪

સાખરમતી નદી : ૭

સામલિયા : ટિં. ૧૨૩

સારંગપુર : ૨૧૮

સાપર જિનવસડી : ૨૨૨

સાલાકુંડ : ૧૦૨

સાલેર : ૨૧૮

સાલિલવાણ : 'સેલવાણ' જુઓ

સિદ્ધપાદની વસતિ : ૫૮

સિદ્ધપુર : ૬૬, ટિં. ૬૮

સિદ્ધપુરનો ચતુર્મુખપ્રાસાદ 'સાનવિહાર' : ૨૧૪

સિદ્ધવ (ગૂની તળેટી) : ૧૦૯

સિદ્ધવિહાર : ૬૬

સિદ્ધસિદ્ધા : ૧૦૯

સિદ્ધલુવા પર્વત : ૨૪૬

સિરિમાલ-શ્રીમાલ : 'જિતમાલ' જુઓ

સિરોહી : ૩૧, ૧૫૯, ૨૪૫ થી ૨૪૭, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૬૭, ૨૭૧, ૨૭૩, ૨૭૫, ૨૭૬, ૨૯૭ થી ૨૯૯, ૩૦૩

સીકરા : ૧૪૬

સીતાપુર : ૭૩

સીટરક : 'સીવેશ' જુઓ

સીવાણા : ૨૩૨

સીવેશ : ૨૬૬

સુકડી નદી : ૧૮૭

સુદર્શન તળાવ : ૧૧૮

સુથરી : ૧૪૧, ૧૪૨

સુધર્મસ્વામીની મૂર્તિ : ૧૧૦

સુમતિનાથ વસતિકા : ટિં. ૬૮, ટિં. ૬૯

સુમાત્રા : ૧૩૯

સુરક : 'સોરક' જુઓ

સુરત : ૨૯, ૩૦, ૩૨, ૬૪, ૬૩, ૬૯, ૧૦૨, ૧૦૭

સુવર્ણગિરિ : 'જાલોર' જુઓ

સહગામ : ૪૨

સણક : ૭૧

સૂરજકુંડ : ૧૦૩

સૂરા સાલાનો પાળિયો : ૩૮

સૂર્યપુર : 'સુરત' જુઓ

સેદી નદી : ૧૪

સેરિસા : ૬૫, ૭૭ થી ૭૯, ૮૨

સેલવાણ : ૨૯૨, ૨૯૮, ૨૯૯

સેલા ગામ : ૨૦૬

સેવાડી : ૧૫૮, ૨૧૦, ૨૧૧, ૨૧૬

સેસલી : ૨૧૧

સેવદપુરા (સુરત) : ૩૨

સોનપુર : 'સેરિસા' જુઓ

સોનાણા : ૨૧૬

સોપારક : ૭૮

સોમેશ્વર પાટણ-પ્રભાસપાટણ : ૧૩૪

સોમેશ્વર : ૩૦૪

સોરક : ૪, ૨૬, ૧૨૦, ૧૨૩, ૧૩૨, ૧૩૯, ૩૦૪

સૌરાષ્ટ્ર : ૩, ૪, ૫૮, ૬૮, ૧૧૨, ૧૧૪, ૧૧૬, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૩, ટિં. ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૩૧

સંખપુર : 'સલખણપુર' જુઓ

સંખવાલી ગામ : ૨૩૦

સંગ્રામ સોનીની ટૂંક : ૧૨૩

સંઘપુર : ૯૦

સંડેર : ૭૧, ૯૦

સંડેરવ : 'સાંડેરાવ' જુઓ

સંડેરાવ તળાવ : ૧૯૦

સંપ્રતિ મહારાજની ટૂંક : ૧૨૭

સાંકળી ગામ : ૧૨૦

સાંડેરાવ : ૧૫૮, ૧૮૦, ૨૦૭, ૨૧૨, ૨૧૩

સાંતપુર : ૨૭૭

સાંવલેરી-ચાસુડેરી : ૨૬૬

સિંધ : ૨૪, ૬૪, ૭૩

સિંહલદ્વીપ : ૨૮

સુંદરમેદર નગર : ૧૧૭

સુંધાની પહાડી : ૨૧૦

સ્તંભનકાવતાર : ૧૦૦, ટિં ૧૨૬

સ્તંભન પાર્થનાથ : ૧૪, ૬૦

સ્તંભપુર : 'ખંભાત' જુઓ

પંડેરક : 'સાંડેરાવ' જુઓ

હાથકંપ : 'હાથવ' જુઓ

હનુમાન દ્વાર : ૧૦૨

હડીસિંહનું દેરું : ૯, ૧૨

હણાદ્રા : ૨૯૬ થી ૨૯૯

હયુંડી-હાથિઉંડી : ૧૫૬, ૧૫૮, ૨૦૮ થી ૨૦૯

હમીરગઢ-હમીરપત્તન-હમીરપુર : ૨૭૬

હરજી ખાંડા મસ્જિદ : ૧૯૧

હર્ષપુર-હાંસોટિયા : ૨૦૪

હસ્તગિરિ : ૧૦૯

હસ્તિકુંડી : 'હયુંડી' જુઓ

હાથમા : ૧૮૩

હાથવ : ૪

હારીજ : ટિં ૪૬, ૫૦, ૫૧, ટિં ૫૫

હાલાવ : ૯૮

હિરણ્યપુર : 'ખેડબ્રહ્મા' જુઓ

હીમવંસડી : ૧૦૭

હીરવિજયસરિની મૂર્તિ : ૧૯૧, ૨૪૮

હીરાખાઈનો કુંડ : ૧૦૨

હીરા ભાગોળ (ડબોઈ) : ૨૦

હેમચંદ્રસરિની મૂર્તિ : ૧૧૦, ૧૨૨, ૧૫૧

હંડાઉદ્રા : 'હણાદ્રા' જુઓ

હંસવિજયજીની મૂર્તિ : ૩૧

હંસવિજયજી મ. નો શાસ્ત્રભંડાર : ૧૯

હાંસવપુર : ૭૩

હાંસવેંધર તળાવ : ૮૩

હાંસોટિયા : ૨૦૪

હિંદ-હિંદુસ્તાન : ૩૦, ૨૦૩, ૨૧૭

હીંગલાજ માતાનો હડો : ૧૦૨

વર્ગ ૩ : જૈન આચાર્યાદિ મુનિવરોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અર્ધમુક્તા : ૧૦૨

અનિતદેવસરિ : ૨૯૯

અનિતપ્રભગણિ : ૯૧

અનિતસિંહસરિ : ૬૦

અનંતહંસ : ૮૫

અભયદેવસરિ (નવાંગીરજીતકાર) : ૧૪, ૨૭, ૬૦, ૯૪

અભયદેવસરિ (મલધારી) : ૧૫૬, ૧૯૭

અભયદેવસરિ : ૨૫૨

અમરચંદ્ર કવિ : ટિં ૮૪

અમરચંદ્રસરિ (વિણીકૃપાણુ) : ૯૫

અમરપ્રભસરિ : ૩૩

અમરસરિ : ૨૯૧

આણુંદવિમલસરિ : ૮૩, ૧૩૮

આનંદસરિ : ૩૩

આનંદસરિ ભટ્ટારક : ૨૧૧, ૨૯૧

આર્ય કાલક : ૨૫

આર્યરક્ષિતસરિ (અચં) : ૨૮૨

ધંધરસરિ : ૨૧૨, ૨૨૨

ઉત્તમલાભ ગણિ : ૧૬૭

ઉદયપ્રભસરિ : ૧૩૮, ૧૭૭

ઉદયસાગરસરિ : ૨૦૫

ઉદ્ધૌતનસરિ (દાક્ષિણ્યચિહ્ન) : ૫, ટિં ૩૯, ૬૦, ૬૧, ૬૪, ૧૫૫, ૧૭૭, ૧૮૮, ૧૯૩

ઉવયાલી મુનિ : ૧૦૨

કક્કાચાર્ય-સરિ : ૧૭૪, ૨૮૧

કક્કસરિ (કારંગગચ્છીય) : ૩૩

કક્કસરિ ટિં ૧૭૩, ૧૮૩

કક્કસરિ : ૨૮૦

કનકશેખર ઉપાં : ૧૮૪, થી ૧૮૬

કપ્પ મુનિ : ૧૫૬, ૧૯૮

કદંબ (ગણુ) : ૧૦૯

કમલકીર્તિ (દિગં) : ૪૫

કમલપ્રભસરિ : ૮૮

કમલરાજગણિ (વાં) : ૧૬૭

કરમચંદ્રજી યતિવર્ય : ૯૯

કલ્યાણવિજયજી : ૫૯, ૬૪, ટિં ૧૮૯

કલ્યાણસાગરસરિ : ૯૭, ૨૦૨

કાલકાચાર્ય (ચોથા) : ૧૧૪

કાલકસરિ : ૧૩૧, ૧૩૨

કીર્તિરતનસરિ : ૧૬૭, ૧૮૫

કુમારગણિ કવિ : ૯૨

કુચુદચંદ્ર (દિગં) : ૫૮

કુશલલાભ : ટિં ૧૪

કુશલવર્ધનગણિ : ૬૭

કૃષ્ણ મુનિ : 'કપ્પ મુનિ' જુઓ

કેશવદેવસરિ : 'વાસુદેવાચાર્ય' જુઓ

કેશી (ગણુ) : ૨૮૧

કેસરવિજય : ૨૨૯

ક્ષમાકલ્યાણ : ૧૮૧

ક્ષમાસરિ : ૧૮૬

ખપુટાચાર્ય : ૨૫, ૨૬, ૧૪૬

ગણુનંદન ગણિ : ૧૮૩

ગિરરાજ મુનિ : ૧૮૩

ગુણચંદ્ર (દિગં) : ટિં ૧૫૬, ૧૯૬

ગુણભદ્રસરિ : ૭૨

ગુણવિજય : ૭૨

ગુણાકરસરિ : ૪૩

ગુનસિરિ-ગુણશ્રી : ૧૨૨

ગોપજી યતિ : ૧૯૯

ચક્રેશ્વરસરિ : ૩૦૨

ચતુરવિજયજી : ૪૬

ચિદાનંદજી : ૧૨૦

ચિદલાણુ મુનિ : ૧૦૮

ચંદ્રતિલક (ઉપાં) : ૯૨

ચંદ્રપ્રભસરિ (પૌર્ણી) : ૨૭૮

ચંદ્રસરિ : ૧૪, ૨૬, ૯૪

જગચંદ્રસરિ : ૧૫, ૯૧, ૨૧૮

જાનિજગસરિ : ૬૦, ૬૨, ૧૫૫, ૩૦૨, ૩૦૪

જયકલ્યાણસરિ : ૨૯૪

જયકેસરસરિ : ૨૦૫

જયચંદ્ર (વાં) : ૮૪

જયચંદ્રસરિ : ૨૧૪

જયપ્રભસરિ : ૪૩, ૧૮૧

જયરતનસરિ : ૭૪

જયવિજય ગણિ : ૨૨૮

જયસાગર ગણિ : ૧૯૨

જયસિંહસરિ : ૧૫, ટિં ૧૯, ૨૭, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૨૮

જ્યાનંદસૂરિ : ૧૨૬, ૨૨૬, ૨૭૧, ૨૭૨
જ્યંતવિજયજી : ૮૦ ૫૫, ૪૬, ૮૦
૪૭, ૮૦ ૭૫, ૮૮, ૧૪૮, ૧૮૧,
૮૦ ૨૬૦, ૨૬૩, ૨૬૫

જસકુશલ : ૨૩૫, ૨૩૬

જસિયા-ચશોભદ્રસૂરિ : ૨૨૩

જિતસાગરજી : ૧૫૨

જિનકીર્તિસૂરિ : ૧૧૭

જિનકુશળસૂરિ : ૫૯, ૬૦

જિનચંદ્રસૂરિ (જી ૦ ગી) : ૯૪

જિનચંદ્રસૂરિ (ખર૦) : ૩૭, ૬૦, ૭૨,
૧૨૨, ૧૪૯, ૧૮૨, ૧૯૦, ૧૯૭,
૨૦૪

જિનચંદ્રસૂરિ (ખર૦) : ૬૦

જિનચંદ્રસૂરિ (ખર૦) : ૬૧, ૧૬૩, ૧૬૭,
૧૬૯, ૧૮૫, ૧૯૫, ૨૦૧, ૨૦૨,
૨૫૦

જિનચંદ્રસૂરિ (ખર૦) : ૧૮૫

જિનતિલકસૂરિ : ૧૭, ૭૮, ૯૨, ૨૦૭

જિનદત્તસૂરિ : ૬૦, ૯૪, ૧૮૬, ૨૦૩

જિનદાસ ગણિ : ૧૭૭

જિનદેવસૂરિ : ૧૬૩

જિનપતિસૂરિ : ૩૭, ૬૦, ૮૪, ૨૦૩

જિનપદ્મસૂરિ : ૬૦, ૧૮૧, ૧૮૬

જિનપ્રભોધસૂરિ : ૩૬, ૬૦, ૯૨, ૧૨૨,
૧૮૨

જિનપ્રભસૂરિ : ૧૭, ૨૬, ૭૦, ૭૮,
૯૪, ૯૮, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૨૧,
૧૩૦, ૧૩૪, ૧૬૬, ૨૮૮, ૨૯૩,
૨૯૫, ૩૦૩, ૩૦૫

જિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણ : ૫, ૧૧૫

જિનભદ્રસૂરિ : ૬૧, ૧૧૧, ૧૧૮, ૧૬૭,
૧૬૯, ૧૯૪

જિનમહેન્દ્રસૂરિ : ૧૭૧

જિનમાણિક્યસૂરિ : ૬૧

જિનરાજસૂરિ (રાજસમુદ્ર વા.) ૬૧,
૧૧૮, ૧૬૬, ૧૭૧, ૧૭૨, ૧૯૩

જિનવર્ણિક્યસૂરિ : ૬૧

જિનવર્દનસૂરિ : ૧૬૬

જિનવલ્લભસૂરિ : ૬૦, ૧૯૯

જિનસમુદ્રસૂરિ : ૬૧, ૧૬૯

જિનસિંહ (ધ) સૂરિ : ૬૧, ૧૬૩, ૧૭૨,
૨૦૨

જિનસુખસૂરિ : ૧૭૦

જિનહર્ષગણિ : ૧૨૫, ૧૨૮

જિનહર્ષસૂરિ : ૧૫૪, ૧૬૩

જિનહંસસૂરિ : ૬૧

જિતેન્દ્રસૂરિ : ૧૧૧, ૧૨૨, ૧૮૦

જિતેશ્વરસૂરિ : ૩૬, ૩૭, ૬૦, ૯૧, ૯૩

જિતેશ્વરસૂરિ ૫૭, ૬૦, ૮૦ ૧૮૮

જિતેશ્વરાચાર્ય : ૯૬

જિતોદયસૂરિ : ૬૧, ૧૧૧

જેવંત રૂપજી યતિ : ૧૧૯

જ્ઞાનકુશળ : ૨૩૫

જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ : ૨૯૦

જ્ઞાનવિભવસૂરિ : ૨૧૫, ૨૧૭, ૨૨૬,
૨૨૮, ૨૪૭, ૨૭૭, ૩૦૭

કુંગરશી યતિ : ૧૬૪

હંક મહાત્મા : ૧૩૧

તત્ત્વકુશલ મુનિ : ૧૩૮

તત્ત્વાચાર્ય : ૧૫૫

તિલકપ્રભસૂરિ : ૨૪૦

ત્રિલોકસાગરજી યતિ : ૨૦૬

દ્યારતન મુનિ : ૧૬૫

દ્યાવર્ધન ગણિ : ૧૯૮

દર્શવિજયજી-ત્રિપુટી : ૮૦ ૧૧૪

દીપવિજયજી કવિ : ૨૨

દેમનિ ગણિણી : ૬૨

દેવગુપ્તાચાર્ય : ૧૫૫, ૧૫૬

દેવચંદ્રસૂરિ : ૪૪, ૫૨, ૫૭, ૬૦

દેવચંદ્રસૂરિ : ૪૯, ૬૨, ૯૬

દેવચંદ્રસૂરિ ૮૦ ૫૭

દેવતિલકસૂરિ : ૨૩૦

દેવદત્તગુરુ : ૧૭૪

દેવપ્રભસૂરિ : ૧૧૩

દેવભદ્રસૂરિ : ૨૮, ૯૧

દેવધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ : ૫, ૧૧૪, ૧૧૫

દેવવિજય : ૧૧૩

દેવશેખરસૂરિ : ૧૮૪, ૧૮૫

દેવસુંદર-ધર્મસૂરિ : ૨૨૨

દેવસુંદરસૂરિ : ૨૧૮

દેવસૂરિ-દેવાચાર્ય વાદી : ૭, ૨૦, ૫૮,
૮૮, ૯૪, ૧૫૬, ૧૭૫, ૧૮૯, ૧૯૬,
૧૯૯, ૨૨૫, ૨૮૫, ૨૮૬, ૩૦૧

દેવાનંદસૂરિ : ૧૫૫

દેવેન્દ્રગણિ-તેમિયંદ્રસૂરિ : ૯૪

દેવેન્દ્રસૂરિ : ૧૫, ૭૮, ૧૪૯, ૧૫૦,
૨૧૮

દ્રાવિડ : ૧૦૦

ધણદેવ : ૧૭૫

ધણદેવ પં. ૨૩૯

ધનદેવ મહત્તર : ૧૭

ધનરાજ ઉપા. : ૧૮૬

ધનેશ્વરસૂરિ : ૬૩, ૧૦૦, ૨૭૮

ધર્મકીર્તિ મુનિ : ૧૯૮

ધર્મચોપસૂરિ : ૯૧, ૧૧૪, ૧૪૯, ૧૫૦,
૧૫૬, ૧૯૬, ૨૮૮

ધર્મદેવ (ઉપા.) : ૯૪

ધર્મનિધાન મુનિ : ૧૯૮

ધર્મરાજસૂરિ ભટ્ટારક : ૧૭૩

ધર્મસાગર ઉપા. : ૧૫૪, ૧૯૬,
૨૨૮, ૨૨૯, ૨૮૫

ધુરધરવિજયજી : ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૨૯

નગર્પિ ગણિ : ૧૯૧

નલસૂરિ : ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૮૦

નમિ : ૧૦૦

નયકુશલ : ૨૩૫, ૨૩૬

નયપ્રભોદ : ૧૭૩

નાગાર્જુન : ૯૮, ૧૧૯, ૧૩૧

નાગાર્જુનસૂરિ : ૨૭૧

નેમિયંદ્રસૂરિ : ૯૪

નેમિયંદ્ર ભંડારી : ૬૦

ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી) : ૧૭, ૮૦

પદ્મશેખર ઉપા. : ૧૮૫

પદ્મચંદ્ર ગણિ : ૨૨૫

પદ્મપ્રભ પડિત : ૨૦૩

પાદવિજયસૂરિ : ૨૬, ૯૮, ૧૦૦, ૧૦૧,
૧૧૯, ૧૩૧, ૨૭૧

પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ : ૧૯૯

પાર્શ્વદેવ મુનિ : ૨૬૬

પાર્શ્વલગણિ : ૨૭

પુણ્યતિલકસૂરિ : ૪૩

પુણ્યવિજયજી : ૧૬૪

પૂર્ણકળશસૂરિ : ૪૦

પૂર્ણચંદ્ર ઉપા. : ૨૦૯

પૂર્ણચંદ્રસૂરિ : ૧૭૮

પૂર્ણદેવાચાર્ય : ૧૮૯

પૂર્ણભદ્રસૂરિ : ૪૦

પુંડરીક તપસ્વી : ૧૦૦

પ્રતાપરતનજી યતિ : ૨૧૧

પ્રતિષ્ઠાસોમ : ૧૪૯

પ્રદુમ્નસુરિ : ૯૬, ૧૩૬
પ્રસન્નચંદ્રસુરિ : ૨૮
પ્રેમસાગર ગણિ : ૨૩૫

અપ્પભટ્ટિસુરિ : ૩૯, ૭૦
અલિભટ્ટસુરિ : 'વાસુદેવાચાર્ય' જુઓ
આવચંદ્ર પં : ૨૩૯
આહુપાલિ : ૧૦૦
જુગાગણિ : ૧૫૫
જુહિસાગરસુરિ : ૫૭, ટિં ૧૮૮
જુહિસાગરસુરિ : ટિં ૬૪, ૯૩

બ્રહ્મર્ષિ આચાર્ય : ૯૧

ભદ્રકીર્તિ : 'અપ્પભટ્ટિસુરિ' જુઓ
ભદ્રઆહુતવામી : ૧૦૨, ૨૮૮
ભદ્રેશ્વરાચાર્ય : ૧૮
ભાવરત્નસુરિ : ૫૩, ૭૪
ભાવહર્ષ : ૧૨૪, ૧૮૬
ભીમ પં ૧૧૩
ભુવનચંદ્રસુરિ : ૧૪૯, ૧૫૦
ભુવનચંદ્રસુરિ : ૧૯, ૯૧
ભૂણુ ભટ્ટારક દિગંબર : ૮૪

મણિવિજયગણિ : ૨૨૯
મલ્લયગિરિ : ૯૧
મલ્લવાલ્મિકિ : ૫, ૨૫, ૨૬, ૧૧૪
મહિમા પં : ૧૬૩, ૨૦૫, ૨૧૫, ૨૪૭, ૨૮૦
મહિમાસમુદ્ર : ટિં ૧૬૭, ૧૮૪
મહેન્દ્રસુરિ (નાગેન્દ્ર) : ૨૯૧
મહેન્દ્રસુરિ : (અંચલ) ૧૫૪, ૧૮૭, ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૮૧
મહેન્દ્રસુરિ : ૧૩૮, ૨૩૨, ૨૪૧, ૨૫૨
મહેન્દ્રસુરિ (શ્રીપૂજ્ય) : ૨૬૬, ૨૭૪
માનવદેવસુરિ : ૯૨, ૧૨૬, ૧૫૫, ૨૨૫, ૨૨૬

મુનિચંદ્રસુરિ : ૨૦, ૮૮, ૧૫૬, ૨૨૫,
મુનિપ્રભ ઉપાં : ૩૪
મુનિચંદ્રસુરિ : ૧૯, ૩૯, ૬૪, ૭૩, ૮૫, ટિં ૧૫૬, ૨૨૯, ૨૮૦

મેઘધોષ : ૧૦૦
મેઘજી ભટ્ટારક યતિ : ૩૦૨
મેઘવિજય ઉપાં : ૨૦૨, ૨૪૯
મેરુતુંગસુરિ : ટિં ૧૪, ૧૩૪, ૧૮૭
મેરુમુનિ પં : ૧૮૬

મેહ દ્રવિ : ૨૧૪ થી ૨૧૬, ૨૨૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૬૯, ૨૭૮, ૨૭૯, ૩૦૧, ૩૦૬

મોહન મુનિ : ૧૩૮

મોહનલાલજી મહારાજ : ૨૫૧

યદુદેવ સેઢાંતિક : ૭૦

યદુ મહત્તર : ૧૫૫, ૧૫૬

યતીન્દ્રસુરિજી : ૪૪, ટિં ૧૮૬

યશચંદ્રસુરિ : ૮૮

યશોદેવસુરિ ભટ્ટાં : ૧૮૪, ૧૮૫

યશોભદ્રસુરિ : ૧૭૫, ટિં ૧૮૭, ૨૦૬, ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૫
યશોવિજય ઉપાં : ૨૦

રાજકલશ મુનિ : ૨૦૨

રાજશેખરસુરિ : ૧૩૯

રાજસમુદ્ર વાચક : ૧૯૩

રતનગુણ મુનિ : ૨૭૪

રતન મુનિ પં : ૬૦

રતનકલશ : ૨૦૨

રતનપ્રભ ઉપાં : ૨૦૯

રતનપ્રભસુરિ (ચંદ્ર) ૨૮૭

રતનપ્રભસુરિ : (ઉપકેશ) ૧૫૪, ૧૭૩, ૧૭૭, ૨૨૮

રતનપ્રભાચાર્ય : ૧૭૪

રતનમંદિર ગણિ : ૨૮૦

રતનશેખરસુરિ : ટિં ૧૯૭, ૨૭૭

રતનસાગરજી : ૩૦

રતનસિંહસુરિ : ૫૬, ૧૧૭, ૧૧૯

રામચંદ્રસુરિ : ટિં ૫૭, ૫૮

રામચંદ્રાચાર્ય : ૧૮૯

રવિપ્રભસુરિ : ૧૫૫, ૨૨૫, ૨૨૬

રૂપચંદ્રજી યતિ : ૧૯૯

રૂપવિજય પં : ૧૧૩

રંગકલશ વાચક : ૨૦૧, ૨૦૨

રંગસાર મુનિ : ૧૨૪

લક્ષ્મણસુરિ (નાગેન્દ્રજી) : ૨૭, ટિં ૦૯૪

લક્ષ્મીકુલશ : ૧૬૩

લક્ષ્મીચંદ્રજી યતિ : ૯૯

લક્ષ્મીતિલક ઉપાં : ૩૭, ૯૨

લક્ષ્મીસાગર ઉપાં : ૨૮૦

લક્ષ્મીસાગરસુરિ : ૮૪, ૮૬, ૨૬૨, ૨૬૫, ૨૯૪

લલિતચંદ્રસુરિ : ૬૭

લલિતપ્રભસુરિ : ૫૪, ૫૫, ૫૯, ૬૧
લાવણ્યસમય : ૬૫, ૭૮, ૭૯, ૨૨૩

વજ્રમૂર્તિ : ૨૫

વજ્રસ્વામી : ૮૧, ૧૦૧, ૧૫૪

વટેશ્વરસુરિ : ૫, ૩૯, ૪૧, ૬૪

વર્ધમાનસુરિ (સંવિત) : ૨૮૭

વર્ધમાન સુરિ : ૪૯, ૬૦, ૮૮

વારિખિલજી : ૧૦૦

વારિખિલજીની મૂર્તિ : ૧૦૨

વાસુદેવાચાર્ય : ૧૫૬, ૧૭૪, ૨૦૭ થી ૨૦૯, ૨૨૩,

વિજયકલશ : ૪૩

વિજયક્ષમાસુરિ : ૧૧૩

વિજયચંદ્રસુરિ : ૧૫, ૧૭૯

વિજયજિનેન્દ્રસુરિ : ૧૨૩, ૧૨૪

વિજયદાનસુરિ : ૧૩૮

વિજયદેવસુરિ : ૩૫, ૮૩, ૮૫, ૯૭, ૧૭૯, ૧૯૨, ૨૨૫, ૨૨૭, ૨૪૮, ૨૯૪, ૨૮૬, ૨૮૭

વિજયદેવેન્દ્રસુરિ : ૮૯, ૧૦૨

વિજયધર્મસુરિ : ટિં ૬૪, ટિં ૬૭, ૯૬, ૧૧૮, ૧૫૧

વિજયનોમિસુરિ : ૬૫, ૮૦, ૯૦, ૧૦૯, ૧૯૫

વિજયનોમિસુરિની મૂર્તિ : ૧૧૧

વિજયપ્રભસુરિ : ૪૮, ૨૨૮, ૨૫૩

વિજયરત્નસુરિ : ૧૧૩, ૨૨૪

વિજયરાજસુરિ : ૩૦૨

વિજયરાજેન્દ્રસુરિ : ૧૯૨, ૨૨૯

વિજયલલિતસુરિ : ૨૨૭

વિજયવલ્લભસુરિ : ૨૨૭

વિજયસિદ્ધસુરિ : ૧૩

વિજયસિંહસુરિ (ચંદ્ર) : ૨૭૮

વિજયસિંહસુરિ : ૨૬, ૩૫, ૧૪૪, ૧૫૧, ૧૮૭, ૨૨૯, ૨૬૯

વિજયસેનસુરિ (નાગે) ૨૦૦, ૨૯૧

વિજયસેનસુરિ : ૧૬, ૧૯, ૨૨, ૨૩, ૪૯, ૫૩, ૭૯, ૧૨૦, ટિં ૧૨૧, ટિં ૧૨૬, ૧૩૮, ૧૪૮, ૧૪૯, ૨૦૫, ૨૨૧, ૨૪૭, ૨૪૯, ૨૫૦

વિજયાનંદસુરિ : ૧૩૯

વિજયેન્દ્રસુરિ : ટિં ૧૧૮

વિજયોદયસુરિ : ૬૫

વિદ્યાનંદસુરિ : ૯૧

વિદ્યાસાગર મુનિ : ૧૩૮

વેનયપ્રભ ઉપાન : ૪૧, ૯૫, ૯૬,
૧૩૬, ૧૩૮

વેનયપ્રભસૂરિ : ૭૩

વેનયસિંહસૂરિ : ૬૨

વેનયમુંદર ગણિ : ૧૯૬

વેશાલસુંદરસૂરિ : ૧૯૯

વીરગણિ : ૧૭, ૫૭, ૧૭૮, ૨૭૮

વીરપ્રભસૂરિ : ૨૬૮, ૨૬૯

વીરભદ્ર આચાર્ય : ૧૫૫, ૧૮૮

વીરાચાર્ય : ૪૫

વૃદ્ધદેવસૂરિ : ૧૫૪, ૨૨૮, ૨૨૯

વૈરસ્વામી : ૧૦૦

શાલિભદ્રસૂરિ : ૧૭, ૩૩, ૩૬, ૭૬,
૨૨૨, ૨૨૫

શિવચંદ્રગણિ : ૧૫૫, ૧૭૭

શીલગુણસૂરિ : ૫, ૬૦, ૫૨, ૫૬, ૫૭, ૬૨

શીલદેવસૂરિ : ૬૨

શીલભદ્રગણિ : ૨૭

શીલભદ્રસૂરિ : ૧૫૬, ૧૯૬

શીલવિજયજી પં : ૯, ૧૬, ૨૭, ૩૯,

૪૦, ૧૩૭, ૧૭૯, ૨૦૨, ૨૦૭,

૨૧૪, ૨૨૩, ૨૨૮, ૨૪૬, ૨૭૯,

૨૯૪, ૨૯૬

શીલાંકાચાર્ય : ૬૯

શુભચંદ્રગણિ : ૧૭

શાંતિકુશલ : ૨૦૨

શાંતિચંદ્ર ઉપાન : ૮૪

શાંતિભદ્રસૂરિ : ૩૯, ૪૦, ૨૦૮

શાંતિસાગરસૂરિ : ૧૧, ૨૨૧

શાંતિસૂરિ વાદિવેતાલ : ૪૧, ૨૨૧

શાંતિસૂરિ : (નાગે) ૨૯૧

શાંતિસૂરિ (કુંજ) : ૧૨૨

શાંતિસૂરિ : (સંકેત) ૨૧૨, ૨૨૨

શાંતિસૂરિ : (સંકેત) બીજા ૨૨૨, ૨૪૨

શ્રીશાંતિસૂરિ (નાથુ) : ૨૬૫

શાંતિસૂરિ : ૫૬, ૨૩૧

શાંતિસૂરિ : ૨૭૩

શાન્ત્યાચાર્ય : ૯૬, ૨૦૮, ૨૬૭

સચ્ચ ગણધર : ૧૬૯

સત્યવિજય પં : ૧૫૧

સમયમુંદર ઉપાન : ૭, ૧૬૫, ૧૬૯,

૧૮૪, ૧૯૩, ૨૧૫

સર્વાનંદસૂરિ : ૧૪૬

સર્વદેવસૂરિ : ૩૪, ૩૯, ૧૫૬, ૨૭૮,

૨૮૧

સાગરચંદ્રસૂરિ : ૧૬૬

સાગરાનંદસૂરિ-આગમોદ્ધારક : ૯૯

સાધારણ-સિદ્ધસેનસૂરિ : ૯૬

સાધુચંદ મુનિ : ૨૬૩

સિદ્ધસેન દિવાકર : ૨૬

સિદ્ધસેનસૂરિ : ૯૬

સિદ્ધસેનાચાર્ય : ૧૮૦, ૨૫૫

સિદ્ધસેનાચાર્ય : ૪, ૩૯, ૭૩,

સિદ્ધિવિજયજી : ૩૦

સિદ્ધિર્ષિ આચાર્ય ૧૭૭

સુધાનંદસૂરિ : ૮૩

સુભતિપ્રભસૂરિ : ૨૪૧

સુભતિશેખર : ૧૮૪, ૧૮૫

સુભતિસાધુસૂરિ : ૭૨, ૮૪

સુભતિસૂરિ : ૫૩, ૨૨૨

સુભતિમુંદરસૂરિ : ૨૯૪

સિરરાજ મુનિ : ૧૮૩

સુહસ્તિસૂરિ : ૧૯૩

સુરાચાર્ય : ૨૦૮

સોમદેવ વાચક : ૨૧૭

સોમધર્મ : ૨૭૯

સોમપ્રસૂરિ-આચાર્ય : ૫૮, ૧૨૦, ૧૪૬

સોમસુંદરસૂરિ : ૧૫, ૩૩, ૫૨, ૬૪, ૮૪,

૧૧૭, ૧૨૩, ૧૪૯, ૨૧૪,

૨૧૭, ૨૧૮, ૨૬૦, ૨૬૪, ૨૭૧,

૨૯૩, ૨૯૫

સોમસૂરિ : ૮૮

સૌભાગ્યવિજય : ૨૦૨, ૨૭૨

સંગમસિદ્ધ મુનિ : ૧૦૫

સિંહ ઉપાન : ૧૮૪

સિંહદત્તસૂરિ : ૫૧

સિંહપ્રભસૂરિ : ૯૧

સિંહવિમલગણિ : ૧૯૪

સ્તંદિતસૂરિ : ૨૭૧

સ્તુતિભદ્રસ્વામી : ૧૮૩

હરશેખર ઉપાન : ૧૮૫

હરિગુપ્તાચાર્ય : ૧૫૫

હરિશ્ચંદ્રસૂરિ (નાગે) : ૨૦૦, ૨૯૧

હરિભદ્રસૂરિ ૫, ૧૭, ૧૭૭, ૧૮૮

હરિભદ્રસૂરિ : ૧૮૦ ૫૭, ૩૦૬

હરિભદ્રસૂરિ ભટ્ટા : ૨૪૪

હર્ષવિજય : ૫૯

હીરઉદય : ૧૭૩

હીરરાત્નસૂરિ : ૭૪

હીરવિજયસૂરિ : ૧૧, ૧૫, ૧૮૦ ૧૬,

૨૨ થી ૨૫, ૩૩, ૩૪, ૬૭,

૧૦૪, ૧૧૧, ૧૩૬, ૧૩૮, ૧૭૯,

૧૯૭, ૧૯૮, ૨૦૬, ૨૧૮, ૨૨૧,

૨૪૭, ૨૫૦

હીરાણંદ મુનિ : ૧૮૩

હેમચંદ્રસૂરિ : (કલિકાલસર્વજ્ઞ) ૭, ૧૪,

૧૮, ૨૭, ૨૯, ૩૧, ૪૯, ૧૮૦

૫૭, ૫૮, ૭૦, ૮૮, ૯૬, ૧૦૩,

૧૧૩, ૧૧૯, ૧૨૪, ૧૩૪, ૧૪૬,

૧૭૪, ૧૮૯, ૧૯૯, ૨૩૯, ૨૪૨

હેમચંદ્રસૂરિ (રતનાકરગચ્છીય) : ૯૨

હેમધ્વજ : ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૭૦

હેમવિમલસૂરિ : ૫૩, ૮૫, ૧૮૫

હેમસૂરિ : ૨૦૪

હેમહંસગણિ : ૧૨૩, ૧૨૪

હંસવિજયજી : ૧૮૦ ૧૭

★

વર્ગ ૫ : રાજ, રાણી, સુખા આદિની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અકબર સમ્રાટ : ૩૩, ૩૪, ૬૦, ૧૩૬,

૧૬૦, ૧૯૧, ૧૯૭, ૨૦૨

અજયદેવ : ૨૦૩

અજયપાલ : ૪૧, ૫૮, ૩૦૫

અજયપાલ (રત્નકુન્ડના) : ૧૩૭, ૧૩૮

અજયપાલ : ૧૪૭

અજયસિંહ : ૨૧૮

અજિતસિંહ : ૫૬

અજિતસિંહ રાણા : ૧૬૧, ૧૬૩

અણહિલ : ૨૧૦

અનંતરામ સાંકલા : ૨૨૮

અનોપસિંહજી દેવડા : ૨૧૩

અમરસિંહ : ૧૫૯, ૨૩૨

અમરસિંહ રાણા : ૧૬૧

અરણ્યરાજ : ૨૫૬

અરિસિંહ : ૨૧૮

અર્જુનદેવ : ૯૬, ૨૪૧

અણેરાજ : ૧૪૭, ૧૯૯, ૨૦૩

અલક્રમાન : ૫૯, ૬૩
અલ્લ : ૨૧૮
અલાહિદીન ખિલજી : ૨૮, ૫૯, ૨૧૮,
૨૮૯, ૨૯૦, ૨૯૨, ૩૦૦, ૩૦૫
અશોક : ૧૧૦, ૧૩૦, ૧૫૩
અચરાજ : ૨૧૦
અહમદશાહ : ૭, ૮
અહમદ સુરનાથ : ૨૧૮
અંપકુમાર : ૨૪૬
આદિત્યશા : ૧૦૦
આનંદદેવ : ૨૨૫
આનંદદેવી : ૧૫૮, ૨૧૨
આનંદ-અર્જુનરાજ : ૧૬૦
આણના પરમાર રાજાઓ : ૨૭૮
આમરાજા : ૩૯, ૧૦૦, ૧૯૮
આલમશાહ-દુરાંગોરી : ૧૬૦, ૩૦૦
આદલશુદેવ : ૧૫૮, ૧૮૩
આદલશુસિંહ : ૧૫૯, ૨૫૪
ઉદયકરણ : ૧૫
ઉદયપુર મહારાણા : ૨૦૬, ૨૧૯
ઉદયસિંહ રાણા : ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૩,
૧૯૦
ઉદયરણ રાણા : ૧૫૮
ઉપલદેવ : ૧૫૪, ૧૭૩, ૧૭૪
ઉદયપ્રમાન : ૩૦૫
ઔરંગઝેબ : ૮, ૯, ૧૦, ૧૬૧, ૨૧૫
કક્ક : ૧૫૬, ૧૫૮, ૧૬૨, ૨૧૦ ૩૦૪
કચ્છના રાવ : ૨૫૭
કકુક : ૧૫૮, ૨૧૦
કર્ણુ-વાધેલા : ૫૯, ૭૨
કર્ણુ-વ. (સો.) : ૭, ૨૬, ૨૭, ૪૭,
૫૮, ૨૧૦ ૬૮, ૨૧૦ ૬૯, ૭૧,
૭૪, ૧૨૧
કર્ણુસિંહ રાણા : ૧૬૧
કલિક : ૧૦૦
કાન્હલદેવ : ૧૫૮, ૧૫૯, ૨૮૧, ૩૦૦
કાલમોજા : ૨૧૮
કીવૃક ચાહુમાન : ૨૧૮
કીર્તિપાલ : ૨૬
કીર્તિવર્મા : ૨૧૮
કુતબુદ્દીન ઈબ્ર : ૪૦
કુતુબુદ્દીન ઔચક : ૨૬૧
કુમારપાલ : ૬, ૯, ૧૪, ૧૮, ૨૬,
૨૭, ૨૯, ૩૧, ૪૧, ૫૬ થી ૫૮

૬૦, ૬૩, ૨૧૦ ૬૮, ૭૮, ૮૪, ૮૫,
૮૯, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૧૩, ૧૨૦,
૧૩૪, ૧૩૭, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૮૩,
૧૮૯, ૧૯૨, ૧૯૪, ૨૦૦, ૨૩૮
કુમારસિંહ : ૨૧૮
કુશાન : ૧૩૨
કુંભકર્ણુ-કુંભા રાણા : ૮, ૧૬૦, ૧૬૧,
૨૧૪, ૨૧૮, ૨૧૯, ૨૨૭, ૨૧૦
૨૩૫, ૨૬૩
કૃષ્ણ : ૪, ૪૭, ૧૦૧, ૧૪૫, ૨૨૧
કૃષ્ણરાજ : ૨૫૬
કેલ્હલુદેવ : ૧૫૮, ૧૯૪, ૨૧૨, ૨૧૩,
૨૩૯, ૨૪૦
ક્ષત્રપ : ૪, ૨૬, ૧૧૮, ૧૩૨
ખુમા(આ)ણ : ૨૧૮, ૨૨૨
ખેતસિંહ : ૨૨૨
ગજનીખાન : ૧૭૯
ગજસિંહ રાણા : ૩૫, ૧૬૧, ૧૬૩,
૧૯૧, ૧૯૪, ૧૯૫
ગયેસિંહ : ૮૦
ગયાસુદ્દીન તઘલખ : ૨૭, ૨૮, ૧૨૩, ૨૯૪
ગદ્દમિસ્ત : ૧૩૧
ગાહરિપુ : ૧૧૮, ૧૧૯
ગુમાનસિંહ : ૨૭૩
ગુહસેન : ૧૧૫
ગુહિલ : ૨૨૨
ગુહિલ : ૨૧૮
ગુર્જર-રેશ-નરેશ-પતિ : ૧૦૩, ૧૦૪,
૧૯૯, ૧૭૮, ૨૦૮, ૨૨૫, ૨૭૮,
૩૦૫
ગોગદેવ (માલવેશ) : ૨૧૮
ગોપીનાથ : ૧૬૦
ગોવિંદરાજ (મૌર્ય) : ૧૧૪
ગર્વસેન : ૨૦૬, ૨૧૨
ગંભીરસિંહ : ૮૯
ગાંગા રાવ : ૧૮૧
ઘૂઘલ : ૨૦
ચક્રપાલિત : ૧૧૮
ચણ : ૧૧૬
ચાચિગદેવ : ૧૫૯, ૧૭૮, ૧૯૦
ચાચુરાજ : ૫૭, ૨૧૦ ૬૮, ૨૧૦ ૬૯,
૧૭૮

ચિતોડના રાણા : ૨૧૬
ચંદ રાઉલ : ૧૬૦
ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય : ૧૧૮, ૧૯૩
ચંદ્રાવતીશ (વિમલશાહ) : ૨૨૫, ૨૭૮,
૨૮૦
જમતપાલ : ૨૫૩
જગતસિંહ : ૧૬૧, ૨૨૭
જગપાલ : ૨૭૦, ૨૯૪
જયદામ : ૧૧૬
જયભટ્ટ : ૨૧૦ ૨૬
જયશિખરી : ૫૨
જયસિંહ-સિંધરાજ : ૪, ૭, ૧૪, ૧૮,
૨૦, ૨૮, ૨૯, ૪૫, ૪૭, ૪૯,
૫૪, ૫૭, ૫૮, ૬૨, ૬૬, ૨૧૦
૬૯, ૭૩, ૭૪, ૮૩, ૨૧૦ ૬૪,
૧૦૪, ૨૧૦ ૧૧૭, ૧૨૧, ૧૨૩,
૧૩૨, ૧૯૯, ૨૯૦
જરાસંધ : ૪૭, ૧૨૯
જલાલુદ્દીન [અકબર] : ૧૬૦
જસવંતસિંહ : ૧૬૩, ૧૮૬, ૧૯૧
જહાંગીર : ૧૬, ૧૯૧
જામ રાવણ : ૯૭
જામ સતાજી : ૯૭
જાન્હલુદેવી રાણી : ૨૧૩
જુગમાલજી રાઉલ : ૧૮૪
જેસલજી : ૧૬૦
જેત્રસિંહ : ૯૧, ૨૧૮
જેસવાલ રાવલ : ૧૬૩
જોગ : ૩૦૪
જોધાણરાવ : ૧૭૦, ૧૬૧, ૨૯૪
જાણકુઆર : ૨૫૫
જિંદ : ૨૧૦
તખતસિંહ : ૧૮૬
તઘલખ ફિરોજશાહ : ૫૯
તઘલખ ગયાસુદ્દીન : ૧૬૦
તેજપાલ : ૨૫૫
તેજસી રાઉલ : ૧૮૫
તેજસ્વિસિંહ : ૨૧૮
થિરપાલ ધરુ : ૪૦
દદ્દ ખીજો : ૨૧૦ ૨૬
દાદરાવ : ૨૨૫

પાંડવોનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩

મહાયજ્ઞ : ૨૧૮

રુદ્રદામા મહાકવિત્રય : ૧૧૮, ૧૩૦

લખમણ : ૭૨
લખમસિંહ : ૩૭
લખમસિંહ : ૩૨૨
લક્ષ્મી : ૨૧૮
લક્ષ્મણસિંહ રાહલ : ૧૬૬
લાખણ રાહલ : ૨૨૨
લાખણરાય : ૧૯૫
લાખણસી : ૨૨૫
લાખા ધૂરાણ નમ : ૧૪૫
લાખા રાણા : ૧૬૧

વજ્રનાભ : ૧૩૦
વનરાજ (ચાવડા) : ૫, ૨૦, ૪૭, ૫૨, ૫૬, ૫૭, ૬૦, ૬૨, ૬૯
વત્સરાજ (પરિહાર) : ૧૭૪, ૧૮૮
વયળલદેવસિંહ : ૨૫૨
વર્મલાલ : ૨૩૫
વલ્લભરાય : ૧૪
વલ્લભીના ભટ્ટાર્ક : ૧૧૮
વામન સ્થલીના ચૂડાસમા : ૧૧૮
વિક્રમસિંહ : ૨૧૮
વિક્રમાદિત્ય : ૨૬, ૧૦૦, ૧૦૬, ૧૮૭, ૩૦૪
વિક્રમાદિત્ય રાણા : ૧૬૧
વિગ્રહેશ : ૧૬૦
વિજયરાજ : ૯૧
વિતપતદેવ : ૨૪૬
વિદ્યારાજ (રાકોડ) : ૧૫૬, ૧૫૮, ૨૦૭ થી ૨૦૯
વિમલવાહન : ૧૦૦
વિસલદેવ : ૩૦૨
વિસલવિજય : ૨૮૩
વીજયરાય : ૨૯૮

વીજયદેવ : ૯૦
વીરવલ : ૬, ૨૦, ૯૪, ૧૩૯
વીરમદેવ : ૨૯૪
વીસલદેવ : ૨૧૦ ૧૨૬, ૧૪૦, ૧૫૯, ૨૮૧
વેણી વત્સરાજ : ૧૪૬
વૈરસિંહ રાહલ : ૨૧૦ ૧૬૭, ૨૧૮
વૈરસાલ : ૨૪૯
વ્યાઘ્રમુખ : ૨૧૦ ૨૩૫

શક્તિશાહ-અહમદશાહ : ૧૬૦
શાહજહાં : ૯
શાહજુદીન ગોરી : ૧૯૬, ૨૬૧
શિવાદિત્ય : ૫, ૧૧૪, ૧૧૫
શિવભાણુ મહારાવ : ૨૪૬
શિવસિંહજી મહારાવ : ૧૫૯, ૨૭૩
શિવાજી : ૩૦
શીલ : ૨૧૮
શુભારદેવી : ૧૫૮, ૨૩૯, ૨૪૦

શ્રીણક : ૩૮

સગર : ૧૦૦, ૧૬૦, ૧૭૧
સગરનો ઉદ્ધાર : ૧૦૩
સમરસિંહ : ૧૮૯, ૨૧૮
સમુદ્રગુપ્ત : ૧૧૮
સહસ્રમલજી મહારાવ : ૨૫૦
સાગ નમ : ૧૪૫
સાતવાહન : ૧૪, ૨૬, ૧૦૦
સામંતસિંહ : ૧૮૨, ૧૯૦, ૨૧૮, ૨૩૮
સારંગદેવ (વાઘેલા) : ૫૬, ૨૮૩
સાલા : ૨૫૩

સિદ્ધરાજ : 'જયસિંહ' જુઓ
સુરતસિંહ : ૧૬૦
સુરતાણુસિંહ : ૨૪૯, ૨૭૧
સુહાસિંહ ઠાકોર : ૧૫૯, ૨૮૩

સૂરસિંહ સવાઈરાજ : ૧૬૩
સૂર્યશા : ૧૦૦
સોદી રાણી : ૪૨
સોમકરણ રાહલ : ૧૮૧
સોમદાસ : ૨૯૪
સોમદેવ : ૧૫૮, ૨૯૧, ૩૦૮
સોમસિંહ : ૨૯૨
સોમેશ્વર : ૧૬૦
સંપ્રતિરાજ પ્રિયદર્શી : ૨૬, ૩૬, ૫૦, ૭૯, ૮૪, ૮૫, ૧૦૦, ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૭૩, ૧૯૩, ૨૭૧, ૨૭૬

સાંઘજીરાવ : ૨૧૨
સિંધનો હમીર : ૧૪૦
સિંહ : ૨૧૮
સિંહલ : ૨૬
સુંદર : ૧૭૬
સૈંસમલ ચૌહાણ : ૨૪૬

હમીરસિંહ : ૫૨
હમીર દેવડા : ૨૭૬
હમીર જૂજરપતિ : ૧૧૫
હમીર રાણા : ૧૬૧, ૨૧૮, ૨૨૨
હરણસિંહ : ૫૨
હરિશ્ચંદ્ર : ૨૧૦ ૩૦૪
હરિવર્મા-હરિવર્ધન : ૨૦૮
હેમદેવ ઠાકોર : ૨૮૩
હાંસલદેવી : ૮૩

વર્ગ ૬ : શ્રાવક, શ્રાવિકા, મંત્રી આદિની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અક્ષયરાજ (મંત્રી) : ૧૬૧
અખયરાજજી : ૧૬૫
અગરચંદ્ર નાહટા : ૨૧૦ ૯૪, ૨૧૦ ૧૬૭, ૧૯૪
અચલોજી (મંત્રી) : ૧૬૧
અનિત : ૧૧૭, ૧૨૧, ૧૭૫
અન્નેસીહ (મંત્રી) : ૨૫૭
અન્નેસીહ : ૩૩
અણુતિગ : ૨૧૨
અણુપમદે : ૨૫૭

અનુપમાદેવી : ૨૭૮
અનુપસિંહ (ભંડારી) : ૧૬૧
અનોપચંદ્ર અદવજી : ૧૩
અબજી ભણુશાળી : ૯૭
અભય (દંડનાયક) : ૧૪૭
અભયકુમાર : ૧૭
અભયડ : ૭
અભયદ (મંત્રી) : ૧૬૦
અમર (ભંડારી) : ૧૬૪, ૧૯૫
અમરા : ૨૬૧

અમરચંદ (મંત્રી) : ૧૬૦
અમરી : ૬૧
અમરદત્ત : ૬૧
અમલ : ૨૦૧
અમિયપાલ : ૨૧૨
અમૃતલાલ કાળીદાસ : ૯૯
અમૃતા : ૮૯
અમ્મેયક : ૧૦૫
અરિસિંહ : ૫૭
અણુચો ગાંધી : ૨૨

અંબ : ૧૨૦
 અંબસી : ૨૦૧
 આલુંદળ કલ્યાણુ : ૮૦, ૯૯, ૨૧૯
 આલુંદ ભણુશાલી : ૯૭
 આલું(નં)દ (મહામાત્ય) : ૮૦ : ૨૯,
 ૫૭, ૧૭૬, ૨૯૦
 આનાક : ૯૪
 આપલ : ૧૬૭
 આભટ : ૨૦૦
 આભડ : ૧૪૭
 આમ્ (મંત્રી) : ૪૧, ૯૦, ૧૬૦, ૧૯૯
 આમદેવ : ૨૩૯
 આમદેવ : ૨૫૩
 આમદેવ : ૧૪૬
 આમ્રભટ : 'આંખડ મંત્રી' જુઓ
 આસિગ (મંત્રી) : ૧૪, ૫૭
 આલ્હણુ : ૧૮૨
 આલ્હરાજ (મંત્રી) : ૩૦૦
 આલ્હા : ૨૩૭, ૨૩૮
 આલ્હાદન (દંડનાયક) : ૩૦૫
 આલ્હ : ૧૬૦
 આવીટ : ૨૯૪
 આરાકરણુ : ૯૮
 આરારાજ : ૬૨, ૭૯, ૧૦૧, ૮૦
 ૧૨૬, ૧૨૮, ૧૪૮
 આરાદેવ : ૨૬૫
 આરાશાહ : ૧૬૧
 આશુક (મંત્રી) : ૫૭
 આપાલી : ૪૫, ૪૭
 આસકરણુ (મંત્રી) : ૧૬૧
 આસકરણુ યોગાવત ૧૯૯
 આસદેવ : ૨૪૮
 આસધર : ૩૩, ૧૪૯, ૨૦૦
 આસપાલ : ૧૨૨, ૨૫૦, ૨૮૬, ૨૮૭
 આસરાજ : ૧૬૭
 આસત્ર : ૨૧૨, ૨૭૪
 આસા : ૧૯૪
 આસાક ૫૭
 આસિગ : ૨૩૯
 આસિણી : ૨૮૭
 આહલ : ૨૧૨
 આહલણદેવી : ૬૨
 આહિલ : ૨૪૪
 આંખડ (મંત્રી) : ૪, ૨૬, ૨૭, ૮૦, ૨૮,
 ૨૯, ૩૩, ૫૭, ૧૨૦, ૧૬૦
 આંખડ : ૨૬૧

આંખસિંહ : ૨૯૨
 આંખા : ૨૩૦, ૨૫૦
 આખો : ૧૧૭
 ઈશ્વર મોતી : ૮૪
 ઉજમકંઠ : ૧૦૭
 ઉતલ : ૨૦૫
 ઉલ્લન, ઉલ્લ (મંત્રી) : ૪, ૭, ૧૪,
 ૫૭, ૭૪, ૧૦૪
 ઉલ્લ : ૨૯૨
 ઉલ્લેશી : ૧૪૧
 ઉત્તમસીંહ : ૨૧૨
 ઉદ્ધરણુ (મંત્રી) : ૧૮૧, ૧૮૨
 ઉધરણુ : ૨૨૪
 ઉધરણુ : ૨૨૮
 ઉમલ : ૨૬૫
 ઉવોચન : ૧૯૦
 ગોહડ (મંત્રી) : ૧૭૩, ૧૭૭
 ઋષભદાસ (કવિ) : ૧૫, ૧૬, ૧૪૮,
 ૨૧૭, ૨૯૧
 ઋષભદાસ : ૨૪૯
 ઋષભદાસ : ૧૬૦
 કહિજોય : ૩૦૬
 કચરા : ૨૨૯
 કટુક : ૧૮
 કડૂયા : ૨૬૦
 કડૂયા : ૧૬૦
 કનકાદે : ૧૭૨
 કપર્દિ (મંત્રી) ૫૭, ૫૮
 કપર્દિ : ૧૦૫
 કપૂરચંદ પ્રતાપજી સોભાવત : ૨૧૩
 કમકા : ૨૫૦
 કરમસી (મંત્રી) : ૧૬૧
 કરમાશાહ (મંત્રી) : 'કર્મચંદ્ર' જુઓ
 કર્ણરામ જયરામ : ૧૨૮
 કર્મચંદ્ર (મંત્રી) : ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૬૦
 કર્મસિંહ મંત્રી : ૧૬૦
 કર્મસી (મંત્રી) : ૨૨૨
 કર્મસીંહ : ૧૭૮
 કર્મા : ૨૫૭
 કાણુ : ૨૬૦
 કાનમલજી સમલકાયા : ૧૯૯
 કાનજી : ૨૩
 કાનખાઈ મોદ : ૨૩

કાન્હડ : ૨૦૧
 કાન્હા : ૧૮, ૭૧, ૯૦
 કામણુ : ૨૭૧
 કામવદે : ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૮, ૨૩૩
 કાલા : ૨૩
 કાળા મીકા : ૧૧૩
 કિશનમલ ભંડારી : ૧૬૧
 કીકા : ૧૫
 કીકા કંકર : ૨૩
 કુમર : ૧૧૧
 કુમારપાલ : ૯૨
 કુમારદેવી : ૮૦ ૧૨૫, ૮૦-૧૨૬, ૧૪૮
 કુમારસિંહ (મંત્રી) : ૫૭
 કુલધર : ૧૮૧, ૧૮૨
 કુલચંદ્ર : ૯૨, ૩૦૬
 કૂપા (મંત્રી) : ૧૫૯, ૨૫૫
 કૃષ્ણદાસજી (મંત્રી) : ૧૬૧
 કલ્હણુ : ૪૦
 કલ્હા : ૨૫૪
 કેશવજી નાયક : ૯૯, ૧૪૩, ૧૪૪
 કેસરીમલજી ચોધરી : ૨૪૮
 કોચર : ૧૫, ૭૨, ૭૩
 કોચર : ૨૩૦
 કોરેશ્વર : ૨૪૫
 કુંઅરજી ગાંધી : ૧૫
 કુંઅરજી : ૨૨, ૨૩, ૫૫, ૬૧
 કુંઅરસીંહ : ૨૭૪
 કુંકુણુ (મંત્રી) : ૮૦ ૩૯, ૧૫૬, ૨૭૮
 કુંતી : ૧૦૦
 કુમારપાલ : ૨૧૪, ૨૧૮, ૨૩૩
 કુંરી : ૨૬૨
 ક્ષેમરાજ : ૨૦૨
 ક્ષેમસિંહ : ૨૧૮
 ખીના : ૨૫૭
 ખીમચંદ રાજજી : ૨૪૮
 ખીમડ : ૧૧૧
 ખીમસિંહ ભંડારી : ૧૬૧
 ખીમસિંહ : ૧૯
 ખીમસિંહ : ૨૯૨
 ખીમસી : ૧૭૧
 ખીમા : ૨૨૯
 ખીમા : ૨૭૦
 ખુશાલચંદ લક્ષ્મીચંદ (નગરશેઠ) : ૮, ૧૩
 ખૂમા : ૨૬૫
 ખેતસિંહ : ૨૧૮

ખેતા : ૧૬૮
ખેતા (મંત્રી) : ૧૫૯, ૨૫૪
ખેતુ : ૯૨
ખેમા : ૧૭૯
ખેલા : ૧૪
ખંગાર : ૧૯૫
ખીંદા : ૨૫૧, ૨૭૦

ગજસીંહ (મંત્રી) : ૧૭૮
ગણુરાજ : ૫૫
ગદા (મંત્રી) : ૨૯૨
ગદા : ૨૫૭
ગહડ : ૨૯૪
ગહલુ : ૧૮૨
ગાગરણુ : ૨૧૮
ગાહલુ : ૧૮૨
ગિગન (ભાંગારિક) : ૧૮૨
ગીગાદેવી : ૨૩૯
ગુણદેવી : ૪૩
ગુણધર (ભાંગારી) : ૧૯૪
ગુણધર : ૨૦૦
ગુણમતી : ૨૫૫
ગુણરાજ (મંત્રી, સંધવી) : ૭, ૧૬૧, ૧૭૦, ૨૧૮
ગુણવતી : ૫૫
ગુમાનચંદ અહાદરમલ : ૪૯, ૫૩
ગુલાબશાહ : ૧૨૭
ગૂગિન : ૨૨૪
ગેલી : ૧૬૭
ગેહા : ૨૮૦
ગોઘઆ : ૧૧૭
ગોઘદાસ નાનજી : ૧૩૦
ગોગા (મંત્રી) : ૨૮૫
ગોના : ૨૮૭
ગોપ : ૨૬૨
ગોપીદાસ : ૩૦
ગોલાજી ઓટાજી : ૨૦૬
ગોમતીજી : ૧૩૦
ગોરધન : ૨૮
ગોરી : ૨૭૦
ગોલથી : ૨૬૧
ગોવિંદ (સંધવી) : ૮૪ થી ૮૬, ૧૪૯
ગોસલ : ૧૬૩, ૨૯૦
ગોસાક : ૨૬૫
ગંગાધર : ૨૨
ગંગારામ (ભાંગારી) : ૧૬૧

ગાંગદાસ : ૨૨૮
ઘટસિંહ : ૬૩
ઘીકેવો : ૧૧૦
ઘૂલલ : ૧૧૭, ૧૧૯
ઘોઘા (ભાંગારી) : ૩૦૫
ઘોલાત્રણુ : ૨૭૧

ચાચ : ૭
ચાહડ : ૧૬૦
ચાહિણી : ૨૦૧
ચાહિલ : ૩૦૮
ચીતર : ૧૧૭
ચીમનલાલ ઝવેરી : ૮૦
ચીમનલાલ દલાલ : ૧૬૪
ચેનાજી ઉદયભાણુ કોઠારી : ૨૧૧
ચેનસિંહજી મંત્રી : ૧૬૧
ચોડસિંહ : ૨૧૮
ચંડપ : ૬૨, ૧૦૧, ૮૦ ૧૨૫, ૮૦ ૧૨૬
ચંડપ્રસાદ : ૬૨, ૧૦૧, ૮૦ ૧૨૬, ૧૪૮
ચંડસિંહ : ૯૦, ૨૯૨
ચંદ્રચૂડ : ૧૧૮
ચંદ્રભાણુ જેતાજી : ૨૬૭
ચંપક (મંત્રી) : ૫૭, ૮૫
ચાંદમલજી શેક : ૧૬૫
ચાંપલદે : ૧૭૨
ચાંપા : ૫, ૨૦, ૫૬, ૬૧, ૨૫૦

છાડા (ભાંગારી) : ૩૦૫
છોટાલાલ નાનચંદ આણુદજી : ૪૮
છાંજર : ૨૨૯

જઈરાજ : ૨૫૦
જઈતલદે : ૨૭૭
જગદીશચંદ્ર જૈન : ૧૩૦, ૮૦ ૧૫૪
જજનાગ : ૧૦૫
જજલુક : ૨૬૧
જગૂશાહ : ૮, ૧૩૯, ૧૪૧, ૧૪૪, ૧૪૬
જગદેવ : ૨૦૦, ૨૯૦
જગન્નાથભાઈ (નગરશેક) : ૩૦
જગપાલ : ૩૪
જગમાલ ગોરધન : ૧૨૨
જગમાલજી કાંકરેયા : ૨૪૯
જગસિં(સી)હ : ૧૫૦, ૨૫૭, ૨૯૨

જગૂશેક : ૫૫
જમણા : ૨૪૬
જમનાભાઈ ભગુભાઈ શેક : ૧૩, ૭૯
જમ્મણુદેવી : ૪૬
જયચંદ્ર : ૧૭૭
જયતમાલ : ૨૩૮
જયતા : ૫૩, ૫૪, ૨૮૨
જયમલજી (મંત્રી) : ૧૬૧, ૧૯૧, ૧૯૨
જયમાલ : ૨૪૬
જયરામ : ૧૦૬
જયવંત : ૧૯, ૧૬૯
જયસિંહ : ૧૬૬
જયંતસિંહ : ૪૫, ૨૩૯
જશ : ૨૦૮
જશુ કંકર : ૧૫
જસચંદ્ર : ૨૨૫
જસણુ : ૨૯૪
જસદેવ : ૨૮, ૨૨૫
જસંધવલ : ૨૨૫
જસપાલ : ૨૨૫
જસરા : ૪૪
જસરાજજી ધારીવાલ : ૧૭૫
જસવંત : ૨૫૦
જસહિણી : ૨૩૯
જસોધન : ૨૩૯
જાખુ : ૨૬૧
જાગેરવતી : ૧૮૦
જાગ : ૨૧૮
જાટલુ : ૨૩૯
જાણા : ૨૫૧, ૨૭૦
જાપલદે : ૧૪૯
જાડ : ૨૮૧
જાલણુ : ૨૫૫
જાલસિંહ (મંત્રી) : ૧૬૧
જાલા : ૨૫૩
જાહલુ : ૫૭
જાહલુદેવી : ૧૫૮
જાવડ : ૨૧૮
જાવડિશાહ : ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૪, ૧૧૧
જિનચંદ્ર : ૨૦૧
જિનચંદ્ર પંડિત : ૮૮, ૨૧૨
જિનદત્ત શેક : ૧૬૯
જિનમતી : ૧૯૦
જિનવિજયજી : ૬૪, ૧૬૪

નિલ્લભી : ૨૩૭
 નિલ્લભતી : ૩૪
 નિલ્લભર : ૧૨૨
 નિલ્લભર : ૨૧૨
 નિલ્લ : ૨૦૮
 નિલ્લ : ૧૭૪
 ઊવણી : ૬૧
 ઊવરાજ ધનજી : ૧૨૪
 ઊવરાજ રતનશી : ૯૮, ૧૪૨
 ઊવરે : ૧૬૭, ૨૦૧
 ઊવાચાહ (મંત્રી) : ૧૬૧
 ઊવરે : ૧૬૭
 બુધાનમવજી : ૩૦૨
 બૂદિય : ૧૮૪
 ગૂપ્તા : ૧૮૦
 ગેહા : ૧૮૫
 ગેહાવાસ દીપચંદ : ૬૫
 ગેતાપુરાસિંહ : ૨૨૮
 ગેતુ : ૨૭૪
 ગેસલ : ૧૫
 ગેસંગ : ૨૨૮
 ગેસિંહ (મદામંત્રી) : ૧૫, ૪૬, ૧૬૦
 ગેશ : ૨૨૫
 ગેપાલ : ૨૧૨
 ગેરાવરમવજી (ખગનચી) : ૨૫૦
 ગેશા : ૧૫૦
 ગેશક : ૫૫, ૬૭
 ગેશુ : ૭૦
 ગેશ (મંત્રી) : ૫૭
 ગાનમવજી (મંત્રી) : ૧૬૧
 ગાંઝા (મંત્રી) : ૪૧
 ગાંઝા (મંત્રી) : ૧૬૦, ૩૦
 ગાંઝા : ૨૫૭
 ગેસચંદ : ૯૮
 ગિરમચંદ કેલરીસિંહ કણ્યાગી : ૨૫૦
 ગદા : ૨૭૧
 ગદા પંડિત : ૨૩૫
 ગદાનાર્થ લાલચાહ નવચખા : ૩૧
 ગર : ૧૧૭
 ગરજી : ૧૪૦
 ગર (મંત્રી) : ૨૧૦, ૧૭

ગર મહેતા : ૫૫
 ગાહવજી : ૨૨૮
 ગણશી શાહ : ૬૮
 ગાનસી : ૨૦૧
 ગારાચંદ (ભંડારી) : ૧૬૩, ૧૬૫
 ગારાચંદ (મંત્રી) : ૧૬૦
 ગિહ્ણુસિંહ : ૧૮૨
 ગુણ : ૧૮૨
 તેજપાલ : ૧૬૦
 તેજપાલ : ૨૪૬
 તેજપાલ (મંત્રી) : ૧૯, ૨૦, ૨૭, ૧૦૧, ૧૧૭, ૧૧૯, ૨૧૦, ૧૨૫, ૨૧૬, ૧૨૭, ૧૪૮, ૨૦૦, ૨૭૮, ૨૯૧, ૨૯૨
 તેજપાલ (મંત્રી) : ૬૧
 તેજપાલ સોની : ૧૫, ૧૦૪
 તેજવદે : ૨૩
 તેજસી શાહ : ૬૭
 તેજસિંહ : ૧૫૬
 ત્રિભુવન (મંત્રી) : ૨૩૩
 ત્રિભોવન : ૨૬૨
 ત્રિભોવનદાસ મોતીચંદ : ૧૨૦
 થકક : ૨૧૦
 થાહરુ : ૧૭૨
 થિરદેવ : ૨૦૦
 થિરપાલ : ૨૧૨
 થીરુશાહ : ૧૬૪, ૧૬૫, ૧૭૧, ૧૭૨
 થેહા : ૧૪૯
 થાંધા : ૨૧૩
 દરિય : ૨૫૪
 દત્ત : ૧૦૦
 દમપંતી : ૮૨
 દમિણી : ૨૫૩
 દવાલદાસ (મંત્રી) : ૧૬૧
 દલપતનાર્થ મગનવાલ : ૧૧૦
 દલીચંદ કીકાનાર્થ : ૧૦૭
 દસરથ : ૨૬૦
 દસના : ૨૫૦
 દસાદા : ૧૬૭
 દાહવ : ૩૦૬
 દીપચંદ મુરચંદ : ૩૧
 દીપા : ૧૭૦
 દુર્લભ : ૧૭૫

દુર્લભ : ૨૪૫
 દુસાણુ (મંત્રી) : ૧૬૦
 દ્વા (મંત્રી) : ૨૨૨
 દ્વાપા : ૨૨૪
 દેપમા : ૨૬૪
 દેપસા : ૨૨૪
 દેપાલ : ૨૨, ૨૩
 દેપાલ : ૧૧૧
 દેપાલ (મંત્રી) : ૨૧૦, ૧૨૬
 દેન્દાજ : ૨૨૫
 દેન્દુલુ : ૨૧૨
 દેન્દુલુ : ૩૦૩
 દેહા : ૧૮૯
 દેહા : ૧૮૪
 દેવચંદ કલ્યાણચંદ : ૧૦૨
 દેવચંદ : ૪૫
 દેવચંદ : ૧૩૯
 દેવચંદ : ૧૭૫
 દેવચંદ : ૨૦૧
 દેવજી કાકારી : ૨૪૯
 દેવજી રણુકોલ : ૨૪૭
 દેવ : ૧૮૯
 દેવધર : ૧૯૦
 દેવધર : ૧૯૯
 દેવધર : ૨૩૭, ૨૩૮
 દેવનાગ : ૨૨૫
 દેવરાજ : ૬૩, ૬૪
 દેવસિંહ : ૧૫૦
 દેવસી : ૧૬૯
 દેવસીહ (મંત્રી) : ૨૫૭
 દેવસેન પંડિત : ૧૨૧
 દેવકલ (મંત્રી) : ૧૮૦
 દેવા : ૨૮૧
 દેવીચંદ તારાચંદ : ૨૩૨
 દેવીચંદ્રજી (મંત્રી) : ૧૬૧
 દેવંગ : ૧૬૦, ૨૧૨
 દેસલ : ૧૭૬
 દેસલચાહ : ૫૯
 દેહા : ૧૬૦
 દોલતચંદ પુ. અરોરિયા : ૨૧૦, ૧૨૧
 દોહટી : ૫૭
 ધણુચંદ : ૧૪૯
 ધણુદેવ : ૨૬૧
 ધણુપાનિ : ૧૬૭
 ધણુપાલ : ૨૧૨

ધનસિંહ : ૨૬૦
 ધણસીહ : ૨૫૭
 ધણસર : ૨૩૭
 ધનસિંહ : ૨૦૧
 ધત્રી : ૧૬૭
 ધનદ : ૧૬૬
 ધનપતસિંહ : ૧૦૧, ૧૦૯
 ધનપાત્ર (મંત્રી) : ૨૬૦
 ધનપાત્ર (કવીશ્વર) : ૨૧૦, ૨૨૮, ૨૭૮, ૩૦૪
 ધનરાજ : ૮૬
 ધનરાજી મતા : ૧૬૫
 ધનસિંહ : ૧૬૩
 ધનેશ્વર : ૨૩૭, ૨૩૮
 ધન્ના 'ધરણી' : જુઓ
 ધરણ : ૨૨૫
 ધરણ-(ક), ધરણિગ શાહ (મંત્રી) : ૧૬૧, ૨૧૪ થી ૨૧૬, ૨૩૩
 ધરણિગ : ૧૧૭, ૧૧૯
 ધરમઃ : ૧૬૭
 ધરમચંદ કામદાર : ૩૮
 ધરમચંદ તારાચંદ : ૩૦૨
 ધરમતી : ૨૩૭, ૨૩૮
 ધરમદાસ : ૧૦૮
 ધરમા સંઘવી : ૧૬૬
 ધર્મદાસ : ૨૨, ૨૩
 ધર્મશી : ૧૧૩
 ધવલ : ૨૬, ૯૪
 ધવલ : ૧૨૦
 ધવલ (મંત્રી) : ૨૧૦, ૨૬, ૫૭, ૧૨૦
 ધારણી : ૨૧૩
 ધારમતી : ૨૧૩
 ધારસદે : ૧૬૬, ૨૧૮
 ધારા (મંત્રી) : ૨૨૨
 ધાહિલ : ૩૦૮
 ધીરા : ૨૫૭
 ધંધલ : ૧૬૬
 ધાંધલ (મંત્રી) : ૨૮૦
 ધાંધલ : ૨૬૬
 ધાંધા : ૨૬૫
 ધ્રમસી : ૧૬૬
 નગરાજ (મંત્રી) : ૧૬૦
 નગીનદાસ : ૩૦
 નગીનચંદ કરમચંદ : ૪૪
 નગીનચંદ કપૂરચંદ : ૩૨
 નગીનદાસ જયેચંદ : ૩૦

નગીઆષ : ૨૦૫
 નથમલજી (મંત્રી) : ૧૬૧
 નમ્મ : ૨૬૧
 નયણ : ૨૭૭
 નરદેવ : ૨૩૭
 નરદેવ : ૨૫૫
 નરદેવ પદા : ૨૫૭
 નરપાલ : ૧૧૮
 નરશી કેશવજી : ૧૦૬, ૧૨૨
 નરશી નાથા : ૧૪૨, ૧૪૩
 નરસિંહ : ૧૬૬
 નરસિંહ : ૧૬૫
 નસધર : ૨૦૫
 નાગ : ૨૦૮
 નાગ : ૨૨૫
 નાગ (મંત્રી) : ૨૪૦
 નાગદેવ : ૧૮૬
 નાગદેવ : ૨૬૨
 નાગપાત્ર : ૬૨
 નાગપાલ : ૧૮૨
 નાગિલ : ૧૪, ૯૪
 નાગશી કેશવજી : ૧૪૩
 નાગશ્રી : ૬૨
 નાગેશ્વર : ૨૬૪
 નાનકજી : ૧૮૪
 નાનેતિહઃ : ૧૭૪
 નામલદે : ૨૭૦
 નારાયણ : ૧૫૬, ૧૬૮
 નારાયણ : ૨૨૬
 નારાયણ (અંશરી) : ૧૬૩, ૧૬૫
 નારાયણ મતા (મંત્રી) : ૧૫૬, ૨૩૨
 નારિંગઆઈ : ૨૩૫
 નારોજી (સેનાપતિ) : ૧૬૧
 નાહક : ૨૦૮
 નાહક (મંત્રી) : ૧૫૪, ૧૫૫, ૨૨૮, ૨૨૬
 નિત્ય-તીના : ૫૭, ૬૬, ૭૦
 નેદ (મંત્રી) : ૨૧૦, ૨૬, ૫૭, ૨૮૮
 નેગ : ૧૬
 નેણસિંહ : ૯૭
 નેણસી મતા (મંત્રી) : ૧૬૧, ૧૭૩, ૧૬૧
 નેમ : ૧૪૦, ૨૦૦, ૨૦૧
 નેમિયંદ્ર : ૫૭
 નેમિદાસ : ૧૬૫
 નેસિરિ : ૩૦૬

નેહાલાલા : ૭૧
 નૈણા (મંત્રી) : ૧૬૦
 પહિમિણી : ૧૮૨
 પજ્જક : ૨૧૦, ૬૮, ૨૧૦, ૬૬
 પતરાજ : ૮૬
 પથિમિદેવી : ૧૨૬
 પદમશી : ૧૪૦
 પદમા : ૨૨૬
 પદ : ૨૦૧
 પદ્મચંદ્ર : ૧૪૬, ૧૫૦
 પદ્મસિંહ : ૬૭, ૧૨૧
 પદ્મસિંહ : ૧૨૬
 પદ્મસિંહ : ૧૬૦
 પદ્મસીહ : ૨૪૨
 પદ્મસીહ : ૨૫૩
 પદ્માવતી : ૬૦
 પરવ(ર્વ)ત : ૧૫, ૭૧, ૬૦
 પાના : ૬૨
 પાતાક : ૬૨
 પાતાક : ૧૬૭
 પાતુ : ૧૮૦
 પારસ : ૧૭૫
 પારસ : ૧૬૬
 પાર્વતીઆઈ : ૧૩
 પાર્થનાગ : ૭૦
 પાહલુ : ૨૪૬
 પાહલુ : ૨૫૩
 પાહલા : ૨૧૩
 પાહલા : ૨૩૭, ૨૩૮
 પાહલા : ૨૬૮
 પાસ : ૨૧૦, ૬૬
 પાસક : ૧૬૭
 પાસવીર રાયમલ : ૧૪૩
 પાસિલ : ૧૪૬
 પાસિલ : ૨૮૫, ૨૮૬
 પાસુ (અંશરી) : ૧૮૬
 પાહિણી : ૯૬
 પાહ : ૧૬૦
 પુણ્યપાલ : ૨૦૧
 પુનસિંહ : ૩૦૭
 પુનસીહ : ૬૨, ૭૬
 પુનસીહ (મંત્રી) : ૨૮૦
 પુના : ૨૬૪
 પુનાક ૨૧૦ ૪૬
 પુનિગ : ૩૦૭

પુનઃસિદ્ધિ (પૂર્ણાશ્રી) : ૨૮૦
 પૂર્ણ શાહ : ૨૩૯
 પૂર્ણ : ૨૫૭
 પૂર્ણમતી : ૨૬૧
 પૂર્ણમસિંહ : ૧૨૨
 પૂર્ણસી (સંઘવી) : ૧૬૯
 પૂર્ણસી : ૧૭૧
 પૂર્ણશાહ : ૧૧૭
 પૂર્ણચંદ્ર નાહર : ૧૬૩, ૨૧૭, ૨૬૯
 પ્રજ્ઞ : ૨૦૮
 પ્રી : ૧૬૭
 પ્રી : ૧૧૧
 પ્રીસિંહ (કાકારી) : ૧૧૭
 પૃથ્વીપાત્ર (મહામાત્ય) : ૧૭૫, ૨૬, ૫૭, ૧૭૫, ૨૯૦
 પૃથ્વીરાજ (ભંડારી) : ૧૬૧
 પેથ : (કુર) : ૬૨, ૨૯૨
 પેર : (મંત્રી) ૭, ૯, ૪૧, ૪૪, ૭૧ થી ૭૩, ૯૦, ૯૨, ૯૫, ૧૦૧, ૧૫૬, ૨૭૬, ૩૦૦
 પેથા : ૧૬૭
 પેમા : ૧૭૯
 પોપટનાથ ધારણી : ૯૮, ૯૯
 પોપટીબાઈ : ૨૨, ૨૩
 પોમસિંહ (ભંડારી) : ૧૬૧
 પાંચા : ૧૬૮
 પાંચા : ૨૬૦
 પાંચિત્ર : ૨૪૪
 પુનઃસિદ્ધિ : ૨૫૩
 પૂર્ણ : ૨૭૦
 પ્રધન : ૧૦૬
 પ્રધન (મહામાત્ય) : ૨૧૦ ૬૮, ૨૧૦ ૬૯
 પ્રાગ્મત્ર : ૧૪૦
 પ્રેમચંદ્ર રામચંદ્ર : ૩૦, ૧૨૦
 પ્રેમચંદ્ર સ્વચંદ્ર મોદી : ૧૦૭
 પ્રેમચંદ્ર હંસાચ : ૨૧૧
 પ્રેમચંદ્ર : ૧૬૭
 પ્રેમાબાઈ દેમાબાઈ : ૧૦૭, ૧૨૪
 પુનરુદ્ધા : ૨૫૫
 પુનચંદ્ર કમ્બાચંદ્ર : ૩૧
 પુનચંદ્રાઈ (સંઘવી) : ૧૨૦
 બન્ધુરાજ (મંત્રી) : ૧૬૦

બન્ધુ : ૪૨
 બહુઆ ગાંધી : ૨૨, ૨૩
 બધી : ૨૦૧
 બહાદુરમત્ર (ભંડારી) : ૧૬૧
 બહુદેવ : ૪૩
 બાલચંદ્ર : ૯૨
 બાલદેવ : ૧૬૩
 બાહ : ૨૬, ૪૦, ૫૭, ૯૩, ૧૦૦, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૨૦, ૧૨૬, ૧૮૧
 બાહ : ૧૬૦
 બાહ : ૨૧૦
 સુદ્ધવર્મા : ૯૧
 સુધા : ૨૬૦
 બેચરદાસ મોતીલાલ : ૧૩
 બેલા : ૨૯૪
 બેલા (ભંડારી) : ૧૬૧
 બેલા : ૨૫૭
 બોદિત્ય : ૧૬૦
 બોદિત્ય(ત્ય) : ૩૬
 બંધુરમન : ૧૧૭
 ભવદેવ : ૧૭
 ભણુશાળી : ૩૦, ૧૭૧
 ભાગચંદ્ર (મંત્રી) : ૧૬૦
 ભાગચંદ્ર સોની : ૨૦૪
 ભાણુ(ના)ચ ભંડારી : ૧૬૩, ૧૯૪, ૧૯૫
 ભાવ : ૬૧
 ભામાશાહ (મંત્રી) : ૧૬૦, ૧૬૧
 ભારમત્ર : ૧૬૦
 ભારમત્ર તેજસી : ૧૪૩
 ભાવચંદ્ર : ૧૭૬
 ભાવ : ૧૨૧
 ભાવચંદ્ર : ૨૬૦
 ભાનુચ : ૧૭૪
 ભીખચંદ્ર માણેકચંદ્ર : ૨૪૬
 ભીમ : ૭૨
 ભીમ (મંત્રી) : ૬૧
 ભીમ (સંઘપતિ) : ૨૮૦
 ભીમસી : ૧૬૬
 ભીમા : ૧૬૩, ૨૬૦
 ભીમા : ૧૯૪
 ભીમા : ૨૫૨
 ભીમાશાહ : ૨૯૨
 બુદ્ધિબાહાઈ યચ્ચુચંદ્ર : ૬૪
 બુદ્ધા : ૨૦૦
 બુવનચંદ્ર : ૧૪૬, ૧૫૦

બુવનપાલ : ૩૭
 બુવનેશ્વર : ૧૭૪
 ભંવરમત્ર નાહર : ૨૧૦ ૬૪
 ભુભવ : ૧૧૭, ૧૧૮
 મગનલાલ કરમચંદ્ર : ૧૧
 મગ : ૨૧૮
 મણિભદ્ર : ૩૦૨
 મથનસિંહ : ૨૧૮
 મનસુખબાઈ બગુબાઈ : ૭૪, ૧૧૨, ૨૫૬
 મના : ૨૫૦
 મનીઆ : ૯
 મયામત્ર : ૨૪૬
 મયર (મંત્રી) : ૨૨૨
 મરુદેવા : ૧૦૩
 મસ્ત્ર : ૧૫
 મસ્ત્ર (ભાંડારી) : ૧૭૨
 મસ્ત્રદેવ (મહામાત્ય) : ૯૨, ૨૯૨
 મસ્ત્રદેવ : ૨૧૦ ૧૨૬, ૧૪૮
 મહણસિંહ : ૯૮
 મહણસિંહ : ૨૯૦
 મહવદ વહોરા : ૨૨૬
 મહિપતિ (મંત્રી) : ૬૧
 મહિદુ (મંત્રી) : ૨૬૦
 મહીપાલ : ૧૫૬, ૨૮૧
 મહીરાજ : ૧૬૭
 મહેતાબકુંવર : ૧૦૧
 મહીકમચંદ્ર મહેતા : ૨૦૫
 માણિક : ૨૦૦
 માણેકચંદ્ર : ૮
 માણેકબાઈ : ૧૩
 માણેકલાલ મનસુખબાઈ : ૧૩, ૧૯૫
 માણેકલાલ મેળાપચંદ્ર : ૩૧
 માદા : ૧૭૬
 માધક : ૨૭૪
 માનસિંહ ભોજરાજ : ૧૨૪
 માનસિંહ મેઘચ : ૧૨૦
 માના (ભંડારી) : ૧૬૧
 માનાચ : ૪૬
 માડ : ૧૬૭
 માલ : ૧૭૬
 માલદેવ : ૭૬, ૧૦૧, ૧૨૩, ૧૨૪
 માલવ : ૧૪૫
 માંવા સંઘવી : ૧૬૯
 માલાશાહ સદ્ગેયા : ૧૪૫, ૧૮૪ થી ૧૮૬

મીઠા મુદર : ૧૧૩	યશોધવલ : ૨૬૩	રામ : ૨૬૫
મીઠાંબાઈ : ૧૪૦	યશોભટ : ૨૩૭	રામકરણી : ૨૬૬
મુકુટચંદ : ૧૮૬	યશોરાજ (મહામાત્ય) : ૨૬૮, ૨૬૯	રામજી : ૧૫
મુતાજી અખયચંદ : ૧૮૬	યશોરાજ : ૧૫૦	રામદેવ : ૨૦૫
મુનિચંદ્ર : ૧૮૭	યશોવીર : ૧૫૦	રામદેવ : ૨૧૩
મૂલ : ૨૭	યશોવીર : ૧૮૯	રામદેવ (મંત્રી) : ૧૬૧
મૂલદેવ : ૩૬, ૧૮૨	યશોવીર : ૨૨૨	રામસિંહ : ૨૦૨
મૂલુ : ૨૮૦	યશોવીર (મંત્રી) : ૧૮૯, ૧૯૦	રામસિંહ : ૧૧૭
મૂલચંદ મયાબાઈ : ૧૦૭	યશપાલ (કવિ) : ૪૧	રામસિંહ મૂતા : ૧૬૫
મૂલચંદ હીરાચંદ : ૯૩	યાંચ : ૨૪૪	રામસીહ : ૨૫૭
મૂળા : ૧૫		રામા (મંત્રી) : ૧૬૧
મેઘરાજ : ૧૭૨	રઘુકા : ૭૬	રાપસા : ૨૨૪
મેઘા : ૧૯	રઘુનાથ (ભંડારી) : ૧૬૧	રાયકુંવરી : ૨૦૧
મેલકશાહ : ૧૨૩	રતન : ૯	રાયચંદ (મંત્રી) : ૧૬૧
મેલા : ૧૧૭	રતનચંદ દેવચંદ : ૨૪૮	રાયચંદ જ્યેષ્ઠ : ૧૩૮
મેહાજલ : ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૫૦	રતનશાહ : ૮	રાયચંદ નથમલજી મૂતા : ૨૫૮, ૨૫૯
મેળાપચંદ આણંદચંદ : ૩૧	રતનશી દામજી : ૧૪૩	રાયસિંહ : ૯૭
મેળમૂ : ૭૧	રતનસિંહ (સંધપતિ) : ૫૬	રાયસિંહ મુરાણા : ૧૬૯
મેળાશી તેજશી : ૧૪૦	રતનાદે : ૬૧	રાયશી : ૬૭
મેતી કોલા : ૨૧૩	રતની : ૨૫૫	રાસુદ : ૨૫૭
મેતીજી વરદાનજી : ૨૧૩	રતન : ૧૧૭, ૧૨૧	રાસુદે : ૨૫૩
મેતીલાલજી : ૨૫૦	રતનપાલ : ૨૪૨	રાસુદા : ૨૧૩
મેતીશાહ : ૧૦૮	રતનસિંહ : ૨૯૨	રાસુદાક : ૧૫૮
મેહણુ : ૯૨, ૨૫૭	રતનસિંહ (મંત્રી) : 'રતનાશાહ' જુઓ	રાવણુ : ૨૦૧
મેહન : ૨૫૩	રતનસિંહ (ભંડારી) : ૧૬૧	રાહુ : ૨૦૧
મેહનલાલ વલ્લભલાલ : ૧૦૨	રતનાદે : ૨૧૮	રુદા : ૨૮૦
મંજુબાઈ તલકચંદ : ૩૦	રતના : ૨૩૩	રૂપચંદ ભીમસિંહ : ૯૯
મંડન (મંત્રી) : ૧૫૯	રતના : ૨૭૭	રૂપાદેવી : ૯૫
મંડલકર : ૨૧૮	રતનાશાહ (મંત્રી) : ૧૬૧, ૨૧૪, ૨૧૫,	રોધેય : ૧૦૫
મંડલિક (સંધવી) : ૨૯૩	૨૧૭, ૨૧૮, ૨૩૩	રોપિમુણી : ૧૯૭
મદોદરી : ૨૦૧	સ્વણુશાહ : ૩૭	રોહિણી : ૧૮૫
માંગણુ : ૨૧૮	રલિહકા : ૨૩૯	રંગા કાકારી : ૫૫
માંગણુ (સંધવી) : ૨૧૧	રલિહ : ૨૩૯	રોકા : ૧૧૦
મુંગદેવી : ૨૪૬	રવિચંદ : ૫૪	
મુંગલ (મહામાત્ય) : ૫૭	રવિજેકી (કવિ) : ૧૭૧	સક્ષોળા (સંધપતિ) : ૧૧૭
મુંગશાહ : ૪૩	રાખવદોવ : ૧૭૪	લક્ષ્મટ : ૧૯૭
મુંગિય (મંત્રી) : ૩૦૨	રાધવ : ૧૩૫	લક્ષ્મણુ : ૧૫૦
મૂંટ : ૫૨	રાજચંદ્ર : ૮૪	લક્ષ્મણુ : ૨૫૨
યદુવીર (ભંડારી) : ૧૯૪	રાજદેવ : ૧૮૨	લક્ષ્મણુચંદ (મંત્રી) : ૧૬૦
યશચંદ્ર : ૩૦૬	રાજસિંહ : ૪૦	લક્ષ્મીચંદ (ભંડારી) : ૧૬૧
યશધર : ૨૩૭	રાગિયા-વળિયા : ૨૪	લક્ષ્મીચંદ પ્રાગજી : ૧૨૦
યશોદેવ : ૧૮૭	રાણિય : ૧૨૦	લક્ષ્મીલાલ : ૩૦
યશોદેવ : ૧૯૦	રાણુઆ : ૨૫૫	લક્ષ્મીલાલ : ૯૯
યશોદેવ છોવક : ૨૩૪	રામ : ૧૫	લક્ષ્મીધર : ૨૦૦
યશોદેવ (સેનાપતિ) : ૨૧૦	રામ : ૨૬૧	લક્ષ્મીધર : ૨૧૩
		લક્ષ્મીઆઠ : ૧૮૫

ચંદ્રનીઆઈ : ૧૧૦
 ચંદ્રનીસિંહ : ૨૧૮
 ચંપાણ : ૧૮૦
 ચંપમણ : ૧૭૬
 ચંપમણ : ૨૩૬
 ચંપમીયંદ : ૮
 ચંપમીયંદ મુખ : ૧૮૬
 ચંપતપાલ : ૨૭૦
 ચંચિત્તાદેવી : ૧૨૫
 ચંચુમસાદ : ૬૪
 ચંદર (મંત્રી) : ૫૭
 ચંદર (દંડનાયક) : ૬૬
 ચાખણ : ૧૬૭, ૧૬૮
 ચાખણ : ૨૫૩
 ચાખા : ૧૪૬
 ચાખા : ૧૮૦
 ચાખા : ૨૧૮
 ચાખા (મંત્રી) : ૨૨૨
 ચાખા (સંધવી) : ૧૬૬
 ચાખાવન : ૧૮૦
 ચાણસે : ૧૬૬
 ચાખૂ : ૧૬૪
 ચાહા : ૧૧૩
 ચાંકો ગાંધી : ૨૨
 ચાંધા : ૨૨૮
 ચાંધા : ૨૨૬
 ચાલચંદ્ર જી. ગાંધી : ૧૮, ૨૭, ૩૭, ૫૮, ૧૫૬, ૧૬૪
 ચાલપાલ : ૨૩
 ચાલિય : ૧૬૩, ૨૬૦
 ચાલચંદ્રસિંહ : ૨૬૧, ૨૬૨
 ચાન્દેવી : ૨૫૩
 ચીલાચાહ : ૨૦૪
 ચીત્રચંદ્ર : ૧૬૦
 ચીત્રસિંહ : ૨૬૨
 ચીત્રિય : ૧૦૧, ૧૪૮
 ચીત્રિય : ૨૫૨
 ચીત્રા : ૧૬૭
 ચીત્રદેવ : ૧૪૬
 ચીત્રલી : ૧૬૩
 ચીત્રા : ૨૩૩
 ચુખા : ૨૫૩
 ચંદ્રિ ગાંધી : ૧૧૭
 ચંદ્રવ : ૩૬

વખતચંદ્ર ખુશાદચંદ્ર : ૧૧
 વચ્ચ : ૩૦૬
 વચ્ચરાજ : ૨૦૫
 વચ્ચા : ૨૬૪
 વાંજિયા-રાજિયા : ૧૬
 વાગેસીંહ : ૨૫૭
 વના ખુમાણ : ૨૬૬
 વધગ : ૬૦
 વરંગ (સંધવી) : ૧૭૬
 વરણ (મહત્તમ) : ૨૬, ૪૭
 વરતા : ૫૫
 વરદેવ : ૨૦૦
 વરદેવ : ૨૧૩
 વરદેવ : ૨૬૩
 વરસિંહ (મંત્રી) : ૧૬૦
 વરસીંગ : ૨૬૨
 વર્ધમાન : ૩૩
 વર્ધમાન : ૫૩, ૫૪
 વર્ધમાન : ૧૪૬
 વર્ધમાન : ૨૧૩
 વર્ધમાન : ૬૭, ૮૮, ૧૨૧, ૧૪૦
 વર્ધમાન વાગેચંદ્ર : ૨૪૬
 વસાહ : ૧૪૭
 વસુધરી : ૧૭૫
 વસ્તપાલ : ૬૧
 વસ્તુદેવ : ૧૭
 વસ્તુપતિ : ૧૧૧
 વસ્તુપાલ-લેખપાલ (મંત્રી) : ૬, ૬, ૧૦, ૧૮, ૨૭, ૪૬, ૪૬, ૫૮, ૬૨, ૭૬, ૮૧ થી ૮૫, ૮૮, ૮૯, ૧૦૧, ૧૦૬, ૧૭૧, ૧૨૫ થી ૧૨૮, ૧૪૮, ૧૬૧, ૧૬૦, ૨૮૮, ૨૬૧, ૨૬૨, ૩૦૫
 વસ્તુપાલ : ૨૫૭
 વસ્તુપાલ : ૨૮૨
 વાચ્ચ : 'આહત' ભુખો
 વાધણ : ૧૫
 વાચ્ચા : ૩૦૫
 વાંછી : ૬૧
 વાધૂવન : ૫૭
 વામન : ૨૬૧
 વાંઘા : ૨૫૬
 વાંઘી : ૨૭૧
 વાસિય : ૩૦૬
 વાગ્યસિંહ : ૨૫૩
 વાગ્ય : ૧૮૬

વિમલશાહ (મંત્રી) : ૬, ૨૬, ૬૬, ૫૭, ૫૮, ૧૦૩, ૨૨૫, ૨૭૮, ૨૮૦, ૨૮૮ થી ૨૯૦
 વિમલા : ૨૦૧
 વિમલી : ૧૬૭
 વિરૂપ-વસ્તુપતિ : ૧૧૧
 વીકા : ૬૦
 વીકા (મંત્રી) : ૧૬૦
 વીગ : ૬૦
 વીજા : ૧૬૩, ૨૬૦
 વીઠા (સંધવી) : ૧૬૮, ૧૭૦
 વીઠા : ૧૭૬
 વીર : ૨૮
 વીર (મંત્રી) : ૫૭
 વીર : ૧૦૫
 વીરક : ૧૬૦
 વીરદાસ : ૨૩
 વીરદેવ (ભાંગારિક) : ૧૮૦
 વીરદેવ : ૨૬
 વીરપાલ : ૬૭
 વીરપાલ : ૨૫૦
 વીરપાલ : ૬૬
 વીરસિંહ : ૨૧૮
 વીરા : ૧૧૧
 વીરા (મંત્રી) : ૧૮૨
 વીરાક : ૩૪
 વીરી : ૨૫૭
 વીરાંઆઈ : ૨૨
 વીરુણ : ૧૬૦
 વિરુહ : ૨૪૨
 વીરુણ : ૧૨૨
 વીરુણ : ૮૪
 વીરુણ : ૧૮૬
 વૃદ્ધભાણુ (રક્ત્ય મંત્રી) : ૧૬૧
 વૃદ્ધિ : ૨૬૪
 વેણા માણ : ૧૪૩, ૧૪૪
 વેણહલ (મહામાત્ય) : ૨૬, ૬૮, ૬૯
 વેણા : ૧૮૨
 વેણાક : ૧૬
 વેણા : ૧૮૩
 વેણા : ૨૦૫
 વેણારિ : ૨૪૪
 વેણ : ૨૧૮
 વેણસીંહ (મંત્રી) : ૧૬૧
 વંશપાલ : ૨૧૮
 વાંકો : ૧૧૦

વિધ્યાદિત્ય : ૯૨
 શક્તિકુમાર : ૨૧૮
 શાણુરાજ : ૧૧૭, ૧૧૮
 શામળ જ્ઞાનાર્થી : ૧૪૩
 શિખરસિંહ : ૧૮૧
 શિવગણ : ૨૪૩
 શિવજી નેણુશી : ૧૪૩, ૧૪૪
 શિવરાજ : ૧૬૭
 શિવરાજ : ૨૫૦
 શિવા : ૧૦
 શિવાદેવી : ૩૦૬
 શુક : ૧૦૦
 શુચિવર્મ : ૨૧૮
 શુભંકર : ૧૯૦
 શુભાકર : ૮૮
 શૈલક : ૧૦૦
 શોભિન : ૩૦૬
 શંકરમણિ : ૧૬૧
 શંપ : ૨૦૮
 શાંતિ : ૬૭
 શાંતિદાસ (નગરશેઠ) : ૮, ૯, ૧૨, ૩૦, ૯૯, ૨૯૪
 શાંતિદાસ (દેશી) : ૯
 શાંખ : ૧૦૦, ૧૦૯
 શ્રીકરણ : ૧૬૦
 શ્રીદેવી : ૫, ૫૬
 શ્રીધર : ૧૭૧
 શ્રીપાલ કોઠારી : ૮૪
 શ્રીમતી : ૨૮૮
 શ્રીવચ્ચ : ૧૯૩
 સખળ વોરા : ૧૧૩
 સચવીરા : ૨૧૦
 સચ્ચા : ૧૬૭
 સચ્ચૂ સંઘવી : ૧૬૯
 સનન (દંડનાયક) : ૪, ૧૮, ૪૭, ૪૯, ૫૭, ૫૮, ૧૧૭, ૧૨૧, ૧૨૩, ૧૩૨
 સણુ : ૨૬૫
 સત્ય : ૧૮
 સત્યદેવ : ૨૩૫
 સદારંગ : ૧૮૪
 સદ્ભાત : ૨૬૩
 સધાર રાયચંદ્ર પારખ : ૮૯
 સન્મતિ : ૧૮૦
 સમરથેમલ રતનજી બોરરા : ૨૪૯

સમદ (મંત્રી) : ૨૨૨
 સમધર : ૧૬૦
 સમરસિંહ-સમરાશાહ : ૧૫, ૫૯, ૧૦૪, ૧૮૩
 સમરસિંહ સોની : ૧૧૭, ૧૧૯, ૧૨૧, ૧૨૩, ૧૨૪
 સમરોજી (સેનાપતિ) : ૧૬૧
 સરતાણુજી : ૩૦૨
 સરૂપદે : ૨૫૦
 સરૂપદે : ૧૯૧
 સલક્ષણુ : ૧૮૯
 સલખ : ૧૧૭
 સલખ : ૧૧૯
 સલખા (મંત્રી) : ૨૫૭
 સલખણુ : ૧૮૨
 સલખણુ : ૨૦૦
 સલખણુ : ૨૫૩
 સલખણુસિંહ (મહામાત્ય) : ૧૨૬, ૧૨૭
 સવા સોમજી : ૧૦૬
 સવાઈ રામજી બાફણા : ૧૭૧
 સહજપાલ : ૮૪
 સહનિગ : ૨૧૩
 સહનિગ : ૨૬૪
 સહજી : ૧૨
 સહજૂ શાહ : ૮૪
 સહજુપાલ (મંત્રી) : ૧૬૦
 સહદેવ : ૫૫
 સહદેવ : ૧૮૬
 સહદેવ : ૨૧૩
 સહદેવ : ૨૫૫
 સહદેવ : ૨૬૩
 સહદેવ : ૨૬૯
 સહસા (સંઘવી) : ૧૯, ૨૯૪
 સહસખણુ : ૧૮૩
 સાકરચંદ લાલભાઈ : ૩૦
 સાકરચંદ પ્રેમચંદ : ૧૦૭
 સાગરદત્ત (સાર્થવાહ) : ૨૧
 સાળજી : ૧૧૭
 સાળજીસિંહ (અરજકમલ, ઓશવાલ કુપાલ-દેસલહરા) : ૧૫, ૭૩
 સાઝણુ : ૧૧૪
 સાહા : ૧૮૦
 સાદ્દુલ (મંત્રી) : ૨૨૨
 સાધારણુ : ૧૬૭
 સાપૂત : ૩૦૬
 સામલ : ૧૧૭, ૧૨૯

સામંત : ૨૭૧
 સામંત : ૧૯૦
 સામંત (મંત્રી) : ૨૭૬
 સામંત (મંત્રી) : ૨૭૧
 સામંતસિંહ : ૧૯૦
 સામંતસિંહ (મંત્રી) : ૧૨૬, ૧૨૭
 સામ્વિય વણિક : ૬૯
 સાયર (મંત્રી) : ૨૨૨, ૨૨૩
 સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ : ૭૯
 સારાભાઈ નવાખ : ૮૦
 સારંગ : ૨૦૧
 સારંગદેવ : ૯૨
 સાલિગ : ૧૧૭
 સાલિગ : ૨૧૮
 સાલિગ : ૨૨૯
 સાલિગ (સંઘવી) : ૨૯૪
 સાલ્હા (પ્રધાન) : ૨૯૪
 સાહડ : ૨૫૭
 સાહણુ : ૯૨
 સાહાર : ૧૭૫
 સિગડા : ૨૧૨
 સિદ્ધ : ૧૦૫
 સિદ્ધપાલ : ૫૭
 સિરપાલ : ૨૫૭
 સિરપાલ (શ્રીપાલ) : ૨૮૧
 સિરિયાદે : ૬૧
 સિરિયાદે : ૨૫૭
 સીતા : ૬૨
 સીતાપચંદજી નાહર : ૯૯
 સીતૂ : ૮૬
 સીપા (સંઘવી) : ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૪૯
 સીરેમલ બલાઈ : ૧૭૫
 સીલનાગ : ૧૪૭
 સીહા (મંત્રી) : ૨૨૨
 સીહા : ૨૩૮
 સીહા : ૨૪૨
 સીહા : ૨૭૧
 સુનન : ૨૧૮
 સુદર્શના : ૨૬, ૨૮
 સુબ્રહ્મદેવ (મંત્રી) : ૬૧૦ ૨૩૫
 સુભકર : ૨૧૩
 સુભદ્રા : ૭૬
 સુભદ્રા : ૨૨૨
 સુમતિધરની પુત્રી : ૧૨
 સુમદેવ : ૨૫૫

સુરચંદ : ૫૩, ૫૪
 સુરદાસ : ૯૯
 સુરપાલ : ૬૦
 સુરાણા : ૧૬૦
 સુરાશાહ : ૨૦૫
 સુવર્ણદેવ : ૧૮૦
 સુતીર : ૨૨
 સુહાગદેવી : ૨૯૨
 સુદક : ૨૧૨
 સુરતરામ (ભંડારી) : ૧૬૧
 સુરપાલ : ૨૧૨
 સુરા : ૯
 સુરા : ૨૭૧
 સુહવદે : ૬૧
 સુહવા : ૭૬
 સેલ : ૧૮૨
 સેસમલ : ૧૮૦
 સોખુયા : ૧૨૫
 સોચ્છિની : ૨૪૪
 સોહ : ૨૧૩
 સોહા : ૧૯૫
 સોહી : ૨૫૯
 સોહી : ૨૭૦
 સોના : ૨૧૮
 સોનિંગ : ૧૮૬
 સોભા : ૪૪
 સોભાગદે : ૬૧
 સોમ (મંત્રી) : ૬૨, ૭૬, ૧૦૧, ૧૨૦
 ૧૨૬, ૧૪૮
 સોમ : ૯૧
 સોમલ (સંધર્મ) : ૧૦

સોમલ : ૨૧૯
 સોલાક (મંત્રી) : ૫૭
 સોલ્હા : ૧૪૬
 સોહગ : ૨૭૧
 સોહલુ : ૨૫૪
 સોહવ : ૨૭૦
 સોહાગદે : ૧૯૧
 સગ્રાહસિંહ સોની (નગદત્તમલિક) (મંત્રી) : ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૬૦, ૧૬૧, ૨૭૯
 સંધીરલુ : ૨૫૯
 સંપતકર-સંતુક 'સાંતુ મંત્રી' : જુઓ
 સંપુત્રી : ૪૭
 સંવસુત : ૪૪
 સાંડા : ૫૫
 સાંડા : ૨૬૨
 સાંડાશા : ૧૬૫
 સાંતી : ૨૬૧
 સાંતુ (મંત્રી) : ૭, ૧૮, ૨૬, ૪૭, ૫૭
 સાંધીરલુ : ૨૧૩
 સાંવરદાસ : ૨૨૮
 સિંગલ : ૧૧૩
 સુંદર (મંત્રી) : ૨૯૨
 સુંદરદાસ (મંત્રી) : ૧૬૧
 હકમચંદ દેવચંદ : ૧૩
 હીભાઈ કેશરીસિંહ : ૧૩, ૮૨, ૨૯૭
 હરકે : ૪૦
 હરકારભાઈ : ૧૧, ૨૪, ૧૧૧
 હરખચંદ શેઠ : ૧૮૩
 હરભમ નરસી નાથ : ૧૪૩

હરરાજ : ૧૭૨
 હરિચંદ્ર : ૧૭૫
 હરિચંદ્ર : ૨૧૩
 હરિપાલ : ૧૨૨
 હરિયા વણિક : ૧૮૦ ૬૯
 હરિચંદ્ર (સંધર્મ) : ૩૦૫
 હરિચંદ્ર : ૧૭
 હસ્તિરાજ : ૩૪
 હાધી : ૮૯
 હારા (મંત્રી) : ૨૫૨
 હીમાભાઈ : ૧૦૭
 હીરજી ડોસાભાઈ : ૧૪૩
 હીરાચંદ તારાચંદ ગોરજી : ૧૪૩
 હીરાચંદ ધર્મચંદ ભણુશાળી : ૯૯
 હીરાચંદ મંગળદાસ રાજ ૩૦
 હીરાચંદ રાયકરજી : ૧૦૩
 હીરાનંદજી : ૨૦૧, ૨૦૨
 હીરાબાઈ : ૨૩, ૧૩
 હીરાલાલ હંસરાજ : ૧૮૦ ૯૭, ૧૬૪
 હીર : ૧૫૦
 હેમકુંવર શેઠાણી : ૯૯
 હેમજી શાહ : ૮
 હેમદેવ : ૧૫૯
 હેમચ : ૨૯૦
 હેમરાજ : ૬૩
 હેમાજી સિંધી : ૨૫૦
 હેમાભાઈ વખતચંદ (નગરશેઠ) : ૧૩
 હંસા : ૨૫૦
 હાંસી : ૨૮૫, ૨૮૬
 હાંસીબાઈ : ૨૧૩
 હિંમતરામજી બાફળા : ૧૬૫, ૧૭૧

વર્ગ ૭ : વિદ્વાનો, શિલ્પીઓ અને બીજાઓની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અલ્પદા બાદલુ : ૩૮
 અણુહિલ (ભરવાડ) : ૫૬
 અણિલુવ રાઉલ : ૨૫૪
 અણુલહસન (મહેસદી) : ૧૪
 અમથા (પટેલ) : ૭૭
 અમરાજી ગવળ (પૂનરી) : ૨૭૦
 અર્જુન સર્પ : ૨૮૮
 અલ બિલાહુરી (મુસ્લિમ પ્રવાસી) : ૨૪
 આનંદકુમારવામી : ૧૩
 આલ્હલુ : ૨૧૨
 આશા (બીલપતિ) : ૭

આંગદ : ૨૩૮
 ઉમાકાંત પ્રેમાનંદ શાહ : (૧૩૫
 એચ. ડી. : 'હસમુખલાલ સાંકળિયા' જુઓ
 એભલવાળા : ૧૧૦
 ઓઝાજી : 'ગૌરીશંકર ઓઝાજી' જુઓ
 ક્રમઃ (યક્ષ) : ૫૫૬
 કપદી (યક્ષ) : ૧૦૧
 કરમા કારીગર : ૧૮૪
 કરમાલુ કારીગર : ૧૮૫

કર્નલ ટોડ : 'ટોડ કર્નલ' જુઓ
 કલા સૂત્રધાર : ૧૮૫
 કલ્યાણપ્રસાદ સૂત્રધાર : ૧૮૫
 કંચનાથ (ચોગી) : ૧૪૫
 કાઉએ (જર્મન વિદુષી) : ૨૮, ૧૨
 કુંતા : ૨૩૮
 કુંતાસર દેવી : ૧૦૨
 કેકક : ૧૮૦ ૬૮, ૧૮૦ ૬૯
 કેવળ : ૭૬
 કેસવ : ૧૫૦
 કામીસરીએટ (એસ. એમ.) ૧૮૦ : ૯

કોસિયા-કેશવ બ્રાહ્મણ-તપેસરજી : ૨૨૩

ગંગનન પાંક : ૧૨૫

ગાગદેવ સોલંકી : ૨૩૮

ગેમલ ઉમેદ : ૨૫

ગોપી : ૩૦

ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ : ૯૧

ગૌરીશંકર ઓઝાજી : ટિં ૧૫૩, ૧૬૧,

૧૬૨, ૧૭૪, ૨૦૪, ૨૫૪, ૨૫૮,

૨૬૩, ૩૦૫

ગાંધીજી મહાત્મા : ૭૦

ઘૂમણ : ૨૩૮

અનરમના સૂત્રધાર : ૧૮૫

આલિસ દૂતક-સાંધિવિગ્રહિક : ટિં ૬૮

ટિં ૬૯

આંખરાજવાળા : ૧૧૦

બગદીશપ્રસાદ ગહિસોત : ૨૧૬

બક્ષા તેજ રાવત : ૬૪

બક્ષા સલાવટ : ૧૭૯

બેરાજ સૂત્રધાર : ૧૮૫

બેથા સૂત્રધાર : ૧૮૬

બેરાજ (પૂનરી) : ૨૫૬

ઝાલા : ૭૩

ઝાંઝા સૂત્રધાર : ૧૮૪

ઝાંઝા : ૧૮૬

ઝુંઝા : ૭૩

ટોડ કર્નલ : ૮, ૧૨૧, ૧૫૭, ૧૬૪,

૨૦૩, ૨૭૬, ૨૮૯

ડબ્લ્યુ. ડુગ્લાસ હોનલિ : ૧૩૯

દાલજી સૂત્રધાર : ૧૮૫

તપેસરજી યોગી : ૨૨૨, ૨૨૩

તારા સૂત્રધાર : ૧૮૪, ૧૮૫

ત્રિભુવન : ૨૩૮

દક્ષપતરામ પ્રાણજીવન ખખખર : ૧૪૬

દાના સૂત્રધાર : ૧૮૫

દામોદર કવિ : ૨૮૮

દીપા બીજ : ૪૨

દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી : ૬૪, ૮૩, ૯૪, ૧૨૮

દેદા સલાવટ : ૧૭૯

દેષા શીકી : ૨૧૪, ૨૧૭, ૨૧૮

દેવીપ્રસાદ મુંશી : ૧૫૭

દીપાવન ઝપિ : ૪, ૧૨૬

ધનપ્રસાદ ચંદાલાલ મુનશી : ૨૮

ધન્ના સૂત્રધાર : ૧૮૫

ધન્વનારિ : ૬૯

ધારા : ૨૩૮

ધીરા : ૧૬૭

ધધ શિવાદેવી : ૯૪

નઝીમ : ૧૩૪

નરસિંહ સૂત્રધાર : ૨૫૦

નરસિંહ મહેતા : ૧૧૦

નરહિત્ય શિલ્પી : ૨૫૬

નર્મદાશંકર ત્રિવેદી : ૩૧

નાનાલાલ મહાકવિ : ૫૬

નારદ : ૧૦૦, ૨૨૧

નાસણ સૂત્રધાર : ૧૮૫

નિંદાસ ઉદ્ધેષ્ટ : ૧૭૮

નીરજ દાણિક સૂત્રધાર : ૨૪૦

નદોલાલ ડે : ટિં ૧૧૪

પતંગલિ : ૨૦૪

પદા : ૨૩૮

પદ્મનાભ કવિ : ૧૬૩

પદ્માખાન ગજનીખાન : ૧૭૦

પાત : ૨૧૨

પ્રભાકર દૂતક-મહાસાંધિવિગ્રહિક : ટિં

૬૮, ટિં ૬૯

પ્રસાદ સૂત્રધાર : ૧૮૫

પ્રાણનાથ શાસ્ત્રી : ૧૧૬

પ્રેમચંદ સ્થપતિ : ૧૧

પ્તીની : ૨૮૮

ફરગુસન : ૮, ૧૨, ૨૧૭

ફાર્ગસ સાહેબ : ૯૧, ૨૮૩

ફુલાણી : ૧૧૦

ફૂલ સૂત્રધાર : ૧૮૪

ગર્જેસ : ૧૨, ૨૮, ૧૦૩, ૧૩૧, ૧૩૨

ગારટન કેપ્ટન : ૨૦૭

બીજસથ આદ્યપત્રિક : ટિં ૬૮,

ટિં ૬૯

હુલ્લર : ૧૬૪

મેલ સાહેબ : ૧૩૦

અમલુખ જ્યોતિષી : ૧૭૭, ટિં ૨૩૫

અભ્યાસિતિ યજ્ઞ : ૭૦

ભરત (નાટ્યશાસ્ત્રના કર્તા) : ૧૨, ૨૮૮

ભોગીલાલ સાહેસરા : ટિં ૬૧, ૬૨,

ટિં ૭૧

ભાંગરકર : ૯૧, ૧૬૪, ૧૮૬, ૨૮૩

મગનલાલ ખખખર : ટિં ૧૩૯, ૧૪૦

મના સૂત્રધાર : ૧૮૫

મથ દાનવ : ૧૬૧

મહાકવિ : ટિં ૬૯

મહિપરામ : ૭૧

મહેશ્વર કવિ : ૩૦૦

માધ કવિ : ૧૭૭, ટિં ૨૩૫

માલા : ૨૩૮

મેગેસ્થિનિસ : ૨૮૮

મેથા સૂત્રધાર : ૧૮૪, ૧૮૫

મોહમંદ હુતુમરી : ૨૮

મોહણ : ૨૩૮

મોનવેલી : ૧૧૦

મોંડ ઝપિ : ૧૬૨

મોંડે સ્લેક : ૮

મળર : ૨૩૮

મલમણિરાવ : ૧૩

મસિયો વાલમ-વાલ્મીકિ ઝપિ : ૨૮૮

મધાકૃષ્ણ જ્ઞાન : ૧૩૧

મયભદ્રજી સૂત્રધાર : ૧૮૫

મુદ્રા બ્રાહ્મણ : ૭૧

રેવાશંકર મેથજ દેલવાડાકર : ૧૩૦

રોંઈજી સૂત્રધાર : ૨૫૦

લલિયા હક્કર : ૧૫

લાખાજી પૂનરી : ૨૫૬

લાટના આચાર્યો : ૨૫

લાટના ચિત્રકારો : ૨૫

લાટના વિદ્યારો : (ટિં) ૨૫

લાટના શિક્ષણો : ૨૫

લાટીરીતિ : ૨૫

વેશ્વર કાયસ્થ : ટિં ૬૮, ટિં ૬૯

વરજંગ સૂત્રધાર : ૧૮૫

વરાહ બ્રાહ્મણ : ટિં ૬૯

વસ્ત્રભાચાર્ય : ૬૪

વામનાચાર્ય : ૯૧

વાદીસિંહ (સાંખ્યવાદી) : ૪૫

વિનાયક આશાપુરી : ટિં ૬૯

વિશ્વરૂપ : ૮૦ ૬૦
 વીરસેશ ક્ષેત્રપાલ : ૭૧
 વૌદ્ધસન સાહેબ : ૧૩૦
 વિસેંટ સ્મિથ : ૧૫૪, ૧૮૮
 શિવદત્ત સૂત્રધાર : ૧૮૫
 શિવનાગ શિદ્ધી : ૨૩૪
 શોભનદેવ શિદ્ધી : ૧૯૦, ૨૮૮, ૨૯૧
 શંકરાચાર્ય : ૧૩૦, ૧૫૩
 શ્રીમાતા : ૨૮૮
 સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણ : ૮૦ ૧૫૩

સત્યયોગેશ્વર શિદ્ધી : ૨૦૯
 સહસ્રાર્જુન (બીચ) : ૩૪
 સાદિમ સુવ્રતાન : ૧૯૮
 સારંગ : ૬૨
 સીમાલ : ૨૩૮
 સુરેશ દીક્ષિત : ૬
 સેન્યુલસન-જેમ્સ : ૧૩
 સૈયદ : ૧૫
 સોદા સલાવટ : ૧૭૯
 સોમા સૂત્રધાર : ૧૮૫
 સોમાકુ સૂત્રધાર : ૨૨૨

વર્ગ ૮ : કુળ, વંશ, ગોત્ર, જ્ઞાતિ, ગચ્છ, બિરુદ આદિની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

અગ્નિકુળ : ૧૫૭
 અભયદેવસુરિ શાખા : ૭૮
 અરુઠ (બિરુદ) ૭૩, ૨૦૧
 અચલગચ્છીય : ૧૧, ૪૩, ૯૧, ૨૦૫,
 ૨૪૭, ૨૭૧
 આણસુરગચ્છ : ૩૦
 આણંદસુરગચ્છ : ૩૭
 આત્રદેવાચાર્યગચ્છ : ૨૪૪, ૨૪૫
 આરબ : ૧૧૫
 ઇક્ષ્વાકુ કુલ : ૧૦૦
 ઉકેશવંશ, ઉકેશજ્ઞાતિ : 'ઓસવાલ' જુઓ
 ઉદ્ધોતનાચાર્ય આમ્નાય : ૧૭૫
 ઉપકેશગચ્છ : ૨૦૩

ઓશવંશ, ઓસવાલ : ૧૫, ૬૧, ૭૩,
 ૮૬, ૮૯, ૯૭, ૯૮, ૧૦૪ ૧૧૯,
 ૧૨૩ થી ૧૨૫, ૧૫૪, ૧૫૭,
 ૧૬૩, ૧૬૬ થી ૧૬૯, ૧૭૪,
 ૧૮૪, ૧૮૬, ૧૯૪, ૧૯૫, ૨૦૧,
 ૨૦૪ થી ૨૦૬, ૨૩૦, ૨૭૭,
 ૨૯૩, ૨૯૪, ૩૦૫

કોણલી ગોત્ર : ૨૫૭
 કચ્છો(કોણલી)નાલગચ્છ : ૧૫૮, ૨૫૭
 કપોલ જ્ઞાતિ : ૧૩૭
 કમળકળશ શાખા : ૨૫૩
 કવડિયા : ૧૬૦
 કાત્યાયન ગોત્ર : ૪૩
 કાયરથ : ૧૭૮
 કાલિકાચાર્યસંતાન : ૬૨

કાસહદગચ્છ : ૧૫૮, ૨૬૧
 કૃષ્ણર્ષિગચ્છ : ૧૫૬
 કુ(કુ)જરાપદ્રીયગચ્છ : ૧૨૨
 કોરંટ (ક-પ્રીય) ગચ્છ : ૩૩, ૩૪, ૧૫૦,
 ૧૫૮, ૨૨૮, ૨૩૭, ૨૮૦

ક્ષત્રપવંશ : ૧૩૦
 ખમ્ભાયા : ૬૪, ૮૦
 ખરતરગચ્છ : ૯૧, ૯૪, ૧૦૧, ૧૧૧,
 ૧૨૨, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૯, ૧૭૨,
 ૧૮૩, ૧૮૫ થી ૧૮૭, ૧૯૪, ૨૦૪
 ૨૯૩, ૩૦૫

ખરતરવસહી : ૧૦૬
 ખરેરકગચ્છ : સરેરકીયચ જુઓ
 ખરેરવાલ : ૧૫૭

ગણધર (ચોપડા) ગોત્ર : ૧૬૭, ૧૬૯
 ગુપ્ત : ૨૬, ૧૧૮, ૧૩૦, ૧૩૨
 ગુહિલ અન્વય-વંશ : ૧૫૮, ૨૧૮, ૨૨૪

ઘોઘારી વાણિયા : ૧૧૧

ચક્રેશ્વરસંતાન : ૩૦૨
 ચાવડા (વંશ) : ૩, ૪૭, ૫૬, ૯૦, ૯૧,
 ૧૫૩, ૧૫૭, ૨૧૦ ૨૩૫
 ચાહ(હ)માન (વંશ) : ૧૮૯, ૨૧૦, ૨૨૨
 ચોપડા ગોત્ર : ૧૬૭, ૧૬૮
 ચૈત્રવાલગચ્છ : ૯૧
 ચૌદશિયાગચ્છ : ૧૫૭, ૩૦૫
 ચૌલુક્ય : ૫, ૨૬, ૨૭, ૫૬, ૮૪, ૧૩૪,
 ૧૫૩, ૧૮૯

સ્મીથ : 'વિસેંટ સ્મિથ' જુઓ

હરપાલ : ૨૩૮
 હસમુખજાલ સાંકળિયા : ૮૦, ૮૧ ૧૧૬,
 ૧૩૧, ૧૩૨
 હર્મન યાકોબી : ૧૬૪
 હાસમ બિન અમર તથાજી : ૨૪
 હીરાનંદ શાસ્ત્રી : ૮૦
 હીરા સૂત્રધાર : ૧૮૫
 હુસેનતસાંગ : ૧૧૫
 હેનરી ક્રીન્સ : ૮૫ ૮૫
 હાંસારોપી સૂત્રધાર : ૨૫૦

ચૌહાણ (વંશ) : ૪૦, ૪૨, ૧૫૭, ૧૫૮,
 ૨૦૬, ૨૨૫, ૨૮૧, ૨૩૮, ૨૯૮
 ચંદ્રકુળ : ૩૯, ૪૧, ૮૮
 ચંદ્રગચ્છ : ૨૭૮, ૨૮૭

છાજલહડ (ગોત્ર) : ૧૮૪

જામાણપ્રીયગચ્છ : ૪૬
 જરાઉલાગચ્છ : ૧૫૮

સોનાગરા જલોરના : ૨૦૬

ડાગા ગોત્ર : ૧૬૭

દાલાવત : ૨૧૧

તપાગચ્છ : ૮૯, ૯૧, ૧૪૪, ૧૫૨, ૧૮૫,
 ૨૧૪, ૨૧૮, ૨૨૧, ૨૨૫, ૨૨૭,
 ૨૫૦, ૨૫૩, ૨૬૨, ૨૭૧, ૨૭૫
 ૨૭૭, ૨૯૪, ૩૦૨, ૩૦૫
 તુર્ક જ્ઞાતિ : ૩૦૪, ૩૦૫

થા(થિ)રાપદ્રગચ્છ : ૩૯, ૪૧, ૪૭, ૫૫,
 ૭૬, ૧૭૮, ૨૪૪

દરગા ગોત્ર : ૨૯૩
 દશા ઓસવાલ જ્ઞાતિ : ૨૪૮
 દેવાચાર્યગચ્છ : ૧૭૫, ૧૮૬
 દેસલહરા : ૭૩

ધર્મધોષગચ્છ : ૧૯૯
 ધર્મદેવંશ : ૪૭, ૫૫, ૨૬૫
 ધનેશ્વરગચ્છ : ૧૫૬, ૧૬૨

નન્નાચાર્ય (સરિ) સંતાન : ૩૪, ૩૮
 નકગણુગચ્છ : ૬૨
 નાગરજ્ઞાતિ : ૨૨, ૬૪
 નાગપુરીયગચ્છ : ૧૫૮
 નાગેન્દ્રગચ્છ : ૨૭, ૪૪, ૫૬, ૫૭,
 ૬૦, ૭૬, ૧૪૮, ૧૬૧, ૧૭૪,
 ૨૦૦, ૨૯૧
 નાગોતરગોત્ર : ૨૨૯
 નાગોરી તપગચ્છ : ૧૯૯
 નાગોરી શાખા : ૧૯૯
 નાથુવાલ-નાથુરીયગચ્છ : ૧૫૮, ૨૩૦,
 ૨૩૧, ૨૩૭, ૨૫૫, ૨૬૫
 નિર્વૃત્તકકુલ : ૨૪૪, ૨૪૫
 નેગમાન્વય : ૧૭૮
 પટવા : ૧૬૪
 પઠિહાર : ૩૯, ૧૩૯, ૧૫૬, ૧૬૨,
 ૧૭૪, ૧૮૮, ૨૧૦ ૩૦૪
 પરમાર પ, ૨૬, ૫૮, ૧૫૭, ૧૫૮,
 ૧૭૮, ૧૮૧, ૨૦૦, ૨૪૦, ૨૪૧,
 ૨૫૩, ૨૮૩, ૨૮૮, ૨૯૧
 પક્ષીવાલજ્ઞાતિ : ૧૫૭, ૧૭૫, ૨૦૦,
 ૨૦૧, ૨૭૬
 પક્ષીવાલગચ્છ : ૧૫૮, ૧૭૫, ૧૮૪,
 ૧૮૫
 પશ્ચિમમંડલિક (ખિરદ) : ૪૧
 પાર્શ્વનાથસંતાન : ૧૭૩
 પિંખણ(પ-ખંડ) ગચ્છય : ૪૩, ૬૭,
 ૨૪૧, ૨૬૯
 પીપાલ ગોત્ર : ૧૯૪
 પોટ્ટીગીઝ : ૧૩૬
 પોપાલગચ્છ : ૩૧
 પૌર્ણમિક પક્ષ : ૨૭૮
 પોરવાલ : ૫૭, ૬૨, ૭૬, ૯૦, ૧૦૬,
 ૧૨૨, ૧૪૮, ૧૫૦, ૧૫૭, ૧૭૭,
 ૧૯૭, ૨૦૫, ૨૧૩, ૨૧૬, ૨૧૮,
 ૨૧૯, ૨૩૩, ૨૪૪, ૨૪૬, ૨૪૭,
 ૨૫૩, ૨૬૧, ૨૬૩, ૨૬૮, ૨૭૦,
 ૨૭૧, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૮૧, ૨૮૬,
 ૨૮૭, ૩૦૭

પ્રતીહાર : 'પઠિહાર' જુઓ
 પ્રજુમ્નસરિસંતાન : ૨૯૪
 પ્રમાર વંશ : 'પરમાર' જુઓ
 પ્ર(પ્રિ)માગસરિ સંતાન : ૬૨
 પ્રજાંતરાગ (ખિરદ) : ૨૬

પ્રાગ્વાટ : 'પોરવાલ' જુઓ
 ગચ્છાવત : ૧૬૦
 આફણા : ૪૯, ૫૩, ૧૭૧
 જહતપરતરગચ્છ : ૬૦, ૧૮૫, ૨૦૨
 જહફગચ્છ ૮૯, ૯૪, ૧૨૬, ૧૮૯, ૨૨૫
 અક્ષાણુગચ્છ : ૪૩, ૬૦, ૧૫૮, ૨૯૪,
 ૩૦૭
 આલીગચ્છ : ૧૭૫
 અદેવર(રા)ગચ્છ : ૧૫૮
 અદસિવાણા ગોત્ર : ૨૨
 બલુશાળી ગોત્ર : ૯૭, ૧૭૦
 ભાતેરા ગોત્ર : ૧૮૩
 ભાવદેવસુરિગચ્છ : ૬૨
 ભિલ્લ : ૧૭૬
 બીમશાખા : ૧૭૯
 બીમપક્ષીગચ્છ : ૩૬
 ભંડારી : ૧૯૫, ૨૨૫
 મટીમ કુટુંબ : ૯૭
 મહાકુ(હત)ગચ્છ : ૩૦૧, ૩૦૨ ૩૦૭
 મસાલિયા કુટુંબ : ૨૧૦ ૩૮
 મરાઠા : ૬૩
 મલવારી : ૧૯૭
 મહાક્ષત્રપ : ૧૩૦, ૨૧૦ ૧૧૮
 મહેશ્વરાચાર્ય આન્નાય : ૧૭૫
 મિયાણા : ૧૪૬
 મુલતાની મુસલમાન : ૪૦
 મુસલમાન : ૧૧૮
 મેવાલ આઠણુ : ૮૩
 મોગલ : ૧૧, ૯૭, ૩૦૫
 મોહજ્ઞાતિ : ૧૪, ૧૫, ૨૩, ૫૭, ૬૪,
 ૭૦, ૧૧૩
 મોદેરગચ્છ : ૭૦
 મોર્ચ : ૪, ૨૬, ૧૧૪, ૧૧૮
 યશધરસુરિસંતાન : ૨૮૭
 યશોભદ્રસુરિસંતાન : ૨૯૪
 યાદવ : ૪, ૧૦૦, ૧૧૬, ૧૨૯, ૨૨૧

રઘુકુળ : ૧૩૭
 રતનાકરગચ્છ : ૯૨
 રાજગચ્છ : ૨૧૦ ૧૫૬, ૧૯૬
 રાજવરદ (ખિરદ) : ૨૧૦ ૨૮
 રાડા : ૧૫૬, ૧૬૩, ૧૯૬, ૨૦૭, ૨૦૯

રાજપિતામહ (ખિરદ) : ૨૭
 રાયભંડારી ગોત્ર : ૨૨૨
 રાષ્ટ્રકૂટ : ૨૧૨
 રાંધા ગોત્ર : ૧૬૬
 રઘુપોષાળ : ૧૫
 રાધ(કુ)ના શ્રીમાલી જ્ઞાતિ : ૨૫, ૨૧૦ ૨૮
 રોદ્ર રાજપૂત : ૧૭૧
 રોંકાગચ્છ : ૧૯૯
 વચ્ચેરવાલ : ૧૫૭
 વજ્રશાખા : ૩૯
 વટપક્ષી-વટપાલીગચ્છ : ૮૭
 વડગચ્છ : ૨૧૦ ૩૯
 વડનગરા નાગર : ૬૪
 વડીપોષાળ : ૧૫
 વરડિયા ગોત્ર : ૧૭૦
 વરહુડીયા વંશ : ૧૫૦, ૨૦૦
 વલ્લભી વંશ : ૧૧૪, ૧૧૫
 વલ્લભીશાખા (અંચલગચ્છ) : ૪૩
 વલ્લહરકીયગચ્છ : ૨૬૪
 વાઘેલા વંશ : ૨૬, ૨૭, ૫૬, ૧૩૯,
 ૨૫૪
 વિદ્યાધર-(વિલ્લનહર)કુળ-ગચ્છ : ૭૦,
 ૨૧૦ ૫૭, ૧૦૫
 વિશ્વિત્તકકુલ : ૨૫૬
 વીતરાગ (ખિરદ) : ૨૬
 વીશાશ્રીમાલી : ૪૭
 વૃક્ષશાખા : ૮૯
 ચેરિણ : ૮૦, ૮૧
 ચૈરિશાખા : ૮૧
 શિલાદિત્ય વંશ : ૨૨૨
 શીલગચ્છસુરિસંતાન : ૪૪
 શંખવાલ ગોત્ર : ૧૮૬, ૨૩૦
 શંખેશ્વરગચ્છ : ૪૭, ૧૭૭
 શ્રીમાલ જ્ઞાતિ : ૪૧, ૪૩, ૫૭, ૬૮,
 ૬૯, ૯૪, ૯૭, ૧૦૯, ૧૧૯,
 ૧૨૦, ૧૨૬, ૧૩૯, ૧૪૬, ૧૭૭,
 ૧૮૯, ૧૯૦, ૩૦૦

સરવાલગચ્છ : ૯૬
 સિરુરાંધ વંશ : ૨૫૨
 સીસોદિયા : ૧૫૭
 સુલતાન વંશ : ૨૦૩
 સૂર્ય વંશ : ૫, ૨૨૨

સોનગિ(ગ)રા ચૌહાણ : ૧૫૬, ૨૨૪, ૩૦૦	૨૧૦ થી ૨૧૨, ૨૨૨, ૨૨૫, ૨૩૬, ૨૪૨	હસ્તિકુંડીય - હસ્તિકુંડીય - હસ્તિકુંડી- ગચ્છ : ૧૫૮, ૨૦૭, ૨૨૩
સોલંકી : ૩, ૫૬, ૧૧૮, ૧૪૫, ૧૫૭, ૧૫૯, ૧૭૯, ૧૮૩, ૨૩૮	પરેરકીયગચ્છ : 'સરેરકીયગચ્છ' ભુઓ	હારીગચ્છ : ૫૧, ૭૨
સંખવાલેયા ગોત્ર : ૧૬૮	હુણિયા રાકોડ : ૨૦૭	હીરલા બિરુદ : ૯૧
સરેરગચ્છ : ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૭૫, ૨૦૬,	હર્ષપુરીય(પુર)ગચ્છ : ૧૫૮, ૨૦૪, ૩૦૮	દૂણુ : ૧૧૮
		દુંખટ અન્વય : ૮૮

૯. સંદર્ભ ગ્રંથસૂચિ

અખંડ આનંદ : પ્ર૦ સરુ સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ	ઈન થી મોર્થ વેસ્ટર્ન પ્રોવીન્સીસ એન્ડ ઓઈ : એ ફરર. (સને ૧૮૯૧)
અગરચંદ્ર નાહુરાનો સંગ્રહ : તીર્થમાળા-અગ્રગટઃ બિકાનેર	આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇંડિયા : વોલ્યુમઃ ૩-રિપોર્ટ ફોર થી ઈયર ૧૮૭૧-૭૨; એલેક્ઝાંડર કર્નીથહામ. (સને ૧૮૭૩)
અચલગઢ : લે. મુનિ શ્રીજયંતવિજયજી, પ્ર૦ યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા	આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇંડિયા : (ન્યુ સિરીઝ) વોલ્યુમ ૧૯-લીસ્ટેસ ઓફ એન્ટીકવેરિયન રિમેઈન્સ ઈન થી સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સીસ એન્ડ બરાર : હેનરી કઝીન્સ્ (સને ૧૮૯૭)
અગિત-શાંતિસ્તવ : પંચપ્રતિકમણુ-અંતર્ગત	આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ વેસ્ટર્ન ઇંડિયા : રિપોર્ટ ઓફ થી આર્કિટેક્ચરલ એન્ડ આર્કિયોલોજિકલ રિમેઈન્સ ઈન પ્રોવીન્સ ઓફ કચ્છ : દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખર (સને ૧૮૭૬)
અનેકાંત : (હિન્દી-માસિક) વીર સેવામંદિર, સરસાવા, સદારનપુર.	આલોયલુવિનતિ : (હસ્તલિખિત) શ્રીલાવણ્યસમય
અમદાવાદનો ઇતિહાસ-પાટનગર અમદાવાદ : લે. રતન મણિગવ બીમરાવ, પ્ર૦ ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ	આવશ્યક્યુલિ : પ્ર૦ શ્રીકમલદેવ કેશરીમલ શ્વેતાંગર સંસ્થા, રતલામ
અર્ધુદગિરિકંદુપ : (હસ્તલિખિત) કર્તા : શ્રીસોમસુંદરચરિ	ઈરગઢ ચેત્યપરિપાટી : (જૈનયુગ), મુંબઈ
અર્ધુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ : સં. મુનિ શ્રીજયંત- વિજય, પ્ર૦ યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર	ઈરગઢ બાવનગિનાલય રિપોર્ટ : પ્ર૦ ઈર જૈન સંઘ, ઈર
અર્ધુદાયલપ્રદક્ષિણા જૈન લેખસંગ્રહ : સં. મુનિ શ્રીજયંતવિજય, પ્ર૦ યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર	ઈતિહાસપ્રવેશ : લે. જયચંદ્ર વિદ્યાલંકાર; પ્ર૦ સરસ્વતી પબ્લીશીંગ હાઉસ, ઈલાહાબાદ
અર્ધુદાયલ પ્રદક્ષિણાવર્ણન : લે. મુનિ શ્રીજયંતવિજયજી, પ્ર૦ યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર	ઈતિહાસસંમેલન નિબંધસંગ્રહ : પ્ર૦ ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ
અર્ધુલક્ષ્મી : કર્તા : શ્રીસમયસુંદરગણિ, પ્ર૦ દેવચંદ લાલભાઈ, સુરત	ઇંડિયન કલ્ચર : (માસિક), કલકત્તા
અચલગચ્છીય પંચપ્રતિકમણુસૂત્ર	ઇંપિરિયલ મૂવલ ફરમાન્સ ઇન ગુજરાત : થી જર્નલ ઓફ થી યુનિવર્સિટી ઓફ બોમ્બે-અંતર્ગત; સં. પ્રો. કામીસરીએટ
અચલગચ્છીય મોટી પટ્ટાવલી : (અનુવાદ) નમનગર	ઉજ્જૈન : લે. દયાશંકર દુબે, પ્ર૦ વિદ્યાભારતકર ચુકલ, ધર્મ- ગ્રંથાવલી, પ્રયાગ
અંતરિક્ષ પાર્વનાથ છંદ : જૈન સત્યપ્રકાશ-અંતર્ગત	ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં જૈનધર્મ : લે. શ્રીચીમનલાલ જે. ચાહ, પ્ર૦ શેઠ આણંદજી કન્યાણજી, અમદાવાદ
અંતરિક્ષ પાર્વનાથજી તીર્થ : લેખમાળા-આત્માનંદ પ્રકાશ -અંતર્ગત; ભાવનગર	
આચારંગચૂલિ : કર્તા : શ્રીજિનદાસગણિ મહત્તર, પ્ર૦ શ્રીકમલદેવ કેશરીમલ શ્વેતાંગર સંસ્થા, રતલામ	
આચારંગ સૂત્ર-ટીકા : કર્તા : શ્રીશીલાંકદેવ, પ્ર૦ આગમો- દય સંમિતિ, મુંબઈ	
આત્માનંદ પ્રકાશ : (માસિક), ભાવનગર	
આનંદ કાવ્યમહોદધિ (ભા. ૧ થી ૮) : પ્ર૦ દેવચંદ લાલભાઈ, પુસ્તકાલય ફર, સુરત	
આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇંડિયા : (ન્યુ સિરીઝ) વોલ્યુમ ૨, થી મોન્યુમેન્ટલ એન્ટીકવીટીઝ એન્ડ ઈન્કીપ્શન	

ઉત્તરાચ્ચયન-વૃત્તિ : કર્તા : શ્રીશાંતિચરિત્ર, પ્રા. દેવચંદ વાલ-
ભાઈ જૈન પુસ્તકાલયાર કુંડ, સુરત

ઉપદેશકંદલી-પ્રશસ્તિ : કર્તા : કવિ આસા

ઉપદેશગાંધી પદ્યાવલી : જૈન ગુજરાત કવિઓ; ખા. : ત્રીજો-
અંતર્ગત, પ્રા. જૈન શ્રેતાંગર કોન્કરન્સ, મુંબઈ

ઉપદેશતરંગિણી : કર્તા : શ્રીરત્નમંડનગણિ પ્રા. યશોવિજય
જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

ઉપદેશસમૃદ્ધિ : કર્તા : શ્રીસોમધર્મ, સં. શ્રીચતુરવિજય,
પ્રા. જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

ઉપમિતિભવપ્રપંચકથા-પ્રશસ્તિ : કર્તા : શ્રીસિદ્ધિ, પ્રા.
આગમોદય સમિતિ, સુરત

એ કોલોગ ઓફ મેન્યુસ્ક્રીપ્ટ ઈન ધિ પંજાબ લાંડર્સ :
સં. ડૉ. બનારસીદાસ, લાહોર

ઐતિહાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ : સં. શ્રીઅગરચંદ નાહટા,
શ્રીભંવરાજ નાહટા, પ્રા. શંકરદાન ગુલૈરાજ નાહટા,
કલકત્તા

ઐતિહાસિક પત્ર : (હસ્તલિખિત)

ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ : (ભા. ૧ થી ૪) સં. શ્રીવિજય-
ધર્મચરિત્ર, પ્રા. યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

ઐતિહાસિક સંશોધન : લે. દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી, પ્રા. ગુજરાત
સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ

ઓસવાલ ઉત્પત્તિ : (હસ્તલિખિત)

ઓસવાલ નવયુગ : (માસિક), કલકત્તા

ઔપપાતિક સૂત્ર : પ્રા. આગમોદય સમિતિ, મેસાણા

કર્મચંદ્રમંત્રિવશોક્તીર્તન કાવ્ય : શ્રીજયસોમ ગણિ; સં.
અનુ. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી, અજમેર

કલ્પસૂત્ર-પ્રશસ્તિઓ : (હસ્તલિખિત અને પ્રસિદ્ધ)

કાઠિયાવાડનો ઇતિહાસ : લે. પ્રા. ભગવાનલાલ સંપતરામ,
મુંબઈ

કાલકાચાર્યકથાસંગ્રહ : સં. પં. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ
પ્રા. શ્રીસારાભાઈ નવાજી, અમદાવાદ

કાવ્ય મનોહર : કર્તા : શ્રીમહેશ્વર પ્રા. હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાન-
મંદિર, પાટણ

કિતાબ જૈન તીર્થ ગાઈડ : લે. શ્રીશાંતિવિજય, પ્રા.
હાંસીલાલજી પાનાચંદજી, બાલાપુર

કુદિનીમતમ : કર્તા : દામોદર કવિ, પ્રા. ગુજરાતી પ્રેસ, મુંબઈ

કુમારપાલચરિત : કર્તા : શ્રીજયસિંહચરિત્ર, પ્રા. જૈન આત્માનંદ
સભા, ભાવનગર

કુમારપાલપ્રતિષ્ઠા : કર્તા : શ્રીસોમપ્રભાચાર્ય, સં. શ્રીજન-
વિજય, પ્રા. ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, વડોદરા

કુમારપાલપ્રખંડ : કર્તા : શ્રીજનમંડનગણિ, પ્રા. જૈન
આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

કુમારપાલમહાકાવ્ય પ્રશસ્તિ : કર્તા : શ્રીચારિત્રસુદર

કુમારપાલરાસ : કર્તા : શ્રીકમલદાસ, આનંદ કાવ્યમહોદય
અંતર્ગત; સુરત

કુમારવિહારશતક : કર્તા : શ્રીરામચંદ્રચરિત્ર, પ્રા. જૈન-
આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

કુવલયમાલા-પ્રશસ્તિ : કર્તા : શ્રીઉદ્યોતનચરિત્ર, પ્રા. ભારતીય-
વિદ્યા (અંગ્રેજી ત્રૈમાસિક), મુંબઈ

કુજ જૈન અલુચ્છતિયાં ચૌર પુરાતત્ત્વ : પ્રેમી અભિનંદન
ગ્રંથ-અંતર્ગત, પ્રા. પ્રેમી અભિનંદન ગ્રંથસમિતિ,
ડીકમગઢ.

કૃપારસકોશ : કર્તા : શ્રીશાંતિચંદ્ર ઉપા., પ્રા. જૈન
આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

કેસરિયાજી તીર્થકા ઇતિહાસ : સંપા. ચંદનમલ નાગોરી;
પ્રા. શ્રી સદ્ગુણ પ્રસારક મિત્રમંડળ, છોટી સાદડી, મેવાડ

કેસરિયાજીના રાસ : પ્રા. જૈનયુગ-અંતર્ગત

કંબોઈ તીર્થ, તેના ઇતિહાસ અને અહેવાલ : પ્રા.
શ્રીમનમોહન પાર્શ્વનાથ કારખાના કમીટી, કંબોઈ

કુંભારીયાજી ઉદ્દે આરાસણ : લે. પ્રા. મયુરદાસ જગનલાલ
ચોક, પ્રાંતિજ

ક્ષત્રિયકુંડ : લેખક : મુનિરાજ શ્રીદર્શનવિજયજી ત્રિપુરી,
પ્રા. શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા, અમદાવાદ

ખરતરંગગુર્વાવલી : કર્તા : શ્રીજનપાલ ઉપાધ્યાય

ખરતરંગગુર્વાવલી : પ્રા. ગુલાબકુમારી જૈન ગ્રંથમાળા,
કલકત્તા.

ખંભાતનો ઇતિહાસ-ચૈત્યપરિપાટી : લે. નર્મદાશંકર ભટ્ટ,
પ્રા. સ્તંભ જૈન મંડળ, ખંભાત

ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ : લેખક શ્રીગોવિંદભાઈ
હાથીભાઈ, પ્રા. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ

ગુજરાતનો અધ્યકાલીન રાજપૂત ઇતિહાસ : (ભા. ૧-૨)
લેખક : શ્રીદુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી, પ્રા. ગુજરાત વર્નાક્યુલર
સોસાયટી, અમદાવાદ

ગુજરાત સર્વસંગ્રહ : લેખક : શ્રીભગવાનલાલ દંદજી

ગુરુગુણરત્નકાવ્ય : કર્તા : શ્રીસોમચારિત્રગણિ, પ્રા.
શ્રીયશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

ગુર્વાવલી : કર્તા : શ્રીમુનિચંદ્રચરિત્ર, પ્રા. શ્રીયશોવિજય
જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-રિપોર્ટ : પ્રા. ગુજરાતી સાહિત્ય
પરિષદ, મુંબઈ

મુનરાનનાં ઐતિહાસિક સાધનો : કે. શ્રીજિનવિજયજી
પ્રકા. મુનરાન સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ

ગિરનાર ચૈત્યપરિવાટી : કતાં : શ્રીકેમલચંદ્રશિલ્પી, (પુરાતત્ત્વ-
વિભાગિક) મુનરાન વિશ્વપીઠ, અમદાવાદ

ગિરનારગિરિ ચૈત્યપરિવાટી : કતાં : રમેશ્વર (હસ્તલિખિત)

મુનરાનના ઐતિહાસિક લેખો : (ભા. ૧ થી ૩) સં.
ગિરનારકંઠે વસતસહ, પ્રા. કાર્તિક મુનરાતી સભા, મુંબઈ

ગિરનાર માહુદ્રમ્બ : લે. દેવનગર પુરુષોત્તમ, અમદાવાદ

ગિરનારનો ઇતિહાસ : પ્રા. જૈન કસ્તી વાચનમાલા, પાલીનાણા

ચતુરશીતિપ્રમથસંગ્રહ : (હસ્તલિખિત)

ચૈત્યપરિવાટી : કતાં : શ્રીકાશ્યપ મુનિ, જૈનયુગ વર્ષ : ૧,
અંક : ૧, મુંબઈ

ગંગાચિંતામણિ સ્તોત્ર : પંચપ્રતિકમણિ-અન્તર્ગત

ગંગાચરિત : કતાં : સર્વાનંદચરિ, સં. શ્રીખખખર

ગંગાતિલકાપુસ્તોત્ર : કતાં : શ્રીઅક્ષયદેવચરિ, પંચપ્રતિકમણિ-
અન્તર્ગત

મહુરનગર પંચ ગિનાલય ચૈત્યપરિવાટી : કતાં : નર્મણિ,
પ્રકા. જૈન સત્ય પ્રકાશ-અન્તર્ગત, અમદાવાદ

છરાવલીમંદન પાર્શ્વનાથવિનતિ : (હસ્તલિખિત)

જેસલમેર ચૈત્યપરિવાટી : કતાં : મદિભાસ્કર (હસ્તલિખિત)

જેસલમેર જૈન ભાંડાગારીયમ્બધમ્બધિ : સં. પાં. વાલચંદ્ર
જી. મોળી, પ્રકા. ગાયકવાડ ઓરિયંટલ સિરીઝ, વડોદરા

જૈન શૈયા મોદાસવાંક : પ્રકા. આનંદ પ્રેસ, આવનગર

જૈન એન્ડ્રીકેવરી : જૈન તિર્થાંત ભારત્ર પ્રમાસિક-આરા

જૈન મુર્તિર કવિયા : ભા. ૧-૩, પ્રકા. શ્રી મોહનલાલ
દસાઈ દેસાઈ, પ્રકા. જૈન સ્વેતાંબર કાન્દરન્સ, મુંબઈ

જૈન મધ્યાન બૌદ્ધાસિક સામગ્રી ઓર ભારતવર્ષમે
જૈનધર્મકા પ્રચાર : પ્રેમી અભિનંદન પ્રગ્-અન્તર્ગત,

પ્રકા. પ્રેમી અભિનંદન પ્રગ્-અભિનિ, રીમમદ.

જૈન તીર્થ માર્ગદર્શક : (જૈન સ્વેતાંબર તીર્થપ્રકાશ) કતાં :
પ્રા. મેદનગર સ્ત્રી.

જૈન તીર્થ બદાવલી : પ્રકા. વેનકટેશ મેલેજી, બદાવલી
સભા (સં. ૧૯૭૧)

જૈન તીર્થ મુખર્જીગિરિ : લેખક : પાં. ચીત્રચાલુકિયજી
'જૈન' મેળે મોદાસવાંક-અન્તર્ગત, આવનગર

જૈન તીર્થના ઇતિહાસ : લેખક : મુનિરાજ શ્રીન્યાયવિજયજી,
પ્રકા. શ્રીમોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ, અમદાવાદ

જૈન ચતુરશિયા લેખ : લેખ. મુનિ હરિશ્ચંદ્રકંઠ પ્રકા.
મોદાસવાંક મેદનગર, વડોદરા

જૈન ચતુરશિયા લેખસંગ્રહ : (ભા. ૧-૨) સં. શ્રીશુદ્ધિ-
સાગરચરિ. પ્ર. અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રચારક મંડળ, મુંબઈ, પાટના.

જૈન પરપરાનો ઇતિહાસ : લેખક : મુનિરાજ શ્રીદર્શન-
વિજયજી સુ. જ્ઞાનવિજયજી, સુ. ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી),
પ્રકા. ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા, અમદાવાદ

જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ : સંપા. શ્રીજિનવિજય, પ્રકા.
સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા, મુંબઈ.

જૈન ભારતી : (માસિક), કલકત્તા

જૈન યુગ : (માસિક, વર્ષ ૧ થી ૫ ની કાઈલો) મુંબઈ

જૈન લેખસંગ્રહ : (ભા. ૧ થી ૩) સં. પ્રા. પૂર્ણચંદ્રજી
નાહર, કલકત્તા

જૈન વીરોંકા ઇતિહાસ : લે. અયોધ્યાપ્રસાદ ગોયલીય, પ્રકા.
જૈન મિત્રમંડળ, દેહલી

જૈન સ્વેતાંબર કાન્દરન્સ હેરેલ્ડ : પ્રકા. જૈન સ્વેતાંબર
કાન્દરન્સ, મુંબઈ

જૈન સ્વેતાંબર હિરેકેટરી : (ભા. ૧-૨) પ્રકા. જૈન
સ્વેતાંબર કાન્દરન્સ, મુંબઈ

જૈન સ્વેતાંબર મંદિરાવલી : પ્રકા. જૈન સ્વેતાંબર કાન્દરન્સ,
મુંબઈ

જૈન સત્ય પ્રકાશ : (વર્ષ : ૧ થી વર્ષ : ૧૮ સુધીની કાઈલો)
પ્રકા. જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ, અમદાવાદ

જૈન સાહિત્ય ઓર ઇતિહાસ : લે. શ્રીનાયુરામ પ્રેમી,
દિલી ગ્રંથસ્ત-કાર્યાલય, મુંબઈ

જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ : લેખક-પ્રકા.
શ્રીમોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ, મુંબઈ

જૈન સાહિત્ય ઓર મહાકાલ મંદિર : વિક્રમ સ્મૃતિ ગ્રંથ-
અન્તર્ગત, વ્યવિષય.

જૈન સાહિત્ય સમેલન : વિશેષાંક, ભેદપુર

જૈન સાહિત્ય સંશોધક : (વૈમાસિક) પૂના

જૈન સ્તૂપ ઓફ મથુરા : લેખક : ડા. વિન્સેન્ટ સ્મીથ

જૈન સ્તોત્રસંગ્રહ : સંપા. મુનિરાજ શ્રીચતુરવિજયજી,
પ્રકા. સારાભાઈ નવાય, અમદાવાદ

જૈનાચાર્ય શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દી સ્મારક ગ્રંથ :
સંપા. શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ, પ્રકા. જૈનાચાર્ય
શ્રીઆત્માનંદ જન્મશતાબ્દી સ્મારકસમિતિ, મુંબઈ

જ્ઞાતાધર્મકથા : પ્રકા. આગમોદય સમિતિ, મુંબઈ

જ્ઞાનોદય (માસિક) : પ્રકા. ભારતીય જ્ઞાનપીઠ કારી, ગુનારજ

કાઈસ ઓફ ઇન્ડિયા : (અંગ્રીજી-દિનિક) મુંબઈ

કૌશીસ ઓફ જૈનીઝમ ઇન બેંગાલ : જૈન ભારતી-અન્તર્ગત,
કલકત્તા

હોમોર્ના પુરાતન કામો : 'ત્રિમાસિક'. શ્રીકૃષ્ણ સુજરાતી
સામાજિકસવ ગ્રંથ-અન્તર્ગત : મુંબઈ
કુંગરપુર રાજ્યકા કંતિહાર : લે. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી

તત્ત્વાર્થભાષ્ય : કર્તા : શ્રીહિમાસ્વાતિ મહારાજ. પ્રકાં
મોતીલાલ ત્રાધા, પૂના

તપાગચ્છ પટ્ટાવલી : સં. અનુ. પં. શ્રીકૃષ્ણાણુવિજયજી
પ્રકાં શ્રીવિજયનીતિસુરિ જૈન લાયબ્રેરી, અમદાવાદ

તારણદુર્ગાલંકાર-શ્રીઅજિતસ્વામિસ્તોત્ર-જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહ-
અન્તર્ગત : પ્રકાં શ્રીયશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

તિલકમંજરી : સંપાં દીકાકાર : શ્રીવિજયલાવણ્યસુરિ, પ્રકાં
શ્રીલાવણ્યસુરિગ્રંથમાળા, બોટાદ

તીર્થક્ષેત્ર કુદપાક : (હિં.) કર્તા : શ્રીજિનપ્રભસુરિ, સં.
શ્રીઆલ્યદ્રાચાર્ય, પ્રં. નેમચંદ્ર ગોલેજી, હંદાગાદ

તીર્થમાળા : કર્તા : શ્રીવિનયપ્રભ હિપાધ્યાય, પ્રકાં જૈન
સત્યપ્રકાશ-અન્તર્ગત, અમદાવાદ

તીર્થયાત્રા દર્શક : લે. ગેવીલાલજી, સંજો. પં. ગગનધરલાલજી,
પ્રકાં દિગંબર જૈન સમાજ, કલકત્તા

તીર્થયાત્રા સ્તોત્ર : કર્તા : શ્રીજિનપ્રભસુરિ, વિધિમાર્ગ પ્રપા-
અન્તર્ગત, પ્રકાં શ્રીજિનદત્તસુરિ જ્ઞાનભંડાર, સુરત

તીર્થરાજ આલુ : લેખક : મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી,
પ્રકાં શ્રીયશોવિજય ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

ત્રિપરિશલાકાપુરુષચરિત : કર્તા : શ્રીહેમચંદ્રસુરિ, પ્રકાં
જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

થંભણા પાર્શ્વનાથ બૃહદ્ સ્તવન : (હસ્તલિખિત)

દક્ષિણમાં જૈનધર્મ : જૈનયુગ (માસિક)-અન્તર્ગત, મુંબઈ

દશકુમારચરિત : કર્તા : દંડી, પ્રકાં નિર્ણયસાગર પ્રેસ,
મુંબઈ

દ્વિવિજય મહાકાવ્ય : સંપાં પં. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ,
પ્રકાં સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા, મુંબઈ

દ્વિહી રાજવલી : (હસ્તલિખિત)

દેવકુલપાટક : લે. શ્રીવિજયેન્દ્રસુરિ : પ્રં. શ્રીયશોવિજય જૈન
ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

દ્વયાશ્રયમહાકાવ્ય : કર્તા : શ્રી હેમચંદ્રસુરિ, સંપાં આબાજી
વિષ્ણુ કાયવટે, મુંબઈ

ધર્મયુગ : (હિંદી-સાપ્તાહિક) : ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા, મુંબઈ

ધર્મરત્નપ્રકરણ : (ભા. ૧) કર્તા : શ્રીશાંતિસુરિ, જૈન આત્માનંદ
સભા, ભાવનગર, (ભા. ૨) કાળા મીઠા, યોધાચંદર

ધર્મોપદેશમાલા-વિવરણ : સં. પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી, પ્રકાં
સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા, મુંબઈ

ધી જ્યોત્સોદિકલ ડિક્શનેરી ઓફ એન્ડ્ર્યુ એન્ડ મિડિ-
યાવલ ઈન્ડિયા : કર્તા : નંદોલાલ કે. પ્રકાં કલકત્તા
ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, કલકત્તા

નલવિલાસ નાટક : સં. પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી, પ્રકાં
ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, વડોદરા

નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા : (ત્રિમાસિક) દારી

નાગર ચૈત્યપરિપાટી : કર્તા : શ્રીવિલાસમુંદરસુરિશિષ્ય :
પ્રકાં જૈન સત્ય પ્રકાશ, અમદાવાદ

નાટ્યશાસ્ત્ર : કર્તા : ભરત. પ્રકાં નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ

નાભિનંદનજિનોહારપ્રખંધ : કર્તા : શ્રીકૃષ્ણસુરિ, સં. પં. ભગ-
વાનદાસ, પ્રં. હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન ગ્રંથમાળા, અમદાવાદ

નિર્વાણકલિકા : કર્તા : શ્રીપાદવિપ્તસુરિ, સંપાં શ્રી.મોહન-
લાલ ભ. ઝવેરી, મુંબઈ

નિર્ગીયસૂક્ષ્મ : (ટાઇપ કરેલી નકલ) સંપાં શ્રીવિજય-
પ્રેમસુરિ

નેણુસીરી ખ્યાત : પ્રકાં નાગરી પ્રચારિણી સભા, બનારસ

નૈપથમહાકાવ્ય : કર્તા : શ્રીહર્ષ, પ્રકાં નિર્ણયસાગર પ્રેસ,
મુંબઈ

નંદીટીકા : પ્રકાં શ્રીજયમહેવજી દેશરીમલજી, રતલામ

પડિમચરિત્ર : કર્તા : શ્રીવિમલસુરિ, પ્રકાં જૈન આત્માનંદ
સભા, ભાવનગર

પટ્ટાવલી : જૈન કોન્ફરન્સ-કોન્ફરન્સના સાહિત્ય વિશેષાંક-અન્ત-
ર્ગત, મુંબઈ

પટ્ટાવલી સમુચ્ચય : ભા. ૧-૨, સંપાં મુનિ દર્શનવિજય
(ત્રિપુટી), પ્રકાં ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા, અમદાવાદ

પત્તનસ્થપ્રાચ્યજૈનભાંડાગારીયગ્રંથસૂચી : સંપાં પં.
લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી, પ્રકાં ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરીઝ,
વડોદરા

પાટણ ચૈત્યપરિપાટી : કર્તા : શ્રીજિનપ્રભસુરિ, શ્રીહર્ષ
વિજયજી, શ્રીકીરાલાલ, શ્રીસાધુચંદ્ર, સં. શ્રીકૃષ્ણાણુ-
વિજય, પ્રં. હંસવિજય જૈન શ્રી લાયબ્રેરી, વડોદરા.

પાર્શ્વપરાક્રમવ્યાયોગ : કર્તા : પ્રદાદન, પ્રકાં ગાયકવાડ
ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, વડોદરા

પાર્શ્વનાથચરિત : કર્તા : શ્રીભાવદેવસુરિ, પ્રકાં શ્રીયશોવિજય
જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

પાર્શ્વ અષ્ટોત્તરનામસ્તવન : કર્તા : શ્રીજેમરાજ

પુરાણોમાં ગુજરાત : કર્તા : શ્રીહિમાશંકર જોશી, પ્રકાં
ગુજરાત વિદ્યાસભા, અમદાવાદ

પુરાતત્ત્વ : (ત્રિમાસિક-ફાર્મ લે) અમદાવાદ

[illegible][illegible]

મધ્યભારતકી જૈન સ્થાપત્યકળા : જૈન સત્ય પ્રકાશ-અંતર્ગત, અમદાવાદ

મહાક્ષત્રપ રાજ સદ્રદામા : લેખક : વિજયેન્દ્રસૂરિ, પ્રકાં યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

મહાલક્ષ્મીનું મંદિર : શુદ્ધિપ્રકાશ (માસિક)-અંતર્ગત, અમદાવાદ

મહેવાનગર સ્તંભ : કર્તા : શ્રીમદિમાસમુદ્ર (હસ્તલિખિત)

મારવાડકે સખસે પ્રાચીન લેખ : જૈન સાહિત્ય સંમેલન અંક-અંતર્ગત, જોધપુર

મારવાડ રાજ્યકા ઇતિહાસ : લેખક : શ્રીજગદાસસિંહજી ગહલોત, જોધપુર

મારી કચ્છયાત્રા : કર્તા : મુનિ વિદ્યાવિજય, પ્રાં વિજય ધર્મ-સૂરિ ગ્રંથમાળા, ઉજ્જૈન

મારી મેવાડયાત્રા : કર્તા : મુનિ વિદ્યાવિજય, પ્રાં વિજય-ધર્મસૂરિ ગ્રંથમાળા, ઉજ્જૈન

મારી સિંધયાત્રા : કર્તા : મુનિ વિદ્યાવિજય, પ્રાં વિજયધર્મ-સૂરિ ગ્રંથમાળા, ઉજ્જૈન

મુનિમુદ્રતચરિત્ર-પ્રશસ્તિ : કર્તા : શ્રીમુનિયંદ્રસૂરિ, પત્તનસ્થ-પ્રાચ્યભાંડાગારીયગ્રંથસૂચી-અંતર્ગત, વડોદરા

મેઘદૂતસમસ્યાલેખ : કર્તા : શ્રી મેઘવિજય ઉપાં, પ્રકાં જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

મેડતા ચેત્યપરિપાટી : કર્તા : શ્રીદયાવર્ધન ગણિ અને શ્રીધર્મકીર્તિ (હસ્તલિખિત)

મેઝાણા જિનસ્તંભ દૂલડાં : જૈન સત્ય પ્રકાશ-અંતર્ગત, અમદાવાદ

મેઝાણા તીર્થમંડન જિનેન્દર : જૈન સત્ય પ્રકાશ-અંતર્ગત, અમદાવાદ

મેરી ગાડવાડ યાત્રા : લે. શ્રીવિજયયતીન્દ્રસૂરિ, પ્રકાં સંઘીવી દેવચંદ્રજી, પુખરાજ, ચૂનીલાલ, આનંદરાજ, રામાજી જૈન, જૂતિ

મેરી નેમાડ યાત્રા : કર્તા : શ્રીવિજયયતીન્દ્રસૂરિ, પ્રાં સૂરવિજ્ઞાજી, જૂતિ

મેવાડ રાજ્યકા ઇતિહાસ : લે. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી

મેડર્ન રિવ્યુ : (માસિક) : કલકત્તા

મોહપરાજય નાટક : કર્તા : યશપાલ; પ્રકાં ગાયકવાડ ઓરિયંટલ સિરીઝ, વડોદરા

મંડાનગરી અને તેના લેખો : જૈન-અંતર્ગત, ભાવનગર

મંત્રાધિરાજચિંતામણિ : સંપા. મુનિ ચતુરવિજયજી પ્રકાં સારાભાઈ મણિલાલ નવાય

મુંબઈ પ્રાંતકે પ્રાચીન જૈન સ્મારક : (હિં) કર્તા : અં શીતલપ્રસાદ, પ્રાં માણિક્યંદ પાનાચંદ જૈરી, મુંબઈ

મહારી યાત્રા : કર્તા : પ્રાં ભોગીલાલ સાંકળચંદ વોરા, વડનગર

મહારી સમેતશિખર યાત્રા : લે. પ્રકાં મગનલાલ કસ્તુરચંદ સાહ, વડવાણ

યતીન્દ્રવિહારદિગ્દર્શન : (ભા. ૧ થી ૪) કર્તા : શ્રીવિજય યતીન્દ્રસૂરિ, પ્રાં સૌધર્મગચ્છીય સંઘ

યશસ્તિલકચંપૂ : કર્તા : શ્રીસોમદેવસૂરિ; પ્રકાં નિર્ણયસાગર ગ્રેસ, મુંબઈ

યસોભદ્રસૂરિરાસ : જૈન ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ-અંતર્ગત, ભાવનગર

યુક્તિપ્રબોધ : કર્તા : શ્રીમેઘવિજય ઉપાધ્યાય, પ્રકાં શ્રીકૃષ્ણમદાસ દેશરીમલજી સ્વેત્નાંખર સંસ્થા, રતલામ

યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ : લેખક : શ્રીઅગરચંદ્રજી નાહટા, પ્રકાં શંકરદાન શુભેરાજ નાહટા, કલકત્તા

યુગપ્રધાન શ્રીજિનદત્તસૂરિ : લે. અગરચંદ્રજી નાહટા, ભંવર-લાલ નાહટા, પ્રકાં શંકરદાન શુભેરાજ નાહટા, કલકત્તા

રાણિગપુર ચતુર્ધુખપ્રાસાદસ્તંભ : કર્તા : પં. મેહ કવિ રાણકપુરની પચ્ચીચી-અંતર્ગત, પ્રકાં યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર

રાજગુહ : લેખક : શ્રી ભંવરલાલ નાહટા, પ્રકાં જૈન સભા, કલકત્તા

રાજનગરથી સમેતશિખર યાત્રાકલ્યાણક ભુમિઓમાં પ્રવાસ : લે. મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી, પ્રકાં ભારતીય જૈન મેવાસદન, મુંબઈ

રાજપૂતાનાકી શોધખોળ : લેખક : શ્રીદેવીપ્રસાદ, પ્રકાં નાગરી પ્રચારિણી સભા, ગનારસ

રાજપૂતાનાકે જૈન વીર : લેખક : શ્રીઅયોધ્યાપ્રસાદ ગોયલીય, પ્રકાં હિંદી વિદ્યા મંદિર, દેહલી

રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ : લે. પં. ગૌરીશંકર ઓઝાજી

રાજસ્થાન : (ભા. ૧-૨) લેખક : કર્નાલ ટોડ, પ્રકાં સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ

રાસમાલા : ભા. ૧-૨ : લેખક : કાર્પસ સાહેબ, કાર્પસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

રેવંતગિરિરાસ : કર્તા : શ્રીવિજયસેનસૂરિ : પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્યસંગ્રહ-અંતર્ગત : પ્રકાં ગાયકવાડ ઓરિયંટલ સિરીઝ, વડોદરા

લઘુરાતિસ્તવ : કર્તા : શ્રીમાનદેવસૂરિ, પચ્ચપ્રતિકમણ-અંતર્ગત

વસંતવિલાસકાવ્ય : કર્તા : શ્રી બાલચંદ્રસૂરિ, પ્રકાં ગાયકવાડ ઓરિયંટલ સિરીઝ, વડોદરા

વમુદેવહિંદી : સંપા. મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી, પ્રકાં જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

વસ્તુપાલ-તેજપાલપ્રશસ્તિકાવ્ય : કર્તા : શ્રીજયસિંહસૂરિ, હસ્મીરમદમદનકાવ્ય-અંતર્ગત : પ્રકાં ગાયકવાડ ઓરિયંટલ સિરીઝ, વડોદરા

वस्तुपात्रानु विधानांशः अने श्रीजल लेखो : लेखः :

३० भोगीयस्य वस्तुपात्रा, प्रश्नः आनंद प्रेस, जयनगर
वास्तुपात्रा : इतो : ३३३, ३३३, प्रश्नः जयनगरस्य जैन, जयपुर
विचारमैत्रि : इतो : श्रीमदुत्तरादि, जैन साहित्य-संग्रह
—अंतर्गत, पूना

विनयप्रशस्तिमहाकाव्य : इतो : श्रीमद्विजय, प्रश्नः
पदविनय जैन ग्रंथमाला, जयनगर

विनयानुशासनसंग्रहः : इतो : पं. वसुधाव दत्तस्य,
जयनगर

विनयपुर अद्भुत वृत्तान्त : लेखः : श्रीमुक्तिमार्गस्य, प्रश्नः
अनन्तराम प्रकाशमंडल, मुंबई

विनयविषयिणी : इतो : उपान श्रीमद्विजयस्य, प्रश्नः
जैन आत्मानंद सभा, जयनगर

विनयतीर्थद्वयः : इतो : श्रीमद्विजयस्य, सं. श्रीमद्विजय-
विजय, प्र. सिंधी जैन ग्रंथमाला, मुंबई

विनयपरयकभाष्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य दामाश्रमस्य,
प्रश्नः जयनगरस्य उदारीयस्य वि. सदेवा, जयनगर

विनयपरयकमहाभाष्य : इतो : जिनस्यस्य दामाश्रमस्य,
प्रश्नः पदविनय जैन ग्रंथमाला, जयनगर

विनयभाष्यी : (भाषितः) वसुधावद

विनयसंग्रहः : इतो : मुनि ग्रंथविनय, प्र. पदविनय
जैन ग्रंथमाला, जयनगर

वीरनिर्वाण संपन्न आनंद जैन दासगणना : लेखः : पं.
श्रीमद्विजयस्य, प्रश्नः जयनगरस्य जयन संपन्न
प्रतिनि, जयनगर

वीर्या श्रीमतीशान्तिनामक प्राचीन कुमती वंशावली :
लेखः : मुनिग्रंथ श्रीमद्विजयस्य, श्रीमद्विजयस्यस्य
जयनगर जैन-अंतर्गत मुंबई

वीर्याली : ज. श्रीमद्विजयस्य, प्र. पदविनय जैन ग्रंथमाला,
जयनगर

विनय पत्रिका संपिप्त रनिदास : लेखः : जयनगर जयनरी,
जयनगर जयनरी सभा, मुंबई

वसुधावद विनय : इतो : पदविनयस्य, प्रश्नः जयनगर
जयनगर वि. जयन

वसुधावद विनयसंग्रहः : इतो : श्रीमद्विजयस्य, सं. श्रीमद्विजय-
विजय, प्र. सिंधी जैन ग्रंथमाला, मुंबई

वसुधावद विनय : इतो : पदविनयस्य, प्र. पदविनय
जैन ग्रंथमाला, जयनगर

विनयसंग्रहमहाकाव्य : इतो : जयन, प्रश्नः जयनगर
जयन जयन जयन

श्रीमद्विजय महातीर्थ : ले. मुनि श्रीमद्विजयस्य, प्र.
पदविनय जैन ग्रंथमाला, जयनगर

श्रीमद्विजयस्य विनयसंग्रहः अने मुनिग्रंथ महाकाव्य : लेखः : पं.
वसुधावद जयनगर श्रीमती, प्रश्नः श्रीमद्विजयस्यस्य
जयनगर जयन

श्रीमद्विजयस्य विनयसंग्रहः आनंदस्य संपिप्त वसुधावद :
सं. प्रश्नः जयनगर जैन, सत्यवती प्रेस, आनंद

संज्ञातीर्थ स्तोत्र : पंथप्रतिभस्य-अंतर्गत

संज्ञातीर्थस्तोत्र : इतो : श्रीमद्विजयस्य, पंथप्रतिभस्य-
अंतर्गत

सत्यपुरीयमंशनमहावीरदेवताः : इतो : श्रीमद्विजयस्य वि,
जैन साहित्य संग्रह-अंतर्गत, पूना

समस्तस्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य, प्रश्नः जैन श्रीमद्विजयस्य
मुंबई जयन संपन्न-अंतर्गत : प्रश्नः जैन आत्मानंद
सभा, जयनगर

समवायांगस्य : प्रश्नः आनंदस्य संपिप्त, मुंबई

संज्ञा विनयस्य : लेखः : प्रश्नः जैन विनयस्य जयन-
स्य जयन, पदविनय

सिद्धपुर श्रीमद्विजयस्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य (जयनविजय)
मुंबई जयनस्य, प्रश्नः जैन विविध साहित्य ग्रंथमाला

मुमुक्षुस्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य, सं. पं. जयन-
जयनस्य, प्रश्नः जैन विविध साहित्य ग्रंथमाला

मुमुक्षुस्य : (भाषितः) वसुधावद

संज्ञास्य : प्रश्नः आनंदस्य संपिप्त, मुंबई

संज्ञा श्रीमद्विजयस्य : सं. जयनस्य जयन, प्र. श्रीमद्विजयस्य
जयनस्य, जयन

श्रीमद्विजय अने संज्ञा : ले. मुनि विनयस्य, प्रश्नः पदविनय
जैन ग्रंथमाला, जयनगर

श्रीमद्विजयस्य स्यस्यस्य : ले. जयनस्य जयन, प्र. श्रीमद्विजयस्य
जयनस्य, जयन

श्रीमद्विजयस्य स्यस्यस्य : इतो : जयनस्य, विनयस्य, प्र.
श्रीमद्विजयस्य जयनस्य, जयन

श्रीमद्विजयस्य स्यस्यस्य : इतो : जयनस्य जयनस्य, जैन-
स्य प्रश्नः-अंतर्गत, जयनस्य

श्रीमद्विजयस्य स्यस्यस्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य, प्रश्नः जैन
जयनस्य जयनस्य, मुंबई

श्रीमद्विजयस्य स्यस्यस्य : इतो : श्रीमद्विजयस्य-अंतर्गत, जयनस्य
जयनस्य स्यस्यस्य : श्रीमद्विजयस्य : श्रीमद्विजयस्य-अंतर्गत, मुंबई

સંયુક્તપ્રાંતકે પ્રાચીન જૈન સ્મારક : સંગ્રામ શીતલ-
પ્રસાદજી, પ્રકાશ હીરાલાલ જૈન, પ્રયાગ
રટડીઝ ઈન ઈન્ડિયન પેઇન્ટીંગ : એન. સી. મહેતા, મુમ્બઈ
સ્થાનાંગસૂત્ર-ટીકા : પ્રકાશ આગમોદય સમિતિ, સુરત
હમીરગઢ : લે. મુનિ જયંતવિજયજી, પ્ર. યશોવિજય જૈન
અંચમાળા, ભાવનગર
હમ્મીરમદમદન : કર્તા : શ્રીજયસિંહસૂરિ, પ્રકાશ ગાય-
કવાર ઓરિયન્ટલ સિરીઝ, વડોદરા
હસ્તિનાપુર : લે. અમરચંદ, પ્રકાશ જૈન કલ્ચરલ રિસર્ચ
સોસાયટી, અનારસ

હસ્તિનાપુર : લે. વિજયેન્દ્રસૂરિ-સમાધિમંદિર, શિવપુરી
હસ્તિનાપુર : પ્રકાશ શ્રીહસ્તિનાપુર જૈન શ્વેતાંબર તીર્થ-
કમીટી, દેહલી
હીરવિજયસૂરિશાસ : કર્તા : કવિ નમ્પભદ્રાસ, આનંદ કાવ્ય
મહોદધિ-અંતર્ગત, પ્રકાશ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્યોગ, સુરત
હીરસૌભાગ્યકાવ્ય : કર્તા : શ્રીસિંહવિમલગણિ, પ્રકાશ નિર્ણય-
સાગર પ્રેસ, મુમ્બઈ
હુએનસાંગકા ભારતભ્રમણ : અનુ. કાકુદાસ શંભા,
સીતાપુર, પ્રકાશ ઈન્ડિયન પ્રેસ લિ., પ્રયાગ.

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ: પંક્તિ:	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ: પંક્તિ:	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪ ૧૨	સં. ૧૧૩૫	સં. ૧૧૮૫	,, ૮	કરાવ્યાનો	કર્વાનો
૫ ૩૮	વનરાજપ્રમુલ્યમૂલ	વનરાજાત પ્રમુલ્યમૂલ	,, ૨૧	તેમાં કાંઈ	તેમાં જે
,, ,,	નિન્દતિ	નન્દતિ	,, ૨૪	શ્રીધર્મશાળા	ધર્મશાળા
૮ ૧૬	કુંભા રાણાએ ન્યારે	કુંભા રાણાના સમયમાં	૨૪ ૨૬	વાળિયાએ	વળિયાએ
	સાદીમાં જૈન મંદિર	ન્યારે સાદી-રાણુક	,, ૩૦	કામ માટે	કામ
	અનાવરાન્યું.	પુરમાં જૈન મંદિર ગંધાર્યું.	,, ૩૧	બાદશાહને મળ્યા	બાદશાહને મળવા ઉપડી
૧૧ ૧૫	અદ્વાદિત	આદ્વાદિત			ગયા.
,, ૩૫	સં. ૧૯૯૧	સં. ૧૯૧૨	૨૫ ૧૨	કરાવ્યાનો	કર્વાનો
૧૨ ૩	૧૦૧/૪	૧૦૩	૨૬ ૧૧	તીર્થ વશે	તીર્થ વિશે
,, ૪	૧૦૧/૨	૧૦૩	,, ૧૭	સંહલ રાગ	સિંહલ રાગ
,, ૧૦	૧૦૧/૪	૧૦૩	,, ૨૮	‘મુનિમુત્તરવામિ ચરિત’માં	‘મુનિમુત્તરવામિચરિત’ની
,, ૧૧	૭૧/૨	૭૩			પ્રશસ્તિમાં
૧૩ ૧૮	સં. ૧૯૮૫	સં. ૧૮૮૫	૨૭ ૮	જયશેખરસૂરિ	જયસિંહસૂરિ
,, ૨૦	સં. ૧૯૯૩	સં. ૧૯૯૩	,, ૧૭	આ લખાણો	આલેખાણો
૧૫ ૫	જનસિંહ	જૈનસિંહ	૨૮ ૧૬	દેવાલયોનો	દેવાલયોનો
,, ૬	હમીરમદમદન	હમ્મીરમદમદન	,, ૩૫	અથાવબોધ	અથાવબોધ
,, ૮	જગચંદ્રસૂરિ	જગચંદ્રસૂરિ	૩૦ ૨૭	કરાવી	કરી
૧૬ ૩	વાળિયા	વળિયા	૩૧ ૫	ગળામાં શેકતો અમૂલ્ય	ગળામાં અમૂલ્ય
,, ૯	,,	,,	૩૨ ૧૭	પ્રમાણે લેખ છે,	પ્રમાણે અશુદ્ધ લેખ છે.
,, ૧૬	ગણેશની	કુબેર પક્ષ્તી	૩૩ ૨૫	તે શોધવાનું	તે ક્યાં હતો એ શોધવાનું
,, ૨૪	,,	,,	૩૬ ૧૨	થઈને મોટા	થઈને જતાં, મોટા
૧૮ ૧૦	પ્રસાદનો	પ્રાસાદનો	૩૭ ૨૬	મંદિરનો છત્તોદાર કરાવી	મંદિર કરાવી.
,, ૧૧	આકોટા	અકોટા	૩૯ ૨	કરાવી	કરી
,, ૧૨	,,	,,	૩૯ ૨૫	જીવિતવ્યં	જીવિતવ્યં
,, ૧૭	,,	,,	૪૦ ૧૯	પં. શ્રીપૂર્ણકલશસૂરિએ	પં. શ્રીપૂર્ણકલશમણિએ
૧૯ ૧	આકોટા	અકોટા	,, ૩૧	નાદોલના	નાડોલના
૨૨ ૨૪	કરાવી	કરી	૪૩	,, જોઈએ છે, જે	જોઈએ, જે
૨૩ ૧	તે તેમણે	વડુઆએ	૪૯ ૨૦	દિક્ષણ	દિક્ષણ

